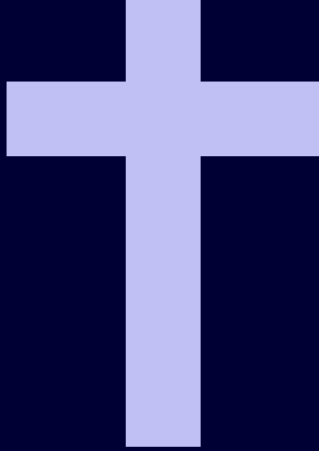

El Nuevo Testamento
en el Mixteco de
Ayutla

Mixtec, Ayutla: El Nuevo Testamento en el Mixteco de Ayutla
New Testament

**El Nuevo Testamento en el Mixteco de Ayutla
Mixtec, Ayutla: El Nuevo Testamento en el Mixteco de Ayutla
New Testament**

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ayutla Mixtec

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-16

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
7e4f3497-fb83-5234-ac91-e00e1d534904

Contents

San Mateo	1
San Marcos	63
San Lucas	103
San Juan	169
Hechos	216
Romanos	275
1 Corintios	301
2 Corintios	326
Gálatas	343
Efesios	352
Filipenses	360
Colosenses	366
1 Tesalonicenses	372
2 Tesalonicenses	377
1 Timoteo	380
2 Timoteo	387
Tito	392
Filemón	395
Hebreos	397
Santiago	416
1 Pedro	423
2 Pedro	430
1 Juan	435
2 Juan	441
3 Juan	442
Judas	443
El Apocalipsis	445

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Mateo ña ka'án xa'a' Jesús

*Ña yo'o' nduu' kivi' ne ichi'
yata' Jesucristo*

(Lc. 3:23-38)

¹ Ña yo'o' nduu' kivi' ne ichi' yata' Jesucristo, ña nduu' si'ani' xika' David, te nduu' tu a si'ani' xika' Abraham.

² Abraham jaan' ni nduu yuva' Isaac, te Isaac jaan' ni nduu yuva' Jacob, te Jacob jaan' ni nduu yuva' Judá, te sakan' tu ñani' ra.

³ Te Judá jaan' ni nduu yuva' Fares xiin' Zara, te Tamar ni nduu si'i' ra. Te Fares jaan' ni nduu yuva' Esrom, te Esrom jaan' ni nduu yuva' Aram.

⁴ Te Aram jaan' ni nduu yuva' Aminadab, te Aminadab jaan' ni nduu yuva' Naasón, te Naasón jaan' ni nduu yuva' Salmón.

⁵ Te Salmón jaan' ni nduu yuva' Booz. Te si'i' Booz ni nduu Rahab, te Booz jaan' ni nduu yuva' Obed. Te si'i' Obed jaan' ni nduu Rut, te Obed jaan' ni nduu yuva' Isai.

⁶ Te Isai jaan' ni nduu yuva' rey David, te rey David jaan' ni nduu yuva' Salomón. Te si'i' Salomón jaan' ni nduu ña' si'i' Urías.

⁷ Te Salomón jaan' ni nduu yuva' Roboam, te Roboam jaan' ni nduu yuva' Abías, te Abías jaan' ni nduu yuva' Asa.

⁸ Te Asa jaan' ni nduu yuva' Josafat, te Josafat jaan' ni nduu yuva' Joram, te Joram jaan' ni nduu yuva' Usías.

⁹ Te Usías jaan' ni nduu yuva' Jotám, te Jotám jaan' ni nduu yuva' Acáz, te Acáz jaan' ni nduu yuva' Ezequías.

¹⁰ Te Ezequías jaan' ni nduu yuva' Manasés, te Manasés jaan' ni nduu yuva' Amón, te Amón jaan' ni

nduu yuva' Josías. ¹¹ Te Josías jaan' ni nduu yuva' Jeconías, xiin' sakuu' ñani' ra, kij' ni tijn te xiin' Babilonia ne ta'an' e', ne Israel, te kuan ndiaka ña'a' ra ñuu jaan'.

¹² Te kij' ndi'i ni xan ndiaka ña'a' ra ñuu Babilonia jaan' ndii, Jeconías jaan' ni nduu yuva' Salatiel, te Salatiel jaan' ni nduu yuva' Zorobabel.

¹³ Te Zorobabel jaan' ni nduu yuva' Abiud, te Abiud jaan' ni nduu yuva' Eliaquím, te Eliaquím jaan' ni nduu yuva' Azor.

¹⁴ Te Azor jaan' ni nduu yuva' Sadoc, te Sadoc jaan' ni nduu yuva' Aquim, te Aquim jaan' ni nduu yuva' Eliud.

¹⁵ Te Eliud jaan' ni nduu yuva' Eleazar, te Eleazar jaan' ni nduu yuva' Matán, te Matán jaan' ni nduu yuva' Jacob.

¹⁶ Te Jacob jaan' ni nduu yuva' José, te ni nduu ii' María. Te María jaan' ni nduu si'i' Jesús, ña nduu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakahú ne yivi'.

¹⁷ Sakan' na kuii', ndee kij' ni tuvi Abraham te ndee kij' ni tuvi David ndii, uxí kumi' kuu' te ichi' yata' Jesús. Te ndee kij' ni tuvi David te ndee ni xan ndiaka te xiin' Babilonia ne ta'an' e' jaan' ndii, uxí kumi' kuu' te ichi' yata' a.

Te ndee kij' ni xan ndiaka ra ne jaan' te ndee ni tuvi Cristo ndii, uxí kumi' kuu' te ichi' yata' a.

Sq'o ni xaa a kij' ni kaku Jesús

(Lc. 2:1-7)

¹⁸ Sq'o ni xaa a kij' ni kaku Jesucristo. María, si'i' a ndii, xa ni taxí a' kuento a' te tunda'a' a' xiin' José. Te kij' kuni ka kundje'e inga' nja ndii, xa ni nakui'so a' sakan' ña

Espíritu Santo ni xikui'nu' ña'a'. ¹⁹ Te xa'a' a ña te xachuun' ndaku nduu' José jaan' ndii, ni xanini' ra ña na'vi' ta'an' si'e nja xa'a' a ña ni kuni ra sakuchani' ña'a' ra nuu' ne yivi'.

²⁰ Te kij' xanini' ra xa'a' ña jaan' ndii, ni xani' ra ña ni tuvi jin' ángele, ña xika' nuu'

nuu' xto' o e' Ndiosí, nuu' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—José, sjaní' xika' David, kuän yi'vi un' natjijn un' María kunduu ña' si'i un', sakan' ña Espiritu Santo ni xikui'nu ña'a' sakan' na ni nakujiso a'.²¹ Ña' jaan' ndii, sakaku' a' iin te kuañu'u si'e a'. Te chindu'u un' kivi' a Jesús. Kuachí ndii ña jaan' sakakú ne ta'an' a nuu' kuachí nja —ni kachí a.

²² Te sakuu' a jaan' ni yoo, te xinu ña ni ka'an xto' o e' Ndiosí xiin' iin te ni ka'an tiakú tu'un a kij' ni ka'an ra ndii:

²³ Iin ña' ndu'u' sie ndii nakujiso a', te sakaku' a' iin tiaa si'e a'. Te chindu'u' nja kivi' a Emanuel. Sakan' ni kachí a. Te kivi' a jaan' kuni kachí a ndii: Ndiosí yoo xiin' e'.

²⁴ Te kij' ni ndoto José ndii, ni saxinú ra ña ni ka'an chuun' ángele jaan' xiin' ra, sakan' na ni naká ra María, te ni tunda'a' ra xiin' a'.²⁵ Te ni yoo ij' ra xiin' a' ndee kij' ni sakaku' a' te kuañu'u jaan'. Te ni chindu'u' ra kivi' a, Jesús.

2

So' o ni xaa a kij' ni xan koto te xini tuni Jesús

¹ Kij' ni xka'ndia ña ni kaku Jesús ñuu Belén, ña kandu'u' ñu'u' Judea, mii' ni xa'ndia chuun' rey Herodes ndii, ni xaa iin ti'vi te xini tuni xa'a' tiuun' ñuu Jerusalén, te ni kije ndee mii' keta' ñu'u'.² Te ni ndatu'un' ra ne ñuu jaan' ndii:

—¿Mii' ndu'u' ña nduu' rey nuu' ndo'ó, ne judío, ña ni kaku? Kuachí ndii ni xinj ndu tiuun', ti' nia'á ña xa ni kaku a, ni keta ri' mii' keta' ñu'u'. Te kuaxi koto ka'nu' ña'a' ndu —ni kachí ra.

³ Kij' ni xinj so' o rey Herodes ña ni ka'an te jaan' ndii, ni ndi'ni va nimá ra, te ni ndi'ni tu nimá sakuu' ne ndiee' ñuu Jerusalén.

⁴ Sakan' na ni nakana ra sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ni ndatu'un' ña'a' ra mii' kitu' Cristo, ña tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi'.⁵ Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Ñuu Belén, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Judea yo'o', kitu' a. Kuachí ndii sakan' yoso' a mii' ni ke'i iin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' ndii:

⁶ Yo'ó, ñuu Belén, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Judea ndii, süu' iin ñuu nda'vi so' o nduu un' nuu' inga ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea jaan', sakan' ña nuu' yo'ó kitu' iin te ka'ndia chuun', te ki'in ichi' nuu' ne nduu' kuenta i, ne Israel.

Sakan' yoso' a —ni kachí ra.

⁷ Sakan' te ni kana siin' Herodes sakuu' te xini tuni jaan', te ni ndatu'un' ndi' ña'a' ra amaa kujit' ni tuví tiuun' jaan'.⁸ Sakan' te ni ti'vi ña'a' ra ñuu Belén ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an ndo' ikan', te ndatu'un' ndi' ndo' xa'a' te lulu jaan'. Te kij' kuní ña'a' ndo' ndii, ka'an ndo' xiin' i kij' nandiko' ndo', te ku'un koto ka'nu' tu ña'a' yu'u —ni kachí ra.

⁹ Kij' ndi'ni ni xinj so' o ra ña ni ka'an rey jaan' ndii, ni kije ra kua'an ra. Te tiuun', ti' ni xinj ra mii' keta' ñu'u' ndee mii' ni kije ra ndii, ni'i' ichi' ri' nuu' ra kua'an ri'. Te kij' ni xaa ri' xini' vi'e mii' kandu'u' te lulu jaan' ndii, ni xikujin ri' ikan'.¹⁰ Te kij' ni xinj ra mii' ni xikujin ri' ndii, va'a va ni kuní ra.¹¹ Te kij' ni ko'ni ra vi'e jaan', te ni xinj ra te kuañu'u xiin' María, si'i' te kuañu'u jaan' ndii, ni xikuita xiti' ra, te ni xaka'nu' ra te kuañu'u jaan'. Ikan' te ni nunia' ra xatun', tun' ni'i' ra ni xaa ra, te ni xamaní' ña'a' ra ña nduu' oro, xiin' suxa chú'ma ya'vi va, xiin' suxa xavixín', ña nani' mirra.¹² Ndisu ni sakaní' ña'a' Ndiosí xiin' xanj ña nandiko'

ra nuu' Herodes, sakan' na ni nandiko' ra nuu ra ichi' na kua'an tuku xaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xa'ni' Herodes kua'a' te kual'i'

¹³ Te kij' ni kije te xini tuni jaan' kua'an ra ndii, ni xani José na ni tuvi jin ángele, na xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, nuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo un', te na'in un' te lulu, te naka un' si'i' ra, te kunu ndo' ku'un ndo' ndee nuu' Egipto. Kundu'u' un' xiin' nja ikan' ndee kij' ka'an tukuu' i xiin' un'. Kuachi ndii nanduku' Herodes te lulu naa' te ka'ni' na'a' ra —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ndokoo ra, te ni na'in ra te lulu, te ni naka tu ra si'i' te jaan'. Te xa nuu sakan' ni kije nja kua'an nja ndee nuu' Egipto.

¹⁵ Te ikan' ni ndiee nja ndee ni xi'i Herodes jaan', sakan' te ni xinu na ni ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' te ni ka'an tiaku tu'un a mii' ka'an a ndii: “Ndee nuu' Egipto ni kana i tiaa si'e j”, kachi a.

¹⁶ Te kij' ni xini Herodes jaan' na ni xini xa'an' na'a' te xini tuni xa'a' tiuun' jaan' ndii, ni nasaa' va ra, sakan' na ni ka'an chuun' ra xiin' te xiin' ra, te ku'un ka'ni' ra sakuu' tiaa kual'i', te ndiee' nuu' Belén xiin' yatın nuu' jaan', ndee te sakan' ni tuvi te ndee te kumi' uvi kuiya, sakan' na ni natava' ra kuenta kivi' na ni ka'an te xini tuni jaan' xiin' ra xa'a' tiuun'.

¹⁷ Sakan' te ni xinu na ni ka'an tiaku Jeremías, te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí, kij' ni ka'an ra ndii:

¹⁸ Tiaku kuaa' ne yivi' nuu' Ramá. Xaku' suchi' ini nja, te xaku' ndii u'vi nja.

Raquel nduu' na' xaku' xa'a' si'e a'.

Ndee jin ne yivi' kuvı saki'vi na'a', sakan' na ki'in' si'e a' ni xi'i. Sakan' kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni xa'an ne vi'e José nuu Nazaret

¹⁹ Te kij' ni xi'i Herodes ndii, tuku ni ni xani José na ni tuvi jin ángele, na xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, nuu' ra kij' ndu'u' ka ra nuu' Egipto jaan'. ²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo un', te na'in un' te lulu, te naka un' si'i' ra, te nandiko' ndo' nuu' nuu' Israel. Kuachi ndii xa ni xi'i te ni xika ka'ni' te lulu naa' —ni kachi a.

²¹ Te ni ndokoo José, te ni na'in ra te lulu, te ni naka tu ra si'i' te jaan', te ni kije nja kua'an nuu' nja nuu' nuu' Israel. ²² Ndisu kij' ni xini José kuento na Arquelaos nduu' te xa'ndia chuun' nuu' nuu' Judea ndii, ni yi'vi ra nandiko' ra nuu' jaan', sakan' na Arquelaos jaan' ndii, si'e Herodes nduu' ra. Te tuku ni ni sakuni' Ndiosí José xiin' xani, te ni kije nja kua'an nja nuu' Galilea. ²³ Te ni xa'an nja ni ndiee nja jin nuu' na nani' Nazaret. Ni xaa nja sakan', te ni xinu na ni ka'an Ndiosí xiin' jin uvi te ni ka'an tiaku tu'un a mii' yoso' na ka'an ndii: “Kundu'a a jin te ni kije nuu Nazaret”, kachi a.

3

So'o ni xaa a kij' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí itia Jordán

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Te kij' sakan' ndii, ni ndeta Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, mii' taxin' kaa' nuu' nuu' Judea, te ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' ndii:

² —Nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi na xaa' ndo', sakan' na xa kuyatin' kui ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ndo' —ni kachi ra.

³ Te xa'a' Juan jaan' ni saka'an Ndiosí Isaías, te ni ka'an tiaku tu'un a kij' ni ka'an ra xta'an' ndii: Tiaku ka'an ti'e jin tachi' yu'u' mii' taxin' kaa' ndii:

“Ndasava'a ndo' ichi' mii' kixin
xtó'ó e',
te ndasandaku tu ndo' a.”
Ni kachi a.

⁴ Toto Juan ndii, xiin' ixi' camello ni kua'a a, te ki'i' jin' toko' ra, te tika xiin' nu'u' itun' ni xaxi' ra. ⁵ Te ne yivi', ne ndiee' nuu' Jerusalén xiin' nda'a' a, ña nu'u' nuu' nu'u' Judea, xiin' ne ndiee' yoso' ya'in itia Jordán jaan' ndii, ni xa'an nja mii' iin' Juan jaan' ka'an ndoso' ra te kunj' so'o ña'a' nja. ⁶ Te na'má nja kuachj' nja, te ni sakuchi' ña'a' ra kuenta Ndiosi itia jaan'.

⁷ Te kij' ni xinj' Juan jaan' ña kua'a' te fariseo xiin' te saduceo ni ndekuje ikan' te kuchj' ra kuenta Ndiosi ndii, ni ka'an Juan jaan' xiin' ra ndii:

—iNdo'ó ndii, ndee' naa si'e koq' nduu' ndo'! ¿Yoo ni ka'an xiin' ndo' ña kuvj' kaku ndo' nuu' ña sando'o' Ndiosi ndo'ó nuu' ku'un e' sakan' kujtj'? ⁸ Nia'a ndo' xiin' ña va'a ña xaa' ndo' ña xa ni nama xna'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuachj', ña ni xaa ndo'. ⁹ Te ka'an nu'u' ndo' ña sjani' xika' Abraham nduu' ndo', te xiin' ña jaan' kuvj' kaku ndo'. Sakan' ña ka'an kaxi' j' xiin' ndo' ña kuvj' sananduu' Ndiosi yuu', ña ndiee' kaa', sjani' xika' Abraham jaan'. ¹⁰ Ndiosi ndii, xa yoo tu'va a te sando'o' a ne xaa' kuachj' ndee' naa yoo tu'va jin te yivi' xiin' yacha te ka'ndia ra itun', tun' koo' nduu' kuun' nda'a', sakan' ña sakuu' tun' koo' nduu' va'a kuun' nda'a' ndii, ka'ndia ra ndee' tjo'o sakuu' tun' jaan', te ka'mi ra nu'. Sakan' tu' saq Ndiosi. ¹¹ Yu'u ndii, sakuchi' j' ndo'ó xiin' tikui, te xiin' ña jaan' nia'a ndo' ña ni nama xna'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuachj' ña ni xaa ndo'. Ndisu ña kuaxi xata' j' ndii, ña koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u ndii, ni ndee' va'a j' kunduu te konj' ndixan' a. Ña jaan' ndii, sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña

ndiee' Espiritu Santo, te sakuchi' tu a ndo'ó xiin' nu'u'. ¹² Ña jaan' ndii, xa yoo tu'va a te nata'vi' a ne yivi' naa xaa' te yivi' kij' nativi ra trigo, te tava' ra mjin' a xiin' ña tiin' ra te kisi' ra a. Trigo va'a ndii, taxa'a ra yaka, te mjin' a ndii, ka'mj' ra nuu' nu'u' ña koo' kivi' nda'vá —ni kachj' Juan xiin' te yivi' jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni chichj' tu Jesús itia Jordán

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³ Te kij' sakan' ndii, ni keta Jesús nu'u' Galilea, te ni xaa a itia Jordán te sakuchi' ña'a' Juan kuenta Ndiosi. ¹⁴ Ndisu ña nuu' ndii, ni kunj' Juan sakuchi' ña'a' ra, sakan' na ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Yu'u kuni a kuchj' kuenta Ndiosi saq yo'ó, tákui'e. Sakan' na kuii', ¿ndichun na kuaxi yo'ó nuu' yu'u te kuchj' un' saq j'? —ni kachj' ra.

¹⁵ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxj' un' ña saxinu e' ña yo'ó' vitin, sakan' ña kuni a saxinu e' sakuu' ña ka'an chuun' Ndiosi —ni kachj' a.

Te ni nakujin yu'u' ra. ¹⁶ Te ndj' j' so'o ni chichj' Jesús ikan', te ni keta a tikui. Ikan' te ni nunja' ndjivi', te ni xinj' a nuu' Espiritu Ndiosi, naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo a xiin' a. ¹⁷ Sakan' te ni ka'an jin tachj' yu'u' ndee' ndjivi' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e manj' j, te va'a va kuni j' xini ña'a' j —ni kachj' Ndiosi.

4

So'o ni xaa a kij' ni kuni ña ndiva'a sanama' a Jesús nuu' kuachj'

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

¹ Ndj' j' jaan', te ni naka Espiritu jaan' Jesús te kua'an a mii' taxin' kaa' te koto kua'a ña'a' ña ndiva'a. ² Te ni xika ndjtia Jesús uvj' xiko kivi' xiin' uvj' xiko nuu' ikan'. Te

sakan' vi' ni xi'i a soko. ³ Te ni kuyatin ña ndiva'a, ña xito' kua'a jaan', mi' iin' Jesús. Te ni ka'an a ndii:

—Naa' ndixa xna'a si'e Ndiosí nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' xiin' yuu' ñaa' te nandu'u a xita' va'a, te kuxi un' —ni kachi a.

⁴ Te ni nakuiin Jesús nuu' ña jaan' ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: “Süu' xita' va'a kuiti' kuní nuu' ne yivi' te kutiakü nia, süu' jaan' ndii kuní tu a sakuu' tu'un ña kiee' yu'u' Ndiosí te kutiakü xna'a nia”, kachi a —ni kachi Jesús.

⁵ Sakan' te ni naka ña ndiva'a jaan' Jesús, te kua'an a xiin' a ñuu' su'un Jerusalén. Te ni saka'a a Jesús xini' yukun' ka'nu' mi' sukun ka. ⁶ Te ni ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Naa' ndixa xna'a si'e Ndiosí nduu' un' ndii, sanama' xiin' mi' un' ndee' ndienü. Kuachí ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii:

Ka'an chuun' Ndiosí xiin' ángele, ña xika' nuu' nuu' a, te koto a yo'ó.

Te tjin ña jaan' nda'a' un' te nama un' ndee' ñu'u',

te tüxu'ví xa'a' un' sa'a yuu'.

Sakan' kachi a —ni kachi ña ndiva'a jaan' xiin' Jesús.

⁷ Te ni nakuiin Jesús nuu' a ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: “Koto kua'a ndo' xto'o ndo' Ndiosí”, kachi a —ni kachi a.

⁸ Te so'o' ndi'i', te ni naka tukuu ña'a' ña ndiva'a, te kua'an a xiin' a jin iku' sukun va. Te ikan' ni sania'á ña'a' ña ndiva'a jaan' sakuu' ñuu' kanii' jin yivi', xiin' sakuu' ña vika' ñuu' jaan'. ⁹ Te ni ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Sakuu' ña kaa' taxí i nda'a' yo'ó naa' kujin xiti' un' nuu' i te koto ka'nu' un' yu'u' —ni kachi a.

¹⁰ Te ni ka'an Jesús ndii:

—Kua'an, ña ndiva'a, sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: “Xto'o ndo' Ndiosí kuiti' saka'nu' ndo', te nuu' ña jaan' kuiti' kaka nuu' ndo'”, kachi a —ni kachi a.

¹¹ Sakan' te ni keta ña ndiva'a jaan' kua'an a, te ni ndekui'e ángele ikan', te ni xika nuu' a nuu' Jesús.

S'o'o ni xaa a kij' ni xa'a Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne ndiee' ñu'u' Galilea

(Mr. 1:14-20; Lc. 4:14-15; 5:1-11; 6:17-19)

¹² Te kij' ni xini Jesús kuento ña naá Juan vi'e kaa ndii, ni nandiko' a ñu'u' Galilea. ¹³ Te ni keta a ñuu' a Nazaret, te kua'an a kundu'u' a ñuu' Capernaum, ña kandu'u' yu'u' mini' ka'nu' yatin ñu'u' Zabalón xiin' ñu'u' Neftalí.

¹⁴ Ni xaa a sakan', te ni xinü ña ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', kij' ni ka'an ra ndii:

¹⁵ Ñu'u' Zabalón xiin' ñu'u' Nef-talí,

ñá ñu'u' yatin yu'u' mini' ka'nu' tukü ta'vi' itia Jordán,

ñu'u' ñuu' jaan' nuu' ñu'u' Galilea, mi' ndiee' ne tuku'.

¹⁶ Ne xika' jin yavi nuu' Ndiosí nduu' ne ndiee' ikan',

ndisu vitin ndii, xa ni xini nia jin ñu'u' ndatun' va.

Te'e ndee ni xika jin yavi nia, te ne xa yoo kuví ni nduu nia ndii,

ni yi'e ñu'u' ndatun' va jaan' nuu' nia.

Sakan' ni ke'i ra. ¹⁷ Te ndee kij' sakan' ni xa'a Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne yivi' ndii:

—Nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachí ña xaa' ndo', sakan' ña xa kuyatin' kuii' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ndo' —kachi a.

S'o'o ni xaa a kij' ni kana Jesús kumi' ta'an te yivi' te kundu'u ra nda'a' xa'a' a

(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

18 Te kij' xika' Jesús yu'u' miní Galilea ndii, nì xinjì a uvì ta'an te tava' tjàka'. Iin ra nani' Simón, te nani' tu ra Pedro, te inga ra nani' Andrés. Te jaan' ndii, ñani ra kunjì ta'an' ra. Te skó'ni' ra ñunu' ra tixin tikui miní jaan'. 19 Te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Nja'a ndo', te kundikun ndo' ichi' i, te sania'a i ndo'ó tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachi nja te kundikun nja yu'u —nì kachi a.

20 Xaka'an e' te nì naqoo ra ñunu' ra, te nì xikundikun ra Jesús. 21 Te kij' nì ya'a a ndoso' ka ndii, nì xinjì a uvì ta'an ka te yivi'. Te jaan' ndii, ñani ra kunjì ta'an' ra. Iin ra nani' Jacobo, te inga ra nani' Juan. Te uvì saa' te jaan' nduu' si'e Zebedo. Te jaan' ndii, ndiee' ra xiin' yuva' ra jaan' tixin tundoo' ra na'ma' ra ñunu' ra. Te nì kana ña'a' a, 22 te xaka'an e' te nì naqoo ra yuva' ra xiin' tundoo', te nì xikundikun ña'a' ra.

So'o nì xaa a kij' nì sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Lc. 6:17-19)

23 Te nì xinu'nì Jesús kanii' nuu' ñu'u' Galilea sania'a a ichi' Ndiosí tixin v'e mii' nakayá ne ñuu jaan', te ka'an ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa kuni Ndiosí ka'ndja chuun' a nimá e', te sanda'a tu a sakuu' nuu' kui'e xiin' ña xini u'vi ne yivi', ne ndiee' jaan'. 24 Xa'a' a jaan' na nì kiku kuento xa'a' a kanii' nuu' ñu'u' Siria. Te nì kixin ndjaka ne yivi' sakuu' nuu' ne kuni kuvì, ne ndo'o' ndee ka nuu' kui'e, mii' iin' Jesús, naa kuu' ne kumi' kui'e ña u'vi va, xiin' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá, xiin' ne kumi' kui'e ña xa'ni' i'i, xiin' ne kuvì kaka, te nì sanda'a ña'a' a. 25 Te kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikún xata' a, naa kuu' ne Galilea, xiin' ne ndiee' ñu'u' Decápolis, xiin' ne ndiee' ñuu' Jerusalén, xiin' nda'a' a ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, xiin' ne nì kije tukú ta'vi' itia Jordán.

5

Ña yo'o' sania'a Jesús xini' iin tindu'

(Lc. 6:20-23)

1 Te kij' nì xinjì Jesús ne yivi' kua'a' koo' chukuu' jaan' ndii, nì kaa a iin tindu', te nì xikundu'u' a ikan'. Te nì kuyatìn te nda'a' xa'a' a nuu' a. 2 Te nì xa'a' sania'a ña'a' a ka'an a ndii:

3 —Sañu'u' va Ndiosí ne nda'vi kuu' nimá nuu' a, sakan' ña xa'ndia chuun' a nimá nja.

4 Sañu'u' va Ndiosí ne suchi' injì, sakan' ña saki'vi ña'a' a.

5 Sañu'u' va Ndiosí ne maso, sakan' ña natjìn nja ñu'u' iin yivi' yo'o' kundu'u' ña'a' nja.

6 Sañu'u' va Ndiosí ne kuni va ña koo ña ndaku iin yivi' ndee naa xaa' a kij' xi'í va e' soko te ichi' va tu injì e', sakan' ña sanda'ni ña'a' a xiin' ña ndaku.

7 Sañu'u' va Ndiosí ne kuvita injì xa'a' ne yivi', sakan' ña kuvita tu injì ña jaan' xa'a' nja.

8 Sañu'u' va Ndiosí ne yaa nimá nuu' a, sakan' ña kunjì nuu' ña'a' nja.

9 Sañu'u' va Ndiosí ne chindiee' ne yivi' te kundiee manjì nja, sakan' ña kunani' nja si'e a.

10 Sañu'u' va Ndiosí ne miji' kuu' ne yivi' xiin' xa'a' a ña xachuun' ndaku nja, sakan' ña xa'ndia chuun' a nimá nja.

11 Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó kij' ka'an kijnì ne yivi' xiin' ndo', te miji' kuu' nja xiin' ndo', te ka'an nja sakuu' nuu' ña nja'a xiin' tun vixi xa'a' ndo' xa'a' a ña ndikún ndo' ichi' yu'u. 12 Va'a na va'a kuni ndo', sakan' ña iin ña va'a koo' chukuu' natjìn ndo' nda'a' Ndiosí ndjivi'. Kuachi ndii iin kachi nì sando'o' ne yivi' te nì ka'an tiakú tu'un a xta'an'.

Yo'o' ka'an Jesús ña ne ndikún ichi' a ndii, nduu' nja ndee naa iin' xiin' ñu'u'

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

13 'Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa iin' iin' yivi' yo'o', ndisu naa' t'ivi' iin' jaan' ndii, küvi' ka ndasava'a e'. Sakan' na kuii' vä'a xachi' ka a kaxi' e', süu' jaan' ndii ndee katja kuñti' e' e, te kuain' ndoso' ne yivi' a.

14 'Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa ñu'u nuu' ne yivi' iin' yivi'. Sakan' ña nduu' ndo' ndee naa iin' ñuu' ña kandu'u' xini' iin' iku', ña küvi' kandu'u' si'e. 15 Ndee iin' ne yivi' näkun' kaa tuún, te kañi' nja a tixin' iin' xatun', süu' jaan' ndii nakun' nja a, te xani' nja a mii' sukun' te tuvi' nuu' ne ndiee' tixin' vi'e. 16 Nii' sakan' tu' kuní a kotuun' ña vä'a ña xaa' ndo'ó nuu' ne yivi' te kuñi' nja a, te saka'nu' nja Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi'.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' saq ka'an tu'un ndei' Ndiosí

17 'Käninj' ndo' naa' kuaxi' i te sanundia'á i tu'un ndei' Ndiosí, ni ndee ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un a. Kuaxi' i te sanundia'á i ña jaan', süu' jaan' ndii kuaxi' i te saxinu' i sakuu' ña ka'an a.

18 Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña, ña kandu'u' ka ndivi' xiin' ñu'u' iin' yivi' ndii, ndee iin' yu'u' te ndee iin' letra lulu tu'un ndei' jaan' ndoñu'u' ndee skachi' xinu' sakuu' a. 19 Sakan' na kuii' yoo ka xka'ndía ña ka'an tu'un ndei' jaan' ndii, tee' ndee ña sie kuñti' nduu' a, te nii' sakan' sania'á nja ne yivi' ndii, sie kuñti' kondja ya'vi' nja tejn' ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. Ndisu yoo ka xaa' ña ka'an chuun' tu'un ndei' jaan', te nii' sakan' sania'á nja ne yivi' ndii, ne ka'nu' nduu' nja tejn' ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá.

20 Sakan' na kuii' ka'an i xiin' ndo' ndii, köo' kivi' kunduu' ndo' kuenta ne ka'ndia chuun' Ndiosí nimá naa' xachuun' ndaku ka ndo' nuu' a te sakan' te fariseo xiin' te sania'á tu'un ndei' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús ña vä'a nasaa' e' kuñi' e' ñañi' ta'an' e' (Lc. 12:57-59)

21 'Xa ni xinj' so'o' ndo' ña ni ka'an Ndiosí xiin' ne xij' yata' e' xt'an' ndii: "Kä'ni' ta'an' ndo', te yoo ka xa'ni' ne yivi' ndii, kuní a nacha'vi' nja xa'a' ña jaan'", kachi a. 22 Ndisu yu'u' ka'an xiin' ndo' ña yoo ka nduu' ne xi'é xini' ñañi' ta'an' nja ndii, kuní a nacha'vi' nja xa'a' ña jaan'. Te yoo ka ka'an: "Ne küu' kaxi' nduu' un'", xiin' ñañi' ta'an' nja ndii, kuní a nacha'vi' nja xa'a' ña jaan' nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu'. Te yoo ka ka'an: "Ne kuäsa' kuní xachi' nduu' un'", xiin' ñañi' ta'an' nja ndii, köo' nja tundo'o' vi'e ndiaya' mii' xixi' ñu'u'.

23 'Sakan' na kuii' yoo ka nduu' ndo'ó, naa' kua'an nasoko' ndo' iin' ña'a' nuu' Ndiosí, te sava' ni ikan' naka'an' ndo' ña yoo ndo' ña manj' xiin' ta'an' ndo' ndii, 24 nakoo' ndo' ña jaan' ikan', te ku'un' nakoo' ndo' ña manj' xiin' ta'an' ndo' jaan', te sakan' vi' nandiko' ndo' te nasoko' ndo' ña jaan' nuu' Ndiosí.

25 'Numj' ndo' te nakoo' ndo' ña manj' xiin' iin' ne chindu'u' kuächi' xa'a' ndo' kij' kua'an ndo' ichi' xiin' nja, saq' iin' kij' ku'un' ndiaka' nja ndo'ó nuu' te xa'nú kuächi', te sanakua'a te jaan' ndo'ó nda'a' te xito' vi'e kaa, te ko'ni' te jaan' ndo'ó vi'e kaa jaan'. 26 Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, köo' kivi' ketä' ndo' ikan' ndee nacha'vi' ndo' sakuu' ña kuní a cha'vi' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña vä'a köo' musa' e'

27 'Xa ni xinj' so'o' tu' ndo' ña ni ka'an chuun' Ndiosí ndii: "Kümi' ndo' musa' ndo'", kachi a. 28 Ndisu ka'an tu' yu'u' xiin' ndo' ña yoo ka xito' ndi'e' iin' ña'a', te ka'an ndiee' nimá ra kandu'u' ra xiin' a' ndii, xa' ni xaa' ra kuächi' xiin' a' nuu' Ndiosí xiin' nimá ra.

29 'Sakan' na kuii', naa' xiin' nduchi' nuu' kua'a ndo' xaa' ndo' kuach'i ndii, xta'ni' ndo' a, te skana' ndo' a. Kuach'i ndii ndee chaa' ka' naa' ndo'nu'u' iin nduchi' nuu' ndo' te sakan' na sko'ni' iin kanii' ndo' vi'e ndiaya'. 30 Te naa' xiin' nda'a' kua'a ndo' xaa' ndo' kuach'i ndii, ka'ndia ndo' a, te skana' ndo' a. Kuach'i ndii ndee chaa' ka' naa' ndo'nu'u' iin nda'a' ndo', te sakan' na sko'ni' iin kanii' ndo' vi'e ndiaya'.

Yo'o' sania'a Jesús na vā'a natā'vi' ta'an' te yivi' xiin' na' si'i' rā

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

31 'Te ni ka'an chuun' tu Ndiosí ndii: "Yoo ka kuni natā'vi' ta'an' xiin' na' si'i' rā ndii, kuni a na tax'i rā iin tutu nda'a' a', na ka'an na xa ni naqoo na'a' rā", kachi a. 32 Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' na yoo ka nata'vi' ta'an' xiin' na' si'i' rā naa' süu' xa'a' a' na ni kandu'u' a' xiin' inga te yivi' nduu' a' ndii, ii' a' jaan' xaa' sakan' te xaa' a' kuach'i jaan' xiin' inga te yivi'. Te yoo ka tunda'a' xiin' na' jaan' ndii, xaa' tu rā kuach'i xiin' na' jaan' nuu' Ndiosí.

Yo'o' sania'a Jesús na vā'a tjin ndiaa e' Ndiosí kii' tax'i e' kuento e'

33 'Xa ni xinj' so'o tu ndo' na ni ka'an Ndiosí xiin' te xii' yata' e' ndii: "Tax'i saka ndo' kuento ndo' nuu' xto'o e' Ndiosí, süu' jaan' ndii saxinu ndo' sakuu' na ni ka'an ndo' jaan'", kachi a. 34 Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' na tjin ndiaa ndo' Ndiosí kii' taxi' ndo' kuento ndo'. Ni ndee tjin ndiaa tu ndo' ndivi', sakan' na ikan' xa'ndia chuun' Ndiosí. 35 Te sakan' tu tjin ndiaa ndo' nu'u' iin yivi', sakan' na mii' ita' xa'a' Ndiosí nduu' a, te tjin ndiaa tu ndo' nuu' Jerusalén, sakan' na nuu' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, na nduu' Rey kuu' nuu', nduu' a. 36 Te ni ndee tjin ndiaa tu ndo' xini' ndo', sakan' na küvi

ndasaya ndo' ndee iin xini' xini' ndo', ni ndee küvi tu ndasandiaa' ndo' a. 37 Te kii' taxi' ndo' kuento ndo' na saa ndo' iin na'a' ndii, ka'an kujti' ndo' ndii: "Uun, saa i na jaan'", uun "U'un', saa i na jaan'." Te naa' ka'an ka ndo' inga na'a' ndii, na ndiva'a saka'an ndo'ó.

Yo'o' sania'a Jesús na sãndiko' e' na nia'a na xaa' ne yivi' xiin' e'

(Lc. 6:27-36)

38 'Xa ni xinj' so'o tu ndo' na ni ka'an chuun' Ndiosí ndii: "Naa' ni xta'ni' yoo ka iin nduchi' nuu' ndo' ndii, xta'ni' tu ndo'ó iin nduchi' nuu' nia, te naa' ni xta'ni' yoo ka iin nu'u ndo' ndii, xta'ni' tu ndo'ó iin nu'u nia", kachi a. 39 Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' na sãndiko' ndo' na nia'a na xaa' ne yivi' xiin' ndo', süu' jaan' ndii, naa' yoo ka sa'ndia' nuu' kua'a ndo' ndii, tax'i tu ndo' tuku ta'vi' nuu' ndo' sa'ndia' nia. 40 Te naa' chindu'u' iin ne yivi' kuach'i xa'a' iin ndo'ó nuu' kuesi, na kuni tu'un nia ndini ndo' ndii, tax'i tu ndo' na na'in nia toto titi ndo'. 41 Te naa' yoo ka tiiin' u'vi ndo'ó, te küso ndo' na'a' nia ku'un ndo' xiin' nia iin mií metro ndii, ku'un ndo' uvi mií metro xiin' a. 42 Yoo ka nduu' ne xikán na'a' nuu' ndo' ndii, tax'i ndo' a nda'a' nia. Te yoo ka nduu' ne kuni tatü na'a' nuu' ndo' ndii, nãndiko' ni'i' ndo' xata' ndo' nuu' nia, süu' jaan' ndii satatu na'a' ndo'.

Yo'o' sania'a Jesús na kuni a kundani e' ne ndasi' yoo'

(Lc. 6:27-28,32-36)

43 'Xa ni xinj' so'o tu ndo' na ka'an rā ndii: "Kundani ndo' ne yivi' xiin' ndo', te kundasi' ndo' ne ndasi' ta'an' xiin' ndo'", kachi rā. 44 Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' na kundani ndo' ne ndasi' ndo'ó, te ka'an va'a ndo' xiin' ne sanacha'an' ndo'ó, te saa ndo' na va'a xa'a' ne xi'e xini ndo'ó,

te ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ne mji' kuu' xiin' ndo' xiin' xa'a' ne sando'o' ndo'ó. ⁴⁵ Sakan' saa ndo', te nia'a ndo' ña nduu' ndo' si'e Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi', ña xaa' sakan' te nandij' nuu' ne nja'a xiin' nuu' ne va'a. Te sakuun' tu a savi' nuu' ne xaa' ña ndaku xiin' nuu' ne xaa' a. ⁴⁶ Kuachj ndii, naa kundani ndo' ne yivi' ne kundani ndo'ó kuji' ndii, koo' ña va'a natjin ndo' xa'a' ña jaan', sakan' ña ndee te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma kundani ne kundani ña'a' kuji'. ⁴⁷ Te naa' nakuatu' ndo' ñani ta'an kuji' ndo' ndii, koo' ña va'a ka xaa' ndo' te sakan' tuku ne yivi', sakan' ña ndee ne xini yoo Ndiosí xaa' sakan'. ⁴⁸ Sakan' na kuui' kuni a kaka ndaku ndo' xiin' sakuu' ña xaa' ndo' ndee naa xaa' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi'.

6

Yo'o' sania'á Jesús saq kuni a chindije' e' ne nda'vi kuu'

¹ 'Saa ndo' ña va'a nuu' ne yivi' te ka'an va'a nja xa'a' ndo', sakan' ña naa' saa ndo' sakan' ndii, koo' ndee jin ña va'a natjin ndo' nda'a' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi'. ² Te kij' taxj ndo' limuxtan ndii, taxj ndo' tivj te yivi' ndachuun' tun' nichj' nuu' ndo' ndee naa xaa' te xasuvi' xiin' mii' vi'e mii' nakayá e', xiin' ya'ya te koto ka'nu' ña'a' ne yivi'. Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña xa ni natjin te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'. ³ Ndisu kij' taxj ndo'ó limuxtan ndii, na kuni nda'a' itin ndo' ña xaa' nda'a' kua'a ndo'. ⁴ Sakan' te ña taxi' ndo' jaan' ndii, koo' si'e a, te Ndiosí, ña xini ña xaa' si'e e', nacha'vi tuvi' ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús saq ka'an e' xiin' Ndiosí

(Lc. 11:2-4)

⁵ 'Kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, saa ndo' naa xaa' te xasuvi' xiin' mji', sakan' ña te jaan' ndii,

xtani ra kuja ndichj ra, te ka'an ra xiin' Ndiosí vi'e mii' nakayá e' xiin' xikj' ya'ya te kuni ña'a' ne yivi'. Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña xa ni natjin te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'. ⁶ Ndisu ndo'ó, kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, ndi'vi ndo' vi'e ndo', te ndasi ndo' yi'e', te ka'an ndo' xiin' yuva' e', ña xini ña yoo si'e. Te Ndiosí, ña xini ña xaa' si'e e', nacha'vi tuvi' ndo'ó.

⁷ Te kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, süu' xa jin ndaa' kuji' yu'u' ka'an te ka'an ndo' ndee naa xaa' ne xini yoo Ndiosí. Sakan' ña xanini ne jaan' ña kuni so'o a ña ka'an nja jaan' xa'a' a ña kua'a' kuento ka'an nja xiin' a. ⁸ Sakan' na kuui' saa ndo' naa xaa' ne yivi' jaan'. Kuachj ndii, ña kuni ka ka'an ndo' xiin' yuva' e' ndii, xa xini a ndee ña kuni nuu' ndo'. ⁹ Ndo'ó ndii, so'o ka'an ndo' xiin' Ndiosí:

Yuva' ndu, ña ndu'u' ndivi', na tin ka'nu' sakuu' ne yivi' kivi' un'.

¹⁰ Te na kixin un' te ka'ndja chuun' un' nimá ndu.

Te na saa un' ña ka'an nimá un' jin yivi' yo'o' saa nii' xaa' un' ña jaan' ndivi'.

¹¹ Te jin kivi' kua'an taxj un' ña xaxj', ña kuni nuu' ndu.

¹² Te na koo ka'nu' inj un' xa'a' kuachj ndu ndee naa xaa' ndu'u' yoo ka'nu' inj ndu xa'a' ne xaa' ña va'a xiin' ndu.

¹³ Te taxj un' koto kua'a tundo'o' ndu te koyo ndu nuu' kuachj, süu' jaan' ndii sakaku un' ndu nuu' ña ndiva'a.

Sakan' ña yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu',

te yo'ó tu nduu' ña kumi' sakuu' ña ndije',

te yo'ó tu xata'an tin ka'nu' ne yivi' ndee ndi'i ni kivi'.

Sakan' na kunduu' a.

14 'Sakan' ña naa' yoo ka'nu' iní ndo' xa'a' ne xaa' ña vā'a xiin' ndo' ndii, koo ka'nu' tu iní Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi', xa'a' ndo'. 15 Ndisu naa' yoo ka'nu' iní ndo' xa'a' ne yivi', ne xaa' ña vā'a xiin' ndo' ndii, koo' ka'nu' tu iní Ndiosí, yuva' e' jaan', xa'a' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús saq kuni a koo nditja e'

16 'Kij' yoo nditja ndo' ndii, koto tama ndo' naa xaa' te xasuvi' xiin' mii'. Te jaan' ndii, nda'vi va xto'ni' ra kij' yoo nditja ra te nia'a ra ña xaa' ra ña jaan'. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña xa ni natjin te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'. 17 Ndisu ndo'ó, kij' koo nditja ndo' ndii, kakin ndo' xa'an xini' ndo', te natja ndo' nuu' ndo', 18 te kuni ne yivi' ña yoo nditja ndo', suu' jaan' ndii Ndiosí, yuva' e', ña kivi kuni e', ña xini ña xaa' si'e e', nacha'vi tuvi' ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ka taxaa' e' ña vika' e' ndivi'

(Lc. 12:33-34)

19 'Tāxa'a' ndo' ña vika' ndo' iin yivi' yo'o' mii' sandoñu'u' ña'a' ndiki'ndi' xiin' kuxi, mii' kuvj tu ki'vi te kui'na' te sakui'na' ra ña jaan'. 20 Va'a ka taxaa' ndo' ña vika' ndo' jaan' ndivi' mii' sandoñu'u' ña'a' ndiki'ndi' xiin' kuxi, mii' kivi tu ki'vi te kui'na' te sakui'na' ra a. 21 Kuachj ndii, mii' ndiee' ña ndioo' iní ndo' xa'a' ndii, ikan' tu koo nimá ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña nduu' nduchi' nuu' e' ndee' naa ñu'u'

(Lc. 11:33-36)

22 'Nduchi' nuu' e' ndii, ndee' naa kaq tuún xa'a' ñu'u' nde'i e' nduu' a. Sakan' na kuu' naa' yoo va'a nduchi' nuu' e' ndii, chitu' ñu'u' nde'i e' xiin' ñu'u', ña taxi' Ndiosí. 23 Ndisu naa' yoo va'a a ndii, kanii' ñu'u' nde'i e' yoo iin' yavi. Sakan' na kuu' naa' kuasa' xachi' yi'e ñu'u' jaan' ñu'u' nde'i e' ndii, ya'a iin yavi a.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ndioo' iní e' xa'a' ña vika'

(Lc. 16:13)

24 'Ndee iin ne yivi' kivi kaka nuu nuu' uvi ta'an xto'o. Kuachj ndii kundasi' nja iin ra, te kundani nja inga ra, uun koto'ni nja yu'u' iin ra, te saa nja kuenta kuu' inga ra. Xa'a' a jaan' na kivi kaka nuu ndo' nuu' Ndiosí te kaka nuu tu ndo' nuu' ña vika' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a kundini e' xa'a' ña kuni nuu' e' te kutiakü e'

(Lc. 12:22-31)

25 'Sakan' na ka'an i xiin' ndo' ña kundini' ndo' xa'a' ña kaxi' ndo' uun ña ko'o ndo' te kutiakü ndo', ni ndee xa'a' toto ña kuni kuj'nu' ndo'. Kuachj ndii yoo ña ka'nu' ka xa'a' kivi' ñuu' e' te sakan' ña xaxi' e', te yoo ña ka'nu' ka xa'a' ñu'u' nde'i e' te sakan' toto ña ni'nu' e'. 26 Chuun xa'a' va' ndo' saa xaa' saa ti' ta'nu' ndivi'. Ti' jaan' ndii, chi'i ri', te nakaya ri' ña savi', te taxa'a' tu ri' a yaka. Ndisu yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', xamaní' ña'a'. Te ndiaa ya'vi ya'a ka ndo'ó te sakan' ti' jaan'. 27 Ndo'ó, ne ndi'ni xava'a ndii, kivi ndasasukun xiin' mii' ka ndo' ni ndee iin kondo nda'a'. 28 ¿Ndichun na ndi'ni ndo' xa'a' toto ndo'? Chuun xa'a' ndo' saa xa'nu' ita lirio. Ita jaan' ndii, xachuun' a, te kunu' a toto. 29 Ndisu ka'an i xiin' ndo' ña ni ndee rey Salomón ni ni'nu' toto ndatun' va ndee naa ndatun' ita jaan', tee' ndee te vika' xava'a ni nduu' ra. 30 Naa' sakan' xandatun' Ndiosí ita ña yoo xa'a' ku'u, ña ita' vjün, te tiaan xixi a nuu' ñu'u' ndii, saa ka vi' tu ndo'ó, taxj a ña va'a ka nda'a' ndo', tee' ndee sie va iní ndo' xini ña'a' ndo'. 31 Xa'a' a jaan' na kundini' ndo' ka'an xiin' ta'an' ndo' ndii: "¿Yoo nduu' a ko'o e', uun ndee toto kuj'nu' e'?" 32 Kuachj

ndii sakuu' ña jaan' xika' nduku' ne xini yoo Ndiosí. Ndisu ndo'ó ndii, xa xini yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', ña kuni sakuu' ña jaan' nuu' ndo'. ³³ Sakan' na kuii' ndee chaa' ka xi'na nduku' ndo' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ndo' xiin' ña sachuun' ndaku ndo' nuu' a, te taxi tu a sakuu' ña jaan' nda'a' ndo'. ³⁴ Xa'a' a jaan' na kundi'ni ndo' xa'a' ña xka'ndia tiaan. Kuachí ndii xa yoo ña kundi'ni ndo' xa'a' tiaan. Sakan' ña jin kivi' ndii, xa yoo, xa yoo ña ndi'ni e' xa'a' xiin' a.

7

Yo'o' sania'á Jesús ña vā'a natava' e' kuenta kuu' ne yivi'

(Lc. 6:37-38,41-42)

¹ Nātava' ndo' kuenta kuu' ne yivi', te nātava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó xa'a' ña jaan'. ² Kuachí ndii, saa nii' natava' ndo' kuenta kuu' ne yivi' ndii, nii' sakan' tu natava' Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó, te xiin' ku'va, ña natava' ndo' kuenta kuu' ne yivi' jaan', natava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó. ³ ¿Ndichun na xito' un' xi'e itun' ña naá nduchi' nuu' ñañi un', te xito' un' tikundu, tun' naá nduchi' nuu' mii' un'? ⁴ ¿Saa kuvi ka'an un' xiin' ñañi un' ndii: "Taxi un' na xta'ni' i xi'e itun' nduchi' nuu' un'", kij' naá jin tikundu chie ka nduchi' nuu' mii' un'? ⁵ Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii', xi'na ka tikundu chie, tun' naá nduchi' nuu' mii' ndo' xta'ni' ndo', sakan' te kuví koto kaxi' ndo', te xta'ni' ndo' xi'e itun' ña naá nduchi' nuu' ñañi ndo' jaan'.

⁶ 'Kō'ni ndo' ña nduu' nditia Ndiosí nuu' naya', koto ka ndiko kuiin ri' te jin ri' ndo'ó, ni ndee kō'ni tu ndo' yuu' ña ndiaa ya'vi' va ña nani' perla nuu' kini, koto ka kue'ni ri' a.

Yo'o' ka'an Jesús ña xini so'o Ndiosí ña ka'an e' xiin' a

(Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷ 'Kakan ndo' ña'a nuu' Ndiosí, te taxi ña'a' a nda'a' ndo'. Nduku' ndo' ña jaan' nuu' a, te natjin ndo' a. Sakaxan' ndo' yi'e' a, te nunia' ña'a' a nuu' ndo'. ⁸ Kuachí ndii, sakuu' ne xikan' ña'a' nuu' Ndiosí ndii, taxi a ña jaan' nda'a' nia, te sakuu' ne nduku' ña jaan' nuu' a ndii, natjin nia a, te sakuu' ne sakaxan' yi'e' ndii, nunia' ña'a' a nuu' nia.

⁹ 'Kuachí ndii kōo' ndee jin ndo'ó taxi jin yuu' nda'a' tiaa si'e ndo' kij' xikan' ra jin xita' va'a kuxi ra. ¹⁰ Ni ndee taxi tu ndo' jin koo' nda'a' si'e ndo' jaan' kij' xikan' ra jin tiaka' nuu' ndo' kuxi ra. ¹¹ Naa xini ndo'ó, ne yoo kuachí, taxi ndo' ña va'a nda'a' si'e ndo' ndii, saa ka vi' tu' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, taxi a ña va'a nda'a' ne xikan' ña'a' nuu' a.

¹² Sakan' na kuii' sakuu' ña kuni ndo' saa ne yivi' xiin' ndo' ndii, nii' sakan' tu saa ndo'ó xiin' nia. Kuachí ndii ña jaan' ka'an tu'un ndei' Ndiosí, te ña jaan' tu ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' uvi nuu' ichi' ña yoo jin yivi'

(Lc. 13:24)

¹³ 'Yi'e' tein' kō'ni ndo', sakan' ña ndiká va yi'e', te ndiká va tu ichi' mii' ko'ni' ne kua'an mii' nduxin xachi' nia. Te kua'a' va ne yivi' ko'ni' ichi' jaan'. ¹⁴ Te yi'e' tein' jaan' nduu' mii' nda'ni' ichi' tein', ña kua'an mii' yoo kivi' ñuu, ña kōo' kivi' ndi'i', te kōo' kua'a' ne yivi' ko'ni' ikan'.

Yo'o' sania'á Jesús ña xiin' ña xaa' ne yivi' kuví nakuní e' ndee nuu' ne yivi' nduu' nia

(Lc. 6:43-44)

¹⁵ 'Koto xiin' mii' ndo' nuu' te ka'an tiakú tun vixi, te jaan' ndii, kuaxi ra nuu' ndo' nduu' ra ndee naa mbee, ndisu nimá ra ndii, nduu' a ndee naa lobo nia'a. ¹⁶ Te xiin' ña xaa' ra kuví nakuní ndo' ndee nuu' te yivi' nduu' ra. Sakan'

ñā kūvjī kã'ndjã e' uva ndã'a' tun' jñu', te nī ndeē kūvjī tū kã'ndjã e' higo ndã'a' tun' tika'a'. ¹⁷ Sakan' tū tun' va'a ndii, nduu' va'a kuun' ndã'a' nu', te tun' vã'a ndii, nduu' vã'a kuun' ndã'a' nu'. ¹⁸ Sakan' ñā tun' va'a ndii, kūvjī kuun' nduu' njã'a ndã'a' nu', nī ndeē kūvjī tū kuun' nduu' va'a ndã'a' tun' njã'a. ¹⁹ Sakuu' tun' kũun' nduu' va'a ndã'a' ndii, tia'ndiã nu', te xixi nu' nuu' ñu'u. ²⁰ Sakan' na kuui' xiin' ñā xaa' tū ne yivi' nakunjī ndo' ndee nuu' ne yivi' nduu' njã.

Yo'o' sania'á Jesús ñā süü' sakuu' ne yivi' ndi'vi' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí

(Lc. 13:25-27)

²¹ 'Süü' sakuu' ne ka'an xiin' j ndii: "Yo'ó nduu' xto'ó j, yo'ó nduu' xto'ó j" ndi'vi' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndi'vi'. Süü' jaan' ndii ne xaa' ñā kuní yuva' e', ñā ndu'u' ndi'vi' kujtí' ndi'vi' ikan'. ²² Kua'a' va ne yivi' ka'an xiin' j kij' xaa' kivi' ñā sana'má Ndiosí ne yivi' xa'a' kuachí njã ndii: "Xto'ó j, Xto'ó j, nī ka'an tiakú ndu xiin' ñā ndíee' un' nuu' ne yivi', te xiin' ñā ndíee' un' jaan' nī tava' ndu ñā ndjiva'a nimá ne yivi', te xiin' ñā ndíee' un' jaan' nī xaa' tū ndu kua'a' chuun' ka'nu'", kachí njã. ²³ Sakan' te ka'an j xiin' ne jaan' ndii: "Kõo' kivi' nī xinjī j nuu' ndo'ó, ne xaa' ñā njã'a. Kuxiõõ ndo' nuu' j", kachí j xiin' njã.

Yo'o' ka'an ndjãq Jesús xa'a' uvi' ta'an nuu' te xa'a' vi'e

(Lc. 6:47-49)

²⁴ 'Xa'a' a jaan' na kuui' ka'an j xiin' ndo' ndii, yoo kã xini so'õ ñā ka'an j yo'o', te saxinú njã a ndii, nakatã ñã'a' j xiin' ndeē naa jñ te kuu' kaxi', te nī xa'a' vi'e xatã' yuu'. ²⁵ Te nī kuun' va savi', te nī nakaya va te ñu'u' itjã, te nī xikã va tū tachí', te ndíee' va nī kanjī a vi'e jaan', ndisu nī nduva vi'e jaan', sakan' ñā xatã' yuu' nī kua'a' a. ²⁶ Ndisu ne xini so'õ ñā ka'an j yo'o', te saxinú njã a ndii,

nakatã ñã'a' j xiin' ndeē naa jñ te kuu' kaxi', te nī xa'a' vi'e nuu' ñuti'. ²⁷ Nī kuun' va savi', te nī nakaya va te ñu'u' itjã, te nī xikã va tū tachí', te ndíee' va nī kanjī a vi'e jaan', te nī nduva a, te nī nduxin xachi' a —nī kachí a.

²⁸ Te kij' ndi'jī nī ka'an Jesús ñā jaan' ndii, nī nandanjī va ne yivi' kua'a' jaan' xa'a' ñā nī ka'an a. ²⁹ Sakan' ñā nī ka'an a ñā jaan' xiin' ñā ndíee' kã te sakan' te sania'á tū'un ndei' Ndiosí.

8

Sõ'õ nī xaa' a kij' nī sanda'a Jesús jñ te kumi' kui'e te'i

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

¹ Kij' nī nakaa' Jesús xiki' jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' nī ndikun' ñã'a'. ² Ikan' te nī kuyatñ jñ te kumi' kui'e te'i mii' iin' Jesús, te nī nakandu'u' ndíee' rã nuu' a, te nī ka'an rã xiin' a ndii:

—Tákui'e, naa' kuní un' ndii, kuvjī sanda'a un' yu'u —nī kachí rã.

³ Sakan' te nī chikanu' a ndã'a' a xini' rã, te nī ka'an a xiin' rã ndii:

—Kuni sanda'a j yo'ó. Ndã'a' kij' un' —nī kachí a.

Te xã numj' sakan', te nī kiejē ñã'a' kui'e jaan'. ⁴ Sakan' te nī ka'an Jesús xiin' rã ndii:

—Chuun' xa'a' un' ñā ka'an j xiin' un', kã'an un' xiin' ndeē jñ ne yivi' xa'a' ñā kaa'. Süü' jaan' ndii kua'an te nia'a' xiin' mji' un' nuu' sutu ñã xã nī ndã'a' un', te nasokõ un' ñã'a' nuu' Ndiosí naa nī ka'an chuun' Moisés, te kunjī ne yivi' ñã xã nī ndã'a' xna'a' un' —nī kachí a.

Sõ'õ nī xaa' a kij' nī sanda'a Jesús te xika' nuu' nuu' jñ te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xijn'

(Lc. 7:1-10)

⁵ Te kij' nda'ni' Jesús ñuu' Capernaum kua'an a ndii, nī kuyatñ jñ te xijn', te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xijn', te nī ka'an nda'vi' rã xiin' a ndii:

6 —Tákui'e, tẹ xika' nuu' nuu' i ndii, kuni kuvɪ rā kandu'u' rā vɪ'e j, nɪ kuɔ ɪtun' rā, tẹ u'vɪ xavā'a xini rā —nɪ kachɪ rā xiin' a.

7 Sakan' tẹ nɪ ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Yu'u ku'un tẹ sanda'a ña'a' j —nɪ kachɪ a.

8 Tẹ nɪ ka'an tẹ xiin' jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, yu'u ndii, jɪn tẹ nda'vi sɔ'ɔ kuɪtɪ' nduu' j, sakan' na kuuɪ' vā'a yoo a ña ndi'vɪ un' vɪ'e j. Kuvɪ ka'an chuun' kuɪtɪ' un' tẹ nda'a tẹ xika' nuu' nuu' j jaan'.⁹ Kuachɪ ndii yoo tɔ tẹ xa'ndia chuun' nuu' yu'u, tẹ yoo tɔ tẹ xa'ndia chuun' yu'u nuu'. Tẹ kij' ka'an j xiin' jɪn rā: “Kua'an” ndii, kua'an rā. Tẹ kij' ka'an j xiin' ɪngā rā: “Ñja'a” ndii, kuaxɪ rā. Tẹ kij' ka'an j xiin' tẹ xika' nuu' nuu' j: “Saa un' ña yo'o” ndii, xaa' rā ña jaan' —nɪ kachɪ rā xiin' a.

10 Tẹ nɪ nandanɪ vā Jesús kij' nɪ xɪnɪ sɔ'ɔ a ña nɪ ka'an tẹ jaan', tẹ nɪ ka'an a xiin' nẹ ndikun ña'a' jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ti'a'an kunɪ j ndeɛ jɪn nẹ ta'an' e', nẹ Israel, nẹ ɪnɪ xini yu'u ndeɛ naa ɪnɪ tẹ ka'a'.¹¹ Ka'an j xiin' ndo' ña kua'a' nẹ kɛɛ sakuu' xaan' jɪn yivɪ', mii' keta' ñu'u xiin' mii' ketá a ndii, kɪxɪn nɪa, tẹ kundɛɛ nɪa xiin' Abraham, xiin' Isaac, xiin' Jacob, tẹ kuxɪ nɪa mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndi'vi'.¹² Ndisu nẹ nɪ kunɪ a kundɛɛ mii' xa'ndia chuun' a jaan' ndii, tava' ña'a' a kɪ'e, tẹ ku'un nɪa mii' jɪn yavɪ vā, tẹ kuaku u'vɪ vā nɪa ɪkan' ndeɛ kɛ'j vɪ' nakaxɪ' nu'u nɪa —nɪ kachɪ a.

13 Sakan' tẹ nɪ ka'an ká Jesús xiin' tẹ xiin' jaan' ndii:

—Kua'an vɪ'e un', tẹ na xinu ña kunɪ un' jaan' saa nii' ɪnɪ un' xini un' yu'u —nɪ kachɪ a.

Tẹ savā nɪ hora jaan' nɪ nda'a tẹ xika' nuu' nuu' tẹ xiin' jaan'.

Sɔ'ɔ nɪ xaa a kij' nɪ sanda'a Jesús ña' tɪsɔ Pedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-41)

14 Tẹ kij' nɪ ki'vɪ Jesús vɪ'e Pedro ndii, nɪ xɪnɪ a kandu'u' ña' tɪsɔ rā nuu' yivɪ' tiin' ña'a' ka'ni'.

15 Sakan' tẹ nɪ tɪin Jesús nda'a' a', tẹ nɪ kɛɛ ña'a' ka'ni', tẹ nɪ ndokoo a', tẹ nɪ xa'a' nduku' a' ña kuxɪ a.

Sɔ'ɔ nɪ xaa a kij' nɪ sanda'a Jesús kua'a' nẹ yivɪ'

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

16 Tẹ kij' nɪ kuaa' ndii, nɪ kɪxɪn ndɪakā nẹ yivɪ' kua'a', nẹ ñu'u' ña ndiva'a nimá, nuu' Jesús. Tẹ xiin' jɪn ndaa' yu'u' kuɪtɪ' nɪ tava' a ña ndiva'a jaan' nimá nẹ yivɪ' jaan'. Tẹ nɪ sanda'a tɔ a sakuu' nẹ kuni kuvɪ ndiee' jaan'.¹⁷ Nɪ xaa a sakan' tẹ xinu ña nɪ ka'an Isaiás, tẹ nɪ ka'an tiakú tɔ un' Ndiosí, kij' nɪ ka'an rā ndii: “Mɪi' rā nɪ nakujɔo kui'e ña ndo'o' yoo', tẹ nɪ na'ɪn tɔ rā ña u'vɪ xini e'”, nɪ kachɪ Isaiás.

Sɔ'ɔ nɪ ka'an Jesús xiin' tẹ nɪ kunɪ kundikun ña'a'

(Lc. 9:57-62)

18 Kij' nɪ xɪnɪ Jesús ña kua'a' ya'a nẹ yivɪ' yoo saa xinunduɔ mii' iin' a ndii, nɪ ka'an chuun' a xiin' tẹ nda'a' xa'a' a ña xka'ndia rā xiin' a tukɔ ta'vi' yu'u' mɪnɪ.¹⁹ ɪkan' tẹ nɪ kuyatɪn jɪn tẹ sania'á tɔ un' ndeɪ' Ndiosí, tẹ nɪ ka'an rā xiin' a ndii:

—Tákui'e, ku'un j xiin' un' mii' ká kua'an un' —nɪ kachɪ rā.

20 Tẹ nɪ ka'an a xiin' rā ndii:

—ɪnguɪ ndii, yavɪ ri' yoo, tẹ saa, ti' ta'nu' ndi'vi' ndii, cho'o ri' yoo, ndisu yu'u, ña nduu' tɔ tẹ yivɪ' ndii, kɔɔ' ndeɛ jɪn xaan' mii' kuvɪ kandu'u' j —nɪ kachɪ a.

21 ɪkan' tẹ nɪ ka'an tɔ jɪn tẹ ndikun ɪchi' a xiin' a ndii:

—Tákui'e, xɪ'na taxɪ un' na ku'un nataan' j yuva' j, sakan' tẹ kɪxɪn j tẹ kundikun j yo'ó —nɪ kachɪ rā.

22 Ndisu nɪ ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Nakoo un' na nataan' ne xa ni xi'i nuu' Ndiosí ne yivi' xiin' nja. Ndisu yo'ó ndii, kundikun kij' yu'u —ni kachi a.

So'q ni xaa a kij' ni ka'an chuun' Jesús, te ni xikuijn tachi' ndiee'
(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³ Sakan' te ni sko'nu' Jesús tixin iin tundoo', te ni keta a kua'an a, te kua'an tu te nda'a' xa'a' a xiin' a. ²⁴ Sakan' te ndiee' va ni xa'a' xika' tachi' nuu' mini jaan', sakan' na kuii' ni nuta tikui ndee ndasi ra' tundoo' jaan'. Ndisu Jesús ndii, kixin a. ²⁵ Ikan' te ni xa'an sandoto' na'a' ra ka'an ra ndii:

—iTaku'e, sakaku un' ndu, xa kuni ndoñu'u' e! —ni kachi ra.

²⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na yi'vi ndo'? Sie va ini ndo' xini ndo' yu'u —ni kachi a.

Te ni ndondichi a, te ni ka'an chuun' a xiin' tachi' jaan' xiin' tikui mini jaan'. Te ni xikuijn ndoo tachi' jaan', te ni nakunaa taxin' tu tikui mini jaan'. ²⁷ Te ni nandanj va ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tu te yivi' kaa', na kuii' ndee tachi' xiin' tikui mini ka'an chuun' ra xiin', te kandixa' na'a' a? —ni kachi ra.

So'q ni xaa a kij' ni tava' Jesús na ndiva'a nimá uvi ta'an te nu'u' Gadara

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Sakan' te kij' ni xaa Jesús tuku ta'vi' yu'u' mini jaan' nuu' nu'u' ne ndiee' nuu' Gadara ndii, ni nata'an' uvi ta'an te yivi' xiin' a. Te jaan' ndii, nu'u' na ndiva'a nimá ra. Te ni kiee ra yavi ndii mii' ndiee' ra, te iyq va kuu' ra, sakan' na ndee iin ne yivi' ni kuvj xka'ndia ichi' jaan'. ²⁹ Te ni kuaa' ra ka'an ra ndii:

—¿Ndichun kuaxi un' sataña'a' un' ndu'u, Jesús, si'e Ndiosí? ¿Ñáá kuaxi un' te sando'o' u'vi un'

ndu'u na kuní ka xaa kivi' so'q' ndi'i'? —ni kachi ra.

³⁰ Sie ndoso' mii' iin' Jesús xiin' uvi saa' te jaan' ndii, nu'u' iin ti'vi chie kinj xaxi' ri' ku'u. ³¹ Te ni ka'an nda'vi na ndiva'a jaan' xiin' a ndii:

—Naa' tava' un' ndu'u nimá te yo'q' ndii, taxj un' na ku'un ko'ni ndu tixin kinj kaa' —ni kachi a.

³² Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a ndii:

—Kua'an ndo' —ni kachi a.

Sakan' na kuii' ni kiee a nimá te yivi' jaan', te ni ko'ni a tixin kinj jaan'. Ikan' te ni taxa'an' ri' kua'an ri', te ni nakaa' ri' mii' nako' itun, te ni koyo ri' tixin tikui mini jaan', te ni ndoñu'u' ri'. ³³ Te yivi', te ndiee' xito' kinj jaan' ndii, ni xinu ra kuan nu'u' ra. Te ni ka'an ra xiin' ne ndiee' nuu' ra sakuu' na ni xka'ndia ikan', na ni ndo'q te ni nu'u' na ndiva'a nimá jaan'. ³⁴ Te sakuu' ne ndiee' nuu' jaan' ndii, ni kiee nja xan koto nja Jesús. Te kij' ni xini na'a' nja ndii, ni ka'an nda'vi nja xiin' a na keta a nuu' nu'u' nja jaan'.

9

So'q ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e xa'a'

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

¹ Te ni sko'nu' Jesús tixin tundoo', te ni xka'ndia a tuku ta'vi' mini, te ni xaa a nuu' mii' ndu'u' a. ² Te ni xaa ndia'vi' te yivi' xiin' iin te kui'e xa'a' kandu'u' ra nuu' tun' xto. Te kij' ni xini Jesús na ini te yivi' jaan' xini na'a' ra ndii, ni ka'an a xiin' te kuni kuvj jaan' ndii:

—Kaka nimá un', pia'un, xa ni ndoyo kuachi un' —ni kachi a.

³ Sakan' te ni ka'an sava te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, te ita' ikan' xiin' nimá ra ndii: “Kanja'a te kaa' xa'a' Ndiosí”, ni kachi ra.

⁴ Ndisu Jesús ndii, ni xini a na ka'an te jaan' xiin' nimá ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vã'a ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' j. ⁵ Sakan' ña, ¿ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an j xiin' te kaa', tuu ndo'ó? ¿Ñáá ña xa ni ndoyo kuachj ra, uun ñáá ña ndokoo ra te ku'un ra? ⁶ Sakan' na kuii' nia'a yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo'ó ña kumi' j ndjje' iin yivi' te sandoyo' j kuachj ne yivi' —ni kachj Jesús.

Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an j. Ndokoo un', te na'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachj a.

⁷ Sakan' te ni ndondichj ra te kuan nu'u ra vi'e ra. ⁸ Te kij' ni xinj ne yivi' kua'a' jaan' ña ni yoo ikan' ndii, ni nandanj va nja, te ni xaka'nu' nja Ndiosí xa'a' ña ni taxj a ndjje' jaan' nda'a' te yivi'.

So'ó ni xaa a kij' ni kana Jesús Levi Mateo

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹ Te kij' xka'ndia Jesús kua'an a ndii, ni xinj a ndu'u' iin te nani' Mateo mií' kendiaa' ya'vi' ra xa'a' ñuu Roma. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nja'a, te kundikun un' yu'u —ni kachj a.

Sakan' te ni ndondichj ra, te ni xikundikun ña'a' ra.

¹⁰ Te kij' ndu'u' Jesús nuu' mesa xixi' a vi'e te jaan' ndii, ni xaa tu kua'a' te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma xiin' kua'a' tu ne ka'an va'a ne yivi' xa'a', te ni xikundiee inga' nja nuu' mesa xiin' Jesús, xiin' te nda'a' xa'a' a xixi' ra. ¹¹ Te kij' ni xinj te fariseo ña jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Vã'a xachi' xaa' te sania'a ndo'ó kaa' ña xixi' ra xiin' te kendiaa' ya'vi' kaa', xiin' inga te xaa' tu kuachj kaa' —ni kachj ra.

¹² Te ni ka'an Jesús xiin' ra kij' ni xinj so'ó a ña ni ka'an ra jaan' ndii:

—Ne va'a kuni ndii, kuni te tatan' nuu' nja, süu' jaan' ndii ne kuni kuvj kujti' kuni ra nuu'.

¹³ Ndisu kua'an ndo', te sakuuan ndo' ndee ña kuni kachj tuju Ndiosí mií' ka'an a ndii: “Kuni j ña nasoko' ndo' ña'a kujti' nuu' j, süu' jaan' ndii kuni tu j ña kuvita inj ndo' xa'a' ne yivi'”, kachj a. Sakan' ña kuaxj j te kana j ne tuu ña xachuun' ndaku nja, süu' jaan' ndii kuaxj j te kana j ne xini ña yoo kuachj nja te nama nja nimá nja —ni kachj a xiin' ra.

Yo'ó ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa iin te tunda'a'

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Sakan' te ni kuyatin te nda'a' xa'a' Juan nuu' Jesús, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, ndu'u' xiin' te fariseo ndii, yoo nditja chito va ndu. Te, ¿ndichun na yoo nditja te nda'a' xa'a' yo'ó? —ni kachj ra xiin' a.

¹⁵ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá kuvj kusuchi' inj ne yivi', ne ñu'u' mií' yoo ña tunda'a', kij' ndu'u' ka te tunda'a' xiin' nja? Kuasa' tuu yu'u, ndisu xaa iin kivi' kij' tu'un ne yivi' te tunda'a' jaan', te kij' sakan' ndii, kuni a koo nditja ne jaan' —ni kachj a.

¹⁶ Te ni ka'an ka a xiin' nja ndii:

—Ndee iin ne yivi' ná'ma' iin toto yata' xiin' iin tu'un' toto xaa'. Kuachj ndii, kij' ndoo toto jaan' ndii, nandji toto xaa' jaan', te kuachj ndij' ka toto yata' jaan'.

¹⁷ Te ndee iin tu ne yivi' ndii, täan' nja vino xaa' tixin iin' yata'. Sakan' ña naa' saa nja sakan' ndii, tia'ndia iin' jaan' kij' kuiya' ra'. Te kujtia ndoo ra', te ndoñu'u' saka tu iin' jaan'. Sakan' na kuii' kuni a ña taan' e' vino xaa' tixin iin' xaa', sakan' te ndoñu'u' saka ndee iin ña jaan' —ni kachj a.

So'ó ni xaa a kij' ni sanatiaku Jesús ña' si'e Jairo, te ni sanda'a tu a iin ña' ndo'o' kui'e ni'

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸ Te kij' ka'an ka Jesús ña jaan' xiin' te yivi' jaan' iin' a ndii, ni

kuyatın iin te xa'ndia chuun', te ni xikuijn xiti' ra nuu' a ka'an ra ndii:

—Na'a' si'e i ndii, sakan' ni xi'i kuiti' a'. Ndisu naa' ku'un un' te chikanu' un' nda'a' un' xata' nu'u' nde'i a' ndii, natjaku a' —ni kachi ra xiin' a'.

¹⁹ Sakan' te ni ndondichi a, te ni xikundikun na'a' a xiin' te nda'a' xa'a' a. ²⁰ Sakan' te ni kuyatın iin na'a' xata' Jesús, na' jaan' ndii, xa kua'an uxı uvi kuiya na ndo'o' a' kui'e ni'i, te ni tondia nda'a' a' yu'u' toto a. ²¹ Sakan' na ni ka'an a' xiin' nimá a' ndii: “Naa' kuvi tondia i tee' toto kuiti' a' ndii, nda'a' i”, ni kachi a'. ²² Ikan' te ni nandiko' kuiin Jesús, te ni xini a' na'a' jaan', te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Kündi'ni ka un', pia'un, xa ni nda'a' un' xa'a' na inı un' xini un' yu'u' —ni kachi a'.

Te ndee kij' sakan' ndii ni nda'a' a'.

²³ Te kij' ni xaa Jesús, te ni ki'vi a' vi'e te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ni xini a' ndiee' te tivi yaa ndii xiin' tun' yoo'. Te ni xini tu a' ndiee' ne kuaa' xaku' ti'e'. ²⁴ Sakan' te ni ka'an a' xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Kua'an kije sakuu' ndo'. Kuachi ndii kuasa' ni xi'i na' sie kaa', süu' jaan' ndii kixin kuiti' a' —ni kachi a'.

Te ni xaku ndjaa ichi na'a' ne yivi' jaan'. ²⁵ Ndisu kij' ndi'i ni tava' Jesús ne yivi' jaan' ndii, ni ki'vi a' mii' kandu'u' na' ni xi'i jaan', te ni tin a' nda'a' a', te ni natjaku a', te ni ndokoo a'. ²⁶ Te ni tiaku kuento xa'a' na ni yoo' ikan' sakuu' nuu' na nu'u' jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu'

²⁷ Te kij' ni ketá Jesús ikan' kua'an a' ndii, ndikun uvi ta'an te kui'e nuu' xata' a' kua'an ra kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Yo'ó, na nduu' sjani' xika' David, kuvita inı un' xa'a' ndu —ni kachi ra.

²⁸ Te kij' ni nda'ni a' tixin vi'e a' ndii, ni kuyatın te kui'e nuu' jaan' nuu' a'. Te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Na'a' inı ndo' na kuvi sanda'a' i ndo'ó? —ni kachi a'.

Sakan' te ni nakuijn ra nuu' a' ndii:

—Uun ndo', takui'e —ni kachi ra.

²⁹ Sakan' te ni tondia nda'a' a' nduchi' nuu' uvi saa' ra. Te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Saa ni' inı ndo' xini ndo' yu'u' ndii, nda'a' ndo' —ni kachi a'.

³⁰ Sakan' te ni natuvi nduchi' nuu' ra. Te ni ka'an ndiee' a' xiin' ra ndii:

—Koto va ndo' te kuni ndee iin ne yivi' na ni yoo' yo'o' —ni kachi a'.

³¹ Sakan' te ni kije ra kua'an ra, te ni sakiku' ndoo ra kuento kani' nuu' nu'u' jaan' xa'a' na ni xaa a' xiin' ra.

So'o ni xaa a kij' ni xta'ni Jesús na ndiva'a' nimá iin te yivi'

³² Te kij' ni kije te jaan' kua'an ra ndii, ni kixin ndiaka ne yivi' nuu' a' iin te i'in'. Te jaan' ndii, na ndiva'a', na xaa' i'in' ne yivi', na nimá ra. ³³ Te kij' ni xta'ni' Jesús na jaan' nimá te jaan' ndii, numi' te ni naka'an ra. Te ni nandanı va ne yivi' kua'a' ya'a' jaan', te ni ka'an na ndii:

—Ndee iin kivi' tia'an kuni e' na kaa' tein ne ta'an e', ne Israel —ni kachi na.

³⁴ Ndisu ni ka'an te fariseo ndii:

—Xiin' na ndiee' na ndiva'a' kuu' nuu' tava' te kaa' nda'a' xa'a' na ndiva'a' nimá ne yivi' —ni kachi ra.

Yo'o' sania'a Jesús na kakan e' nuu' Ndiosı te ti'vi' ka a ne sachuun' xa'a' tu'un a'

³⁵ Te ni xa'an xinu'ni tu Jesús saa' nuu' xiin' nda'a' nuu' jaan' sania'a' a' ne yivi' vi'e mii' nakaya' na, te ka'an ndoso' a' tu'un va'a' xa'a' saa' kuni Ndiosı ka'ndia chuun' a' nimá e', te sanda'a' tu a'

sakuu' nuu' kui'e xiin' sakuu' ña xini u'vi ne yivi', ne ndiee' ñuu jaan'. ³⁶ Kii' ni xini a ne yivi' kua'a' koo' chukuu' jaan' ndii, ni kuvita ini a xa'a' nja. Sakan' ña xavi va nimá nja, te koo' yoo ka chindiee' ña'a' ndee naa ndo'o' mbee kii' koo' te paxto xito' ña'a'. ³⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ña ndixa nduu' a ndii, yoo kua'a' ña savi', ndisu koo' kua'a' te tatu xachuun' xa'a' a. ³⁸ Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi ndo' xiin' te xiin' ña'a' ña savi' na ti'vi' kua'a' ka ra te tatu xa'a' ña savi' ra —ni kachi a.

10

So' o ni xaa a kii' ni nakaxin Jesús uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

¹ Sakan' te ni kana Jesús uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a. Te ni taxi a ndiee' ra te tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. Te ni taxi tu a ndiee' ra, te sanda'a ra sakuu' nuu' kui'e ña ndo'o' ne yivi', xiin' sakuu' ña u'vi xini nja.

² Ña yo' o' nduu' kivi' i'in te uxí uvi ta'an jaan': iin te jaan' nani' Simón, te ni chindu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro, xiin' ñani ra, te nani' Andrés, te inga ra nani' Jacobo, xiin' ñani ra, te nani' Juan. Te si'e Zebedeo nduu' uvi saa' te jaan'. ³ Te inga tuku ra nani' Felipe, te inga tuku ra nani' Bartolomé, te inga tuku ra nani' Tomás, te inga tuku ra nani' Mateo, te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma nduu' te jaan'. Te inga tuku ra nani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra, te inga tuku ra nani' Lebeo, te nani' tu ra Tadeo, ⁴ te inga tuku ra nani' Simón, te jaan' ndii, kuenta iin ti'vi' te nani' cananista nduu' ra. Te inga tuku ra nani' Judas Iscariote, te jaan'

nduu' te ni sanakua'a Jesús so' o' ndi'i' nda'a' te kuu' ka'nu'.

So' o ni xaa a kii' ni tianu' Jesús te nda'a' xa'a' a te ku'un ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵ Ni tianu' a te uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a jaan', ka'an a xiin' ra ndii:

—Kü'un ndo' ñuu mii' ndiee' ne tuku', ni ndee kü'un tu ndo' ñuu mii' ndiee' ne Samaria. ⁶ Süu' jaan' ndii va'a ka ku'un ndo' ñuu mii' ndiee' ne ta'an' e', ne Israel, sakan' ña ne jaan' nduu' ndee naa mbee, ti' ni xitia i'nu. ⁷ Te kii' kua'an ndo' ndii, ka'an ndoso' ndo' ña xa kuyatin' kuii ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja. ⁸ Sanda'a ndo' ne kuni kuvj, sanatiaku ndo' ne ni xi'i, sanda'a ndo' ne kumi' kui'e te'i, te tava' ndo' ña ndiva'a, ña ñu'u' nimá ne yivi'. Kii'n ndo' xu'un' xa'a' ña jaan' na ni xamani' mii' Ndiosí ña ndiee' jaan' nda'a' ndo'.

⁹ Köni'i ndo' xu'un' oro, ni ndee xu'un' yuu' yaa, ni ndee xu'un' yuu' ya'a, ¹⁰ ni ndee köni'i tu ndo' tinda'a' ndo', ni ndee inga ndini ndo', ni ndee inga na'a ndixan' ndo', ni ndee itun' katuvi' ndo'. Sakan' ña te xachuun' ndii, kuni a ña taxi e' ña kuxi ra.

¹¹ Te ndee ka ñuu na'nu' uun ñuu kualii' xaa' ndo' ndii, ndatu'un' ndo' ndee te yivi' nduu' te ka'an va'a ne yivi' xa'a' ikan'. Te kundiee ndo' vi'e te jaan' ndee kiee ndo' ñuu jaan'. ¹² Te kii' ndeku'e ndo' vi'e te jaan' ndii, ka'an ndo' ña Ndiosí na taxi ña manii' koo xiin' nja. ¹³ Naa' xata'an ndoo ña manii' jaan' xiin' nja ndii, ndoo a xiin' nja, ndisu naa' xata'an ña ndoo a xiin' ne jaan' ndii, nandiko' a xiin' ndo'ó.

¹⁴ Te naa' yoo ka natiin' ndo'ó, uun taxi so' o' nja ña ka'an ndoso' ndo' ndii, kiee' ndo' vi'e ne jaan' uun ñuu jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ndo'. ¹⁵ Ña ndaku

ka'án i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundo'o' ne ñuu jaan' kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi', te sakan' ne ni ndiee ñuu Sodoma xiin' ne ni ndiee ñuu Gomorra.

Yo'o' ka'án Jesús ña sando'o' ne yivi', ne ndikún ichi' a

¹⁶ 'Koto ndo', tianu' i ndo'ó te ku'un ndo' ndee naa mbee, ti' kua'an mii' ñu'u' kua'a' lobo. Sakan' na kuu' kuní a ña kama koo ndo' ndee naa koo', ndisu ndasun koo ini ndo' ndee naa paloma. ¹⁷ Te koto xiin' mji' ndo' nuu' te yivi', kuachí ndii sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu, te kutun' tu ra ndo'ó tixin vi'e mii' nakaya ra. ¹⁸ Te sanakua'a tu ra ndo'ó ndee nda'a' te xa'ndia chuun' ka'nu', xiin' nda'a' rey xa'a' a ña ndikún ndo' ichi' yu'u. Sakan' te kuví ndiee' yu'u' ndo' xa'a' i nuu' te jaan' xiin' nuu' ne tuku'. ¹⁹ Te kij' sanakua'a ra ndo'ó ndii, kúndi'ni ndo' ndee ña ka'an ndo', uun saa ka'an ndo', sakan' ña mji' Ndiosí taxí ña ka'an ndo' kivi' jaan'. ²⁰ Kuachí ndii, süu' ndo'ó nduu' te ka'an kij' sakan', süu' jaan' ndii Espíritu yuva' e' nduu' ña taxí ña ka'an ndo'.

²¹ 'Te kij' sakan' ndii, xa ta'an' mji' ne yivi' kunduú ne sanakua'a ña'a' te ka'ni' ña'a' te yivi', te yuva' kunduú te sanakua'a si'e ra te ka'ni' ña'a' te yivi', te si'e ndii, ndon'i' nda'a' ña nuu' yuva' si'i' ña te ka'ni' ña'a' ña. ²² Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' a ña ndikún ndo' ichi' yu'u, ndisu ne kundjení nuu' ña jaan' ndee so'o' ndi'i' nduu' ne kaku saa Ndiosí. ²³ Te kij' sando'o' ne yivi' ndo'ó jin ñuu ndii, kunu ndo' ñuu jaan', te ku'un ndo' tuku ñuu. Sakan' ña, ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ndi'i' ñuu ne ta'an' e', ne Israel, ka'an ndoso' ndo' xa'a' i, te xa'a' kivi' ña nandiko' tukuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

²⁴ 'Sakan' ña süu' te ka'nu' ka nduu' te nda'a' xa'a' te sakan' te sania'a' ña'a', te ni ndee süu' te ka'nu' ka tu nduu' te xika' nuu' te sakan' xto'o' ra. ²⁵ Xa va'a ndiva'a naa nani'i' te nda'a' xa'a' jaan' te ni sania'a' ña'a', te te xika' nuu' jaan' nani'i' xto'o' ra. Naa' ka'an ne yivi' ña Beelzebú nduu' yu'u, ña nduu' xto'o' ndo' ndii, ¿saa ka vi' tu' ka'an ña xa'a' ndo'ó, ne nduu' kuenta i?

Kiyi'vi e' ne yivi' xiin' e', Ndiosí kuiti' kuní a kuyi'vi e'

(Lc. 12:2-9)

²⁶ 'Sakan' na kuu' kuän yi'vi ña'a' ndo', sakan' ña koo' ndee jin ña iin' sa'vi ña natuvi, te koo' tu ndee jin ña ñu'u' si'e ña natuvi saa Ndiosí. ²⁷ Ña ka'an si'e i xiin' ndo' ndii, ka'an ndo' ña jaan' mii' kuví kuní so'o' sakuu' ne yivi' a. Te sakan' tu ña ka'an yaa' i xiin' ndo' ndii, ka'an ndoso' ti'e' ndo' a ndee xini' vi'e. ²⁸ Te kuän yi'vi ndo' ne xa'ni' ne yivi', sakan' ña kuví sandoñu'u' ña nimá ne yivi'. Va'a ka kuyi'vi ndo' Ndiosí, ña kuví sandoñu'u' ñu'u' nde'i' ne yivi' xiin' nimá ña vi'e ndiaya'.

²⁹ 'Ña ndaku nduu' a ndii, xiin' xu'un' kuachi' kuiti' sata' ne yivi' uvi' ta'an saa, ndee saa ka ni ndii, ndee jin ndaa' ti' jaan' nãma kuein' ñu'u' naa' taxí' yuva' e'. ³⁰ Te ndo'ó ndii, ndee xixi' xini' ndo' xini' Ndiosí saa ta'an kuu'. ³¹ Sakan' na kuu' kuän yi'vi ndo'ó, sakan' ña ndiaa ya'vi' ka ndo' nuu' Ndiosí te sakan' kua'a' saa.

³² 'Yoo ka ndiee' yu'u' xa'a' i nuu' ne yivi' ndii, ndiee yu'u' tu yu'u' xa'a' ña nuu' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi'. ³³ Ndisu yoo ka ka'an nuu' ne yivi' ña xini' ña yu'u' ndii, ka'an tu yu'u' nuu' yuva' e', ña ndu'u' ndivi', ña xini' i ne jaan'.

Nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús

(Lc. 12:49-53; 14:26-27)

34 'Kānjini ndo' ña ni xaa i te natandjeē maní' i ne yivi' iin yivi'. Süu' ni xaa i te natandjeē maní' i ne yivi', süu' jaan' ndii ni xaa i te sakunta'an' ña'a' i. 35 Kuachi ndii ni xaa i te sakunta'an' i iin tiaa si'e xiin' yuva' ra, uun iin ña' si'e xiin' si'i' a', uun iin ña' xanu xiin' ña' tiso a'. 36 Sakan' na kuii' ne ndasi' ta'an' xiin' i'in ne jaan' ndii, xa suvi kunduu ne xa ndiee' vi'e mii' nja.

37 'Yoo ka kundani ya'a ka yuva' nja uun si'i' nja te sakan' ña kundani nja yu'u ndii, xata'an kunduu nja ne ndikun ichi' i. Te yoo ka kundani ya'a ka tiaa si'e nja uun ña'a' si'e nja te sakan' ña kundani nja yu'u ndii, xata'an tu kunduu ne jaan' ne ndikun ichi' i. 38 Te na yoo ka yoo tu'va, te kundoo' nja ndee naa kundoo' i nuu' krusin, te kundikun nja yu'u ndii, xata'an kunduu nja kuenta i. 39 Kuachi ndii, yoo ka kuni sakaku xiin' mii' mii' ndii, kuví nja. Ndisu yoo ka taxi' kivi' nuu' nja xa'a' ichi' yu'u ndii, natijn nja kivi' nuu' ña koo' kivi' ndi'i'.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' ña va'a, ña natijn ne ndikun ichi' a
(Mr. 9:41)

40 'Yoo ka natiin' va'a ndo'ó ndii, ndee naa yu'u natiin' va'a nja, te yoo ka natiin' va'a yu'u ndii, natiin' va'a tu nja ña ni tjanu' yu'u. 41 Te yoo ka natiin' va'a iin te ka'an tiaku tu'un Ndiosí xa'a' a ña nduu' ra te ka'an tiaku tu'un a ndii, ña va'a, ña taxi Ndiosí nda'a' te jaan', natijn tu ne jaan' saa a. Te yoo ka natiin' va'a iin te xachuun' ndaku xa'a' ña nduu' ra te xachuun' ndaku ndii, ña va'a, ña taxi Ndiosí nda'a' te jaan', natijn tu ne jaan' saa a. 42 Te yoo ka taxi' tee' tikui vixin' tjo' ko'ó iin te kualí' kuso'ó yo'ó' xa'a' ña nduu' ra te ndikun ichi' i ndii, ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña natijn nja ña va'a saa Ndiosí —ni kachi Jesús.

11

Ka'an Jesús xiin' ne yivi' xa'a'
Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta
Ndiosí
(Lc. 7:18-35)

1 Te kij' ndi'i' ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te uxí uvi' ta'an, ndee ña kuni a saa ra ndii, ni keta a kua'an a te sania'a a, te ka'an ndoso' tu a nuu' ne ndiee' nuu' ña nu'u' ikan'.

2 Kij' naá Juan vi'e kaa, te ni xini ra kuento xa'a' ña xaa' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí ndii, ni ti'vi' ra uvi' ta'an te nda'a' xa'a' ra nuu' a, 3 te ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' ña ni ka'an Ndiosí ti'vi' a sakaku ndu'u, uun ñáá kuni a ndiatu' ndu xaa inga ra? —ni kachi ra.

4 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an te ka'an ndo' xiin' Juan ña xini so'ó ndo' xiin' ña xini nduchi' nuu' ndo', 5 ña ne kui'e nuu' ndii, nuniá' nduchi' nuu' nja, ne kui'e xa'a' ndii, nakaka' nja, ne kumi' kui'e te'i ndii, nda'a nja, ne so'ó' ndii, nuniá' so'ó' nja, ne ni xi'i' ndii, natiaku nja, te ne nda'vi kuu' ndii, ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' nja. 6 Te sañu'u' va Ndiosí ne nako' ña ini nja xini nja yu'u —ni kachi a.

7 Te kij' kiee' te jaan' kua'an ra ndii, ni xa'a' Jesús ndatu'un' a ne yivi' xa'a' Juan ndii:

—¿Yoo ni xa'an koto ndo' kij' ni xa'an ndo' mii' taxin' kaa'? ¿Ñáá ni xa'an koto ndo' iin te yivi', te xiko' ndee naa xiko' tun' yoo' xaa' tachi'? 8 Süu' sakan' nduu' a. ¿Yoo ni xan koto ndo' na sakan'? ¿Ñáá iin te yivi', te ni'nu' toto ndatun' va? Süu' sakan' nduu' a, sakan' ña te yivi', te ni'nu' toto ndatun' jaan' ndii, vi'e rey ndiee' te jaan'. 9 Sakan' na kuii', ¿yoo nduu' ra ni xan koto ndo'? ¿Ñáá iin te ka'an tiaku tu'un Ndiosí? Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, suvi xna'a ra, ndisu ya'a ka te sakan' te ka'an

tiakú tu'un Ndiosí kuñti' nduu' te jaan'. ¹⁰ Sakan' ña xa'a' Juan jaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii:

Koto un', ti'vi' i xi'na jin te xika' nuu' nuu' i,

te te jaan' sakoo' tu'va ne yivi' xa'a' un'.

Sakan' yoso' a.

¹¹ 'Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña tia'an tuvi jin te ka'nu' ka jin yivi' te sakan' Juan jaan', ndisu tejin ne xa xandia chuun' Ndiosí nimá ndii, ne yivi', ne nda'vi so'q kujti', nduu' ne ka'nu' ka te sakan' Juan jaan'. ¹² Ndee kivi' ña ni xa'a' ka'an ndoso' Juan te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, te ndee vitin ndii, ndiee' va xika' ne yivi' kuni ko'ni ña nda'a' Ndiosí te ka'ndia chuun' a nimá ña, te ne xandieni xiin' mi' kujti' nduu' ne ko'ni' ikan'. ¹³ Kuachj ndii, ndee ña kuni ka tuvi Juan, te ni ka'an sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xiin' ña ka'an tu'un ndei' a xa'a' ña xka'ndia vitin. ¹⁴ Te naa' kuni kandixa' ndo' ña ka'an i xiin' ndo' ndii, Juan jaan' nduu' Elias, te ni ka'an Ndiosí ti'vi' a. ¹⁵ Naa' yoo so'q ndo' ndii, chuun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i xiin' ndo'.

¹⁶ '¿Ndee ña nakata i xiin' ne ndiee' jin yivi' vitin? Nakuita ña xiin' ndee naa ne kuachj', ne xaxiki' xiin' ta'an ma'in' ya'vi. ¹⁷ Te ka'an xiin' ta'an' ña ndii: "Ni tivi ndu tun' yoo', te ni taxa'a' ndo'. Ni xita ndu yaa nda'vi kua'an, te ni xaku ndo'", kachi xiin' ta'an' ña. ¹⁸ Sakan' kuu' ña, kuachj ndii ni kixin Juan, te ni xixi va'a ra, te ni ndee ni xi'i tu ra vino, te ni ka'an ndo' ña ña ndiva'a naa nimá ra. ¹⁹ Ikan' te ni xaa yu'u, ña nduu' tu te yivi', te xixi va'a i, te xi'i' i, te ka'an ndo' ña jin te xixi ndasi' nuu' nduu' i, te nduu' tu i jin te xini, te ka'an tu ndo' ña nduu' i te ndiaka' ta'an' xiin' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñu'u Roma, xiin' tuku te xaa' kuachj, kachi ndo'. Ndisu ne

kumi' ña ndichi ndii, nia'á ña a xiin' ña xaa' ña —ni kachj Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús ña nda'vi va kund'o'q ne ndiee' ñu'u mi' ni xiin' ña ini ña kuni ña'a' ña

(Lc. 10:13-16)

²⁰ Sakan' te ni xa'a' ka'an kuachj Jesús xa'a' ne ndiee' ñu'u mi' ni xaa a kua'a' ka chuun ka'nu' koo' chukuu', xa'a' a ña ni nama ña nimá ña te saa ña ña kuni Ndiosí, ka'an a ndii:

²¹ —Nda'vi va kuu' ndo'ó, ne ndiee' ñu'u Corazín, xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñu'u Betsaida. Naa' ni xaa' i chuun ka'nu', ña ni xaa i ñu'u ndo'ó jaan' ñu'u Tiro xiin' ñu'u Sidón ndii, xta'an' vi' ni nama ne jaan' nimá ña ni'nu' ña toto ndei' te ndiee' ña nuu' yaa' nu'u. ²² Sakan' na kuui' ka'an i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'q' kund'o'q' ndo'ó kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ndiee' ñu'u Tiro xiin' ñu'u Sidón jaan'. ²³ Te ndo'ó, ne ndiee' ñu'u Capernaum ndii, tuu ndo' ña kaa ndo' ndee ndivi', ndisu ndee yavi ndii ko'ni Ndiosí ndo'ó. Sakan' ña naa' ni xaa' i chuun ka'nu' ña ni xaa i ñu'u ndo'ó jaan' ñu'u Sodoma ndii, xa ni nama ne jaan' nimá ña, te kandu'u' ñu'u ña ndee vitin. ²⁴ Sakan' na kuui' ka'an i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'q' kund'o'q' ndo'ó kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ni ndiee' ñu'u Sodoma jaan' —ni kachj Jesús.

Nakuatia' nimá Jesús xaa' Espiritu Santo

(Lc. 10:21-22)

²⁵ Xa kivi' jaan' ni nakuatia' ya'a nimá Jesús ni xaa Espiritu Santo, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tataa, xaka'nu' yu'u yo'ó. Yo'ó nduu' xto'q' nuu' ndivi' xiin' nuu' ñu'u' jin yivi'. Ni tisi'e un' ña ndiee' un' nuu' ne xini tuni xiin' nuu' ne ndichi, ndisu ni nia'a un' ña jaan' nuu' ne nda'vi kuu' nimá. ²⁶ Uun ndo', tataa, ni xaa

un' sakan' xa'a' a ña ña jaan' ni xtanj mji' un' —ni kachj a xiin' Ndiosí.

²⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi', ne ita' ikan' ndii:

—Ni sanakua'a yuva' i sakuu' ña yoo nda'a' i. Te ndee jin kōo' xini yoo nduu' yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí. Süu' jaan' ndii, yuva' i jaan' kuñti' xini yoo nduu' i. Te ndee jin kōo' xini yoo nduu' yuva' i jaan'. Süu' jaan' ndii yu'u, ña nduu' si'e a kuñti', xini ña'a' xiin' ne kuni' yu'u nia'a ña'a' i nuu'.²⁸ Yoo ka nduu' ndo'ó, ne xa ni xavi va xachuun', te ni xavi va tu ndo' xiin' ña ndiso' ndo' ndii, nja'a ndo' nuu' i te taxi i nandiee' ndo'.²⁹ Nañjin ndo' chuun ña taxi' yu'u saa ndo' te kunduu a ndee naa yoko', tun' kanu' siki' toro nuu' ndo', te kuni' ndo' kuu ndo' ndee naa yu'u, ña jin te va'a nimá nduu' i, te maso tu j, te taxi i nandiee' nimá ndo'.³⁰ Nja'a ndo', sakan' ña chuun nuu' yu'u ndii, süu' chuun vie nduu' a, te vjta tu ña ndiso' i —ni kachj Jesús.

12

Jesús nduu' ña kumi' ndiee' nuu' ndee kivi' sábado, ña xinandiee' e'

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

¹ Kij' sakan' ndii, xka'ndiá Jesús kua'an a jin xaan' mi' yoo trigo kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', te ni xa'a' xi'i te nda'a' xa'a' a soko, sakan' na tu'un' ra yoko' trigo jaan', te xaxi' ra a kua'an ra. ² Kij' ni xinj te fariseo ña xaa' ra ña jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Koto un', ¿ndichun na xaa' te nda'a' xa'a' un' ña xata'an saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ni kachj ra.

³ Te ni ka'an Jesús xiin' te fariseo jaan' ndii:

—¿Ñáá tia'an ka'vi ndo' tutu Ndiosí mi' ka'an a xa'a' ña ni xaa David xta'an' kij' ni xi'i ra soko

xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra?⁴ Sakan' ña ni xka'ndia ra tijin vi'e Ndiosí, te ni xixi ra xita' va'a su'un, tee' ndee xata'an kuxi ra ña jaan', ni ndee te ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan', sakan' ña sutu kuñti' xata'an kuxi ña jaan'.⁵ Uun, ¿ñáá tia'an ka'vi ndo' tu'un ndei' Ndiosí ña xa'nú tu sutu kivi' sábado, ña xinandiee' e', xa'a' chuun ña xaa' ra tijin yukun' ka'nu'? Te süu' kuachj nduu' a nuu' ra. ⁶ Ndisu ka'an i xiin' ndo' ña yu'u, te iin' nuu' ndo' yo'o', nduu' te ka'nu' ka te sakan' yukun' jaan'.⁷ Kundani ndo' ña ka'an tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: “Küni i ña nasoko' ndo' ña'a kuñti' nuu' i, süu' jaan' ndii kuni' tu i ña kuvita inj ndo' xa'a' ne yivi'.” Naa' ni kundani ndo' ña jaan' ndii, kätun' ndo' ne kōo' kuachj kumi'.⁸ Sakan' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' i ndiee' xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ni kachj a xiin' ra.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús jin te kui'e nda'a'

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Kua'an Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni ra vi'e mi' nakayá ne ñuu jaan'.¹⁰ Te ka'ni jin te kui'e nda'a' ikan'. Te xa'a' a ña ni kuni' te fariseo jaan' jin kuachj ra Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—Ka'an un' xiin' ndu, ¿ñáá taxi' tu'un ndei' Ndiosí ña sanda'a e' ne kuni' kuvj kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ni kachj ra.

¹¹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' jin ndo'ó kumi' jin mbee, te nama ri' yavi jin kivi' sábado, ña xinandiee' e' ndii, ¿ñáá jin ndo' ri', te xta'ni' ndo' ri' ikan'?

¹² Kachj ka e' ne yivi' ndii, ndiaa ya'vi ka ne jaan' te sakan' jin mbee. Sakan' na kuii' taxi' tu'un ndei' Ndiosí ña saa e' ña va'a xa'a' ne yivi' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ni kachj a.

¹³ Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni sanakaá ra nda'a' ra, te ni nda'a' a ndee naa kaa' inga a. ¹⁴ Ni kije so'o te fariseo jaan' ikan', te ni xa'a' ndatu'un' tuni ra saa kuvj ka'ni' ra Jesús.

So'o ka'an ña ni ke'i Isaiás xa'a' Jesús

¹⁵ Te kij' ni xini Jesús ña jaan' ndii, ni ketá a ikan', te kua'a' va ne yivi' ni ndikun xata' a kua'an nja, te ni sanda'a a sakuu' ne kuni kuvj. ¹⁶ Te ni ka'an ndije' a xiin' ne jaan' ña ka'an nja xiin' ndee iin ne yivi' yoo nduu' a. ¹⁷ Ni ka'an a sakan' te xinu tu'un' Ndiosí ña ni ka'an tiakú Isaiás xta'an' kij' ka'an ra ndii:

¹⁸ Koto ndo', yo'o' iin' te nda'a' xa'a' i, te ni nakaxin i.

Te yo'o' nduu' te kundani i, te va'a va kuni i xini i ña'a' i.

Skoni' i Espiritu i nimá ra, te ka'an ndoso' ra nuu' ne tuku' ña koq ña ndaku saa i.

¹⁹ Kani ta'an' kuento ra xiin' ne yivi', te nde'i loco ti'e tu ra, te ni ndee kuni so'o tu ndee iin ne yivi' tachi' yu'u' ra ya'ya.

²⁰ Te sando'o' ra ne kuni kuvj nimá, ne nduu' ndee naa tun yoo' tun' xa kua'an ta'nú,

ni ndee taxi tu ra ña nda'va ndi' ndee sie ña ndiatu' ini ne yivi',

süu' jaan' ndii taxi ra ndije' ne koo' ndije' ndee ketá va'a ña ndaku saa ra,

²¹ te ini sakuu' ne tuku' kuni ña'a' nja.

Sakan' kachi a.

Kani'a te fariseo xa'a' Jesús

(Mr. 3:20-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

²² Sakan' te ni kixin ndiaká ne yivi' iin te naa ña ndiva'a nimá nuu' Jesús. Te jaan' ndii, te i'in' nduu' ra, te kui'e tu nduchi' nuu'

ra. Te ni sanda'a ña'a' a, te ni naka'an tuku' ra, te ni natuvi tu nduchi' nuu' ra. ²³ Te sakuu' ne yivi' kua'a' ya'a, ne yoo ikan' ndii, ni nandaní va nja ka'an xiin' ta'an' nja ndii:

—Tee' te kaa' tu nduu' ña tianu' Ndiosí sakakú yoo', ña nduu' sjani' xika' David ni —ni kachi nja.

²⁴ Kij' ni xini so'o te fariseo ña ka'an ne yivi' jaan' ndii, ni ka'an ra ndii:

—Xiin' ndije' Beelzebú tava' te kaa' ña ndiva'a nimá ne yivi' —ni kachi ra.

²⁵ Ndisu Jesús ndii, ni xini a saa xanini te jaan', te ni ka'an a ndii:

—Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' iin ñuu ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' nja ndii, ndoñu'u' ñuu jaan'. Te naa' nata'vi' ne ndiee' iin ñuu uun ne ndiee' tixin iin vi'e, te kunta'an' nja ndii, nduxin tu ña jaan'. ²⁶ Te nii' sakan' nduu' tu a naa' kunta'an' ña ndiva'a kuu' nuu' xiin' nda'a' xa'a' a, te nata'vi' ta'an' a ndii, sandoñu'u' xiin' mi' mji' a. ²⁷ Naa' ndixa xna'a' ña xiin' ndije' Beelzebú tava' i ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi' ndii, ¿yoo taxi' ndije' te nduu' kuenta ndo'ó te tava' ra ña ndiva'a jaan' nimá ne yivi'? Sakan' na kuii' te jaan' nia'á ña süu' ña ndaku nduu' ña ka'an ndo' xa'a' i.

²⁸ Ndisu naa' tava' i ña ndiva'a jaan' xiin' ña ndije' Espiritu Ndiosí ndii, xiin' ña jaan' nia'á i ña xa ni xa'a' xna'a' Ndiosí xa'ndia chuun' a tein ndo'. ²⁹ Sakan' ña, ¿saa kuvj ki'vi' iin ne yivi' te sakui'na' nja vi'e iin te ndije' va naa' sätin ña'a' nja ña nuu'? Te sakan' vi' kuvj ki'vi' nja vi'e ra te sakui'na' nja ña'a' ra jaan'. ³⁰ Yoo ka xachuun' inga' xiin' yu'u' ndii, ne ndasi' ta'an' xiin' i nduu' nja, te yoo ka chindiee' ta'an' xiin' i ndii, ne xikuita'nú nuu' i nduu' nja.

³¹ Sakan' na kuii' ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' nuu' kuachi ña xaa' ndee ka ne yivi' xiin' sakuu'

nuu' ña kanja'a nja ndii, koq ka'nu' iní Ndiosí xa'a' nja. Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, kōo' kivi' koq ka'nu' iní Ndiosí xa'a' ne jaan'. ³² Te yoo ka kanja'a xa'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuví koq ka'nu' iní Ndiosí xa'a' nja. Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, kōo' kivi' koq ka'nu' iní Ndiosí xa'a' ne jaan', ni ndee jin yivi' yo'o', te ni ndee inga jin yivi' nuu' ku'un e'.

Yo'o' sania'á Jesús ña xiin' ña ka'an ne yivi' nakuni e' ndee nuu' ne yivi' nduu' nja

(Lc. 6:43-45)

³³ Jin tun' tata va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu', te jin tun' tata va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu'. Kuachí ndii, xiin' nduu' ña kuun' nda'a' nu' xini e' ndee nuu' tun' tata nduu' nu'. ³⁴ Ndo'ó ndii, ndee naa si'e koq' nduu' ndo'. ¿Saa kuví kīee ña va'a yu'u' ndo' kī' ne nja'a nduu' ndo'? Kuachí ndii ña ñu'u' chitu' nimá ne yivi' nduu' ña ka'an nja. ³⁵ Ne yivi' va'a ndii, ña va'a, ña taxa'a nja nimá nja, ka'an nja, te ne nja'a ndii, ña nja'a, ña taxa'a nja nimá nja, ka'an nja. ³⁶ Ndisu ka'an i xiin' ndo' ña kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' ndii, sakuu' nja nataxi kuenta nuu' a xa'a' i'in yu'u' ña kuasa' kuní ña ni ka'an nja. ³⁷ Sakan' ña xa'a' tu'un yu'u' mii' ndo' sandaku Ndiosí nimá ndo' nuu' a, te xa'a' tu'un yu'u' mii' tu ndo' katun' a ndo'ó —ni kachí Jesús.

Ña yo'o' ka'an Jesús xa'a' te xikan' ña saq a jin chuun ka'nu' nuu' nja

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸ Sakan' te ni ndekuie sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' sava te fariseo, te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, kuni kunj ndu jin chuun ka'nu' ña xaa' yo'ó —ni kachí ra.

³⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, ne nja'a, ne xa'ní ndoso' Ndiosí ndee naa xaa' jin ne kumi' musa ndii, kuni kunj ndo' jin chuun ka'nu' ña xaa' Ndiosí. Ndisu taxí ka Ndiosí kunj ndo' inga chuun ka'nu', süu' jaan' ndii, ña ni xaa' a xiin' Jonás, te ni ka'an tiakú tu'un a, kujti' nia'a i nuu' ndo'. ⁴⁰ Kuachí ndii, naa ni naa Jonás tixin jin tjaka' chie va unj ta'an kivi' xiin' unj ta'an ñuu ndii, sakan' kunaq tu ñu'u' nde'i yu'u, ña nduu' tu te yivi', tixin ñu'u' unj ta'an kivi' xiin' unj ta'an ñuu. ⁴¹ Ne ni ndee xta'an ñuu Nínive jaan' ndii, tjin kuachí nja ndo'ó, ne ndee' jin yivi' vitin, kii' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña ni nama ne jaan' nimá nja kii' ni xini so'o nja tu'un va'a ña ni ka'an ndoso' Jonás. Ndisu ña iin' ka'an xiin' ndo' vitin ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' Jonás jaan'. ⁴² Te sakan' tu ña ni nduu' reina nuu' ñuu Sabá xta'an' ndii, tjin kuachí a' ndo'ó, ne ndee' jin yivi' vitin, kii' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña ndee mii' xan ndi' jin yivi' ni kīee a', te ni kixin a', te ni xini so'o a' ña xini tuni te ni nduu' rey Salomón. Ndisu ña iin' ka'an xiin' ndo' vitin ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' Salomón jaan'.

Ka'an Jesús ña ndo'o' ka jin ne yivi' kii' nandiko' ña ndiva'a nimá nja mii' xq ni naq a

(Lc. 11:24-26)

⁴³ Kii' keta' jin ña ndiva'a nimá jin ne yivi' ndii, kua'an a te xika' a mii' kaa' ichi nanduku' a mii' nandee' a. Te kii' kuasa' ni'i' ña'a' a, ⁴⁴ sakan' te ka'an a xiin' mii' mii' a ndii: “Nandiko' tukuu' i nimá te yivi' vi'e e' mii' ni keta i”, kachí a. Te kii' nandiko' a ikan' ndii, ndatun' nimá te jaan' ndee naa kaa' jin vi'e ña xa ni nati' vi' te

nj ndasandoo ne yivi' tixin a, te nj ndasandatun' tu nja a. ⁴⁵ Sakan' te kua'an nakaya a inga uxaxa ta'an na ndiva'a, na kinj ka kuu' te sakan' mji' a, te ko'ni sakuu' a nimá te jaan', te kundiee a ikan'. Sakan' na kuu' te yivi' jaan' ndii, kinj ka kuu' ra so'o' ndi'i' te sakan' na nuu'. Te sakan' tu kundo'o' ndo'ó, ne nja'a, ne ndiee' iin yivi' vitin —nj kachi a.

Sq'o ni xaa a kij' ni kixin si'i' Jesús xiin' nanj a nanduku' na'a' nja

(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

⁴⁶ Te kij' iin' ka Jesús ka'an a xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii, ni xaa si'i' a xiin' nanj a, te ita' nja ki'e kuni ka'an nja xiin' a. ⁴⁷ Te nj ka'an iin' ne yivi' xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, si'i' un' xiin' nanj un' ndii, ki'e ita' nja te kuni ka'an nja xiin' un' —nj kachi nja.

⁴⁸ Sakan' te nj ka'an a xiin' ne nj ka'an xiin' a jaan' ndii:

—¿Ñáá xini ndo' yoo nduu' ndee naa si'i' i uun nanj i? —nj kachi a.

⁴⁹ Sakan' te nj nia'a nda'a' a mii' ita' ne ndikun' ichi' a, te nj ka'an a ndii:

—Koto ndo', ne yo'o' nduu' ndee naa si'i' i xiin' nanj i. ⁵⁰ Kuachi ndii, yoo ka xaa' na kun' yuva' i Ndiosí, na ndu'u' ndivi' ndii, ne jaan' nduu' si'i' i xiin' ku'va' i xiin' nanj i —nj kachi a.

13

Sq'o kua'an na nj sania'a Jesús xa'a' iin' nu'u' mii' kiku' iin' te yivi' ndikin'

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Te xa' kivi' jaan' ni keta Jesús vi'e mii' ndu'u' a, te nj xaa a yu'u' minj, te nj xikundu'u' a ikan'. ² Te nj nakaya kua'a' xava'a' ne yivi' nuu' a ikan'. Sakan' te nj sko'nu' a tixin iin' tundo'o', te nj xikundu'u' a ikan'. Te sakuu' ne yivi' ndii, ita' nja yu'u' minj te kuni so'o' nja na ka'an a. ³ Te nj xa'a' a sania'a

na'a' a kua'a' na'a' xiin' na ka'an ndiaa ka'an a ndii:

—Unta' ndii, ni keta iin' te yivi' kua'an kiku' ra ndikin' trigo mii' xika' ra. ⁴ Te kij' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, sava a nj koyo nuu' ichi'. Te nj ndekui'e saa, te nj xaxi' ri' a. ⁵ Te sava tuku' ndikin' nj koyo mii' yaxin' va ndoso' nu'u' xata' yuu'. Te yachi va nj ndutia a sakan' na ko'o' kua'a' nu'u' ndoso' xata' yuu' jaan'. ⁶ Ndisu kij' ni keta nu'u' ndii, ni saxii na'a' a, te xa'a' na' kuali' tjo'o' a ndii, ni ichi' a. ⁷ Te sava tuku' a nj koyo tein ku'u' iinu'. Te kij' nj ndutia iinu' jaan' ndii, ni tavi' a itia trigo jaan', te nj xa'ni' ndi'i' na'a' a. ⁸ Te sava ka tuku' a nj koyo nuu' nu'u' na'ma. Te nj kuun' ya'a ndikin' iin' a. Sava itia trigo jaan' ni taxi ciento ndikin', te sava a nj taxi unj xiko ndikin', te sava tuku' a nj taxi oko uxí ndikin'. ⁹ Ndo'ó, ne xini so'o' ndii, chuun xa'a' ndo' na nj ka'an i —nj kachi a.

Yo'o' sanakuachi' Jesús na ka'an ndiaa

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Te nj kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te nj ndatu'un' na'a' ra ndii:

—Táku'e, ¿ndichun na xiin' na ka'an ndiaa ka'an un' nuu' ne yivi' kaa'? —nj kachi ra.

¹¹ Te nj nakujin a ka'an a xiin' ra ndii:

—Sakan' na' ndo'ó ndii, taxi' Ndiosí na kundan' ndo' na xini mji' kujiti' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu ne jaan' ndii, süu' sakan' nduu' a. ¹² Sakan' na' ne taxi' Ndiosí na kundan' nja na xini mji' kujiti' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a ndii, taxi' a te kundan' kua'a' ka nja na jaan'. Ndisu ne sie kujiti' kundan' xa'a' saa xa'ndia chuun' a ndii, ndee na' sie na kundan' nja sanandosó' ndi'i' na'a' a. ¹³ Sakan' na ka'an i nuu' ne jaan' xiin' na ka'an ndiaa kujiti'. Sakan' te tee'

ndee xito' nja ndii, kōo' xachi' a kuvi kuni nja. Te tee' ndee xini so'o, te xini so'o nja ndii, kundanī nja. ¹⁴ Sakan' te xinu ña ni ka'an tiakú Isaiás xa'a' ne jaan' xta'an' ndii:

Te'e' ndee xini so'o te xini so'o nja ndii, kundanī nja.

Te'e' ndee xito' nja ndii, kōo' xachi' a kuvi kuni nja.

¹⁵ Sakan' ña ni kuxijī va nimá nja, te ni ndasi kutu' so'o nja,

te ni ndasi tu nduchi' nuu' nja.

Sakan' te kuni xachi' nja xiin' nduchi' nuu' nja jaan',

te ni ndee kuni so'o tu nja xiin' so'o nja,

te ni ndee kundanī tu nja xiin' nimá nja,

te nandiko' nja nuu' i, te sanda'a ña'a' i.

Sakan' ni kachi' ra.

¹⁶ Ndisu ni sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, sakan' ña xini nduchi' nuu' ndo' yu'u, te xini so'o tu ndo' tu'un i. ¹⁷ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kua'a' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' xiin' kua'a' te ni xachuun' ndaku ndii, ni kuni ra kuni nduchi' nuu' ra ña xini nduchi' nuu' ndo'ó vitin, ndisu ni xini ra a. Te ni kuni tu ra kuni so'o ra ña xini so'o ndo'ó vitin, ndisu ni xini so'o ra a.

Ka'an Jesús ndee ña kuni kachi' ña ka'an xa'a' te kiku' ndikin' jaan' (Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸ Kuni so'o ndo' ndee ña kuni kachi' ña ka'an ndiaa xa'a' te kiku' ndikin' jaan'. ¹⁹ Kij' xini so'o yoo ka tu'un ña ka'an xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te kundanī nja ña ka'an a ndii, kuaxi ña ndiva'a, te tu'un' a ña jaan' nimá nja. Te ne jaan' nduu' ndee naa ndikin' ña ni koyo nuu' ichi'.

²⁰ Te sakan' tu, ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyo sava ndikin' ña ni kiku' te jaan' nduu' ndee naa nimá sava tukū ne yivi', ne xini so'o tu'un Ndiosí, te va'a kuni nja natiin' nja a jin xa'a'.

²¹ Ndisu kōo' tjo'o a nimá nja, xa'a'

a jaan' na jin kani' tjo' kandixa' nja a. Te kij' ndo'o' nimá nja uun kij' sando'o' ña'a' ne yivi' xa'a' ña kandixa' nja tu'un jaan' ndii, nakoo' nja a. ²² Te ñu'u' mii' yoo ku'u' iñu', mii' ni koyo sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'o tu'un Ndiosí. Ndisu ndi'ni va nimá nja xa'a' ña yoo jin yivi', te xini xa'an' ña'a' ña vika'. Te tavi sakuu' ña jaan' tu'un jaan', te nanduu' nja ndee naa ña kōo' ndikin' kuun' nda'a'. ²³ Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyo ndikin', ña ni kiku' te jaan', nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'o tu'un Ndiosí te kundanī nja a. Te kua'a' va xachuun' nja nuu' Ndiosí. Sakan' ña sava ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxī ciento ndikin', te sava nja nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxī unī xiko' ndikin', te sava tukū nja nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxī oko uxī ndikin' —ni kachi' Jesús.

Yo'o' sania'a Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' itia nja'a

²⁴ Te ni ka'an Jesús inga ña ka'an ndiaa nuu' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa jin te yivi', te ni chi'i jin nuu' ndikin' va'a nuu' ñu'u' ra. ²⁵ Ndisu kij' kixin sakuu' ne yivi' ñu'u' ndii, ni kixin te ndasi' ta'an' xiin' ra, te ni kiku' ra ndikin' itia nja'a mii' xa ni chi'i te xiin' ña'a' ndikin' trigo jaan', te kua'an ra.

²⁶ Te kij' ni nakun trigo, te ni xa'nu a, te ni xa'a' a kiee' yoko' a ndii, ni xini te tatú ña ni kiee' yoko' tu itia nja'a xiin' a. ²⁷ Sakan' te ni ndeku'e, te xika' nuu' nuu' xto'o' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii: “Táku'e, naa' ndikin' va'a ni kiku' un' mii' xika' un' ndii, ¿ndichun na kuii' ni nakun tu itia nja'a xiin' a na sakan'?” ni kachi' ra. ²⁸ Te ni nakujin te xiin' ña'a' a ndii: “jin te ndasi' ta'an'

xiin' e' ni xaa ña jaan", ni kachi ra. Sakan' te ni ndatu'un' ka te xika' nuu' jaan' ka'an ra ndii: "¿Ñáá kuní un' ku'un ndu, te tu'un ndu itia nja'a jaan'?", ni kachi ra. 29 Te ni nakuijn te xiin' ña'a jaan' ndii: "Ú'un', koto ka naa' saa ndo' sakan' ndii, kuain' tu'un tu ndo' sava itia trigo xiin' itia nja'a jaan'. 30 Taxí ndo' na kua'nu inga' uvi saa' nuu' a ndee nakuixa ña savi'. Sakan' vi' te ka'an i xiin' te nakaya ña savi' i ndii: Xi'na ka itia nja'a ka'ndia ndo', te satiín nu'ni ndo' a, te ka'mi ndo' a. Sakan' te ka'ndia ndo' trigo, te taxa'a ndo' a tixin yaka i, kachi i xiin' ra", kachi te xiin' ña'a jaan' —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' ndikin' ma'a ña nani mostaza

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

31 Te ni ka'an tu Jesús inga ña ka'an ndiaa nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa ndikin' mostaza, ña ni ki'in iin te yivi', te ni chi'i ra a mii' xika' ra. 32 Ndikin' jaan' ndii, ña lulu ma'a ka nduu' a te sakan' sakuu' nuu' ndikin' ña chi'i' e', ndisu kij' xa'nu' a ndii, sukun ka itun' a te sakan' sakuu' nuu' ku'u xitín', te nanduu' a iin itun' ko'ó xava'a nda'a', te ndee saa, ti' ta'nu' ndivi', kuvj xa'a' cho'o ri' nda'a' nu' —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' yuchi' levadura, ña saki'vi pachi xita' va'a

(Lc. 13:20-21)

33 Te ni ka'an ka Jesús inga ña ka'an ndiaa nuu' ne jaan' ndii:

—Saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa yuchi' levadura kij' ki'in' iin ña'a' a, te nasaka' a xiin' unj ta'an yaxin' yuchi' harina, te saki'vi pachi a sakuu' ixan' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús xiin' ne yivi' xa mii' ndi'i' ña ka'an ndiaa
(Mr. 4:33-34)

34 Te ni ka'an Jesús sakuu' ña jaan' xiin' ña ka'an ndiaa nuu' ne yivi' jaan'. Te xa xiin' ña jaan' kuiti' ni ka'an a xiin' nja. 35 Sakan' ni xaa a te xinu ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' ki' ni ka'an ra ndii:

Xiin' ña ka'an ndiaa tjo' ka'an i, te satuvi' i ña yoo si'e nda'a' Ndiosí ndee kij' ni xa'a' a iin yivi'. Sakan' ni kachi ra.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña kuni kachi ña ka'an ndiaa xa'a' ndikin' itia nja'a

36 Sakan' te ni ndei' Jesús ne yivi' kua'a' jaan', te kua'an nu'u a vi'e a. Te ni kuyatín te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii: —Saa un' ña va'a te sanakuachi' un' ña ka'an ndiaa xa'a' itia nja'a jaan' nuu' ndu —ni kachi ra.

37 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te kiku' ndikin' va'a jaan' ndii, ndee naa yu'u, ña nduu' tu te yivi', nduu' ra. 38 Te ñu'u' mii' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, ndee naa iin yivi' nduu' a. Te ndikin' va'a ndii, ndee naa ne yivi' ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá nduu' a. Te ndikin' itia nja'a ndii, ndee naa ne yivi' ne xa'ndia chuun' ña ndiva'a nimá nduu' a. 39 Te te ndasi' ta'an' xiin' e', te ni kiku' ndikin' nja'a jaan' ndii, ndee naa ña ndiva'a nduu' a. Te kivi' ña nachi'i' nja ña savi' ndii, ndee naa kivi' ña kun ndiko' iin yivi' nduu' a. Te te nakaya ña savi' jaan' ndii, ndee naa ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, nduu' a. 40 Iin kachi naa ni xaa te jaan' ni tu'un ra itia nja'a jaan', te ni xa'mi ra a nuu' ñu'u ndii, sakan' tu xka'ndia a kij' kun ndiko' iin yivi'. 41 Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ti'vi' i ki'in' ángele, ña xika' nuu' nuu' i, te tava' ndoo' a ne xaa' kuachi xiin' ne sakoyó ne yivi' nuu' kuachi

tejn ne nduu' kuenta i. ⁴² Te kō'ni ña'a' a yavi mii' xixi ñu'u, te įkan' kuaku nja ndee ke'i vi' naķaxi' nu'u nja. ⁴³ Saķan' te ne ndaku nimá nuu' Ndiosí ndii, yi'e ndatun' nja mii' xa'ndia chuun' yuva' e' Ndiosí ndee naa yi'e ñu'u. Ndo'ó, ne xini so'ó ndii, chuun' xa'a' ndo' ña ni ka'an i.

Yo'ó sania'á Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' ña ndiaa ya'vi'

⁴⁴ 'Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin ña ndiaa ya'vi', ña naá si'e nuu' ñu'u' mii' xika' iin te yivi'. Te kij' ni xini įga te yivi' naá a ndii, ni ti'si'e tukuu' ra a, te va'a va kuni ra xa'a' a, saķan' na kuii' kua'an ra te ni xiko' ra saķuu' ña ni kumi' ra, te ni sata' ra ñu'u' jaan'.

Yo'ó sania'á Jesús xa'a' te ni na'in iin yuu' ndatun'

⁴⁵ 'Saķan' tu nakuitá ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' xiin' ña ni xaa iin te yivi', te sata' ña'a te naxiko' ra a. Te jaan' ndii, xika' nduku' ra yuu' ndatun' koo' chukuu'. ⁴⁶ Te kij' ni xini ra iin ndaa' yuu', ña iin ndiaa ya'vi' koo' chukuu' jaan' ndii, kua'an ra te ni xiko' ra saķuu' ña kumi' ra, te ni sata' ra a.

Yo'ó sania'á Jesús xa'a' iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin ñunu'

⁴⁷ 'Te saķan' tu nakuitá ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' xiin' iin ñunu' ña tava' te yivi' tiaka' kij' skó'ni' ra a tixin' mjni, te tava' a saķuu' nuu' tiaka'. ⁴⁸ Te kij' chitu' a ndii, xtá'ni' ra a ndee yu'u' mjni, te xikundieé ra nakaxin ra ti' va'a, te taan' ra ri' tixin' ika', te xatia ra ti' va'a. ⁴⁹ Saķan' tu xka'ndia a kij' kun ndiko' iin yivi' ndii, kixin' ángele te saxioo a ne nja'a tejn ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, ⁵⁰ te kō'ni a ne nja'a jaan' yavi mii' xixi ñu'u, te įkan' kuaku nja ndee ke'i vi' naķaxi' nu'u nja —ni kachj a.

Yo'ó sania'á Jesús xa'a' ña xaa' xiin' ña yata'

⁵¹ Te ni ndatu'un' Jesús te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Ñáa kundani ndo' saķuu' ña ni ka'an i kaa'? —ni kachj a.

Te ni naķujin ra ndii:

—Uun ndo', tákui'e —ni kachj ra.

⁵² Saķan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—I'in te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, kij' nanduu' ra iin te xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ndii, nduu' ra ndee naa iin te xiin' vi'e. Te xiin' vi'e jaan' ndii, mii' taxa'a ra ña ndiaa ya'vi' ña kumi' ra, tava' ra ña xaa' xiin' ña yata' —ni kachj a.

So'ó ni xaa a kij' ni nandiko' Jesús ñuu a Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³ Kij' ndi'j ni ka'an Jesús saķuu' ña ka'an ndiaa jaan', te ni keťa a kua'an a, ⁵⁴ te ni naxaa a ñuu' mii' ni xa'nu' a. Te ni xa'a' a sania'á a ne yivi' tixin' vi'e mii' nakayá ne ñuu' jaan', te ni nandanj va nja ka'an nja ndii:

—¿Mii' ka vi' tu' kuaxi ña xini tuni te kaa'? Te, ¿mii' ka vi' tu' kuaxi chuun' ka'nu' koo' chukuu' ña xaa' ra? ⁵⁵ Si'e te tuxi' itun' viti' nduu' ra. Te xini e' ña María nani' si'i' ra. Te ñan' ra nduu' Jacobo, xiin' José, xiin' Judas, xiin' Simón. ⁵⁶ Te ñuu' yo'ó ndiee' tu saķuu' ña'a' ta'an' ra. Na saķan' ndii, ¿mii' ka vi' tu' ni saķuaan te kaa' ña jaan'? —ni kachj nja.

⁵⁷ Xa'a' a jaan' na ni nasaa' nja, te ni kandixa' ña'a' nja. Saķan' te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, xito' ka'nu' ña'a' saķuu' ne yivi'. Ndisu ne ndiee' ñuu' mii' ra xiin' ne ndiee' vi'e ra ndii, xito' ka'nu' ña'a' nja —ni kachj a.

⁵⁸ Te ni xaa a kua'a' chuun' ka'nu' koo' chukuu' ñuu' jaan', saķan' ña ni ini nja xini ña'a' nja.

14

Sọ'ọ nì xaa a kii' nì xì'ì Juan, tẹ sakuchi' nẹ yivì' kuenta Ndiosí

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

¹ Kij' sakan' ndii, nì xinjì sọ'ọ Herodes, tẹ nì xa'ndià chuun' kuu' nuu', kuento ña ka'an nẹ yivì' xa'a' Jesús. ² Tẹ nì ka'an ra xiin' tẹ xika' nuu' nuu' ra ndii:

—Tẹ jaan' nduu' Juan, tẹ nì sakuchi' nẹ yivì', tẹ nì natiaku ra. Sakan' na kuui' kumi' ra ndiee' ña taxi' xaa' ra kua'a' chuun' ka'nu' —nì kachì ra.

³ Nì ka'an Herodes jaan' sakan', kuachì ndii sùvì ra nì ka'an chuun', tẹ nì tijn tẹ xiin' ra Juan jaan'. Tẹ nì satiín ña'a' ra xiin' karena, tẹ nì chinaá ña'a' ra vj'e kaa xa'a' a ña nì kunì ra ndoo va'a ra xiin' ña' Herodías. Kuachì ndii nì tunda'a' Herodes xiin' a' teg' ndee ña' si'i Felipe, ñanì ra, nduu' a'. ⁴ Sakan' na kuui' nì ka'an Juan jaan' xiin' Herodes ndii: “Vá'a yoo a ña nì tunda'a' un' xiin' ña' si'i ñanì un'”, nì kachì ra.

⁵ Xa'a' a jaan' na nì kunì Herodes ka'ni' ra Juan, ndisù nì yì'vi ra nẹ yivì' kua'a', sakan' ña kandixa' nẹ jaan' ña tẹ ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' Juan jaan'. ⁶ Tẹ kij' nì nakuijin kivi' ña nì kaku Herodes ndii, nì xa'a' ra iin vjiko'. Tẹ ña' si'e ña' Herodías jaan' ndii, nì taxa'a' si' a' nuu' ra xiin' nuu' nẹ nì taju ra. Tẹ nì xtanì va ra ña nì xaa a'. ⁷ Xa'a' jaan' na nì chikandia ra kuento ra ña taxi ra nda'a' a' ndee ka ña kakan a' nuu' ra. ⁸ Tẹ kij' ndi'ì nì tianu' ña'a' si' i' a' ndii, ikan' tẹ nì ka'an a' xiin' Herodes ndii:

—Xini' Juan, tẹ sakuchi' nẹ yivì', taxi un' nda'a' i tixin iin ko'ọ' —nì kachì a'.

⁹ Tẹ nì kusuchi' va inì tẹ jaan', ndisù xa'a' ña xa nì chikandia ra kuento ra, tẹ nì xinjì sọ'ọ tu sakuu' tẹ ndiee' xixi' xiin' ra jaan' ndii, nì ka'an chuun' ra ña taxi tẹ xín' ña jaan' nda'a' a'. ¹⁰ Tẹ nì ka'an

chuun' ra, tẹ nì kendoso' tẹ xín' jaan' sukun' Juan tixin vj'e kaa. ¹¹ Tẹ nì sko'ni' ra a tixin iin ko'ọ', sakan' tẹ nì xan ndiaká ra a nda'a' ña' sava jaan'. Tẹ nì taxi ña' jaan' a' nda'a' si' i' a'. ¹² Tẹ nì ndekuije tẹ nda'a' xa'a' Juan, tẹ nì ndan'ì ra ñu'u' nde'ì tẹ jaan', tẹ nì nataan' ra a. Sakan' tẹ nì kjee ra kua'an ka'an ra xiin' Jesús ña nì xka'ndia ikan'.

Sọ'ọ nì xaa a kii' nì sakuxi' Jesús u'un mi' tẹ yivì'

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Kij' nì xinjì Jesús ña nì yoo ikan' ndii, nì keta a ikan' xiin' iin tundoo' tẹ kua'an siin' a iin xaan' mi' taxin' kaa'. Kij' nì xinjì nẹ yivì' kuento ña xa kua'an a ndii, nì kjee nja ki'in' ñuu tẹ kua'an xa'a' nja mi' kua'an a jaan'. ¹⁴ Kij' keta a tixin tundoo' jaan' ndii, nì xinjì a nẹ yivì' kua'a' jaan', tẹ nì kuvita inì a xa'a' nja, tẹ nì sanda'a a nẹ kuni kuvì ndiee' xiin' nja. ¹⁵ Tẹ kij' nì kuaa' kua'an ndii, nì kuyatin tẹ nda'a' xa'a' a nuu' a, tẹ nì ka'an ra xiin' a ndii:

—Taku'e, mii' koo' yoo ndiee' e', tẹ xa nì kuaa' va vitin. Va'a ka sandutiá un' nẹ yivì' tẹ kiku nja ku'un nja ñuu kualì kaa' tẹ sata' nja ña kuxi nja —nì kachì ra xiin' a.

¹⁶ Tẹ nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni a ndutia nja, sakan' ña ndo'ó taxi ña kuxi nja —nì kachì a.

¹⁷ Tẹ nì nakuijin ra ndii:

—U'un ta'an sọ'ọ xita' va'a xiin' uvì ta'an tjaka' kuji' kumi' ndu —nì kachì ra.

¹⁸ Tẹ nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' a nda'a' i —nì kachì a.

¹⁹ Sakan' tẹ nì ka'an chuun' a ña kundiee nẹ yivì' nuu' itia. Tẹ nì ki'in a u'un saa' xita' va'a jaan' xiin' uvì saa' tjaka' jaan'. Tẹ nì nakoto a ndivi', tẹ nì taxi a ña chindani Ndiosí. Sakan' tẹ nì sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin'

uvj saa' tjaka' jaan', te ni taxj ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. ²⁰ Sakan' te ni xixi sakuu' nja ndee ni nda'ni nja. Ndi'i jaan', te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a ña'in' xiin' tjaka'. Te ni chitu' uxj uvj ta'an ika' na'nu' xiin' ña ni ndoo ndoso' jaan'. ²¹ Te ne ni xixi jaan' ña mii' ndi'i' te yivi' kuji' ndii, u'un mii' ni kuu' ra, ña kuu' kuenta ña'a' xiin' ne kuachi'.

So'o ni xaa a kij' ni xika Jesús nuu' tikui miji

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Xa ka'an e', te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni ra tixin tundo'o' te kij'in ichi' ra ku'un ra tuku ta'vi' yu'u' miji jaan'. Te kij' kua'an ra ndii, ni ndoo a sandutiá a ne yivi' kua'a' jaan'. ²³ Kij' ndi'i' ni sandutiá ña'a' a ndii, ni kaa a iin xiki' kua'an a te ndatu'un' siin' a xiin' Ndiosí. Te kij' ni kuñuu ndii, iin ndaa' a sakan' ndu'u' xiki' jaan'. ²⁴ Te xa ma'in' miji kua'an te nda'a' xa'a' jaan' xiin' tundo'o', te ndjee' kani' tikui tun' jaan', sakan' ña kuaxi suma' tachi'. ²⁵ Te kij' xa kitú' kua'an ndii, kua'an xa'a' Jesús nuu' tikui miji jaan' ndee mii' ñu'u' te jaan'. ²⁶ Te kij' ni xini ra ña kuaxi xa'a' a nuu' tikui jaan' ndii, ni yi'vi koo' chukuu' ra ka'an ra ndii:

—i'na' kuaxi! —ni kachi ra.

Kuaa' ra yi'vi ra. ²⁷ Ndisu numi' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—iSandjeni xiin' mii' ndo' te kuán yi'vi ndo', sakan' ña yu'u' nduu' i! —ni kachi a.

²⁸ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, naa' yo'ó xna'a' nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' te xaa xa'a' i nuu' tikui ndee mii' iin' un' ñaa' —ni kachi ra.

²⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña'a' —ni kachi a.

Sakan' te ni ketá Pedro tixin tundo'o', te ni xa'a' kua'an xa'a' ra

nuu' tikui mii' iin' Jesús. ³⁰ Ndisu kij' ni xini ra ña ndjee' xika' tachi' ndii, ni yi'vi ra, te ni xa'a' ndeka'nú ra, te ni ka'an ti'e' ra ndii:

—iTáku'e, sákakú un' yu'u! —ni kachi ra.

³¹ Numi' te ni sanakaá Jesús nda'a' a, te ni natjin ña'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Iin te sie va iin xini yu'u' nduu' un'. ¿Ndichun na ni iin kua'a' un' xini un' yu'u'? —ni kachi a.

³² Kij' ni sko'nu' a xiin' ra tixin tundo'o' jaan' ndii, ni xikuijin tachi'. ³³ Te ni xikuita xiti' ra nuu' a ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndixa xna'a' ndii, si'e Ndiosí nduu' un' —ni kachi ra.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús ne kuni kuvj nuu' ñu'u' Genesaret

(Mr. 6:53-56)

³⁴ Te kij' ni xka'ndia Jesús xiin' te jaan' miji jaan' ndii, ni xaa a iin ñu'u' ña ñani' Genesaret. ³⁵ Te kij' ni nakuni te ndiee' jaan' Jesús ndii, ni ti'vi' ra kuento kani' nuu' ñu'u' jaan', te ni kixin ndiaka ne yivi' sakuu' ne kuni kuvj nuu' a. ³⁶ Te ni ka'an nda'vi nja ña taxj a tondia nda'a' kuji' ne kuni kuvj jaan' yu'u' toto a. Te ni nda'a' sakuu' ne ni tondia nda'a' yu'u' toto a jaan'.

15

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ka saa e' ña kuni Ndiosí, te saa e' ña kuni te yivi'

(Mr. 7:1-23)

¹ Sakan' te ni kuyatin sava te fariseo xiin' sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ni kjee' ñuu' Jerusalén, te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

² —Te nda'a' xa'a' yo'ó ndii, säxinú ra ña xi xaá e', ña ni nakoo te xii' yata' e'. Kuachi ndii nãtia' ra nda'a' ra ki'in' ichi' ña kuni ka kuxj ra naa ni xaa te xixa jaan' —ni kachi ra xiin' a.

³ Te n̄i ka'ʼan a xiin' r̄a ndii:

—Te, ʒndichun na xa'nú tu ndo'ó ñ̄a ka'ʼan chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ñ̄a xi xaá m̄i' ndo'?

⁴ Kuach̄i ndii ka'ʼan chuun' Ndiosí ndii: “Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo'.” Te ka'ʼan tu a ndii: “Yoo ka kan̄a'a xiin' yuva' si'i' n̄i ndii, kuní a ñ̄a kuv̄i n̄i”, kachi a.

⁵ Ndisu ndo'ó ka'ʼan ndii, kuv̄i ka'ʼan iin̄ ne yivi' xiin' yuva' si'i' n̄i ndii: “Kuv̄i ch̄ind̄iee' i' ndo'ó, sakan' ñ̄a sakuu' ñ̄a'a i' ndii, xa n̄i tax̄i kuento i' ñ̄a nd̄it̄i Ndiosí kunduu' a.”

⁶ Te ndo'ó ka'ʼan ndii, naa' ka'ʼan iin̄ ne yivi' sakan' ndii, kuní a ñ̄a ch̄ind̄iee' ka n̄i yuva' si'i' n̄i xiin' ñ̄a'a n̄i. Te xiin' ñ̄a jaan' xa'nú ndo' ñ̄a ka'ʼan chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ñ̄a xi xaá m̄i' ndo'. ⁷ Ndo'ó, te xasuvi' xiin' m̄i' ndii, ndaku va n̄i ka'ʼan Isafas xa'a' ndo' k̄i' n̄i ka'ʼan tiakú r̄a tu'un Ndiosí m̄i' ka'ʼan a ndii:

⁸ Ne yivi' yo'o' ndii, xiin' yu'u' kuj̄ti' n̄i xito' ka'nu' n̄i yu'u'.

Ndisu nimá n̄i ndii, xika' yoo a nuu' i'.

⁹ Tiin' ka'nu' saka n̄i yu'u', kuach̄i ndii ka'ʼan chuun' n̄i ñ̄a xini tuní ne yivi' kuj̄ti'.

Te ka'ʼan n̄i ñ̄a tu'un ndei' yu'u' nduu' a, kachi a.

—n̄i kach̄i Jesús.

¹⁰ Sakan' te n̄i kana n̄i tukuu' a ne yivi' kua'a' jaan', te n̄i kuyat̄in n̄i nuu' a, te n̄i ka'ʼan a xiin' n̄i ndii:

—Kun̄i so'q va sakuu' ndo' te kund̄an̄i ndo' ñ̄a ka'ʼan i' xiin' ndo'.

¹¹ Ndēe iin̄ ñ̄a xax̄i' ne yivi' s̄at̄ivi' nimá n̄i nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii kuento ñ̄a k̄iee' yu'u' n̄i nduu' ñ̄a s̄at̄ivi' nimá n̄i nuu' a —n̄i kach̄i a.

¹² Sakan' te n̄i kuyat̄in te nda'a' xa'a' a nuu' a, te n̄i ka'ʼan r̄a xiin' a ndii:

—Tákui'e, te fariseo ndii, n̄i xt̄an̄i r̄a ñ̄a n̄i ka'ʼan un' jaan' —n̄i kach̄i r̄a.

¹³ Te n̄i ka'ʼan a xiin' r̄a ndii:

—Sakuu' ñ̄a t̄ata, ñ̄a n̄i ch̄i' yuva' i' Ndiosí, ñ̄a ndu'u' nd̄ivi' ndii, tu'un a ndēe t̄io'o a. ¹⁴ S̄aa ndo' kuenta kuu' r̄a. Sakan' ñ̄a ndēe naa te kui'e nuu' ndiaka' ne kui'e nuu' nduu' te jaan'. Te naa' iin̄ ne kui'e nuu' ndiaka' inḡa ne kui'e nuu' ndii, koyo uv̄i s̄a' n̄i t̄a'vi' —n̄i kach̄i a.

¹⁵ Te n̄i ka'ʼan Pedro xiin' a ndii:

—Saa un' ñ̄a va'a te san̄akuachi un' nuu' ndu ndee ñ̄a kuni kach̄i ñ̄a n̄i ka'ʼan nd̄iaa un' jaan' —n̄i kach̄i r̄a.

¹⁶ Sakan' te n̄i ka'ʼan a xiin' r̄a ndii:

—ʒNa sakan' ndii, n̄i ndēe ndo'ó n̄i kund̄an̄i ñ̄a n̄i ka'ʼan i' jaan', un? ¹⁷ ʒÑáá xini ndo' ñ̄a sakuu' ñ̄a xax̄i' e' jaan' ndii, x̄it̄i e' ko'ni' a, te x̄it̄i a k̄i' kua'ʼan e' nuu' ku'u? ¹⁸ Ndisu ñ̄a ka'ʼan ne yivi' ndii, t̄ix̄in nimá n̄i kuax̄i a, te ñ̄a jaan' nduu' ñ̄a s̄at̄ivi' nimá n̄i nuu' Ndiosí. ¹⁹ Sakan' ñ̄a nimá n̄i kuax̄i ñ̄a n̄i'a, ñ̄a xanini n̄i, naa kuu' ñ̄a xa'n̄i n̄i ne yivi', xiin' ñ̄a kumi' n̄i musa n̄i, xiin' ñ̄a x̄in n̄i, xiin' ñ̄a xaku'na' n̄i, xiin' ñ̄a ndiee' yu'u' siki' n̄i xa'a' ne yivi', xiin' ñ̄a kan̄a'a n̄i xa'a' ne yivi'. ²⁰ Ñ̄a jaan' s̄at̄ivi' ñ̄a'a nuu' Ndiosí. Ndisu ñ̄a n̄atia' ne yivi' nda'a' n̄i ki'in' i'ch̄i' ñ̄a kuni ka kux̄i n̄i ndii, s̄at̄ivi' ñ̄a'a' ñ̄a jaan' nuu' Ndiosí —n̄i kach̄i a xiin' r̄a.

So'q n̄i xaq a k̄i' n̄i s̄anda'a Jesús ñ̄a' si'e iin̄ ñ̄a' tuku'

(Mr. 7:24-30)

²¹ Te n̄i k̄eta Jesús i'kan', te kua'ʼan a xiin' te nda'a' xa'a' a ñ̄u'u' yat̄in ñ̄u'u' Tiro xiin' ñ̄u'u' Sidón. ²² I'kan' te iin̄ ñ̄a'a', ñ̄a' ndu'u' ñ̄u'u' jaan', ñ̄a' nduu' kuenta ne Canaán ndii, n̄i xaq a' m̄i' kua'ʼan Jesús, te n̄i ka'ʼan ti'e' a' xiin' a ndii:

—Tákui'e, ñ̄a nduu' s̄ani' xika' David, kuv̄ita iin̄ un' xa'a' i'! Ñ̄a' si'e i' ndii, ñ̄a nd̄iva'a naá nimá a', te sando'o' va ñ̄a'a' a —n̄i kach̄i a'.

23 Ndisu nī nakujiin Jesús ndee jin yu'u'. Sakan' te nī kuyatīn te nda'a' xa'a' a, te nī ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, saa un' ña va'a te natī'vi' ña'a' un', sakan' ña ti'e' va ka'an a' ndikún a' xata' e' —nī kachī ra.

24 Te nī nakujiin a ndii:

—Nī tianu' Ndiosí yu'u nuu' ne ta'an' e', ne Israel kujtī', ne nduu' ndee naa mbee, ti' nī xitīa i'nu —nī kachī a.

25 Sakan' te nī kuyatīn ña' jaan', te nī xikujiin xiti' a' nuu' a, te nī ka'an a' xiin' a ndii:

—Saa va un' ña va'a te chindjee' un' yu'u, tákui'e —nī kachī a'.

26 Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Vá'a na'in e' ña xaxi' nuu' ne kualī' te kō'ni e' ña jaan' nuu' naya' —nī kachī a.

27 Te nī ka'an ña' jaan' xiin' a ndii:

—Ña ndaku ka'an un', tákui'e, ndisu ndee naya' ndii, xaxi' ri' xi'e' ña koyó tixin mesa yu'u' xtō'ō ri' —nī kachī a'.

28 Sakan' te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Nakui'e kua'a, yo'ó ndii, inji kua'a' va un' xini un' yu'u. Na saa Ndiosí ña kuní nimá un' jaan' —nī kachī a.

Sakan' te numi' te nī nda'a' ña'a' si'e a' jaan'.

So'ō nī xaq a kii' nī sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mr. 1:32-34)

29 Te nī ketā Jesús ikan' te kua'an a yu'u' mīni Galilea. Ikan' te nī ka'a a jin xiki', te nī xikundu'u' a ikan'. 30 Te nī ndekuje kua'a' koo' chukuu' ne yivi' nuu' a ndiaka' nīa ne kuni kuvj, naa kuu' ne kuvj ka'a, xiin' ne kui'e nduchi' nuu', xiin' ne i'in', xiin' ne kui'e nda'a' uun xa'a', xiin' ne kumi' kua'a' nuu' tukū kui'e. Te nī tandjee nīa ne jaan' nuu' a. Te nī sanda'a ña'a' a. 31 Te kii' nī xini ne kua'a' jaan'

ñā nī yoō ikan' ndii, nī nandanī va nīa, sakan' ñā nī naka'an ne i'in', te nī nda'a ne kui'e nda'a' uun xa'a', te nī naka'a ne kuvj ka'a, te nī nakoto'ni tu ne kui'e nduchi' nuu'. Te nī xaka'nu' sakuu' ne jaan' Ndiosí, ñā xaka'nu' yoo', ne Israel, kii' nī xini nīa ñā jaan'.

So'ō nī xaq a kii' nī sakuxi' Jesús kumi' mi' ne yivi'

(Mr. 8:1-10)

32 Sakan' te nī ka'a a te nda'a' xa'a' a, te nī ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuvita va inji i xa'a' ne yivi' kua'a' ka'a', sakan' ñā xa kua'an unī kivi' ndiee' nīa xiin' e', te kō'ō a kumi' nīa kuxi nīa. Kuni i natī'vi' soko ña'a' i, sakan' ñā iyo kunīaa' nīa ichi' —nī kachī a.

33 Sakan' te nī ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Ndisu mi' taxin' kaa' ndiee' e', tákui'e. Saa kuvj taxī e' ñā kuvj ne yivi' kua'a' ka'a' te nda'ni nīa —nī kachī ra.

34 Sakan' te nī ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndō'? —nī kachī a.

Te nī nakujiin ra ndii:

—Uxa ta'an a xiin' ndia'vi' tīaka' kualī' —nī kachī ra.

35 Sakan' te nī ka'an chuun' a nuu' ne yivi' kua'a' jaan', te kundjee nīa nuu' ñu'u' jaan'. 36 Te nī kī'in a uxā saa' xita' va'a xiin' tīaka' jaan', te nī taxī a ñā chindani Ndiosí. Te nī sakuachi' ña'a' a, te nī taxī ña'a' a nda'a' te jaan', te nī xaxā ra ñā jaan' nda'a' ne kua'a' jaan'. 37 Nī xixi sakuu' ne yivi' jaan' ndee nī nda'ni nīa, te nī sakuu' ra uxā ta'an ika' na'nu' va xiin' ñā xaxi', ñā nī ndoo ndoso'. 38 Te ne nī xixi jaan' ñā mi' ndi'i' te yivi' kujtī' ndii, kumi' mi' nī kuvj ra ñā kuvj kuenta ña'a' xiin' ne kuachi'. 39 Ndi'i jaan' te nī sandutiá a ne yivi' kua'a' jaan'. Te nī sko'nu' a tixin jin tundoo', te kua'an a xiin' ra ndee ñu'u' ñā kandu'u' yatīn ñuu Magdala.

16

Xikán ne yivi' ña saa Jesús iin chuyun ka'nu' koo' chukuu'

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

¹ Sakan' te ni ndekuije te fariseo xiin' te saduceo mii' iin' Jesús te koto kua'a ña'a' ra. Sakan' na kuu' ni ka'an ra xiin' a ña saa a iin chuyun ka'nu' ña taxi' Ndiosí.

² Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' ketá ñu'u te kua'a xa'a' ndivi' ndii, ka'an ndo'ó ndii: “Kivi' va'a kunduu a tiañ, sakan' ña kua'a xa'a' ndivi'”, kachi ndo'.

³ Te kij' kuaxi kitú' te ka'an ndo' ndii: “Kuyun kui'e savi' nunu', sakan' ña kua'a xa'a' ndivi', te viko' tuun' va'”, kachi ndo'. Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, kundani ndo' saa kuni kachi ña yoo ndivi', ndisu küni kundani ndo' saa kuni kachi chuyun ka'nu' ña xini ndo' kivi' vitin. ⁴ Ndo'ó, ne ña'a, ne xa'ní ndoso' Ndiosí ndee naa xaa' iin ne kumi' musa ndii, kuni kunj' ndo' iin chuyun ka'nu' ña xaa' Ndiosí. Ndisu taxí ka' Ndiosí kunj' ndo' inga chuyun ka'nu', süu' jaan' ndii ña ni xaa a xiin' Jonás, te ni ka'an tiakú tu'un a, kujti' nia'a i nuu' ndo' —ni kachi a.

Te kij' ndi' i ni ka'an a ña jaan', te ni nakoo ña'a' a, te ni ketá a kua'an a.

Ka'an Jesús xa'a' ña vä'a ña sania'á te fariseo

(Mr. 8:14-21)

⁵ Te ni xaa a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' tukú ta'vi' yu'u minj' jaan', ndisu ni nandoso' ra konj' i ra xita' va'a. ⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto na xito' xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura, ña tiin' te fariseo xiin' te saduceo —ni kachi a.

⁷ Te ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—Ka'an a sakan' xiin' e' sakan' ña köo' xita' va'a ndiso' e' —kachi ra.

⁸ Te ni xini Jesús ña ndatu'un' xiin' ta'an' ra, te ni ka'an a ndii:

—Sie va inj' ndo' xini ndo' yu'u. ¿Ndichun ndatu'un' xiin' ta'an' ndo' xa'a' ña köo' xita' va'a ni' ndo'? ⁹ ¿Ñáá kusaa küvi nakunj' ndo' ña ka'an i te kundani ndo' a? ¿Ñáá naka'an' ndo' ña ni xaa i kij' ni sakuachi' i u'un' ta'an' xita' va'a, te ni xixi u'un' mii' ne yivi'? ¿Saa ta'an' íka' na'nu' va ni saku' ndo'? ¹⁰ ¿Ñáá naka'an' tu ndo' saa ta'an' íka' ni saku' ndo' kij' ni saku' i kumi' mii' te yivi' xiin' uxá ta'an' xita' va'a? ¹¹ ¿Saa tu na kusaa küvi kundani ndo' ña süu' xa'a' xita' va'a ni ka'an i? Süu' jaan' ndii ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' kuni kachi a ña kuni a koto xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura ña tiin' te fariseo xiin' te saduceo —ni kachi a.

¹² Sakan' vi' te ni kundani ra ña ni ka'an Jesús xiin' ra ña koto xiin' mii' ra nuu' yuchi' levadura, ña saki'ví pachí xita' va'a. Süu' jaan' ndii kuni a ña koto xiin' mii' ra nuu' ña sania'á te fariseo xiin' nuu' ña sania'á te saduceo.

Ka'an Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakakú yoo'

(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³ Kij' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ñu'u ña nduu' nda'a' ñu'u Cesarea Filipino, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kachi ne yivi'? —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'an ña Juan, te ni saku' ne yivi' kuenta Ndiosí, nduu' un'. Te sava tukú ña ka'an ña Elías nduu' un'. Te sava tukú ña ka'an ña Jeremías nduu' un', uun' inga te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosí xta'an' nduu' un' —ni kachi ra.

¹⁵ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Te ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ni kachi a.

16 Tẹ nị ka'ạn Simón Pedro xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosí tiaku, ña nị tjanu' a sàkakú ne yivi' —nị kachị ra.

17 Tẹ nị ka'ạn a xiin' ra ndii:

—Simón, si'e Jonás, sañu'u' va Ndiosí yo'ó, sakan' ña süu' ne yivi' nị satuví ña jaan' nuu' un'. Süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', nị satuví a nuu' un'. 18 Tẹ ka'án tu yu'u' xiin' un' ña yo'ó nduu' Pedro, tẹ ña jaan' kuni kachị a yuu', tẹ yuu' jaan' kunduu' kuej, ne nduu' kuenta j. Tẹ nị ndee ndi'ee' yavi ndii küvi sandoñu'u' ña'a'. 19 Tẹ nda'a' yo'ó taxị j nda'a', tẹ ka'ndia chuun' un' nuu' ne xa xandia chuun' Ndiosí nimá. Tẹ ndee ka ña katun' un' jin yivi' yo'o' ndii, xa nị katun' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi'. Tẹ ndee ka ña ndaxin' un' jin yivi' yo'o' ndii, xa nị ndaxin' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi' —nị kachị a.

20 Sakan' tẹ ndi'ee' nị ka'ạn chuun' a xiin' sakuu' tẹ nda'a' xa'a' a jaan' ña ka'ạn ra xiin' ndee jin ne yivi' ña Cristo, ña nị tjanu' Ndiosí sàkakú ne yivi', nduu' a.

Ka'án Jesús ndee ña kundo'o a tẹ küvi a

(Mr. 8:31—9:1; Lc. 9:22-27)

21 Ndee kij' sakan' tẹ nị xa'a' Jesús ka'án a xiin' tẹ nda'a' xa'a' a ña kuni a ku'un a ñuu' Jerusalén tẹ kundo'o u'vi a saa tẹ xixa nuu' ñuu', xiin' sutu kuu' nuu', xiin' tẹ sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Tẹ ka'ni' ña'a' ra, ndisu nañaku a kivi' ña unj. 22 Sakan' tẹ nị xta'ni' siin' ña'a' Pedro, tẹ nị xa'a' kani' kuento ña'a' ra ka'án ra xiin' a ndii:

—Mji' Ndiosí na sàkakú na yo'ó nuu' ña jaan', táku'e. Tẹ kōo' kivi' kundo'o un' sakan' —nị kachị ra.

23 Tẹ nị nandiko' kuiin a, tẹ nị ka'ạn a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndia'a ña'a'. Ka'án un' ndee naa ña ndiva'a, tẹ kuni sanama' un' yu'u nuu' kuachị,

sakan' ña xänini un' saa kuni Ndiosí. Süu' jaan' ndii xanini un' naa xanini ne yivi' kujti' —nị kachị a.

24 Tẹ nị ka'ạn Jesús xiin' tẹ nda'a' xa'a' a ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuni a ña nakoo ña ña kuni mii' ña, tẹ na koo tu'va tu ña tẹ kundo'o ña ndee naa kundo'o j nuu' krusin, tẹ kundikun ña yu'u. 25 Kuachị ndii, yoo ka kuni sàkakú xiin' mii' mii' ndii, küvi ña. Ndisu yoo ka taxi' kivi' ñuu' xa'a' ichi' yu'u ndii, nañin ña kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i'. 26 Tẹ kuasa' kuni tu kivi' ñuu' jin ne yivi' naa kanando ña sakuu' ña'a' ña yoo jin yivi', tẹ küvi ña nuu' Ndiosí. Sakan' ña kōo' ndee jin ña'a' jin yivi' ña küvi chikandia ña xa'a' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i'. 27 Kuachị ndii kixin' tukuu' yu'u, ña nduu' tu tẹ yivi', xiin' ña ndi'ee' yuva' j Ndiosí xiin' ña ndi'ee' sakuu' ángele ña xika' nuu' nuu' a, tẹ cha'vi' j i'in ne yivi' xa'a' saa nị xika ña jin yivi'. 28 Ña ndaku ka'án j xiin' ndo' ndii, ka'ni' sava ne yivi' tein ndo'ó yo'o' vitin ndii, küvi ña ndee kuni ña kuaxi yu'u, ña nduu' tu tẹ yivi', tẹ ka'ndia chuun' j —nị kachị a.

17

Sq'o nị xaa a kij' nị nanduu ndatun' va nuu' Jesús, tẹ nị yi'e tu toto a

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

1 Iñu ta'an kivi' nị xka'ndia, tẹ nị naqa Jesús Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, ñañj ra, tẹ kua'ạn siin' a xiin' ra jin tindu' sukun. 2 Tẹ nị xinj tẹ jaan' ña nị nanduu ndatun' va a. Tẹ nuu' a ndii nị yi'e a ndee naa ñu'u, tẹ toto a ndii, nị nanduu yaa a ndee yi'é vi' a. 3 İkan' tẹ nị xinj ra ña nị tuvj Elías xiin' Moisés, tẹ ndatu'un' ra xiin' a. 4 İkan' tẹ nị ka'ạn Pedro xiin' Jesús ndii:

—Va'a ña kuaxi ndu yo'o', tákui'e. Naa' kuni'un' ndii, kasa'a ndu un'i ta'an tja'va' yo'o'. Iin a kundu'u' yo'ó, te iin a kundu'u' Moisés, te iin a kundu'u' Elías —ni kachi ra.

⁵ Ka'an ka Pedro ña jaan' iin' ra, te iin ni tisa'vi tjo' iin viko' yi'é va sakuu' ra. Te tein viko' jaan' ni ka'an iin tachi' yu'u' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e man'i j, te va'a va kuni j xini ña'a' j. Kuni so'o ndo' ña ka'an a xiin' ndo' —ni kachi a.

⁶ Kij' ni xini so'o te nda'a' xa'a' a jaan' ña jaan' ndii, iin ni xikundiee ndiee' ra ndee nuu' ñu'u', te ni yi'vi xava'a ra. ⁷ Te ni kuyatin Jesús mii' ndiee' ra, te ni tondia nda'a' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuän yi'vi ndo', ndoko ndo' —ni kachi a.

⁸ Te kij' ni ndani'i ra nuu' ra ndii, ni xini ka ra ndee iin te yivi'. Ndee iin ndaa' mji' Jesús kujti' ni xini ra.

⁹ Te kij' ni naka'a' a xiin' ra tindu' jaan' ndii, ni ka'an chuun' a xiin' ra ndii:

—Ka'an ndo' xiin' ndee iin ne yivi' xa'a' ña ni satuvi Ndiosí nuu' ndo' kaa'. Ndee kij' natjaku tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi', te sakan' vi' kuvj ka'an ndo' xa'a' a —ni kachi a.

¹⁰ Te ni ndatu'un' ra Jesús ndii:

—¿Ndichun na ka'an te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña xi'na ka Elías kixin, te sakan' vi' kixin ña sákaku ne yivi'? —ni kachi ra xiin' a.

¹¹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndixa nduu' a ndii, xi'na ka Elías kixin te sakoo' tu'va ra sakuu' ña yoo. ¹² Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña xa ni kixin Elías jaan', te ni nakuni ña'a' nja, te ni xaa nja saa ka ni kuni nja xiin' ra. Te nii' sakan' sando'o' tu nja yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachi a xiin' ra.

¹³ Ikan' te ni kundani te nda'a' xa'a' a jaan' ña xa'a' Juan, te ni sákuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, ka'an a.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te sava, te naa ña ndiva'a nimá

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Te kij' ni xaa Jesús xiin' te jaan' mii' ndiee' ne yivi' kua'a' ya'a ndii, ni kuyatin iin te yivi', te ni xikuijn xiti' ra nuu' a ka'an ra ndii:

¹⁵ —Tákuie, saa un' ña va'a te kuvita ini un' xa'a' tiaa si'e j, sakan' ña ña ndiva'a naa nimá ra, te xa'ni' i'i' ña'a' a, te sando'o' xava'a ña'a' a. Te ki'in' ichi' nduva ra nuu' ñu'u, te ki'in' tu ichi' nama' ra nuu' tikui. ¹⁶ Te xa ni kixin ndiak ña'a' j nuu' te nda'a' xa'a' un', ndisu ni kuvj sanda'a ña'a' ra —ni kachi ra.

¹⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—jNe ini xini Ndiosí nduu' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin, te ne nja'a nduu' tu ndo'! ¿Saa ka vi' ta'an ka kivi' koo j xiin' ndo'? Te, ¿saa ka vi' ta'an ka kivi' kundjeni j ña xaa ndo'? Nja'a ndo' yo'o' xiin' te sava ñaa' —ni kachi a.

¹⁸ Ikan' te ni ka'an ndiee' Jesús xiin' ña ndiva'a jaan' te ni keta a nimá te sava jaan'. Te ndee kij' sakan' ndii, ni nda'a xachi' ra. ¹⁹ Te ni kuyatin siin' te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndichun na ni kuvj xtani' ndu ña ndiva'a jaan'? —ni kachi ra.

²⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xa'a' ka sie va ini ndo' xini ndo' Ndiosí. Sakan' na ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña naa' sakan' te ini ndo' xini ndo' Ndiosí tee' lulu ma'a kujti', ndee naa lulu iin ndjkin' mostaza ndii, kuvj ka'an ndo' xiin' iku' kaa' ndii: “Kuan keta mii' iin' un' ñaa', te ku'un un' kujin un' kaa'”, te nama a mii' iin' a. Te koo' ndee iin ña kuvj saa

ndo'. ²¹ Ndisu ña ndiḃa'a naa ña kaa' ndii, kuní a ña ka'an va e' xiin' Ndiósí, te kuní tu a ña koo nditja e', te kuví xta'ni' e' ña kaa' —ñi kachí a.

Tuku ni ka'an Jesús xa'a' ña kund'o o te kuví a

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

²² Te kij' xika' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Galilea ndii, ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a ne yivi' yu'u nda'a' te yivi', ²³ te ka'ni' ra yu'u. Ndisu kivi' ña uní te natjaku i —ñi kachí a.

Te ni kusuchi' xava'a iní sakuu' te jaan'.

Ka'an Jesús xa'a' xü'un' xani' xa'a' yukun' ka'nu'

²⁴ Te kij' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Capernaum ndii, ni kuyatin te kendiaa' ya'vi' xü'un' xani' xa'a' yukun' ka'nu' nuu' Pedro, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáa cha'vi te sania'á ndo'ó xü'un' xani' xa'a' yukun'? —ñi kachí ra.

²⁵ Te ni nakujin Pedro ndii:

—Uun, cha'vi ra —ñi kachí ra.

Te kij' ni nda'ni Pedro vi'e ndii, xi'na ka Jesús ni ndatu'un' ña'a' ka'an a ndii:

—¿Saa tuu yo'ó, Simón? Sakuu' rey iin yivi' ndii, ¿yoo nduu' ne cha'vi ña'a' xü'un' xani'? ¿Ñáa ne ñuu ra, uun ne tuku', ne ndiee' ñuu ra? —ñi kachí a.

²⁶ Te ni nakujin Pedro ndii:

—Ne tuku', ne ndiee' ñuu ra —ñi kachí ra.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' na kuii' ne ñuu ra jaan' ndii, ndee sie chä'vi ña'a' nja. ²⁷ Ndisu xa'a' ña küni sanasaá' e' te kendiaa' ya'vi' jaan' ndii, kua'an miní, te sko'ni' un' tiku un', te tja'ka' nuu' ti' xta'ni' un' ndii, kuní un' naá iin xü'un' yu'u' ri' kij' nunia' un' un. Na'in un', te cha'vi un' te kendiaa' ya'vi'

xü'un' xani' xa'a' yukun' jaan' xa'a' yo'ó xiin' xa'a' yu'u —ñi kachí a xiin' ra.

18

Ka'an Jesús yoo nduu' ne ka'nu'
(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Kij' sakan' ndii, ni ndekuie te nda'a' xa'a' Jesús nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—¿Yoo nduu' te ka'nu' ka nuu' ne xa xa'ndia chuun' Ndiósí nimá? —ñi kachí ra xiin' a.

² Sakan' te ni kana a iin te lulu, te ni xani' ña'a' a ma'in ra. ³ Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, naa' nãma ndo' nimá ndo' te kunduu' ndo' ndee naa ne kualí' ndii, kuví kunduu' ndo' kuenta ne xa xa'ndia chuun' Ndiósí nimá.

⁴ Sakan' ña ne maso nimá ndee naa te lulu yo'o' nduu' ne ka'nu' ka tein ne xa xa'ndia chuun' Ndiósí nimá. ⁵ Te yoo ka natiin' iin te lulu ndee naa te yo'o' xa'a' a ña nduu' nja kuenta i ndii, yu'u natiin' nja.

Ka'an Jesús ña iyo va kund'o o ne kaviko' ne xa iní xini Ndiósí te saa nja kuachí

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ Te ne yivi', ne kaviko' iin ne lulu, ne iní xini yu'u ndee naa te yo'o', te saa nja kuachí ndii, ndee chaa' ka na kotjin iin yuu' molino sukun' ne kaviko' ña'a' jaan', te sko'ni' nja ndee maa' tixin miní.

⁷ Iyo va ndo'o' ne yivi' iin yivi', sakan' ña yoo va ña kaviko' ña'a' te saa nja kuachí, te kuní a ña xka'ndia ña jaan' nuu' kivi' ñuu nja. Ndisu iyo ka kund'o o ne kaviko' ne yivi' jaan' te saa nja kuachí jaan'.

⁸ Sakan' na kuii', naa' nda'a' un' uun xa'a' un' xaa sakan' te xaa' un' kuachí ndii, va'a ka kendoso' un' un te skana' un' un. Kuachí ndii ndee chaa' ka kunduu' un' te tikundu' iin ndaa' nda'a' uun iin

xa'a', te natjijn un' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i, te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' nda'a' un' uun xiin' uvj saa' xa'a' un' vj'e ndjaya' mii' kōo' kivi' nda'va' ñu'u. ⁹ Te naa' nduchi' nuu' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachj ndii, va'a ka xta'ni' un' un' te skana' un' un. Kuachj ndii ndee chaa' ka kunduu un' te kui'e iin ndaa' nduchi' nuu', te natjijn un' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i, te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' nduchi' nuu' un' vj'e ndjaya' mii' xixi' ñu'u.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin mbee, ti' ni xita
(Lc. 15:3-7)

¹⁰ 'Koto va' ndo' te mii' kuu' ndo' xiin' ndee iin ne kuali' naa te yo'o. Sakan' ña ka'an i' xiin' ndo' ndii, yoo ángele ña xito' ña'a' nuu' Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndjivi'. ¹¹ Kuachj ndii yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ni xaa' i' iin yivi' te sakakú i' ne ni kuxjoo nuu' Ndiosí. ¹² ¿Saa' tuu' ndo'ó? Naa' sakan' te kumi' iin te yivi' ciento mbee, te ni xita iin ri' ndii, ¿ñaá nākoq ra' ti' kumi' xiko' xa'un' kumi' jaan' xini' iin iku', te ku'un' nanduku' ra' ti' ni xita jaan' ndee na'in ra' ri'? ¹³ Ña ndaku ka'an i' xiin' ndo' ndii, naa' na'in ra' ri' ndii, nakuatia' ka nimá ra' xa'a' ti' jaan' te sakan' xa'a' ti' kumi' xiko' xa'un' kumi' ti' ni xitja jaan'. ¹⁴ Te iin kachi tu nduu' a' xiin' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndjivi' ndii, kuni' a' ña ndoñu'u' ndee iin ne kuali' ndee naa te yo'o' nuu' a.

Yo'o' sania'a Jesús ña kuni' a koo' ka'nu' ini' e' xa'a' ne yivi'
(Lc. 17:3)

¹⁵ 'Te naa' ni xaa' iin ñani' ta'an' ndo' iin kuachj xiin' ndo' ndii, ku'un' ndo' te saki'in' ña'a' ndo' kuento kundjje uvj saa' mii' ndo'. Naa' taxj so'o' ra' ña ka'an ndo' ndii, xa' ni nduijn tukuu' ndo' xiin' te jaan'. ¹⁶ Te naa' táxi' so'o' ra' ña ni ka'an ndo' ndii, ku'un' naka ndo' iin ndaa' uun uvj ta'an te

ndjje yu'u' xa'a' tu'un' kui'e jaan', te sakan' kunjani' sakuu' tu'un' kui'e nuu' uvj ta'an uun unj ta'an te ndiee' yu'u'. ¹⁷ Te naa' táxi' so'o' tu' ra' ña ka'an te uvj ta'an jaan' ndii, ka'an ndo' xiin' ne nduu' kuenta i' xiin' ndo'. Te naa' ni ndee táxi' so'o' tu' ra' ña ka'an ne jaan' ndii, na kunduu' ra' ndee naa iin te xini' yoo Ndiosí nuu' ndo' uun ndee naa iin te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu' Roma. ¹⁸ Ña ndaku ka'an i' xiin' ndo' ndii, ndee ka' ña katun' ndo' iin yivi' yo'o' ndii, xa' ni katun' tu' ña'a' Ndiosí ndee ndjivi'. Te ndee ka' ña ndaxin' ndo' iin yivi' yo'o' ndii, xa' ni ndaxin' tu' ña'a' Ndiosí ndee ndjivi'.

¹⁹ 'Te ka'an tu' i' xiin' ndo' ña naa' naka' uvj ta'an ndo'ó kuento ndo' iin yivi' yo'o' xa'a' ndee ka' ña'a, te kakan' ndo' a' nuu' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndjivi' ndii, taxj ña'a' a' nda'a' ndo'. ²⁰ Kuachj ndii, mii' ka' nakaya' uvj ta'an uun unj ta'an ne yivi' kuenta yu'u' ndii, ikan' yoo i' xiin' nja —ni kachi Jesús.

²¹ Sakan' te ni kuyatjn Pedro nuu' Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra' ndii:

—Táku'e, ¿saa' vj' ta'an ichi' kuni' a' koo' ka'nu' ini' i' xa'a' ñani' ta'an' i', ne xaa' kuachj xiin' i'? ¿Ñáá ndee uxá ta'an ichi' vj'? —ni kachi ra'.

²² Sakan' te ni nakuijn a' nuu' ra' ndii:

—Süu' ka'an i' xiin' un' ña koo' ka'nu' ini' un' xa'a' nja ndee uxá ta'an ichi' kujti', süu' jaan' ndii ka'an i' ña ndee unj xiko' uxj ichi', te uxá ichi' saa' un' sakan'.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' iin te ni xijn koo' ka'nu' ini' xa'a' te ndiso' ika' ña'a'

²³ 'Xa'a' a' jaan' na ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a' ndee naa iin rey, te kuni nakan' kuenta nuu' te xika' nuu' nuu' ra'. ²⁴ Kij' ni xa'a' natava' ra' kuenta ndii, ni kixjn ndjaka' nda'a'

xa'a' ra jin te xika' nuu' nuu' ra, te ndiso' ika' ña'a' uxí mií xü'un' yuu' oro nuu' ra. ²⁵ Te xa'a' a ña nî kuvî chá'vi' ra ndii, nî ka'an chuun' xto'õ ra jaan' ña ke'vi' ra xiin' ña' si'i ra, xiin' sakuu' si'e ra, xiin' sakuu' ña kumi' ra, te nacha'vi' ra ña ndiso' ika' ra jaan'. ²⁶ Sakan' na kuui' nî xikuijn xiti' te xika' nuu' nuu' ra jaan', te nî ka'an nda'vi' ra xiin' xto'õ ra ndii: "Tákuie, saa va un' ña va'a te ndiatu' ka un' sie te nacha'vi' yo'ó sakuu' a", nî kachi' ra. ²⁷ Te xa'a' a ña nî kuvîta inî xto'õ ra jaan' xa'a' ra ndii, nî sandoyo' ra ña ndiso' ika' te jaan', te nî saña' ra te jaan'.

²⁸ 'Ndisu kii' nî ketá te jaan' kua'an ra ndii, nî nata'an' ra xiin' jin te xika' nuu' inga' xiin' ra nuu' xto'õ ra jaan'. Te ndiso' ika' ña'a' te jaan' ciento xü'un' yuu' plata. Te nî natijn ña'a' ra, te nî xa'a' ku'ni' ra sukun' te jaan' ka'an ra xiin' ra ndii: "Nacha'vi' ki'i' un' ña ndiso' ika' un' yu'u", nî kachi' ra. ²⁹ Sakan' te nî xikuijn xiti' te xika' nuu' inga' xiin' ra jaan' nuu' ra ka'an nda'vi' ra ndii: "Tákuie, saa va un' ña va'a te ndiatu' ka un' sie te nacha'vi' yo'ó sakuu' a", nî kachi' ra. ³⁰ Ndisu nî xiin te jaan' kundiatu' ra, süu' jaan' ndii nî xa'an chinaá ña'a' ra vi'e kaa ndee nacha'vi' ña'a' te jaan' ña ndiso' ika' ña'a' ra. ³¹ Te kii' nî xinj inga' ka te xika' nuu' inga' xiin' ra jaan' ña nî yoo' ikan' ndii, nî kusuchi' va inî ra, te nî xan ka'an ra xiin' xto'õ ra sakuu' ña nî yoo' ikan'. ³² Sakan' te nî kana ña'a' xto'õ ra jaan', te nî ka'an ra xiin' ra ndii: "Te xika' nuu' ña'a' va nduu' yo'ó, sakuu' ña nî ndiso' ika' un' yu'u jaan' nî yoo' ka'nu' inî i xa'a' un' xa'a' a ña nî ka'an nda'vi' un' xiin' i. ³³ Sakan' tu' nî kunî a kuvîta inî yo'ó xa'a' te xika' nuu' inga' xiin' un' jaan' naa nî kuvîta inî yu'u xa'a' un'", nî kachi' xto'õ jaan'. ³⁴ Te xa'a' a ña nî xi'e va xto'õ ra jaan' ndii, nî sanakua'a

ña'a' ra nda'a' te xiin' te sando'o' ña'a' ra ndee skachi' ndi'j chá'vi' ra sakuu' ña ndiso' ika' ra xto'õ ra jaan' —nî kachi' a.

³⁵ Te nî ka'an ka a ndii:

—Jin kachi' saa tu yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', xiin' jin ndo'ó naa' koo' ka'nu' inî ndo' xiin' jin kanii' nimá ndo' xa'a' ñanî ta'an' ndo' —nî kachi' Jesús.

19

Ka'an Jesús ña vü'a nata'vi' ta'an' ne yivi'

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

¹ Te kii' ndi'j nî ka'an Jesús ña jaan' ndii, nî ketá a xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Galilea, te kua'an a tukü ta'vi' itia Jordán, te nî xaa a nuu' ñu'u' Judea. ² Te kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikun' ña'a' kua'an nia, te nî sanda'a a ne kuni kuvî ikan'. ³ Sakan' te nî kuyatin' sava te fariseo nuu' a te koto kua'a ña'a' ra ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, ¿ñaá kandej' ña nata'vi' ta'an' jin te yivi' xiin' ña' si'i ra ndee ka xa'a'? —nî kachi' ra.

⁴ Sakan' te nî nakuijn a nuu' ra ndii:

—Xa xiní ndo' ña ka'an tu'un' Ndiosí mií' ka'an a ndii, ndee ña nuu' kii' nî xa'a' Ndiosí ne yivi' ndii, jin tiaa xiin' jin ña'a' nî xa'a' a. ⁵ Te nî ka'an a ndii: "Sakan' na kuui' nakoo tiaa yuva' si'i' ra te nduijn ra xiin' ña' si'i' ra, te uvî saa' nia ndii, jin ndaa' nanduu' nia", kachi' a. ⁶ Xa'a' a jaan' na süu' uvî ta'an ka kuu' ne jaan', süu' jaan' ndii jin ndaa' nduu' nia. Sakan' na kuui' ne nî ndasajjn Ndiosí ndii, vü'a nata'vi' ña'a' ndee jin ne yivi' —nî kachi' Jesús.

⁷ Sakan' te nî ndatu'un' ka ña'a' ra ndii:

—Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ndichun na nî taxî Moisés ña ke'j' jin te yivi' jin tutü mií' ka'an a ña nakoo' ra ña' si'i' ra, te xiin' ña

jaan' kuvj nãta'vi' ta'an' nã? —nì kachj rã xiin' a.

⁸ Sakan' tẽ nì nakujin a nuu' ra ndii:

—Xa'a' ñã xij va nimá ndo' na nì taxj Moisés ñã nãta'vi' ta'an' ndo' xiin' ñã' si'i' ndo', ndisũ ñã nuu' ndii, süu' sakan' nì yoo a. ⁹ Tẽ yu'u' ka'an xiin' ndo' ñã naa' nì kãdu'u' ñã' si'i' jin tẽ yivj' xiin' ingã tiaã, tẽ nata'vi' ta'an' rã xiin' a' tẽ tũnda'a' rã xiin' tũku ñã'a' ndii, xaa' rã kuãchj xiin' a' nuu' Ndiosí. Tẽ naa' tũnda'a' jin tẽ yivj' xiin' ñã' nì nãkoõ rã jaan' ndii, xaa' tũ tẽ jaan' kuãchj xiin' ñã' jaan' nuu' Ndiosí —nì kachj a.

¹⁰ Sakan' tẽ nì ka'an tẽ nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Naa' sakan' nduu' a xiin' tẽ yivj' xiin' ñã' si'i' rã ndii, ndeẽ chaa' kã kãkã jin ndaa' e' jin yivj' —nì kachj rã xiin' a.

¹¹ Sakan' tẽ nì ka'an a xiin' rã ndii:

—Süu' sakuu' ne yivj' kuvj nañjin ñã kaa', süu' jaan' ndii ne nì nãkaxin Ndiosí kuitj' kuvj nañjin a. ¹² Sakan' ñã sava tẽ yivj' ndii, tũnda'a' mji' rã, kuãchj ndii xã sakan' yoo mji' rã ndeẽ nì tuvj rã, tẽ sava tũku rã ndii, tẽ yivj' nì xãña'ma ñã'a', tẽ sava tũku rã ndii, xa'a' ñã kuni sãchuun' rã xa'a' ñã kã'ndjã chuun' Ndiosí nimá kua'a' kã ne yivj' tũnda'a' rã. Ne kuvj nañjin ñã kaa' ndii, na nañjin nã —nì kachj a.

So'õ nì xaa a kii' nì sañu'u' Jesús ne kualí

(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ Nì ndekujẽ ne yivj' xiin' ne kualí nuu' Jesús tẽ tondjã nda'a' a xini' nã, tẽ ka'an tũ a xiin' Ndiosí xa'a' nã. Ndisũ tẽ nda'a' xa'a' a ndii, nì xã'a' xi'é rã nuu' ne kuãxj xiin' ne kualí jaan'. ¹⁴ Ndisũ nì ka'an Jesús xiin' rã ndii:

—Taxj ndo' na kixin ne kualí nuu' j tẽ nãkasj ñã'a' ndo'. Kuãchj ndii xã'ndjã chuun' Ndiosí nimá ne jnì xini ñã'a' ndeẽ naa jnì ne

kualí kaa' xini nã yuva' si'i' nã —nì kachj a xiin' rã.

¹⁵ Tẽ kij' ndi'j nì tondjã nda'a' a xini' j'jin ne kualí jaan' ndii, nì ketã a jkan' tẽ kua'an a.

So'õ nì ka'an Jesús xiin' jin tẽ vika'

(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ Tẽ kij' kua'an a ndii, nì kuyatjn jin tẽ sava nuu' a, tẽ nì ndatu'un' ñã'a' rã ndii:

—Tãkui'e, ñã va'a nimá, ¿ndee ñã va'a kuni a sãã j tẽ nañjin j kivi' ñuu ñã kõõ' kivi' ndi'i'? —nì kachj rã xiin' a.

¹⁷ Sakan' tẽ nì ndatu'un' ñã'a' Jesús ndii:

—Kij' ka'an un' ñã ñã va'a nimá nduu' yu'u' ndii, ¿ndichun ka'an un' ñã jaan'? Kuãchj ndii jin ndaa' Ndiosí kuitj' nduu' ñã va'a nimá. Ndisũ naa' kuni nañjin un' kivi' ñuu ñã kõõ' kivi' ndi'i' ndii, sãxinu un' ñã ka'an chuun' Ndiosí —nì kachj a.

¹⁸ Tẽ nì ndatu'un' ñã'a' rã ndii:

—¿Ndee ñã kuni a sãxinú j? —nì kachj rã.

Tẽ nì ka'an a xiin' rã ndii:

—Kã'ni' un' ne yivj'. Kumi' un' musa un'. Sãkui'na' un'. Kã'an un' tun vixj. ¹⁹ Koto ka'nu' un' yuva' si'i' un'. Tẽ kundanj un' sakuu' ne yivj' xiin' un' ndeẽ naa kundanj xiin' mii' mji' un' —nì kachj a. ²⁰ Sakan' tẽ nì ka'an tẽ sava jaan' ndii:

—Sakuu' ñã ka'an tũ'un' nde'j jaan' xã sãxinú j ndeẽ kij' lulu vj' j. ¿Ndee ñã kuni kã sãã j? —nì kachj rã xiin' a.

²¹ Tẽ nì ka'an a xiin' rã ndii:

—Naa' kuni kunduu' un' tẽ ndoõ ndi'j nimá nuu' Ndiosí ndii, kua'an tẽ xiko' un' sakuu' ñã kumi' un', tẽ taxj un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu'. Sakan' tẽ kixin un', tẽ kundikun un' yu'u. Sakan' vj' tẽ kumi' un' ñã vika' ndivi' —nì kachj a xiin' rã.

²² Tẽ kij' nì xini so'õ tẽ sava jaan' ñã jaan' ndii, nì kusuchi' va jnì rã, tẽ nì ketã rã kua'an rã, sakan' ñã

te vika' xava'a nduu' ra. ²³ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, vixi xava'a nuu' ne vika' te taxī nīa ka'ndīa chuun' Ndiosí nimá nīa. ²⁴ Tuku nī ka'an i xiin' ndo' ñā vixi ka nuu' ne vika' te taxī nīa ka'ndīa chuun' Ndiosí nimá nīa, ndee naa ñā kŭvī tu xka'ndīa ndee iin camello yavi xa'a' iin tiku —nī kachi a.

²⁵ Te kij' nī xīnī so'o te nda'a' xa'a' a ñā jaan' ndii, so'o ndīee' ka nī nandanī ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoo tu kŭvī kaku nuu' kuachi nīa? —kachi ra.

²⁶ Sakan' te nī nakoto ndīaa ñā'a' Jesús, te nī ka'an a xiin' ra ndii:

—Ne yivi' ndii, kŭvī saa nīa ñā jaan', ndisu Ndiosí ndii, kŭvī saa ñā'a' a, sakan' ñā ñā jaan' ndii, sakuu' ñā'a' kŭvī xaa' a —nī kachi a xiin' ra.

²⁷ Sakan' te nī ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, koto un', ndu'u ndii, nī nakoo ndu sakuu' ñā kumi' ndu, te ndikún ndu yo'ó. ¿Yoo nduu' a kanando ndu xa'a' ñā jaan'? —nī kachi ra.

²⁸ Te nī ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ñā kij' nduxaa' iin yivi' kij' kundu'u' yu'u, ñā nduu' tu te yivi', tei ka'nu' ndatun' koo' chukuu' mii' ka'ndīa chuun' i ndii, kundīee tu ndo'ó, ne ndikún yu'u, nuu' uxī uvi tei ka'nu' ikan', te ka'ndīa chuun' ndo' nuu' i'in ti'vi ne ta'an' e', ne Israel, ne nduu' ne uxī uvi ti'vi. ²⁹ Te yoo ka nduu' ne nī nakoo vi'e nīa, uun tiaa ta'an' nīa, uun ñā'a' ta'an' nīa, uun yuva' si'i' nīa, uun si'e nīa, uun ñu'u' nīa xa'a' ñā ndikún nīa yu'u ndii, sañu'u' kua'a' va ñā'a' Ndiosí vitin iin yivi' yo'o', te taxī tu a kivi' ñuu nīa ñā kōo' kivi' ndi'i'. ³⁰ Ndisu kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitin

ndii, ne so'o' ndi'i' nanduu nīa nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'o' ndi'i' vitin ndii, ne nuu' nanduu nīa nuu' ku'un e' —nī kachi a xiin' ra.

20

Sania'á Jesús iin ñā ka'an ndīaa xa'a' iin te chi'i' uva

¹ Te nī ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu ñā xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te chi'i' yo'o' uva, te nī keta nīa'a nduku' ra te tatú, te sachuun' xa'a' yo'o' uva jaan'.

² Te kij' nī xīnī ta'an' ra xiin' te tatú ndii, nī ndoo ra kuento xiin' te jaan' ñā cha'vi ñā'a' ra saa xiku'un ya'vi te yivi' xa'a' iin kivi', te nī ti'vi' ñā'a' ra xa'a' uva ra. ³ Te kuyatin' ka iin nīa'a nī keta ra kua'an ra ma'in' ya'vi, te nī xīnī ra ndīee' so'o' inga te kuni sachuun'.

⁴ Te nī ka'an ra xiin' te jaan' ndii: “Kua'an tu ndo'ó, te sachuun' ndo' xa'a' yo'o' uva i. Te cha'vi i ndo'ó ñā xata'an ki'in ndo'”, nī kachi ra. Sakan' te nī kīee te jaan' kua'an ra. ⁵ Te iin ke'in' xiin' ka unī ndii, nī xa'an nī tukuu ra, te iin kachi nī xaa ra. ⁶ Te kij' xa kuyatin' ka u'un, te nī keta nī tukuu ra, te nī xīnī nī tukuu ra ndīee' so'o' inga ka te kuni sachuun', te nī ndatu'un' ñā'a' ra ndii: “¿Ndichun na ndīee' so'o' ndo' yo'o' nduvi' te kōo' a xaa' ndo'?” nī kachi ra. ⁷ Te nī nakuiin te jaan' ndii: “Sakan' ñā kōo' ndee iin te yivi' nī ka'an xiin' ndu te sachuun' ndu xiin' ra”, nī kachi ra. Sakan' te nī ka'an te xiin' ñā'a' uva jaan' xiin' ra ndii: “Kua'an tu ndo'ó, te sachuun' ndo' xa'a' uva i”, nī kachi ra. ⁸ Te kij' xa kuu' ñuu kua'an ndii, nī ka'an te xiin' ñā'a' jaan' xiin' te xito' te tatú ra jaan' ndii: “Kana un' te tatú te cha'vi un' ra. Xi'na ka te nī ko'ni ndee so'o' ndi'i' xa'a' un' cha'vi un', te sakan' vi' cha'vi un' te nī

kò'ni nuu'", nì kachì rā. ⁹ Sakan' tē nì kuyatìn tē nì kò'ni kà u'un jaan', tē nì chà'vì xinù ñà'a' rā sàa ki'in' tē yivì' xa'a' jìn kivi'. ¹⁰ Tē kij' nì kuyatìn tē nì kò'ni nuu' jaan' ndii, nì xanjin' rā ñà kua'a' kà xù'un' k'j'in rā, ndisù jìn kachi nì chà'vì ñà'a' rā sàa ki'in' tē yivì' xa'a' jìn kivi' kujtì'. ¹¹ Ikan' tē nì ka'an kui'e rā xa'a' tē xiin' ñà'a uva jaan' ndii: ¹² "Tē nì kò'ni ndee so'o' ndi'i' kaa' ndii, jìn ndaa' hora so'o' nì xachuun' rā, tē jìn kachi nì chà'vì un' rā xiin' ndu'u, ndu'u tē nì xandjēni xiin' mi' nuu' chūun nduvi' kà'ni' ti'e'", nì kachì rā. ¹³ Tē nì ka'an tē xiin' ñà'a jaan' xiin' jìn tē tatù jaan' ndii: "Chie kua'a, kōo' ndee jìn ñà vā'a nì xaa jì xiin' yo'ó. ¿Ñáá nāka'an' un' ñà nì ndoo' e' kuento ñà chà'vì' jì yo'ó sàa ki'in' tē yivì' xa'a' jìn kivi'? ¹⁴ Sakan' na kuii', na'jìn un' xù'un', ñà nì xiku'un ya'vi' un' tē ku'un un'. Kōo' a' ndi'nì yo'ó naa' kuní yu'u chà'vì' jì tē so'o' ndi'i' kaa' ndee naa nì chà'vì' jì yo'ó. ¹⁵ ¿Ñáá tuu un' ñà kùvì sàa jì xiin' ñà'a mji' jì ndee kà ñà kuní jì? Uun, ¿tee' tē ndasjì nuu' nduu' un' xa'a' a' ñà nduu' jì vā'a tē yivì' xiin' inga ne yivì'?", nì kachì rā. ¹⁶ Sakan' na kuii' kua'a' vā ne nduu' ne nuu' vj̄tìn ndii, ne so'o' ndi'i' nanduu nja nuu' ku'un e'. Tē kua'a' tū ne nduu' ne so'o' ndi'i' vj̄tìn ndii, ne nuu' nanduu nja nuu' ku'un e', sakan' ñà kua'a' vā ne yivì' kana' Ndiosí, ndisù xaku' kujtì' nja natiin' ñà kaku nja sàa a' —nì kachì a.

Tuku nì ka'an Jesús xa'a' ñà kund'o' a tē kuvì a
(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

¹⁷ Tē kij' kua'an kaa Jesús ichi' ñuu Jerusalén ndii, nì nakà siin' a tē uxì uvì ta'an tē nda'a' xa'a' a, tē nì ka'an a xiin' rā ndii:

¹⁸ —Xiní ndo' ñà ichi' ñuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vj̄tìn. Tē jkan' sanakua'a tē yivì' yu'u, ñà nduu' tū tē yivì', nda'a' ki'in' sutu

kuu' nuu' xiin' nda'a' tē sania'á tū'un ndei' Ndiosí. Tē katun' rā yu'u, tē nakuita kuento rā ñà kuní a kuvì jì, ¹⁹ tē sanakua'a rā yu'u nda'a' tē tuku', tē sandjēe kui'e tē jaan' yu'u, tē sūku' yo'o' u'vì tū rā yu'u, tē kà'ni' rā yu'u nuu' krusín. Ndisù kivi' ñà unì tē natjaku jì —nì kachì Jesús xiin' rā.

Sq'o nì ka'an Jesús xiin' Juan xiin' Jacobo, ñanì rā
(Mr. 10:35-45)

²⁰ Sakan' tē nì kuyatìn sj̄'i' Jacobo xiin' Juan nuu' Jesús ndiaka' a' uvì saa' tē jaan'. Tē nì xikuijìn xiti' a' nuu' a, tē nì xikan' a' jìn ñà vā'a nuu' a. ²¹ Tē nì ndatu'un' ñà'a' Jesús ndii:

—¿Yoo nduu' a' kuní un'? —nì kachì a xiin' a'.

Tē nì nakuijìn a' ndii:

—Saa un' ñà vā'a, tákui'e, tē ka'an chuun' un' tē kundjēe uvì sàa' tiaa' si'e' jì yo'o' xiin' un' mi' kà'ndjā chuun' un'. Jìn rā kundu'u' nda'a' kua'a' un', tē inga rā kundu'u' nda'a' itìn un' —nì kachì a'.

²² Sakan' tē nì ka'an a' xiin' rā ndii:

—Kündanì ndo'ó ndee ñà xikán ndo' nuu' jì. ¿Ñáá kundjēni ndo'ó koo' ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ñà kund'o' yu'u? ¿Ñáá kundjēni ndo' ñà sand'o'o' ne yivì' ndo'ó ndee naa sàa nja xiin' yu'u? —nì kachì a xiin' rā.

Tē nì nakuijìn tē jaan' ndii:

—Uun ndo', kundjēni ndu' —nì kachì rā.

²³ Sakan' tē nì ka'an a' xiin' rā ndii:

—Ndjixa nduu' a' ndii, kundjēni ndo'ó koo' ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ñà kund'o' yu'u, tē kundjēni tū ndo' ñà sand'o'o' ne yivì' ndo'ó ndee naa sàa nja xiin' yu'u. Ndisù ñà kundjēe ndo' nda'a' kua'a' jì, uun nda'a' itìn jì ndii, sūu' yu'u kuní a' taxi' ñà jaan', sūu' jaan' ndii ne xa' yoo tū'vā ñà jaan' xa'a' nì xaa' yuva'

i Ndiosí kujú' natíin a —ni kachi a xiin' ra.

²⁴ Te kij' ni xiní so'ò inga te uxi ta'an ña jaan' ndii, ni nasaa' ra ni xiní ra uvi saa' te ñani jaan'.

²⁵ Ikan' te ni kana Jesús sakuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' ña kua'a' te kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ndii, sananduu' ña'a' ra ndee naa ña'a' ra, te te kuu' ka'nu' ka tein nia ndii, xiko' ni'i ña'a' ra te ña ka'an miji' ra yoo. ²⁶ Ndisu süu' sakan' kunduú a tein ndo'ó, süu' jaan' ndii yoo ka kuni kunduú te ka'nu' ka tein ndo'ó ndii, kuni a kunduú ra te kaka nuu nuu' ndo'. ²⁷ Te yoo ka kuni kunduú te nuu' tein ndo'ó ndii, kuni a ña kunduú ra te kaka nuu nuu' ndo'. ²⁸ Sakan' tu yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuaxi i te kaka nuu ne yivi' nuu' i. Süu' jaan' ndii kuaxi i te kaka nuu i nuu' nia, te cha'vi i xiin' kivi' nuu i xa'a' kuachi kua'a' ne yivi' —ni kachi Jesús xiin' ra.

So'ò ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu' yatín ñuu Jericó

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹ Kij' keta' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jericó kua'an a ndii, kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikun xata' a kua'an nia. ³⁰ Te ndiee' uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu' yu'u' ichi' mii' xka'ndia a kua'an a jaan'. Te kij' ni xiní so'ò ra ña Jesús nduu' ña xka'ndia kua'an ndii, ni kuqa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—iTákuie, yo'ó ña nduu' siáni' xika' David, kuvita ini un' xa'a' ndu! —ni kachi ra.

³¹ Te ne yivi' ndii, ni xi'e' nia nuu' ra, te koq taxin' yu'u' ra, ndisu so'ò ti'e' ka ka'an ra ndii:

—iTákuie, yo'ó ña nduu' siáni' xika' David, kuvita ini un' xa'a' ndu! —ni kachi ra.

³² Sakan' te ni xikuiin Jesús, te ni kana ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee ña kuni ndo' saa i xa'a' ndo'? —ni kachi a.

³³ Te ni nakuiin uvi saa' te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Tákuie, kuni ndu ndii, nakoto'ni ndu saa un' —ni kachi ra xiin' a.

³⁴ Sakan' te ni kuvita ini a xa'a' ra, te ni tondia nda'a' a nduchi' nuu' uvi saa' ra. Te iin ni nunia' tjo' nduchi' nuu' ra jaan'. Te ni xikundikun ña'a' ra.

21

So'ò ni xaa a kij' nda'ni' Jesús ñuu Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Kij' xa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén ndii, ni xaa nia ñuu Betfagé, ña naa yatín xa'a' xiki' ña nani' Olivos. Ikan' te ni ti'vi' a uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, ² ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu lulu, ña tuvi' kandu'u' tukú ta'vi' kaa'. Te kij' ko'ni ndo' kua'an ndo' ñuu kaa' ndii, kuni ndo' tiin iin mburra xiin' iin mburru sie. Ndashin' ndo' ri' te kixin' ndo' xiin' ri' yo'o'. ³ Te naa' ka'an yoo ka xiin' ndo' ndee ka ña'a' ndii, ka'an ndo' xiin' nia ndii: “Nuu' xto'ò e' kuni ri' iin xa'a', ndi' jaan' te kixin' ndiaka tukuu a ri' yo'o'”, kachi ndo' —ni kachi a xiin' ra.

⁴ Sakan' ni xka'ndia a, te xinú ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' kij' ni ka'an ra ndii: ⁵ Ka'an ndo' xiin' ne ndiee' ñuu

Sión ndii:
“Koto' ndo' kaa' kuaxi rey ndo'.

Ña maso va nduu' a,
te ndu'u' a xata' iin mburru sie
kuaxi a,
te si'e' iin kiti', ti' ndiso' ña'a,
nduu' ri'.”

Ni kachi ra.

⁶ Sakan' te ni kiee te nda'a' xa'a' jaan' kua'an ra, te ni xaa ra saa nii' ni ka'an chuun' a xiin' ra. ⁷ Te ni naka ra ri' te kua'an ra xiin'

ri' mii' iin' Jesús, te nì tãndiëë ra toto ña tití ra xata' uvj saa' ri', te nì xikundu'u' a xata' ti' sie. ⁸ Te ne yivi' kua'a' ya'a jaan' ndii, nì xakín nja toto ña ndiso' nja ichi'. Te sava tukú nja nì xa'nu nda'a' ni' itun', te nì xakín nja ichi' mii' xka'ndiá Jesús kua'an a jaan'. ⁹ Te ne yivi', ne ni'i' ichi' kua'an nuu' a xiin' ne ndikún xata' a ndii, ti'e' va nì kuaa' nja ka'an nja ndii:

—¡Na natijn ña nduu' sjani' xika' David ña xaka'nu' ña'a' e'! ¡Sañu'u' va xto'o e' ña kuaxi kuenta a kaa'! ¡Na natijn Ndiosí, ña ndu'u' ndienu, ña xaka'nu' ña'a' e'! —nì kachì nja.

¹⁰ Te kij' ndi'vi a ñuu' Jerusalén kua'an a ndii, nì ndj'ni va nimá sakuu' ne ñuu' jaan' ndatu'un' ta'an' nja ndii:

—¿Yoo nduu' tu te kaa'? —kachi nja.

¹¹ Te ne yivi' kua'a', ne kuaxi xiin' Jesús jaan', ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te nani' Jesús, te ñuu' Nazaret, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea —kachi nja.

So'o nì xaa a kij' nì xa'an Jesús nuu' k'e yukun' ka'nu', te nì taxi' a ne xiko' xiin' ne sata'

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹² Te nì nda'ni Jesús nuu' k'e yukun' ka'nu', te nì taxi' u'vi a sakuu' ne xiko' ña'a' xiin' ne sata' nuu' k'e jaan'. Te nì sandikó kava tu a mesa te nama' xu'un' xiin' tei te xiko' paloma, ¹³ te nì ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Vi'e j ndii, jin xaan' mii' ndatu'un' ne yivi' xiin' j nduu' a”, kachi a. Ndisu ndo'ó ndii, xa nì ndasandu ndo' a vi'e ne kui'na' —nì kachì Jesús.

¹⁴ Te nì ndekujë ne kui'e nduchi' nuu' xiin' ne kui'e xa'a' nuu' a nuu' k'e jaan', te nì sanda'a ña'a' a. ¹⁵ Ndisu nì nasaa' sutu kuu' nuu' xiin' te sania'a tu'un ndei'

Ndiosí kij' nì xini ra ña ka'nu' ña nì xaa Jesús ikan'. Te nì nasaa' tu ra kij' nì xini so'o ra ña kuaa' ne sava nuu' k'e jaan' xaka'nu' nja Ndiosí ka'an nja ndii: “Na natijn ña nduu' sjani' xika' David ña xaka'nu' ña'a' e'”, kachi nja. ¹⁶ Te nì ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—¿Ñáá xini so'o un' ña ka'an ne kaa'? —nì kachì ra.

Te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Uun, xini so'o j. ¿Ñáá tia'an ka'vi ndo'ó ña yoso' nuu' tutu Ndiosí? Ña jaan' ka'an ndii: “Ne sava xiin' ne kuañu'u, ne chichin' ka, kata yaa nuu' un' xaka'nu' nja yo'ó”, kachi a —nì kachì a.

¹⁷ Sakan' te nì nakoo ña'a' a, te nì keta a nuu' ñuu' jaan', te kua'an a ñuu' Betania, te ikan' nì kixin a.

So'o nì xaa a kij' nì sqichí Jesús jin tun' ndoko' higuera

(Mr. 11:12-14,20-26)

¹⁸ Nja'a ya'a tukú kivi' kij' kua'an tukuu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu' Jerusalén ndii, nì xi'i a soko. ¹⁹ Ikan' te nì xini a iin' jin itun' ndoko' higuera yatín yu'u' ichi' jaan', te nì xa'an a mii' iin' nu'. Ndisu koo' ndoko' nu' iin', süu' jaan' ndii yukú kuiti' nu' yoo. Sakan' te nì ka'an Jesús xiin' nu' ndii:

—Koo' kivi' xachi' ka kün ndoko' yo'ó —nì kachì a.

Xa ka'an e' te jin nì ichi' tjo' nu'. ²⁰ Te kij' nì xini te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, nì nandaní va ra ka'an ra ndii:

—¿Saa tu na jin nì ichi' kuiti' tun' kaa'? —nì kachì ra.

²¹ Sakan' te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, naa' jin ndo' xini ndo' Ndiosí, te saxii ndo' nimá ndo' ndee sie ndii, süu' naa ña kaa' kuiti' kivi' saa ndo'. Süu' jaan' ndii kivi' tu ka'an ndo' ndee xiin' iku' kaa' ndii: “Kua'an keta mii' iin' un' ñaa', te ku'un sko'ni' xiin' mii' un' ndee minj' ka'nu'”, kachì ndo',

te sakan' xna'a xka'ndia a. ²² Te sakuu' ña kakan ndo' nuu' Ndiosi kij' ini ndo' xini ña'a' ndo' ndii, taxj ña'a' a nda'a' ndo' —ni kachj a.

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndiee' a

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Te kij' ni ndi'vi a nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni sania'a a ne yivi' ndii, ni kuyatin ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' ki'in' te xixa nuu' ñu'u jaan' nuu' a. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo ni taxj ndiee' nuu' un' te xaa' un' ña xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachj ra.

²⁴ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó jin ña'a. Te naa' nakujin ndo' a ndii, nakujin tu yu'u yoo ni taxj ndiee' j, te xaa' j ña jaan'. ²⁵ ¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosi? ¿Ñáá Ndiosi ni sakuiso' chuun' ña'a' uun ñáá te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a'? —ni kachj a.

Sakan' te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ndee ña kuvj ka'an e'? Naa' ka'an e' ña Ndiosi ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, ka'an ra xiin' e' ndii: “¿Ndichun na ni kandixa' ña'a' ndo'?” ²⁶ Te kuvj ka'an tu e' ña te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a', sakan' ña yi'vi e' ne yivi' kua'a' ka'a'. Kuachj ndii sakuu' ña kandixa' ña jin te ni ka'an tiaku' tu'un' Ndiosi ni nduu Juan jaan' —ni kachj xiin' ta'an' ra.

²⁷ Sakan' na kuii' ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Xini ndu yoo —ni kachj ra.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu yu'u ndii, ka'an j xiin' ndo' yoo ni taxj ndiee' j te xaa' j ña ka'a'.

Sania'a Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' uvi' ta'an tiaa si'e jin te yivi'

²⁸ ¿Saa tuu ndo' xa'a' ña yo'ó? Jin te yivi' ndii, ni yoo uvi' ta'an si'e ra, te unta' ni ka'an ra xiin' te xkua'a' ndii: “Kua'an, yuva' j, te sachuun' un' xa'a' yo'ó' uva j vitin”, ni kachj ra. ²⁹ Te ni nakujin te jaan' ka'an ra ndii: “Kuni ku'un j”, ni kachj ra. Ndisu jin kanj' te ni nama ra nimá ra, te kua'an sachuun' ra. ³⁰ Sakan' te jin kachi ni ka'an tu yuva' jaan' xiin' inga si'e ra. Te ni nakujin te jaan' ndii: “Va'a, táku'e ku'un j”, ni kachj ra. Ndisu ni xa'an ra nuu' chuun jaan'. ³¹ ¿Ndee te uvi' ta'an jaan' ni saxinú ña kuni yuva' ra, tuu ndo'?” —ni kachj a.

Te ni nakujin ra ndii:

—Te nuu' —ni kachj ra.

Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, kanuu' ka te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñu'u Roma, xiin' ña'a' ne xiin taxj ka'ndia chuun' Ndiosi nimá te sakan' nimá ndo'ó. ³² Kuachj ndii ni kixin Juan te sania'a ra ndo'ó ichi' ña xachuun' ndaku. Te ndii ni kandixa' ña'a' ndo', ndisu te kendiaa' ya'vi' xiin' ña'a' ne xiin jaan' ndii, ni kandixa' ña'a' ña. Te ndo'ó ndii, tee' ndee ni xinj ndo' ña ni xaa ne jaan' ndii, ni nama ndo' nimá ndo' te kandixa' ndo' ña ni ka'an Juan jaan'.

Yo'ó' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' te tatu' ña'a

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Kunj so'ó ndo' inga ña ka'an ndiaa yo'ó. Ni yoo jin te xiin' ñu'u', te nduu yuva' si'i', te ni chj'j ra kua'a' yo'ó' uva, te ni ndasi j'nu ra a, te ni xatia tu ra mii' kuejn ra uva jaan' te kasa'a ra vino xiin' a. Te ni xa'a ni tu ra jin vi'e sukun mii' kuvj koto ndoso' ra kanii' nuu' ñu'u' jaan'. Sakan' te ni nduku' ra te tatu', te koto ña jaan', te ni ke'a ra kua'an ra tuku ñu'u'. ³⁴ Te kij' xa kuyatin' xaa kivi' ña nakuxa nduu' uva jaan' ndii, ni ti'vi' ra ki'in' te xika' nuu' nuu' ra te kun naso te jaan' chaa'

uva ña ndoq nda'a' te xiin' ñu'u' jaan'. ³⁵ Ndisu kij' ni ndekujē te xika' nuu' jaan' ndii, ni tjin te tatú, te xito' uva jaan', sakuu' te xika' nuu' jaan'. Sava te jaan' ndii, ni kanj' u'vi' ña'a' ra, te sava ra ndii, ni xa'ni' ña'a' ra, te sava tukú ra ndii, ni kuun yuu' xava'a' ña'a' ra. ³⁶ Te ni ti'vi' ka te xiin' ñu'u' jaan' kua'a' ka te xika' nuu' nuu' ra te sakan' ña nuu', te nii' sakan' tu ni xaa te tatú jaan' xiin' te jaan'. ³⁷ Te so'q' ndi'i' ndii, ni ti'vi' ra tiaq si'e ra mii' ñu'u' te tatú jaan', ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “Koto ka'nu' ra tiaq si'e e'”, kachi ra.

³⁸ Ndisu ni ka'an xiin' ta'an te tatú jaan' kij' ni xinj' ra kuaxi tiaq si'e te xiin' ñu'u' jaan' ndii: “Te kaa' nanduú te xiin' ñu'u' yo'o' kij' kuvj yuva' ra. To'o' ndo' te ka'ni' e' ra, te sakan' nanduú yoo' te xiin' ñu'u' yo'o'”, ni kachi ra. ³⁹ Sakan' te ni tjin ña'a' ra xta'ni' ra xa'a' uva jaan', te ni xa'ni' ña'a' ra. ⁴⁰ Te kij' nandjiko' te xiin' ñu'u' mii' yoo yo'o' uva jaan' ndii, ¿ndee ña tuu ndo'ó saa ra xiin' te tatú jaan'? —ni kachi Jesús.

⁴¹ Sakan' te ni nakujin ra nuu' a ndii:

—Ka'ni' saa ni kuvj ra te nja'a jaan', te taxj' ra yo'o' uva jaan' nda'a' tukú te yivi', te sanakua'a nduu' uva jaan' nda'a' te xiin' ña'a' a kij' nakujxa so'q' a —ni kachi ra.

⁴² Ikan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Náa' tia'an ka'vi' ndo'ó ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii?

Yuu', ña ni xtanj' te xa'a vi'e ndii, ña jaan' ni nanduú yuu' kuu' nuu' xa'a' xikj' vi'e.

Ña jaan' ni xaa xto'q' e' Ndiosí, te nandanj' xava'a' e'.

Sakan' yoso' a. ⁴³ Sakan' na kuui' ka'an j' xiin' ndo' ña taxj' ka Ndiosí ña ka'ndja chuun' a nimá ndo', süu' jaan' ndii ka'ndja chuun' a nimá ne saxinú ña ka'an a. ⁴⁴ Te yoo ka nama xata' yuu' jaan' ndii,

ka'nu' ña'a' a. Ndisu yoo ka xata' nama yuu' jaan' ndii, sakuachi' xi'e xachi' ña'a' a —ni kachi Jesús.

⁴⁵ Te sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni kundanj' ra ña ni tjin kuachi' ña'a' Jesús xiin' ña ka'an ndiaa jaan'. ⁴⁶ Te ni xika te kuu' ka'nu' jaan' tjin ra Jesús, ndisu ni kuvj saa ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi' ra ne yivi', sakan' ña kandixa' ne jaan' ña te ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' a.

22

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' te ni tatu kua'a' ne yivi', ne ku'un vjko' ña tunda'a' vi'e ra

(Lc. 14:15-24)

¹ Te tukú ichi' ni ka'an Jesús inga ka ña ka'an ndiaa nuu' te kuu' nuu' jaan' ndii:

² —Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nakuitá a xiin' ndee naa jin rey, te ni xa'a vjko' chie xa'a' ña ni tunda'a' tiaq si'e ra. ³ Te ni ti'vi' ra te xika' nuu' nuu' ra te ku'un naka te jaan' ne ni tatu ra jaan', ndisu ni xiin' nja kixin nja. ⁴ Te ni ti'vi' ni tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra ka'an ra ndii: “Ka'an ndo' xiin' ne ni tatu j' jaan' ndii, xa yoo tu'va ña xaxj' xa'a' vjko', sakan' ña xa ni xa'ni' j' toro, te ni xa'ni' tu j' sjindikj' kuachi' xa'an koo' chukuu'. Te sakuu' a xa yoo tu'va. Nja'a ki'i' ndo' vjko', kachi ndo'”, ni kachi rey jaan'.

⁵ Ndisu ne ni tatu ra jaan' ndii, ni xaa nja kuenta vi'. Jin nja kua'an mii' xika' nja, te inga tukú nja kua'an mii' xiko' nja ña'a. ⁶ Te inga ka nja ndii, ni tjin nja te xika' nuu' jaan', te ni kuun ña'a' nja ndee ni xa'ni' ña'a' nja.

⁷ Sakan' te ni nasaa' va rey jaan', te ni tjanu' ra te xin' ra, te ni xa'ni' ra ne ni xa'ni' te xika' nuu' nuu' ra jaan', te ni xa'mi tu ra ñuu nja. ⁸ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' te xika' nuu' nuu' ra ndii: “Xa yoo tu'va ña tunda'a', ndisu ne ni

tatü j jaan' ndii, süu' ne xata'an kixin nduu' nja. ⁹ Xa'a' a jaan' na kua'an ndo' mii' ta'vi' ichi' te naka ndo' saa ka ta'an ne yivi' kunj ndo' te kixin nja viko' xa'a' ña tunda'á", ni kachj ra. ¹⁰ Sakan' te ni kije te jaan' kua'an ra mii' ta'vi' ichi', te ni naka ra sakuu' ne ni xinj ra, ne nja'a xiin' ne yivi' va'a. Te ni chitu' vi'e mii' yoo ña tunda'á' jaan'.

¹¹ Te kij' ni nda'ni rey jaan' tejn ne ni tatü ra ndii, ni xinj ra ndu'u' jin te koo' toto naa ña ni'nu' te kua'an mii' yoo ña tunda'á' ni'nu' ra. ¹² Te ni ka'an ra xiin' ra ndii: "Chie kua'a, ¿saa ni xaa un' te ni xka'ndia un' yo'o', ña koo' toto naa ña ni'nu' ne kua'an mii' yoo ña tunda'á' ni'nu' un'?", ni kachj ra. Te te yivi' jaan' ndii, koo' a ni kuvj nakujin ra. ¹³ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' te xika' nuu' jaan' ndii: "Satiin ndo' uvj saa' xa'a' ra xiin' uvj saa' nda'a' ra, te skana' ña'a' ndo' ki'e mii' jin yavi, te ikan' kuaku u'vi ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u ra", ni kachj ra. ¹⁴ Sakan' ña kua'a' va ne yivi' kana' Ndiosi kaka ichi' a, ndisu chaa' kujiti' nja nakaxin a —ni kachj Jesús.

So'o ni nakujin Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Sakan' te ni kije te fariseo jaan' kua'an ra, te ni ndatu'un' tuni ra saa saa ra te koto kua'a ra Jesús xiin' tu'un yu'u' a. ¹⁶ Te ni ti'vi' ra sava te ndikun ichi' ra xiin' sava te nda'a' xa'a' Herodes. Te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, xini ndu ña ña ndaku kujiti' ka'an un'. Te sania'á un' ichi' Ndiosi xiin' ña ndixa kujiti'. Te kuän yi'vi un' ña ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' ña nakaxin un' ne yivi'. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na kuii' ka'an un' xiin' ndu saa tuu un' xa'a' xu'un' yoo'. ¿Ñaa va'a yoo a ña cha'vi e' César, te xa'ndia

chuun' ñuu Roma, xu'un' yoo' uun ñaa va'a yoo a? —ni kachj ra.

¹⁸ Ndisu Jesús ndii, ni xinj a ña nja'a, ña chituni te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, kuni koto kua'a ndo' yu'u xiin' tu'un yu'u' i. ¹⁹ Taxj ndo' na koto j jin xu'un' yoo' jaan' —ni kachj a xiin' ra.

Te ni taxj ra jin xu'un' jaan' nda'a' a. ²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nuu' nduu' ña ni njanja xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —ni kachj a.

²¹ Te ni ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' ñuu Roma xiin' kivi' ra, nduu' a —ni kachj ra.

Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kuii' taxj e' nda'a' César ña nduu' ña'a César, te nda'a' Ndiosi na taxj e' ña nduu' ña'a Ndiosi —ni kachj a.

²² Te kij' ni xinj so'o ra ña ni ka'an a jaan' ndii, ni nandanj ra, te ni nakoo ña'a' ra te kua'an ra.

So'o ni nakujin Jesús nuu' te saduceo xa'a' ña natiaku ne xi'i

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Te kivi' jaan' ni kuyatin te saduceo nuu' Jesús, te jaan' ndii, ka'an ra ña koo' ña natiaku ne yivi' kij' xi'i nja, sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

²⁴ —Tákuie, yoso' ña ni ke'i Moisés mii' ka'an ra xiin' e', ña naa' ni xi'i jin te yivi' te koo' si'e ra ni yoo xiin' ña' si'i ra ndii, ñanj ra kuni a tunda'a' xiin' ña' jaan', te koo si'e ra xiin' a'. Te si'e ra jaan' nanduu ndee naa si'e ñanj ra, te ni xi'i jaan'. ²⁵ Va'a, unta' ndii ni yoo uxá ta'an ñanj ñuu mii' ndiee' ndu yo'o'. Te ni tunda'a' te nuu' xiin' jin ña'a', ndisu ni xi'i ra ña kuni ka koo si'e ra xiin' ña' jaan', te ni ndoo a' nda'a' ñanj ra, te uvj. ²⁶ Te jin kachi ni ndo'o tu ñanj ra te uvj, xiin' te unj. Te jin sakan' ni ndo'o sakuu' te uxá ta'an jaan'

xiin' ña' jaan', kōo' si'e ra ni yoo xiin' a' ndee ndi'i ra ni xi'i. ²⁷ Te so'o' ndi'i te ni xi'i tu ña'a' jaan'. ²⁸ Sakan' na kuii' kij' natiaaku nja ndii, ¿yoo ña' si'i kunduu tu ña' jaan', kuach'i ndii uxā sqa' te jaan' ni tunda'a' xiin' a'? —ni kachi ra xiin' Jesús.

²⁹ Sakan' te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, kundani ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, te ni ndee xini tu ndo' sqa xachuun' ña ndi'e' a. ³⁰ Kuach'i ndii, kij' natiaaku ne ni xi'i ndii, tunda'a' ka ndee iin ne yivi' ikan'. Süu' jaan' ndii kunduu nja ndee naa ángele ña ndi'e' ndivi', ña xika' nuu' nuu' Ndiosí. ³¹ Ndisu xa'a' ña naa' natiaku ne xi'i ndii, kuvi ka'vi ndo' tutu mii' yoso' ña ni ka'an Ndiosí ndii: ³² “Yu'u nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob”, ni kachi a. Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne ni xi'i nduu' a, süu' jaan' ndii, Ndiosí ne tiaku nduu' a —ni kachi Jesús.

³³ Te kij' ni xini so'o ne yivi' kua'a' jaan' ña ni ka'an a xiin' te jaan' ndii, ni nandan'i va nja xa'a' ña sania' á a.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí

(Mr. 12:28-34)

³⁴ Te kij' ni xini so'o te fariseo jaan' ña kōo' a ni kuvi ka'an te saduceo xiin' Jesús ndii, ni nakaya sakuu' ra. ³⁵ Te ni ndatu'un' ña'a' iin te fariseo jaan', te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí, te koto ku'a'a' ña'a' ra ka'an ra ndii:

³⁶ —Tákui'e, ¿ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí? —ni kachi ra.

³⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—“Kundani un' xto'ó e' Ndiosí xiin' kanii' nima un', xiin' kanii' te nduu' un', xiin' sakuu' ña xanini un'.” ³⁸ Ña kaa' nduu' ña kuu'

nuu', te ña ka'nu' ka tu ña ka'an chuun' a. ³⁹ Te ña uvi' ndii, yatin' iin kachi ka'nu' a xiin' ña kaa' ka'an a ndii: “Kundani un' sakuu' ne yivi' xiin' un' ndee naa kundani xiin' mii' mii' un'”, kachi a. ⁴⁰ Te ña uvi' ta'an kaa' nduu' xa'ndu sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí xiin' sakuu' ña ni ka'an te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí —ni kachi Jesús.

Sania'á Jesús, yoo sjani' xika' nduu' Cristo, ña sarakú yoo'

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Te kij' ita' ka te fariseo jaan', te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

⁴² —¿Saa tuu ndo'ó xa'a' Cristo, ña tjanu' Ndiosí sarakú ne yivi'? ¿Yoo sjani' xika' nduu' a? —ni kachi a xiin' ra.

Te ni nakuiin ra ndii:

—Sjani' xika' David nduu' a —ni kachi ra.

⁴³ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ka'an David ña xto'ó ra nduu' ña jaan' naa' sakan'? Sakan' ña ni saka'an ña'a' Espiritu Santo ndii:

⁴⁴ Ni ka'an xto'ó e' Ndiosí xiin' xto'ó i ndii: “Kundu'u' nda'a' ku'a'a' i na sandoó kui'e xachi' i te ndasi' yo'ó.”

Ni kachi a, ni kachi ra. ⁴⁵ Sakan' na kuii' naa' mii' David jaan' ka'an ña xto'ó ra nduu' Cristo jaan' ndii, ¿saa kuvi ka'an nja ña nduu' a sjani' xika' ra? —ni kachi Jesús.

⁴⁶ Te ndee iin te jaan' ni kuvi nakuiin ndee iin yu'u' sie. Te ndee kivi' jaan' ndii, ndee iin ra ni kundieni ndatu'un' ka tu ña'a' ndee iin yu'u'.

23

Ka'an Jesús xa'a' ña vā'a ña xaa' te fariseo xiin' xa'a' ña vā'a ña xaa' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí
(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

² —Te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii, ndiso' chuun' ra te sanakuachi' ra ña ni ke'i Moisés. ³ Sakan' na kuii' kuní a kandixa' ña'a' ndo' te saa tu ndo' ña ka'an ra. Ndisu saa ndo' ña xaa' ra, kuachí ndii sania'á ra iin ña'a, ndisu siin' ndoo' ña xaa' mii' ra. ⁴ Sakan' ña chituní ra ña ndei' vie xava'a nuu' ne yivi', te ka'an chuun' ra xiin' ña ña saxinú ña ña jaan', ndisu mii' ra ndii, ni ndee xiin' iin ndaa' nuu' nda'a' ra kúni chindíee' ña'a' ra. ⁵ Te sakuu' ña xaa' ra ndii, xaa' kuu' tjo' ra, ndianj te kuni ña'a' ne yivi', te nandanj ña xa'a' ña jaan' kuitj'. Sakan' ña chindikún ra iin xatun' chie ka ti'e' ra mii' ñu'u' tutu, ña yoso' ña ka'an Ndiosí, te ni'nu' ra toto ña taa' yo'o' yu'va nani' va yu'u'. ⁶ Te xtanj va ra ña kundíee ra nuu' tej, tun' kuu' nuu', mii' yoo vjko' xiin' tej ka'nu', tun' ita' tixin vi'e mii' nakayá e'. ⁷ Te xtanj tu ra ña nakuatu va'a ña'a' ne yivi' ma'in' ya'vi mii' chitu' kaa'. Te xtanj tu ra ña ka'an ne yivi' xiin' ra maestro.

⁸ Ndisu ndo'ó ndii, táxi ndo' ka'an ne yivi' xiin' ndo' maestro, sakan' ña Cristo, ña sakakú ne yivi', kuitj' nduu' Maestro nuu' ndo'. Te sakuu' ndo'ó ndii, ñanj ndo' kuni ta'an' ndo'. ⁹ Ni ndee ka'an ndo' tata yuva' j xiin' ndee iin te yivi' iin yivi', sakan' ña yoo iin ndaa' kuitj' Yuva' e', ña ndu'u' ndivi'. ¹⁰ Te ni ndee táxi tu ndo' ka'an ne yivi' xiin' ndo' xto'o' j, sakan' ña yoo iin ndaa' kuitj' Xto'o' ndo', ña jaan' nduu' Cristo. ¹¹ Te nduu' te ka'nu' ka tejn ndo'ó ndii, kuní a kunduu' ra te xika' nuu' nuu' ndo'. ¹² Sakan' ña yoo ka xachie xiin' mii' mii' ndii, saka'an' ña'a' Ndiosí. Te yoo ka sanuu' xiin' mii' mii' ndii, sachie ña'a' a.

¹³ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii,

te xasuvi' xiin' mii' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña xikuita'nu' ndo' nuu' ne yivi' te táxi ña ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ña. Te ndee mii' ndo' táxi' ña ka'ndia chuun' a nimá ndo', te ni ndee táxi' tu ndo' ña taxi ne jaan' ña ka'ndia chuun' a nimá ña. ¹⁴ Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña xaku'na' ndo' vi'e ne kuaan'. Te na'a' va ka'an ndo' xiin' Ndiosí, ndianj te nandanj ne yivi'.

¹⁵ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mii' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña saa kanii' iin yivi' xika' nduku' ndo' iin ne kundikun ña kandixa' ndo', te kij' xikundikun ne jaan' ña jaan' ndii, uvi' ichi' ka xata'an ku'un ña vi'e ndi'aya' te sakan' mii' ndo'.

¹⁶ 'Chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa te sania'á nianí. Sakan' ña ka'an ndo' ndii: "Naa' tijn ndiaa iin ne yivi' yukun' ka'nu' e' kij' taxi' ña kuento ña ndii, kjo' a xaa' a tee' ndee saxinú ña ña jaan'", kachi ndo'. Ndisu ka'an tu ndo' ña naa' yoo ka tiin' ndiaa oro, ña yoo tixin yukun' jaan' kij' taxi' ña kuento ña ndii, kuní a saxinú ña ña jaan', kachi ndo'. ¹⁷ Ndo'ó ndii, te küu' kaxi' nduu' ndo', te te yoo nianí nduu' tu ndo' nuu' ichi' Ndiosí. ¿Ñaa xini ndo' ña ña ka'nu' ka nduu' yukun' jaan' te sakan' oro jaan'? Kuachí ndii suvi' a sañu'u' oro jaan'. ¹⁸ Te ka'an tu ndo' ndii: "Naa' tijn ndiaa iin ne yivi' mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí kij' taxi' ña kuento ña ndii, kjo' a xaa' a tee' ndee saxinú ña ña jaan'", kachi ndo'. Te ka'an tu ndo' ña naa' yoo ka tiin' ndiaa tumanj', ña ndiee' ikan' ndii, kuní a saxinú ña kuento jaan', kachi

ndo'. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na kuii' ndo'ó ndii, te kúu' kaxi' nduu' ndo', te te yoo nianí nduu' tų ndo' nuu' ichi' Ndiosí. ¿Ñáá xíní ndo' ña ña ka'nu' ka nduu' mii' nasoko' ne yivi' jaan' te sakan' tumaní, ña ndiee' íkan'? Kuachi ndii suvi' a sañu'u' tumaní' jaan'. ²⁰ Kuachi ndii, yoo ka tiin' ndiaa mii' nasoko' jaan', te taxi' nja kuento nja ndii, tiin' ndiaa nja ña jaan' xiin' sakuu' ña ndiee' nuu' a. ²¹ Te yoo ka tiin' ndiaa yukun' ka'nu' e' ndii, tiin' ndiaa nja ña jaan' xiin' sakuu' ña su'un, ña yoo tixin a. ²² Te yoo ka tiin' ndiaa ndivi' ndii, tiin' ndiaa nja tei ka'nu' mii' ndu'u' Ndiosí, te tiin' ndiaa tų nja ndee' mji' Ndiosí, ña ndu'u' nuu' tun' jaan'.

²³ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tų'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña cha'vi' ndo' uxí ta'an nu'ni xata' jin ciento nu'ni ña nduu' minu' menta, xiin' minu' anís, xiin' comino. Ndisu nakoo' ndo' ña ka'nu' ka, ña ka'an tų'un ndei' Ndiosí, naa kuu' ña xachuun' ndaku, xiin' ña kuvita ini, xiin' ña ini ndo' xini ndo' Ndiosí. Ña ka' ni kuni a saxinú ndo', te saa na xaa' tų ndo' ña jaan'. ²⁴ Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee' naa te sania'á nianí, sakan' ña saxinú ndo' ña kualí kuu' so'ó ña ka'an ña jaan', ndisu saxinú ndo' ña ka'nu' ka, te xaa' ndo' ndee' naa ne saxixin tikun' te koko' nja jin camello kii' xi'i' nja tikui.

²⁵ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tų'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña natia' ndo' xata' yaxin' xiin' xata' ko'ó' kuiti'. Ndisu tixin a ndii, ni sakuu' ndo' a xiin' mji' ndi'i' ña ni xakuina' ndo' xiin' ña xachuun' ndaku ndo'. ²⁶ Ndo'ó, te fariseo ndii, ndee' naa te yoo nianí nduu' ndo'.

Kuní a ña natia' ndo' xi'na ka tixin yaxin' jaan' xiin' ko'ó' jaan', te sakan' ndundo' tų xata' a.

²⁷ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tų'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña nduu' ndo' ndee' naa ñaña', ña ni nake'j' yaa ra. Ña jaan' ndii, ndatun' xata' a, ndisu tixin a ndii, chitu' vi' ñu'u' iki' ne ndii xiin' sakuu' nuu' ña kiji'. ²⁸ Sakan' tų ndo'ó ndii, ndee' naa te xachuun' ndaku nduu' ndo' nuu' ne yivi'. Ndisu chitu' vi' nimá ndo' ñu'u' ña xasuvi' xiin' mji' ndo' xiin' ña kiji'.

²⁹ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tų'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña xa'a ndo' ñaña' te ni ka'an tiakú tų'un Ndiosí xta'an' jin yivi', te ndasandatun' tų ndo' mii' ita' ñaña' te ni xachuun' ndaku nuu' Ndiosí. ³⁰ Te ka'an tų ndo' ndii: "Naa' ni xika e' jin yivi' kii' ni tiaku te ichi' yata' e' ndii, chindiee' ña'a' e' te ka'ni' ra te ni ka'an tiakú tų'un Ndiosí", kachi ndo'. ³¹ Sakan' na kuii' xa' mji' ndo' nduu' ndo' te ka'an ndo' ña xii' yata' ndo' nduu' te ni xa'ni' te ni ka'an tiakú tų'un Ndiosí jaan'. ³² Sakan' na kuii' saxinú ndi'i' ndo' ña ni taxi' xa'a' te jaan'.

³³ 'Ndo'ó ndii, ko'ó' nduu' ndo', sakan' ña si'e' ko'ó' nduu' ndo'. ¿Saa tų xanini ndo' ña kuvi' kaku ndo' nuu' ña kundoo' ndo' vi'e ndiaya'?

³⁴ 'Sakan' na kuii' ti'vi' i nuu' ndo' te ka'an tiakú tų'un Ndiosí, xiin' te xini tuní xa'a' ichi' a, xiin' te sania'á tų'un ndei' a. Te sava te jaan' ndii, ka'ni' ña'a' ndo' nuu' krusin. Te sava ra ndii, suku' yo'ó' ña'a' ndo' tixin vi'e mii' nakaya e', te kundikun u'vi' ndo' taxi' ña'a' ndo' saa ñuu'. ³⁵ Xa'a' a jaan' na kuii' ndo'ó nduu' ne nache'vi' xa'a' nii' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí,

ne ni xā'ni' ne xii' yāta' ndo'. Xā'a' ndee ní' Abel, te ndaku nimá nuu' Ndiosí, te ndee ní' Zacarías, te ni nduu si'e Berequías. Zacarías jaan' ndii, ni xā'ni' ñā'a' te xii' yāta' ndo' yi'e' yūkun' ka'nu' e' yaṭin mii' naſoko' ne yivi' ñā'a' nuu' Ndiosí. ³⁶ Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' viṭin, naḫa'vi' xa'a' sakuu' ñā jaan'.

Xaku' Jesús xa'a' ñuu' Jerusalén
(Lc. 13:34-35)

³⁷ 'iNdo'ó kua'a, ndo'ó kua'a, ne ndiee' ñuu' Jerusalén, ne xa'ni' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te kuun' yuu' ndo' te tianu' a nuu' ndo' ndee kuvj' ra! 'iKi'in' va i'chi' ni kunj' i ndasaiin i ndo'ó ndee naa xaa' iin nduxi' ñā ndasaiin' ri' nduxi' kualí' si'e' ri' tiḫin ndixin ri', ndisu ni xiiin' ndo'! ³⁸ Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, nduxin ñuu' ndo'. ³⁹ Te ka'an tu i xiin' ndo' ñā künj' ka ndo' yu'u ndee xaa' kivi' ñā ka'an ndo' xa'a' i ndii: "Sañu'u' va xto'q' e' Ndiosí ñā kuaxi' kuenta a", kachj' ndo' —ni kachj' Jesús.

24

Ka'an Jesús xa'a' ñā nduxin xachi' yūkun' ka'nu'

(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Kij' keta' Jesús nuu' ki'e' yūkun' ka'nu' kua'an a ndii, ni kuyatın te ndā'a' xa'a' a nuu' a, te ni xā'a' nia'á ñā'a' ra sqa kaa' yūkun' jaan'. ² Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ka'an a ndii:

—¿Xā'a' vi'e' na'nu' nia kaa' ka'an ndo' nu'? Suu' ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ñā sakuu' ñā kaa' nduxin xachi', te ndee iin yuu' kütotq' ta'an' ka —ni kachj' a.

Ka'an Jesús ndee ñā xka'ndia kii' xā kuyatin' ndi'i iin yivi'

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ndi'i jaan' te kua'an Jesús xiki' ñā nani' Olivos xiin' te ndā'a' xa'a' a, te ni xikundu'u' a xiki' jaan'.

Ikan' te ni kuyatın siin' te ndā'a' xa'a' a jaan' nuu' a, te ni ndatu'un' ñā'a' ra ndii:

—¿Ama' koq' ñā ni ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te ndee ñā ka'nu' nduu' ñā xka'ndia te kundani' ndu ñā xā kuyatin' nandiko' un', te xākuyatin' tu ku'un ndiko' iin yivi'? —ni kachj' ra xiin' a.

⁴ Te ni nakuiin a nuu' ra ndii:

—Koto' xiin' mji' va ndo', tāxi' ndo' kunj' xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó. ⁵ Sakan' ñā kixin kua'a' te yivi', te iin ndiaa' kivi' i, te ka'an ra ñā mji' ra nduu' Cristo, ñā ni tiānu' Ndiosí sarakú ne yivi', te kunj' xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ⁶ Te kij' kunj' ndo' kuento ñā yoo ñu'u' mii' ka' iin yivi', te kunj' tu ndo' ñā yoo a xika' iin yivi' ndii, koto' xiin' mii' ndo' te kündi'ni ndo'. Kuachj' ndii, kuní a ñā koq' ñā jaan', ndisu tiā'an kundij' iin yivi' kiji' sakan'.

⁷ 'Kuachj' ndii kunta'an' ne ndiee' iin ñuu' xiin' ne ndiee' tuku' ñuu, te kunta'an' tu iin te xa'ndia chuun' nuu' iin ñuu' xiin' inga te xa'ndia chuun' nuu' inga ñuu. Te kanii' xaan' taan iin yivi', te koq' tu kui'e, te koq' va tu soqo. ⁸ Te sakuu' ñā jaan' ndii, sakan' xa'ndu' ñā xito' koq' kujti' nduu' a.

⁹ 'Sakan' te sanakua'a ne yivi' ndo'ó ndā'a' te yivi', te sando'o' u'vi' ra ndo'ó, te ka'ni' ra ndo'ó. Te kundasi' sakuu' ne yivi' iin yivi' ndo'ó xa'a' a ñā ndikún ndo' yu'u.

¹⁰ Kij' sakan' ndii, kua'a' ne yivi' nakoo' ichi' Ndiosí, te sanakua'a ta'an' nja, te kundasi' ta'an' tu nja. ¹¹ Te kua'a' va tu te ka'an tiakú tun vixi' nakoo' kivi' jaan'. Te kunj' xa'an' ra kua'a' ne yivi'.

¹² Te xa'a' a ñā xā mji' ndi'i' ñā nja'a' yoo iin yivi' ndii, kua'a' va ne yivi' nakoo' ñā kundani' ta'an' nja. ¹³ Ndisu yoo ka kundieni naa kundieni nuu' tundo'q' jaan' ndee so'q' ndi'i' ndii, natiiin nja kivi' ñuu' ñā kōq' kivi' ndi'i'.

¹⁴ Te ñā nuu' ndii, kuní a ñā ka'an ndoso' ne yivi' kanii' iin yivi' tu'un va'a

xa'a' saq xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te kuvj kunj so'q sakuu' ne yivi' jin yivi' xa'a' i, sakan' vi' te kundij' i jin yivi'.

¹⁵ 'Sakan' na kuii' kij' kunj ndo' iin' ña kinj kaa' mi' su'un naa nj ka'an te nj ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', te nj nani' Daniel ndii, ndo'ó, ne ka'vi' ña yo'q' ndii, kuní a kundani ndo' a. ¹⁶ Ne ndiee' ñu'u' Judea kij' sakan' ndii, na kunu nja ku'un nja tejn iku'. ¹⁷ Te yoq ka ndiee' xini' vi'e nja kij' sakan' ndii, na nda'ni nja vi'e nja nachij' nja ña'a nja. ¹⁸ Te yoq ka xachuun' nuu' ñu'u' nja kij' sakan' ndii, na nandiko' nja vi'e nja xa'a' toto nja. ¹⁹ Kivi' jaan' ndii, kundoo' va ne ñu'u' si'e, te kundoo' va tu ne sachichin' si'e kuañu'u'. ²⁰ Ka'an va ndo' xiin' Ndiosí te na taxí a ña xaa kivi' jaan' yoq' vixin uun kivi' sábadó, ña xinandiee' e'.

²¹ 'Kuachj ndii, kivi' jaan' ndii, koq tundo'o' ña ndee jin kivi' tia'an koq ndee kij' ni xa'a Ndiosí jin yivi' te ndee vitin, te ni ndee koo' ka tu a koq. ²² Te naa' nj xakuiti xto'o' e' Ndiosí kivi' jaan' ndii, ndee jin ne yivi' kaku. Ndisu sakuiti ña'a' a xa'a' ña kundani a ne ni nakaxin a ndikún ichi' a.

²³ 'Sakan' na kuii' naa' yoq ka ka'an xiin' ndo' kivi' jaan' ndii: "Aan', koqo ndo', yo'o' yoo ña nduu' Cristo, ña sakakú yoo", uun ka'an nja ndii: "Aan', koqo ndo', kaa' yoo ña nduu' Cristo", kachj nja ndii, kändixa' ña'a' ndo'. ²⁴ Kuachj ndii kixin te kunj xa'an', te ka'an ña Cristo nduu' ra. Te sakan' tu kixin te ka'an tiakú tun vixi. Te yivi' jaan' ndii, saq ra chuun' ka'nu' xini xa'an' xiin' chuun' ka'nu' ña nandani ne yivi'. Te naa' nj kuvj ndii, ndee ne ni nakaxin Ndiosí ndikún ichi' a kunj xa'an' ra. ²⁵ Te naka'an' ndo' ña nj ka'an i ña kaa' xiin' ndo' ña kuní ka koq a. ²⁶ Sakan' na kuii', kij' ka'an nja xiin' ndo' ndii: "Aan', koqo ndo', mii' taxin' kaa' xika'

Cristo" ndii, kü'un ndo'. Uun kij' ka'an nja xiin' ndo' ndii: "Aan', koqo ndo', tixin vi'e jaan' yoo si'e a" ndii, kändixa' ña'a' ndo'. ²⁷ Kuachj ndii, kij' nandiko' tukuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kunj sakuu' ne yivi' yu'u ndee naa xaa' a kij' xini nja yi'e ñu'u' savj' kanii' ndivi'. ²⁸ Sakan' tu sakuu' e' xini ña mii' kandu'u' ña te'i ndii, ikan' kaku kua'a' tjkoxií.

So'q saq a kij' nandiko' Jesús jin yivi'

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

²⁹ 'Te xa numj' tjo' kij' ndij' xka'ndia tundo'o' kivi' jaan' ndii, nda'va ñu'u', te sakan' tu yoq' ndii, natuun ka a, te koyo tu tiuun', te taan ndiee' sakuu' ña ndiee', ña yoo ndivi'. ³⁰ Sakan' te tuvj jin ña nia'a ndivi' ña xa kuaxi yu'u, ña nduu' tu te yivi'. Ikan' te kuaku suchi' ini sakuu' nuu' ti'vi ne yivi' jin yivi'. Te kunj nja kuaxi yu'u, ña nduu' tu te yivi' jaan', nuu' viko' xiin' kua'a' ya'a ña ndiee' xiin' ña yi'e ndatun' koo' chukuu'. ³¹ Te kij' nde'j ti'e' jin ndachuun' tun' nichí, te ti'vi' i kua'a' ángele, te nakaya a ne ni nakaxin Ndiosí. Te ndasajin a sakuu' ne jaan', ne ndiee' kumi' sa'a' xaan' jin yivi' mii' kuaxi tachj', ndee mii' xa'a' jin yivi', te ndee mii' xa'a' ndivi'.

³² 'Kundani ndo' ña ka'an ndiaa yo'o' xa'a' saq xaa' tun' higuera kij' nduitja' nda'a' nu', te naka'ndi yuku nu' ndii, xini ndo' ña xa kuyatin' kuii' kuyun savj'. ³³ Te jin kachi tu saq a xiin' ndo'ó kij' kunj ndo' koq ña nj ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundani ndo' ña xa kuyatin' kuii' kixin tukuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

³⁴ 'Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ña kuní ka kuvj sakuu' ne ndiee' jin yivi' vitin te xka'ndia sakuu' ña jaan'. ³⁵ Ndivi' xiin' ñu'u' jin yivi' ndii, ndoñu'u' a,

ndisu tu'ün yu'u' yu'u' ndii, kōo' kivi' ndoñu'u' a.

³⁶ 'Ndisu ndee kivi' xiin' ndee hora xka'ndia ña jaan' ndii, ndee iin ne yivi' xini a, ni ndee ángele ña ndiee' ndivi'. Süu' jaan' ndii mji' yuva' i kuiti' xini amaa xaa' kivi' jaan'.

³⁷ 'Kuachj ndii, saa nii' ni kuu ne yivi' kij' ni xika Noé xta'an' iin yivi' ndii, nii' sakan' kuu tu ne ndiee' iin yivi' kij' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

³⁸ Kuachj ndii saa nja naa ni xaa ne jaan' kij' tia'an ndoñu'u' iin yivi' xiin' savi'. Kivi' jaan' ndii, xaxi' ne yivi' ña'a, te xi'i' nja, te tunda'á' nja ndee ni xaa kivi' ña ni ndi'vi Noé tixin tundo'o' chie. ³⁹ Te kōo' a naá nimá nja ndee kij' ni xaa ña ni kañuu ña'a' tikui savi', te ni ndoñu'u' iin yivi'. Sakan' tu saa ne yivi' kij' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

⁴⁰ 'Kivi' jaan' ndii, naa' xachuun' inga' uvi ta'an te yivi' ndii, iin ndaa' ra na'in i te inga ra ndii, ndoo ra. ⁴¹ Te naa' ndiko' inga' uvi ta'an ña'a' ndii, iin ndaa' a' na'in i, te inga a' ndoo. ⁴² Xa'a' a jaan' na koo tu'va naa yoo tu'va ndo', sakan' ña xini ndo' ndee kivi' kixin tukuu yu'u, ña nduu' xto'o' ndo'.

⁴³ 'Ndisu kundani ndo' ña ka'an i xiin' ndo', kuachj ndii, naa' xini te xiin' vi'e ndee hora ñuu kixin te kui'na' vi'e ra ndii, koo tu'va ra te taxj ra ki'vi te jaan' vi'e ra.

⁴⁴ Sakan' na kuii' kuní a koo tu'va tu ndo'ó, kuachj ndii xini ndo' ndee kivi' kuiti' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

Yo'o' sania'á Jesús saa xaa' iin te xika' nuu' te yoo tu'va kij' nandiko' xto'o' ra

(Lc. 12:41-48)

⁴⁵ 'Naa' yoo iin te xika' nuu', te nduu' te xachuun' ndaku, te kuu' kaxi' tu ra ndii, te jaan' sakuiso' chuun' xto'o' ra te ka'ndia

chuun' ra nuu' inga te xachuun' nuu' xto'o' ra jaan', te taxj ra ña kuxi te jaan' sava ni hora ña kuní a. ⁴⁶ Va'a va keta te xika' nuu' jaan' naa' kij' nandiko' xto'o' jaan' te kunj ra ña xaa' te jaan' chuun jaan'. ⁴⁷ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, taxj xto'o' jaan' ña ka'ndia chuun' te jaan' nuu' sakuu' ña kumi' ra. ⁴⁸ Ndisu naa' ka'an te xika' nuu' jaan' xiin' nimá ra ndii: "Kuu kuachj va xto'o' e' te nandiko' a", kachi ra. ⁴⁹ Te xa'a' ra kutun' ra inga ne xika' nuu' nuu' xto'o' jaan', te xa'a' ra kuxi saka ra, te koo' ra xiin' te xini. ⁵⁰ Te nandiko' xto'o' jaan' kivi' ña kōo' a naá nimá ra xiin' hora ña xini ra, ⁵¹ te sando'o' u'vi xava'a' ña'a' xto'o' jaan', te skoni' ña'a' a mii' ñu'u' ne xasuvi' xiin' mji', te ikan' kuaku u'vi ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u' ra.

25

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' uxi ta'an ña'a' sava

¹ 'Kij' sakan' ndii, kunduu ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndee naa ni ndo'o' uxi ta'an ña'a' sava, ne ni ki'in kaa tuún te ni kiee nja kua'an nata'an' nja xiin' te tunda'á'. ² U'ün ta'an nja ndii, ne naa' kuu' nduu' nja, te inga u'ün ta'an nja ndii, ne kuu' kaxi' nduu' nja. ³ Ne naa' kuu' jaan' ndii, ni ki'in nja kaa tuún nja, ndisu ni ni'i' ka nja xa'an oliva ña taan nja tixin a.

⁴ Ndisu ne kuu' kaxi' jaan' ndii, ni'i' siin' ka nja xa'an oliva xiin' kaa tuún nja. ⁵ Te xa'a' a ña kuachj xika' te tunda'á' jaan' ndii, ni koo' ni ma'na nuu' sakuu' nja, te ni kixin ndi'i nja. ⁶ Te na ñuu jaan' ni tiaku ka'an ti'e' ne yivi' ndii: "Xa kuaxi te tunda'á', kuan kiee ndo' te natijn ña'a' ndo'", ni kachj nja. ⁷ Sakan' te sakuu' ne sava jaan' ndii, ni ndokoo' nja, te ni ndasava'a nja kaa tuún nja. ⁸ Ikan' te ni ka'an ne naa' kuu'

jaan' xiin' ne kuu' kaxi' ndii: "Saa ndo' ña va'a te taxí ndo' sie xa'an ndo' nda'a' ndu, sakan' ña xa kuni nda'va kaa tuún nuu' ndu", ni kachi ña. ⁹Ndisu ni ka'an ne kuu' kaxi' jaan' xiin' ña ndii: "Kúvi taxí ndu a, kuachí ndii ñañi a koq tuún nuu' sakuu' e'. Va'a ka ku'un k'i'in ndo' a mii' ndiee' ne xiko' a, te sata' ndo' a xa'a' mii' ndo'", ni kachi ña. ¹⁰Te kij' kuan sata' ña xa'an jaan' ndii, ni xaa te tunda'á' jaan'. Te ni ko'ni ne kuu' kaxi' jaan' xiin' ra vi'e mii' yoo viko' jaan', te ni ndasi ra vitu' yi'e vi'e. ¹¹Te ni kuna'a' te ni ndekuje ne naa' kuu' jaan', te ni ka'an ña ndii: "Tákui'e, saa un' ña va'a, te nunia' un' yi'e nuu' ndu. Tákui'e, saa va un' ña va'a te nunia' un' yi'e nuu' ndu", ni kachi ña. ¹²Ndisu ni ka'an te jaan' xiin' ña ndii: "Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, xini i ndo'ó", ni kachi ra. ¹³Xa'a' a jaan' na kuii' koq tu'va va ndo', sakan' ña xini ndo' ndee kivi' uun amaq kujti' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' uní ta'an te xika' nuu' (Lc. 19:11-27)

¹⁴Sakan' ña, ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te yivi', te ni keta kua'an xika'. Kij' kuni ka ku'un ra ndii, ni kana ra te xika' nuu' nuu' ra, te ni sakuiso' chuun' ña'a' ra nuu' ña'a' ra. ¹⁵Te yivi' jaan' ndii, xini ra saa xito' kuví sachuun' i'in te xika' nuu' nuu' ra jaan', sakan' na kuii' ni taxí ra u'un mií xü'un' oro nda'a' iin ra, te nda'a' inga ra ni taxí ra uvi mií xü'un' oro, te nda'a' inga ka ra ni taxí ra iin mií xü'un' oro. Sakan' te ni keta xto'o jaan' kua'an ra. ¹⁶Te te ni k'i'in u'un mií xü'un' oro jaan' ndii, numi' te ni xa'a' xachuun' ra xiin' a, te ni kanando ra inga u'un mií xü'un' oro xiin' a. ¹⁷Te sakan' tu, te ni k'i'in uvi mií xü'un' oro jaan' ndii, iin kachi ni xaa ra, te

ni kanando ra inga uvi mií xü'un' oro xiin' a. ¹⁸Ndisu te ni k'i'in iin mií kujti' ndii, ni keta ra kua'an ra, te ni xatia ra ñu'u', te ni tisi'e ra xü'un' xto'o ra jaan'.

¹⁹Te kij' ni xka'ndia kua'a' kuiya ndii, ni nandiko' xto'o jaan', te ni xa'a nakán ra kuenta nuu' sakuu' te xika' nuu' jaan' xa'a' xü'un' jaan'. ²⁰Te ni xaa xi'na te ni k'i'in u'un mií xü'un' oro jaan' ni'i ra inga u'un mií ka a ka'an ra xiin' xto'o ra jaan' ndii: "Tákui'e, ni taxí un' u'un mií xü'un' oro nda'a' i, ikan a ni'i i yo'o', te ni kanando a inga u'un mií ka", ni kachi ra. ²¹Sakan' te ni ka'an xto'o ra xiin' ra ndii: "Va'a va ni xaa un'. Yo'ó ndii, iin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña ni xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó nuu' kua'a' ka ña'a. Nja'a, te nduiin un' xiin' ña kuatia' nimá yu'u, ña nduu' xto'o un'", ni kachi ra. ²²Te ni xaa tu te ni k'i'in uvi mií xü'un' oro jaan', te ni ka'an ra ndii: "Tákui'e, ni taxí un' uvi mií xü'un' oro nda'a' i, te yo'o' ni'i i inga uvi mií ka ña ni kanando a", ni kachi ra. ²³Sakan' te ni ka'an xto'o ra xiin' ra ndii: "Va'a va ni xaa un'. Yo'ó ndii, iin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña ni xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó nuu' kua'a' ka ña'a. Nja'a, te nduiin un' xiin' ña kuatia' nimá yu'u, ña nduu' xto'o un'", ni kachi ra. ²⁴Te ni xaa tu te ni k'i'in iin mií xü'un' oro jaan', te ni ka'an ra ndii: "Tákui'e, xini yu'u ña iin te kui'e va nduu' yo'ó, te kendiaa' un' ña'a mii' köo' a ni chi'i un', te nakaya tu un' ña'a mii' ni kiku' un' ndikin'. ²⁵Xa'a' a jaan' na ni yi'vi i, te ni xa'an i, te ni tisi'e i xü'un' yo'o' tixin ñu'u'. Sakan' na kuii' yo'o' ni'i i xü'un' ña nduu' ña'a un'", ni kachi ra xiin' xto'o jaan'. ²⁶Ndisu ni ka'an xto'o ra jaan' xiin' ra ndii: "Yo'ó ndii,

te xika' nuu' nja'a nduu' un', te suxan' tu un'. Sakan' ña naa' xini un' ña kendiaa' i ña'a mii' ni chi'i i, te nakaya tu i ña'a mii' ni kiku' i ndikin' ndii, ²⁷ va'a ka naa' ni chinaa' un' xu'un' i jaan' mii' kanando a xata' a, te na'in i a kij' nandjiko' i", ni kachi ra xiin' te xika' nuu' nja'a jaan'. ²⁸ Sakan' te ni ka'an xto'o jaan' xiin' inga te ita' jaan' ndii: "Tu'un ndo' xu'un' oro jaan' nda'a' te kaa', te nataxi ndo' a nda'a' te xa kumi' ux'i ta'an xu'un' oro. ²⁹ Kuachi ndii, yoo ka kumi' ña'a ndii, natjin ka nja a, te yoo ka koo' a kumi' ndii, ndee ña sie ña kumi' nja kiee nda'a' nja. ³⁰ Te te xika' nuu' te kuasa' kuni kaa' ndii, xita' ndo' nda'a' ra skana' ndo' ndee ki'e mii' jin yavi, te ikan' kuaku' ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u ra", kachi xto'o jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús saa saa a kij' sana'má a ne yivi'

³¹ 'Kij' kixin yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kixin i xiin' ndiee' ndatun' koo' chukuu', te saa xin-unduu' xiin' i kixin sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' i. Te kundu'u' i nuu' tej ka'nu' ndatun' koo' chukuu' mii' ka'ndja chuun' i. ³² Te sakuu' nuu' ne yivi' jin yivi' nakaya nuu' i. Te nakaxin siin' ña'a' i ndee naa xaa' te paxto kij' natava' siin' ra mbee tejin tixu'u'. ³³ Te tandiee i ne nduu' ndee naa mbee jaan' nda'a' kua'a i, te ne nduu' ndee naa tixu'u' jaan' nda'a' itin i. ³⁴ Sakan' te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne ndiee' nda'a' kua'a i ndii: "Ndo'ó, ne ni sañu'u' yuva' i ndii, nja'a ndo' te ndi'vi ndo' mii' xa'ndia chuun' a, mii' ni sakoo' tu'va a xa'a' ndo' ndee kij' kuni ka kua'a jin yivi'. ³⁵ Kuachi ndii ni tax'i ndo' ña ni xixi i kij' ni xi'i i soko, te ni tax'i tu ndo' tikui ni xi'i i kij' ni ichi ini i, te ni natjin ndo' yu'u vi'e ndo' kij' ni nduu' i te kua'an ichi', ³⁶ te ni tax'i ndo' toto kuj'nu' i kij' ni xika

jin' vichi' i, te ni xa'an koto ndo' yu'u kij' ni kuni kuv'i i, te ni xa'an koto tu ndo' yu'u kij' ni naa i vi'e kaa", kachi i xiin' nja. ³⁷ Sakan' te ka'an ne ndaku nimá nuu' Ndiosí ndii: "Tákuie, çama ni xini ndu ni xi'i un' soko, te ni tax'i ndu ña ni xixi un'? Uun, çama ni ichi un' tikui, te ni tax'i ndu ra' ni xi'i un'? ³⁸ Te, çama ni xini ndu kua'an un' ichi', te ni natjin ndu yo'ó vi'e ndu? Uun, çama ni xini ndu xika' jin' vichi' un' te ni tax'i ndu toto kuj'nu' un'? ³⁹ Uun, çama ni xini ndu kuni kuv'i un', te ni xa'an koto ndu yo'ó? Uun, çama ni xini ndu naa un' vi'e kaa, te ni xan koto tu ndu yo'ó?" kachi nja. ⁴⁰ Te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne jaan' ndii: "Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' ña va'a ña ni xaa ndo' xa'a' ne ta'an' i, ne kual'i kuu' so'o yo'o' ndii, ndee naa xiin' mii' i ni xaa ndo' a", kachi i xiin' nja.

⁴¹ 'Sakan' te ka'an tu yu'u, te nduu' rey, xiin' ne ndiee' nda'a' itin i ndii: "Ndo'ó, ne ni nacha'an ni xaa Ndiosí ndii, kuan ndja'a ndo' nuu' i te ku'un ndo' mii' koo' kivi' nda'vá ñu'u, ña ni xa'a Ndiosí xa'a' ña ndiva'a xiin' xa'a' sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' ña jaan'. ⁴² Kuachi ndii ni tax'i ndo' ña kuxi i kij' ni xi'i i soko, te ni tax'i tu ndo' tikui ko'o i kij' ni ichi ini i, ⁴³ te ni natjin tu ndo' yu'u vi'e ndo' kij' ni nduu' i te kua'an ichi', te ni tax'i tu ndo' toto kuj'nu' i kij' ni xika jin' vichi' i, te ni xa'an koto tu ndo' yu'u kij' ni kuni kuv'i i, ni ndee kij' ni naa i vi'e kaa", kachi i xiin' nja. ⁴⁴ Sakan' te ndatu'un' tu ne jaan' yu'u ndii: "Tákuie, çama ni xini ndu ni xi'i un' soko, uun ni ichi un' tikui, uun ama'a ni xini ndu kua'an un' ichi', uun ni xini ndu xika' jin' vichi' un', uun ama'a ni xini ndu kuni kuv'i un', uun ni naa un' vi'e kaa, te ni xa'an koto tu ndu yo'ó?" kachi nja. ⁴⁵ Te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne jaan' ndii: "Ña ndaku ka'an i xiin'

ndo' ndii, sakuu' ña va'a, ña nĩ xaa ndo' xa'a' ne ta'an' i, ne kualii' kuu' so' o yo' o' ndii, ndee naa xiin' mii' i nĩ xaa ndo' a", kachi' i xiin' nja. ⁴⁶ Te sakuu' ne jaan' ku'un mii' koo nja tundo' o' ndee ndi' i nĩ kivi'. Te ne ndaku nimá nuu' Ndiosí jaan' natijn kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi' i' —nĩ kachi' Jesús.

26

So' o nĩ xaa a kii' nĩ ndatu'un' tuni te kuu' ka' nu' saa kuvĩ ka' ni' ra Jesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Kii' ndi' i nĩ ka'an Jesús sakuu' ña jaan', te nĩ ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

² —Xini ndo' ndii, ndee uvi' ta'an kivi' kuni' te koo viko' pascua, te yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' te kuu' nuu' te ka' ni' ra yu'u nuu' krusin —nĩ kachi' a.

³ Te kivi' jaan' nĩ nakaya ki'in' sutu kuu' nuu' xiin', te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te xixa nuu' ñuu' vi'e sutu ka' nu', te nĩ nani' Caifás. ⁴ Te nĩ ndatu'un' tuni ra saa saa ra te tijn ra Jesús xiin' ña maña te ka' ni' ña'a' ra. ⁵ Te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Saa e' ña jaan' kii' yoo viko' koto ka nakuchi ne ndiee' ñuu yo' o' —nĩ kachi' ra.

So' o nĩ xaa a kii' nĩ saka'a' iin ña'a' xa' an xavixin' xini' Jesús ñuu Betania

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Te kii' ndu'u' Jesús ñuu Betania vi'e Simón, te nĩ kuni' kuvĩ kui'e te' i ndii, ⁷ nĩ kuyatin iin ña'a' nuu' a xiin' iin limita yuu' ña nĩ kua'a xiin' alabastro. Te chitu' vi' ña jaan' ñu'u' xa'an xavixin' koo' chukuu' ña ndiaa ya' vi' xava'a. Te nĩ ta' vi' a' limita jaan', te nĩ saka'a' a xa'an jaan' xini' Jesús kii' ndu'u' a xixi' a nuu' mesa. ⁸ Te kii' nĩ xini' te nda'a' xa'a' Jesús ña

jaan' ndii, nĩ nasaa' ra te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Va'a xachi' xitía saka xa'an xavixin' kaa'. ⁹ Sakan' ña, va'a ka naa' nĩ ke' vi' a te kondia ya' vi' a kua'a' xu'un', te xiin' ña jaan' kuvĩ chindiee' e' ne nda' vi' kuu' —nĩ kachi' ra.

¹⁰ Te kii' nĩ xini' so' o' Jesús ña nĩ ka'an ra jaan', te nĩ ka'an a xiin' ra ndii:

—Na koo a' sakan', kuachi' ndii iin chuun va'a nĩ xaa a' xa'a' i. ¿Ndichun na sataña'a' ña'a' ndo'?

¹¹ Sakan' ña ne nda' vi' kuu' ndii, ndee ndi' i' nĩ kivi' koo nja xiin' ndo' te kuvĩ chindiee' ña'a' ndo' amaa ka kuni' ndo', ndisu yu'u ndii, süu' ndee ndi' i' nĩ kivi' kaka' i tejin ndo'. ¹² Sakan' ña nĩ saka'a' a' xa'an xavixin' ñu'u' nde' i' i te koo tu' va' i te ndiee' i kii' kuvĩ i. ¹³ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña mii' ka iin yivi' mii' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a xa'a' i ndii, ka'an tu nja xa'a' ña nĩ xaa ña'a' yo' o' xiin' i, te naka'an' ña'a' ne yivi' —nĩ kachi' Jesús.

So' o nĩ xaa a kii' nĩ taxi Judas kuento ra ña sanakua'a ra Jesús nda'a' te kuu' ka' nu'

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Sakan' te, iin te uxi uvi, te nĩ nani' Judas Iscariote ndii, nĩ xa'an ra nuu' sutu kuu' nuu', ¹⁵ te nĩ ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—¿Saa cha' vi' ndo' yu'u te sanakua'a i Jesús nda'a' ndo'? —nĩ kachi' ra.

Te nĩ taxi te jaan' oko uxi ta'an xu'un' plata nda'a' ra. ¹⁶ Te ndee kii' sakan', te nĩ xa'a' ra nanduku' ra saa saa ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'.

So' o nĩ xaa a kii' nĩ xixi Jesús ña xaxi' xakuaq' xa'a' viko' pascua

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Te kivi' nuu' ña yoo' viko', ña xixi' nja xita' va'a ña koo' yuchi' levadura saká xiin' ndii, nĩ

kuyatın te nda'a' xa'a' Jesús nuu' a. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Mii' kuní un' ku'un sava'a ndu ña kuxi e' xa'a' viko' pascua?

—ni kachi ra.

¹⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu' mii' ndu'u' iin te yivi' te ka'an ndo' xiin' ra ndii: “Ka'an xto'o e' ndii: Na'a' ka te kuyi j, te kuni kuxi j ña xaxi' xa'a' viko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' j vi'e un'”, kachi ndo' —ni kachi a.

¹⁹ Te ni saxinu te nda'a' xa'a' a jaan' saa nii' ni ka'an chuun' a xiin' ra, te ni xava'a ra ña xaxi' xa'a' viko' pascua jaan'.

²⁰ Te kij' ni kuñuu nuu' ndii, ni xaa Jesús ikan', te ni xikundu'u' a xiin' te uxí uvi ta'an jaan' nuu' mesa. ²¹ Te kij' ndu'u' a xixi' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña iin ndo'ó sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' nuu' —ni kachi a.

²² Sakan' te ni xa'a' kusuchi' ini sakuu' te jaan', te ni xa'a' ndatu'un' ña'a' i'in ra ndii:

—¿Tee' yu'u kachi un' ni, táku'e? —ni kachi i'in ra xiin' a.

²³ Sakan' te ni nakuiin a ka'an a ndii:

—Iin ndo'ó, te sé'vi inga' xita' va'a xiin' j tixin ko'o' j vitin, nduu' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan'. ²⁴ Ndee saa kaní ndii, yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, xa ikan' yoo j kua'an j naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an xa'a' j. Ndisu chie va tundo'o' kundoo te sanakua'a yu'u. Ndee va'a ka nduu' a nuu' te jaan' naa' ni tuvi ra —ni kachi a.

²⁵ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Judas, te xito' sanakua'a ña'a' jaan' nda'a' te kuu' nuu' ndii:

—¿Tee' yu'u kachi un' ni, maestro? —ni kachi ra xiin' a.

Te ni nakuiin a nuu' ra ndii:

—Uun, savi un' —ni kachi a.

²⁶ Te kij' ndu'u' Jesús xixi' a xiin' ra ndii, ni ki'in a xita' va'a, te

ni taxi a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxi ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'an a ndii:

—Ki'in ndo' a te kuxi ndo', ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'i j —ni kachi a.

²⁷ Sakan' te ni ki'in a iin copa, te ni taxi a ña chindani Ndiosí, te ni taxi ña'a' a nda'a' te jaan' ka'an a ndii:

—Ko'o sakuu' ndo' te' yo'o'. ²⁸ Kuachi ndii te' naá tixin ña yo'o' nduu' nú' j ña kuitia xa'a' kuachi kua'a' ne yivi', te xiin' ña kaa' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' nia te sandoyo' a kuachi nia. ²⁹ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña ndee vitin ndii, koo' ka j vino, te' kupa' a xiin' uva, ndee kij' xaa' kivi' ña ko'o' tukuu j vino xaa' xiin' ndo' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachi Jesús.

³⁰ Te kij' ndi' j ni xita' ra yaa, nuu' Ndiosí, te ni kije' ra kua'an ra xiki' ña nani' Olivos.

Yo'o' ka'an Pedro ña nako' iin ndaa' ra Jesús

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Sakuu' ndo'ó nako' iin ndaa' yu'u ñuu' nunu' naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Taxi j ka'ni' te yivi' te paxto, te kiku mbee sana ra”, kachi a. ³² Ndisu kij' natia'ku j ndii, xi'na yu'u ku'un ñu'u' Galilea te sakan' ndo'ó —ni kachi a.

³³ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tee' ndee nako' sakuu' te kaa' yo'ó ndii, koo' kivi' saa yu'u sakan' —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' un' ña ñuu vitin, kij' kuní ka kana nduchie ndii, xa uní ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u —ni kachi a.

³⁵ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Te'e' ndee xata'an kuvj i xiin' un' ndii, ka'an i na xini i yo'ó —ni kachj ra.

Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' ra xiin' a.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' nani' Getsemani
(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a iin xaan' mii' nani' Getsemani, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundiee ndo' yo'o'. Na ku'un i kaa' te ka'an i xiin' Ndiosí —ni kachj a.

³⁷ Te ni naka a Pedro xiin' uvi saa' tiaa' si'e Zebedeo. Te ni xa'a' ndi'ni nimá a, te suchi' ya'a tu iní a. ³⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Suchi' xava'a iní i ndee xa yoo' i kuvj i. Ndoq ndo' yo'o', te kundito ndo' xiin' i —ni kachj a.

³⁹ Sakan' te ni xa'an a ndoso' jaan', te ni xikuijn xiti' a, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tata yuva' i, naa' kuni un' ndii, taxj un' kundito' i tundo'o' chie yo'o' na nduu' ndee naa tikui uva. Ndisu saa un' na kuni yu'u, süu' jaan' ndii na kuni mii' un' —ni kachj a.

⁴⁰ Ikan' te ni nandiko' a mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a, te ni xini a ndiee' ra kixin' ra. Te ni ka'an a xiin' Pedro ndii:

—Saa ka vi' tu ni kuvj kundito ndo' ndee iin ndaa' hora xiin' i.

⁴¹ Koo nu'u' iní va ndo' te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te köyo ndo' nuu' na xito' kua'a na kinj ndo'ó. Kuni nimá ndo' saa ndo' na kuni Ndiosí, ndisu nu'u' nde'i ndo' ndii, kundieni a —ni kachj a xiin' ra.

⁴² Te ni xa'an ni tukuu a, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ichi' na uvi ndii:

—Tata yuva' i, naa' küvi katani nda'a' un' te kundito' i tundo'o' chie yo'o' ndii, na xinu na kuni mii' un' —ni kachj a.

⁴³ Te kij' ni nandiko' tukuu a mii' ndiee' ra jaan' ndii, ni xini a

ndiee' ra kixin' tukuu ra. Sakan' na chitu' vi' nduchi' nuu' te jaan' nu'u' ma'na. ⁴⁴ Te ni nakoq na'a' a, te kua'an ni tukuu a te ka'an a xiin' Ndiosí naa na xa ni ka'an a na nuu'. ⁴⁵ Sakan' te ni nandiko' ni tukuu a mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuvj kusun ndo' vitin te nandiee' ndo'. Koto ndo', xa ni xaa hora na sanakua'a ra yu'u, na nduu' tu te yivi', nda'a' te ndiso' kuachj. ⁴⁶ Ndongichj ndo' te ku'un e', xa kuyatin' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan' —ni kachj a.

S'o'q ni xaa a kij' ni iin te yivi' Jesús

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Te kij' iin' ka Jesús ka'an a, te ni xaa Judas, te ni nduu' iin te uxj uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, xiin' kua'a' va ne yivi' ndiso' nia ichi xiin' karoti. Te ne jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' nuu' ni tjanu' na'a'. ⁴⁸ Te te sanakua'a na'a' ndii, xa ni ka'an ra saa nia'a ra yoo nduu' Jesús ka'an ra ndii:

—Te chito i nuu' kij' nakuatu na'a' i nduu' te jaan', te jaan' iin ndo' —ni kachj ra.

⁴⁹ Sakan' te ni kuyatin ra mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndee kaa' tuku' uun, maestro —ni kachj ra.

Te ni chito ra nuu' a. ⁵⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Chie kua'a, ¿ndichun kuaxi un'? —ni kachj a.

Sakan' te ni kuyatin te yivi' kua'a' jaan', te ni iin ra Jesús.

⁵¹ Ndisu iin te iin' xiin' a ikan' ndii, ni xtani' ra ichi ra, te ni xandia ra so'q te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'.

⁵² Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Taxa'a un' ichi un' mii' naa a. Sakan' na yoo ka xa'ni' xiin' ichi ndii, xiin' na jaan' tu kuvj mii' ra. ⁵³ ¿Naá xini un' na kuvj ka'an nda'vi i xiin' yuva' i vitin, te

tí'vi' a ya'a uxí uví tí'ví ángele te chĩndĩee' a yu'u? ⁵⁴ Ndisu naa' saa a sakan' ndii, kũví xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' i mii' ka'án a ña kuní a kundo'o' i —nĩ kachĩ a.

⁵⁵ Xaka'án e' te nĩ ndatu'un' Jesús ne jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxi ndo' te tĩin ndo' yu'u xiin' ichĩ xiin' itun' ndee naa iin te kui'na' ví'? Kua'a' kivi' nĩ iin i tein ndo' sania'á i nuu' ki'e yukun', te nĩ tiin' ndo' yu'u. ⁵⁶ Ndisu kuní a xka'ndia ña yo'o' te xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án ña nĩ ke'i te nĩ ka'an tiakú tu'un a xta'an' —nĩ kachĩ Jesús.

Sakan' te nĩ nakoo ña'a' sakuu' te nda'a' xa'a' a, te nĩ xinu ra.

So'o nĩ xaa a kii' nĩ sana'má te kuu' ka'nu' Jesús

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54,63-71; Jn. 18:12-14,19-24)

⁵⁷ Te yivi', te nĩ tĩin Jesús ndii, nĩ xan ndiaká ña'a' ra ví'e sutu ka'nu', te nani' Caifás. Te ikan' nĩ nakaya te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te xixa nuu' ñuu jaan'.

⁵⁸ Ndisu Pedro ndii, xika' xika' ndikún ra kua'an ra xata' te yivi' jaan' ndee nĩ nda'ni ra nuu' ki'e sutu ka'nu' jaan'. Te nĩ xikundu'u' ra xiin' te xiin', te xito' yukun', te kunĩ ra saa kun ndiko' sakuu' ña jaan'. ⁵⁹ Te sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu xiin' sakuu' te kuu' ka'nu', te nĩ nakaya ikan' ndii, nanduku' ra te ka'an tun vixi xa'a' Jesús te kuvĩ ka'an ra ña xata'an kuvĩ a xa'a' ña jaan'. ⁶⁰ Ndisu koo' ndee iin a nĩ na'in ra, tee' ndee kua'a' ne yivi' nĩ tĩin kuachĩ ndii' ña'a'. Te ndii, ndee ndi'i' ndoso' te nĩ ndekuię uví ta'an te yivi', te nĩ tiin' kuachĩ ndii' ña'a' ra ⁶¹ ka'án ra ndii:

—Nĩ ka'an Jesús yo'o' ndii: “Kuvĩ tanĩ i yukun' Ndiosí, te unĩ kivi' kuĩtĩ', te xa nĩ nakani' i inga a”, nĩ kachĩ ra —nĩ kachĩ te jaan'.

⁶² Sakan' te nĩ ndondichĩ sutu ka'nu' jaan', te nĩ ndatu'un' ra Jesús ndii:

—¿Ndichun na koo' a kuvĩ ka'an xachi' un'? ¿Ndee xa'a' na tiin' kuachĩ ne yivi' kaa' yo'ó? —nĩ kachĩ ra.

⁶³ Ndisu Jesús ndii, nĩ nakuiin xachi' a. Sakan' te nĩ ka'an sutu jaan' xiin' a ndii:

—Xiin' ndięe' Ndiosí tiaku ka'án chuun' i xiin' un' ña ka'an un' xiin' ndu naa' yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosí —nĩ kachĩ ra.

⁶⁴ Te nĩ ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Mii' yo'ó ka'án ña suvi' i. Te ka'án ka' i xiin' ndo' ña ndee vitin kunĩ ndo' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi', kii' kundu'u' i nda'a' kua'a' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu', te kunĩ tu ndo' kii' kixin' i nuu' viko' ndivi' —nĩ kachĩ a xiin' ra.

⁶⁵ Sakan' te nĩ ndata' sutu jaan' toto ra xa'a' a ña nĩ nasaa' ra, te nĩ ka'an ra ndii:

—Nĩ kanja'a ra xa'a' Ndiosí, sakan' na kuii' kuni' ka ne yivi' ndięe yu'u' nuu' e' xa'a' ra. Sakuu' ndo' nĩ xini so'o ña kanja'a ra xa'a' Ndiosí. ⁶⁶ ¿Saa tuu ndo'? —nĩ kachĩ sutu jaan'.

Te nĩ nakuiin ne jaan' ka'án nia ndii:

—Xata'an kuvĩ ra —nĩ kachĩ nia.

⁶⁷ Sakan' te nĩ kondia tiasi'i te yivi' nuu' a, te nĩ kuun iki' tu ña'a' ra. Te sava tuku ra nĩ sandia' nuu' a ⁶⁸ te ka'án ra xiin' a ndii:

—Yo'ó, te ka'án ña nduu' un' Cristo, nakuni un' yoo nĩ kanĩ yo'ó —kachi ra.

Ka'án Pedro ña xini ra Jesús

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Te kii' ndu'u' Pedro nuu' ki'e ndii, nĩ kuyatin iin ña' xika' nuu', te nĩ ka'an a' xiin' ra ndii:

—Nĩ xika' tu yo'ó xiin' Jesús, te nĩ kięe ñu'u' Galilea, kaa' —nĩ kachĩ a'.

⁷⁰ Ndisu nĩ kije yu'u' ra ka'an ra xiin' a' nuu' sakuu' ne ndiee' jaan' ndii:

—Xini i ndee xa'a' ka'an un' —ni kachi ra.

⁷¹ Te kij' kua'an keta ra yi'e' jaan' ndii, ni xini na'a' inga ka na' xika' nuu'. Te ni ka'an a' xiin' ne ita' yatın jaan' ndii:

—Ni xika tu te yo'o' xiin' Jesús, te ni kije nuu' Nazaret, kaa' —ni kachi a'.

⁷² Ndisu tuky ni ni ka'an ra na xini na'a' ra naka'an' ra ndee kivi' Ndiosí ka'an ra ndii:

—Xini yu'u' te yivi' kaa' —ni kachi ra.

⁷³ Te nuu' va ni xka'ndia, te ni kuyatın ne ita' jaan', te ni ka'an nja xiin' ra ndii:

—Na ndaku xna'a' nduu' a ndii, ni xika tu yo'o' xiin' te kaa', sakan' na jin kachi ndatu'un' un' naa ndatu'un' ne Galilea —ni kachi nja.

⁷⁴ Sakan' te ni xa'a' ra kanja'a xiin' mii' mii' ra, te ka'an tu ra kivi' Ndiosí ndii:

—Xini yu'u' te yivi' kaa' —ni kachi ra.

Te na ni na jaan' ka'an ra, te ni kana nduchié. ⁷⁵ Sakan' te ni naka'an' Pedro na xa ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: “Na kuni ka kana nduchié ndii, xa unj ta'an ichi' ni ka'an un' na xini un' yu'u'”, ni kachi a xiin' ra. Te kij' ni keta ra jkan' ndii, ni xaku suchi' inj va ra.

27

So'o ni xaa a kij' ni sanakua'a te yivi' Jesús nda'a' Pilato

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

¹ Ni kitu' so'o, te ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' nuu, te ni nakata ra kuento ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te romano te ka'ni' na'a' ra. ² Ndi'i jaan', te ni satiın na'a' ra, te ni naka na'a' ra, te ni xa'an sanakua'a na'a' ra nda'a'

Poncio Pilato, te xa'ndia chuun' nuu' nuu' u' jaan'.

Yo'o ka'an a saa ni xa'ni' xiin' mii' mii' Judas

³ Kij' ni xini Judas, te ni sanakua'a na'a' nda'a' te kuu' ka'nu', na xa ni katun' te jaan' Jesús te kuvj a ndii, ni natuvj' inj va ra. Te ni sanandiko' ra oko uxj ta'an xu'un' plata jaan' nda'a' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' nuu jaan'. ⁴ Te ni ka'an ra ndii:

—Ni xaa i kuachi, sakan' na ni sanakua'a i jin te koo' kuachi —ni kachi ra.

Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Koo' kuenta kumi' ndu xa'a' na jaan', kuachi mii' un' nduu' a —ni kachi ra.

⁵ Sakan' te ni xatja ra xu'un' jaan' tixin yukun' ka'nu', te kua'an ra, te ni chu'un ra yo'o' sukun' ra, ni kataxko' xiin' mii' ra, te ni xi'i ra.

⁶ Te sutu jaan' ndii, ni nakaya ra xu'un' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Va'a yoo a na taan' e' xu'un' yo'o' tixin xatun' xu'un' yukun', sakan' na xu'un' na ni cha'vi e' te ka'ni' e' jin te yivi' nduu' a —ni kachi ra.

⁷ Te ni nakata ra kuento ra, te xiin' xu'un' jaan' ni sata' ra nuu' mii' ni tava' te yivi' nuu' kixin', te kunduu a mii' ndiee ne kuaxi tuky xaan'. ⁸ Sakan' na kuii' ndee vitin nani' a nuu' ni'. ⁹ Sakan', te ni xinu na ni ka'an Jeremias, te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí xta'an', kij' ni ka'an ra ndii:

Te ni nachij' ra oko uxj ta'an xu'un' plata,

na nduu' ya'vj kivi' nuu a,

na ni chindu'u' ne Israel,

¹⁰ te xiin' na jaan' ni sata' ra nuu' te tava' nuu' kixin',

saa nii' ni ka'an chuun' xto'o e' xiin' i.

Ni kachi ra.

Sq'o ni xaa a kii' ni iin Jesús nuu' Pilato

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

11 Te kij' iin' Jesús nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —ni kachi ra.

Te ni nakujin a ndii:

—Uun, mji' un' ni ka'an sakan' —ni kachi a.

12 Te kij' tiin' kuachi ña'a' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' te xixa nuu' ñuu jaan' ndii, ni nakujin xachi' a.

13 Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' a ndii:

—¿Ñáá xini sq'o un' sakuu' ña tiin' kuachi te kaa' yo'ó? —ni kachi ra.

14 Ndisu ndee iin yu'u' ni nakujin xachi' Jesús xa'a' ña jaan', te ni nandaní va Pilato.

Sq'o ni xaa a kii' ña xa yoo kuví nduu' Jesús

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

15 Va'a, sakuu' ichi' kij' nasukú vjiko' jaan' ndii, xi saña' te xa'ndia chuun' jaan' iin te ñu'u' vj'e kaa naa xi xaá ra, te saña' ra ndee ka te kuni ne yivi'. 16 Te naá iin te xini sakuu' ne yivi' vj'e kaa kij' sakan', te nani' Barrabás. 17 Te kij' ni nakaya kua'a' ne yivi' ikan', te ni ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—¿Yoo kuni ndo' saña' i? ¿Ñáá Barrabás, uun ñáá Jesús, te ka'an ndo' nduu' Cristo? —ni kachi ra.

18 Ni ka'an ra sakan', kuachi ndii ni kundani ra ña ni sanakua'a ña'a' te jaan' xa'a' a ña ndasi' nuu' ra xini ña'a' ra kujit'.

19 Te kij' ndu'u' Pilato mii' xa'nú ra kuachi ndii, ni t'vi' ña' si'i ra kuento nda'a' ra, ka'an a' ndii: “Ch'i'ni xiin' mji' un' nuu' ña kuni saa ra xiin' te xachuun' ndaku ñaa'. Sakan' ña ni sando'o' va xani yu'u' ñuu ndi'e' ni xaa ra”, ni kachi a'.

20 Ndisu sutu kuu' nuu' jaan' xiin' te xixa nuu' ñuu ndii, ni chu'u' ra ne yivi' kua'a' jaan' te ka'an ña ña va'a ka na saña' ra Barrabás, te na ka'ni' ra Jesús.

21 Te ni ka'an ni tukuu Pilato xiin' ña ndii:

—¿Ndee te uvi ta'an yo'o' kuni ndo' saña' i? —ni kachi ra.

Te ni ka'an ña ndii:

—Va'a ka Barrabás saña' un' —ni kachi ña.

22 Te ni ka'an Pilato xiin' ña ndii:

—¿Te ndee ña kuni ndo' saa i xiin' Jesús, te ka'an ndo' nduu' Cristo? —ni kachi ra.

Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' ña ndii:

—Nuu' krusin kuxi un' ra —ni kachi ña.

23 Te ni ka'an ni tukuu Pilato xiin' ña ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee ña ña'a' ni xaa ra? —ni kachi ra.

Ndisu ni kuaa' ti'e' ka ne jaan' ka'an ña ndii:

—Nuu' krusin kuxi un' ra —ni kachi ña.

24 Te ni xini Pilato ña kuví namá ra ña kuni ne yivi' kua'a' jaan', süu' jaan' ndii sq'o ndiee' ka nasaá' ña, sakan' na kuu' ni xikan' ra tikui, te ni natia ra nda'a' ra nuu' ne jaan' ka'an ra ndii:

—Koo' kuachi kumi' yu'u xa'a' ña kuví te xachuun' ndaku yo'o', ndo'ó kujit' nduu' ne kumi' kuachi —ni kachi ra.

25 Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' ña ndii:

—Ndu'u na kujso kuachi xa'a' ña kuví ra, te na kujso tu ña'a' si'e ndu —ni kachi ña.

26 Sakan' te ni saña' ra Barrabás, te ni ka'an chuun' ra ña suku' yo'o' te xiin' Jesús. Ndi'i jaan' te ni sanakua'a ña'a' ra te kuxi ña'a' ra nuu' krusin.

27 Sakan' te ni xan ndiaka te xiin' nda'a' xa'a' Pilato Jesús tixin vj'e ka'nu', te ni nakaya sakuu' te xiin' ra saa xinunduü xiin' Jesús

mii' iin' a jaan'. ²⁸ Sakan' te ni tava' ra toto a, te ni sakui'nu' ña'a' ra iin' toto kua'a' ndukun'. ²⁹ Te ni xa'a' ra iin' corona yo'o' iñu', te ni chindu'u' ra a xini' a. Te ni chi'ni' ra iin' tun' yoo' nda'a' kua'a' a. Te ni xikuita' xiti' ra nuu' a xandi'i' ra xiin' a ka'an' ra ndii:

—Yoo va'a' yo'ó, te nduu' rey ne judío —ni kachi' ra.

³⁰ Te kondia tias'i' ña'a' a' ra, te tu'un' ra tun' yoo' jaan' nda'a' a, te kutun' ra xini' a xiin' tun' jaan'. ³¹ Te kij' ndi'i' ni kund'i' ra xiin' a ndii, ni xta'ni' ra toto kua'a' jaan', te ni sanakui'nu' ña'a' a' ra toto mii' a. Sakan' te kua'an' ra xiin' a te kuxi' ña'a' a' ra nuu' krusin'.

So'ó ni xaa' a' kij' ni kuxi' te xiin' Jesús nuu' krusin'

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³² Kij' ni kije' te xiin' kua'an' ra xiin' Jesús ndii, ni nata'an' ra xiin' iin' te ni kije' ñuu' Cirene, te nani' Simón, te ni tijn' u'vi' ra te jaan' ña' koni'i' ra krusin' Jesús ku'un' ra.

³³ Te ni xaa' ra iin' xaan' mii' nani' a Gólgota, te kivi' jaan' kuni kachi' a iki' xini' te ni xi'i'. ³⁴ Te ikan' ni xika' ra sako'o' ña'a' a' ra vino, te saká xiin' iin' nuu' suxa' uva'. Ndisu' kij' ni xito' yu'u' a ra' ndii, ni xijn' a ko'ó a' ra'.

³⁵ Te kij' ndi'i' ni kuxi' ña'a' a' ra nuu' krusin' jaan' ndii, ni ka'tin' ra toto a' te kun'i' ra yoo' nda'a' ndoo' i'in' a. Sakan' te xinu' ña' ni ka'an' te ni ka'an' tiaku' tu'un' Ndiosí kij' ni ka'an' ra ndii: “Ni ka'tin' te yivi' toto i, te ni nata'vi' ra a”, ni kachi' ra. ³⁶ Sakan' te ni xikundiee' te xiin' ikan' xito' ña'a' a' ra. ³⁷ Te ni ke'i' ra iin' tu'un' yu'u' nuu' iin' vitu', te ni chindu'u' ra a xini' krusin' jaan' xa'a' ña' ni tijn' kuachi' ña'a' a' ra ka'an' a' ndii: “Te yo'ó' nduu' Jesús, te nduu' rey ne judío”, kachi' a.

³⁸ Te kij' sakan' ndii, ni kuxi' tu' ra tata'vi' xijn' a' iin' te kui'na' nuu'

iin' krusin'. Iin' ra nda'a' a' kua'a' a, te inga' ra nda'a' a' itin' a.

³⁹ Te ne xka'ndiá ikan' ndii, ni xandi'i' ni ja' xiin' a seko' ni ja' xini' ni ja' ⁴⁰ ka'an' ni ja' ndii:

—Jan', yo'ó, te ka'an' ña' tani' un' yukun' ka'nu' e', te nakani' un' tuku' a kivi' ña' un'i' ndii, sakakú xiin' mii' un'. Te naa' si'e' Ndiosí xna'a' nduu' un' ndii, kuan' nuu' un' nuu' krusin' ñaa' —ni kachi' ni ja'.

⁴¹ Te nii' sakan' ni xandi'i' tu' sutu' kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un' ndei' Ndiosí, xiin' te fariseo, xiin' te xixa' nuu' ñuu' xiin' a ka'an' ra ndii:

⁴² —Inga' ne yivi' ni sakakú ra, te küvi' sakakú xiin' mii' mii' ra. Naa' rey yoo' e', ne Israel, xna'a' nduu' ra ndii, na nuu' ki'i' ra nuu' krusin' vitin', te kandi'xa' ña'a' a' e'. ⁴³ In'i' ra xini' ra Ndiosí. Na sakakú ña'a' a' vitin' naa' ndixa' kundani' ña'a' a, sakan' ña' ni ka'an' ra ndii: “Si'e' Ndiosí nduu' i”, ni kachi' ra —ni kachi' sakuu' te jaan'.

⁴⁴ Te ni xandi'i' tu' uvi' saa' te kui'na', te ndondia nuu' krusin' jaan', xiin' a.

So'ó ni xaa' a' kij' ni xi'i' Jesús nuu' krusin'

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵ Te kij' ni xaa' iin' ke'in' ndii, ni ku'u' iin' yavi' kani' iin' yivi' ndee' ni xa'an' ndiko' a' ka'a' un'i' xakuaa'. ⁴⁶ Te kuyatin' ka'a' un'i' jaan' ni ka'an' ti'e' Jesús ndii:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —ni kachi' a. Ña' jaan' kuni kachi' a' ndii: Ndiosí mii' i, Ndiosí mii' i, ¿ndichun' na ni nako'o' un' yu'u'?

⁴⁷ Te ni ka'an' xiin' ta'an' sava' ne ita' ikan' kij' ni xini' so'ó ni ja' ni ka'an' a' ña' jaan' ndii:

—Elías kana' te ka'a' —ni kachi' ni ja'.

⁴⁸ Xa' ka'an' e', te ni ndava' iin' te iin' ikan', te ni ki'in' ra iin' pachi', te ni se'vi' ra a' vino iya'. Te ni sati'in' ra a' nuu' iin' tun' yoo', te

n̄i kaṭañi ra a nuu' Jesús te ko'ò a ra'. ⁴⁹ Ndisu sava ne yivi' jaan' n̄i ka'an xiin' ra ndii:

—Ndiatu' un', te kunj e' naa' kixin Elías te sakahú ña'a' ra —n̄i kachj n̄ia.

⁵⁰ Te Jesús ndii, tukú n̄i n̄i nde'i ti'e' a, te n̄i ketá nimá a. ⁵¹ Sakan' te, toto ña ta'nu' i'nu' tixin yukun' ka'nu' ndii, n̄i ndata' a. N̄i xa'a' a ndee ndienú, te n̄i kiej nuu' a ninu'. Te n̄i taan iin yivi', te n̄i ndata' tu kava'. ⁵² Te n̄i nunja' tu yavi ndii, te kua'a' va ñu'u' nde'i, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne n̄i xi'i ndii, n̄i natjaku n̄ia. ⁵³ Te ne n̄i natjaku jaan' ndii, n̄i kiej n̄ia yavi jaan' ndee kij' n̄i natjaku Jesús, te n̄i ko'n̄i n̄ia ñuu' Jerusalén, ña su'un, te n̄i xin̄i ña'a' kua'a' ne yivi'.

⁵⁴ Te kij' n̄i xin̄i te xiin' kuu' nuu' xiin' te ita' xiin' ra xito' ra Jesús ña n̄i taan' xiin' sakuu' ña n̄i xka'ndja ikan' ndii, n̄i yi'vi xava'a' ra ka'an ra ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, si'e' Ndiosí n̄i nduu' te kaq' —n̄i kachj ra.

⁵⁵ Te n̄i ita' kua'a' ña'a' ndee ndoso' jaan' xito' n̄ia ña yoo jaan'. Ne jaan' ndii, n̄i ndikun n̄ia Jesús, n̄i kixin n̄ia ndee ñu'u' Galilea xika' nuu' n̄ia nuu' a. ⁵⁶ Te tejn ne jaan' n̄i ka'n̄i María Magdalena, xiin' María si'i' Jacobo xiin' ñañi ra José, xiin' si'i' si'e' iin te nani' Zebedeo.

So'ò n̄i xaa a kij' n̄i ndiee ñu'u' nde'i Jesús

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷ Te xakuaa' nuu' kij' sakan' ndii, n̄i xaa iin te vika', te n̄i kiej ñuu' Arimatea, te nani' José. Te n̄i nduu' tu te jaan' te ndikún ichi' Jesús. ⁵⁸ Sakan' na n̄i xa'an ra nuu' Pilato, te n̄i xikan ra ñu'u' nde'i Jesús. Sakan' te n̄i ka'an chuun' Pilato ña taxj te xiin' ñu'u' nde'i a jaan' nda'a' José. ⁵⁹ Te kij' ndi'i n̄i sanuu' ra a ndii, n̄i tisuku'

ra a iin toto yaa ndiká. ⁶⁰ Te n̄i xa'an chinaa' ra a tixin yavi ndii, ña n̄i xatja ra toko' kava'. Ña jaan' ndii, yavi xaa' ña sakan' n̄i xa'a' ra nduu' a. Te n̄i satuvj' ra iin yuu' chie, te n̄i ndasi ra yu'u' yavi jaan'. Sakan' te n̄i ketá ra kua'an ra. ⁶¹ Te yatj jaan' ndu'u' María Magdalena xiin' inga ka María xto'ni' n̄ia yavi jaan'.

Xito' te xiin' yavi ndii mi' n̄i naq ñu'u' nde'i Jesús

⁶² Te inga kivi', kij' n̄i xka'ndja kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mi' n̄ia xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' n̄ia jaan' ndii, n̄i nakaya sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo nuu' Pilato. ⁶³ Te n̄i ka'an ra ndii:

—Táku'e, naka'an' ndu' ña n̄i ka'an te jaan', te n̄i xin̄i xa'an' ne yivi', kij' n̄i tiaku ra ndii: “Kivi' ña unj, te natjaku tukuu' i”, n̄i kachj ra. ⁶⁴ Xa'a' a jaan' na kuui' tjanu' un' te xiin' te na koto va'a' ra yavi ndii jaan' ndee kivi' ña unj. Saa' iin kij' ku'un te ndikún ichi' ra ñuu' te sakui'na' ra ñu'u' nde'i jaan', te ka'an ra xiin' ne yivi' ndii: “N̄i natjaku ra tejn ne n̄i xi'i.” Naa' saa' ra sakan' ndii, iin tun vixi ndiaa' ka kunduu' a te sakan' ña nuu' —n̄i kachj ra xiin' Pilato.

⁶⁵ Te n̄i ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Ñaa' naka' ndo' iin ti'vi' te xiin' te ku'un koto ndo' yavi jaan' saa va'a' ka tuu mji' ndo' —n̄i kachj ra.

⁶⁶ Te n̄i kiej ra kua'an ra, te n̄i xaa ra ikan', te n̄i chindu'u' ra iin tunj xata' yuu' ña ndasi yu'u' yavi jaan'. Sakan' te n̄i nakoq' ra te xiin' jaan' te koto ra a.

28

So'ò n̄i xaa a kij' n̄i natjaku Jesús

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

¹ Kij' n̄i xka'ndja kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' ndii, n̄ia' va kivi' nuu' xa'a' ximana, te

n̄i xa'an María Magdalena xiin' inga ka María yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i Jesús. ² Te ndie'e va n̄i kanda, sakan' ña n̄i nuu jin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'q e' Ndiosí, ndivi', te n̄i xaá a yavi ndii jaan', te n̄i satuvi' a yuu' ña ndasi yi'e' jaan', te n̄i xikundu'u' a xata' yuu' jaan'. ³ Yi'é a ndee naa ñu'u' savi', te toto a ndii, yaa kachi' vi' a. ⁴ Te xa'a' a ña n̄i yi'vi va te xiin' n̄i xaá ángele jaan' ndii, kisi' vi' ña'a' a ndee n̄i kuniaa' xachi' ra. ⁵ Ikan' te n̄i ka'an ángele xiin' ña'a' jaan' ndii:

—Kuän yi'vi ndo', xiní i ña Jesús, ña n̄i xi'i nuu' krusín, nanduku' ndo'. ⁶ Kōō' ka ñu'u' nde'i a naá yo'o', sakan' ña xa n̄i natjaku a saa nii' n̄i ka'an a. Nja'a ndo' te kuní ndo' mii' n̄i naá a. ⁷ Te vitin ndii, kua'an ki'i' ndo' te ka'an ndo' xiin' te nda'a' xa'a' a ña xa n̄i natjaku a. Te xi'na mii' a ni'i' ichi' nuu' ndo' kua'an a ñu'u' Galilea, ikan' kuní ña'a' ndo'. Ña ka'a' nduu' ña ka'an i xiin' ndo' —n̄i kachi ángele xiin' n̄ia.

⁸ Sakan' te yachi va n̄i kije'e ne jaan' yavi jaan' kua'an n̄ia. Yi'vi n̄ia, te va'a tu kuni n̄ia. Taxta'an n̄ia te ka'an n̄ia ña jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a. ⁹ Xa sakan' n̄i, te n̄i nata'an' Jesús xiin' n̄ia, te n̄i ka'an a ndii:

—Na koo na ña maní' xiin' ndo' —n̄i kachi a.

Te n̄i kuyatın n̄ia mii' iin' a, te n̄i xikuita xiti' n̄ia nuu' a, te n̄i numj n̄ia xa'a' a tiin' ka'nu' ña'a' n̄ia. ¹⁰ Sakan' te n̄i ka'an a xiin' n̄ia ndii:

—Kuän yi'vi ndo'. Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' ñan̄i i na ku'un ra ñu'u' Galilea, te ikan' kuní ra yu'u' —n̄i kachi a.

Ña yo'q' nduu' tun vixi ña n̄i ka'an te xiin'

¹¹ Te kij' kua'an ña'a' jaan' ndii, kua'an tu sava te xiin' jaan' ñuu, te n̄i ka'an ra xiin' sutu kuu' nuu'

sakuu' ña n̄i yoq jaan'. ¹² Te n̄i nakaya sutu jaan' xiin' te xixa nuu' ñuu jaan', te n̄i nakata ra kuento ra. Ndii' jaan' te n̄i taxí ra kua'a' xu'un' nda'a' te xiin' jaan', ¹³ te ka'an ra ndii:

—Ka'an ndo' ndii: “Kij' kixin ndu ndie'e ndu ñuu, te n̄i kixin te ndikún ichi' ra, te n̄i xakui'na' ra ñu'u' nde'i jaan'”, kachi ndo'. ¹⁴ Te naa' kuní Pilato kuento xa'a' ña kaa' ndii, ndu'u' sakandixa' ña'a' te kōō' a saa ra xiin' ndo' —n̄i kachi ra xiin' te xiin' jaan'.

¹⁵ Te n̄i ki'in te xiin' jaan' xu'un', te n̄i xaá ra saa n̄i ka'an sutu jaan' xiin' ra, te n̄i kiku kuento jaan' tein ne ta'an' e', ne judío, ndee kivi' vitin.

Ka'an chuun' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ña ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶ Te uxí jin te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, n̄i kije'e ra kua'an ra xiki' ña kandu'u' ñu'u' Galilea mii' n̄i ka'an chuun' Jesús xiin' ra.

¹⁷ Te kij' n̄i xini ña'a' ra ndii, n̄i xaka'nu' ña'a' ra. Ndisu sava ra n̄i kandixa' va'a'. ¹⁸ Te n̄i kuyatın Jesús nuu' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Nda'a' yu'u' n̄i taxí Ndiosí sakuu' ña ndie'e', te ka'ndia chuun' i ndivi' xiin' jin yivi'.

¹⁹ Xa'a' a jaan' na kuii' kua'an ndo', te sania'á ndo' sakuu' ne yivi' jin yivi' te kundikun n̄ia ichi' i. Te sakuchi' ña'a' ndo' xiin' ña ndie'e' yuva' e' Ndiosí, xiin' ña ndie'e' si'e' a, xiin' ña ndie'e' Espiritu Santo. ²⁰ Te sania'á tu ña'a' ndo' ña na saxinú n̄ia sakuu' ña n̄i ka'an chuun' i xiin' ndo' kaa'. Te yu'u' ndii, koo i xiin' ndo' ndee ndi'i' n̄i kivi' ndee ku'un ndiko' jin yivi' —n̄i kachi a. Sakan' na kunduu a.

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Marcos ña ka'an xa'a' Jesús

Sq'o ni xaa a kii' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosi' itia Jordán

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Sq'o ni xa'a' tu'un va'a ña ka'an xa'a' Jesucristo, si'e Ndiosi'.

² Naa yoso' a mii' ni ka'an Isaias te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi', kii' ni ke'i ra ña ni ka'an Ndiosi' ndii: Yu'u ndii, tianu' i nda'a' xa'a' i, te xi'na ra ku'un, te ndasava'a ra ichi' nuu' un'.

³ Te te jaan' nduu' te tiakú tachi' yu'u' ka'an ti'e' ra mii' taxin' kaa' ndii:

“Ndasava'a ndo'o ichi' mii' kixin xto'o e',

te ndasandaku tu ndo' a.”

Kachi a.

⁴ Sakan' na kuii' ni xa'a' iin te nani' Juan sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosi' mii' taxin' kaa'. Te ka'an ndoso' ra nuu' nja kuenta ña nama nja nimá nja xa'a' kuachi ña xaa' nja. Sakan' te koo ka'nu' jin' Ndiosi' xa'a' nja, te kuchí nja kuenta a. ⁵ Te sakuu' ne ndiee' ñuu' Jerusalén xiin' nda'a' a, ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni xa'an nja mii' iin' Juan jaan', te kuní sq'o ña'a' nja, te na'má nja kuachi nja, te ni sakuchi' ña'a' ra kuenta Ndiosi' itia Jordán jaan'.

⁶ Toto Juan ndii, xiin' ixi' camello ni kua'a a. Te ki'i' iin' toko' ra. Te tika xiin' ñuñu' itun' ni xaxi' ra. ⁷ Ni ka'an ndoso' ra nuu' nja ndii:

—Ña kuaxi xata' i ndii, ña koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u ndii, ni ndee' va'a i kunduu te ndaxin' iin' ndixan' ki'i' a. ⁸ Yu'u ndii, sakuchi' i ndo'o xiin' tikui' kuñi', ndisu' ña jaan' ndii, sakuchi' a ndo'o kuenta a

xiin' ña ndiee' Espiritu Santo —ni kachi ra xiin' nja.

Sq'o ni xaa a kii' ni chichi' tu Jesús itia Jordán

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Te kii' sakan' ndii, ni keta Jesús ndee ñuu Nazaret, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, te ni xaa a mii' iin' Juan jaan', te ni sakuchi' ña'a' ra itia Jordán. ¹⁰ Te ndi' sq'o ni chichi' Jesús, te ni keta a tikui. Ikan' te ni xini a ni nunja' ndivi', te nuu' Espiritu Ndiosi', naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo a xiin' a. ¹¹ Sakan' te ni ka'an iin tachi' yu'u' ndee ndivi' ndii:

—Yo'o nduu' si'e manj' i, te va'a va kuni i xini i yo'o —ni kachi a xiin' a.

Sq'o ni xaa a kii' ni kuní ña ndiva'a sanama' a Jesús nuu' kuachi

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹² Ndi' sq'o ña jaan', te ni saka'an Espiritu Santo nimá Jesús te ku'un a mii' taxin' kaa'. ¹³ Te ikan' ni xika a nii' uvi' xiko kivi', te ni xito kua'a ña'a' ña ndiva'a. Te ni xika a tein ti' iku', te ni ndekuje ángele ikan', te ni xika nuu' a nuu' Jesús.

Sq'o ni xaa a kii' ni xa'a' Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne ndiee' ñu'u' Galilea

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴ Te kii' ni xiku'un Juan naá ra vi'e kaa ndii, ni xa'an Jesús nuu' ñu'u' Galilea ka'an ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa kuní Ndiosi' ka'ndia chuun' a nimá e'. ¹⁵ Te ka'an a ndii:

—Xa ni xinu kivi' ña ni chituni Ndiosi', te xa ni kuyatin ka'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ña jaan' na kuii' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi ña xaa' ndo', te kandixa' ndo' tu'un va'a xa'a' ichi' a —ni kachi a.

Sɔ'ɔ nɪ xaa a kii' nɪ kana
Jesús kumi' ta'an te tava' tɪaka' te
kundu'u ra nda'a' xa'a' a
 (Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

¹⁶ Te kii' xika' Jesús yu'u' minɪ
 Galilea ndii, nɪ xɪnɪ a uvɪ ta'an te
 yivi'. Iin ra nani' Simón, te inga
 ra nani' Andrés. Te jaan' ndii,
 ñani ra kuni ta'an' ra. Te skó'ni'
 ra ñunu' ra tixin tikui minɪ jaan',
 sakan' ña te tava' tɪaka' nduu' ra.
¹⁷ Te nɪ ka'an a xiin' ra ndii:

—Nia'a ndo', te kundikun ndo'
 ichi' i, te sania'a i ndo'ó tava'
 ndo' ne yivi' nuu' kuachɪ nɪa te
 kundikun nɪa yu'u —nɪ kachɪ a.

¹⁸ Xaka'an e' te nɪ nakoo ra
 ñunu' ra, te nɪ xikundikun ra
 Jesús.

¹⁹ Te kii' nɪ ya'a a ndoso' ka
 ndii, nɪ xɪnɪ a Jacobo xiin' ñani
 ra Juan, te uvɪ saa' te jaan' nduu'
 si'e Zebedeo. Te jaan' ndii, ndiee'
 ra xiin' yuva' ra tixin tundoo' ra
 na'ma' ra ñunu' ra. ²⁰ Sakan' te
 nɪ kana Jesús Jacobo xiin' Juan,
 te nɪ nakoo te jaan' yuva' ra tixin
 tundoo' xiin' te tatú ra, te nɪ
 xikundikun ra Jesús.

Sɔ'ɔ nɪ xaa a kii' nɪ xta'ni' Jesús
ña ndiva'a nimá iin te yivi'
 (Lc. 4:31-37)

²¹ Te nɪ xaa Jesús ñuu Caper-
 naum xiin' te nda'a' xa'a' a. Te kii'
 nɪ xaa kivi' sábado, ña xinandiee'
 ne yivi' ndii, nɪ skó'nu' a xiin' te
 jaan' tixin vi'e mi' nakaya ne ñuu
 jaan', te nɪ sania'a a ne yivi'. ²² Te
 nɪ nandanɪ nɪa saa sania'a ña'a'
 a, sakan' ña nɪ ka'an a ndee' naa
 ka'an iin te kumi' ña ndiee', te
 süu' naa sania'a te sania'a tu'un
 ndei' Ndiosí.

²³ Te nɪ yoo iin te naá ña ndiva'a
 nimá tixin vi'e jaan', te nɪ nde'i
 ti'e' ña jaan' ka'an a ndii:

²⁴ —Kua'an Jesús, te Nazaret.
 ¿Ndichun kuaxɪ sataña'a' un'
 ndu? ¿Ñáá kuaxɪ un' te
 sandoñu'u' un' ndu? Xiní yu'u

yoo nduu' yo'ó. Ña su'un kuenta
 Ndiosí nduu' un' —nɪ kachɪ a.

²⁵ Ikan' te nɪ ka'an ndiee' Jesús
 xiin' ña jaan' ndii:

—Taxin' koo yu'u' un' te kua'an
 ketá nimá te ñaa' —nɪ kachɪ a.

²⁶ Te nɪ kisi ndiee' ña ndiva'a
 jaan' te jaan', te nɪ nde'i ti'e' a, te
 nɪ ketá a nimá ra kua'an a. ²⁷ Te
 sakuu' ne jaan' ndii, nɪ nandanɪ
 xava'a nɪa, te nɪ ka'an xiin' ta'an'
 nɪa ndii:

—¿Mii' tu kuaxɪ ña ka'an te yivi'
 kaa'? ¿Tee' iin ichi' xaa' nduu' ña
 sania'a ra, cho'? Sakan' ña xiin'
 ña ndiee' ka'an chuun' ra nuu' ña
 ndiva'a, te xɪnɪ sɔ'ɔ a —kachi xiin'
 ta'an' nɪa.

²⁸ Te yachɪ va nɪ kiku kuento
 xa'a' Jesús kanii' nuu' ñu'u'
 Galilea jaan'.

Sɔ'ɔ nɪ xaa a kii' nɪ sanda'a
Jesús ña' tiso Simón Pedro
 (Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

²⁹ Sakan' te nɪ ketá Jesús xiin'
 te nda'a' xa'a' a jaan' vi'e jaan' te
 kua'an a xiin' Simón xiin' Andrés
 vi'e uvɪ saa' te jaan'. Te kua'an tu
 Jacobo xiin' Juan xiin' a. ³⁰ Te ña'
 tiso Simón jaan' ndii, ka'ni' ndiee'
 tiin' ña'a' kandu'u' a' vi'e jaan'. Te
 kii' nɪ xaa Jesús xiin' ra ikan' ndii,
 nɪ ka'an ne yivi' xiin' a xa'a' ña'
 jaan'. ³¹ Sakan' te nɪ kuyatin a mi'
 kandu'u' a', te nɪ tiin a nda'a' a',
 te nɪ ndani'i ña'a' a. Xaka'an e' te
 nɪ kije ña'a' ka'ni', te nɪ xa'a' a'
 nduku' a' ña kuxɪ a xiin' te jaan'.

Sɔ'ɔ nɪ xaa a kii' nɪ sanda'a
Jesús kua'a' ne yivi'
 (Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

³² Te xakuaa' nuu' kii' xa nɪ ketá
 ñu'u' kivi' jaan' ndii, nɪ xan ndiaka
 te nɪ xan ndiaka ne ndiee' ñuu
 jaan' sakuu' ne kuni kivi' nuu'
 Jesús. Te nɪ xan ndiaka tu nɪa
 ne ñu'u' ña ndiva'a nimá. ³³ Te
 nɪ ndekuje kua'a' xava'a ne ndiee'
 ñuu jaan' yi'e' vi'e jaan'. ³⁴ Te nɪ
 sanda'a a kua'a' va ne kuni kivi'
 nuu' ndee ka nuu' kui'e. Te sakan'

tụ nị tava' a kua'a' ña ndjiva'a ña ñu'u' nimá ne jaan'. Te nị taxị Jesús ka'an ña ndjiva'a sakan' ña xini ña jaan' yoo nduu' Jesús.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mií taxin' kaa'

(Lc. 4:42-44)

³⁵ Te nja'a va kuaxi kitú', te nị ndokoo Jesús, te nị keta a vi'e jaan' te kua'an a iin xaan' mií taxin' kaa' xa'a' ku'u, te ikan' nị ndatu'un' a xiin' Ndiosí. ³⁶ Te nị xa'an nanduku' ña'a' Simón xiin' inga te nda'a' xa'a' a. ³⁷ Te nị ka'an ra xiin' a kij' nị xa'an kuni ña'a' ra ndii:

—Sakuu' ne yivi' nanduku' yo'ó, tákui'e —nị kachị ra.

³⁸ Sakan' te nị ka'an a xiin' ra ndii:

—To' o' ndo' tukụ ñuu, ña ñu'u' yaṭin, te ka'an ndoso' tu i tu'un va'a nuu' ne yivi' jaan'. Kuachị ndii xa chuun jaan' nị keta i nuu' Ndiosí kuaxi i —nị kachị a.

³⁹ Sakan' na kuii nị keta a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan', te nị xa'an ka'an ndoso' a tu'un va'a nuu' ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Galilea. Sakan' nị xaa a tixin i'in vi'e mií nakaya' ne ndiee' ñuu jaan'. Te sakan' te nị tava' a ña ndjiva'a ña ñu'u' nimá ne ndiee' ikan'.

S'o'o nị xaa a kij' nị sanda'a Jesús iin te kumi' kui'e te'i

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰ Te nị kuyatın iin te kumi' kui'e te'i nuu' Jesús, te nị xikuiin xiti' ra nuu' a, te nị ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Táku'e, naa' kuni un' ndii, kuvị sanda'a un' yu'u nuu' kui'e ña ndo' o' i —nị kachị ra.

⁴¹ Te nị kuvita inị a xa'a' te jaan', te nị sanakaá a nda'a' a, te nị tondja nda'a' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a i yo'ó nda'a' kij' un' —nị kachị a.

⁴² Sakan' na, kij' ka'an a ña jaan' ndii, xaka'an e', te nị kije ña'a' kui'e jaan', te nị nda'a' ra. ⁴³ Ndi'i

jaan' te nị ka'an chuun' ndiee' a xiin' ra, te nị ndei' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

⁴⁴ —Kua'an, ndisu ka'an un' xiin' ndee iin ne yivi' ña nị xaa i xa'a' un' yo'o'. Süu' jaan' ndii kua'an te nia'a' xiin' mji' un' nuu' sutu ña xa nị nda'a' un'. Te nasoko' un' ña'a' nuu' Ndiosí xa'a' ña xa nị nda'a' un' naa nị ka'an chuun' Moisés, te kuni ne yivi' ña nị nda'a' xna'a' un' —nị kachị a.

⁴⁵ Ndisu nị keta so'o te jaan' kua'an ra, te nị xa'a' kiku ra kuento nuu' sakuu' ne yivi' xa'a' ña nị xka'ndja jaan'. Xa'a' a jaan' na nị kuvị ka ku'un tuvi' Jesús ndee iin ñuu jaan', süu' jaan' ndii nị ndoo a mií' kataxin', ndee saa ka nị ndii, nị xa'an ne ndiee' sakuu' ñuu jaan' mií' nị yoo a.

2

S'o'o nị xaa a kij' nị sanda'a Jesús iin te kui'e xa'a'

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

¹ Te kij' nị xka'ndja ndia'vi' kivi' ndii, nị nandjiko' tukuu' Jesús ñuu Capernaum. Te nị xa'a' xika' kuento ña ndu'u' a iin vi'e.

² Numi' te nị nakaya' kua'a' ya'a ne yivi' mií' ndu'u' a. Te chitu' nị i vi' ndee yi'e' vi'e a jaan'. Te ka'an Jesús tu'un Ndiosí nuu' nja.

³ Ikan' te nị ndekuje kumi' ta'an te yivi' ndiso' ra iin te kui'e xa'a' kandu'u' ra nuu' iin tun' xto. ⁴ Te kij' nị ndekuje ra xiin' te jaan' vi'e mií' iin' Jesús ndii, nị kuvị kuyatın ra nuu' a, kuachị ndii kua'a' va ne yivi' ita'. Sakan' na nị kaa ra xini' vi'e xiin' te kuni kuvị jaan', te nị xa'a' ra iin yavi ikan' sava nị mií' iin' Jesús. Sakan' te nị sanuu' ra tun' xto mií' kandu'u' te kuni kuvị jaan' nuu' a. ⁵ Te kij' nị xini Jesús ña inị te yivi' jaan' xini ña'a' ra ndii, nị ka'an a xiin' te kuni kuvị jaan' ndii:

—Xa nị ndoyo kuachị un', pia'un —nị kachị a.

6 Sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te yoo ikan' ndii, ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: 7 “Te yivi' kaa' ndii, kanja'a ra xa'a' Ndiosí, sakan' ña Ndiosí kuiti' yoo ndiee' te sandoyo' a kuachí ne yivi'”, ni kachi ra xiin' nimá ra.

8 Ndisu numi' te ni xini Jesús xiin' nimá a ña ka'an te jaan' xiin' nimá ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii: —Vá'a ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' i, taá. 9 ¿Ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an i xiin' te kaa', tuu ndo'ó? ¿Ñáá ña xa ni ndoyo kuachí ra, uun ñáá ña ndokoo ra te na'in ra tun' xto ra, te ku'un ra? 10 Sakan' na kuu' nia'a yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo'ó ña kumi' i ndiee' iin yivi' te sandoyo' i kuachí ne yivi' —ni kachi a.

11 Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an i. Ndokoo un', te na'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachi a.

12 Xaka'an e' te ni ndondichi ra, te ni na'in ra tun' xto ra, te nuu' ni'nu' sakuu' ne yivi' jaan' te ni ketá ra kua'an ra. Te ni nandaní va ña xaka'nu' ña Ndiosí ka'an ña ndii:

—Ndee iin kivi' tia'an kuni e' naa ña kaa' —ni kachi ña.

So'o ni xaa a kii' ni kana Jesús Levi Mateo

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

13 Ndi'i ña jaan' te ni ketá Jesús vi'e jaan' te kua'an ni tukuu a yu'u' miní Galilea. Te kua'a' va ne yivi' kua'an mii' iin' a, te sania'á ña'a' a tu'un Ndiosí. 14 Te kii' xka'ndí a kua'an a ndii, ni xini a ndu'u' Leví, si'e Alfeo, mii' kenciaa' ya'vi' ra xa'a' ñuu' Roma. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñia'a, te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

Sakan' te ni ndondichi ra, te ni xikundikun ña'a' ra.

15 Te kii' ndu'u' Jesús nuu' mesa xixi' a vi'e Leví jaan' ndii, kua'a' tu te kenciaa' ya'vi' xa'a' ñuu'

Roma xiin' kua'a' tu ne ká'an va'a ne yivi' xa'a' ndiee' inga' ña nuu' mesa xiin' Jesús, xiin' te nda'a' xa'a' a xixi' ña, sakan' ña xa yoo kua'a' te ndikun xata' a. 16 Te kii' ni xini te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te nduu' kuenta te fariseo, ña xixi' Jesús xiin' te kenciaa' ya'vi' jaan' xiin' inga ka ne ká'an va'a ra xa'a' jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Koto ndo' saa vi' kuu' te sania'á ndo'ó kaa'. Vá'a xachi' xaa' ra xixi' ra xiin' te kenciaa' ya'vi', xiin' inga te xaa' tu kuachí kaa' —ni kachi ra.

17 Te ni ka'an Jesús xiin' ra kii' ni xini so'o a ña ni ka'an ra jaan' ndii:

—Ne va'a kuni ndii, kuni ña te tatan', süu' jaan' ndii ne kuni kivi' kuiti' kuni ra. Te yu'u ndii, kuaxi i te kana i ne tuu ña xachuun' ndaku ña. Süu' jaan' ndii kuaxi i, te kana i ne xini ña yoo kuachí ña —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa iin te tunda'a'

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

18 Kii' ni xini sava ne yivi' ña yoo nditia te nda'a' xa'a' Juan xiin' te nda'a' xa'a' te fariseo ndii, ni xa'an ndatu'un' ña Jesús ndii:

—Te nda'a' xa'a' Juan ndii, yoo nditia chito va ra. Te sakan' tu xaa' te nda'a' xa'a' te fariseo. Te, ¿ndichun na yoo nditia te nda'a' xa'a' yo'ó? —ni kachi ña xiin' a.

19 Te ni ka'an Jesús xiin' ña ndii:

—¿Ñáá kivi' koo nditia ne yivi', ne ñu'u' mii' yoo ña tunda'a', kii' ndu'u' ka te tunda'a' xiin' ña? Kivi' saa ña ña jaan', sakan' ña ndu'u' ka te tunda'a' jaan' xiin' ña. 20 Ndisu xaa iin kivi' kii' tu'un ne yivi' te tunda'a' jaan', te kii' sakan' ndii, kuni a kaka nditia ne jaan' —ni kachi a xiin' ña.

21 Te ni ka'an ka a xiin' ña ndii: —Ndee iin ne yivi' ná'ma' iin toto yata' xiin' iin tu'un' toto xaa'.

Kuachí ndii, kii' ndoo toto jaan' ndii, nandii toto xaa' jaan' te kuachí ndii' ka toto yata' jaan'.²² Te ndee jin tu ne yivi' ndii, taan' nja vino xaa' tixin jin' yata'. Sakan' ña naa' saa nja sakan' ndii, kii' kuiya' ra' ndii, tia'ndia jin' jaan', te kuitia ndoo ra', te ndoñu'u saka tu jin' jaan'. Sakan' na kiii' kuni a ña taan' e' vino xaa' tixin jin' xaa' —ni kachi a xiin' ne jaan'.

Jesús nduu' ña kumi' ndiee' nuu' ndee kivi' sábado, ña xinandiee' e'

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²³ Jin kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', kii' xka'ndia Jesús kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a mi' yoo trigo ndii, ni xa'a' te jaan' tu'un' ra yoko' trigo jaan'.²⁴ Te ni ka'an sava te fariseo ndii:

—Koto un', ¿ndichun na xaa' ndo' ña xata'an saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ni kachi ra.

²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ñáá tia'an ka'vi ndo' tutu Ndiosí mi' ka'an a xa'a' ña ni xaa David xta'an' kii' ni natijn ra, te ni xi'j ra soko xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ²⁶ Sakan' te ni xka'ndia ra tixin vi'e Ndiosí kii' ni nduu' Abiatar sutu ka'nu', te ni xixi ra xita' va'a su'un, tee' ndee sutu ku'iti' xata'an kuxi ña jaan', te ni taxi tu ra a ni xixi ndee te ndiaka' ta'an' xiin' ra —ni kachi a.

²⁷ Te ni ka'an tu a xiin' te jaan' ndii:

—Kivi' sábado, ña xinandiee' e' ndii, ni xa'a' ña'a' Ndiosí xa'a' ña va'a ne yivi'. Te süu' ne yivi' ni xa'a' a xa'a' kivi' jaan'. ²⁸ Xa'a' a jaan' na yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' i ndiee' ndee xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ni kachi a.

3

S'o'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús jin te kui'e nda'a'

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

¹ Tuku ni ni nda'ni Jesús vi'e mi' nakayá ne ñuu jaan', te ni ka'ni jin te kui'e nda'a' ikan'. ² Te ni chuun xa'a' va te fariseo te kuni ra naa' sanda'a a te kui'e nda'a' jaan' kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', sakan' te kivi' jin kuachi ra Jesús. ³ Te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Ndondichi, te kujin un' ma'in' kaa' —ni kachi a.

⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te kuni jin kuachi ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña taxi' tu'un ndei' Ndiosí saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? ¿Ñáá ña va'a taxi' a saa e' uun ñáá ña nja'a taxi' a saa e'? ¿Ñáá sakakú e' ne yivi', uun ka'ni' ndi'i' e' nja, kachi a? Nakuin ndo' —ni kachi a.

Ndisu te jaan' ndii, koo' a ni ka'an xachi' ra. ⁵ Sakan' te ni nakoto'ni xi'é a nuu' te jaan', te nda'vi tu kuni a xa'a' ña xii' va nimá ra. Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni sanakaá ra nda'a' ra, te ni nda'a' a.

⁶ Ni kiee so'o te fariseo jaan' ikan', te ni xa'a' ndatu'un' tuni ra xiin' te nda'a' xa'a' Herodes saa kivi' ka'ni' ra Jesús.

S'o'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi' yu'u' mini

⁷ Sakan' te ni keta Jesús te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a yu'u' mini Galilea, te kua'a' ya'a ne yivi' ndikun ña'a' kua'an nja. Sava ne yivi' jaan' ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galilea, te sava nja ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, ⁸ te sava tuku ne jaan' ni kiee ñuu Jerusalén. Te sava tuku nja ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Idumea. Te sava tuku nja

ní kíeé ñuu ña ñu'u' tuku ta'vi' itia Jordán. Te ní kíeé tū sava ne yivi' jaan' yatín ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. Kua'a' ya'a nanduu' ne yivi' jaan', te kua'an nia mii' kua'an Jesús. Sakan' xaa' nia xa'a' ña ní xini nia kuento xa'a' kua'a' ya'a chuun ka'nu' ña xaa' a. ⁹ Sakan' te ní ka'an chuun' a xiin' te nda'a' xa'a' a ña na koo tu'va ra xiin' iin tundo'o' mii' kuna'a' ka'an ndoso' a, koto ka tavi' ña'a' ne kua'a' ya'a jaan'. ¹⁰ Kuachi ndii xa ní sanda'a a kua'a' ne yivi', xa'a' a jaan' na ndekuie' te ndekuie' kua'a' va ne kuni kuví nuu' a te tondia ña'a' nia te nda'a' nia. ¹¹ Te kii' xini ña'a' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá ndii, xikuitá xiti' nia nuu' a, te ka'an ti'e' ña ndiva'a jaan' xiin' Jesús ndii:

—Yo'ó nduu' si'e' Ndiosí —kachi a.

¹² Ndisu ní ka'an chuun' ndiee' Jesús nuu' ña ndiva'a jaan' te koo taxin' yu'u' a, sakan' te ka'an a nuu' ne yivi' yoo nduu' Jesús.

Sq'o ní xaa a kii' ní naqaxin Jesús uxí uvi' ta'an te nda'a' xa'a' a

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³ Ní ya'a te ní kaa Jesús xini' iin iku', te ní xaka a te kuni naqaxin a. Te kii' xa ita' ti'vi' sakuu' ra nuu' a ndii, ¹⁴ ní naqaxin a uxí uvi' ta'an te jaan' te kaka ra xiin' a te tjanu' ña'a' a sania'á ra ichi' a. ¹⁵ Te kumi' ra ndiee' te sanda'a ra ne kuni kuví, te kumi' tu ra ndiee' te tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. ¹⁶ Iin te jaan' nani' Simón, te ní chindu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro. ¹⁷ Te inga ra nani' Jacobo, xiin' ñani' ra, te nani' Juan. Te si'e' Zebedeo nduu' uvi' saa' te jaan'. Te ní chindu'u' Jesús kivi' uvi' saa' te jaan' Boanerges. Te ña jaan' kuni kachi a ndii: Te kui'e' va ndee' naa nde'í savi'. ¹⁸ Te inga tuku ra nani' Andrés, te inga ra nani' Felipe, te inga ra nani' Bartolomé, te inga ra nani' Mateo,

te inga ra nani' Tomás, te inga ra nani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e' Alfeo nduu' ra. Te inga ra nani' Tadeo, te inga ra nani' Simón, te jaan' ndii, kuenta iin ti'vi', te nani' cananista nduu' ra. ¹⁹ Te inga ra nani' Judas Iscariote, te ní sanakua'a Jesús so'o' ndi'i' nda'a' te kuu' ka'nu'. Ndí'j ña jaan' te ní nandiko' sakuu' nia vi'e.

Ka'an kini te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xa'a' Jesús

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23)

²⁰ Te tuku ní ní nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a. Xa'a' a jaan' na ndee' ní kunia'a a kuxi a ní ndee' te nda'a' xa'a' a. ²¹ Kii' ní xini tu'un ne iin kuu' xiin' Jesús xa'a' ña jaan' ndii, ní kíeé nia vi'e nia kua'an nia kuni naka ña'a' nia, sakan' ña ka'an ne jaan' ndii:

—Te loco nduu' ra —kachi nia.

²² Te ní ka'an tū sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ní kíeé ñuu Jerusalén ndii:

—Ña ndiva'a kuu' nuu' ña nani' Beelzebú naá nimá Jesús kaa', sakan' na chindiee' ña'a' a te kuví tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi' —kachi te jaan'.

²³ Sakan' te ní kana Jesús te jaan' nuu' a, te ní ka'an a xiin' ra iin ña ka'an ndiaa a ndii:

—¿Ñáá ka'an' ndo'ó ndii, kuni ña ndiva'a kuu' nuu' tava' ta'an' a nimá ne yivi'? ²⁴ Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' iin ñuu ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' nia ndii, ndoñu'u' ñuu jaan', ²⁵ uun naa' nata'vi' ne ndiee' tixin iin vi'e te kunta'an' nia ndii, nduxin tu vi'e ne jaan'. ²⁶ Te nii' sakan' nduu' tu a naa' kunta'an' ña ndiva'a kuu' nuu' jaan' xiin' nda'a' xa'a' a, te nata'vi' ta'an' a ndii, sandoñu'u' xiin' mii' a, te xa' ikan' nduxin ndí'j ña xa'ndia chuun' a. ²⁷ Te ndee' iin ne yivi' kuví ki'vi' vi'e iin te ndiee' va te na'in nia ña'a' ra, naa' sátiin ña'a' nia ña nuu'.

Sakan' kujti' te kuvj sakui'na' nja ña kumi' ra.

²⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' nuu' kuachj ña xaa' ndee ka ne yivi' xiin' sakuu' nuu' ña kanja'a nja ndii, koo ka'nu' inji Ndiosi xa'a' nja. ²⁹ Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, koo' kivi' koo ka'nu' inji Ndiosi xa'a' ne jaan'. Süu' jaan' ndii kujso kuachj nja ndee ndi'i' ni kivi' —ni kachj a xiin' te jaan'.

³⁰ Ni ka'an Jesús ña jaan', kuachj ndii ka'an te jaan' ña ña ndiv'a naá nimá a.

S'o'o ni xaa a kij' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñani a nanduku' ña'a' nja

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹ Sakan' te ni xaa si'i' Jesús xiin' ñani a vi'e mii' iin' a. Te ni ndoo ña ita' nja ki'e, te ni saya'a nja kuento te kana ña'a' ne yivi'.

³² Te ne yivi' kua'a', ne ndiee' saa xinunduu' mii' iin' a jaan', ni ka'an xiin' a ndii:

—Tákui'e, si'i' un' xiin' ñani un' ndii, ki'e ita' nja nanduku' nja yo'ó —ni kachj nja.

³³ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne jaan' ndii:

—Kuní i ña kundani ndo' yoo nduu' ndee naa si'i' i xiin' ñani i —ni kachj a.

³⁴ Sakan' te ni nakoto a nuu' ne ndiee' saa xinunduu' jaan' ka'an a ndii:

—Koto ndo', ne yo'ó' nduu' ndee naa si'i' i xiin' ñani i. ³⁵ Kuachj ndii, yoo ka xaa' ña kuní Ndiosi ndii, ne jaan' nduu' ndee naa ñani i, xiin' ña' ku'va' i, xiin' si'i' i —ni kachj Jesús xiin' ne yivi' jaan'.

4

S'o'o kua'an ña ni sania'á Jesús xa'a' iin' ñu'u' mii' kiku' iin' te yivi' ndikin'

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Unta' kij' kua'an tukuu' Jesús yu'u' miji jaan' ndii, ni nakaya

kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a ijan'. Sakan' te ni sko'nu' a tixin iin' tundoo' nuu' tiku' jaan'. Te ne yivi' jaan' ndii, yu'u' miji ita' nja te kuni so'ó ña'a' nja. ² Te ni xa'a' sania'á ña'a' a kua'a' ña'a' xiin' ña ka'an ndiaa ka'an a ndii:

³ —Chupun xa'a' va ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. Unta' ndii, ni keta iin' te yivi' kua'an kiku' ra ndikin' trigo mii' xika' ra. ⁴ Te kij' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, sava a ni koyo nuu' ichi'. Te ni ndekuje saa, te ni xaxi' ri' a. ⁵ Te sava tukuu' ndikin' ni koyo mii' yaxin' va ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Te yachj va ni ndutja a sakan' ña koo' kua'a' ñu'u' ndoso' xata' yuu' jaan'. ⁶ Ndisu kij' ni keta ñu'u' ndii ni saxii ña'a' a, te xa'a' ña kuali' tjo'ó a ndii, ni ichi a. ⁷ Te sava tukuu' a ni koyo tein' ku'u' iñu'. Te kij' ni xa'nu' iñu' jaan' ndii, ni tavi a itja trigo jaan', te ni xa'ni' ndi'i' ña'a' a, sakan' na kuu' koo' ndikin' a ni kuun. ⁸ Te sava ka tukuu' a ni koyo nuu' ñu'u' ña'ma. Te ni ndutja a, te ni xa'nu' a, te ni kuun ya'a' ndikin' i'in a. Sava itja trigo jaan' ni taxi oko uxj ndikin', te sava a ni taxi unj xiko ndikin', te sava tukuu' a ni taxi ciento ndikin' —ni kachj Jesús.

⁹ Te ni ka'an ka a ndii:

—Ndo'ó ne xini so'ó ndii, chupun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i —ni kachj a.

Yo'ó' sanakuachi' Jesús ña ka'an ndiaa

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Kij' ni ndoo iin' ndaa' Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ne ita' yatín xiin' te uxj uvi' jaan' xa'a' ndee ña kuni kachj ña ni ka'an ndiaa a jaan'.

¹¹ Te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Ndo'ó ndii, taxi' Ndiosi ña kundani ndo' ña xini mii' kujti' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu nuu' ne xika' ndiká ndii, xiin' ña ka'an ndiaa kujti' ka'an i. ¹² Sakan' te tee' ndee xito' nja ndii, koo' xachi' a kuvj

kunĭ nĭa. Tĕ tĕĕ' ndĕĕ xini sŏ'o tĕ xini sŏ'o nĭa ndii, kŭndanĭ nĭa a tĕ nandĭko' nĭa nuu' ĭ tĕ kŏo ka'nu' ĭnĭ ĭ xa'a' kuachĭ nĭa —nĭ kachĭ a.

Ka'án Jesús ndĕĕ ña kuni kachĭ ña ka'án ndĭaa xa'a' tĕ kiku' ndĭkin' jaan'

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³ Tĕ nĭ ka'an tŭ Jesús xiin' nĕ nĭ ndoŏ ita' jaan' ndii:

—Naa' kŭndanĭ ndŏ' ña ka'án ndĭaa jaan' ndii, ¿saa kuvĭ kŭndanĭ ndŏ' ĭnga ña ka'án ndĭaa ña ka'an ka ĭ xiin' ndŏ'? ¹⁴ Tĕ kiku' ndĭkin' jaan' nduu' tĕ ka'án ndoso' tŭ'un Ndiosí. ¹⁵ Tĕ ĭchi' mii' nĭ koyo sava ndĭkin', ña nĭ kĭku' tĕ jaan', nduu' ndĕĕ naa nimá sava nĕ yivĭ', nĕ xini sŏ'o tŭ'un Ndiosí. Tĕ kĭj' ndi'i' xini sŏ'o nĭa a ndii, numĭ' tĕ tŭ'un' ña ndĭva'a ña jaan' nimá nĭa.

¹⁶ Tĕ sakan' tŭ ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' nĭ koyo sava ndĭkin' ña nĭ kiku' tĕ jaan' ndii, nduu' a ndĕĕ naa nimá sava tŭku nĕ yivĭ', nĕ xini sŏ'o tŭ'un Ndiosí. Tĕ kĭj' ndi'i' xini sŏ'o nĭa a ndii, numĭ' tĕ taxi' sŏ'o nĭa, tĕ va'a va kuni nĭa. ¹⁷ Ndisu kŏŏ' tĭŏ'o a nimá nĭa, xa'a' a jaan' na kŭvĭ kujta nĭ' ĭ nĭa xiin' tŭ'un jaan'. Sakan' na kĭj' ndŏ'o' nimá nĭa uun kĭj' sando'o' ña'a' nĕ yivĭ' xa'a' ña kandixa' nĭa tŭ'un jaan' ndii, nakoo' nĭa a. ¹⁸ Tĕ ñu'u' mii' yoo ku'u' ĭñu' mii' nĭ koyo sava ndĭkin' ña nĭ kiku' tĕ jaan' nduu' ndĕĕ naa nimá sava nĕ yivĭ', nĕ xini sŏ'o tŭ'un Ndiosí. ¹⁹ Ndisu ndi' nĭ va nimá nĭa xa'a' ña yoo ĭin yivĭ', tĕ xini xa'an' ña'a' ĭnga vika', tĕ ndioŏ' ĭnĭ nĭa xa'a' ĭnga ka ña'a. Sakan' na kuii' tavi sakuu' ña jaan' tŭ'un jaan', tĕ nanduu' nĭa ndĕĕ naa ña kŏŏ' ndĭkin' kuun' nda'a'. ²⁰ Tĕ ñu'u' ña'ma mii' nĭ koyo ndĭkin' ña nĭ kiku' tĕ jaan' nduu' ndĕĕ naa nimá sava tŭku nĕ yivĭ', nĕ xini sŏ'o tŭ'un Ndiosí, tĕ natiin' va'a nĭa a. Sava nĕ jaan' nduu' ndĕĕ naa ĭtĭa trigo, ña nĭ

taxĭ oko uxĭ ndĭkin', tĕ sava nĕ jaan' nduu' ndĕĕ naa ĭtĭa trigo, ña nĭ taxĭ unĭ xĭkŏ ndĭkin', tĕ sava tŭku nĕ jaan' nduu' ndĕĕ naa ĭtĭa trigo, ña nĭ taxĭ ciento ndĭkin' —nĭ kachĭ Jesús.

Sania' á Jesús ĭin ña ka'án ndĭaa xa'a' qa tuún

(Lc. 8:16-18)

²¹ Nĭ ka'an tŭ Jesús xiin' nĕ yivĭ' kua'a' jaan' ndii:

—Nĕĕ ĭin nĕ yivĭ' ndii, năkun' nĭa kaq tuún, tĕ kanĭ nĭa a tĭxin ĭin xatun', nĭ ndĕĕ kanĭ tŭ nĭa a tĭxin ĭin tun' xtŏ. Süu' jaan' ndii nakun' nĭa a, tĕ xani' nĭa a mii' sukun tĕ tuvi' tuún a. ²² Kuachĭ ndii kŏŏ' ndĕĕ ĭin ña yoo sĭ'e ña nătuvĭ, tĕ kŏŏ' ndĕĕ ĭin tŭ ña xaa' sĭ'e nĕ yivĭ' ña nătuvĭ saa Ndiosí. ²³ Ndŏ'ó, nĕ xini sŏ'o ndii, chuun xa'a' va ndŏ' ña ka'án ĭ —nĭ kachĭ a.

²⁴ Tĕ nĭ ka'an tŭ a xiin' nĭa ndii: —Chuun xa'a' va ndŏ' saa xini sŏ'o ndŏ' ña ka'án ĭ xiin' ndŏ'. Kuachĭ ndii, saa nĭi' xini sŏ'o ndŏ' ña ka'án ĭ jaan' ndii, nĭi' sakan' taxĭ ĭ ña chuun va ndŏ', tĕ kundanĭ ndŏ' a. Tĕ taxĭ ĭ ña ndĕĕ kundanĭ kua'a' ka ndŏ' a. ²⁵ Kuachĭ ndii, yoo ka kundanĭ sava ña ka'án ĭ jaan' ndii, taxĭ ĭ ña kundanĭ kua'a' ka nĭa a. Ndisu yoo ka tăxi' sŏ'o xa'a' a jaan' ndii, sanandosŏ' ña'a' ĭ ña sie ña kundanĭ nĭa —nĭ kachĭ a.

Ka'án Jesús ĭin ña ka'án ndĭaa xa'a' saq xa'nu' mĭi' ndĭkin'

²⁶ Tĕ nĭ ka'an tŭ Jesús ndii:

—Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá nĕ yivĭ' ndii, nduu' a ndĕĕ naa xka'ndĭá xiin' ndĭkin' ña nĭ kĭku' ĭin tĕ yivĭ' nuu' ñu'u'. ²⁷ Tĕ yivĭ' jaan' ndii, kixĭn ra, tĕ ndokoó ra. Tĕ ndĭkin' jaan' ndii, ndutiá a, tĕ xa'nu' a ñuu nduu' a, uun ĭin ke'in' nduu' a. Tĕ ndĕĕ xĭnĭ tĕ jaan' saa ndutiá ndĭkin' jaan'. ²⁸ Sakan' ña mĭi' ñu'u' jaan' nduu' ña sakua'nu' ña'a'. Xĭ'na ka ĭtun' a xikoó, ĭkan' tĕ kiee' yŏko' a, ya'a

sie te xikoó tũ ndikin' a. ²⁹ Te kij' nakuixa' ndikin' jaan' ndii, kua'an ra te xa'ndia ra a xiin' ichi ki'i, kuachĩ ndii xa ni kiee savi' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' ndikin' ma'a ña nani' mostaza

(Mt. 13:31-35; Lc. 13:18-19)

³⁰ Te ni ka'an tũ Jesús ndii:

—¿Ndee ña nakuitá xiin' ña xa'ndia chuun' Ndiosi nimá ne yivi', uun ndee ña ka'an ndiaa va'a ka nakata e' xiin' a te kuvĩ kundani ndo' a? ³¹ Ña xa'ndia chuun' a jaan' ndii, nduu' a ndee naa ndikin' mostaza. Nδικin' jaan' ndii, ña lulu ma'a ka nduu' a te sakan' sakuu' nuu' ndikin' ña chi'i' e'. ³² Ndisu kij' xa'nu' a ndii, sukun ka itun' a te sakan' sakuu' nuu' ku'u xitĩn', te na'nu' va nda'a' nu' nata'vi'. Sakan' na kuii' ndee saa ti' ta'nu' ndivi' kuvĩ kundiee kati' nda'a' nu' —ni kachi Jesús.

³³ Te xiin' kua'a' ña ka'an ndiaa ndee naa ña jaan' ni ka'an Jesús xiin' ne jaan' saa kuvĩ kundani kuiti' ña. ³⁴ Te xa nuu' ña ka'an ndiaa jaan' kuiti' ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan'. Ndisu nuu' te nda'a' xa'a' a ndii, ni sanakuachi' ndi'i ña'a' a tukũ xaan'.

So'o ni xaa a kij' ni ka'an chuun' Jesús, te ni xikuiin tachi' ndiee'

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵ Kij' ni xaa ñuu kivi' jaan' ndii, ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—To'o' ndo' tukũ ta'vi' xioo mĩni —ni kachi a.

³⁶ Sakan' te ni nakoo ra ne yivi' kua'a' jaan', te kua'an ra xiin' a tixin tundo'o' mii' xa naa a jaan'. Te kua'an tũ ki'in' ne yivi' xiin' sava ka tundo'o'. ³⁷ Sakan' te ni xa'a' xika' ndiee' tachi' nuu' tũkui jaan'. Te ni xa'a' a satuvi' a tũkui nuu' mĩni jaan', te ko'ni' ra' tixin tundo'o' jaan', te xa kua'an chitu' nu'. ³⁸ Ndisu Jesús ndii, su'ma'

tundo'o' jaan' kandu'u' a kixin' a nuu' ña ki'i' xini' a. Ikan' te ni sandoto' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—¡Tákui'e, ndoto nuu' un'! ¿Ñáá ndi'ni yo'ó naa' ndoñu'u' e'? —ni kachi ra xiin' a.

³⁹ Sakan' te ni ndokoo a, te ni ka'an chuun' a xiin' tachi' ndiee' jaan' xiin' tũkui mĩni jaan' ndii:

—Taxin' koo un', nakunaa taxin' un' —ni kachi a.

Xaka'an e, te ni xikuiin ndoo tachi' jaan', te ni nakunaa taxin' tũ tũkui mĩni jaan'. ⁴⁰ Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndichun na yivi' nia ndo'? ¿Ñáá tia'an tũ iini ndo' xini ndo' yu'u'? —ni kachi a.

⁴¹ Te ni yivi' xava'a ra ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—¿Yoo nduu' tũ te yivi' kaa', na kuii' ndee tachi' xiin' tũkui mĩni ka'an chuun' ra xiin', te kandixa' ña'a' a? —ni kachi ra.

5

So'o ni xaa a kij' ni tava' Jesús ña ndiva'a nimá iin te ñu'u' Gadara
(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

¹ Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndee tukũ ta'vi' yu'u' mĩni jaan' nuu' ñu'u' ne Gadara. ² Te kij' ni nuu' a tundo'o' jaan' ndii, xaka'an e', te ni ketá iin te yivi' iin yavi ndii, te ni nata'an' ra xiin' a. Te jaan' ndii, ña ndiva'a naa nimá ra. ³ Te xa yavi jaan' ni ndu'u' ra, te ndee iin ne yivi' ni kuvĩ satiín ña'a' ni ndee xiin' karena. ⁴ Te kua'a' va' ichi' ndii, ni xikotiin ra xiin' karena ndu'u', uun xiin' kaa ña yoo tivĩ. Ndisu xa'ndia ra ña jaan', te sakuachi' ra a. Te ndee iin te yivi' kuvĩ satiín ña'a'. ⁵ Ni xika ra iin ke'in' xiin' ñuu tein ku'u xiin' mii' ita' yavi ndii jaan' nde'í ra, te satuxu'vi xiin' mii' ra xiin' yuu' kua'an ra. ⁶ Kij' ni xini ra Jesús ndee xika' ndii, ni ndava ra kua'an ra mii' iin' a, te ni xaa ra, te ni xikuiin

xiti' rā nuu' a. ⁷ Tē nī ka'an ti'e' rā xiin' a ndii:

—¿Ndichun kuaxi un' sataña'a' un' yu'u, Jesús, si'e Ndiosi ndu'u' ndivi'? Ka'an nda'vi i xiin' un' ña sando'o' u'vi un' yu'u —nī kachi rā.

⁸ Nī ka'an rā sakan' xiin' a sakan' ña xā nī ka'an chuun' a xiin' ña ndiva'a jaan' ndii:

—Ñā ndiva'a, kuan ketā nimá te yivi' ñaa' —nī kachi a.

⁹ Tē nī ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Saa nani' yo'ó? —nī kachi a.

Sakan' te nī ka'an rā xiin' a ndii:

—Legión nani' i, sakan' ña kua'a' va ndu —nī kachi rā.

¹⁰ Sakan' te nī ka'an nda'vi va ña ndiva'a jaan' nuu' Jesús ña ti'vi' ña'a' a tuku xaan'. ¹¹ Yatın ikan' nī yoō iin itun, te ndoso' iin ti'vi' chie kinī xaxi' ri' ku'u. ¹² Tē nī ka'an nda'vi tuku'u a xiin' Jesús ndii:

—Saa un' ña va'a, te ti'vi' un' ndu'u, te kun ko'nī ndu tixin kinī kaa' —nī kachi a.

¹³ Sakan' te nī taxī Jesús ña jaan'. Tē nī kije ña ndiva'a jaan' nimá te yivi' jaan', te nī ko'nī a tixin kinī jaan'. Tē nī taxta'an' ri' nī nakaa' ri' mii' nako' itun jaan' ndee nī koyo ri' minī jaan', te nī xi'i' ri'. Yatın' uvi mii' nī ku'u ri'.

¹⁴ Tē yivi', te ndiee' xito' kinī jaan' ndii, nī xinu rā kuan nu'u rā. Tē nī ka'an rā xiin' ne ndiee' ñuu rā ndee ña nī xka'ndia. Tē nī ka'an tu rā xiin' ne ndiee' yatın ñuu jaan'. Tē nī kije ne yivi' kuan kunj nduchi' nuu' ña ndee ña nī xka'ndia ikan'. ¹⁵ Tē nī ndekuje ña mii' iin' Jesús, te nī xini' ña te nī ñu'u ña ndiva'a nimá ndu'u' rā yatın nuu' Jesús ni'nu' rā toto, te xā kuvi tu xanini va'a rā. Kij' nī xini' ne yivi' ña jaan' ndii, nī yi'vi va' ña. ¹⁶ Tē ne yivi', ne nī xini' nduchi' nuu' ña nī xka'ndia jaan' ndii, nī ka'an ña xiin' inga ne yivi' ndee ña nī xaa Jesús xiin' te nī

ñu'u ña ndiva'a nimá jaan', xiin' ña nī ndo'o' kinī jaan'. ¹⁷ Sakan' te nī xaa' ka'an nda'vi ña xiin' Jesús ña ketā a nuu' ñu'u' ña jaan'. ¹⁸ Tē kij' skó'nu' a tixin tundoo' kua'an a ndii, nī xikan te nī ñu'u' ña ndiva'a nimá jaan' ña saa Jesús ña va'a te taxī a ña ku'un rā xiin' a. ¹⁹ Ndisu nī taxī a ku'un rā xiin' a. Süu' jaan' ndii nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Kuan nu'u' vi'e un' mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' un', te ka'an un' xiin' ña sakuu' ña ka'nu' ña nī xaa xto'o' e' Ndiosi xa'a' un'. Tē ka'an tu un' xiin' ña xa'a' saa nī kuvita iinī a xa'a' un' —nī kachi a.

²⁰ Sakan' te nī ketā te jaan' kua'an rā, te xa'a' ka'an rā xiin' sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Decápolis xa'a' ña ka'nu' ña nī xaa Jesús xa'a' rā. Tē nī nandanī sakuu' ña kij' nī xini' so'o' ña ña nī ka'an rā jaan'.

So'o' nī xaa a kij' nī sanatiaku Jesús ña' si'e Jairo, te nī sanda'a tu a iin ña' ndo'o' kui'e nii'

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹ Kij' nī nandjiko' Jesús xiin' tundoo' jaan' tuku ta'vi' yu'u' minī jaan' ndii, kua'a' ya'a ne yivi' nī nakaya saa xinundu'u xiin' a ikan', sakan' na nī nuu' a te nī ndoo' a iin' a ikan'. ²² Sakan' te nī xaa iin te nani' Jairo. Tē jaan' ndii, te xa'ndia chuun' xa'a' vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan' nduu' rā. Tē kij' nī xini' rā Jesús ndii, nī kuyatın rā, te nī xikuin xiti' rā nuu' a, ²³ te nī ka'an nda'vi va' rā xiin' a ndii:

—Ña'a' si'e i ndii, xā kuni kuvi kuii a'. Ndisu saa un' ña va'a te ku'un un', te chikanu' un' nda'a' un' xini' a' te nda'a' a' te kutiaku a' —nī kachi rā.

²⁴ Sakan' te kua'an Jesús xiin' te jaan'. Tē kua'an tu ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a. Ndee ku'ni' vi' ña'a' ne yivi' jaan' kua'an ña. ²⁵ Tē tein ne yivi' jaan' ka'ni iin ña' ndo'o' kui'e nii', te xā uxī uvi kuiya kua'an ña ndo'o' a' kui'e

jaan'. ²⁶ Te xa kua'a' va ni ndo'o a' nda'a' kua'a' te tatan'. Te ni ndi'i ndoo xu'un' a' ni xa'ni' a' xa'a' kui'e jaan'. Ndisu süu' so'o nda'a a', süu' jaan' ndii so'o kundiee' ka kui'e jaan' xiin' a'. ²⁷ Te kij' ni xini a' kuento ña ka'an ne yivi' xa'a' Jesús ndii, ni kixin a' xata' a tein ne yivi' kua'a' jaan', te ni tondia nda'a' a' toto a'. ²⁸ Sakan' ña ni ka'an a' xiin' nimá a' ndii: "Naa' kuvi' tondia i tee' toto kuiti' a' ndii, nda'a' i", ni kachi a' xiin' nimá a'. ²⁹ Te kij' ni tondia nda'a' a' toto a' ndii, xa numi' sakan', te ni xikuijn ña'a' nii jaan'. Te ni xini a' ndii, ni kije ña'a' kui'e jaan'. ³⁰ Xa numi' sakan', te ni xini tu Jesús ña xiin' ña ndiee' a' ni nda'a' iin ne yivi'. Ikan' te ni nakoto a' xata' a tein ne yivi' jaan', te ni ka'an a' ndii:

—¿Yoo ni tondia nda'a' toto i? —ni kachi a.

³¹ Sakan' te ni nakuijn te nda'a' xa'a' a' ndii:

—Koto un', saa vi' kua'a' ne yivi' ku'ni' yo'ó, te kusaa' ndatu'un' un' ndii: "¿Yoo ni tondia nda'a' toto i kachi un'?" —ni kachi ra.

³² Ndisu Jesús ndii, xito' a' saa xinundu'u xiin' a' te kuni a' yoo ni tondia nda'a' toto a'. ³³ Te ña'a' jaan' ndii, xa xini a' ña xa ni nda'a' a' ña ni tondia nda'a' a' toto a', sakan' na kuii' tee' ndee kisi' vi' ña'a' ña yi'vi a' ndii, ni kuyatin a', te ni xikuijn xiti' a' nuu' Jesús, te ni ka'an a' ndaku a' xiin' a' sakuu' ña ni xaa a' te ni nda'a' a'. ³⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Xa ni nda'a' un', pia'un, xa'a' ña ini un' xini un' yu'u. Kua'an te Ndiosí na taxí ña maní' koo xiin' un', sakan' ña xa ni nda'a' un' nuu' kui'e ña ni ndo'o un' —ni kachi a.

³⁵ Kij' kusaa' ka'an ka Jesús xiin' ña jaan' ndii, ni ndekuje iin uvi' te ni kije vi'e Jairo, te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jairo jaan' ndii:

—Tákuie, xa ni ndo'u'u' ndi'i ña' si'e un'. Sataña'a' ka un' nuu' maestro ñaa' —ni kachi ra.

³⁶ Te Jesús ndii, ni xini so'o a' ña ni ka'an te jaan', ndisu ni ka'an a' xiin' Jairo ndii:

—Kaka nimá un', ini kuiti' un' kuni un' yu'u —ni kachi a.

³⁷ Te ni taxí a' ku'un ndee iin ne yivi' jaan' xiin' a'. Süu' jaan' ndii, Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, ñani Jacobo jaan', kuiti' ni taxí a' ku'un xiin' a'. ³⁸ Te kij' ni xaa a' vi'e te xa'ndia chuun' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a' jaan' ndii, ni xini a' ña kuaa' ne yivi' xaku' nja, te kuaa' xi'i xachi' tu nja xa'a' ña' sie, ña' ni xi'i jaan'. ³⁹ Sakan' te ni nda'ni a' vi'e, te ni ka'an a' xiin' ne ñu'u' jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaa' ndo' te xaku' ndo' sakan' vi'? Kuachi ndii kuasa' ni xi'i a', süu' jaan' ndii kixin kuiti' a' —ni kachi a.

⁴⁰ Te ni xaku ndiaa' ichi ña'a' ne yivi' jaan'. Sakan' te ni tava' Jesús sakuu' nja ki'e, te ni naka a' yuva' si'i' ña' sie jaan', xiin' te kua'an xiin' a' jaan'. Te ni ko'ni nja xiin' a' mii' kandu'u' ña' ni xi'i jaan'. ⁴¹ Sakan' te ni tijn a' nda'a' ña' sie jaan', te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Talita, cumi —ni kachi a. Tu'un jaan' kuni kachi ndii: Ña' sie, xiin' yo'ó ka'an i, ndokoq un'.

⁴² Xaka'an e', te ni ndokoq ña' sie, ña' kumi' uxí uvi' kuiya jaan', te ni xa'a' a' xika' a'. Te kij' ni xini ne ita' xiin' Jesús ña' ni xaa a' jaan' ndii, ni nandan' ya'a' nja. ⁴³ Te ni ka'an ndiee' va Jesús xiin' nja ña ka'an nja xiin' ndee iin ne yivi' ña ni xaa a' ikan'. Sakan' te ni ka'an tu a' xiin' yuva' si'i' ña' jaan' ña taxí nja ña kuxi a'.

6

So'o ni xaa a' kij' ni nandiko' Jesús ñuu' a' Nazaret
(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

¹ Sakan' te ni ketā Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni nandiko' a űuu mii' ni xa'nu a. ² Te kij' ni xaa kivi' sábadō, ña xinandiee' ne yivi' ndii, ni xa'a' a sania'á a ne yivi' tixin vi'e mii' nakayá ne űuu jaan'. Te kua'a' ne ni nakaya ikan' kij' ni xin' so'o nja ña ka'an a ndii, ni nandan' nja, ka'an nja ndii:

—¿Mii' ka vi' tu ni sakuaan te kaa'? Te, ¿mii' tu kuaxi ña xini tuni ra? Te, ¿mii' ka vi' tu kuaxi ña ndiee' ra te kuvj xaa' ra chuun ka'nu' koo' chukuu' jaan'? ³ Te tuxi' itun' kujti' nduu' ra. Te xini e' ña si'e María nduu' ra. Te xini tu e' ñani ra Jacobo, xiin' José, xiin' Judas, xiin' Simón. Te űuu yo'o' ndiee' tu ña'a' ta'an ra —ni kachi xiin' ta'an nja.

Xa'a' a jaan' na ni nasaa' nja, te ni kandixa' ña'a' nja. ⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, xito' ka'nu' ña'a' sakuu' ne yivi'. Ndisu ne ndiee' űuu mii' ra xiin' ne iin kuu' xiin' ra, xiin' ne ndiee' vi'e ra ndii, xito' ka'nu' ña'a' nja —ni kachi a xiin' ne jaan'.

⁵ Te ni kuvj saa a ndee iin chuun ka'nu' koo' chukuu' ikan'. Ndia'vi' kujti' ne yivi' ni sanda'a a kij' chindu'u' a nda'a' a xini nja. ⁶ Te ni nandan' va Jesús xa'a' ña ini ne jaan' xini ña'a' nja. Te ni xin'u'ni a sakuu' űuu ña űu'u' yatın ikan' sania'á tu'un Ndiosí.

So'o ni xaa a kij' ni tianu' Jesús te nda'a' xa'a' a te ku'un ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷ Sakan' te ni kana siin' Jesús te uxj uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni tianu' a uvi ta'an uvi ta'an ra te kun ka'an ndoso' ra tu'un a. Te ni taxi tu a ndiee' ra te tava' ra ña ndiva'a ña űu'u' nimá ne yivi'. ⁸ Te ni ka'an chuun' a xiin' ra ña kōñi'j ra ndee iin ña'a' ku'un ra ichi', süu' jaan' ndii tun' katuvi'

kujti' ra kōñi'j ra. Te kōñi'j ra tindaa', ni ndee ña xaxi', ni ndee xu'un'. ⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ña ku'un ra xiin' ndixan' ña xa ki'i' kujti' ra, te sakan' tu toto ña xa ni'nu' kujti' ra ku'un ra xiin'. ¹⁰ Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Ndee ka vi'e ne yivi' mii' xaa ndo' ndii, ikan' kujti' kundiee ndo' ndee kiee ndo' űuu jaan'. ¹¹ Te naa' xaa' ndo' iin xaan' te natiin' va'a ne yivi' ndo'ó, te ni ndee taxi' so'o tu nja ña ka'an ndoso' ndo' ndii, kiee ndo' űuu jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ki'i' ndo'. Te xiin' ña jaan' sakuni' ña'a' ndo' ña koo nja tundo'o'. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundo'o' ne űuu jaan' kij' sana'má Ndiosí ne yivi', te sakan' ne ni ndiee' űuu Sodoma xiin' űuu Gomorra —ni kachi Jesús.

¹² Te ni kiku ra kua'an ra ka'an ndoso' ra ña nama ne yivi' nimá nja xa'a' kuachj ña xaa' nja. ¹³ Te ni tava' tu ra kua'a' ña ndiva'a nimá ne yivi'. Te ni xakin ra xa'an oliva xini' kua'a' ne kuni kuvj, te ni nda'a nja.

So'o ni xaa a kij' ni xi'i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴ Kanii' ikan' ni kiku kuento xa'a' Jesús. Te ni xini so'o tu Herodes, te xa'ndia chuun' kuu' nuu', kuento ña ka'an ne yivi' xa'a' Jesús. Sakan' ña sava nja ka'an ndii: “Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí ndii, ni natjaku ra, te suvi nduu' Jesús. Ña jaan' na kui' kumi' ra ña ndiee' te xaa' ra kua'a' chuun ka'nu' koo' chukuu'”, kachi nja. ¹⁵ Te sava tuky nja ka'an ndii: “Elias te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu' Jesús”, kachi nja. Te sava ni tuky nja ka'an ndii: “Iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí kujti' nduu' a ndee naa te ni xika xta'an'”, kachi nja.

¹⁶ Te ni ka'an Herodes kij' ni xini ra kuento jaan' ndii:

—Te jaan' nduu' Juan, te ni ka'an chuun' yu'u te ni kendoso' te xiin' sukun', te ni natjaku' ra —ni kachj ra.

¹⁷ Ni ka'an Herodes jaan' sakan', kuachj ndii suvi ra ni ka'an chuun', te ni tiin te xiin' ra Juan jaan', te ni satiin na'a' a' ra, te ni chinaa' na'a' a' ra vi'e kaa, na kuu' na' Herodias. Kuachj ndii ni tunda'a' Herodes xiin' a' tee' ndee na' si'i' Felipe, nanj ra, nduu' a'. ¹⁸ Sakan' na kuii' ni ka'an Juan jaan' xiin' ra ndii: "Va'a yoo a na ni tunda'a' un' xiin' na' si'i' nanj un'", ni kachj ra. ¹⁹ Xa'a' a' jaan' na na' Herodias jaan' ndii, ndasi' va a' Juan. Te kuni ka'ni' a' ra, ndisu kuvj saa a' na jaan', ²⁰ kuachj ndii xito' ka'nu' va Herodes Juan jaan', sakan' na xin' ra ndii, te xachuun' ndaku nduu' te jaan', te ndoo tu nimá ra. Na jaan' na ni taxj ra ka'ni' na'a' na' jaan'. Te ki'in' ichi' ni xini so'o Herodes na ka'an Juan jaan', tee' ndee ni ndi'ni nimá ra xa'a' na jaan' ndii, ni xtanj va ra kuni so'o ra na ka'an te jaan'.

²¹ Te kij' ni nakuijn kivi' na ni kaku Herodes jaan' ndii, ni xini na' Herodias na kivi' jaan' kuvj ka'ni' a' Juan jaan'. Kuachj ndii ni xa'a' ra jin viko' sii', te ni xa'a' tu ra na xaxj' xakuua'. Te ki'in' te kuu' ka'nu' ni tatj ra ndiee' jkan', te ndiee' tu ki'in' te xa'ndia chuun' nuu' te xiin', te ndiee' tu te kuu' ka'nu' nuu' nu'u' Galilea. ²² Jkan' te ni nda'ni jin na' sava, na' si'e Herodias jaan', mii' ndu'u' Herodes jaan' xixi' ra xiin' sakuu' te ni tatj ra, te ni taxa'a' sij' a' nuu' ra. Sakan' te ni ka'an Herodes xiin' a' ndii:

—Kakan un' nuu' i ndee ka na kuni un', pia'un, te taxj i e nda'a' un' —ni kachj ra.

²³ Te ni chikandia ra kuento ra ka'an ra ndii:

—Taxj i nda'a' un' ndee ka na kakan un' nuu' i, pia'un. Koo' a xaa' a naa' kakan un' ndee ta'vi'

sava nu'u' mii' xa'ndia chuun' i —ni kachj ra xiin' a'.

²⁴ Sakan' te ni ketj na' sava jaan' mii' ndiee' te jaan', te ni ndatu'un' a' na' Herodias, si'i' a' jaan' ndii:

—¿Ndee na kakan i, naa'? —ni kachj a'.

Sakan' te ni ka'an si'i' a' jaan' xiin' a' ndii:

—Xini Juan, te sakuchi' ne yivi', kakan un' —ni kachj a'.

²⁵ Sakan' te achj va ni nandiko' na' sava jaan' nuu' Herodes jaan' te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Va'a, kuni i na naka'an e' kujti' te taxj un' nda'a' i tijin jin ko'o' xini Juan, te sakuchi' ne yivi' —ni kachj a'.

²⁶ Sakan' te ni kusuchi' va inj te jaan'. Ndisu ni kuni ra nandiko' xata' ra xiin' kuento ra na ni taxj ra nuu' a' nuu' sakuu' te ndiee' xixi' xiin' ra jaan'. ²⁷ Sakan' na xaka'an e', te ni ka'an chuun' ra xiin' jin te xiin' ra na ku'un na'in ra xini Juan jaan'. Sakan' te ni xa'an te xin' vi'e kaa, te ni kendoso' ra sukun' te jaan'. ²⁸ Te ni na'in ra a, te ni chinaa' ra a tijin jin ko'o', te ni taxj ra a nda'a' na' sava jaan'. Te na' jaan' ni taxj a' a nda'a' si'i' a'.

²⁹ Kij' ni xini te nda'a' xa'a' Juan jaan' kuento na ni ndoo' ra ndii, ni ndekuie te jaan', te ni na'in ra nu'u' nde'i jaan', te ni nataan' ra a.

So'o ni xaa a kij' ni sakuxi' Jesus u'un mii' te yivi'

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰ Ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni nakaya te ni tjanu' Jesus ka'an ndoso' tu'un a jaan'. Te ni ka'an ra xiin' a sakuu' na ni xaa ra xiin' na ni sania'a' ra. ³¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—To'o' mii' e' sakan' mii' taxin' kaa', te kuvj nandiee' e' jin xa'a' —ni kachj a.

Sakan' ña kua'a' xava'a ne yivi' yoo nuu' a, ne kua'an ni ne xaá ni. Te ni ndee künja'a a kuxi a te sakan' tu te jaan'. ³² Sakan' te ni ko'ni ra jin tundo'o te kua'an ra xiin' Jesús jin xaan' mi' taxin' kaa'. ³³ Ndisu kua'a' ne yivi' ndii, ni xini ña kua'an tundo'o jaan', te ni nakuni ña yoo ñu'u' tixin nu'. Sakan' na ni taxta'an' ña kua'an xa'a' ña yu'u' mini mi' kua'an tundo'o jaan'. Te ni kaje ne yivi' jaan' sakuu' ñuu te kua'an ña mi' kua'an Jesús. Te xi'na ka ña ni ndekuje ikan', te sakan' te ni xaa Jesús xiin' te kua'an xiin' a. ³⁴ Te kij' keta' a tixin tundo'o jaan' ndii, ni xini a ndiee' ne yivi' kua'a' ya'a jaan'. Te ni kuvita ini a xa'a' ña, sakan' ña ndee naa mbee, ti' koo' te paxto, nduu' ña. Te ni xa'a' sania'a ña'a' a kua'a' nuu' ña'a'. ³⁵ Te kij' ni kuaa' kua'an ndii, ni kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, xa ni kuaa' va vitin, te mi' koo' yoo ndiee' e'. ³⁶ Va'a ka sandutía un' ne yivi', te kiku ña ku'un ña xa'a' ku'u, uun ñuu kuali' ña ñu'u' yatin te sata' ña ña kuxi ña, sakan' ña yo'o' ndii, koo' a yoo kuxi ña saa e' —ni kachi ra.

³⁷ Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó taxí ña kuxi ña —ni kachi a.

Te ni nakujin ra ndii:

—¿Ñáá kuni un' ña ku'un sata' ndu ña kuxi ne kaa' xiin' xu'un' ña ki'in' jin te yivi' naa' sachuun' ra uvi ciento kivi', te kivi taxí e' ña kuxi ña? —ni kachi ra.

³⁸ Sakan' te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? Kua'an koto ndo' —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a kij' ni kundan' ra saa ta'an kuu' a ndii:

—U'un ta'an xita' va'a te uvi ta'an tjaka' kuiti' —ni kachi ra.

³⁹ Sakan' te ni ka'an chuun' Jesús xiin' ra ña ka'an ra xiin'

ne yivi' te kundiee ti'vi ña nuu' itia kui'. ⁴⁰ Te ni xikundiee ti'vi ne yivi' jaan'. Sava ti'vi ni ndiee ciento ña, te sava ti'vi ni ndiee uvi xiko uxi ña. ⁴¹ Sakan' te ni ki'in Jesús u'un saa' xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tjaka' jaan'. Te ni nakoto a ndivi', te ni taxí a ña chindani Ndiosí. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tjaka' jaan', te ni taxí ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. ⁴² Sakan' te ni xixi sakuu' ña ndee ni nda'ni ña. ⁴³ Ndi'i jaan' te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a ña'in' xiin' tjaka'. Te ni sakutu' ña uxi uvi ta'an íka' na'nu' xiin' ña ni ndoo ndoso' jaan'. ⁴⁴ Te ne ni xixi jaan' ña mi' ndi'i te yivi' kuiti' ndii, u'un mi' ni kuu' ra.

So' o ni xaa a kij' ni xika Jesús nuu' tikui mini

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

⁴⁵ Xaka'an e', te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni ra tixin tundo'o te ki'in' ichi' ra ku'un ra tuku ta'vi' yu'u' mini jaan' te xaa ra ñuu ña ñani' Betsaida. Te kij' kua'an ra ndii, ni ndoo a sandutía a ne yivi' kua'a' jaan'.

⁴⁶ Te kij' ndi'i ni sandutía ña'a' a ndii, ni kaa' a jin xiki' kua'an a, te ndatu'un' a xiin' Ndiosí. ⁴⁷ Te kij' ni kuu' ñuu ndii, xa ni kuxika' te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an ra xiin' tundo'o nuu' mini, te ni ndoo jin ndaa' Jesús ñu'u' jaan'. ⁴⁸ Te kij' xa kitú' kua'an ndii, ni xini Jesús ña ndo'o' te jaan' te satuvi' ra tundo'o jaan' te kua'an nu', sakan' ña kuaxi suma' tachi'. Ikan' te xa'a' Jesús kua'an xa'a' a nuu' mini mi' ñu'u' ra. Te kij' ni ñani'i' ña'a' a ndii, ni xaa a ndee naa ña kuni xka'ndia kua'an a. ⁴⁹ Te kij' ni xini te jaan' kuaxi xa'a' a nuu' tikui mini jaan' ndii, ni ka'an ra ndii, i'na' nduu' a, te ni kuaa' ni'vi va ra. ⁵⁰ Kuachi ndii sakuu' ra ni

xinj̄ ña'a', tē n̄i yiv̄i v̄a r̄a. Ndisu num̄i' tē n̄i ka'an̄ ā xiin' r̄a ndii:

—Sandj̄eni xiin' mii' ndo' tē kuān̄ yiv̄i ndo', sakan' ña yu'u nduu' j̄ —n̄i kach̄i ā.

⁵¹ Sakan' tē n̄i sko'nu' ā t̄ixin̄ tundoo' mii' ñu'u' tē jaan', tē n̄i x̄ikuijn̄ tach̄i' jaan'. Ña jaan' na n̄i nandan̄i koo' chukuu' r̄a. ⁵² Sakan' ña t̄iā'an̄ kundan̄i r̄a ndee ña kuni kach̄i ā ña n̄i ndasakua'a' Jesús xita' va'ā kij̄' n̄i sakuxi' ā ne yiv̄i' kua'a' jaan', sakan' ña x̄ij̄ k̄a nimá r̄a.

S̄o'o n̄i x̄aā ā kij̄' n̄i sanda'a' Jesús ne kuni kuv̄i nuu' ñu'u' Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³ Tē kij̄' n̄i xka'ndj̄a Jesús xiin' tē jaan' min̄i jaan' ndii, n̄i x̄aā ā jin̄ ñu'u' ña nan̄i Genesaret. Tē n̄i sat̄iin̄ r̄a tundoo' jaan' yu'u' min̄i jaan'. ⁵⁴ Tē kij̄' n̄i k̄ieē r̄a xiin' ā t̄ixin̄ tun' jaan' ndii, x̄aka'an̄ e', tē n̄i nakun̄i ne yiv̄i' Jesús, ⁵⁵ tē n̄i x̄a'a' xaxa' n̄i kuento x̄a'a' ā kan̄ii' nuu' ñu'u' jaan' xiin' nda'a' ā. Sakan' tē n̄i x̄a'a' ne ndiee' s̄aā kua'an̄ ikan', kuan̄ ndj̄aka n̄i ne kuni kuv̄i nuu' Jesús, mii' xini' n̄i kuento yoo ā, ndiso' ña'a' n̄i nuu' tun' xto. ⁵⁶ Tē ndee k̄a xaan' xka'ndiá ā kua'an̄ ā ñu'u' kual̄i nduu' ā, uun̄ ñu'u' na'nu' nduu' ā, uun̄ x̄a'a' ku'ū nduu' ā ndii, n̄i t̄andj̄eē ne yiv̄i' ne kuni kuv̄i jaan' i'chi' mii' xito' xka'ndj̄a ā. Tē n̄i ka'an̄ nda'vi n̄i xiin' ā ña t̄ax̄i ā tondj̄a nda'a' ne kuni kuv̄i jaan' tee' yu'u' totō kuj̄t̄i' ā. Tē sakuu' ne n̄i tondj̄a nda'a' yu'u' totō ā jaan' ndii, n̄i nda'a' n̄i.

7

Yo'o' sania'á Jesús ña va'ā k̄a s̄aā e' ña kuni Ndiosí, tē s̄aā e' ña kuni tē yiv̄i'

(Mt. 15:1-20)

¹ Unta' ndii, n̄i nakaya' tē fariseo nuu' Jesús xiin' sava' tē sania'á tu'ūn̄ ndei' Ndiosí. Tē jaan' ndii, ñu'u' Jerusalén n̄i k̄ieē r̄a. ² Kij̄'

n̄i xinj̄ tē jaan' ña sava' tē nda'a' x̄a'a' ā ndii, ndikún r̄a xata' ña ka'an̄ tu'ūn̄ ndei' tē ya'ta', sakan' ña n̄i nat̄iā r̄a nda'a' r̄a ki'in' i'chi' tē kux̄j̄ r̄a, sakan' na n̄i x̄ix̄j̄ r̄a xiin' nda'a' kin̄j̄ xtuu' tē jaan'. Tē x̄a'a' ā jaan' na n̄i ka'an̄ kin̄j̄ r̄a x̄a'a' tē nda'a' x̄a'a' ā jaan'. ³ Sakan' ña tē fariseo xiin' sakuu' ne ta'an' ndu, ne judío ndii, x̄ix̄j̄' n̄i n̄aā' t̄iā'an̄ nat̄iā n̄i nda'a' n̄i ki'in' i'chi'. Sakan' xaa' n̄i x̄a'a' ña ndikún n̄i'j̄ n̄i xata' ña xi x̄aá tē x̄ij̄' ya'ta' ndu. ⁴ Tē kij̄' kua'an̄ n̄iā ya'v̄j̄, tē nandiko' n̄iā v̄j̄'e n̄iā ndii, x̄ix̄j̄' n̄iā n̄aā' t̄iā'an̄ nat̄iā n̄iā nda'a' n̄iā ki'in' i'chi'. Ndisu yoo kua'a' k̄a ña n̄i x̄aā ne x̄ij̄' ya'ta' ndu xaa' n̄iā n̄aā kuu' ña natia' n̄iā ya'xin', xiin' k̄js̄j̄, xiin' sakuu' nd̄achuun', ña n̄i kua'a' xiin' k̄aā, xiin' tun' xto n̄iā. ⁵ Sakan' na n̄i nd̄atu'ūn' ña'a' tē fariseo xiin' tē sania'á tu'ūn̄ ndei' Ndiosi ndii:

—¿Ndichun na s̄axinú tē nda'a' x̄a'a' yo'ó ña xi x̄aá e', ña n̄i nakoo tē x̄ij̄' ya'ta' e'? Sakan' ña x̄ix̄j̄' r̄a xiin' nda'a' kin̄j̄ nuu' Ndiosí —n̄i kach̄i r̄a.

⁶ Sakan' tē n̄i ka'an̄ Jesús xiin' r̄a ndii:

—Ndo'ó, tē xasuvi' xiin' mii' ndii, ndaku v̄a n̄i ka'an̄ Isaiás x̄a'a' ndo' kij̄' n̄i ka'an̄ tiakú r̄a tu'ūn̄ Ndiosí mii' ka'an̄ ā ndii: Ne yiv̄i' yo'o' ndii, xiin' yu'u' kuj̄t̄i' n̄iā xito' ka'nu' n̄iā yu'ū.

Ndisu nimá n̄iā ndii, xika' yoo ā nuu' j̄.

⁷ Tiin' ka'nu' saka n̄iā yu'ū, kuach̄j̄ ndii ka'an̄ chuun' n̄iā ña xini tun̄i ne yiv̄i' kuj̄t̄i'.

Tē ka'an̄ n̄iā ña tu'ūn̄ ndei' yu'ū nduu' ā.

N̄i kach̄i ā. ⁸ Sakan' ña xata' ndo' nakoo' ndo' ña ka'an̄ chuun' Ndiosí, tē ndikún kixin' ndo' xata' ña xi x̄aá e', ña n̄i nakoo' ne x̄ij̄' ya'ta' e', naa kuu' ña natia' ndo' yoo, xiin' ña natia' ndo' ya'xin' ki'in' v̄a i'chi', xiin' kua'a' k̄a inḡa nuu' ña xaa' ndo' —n̄i kach̄i ā.

⁹ Te n̄i ka'an tu Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Chuun va ndo' xiin' ña xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá m̄i' ndo'.¹⁰ Kuach̄j ndii n̄i ke'j̄ Moisés tu'un Ndiosí nuu' tutu m̄i' ka'an a ndii: “Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo’”, kachi a. Te ka'an tu a ndii: “Yoo ka kan̄a'a xiin' yuva' si'i' n̄i ndii, kuni a ña kuv̄i n̄i”, kachi a.¹¹ Ndisu ndo'ó ka'an ndii, kuv̄i ka'an iin ne yivi' xiin' yuva' si'i' n̄i ndii: “Ña'a i ndii, Corbán nduu' a. Xa'a' a jaan' na kuv̄i ch̄ind̄ije' i ndo'ó, sakan' ña sakuu' ña'a i ndii, xa n̄i tax̄i kuento i ña nd̄it̄i Ndiosí kund̄u a.”¹² Te ndo'ó ka'an ndii, naa' ka'an iin ne yivi' sakan' ndii, kuni a ña ch̄ind̄ije' ka n̄i yuva' si'i' n̄i xiin' ña'a n̄i.¹³ Te xiin' ña jaan' xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá m̄i' ndo', ña saya'á nuu' ta'an' ndo', xiin' kua'a' ka inga nuu' ña xaa' ndo' —n̄i kach̄i a xiin' te jaan'.

¹⁴ Sakan' te n̄i kana n̄i tukuu a ne yivi' kua'a' jaan', te n̄i kuyat̄in n̄i nuu' a, te n̄i ka'an a xiin' n̄i ndii:

—Kun̄i so'ó va sakuu' ndo' te kund̄an̄i ndo' ña ka'an i xiin' ndo'.¹⁵ Ndee iin ña xax̄i' ne yivi' s̄at̄ivi' nimá n̄i nuu' Ndiosí. Súu' jaan' ndii tu'un ña k̄iee' yu'u' n̄i nduu' ña sat̄ivi' nimá n̄i nuu' a.¹⁶ Ndo'ó, ne xini so'ó ndii, chuun xa'a' va ndo' ña n̄i ka'an i —n̄i kach̄i Jesús.

¹⁷ Sakan' te n̄i nakoo Jesús ne yivi' jaan', te n̄i nda'ni a iin vi'e, te n̄i ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndee ña kuni kach̄i ña n̄i ka'an nd̄iaa a jaan'.¹⁸ Sakan' te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Na sakan' ndii, n̄i ndee ndo'ó n̄i kund̄an̄i ña n̄i ka'an i jaan'? Ndee iin ña xax̄i' e' kuv̄i sat̄ivi' nimá e' nuu' Ndiosí.¹⁹ Sakan' ña, ña xax̄i' e' jaan' ndii, súu' nimá e' ko'ni' a, súu' jaan' ndii x̄it̄i e'

ko'ni' a, te xit̄i a k̄i' kua'an e' nuu' ku'u' —n̄i kach̄i a xiin' ra.

Te xiin' ña jaan' n̄i ka'an Jesús ña ndee iin ña xax̄i' e' s̄at̄ivi' nimá e' nuu' Ndiosí.²⁰ Te n̄i ka'an ka Jesús ndii:

—Ndisu ña ka'an ne yivi' ndii, t̄ix̄in nimá n̄i kuax̄i a, te ña jaan' nduu' ña sat̄ivi' nimá n̄i nuu' Ndiosí.²¹ Sakan' ña nimá n̄i kuax̄i ña n̄i a ña xan̄i n̄i. Naa kuu' ña kumi' n̄i musa n̄i, xiin' ña xiin n̄i, xiin' ña xa'ni' n̄i ne yivi',²² xiin' ña xaku'na' n̄i, xiin' ña ndioo' in̄i va n̄i xa'a' ña'a inga ne yivi', xiin' ña xaa' va n̄i ndee ka ña n̄i'a, xiin' ña xini xa'an' n̄i ne yivi', xiin' ña kin̄i va kuu' n̄i xiin' iin n̄i, xiin' ña ndas̄i' nuu' n̄i xini n̄i ne yivi', xiin' ña kan̄a'a n̄i xa'a' ne yivi', xiin' ña ñuñu' n̄i, xiin' ña kuu' kaxi' n̄i.²³ Te sakuu' ña n̄i'a jaan' k̄iee' nimá n̄i, te sat̄ivi' ña'a' a nuu' Ndiosí —n̄i kach̄i Jesús.

So'ó n̄i xaa a k̄i' n̄i sanda'a Jesús ña' si'e iin ña' tuku'

(Mt. 15:21-28)

²⁴ Te n̄i ket̄a Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñu'u' yat̄in ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. Te n̄i nda'ni a iin vi'e, te n̄i kuni a ña kun̄i ne yivi' ña ikan' yoo a. Ndisu n̄i kuv̄i t̄is̄i'e a,²⁵ sakan' ña n̄i x̄in̄i iin ña'a' kuento xa'a' a. Xaka'an e', te n̄i xaa a', te n̄i x̄ikuiin xiti' a' nuu' a, sakan' ña yoo iin ña' si'e a' ña naá ña nd̄iva' a nimá.²⁶ Te ña' griega, ña' n̄i k̄iee' nuu' ñu'u' Sirofenicia nduu' a'. Te n̄i ka'an nda'vi a' xiin' Jesús ña xt̄a'ni' a ña nd̄iva' a jaan' nimá ña' si'e a' jaan'.²⁷ Sakan' te n̄i ka'an a xiin' a' ndii:

—Va'a ka x̄i'na tax̄i e' kux̄i si'e e' ndee nda'ni n̄i, sakan' ña v̄a'a na'in e' ña xax̄i' nuu' n̄i, te ko'ni e' ña jaan' nuu' naya' —n̄i kach̄i a.

²⁸ Te n̄i nakuiin ña' jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an un', tákui'e. Ndisu ndee naya' ndii, xax̄i' ri'

xi'e ña koyó tixin mesa yu'u' ne kuachi' kij' xixi' nja —ni kachi' a' xiin' a'.

²⁹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a, naa, nandjiko' un' vi'e un' vitin. Xa'a' a' ña ni ka'an un' kaa' ndii, xa ni ketā ña ndiva'a jaan' nimá ña' si'e un' —ni kachi Jesús xiin' a'.

³⁰ Te kij' ni naxaa ña'a' jaan' vi'e a' ndii, ni xinj' a' kandu'u' ña' lulu si'e a' jaan' nuu' tun' xto, te xa ni ketā tu ña ndiva'a jaan' nimá a'.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te so'o' i'in'

³¹ Tuku ni ni ketā Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni xka'ndja a yatın nuu' Tiro jaan' kua'an a xiin' ra. Te ni xka'ndja tu a nuu' Sidón xjin' nu'u' Decápolis, te ni xaa a yu'u' minj' Galilea. ³² Te ijan' ni ndekuje ne yivi' nuu' a xiin' iin te so'o' i'in'. Te ni ka'an nda'vi nja xiin' a te tondja nda'a' ña'a' a te nda'a' ra. ³³ Sakan' te ni naka siin' a te jaan' ndee ndoso'. Te ni se'vi a nuu' nda'a' a uvi saa' so'o' ra. Te ni kondja tiasji' a nuu' nuu' nda'a' a jaan', te ni tondja a yaa' ra xiin' tiasji' a jaan'. ³⁴ Te ni nakoto a ndivi', te ni xaka inj' a, ka'an a ndii:

—Efata —ni kachi a. Te ña jaan' kuni kachi a ndii: Nunja' vitin.

³⁵ Xaka'an e' sakan' te ni nunja' so'o' ra, te ni nandu'u' va'a tu yaa' ra, te ni xa'a' ka'an kaxi' ra. ³⁶ Te ni ka'an chuun' a xiin' ne yivi' jaan' ña ka'an nja xiin' ndee iin ne yivi' xa'a' ña jaan'. Ndisu so'o' kiku' ka nja kuento xa'a' a tee' ndee tax'i xachi' a saa nja ña jaan'. ³⁷ Te ni nandanj' ya'a ne yivi' jaan' ka'an nja ndii:

—Sakuu' ña xaa' ra ndii, ña va'a nduu' a. Te ndee ne so'o' nuniá' so'o' xaa' ra, te sanaka'an tu ra ne i'in' —ni kachi nja.

8

So'o ni xaa a kij' ni sakuxi' Jesús kumi' mií ne yivi'
(Mt. 15:32-39)

¹ Kivi' jaan' ndii, kua'a' ya'a tuku ne yivi' ni nakaya nuu' Jesús, te koo' a kumi' nja kuxi nja. Sakan' te ni kana a te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

² —Kuvita va inj' i xa'a' ne yivi' kua'a' kaa', sakan' ña xa kua'an unj' kivi' ndiee' nja xiin' e', te koo' a kumi' nja kuxi nja. ³ Te naa' nat'vi' soko ña'a' i vi'e nja ndii, iyo kunjaa' nja ichi', sakan' ña xika' ni kicee sava nja —ni kachi a.

⁴ Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Ndisu mií' taxin' kaa' ndiee' e', tákuie. ¿Saa kuvi tax'i e' ña kuxi ne yivi' kua'a' kaa' te nda'ni nja? —ni kachi ra.

⁵ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakujin' ra ndii:

—Uxa ta'an a —ni kachi ra.

⁶ Sakan' te ni ka'an chuun' a nuu' ne yivi' te kundiee nja nuu' nu'u' jaan'. Te ni ki'in' a xa saa' xita' va'a jaan', te ni tax'i a ña chindani Ndiosí. Te ni sakuachi' ña'a' a, te ni tax'i ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a jaan'. Te ni xaxa' ra ña jaan' nda'a' ne kua'a' jaan'. ⁷ Te ni kumi' tu te nda'a' xa'a' a jaan' ndia'vi' tjaka' kualí, te ni ki'in' a ri', te ni tax'i tu a ña chindani Ndiosí. Te ni ka'an chuun' a xiin' ra ña xaxa' tu ra ti' jaan' nda'a' ne yivi' jaan'. ⁸ Ni xixi ne yivi' jaan' ndee ni nda'ni nja, te ni nakaya ra xa ta'an íka' na'nu' va, ña xaxi' ña ni ndoo ndoso'.

⁹ Te ne ni xixi jaan' ndii, ni kuu nja yatin' kumi' mií. Sakan' te ni sandutiá ña'a' Jesús. ¹⁰ Ndi'j' jaan' te ni sko'nu' a tixin iin' tundoo' xiin' te nda'a' xa'a' a, te kua'an a nuu' nu'u' Dalmanuta.

Xikán ne yivi' iin chuyun ka'nu' koo' chukuu' nuu' Jesús

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹ Sakan' te ni ndekuje te fariseo nuu' Jesús, te ni xa'a' iin' taan ra xiin' a ndee ni te koto kua'a' ña'a' ra. Sakan' na kuii' ni ka'an ra xiin' a ña saa a iin chuyun ka'nu' ña taxi' Ndiosí. ¹² Ni xaka iní a ka'an a ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin ndii, xikán ndo' chuyun ka'nu' nuu' i, ndisu ka'an ndaku i xiin' ndo' ndii, ndee iin chuyun ka'nu' saa i nuu' ndo' —ni kachi a.

¹³ Te ni ndoq ra ita' ra ikan', te ni sko'nu' a tundoo' jaan', te kua'an a tuku ta'vi' miní Galilea jaan'.

Ka'an Jesús xa'a' ña v'a' ña sania'á te fariseo

(Mt. 16:5-12)

¹⁴ Te nda'a' xa'a' Jesús ndii, ni nandosó' ra koní'í ra xita' va'a, te iin ndaa' kují' a ni'i' ra ñu'u' ra tixin tundoo' jaan' kua'an ra. ¹⁵ Te ni ka'an chuun' Jesús xiin' ra ndii:

—Koto na xito' xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura, ña tiin' te fariseo xiin' te nduu' kuenta Herodes —ni kachi a.

¹⁶ Te ni xa'a' ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Ka'an a sakan' xiin' e', sakan' ña koo' xita' va'a ndiso' e' —kachi ra.

¹⁷ Te ni xini Jesús ña ndatu'un' xiin' ta'an' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun ndatu'un' xiin' ta'an' ndo' xa'a' xita' va'a? ¿Ñáá kusaa' küvi nakuní ndo' ña ka'an i te kundani ndo' a? ¿Ñáá xii ka nimá ndo' ndee vitin? ¹⁸ Yoo nduchi' nuu' ndo', ndisu xito' ndo' xiin' a, te yoo tu so'q ndo', ndisu xini so'q ndo'. ¿Ñáá naka'an' ndo' ña ni xaa i? ¹⁹ Kij' ni sakuachi' i u'un' ta'an' xita' va'a, te ni xixi u'un' mii' ne yivi' ndii, ¿saa ta'an' íka' na'nu' va' chitu' ña xaxi' ni ndoo' ndoso' ni nachii' ndo'? —ni kachi a xiin' ra.

Te ni ka'an ra ndii:

—Uxi uvi' ta'an nu' —ni kachi ra.

²⁰ Sakan' te ni ka'an tukuu a xiin' ra ndii:

—Te kij' ni sakuachi' i uxa ta'an xita' va'a, te ni xixi kumi' mii' ne yivi' ndii, ¿saa ta'an' íka' na'nu' va' chitu' ña xaxi' ña ni ndoo' ndoso' ni nachii' ndo'? —ni kachi a xiin' ra.

Te ni ka'an ra ndii:

—Uxa ta'an nu' —ni kachi ra.

²¹ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá ni ndee sakan' kundani ndo'? —ni kachi a.

So'q ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nuu' ñuu Betsaida

²² Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Betsaida, te ni ndekuje ne yivi' nuu' a xiin' iin te kui'e nuu'. Te ni ka'an nda'vi nia xiin' a ña tondia nda'a' ña'a' a te nda'a' ra. ²³ Ikan' te ni tiin a nda'a' te kui'e nuu' jaan'. Te ni naka ña'a' a, te kua'an a nuu' ñuu jaan' xiin' ra. Te ni kondia tiasí' i a nduchi' nuu' ra, te ni tondia nda'a' ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a naa' xa kuví xito' ra sie. ²⁴ Sakan' te ni xito te jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Kuví xini i ne yivi', ndisu naa iin' itun' kují' iin' nia nuu' i, te kuan kuaxi nia xika' nia —ni kachi ra.

²⁵ Sakan' te ni tondia nda'a' ni tukuu a nduchi' nuu' ra jaan', te ni xa'a' ra xito' tukuu' ra. Te xa ni nda'a' ra, te kuví xito' kaxi' ra sakuu' ña yoo. ²⁶ Ndi' i jaan', te ni tí'vi' ña'a' a ví'e ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndä'ni ka un' ñuu yo'o', ni ndee ka'an tu un' xiin' ne ndiee' ñuu yo'o' ña ni nda'a' un' —ni kachi a.

Ka'an Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakaku' yoo'

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷ Te ni keta Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu ña nduu' nda'a' ñuu Cesarea

Filipo, te ni ndatu'un' a te jaan' kij' kua'an ra ichi' jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, kachi ne yivi'? —ni kachi a.

²⁸ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'an na Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosi, nduu' un', te sava tuku na ka'an na Elias nduu' un', te sava tuku na ka'an na inga te ni ka'an tiaku tu'un' Ndiosi xta'an' nduu' un' —ni kachi ra.

²⁹ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakujin Pedro ka'an ra xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, na ni tjanu' Ndiosi sakaku ne yivi' —ni kachi ra.

³⁰ Ndisu ni ka'an chuun' ndije' a xiin' ra na ka'an ra xiin' ndee jin ne yivi' yoo nduu' a.

Ka'an Jesús ndee na kundoo' o a te kuvj a

(Mt. 16:21-23; Lc. 9:22-27)

³¹ Sakan' te ni xa'a' Jesús sania' a na'a' a na kuni a na kundoo' o u'vi va na nduu' tu te yivi', te sandije' kui'e na'a' te xixa nuu' nuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania' a tu'un' ndei' Ndiosi, te ka'ni' na'a' a ra, ndisu natjaku a kivi' na unj.

³² Te ni ka'an kaxi' a na jaan' xiin' ra. Sakan' te ni xta'ni' siin' na'a' a Pedro, te ni xa'a' kani' kuento na'a' a ra. ³³ Ikan' te ni ndjko kuin' Jesús, te ni nakoto a nuu' inga ka te nda'a' xa'a' a jaan', te ni kani kuento a Pedro ka'an a ndii:

—Kua'an ndia'a' naa'. Ka'an un' ndee naa na ndiva'a. Te xanini un' saa kuni Ndiosi, suu' jaan' ndii xanini un' naa xanini ne yivi' kujti' —ni kachi a.

Ka'an Jesús saa kuni a saa e' te kundikun e' ichi' a

(Mt. 16:24-28; Lc. 9:23-27)

³⁴ Sakan' te ni kana Jesús te nda'a' xa'a' a xiin' ne yivi' kua'a', te ni ka'an a ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuni a na nakoo na na kuni mi' na, te na koo tu'va tu na te kundoo' o na ndee naa kundoo' o i nuu' krusin, te kundikun na yu'u. ³⁵ Kuachi ndii, yoo ka kuni sakaku xiin' mi' mi' ndii, kuvj na. Ndisu yoo ka taxi' kivi' nuu na xa'a' ichi' yu'u xiin' xa'a' tu'un va'a ndii, natijn na kivi' nuu na koo' kivi' ndi'i'. ³⁶ Te kuasa' kuni tu kivi' nuu jin ne yivi' naa' kanando na sakuu' na'a' na yoo jin yivi', te kuvj na nuu' Ndiosi. ³⁷ Sakan' na koo' ndee jin na'a' jin yivi' na kuvj chikandja na xa'a' kivi' nuu, na koo' kivi' ndi'i'. ³⁸ Te yoo ka kuchani xa'a' yu'u xiin' xa'a' tu'un i nuu' ne ndiso kuachi ndee' vitin, ne xa'ni ndoso' Ndiosi ndee naa xaa' jin ne kumi' musa ndii, jin kachi kuchani tu yu'u, na nduu' tu te yivi', xa'a' ne jaan' nuu' Ndiosi kij' kixin tukuu i jin yivi' xiin' na ndije' yuva' i Ndiosi, xiin' na ndije' sakuu' angele, na xika' nuu' nuu' a.

9

¹ Te ni ka'an ka tu a xiin' na ndii:

—Na ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ka'ni sava ne yivi' tein ndo'ó yo'o' vitin ndii, kuvj na ndee kuni na na xa' na xa'ndia chuun' Ndiosi xiin' na ndije' a —ni kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni nandu ndatun' va nuu' Jesús, te ni yi'e tu toto a

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

² Inu ta'an kivi' ni xka'ndia, te ni naka Jesús Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, te kua'an siin' a xiin' ra jin tindu' sukun. Te ni xinj te jaan' na ni nandu ndatun' va a.

³ Te toto a ndii, ni nandu yi'é koo' chukuu' a, te yaa kachi' vi' a. Ndee jin ne yivi' jin yivi' ndee mi' ka kij' natia' na ndii, kuvj ndasayaa na toto naa toto a jaan'.

4 Ikan' te ni xini ra ña ni tuvj Elías xiin' Moisés, te ndatu'un' ra xiin' Jesús. 5 Ikan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Va'a ña kuaxi ndu yo'o', tákui'e. Na kasa'a ndu unj ta'an tja'va'. Iin a kundu'u' yo'ó, te iin a kundu'u' Moisés, te iin a kundu'u' Elías —ni kachj ra.

6 Ni ka'an ra sakan' xiin' Jesús sakan' ña xini ka ra ndee ña ka'an ra, sakan' ña ni yí'vi va unj saa' te jaan'. 7 Sakan' te ni nuu iin viko', te ni tisa'ví a sakuu' te ita' ikan'. Te tejin viko' jaan' ni ka'an iin tachj' yu'u' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e manj' j. Kunj so'ó ndo' ña ka'an a xiin' ndo' —ni kachj a.

8 Te xaka'an e', te ni nakoto te jaan' saa xinundu'u' mii' ita' ra jaan', ndisu ndee iin koo' ni xini ka ra. Ndee iin ndaa' Jesús kujtj' ni xini ra ikan'.

9 Te kij' naka'a' a xiin' ra tindu' jaan' ndii, ni ka'an chuun' a xiin' ra ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' ña ni xini ra ikan'. Süu' jaan' ndii ndee kij' natjaku ña nduu' tu te yivi', te kuvj ka'an ra xa'a' ña jaan'. 10 Te ni saxinu ra ña ni ka'an chuun' a xiin' ra jaan'. Ndisu ni xa'a' ndatu'un' ta'an' ra ndee ña kuni kachj a ña natjaku tukuu a jaan'. 11 Te ni ndatu'un' ra Jesús ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿ndichun na ka'an te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña xi'na' ka Elías nandjiko', sakan' vj' te kixin ña sakakú ne yivi'? —ni kachj ra.

12 Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndixa' nduu' a ndii, xi'na' ka Elías kixin, te sakoo' tu'va' ra sakuu' ña yoo. Te ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi', ña sando'o' kua'a' te yivi' yu'u, te sandiee kui'e tu ra yu'u. 13 Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña xa ni kixin Elías jaan', te ni xaa ne yivi' saa ka ni

kunj nja xiin' ra naa ka'an tutu Ndiosí xa'a' ra —ni kachj a.

So'ó ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te sava, te naá ña ndiva'a nimá

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

14 Kij' ni xaa Jesús xiin' te unj ta'an jaan' ndienu mii' ndiee' inga te nda'a' xa'a' a ndii, ni xini a kua'a' ya'a ne yivi' saa xinundu'u' xiin' ra. Te ita' tu sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí kani' ta'an' kuento ra xiin' te jaan'. 15 Kij' ni xini sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' kuaxi Jesús ndii, ni nandanj nja, te ni taxa'an' nja kua'an nakuatu ña'a' nja. 16 Te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndee xa'a' kani' ta'an' ndo' kuento xiin' te kaa'? —ni kachj a xiin' ra.

17 Sakan' te ni ka'an iin te ka'ni tejin ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, si'e j kuaxi ndjaka j nuu' un', sakan' ña ña ndiva'a naá nimá ra, te xaa' i'in' ña'a' a. 18 Mii' ka xika' ra te kani' ña'a' a, te suku' ña'a' a ñu'u', te tava' a pele yu'u' ra, te sake'j' a nu'u' ra, te xajtun' ña'a' a. Xa ni ka'an j xiin' te nda'a' xa'a' un' te xta'ni' ra a nimá si'e j kaa', ndisu ni kuvj xta'ni' ra a —ni kachj ra xiin' Jesús.

19 Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ne inji xini Ndiosí nduu' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin. ¿Saa ka vj' ta'an ka kivi' koo' j xiin' ndo'? Te, ¿saa ka vj' ta'an ka kivi' kundjeni j ña xaa' ndo'? Nja'a' ndo' yo'o' xiin' te sava ñaa' —ni kachj a.

20 Sakan' te ni kixin ndjaka ña'a' nja nuu' a. Te kij' ni xini ña ndiva'a jaan' Jesús ndii, ni kisi ndiee' va a te sava jaan', te ni nduva' ra ñu'u' xiko' kava' ra xika' ra ikan'. Te ni kiee' pele yu'u' ra. 21 Sakan' te ni ndatu'un' Jesús yuva' te jaan' ndii:

—¿Ama' vj' ndo'o' ra sakan'? —ni kachj a.

Tē nī ka'an tē jaan' xiin' a ndii:
—Ndee kij' lulu vī' rā. ²² Kua'a' va ichi' skó'ni' ña'a' ña ndiva'a jaan' nuu' ñu'u' xiin' nuu' tikuī tē ka'ni' ña'a' a. Sakan' na kuii' naa' yoo ña kuvī saa un' xa'a' rā ndii, kuvīta inī un' xa'a' rā, tē chindiee' un' ndu'u' —nī kachī rā.

²³ Ikan' tē nī ka'an nī tukuu Jesús xiin' rā ndii:

—Ká'an un' "naa kuvī", kuachī ndii sakuu' a kuvī saa i xa'a' ne inī xini yu'u' —nī kachī a.

²⁴ Xaka'an e', tē nī ka'an ti'e' yuva' tē sava jaan' ndii:

—Inī i xini i yo'ó, tákuī'e. Ndisu taxī un' ña kuñi va'a ka i kuñi i yo'ó —nī kachī rā.

²⁵ Tē kij' nī xini Jesús ña nī xa'a' nakutu' ne yivi' kua'a' ya'a jaan' mii' iin' a ndii, nī ka'an ndiee' a xiin' ña ndiva'a jaan' ndii:

—Yo'ó, espíritu ña ndiva'a, ña xaso'o' tē xaa' i'in' tū un' ndii. Ka'an chuun' i xiin' un', kua'an ketā nimá tē sava ñaa', tē kōo' kivi' ka nandiko' un' —nī kachī a.

²⁶ Sakan' tē nī nde'i rā, tē nī kisi ndiee' va ña'a' a. Tē nī ketā ña ndiva'a jaan' nimá rā, tē kua'an a. Tē nī ndoo rā kandu'u' rā ñu'u' ndee naa tē xa nī xi'i. Tē kua'a' ne yivi' jaan' nī ka'an ña xa nī xi'i rā. ²⁷ Ndisu nī tijn Jesús nda'a' rā, tē nī ndani' ña'a' a. Tē nī xikuijn ndichī rā.

²⁸ Tē kij' nī nda'ni' a iin' vī'e ndii, nī ndatu'un' siin' ña'a' tē nda'a' xa'a' a ka'an rā ndii:

—¿Ndichun na nī kuvī xta'ni' ndu ña ndiva'a jaan'? —nī kachī rā.

²⁹ Tē nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Ña ndiva'a naa ña jaan' ndii, kuní a ña ka'an va e' xiin' Ndiosí, tē kuní tū a ña koo nditā e', tē kuvī xta'ni' e' ña jaan' —nī kachī a.

Tuku nī ka'an Jesús xa'a' ña kundo'o a tē kuvī a

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰ Kij' nī ketā a ikan' kua'an a xiin' tē nda'a' xa'a' a ndii, nī

xka'ndia a ñu'u' Galilea, ndisu nī kuní a ña kuñi ña'a' ndee iin' ne yivi', ³¹ kuachī ndii tē nda'a' xa'a' a sania' á a kua'an a, tē nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Ña nduu' tū tē yivi' ndii, sanakua'a ña'a' ne yivi' nda'a' tē ka'nu', tē ka'ni' ña'a' rā. Ndisu kivi' ña unī tē natīaku a —nī kachī a xiin' rā.

³² Ndisu nī kundanī tē jaan' ña ka'an a xiin' rā, tē nī yī'vi rā ndatu'un' ña'a' rā xa'a' ña jaan'.

Ka'an Jesús yoo nduu' ne ka'nu'
(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Tē kij' nī xa'a a ñuu Capernaum ndii, nī nda'ni' a iin' vī'e xiin' tē nda'a' xa'a' a, tē nī ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee xa'a' kani' ta'an' ndo' kuento kij' kuaxi e' ichi'? —nī kachī a.

³⁴ Ndisu nī nakuijn rā, sakan' ña nī kanī ta'an' kuento rā ichi' xa'a' yoo nduu' tē jaan' kunduu tē ka'nu' ka nuu' rā. ³⁵ Sakan' tē nī xikundu'u' a, tē nī kana a tē uxī uvī jaan', tē nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Yoo ka kuni kunduu ne ka'nu' ka ndii, kuní a kunduu nīa ne so'o' ndi'i nuu' sakuu' ndo', tē kunduu tū nīa ne kaka nuu' nuu' sakuu' ndo' —nī kachī a xiin' rā.

³⁶ Sakan' tē nī ki'in a iin' tē lulu xani' a ma'in' tē jaan'. Ndi'i jaan', tē nī na'in ña'a' a naa nda'a' a, tē nī ka'an a xiin' tē nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

³⁷ —Yoo ka natiin' iin' tē lulu ndee naa tē yo'o' xa'a' a ña nduu' nīa kuenta i ndii, yu'u' natiin' nīa. Tē yoo ka natiin' yu'u' ndii, süu' yu'u' kuñi' natiin' nīa. Süu' jaan' ndii natiin' tū nīa ña nī tjanu' yu'u' —nī kachī a.

Ka'an Jesús ña ne nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nīa
(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

³⁸ Sakan' tē nī ka'an Juan xiin' Jesús ndii:

—Tákuī'e, nī xini' ndu iin' tē tava' ña ndiva'a nimá ne yivi'

xiin' ña ndjee' un'. Te ni xika ndu sajn kulin ña'a' ndu, kuachj ndii süu' te xika xiin' e' nduu' ra —ni kachj ra.

³⁹ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Sajin kulin ña'a' ndo', sakan' ña ndee jin ne yivi' küvi kanja'a xa'a' i kij' ndi' xaa' nja चुउन ka'nu' koo' chukuu' jaan' xiin' ña ndjee' i. ⁴⁰ Kuachj ndii, yoo ka nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nja. ⁴¹ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka taxi' tee' tikui nda'vi so'o ko'o ndo'ó xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi' ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí —ni kachj Jesús xiin' ra.

Ka'an Jesús ña iyo va kund'o'o ne kaviko' ne xa inji xini ña'a' te saa nja kuachj

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴² Sakan' te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Te ne yivi' ne kaviko' jin ne lulu, ne inji xini yu'u ndee naa te yo'o', te saa nja kuachj ndii, ndee chaa' ka na kotijn jin yuu' molino sukun' ne kaviko' ña'a' jaan', te sko'ni' nja ndee ma'a' tijin mini. ⁴³ Naa' nda'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachj ndii, va'a ka kendoso' un' un. Kuachj ndii ndee chaa' ka kunduu un' te tikundu' jin ndaa' nda'a', te natijn un' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' nda'a' un' vj'e ndiaya' mii' koo' kivi' nda'vá ñu'u. ⁴⁴ Te jkan' ndii, koo' kivi' xi'í tikuxi', te ni ndee koo' kivi' nda'va tu ñu'u. ⁴⁵ Te naa' xa'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachj ndii, va'a ka kendoso' un' un. Kuachj ndii ndee chaa' ka kunduu un' te tikundu' jin ndaa' xa'a', te natijn un' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' xa'a' un' vj'e ndiaya' mii' koo' kivi' nda'vá ñu'u. ⁴⁶ Te jkan' ndii, koo' kivi' xi'í tikuxi', te ni ndee koo' kivi' nda'va tu ñu'u. ⁴⁷ Te naa' nduchi'

nuu' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachj ndii, va'a ka xta'ni' un' un. Kuachj ndii ndee chaa' ka kunduu un' te kui'e jin ndaa' nduchi' nuu', te kivi' un' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' nduchi' nuu' un' vj'e ndiaya' mii' koo' kivi' nda'va ñu'u. ⁴⁸ Te jkan' ndii, koo' kivi' xi'í tikuxi', te ni ndee koo' kivi' nda'vá tu ñu'u.

⁴⁹ Ñu'u nduu' ndee naa jin' ña xaa' u'va sakuu' ndo'ó, ndee naa xaa' u'va ne yivi' ña nasoko' nja nuu' Ndiosí. ⁵⁰ Jin' ndii, ña va'a nduu' a, ndisu naa' tji'vi' a ndii, küvi ka ndasava'a e'. Sakan' na kiii' kundjee manj' xiin' ta'an' jin' ndo'ó, te kunduu ndo' ndee naa jin' va'a —ni kachj Jesús.

10

Ka'an Jesús ña va'a nata'vi' ta'an' ne yivi'

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

¹ Ndi'j jaan', te ni ketá Jesús jkan' te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a tuku ta'vi' itja Jordán, te ni xaa a nuu' ñu'u' Judea. Te tuku sakan' ni nakaya kua'a' ya'a ne yivi' nuu' a mii' iin' a, te ni sania'a' ña'a' a naa xi xa'a a. ² Sakan' te ni kuyatin sava te fariseo nuu' a te koto kua'a' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—Táku'e, ¿ñáá kande'i' ña nata'vi' ta'an' jin te yivi' xiin' ña' si'i ra? —kachj ra.

³ Sakan' te ni nakujin a nuu' ra ndii:

—¿Ndee ña ni ke'j Moisés xta'an' xa'a' ña jaan'? —ni kachj a.

⁴ Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Moisés ndii, ni taxj ra ña ke'j jin te yivi' jin tutu mii' ka'an a ña nakoo' ra ña' si'i' ra, te xiin' ña jaan' kivi' nata'vi' ta'an' nja —ni kachj ra.

⁵ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tu'un ndei' jaan' ndii, ni nakoo ña'a' Moisés xa'a' ña xij va nimá ndo'. ⁶ Ndisu ndee ña

nuu' kij' ni xa'a Ndiosí jin yivi' ndii, ni xa'a a tiaa, te ni xa'a tu a ña'a'. ⁷ Sakan' na kuii' naqoo tiaa yuva' si'i ra te ndujin ra xiin' ña' si'i ra, ⁸ te uvi sa'a nja ndii, jin ndaa' nandu'u nja. Xa'a' a jaan' na süu' uvi ta'an ka kuu' ne jaan', süu' jaan' ndii jin ndaa' nduu' nja. ⁹ Sakan' na kuii' ne ni ndasajin Ndiosí ndii, vä'a nata'vi' ña'a' ndee jin ne yivi' —ni kachj Jesús.

¹⁰ Te kij' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a vi'e ndii, ni ndatu'un' ni tukuu' ña'a' ra xa'a' ña nata'vi' ta'an' ne yivi' jaan'.

¹¹ Ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Yoq ka nata'vi' ta'an' xiin' ña' si'i ra te tunda'a' ra xiin' tuku ña'a' ndii, xaa' ra kuachj xiin' tuku ña'a' jaan' nuu' ña' si'i nuu' ra. ¹² Te naa' ña'a' nata'vi' ta'an' xiin' ii' a', te tunda'a' a' xiin' tuku te yivi' ndii, xaa' tu ña' jaan' kuachj xiin' inga te yivi' jaan' —ni kachj a.

So'q ni xaa a kij' ni sañu'u' Jesús ne kualí'

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³ Unta' ndii, ni ndekujie ne yivi' xiin' ne kualí' nuu' Jesús te tondja nda'a' ña'a' a, te sañu'u' ña'a' a. Ndisu te nda'a' xa'a' a ndii, ni xa'a' xi'e ra nuu' ne kuaxj xiin' ne kualí' jaan'. ¹⁴ Te kij' ni xinj Jesús ña xaa' te jaan' ndii, ni xi'e a nuu' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' na kixin ne kualí' nuu' j, te ñakasi ña'a' ndo', kuachj ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne inji xini ña'a' ndee naa inji ne kualí' kaa' xini nja yuva' si'i nja. ¹⁵ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, yoq ka taxi' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja ndee naa taxi' ne kualí' kaa' xa'ndia chuun' yuva' si'i nja nuu' nja ndii, küvj kunduu' ne jaan' kuenta a ne xa xa'ndia chuun' a nimá —ni kachj a.

¹⁶ Sakan' te ni numi a ne kualí' jaan', te ni chindije a nda'a' a xini' nja, te ni sañu'u' ña'a' a.

So'q ni ka'an Jesús xiin' jin te vika'

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷ Te kij' ki'in' Jesús ichi' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ndava' jin te yivi' ni xaa ra, te ni xikujin xiti' ra nuu' a ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Táku'e, ña va'a nimá, ¿ndee ña kuni a sa'a j, te natijn j kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'? —ni kachj ra.

¹⁸ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—Kij' ka'an un' ña ña va'a nimá nduu' yu'u ndii, ¿ndichun ka'an un' ña jaan'? Kuachj ndii jin ndaa' Ndiosí kuñi' nduu' ña va'a nimá.

¹⁹ Xa xini un' tu'un ndei' Ndiosí, ña ka'an ndii: “Kümi' un' musa un'. Kä'ni un' ne yivi'. Saku'na' un'. Kä'an un' tun vixi. Künduu un' te uvi nimá. Koto ka'nu' un' yuva' si'i un'” —ni kachj a xiin' ra.

²⁰ Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, xa saxinú j sakuu' ña jaan' ndee kij' nduu' j te sava —ni kachj ra.

²¹ Sakan' te ni naqoto'ni Jesús nuu' ra, te ni kundani ña'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndee jin ndaa' tjo' ña'a kuni ka sa'a un'. Kua'an te xiko' un' sakuu' ña kumi' un', te taxi un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu', sakan' te kumi' un' ña vika' ndivi'. Te kixin un', te kundikun un' yu'u —ni kachj a.

²² Te kij' ni xinj so'q ra ña jaan' ndii, ni kunda'vi va kuni ra, te ni kusuchi' inji ra ni keta ra kua'an ra, sakan' ña te vika' va nduu' ra.

²³ Sakan' te ni naqoto Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a sa'a xinunduu xiin' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vixi xava'a nuu' ne vika', te taxi nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja —ni kachj a.

²⁴ Te kij' ni xinj so'q te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, ni nandanj va ra. Te ni ka'an ni tukuu Jesús xiin' ra ndii:

—Pjā'un, xā vixi nduu' a nuu' iin ne ndani nā vika', te taxī nja ka'ndjā chuun' Ndiosí nimá nja. ²⁵ Vixi ká nuu' ne vika' te taxī nja ka'ndjā chuun' Ndiosí nimá nja, ndeē naa nā kūvi tū xka'ndjā ndeē iin camello yavi xa'a' iin tiku —nī kachī a.

²⁶ Te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, so'ō ndiēē' ká nī nandanī rā ka'án xiin' ta'an' rā ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoo tū kuvī kakū nuu' kuachī nja? —kachi xiin' ta'an' rā.

²⁷ Sakan' te nī nakoto ndiāa nā'a' Jesús, te nī ka'an a ndii:

—Ne yivi' ndii, kūvi saa nja nā jaan', ndisu Ndiosí ndii, kuvī saa nā'a' a, sakan' nā sakuu' nā'a' kuvī xaa' nā jaan' —nī kachī a xiin' rā.

²⁸ Sakan' te nī ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, koto un', ndu'u ndii, nī nakoo ndū sakuu' nā kumi' ndū, te ndikún ndū yo'ó —nī kachī rā.

²⁹ Te nī ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Nā ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, sakuu' ne yivi', ne nī nakoo vī'e nja, uun tiaa ta'an' nja, uun nā'a' ta'an' nja, uun yuva' si'i' nja, uun si'e nja, uun ŋu'u' nja xa'a' nā ndikún nja yu'u' xiin' xa'a' tū'un va'a' ndii, ³⁰ sañu'u' kua'a' va nā'a' Ndiosí vītīn iin yivi' yo'o'. Taxī a nda'a' nja kua'a' va vī'e nja, te taxī tū a kua'a' va ne kunduu' ta'an' nja, xiin' kua'a' va ne kunduu' si'i' nja, xiin' kua'a' va ne kunduu' si'e nja. Te taxī a kua'a' va ŋu'u' nda'a' nja. Tee' ndee sando'o' nā'a' ne yivi', ndisu nuu' ku'un e' ndii, taxī a kivi' ŋuu nja nā kōo' kivi' ndi'i' tūku iin yivi'. ³¹ Ndisu kua'a' va ne nduu' ne nuu' vītīn ndii, ne so'ō' ndi'i' nanduu nja nuu' ku'un e'. Te kua'a' tū ne nduu' ne so'ō' ndi'i' vītīn ndii, ne nuu' nanduu nja nuu' ku'un e' —nī kachī a.

Tūku nī ka'án Jesús xa'a' nā kundo'o a te kuvī a

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³² Te kii' kua'an kaa' Jesús ichi' ŋuu Jerusalén ndii, ni'i' ichi' a nuu' te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an a. Te nandanī te jaan', te yi'vi tū rā ndikún nā'a' rā kua'an rā. Sakan' te tūku nī nī naka xiin' a te uxī uvī jaan', te nī xa'a' a ka'án a xiin' rā nā kundo'o a ndii:

³³ —Xini ndo' nā ichi' ŋuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vītīn. Te ikan' sanakua'a te yivi' yu'u, nā nduu' tū te yivi', nda'a' ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' nda'a' te sania'á tū'un ndei' Ndiosí, te katun' te jaan' yu'u, te nakuitā kuento rā nā kuní a kuvī i, te sanakua'a tū rā yu'u nda'a' te tuku'. ³⁴ Te te jaan' ndii, sandiēē kui'e rā yu'u, te kondjā tiasī'i tū rā yu'u, te suku' yo'o' u'vi tū rā yu'u, te ka'ni' rā yu'u. Ndisu kivi' nā unī te natīaku i —nī kachī Jesús.

So'ō nī ka'an Jesús xiin' Juan xiin' Jacobo nani rā

(Mt. 20:20-28)

³⁵ Sakan' te nī kuyatīn Jacobo xiin' Juan nuu' Jesús. Te jaan' ndii, si'e Zebedeo nduu' uvī saa' rā. Te nī ka'an rā xiin' a ndii:

—Táku'e, kuní ndū nā saa un' iin nā va'a nā kakan ndū nuu' un' vītīn —nī kachī rā.

³⁶ Te nī ka'an a xiin' rā ndii:

—¿Ndee nā kuní ndo' saa i xa'a' ndo'? —nī kachī a.

³⁷ Te nī ka'an rā ndii:

—Saa un' nā va'a te taxī un' kundieē ndū xiin' un' mii' ka'ndjā chuun' un' mi' ndatun' koo' chukuu' kaa'. Iin ndū kundū'u' nda'a' ku'a'a un', te iin tūku ndū kundū'u' nda'a' iitīn un' —nī kachī rā.

³⁸ Sakan' te nī ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Kündani' ndo'ó ndee nā xikán ndo' nuu' i. ¿Náá kundieni' ndo'ó koo' ndo' tundo'o' chie' koo' chukuu' nā kundo'o yu'u? ¿Náá

kundjēni ndo' n̄a sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa s̄aa n̄a xiin' yu'u? —n̄i kach̄i a.

³⁹ Tē n̄i n̄akujiin tē jaan' ndii:

—Uun ndo', kundjēni ndu —n̄i kach̄i r̄a.

Sakan' tē n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Nd̄ix̄a nduu' a ndii, kundjēni ndo'ó koo ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' n̄a kundo'o' yu'u, tē kundjēni t̄u ndo' n̄a sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa s̄aa n̄a xiin' yu'u. ⁴⁰ Ndisu n̄a kundjēe ndo' nda'a' kua'a' i, uun nda'a' it̄in i ndii, s̄uu' yu'u kuní a taxi' n̄a jaan'. S̄uu' jaan' ndii ne x̄a yoo tu'va n̄a jaan' xa'a' kuṭi' nat̄iin a —n̄i kach̄i a.

⁴¹ Tē kij' n̄i x̄ini so'o inga tē ux̄i ta'an n̄a jaan' ndii, n̄i n̄asaa' r̄a n̄i x̄inj̄i r̄a Jacobo xiin' Juan jaan'.

⁴² Ikan' tē n̄i kana Jesús s̄akuu' r̄a, tē n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Xiní ndo' n̄a kua'a' tē kuu' nuu' nuu' ne tuku' ndii, sanandu' n̄a'a' r̄a ndee naa n̄a'a' r̄a, tē tē kuu' ka'nu' k̄a tejn n̄a ndii, xiko' ni'i' n̄a'a' r̄a tē n̄a ka'an m̄ij̄i' r̄a yoo. ⁴³ Ndisu s̄uu' sakan' kunduu' a tejn ndo'ó. S̄uu' jaan' ndii yoo k̄a kuni kunduu' tē ka'nu' k̄a tejn ndo'ó ndii, kuní a kunduu' r̄a tē kaka nuu' nuu' ndo'. ⁴⁴ Tē yoo k̄a kuni kunduu' tē nuu' tejn ndo'ó ndii, kuní a n̄a kunduu' r̄a tē kaka nuu' nuu' s̄akuu' ndo'. ⁴⁵ Kuach̄i ndii, n̄i ndee yu'u, n̄a nduu' t̄u tē yivi' ndii, kuax̄i i tē kaka nuu' ne yivi' nuu' i. S̄uu' jaan' ndii kuax̄i i tē kaka nuu' i nuu' n̄a, tē cha'vi' i xiin' kivi' n̄uu' i xa'a' kuach̄i kua'a' ne yivi' —n̄i kach̄i Jesús.

So'o n̄i x̄aa a kij' n̄i sanda'a Jesús iin tē kui'e nduchi' nuu', tē nani' Bartimeo

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶ Sakan' tē n̄i x̄aa Jesús xiin' tē nda'a' xa'a' a n̄uu' Jericó. Tē kij' keta' a n̄uu' jaan' kua'an a xiin' tē jaan' xiin' kua'a' ya'a k̄a ne yivi' ndii, ndu'u' iin tē kui'e nduchi' nuu', tē nani' Bartimeo,

yu'u' ichi' mii' xka'ndiá a kua'an a jaan' xikán r̄a limuxtan. Tē jaan' ndii, si'e Timeo nduu' r̄a. ⁴⁷ Kij' n̄i x̄ini so'o r̄a n̄a Jesús, n̄a n̄i k̄iee n̄uu' Nazaret, nduu' n̄a xka'ndiá kua'an ikan' ndii, n̄i x̄a'a' nde'i ti'e' r̄a ka'an r̄a ndii:

—Jesús, yo'ó n̄a nduu' s̄iani' xika' David, kuv̄ita in̄i un' xa'a' i —n̄i kach̄i r̄a.

⁴⁸ Tē kua'a' ne yivi' n̄i xi'e nuu' r̄a, tē koo tax̄in' yu'u' r̄a, ndisu so'o ti'e' k̄a ka'an r̄a ndii:

—Yo'ó n̄a nduu' s̄iani' xika' David, kuv̄ita in̄i un' xa'a' i —n̄i kach̄i r̄a.

⁴⁹ Sakan' tē n̄i x̄ikuiin Jesús, tē n̄i ka'an chuun' a n̄a kana n̄a'a' r̄a, tē k̄ix̄in r̄a mii' iin' a. Sakan' tē n̄i kana n̄a'a' n̄a ka'an n̄a xiin' r̄a ndii:

—K̄aka nimá un', ndond̄ich̄i un'. Kana' r̄a yo'ó —n̄i kach̄i n̄a.

⁵⁰ Sakan' tē n̄i x̄ta'ni' r̄a toto titi' r̄a skana' r̄a a ikan', tē yachi' va n̄i ndond̄ich̄i r̄a, tē n̄i x̄aa r̄a ndee mii' iin' Jesús. ⁵¹ Tē n̄i ndatu'un' n̄a'a' a ndii:

—¿Ndee n̄a kuní un' s̄aa i xa'a' un'? —n̄i kach̄i a.

Tē n̄i n̄akujiin tē kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Tákui'e, kuní i ndii, n̄akoto'ni i s̄aa un' —n̄i kach̄i r̄a.

⁵² Sakan' tē n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Kua'an nu'u, x̄a n̄i nda'a un' xa'a' a n̄a in̄i un' xini un' yu'u —n̄i kach̄i a.

N̄i ka'an so'o a n̄a jaan' xiin' r̄a, tē x̄aka'an e', tē n̄i nun̄ja' nduchi' nuu' r̄a, tē n̄i x̄ikundikun n̄a'a' r̄a kua'an r̄a ichi'.

11

So'o n̄i x̄aa a kij' nda'ni' Jesús n̄uu' Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Kij' x̄a kuyatin' Jesús xiin' tē nda'a' xa'a' a n̄uu' Jerusalén ndii, n̄i x̄aa n̄a n̄uu' Betfagé xiin' n̄uu' Betania, n̄a n̄u'u' yat̄in xa'a' xiki'

ña nani' Olivos, ikan' te ni ti'vi' a uvi ta'an te nda'a' xa'a' a ² ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu lulu, ña tuvi' kandu'u' tukū ta'vi' kaa'. Te kij' ko'ni ndo' kua'an ndo' ñuu kaa' ndii, kunj' ndo' tiin jin mburru, ti sakan' xinú. Ti jaan' ndii, ndee jin ne yivi' tia'an kundu'u' xata' ri'. Ndaxin' ndo' ri', te kixin ndo' xiin' ri' yo'o'. ³ Te naa' ndatu'un' yoo ka ndo'ó ndii: “¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa?”, ka'an ndo' xiin' nja ndii: “Nuu' xto'o e' kuní ri' jin xa'a', ndi'j' jaan' te kixin ndiaka tukū a ri' yo'o”, kachj' ndo' —ni kachj' a.

⁴ Sakan' te ni kiee te jaan' kua'an ra te nduku' ra ri'. Te kij' ni xaa ra ñuu jaan' ndii, ni xinj' ra tiin mburru jaan' yi'e' vj'e ne yivi' yatj' yu'u' ichi', te ni ndaxin' ra ri'. ⁵ Te ni ka'an sava ne yivi', ne ita' yatj' jaan', xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa? —ni kachj' nja.

⁶ Sakan' te ni ka'an ra xiin' ne jaan' saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra. Sakan' te ni taxj' nja ndaxin' ra ri'. ⁷ Te ni nakā ra ri' te kua'an ra xiin' ri' mii' iin' Jesús. Te ni tandiee ra toto, ña tití ra xata' ri', te ni xikundu'u' a xata' ri'. ⁸ Te kua'a' ya'a tu ne yivi' ndii, ni xakj' nja toto ña ndiso' nja ichi'. Te sava tukū nja ni xa'nu' nda'a' ni'j' itun', te ni xakj' nja ichi' mii' xka'ndiá Jesús kua'an a jaan'. ⁹ Te ne yivi', ne ni'i' ichi' kua'an nuu' a, xiin' ne ndikún xata' a ndii, ti'e' va ni kuaa' nja ka'an nja ndii:

—iNa natj'jn xto'o e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'! iSañu'u' va a ña kuaxj' kuenta a kaa'! ¹⁰ iSañu'u' va tu a ña kuaxj' ka'ndia chuun' kaa' ndee naa ni xaa te xij' yata' e' David! iNa natj'jn Ndiosí, ña ndu'u' ndienu, ña xaka'nu' ña'a' e'! —ni kachj' nja.

¹¹ Te kij' ni xaa a ñuu Jerusalén ndii, ni nda'ni a nuu' kje' yukun' ka'nu'. Te ni xito a saa xinundu' ikan'. Sakan' te ni keta a kua'an

a ñuu Betania xiin' te uxj' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, sakan' ña xakuaa' nduu' a.

So' o ni xaa a kij' ni xa'an koto Jesús jin tun' ndoko' higuera

(Mt. 21:18-19)

¹² Te tukū kivi' kij' keta' Jesús ñuu Betania kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ni xi'j' a soqo. ¹³ Ikan' te ni xinj' a iin' jin tun' ndoko' higuera ndee xika', te yoo yuku nu'. Sakan' na ni xa'an koto a naa' yoo ndoko' nu'. Te kij' ni kuyatj' a mii' iin' nu' ndii, ni xinj' a ña koo' ndoko' nu', süu' jaan' ndii yuku kuitj' nu' yoo. Sakan' ña süu' kivi' ña yoo ndoko' nu' nduu' a jaan'. ¹⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nu' ndii:

—Koo' kivi' kaxj' ka ndee jin ne yivi' ndoko' yo'ó —ni kachj' a.

Te ni xinj' so' o te nda'a' xa'a' a ña ni ka'an a xiin' tun' jaan'.

So' o ni xaa a kij' ni xa'an Jesús nuu' kje' yukun', te ni taxj' a ne xiko' xiin' ne sata'

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵ Ni xaa Jesús ñuu Jerusalén xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni nda'ni a nuu' kje' yukun'. Te ni xa'a' a taxi' u'vi a ne xiko' ña'a' xiin' ne sata' nuu' kje' jaan'. Te ni sandiko kava tu a mesa te nama' xu'un' xiin' tej te xiko' paloma, ¹⁶ te ni taxj' a xka'ndia ndee jin ne yivi' nuu' kje' yukun' jaan' xiin' ña'a' nja. ¹⁷ Te ni xa'a' Jesús sania'á a ne yivi' jaan' tu'un' Ndiosí ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Vi'e j' ndii, jin xaan' mii' ndatu'un' sakuu' nuu' ne yivi' jin yivi' xjin' j' nduu' a”, kachj' a. Ndisu' ndo'ó ndii, xa ni ndasandu' ndo' a vj'e ne kui'na' —ni kachj' a.

¹⁸ Te kij' ni xinj' sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un' ndei' Ndiosí ña ni xaa Jesús ikan' ndii, ni xa'a' nduku' ra saa kuvj' ka'ni' ña'a' ra. Sakan' ña yi'vi' ña'a' ra, kuachj'

ndii sakuu' ne yivi' nandanj va xa'a' ña sania'á a. ¹⁹ Ndisu kij' ni xa'a' kuu' ñuu ndii, ni ketá Jesús ñuu Jerusalén jaan' te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a.

So'q ni ka'an Jesús xa'a' tun' ndoko' higuera, tun' ni saichí a
(Mt. 21:19-22)

²⁰ Te njá'a tuku kivi' kij' xka'ndiá Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a kua'an a mii' iin' tun' higuera jaan' ndii, ni xini rá ña xa ni ichi ndee tíq'o nu'. ²¹ Ikan' te ni naka'an' Pedro, te ni ka'an rá xiin' a ndii:

—Maestro, koto un', tun' ndoko' higuera, tun' ni sanacha'an' un' kaa' ndii, ni ichi nu' —ni kachi rá.

²² Sakan' te ni ka'an a xiin' sakuu' rá ndii:

—Inj va ndo' kunj ndo' Ndiosí.
²³ Sakan' ña ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, yoo ka ka'an xiin' jku' kaa' ndii: “Kua'an ketá mii' iin' un' ñaa' te ku'un sko'ni' xiin' mii' un' ndee minj ka'nu'”, kachi njá, te saxij njá nimá njá ndee sie, te inj xna'a njá xini njá Ndiosí ña xinu ña ka'an njá jaan' ndii, xinu xna'a a. ²⁴ Ña jaan' na ka'an i xiin' ndo' ña sakuu' ña kakan ndo' nuu' Ndiosí kij' inj ndo' xini ña'a' ndo' ndii, taxj ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁵ Te kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, koo ka'nu' inj ndo' xa'a' yoo ka nduu' ne yivi' naa' ni xaa njá ña njá'a xiin' ndo'. Sakan' te koo ka'nu' tu inj yuva' e', ña ndu'u' ndivi', xa'a' kuachi ndo'. ²⁶ Kuachi ndii, naa' koo' ka'nu' inj ndo' xa'a' ne jaan' ndii, koo' ka'nu' tu inj yuva' e', ña ndu'u' ndivi', xa'a' kuachi ndo' —ni kachi a.

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndiee' a
(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷ Te ni xaa tukuu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén. Te kij' xika' a nuu' kije yukun' ka'nu' ndii, ni ndekuie sutu kuu' nuu' nuu' a xiin' te sania'á tu'un ndei'

Ndiosí xiin' te xixa nuu' ñuu jaan'.
²⁸ Te ni ndatu'un' ña'a' rá ndii:

—¿Yoo ni taxi ndiee' nuu' un' te xaa' un' ña xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachi rá.

²⁹ Sakan' te ni ka'an a xiin' rá ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó jin ña'a. Te naa' nakujin ndo' a ndii, nakujin tu yu'u yoo ni taxi ndiee' i, te xaa' i ña kaa'. ³⁰ ¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuichi' rá ne yivi' kuenta Ndiosí? ¿Ñáá Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a', uun ñáá te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a'? —ni kachi a.

³¹ Te ni ndatu'un' xiin' ta'an' rá ndii:

—¿Ndee ña kuvj ka'an e'? Naa' ka'an e' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, ka'an rá xiin' e' ndii: “¿Ndichun na ni kandixa' ña'a' ndo'?” ³² Te kuvj ka'an e' ña te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a' —ni kachi rá.

Sakan' ña yi'vi rá ne yivi' kua'a' jaan', kuachi ndii sakuu' njá kandixa' ña jin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ni nduu Juan jaan'. ³³ Sakan' na kuu' ni ka'an rá xiin' Jesús ndii:

—Xini ndu yoo —ni kachi rá.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' rá ndii:

—Sakan' tu yu'u ndii, ka'an i xiin' ndo' yoo ni taxi ndiee' i te xaa' i ña kaa' —ni kachi a.

12

Yo'o' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' te tatu' njá'a

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

¹ Sakan' te ni xa'a' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa nuu' te ka'nu' jaan' ndii:

—Jin te xiin' ñu'u' ndii, ni chij' rá kua'a' yo'o' uva, te ni ndasi j'nu' rá a, te ni xatja tu rá mii' kuejn rá uva jaan', te kasa'a rá vino xiin' a. Te ni xa'a ni tu rá jin vij'e sukun mii' kuvj koto ndoso' rá kanii' nuu' ñu'u' jaan'. Sakan'

te ni nduku' ra te tatú te koto ña jaan', te ni ketá ra kua'an ra tuku ñu'u'. ² Te kij' ni xaa kivi' ña ni nakujaxa nduu' uva jaan' ndii, ni ti'vi' ra jin te xika' nuu' nuu' ra, te kun nasó te jaan' chaa' uva ña ndoo nda'a' te xiin' ñu'u' jaan'.

³ Ndisu kij' ni ndekuje te xika' nuu' jaan' ndii, ni tjin ña'a' te tatú jaan', te ni kanj u'vi' ña'a' ra, te ni sanandiko' nda'a' xiko' ña'a' ra.

⁴ Te ni ti'vi' tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu te tatú jaan' ndii, ni kuun yuu' ña'a' ra, te ni satuxu'vi' ra xini' te jaan'. Te mii' va ni kuu ra xiin' te jaan' sanandiko' ña'a' ra. ⁵ Te ni ti'vi' tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra, mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu te tatú jaan' ndii, ni xa'ni' ra te jaan'. Te jin sakan' ni ti'vi' xiin' ñu'u' jaan' kua'a' va te xika' nuu' nuu' ra, te sava te jaan' ni satuxu'vi' ra, te sava tuku ra ndii, ni xa'ni' ña'a' ra.

⁶ "Te ndee jin ndaa' kuji' si'e mii' ra ndoo. Te kundani ya'a ra te jaan'. Sakan' te so'o' ndi'i ndii, ni ti'vi' tu ra te jaan' ka'an ra xiin' nimá ra ndii: "Koto ka'nu' ra tiaa si'e e'", ni kachi ra. ⁷ Ndisu ni ka'an xiin' ta'an' te tatú jaan' kij' ni xaa si'e, te xiin' ñu'u' jaan' ndii: "Te kaa' nandu' te xiin' ñu'u' yo'o' kij' kuvi yuva' ra. To'o' ndo' te ka'ni' e' ra, sakan' te yoo' nandu' te xiin' ñu'u' yo'o'", ni kachi ra. ⁸ Sakan' te ni tjin ña'a' ra xa'ni' ra, te ni xta'ni' ra ñu'u' nde'i te jaan' ikan', te ni skana' ra a tuku xaan'.

⁹ 'Ndee ña tuu ndo'ó saa te xiin' ña'a' yo'o' uva jaan' xiin' te tatú jaan'? Kixin ra te ka'ni' ra sakuu' te tatú jaan', te taxi ra yo'o' uva jaan' nda'a' tuku te yivi' —ni kachi a.

¹⁰ Ikan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ñáá tia'an ka'vi' ndo'ó ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii?

Yuu', ña ni xtanj te xa'a vi'e ndii, ña jaan' ni nandu' yuu' kuu' nuu' xa'a' xiki' vi'e?

¹¹ Ña jaan' ni xaa xto'o' e' Ndiosí, te nandanj xava'a e'.

Sakan' yoso' a —ni kachi Jesús.

¹² Te ni xika te kuu' ka'nu' jaan' tjin ra Jesús, sakan' ña ni kundani ra ña ni tjin kuachi ña'a' a xiin' ña ka'an ndiaa jaan'. Ndisu ni kuvi saa ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi' ra ne yivi'. Sakan' na ni nakoo ña'a' ra, te ni kije ra kua'an ra.

So'o' ni nakujin Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

¹³ Ikan' te ni ti'vi' te kuu' ka'nu' jaan' sava te fariseo xiin' sava te nda'a' xa'a' Herodes te koto kua'a ra Jesús xiin' tu'un yu'u' a. ¹⁴ Kij' ni ndekuje ra mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'i'e, xini ndu ña ña ndaku kuji' ka'an un'. Te kuán yi'vi un' ña ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' ña nakaxin un' ne yivi'. Süu' jaan' ndii sania'a un' ichi' Ndiosí xiin' ña ndixa kuji'. Xa'a' a jaan' na kuvi' ka'an xiin' ndu, ¿ñáá va'a yoo a ña cha'vi' e' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma, xu'un' yoo', uun ñáá va'a yoo a? —ni kachi ra.

¹⁵ Ndisu Jesús ndii, ni xini a ña te xasuvi' xiin' mii' kuji' nduu' te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, kuni koto kua'a ndo' yu'u' xiin' tu'un yu'u' i. Taxi ndo' na koto i jin xu'un' —ni kachi a.

¹⁶ Sakan' te ni taxi ra jin xu'un' nda'a' a. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nuu' nduu' ña ni njanja xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma, xiin' kivi' ra nduu' a —ni kachi ra.

¹⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kuii' taxí e' nda'a' César ña nduu' ña'a' César, te nda'a' Ndiosí na taxí e' ña nduu' ña'a' Ndiosí —ni kachi' a.

Te ni nandaní va ra xa'a' ña ni ka'an a ña jaan'.

So'o ni nakujin Jesús nuu' te saduceo xa'a' ña natiaku ne xi'i
(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸ Sakan' te ni kixin te saduceo nuu' Jesús. Te jaan' ndii, ka'an ra ña koo' ña natiaku ne yivi' kij' xi'i nja, sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

¹⁹ —Tákui'e, yoso' ña ni ke'i Moisés mií' ka'an ra xiin' e' ña naa' ni xi'i ñani jin te yivi', te koo' si'e ra ni yoo xiin' ña' si'i ra ndii, ñani ra jaan' kuni a tunda'a' xiin' ña' jaan', te koo' si'e ra xiin' a'. Te si'e te jaan' nanduú ndee naa si'e ñani ra, te ni xi'i jaan'. ²⁰ Va'a, unta' ndii ni yoo uxá ta'an ñani. Te ni tunda'a' te nuu', ndisu ni xi'i ra ña kuni ka koo' si'e ra xiin' ña' si'i ra. ²¹ Sakan' te ni tunda'a' ñani ra, te uvi, xiin' ña' jaan'. Ndisu ni xi'i tu te jaan' ña kuni ka koo' si'e ra xiin' a'. Te jin kachi ni ndo'o tu ñani ra, te uní. ²² Te jin kachi ni ndo'o sakuu' te uxá ta'an jaan' xiin' ña' jaan', koo' si'e ra ni yoo xiin' a' ndee ndi'i ra ni xi'i. Te so'o' ndi'i, te ni xi'i tu ña'a' jaan'. ²³ Sakan' na kuii' kij' natjaku nja ndii, ¿yoo ña' si'i kunduu' tu ña' jaan', kuachí ndii uxá saa' te jaan' ni tunda'a' xiin' a'? —ni kachi ra xiin' Jesús.

²⁴ Sakan' te ni nakujin Jesús nuu' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, vā'a ka'an ndo', sakan' ña kundani ndo' ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí, te ni ndee xini tu ndo' saa xachuun' ña ndiee' a. ²⁵ Kuachí ndii, kij' natjaku ne ni xi'i ndii, tunda'a' ka ndee jin ne yivi' ikan'. Süu' jaan' ndii kunduu' nja ndee naa ángele ña ndiee' ndivi'. ²⁶ Ndisu xa'a' ña naa' natiaku ne xi'i ndii, kuví ka'vi ndo' tutu' ña ni ke'i Moisés,

saa ni ka'an Ndiosí xiin' ra tein jin' ña xixí, kij' ni ka'an a ndii: “Yu'u nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob”, ni kachi a. ²⁷ Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne ni xi'i nduu' a, süu' jaan' ndii Ndiosí ne tiaku nduu' a, sakan' ña tiaku sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosí. Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, kundani xachi' ndo' ña ka'an tu'un' Ndiosí —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña nduu' tu'un' ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí
(Mt. 22:34-40)

²⁸ Te kij' ni xini so'o jin te sania'a' tu'un' ndei' Ndiosí, ña ni kuú kuento te saduceo jaan' xiin' Jesús, te va'a ni nakujin a ndii, ni kuyatin ra nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee ña nduu' tu'un' ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí? —ni kachi ra.

²⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tu'un' ndei' ka'nu' ka ndii, ña yo'o' nduu' a: “Ne vi'e Israel, kuni so'o ndo', xa jin ndaa' xto'o e' Ndiosí kuji' nduu' xto'o e'. ³⁰ Sakan' na kuii' kundani ndo' xto'o e' Ndiosí xiin' kanii' nimá ndo', xiin' kanii' ña nduu' ndo', xiin' sakuu' ña xanini ndo', xiin' sakuu' ña ndiee' ndo'”, ña ka' nduu' ña ka'nu' ka. ³¹ Te ña uvi ndii, yatin' jin kachi ka'nu' a xiin' ña ka', ka'an a ndii: “Kundani ndo' sakuu' ne yivi' xiin' ndo' ndee naa kundani xiin' mií' mii' ndo'”, sakan' kachi a. Te koo' ka inga tu'un' ndei' ña ka'nu' ka te sakan' ña uvi ta'an jaan' —ni kachi Jesús.

³² Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Va'a va ni ka'an un', tákui'e. Kumi' un' ña ndaku kij' ka'an un' ña jin ndaa' ña jaan' kuji' nduu' Ndiosí, xto'o e', te koo' ka inga a, süu' jaan' ndii xa ña jaan' kuji'. ³³ Te ña kundani e' Ndiosí xiin'

kanii' nimá e', xiin' sakuu' ña xanini e', xiin' sakuu' ña ndjee' e', te kundani e' sakuu' ne yivi' xiin' e' ndee naa kundani xiin' mii' mii' e' ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' sakuu' ña nasoko' e' nuu' Ndiosí xiin' ña xa'mi' e' kiti' nuu' a —ni kachi ra.

³⁴ Kij' ni xini so' o Jesús ña va' a ni ka'an te jaan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuyatin' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá un' —ni kachi a.

Te ndee jin ne yivi' ni kundjeni ka ndatu'un' ña' a.

Sania'á Jesús yoo siani' xika' nduu' Cristo, ña sakakú yoo'

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵ Kij' sania'á Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu' te ni ndatu'un' a ndii:

—¿Ndichun na ka'an te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña siani' xika' David nduu' Cristo, ña tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi'? ³⁶ Kuachi ndii ndee mii' David ni ka'an kij' ni saka'an ña' a Espiritu Santo ndii:

Ni ka'an xto' o e' Ndiosí xiin' xto' o i ndii:

“Kundu'u' nda' a kua' a i na sandoó kui' e xachi' i te ndasi' yo' o.”

Ni kachi a, ni kachi ra. ³⁷ Sakan' na kui' naa' mii' David jaan' ka'an ña xto' o ra nduu' Cristo jaan' ndii, ¿sa' a kuví ka'an te sania'á tu'un ndei' jaan' ña nduu' a siani' xika' David jaan'? —ni kachi Jesús.

Te ne yivi' kua' a jaan' ndii, va' a va kuni nja xini so' o ña' a nja.

Ka'an Jesús xa' a' ña vā' a ña xaa' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Te ni ka'an tu Jesús kij' sania'á a ndii:

—Koto xiin' mii' va ndo' nuu' ña kuu' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, sakan' ña te xasuvi' xiin' mii' kuñi' nduu' te jaan'. Xtaní va

ra kuj' nuu' ra toto nani', ña ndiaa ya' vi' ka, te xtaní tu ra ña nakuatu va' a ña' a ne yivi' ma' in' ya' vi' mii' chitu' kaa'. ³⁹ Te xtaní va tu ra ña kundjee ra nuu' tei ka' nu', tun' ita' tixin vi' e mii' nakaya ne yivi' xaka' nu' nja Ndiosí, te xtaní tu ra kundjee ra nuu' tei, tun' kuu' nuu', mii' yoo viko'. ⁴⁰ Te tu' un' u' vi' tu ra ña vika' nda' a ne kuaan' vi' e nja. Te xini xa' an' ra ña na' a va ka' an' ra xiin' Ndiosí, ndianí te nandaní ne yivi'. Te jaan' ndii, chie ka tundo' o' ko' o ra —ni kachi Jesús.

Taxi' jin ña' kuaan' nda' vi kuu' limuxtan

(Lc. 21:1-4)

⁴¹ Unta' kij' ndu' u' Jesús yatun' nuu' a mii' iin' xatun' mii' kayá xu' un' limuxtan ndii, ni xini a taan' ne yivi' limuxtan tixin nu'. Te kua' a' ne vika' ndii, kua' a' va xu' un' taan' nja tixin nu'. ⁴² Ikan' te ni xaa' tu jin ña' kuaan' nda' vi kuu', te ni taan' a' uvi' ta' an xu' un' ya' a kualí' tixin xatun' jaan'. Te xu' un' jaan' ndii, sie va ndiaa ya' vi' a.

⁴³ Sakan' te ni kana a te nda' a' xa' a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka' an i xiin' ndo' ndii, ña' kuaan' nda' vi kuu' kaa' ni taan' kua' a' ka xu' un' tixin xatun' kaa' te sakan' sakuu' inga ne ni taan' tu xu' un' tixin nu'. ⁴⁴ Sakan' ña sakuu' tuky nja ndii, ni taan' nja xu' un' ña ni ndoo ndoso' nda' a' nja. Ndisu' ña' kaa' ndii, te' ndee nda' vi kuu' a' ndii, ni taan' ndi' i a' xu' un' ña xito' kutiaku a' xiin' —ni kachi a.

13

Ka'an Jesús xa' a' ña nduxin xachi' yukun' ka' nu'

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Kij' keta' Jesús nuu' ki'e yukun' ka' nu' te kua' an a ndii, ni ka' an jin te nda' a' xa' a' a xiin' a ndii:

—Tákui'e, koto un', xa na'nu' yuu' ni tijn ra ni xa'a ra yukun' kaa', te ndatun' va ni xa'a ra a —ni kachi ra.

² Te ni nakujin Jesús nuu' ra ndii:

—¿Xa'a' vi'e na'nu' nia kaa' ka'an un' nu'? Na kaa' ndii, sakuu' a nduxin ndoo, te kütoto ta'an' ka ndee jin yuu' —ni kachi a.

Ka'an Jesús ndee na xka'ndia kij' xa kuyatin' ndi'i jin yivi'

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ikan' te kua'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a xiki' na nani' Olivos, na kandu'u' xto'ni' mii' iin' yukun' jaan'. Te ni xikundu'u' a xini' iku' jaan', ikan' te ni ndatu'un' siin' na'a' Pedro, xiin' Jacobo, xiin' Juan, xiin' Andrés, ka'an ra ndii:

⁴ —Ka'an xiin' ndu, zama koo na ni ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te ndee na ka'nu' nduu' na xka'ndia, te kundani ndu na xa kuyatin' koo a? —ni kachi ra.

⁵ Sakan' te ni xa'a' Jesús ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto xiin' mii' va ndo', taxi ndo' kunj xa'an' ndee jin ne yivi' ndo'ó. ⁶ Sakan' na kixin kua'a' te yivi', te tijn ndiaa kivi' i, te ka'an ra na mii' ra nduu' Cristo, na ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi', te kunj xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ⁷ Te kij' kunj ndo' kuento na yoo nu'u' mii' ka jin yivi', te kunj tu ndo' na yoo a xika' jin yivi' ndii, kundí'ni ndo', kuachi ndii kuni a na koo na jaan'. Ndisu tia'an kundí'ni jin yivi' kij' sakan'. ⁸ Kuachi ndii kunta'an' jin ti'vi ne nu'u' jin yivi' xiin' tu ku ti'vi ne yivi'. Te kunta'an' tu ne ndiee' jin nuu' xiin' ne ndiee' tu ku nuu'. Te kani' xaan' taan ndiee' jin yivi', te koo tu soko, te sanasaá ta'an' ne yivi' mii' ka jin yivi'. Te sakuu' na jaan' ndii, sakan' xa'ndu na xito' koo kujti' nduu' a.

⁹ Ndisu ndo'ó ndii, koto xiin' mii' ndo'. Sakan' na sanakua'a te yivi' ndo'ó nda'a' te xixa, te kutun' ra ndo'ó tixin vi'e mii' nakaya ne ta'an' e'. Te sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te ndiso' chuun'. Te jin kachi saa tu ra xiin' ndo' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' xa'a' na ndikun' ndo' yu'u, te ndiee yu'u' ndo' nuu' te jaan' xa'a' i. ¹⁰ Ndisu na nuu' ndii, kuni a na ka'an ndoso' ne yivi' kani' jin yivi' tu'un va'a xa'a' i, sakan' vi' te kundí'ni jin yivi'. ¹¹ Kij' naka ra ndo'ó, te sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te jaan' ndii, kundí'ni ndo' ndee na ka'an ndo'. Kuachi ndii, suu' ndo'ó nduu' ne ka'an kivi' jaan', suu' jaan' ndii Espiritu Santo nduu' na saka'an ndo'ó.

¹² Te te nduu' nani' ndii, sanakua'a ra inga nani' ra, te ka'ni' na'a' te yivi'. Te sakan' tu saa yuva' xiin' si'e ra. Te ne nduu' si'e ndii, kunta'an' na xiin' yuva' si'i' na te ka'ni' na'a' na. ¹³ Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' na ndikun' ndo' ichi' yu'u. Ndisu yoo ka kundieni naa kundieni nuu' tundo'o' jaan' ndee so'o' ndi'i' ndii, natin' na kivi' nuu' na koo' kivi' ndi'i'.

¹⁴ Ndisu kij' kuni ndo' na kinj kaa' iin' a mii' xata'an kujin a naa ni ka'an te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosí xta'an', te ni nani' Daniel ndii, ne ndiee' nuu' Judea kij' sakan' ndii, na kunu' na ku'un na tejn iku'. (Ndo'ó ne ka'vi' na yo'o' ndii, kuni a saa ndo' na nduxa' te kundani ndo' a.) ¹⁵ Te yoo ka ndiee' xini' vi'e na kij' sakan' ndii, na nda'ni na vi'e na nachij' na na'a' na. ¹⁶ Te yoo ka naa xa'a' ku'u' kij' sakan' ndii, na nandiko' na vi'e na xa'a' toto na. ¹⁷ U'vi va kundoo' na nu'u' si'e xiin' na sachichin' si'e kivi' jaan'. ¹⁸ Ka'an va ndo' xiin' Ndiosí, te na taxi a na xa kivi' jaan' yoo vixin. ¹⁹ Kuachi ndii, kivi' jaan' ndii, koo tundo'o' na ndee jin kivi' tia'an koo ndee kij' ni xa'a' Ndiosí jin

yivi' te ndee vitin, te ni ndee koo' ka tu a koo. ²⁰ Te naa' sakuuti xto' o e' Ndiosi kivi' jaan' ndii, ndee jin ne yivi' kaku. Ndisu sakuuti na' a' a xa' a' na kundani a ne ni nakaxin a ndikun ichi' a.

²¹ 'Te naa' ka'an yoo ka xiin' ndo' kivi' jaan' ndii: "Aan', koto ndo', yo' o' yoo Cristo, na sakaku yoo'", uun ka'an na ndii: "Aan', koto ndo' kaa' yoo Cristo, na sakaku yoo'", kachi na ndii, kandixa' na' a' ndo'. ²² Kuachi ndii kixin te xini xa'an', te ka'an na Cristo nduu' ra. Te sakan' tu kixin te ka'an tiaku tun vixi. Te yivi' jaan' ndii, sa ra chuun' ka' nu' xini xa'an' xiin' chuun' ka' nu' na nandan ne yivi'. Te naa' ni kuvi' ndii, ndee ne ni nakaxin Ndiosi ndikun ichi' a kun' xa'an' ra. ²³ Ndisu ndo' o' ndii, koo tu' va' ndo'. Te nakaxin' ndo' na ni ka'an i na kaa' xiin' ndo' na kuni ka koo a.

So' o' sa a kij' nandiko' Jesus jin yivi'
(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴ 'Ndisu kij' ndi' i xka' ndia tundo' o' kivi' jaan' ndii, na' va' nu' u, te sakan' tu yoo' ndii, natuun ka a. ²⁵ Te koyo tu tiuun', te taan ndiee' sakuu' na ndiee', na yoo ndivi'. ²⁶ Sakan' te kixin yu' u, na nduu' tu te yivi', nuu' viko' xiin' kua' a' ya' a' na ndiee' xiin' na yi' e' ndatun' koo' chukuu'. ²⁷ Sakan' te ti' vi' i kua' a' angele, te nakaya a ne ni nakaxin Ndiosi, ne ndiee' kumi' sa' xaan' jin yivi' mii' kuaxi tachi', ndee mii' xa' a' jin yivi' te ndee mii' xa' a' ndivi'.

²⁸ 'Kundan' ndo' na ka'an ndiaa yo' o' xa' a' sa xaa' tun' higuera, kij' nduu' itia' na' a' nu', te naka' ndi yuku nu' ndii, xini ndo' na xa kuyatin' kuii kun savi'. ²⁹ Te sakan' tu kij' kun' ndo' koo na ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundan' ndo' na xa kuyatin' kuii kixin tukuu yu' u, na nduu' tu te

yivi'. ³⁰ Na ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, na kuni ka kuvi' sakuu' ne ndiee' jin yivi' vitin te xka' ndia sakuu' na jaan'. ³¹ Ndivi' xiin' nu' u' jin yivi' ndii, ndo' nu' u' a, ndisu tu' un yu' u' yu' u' ndii, koo' kivi' ndo' nu' u' a.

³² 'Ndisu ndee kivi' xiin' ndee hora xka' ndia na jaan' ndii, ndee jin ne yivi' xini a, ni ndee angele, na ndiee' ndivi' ni ndee yu' u, na nduu' si' e' Ndiosi, xini na jaan'. Suu' jaan' ndii mii' yuva' e' Ndiosi kuuti' xini ama a xaa kivi' jaan'. ³³ Xa' a' a jaan' na koo tu' va' va' ndo', te ka'an va' ndo' xiin' Ndiosi, kuachi ndii xini ndo' ama a kuuti' xaa kivi' jaan'.

³⁴ 'Naa' xaa' jin te yivi' kij' kua' an xika' ra ndii, nakoo' ra vi' e' ra na' a' te xika' nuu' nuu' ra. Te nakoo' tu ra chuun' nuu' i' in te jaan'. Te ni ka'an chuun' tu ra xiin' te xito' yi' e' ra na na koto va' a' va' ra a. ³⁵ Na jaan' na kuii koto naa xito' xiin' mii' ndo', kuachi ndii xini ndo' ama a nandiko' te xiin' vi' e'. Kuain' nandiko' ra nuu' nuu', uun na nuu, uun kij' kana' nduchié, uun kij' xa kitu'. ³⁶ Sa a' jin kij' jin kixin kuuti' ra, te kuni ra ndiee' ndo' kixin ndo'. ³⁷ Te na ka'an i xiin' ndo' kaa' ka'an i xiin' sakuu' ne yivi' na koo tu' va' na — ni kachi Jesus.

14

So' o' ni xaa a kij' ni ndatu' un' tuni te kuu' ka' nu' sa kuvi' ka' ni' ra Jesus

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Te kij' kuni ka uvi' ta'an kivi' te koo viko' pascua, na xi xixi' na xita' va' a, na koo' yuchi' levadura saká xiin', te sutu kuu' nuu' xiin' te sania' a' tu' un ndei' Ndiosi ndii, ni nanduku' ra sa sa ra te tin ra Jesus xiin' na maña, te ka' ni' na' a' ra. ² Te ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—Sāā ē' ñā jaan' kij' yoo viko' koto kā nakuchi ne ndiee' ñuu yo'o' —ñi kachj ra.

Sq'o ni xaa a kij' ni sakaa' iin ña'a' xa'an xavixin' xini' Jesús ñuu Betania

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³ Kij' ndu'u' Jesús ñuu Betania vi'e Simón, te ni kunj kuvj kui'e te'i ndii, ndu'u' a xixi' a nuu' mesa. Te ni xaa iin ña'a' xiin' iin limita yuu', ñā ni kua'a xiin' alabastro. Te chitu' vi' ñā jaan' ñu'u' xa'an xavixin' koo' chukuu', ñā nduu' mji' ndi'i' nardo, ñā ndiaa ya'vi' xava'a. Te ni ta'vi' a' limita jaan', te ni sakaa' a' xa'an jaan' xini' Jesús. ⁴ Te sava te ndiee' ikan', kij' ni xinj ra ñā ni xaa ñā'a' jaan' ndii, ni nasa'a' ra ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—Vā'a xachi' xitía saka xa'an xavixin' ka'a'. ⁵ Sakan' ñā va'a ka naa' ni ke'vi' a te kondja ya'vi' a xu'un' ñā kij'in iin te yivi' naa' sachuun' ra unj ciento kivi', te xiin' xu'un' jaan' kuvj chindiee' e' ne nda'vi' kuu' —ñi kachj ra.

Te ni kuchitun ndiee' ra ñā'a' jaan'. ⁶ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Na koq a' sakan', kuachj ndii iin chuun va'a ni xaa a' xa'a' i. ¿Ndichun na sataña'a' ñā'a' ndo'? ⁷ Sakan' ñā ne nda'vi' kuu' ndii, ndee' ndi'i' ni kivi' koq ñā xiin' ndo', te kuvj chindiee' ñā'a' ndo' ama'a ka kunj ndo'. Ndisu yu'u ndii, süu' ndee' ndi'i' ni kivi' kaka i tein ndo'. ⁸ Ñā'a' yo'o' ndii, ni xaa a' ñā ni kuvj saa a' xa'a' i vjtin, ni sakaa' a' xa'an xavixin' ñu'u' nde'i i te koo' tu'va a, te ndiee' a kij' kuvj i. ⁹ Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ñā mii' ka iin yivi' mii' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a xa'a' i ndii, ka'an tu'va xa'a' ñā ni xaa ñā'a' yo'o' xiin' i, te naka'an' ñā'a' ne yivi' —ñi kachj Jesús.

Sq'o ni xaa a kij' ni taxi Judas kuento ra ñā sanakua'a ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Sakan' te, Judas Iscariote, iin te uxj uvj ndii, ni xa'an ndatu'un' ra xiin' sutu kuu' nuu' te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'. ¹¹ Kij' ni xinj sq'o sutu jaan' ñā ni ka'an te jaan' ndii, va'a ni kunj ra, te ni taxi ra kuento ra ñā taxi ra xu'un' nda'a' Judas xa'a' ñā jaan'. Sakan' te ni xa'a' Judas nanduku' ra saa saa ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'.

Sq'o ni xaa a kij' ni xixi Jesús ñā xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹² Kivi' nuu' ñā xixi' ñā xita' va'a, ñā kōq' yuchi' levadura saká xiin', kij' xa'ni' ñā mbee' kuali' xa'a' viko' pascua ndii, ni ka'an te nda'a' xa'a' Jesús xiin' a ndii:

—¿Mii' kunj un' ku'un sava'a ndu' ñā kuxj e' xakuaa' xa'a' viko' pascua? —ñi kachj ra.

¹³ Sakan' te ni ti'vi' a' uvj ta'an te nda'a' xa'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu' ka'nu' ka'a', te ikan' kunj ndo' iin te yivi', te ni'i' iin yoo tikui kua'an ra. Kundikun ñā'a' ndo'. ¹⁴ Te ka'an ndo' xiin' te xiin' vi'e mii' nda'ni te jaan' ndii: “Ka'an xto'q e' ndii: ¿Mii' yoo cuarto mii' kuxj i ñā xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' i?, kachi a”, kachj ndo'. ¹⁵ Te sania'a' te jaan' ndo'ó iin cuarto chie ñā iin xata' vi'e ninu, te xa' yoo tu'va cuarto jaan'. Te ikan' sava'a ndo' ñā kunj a kuxj e' —ñi kachj Jesús.

¹⁶ Ni kiej te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an ra ñuu' jaan' te ni xka'ndia xna'a' a saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra jaan'. Te ni xava'a ra ñā xaxi' xa'a' viko' pascua ikan'.

¹⁷ Te kij' ni kuñuu nuu' ndii, ni xaa Jesús ikan' xiin' uxj uvj ta'an te nda'a' xa'a' a jaan'. ¹⁸ Te ni

xikundiee ra xixi' ra nuu' mesa xiin' Jesús, ikan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ñā iin ndo'ó, te xixi' xiin' i, sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' ka'nu' —ni kachi a.

¹⁹ Sakan' te ni xa'a' kusuchi' ini sakuu' te jaan', te ni xa'a' ndatu'un' ñā'a' i'in ra ndii:

—¿Te'e' yu'u kachi un' ni? —ni kachi i'in ra.

²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Iin ndo'ó te uxí uví, te sé'vi inga' xita' va'a xiin' i tixin ko'o' i vitin, nduu' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan'. ²¹ Ndee saa kaní ndii yu'u, ñā nduu' tu te yivi' ndii, xa ikan' yoo i kua'an i naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' i. Ndisu chie va tundo'o' kundoo' te sanakua'a yu'u, ndee va'a ka nduu' a nuu' te jaan' naa' ni tui ra —ni kachi a.

²² Te kij' ndu'u' Jesús xixi' a xiin' ra ndii, ni ki'in a xita' va'a, te ni taxi a ñā chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ñā'a' a, te ni taxi ñā'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'an a ndii:

—Ki'in ndo' a te kuxi ndo', ñā yo'o' nduu' ñu'u' nde'i i —ni kachi a.

²³ Sakan' te ni ki'in a iin copa, te ni taxi a ñā chindani Ndiosí. Te ni taxi ñā'a' a nda'a' te jaan'. Te ni xi'i sakuu' ra sie sie. ²⁴ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te' naá tixin ñā yo'o' nduu' ní' i, ñā kuitja xa'a' kuachi kua'a' ne yivi', te xiin' ñā ka'a' taxi' xa'a' Ndiosí ñā chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' ñā. ²⁵ Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, kō'o' ka i vino te' kuvā'a xiin' uva ndee ki' xaa' kivi' ñā kō'o' tukuu' i vino xaa' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Pedro ñā nākoq iin ndaa' ra Jesús

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶ Te kij' ndi' i ni xita' ra yaa nuu' Ndiosí ndii, ni kiee ra kua'an ra xiki' ñā nani' Olivos. ²⁷ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Sakuu' ndo'ó nakoq iin ndaa' yu'u ñuu nunu' naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Taxi i ka'ni' te yivi' te paxto, te kiku mbee sana ra”, kachi a. ²⁸ Ndisu kij' natjaku i ndii, xi'na yu'u ku'un ñu'u' Galilea, te sakan' ndo'ó —ni kachi a.

²⁹ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Te'e' ndee nakoq sakuu' te kaa' yo'ó ndii, kuāsa' yu'u —ni kachi ra.

³⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' un' ñā ñuu vitin, kij' kuni ka kana nduchié ichi' ñā uví ndii, xa uní ichi' ni ka'an un' ñā xini un' yu'u —ni kachi a.

³¹ Ndisu Pedro ndii, ni xa ndiee' ka ra ka'an ra ndii:

—Te'e' ndee xata'an kuví i xiin' un' ndii, ka'an i ñā xini i yo'ó —ni kachi ra.

Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' ra xiin' a.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' nani' Getsemani
(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Te kij' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a iin xaan' mii' nani' Getsemani, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundiee ndo' yo'o', na ku'un ka'an i xiin' Ndiosí —ni kachi a.

³³ Te ni naka a Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan ndoso' ikan', te ni xa'a' ndi'ni nimá a, te suchi' tu ini a. ³⁴ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Suchi' xava'a ini nimá i ndee xa yoo' i kuví i. Ndoq ndo' yo'o', te kundito ndo' —ni kachi a.

³⁵ Sakan' te ni xa'an a ndoso' jaan', te ni xikuin xiti' a nuu' ñu'u', te ni ka'an a xiin' Ndiosí ñā naa' kuví te kōo' a tundo'o' jaan' ³⁶ ka'an a ndii:

—Tata yuva' i, sakuu' a kuví nuu' yo'ó. Taxi un' kundoo' i

tundo'o' chie yo'o', ña nduu' ndee naa tikui uva. Ndisu saa un' ña kuní yu'u, súu' jaan' ndii ña kuní mii' un' —ñi kachi a.

³⁷ Ikan' te ñi nandiko' a mii' ndiee' te jaan', te ndiee' ra kixin ra. Te ñi ka'an a xiin' Pedro ndii:

—Simón, ¿ndichun na kixin un'? Saa ka vi' tu ñi kuvi kundito un' ndee jin ndaa' hora. ³⁸ Koo ñu'u' iní va ndo' te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te köyo ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kiní ndo'ó. Kuní nimá ndo' saa ndo' ña kuní Ndiosí, ndisu ñu'u' nde'j ndo' ndii, kúndieni a —ñi kachi a xiin' ra.

³⁹ Te ñi xa'an ñi tukuu a, te ñi ka'an a xiin' Ndiosí naa ña xa ñi ka'an a ña nuu'. ⁴⁰ Te kij' ñi nandiko' tukuu a mii' ndiee' ra jaan' ndii, ñi xini a ndiee' ra kixin ra, sakan' ña chitu' vi' nduchi' nuu' te jaan' ñu'u' ma'na. Te xini ra ndee ña nakujin ra nuu' a. ⁴¹ Te kij' ñi nandiko' ñi tukuu a ichi' ña uní, te ñi ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Kixin ka ndo'ó, te nandiee' ndo' ndee vitin uun? Xava'a ndokoo ndo' vitin. Xa ñi xaa hora ña sanakua'a ra yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' te ndiso' kuachi. ⁴² Ndondichí ndo' te ku'un e'. Koto ndo', xa kuyatin' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan' —ñi kachi a.

So'o ñi xaa a kii' ñi tijin te yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Te kij' kusaa' iin' ka Jesús ka'an a, te ñi xaa Judas, te ñi nduu' jin te uxí uvi' ta'an te nda'a' xa'a' a, xiin' kua'a' va te yivi' ndiso' ra ichi' xiin' itun'. Te te jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te xixa nuu' ñuu ñi tjanu' ña'a'.

⁴⁴ Te te sanakua'a ña'a' ndii, xa ñi ka'an ra saa nia'a ra yoo nduu' Jesús ka'an ra ndii:

—Te chito i nuu' kij' nakuatu ña'a' i nduu' te jaan', te jaan' tijin ndo', te satiin kutu' va ña'a' ndo',

te kundjaka ña'a' ndo' ku'un ndo' —ñi kachi ra.

⁴⁵ Sakan' na ñi kuyatin Judas mii' iin' a, te ñi ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro —ñi kachi ra.

Te ñi chito ra nuu' a. ⁴⁶ Sakan' te ñi tijin te yivi' jaan' Jesús. ⁴⁷ Ndisu jin te iin' xiin' a ikan' ndii, ñi xta'ni' ra ichi' ra, te ñi xa'ndia ra so'o te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'. ⁴⁸ Sakan' te ñi ndatu'un' Jesús te kuaxi tijin ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxi ndo', te tijin ndo' yu'u xiin' ichi' xiin' itun' ndee naa jin te kui'na' vi'? ⁴⁹ Kua'a' kivi' ñi jin i tejin ndo' sania'á i nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ñi iin' ndo' yu'u. Ndisu kuní a xka'ndia ña yo'o' te xinú ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí —ñi kachi Jesús.

⁵⁰ Sakan' te ñi nakoo ña'a' sakuu' te nda'a' xa'a' a, te ñi xinú ra.

So'o ñi ndo'o jin te sava

⁵¹ Ndisu jin te sava ndikun xata' Jesús kua'an a ndisuku' ra jin toto kujiti', te ñi tijin ña'a' te xiin'. ⁵² Te ndii te sava jaan' ndii, ñi nakoo ra toto jaan', te ñi xinú jin' vichi' ra.

So'o ñi xaa a kii' ñi sana'má te kuu' ka'nu' Jesús

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55,63-71; Jn. 18:12-14,19-24)

⁵³ Sakan' te ñi xan ndjaka te yivi' jaan' Jesús nuu' sutu ka'nu'. Te ñi nakaya sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ikan'.

⁵⁴ Te Pedro ndii, ñi xikundikun na ra xika' xika' kua'an ra xiin' te yivi' jaan' ndee ñi nda'ni ra nuu' ki'e sutu ka'nu' jaan'. Te ñi xikundu'u' ra ikan' xituní ra nuu' ñu'u' xiin' te xiin', te xito' yukun'.

⁵⁵ Te sutu kuu' nuu' jaan' xiin' sakuu' te kuu' ka'nu', te ñi nakaya ikan' ndii, nanduku' ra kuachi Jesús te kuvi ka'an ra ña xata'an kuvi a xa'a' ña jaan'. Ndisu köo' ndee jin a ñi na'in ra.

⁵⁶ Sakan' ña, tee' ndee kua'a' ñe

yivi' nī tīn kuāchī ndii' ñā'a', ndisu nī nakuitā ñā ka'an i'in nīa. ⁵⁷ Sakan' te nī ndondichī sava ra, te nī xa'a' tiin' kuāchī ndii' ñā'a' rā ka'an rā ndii:

⁵⁸ —Nī xīnī sō'ō ndu'u' ka'an rā ndii: “Tanī i yukun' ka'nu' yo'o', ñā nī kuā'a xiin' ndā'a' te yivi', te kivi' ñā unī nakani i inga a. Te ñā jaan' ndii, süu' xiin' ndā'a' te yivi' kuā'a a”, nī kachi rā —nī kachi te jaan'.

⁵⁹ Ndisu nī ndee sakan' ndii, nī nakuitā ñā ndiee' yu'u' ne yivi' jaan' xa'a' a. ⁶⁰ Sakan' te nī ndondichī sutu ka'nu' jaan', te nī xikuijn ndichī rā mā'in' ne yivi' jaan', te nī ndatu'un' rā Jesús ndii:

—¿Ndichun na kō'ō a kuvī ka'an xachi' un' xa'a' un'? ¿Ñāá ñā ndixā nduu' ñā tiin' kuāchī te yivi' kaa' yo'ó? —nī kachi rā.

⁶¹ Ndisu Jesús ndii, nī yo'ō taxin' yu'u' a, te nī nakuijn xachi' a. Sakan' te nī ndatu'un' tuku' ñā'a' sutu jaan' ka'an rā ndii:

—¿Ñāá yo'ó nduu' Cristo, si'e ñā nduu' Ndiosí, ñā xata'an tiin' ka'nu' e'? —nī kachi rā.

⁶² Te nī ka'an Jesús ndii:

—Uun, suvī nduu' i. Te kunī ndo' yu'u, ñā nduu' tu te yivi', kii' kundu'u' i xiin' kuā'a Ndiosí ka'nu' koo' chukuu', te kunī tu ndo' kii' kixin i nuu' viko' ndivi' —nī kachi a.

⁶³ Sakan' te nī ndata' sutu jaan' toto rā xa'a' a ñā nī nasa' rā, te nī ka'an rā ndii:

—Kūnī ká ne yivi' ndiee' yu'u' nuu' e', ⁶⁴ sakan' ñā sakuu' ndo' nī xīnī sō'ō ñā kanjā'a rā xa'a' Ndiosí. ¿Saa tuu ndo'? —nī kachi rā.

Te sakuu' te yivi' jaan' nī ka'an ñā xata'an kuvī a.

⁶⁵ Te nī xa'a' sava rā kondia tiasí'i ñā'a' rā, te ndasi tu rā nuu' a, te sa'ndia' rā nuu' a, te ndatu'un' ñā'a' rā ndii:

—Nakunī un' yo'ō nī kanī yo'ó —kachi rā.

Te nī sa'ndia' tu te xiin', te xito' yukun', nuu' a.

Ka'an Pedro ñā xīnī rā Jesús

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Te kii' ndu'u' Pedro nuu' ki'e ninu ndii, nī kuyatin iin ñā' xika' nuu' nuu' sutu ka'nu' jaan'. ⁶⁷ Te kii' nī xīnī a' ndu'u' rā ijan' xitunī' rā, te nī nakoto ndi'e' ñā'a' a', te nī ka'an a' xiin' rā ndii:

—Nī xikā tu yo'ó xiin' Jesús, te nī kīee ñuu' Nazaret, kaa' —nī kachi a'.

⁶⁸ Ndisu nī kīee yu'u' rā ka'an rā xiin' a' ndii:

—Xīnī ñā'a' i, nī ndee xīnī tu i ndee xa'a' ka'an un' —nī kachi rā.

Sakan' te nī keta rā yi'e' mii' xaá un ne yivi', te nī kana iin nduchié. ⁶⁹ Sakan' te nī xīnī nī tukuu' ñā'a' ñā' xika' nuu' jaan', te nī xa'a' a' ka'an a' xiin' ne ita' yatin jaan' ndii:

—Te kaa' ndii, iin te ndiaka' ta'an' xiin' Jesús kaa' nduu' rā —nī kachi a'.

⁷⁰ Ndisu tukuu' nī nī ka'an rā ñā xīnī ñā'a' rā.

Te iin kanī' nī xka'ndia te tukuu' nī nī ka'an ne ndiee' yatin jaan' xiin' rā ndii:

—Ñā ndaku xna'a' nduu' a ndii, iin te ndiaka' ta'an' xiin' te kaa' nduu' yo'ó. Kuāchī ndii te Galilea nduu' un', te nakuitā tu ndatu'un' ndo' —nī kachi nīa.

⁷¹ Sakan' te nī xa'a' rā kanjā'a xiin' mii' mii' rā, te ka'an tu rā kivi' Ndiosí ndii:

—Xīnī Ndiosí ñā xīnī yu'u' te yivi', te ka'an ndo' xa'a' kaa'. Na kanī a yu'u' naa' xīnī xa'an' i —nī kachi rā.

⁷² Te nī kana nduchié ichi' ñā uvī. Sakan' te nī naka'an' Pedro ñā xa nī ka'an Jesús xiin' rā ndii: “Kii' kunī ká kana nduchié uvī ichi' ndii, xa unī ichi' nī ka'an un' ñā xīnī un' yu'u'”, nī kachi a.

Te kii' nī naka'an' rā ñā jaan' te nī xa'a' xaku' rā.

15

So'ŋ n̄i xaa a kii' n̄i iin Jesús nuu' Pilato

(Mt. 27:1-2,11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ N̄i kitu' so'ŋ, te n̄i nakaya sakuu' sutu kuu' nuu', xiin' te xixa nuu' ñuu, xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, xiin' sakuu' te ka'nu'. Ndi'i jaan', te n̄i satiin ra Jesús, te n̄i xan ndiaka ña'a' ra nda'a' Pilato. ² Sakan' te n̄i ndatu'un' Pilato Jesús ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —n̄i kachi ra.

Te n̄i nakuiin a ndii:

—Xa mji' un' n̄i ka'an sakan' —n̄i kachi a.

³ Te xa'a' a ña kua'a' va nuu' ña'a tiin' kuachi ña'a' sutu kuu' nuu' jaan', ⁴ sakan' na tuku n̄i n̄i ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—¿Ndichun na kōŋ' a kuvi ka'an xachi' un'? Koto un' saa vi' kua'a' ña'a tiin' kuachi ra yo'ó —n̄i kachi ra.

⁵ Ndisu n̄i ndee sakan' ndii, n̄i nakuiin xachi' Jesús, te n̄i nandan̄i va Pilato.

So'ŋ n̄i xaa a kii' ña xa yoo kuvi nduu' Jesús

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

⁶ Va'a, sakuu' ichi' kii' nasukú viko' jaan' ndii, xi saña' ra iin te ñu'u' vi'e kaa, te saña' ra ndee ka te kuni mji' ne yivi'. ⁷ Te naá iin te nani' Barrabás vi'e kaa xiin' inga te ña'a xa'a' ña n̄i xa'ni' ra te yivi' kii' n̄i kunta'an' ra xiin' te xiin' romano. ⁸ Sakan' te n̄i kuyatin ne kua'a' jaan' nuu' Pilato, te n̄i ka'an ña xiin' ra ña saxinu ra ña saña' ra iin te naá vi'e kaa naa xi xaá ra saa kuiya. ⁹ Sakan' te n̄i ka'an Pilato xiin' ña ndii:

—¿Ñáá kuni ndo' ña saña' i te yo'ŋ, te nduu' rey ndo'ó, ne judío? —n̄i kachi ra.

¹⁰ N̄i ka'an ra sakan', kuachi ndii n̄i kundani ra ña n̄i sanakua'a

sutu kuu' nuu' jaan' Jesús xa'a' a ña ndasi' nuu' ra xini ña'a' ra kujiti'. ¹¹ Ndisu sutu kuu' nuu' jaan' ndii, n̄i chu'u' ra ne yivi' kua'a' jaan' te ka'an ña ña va'a ka na saña' ra Barrabás. ¹² Te n̄i ka'an n̄i tukuu Pilato xiin' ña ndii:

—¿Te ndee ña kuni ndo' saa i xiin' te yo'ŋ, te ka'an ndo' nduu' rey ndo'ó, ne judío? —n̄i kachi ra.

¹³ Te tuku n̄i n̄i ka'an ti'e ne jaan' ndii:

—Nuu' krusin kuxi un' te ñaa' —n̄i kachi ña.

¹⁴ Te n̄i ka'an n̄i tukuu Pilato xiin' ña ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee ña ña'a n̄i xaa ra? —n̄i kachi ra.

Ndisu n̄i kuaa' ti'e ka ne jaan' ka'an ña ndii:

—Nuu' krusin kuxi un' te ñaa' —n̄i kachi ña.

¹⁵ Te xa'a' a ña n̄i kuni Pilato ndoo va'a ra xiin' ne yivi' jaan' ndii, n̄i saña' ra Barrabás. Sakan' te n̄i ka'an chuun' ra, te suku' yo'ŋ te xiin' ra Jesús. Ndi'i jaan', te n̄i sanakua'a ña'a' ra te kuxi ña'a' te jaan' nuu' krusin.

¹⁶ Sakan' te n̄i xan ndiaka te xiin' Jesús tixin vi'e ka'nu'. Te ikan' n̄i nakaya sakuu' te xiin', te xachuun' ikan'. ¹⁷ Sakan' te n̄i sakui'nú ra Jesús toto ndixin' kua'a ndukun'. Te n̄i xa'a ra iin corona yo'ŋ iñu', te n̄i chindu'u' ra a xini' a. ¹⁸ Sakan' te n̄i xa'a' xandi'i' ra xiin' a nakuatu' ña'a' ra xtun ka'an ra ndii:

—Yoo va'a yo'ŋ, te nduu' rey ne judío —n̄i kachi ra.

¹⁹ Ikan' te n̄i kutun' ra xini' a xiin' iin tun' yoŋ, te n̄i kondia tias'i tu ña'a' ra, te n̄i kundii' ra xiin' a xikuitá xiti' ra nuu' a ki'in' ka'nu' ña'a' ra xtun. ²⁰ Te kii' ndi'i n̄i kundii' ra xiin' a ndii, n̄i xta'ni' ra toto ndixin' kua'a ndukun' jaan', te n̄i sanakui'nú ña'a' ra toto mji' a. Sakan' te kua'an ra xiin' a te kuxi ña'a' ra nuu' krusin.

Sɔ'ɔ nɪ xaa a kii' nɪ kuxi tɛ xiin' Jesús nuu' krusín

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹ Kii' nɪ kɛɛ tɛ xiin' kua'an ra xiin' Jesús ndii, nɪ naɬa'an' ra xiin' iin tɛ nɪ kɛɛ ñuu Cirene, tɛ nani' Simón, tɛ nduu' yuva' Alejandro xiin' Rufo. Tɛ jaan' ndii, xa'a' ku'u nɪ xa'an ra, tɛ nɪ nandiko' ra. Tɛ nɪ tɛin u'vi ña'a' tɛ xiin' jaan' ña konɪ'j ra krusín Jesús ku'un ra. ²² Tɛ nɪ xan ndiaka ra Jesús iin xaan' mii' nani' a Gólgota. Tɛ kivi' jaan' kuni kachi a iki' xini' ndii. ²³ Tɛ nɪ xika ra sako'o' ña'a' ra vino tɛ saká xiin' suxa ña nani' mirra, ndisu nɪ xiin' a ko'o a ra. ²⁴ Sakan' tɛ nɪ kuxi ña'a' tɛ xiin' nuu' krusín. Ndi'j jaan', tɛ nɪ kaɬin ra toto a, tɛ kuni ra yoo nda'a' ndoo i'in a.

²⁵ Ka iin nja'a nɪ kuxi ra Jesús nuu' krusín jaan'. ²⁶ Tɛ nɪ ke'i ra iin tu'un' yu'u' nuu' iin vitu', tɛ nɪ chindu'u' ra a xini' krusín jaan' xa'a' ña nɪ tɛin kuachi ña'a' ra ka'an a ndii: "Tɛ yo'o' nduu' rey ne judío", kachi ña nɪ ke'i ra jaan'.

²⁷ Tɛ taɬa'vi' xiin' a nɪ kuxi ra iin tɛ kui'na' nuu' inga krusín, iin ra nda'a' kua'a a, tɛ inga ra nda'a' itin a. ²⁸ Sakan' tɛ nɪ xinu tu'un' Ndiosí, ña yoso' nuu' tutu a, mi' ka'an a ndii: "Nɪ chika' nɪ ña'a' tɛ yivi' tein tɛ nja'a", kachi a.

²⁹ Tɛ ne xka'ndiá ikan' ndii, nɪ xandi'j nja xiin' a seko' nja xini' nja tɛ ka'an nja ndii:

—Jan', yo'ó, tɛ ka'an ña tani un' yukun' ka'nu' e', tɛ nakani un' tuku a kivi' ña un' ndii, ³⁰ sakakú xiin' mi' ki'i', kuan nuu un' nuu' krusín ñaa' —nɪ kachi nja.

³¹ Sutu kuu' nuu' xiin' tɛ sania'á tu'un' ndei' Ndiosí ndii, nii' sakan' nɪ xandi'j tu tɛ jaan' xiin' a ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Inga ne yivi' nɪ sakakú ra, ndisu küvi sakakú xiin' mi' mii' ra. ³² Saa nɪ Cristo, tɛ nɪ tjanu' Ndiosí sakakú yoo' nduu' tɛ kaa',

tɛ nduu' tu ra rey nuu' yoo', ne Israel chi, na nuu ki'i' ra nuu' krusín viɬin naa' ndixa, tɛ kandixa' ña'a' e' —nɪ kachi ra.

Tɛ nɪ xandi'j tu uvi saa' tɛ ndondia nuu' inga krusín jaan' xiin' a.

Sɔ'ɔ nɪ xaa a kii' nɪ xi'i Jesús nuu' krusín

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³ Tɛ kii' nɪ xaa iin ke'in' ndii, nɪ kuu iin yavi kanii' iin yivi' ndee nɪ xa'an' ndiko' a kaa un' xakuaa'. ³⁴ Tɛ kaa un' jaan' nɪ nde'i ti'e' Jesús ka'an a ndii:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —nɪ kachi a. Ña jaan' kuni kachi a kii' ndiko kui'n a ndii: Ndiosí mi' i, Ndiosí mii' i, ¿ndiochun na nɪ nakoo un' yu'u'?

³⁵ Tɛ nɪ ka'an xiin' ta'an' sava ne ita' ikan' kii' nɪ xini so'ɔ nja nɪ ka'an ña jaan' ndii:

—Kuni so'ɔ ndo', Elías kana' ra —nɪ kachi nja.

³⁶ Ikan' tɛ nɪ ndava iin tɛ iin' ikan', tɛ nɪ ki'in ra iin pachɪ, tɛ nɪ se'vi ra a vino iya'. Tɛ nɪ satiín ra a nuu' iin tun' yoo', tɛ nɪ kaɬani ra a nuu' Jesús tɛ ko'o a ra' ka'an ra xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ndiatu' e' tɛ kuni e' naa' kixin Elías tɛ sanuu' ña'a' ra nuu' krusín kaa' —nɪ kachi ra.

³⁷ Sakan' tɛ nɪ nde'i ti'e' ka Jesús, tɛ nɪ xi'i a. ³⁸ Sakan' tɛ toto, ña ta'nu' i'nu tixin yukun' ka'nu' ndii, nɪ ndata' a. Nɪ xa'a' a ndee ndieny, tɛ nɪ kɛɛ nuu a ndieny.

³⁹ Tɛ nɪ ka'an tɛ xiin' kuu' nuu', tɛ iin' yaɬin nuu' Jesús, kii' nɪ xini ra saa nɪ xaa tɛ nɪ xi'i a ndii:

—Ndixa xna'a nduu' a ndii, si'e Ndiosí nɪ nduu' tɛ kaa' —nɪ kachi ra.

⁴⁰ Tɛ nɪ ita tu ndia'vi' ña'a' ndee ndoso' jaan' xito' ndi'e' nja ña nɪ yoo ikan'. Tɛ tein ne jaan' nɪ ka'ni María Magdalena, xiin' Salomé, xiin' María, si'i' José xiin' ñani ra Jacobo, tɛ sava. ⁴¹ Ña'a' jaan' ndii, nɪ ndikun nja Jesús, tɛ nɪ xika nuu'

tū nīa nuu' a kij' nī xikā a ñu'u' Galilea. Te nī itā tū kua'a' ká inga ña'a', ne nī kīee ñu'u' jaan', te nī kaa tū nīa ñuu' Jerusalén xiin' a.

Sq'o nī xaa a kij' nī ndiee ñu'u' nde'i Jesús

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴² Te xakuaa' kij' sakoo' tu'va xiin' mji' ne yivi' xa'a' kivi' sábadó, ña xinandiee' nīa ndii, ⁴³ nī xaa José, te ñuu' Arimatea. Te jaan' ndii, iin te ka'nu' tein te xa'ndia chuun' nduu' ra. Te nī ndiatu inī tū te jaan' ña xa'a' ka'ndia chuun' Ndiosí iin yivi' yo'o'. Te nī xandjeni xiin' mji' ra, te nī nda'ni ra mi' ndu'u' Pilato, te nī xikan ra ñu'u' nde'i Jesús nuu' te jaan'. ⁴⁴ Te nī nandanī va Pilato jaan' kij' nī xini ra kuento ña xa nī xi'i Jesús. Sakan' na nī kana ra te xiin' kuu' nuu' jaan', te nī ndatu'un' ña'a' ra naa' xa nī xi'i xna'a' a. ⁴⁵ Te kij' nī taxī te xiin' kuu' nuu' jaan' ña ndaku nuu' ra ndii, nī taxī ra ñu'u' nde'i Jesús nda'a' José. ⁴⁶ Sakan' te nī sata' José jaan' iin toto yaa ndiká, te nī sanuu' ra ñu'u' nde'i Jesús. Ikan' te nī tisuku' ra a toto jaan'. Te nī xa'an chinaá ra a tixin yavi ndii, ña nī xatja ra toko' kava'. Te nī satuvi' ra iin yuu' ña ndasi ra yu'u' yavi jaan'. ⁴⁷ Te María Magdalena xiin' María s'i'i José ndii, nī xini nīa mi' nī chinaá ra ñu'u' nde'i a jaan'.

16

Sq'o nī xaa a kij' nī natiaqu Jesús

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

¹ Kij' nī xka'ndia kivi' sábadó, ña xinandiee' nīa ndii, María Magdalena, xiin' Salomé, xiin' María s'i'i Jacobo ndii, nī sata' nīa xa'an xavixin' te ku'un kakin nīa a ñu'u' nde'i Jesús. ² Te nīa'a' va, kij' sakan' kuaxi keta kuiti' ñu'u' kivi'

nuu' xa'a' ximana ndii, nī xa'an tukuu' nīa yavi ndii mi' naa' ñu'u' nde'i Jesús. ³ Te nī ka'an xiin' ta'an' nīa ndii:

—¿Yoo tū satuvi' yuu' ña ndasi yu'u' yavi ndii jaan'? —nī kachi nīa.

⁴ Ndisu kij' nī nakoto nīa ikan' ndii, nī xini nīa ña xa nī nundia'a' yuu' jaan', saa nī iin yuu' chie va nduu' a. ⁵ Te kij' nī ko'ni nīa yavi ndii mi' nī kandu'u' ñu'u' nde'i Jesús jaan' ndii, nī xini nīa ndu'u' iin te sava nda'a' kua'a' ni'nu' ra toto yaa nani', te nī yi'vi xava'a' nīa. ⁶ Ndisu nī ka'an te jaan' xiin' nīa ndii:

—Kuän yi'vi ndo'. Ndo'ó ndii, Jesús, ña nī kīee ñuu' Nazaret, ña nī xi'i nuu' krusin, nanduku' ndo'. Koo' ká ñu'u' nde'i a kandu'u' yo'o', xa nī natiaqu a. Koto ndo' mi' nī chinaá ña'a' ra. ⁷ Ndisu kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' Pedro xiin' inga te nda'a' xa'a' a ña xi'na mji' a ni'i' ichi' nuu' ra kua'an a ñu'u' Galilea, te ikan' kuni' ña'a' ra saa ni' nī ka'an a xiin' ra saa' —nī kachi ángele jaan'.

⁸ Sakan' te nī kīee ne jaan' yavi jaan' taxta'an' nīa kua'an nīa, sakan' ña kisi' vi' ña'a' ña yi'vi nīa. Te ndee iin ña'a' nī ka'an nīa xiin' ndee iin ne yivi' ichi' xa'a' ña jaan' xa'a' ña yi'vi nīa.

Sq'o nī xaa a kij' nī tuvi Jesús nuu' María Magdalena

(Jn. 20:11-18)

⁹ [Te kij' nī natiaqu Jesús nīa'a' kivi' nuu' xa'a' ximana jaan' ndii, xi'na ká nuu' María Magdalena, ña' nī tava' a uxá ta'an ña ndiva'a' nimá, nī satuvi' xiin' mi' a. ¹⁰ Sakan' te nī xa'an sakuni' tu'un a' te nda'a' xa'a' a. Te xa ndiee' suchi' inī va, te xaku' tu' ra. ¹¹ Te kij' nī xini te jaan' kuento ña xa nī natiaqu Jesús, te nī xini ña'a' ña jaan' ndii, nī kandixa' ra.

Sq'o ni xaa a kii' ni tují Jesús nuu' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a
(Lc. 24:13-35)

¹² Ni ya'a, te siin' kaa' Jesús ni tují a nuu' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a kii' nu'u' ra ichi' kua'an ra xa'a' ku'u. ¹³ Sakan' te ni nandiko' te jaan', te ni ka'an ra xiin' inga te nda'a' xa'a' a ña ni xini ña'a' ra. Ndisu tukú ni ni kandixa' te jaan'.

Ka'an chuun' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ña ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴ Ndi'i' ndoso', te ni tují a nuu' te uxi jin ta'an jaan' kii' ndiee' ra nuu' mesa. Te ni kan' kuento ña'a' a xa'a' a ña ni kandixa' ña'a' ra xiin' xa'a' ña xii nimá ra. Kuachi ndii ni kandixa' ra ña ni ka'an ne yivi' xiin' ra ña ni natia'ku a. ¹⁵ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' kanii' jin yivi' te ka'an ndoso' ndo' tu'un va'a nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. ¹⁶ Ne kuni kuni ña jaan' te kuchi nja kuenta i ndii, kaku nja nuu' kuachi nja. Ndisu ne kuni kuni ña jaan' ndii, ne katun' kunduu nja nuu' Ndiosí xa'a' kuachi nja. ¹⁷ Te ña yo'o' nduu' chuun ka'nu' ña saa ne ini xini yu'u' kii' ka'an ndoso' nja: Xiin' ndiee' i tava' nja ña ndiva'a nimá ne yivi', te ka'an tu ni tukú tu'un, ¹⁸ te naa' tjin nda'a' kuein' nja koq', te kaxi' ña'a' ri' ndii, koo' a kundoo' nja. Te naa' ko' kuein' nja tatan' xatu ndii, koo' a kundoo' nja. Te naa' chindiee nja nda'a' nja xini' ne kuni kuv' ndii, nda'a' ne jaan' —ni kachi Jesús.

Sq'o ni xaa a kii' ni ndaa Jesús ndivi'

(Lc. 24:50-53)

¹⁹ Sakan' te kii' ndi'i ni ka'an xto'o e' Jesús xiin' ra ndii, ni ndaa a ndivi', te ni xikundu'u' a nda'a' kua'a Ndiosí. ²⁰ Te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, ni kiee ra, te ni xa'a' ka'an ndoso' ra tu'un va'a kanii' mii' kua'an ra. Te chindiee'

ña'a' xto'o e', te nia'a a ña ña ndaku nduu' ña ka'an ra jaan' xiin' chuun ka'nu' ña xaa' ra. Sakan' na kunduu a.]

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Lucas ña ka'án xa'a' Jesús

*Ni ke'i Lucas tutu yo'o' te
kua'an a nda'a' iin te nani' Teófilo*

¹ Kua'a' va te yivi' ndii, ni xika ra ke'i yukun ra sakuu' ña ni xka'ndia tein e'. ² Te ni ke'i ra saa nii' ni sania'á ña'a' ne ni xini nduchi' nuu' ña jaan' ndee ña nuu', te ne jaan' nduu' ne ni na'in chuun' te ka'an ndoso' tu ña tu'un jaan'. ³ Xa'a' a jaan' na sakan' tu yu'u ndii, ni sakuaan kuie i ndee mii' ni xa'a' ña jaan', te ni tuu i ña va'a ña ke'i yukun i sakuu' a nuu' yo'ó, tákui'e, Teófilo, ⁴ te kundani va'a un' ña ndixa, ña ni sania'á ne yivi' yo'ó.

*So'o ni xaa a kii' ni ka'an
ángele xiin' Zacarías*

⁵ Kii' ni nduu Herodes, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni yoo iin sutu, te ni nani' Zacarías. Te ni nduu ra iin te ni ta'an' xiin' iin ti'vi sutu, te nduu' kuenta Abías. Te ña si'i Zacarías jaan' ndii, kuenta ne vi'e Aarón ni nduu a', te ni nani' a' Elisabet. ⁶ Te uvi saa' ne jaan' ndii, ni xachuun' ndaku ña nuu' xto'o e' Ndiosí, sakan' ña ni saxinu ña sakuu' ña ka'án chuun' tu'un ndei' a'. ⁷ Ndisu ni yoo si'e ña, sakan' ña Elisabet ndii, ña' ni kuví koo si'e nduu' a'. Te uvi saa' ña ndii, ne xixa va ni nduu ña. ⁸ Unta' ndii, ni xaa Zacarías te saxinú ra chuun' sutu, sakan' ña ni tondia kivi' ña saa sutu, te ni ta'an' xiin' ra, chuun' nuu' Ndiosí. ⁹ Te naa xi xaá sutu ndii, ni ka'in ra te kuni ra yoo kuni a ndi'vi yukun' ka'nu' xto'o e', te chu'ma ra tixin a. Te nda'a' Zacarías ni nama a te ndi'vi ra jaan'. ¹⁰ Kii'

chu'ma ra ndii, kua'a' va ne yivi' ndiee' ki'e ka'án xiin' Ndiosí. ¹¹ Te iin ni tuvi ti'o' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, nuu' ra iin' a xiin' kua'a' mii' xixi suxa chu'ma jaan'. ¹² Te kii' ni xini ra ángele jaan' ndii, ni nandaní va ra, te ni yi'vi xava'a ra. ¹³ Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Zacarías, kuän yi'vi un', xa ni xini so'o Ndiosí ña ni xikan un' nuu' a. Te Elisabet, ña' si'i un' ndii, koo iin tiaa si'e a', te chindu'u' un' kivi' ra Juan. ¹⁴ Te nakuatia' va nimá un' xa'a' ña tuvi ra, te nakuatia' tu kua'a' ne yivi' xa'a' ña jaan', ¹⁵ sakan' ña te ka'nu' kunduu ra nuu' xto'o e' Ndiosí. Te kō'o ra vino, te' kuva'a xiin' uva, ni ndee kō'o tu ra ndixi. Te kutu' nimá ra xiin' Espíritu Santo ndee ña kuni ka tuvi ra. ¹⁶ Te kua'a' ne vi'e un' Israel sanandiko' tukuu ra nuu' ichi' xto'o e' Ndiosí. ¹⁷ Te xi'na Juan jaan' ki'in ichi' nuu' xto'o e', te kixin ra xiin' ña ndiee' Ndiosí naa ña ni taxí a nda'a' Elías, te sanandiko' ra nimá yuva' si'i nuu' si'e ña, te kuni tu ne so'o saa kuu' ne xachuun' ndaku. Te xiin' ña jaan' sakoo' tu'va ña'a' ra te natiin ña xto'o e' —ni kachi a.

¹⁸ Sakan' te ni ka'an ra ndii:

—¿Saa kuví tu xka'ndia ña ka'án un' jaan'? Sakan' ña yu'u ndii, iin te xixa nduu' i, te xixa va tu ña' si'i' i —ni kachi ra.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an ángele jaan' xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' Gabriel, te xika' nuu' nuu' Ndiosí. Ña jaan' ni ti'vi yu'u te taxí i tu'un va'a yo'o' nuu' un'. ²⁰ Ndisu vitin ndii, xa'a' a ña ni kandixa' un' ña ni ka'an i xiin' un' kaa' ndii, kuví i'in un', te kuví ka'an ka un' ndee tondia kivi' ña xinu, ña ni ka'an i xiin' un' kaa' —ni kachi a.

²¹ Te ndiee' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' ndiatu' ña Zacarías, te xa ni xa'a' ndi'ni ña xa'a' a ña

nj̄ kuū kuachí v̄a r̄a t̄ix̄in ȳukun' jaan'. ²² T̄e so'ò' ndi'i', kij' nj̄ ket̄a r̄a t̄ix̄in ȳukun' ndii, k̄uv̄i ka'an̄ ka r̄a xiin' n̄ja. Sakan' t̄e nj̄ kundanī n̄ja ñ̄a nj̄ tuv̄i iin̄ ñ̄a'a nuu' r̄a t̄ix̄in ȳukun' jaan'. T̄e ndee xiin' nda'a' r̄a nj̄ s̄akuni' r̄a n̄e yiv̄i' jaan', sakan' ñ̄a nj̄ kuū i'in' r̄a. ²³ T̄e kij' nj̄ xin̄u kivi' ñ̄a nj̄ xaa r̄a chuun̄ sutū ndii, kuan̄ nu'u' r̄a v̄i'e r̄a.

²⁴ T̄e kij' nj̄ xka'nd̄ia ñ̄a jaan' ndii, nj̄ nakuj̄so ñ̄a' si'i' r̄a Elisabet. T̄e nj̄ ndoo' a' v̄i'e a' u'un̄ yoo' ka'an̄ a' xiin' nimá a' ndii: ²⁵ "Xto'ò' e' Ndiosí nj̄ sañu'u' yoo' t̄e koō iin̄ si'e e' vit̄in, sakan' t̄e k̄a'an̄ kui'e k̄a n̄e yiv̄i' xiin' e'", kachi a' xiin' nimá a'.

Sò'ò' nj̄ xaa a' k̄ij' nj̄ ka'an̄ ángele xiin' María

²⁶ T̄e kij' nj̄ tond̄ia iñū yoo' ñ̄a ndiso' Elisabet ndii, nj̄ t̄i'vi' Ndiosí ángele Gabriel jaan' t̄e kua'an̄ a' iin̄ ñ̄ū ñ̄a nani' Nazaret, ñ̄a naá tein' iku' nuu' ñ̄u'u' Galilea, ²⁷ t̄e kotō a' iin̄ ñ̄a' ndu'u' sie, ñ̄a' nani' María. T̄e x̄a nj̄ tax̄i ñ̄a' jaan' kuento a' ñ̄a tunda'a' a' xiin' iin̄ t̄e nani' José. T̄e jaan' ndii, s̄iani' xika' tákui'e David nj̄ nduu' r̄a. ²⁸ T̄e kij' nj̄ xaa ángele jaan' mi' ndu'u' María, t̄e nj̄ ka'an̄ a' xiin' a' ndii:

—Nakuatu' j̄ yo'ó, t̄e v̄a'a v̄a kuni xto'ò' e' Ndiosí xini a' yo'ó, t̄e yoo a' xiin' un'. T̄e sañu'u' k̄a yo'ó t̄e sakan' s̄akuu' inḡa ñ̄a'a' —nj̄ kachi a'.

²⁹ Ndis̄u kij' nj̄ x̄inj̄ a' ángele jaan' ndii, nj̄ nandan̄i xava'a' a' xa'a' ñ̄a nj̄ ka'an̄ a' xiin' a', t̄e nj̄ ndatu'un' xiin' mi' m̄ij' a' ndee ñ̄a kuni kachi t̄u ñ̄a nj̄ ka'an̄ ángele jaan'. ³⁰ T̄e nj̄ ka'an̄ k̄a ángele xiin' a' ndii:

—Kuán̄ yi'vi un', María, sakan' ñ̄a v̄a'a v̄a kuni Ndiosí xini a' yo'ó. ³¹ Kuach̄i ndii nakuj̄so un', t̄e s̄akaku' un' iin̄ t̄e kuañu'u, t̄e ch̄indu'u' un' kivi' r̄a Jesús. ³² T̄e jaan' ndii, t̄e ka'nu' kunduu' r̄a, t̄e

kun̄ani' r̄a si'e Ndiosí, ñ̄a ka'nu' koo' chukuu'. T̄e tax̄i xto'ò' e' Ndiosí k̄a'nd̄ia chuun' r̄a ndee naa nj̄ xaa David, t̄e x̄ij' ȳata' r̄a, xt̄a'an'. ³³ T̄e k̄a'nd̄ia chuun' r̄a nuu' n̄e ta'an' un', n̄e s̄iani' xika' Jacob, ndee ndi'i' nj̄ kivi', t̄e koo' kivi' kun̄d̄iko' ñ̄a k̄a'nd̄ia chuun' r̄a —nj̄ kachi a'.

³⁴ Sakan' t̄e nj̄ ka'an̄ María xiin' a' ndii:

—¿Saa k̄uv̄i koo' si'e yu'u? Sakan' ñ̄a ñ̄a' ndu'u' sie nduu' j̄ —nj̄ kachi a'.

³⁵ Sakan' t̄e nj̄ ka'an̄ ángele jaan' xiin' a' ndii:

—Esp̄iritu Santo k̄ix̄in̄ kotō yo'ó, sakan' ñ̄a ñ̄a nd̄je'e' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' t̄isa'vi yo'ó xiin' kati' a. Sakan' na k̄uii' si'e un', ñ̄a su'un, ñ̄a tuv̄i jaan' ndii, si'e Ndiosí kun̄ani' a. ³⁶ T̄e sakan' t̄u Elisabet, ñ̄a' iin' kuu' xiin' un', ñ̄a' ka'an̄ n̄e yiv̄i' k̄uv̄i koo' si'e ndii, x̄a kua'an̄ kuyatin' iñū yoo' ndiso' a' tee' ndee iin̄ ñ̄a' x̄ixa v̄a nduu' a', ³⁷ sakan' ñ̄a nuu' Ndiosí ndii, s̄akuu' a' k̄uv̄i —nj̄ kachi a'.

³⁸ Sakan' t̄e nj̄ ka'an̄ María xiin' ángele jaan' ndii:

—Yu'u ndii, ñ̄a' xika' nuu' nuu' xto'ò' e' Ndiosí nduu' j̄. Na saa a' xiin' j̄ saa nii' nj̄ ka'an̄ un' jaan' —nj̄ kachi a'.

Sakan' t̄e nj̄ ket̄a ángele jaan' kua'an̄ a'.

Sò'ò' nj̄ xaa a' k̄ij' nj̄ xa'an̄ ndi'e' María mi' ndu'u' Elisabet

³⁹ Ndi'vi' kivi' t̄e nj̄ xa'an̄ ki'ij' v̄a María iin̄ ñ̄ū ñ̄a naá tein' iku' nuu' ñ̄u'u' Judea, ⁴⁰ t̄e nj̄ xaa a' v̄i'e Zacarías, t̄e nj̄ nakuat̄u a' Elisabet. ⁴¹ T̄e kij' nj̄ x̄inj̄ so'ò' ñ̄a jaan' ñ̄a nakuatu' ñ̄a'a' María ndii, nj̄ k̄and̄eta si'e a' t̄ix̄in a'. Sakan' t̄e nj̄ ch̄itu' nimá a' xiin' Esp̄iritu Santo, ⁴² t̄e nj̄ ka'an̄ ti'e a' ndii:

—Sañu'u' k̄a Ndiosí yo'ó t̄e sakan' s̄akuu' ñ̄a'a' iin̄ yiv̄i', t̄e sañu'u' t̄u a' si'e un', ñ̄a s̄akaku' un'. ⁴³ ¿Yoo' v̄i' nduu' yu'u

naa kuaxi kotō s'i' xto'ō j yu'u?
 44 Sakan' ña saa ni xini so'ō j
 ña ni nakuatū un' yu'u, te ni
 kandeta si'e j tixin j ña va'a kuni
 ra. 45 Te sañu'u' va xto'ō e' Ndiosí
 yo'ó xa'a' a ña ni kändixa' un' ña
 saxinú a ña ni ka'an ángele xiin'
 un' —ni kachi a'.

Xaka'nu' María Ndiosí

46 Sakan' te ni ka'an María ndii:
 Xaka'nu' nimá j xto'ō e' Ndiosí.

47 Te nakuatia' nimá j nuu' Ndiosí,
 ña sakakú yu'u.

48 Sakan' ña ni naka'an' a xa'a'
 yu'u, ña' nda'vi so'ō xika'
 nuu' nuu' a.

Ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e'
 ndii, ka'an ne yivi' ña ni
 sañu'u' va Ndiosí yu'u.

49 Kuachi ndii Ndiosí ka'nu'
 koo' chukuu' ni xaa kua'a'
 chuun ka'nu' xiin' j.

Te ña su'un ndi'j nduu' a.

50 Te kōō' kivi' ndi'i' ña kuvita ini
 a xa'a' ne xaka'nu' ña'a'.

51 Ni xaa a chuun ka'nu' xiin'
 nda'a' a,

te ni sanduxin tu a ña chituni te
 ñuñu' xiin' nimá ra.

52 Ni tava' a ndiee' te kuu' ka'nu',
 te ni xaka'nu' a ne nda'vi so'ō.

53 Ni sanda'ni a ne xi'í soko xiin'
 ña'a,

te ne vika' ndii, ni nativi' nda'a'
 xiko' ña'a' a.

54 Ni chindiee' a yoo', ne Israel, ne
 xika' nuu' nuu' a,

sakan' ña ni naka'an' a ña kuvita
 ini a xa'a' e'.

55 Sakan' ña xa sakan' ni taxí a
 kuento a nuu' te xij' yata' e'

naa kuu' Abraham,
 xiin' sakuu' tu ne sjaní' xika' ra

ndee ndi'i' ni kivi'.

Ni kachi María.

56 Te ni ndoo' a' xiin' Elisabet
 yatin' uní yoo'. Ndi'j jaan', te ni
 nandiko' a' vi'e a'.

*So'ō ni xaa a kij' ni kaku si'e
 Elisabet*

57 Te kij' ni xaa kivi' ña tují
 si'e Elisabet ndii, ni tují jin tiaa.

58 Te kij' ni xini ne ndiee' yatín

xiin' ne jin kuu' xiin' a' kuento ña
 ni kuvita ini xto'ō e' Ndiosí xa'a'
 a' ndii, va'a va ni kuni ña xini
 ña'a' ña. 59 Va'a, kij' ni xinu unia
 kivi' ña ni tují te kuañu'u' jaan'
 ndii, ni xa'an ña xiin' ra te kua'a'
 tuni jin' ra. Te ni kuni ne yivi'
 ña kunaní' ra Zacarías naa nani'
 yuva' ra. 60 Ikan' te ni ka'an s'i'
 te kuañu'u' jaan' xiin' ña ndii:

—Ū'un', Juan kunaní' ra —ni
 kachi a'.

61 Sakan' te ni ka'an ña xiin' a'
 ndii:

—¿Ndichun kuni un' kunaní' ra
 sakan'? Kōō' ndee jin ne jin kuu'
 xiin' ndo' nani' sakan' —ni kachi
 ña.

62 Te ni xa'a' ña seko' ña nda'a'
 ña nuu' yuva' ra ndatu'un' ña'a'
 ña saa kuni ra kunaní' si'e ra.

63 Sakan' te ni xikan' ra jin vitu' sie,
 te ni ke'i ra nuu' nu' ndii: “Juan

nduu' kivi' ra”, kachi a. Te ni
 nandaní va sakuu' ne yivi' jaan'.

64 Xa ka'an e', te ni ndixaa tu'un
 ra, te ni xa'a' xaka'nu' ra Ndiosí.

65 Te sakuu' ne ndiee' yatín jaan'
 ndii, ni yivi' xava'a ña, te jin

kanií tein iku' nuu' ñu'u' Judea ni
 kiku' kuento xa'a' ña jaan'.

66 Te sakuu' ne ni xini so'ō ña jaan' ndii,
 ni taxa'a ña a nimá ña ka'an xiin'

ta'an' ña ndii:

—¿Ndee nuu' te yivi' kunduu tu
 te kuañu'u' jaan' kij' kua'nu' ra?

—ni kachi ña.

Sakan' ña xto'ō e' Ndiosí yoo
 xiin' ra.

*So'ō ni xaa a kij' ni saka'an
 Espíritu Santo Zacarías, te ni
 xaka'nu' ra Ndiosí*

67 Te ni chitu' nimá Zacarías,
 yuva' te kuañu'u' jaan', xiin'

Espíritu Santo, te ni ka'an tiakú ra
 tu'un Ndiosí ndii:

68 Ka'nu' va Ndiosí, ña nduu' xto'ō
 yoo', ne Israel,

sakan' ña xa ni kixin a, te ni
 sandoó ndiká a yoo'.

69 Te ni tivi' a jin ña ndiee' koo'
 chukuu' sakakú yoo'.

Te ña jaan' ndii, sjaní' xika' David,
te nì xika nuu nuu' Ndiosí,
nduu' a

70 saa nii' nì taxì Ndiosí kuento a
xa'a' ña jaan' ndee ña nuu'
kij' nì ka'an a xiin' yu'u' te nì
ka'an tiakú tu'un a, te nduu'
ndjija a,

71 ña sakakú a yoo' nuu' ne ndasi'
ta'an' xiin' e' xiin' sakuu' ne
xi'é xini yoo'.

72 Te sakan' tu kuvita inì a xa'a' ne
xij' yata' e'.

Te sakan' tu naka'an' a xa'a'
kuento su'un, ña nì ndoo a
xiin' nja.

73 Te kuento jaan' nduu' ña nì taxì
a nuu' Abraham,

te nì nduu' xij' yata' e', ña taxì a
74 kaka ndjituñì e' iin yivi'.

Te sakakú tu a yoo' nuu' ne ndasi'
ta'an' xiin' e', te kuvì kaka
nuu' e' nuu' a,

75 te kaka ndoo e' nuu' a, te
sachuun' ndaku tu e' ndee
ndi'i' nì kivi'.

76 Te yo'ó, si'e mii' j, te ka'an
tiakú tu'un Ndiosí ka'nu'
koo' chukuu' kunduu' un',
sakan' ña xina un' ku'un nuu'
xto'o e', te sakoo' tu'va un'
ne yivi' te natjin ña'a' nja.

77 Te sakuni' un' ne yivi' ña
sakakú ña'a' a xa'a' a ña
koo' ka'nu' inì a xa'a' kuachì
nja.

78 Te xa'a' a ña kuvita inì Ndiosí
xa'a' e' ndii, nì ti'vi' a ndee
ndjivi' iin ña nduu' ndee naa
iin ñu'u, ña nayi'é iin kivi'
xaa'.

79 Te taxì a ñu'u nuu' yoo', ne
xika' ichi' iin yavi, ne ñu'u'
nda'a' te kui'e,

te sakaka' a yoo' nuu' ichi' mii'
koo' ña manì' nimá e'.

Nì kachì ra.

80 Te te kuañu'u jaan' ndii,
so'o kuaxì kuañu' ka ra i'in kivi'
kua'an, te so'o nakunaá ka tu
ndjije' ra xaa' Espiritu Ndiosí. Te
nì xika ra mii' taxin' kaa' ndee nì

xaa kivi' ña satuví xiin' mii' ra
nuu' ne Israel.

2

*So'o nì xaa a kij' nì kaku Jesús
(Mt. 1:18-25)*

1 Kivi' jaan' nì ka'an chuun' tu
Augusto, te nì xa'ndia chuun' kuu'
nuu', ña nakoso' sakuu' ne ndiee'
nuu' ñu'u' mii' xa'ndia chuun'
ra. 2 Ña yo'o' nì nduu' ichi' nuu'
ña nì nakoso' ne yivi' kij' nduu'
Cirenio, te xa'ndia chuun' nuu'
ñu'u' Siria. 3 Sakan' na kuu' i'in
ne yivi' nì xa'an nakoso' ñuu' mii'
nja. 4 Sakan' na nì keta José ñuu'
Nazaret, ña kandu'u' nuu' ñu'u'
Galilea, te kua'an ra ñuu' Belén,
ña kandu'u' nuu' ñu'u' Judea.
Sakan' ña ñuu' Belén jaan' nì kaku
David, te kuenta ne vi'e David
jaan' nduu' ra. 5 Te nakoso' ra
xiin' María, ña' xa nì taxì kuento
ña tunda'a' a' xiin' ra, te xa ñu'u'
si'e a'. 6 Te kij' ndiee' nja ñuu'
Belén jaan' ndii, nì xaa kivi' ña
tuvì si'e a'. 7 Te nì tuvì tiaa si'e
a', te nuu'. Te nì tisuku' a' iin
tia'ndia, te nì chikandu'u' ña'a' a'
tixin' tundo'o' mii' xaxi' kiti' ña'a,
sakan' ña nì ni'i' nja iin vi'e mii'
kundjije nuu' nja.

*So'o nì xaa a kij' nì tuvì ángele
nuu' sava te paxto*

8 Te yatìn ñuu' Belén jaan' ndiee'
te paxto xa'a' ku'u' ñuu' xito' ra
mbee sana ra. 9 Te iin nì tuvì
tjo' iin ángele, ña xika' nuu' nuu'
xto'o e', nuu' ra, te nì yi'e ñu'u'
xto'o e' jaan' saa xinunduu' xiin'
ra ndatun' koo' chukuu' yi'é a, te
nì yi'vi' xava'a ra. 10 Ndisu nì ka'an
ángele jaan' xiin' ra ndii:

—Kuän yi'vi' ndo', sakan' ña ni'i'
j iin tu'un va'a ña sakuatia' nimá
sakuu' ne yivi' kuaxì j. 11 Kuachì
ndii vitin nì kaku iin ña sakakú
ne yivi', te nì kaku a ñuu' Belén,
mii' nì kaku David, te ña jaan'
nduu' Cristo xto'o e', ña nì tjanu'
Ndiosí. 12 Te kuvì nakunì ña'a'

ndo', sakan' ña kunj ndo' jin ña kuañu'u ndisuku' a tia'ndia, te kandu'u' a tixin jin tundoo' mii' xaxi' kiti' ña'a —ni kachj a.

¹³ Te jin ni tuvj tjo' jin t'vj chie ya'a ángele, ña ndiee' ndivi', xiin' ángele jaan' xaka'nu' a Ndiosí ka'an a ndii:

¹⁴ Na natjin Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e' ndee' mii' ndu'u' a ndienu,

te jin yivi' yo'o' taxi' a ña manj' koo' xiin' ne va'a kuni a xini a.

Nj kachj a.

¹⁵ Te kij' kuan nu'u' sakuu' ángele jaan' ndivi', te ni ka'an xiin' ta'an te paxto jaan' ndii:

—To'o' ki'j' ndo' ñu'u' Belén te kunj' e' ña ni xka'ndia' jkan', ña ni sakuni' xto'o' e' Ndiosí nuu' e' —ni kachj xiin' ta'an ra.

¹⁶ Te numj' va ni kiee' ra kua'an ra, te kij' ni xaa' ra jkan' ndii, ni xinj' ra María xiin' José xiin' ña kuañu'u' jaan' kandu'u' a tixin jin tundoo' mii' xaxi' kiti' ña'a.

¹⁷ Te kij' ni xinj' ña'a' ra ndii, ni kiku' ra kuento ña ni ka'an ángele jaan' xa'a' ña kuañu'u' jaan' xiin' ra.

¹⁸ Te sakuu' ne ni xinj' so'o' kuento jaan' ndii, ni nandanj' va njá xa'a' ña ni ka'an ra jaan'. ¹⁹ Te María ndii, ni taxa'a' a' kuento jaan' nimá a' xanini a' xa'a' a.

²⁰ Te ni nandiko' te paxto jaan' kua'an ra xaka'nu' ra Ndiosí, te taxi' tu' ra ña chindani a xa'a' sakuu' ña ni xinj' so'o' ra, xiin' ña ni xinj' nduchi' nuu' ra. Kuachj ndii ni xka'ndia' ña jaan' saa' nii' ni ka'an ángele jaan' xiin' ra.

So'o' ni xaa' a kij' ni xa'an yuva' si'i' Jesús xiin' a yukun' ka'nu'

²¹ Te kij' ni xinu' njá kivi' ña ni tuvj a ndii, ni xa'a' te yivi' tunj' jin' a, te ni chindu'u' yuva' si'i' a kivi' a Jesús, naa ni ka'an ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, jaan' xiin' njá kij' tia'an nakuiso' ña'a' si'i' a.

²² Te kij' ni xinu' kivi' ña kuni a sandoo' xiin' mii' njá, naa ka'an

tu'un ndei' Ndiosí ña ni ke'j' Moisés ndii, ni xa'an njá xiin' Jesús ñu'u' Jerusalén te sanakua'a ña'a' njá nuu' xto'o' e' Ndiosí,

²³ naa yoso' tu'un ndei' a jaan' ndii: “Sakuu' tiaa' si'e' ne yivi', te tuvj nuu' ndii, nditia' xto'o' e' kunduu' ra”, kachi a. ²⁴ Sakan' na ni xa'an njá, te ni nasoko' njá nuu' xto'o' e', naa ka'an tu'un ndei' a jaan': “jin na'a' paloma uun jin na'a' ndikukú”, sakan' kachi a.

²⁵ Te ni ndu'u' jin te ni nani' Simeón ñu'u' Jerusalén. Te jaan' ndii, ni yoo' ndaku' nimá ra nuu' Ndiosí, te ni xaa' ra sakuu' ña kuni a. Te ni ndiatu' va ra ña kixin' ña t'vi' Ndiosí te saki'vi' a nimá ne ñu'u' ra Israel. Te ni yoo' Espiritu Santo xiin' te jaan'.

²⁶ Te ni sakuni' ña'a' Espiritu Santo ña küvj' ra ndee' kunj' nduchi' nuu' ra Cristo, ña tjanu' xto'o' e' Ndiosí sakaku' ne ñu'u' ra. ²⁷ Te ni saka'an Espiritu Santo nimá ra, te ni xa'an ra nuu' ki'e' yukun' ka'nu' jaan'. Te jkan' ndu'u' ra kij' ni xaa' María xiin' José xiin' te kuañu'u' si'e' njá, te saxinú njá ña ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí. ²⁸ Te ni na'in' ra te kuañu'u' jaan' ni'i' ra, te ni taxj' ra ña chindani Ndiosí ka'an ra ndii:

²⁹ —Táku'i'e, xa ni xinu' kuento ña ni taxj' un' nuu' j,

vitin ndii xa küvj' taxj' un' ña küvj' manj' yu'u, te xika' nuu' nuu' un'.

³⁰ Sakan' ña xa ni xinj' nduchi' nuu' j ña ni tjanu' un' te sakaku' a ndu'u,

³¹ te xa ni xa'a' un' nia'a' ña'a' un' nuu' sakuu' ne yivi'.

³² Te yo'o' kunduu' ndee' naa ñu'u' nuu' ne tuku',

te natjin ndu, ne Israel, ña xito' ka'nu' ne yivi' xa'a' a.

Nj kachj ra xiin' Ndiosí.

³³ Te yuva' si'i' a ndii, ni nandanj' va njá xa'a' ña ni ka'an Simeón jaan' xa'a' a. ³⁴ Sakan' te ni sañu'u' Simeón unj' saa' njá. Te ni ka'an ra xiin' si'i' a María ndii:

—Koto ʔn', pja'un, te kuañu'u yu'o' kunduʔ te saa sakan' te kua'a' ne ta'an' e', ne Israel, kuxiʔo nuu' Ndiosí, te kua'a' tu nja kuyatín nuu' a, te ña jaan' kunduʔ tu ña nia'a Ndiosí, te kua'a' ne yivi' saxiʔo ña'a'.³⁵ Sakan' te natuvi ña xanini si'e nimá kua'a' ne yivi'. Ndisu yo'ó ndii, kua'a' va tuxu'ví nimá ʔn' ndee naa ña ni tuxu'ví xiin' iin ichi —ni kachi ra.

³⁶ Te ikan' tu ni yoo iin ña'a' ña' ni nani' Ana, te ña' ka'an tiakú tu'ʔn' Ndiosí nduu' a'. Te si'e iin te ni nani' Fanuel nduu' a', te jaan' ndii, kuenta ne vi'e Aser ni nduu' ra. Ña' jaan' ndii, iin ña' xixa va ni nduu' a', te uxá kuiya kují' ni ndu'u' a' xiin' ii' a', te ni xi'i ra. ³⁷ Te xa kua'an kumi' xiko kumi' kuiya ña ni kuʔ kuaan' a'. Te kō' kivi' ni ketá a' nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan'. Süu' jaan' ndii iin ke'in' nduu' a uun ñuu nduu' a ndii, ikan' ndu'u' a' xika' nuu' a' nuu' Ndiosí ka'an xiin' a, te yoo nditja a'. ³⁸ Te kij' ndi'i ni ka'an Simeón xiin' Ndiosí ndii, ni xaa tu Ana jaan', te ni taxí a' ña chindani Ndiosí. Te ni ka'an a' xa'a' te kuañu'u' jaan' xiin' sakuu' ne ndiatu' iin ña sandoó ndiká ne ndiee' ñuu' Jerusalén nuu' ña ndo'o' nja.

So'o ni xaa a kij' ni nandiko' yuva' si'i' Jesús ñuu' Nazaret

³⁹ Kij' ndi'i ni saxinú nja sakuu' ña ka'an chuun' tu'ʔn' ndei' xto'o e' ndii, ni nandiko' nja ñuu' nja Nazaret, ña naá nuu' ñu'u' Galilea. ⁴⁰ Te i'in kivi' kua'an kuaxi ku'a'nu' ka Jesús, te nakunaá ka tu ndiee' a, te so'o kundichi ka a xiin' ña xini tuní, te chindiee' va ña'a' Ndiosí.

So'o ni xaa a kij' ni nduu' Jesús te lulu te ni ndoo' a nuu' ki'e yukun' ka'nu'

⁴¹ Te saa kuiya kua'an yuva' si'i' Jesús ñuu' Jerusalén viko' pascua. ⁴² Te kij' ni kumi' Jesús uxí uvi

kuiya ndii, ni kaa nja xiin' a ñuu' Jerusalén xa'a' viko' jaan' naa xi xaá ne yivi' kij' yoo viko' jaan'.⁴³ Te kij' ni xka'ndia viko' jaan', te ni nandiko' nja kua'an nu'u' nja ndii, ni ndoo Jesús ñuu' Jerusalén jaan'. Ndisu ni xini yuva' si'i' a naa' ni ndoo a ikan'. ⁴⁴ Te ni xanini nja ña kua'an a xiin' ne yivi', ne kua'an xiin' nja. Te ndee xakuaa' vi' ni xa'a' nanduku' ña'a' nja tein ne iin kuu' xiin' nja xiin' tein sakuu' ne kua'an xiin' nja jaan'. ⁴⁵ Te xa'a' a ña ni na'in ña'a' nja ndii, ni nandiko' tukuu' nja ñuu' Jerusalén jaan', te nanduku' ña'a' nja. ⁴⁶ Ni ya'a uní kivi', te ni xan kuní nja ndu'u' a nuu' ki'e yukun' ka'nu' tein te sania'á tu'ʔn' ndei' Ndiosí xini so'o a ña ka'an te jaan', te ndatu'un' ña'a' a. ⁴⁷ Te sakuu' ne ni xini so'o ña ka'an a ndii, ni nandaní va nja xa'a' a ña va'a kundani a xiin' ña va'a nakuin' a nuu' te sania'á tu'ʔn' ndei' Ndiosí jaan'. ⁴⁸ Te kij' ni xini ña'a' yuva' si'i' a ndii, ni nandaní nja. Sakan' te ni ka'an si'i' a xiin' a ndii:

—Yuva' i, ¿ndiochun naa ni xaa ʔn' sakan' xiin' ndu? Yuva' ʔn' xiin' yu'u' ndii, ni ndi'ni va ndu ni xaa ʔn' xika' ndu nanduku' ndu yo'ó —ni kachi a'.

⁴⁹ Te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—¿Ndichun nanduku' ndo' yu'u? ¿Ñáá xini ndo' ña chuʔn nuu' yuva' i kuní a saa i? —ni kachi a.

⁵⁰ Ndisu ni kundani ne jaan' ndee xa'a' ni ka'an a ña jaan' xiin' nja. ⁵¹ Sakan' te ni nakaa' Jesús xiin' ne jaan', te ni nandiko' nja ñuu' Nazaret. Te ni saxinú a sakuu' ña ka'an yuva' si'i' a. Te si'i' a ndii, ni taxa'a a' sakuu' ña jaan' nimá a'. ⁵² Te i'in kivi' kua'an kuaxi ku'a'nu' ka Jesús xiin' ña xini tuní, te so'o kuxati'é ka a, te va'a va kuní Ndiosí xini ña'a' a, te sakan' tu ne yivi'.

3

*Sq'o ni xaa a kij' ni sakuchi'
Juan ne yivi' kuenta Ndiosí itia
Jordán*

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

¹ Xa xa'un kuiya kua'an ña xa'ndia chuun' rey Tiberio ñuu Roma xiin' nda'a' a, te kij' sakan' ni nduu Poncio Pilato, te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Judea, ña nduu' nda'a' ñuu Roma jaan', te rey Herodes xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Galilea, te rey Felipe ñani Herodes jaan' ndii, xa'ndia chuun' ra nuu' ñu'u' ña nani' Iturea xiin' Traconite, te rey Lisaniás xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Abilinia. ² Te kij' sakan' ndii, Anás xiin' Caifás nduu' sutu ka'nu'. Te ni ka'an Ndiosí xiin' Juan, si'e Zacarías, mii' taxin' kaa'. ³ Te ni xa'an ndoo Juan yoso' mii' kandu'u' itia Jordán ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' kuenta ña nama ña nimá ña xa'a' kuachi ña xaa' ña, te kuchi ña kuenta a. ⁴ Te xa'a' Juan jaan' ni ke'i Isaiás, ñin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', nuu' tutu mii' ni ka'an ra ndii:

Tiakú ka'an ti'e ñin tachi' yu'u' mii' taxin' kaa' ndii:

“Ndasava'a ndo' ichi' mii' kixin xto' o e',

te ndasandaku tu ndo' a.

⁵ Kani' yoso' ndii, ndunda a,

te ndunda tu mii' tetuvi',

te ndunda tu ichi' mii' yakua' a,

te mii' kin' kaa' a ndii, nduva'a a,

⁶ te kun' sakuu' ne yivi' ñin yivi' ña tjanu' Ndiosí sakakú yoo'.”

Kachi a.

⁷ Te ni ka'an Juan jaan' xiin' ne kua'a', ne ni ndekuje ikan' te kuchi ña kuenta Ndiosí ndii:

—Ndo'ó ndii, ndee naa si'e koo' nduu' ndo'. ¿Yoo ni ka'an xiin' ndo' ña kuvi kakú ndo' nuu' ña sando'o' Ndiosí ndo'ó nuu' ku'un e', sakan' te ni kujiti'? ⁸ Nia'a ndo' xiin' ña va'a ña xaa' ndo' ña xa

ni nama xna'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi, ña ni xaa' ndo'. Te ka'an ñuñu' ndo' ña sjani' xika' Abraham nduu' ndo', te xiin' ña jaan' kuvi kakú ndo'. Sakan' ña ka'an kaxi' i xiin' ndo' ña kuvi sananduu' Ndiosí yuu' kaa' sjani' xika' Abraham jaan'. ⁹ Ndiosí ndii, xa yoo tu'va a, te sando'o' a ne xaa' kuachi ndee naa yoo tu'va ñin te yivi' xiin' yacha te ka'ndia ra itun' tata. Te jaan' ndii, ka'ndia ra ndee ti'o'o sakuu' tun' tata jaan', tun' táxi' nduu' va'a, te ka'mi ra nu'. Sakan' tu saa Ndiosí —ni kachi ra.

¹⁰ Sakan' te kua'a' ne yivi' ni ndatu'un' ña'a' ndii:

—¿Ndee ña kuní a saa ndu, táku'e? —ni kachi ña.

¹¹ Te ni ka'an ra xiin' ña ndii:

—Ne kumi' uvi' ta'an ndini ndii, na saman' ña ñin ndaa' a ne koo' a kumi'. Te ne kumi' ña xaxi' ndii, na saman' ña a ne koo' a kumi' —ni kachi ra.

¹² Te ni ndekuje tu te kenciaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma te kuchi ra kuenta Ndiosí. Te ni ka'an tu ra xiin' Juan ndii:

—¿Ndee ña kuní a saa ndu, táku'e? —ni kachi ra.

¹³ Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Sákaa' ka' ndo' xu'un' ña kenciaa' ya'vi' ndo'. Süu' jaan' ndii, kenciaa' ya'vi' kujiti' ndo' saa kuní a —ni kachi Juan.

¹⁴ Te ni ndekuje tu te xiin', te ni ka'an ra xiin' Juan ndii:

—Te ndu'u tuky, ¿ndee ña kuní a saa ndu? —ni kachi ra.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Tü'un u'vi' ndo' ña'a' nda'a' ndee ñin ne yivi', te ñin kuachi nianí tu ndo' ne yivi'. Te na ndoo va'a nimá ndo' xiin' xu'un' ña xiku'un ya'vi' ndo' —ni kachi ra.

¹⁵ Te ne yivi' ndii, sakuu' ña ni ndiatu ñi, te ka'an ña xiin' nimá ña ña tee' kuain' Juan jaan' nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú

yoo. ¹⁶ Ndisu Juan ndii, ni ka'an ra nuu' sakuu' nja ndii:

—Yu'u ndii, xiin' tikui kujti' sakuchi' i ndo'ó, ndisu ña kuaxi xata' i ndii, ña koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u ndii, ni ndee vā'a i kunduu te ndaxin' jin' ndixan' ki'i' a. Ña jaan' ndii, sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndiee' Espiritu Santo, te sakuchi' tu a ndo'ó xiin' ñu'u.

¹⁷ Ña jaan' ndii, xa yoo tu'va a te nata'vi' a ne yivi' naa xaa' te yivi' kij' nativi ra trigo, te tava' ra mi'in' a xiin' ña tiin' ra te kisi' ra a. Trigo va'a ndii, taxa'a' ra yaka, te mi'in' a ndii, ka'mi ra a nuu' ñu'u ña kōo' kivi' nda'vá —ni kachi ra.

¹⁸ Xiin' ña kaa' ni, te xiin' kua'a' ka nuu' ña'a ni ndiaa yu'u' Juan ne jaan' ka'an ndoso' ra tu'un va'a nuu' nja. ¹⁹ Te saki'in' kuento Juan jaan' rey Herodes, te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Galilea, kuachi ndii ni ndu'u' ra xiin' Herodías, ña' si'i ñanī ra, Felipe. Te ni saki'in' kuento tu ra te jaan' xa'a' kua'a' inga ña nja'a ña ni xaa ra.

²⁰ Ndisu nuu' sakuu' ña nja'a, ña ni xaa Herodes jaan' ndii, ni xaa ka ra inga a, ndee ni ka'an chuun' ra xiin' nda'a' xa'a' ra, te ni sko'ni' ra Juan vi'e kaa.

So'o ni xaa a kij' ni chichi tu Jesús itia Jordán

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

²¹ Te kij' sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosi ndii, ni xaa tu Jesús, te ni sakuchi' ña'a' ra. Te kij' ka'an a xiin' Ndiosi ndii, ni nunja' ndivi'. ²² Te ni nuu' Espiritu Santo ndivi', naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo a xiin' Jesús. Sakan' te ni ka'an jin' tachi' yu'u' ndee ndivi' ndii:

—Yo'ó nduu' si'e manī' i, te va'a va kuni i xini i yo'ó —ni kachi a.

Ña yo'o' nduu' kivi' ne ni nduu ne ichi' yata' Jesús

(Mt. 1:1-17)

²³ Jesús, kij' ni xa'a' a ka'an ndoso' a ichi' Ndiosi ndii, ni kumi' a yatin' oko uxī kuiya. Te ni tuu ne yivi' ña si'e José ni nduu a, te José jaan' ni nduu si'e Elí, ²⁴ te Elí jaan' ni nduu si'e Matat, te Matat jaan' ni nduu si'e Leví, te Leví jaan' ni nduu si'e Melqui, te Melqui jaan' ni nduu si'e Jana, te Jana jaan' ni nduu si'e José, ²⁵ te José jaan' ni nduu si'e Matatías, te Matatías jaan' ni nduu si'e Amós, te Amós jaan' ni nduu si'e Nahúm, te Nahúm jaan' ni nduu si'e Esli, te Esli jaan' ni nduu si'e Nagai, ²⁶ te Nagai jaan' ni nduu si'e Maat, te Maat jaan' ni nduu si'e Matatías, te Matatías jaan' ni nduu si'e Semei, te Semei jaan' ni nduu si'e José, te José jaan' ni nduu si'e Judá, ²⁷ te Judá jaan' ni nduu si'e Joana, te Joana jaan' ni nduu si'e Resa, te Resa jaan' ni nduu si'e Zorobabel, te Zorobabel jaan' ni nduu si'e Salatiel, te Salatiel jaan' ni nduu si'e Neri, ²⁸ te Neri jaan' ni nduu si'e Melqui, te Melqui jaan' ni nduu si'e Adi, te Adi jaan' ni nduu si'e Cosam, te Cosam jaan' ni nduu si'e Elmodam, te Elmodam jaan' ni nduu si'e Er, ²⁹ te Er jaan' ni nduu si'e Josué, te Josué jaan' ni nduu si'e Eliezer, te Eliezer jaan' ni nduu si'e Jorím, te Jorím jaan' ni nduu si'e Matat, ³⁰ te Matat jaan' ni nduu si'e Leví, te Leví jaan' ni nduu si'e Simeón, te Simeón jaan' ni nduu si'e Judá, te Judá jaan' ni nduu si'e José, te José jaan' ni nduu si'e Jonán, te Jonán jaan' ni nduu si'e Eliaquím, ³¹ te Eliaquím jaan' ni nduu si'e Melea, te Melea jaan' ni nduu si'e Mainán, te Mainán jaan' ni nduu si'e Matata, te Matata jaan' ni nduu si'e Natán, ³² te Natán jaan' ni nduu si'e David, te David jaan' ni nduu si'e Isaí, te Isaí jaan' ni nduu si'e Obed, te Obed jaan' ni nduu si'e Booz, te Booz jaan'

n̄i nduu' si'e Salmón, t̄e Salmón jaan' n̄i nduu' si'e Naasón, ³³ t̄e Naasón jaan' n̄i nduu' si'e Aminadab, t̄e Aminadab jaan' n̄i nduu' si'e Aram, t̄e Aram jaan' n̄i nduu' si'e Esrom, t̄e Esrom jaan' n̄i nduu' si'e Fares, t̄e Fares jaan' n̄i nduu' si'e Judá, ³⁴ t̄e Judá jaan' n̄i nduu' si'e Jacob, t̄e Jacob jaan' n̄i nduu' si'e Isaac, t̄e Isaac jaan' n̄i nduu' si'e Abraham, t̄e Abraham jaan' n̄i nduu' si'e Taré, t̄e Taré jaan' n̄i nduu' si'e Nacor, ³⁵ t̄e Nacor jaan' n̄i nduu' si'e Serug, t̄e Serug jaan' n̄i nduu' si'e Ragau, t̄e Ragau jaan' n̄i nduu' si'e Peleg, t̄e Peleg jaan' n̄i nduu' si'e Heber, t̄e Heber jaan' n̄i nduu' si'e Sala, ³⁶ t̄e Sala jaan' n̄i nduu' si'e Cainán, t̄e Cainán jaan' n̄i nduu' si'e Arfaxad, t̄e Arfaxad jaan' n̄i nduu' si'e Sem, t̄e Sem jaan' n̄i nduu' si'e Noé, t̄e Noé jaan' n̄i nduu' si'e Lamec, ³⁷ t̄e Lamec jaan' n̄i nduu' si'e Matusalén, t̄e Matusalén jaan' n̄i nduu' si'e Enoc, t̄e Enoc jaan' n̄i nduu' si'e Jared, t̄e Jared jaan' n̄i nduu' si'e Mahalaleel, t̄e Mahalaleel jaan' n̄i nduu' si'e Cainán, ³⁸ t̄e Cainán jaan' n̄i nduu' si'e Enós, t̄e Enós jaan' n̄i nduu' si'e Set, t̄e Set jaan' n̄i nduu' si'e Adán, t̄e Adán jaan' n̄i nduu' si'e Ndiosí.

4

So'ŋ n̄i xaa a kii' n̄i kuni' ña ndiva'a sanama' a Jesús nuu' kuach̄i

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

¹ T̄e chitu' vi' nimá Jesús xiin' Espírítu Santo, t̄e n̄i ket̄a a it̄ia Jordán, t̄e n̄i ñaka' ña'a' Espírítu jaan' t̄e kua'an a mii' tax̄in' kaa', ² t̄e ikan' n̄i xika' a nii' uvi' x̄iko kivi', t̄e n̄i x̄ito kua'a' ña'a' ña ndiva'a. T̄e n̄i x̄ixi' a sakuu' kivi' jaan', sakan' na ndee ndi'i' ndoso' ndii, n̄i xi'j̄i va a soko. ³ T̄e n̄i ka'an ña ndiva'a jaan' xiin' a ndii:

—Naa' ndixa' xna'a' si'e Ndiosí nduu' un' ndii, ka'an chuun' un'

xiin' yuu' ñaa' t̄e nandu'u a xita' va'a, t̄e kuxi un' —n̄i kachi a.

⁴ T̄e n̄i ñaku'in Jesús nuu' ña jaan' ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Süu' xita' va'a ku'it̄i' kuní nuu' ne yivi' t̄e ku'it̄aku' n̄ia. Süu' jaan' ndii, kuní tu sakuu' tu'un ña kiee' yu'u' Ndiosí t̄e ku'it̄aku' n̄ia”, kachi a —n̄i kachi Jesús.

⁵ T̄e n̄i ñaka' ña ndiva'a Jesús t̄e kua'an a xiin' a xini' iin' iku' sukun va, t̄e iin' n̄i nia'a' ku'it̄i' ña'a' a sakuu' ñuu' kuu' nuu' iin' yivi'.

⁶ T̄e n̄i ka'an ña ndiva'a jaan' xiin' a ndii:

—Nda'a' yo'ó tax̄i i sakuu' a kaa' xiin' ña vika' a t̄e ka'ndia chuun' un' nuu' a, sakan' ña xa' n̄i nat̄iin' i sakuu' ñuu' kaa', t̄e kuv̄i tax̄i e nda'a' yoo' ka' kuní m̄ji' i. ⁷ Sakan' na ku'ii' naa' ku'ii' xiti' un' t̄e koto ka'nu' un' yu'u' ndii, sakuu' ña kaa' kunduu' ña'a' un' —n̄i kachi a xiin' Jesús.

⁸ T̄e n̄i ka'an Jesús xiin' ña ndiva'a jaan' ndii:

—Kua'an ket̄a nuu' i yo'o', ña ndiva'a, sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Xto'ŋ ndo' Ndiosí ku'it̄i' saka'nu' ndo', t̄e nuu' ña jaan' ku'it̄i' kaka' nuu' ndo'”, kachi a —n̄i kachi Jesús xiin' ña ndiva'a.

⁹ Sakan' t̄e n̄i ñaka' ña ndiva'a Jesús, t̄e kua'an a xiin' a ñuu' Jerusalén. T̄e n̄i saka'a' a Jesús xini' yukun' ka'nu' mii' sukun ka. T̄e n̄i ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Naa' ndixa' xna'a' si'e Ndiosí nduu' un' ndii, sanama' xiin' m̄ji' un' ndee ndienu, ¹⁰ kuach̄i ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ka'an chuun' Ndiosí xiin' ángele, ña xika' nuu' nuu' a t̄e koto a yo'ó.

¹¹ T̄e t̄iin' ña jaan' nda'a' un' t̄e n̄ama' xachi' un' ndee ñu'u' t̄e t̄ixu'vi' xa'a' un' saa' yuu'.

Sakan' kachi a —n̄i kachi ña ndiva'a jaan' xiin' Jesús.

12 Te ni nakujin Jesús nuu' a ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: “Kôto kua'a ndo' xto'o ndo' Ndiosí”, kachi a —ni kachi Jesús xiin' ña jaan'.

13 Te kij' ndi' i ni xito kua'a ña ndiva'a jaan' Jesús xiin' sakuu' ña jaan' ndii, ni nako ña'a' a iin xa'a'.

So'o ni xaa a kij' ni xa'a' Jesús ka'án ndoso' a nuu' ne ndiee' ñu'u' Galilea

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

14 Te ni nandiko' Jesús ñu'u' Galilea chitu' vi' nimá a xiin' ña ndiee' ña taxi' Espíritu Santo. Te ni kiku kuento xa'a' a sakuu' ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' jaan' xiin' ñuu ña ñu'u' yañin. 15 Te kua'an a tixin i'in vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan' te sania'á ña'a' a xa'a' tu'un Ndiosí. Te sakuu' ne yivi' jaan' ka'án va'a xa'a' a.

So'o ni xaa a kij' ni nandiko' Jesús ñuu a Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

16 Ni nandiko' Jesús ñuu Nazaret mii' ni xa'nu a. Te ni xka'ndia a tixin vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan' naa xi xa'a a saa kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi'. Te ni xikuiin ndichi a te ka'vi a ña yoso' nuu' tutu Ndiosí. 17 Ikan' te ni taxi te xito' vi'e jaan' tutu ña ni ke'i Isaiás, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an'. Ni nunia' Jesús tutu jaan', te ni xini a mii' yoso' ña ka'án ndii:

18 Espíritu xto'o e' Ndiosí yoo xiin' i, sakan' ña ña jaan' ni taxi ndiee' i te ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' ne nda'vi kuu'.

Te ni tjanu' a yu'u te nachinaá va'a i nimá ne suchi' va' ini.

Te ni tjanu' tu a yu'u te ka'an ndoso' i ña xa kivi' ndoo ndiká ne ni xiku'un nda'a' ña ndiva'a.

Te ni tjanu' tu a yu'u te nunia' i nduchi' nuu' ne kui'e nuu'.

Te ni tjanu' tu a yu'u te sandoó ndiká i ne ndo'o' nuu' ne kataví ndoso' ña'a'.

19 Te ni tjanu' tu a yu'u te ka'an ndoso' i ña xa ni tondia kivi' ña chindiee' xto'o e' Ndiosí yoo'.

Ña jaan' ni ka'vi Jesús.

20 Sakan' te ni natuvi' Jesús tutu jaan', te ni nataxi ña'a' a nda'a' te xito' vi'e jaan'. Te ni xikundu'u' a. Te sakuu' ne ndiee' vi'e jaan' ndii, ni xto'ni nia nuu' a. 21 Te ni xa'a' ka'án Jesús xiin' nia ndii:

—Kivi' vitin ni xinu ña yoso' nuu' tutu yo'o' nuu' sakuu' ndo'ó —ni kachi a.

22 Te sakuu' ne yivi' jaan' ka'án va'a xa'a' Jesús, te nandaní va' nia xa'a' ña ndatun' va' ka'án a. Te ni ka'an xiin' ta'an' nia ndii:

—¿Saa tu kivi' ndatun' niatu ka'án te kaa', sakan' ña si'e José kujti' nduu' ra? —ni kachi nia.

23 Te ni ka'an Jesús xiin' nia ndii:

—Xini yu'u ña kuni ka'an ndo' xiin' i naa ka'án ne yivi' ndii: “Yo'ó, te tatan' ndii, satatan' xiin' mii' mii' un' te kivi' kunj ndu a. Ñuu Capernaum ndii, kua'a' chuun ka'nu' ni xaa un' xa'a' ne yivi' jaan', sakan' na kuii' sakan' tu saa un' ña jaan' ñuu mii' un' yo'o'”, ña jaan' kuni ka'an ndo' xiin' i —ni kachi a.

24 Te ni ka'an ka a ndii:

—Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña ndee iin te ka'án tiakú tu'un Ndiosí ndii, natiin' va'a ña'a' ne ñuu mii' ra. 25 Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, ni yoo va' ne kuaan' kanii' nuu' ñu'u' Israel yo'o' kij' ni xika Elías xta'an'. Kivi' jaan' ndii, unj kuiya yoso' sava ni kuuñ savi', te ni yoo va' soko kanii' nuu' ñu'u' yo'o'. 26 Ndisu ni ti'vi' Ndiosí Elías jaan' te chindiee' ra ndee iin ne kuaan' jaan'. Süu' jaan' ndii ni ti'vi' ña'a' a te chindiee' ra iin ña' kuaan', ña' ni ndu'u' ñuu Sarepta, ña nduu' nda'a' ñuu Sidón. 27 Te

nĭ yoo va tu ne kumi' kui'e te'i kanii' nuu' ñu'u' Israel yo'o' kij' nĭ xika Eliseo, te nĭ ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an'. Ndisu nĭ sanda'a ra ndee ĩn ne jaan'. Süu' jaan' ndii te nĭ nani' Naamán, te Siria, kujti' nĭ sanda'a ra —nĭ kachi a.

²⁸ Te kij' nĭ xini so'o ne ndiee' tixin vi'e jaan' ña nĭ ka'an a ndii, nĭ nasaq' xava'a sakuu' nĭa. ²⁹ Sakan' na nĭ ndondichi nĭa, te nĭ xta'ni' xa'a nĭa Jesús vi'e jaan' chinda'a' ña'a' nĭa, te kua'an nĭa xiin' a ndee nuu' ñuu Nazaret jaan'. Te nĭ ndekuie nĭa ndee yu'u' ta'vi' yaĭin mi' nduu' xa'a' ñuu jaan' te sanama' ña'a' nĭa ndee ndienü. ³⁰ Ndisu Jesús ndii, nĭ xka'ndia a teĭn ne jaan', te nĭ keta a kua'an a.

So'o nĭ xaa a kij' nĭ xta'ni' Jesús ña ndiva'a nimá ĩn te yivi'
(Mr. 1:21-28)

³¹ Te nĭ nakaa' Jesús ndee ñuu Capernaum, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea. İkan' te nĭ sania'a a ne yivi' tixin vi'e mi' nakaya ne ñuu jaan' kivi' sábadó, ña xinandiee' nĭa. ³² Te nĭ nandanĭ nĭa saa sania'a ña'a' a, sakan' ña nĭ ka'an a xiin' ña ndiee'. ³³ Te nĭ yoo ĩn te naá ña ndiva'a nimá tixin vi'e jaan', te nĭ nde'i ti'e' ña ndiva'a jaan' ka'an a ndii:

³⁴ —Kua'an Jesús, te Nazaret, nakoo un' ndü. ¿Ndichun kuaxi sataña'a' un' ndü? ¿Ñáá kuaxi un' te sandoñu'u' un' ndü? Xini yu'u yoo nduu' yo'ó. Ña su'un kuenta Ndiosí nduu' un' —nĭ kachi a.

³⁵ İkan' te nĭ ka'an ndiee' Jesús xiin' ña jaan' ndii:

—Taxin' koo yu'u' un', te kua'an keta nimá te ñaa' —nĭ kachi a.

Te nĭ sanduva ña ndiva'a jaan' te yivi' jaan' teĭn ne yivi' jaan', te nĭ keta a kua'an a. Ndisu nĭ satuxu'vi' ña'a' a. ³⁶ Te sakuu' ne jaan' ndii, nĭ nandanĭ xava'a nĭa, te nĭ ka'an xiin' ta'an' nĭa ndii:

—¿Mii' tu kuaxi tu'un ña kumi' ña ndiee' ña ka'an te yivi' kaa'? Sakan' ña xiin' ña ndiee', te xiin' tu'un ndiee' ka'an chuun' ra nuu' ña ndiva'a, te xini so'o a, te kiee a nimá ne yivi' —nĭ kachi xiin' ta'an' nĭa.

³⁷ Te nĭ kiku kuento xa'a' Jesús kanii' nuu' ñu'u' jaan'.

So'o nĭ xaa a kij' nĭ sanda'a Jesús ña' tiso Simón Pedro
(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

³⁸ Te nĭ keta Jesús vi'e jaan', te kua'an a vi'e Simón. Te ña' tiso Simón jaan' ndii, ka'ni' ndiee' tiin' ña'a' kandu'u' a vi'e jaan'. Te kij' nĭ xaa Jesús ikan' ndii, nĭ ka'an nda'vi ne yivi' xiin' a xa'a' ña' jaan'. ³⁹ Sakan' te nĭ xito ndoso' Jesús ña' jaan', te nĭ ka'an ndiee' a xiin' ka'ni' jaan', te nĭ kiee ña'a' a. Xa ka'an e', te nĭ ndokoo a', te nĭ xa'a' a' nduku' a' ña kuxi a xiin' te jaan'.

So'o nĭ xaa a kij' nĭ sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'
(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰ Te xakuaa' ña xa keta ñu'u' ndii, sakuu' ne kumi' ne kuni kivi xiin' ki'in' nuu' kui'e ndii, nĭ xan ndiaka ña'a' nĭa nuu' Jesús. Te nĭ tondia nda'a' a ĩ'in ne jaan', te nĭ sanda'a ña'a' a. ⁴¹ Te nĭ kiee tu kua'a' ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi' jaan', te ka'an ti'e' a xiin' Jesús ndii:

—Yo'ó nduu' si'e Ndiosí —kachi a.

Ndisu Jesús ndii, nĭ ka'an ndiee' a xiin' ña ndiva'a jaan', te nĭ taxi a ka'an ña jaan', sakan' ña xini ña jaan' ña Cristo, ña nĭ tianu' Ndiosí sakakú yoo', nduu' Jesús jaan'.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí ĩn xaan' mi' taxin' kaa'
(Mr. 1:35-39)

⁴² Te nĭa'a va kuaxi kitú', te nĭ ndokoo Jesús, te nĭ keta a vi'e jaan', te kua'an a ĩn xaan' mi' taxin' kaa' xa'a' ku'u. Te nĭ xa'an nanduku' ña'a' ne yivi'

kua'a' jaan', te ni ndekuje nja mii' iin' a jaan', te ni xika nja nakasi ña'a' nja, te ndoo a ñuu nja. ⁴³ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Kuni a ku'un i inga ñuu te ka'an ndoso' tu i tu'un va'a xa'a' saa kuni Ndiosi ka'ndja chuun' a nimá ne yivi', kuachi ndii xa chuun jaan' ni keta i nuu' Ndiosi kuaxi i —ni kachi a.

⁴⁴ Sakan' te ni xa'an a ka'an ndoso' a tu'un va'a jaan' tixin i'in vi'e mii' nakaya ne ndiee' ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan'.

5

S'o'o ni xaa a kij' ni kana Jesús Simón Pedro te kunduu ra nda'a' xa'a' a

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

¹ Unta' kij' iin' Jesús yu'u' mjni ña nani' Genesaret ndii, kua'a' xava'a ne yivi' ni yoq ikan' ndee ni ku'ni' ña'a' nja xa'a' a ña kuni kunj so'o nja tu'un Ndiosi. ² Te ni xini Jesús ita' uvi ta'an tundoo' yatın yu'u' mjni jaan'. Te ita' so'o nu', sakan' ña xa ni kije te tava' tjaka' te natia ra ñunu' ra. ³ Sakan' te ni sko'nu' a tixin tundoo' Simón, te ni xikan' a ña kuxika' ra sie xiin' nu' yu'u' mjni jaan'. Sakan' te ni xikundu'u' a, te ndee tixin tun' jaan' ni xa'a' a sania'á a ne yivi' kua'a' jaan'. ⁴ Te kij' ndi'i ni ka'an a xiin' ne jaan', te ni ka'an a xiin' Simón jaan' ndii:

—To'o' ndo' xiin' tundoo' yo'o' ndee mii' kunu kaa', te sko'ni' ndo' ñunu' te tjin ndo' tjaka' —ni kachi a.

⁵ Te ni nakuijn Simón nuu' a ndii:

—Maestro, nii' ñuu ndi'e' ni xika ndije' va ndu tava' ndu tjaka', te koo' xachi' ri' ni tjin ndu. Ndisu xa'a' a ña yo'ó ka'an ndii, va'a ku'un e' te sko'ni' ndu ñunu' tixin tikui —ni kachi ra.

⁶ Te kij' ni sko'ni' ra ñunu' jaan' ndii, kua'a' xava'a tjaka' ni tjin ra,

te ñunu' ra ndii, xa yoo a tia'ndja a. ⁷ Sakan' te ni kana nda'a' ra te ndiaka' ta'an' xiin' ra, te ñu'u' inga tundoo', te chindiee' ña'a' ra. Te ni xaa te jaan', te ni sakutu' xava'a ra uvi saa' tundoo' jaan' ndee xaku' va, te ndeka'nu nu'. ⁸ Te kij' ni xini Simón Pedro ña ni yoq ikan' ndii, ni xikuijn xiti' ra nuu' Jesús, te ni ka'an ra ndii:

—Táku'e, kuxioo un' nuu' i, sakan' ña te ndiso' kuachi nduu' i —ni kachi ra.

⁹ Ni ka'an Simón jaan' sakan' xa'a' ña ni nandan' yivi' va ra xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra xa'a' a ka ni tjin ra kua'a' ya'a tjaka'. ¹⁰ Te sakan' tu inga te ndiaka' ta'an' xiin' ra, te nduu' Jacobo, xiin' Juan, te nduu' si'e Zebedeo ndii, ni nandan' yivi' ra. Te ni ka'an Jesús xiin' Simón ndii:

—Kuän yivi' un', taa. Sakan' ña ndee vitin te ndee nuu' ku'un e' ndii, tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachi nja te kundikun nja yu'u' —ni kachi a.

¹¹ Te kij' ndi'i ni xta'ni' Simón tundoo' xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan' ndee yu'u' mjni ndii, ni nakoo ra nu' xiin' sakuu' a, te kua'an ra xiin' Jesús.

S'o'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kumi' kui'e te'i

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹² Iin kivi' kij' xika' Jesús iin ñuu ndii, ni xaa iin te kumi' kui'e te'i kanii' ñu'u' nde'i ra. Te kij' ni xini ña'a' ra ndii, ni xikuijn xiti' ra, te ni katandjee ra nuu' ra ndee nuu' ñu'u' nuu' Jesús, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Táku'e, naa' kuni un' ndii, kuvj sanda'a un' yu'u' nuu' kui'e ña ndo'o' i —ni kachi ra.

¹³ Te ni sanakaá a nda'a' a, te ni tondja nda'a' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a i yo'ó. Nda'a kij' un' —ni kachi a.

Te xa numi' sakan', te ni kije ña'a' kui'e jaan'. ¹⁴ Sakan' te ni

ka'an chuun' a xiin' ra ña ká'an ra xiin' ndee ñin ne yivi' saa ni xaa a, te ni nda'a ra. Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Kua'an, te nia'a xiin' mii' un' nuu' sutu ña xa ni nda'a un'. Te nasoko' un' ña'a nuu' Ndiosí xa'a ña xa ni nda'a un', naa ni ka'an chuun' Moisés, te kuni ne yivi' ña ni nda'a xna'a un' —ni kachi a.

¹⁵ Te ndii, so' o kiku te kiku ka kuento xa'a' Jesús. Te kua'a' xava'a ne yivi' nakaya nuu' a te kuni so' o ña ña ka'an a, te sanda'a tu ña'a' a nuu' kui'e ña ndo'o' ña. ¹⁶ Ndisu Jesús ndii, kua'an chito a mii' kataxin' te ndatu'un' a xiin' Ndiosi.

So' o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús ñin te kui'e xa'a'

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ Te unta' tu, kii' sania'a Jesús ne yivi' ndii, ni xikundiee kua'a' te fariseo xiin' kua'a' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí. Ni kiee te jaan' sakuu' ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galilea, xiin' ñuu Jerusalén, xiin' sakuu' inga nda'a' a ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea. Te yoo ña ndiee' xto' o e' Ndiosí xiin' Jesús te sanda'a a ne yivi'. ¹⁸ Ikan' te ni ndekuije kumi' ta'an te yivi' ndiso' ra ñin te kui'e xa'a', kanu' ra nuu' ñin tun' xto. Te jaan' ndii, ni xika ra ko' ni ra vi'e xiin' te kui'e xa'a' jaan' te chikandu'u' ña'a' ra nuu' Jesús.

¹⁹ Ndisu ni kuvj kuyatın ra nuu' a xa'a' ña kua'a' va ne yivi' ñu'u' vi'e a jaan', sakan' na ni kaa ra xini' vi'e xiin' te kuni kuvj jaan', te ni sanundia'a ra ndia'vi' chio. Sakan' te ni sanuu' ra tun' xto mii' kandu'u' te kuni kuvj jaan' ma'in' vi'e jaan' nuu' a. ²⁰ Te kii' ni xini Jesús ña ñin te yivi' jaan' xini ña'a' ra ndii, ni ka'an a xiin' te kuni kuvj jaan' ndii:

—Te yivi' kua'a, ka'an i xiin' un' ña xa ni ndoyo kuachi un' —ni kachi a.

²¹ Sakan' te, te sania'a tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii,

ni xa'a' ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “¿Yoo nduu' te yivi' kaa', tuu ra, na kanja'a ra xa'a' Ndiosi? Sakan' ña Ndiosí kuji' yoo ndiee' te sandoyo' a kuachi ne yivi'.”

²² Ndisu Jesús ndii, ni xini a ña ka'an te jaan' xiin' nimá ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Va'a ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' i. ²³ ¿Ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an i xiin' te kaa', tuu ndo' o? ¿Ñaa ña xa ni ndoyo kuachi ra uun ñaa ña ndoko' ra te ku'un ra? ²⁴ Sakan' na kuii' nia'a yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo' o ña kumi' i ndiee' ñin yivi' te sandoyo' i kuachi ne yivi' —ni kachi a.

Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo' o ka'an i. Ndoko' un', te na'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachi a.

²⁵ Xaka'an e', te ni ndondichi ra, te ni na'in ra tun' xto ra mii' ni kandu'u' ra, te nuu' ni' nu' sakuu' ne yivi' jaan', te ni keta ra xaka'nu' ra Ndiosí kua'an ra. ²⁶ Te ni nandanı va sakuu' ne yivi' jaan', te ni xaka'nu' ña Ndiosi, te yi'vi xava'a ña ka'an ña ndii:

—Vi'in ndii, ni xini e' ñin chuun ka'nu' koo' chukuu' —kachi ña.

So' o ni xaa a kii' ni kana Jesús Levi Mateo

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ Ndi' i jaan' te ni keta Jesús kua'an a, te ni xini a ñin te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma, te nani' Leví. Te jaan' ndii, ndu'u' ra mii' kendiaa' ya'vi' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñia'a, te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

²⁸ Sakan' te ni ndondichi ra, te ni nakoo ra sakuu' chuun nuu' ra, te ni xikundikun ña'a' ra. ²⁹ Te ni xa'a Leví jaan' ñin viko' chie vi'e ra xa'a' Jesús. Te kua'a' te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma ni kixin xiin' tu'ku ne yivi', te ni xixi ña xiin' ra xiin' Jesús nuu' mesa. ³⁰ Te te fariseo xiin' te sania'a

tụ'ụn ndei' Ndiosí ndii, nị ka'an kui'e rā xiin' tē ndā'a' xa'a' a ndii:
 —Vā'a xachi' xixi' ndo', tē xi'i' ndo' xiin' tē kendiaa' ya'vi' ñaa' xiin' inga ká tē xaa' tū kuachị —nị kachị rā.

³¹ Sakan' tē nị ka'an Jesús ndii:

—Nē va'a kuni ndii, küní nja tē tatan', süu' jaan' ndii nē kuni kuvị kuitị' kuni rā. ³² Tē yu'u ndii, kuāxi i tē kana i nē tuu ña xachuun' ndaku nja. Süu' jaan' ndii kuaxi i, tē kana i nē xini ña yoo kuachị nja tē nama nja nimá nja —nị kachị a.

Yo'o' ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa iin tē tunda'á'

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

³³ Sakan' tē nị ka'an ká tē jaan' xiin' a ndii:

—Tē ndā'a' xa'a' Juan ndii, yoo nditja chito va rā. Tē ka'an chito va tū rā xiin' Ndiosí. Tē sakan' tū xaa' tē ndā'a' xa'a' tē fariseo. Ndisu tē ndā'a' xa'a' yo'ó ndii, xixi' rā, tē xi'i' rā tiaan tiaan —nị kachị rā.

³⁴ Tē nị ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—¿Ñáá kuvị tijn ndjee' e' nē yivi', nē ñu'u' mi' yoo ña tunda'á', tē koo nditja nja kii' ndu'u' ká tē tunda'á' xiin' nja? ³⁵ Ndisu xaa iin kivi' kii' tū'ụn nē yivi' tē tunda'á' jaan', tē kii' sakan' ndii, kunj a kaka nditja nē jaan' —nị kachị a.

³⁶ Tē nị ka'an tū a iin ña ka'an ndiaa xiin' tē fariseo xiin' tē sania'á tū'ụn ndei' Ndiosí ndii:

—Ndee iin nē yivi' xā'ndia iin tū'ụn' toto xaa', tē na'ma' ndiaa nja toto yata'. Naa' saa nja sakan' ndii, ka'ndia saka nja ña xaa' jaan', tē nakuita a xiin' toto yata' jaan'. ³⁷ Tē ndee iin tū nē yivi' ndii, taan' nja vino xaa' tixin iin' yata'. Sakan' ña naa' saa nja sakan' ndii, kii' kuiya' ra' ndii, tia'ndia iin' jaan', tē kuitja ndoo ra', tē ndoñu'u' saka tū iin' jaan'. ³⁸ Sakan' na kuii' kuni a ña taan' e' vino xaa' tixin iin' xaa'. ³⁹ Tē ndee iin nē yivi' kii' xi'i' nja vino yata'

va ndii, küní ko'ọ ká nja tē' xaa', sakan' ña ka'an nja ndii, xavixin' ká tē yata' jaan' —nị kachị Jesús.

6

Jesús nduu' ña kumi' ndjee' nuu' ndee kivi' sábado, ña xinandiee' nē Israel

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

¹ Iin kivi' sábado, ña xinandiee' nē yivi', kii' xka'ndia Jesús kua'an a xiin' tē ndā'a' xa'a' a mi' yoo trigo ndii, nị xa'a' tē jaan' tū'ụn' rā yoko' trigo jaan', tē kuun' ndā'a' rā a, tē xaxi' rā ndikin' a kua'an rā. ² Tē nị ka'an sava tē fariseo ndii:

—¿Ndichun na xaa' ndo' ña xata'an saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —nị kachị rā.

³ Tē nị ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—¿Ñáá tia'an ka'vi' ndo' tutu Ndiosí mi' ka'an a xa'a' ña nị xaa David xta'an' kii' nị xi'i' rā soko xiin' tē ndiaka' ta'an' xiin' rā? ⁴ Tē jaan' ndii, nị xka'ndia rā tixin vi'e Ndiosí, tē nị nachii' rā xita' va'a su'ụn, tē nị xixi' rā a, tē nị taxị tū rā a xixi' tē ndiaka' ta'an' xiin' rā jaan', tee' ndee sutu kuitị' xata'an' kuxi ña jaan' —nị kachị a xiin' rā.

⁵ Tē nị ka'an tū a ndii:

—Yu'u, ña nduu' tū tē yivi' ndii, kumi' i ndjee' ndee xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —nị kachị a.

Sọ'ọ nị xaa a kii' nị sanda'a Jesús iin tē kui'e ndā'a'

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

⁶ Tē inga kivi' sábado, ña xinandiee' nē yivi' ndii, nị xka'ndia Jesús tixin vi'e mi' nakayá nē ñuu' jaan', tē sania'á ña'a' a. Tē nị ka'ni iin tē kui'e ndā'a' kua'a' ikan'. ⁷ Tē sania'á tū'ụn ndei' Ndiosí xiin' tē fariseo ndii, nị chuun xa'a' va rā tē kunj rā naa' sanda'a a tē kui'e ndā'a' jaan' kivi' jaan', sakan' tē kuvị koo iin xa'a' ña tijn kuachị rā Jesús.

⁸ Ndisu Jesús ndii, xa xini a saa xanini nimá tē yivi' jaan'. Tē nị

ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Ndondichi, te kuiin un' ma'in' kaa' —ni kachi a.

Te ni ndondichi te jaan', te ni xikuiin ndichi ra ikan'. ⁹ Sakan' te ni ka'an Jesus xiin' te kuni tjin kuachi na'a' jaan' ndii:

—¿Ndee na taxi' tu'un ndei' Ndiosi saa e' kivi' sábado, na xinandiee' e'? ¿Naá na va'a taxi' a saa e', uun na na nja'a taxi' a saa e'? ¿Naá sakaku' e' ne yivi', uun ka'ni' ndi'i' e' nja, kachi a? Nakuiin ndo' —ni kachi Jesús.

¹⁰ Te kij' ndi'i' ni xito ndjaa a nuu' i'in te ita' saa xinundu'u ikan' ndii, ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni sanakaá ra nda'a' ra, te ni nda'a' a. ¹¹ Te ni naka'mi va xini' te sania'a tu'un ndei' Ndiosi xiin' te fariseo, te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra saa kuvu nakasi ra Jesús.

So'o ni xaa a kii' ni nakaxin Jesús uxí uvi' ta'an te nda'a' xa'a' a

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

¹² Kij' sakan' ndii, ni kaa Jesús iin iku', te ndatu'un' a xiin' Ndiosi. Te ni ndoo a ikan' nii' nuu ndatu'un' a xiin' a. ¹³ Te kij' ni kitu' ndii, ni kana a sakuu' te ndikún ichi' a, te ni nakaxin a uxí uvi' ta'an te jaan'. Te ni chindu'u' a kivi' ra apóstoles, te tjanu a sania'a ichi' a. ¹⁴ Iin te jaan' nani' Simón, te ni chindu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro, xiin' nani' ra, te nani' Andrés, te inga ra nani' Jacobo, xiin' Juan, nani' ra, te inga tu'ku ra nani' Felipe, te inga tu'ku ra nani' Bartolomé, ¹⁵ te inga tu'ku ra nani' Mateo, te inga tu'ku ra nani' Tomás, te inga tu'ku ra nani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra, te inga tu'ku ra nani' Simón, te jaan' ndii, kuenta iin ti'vi te nani' Zelote nduu' ra. ¹⁶ Te

inga tu'ku ra nani' Judas, te nduu' nani' Jacobo, te inga tu'ku ra nani' Judas Iscariote, te jaan' nduu' te ni sanaku'a Jesús so'o' ndi'i' nda'a' te kuu' ka'nu'.

So'o ni xaa a kii' ni nakaya kua'a' ne yivi', te ni sanda'a na'a' Jesús

(Mt. 4:23-25)

¹⁷ Ndi'i' jaan', te ni nakaa' Jesús iku' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan', te ni xikuiin a iin xaan' mii' kandaá. Te ikan' ni nakaya kua'a' xava'a ne ndikún ichi' a xiin' kua'a' xava'a ne yivi', ne ni kiee nuu' Jerusalén, xiin' inga nuu' na nu'u' nuu' nu'u' Judea, xiin' ne ni kiee yoso' nuu' Tiro xiin' nuu' Sidón. Ni xaa ne jaan' te kuni so'o nja na ka'an a. Te ni xaa tu nja te sanda'a na'a' a nuu' kui'e na ndo'o' nja. ¹⁸ Te ni sanda'a tu a ne ndo'o' xaa' na ndiva'a na nu'u' nimá nja. ¹⁹ Te sakuu' ne yivi' ni xika tondia na'a', sakan' na xiin' ndiee' na kumi' a ni sanda'a a sakuu' ne kuni kuvu jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sania'a Jesús xa'a' ne sañu'u' va Ndiosi

(Mt. 5:1-12)

²⁰ Sakan' te ni ndoni'i' Jesús nuu' a mii' ita' te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a ndii:

—Sañu'u' va Ndiosi ndo'ó, ne nda'vi kuu', sakan' na xa'ndia chuun' a nimá ndo'.

²¹ 'Sañu'u' va Ndiosi ndo'ó, ne xi'i' so'ko vitin, sakan' na sanda'ni a ndo'ó.

'Sañu'u' va Ndiosi ndo'ó, ne xaku' vitin, sakan' na kuaku ndo'.

²² 'Sañu'u' va Ndiosi ndo'ó kij' kundasi' ne yivi' ndo'ó, te saxio' nja ndo'ó, te ka'an kin' nja xiin' ndo', te kana'a nja xiin' ndo' xa'a' a na ndikún ndo' yu'u, na nduu' tu te yivi'. ²³ Kij' sakan' ndii, va'a va kuni i'in ndo'ó, te sii' tu kuni ndo', sakan' na iin na va'a koo' chukuu' ni'i' ndo' ndivi'. Kuachi ndii sakan' tu ni sando'o' ne xii'

yata' e', te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an'.

²⁴ 'Ndisu ndo'ó, ne vika' ndii, nda'vi va kuu' ndo', sakan' ña xa kumi' ndo' ña xakuatia' nimá ndo' iin yivi' yo'o' kuji'.

²⁵ 'Ndo'ó, ne xika' chitu' vitiin ndii, nda'vi va kuu' ndo', sakan' ña kuxi'j va ndo' soko.

'Ndo'ó, ne xakú vitiin ndii, nda'vi va kuu' ndo', sakan' ña kuaku suchi' ini va ndo'.

²⁶ 'Ndo'ó, ne ka'an va'a sakuu' ne yivi' xa'a' vitiin ndii, nda'vi va kuu' ndo', sakan' ña iin kachi ni xaa tu ne xii' yata' e' xta'an' xa'a' te ni ka'an tiakú tun vixi.

Sania'á Jesús yoo' ña kundani e' ne ndasi' yoo'

(Mt. 5:38-48; 7:12)

²⁷ 'Ndisu ka'an i xiin' ndo'ó, ne xini so'o ña ka'an i vitiin ndii: Kundani ndo' ne ndasi' ndo'ó. Te saa ndo' ña va'a xa'a' ne xi'é xini ndo'ó. ²⁸ Te ka'an va'a ndo' xiin' ne sanacha'an' ndo'ó. Te ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ne kanja'a xiin' ndo'. ²⁹ Te naa' ni sa'ndia' yoo ka iin ta'vi' nuu' ndo' ndii, taxí tu ndo' tukú ta'vi' nuu' ndo' sa'ndia' ña. Te naa' yoo ka tu'un toto titi ndo' ndii, taxí tu ndo' ndini ndo' nda'a' ña. ³⁰ Te yoo ka xikán ña'a ndo' ndii, taxí tu ndo' a. Te yoo ka xakui'na' ña'a ndo' ndii, nakan ka ndo' a nuu' ña. ³¹ Te saa kuni ndo' saa ne yivi' xiin' ndo' ndii, sakan' tu saa ndo'ó xiin' ña.

³² 'Te naa' kundani ndo' ne ndani ndo'ó kuji' ndii, koo' ndee iin ña va'a xaa' ndo' na sakan', kuachi ndii ndee ne koo' Ndiosí nuu' xaa' ña jaan'. ³³ Te naa' saa ndo' ña va'a xa'a' ne xaa' ña va'a xa'a' ndo' kuji' ndii, koo' ndee iin ña va'a xaa' ndo' na sakan', kuachi ndii ndee ne koo' Ndiosí nuu' xaa' ña jaan'. ³⁴ Te naa' satatu ndo' ña'a ndo' nuu' ne ndiatu' ini ndo' nataxi a te koo ya'vi' a ndii, koo' ndee iin ña va'a xaa' ndo' na sakan', kuachi ndii

ndee ne koo' Ndiosí nuu' satatu ta'an' ña'a ña, te natiin' kua'a' ka ña xata' a. ³⁵ Ndisu ndo'ó ndii, kundani ndo' ne ndasi' ndo'ó, te saa ndo' ña va'a xa'a' ne jaan', te satatu ndo' ña'a ndo' te kundiatu ini ndo' nataxi ña a, te natiin ndo' iin ña va'a va, kunduu ndo' si'e Ndiosí ña ka'nu' koo' chukuu'. Sakan' ña ña jaan' ndii, va'a ini a xini a ne taxí' ña chindani a, te va'a tu ini a xini a ne ña'a. ³⁶ Na kunduu ndo' ne kuvita ini xa'a' ne yivi' ndee naa xaa' yuva' e' Ndiosí kuvita ini a xa'a' ña.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a saa e' kuenta kuu' ne yivi'

(Mt. 7:1-5)

³⁷ 'Nätava' ndo' kuenta kuu' ne yivi', te nätava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó. Kätun' ndo' ne yivi', te kätun' Ndiosí ndo'ó. Koo ka'nu' ini ndo'ó xa'a' ne yivi', te koo ka'nu' tu ini a xa'a' ndo'. ³⁸ Taxí ndo'ó ña'a ndo' nda'a' ne yivi', te taxí tu Ndiosí ña jaan' nda'a' ndo'. Ña jaan', kii' taxí ña'a' a ndii, chunku'va va'a ña'a' a, te chunkutu' ña'a' a, te kisi a ku'va jaan' te naku'un va'a ka a, te saku' kati'i' a nuu' toto ndo' ndee kuita vi' ña'a jaan'. Kuachi ndii, xiin' ku'va ña chu'un' ndo' ña jaan', chu'un' tu Ndiosí ña taxí a nda'a' ndo' —ni kachi Jesús.

³⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ña iin ña ka'an ndiaa ndii:

—Xini e' ña küvi kundiaa iin te kui'e nuu' tukú te kui'e nuu' ku'un ra ichi', kuachi ndii koyo uvi saa' ra ta'vi'. ⁴⁰ Iin te sakuaan ndii, süu' te xini ka nduu' te jaan' te sakan' te sania'á ña'a'. Ndisu kii' ndi'j sakuaan ra ña xini tuni jaan' ndii, kunduu ra ndee naa te sania'á ña'a' jaan'. ⁴¹ Vä'a xaa' un' xito' un' naá xi'e itun' nduchi' nuu' ta'an' un', te xaa' un' kuenta kuu' tikundu tun' naá nduchi' nuu' mji' un'. ⁴² Vä'a xaa' un' ña ka'an un' xiin' ta'an' un' ndii: "Taxí na xta'ni' i xi'e itun' ña naá

ndučhi' nuu' un', ñani j', kij' xaa' un' kuenta kuu' tikundu tun' naá ndučhi' nuu' mji' un'. Te xasuvi' xiin' mji', va'a ka xi'na xta'ni' un' tikundu tun' naá ndučhi' nuu' mji' un'. Te sakan' kuvj' koto'ni' kaxi' un' te xta'ni' un' xi'e itun' ña naá ndučhi' nuu' ta'an' un' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús ña xiin' ña ka'an ne yivi' kuvj' nakuni e' ndee nuu' ne yivi' nduu' ña

(Mt. 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ Ndee jin itun' va'a kuvj' kuun nduu' ña'a nda'a', te ndee jin tun' ña'a kuvj' kuun nduu' va'a nda'a'. ⁴⁴ Kuachj' ndii, jin itun' tata ndii, kuvj' nakuni e' nu' xiin' nduu' ña kuun' nda'a' nu'. Sakan' ña kuvj' ka'ndia e' higo nda'a' tun' inu', ni ndee kuvj' tu ka'ndia e' uva nda'a' inu' kuii'. ⁴⁵ Te sakan' tu jin ne yivi' va'a ndii, xaa' ña ña va'a ña ñu'u' nimá ña, te ne ña'a ndii, xaa' ña ña ña'a ña ñu'u' nimá ña. Sakan' ña ña taxa'a chitu' ña nimá ña jaan' nduu' ña ka'an ña.

Yo'o' ka'an ndiaa Jesús xa'a' uvi ta'an te xa'a' vi'e

(Mt. 7:24-27)

⁴⁶ Ndichun na ka'an ndo' xiin' j' ndii: "Yo'ó nduu' xto'ó j', yo'ó nduu' xto'ó j", te xaa' ndo' ña ka'an j? ⁴⁷ Yoo ka kuaxi nuu' j, te xini so'ó ña ña ka'an j, te xaa' ña a ndii, sania'á j ndo'ó yoo xiin' nakuitá ña. ⁴⁸ Nakuitá ne jaan' xiin' jin te ni xava'a vi'e ra. Te jaan' ndii, kunu va ni xatja ra chichj' xa'a' vi'e ndee ni tondja ra yuu' chie mii' ni sakania' ra xa'a' vi'e jaan'. Te kij' ni kjeë kua'a' teñu'u' itja ndee ni ndaa ra', te ni kondja ndjeë' ra' xa'a' vi'e jaan' ndii, ni nduva a, sakan' ña ni xa'a ra a xata' yuu'. ⁴⁹ Ndisu yoo ka xini so'ó ña ka'an j, te xaa' ña a ndii, nakuitá ña xiin' jin te ni xava'a vi'e ra. Te jaan' ndii, ni xa'a ra vi'e jaan' nuu' ñu'u' kujti', te ni sakania' ra xa'a' a. Te kij' ni kjeë kua'a' teñu'u' itja, te ni ndaa ra', te ni kondja ndjeë' ra' xa'a'

vi'e jaan' ndii, ni nduva a, te ni nduxin xachi' a —ni kachj' Jesús.

7

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús te xika' nuu' nuu' jin te xiin' (Mt. 8:5-13)

¹ Te kij' ndij' ni ka'an Jesús sakuu' ña jaan' nuu' ne jaan' ndii, ni ketā a kua'an, te ni xaa a ñuu Capernaum. ² Te ikan' ni ndu'u' jin te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xiin'. Te xa kuni kuvj' kuii jin te xika' nuu' nuu' ra, te kundanj ya'a ra. ³ Te kij' ni xini te jaan' kuento xa'a' Jesús ndii, ni t'vi' ra jin uvi te xixa nuu' ne judío te ka'an nda'vi ra xiin' Jesús, te kixin sanda'a a te xika' nuu' nuu' ra jaan'. ⁴ Te ni ndekuje te jaan' mii' iin' Jesús, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Jin te xata'an ña chindjeë' ña'a' un' nduu' ra, ⁵ sakan' ña ndanij ra ne ñuu e', te ni xa'a mii' tu ra jin vi'e mii' nakayá ndu —ni kachj' ra.

⁶ Te ni ketā Jesús kua'an a xiin' ra. Te kij' xa kuyatin' a vi'e te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ni t'vi' ra jin uvi te xini ta'an' xiin' ra, te kua'an ka'an te jaan' xiin' Jesús. Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Ka'an te xa'ndia chuun' ndii: "Tákui'e, sãndi'ni xiin' mji' un' koo' nduu' xachi' yu'u na ndi'vi un' vi'e j, ⁷ xa'a' a jaan' na ni ndee ni kundjeni j ña ku'un nata'an' j xiin' un'. Sakan' na kuii' ka'an chuun' kujti' un', te nda'a te xika' nuu' nuu' j. ⁸ Kuachj' ndii yoo tu te xa'ndia chuun' nuu' yu'u, te yoo' tu te xiin' te xa'ndia chuun' yu'u nuu'. Te kij' ka'an j xiin' jin ra: Kua'an' ndii, kua'an ra. Te kij' ka'an j xiin' inga ra: Ña'a ndii, kuaxi ra. Te kij' ka'an j xiin' te xika' nuu' nuu' j: Saa un' ña yo'ó' ndii, xaa' ra ña jaan'", kachi ra —ni kachj' te xini ta'an' xiin' ra jaan' xiin' a.

9 Te kij' ni xini so'ọ Jesús ña jaan' ndii, ni nandan'i a ni xini a te xa'ndia chuun' jaan'. Te ni ndjko kuin a, te ni ka'an a xiin' ne ndikun ña'a' jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, tia'an kuni i ndee jin ne ta'an' e', ne Israel, ne ini xini yu'u ndee naa ini te jaan' —ni kachi a.

10 Te kij' ni nandiko' te ni ti'vi' te xiin' jaan' vi'e ndii, xa ni nda'a te xika' nuu' jaan'.

So'ọ ni xaa a kij' ni sanatiaku Jesús si'e jin ña' kuaan' ñuu Nain

11 Te kij' ni xka'ndia ndia'vi' kivi' ndii, ni keta Jesús, te kua'an a ñuu ña nani' Nain. Te kua'an tu kua'a' ne ndikun ichi' a xiin' kua'a' xava'a ka ne yivi' xiin' a.

12 Te kij' ni kuyatin a yi'e ñuu jaan' ndii, ni xini a ña kua'an nataan' ne yivi' jin te ni xi'i. Te ni xi'i jaan' ndii, jin ndaa' ra sakan' nduu' si'e jin ña' kuaan', te kua'a' va ne ñuu jaan' kua'an xiin' a'. 13 Te kij' ni xini xto'o e' ña' jaan' ndii, ni kuvita ini a xa'a' a', te ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Kuaku un' —ni kachi a.

14 Te ni kuyatin a mii' kanu' te ni xi'i jaan', te ni tondia nda'a' a ña'a' a, te ni xikuita te ndiso' ña'a', te ni ka'an Jesús ndii:

—Te luji, xiin' yo'ó ka'an i, ndokoo un' —ni kachi a.

15 Sakan' te ni ndokoo te ni xi'i jaan', te ni xa'a' ka'an ra. Te ni sanakua'a ña'a' Jesús nda'a' si'i' ra. 16 Te ni yi'vi xava'a sakuu' ne yivi' jaan' kij' ni xini nja ña jaan', te ni xaka'nu' nja Ndiosí ka'an nja ndii:

—Jin te ka'nu' ka'an tiaku tu'un Ndiosí ni tuvj tejn e' —ni kachi nja.

Te ni ka'an tu nja ndii:

—Ndiosí ndii, kuaxi chindjee' a yoo', ne nduu' kuenta a —ni kachi nja.

17 Te ni kiku kuento xa'a' Jesús kani' nuu' ñu'u' Judea xiin' sakuu' ñuu ña ñu'u' yatın jaan'.

Ka'an Jesús xiin' ne yivi' xa'a' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí

(Mt. 11:2-19)

18 Te nda'a' xa'a' Juan ndii, ni ndatu'un' ndi'i ra nuu' te jaan' xa'a' sakuu' ña xaa' Jesús. Te ni kana Juan jaan' uvj ta'an ra, 19 te ni ti'vi' ña'a' ra nuu' Jesús, te ndatu'un' ña'a' ra ndii: “¿Ñáá yo'ó nduu' ña ni tjanu' Ndiosí sakaku ndu'u, uun va'a ka ndiatu' ndu xaa inga ra?, kachi ndo'”, ni kachi Juan xiin' te jaan'. 20 Sakan' na kij' ni ndekuje te jaan' mii' iin' Jesús, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, ni ti'vi' ndu'u te ndatu'un' ndu yo'ó ndii: ¿Ñáá yo'ó nduu' ña ni ka'an Ndiosí ti'vi' a sakaku ndu'u, uun ñáá kuni a ndiatu' ndu xaa inga ra? —ni kachi ra.

21 Xa sava ni hora jaan' ni sanda'a Jesús kua'a' ne kuni kuvj xiin' ki'in' nuu' kui'e xiin' kui'e xij, te ni tava' tu a kua'a' ña ndiva'a nimá ne yivi', te ni sanda'a tu a kua'a' ne kui'e nduchi' nuu'. 22 Te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' Juan ña ni xini nduchi' nuu' ndo' xiin' ña ni xini so'ọ ndo'. Ne kui'e nduchi' nuu' ndii, nuniá' nduchi' nuu' nja, ne kui'e xa'a' ndii, nakaka' nja, ne kumi' kui'e te'i ndii, nda'a' nja, ne so'o' ndii, nuniá' so'ọ nja, ne ni xi'i ndii, natiaku nja, te ne nda'vi kuu' ndii, ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' nja. 23 Te sañu'u' va Ndiosí ne nakoq ña ini nja xini nja yu'u —ni kachi a.

24 Te kij' ni kjee te jaan' kua'an ra ndii, ni xa'a' Jesús ndatu'un' a ne yivi' xa'a' Juan ndii:

—¿Yoo ni xa'an koto ndo' kij' ni xa'an ndo' mii' taxin' kaa'? ¿Ñáá ni xan koto ndo' jin te yivi', te xiko' ndee naa xiko' tun' yoo' xaa' tachi'? 25 Süu' sakan' nduu' a.

¿Yoo ni xan kotō ndo' na sakan'? ¿Ñáá iin te yivi' te ni'nu' toto ndatun' va? Süu' sakan' nduu' a, sakan' ña te yivi', te ni'nu' toto ndatun' jaan' te ndiee' si' ra ndii, vi'e rey ndiee' te jaan'.²⁶ Sakan' na kuii', ¿yoo nduu' ra ni xa'an kotō ndo'? ¿Ñáá iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí? Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, suvi xna'a ra, ndisu ya'a ka te sakan' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí kuiti' nduu' te jaan'.²⁷ Sakan' ña xa'a' Juan jaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii:
Koto un', ti'vi' i xi'na iin te xika' nuu' nuu' i,
te te jaan' sakoo' tu'va ne yivi' xa'a' un'.

Sakan' kachi a.

²⁸ Te ka'an i xiin' ndo' ña tia'an tuv' iin te ka'nu' ka iin yivi' te sakan' Juan jaan', ndisu tein ne xa xandia chuun' Ndiosí nimá ndii, ne yivi' ne nda'vi so'o kuiti' nduu' ne ka'nu' ka ikan' te sakan' Juan jaan'.²⁹ Te sakuu' ne ni xini so'o ña ni ka'an te jaan', ndee te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma ndii, ni nia'a ña ña ña ndaku xaa' Ndiosí, sakan' na ni chichi ña kuenta a ni xaa Juan jaan'.³⁰ Ndisu te fariseo xiin' te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni xasiin' ra ña kuni Ndiosí xa'a' ra, sakan' ña ni nama ra nimá ra, ña jaan' na ni sakuchi' ña'a' Juan kuenta a.

³¹ ¿Ndee ña nakata i xiin' ne ndiee' iin yivi' vitin? Te, ¿yoo xiin' nakuitá ña? ³² Nakuitá ña xiin' ndee naa ne kuachi', ne xasiki' xiin' ta'an' ma'in' ya'vi, te ka'an xiin' ta'an' ña ndii: "Ni tiv' ndu tun' yoo', te ni taxa'a' ndo'. Ni xita ndu ya nda'vi kua'an, te ni xaku ndo'", kachi xiin' ta'an' ña.
³³ Sakan' kuu' ña, kuachi' ndii ni kixin Juan te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, te ni xixi va'a ra, te ni ndee ni xi'i tu ra vino. Te ni ka'an ndo' ña ña ndiva'a naa

nimá ra. ³⁴ Ikan' te ni xaa yu'u, ña nduu' tu te yivi', te xixi' va'a i, te xi'i' i, te ka'an ndo' ña iin te xixi' ndasi' nuu' nduu' i, te nduu' tu i iin te xini. Te ka'an tu ndo' ña nduu' i te ndiaka' ta'an' xiin' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma xiin' tukú te xaa' kuachi, kachi ndo'.³⁵ Ndisu ne kumi' ña ndichi ndii, nia'a ña a xiin' ña xaa' ña —ni kachi Jesús.

So'o ni xaa a kui' ni xa'an Jesús vi'e iin te fariseo, te nani' Simón

³⁶ Iin te fariseo ni ka'an nda'vi xiin' Jesús te kun kuxi a vi'e ra. Te ni ndi'vi a, te ni xikundu'u' a te kuxi a nuu' mesa. ³⁷ Ikan' te ni xaa iin ña'a', ña' xaa' kuachi, sakan' ña ni xini a' kuento ña ndu'u' Jesús vi'e te fariseo jaan' xixi' a, te ni' i' a' iin limita yuu' ña ni kua'a xiin' alabastro mi' naa xa'an xavixin' xava'a. ³⁸ Te ni kuyatin a xata' Jesús xaku' a iin' xiti' a' xa'a' a, te ni xa'a' xitá tikui nduchi' nuu' a', te ni chi' xa'a' Jesús, sakan' te ni sanayaa' a a' xiin' ixi' xini' a', te ni chito tu a a', te ni sakaa' a' xa'an xavixin' jaan' xa'a' a. ³⁹ Kui' ni xini te fariseo, te ni kana Jesús, te kuxi a vi'e ra jaan', ña xaa' ña'a' jaan' xiin' a ndii, ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: "Te yivi' kaa' ndii, naa' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí xna'a nduu' ra ndii, nakun' ra ndee nuu' ña'a' nduu' ña' tondía ña'a' kaa', sakan' ña ña' xaa' kuachi nduu' a'", ni xanini ra xiin' nimá ra. ⁴⁰ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Simón, yoo iin ña kuni ka'an i xiin' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni ka'an te jaan' ndii:

—Maestro, ka'an xiin' i —ni kachi ra.

⁴¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yoo uv' ta'an te yivi', te ni tatu xu'un' nuu' iin te satatu xu'un'. Iin ra ndii u'un ciento ndiso' ika' ña'a' ra. Te inga ra ndii, uv' xiko ux' ndiso' ika' ña'a' ra. ⁴² Te kui' ni

kuvj sanandiko' uvj saa' ra xu'un' ña ni tatú ra jaan' ndii, ni yoo ka'nu' iní te satatu xu'un' jaan' xa'a' uvj saa' ra. Te ka'an xiin' i vitin, ¿ndee te yivi' jaan' nduu' te nia'a ña kundani ka ra te satatu xu'un' jaan'? —ni kachj Jesús.

⁴³ Te ni nakujin Simón ndii:

—Tuu i ndii, te ni ndiso ika' kua'a' ka ña'a' jaan' nduu' te kundani ka ña'a' —ni kachj ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an un' —ni kachj a.

⁴⁴ Sakan' te ni nakoto a nuu' ña'a' jaan', te ni ka'an a xiin' Simón ndii:

—¿Xa ni xini un' ña xaa' ña'a' kaa' xiin' i? Kij' ni xaa i vi'e un' ndii, ni taxj un' tikui natja i xa'a' i. Ndisu ña'a' yo'o' ndii, xiin' tikui nuu' a' ni sachii' a' xa'a' i, te xiin' ixi' xini' a' ni sanayaa' a' a. ⁴⁵ Te ni ndee nuu' i ni chito un'. Ndisu ña'a' yo'o' ndii, tia'an vikuijn a' chito a' xa'a' i ndee kij' ni xaa i vi'e un'. ⁴⁶ Te ni ndee xa'an oliva ni sakaa' un' xini' i. Ndisu ña'a' yo'o' ndii, ni sakaa' a' xa'an xavixin' xava'a' xa'a' i. ⁴⁷ Xa'a' a' jaan' na ka'an i xiin' un' ndii, tee' ndee kua'a' ya'a' kuachj ndiso' ña' kaa' ndii, xa ni ndoyo a, sakan' ña kua'a' va kundani a' yu'u. Ndisu yoo ka tuu ña sie kujti' kuachj nja ni ndoyo ndii, sie kujti' kundani nja yu'u —ni kachj a.

⁴⁸ Te ni ka'an a xiin' ña' jaan' ndii:

—Xa ni ndoyo kuachj un' —ni kachj a.

⁴⁹ Te, te yivi' te ndiee' xixi' xiin' Jesús ndii, ni xa'a' ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Yoo nduu' te kaa', tuu ra, na ka'an ra ña xa ni ndoyo kuachj ña' kaa'? —ni kachj ra.

⁵⁰ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ña' jaan' ndii:

—Xa'a' a' ña iní un' xini un' yu'u ndii, xa ni kaku un' nuu' kuachj un'. Kua'an te Ndiosí na taxj ña manj' koo xiin' un' —ni kachj a.

8

Yo'o' ka'an a xa'a' ña'a', ne ni chindiee' ta'an' xiin' Jesús

¹ Te kij' ni xka'ndia ña jaan' ndii, ni xa'an Jesús xiin' te uxj uvj nda'a' xa'a' a jaan' saa ñuu' xiin' nda'a' a ka'an ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi'. ² Te kua'an tu ndia'vi' ña'a', ne ni ndiaká ta'an' xiin' a. Sava ne jaan' ni sanda'a a nuu' kui'e, te sava tukú nja ni tava'a ña ndiva'a nimá. *Iin ña'a' jaan' nani' María Magdalena, ña' ni tava' Jesús uxá ta'an ña ndiva'a nimá.* ³ Te inga ña'a' jaan' nani' Juana, ña' si'i Chuza, te ndiso' chuun' xa'a' ña'a' Herodes. Te inga ka ña'a' jaan' nani' Susana, xiin' ki'in' tukú ña'a', ne ni chindiee' ña'a' xiin' ña'a' nja.

Sq'o kua'an ña ni sania'a Jesús xa'a' iin ñu'u' mi' kiku' iin te yivi' ndikin'

(Mt. 13:1-15; Mr. 4:1-20)

⁴ Te kij' ni nakaya kua'a' koo' chukuu' ne yivi', ne ni kje'e ki'in' ñuu, te kunj nja Jesús ndii, ni ka'an a iin ña ka'an ndiaa nuu' nja:

⁵ —Unta' ndii, ni keta iin te yivi' kua'an kiku' ra ndikin' trigo mi' xika' ra. Te kij' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, sava a ni koyo nuu' ichi', te ni xajn ne yivi' a. Te ni ndekuje tu saa, ti' ta'nu' ndivi', te ni xaxj' ri' a. ⁶ Te sava tukú ndikin' ni koyo mi' yaxin' va ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Te kij' ni ndutja a ndii, ni ichj xachi' a, sakan' ña ni nayaa ñu'u' mi' ita' a. ⁷ Te sava tu tukú a ni koyo tejn ku'u iñu'. Te kij' ni xa'nu iñu' jaan' ndii, ni tavi' a itja trigo jaan', te ni xa'ni' ndi'i' ña'a' a. ⁸ Te sava ka tukú a ni koyo nuu' ñu'u' ña'ma. Te ni ndutja a, te ni xa'nu a, te ni kun ya'a ndikin' a. Te i'in itja trigo jaan' ni taxj ndee ciento vi' ndikin' —ni kachj a.

Kij' ndi' i ni ka'an Jesús ña jaan', ikan' te ni ka'an ti'e' ka a ndii:

—Ndo'ó, ne xini so'ó ndii, chuun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i —ni kachj a.

Yo'o' sanakuachi' Jesús ña ka'an ndiaa jaan'

(Mt. 13:10-17; Mr. 4:10-12)

⁹ Te nda'a' xa'a' Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ra saa kuni kachj ña ni ka'an ndiaa a jaan'. ¹⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, taxi' Ndiosí ña kundani ndo' ña xini mii' kuji' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu nuu' inga ne yivi' ndii, xiin' ña ka'an ndiaa kuji' ka'an i. Sakan' te tee' ndee xito' ña ndii, koo' xachi' a kuvj kuni ña. Te tee' ndee xini so'ó te xini so'ó ña ndii, kundani ña a.

Ka'an Jesús ndee ña kuni kachj ña ka'an ndiaa xa'a' te kiku' ndikin' jaan'

(Mt. 13:18-23; Mr. 4:13-20)

¹¹ Ña yo'ó' kuni kachj ña ka'an ndiaa i jaan'. NdiKin' jaan' nduu' ndee naa tu'un' Ndiosí. ¹² Te ichi' mii' ni koyó sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'ó tu'un' Ndiosí. Te kij' ndi'i' xini so'ó ña a ndii, kuaxi ña ndiva'a, te tu'un' a ña jaan' nimá ña te kuñi ña kuni ña Ndiosí te kaku ña nuu' kuachi ña. ¹³ Te ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyó sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava tukú ne yivi', ne xini so'ó tu'un' Ndiosí, te va'a kuni ña natiin' ña a. Ndisu koo' tjo'ó a nimá ña, xa'a' a jaan' na ñin kani' tjo' kandixa' ña, te kij' ndo'o' nimá ña ndii, nakoo' ña tu'un' jaan'. ¹⁴ Te ñu'u' mii' yoo ku'u ñu', mii' ni koyó sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'ó tu'un' Ndiosí. Ndisu kiee' so'ó ña kua'an ña, te xa'a' ndi'ni va nimá ña xa'a' ña yoo ñin yivi', xiin' xa'a' ña vika',

xiin' ña sij' ña yoo ñin yivi'. Te tavi sakuu' ña jaan' tu'un' jaan', te nanduu' a ndee naa ña koo' ndikin' kuun' nda'a'. ¹⁵ Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyó sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa ne xini so'ó tu'un' jaan', te xika' ndaku ña xiin' a, te ñin ña xini ña a xiin' nimá va'a. Te kundieni ña xaa' ña ña ka'an tu'un' jaan'.

Sania'á Jesús ñin ña ka'an ndiaa xa'a' kaq tuún

(Mr. 4:21-25)

¹⁶ Ndee ñin ne yivi' nakun' kaa tuún, te kani ña tixin ñin kisi, ni ndee kani tu ña a tixin ñin tun' xto. Süu' jaan' ndii nakun' ña a, te xani' ña a mii' sukun te kuvj tuvi' nuu' ne xka'ndia tixin vi'e. ¹⁷ Kuachi ndii koo' ndee ñin ña ñin sa'vi ña natuvi, te koo' tu ndee ñin ña ñu'u' si'e ña natuvi saa Ndiosí, te kuni ne yivi' a naá kivi'. ¹⁸ Chuun xa'a' va ndo' saa xini so'ó ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. Kuachi ndii, yoo ka kundani sava ña ka'an i jaan' ndii, taxi i ña kundani kua'a' ka ña a. Ndisu yoo ka taxí so'ó xa'a' a jaan' ndii, ndee ña sie, ña tuu ña kundani ña, nandosó' ña saa i —ni kachj a.

So'ó ni xaa a kii' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñani a nanduku' ña'a' ña

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

¹⁹ Sakan' te ni xaa si'i' Jesús xiin' ñani a vi'e mii' ñin' a. Ndisu ni kuvj kuyatín ña nuu' a sakan' ña chitu' ni' va ne yivi'. ²⁰ Ni ka'an ñin ne yivi' xiin' a ndii:

—Taku'i'e, si'i' un' xiin' ñani un' ndii, ki'e ita' ña, te kuni kuni ña yo'ó —ni kachj ña.

²¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ne jaan' ndii:

—Ndee naa si'i' xiin' ñani i nduu' sakuu' ne xini so'ó tu'un' Ndiosí, te xaa' ña ña ka'an a —ni kachj a.

Sq'o ni xaa a kii' ni ka'an chuun' Jesús, te ni xikuijn tachi' ndiee'

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

²² Unta' ndii, ni sk'o'nu' Jesús tixin iin tundoo' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—To'o' ndo', te xka'ndia e' tuku ta'vi' xiqo minj —ni kachi a.

Sakan' te ni keta a kua'an a xiin' ra. ²³ Te kii' kua'an ra nuu' minj jaan' ndii, ni kixin Jesús. Te ni xa'a' xika' ndiee' tachi', te ni xa'a' ko'ni' tikui tixin tundoo' jaan', te xa ndeka'nu xa ndeka'nu nu'. ²⁴ Te ni sandoto' ra Jesús ka'an ra xiin' a ndii:

—iTákui'e, tákui'e, xa kuni ndoñu'u' e'! —ni kachi ra.

Te ni ndokoo a, te ni ka'an chuun' a xiin' tachi' xiin' tikui minj, te ni xikuijn ndoo tachi' jaan', te ni nakuna taxin' tu tikui minj jaan'. ²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ñáá tia'an tu inj ndo' xini ndo' yu'u? —ni kachi a.

Te ni nandanj yiv' ra ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—¿Yoo nduu' tu te yivi' kaa', na kuii' ndee tachi' xiin' tikui minj ka'an chuun' ra xiin', te kandixa' ña'a' a? —ni kachi ra.

Sq'o ni xaa a kii' ni tava' Jesús ña ndiva'a nimá iin te ñu'u' Gadara
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

²⁶ Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndee tuku ta'vi' yu'u' minj Galilea jaan', nuu' ñu'u' ne Gadara. ²⁷ Te kii' ni nuu' Jesús tundoo' jaan' ndii, ni kixin nata'an iin te Gadara xiin' a, te jaan' ndii, ña ndiva'a naá nimá ra. Te xa na'a' va sandoo' ña'a' a te koo' toto ni'nu' ra, te ni ndee ndu'u' tu ra vi'e. Süu' jaan' ndii yavi ndii ndu'u' ra. ²⁸ Te kii' ni xini ra Jesús ndii, ti'e' va ni nde'i ra te ni xikuijn xiti' ra nuu' a ka'an ra ndii:

—¿Ndichun kuaxi un' sataña'a' un' yu'u, Jesús si'e Ndiosí ndu'u' ndivi'? Ka'an nda'vi i xiin' un' ña

sando'o' u'vi un' yu'u —ni kachi ra.

²⁹ Ni ka'an ra sakan' xiin' a sakan' ña xa ni ka'an chuun' a xiin' ña ndiva'a jaan' ña keta a nimá ra. Kuachi ndii xa na'a' va xiko' ni'i' ña'a' ña ndiva'a jaan'. Tee' ndee satiin ña'a' ne yivi' xiin' karena ndu'u', uun xiin' kaa ña yoo tivj, ndii xa'ndia ra ña jaan', te taxi' ña'a' ña ndiva'a jaan' te kua'an ra mii' taxin' kaa'. ³⁰ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Saa nani' yo'ó? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra ndii:

—Legión nani' i —ni kachi ra.

Ni ka'an ra ña jaan', kuachi ndii kua'a' va ña ndiva'a ni ko'ni nimá ra. ³¹ Sakan' te ni ka'an nda'vi va ña ndiva'a jaan' nuu' Jesús, ña ti'vi' ña'a' a yavi kunu va. ³² Yatin ijan' ni yoo iin itun te ndoso' iin ti'vi' chie kinj xaxi' ri' ku'u. Te ni ka'an nda'vi tukuu a xiin' Jesús ña taxi a ña kun ko'ni a tixin kinj jaan'. Sakan' te ni taxi Jesús ña ko'ni a tixin ri'. ³³ Te ni kiee ña ndiva'a jaan' nimá te yivi' jaan', te ni ko'ni a tixin kinj jaan'. Te ni taxa'an' ri' ni naka'a' ri' mii' nako' itun jaan' ndee ni koyo ri' minj te ni ka'a ndoo ri' te ni xi'i ri'.

³⁴ Te yivi' te ndee' xito' kinj jaan' ndii, ni xinu ra kuan nu'u ra kii' ni xini ra ña ni ndo'o ti' jaan'. Te ni ka'an ra xiin' ne ndee' ñuu ra ndee ña ni xka'ndia. Te ni ka'an tu ra xiin' ne ndee' yatin ñuu jaan'. ³⁵ Te ni kiee ne yivi' kuan kunj nduchi' nuu' ña ndee ña ni xka'ndia ijan'. Te ni ndeku'e ña mii' iin' Jesús, te ni xini ña, te ni ñu'u ña ndiva'a nimá ndu'u' ra nuu' Jesús, ni'nu' ra toto, te xa kuvj tu xanini va'a ra. Kii' ni xini ne yivi' ña jaan' ndii, ni yiv' va ña. ³⁶ Te ne yivi' ne ni xini nduchi' nuu' ña ni xka'ndia jaan' ndii, ni ka'an ña xiin' inga ne yivi' ña ni sanda'a Jesús te ni ñu'u ña ndiva'a nimá jaan'. ³⁷ Te sakuu' ne ndee' nuu'

ñu'u' Gadara jaan' xiin' nda'a' a ndii, ni ka'an nda'vi nja nuu' Jesús, ña na ku'un a, sakan' ña ni yi'vi xava'a nja. Te kij' skó'nu' a tixin tundoo' kua'an a ndii, ³⁸ ni xikan te ni ñu'u' ña ndiva'a nimá jaan' ña saa Jesús ña va'a te taxi a ña ku'un na ra xiin' a. Ndisu ni ndei' ña'a' Jesús ka'an a xiin' ra ndii:

³⁹—Kuan nu'u' vi'e un', te ka'an un' xiin' ne yivi' sakuu' ña ka'nu' ña ni xaa Ndiosí xa'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni nandiko' ra ñuu' ra, te ni ka'an ra xiin' sakuu' ne yivi' jaan' sakuu' ña ka'nu' ña ni xaa Jesús xiin' ra.

So' o ni xaa a kij' ni sanatiaku Jesús ña' si'e Jairo, te ni sanda'a tu a iin ña' ndo'o' kui'e ní'

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

⁴⁰ Te kij' ni nandiko' Jesús ndii, ni natjin maní' va' ña'a' ne yivi' kua'a' jaan', sakan' ña xa ndiee' nja ndiatu' ña'a' nja. ⁴¹ Sakan' te ni kuyatin iin te nani' Jairo nuu' Jesús. Te jaan' ndii, te xa'ndia chuun' xa'a' vi'e mii' nakaya ne ñuu' jaan' nduu' ra. Te ni xikuijn xiti' ra nuu' a, te ni ka'an nda'vi va' ra xiin' a ña ku'un a vi'e ra. ⁴² Sakan' ña yoo iin ndaa' kulú' ña' sie si'e ra ña' kumi' uxí uvi' kuyia tjo', te xa yoo a' kuví a'.

Te kij' kua'an Jesús xiin' ra ndii, ndee ku'ni' vi' ña'a' ne yivi' jaan' kua'an nja. ⁴³ Te tejn ne yivi' jaan' ka'ni iin ña' ndo'o' kui'e ní', te xa uxí uvi' kuyia kua'an ña ndo'o' a' kui'e jaan'. Te xa ni ndi'i ndoo xu'un' a' ni xa'ni' a' nda'a' ki'in' te tatan', ndisu ndee iin ra ni kuví sanda'a ña'a'. ⁴⁴ Te ni kuyatin a' xata' Jesús, te ni tondia nda'a' a' yu'u' toto a. Te xaka'an e' te ni xikuijn ní' a' jaan'. ⁴⁵ Ikan' te ni ka'an Jesús ndii:

—¿Yoo ni tondia nda'a' yu'u'? —ni kachi a.

Te xa'a' a ña sakuu' nja ni ka'an ña ni tondia nda'a' ña'a' nja ndii, ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Koto un', táku'e, saa vi' kua'a' ne yivi' ku'ni' yo'ó, te chinda'a' nja yo'ó, te kusaa' ndatu'un' un' ndii, yoo ni tondia nda'a' toto j, kachi un' —ni kachi ra.

⁴⁶ Ndisu ni ka'an Jesús ndii:

—Xini' i ña ni tondia iin ne yivi' yu'u', sakan' ña ni xini' i ña ni kije ña ndiee' j, te ni nda'a' iin ne yivi' —ni kachi a.

⁴⁷ Te kij' ni xini' ña'a' jaan' ña kuví tisi'e xiin' mii' a' ndii, kisi' yi'vi ña'a' a. Te ni kuyatin a', te ni xikuijn xiti' a' nuu' Jesús. Te ni ka'an a' xiin' a nuu' sakuu' ne yivi' jaan' ndee xa'a' ni tondia a' yu'u' toto a, xiin' saa vi' numí' ni nda'a' a'. ⁴⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Xa ni nda'a' un', pia'un, xa'a' a ña ini un' xini un' yu'u'. Kua'an te Ndiosi na taxi ña maní' koo xiin' un' —ni kachi a.

⁴⁹ Kij' kusaa' ka'an ka Jesús xiin' ña' jaan' ndii, ni xaa iin te ni kije vi'e Jairo, te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jairo jaan' ndii:

—Táku'e, xa ni ndoñu'u' ndi'i ña' si'e un'. Sataña'a' ka un' nuu' maestro ñaa' —ni kachi ra.

⁵⁰ Te Jesús ndii, ni xini' so' o a ña ni ka'an te jaan', te ni ka'an a xiin' Jairo ndii:

—Kaka' nimá un', ini kuiti' un' kuní un' yu'u', te ña' si'e un' ndii, natjaku a' —ni kachi a.

⁵¹ Te kij' xka'ndia Jesús vi'e Jairo jaan' ndii, ni taxi a xka'ndia ndee ka ne yivi' mii' kandu'u' ña' ni ndoñu'u' jaan', süu' jaan' ndii Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, xiin' yuva' si'i' ña' sie jaan' kuiti' ni taxi a xka'ndia xiin' a. ⁵² Te kij' sakan' ndii, kuaa' sakuu' ne yivi' xaku' suchi' ini nja xa'a' ña' ni xi'i' jaan'. Te ni ka'an Jesús xiin' ne jaan' ndii:

—Kuäky ka ndo' xa'a' ña' sie kaa'. Kuächi ndii kuäsa' ni xi'i a', süu' jaan' ndii kixin kujü'i a' —ni kachj a xiin' nja.

⁵³ Te ni xaku ndiaa ichi ña'a' ne yivi' jaan', sakan' ña xini nja ña xa ni xi'i a'. ⁵⁴ Te ni tjin a nda'a' ña' sie jaan', te ti'e' ni ka'an a ndii:

—Ña' sie, ndokoö un' —ni kachj a.

⁵⁵ Sakan' te ni natjaku a'. Te jin ni ndokoö tjo' a'. Te ni ka'an chuun' Jesús xiin' yuva' si'i' ña' jaan', ña taxj nja ña kujj a'. ⁵⁶ Te ni nandanj va yuva' si'i' ña' sie jaan'. Te ni ka'an ndjee' va Jesús xiin' nja ña ka'an nja xiin' ndee jin ne yivi' ña ni xaa a sakan'.

9

Sq'o ni xaa a kij' ni ti'vi' Jesús te nda'a' xa'a' a te ku'un ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

¹ Te ni nakaya Jesús te uxj uvj ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni taxj a ndjee' ra te kujj tava' ra sakuu' nuu' ña ndjva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. Te ni taxj tu a ndjee' ra te kujj sanda'a ra ne kuni kujj. ² Te sakan' tu ni tjanu' ña'a' a te ka'an ndoso' ra xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá ne yivi' te sanda'a tu ra ne yivi'. ³ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Köni'i ndo' ndee jin ña'a' ku'un ndo' ichi'. Köni'i ndo' tun' katuvi' ndo', ni ndee tinda'a' ndo', ni ndee ña xaxi', ni ndee xu'un', ni ndee inga ndinj. ⁴ Ndee ka vi'e' ne yivi' mii' xaa ndo' ndii, ikan' kujj' kundjee' ndo' ndee kije' ndo' ñu'u' jaan'. ⁵ Te naa' xaa' ndo' jin xaan', te nätiin' va'a ne yivi' ndo'ó ndii, kije' ndo' ñu'u' jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ki'i' ndo'. Te xiin' ña jaan' sakuni' ña'a' ndo' ña koo nja tundo'o' —ni kachj Jesús.

⁶ Sakan' te ni kije' ra kua'an ra saa ñu'u' ka'an ndoso' ra tu'un va'a, te sanda'a ra ne kuni kujj mii' ka kua'an ra.

Sq'o ni xaa a kij' ni xi'i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosi
(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

⁷ Kij' ni xini sq'o Herodes, te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu', sakuu' ña ni xaa Jesús ndii, ni ndi'ni va ra xa'a' a. Sakan' ña sava ne yivi' ka'an ndii: “Ni natjaku Juan, te te jaan' nduu' Jesús”, kachi nja. ⁸ Te sava tukü nja ka'an ndii: “Elías, te ni ka'an tiakü tu'un Ndiosi xta'an' nduu' ra”, kachi nja. Te sava tukü nja ka'an ndii: “Jin te ni ka'an tiakü tu'un Ndiosi xta'an' nduu' ra, te ni natjaku ra”, kachi nja. ⁹ Ndisu ni ka'an Herodes xiin' nimá ra ndii: “Yoo' ni ka'an chuun', te ni kendoso' ra sukun' Juan jaan'. Sakan' na kuui', yoo' nduu' tu' Jesús, te xini sq'o e' ndatu'un' ne yivi' xa'a' jaan'?”, ni kachj ra xiin' nimá ra. Te ni kuni ra nata'an' ra xiin' Jesús.

Sq'o ni xaa a kij' ni sakuxi' Jesús u'un mii' te yivi'

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

¹⁰ Kij' ni nandiko' te ni tjanu' Jesús ka'an ndoso' jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' a sakuu' ña ni xaa ra mii' ni xa'an ra. Sakan' te ni nakä siin' ña'a' a, te kua'an a jin xaan' mii' taxin' kaa' xiin' ra yatjn jin ñu'u' ña nani' Betsaida. ¹¹ Ndisu kij' ni xini ne yivi' kua'a' xava'a' jaan' mii' kua'an Jesús ndii, ni xikundikun ña'a' nja. Te kij' ni ndekuje' nja nuu' a ndii, ni natjin manj' ña'a' a, te ni sania'á ña'a' a xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá ne yivi', te ni sanda'a tu ña'a' a. ¹² Te kij' ni kuää' kua'an ndii, ni kuyatjn te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, sandutiá un' ne yivi' kua'a' kaa' te kiku nja ku'un nja xa'a' ku'u, uun ñu'u' kualj' ña ñu'u' yatjn, te ni'i' nja mii' kusun nja, te sata' tu nja ña kujj nja, sakan' ña yo'o' ndii, kjo' a yoo kujj nja saa e' —ni kachj ra.

13 Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó taxí ña kuxí nja —ni kachí a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—U'un ta'an so'ó xita' va'a xiin' uvi ta'an tja'ka' kuji' kumi' ndu. Kúvi sata' ndu ña xaxi' xa'a' sakuu' ne yivi' kaa', ran' —ni kachí ra.

14 Sakan' ña kuyatin' u'un mií kuu' mji' ndi'i' te yivi' kuji'. Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Natandíee ti'vi ndo' ne yivi' kaa', uvi xikó uxí nja kundíee i'in ti'vi saa ndo' —ni kachí a.

15 Te sakan' ni xaa' ra, te ni xikundíee sakuu' ne yivi' jaan'.

16 Sakan' te ni ki'in Jesús u'un saa' xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tja'ka' jaan'. Te ni nakoto a ndivi', te ni taxí a ña chindani Ndiosí. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tja'ka' jaan', te ni taxí ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. 17 Sakan' te ni xixi sakuu' nja ndee ni nda'ni nja. Ndi'i' jaan', te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a ña'in' xiin' tja'ka'. Te ni sakutu' ra uxí uvi ta'an íka' na'nu' xiin' ña ni ndoo ndoso' jaan'.

Ka'an Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakahú yoo'

(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

18 Unta' kii' ni kuxioo Jesús te ka'an a xiin' Ndiosí ndii, ni yoo yatín te nda'a' xa'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, kachi ne yivi'? —ni kachí a.

19 Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'an ña Juan, te ni sakuchi' ne yivi' cuenta Ndiosí, nduu' un', te sava tuku nja ka'an ña Elías nduu' un', te sava tuku nja ka'an ña inga te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', te ni natjaku

ra, nduu' un', kachi nja —ni kachí ra.

20 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te ndo'ó tuku, ¿yoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ni kachí a.

Te ni nakujin Pedro ka'an ra xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakahú ne yivi' —ni kachí ra.

21 Ndisu ni ka'an chuun' ndíee' a xiin' ra ña ka'an ra xiin' ndee'in ne yivi' yoo nduu' a.

Ka'an Jesús ndee ña kundó'o a te kivi a

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31)

22 Te ni ka'an tu Jesús xiin' ra ndii:

—Kuní a ña kundó'o u'vi va yu'u, ña nduu' tu te yivi'. Te sandíee kui'e te xixa nuu' ñuu yu'u, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te ka'ni' ra yu'u, ndisu natjaku i kivi' ña uní —ni kachí a.

Ka'an Jesús saa kuní a saa e' te kundikun e' ichi' a

(Mt. 10:38-39; Mr. 8:34—9:1)

23 Te ni ka'an tu Jesús xiin' sakuu' ne ndíee' jaan' ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuní a ña nakoo nja ña kuní mji' nja, te na koo tu'va tu nja te kundó'o nja i'in kivi' kua'an ndee' naa kundó'o i nuu' krusin, te kundikun nja yu'u. 24 Kuachi ndii, yoo ka kuni sakahú xiin' mií mii' ndii, kuví nja. Ndisu yoo ka taxi' kivi' ñuu nja xa'a' ichi' yu'u ndii, natjin nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. 25 Te kuasa' kuní tu kivi' ñuu in ne yivi' naa' kanando nja sakuu' ña'a' ña yoo in yivi', te kuví nja nuu' Ndiosí. 26 Te yoo ka kuchani xa'a' yu'u xiin' xa'a' tu'un i ndii, in kachi kuchani tu yu'u, ña nduu' tu te yivi', xa'a' ne jaan' nuu' Ndiosí kii' kixin' tuku i in yivi' xiin' ña ndíee' yuva' i Ndiosí, xiin' ña ndíee' sakuu' ángele ña xika' nuu' nuu' a. 27 Ña ndaku

ka'an i xiin' ndo' ndii, ka'ni sava ne yivi' tejn ndo'ó yo'o' vitin ndii, kuvj nja ndee kunj nja saa xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachj a.

Sq'o ni xaa a kij' ni nanduu ndatun' va nuu' Jesús, te ni yi'e tu toto a

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

²⁸ Kij' ndi'j ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, ni xka'ndia yatin' unja kivi', te ni naka a Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, te kua'an siin' a xiin' ra jin tindu' sukun te ka'an a xiin' Ndiosí. ²⁹ Te kij' ka'an Jesús xiin' a ndii, ni nanduu ndatun' va nuu' a, te toto a ndii, ni nanduu yaa ndee yi'e vi' a. ³⁰ Ikan' te ni tuvj uvj ta'an te yivi', te ndatu'un' ra xiin' a, te jaan' nduu' Moisés xiin' Elías. ³¹ Te ni tuvj ra xiin' ña yi'é ndatun' koo' chukuu'. Te ndatu'un' ra xiin' Jesús xa'a' ña kundo'o a te kuvj a te saxinú a ña saa a ñuu Jerusalem. ³² Te Pedro xiin' te ndiee' xiin' ra jaan' ndii, kuni kusun xava'a ra, ndisu ni yoo ñu'u' ini ra ni xaa ña ni xini ra, ña yi'é ndatun' koo' chukuu' Jesús xiin' uvj saa' te ita' xiin' a jaan'. ³³ Kij' kua'an Moisés xiin' Elías, te ni ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Va'a ña kuaxj ndu yo'o', tákui'e. Na kasa'a ndu unj ta'an tia'va'. Jin a kundu'u' yo'ó, te jin a kundu'u' Moisés, te jin a kundu'u' Elías —ni kachj ra xiin' a.

Ndisu xini ra ndee ña nduu' ña ka'an ra. ³⁴ Kij' ka'an ka Pedro ña jaan' iin' ra, te ni nuu' jin viko', te ni tisa'vi ña'a' a, te kij' tisa'vi ña'a' a ndii, ni yi'vi va unj saa' ra. ³⁵ Te tejn viko' jaan' ni ka'an jin tachi' yu'u' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e manj' i. Kunj sq'o ndo' ña ka'an a xiin' ndo' —ni kachj a.

³⁶ Te kij' ndi'j ni ka'an tachi' yu'u' jaan' ndii, ni xini ra ña jin ndaa' kuiti' Jesús iin' ikan'. Te ni ka'an ra xiin' ndee jin ne yivi' xa'a' ña ni xini ra jaan' ndee ni ya'a kua'a' kivi'.

Sq'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús jin te sava, te naa ña ndiva'a nimá

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

³⁷ Te tuku kivi' kij' ni nakaa' Jesús xiin' te jaan' xini' iku' jaan' ndii, kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ni xa'an nata'an' xiin' a. ³⁸ Sakan' te ni ka'an ti'e' jin te ka'ni tejn ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, ka'an nda'vi i xiin' un' ña saa va un' ña va'a, te chindjee' un' si'e j. Sakan' ña jin ndaa' kulu' ra sakan' kumi' i. ³⁹ Te jin ña ndiva'a tiin' ña'a', te jin sande'í tjo' ña'a' a, te xa'ni' i'i' ña'a' a, te tava' a pele yu'u' ra, te satuxu'vi ña'a' a. Te kij' ndi'i' mji' kuu' a xiin' ra ndii, xii va sandie'ni' ña'a' a. ⁴⁰ Te xa ni ka'an nda'vi i xiin' te nda'a' xa'a' un' te xta'ni' ra a ña ndiva'a jaan' nimá si'e j kaa', ndisu ni kuvj xta'ni' ra a —ni kachj ra.

⁴¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ne ini xini Ndiosí nduu' ndo'ó, ne ndiee' jin yivi' vitin, te ne nja'a nduu' tu ndo'. ¿Saa ka vi' ta'an kivi' ka koo' i xiin' ndo' te kundjeni i ña xaa' ndo'? Nja'a yo'o' xiin' te lui si'e un' ñaa' —ni kachj a.

⁴² Kij' kuyatin' te lui jaan' kua'an ra mii' iin' Jesús ndii, ni sanduva ña'a' ña ndiva'a jaan' ndee ñu'u', te ni xa'ni' i'i' ña'a' a. Ikan' te ni ka'an ndiee' Jesús xiin' ña ndiva'a jaan', te ni keta a nimá ra. Te ni sanda'a ña'a' Jesús, te ni sanakua'a ña'a' a nda'a' yuva' ra. ⁴³ Te sakuu' ne yivi' jaan' ndii, ni nandanj nja xa'a' ña ka'nu' ña ni xaa Ndiosí ikan'.

Tuku ni ka'an Jesús xa'a' ña kundo'o a te kuvj a

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Te kij' ita' ka ne yivi' nandanj nja xa'a' sakuu' ña xaa' Jesús ndii, ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

⁴⁴ —Taxi sq'o va ndo', te nandosó' ndo' ña ka'an i xiin'

ndo' vitin. Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' te kuu' ka'nu' —ni kachj a.

⁴⁵ Ndisu ni kundani te jaan' ña ka'an a xiin' ra. Sakan' ña tia'an nunja' xini' ra te kundani ra tu'un jaan'. Te ni yi'vi ra ndatu'un' ña'a' ra xa'a' ña jaan'.

Ka'an Jesús yoo nduu' ne ka'nu' (Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶ Sakan' te ndee ndjee' ni xa'a' kani' ta'an' kuento te nda'a' xa'a' a jaan' xa'a' ndee te jaan' nduu' te ka'nu' ka tein ra. ⁴⁷ Ndisu kij' ni xini Jesús saa xanini nimá ra ndii, ni ki'in a jin te lulu, te ni xani ña'a' a xiin' a. ⁴⁸ Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Yoo ka natiin' jin te lulu yo'o' xa'a' a ña nduu' ra kuenta i ndii, yu'u natiin' nja. Te yoo ka natiin' yu'u ndii, natiin' tu nja ña ni tjanu' yu'u. Sakan' ña ne koo' nduu' xachi' tein ndo' ndii, ne jaan' nduu' ne ka'nu' ka —ni kachj a.

Ka'an Jesús ña ne nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nja

(Mr. 9:38-40)

⁴⁹ Sakan' te ni ka'an Juan xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, ni xini ndu jin te tava' ña ndiva'a nimá ne yivi' xiin' ña ndjee' un'. Te ni xika ndu sain kúin ña'a' ndu, kuachj ndii süu' te xika' xiin' e' nduu' ra —ni kachj ra.

⁵⁰ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Sain kúin ña'a' ndo', kuachj ndii, yoo ka nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nja —ni kachj a.

Xi'é Jesús nuu' Santiago xiin' nuu' Juan

⁵¹ Te kij' xa kuyatin' nandiko' Jesús ndivi' ndii, jin ndaa' ni taxi ini a ña ku'un a ñuu Jerusalem. ⁵² Te ni ti'vi' a jin uvi te nda'a' xa'a' a jin ñuu ne Samaria, te ku'un kuie ra nanduku' ra

mii' kuvj nandiee' nja jin xa'a'. ⁵³ Ndisu ne ndiee' ñuu jaan' ndii, ni jin nja natjin ña'a' nja, sakan' ña ni xini nja ña ñuu Jerusalem kua'an a. ⁵⁴ Kij' ni xini te nda'a' xa'a' a, Juan xiin' Jacobo, ña ni xka'ndia ikan', te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, ¿ñáá kuni un' ña ka'an chuun' e' naa ni xaa Elías, te koyo ñu'u ndivi', te koko xachi' nja? —ni kachj ra.

⁵⁵ Sakan' te ni ndiko kúin Jesús, te ni saki'in' ña'a' a kuento ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ni ndee xini ndo' ndee espíritu tin ndiaa ndo'. ⁵⁶ Kuachj ndii, yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ni xaa i jin yivi' te sando'u'u' i ne yivi'. Süu' jaan' ndii ni xaa i te sakaku' ña'a' i —ni kachj a.

Sakan' te kua'an ra xiin' a inga ñuu.

Sq'o ni ka'an Jesús xiin' te ni kuni kundikun ña'a'

(Mt. 8:18-22)

⁵⁷ Kij' naá Jesús ichi' xiin' te nda'a' xa'a' a kua'an a, te ni ka'an jin te yivi' xiin' a ndii:

—Táku'e, ku'un i xiin' un' mii' ka kua'an un' —ni kachj ra.

⁵⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ingui ndii, yavi ri' yoo, te saa, ti' ta'nu' ndivi' ndii, cho'o ri' yoo. Ndisu yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ndee mii' nandiee' i koo' vi' —ni kachj a.

⁵⁹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' inga ra ndii:

—Kundikun un' yu'u —ni kachj a.

Ikan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, xi'na taxi un' na ku'un nataan' i yuva' i —ni kachj ra.

⁶⁰ Ikan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nakoo un' na nataan' ne xa ni xi'i nuu' Ndiosí ne yivi' xiin' nja. Ndisu yo'ó ndii, kua'an te ka'an ndoso' un' tu'un va'a xa'a'

saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' —nì kachì a.

⁶¹ Tè nì ka'an inga ra xiin' a ndii: —Táku'e, kundikun yu'u yo'ó, ndisu xì'nà taxì un' na ku'un ndei' i ne ndiee' vj'e i —nì kachì ra.

⁶² Sakan' tè nì ka'an a xiin' tè jaan' ndii:

—Ndee iin tè natiin' xa'a' tun' yata' ta'vi' ñu'u', naa' xito' xata' ra kua'an ra ndii, vā'a ra ta'vi' ñu'u'. Sakan' tū nduu' a xiin' ne xikundikún ichi' yu'u naa' xito' xata' nja nuu' ña yoo' iin yivi' ndii, vā'a nja ko'ni ne yivi', tè ka'ndja chuun' Ndiosí nimá nja —nì kachì a.

10

Ti'vi' Jesús unì xikò uxì tè yivi' tè ku'un ka'an ndoso' ra tu'un va'a xa'a' ichi' a

¹ Kij' ndi'i ña jaan' ndii, nì nakaxin xto'o e' inga unì xikò uxì ta'an tè ndikún ichi' a, tè nì ti'vi' a uvì ta'an uvì ta'an ra, tè ku'un ra sakuu' ñuu xiin' nda'a' a mii' kuni a ku'un a. ² Sakan' tè nì ka'an a xiin' tè jaan' ndii:

—Ña ndaku ndii, yoo kua'a' ne yivi', tè nduu' nja ndee naa ña savì', ndisu kōo' kua'a' tè yivi' xachuun' xa'a' nja tè sania'a ña'a' ra. Sakan' na kuu' ka'an nda'vi ndo' xiin' Ndiosí, ña nduu' xto'o ña savì' kaa', tè ti'vi' a tè sachuun' xa'a' a. ³ Kua'an ndo' tè saa ndo' chuun jaan'. Ndisu kuni a kundani ndo' ña ti'vi' i ndo'ó ndee naa mbee tein kua'a' lobo. ⁴ Kij' ku'un ndo' ndii, kōni' i ndo' xu'un', tè kōni' i tu ndo' tinda'a' ndo', tè nì ndee kōni' i tu ndo' inga na'a ndixan' ndo', tè nakuatu ta'an ndi' i tu ndo' xiin' ne yivi' ichi'. ⁵ Tè ndee ka vj'e mii' xaa nuu' ndo' ndii, xì'nà ka ña yo'o' ka'an ndo': “Na kōo na ña manì' nimá ne ndiee' vj'e yo'o'”, kachì ndo'. ⁶ Tè naa' yoo' sava ne xata'an natijn ña manì' jaan' ndii, ndoo a xiin' nja, tè naa' kōo' nja ndii, nandiko'

tukuu' a xiin' ndo'. ⁷ Tè xa iin ndaa' vj'e jaan' ndoo ndo', tè kuxi ndo', tè ko'o' tu ndo' ndee ka ña taxì ne xiin' vj'e jaan'. Kuachì ndii, tè xachuun' ndii, xata'an ña kijn ra ña tiaku ra. Tè nduku' ka ndo' inga xaan' mii' kundjee ndo'. ⁸ Kij' ko'ni ndo' ndee ka ñuu, tè natijn manì' nja ndo'ó ndii, kuxi ndo' ndee ka ña taxì nja nda'a' ndo', ⁹ tè sanda'a ndo' ne kuni kuvì ñuu jaan', tè ka'an ndo' xiin' nja ndii: “Xa kuyatin' kuii ka'ndja chuun' Ndiosí nimá ne yivi'.” ¹⁰ Ndisu kij' ko'ni ndo' ndee ka ñuu, tè natijn manì' nja ndo'ó ndii, kjee ndo' ya'ya ñuu nja jaan' ka'an ndo' ndii: ¹¹ “Ndee yaka' ñuu ndo', ña nì tiso ndixan' ndu ndii, sakoyó ndu a tè kundani ndo' ña vā'a kuni Ndiosí xini a ndo'ó. Ndisu kuni a ña kundani ndo' ña xa kuyatin' kuii ka'ndja chuun' Ndiosí nimá ne yivi'”, kachì ndo'. ¹² Ka'an i xiin' ndo' ña kivi', ña sana'má Ndiosí ne yivi' ndii, sando'o' kua'a' ka a ne jaan' tè sakan' ne nja'a ne nì ndiee' ñuu Sodoma.

Yo'o' ka'an Jesús ña nda'vi va kundoo' ne ndiee' ñuu mii' nì xiin nja inì nja kuni ña'a' nja
(Mt. 11:20-24)

¹³ 'Nda'vi va kuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Corazín, xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Betsaida. Naa' nì xaa' i chuun ka'nu', ña nì xaa' i ñuu ndo'ó jaan', ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón ndii, xta'an vj' nì nama ne jaan' nimá nja ni'nu' nja toto ndei', tè ndiee' nja nuu' yaa' nu'u. ¹⁴ Sakan' na kuu' chie ka tundo'o' kundoo' ndo'ó kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' tè sakan' ne ndiee' ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón jaan'. ¹⁵ Tè ndo'ó, ne ndiee' ñuu Capernaum ndii, tuu ndo' ña kaa' ndo' ndee ndivi', ndisu ndee yavi ndii ko'ni Ndiosí ndo'ó —nì kachì a.

¹⁶ Tè nì ka'an Jesús xiin' tè unì xikò uxì jaan' ndii:

—Ne xini so'q ña ka'an ndo'ó ndii, ña ka'an yu'u xini so'q tu ña, te ne saxio' ndo'ó ndii, yu'u saxio' tu ña, te yoo ka saxio' yu'u ndii, saxio' tu ña Ndiosí ña ni ti'vi' yu'u iin yivi' yo'o —ni kachi a.

So'q ni xaa a kii' ni nandiko' te unj xiko uxi jaan'

¹⁷ Kii' ni nandiko' te unj xiko uxi jaan' mii' ni xa'an ra ndii, va'a va' kuni ra, te ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Taku'e, ndee ña ndiva'a kandixa' ña ka'an chuun' ndu xiin' a xiin' ña ndiee' un' —ni kachi ra.

¹⁸ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ni xini yu'u ni nama ña ndiva'a kuu' nuu' ndivi' ndee naa ñu'u savi'. ¹⁹ Koto ndo', xa ni taxí i ndiee' ndo', te kanando ndo' koo' xiin' tisu'ma. Te ni taxí tu i ndiee' ndo' nuu' ña ndiva'a, ña ndasi' ta'an' xiin' e', te ndee iin ña jaan' sätuxu'vi' ndo'ó. ²⁰ Ndisu nakuatia' nimá ndo' xa'a' a ña kumi' ndo' ndiee' nuu' ña ndiva'a jaan'. Süu' jaan' ndii nakuatia' nimá ndo' xa'a' a ña xa yoso' kivi' ndo' nuu' tutu Ndiosí ndivi' —ni kachi a.

Nakuatia' nimá Jesús xaa' Espiritu Santo

(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Xa hora sakan' te ni nakuatia' ya'a nimá Jesús ni xaa Espiritu Santo, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tataa, xaka'nu' yu'u yo'ó, yuva' i. Yo'ó nduu' xto'q nuu' ndivi' xiin' nuu' iin yivi'. Ni tisi'e un' ña ndiee' un' nuu' ne xini tuni xiin' nuu' ne ndichi, ndisu ni nia'a un' ña jaan' nuu' ne nda'vi' kuu' nimá. Uun' ndo', tataa, ni xaa un' sakan' xa'a' ña ña jaan' ni xtaní mii' un' —ni kachi a.

²² Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' ne ita' ikan' ndii:

—Ni sanakua'a yuva' i sakuu' ña yoo nda'a' i. Te ndee iin koo'

xini yoo nduu' yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí. Süu' jaan' ndii yuva' i jaan' kuiti' xini yoo nduu' i. Te ndee iin koo' xini yoo nduu' yuva' i jaan'. Süu' jaan' ndii yu'u, ña nduu' si'e a, kuiti' xini ña'a' xiin' ne kuni yu'u nia'a ña'a' i nuu' —ni kachi a.

²³ Sakan' te ni ndiko' kuuin Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an siin' a xiin' ra ndii:

—Sañu'u' va' Ndiosí ndo'ó, ña xini nduchi' nuu' ndo' ña yoo vjtin. ²⁴ Kuachi ndii ka'an i xiin' ndo' ña kua'a' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xiin' te ni xandia chuun' kuu' nuu' ndii, ni kuni ra kuni nduchi' nuu' ra ña xini nduchi' nuu' ndo', ndisu ni xini ra a. Te ni kuni tu ra kuni so'q ra ña xini so'q ndo', ndisu ni xini so'q ra a —ni kachi a xiin' ra.

Sanía'á Jesús xa'a' ña va'a ña ni xaa iin te ni kiee' ñu'u' Samaria

²⁵ Sakan' te ni nuta iin te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí, te xa'a' a ña ni kuni ra koto kua'a' ra Jesús na ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Maestro, ¿ndee ña kuni a saa i te ni'i' i kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'? —ni kachi ra.

²⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndee ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí? ¿Saa kundani' un' ña ka'an a? —ni kachi a.

²⁷ Sakan' te ni ka'an ra ndii:

—Ka'an a ndii: “Kundani' ndo' xto'q e' Ndiosí xiin' kanii' nimá ndo', xiin' kanii' ña nduu' ndo', xiin' sakuu' ña ndiee' ndo', xiin' sakuu' ña xini tuni ndo'. Te kundani' tu ndo' sakuu' ne yivi' xiin' ndo' ndee naa kundani' xiin' mii' mii' ndo'” —ni kachi ra.

²⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Va'a ni nakuiin un', ña jaan' saa un' te natiiin un' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' —ni kachi a.

²⁹ Ndisu xa'a' a ña ni kuni te yivi' jaan' natiaa ra, na ni ndatu'un' ka ra Jesús ndii:

—Te, ¿yoo nduu' ne yivi' xiin' i?
—ni kachi ra.

³⁰ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Unta' ndii, ni keta jin te yivi' ñuu Jerusalén, te kua'an naka'a' ra ñuu Jericó. Te kii' kua'an ra ichi' ndii, ni kandekuje te kui'na', te ni na'in ndoo ra ña'a te jaan' ndee toto ra, te ni satuxu'vi va ña'a' ra, ndee chaa' va te ka'ni' ña'a' ra. Te ni nakoo ña'a' ra te kua'an ra. ³¹ Te va'a ña' ichi' jaan' tu ni naka'a' jin sutu kua'an ra. Ndisu kii' ni xini ra kandu'u' te jaan' ichi' ndii, ni xka'ndia xioo ra xii' ichi' jaan' kua'an ra. ³² Te sakan' tu ni xaa jin te levita, te xachuun' tixin yukun' ka'nu'. Kii' ni xini ra kandu'u' te jaan' ichi' ndii, ni xka'ndia xioo ra xii' ichi' jaan' kua'an ra. ³³ Ndisu kua'an tu jin te Samaria ichi' jaan', te kii' ni xini ra kandu'u' te jaan' ndii, ni kuvita va ini ra xa'a' te jaan'. ³⁴ Sakan' te ni xaa ra mii' kandu'u' te jaan', te ni natia ra xiin' vino, te ni saka' tu ra xa'an oliva mii' ni tuxu'vi te jaan', te ni tisuku' ra a toto. Ndi'j jaan', te ni sakaa' ña'a' ra xata' mburru sana ra, te ni xan ndiaká ña'a' ra jin vi'e tatú, te ni xito ña'a' ra. ³⁵ Te tuku' kivi', kii' ni keta ra kua'an ra ndii, ni tava' ra uvi ta'an xu'un' yuu' plata, te ni taxí ra a nda'a' te xiin' vi'e jaan' ka'an ra xiin' ra ndii: “Saa un' ña va'a, te koto va'a un' te kaa', te naa' ka'ni' un' kua'a' ka xu'un' te sakan' ña ni taxi i nda'a' un' ñaa' ndii, kii' nandiko' i te nacha'vi i yo'ó”, ni kachi ra —ni kachi Jesús xiin' te jaan'.

³⁶ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' te jaan' ndii:

—Te uni saa', te ni xini te ni tuxu'vi ni xaa te kui'na' jaan' ndii, ¿ndee te jaan', tuu yo'ó ndii, ni nia'a xna'a ra ña nduu' ra te yivi' xiin' te ni tuxu'vi jaan'? —ni kachi Jesús.

³⁷ Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Te ni kuvita ini xa'a' te jaan' —ni kachi ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Va'a, kua'an, te jin kachi saa un' xiin' ne yivi' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni xa'an Jesús vi'e Marta xiin' María

³⁸ Kii' naa Jesús ichi' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ni xaa a jin ñuu lulu, te ñuu jaan' ndu'u' jin ña' nani' Marta, te ni natijn ña'a' ña' jaan' vi'e a'. ³⁹ Te ni yoo jin ña'a' ta'an' a' nani' María, ña' ni xikundu'u' yatín xa'a' Jesús xini so'o a' ña sania'á a. ⁴⁰ Ndisu Marta jaan' ndii, ndi'ni ka a' xa'a' kua'a' चुण ña yoo nuu' a', sakan' na ni kuyatín a' nuu' Jesús, te ni ka'an a' xiin' a ndii:

—Táku'e, ¿ñaá túvi' nuu' un' ña ñaa' taxin' ndu'u' ña' ta'an' i, te yu'u ndii, yoo kua'a' चुण nuu' i? Ka'an kii' xiin' a' na ndondichi a' te chindíe' a' yu'u —ni kachi a'.

⁴¹ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Marta kua'a, xa ndi'ni yo'ó, ndee ximi' koo nimá un' xa'a' kua'a' चुण. ⁴² Ndisu jin ndaa' kujti' ña'a' nduu' ña kuni' a, te ña ni nakaxin María nduu' ña va'a ka. Te koo' kuví tu'un a nda'a' a' —ni kachi a.

11

Yo'o' sania'á Jesús saa ka'an e' xiin' Ndiosí

(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

¹ So'o ni xka'ndia a unta' kii' ndi'j ni ka'an Jesús xiin' Ndiosí, ni ka'an jin te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Táku'e, saa un' ña va'a, te sania'á un' ndu'u' saa ka'an ndu' xiin' Ndiosí naa ni xaa Juan ni sania'á ra te nda'a' xa'a' ra saa ka'an te jaan' xiin' Ndiosí —ni kachi ra.

2 Sakan' te ni ka'an a xiin' sakuu' ra ndii:

—Kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, so' o kachí ndo':

Yuva' ndu, ña ndu'u' ndivi', na ùin ka'nu' sakuu' ne yivi' kivi' un'.

Te na kixin un' te ka'ndia chuun' un' nimá ndu,

te na saa un' ña ka'an nimá un' ùin yivi' yo'o', saa ni' xaa' un' ña jaan' ndivi'.

3 Te i'in kivi' kua'an taxí un' ña xaxi', ña kuni nuu' ndu.

4 Te na koo ka'nu' ùin un' xa'a' kuachí ndu ndee naa xaa' ndu'u' yoo ka'nu' ùin ndu xa'a' sakuu' ne xaa' ña v'a'a xiin' ndu.

Te taxí un' koto kua'a tundo'o' ndu te koyo ndu nuu' kuachí, süu' jaan' ndii sakakú un' ndu nuu' ña ndiva'a.

Kachí ndo' xiin' a —ni kachí a xiin' ra.

5 Te ni ka'an tu a ndii:

—Saa e' kuenta ndii, yoo ùin te xini ta'an' xiin' ùin ndo'ó, te ku'un ndo' vi'e ra na ñuu, te ka'an ndo' xiin' ra ndii: “Ñani roi, ñani roi, saa va un' ña v'a'a, te satatu un' yu'u un' ta'an xita' v'a'a, 6 sakan' ña ni xaa ùin te xini ta'an' xiin' i, te kuaxi xika' va, te koo' a taxí i kuxi ra”, kachí ndo'. 7 Te nakuijin te jaan' ndee tixin vi'e ra ka'an ra ndii: “Sâtaña'a' un' yu'u, xa ni ndasi i yi'e, te ne kuachí' si'e i ndii, xa kixin ña ndiee' ña xiin' i nuu' tun' xto, sakan' na kuii' küvi ndokoo i te taxí e' nda'a' un'”, kachí ra xiin' ndo'. 8 Ka'an i xiin' ndo' ña tee' ndee küni ndokoo ra, te taxí ra xita' v'a'a nda'a' ndo' xa'a' a ña ùin te xini ta'an' xiin' ndo' nduu' ra ndii, ndokoo ra, te taxí ra ndee ka ña kuni nuu' ndo' xa'a' ña kayu'u' te kayu'u' ndo' nuu' ra. 9 Te ka'an i xiin' ndo' ña kakan ndo' ña'a' nuu' Ndiosí, te taxí ña'a' a nda'a' ndo'. Nduku' ndo' ña jaan' nuu' a, te natjin ndo' a. Sakaxan' ndo' yi'e', te nunia'

ña'a' a nuu' ndo'. 10 Kuachí ndii, sakuu' ne xikan' ña'a' nuu' Ndiosí ndii, taxí a ña jaan' nda'a' ña, te sakuu' ne nduku' ña jaan' nuu' a ndii, natjin ña a, te sakuu' ne sakaxan' yi'e' ndii, nunia' ña'a' a nuu' ña.

11 'Kuachí ndii koo' ndee ùin ndo'ó, te nduu' yuva', taxí ùin yuu' nda'a' tiaa si'e ndo' kij' xikan' ra ùin xita' v'a'a kuxi ra. Ni ndee taxí tu ndo' ùin koo' nda'a' si'e ndo' jaan' kij' xikan' ra ùin t'aka' nuu' ndo' kuxi ra. 12 Te koo' tu ndee ùin ndo'ó taxí ùin t'su'ma nda'a' tiaa si'e ndo' kij' xikan' ra ùin ndivi' kuxi ra. 13 Naa' xini ndo'ó, ne yoo kuachí, taxí ndo' ña va'a nda'a' si'e ndo' ndii, saa ka vi' tu yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, taxí a Espiritu Santo kuna'a nimá ne xikan' ña'a' nuu' a —ni kachí a.

Ka'an kini te yivi' xa'a' Jesús (Mt. 12:22-30; Mr. 3:20-27)

14 Unta' ndii, ùin' Jesús xta'ni' a ùin ña ndiva'a ña ni xaa' i'in' ùin te yivi'. Te kij' ni ketá ña jaan' nimá te jaan' ndii, ni naka'an tukuu' ra, te ni nandaní va ne yivi'. 15 Ndisu sava ña ni ka'an xiin' ta'an' ndii:

—Ña ndiva'a kuu' nuu', ña nani' Beelzebú, taxi' ndiee' te kaa', te kuví tava' ra ña ndiva'a nimá ne yivi' —ni kachí ne jaan'.

16 Te sava tuku ña ni xito kua'a ña'a', sakan' na ni xikan' ña nuu' Jesús ña saa a ùin chuun' ka'nu', ña taxi' Ndiosí, te kuní ña a. 17 Ndisu Jesús ndii, ni xini' a saa xanini ña, te ni ka'an a ndii:

—Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' ùin ñuu' ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' ña ndii, ndoñu'u' ñuu' jaan', uun naa' nata'vi' ne ndiee' tixin ùin vi'e te kunta'an' ña ndii, nduxin tu ña jaan'. 18 Te ni' sakan' nduu' tu a naa' kunta'an' ña ndiva'a kuu' nuu' xiin' nda'a' xa'a' a ndii, sandoñu'u' xiin' mi' mii' a. Ka'an i ña jaan' xiin' ndo', sakan' ña ka'an ndo' ña xiin' ndiee' Beelzebú tava' i ña

ndiḃva'a, ña ñu'u' nimá ne yivi'.
 19 Naa' ndixa xna'a ña xiin' ndiee'
 Beelzebú tava' i ña ndiḃva'a, ña
 ñu'u' nimá ne yivi' ndii, ¿yoo taxi'
 ndiee' te nduu' kuenta ndo'ó, te
 tava' ra ña ndiḃva'a jaan' nimá ne
 yivi'? Sakan' na kuii' te jaan' nia'á
 ña süu' ña ndaku nduu' ña ka'an
 ndo' xa'a' i. 20 Ndisu naa' tava'
 i ña ndiḃva'a jaan' xiin' ña ndiee'
 Ndiosí ndii, xiin' ña jaan' nia'á
 i ña xa' ñi xa'a' Ndiosí xa'ndia
 chuun' a tein ndo'.

21 'Naa' yoo iin te ndiee', te
 kumi' kua'a' ña xiin' ndii, yoo
 tu'va ra te koḃo ra vi'e ra. Sakan'
 na kuii' kōo' a ndo'o' ña yoo
 tiḃxin vi'e ra. 22 Ndisu kij' xaa'
 iin te ndiee' ka te sakan' te jaan'
 ndii, kanando ña'a' ra, te tu'un
 ra sakuu' ña xiin', ña in' te jaan'
 xini ra, te xaxa' ra sakuu' ña va'a
 ña ñi kumi' te jaan'. 23 Yoo ka
 xachuun' inga' xiin' yu'u' ndii, ne
 ndasi' ta'an' xiin' i nduu' ña, te
 yoo ka chindiee' ta'an' xiin' i ndii,
 ne xikuita'nú nuu' i nduu' ña.

*Ka'an Jesús ña ndo'o' ka iin ne
 yivi' kij' nandiko' ña ndiḃva'a nimá
 ña mi' ñi naa' a*
 (Mt. 12:43-45)

24 'Kij' keta' iin ña ndiḃva'a nimá
 iin ne yivi' ndii, kua'an a te xika'
 a mi' kaa' ichi nanduku' a mi'
 nandiee' a. Te kij' kuasa' ni'i'
 ña'a' a, te ka'an xiin' mi' mii'
 a ndii: "Nandiko' tukuu' e' nimá
 te yivi' vi'e e' mi' ni' keta' e'",
 kachi a. 25 Te kij' nandiko' a
 ikan' ndii, ndatun' nimá te jaan',
 ndee' naa kaa' iin vi'e ña xa' ñi
 nati'vi', te ñi ndasandoo' ne yivi'
 tiḃxin a. 26 Sakan' te kua'an nakaya'
 a inga' uxá ta'an ña ndiḃva'a, ña
 kiji' ka kuu' te sakan' mii' a, te
 ko'ni' sakuu' a nimá te jaan', te
 kundiee' a ikan'. Sakan' na kuii'
 te yivi' jaan' ndii, kiji' ka kuu' ra
 so'o' ndi'i' te sakan' ña nuu' —ni
 kachi a.

*Saḃu'u' va' Ndiosí ne xini' so'o'
 tu'un a, te saxinú ña ña ka'an a*

27 Kij' iin' Jesús ka'an a ña jaan'
 ndii, iin ña'a', ña' ka'ni' tein ne
 yivi' kua'a' jaan', ni ka'an ti'e'
 xiin' a ndii:

—Saḃu'u' va' Ndiosí ña'a', ña' ni
 sakuu' yo'ó, te ni saḃichin' a'
 yo'ó —ni kachi a'.

28 Te ni ka'an Jesús ndii:

—Saḃu'u' ka' a ne xini' so'o' tu'un
 a, te saxinú ña ña ka'an a —ni
 kachi a.

*Ña yo'o' ka'an Jesús xa'a' ne
 xikán ña sa'a a iin chuun ka'nu'
 nuu' ña*

(Mt. 12:38-42)

29 Te kij' so'o' nakaya' kua'a' ka
 ne yivi' mi' iin' Jesús ndii, ni xa'a'
 ka'an a xiin' ña ndii:

—Ndo'ó, ne ña'a' ndiee' iin
 yivi' viḃtin ndii, kuni kuni ndo'
 iin chuun ka'nu' ña xaa' Ndiosí.
 Ndisu tãxi ka Ndiosí kuni ndo'
 inga' chuun ka'nu', süu' jaan' ndii
 ña ni xaa' a xiin' Jonás kuḃti' nia'a'
 i nuu' ndo'. 30 Kuachi ndii, naa ni
 xaa' Ndiosí iin chuun ka'nu' xiin'
 Jonás xta'an' nuu' ne ni ndiee' ñuu'
 ña ni nani' Nínive ndii, iin kachi
 tu' sa'a a xiin' yu'u', ña nduu' tu'
 te yivi', nuu' ndo'ó, ne ndiee' iin
 yivi' viḃtin. 31 Ña' ni nduu' reina
 nuu' ñuu' Sabá xta'an' ndii, tiin
 kuachi a' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi'
 viḃtin, kij' sana'má Ndiosí sakuu'
 ne yivi', sakan' ña ndee' mi' xan
 ndi'j iin yivi' ni kiee' a', te ni kixin
 a', te ni xini' so'o' a' ña xini tuní
 te ni nduu' rey Salomón. Ndisu
 te iin' ka'an xiin' ndo' viḃtin ndii,
 te ka'nu' ka' nduu' ra te sakan'
 Salomón jaan'. 32 Sakan' tu' ne
 ni ndiee' xta'an' ñuu' Nínive jaan'
 ndii, tiin kuachi ña ndo'ó, ne
 ndiee' iin yivi' viḃtin kij' sana'má
 Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña
 ni nama' ña nimá ña kij' ni xini'
 so'o' ña tu'un va'a' ña ni ka'an
 ndoso' Jonás. Ndisu ña iin' ka'an
 xiin' ndo' viḃtin ndii, ña ka'nu' ka'
 nduu' a te sakan' Jonás jaan'.

Ka'án Jesús ña xachuun' nduchi' nuu' e' ndee naa kaq tuún (Mt. 5:15; Mt. 6:22-23)

³³ 'Ndee iin ne yivi' nākun' kaq tuún, te kañi nja a mii' kasi'e, te ni ndee nākun' tu nja a, te kañi nja a tixin iin xatun'. Süu' jaan' ndii nakun' nja a, te kaṭaxko' nja a, te kuvi tuvi' nuu' ne xka'ndiá tixin vi'e. ³⁴ Nduchi' nuu' e' ndii, ndee naa kaq tuún xa'a' nimá e' nduu' a. Sakan' na kuii' naa' yoo va'a nduchi' nuu' e' ndii, chitu' nimá e' xiin' ñu'u' ña taxi' Ndiosí. Ndisu naa' yoo va'a a ndii, kañii' nimá e' yoo iin' yavi. ³⁵ Sakan' na kuii' koṭo va' ndo' saa' iin' kij' nda'va' ñu'u' ña yoo nimá ndo', te kuṭu iin' yavi a. ³⁶ Te naa' chitu' nimá ndo' xiin' ñu'u' ña taxi' Ndiosí, te ndee iin' sie kōo' iin' yavi a ndii, ndatun' xava'a yi'é nimá ndo' ndee naa ndatun' yi'é iin' kaq tuún —ni kachi Jesús.

Ka'án Jesús xa'a' ña vä'a ña xaa' te fariseo xiin' xa'a' ña vä'a ña xaa' te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí (Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷ Te kij' ndi'i ni ka'an Jesús nuu' ne yivi' ndii, ni xaka' ña'a' iin' te fariseo ña ku'un' kuṭi a vi'e ra. Sakan' te kua'an a, te ni xka'ndia a tixin vi'e ra, te ni xikundu'u' a, te kuṭi a nuu' mesa xiin' ra. ³⁸ Te fariseo jaan' ndii, ni nandan' ra kij' ni xini' ra ña ni saxinú a saa kuní a naṭia a nda'a' a ki'in' ichi' ña kuní ka kuṭi a. ³⁹ Ndisu ni ka'an xto'o e' xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, te fariseo ndii, natia' ndo' xata' yaxin' xiin' xata' ko'o' kuṭi'. Ndee naa yoo mii' ndo', sakan' ña tixin' nimá ndo' ndii, chitu' vi' a xiin' mii' ndi'i' ña ni xakuina' ndo' xiin' ña nja'a ña xaa' ndo'. ⁴⁰ Ndo'ó ndii, te küu' kaxi' nduu' ndo'. ¿Ñáá xini' ndo' ña Ndiosí ni xa'a' ñu'u' nde'i' ndo', te suvi' tu a ni xa'a' nimá ndo'? ⁴¹ Va'a ka chindjee' ndo' ne nda'vi

kuu' xiin' iin' kañii' nimá ndo', te kij' saa' ndo' sakan' ndii, ndundo'o kañii' ndo'.

⁴² 'Ndisu ndo'ó, te fariseo ndii, chie va' tundo'o' kundo'o' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña cha'vi' ndo' uxi' nu'ni' xata' i'in' ciento nu'ni' ña nduu' minu' menta, xiin' minu' ruda. Te sakan' tu xaa' ndo' xiin' ndee ka yuva' ña chi'i' ndo'. Ndisu nakoo' ndo' ña ka'nu' ka, ña xachuun' ndaku xiin' ña ndani' ndo' Ndiosí. Ña kaq' ni kuní a saxinú ndo', te saa' na xaa' tu ndo' ña jaan'.

⁴³ 'Ndo'ó, te fariseo ndii, chie va' tundo'o' kundo'o' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña xtaní va' ndo' kundjee' ndo' nuu' tej, tun' kuu' nuu', tun' ita' tixin' vi'e mii' nakaya' ne yivi', te xtaní tu ndo' ña nakuatu' va'a ne yivi' ndo'ó ma'in' ya'vi' mii' chitu' kaa'.

⁴⁴ 'Ndo'ó, te fariseo, xiin' ndo'ó, te sania'a' tu'un' ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mii' nduu' ndo', te chie va' tundo'o' kundo'o' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa ñaña', ña küvi' kuñi' ne yivi' tee' ndee xika' nja' xata' a —ni kachi a.

⁴⁵ 'Ikan' te ni ka'an iin' te sanakuachi' tu'un' ndei' Ndiosí xiin' a ndii:

—Taku'e, kij' ka'an un' sakan' xiin' te kaq' ndii, ka'an' kini' tu un' xiin' ndu —ni kachi ra.

⁴⁶ 'Ikan' te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te sanakuachi' tu'un' ndei' Ndiosí ndii, chie va' tundo'o' kundo'o' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña chituní ndo' ña ndei' vie' xava'a' nuu' ne yivi', te ka'an' chuun' ndo' xiin' nja' ña saxinú nja' ña jaan', ndisu' mii' ndo' ndii, ni ndee xiin' iin' ndaa' nuu' nda'a' ndo' küni' tondia' ndo' ña jaan'.

⁴⁷ 'Ndo'ó, te fariseo ndii, chie va' tundo'o' kundo'o' ndo' nda'a' Ndiosí. Sakan' ña xa'a' ndo' ñaña' mii' ñu'u' ñu'u' nde'i' te ni ka'an' tiaku' tu'un' Ndiosí, te ni xa'ni' te xii' yata' ndo'. ⁴⁸ Sakan' na kuii'

xiin' ña jaan' nia'á ndo' ña xiní ndo' xa'a' ña jaan', te nakuitá ndo' kuento xiin' ña ñi xaá te xii' yata' ndo' jaan'. Sakan' ña te jaan' ñi xa'ni' ña'a', te ndo'ó xa'a' ñaña' ra.

⁴⁹ 'Sakan' na kuii' ñi ka'an Ndiosí xiin' ña xiní tuní mji' a ndii: "Tj'vi' i nuu' ndo' te ka'an tiakú tu'un i xiin' te nda'a' xa'a' i. Te sava te jaan' ndii, ka'ni' ña'a' ndo', te sava tukú ra kundikun u'vi ndo' taxi' ña'a' ndo'", ñi kachí a. ⁵⁰ Sakan' na kuii' ndo'ó nduu' ne nacha'vi nuu' Ndiosí xa'a' ní' sakuu' te ñi ka'an tiakú tu'un a, ndee te ñi xi'i ndee kij' ñi xikandu'u' iin yivi'. ⁵¹ Nacha'vi ndo' ndee xa'a' ní' Abel, te ndee ní' Zacarías, te ñi xi'i tixin yukun' mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndo'ó ne ndiee' iin yivi' vitin, nacha'vi xa'a' sakuu' ña jaan' saá Ndiosí.

⁵² 'Ndo'ó, te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí ndii, chie va tundo'o' kundo'o' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña xikuita'nu ndo' nuu' ne yivi' te kundani' ña xa'a' Ndiosí, sakan' ña ñi ndee mji' ndo' kundani' xa'a' Ndiosí, te ñi ndee táxi' tu ndo' ña kundani' inga ne yivi' xa'a' a —ñi kachí a.

⁵³ Kij' ndi'i ñi ka'an Jesús ña jaan' ndii, ñi xa'a' nasaá' xava'a te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo, te ñi xa'a' ndatu'un' ña'a' ra xa'a' ki'in' ña'a' vixi. ⁵⁴ Ñi xaá ra sakan' ndee ñi te ka'an a iin ña kuvj' tijn kuachi' ña'a' ra.

12

Ka'an Jesús ña kunduu e' ndee naa te fariseo

(Mt. 10:26-27)

¹ Ikan' te ñi nakaya ki'in' mii' ne yivi' mii' iin' Jesús ndee xe'ni xa'a' ta'an' ña. Sakan' te ñi xa'a' a ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Koto xiin' mji' ndo' nuu' ña xasuvi' xiin' mji' te fariseo, ña nduu' ndee naa yuchi' levadura.

² Kuachi' ndii, sakuu' ña xaa' sj'e yoo ka ndii, nakoo tuvi' a, te sakuu' ña yoo sj'e ndii, sakuu' ne yivi' kunj' a. ³ Te ndee ka ña ñi ka'an ndo' ñuu ndii, iin ke'in' xachi' natuvi' a nuu' ne yivi', te sakuu' ña ñi ka'an yaa' ndo' tixin iin vi'e ndasi ndii, ka'an ndoso' ti'e' ne yivi' a ndee xini' vi'e —ñi kachí a.

Kuyi'vi e' ne yivi' xiin' e', Ndiosí kuiti' kunj' a kuyi'vi e'

(Mt. 10:26-31)

⁴ Te ñi ka'an ka Jesús ndii:

—Ndo'ó, te xiní ta'an' xiin' i ndii, ka'an i xiin' ndo' ña kuyi'vi ndo' te kuvj' ka'ni' ñu'u' ndei' ndo', sakan' ña koo' a kuvj' saá ka ra xiin' ndo' so'o' ndi'i. ⁵ Ndisu ka'an i xiin' ndo' yoo kunj' a kuyi'vi ndo'. Kunj' a kuyi'vi ndo' ña kumi' ndiee' te tj'vi' a ndo'ó vi'e ndi'aya' kij' xa ñi xi'i ndo'. Uun ndo', ña jaan' kunj' a kuyi'vi ndo'. ⁶ Xiní sakuu' e' ña kuvj' sata' e' u'un ta'an saá xiin' sie kujti' xu'un' kuachi', ndisu Ndiosí ndii, xiní a xa'a' i'in ti' jaan'. ⁷ Te saá ka vi' tu ndo'ó ndii, ndee ixi' xini' ndo' xiní a saá ta'an kuu'. Sakan' na kuii' kuyi'vi ndo', sakan' ña ndiaa ya'vi' ya'a ka ndo'ó nuu' Ndiosí te sakan' kua'a' saá.

Na ndiee yu'u' e' nuu' ne yivi' ña nduu' e' kuenta Jesús

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ 'Te ka'an tu i xiin' ndo' ña yoo ka ndiee' yu'u' xa'a' i nuu' ne yivi' ndii, ndiee' yu'u' tu yu'u, ña nduu' tu te yivi', nuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, xa'a' ne jaan'. ⁹ Ndisu yoo ka ka'an ña xiní ña yu'u' ndii, ka'an tu yu'u nuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ña xiní i ne jaan'.

¹⁰ Te yoo ka kanja'a xa'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, koo ka'nu' inji Ndiosí xa'a' ña. Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, koo' ka'nu' inji a xa'a' ña. ¹¹ Te kij' kundia'ka ra ndo'ó vi'e

mii' nakayá e', uun kij' kundjaka ra ndo'ó vij'e mii' xa'nú te yivi' kuachj, uun kij' kundjaka ra ndo'ó nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu ndii, kundj'ñi ndo' ndee ña nakujin ndo' nuu' te jaan'. Ni ndee kundj'ñi tu ndo' saa ka'an ndo' nuu' ra, ¹² sakan' ña kij' xaa hora ña nakujin ndo' ndii, mji' Espiritu Santo sania'á ndo'ó ndee ña kuní a ka'an ndo' —ñi kachj a.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin te vika', te küu' kaxi'

¹³ Ikan' te ñi ka'an iin te iin' tein ne kua'a' xava'a jaan' ndii:

—Tákui'e, ka'an un' xiin' ñani i na nata'vi' ra ña'a ndu ña ni ndoo nda'a' i ni xaa yuva' ndu —ñi kachj ra.

¹⁴ Ndisu ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te yivi', süu' te xa'nú kuachj nduu' yu'u nuu' ndo', ni ndee süu' te nata'vi' ña'a tu nduu' i nuu' ndo' —ñi kachj a.

¹⁵ Sakan' te ñi ka'an ka a xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Koto xiin' mji' va ndo' nuu' sakuu' ña ndioo' ini va ne yivi' xa'a', te kuxi'oo ndo' nuu' a, sakan' ña süu' xa'a' ña kumi' ne yivi' kua'a' ña'a te ndiaa ya'vi' kivi' ñuu ña —ñi kachj a.

¹⁶ Sakan' te ñi ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Ñi yoo iin te vika' ndii, kua'a' va ña savi' ni nakaya ra nuu' ñu'u' ra. ¹⁷ Te ñi xa'a' ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “¿Ndee ña saa tu e' xiin' sakuu' ña savi' kaa', sakan' ña ñani mii' taxa'a e' e?” ñi kachj ra. ¹⁸ Sakan' te ñi ka'an ka ra xiin' nimá ra ndii: “Xa xini' i ndee ña saa e'. Sanduva e' yaka e', te kasa'a e' ña na'nu' ka, te ikan' taxa'a e' sakuu' ña savi' kaa' xiin' sakuu' ña'a ña kumi' e'. ¹⁹ Sakan' te ka'an i xiin' nimá i ndii: Nimá mii' i, kua'a' va ña'a ni taxa'a e' xa'a' kua'a' va kuiya. Ña jaan' na kuii' nandiee' e', te kuxi' e', te

ko'o e', te sasana' xiin' mji' e'", ñi kachj ra. ²⁰ Ndisu ñi ka'an Ndiosi xiin' te jaan' ndii: “Yo'ó, te küu' kaxi', ñuu vitin kuvj un', te sakuu' ña'a ña ni taxa'a un' ndii, ¿yoo ña'a kunduu a?”, ñi kachj Ndiosi xiin' ra. ²¹ Sakan' kundoo' tu ne taxa'a ña vika' xa'a' mji' ña, ndisu nda'vi kuu' nimá ña nuu' Ndiosi —ñi kachj a.

Xito' Ndiosi yoo', ne nduu' si'e a (Mt. 6:25-34)

²² Sakan' te ñi ka'an ka Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Sakan' na kuii' ka'an i xiin' ndo' ndii, kundj'ñi ndo' xa'a' ña kaxi' ndo' te kutjaku ndo', ni ndee xa'a' toto ña kui'nu ndo'.

²³ Kuachj ndii yoo ña ka'nu' ka xa'a' kivi' ñuu e' te sakan' ña xaxi' e', te yoo ña ka'nu' ka xa'a' ñu'u' nde'j e' te sakan' toto ña ni'nu' e'. ²⁴ Chuun xa'a' va ndo' saa xaa' tikaka'. Ti' jaan' ndii, chi'i' ri', te nakaya tu ri' ña savi', te taxa'a' tu ri' a yaka, ndisu Ndiosi xamaní' ña'a'. Te ndiaa ya'vi' ya'a ka ndo'ó nuu' Ndiosi te sakan' tikaka' jaan'. ²⁵ Ndo'ó, ne ndi'ni xava'a ndii, kuvj ndasasukun xiin' mji' ka ndo' ni ndee iin kondoo nda'a'. ²⁶ Te naa' kuvj saa ndo' ña kualí kuso'o jaan' ndii, ¿ndichun ndi'ni ndo' xa'a' inga ña'a?

²⁷ 'Chuun xa'a' ndo' saa xa'nu' ita lirio. Ita jaan' ndii, xachuun' a, te künu' a toto. Ndisu ka'an i xiin' ndo' ña ni ndee rey Salomón ni ni'nu' toto ndatun' va ndee naa ndatun' ita jaan', tee' ndee te vika' xava'a ni nduu ra. ²⁸ Naa' sakan' xandatun' Ndiosi ita, ña yoo xa'a' ku'u, ña ita' vitin, te tiaan xixi' a nuu' ñu'u' ndii, saa ka vi' tu ndo'ó taxj a ña va'a ka nda'a' ndo', tee' ndee sie va ini ndo' xini ña'a' ndo'. ²⁹ Xa'a' a jaan' na kundj'ñi ndo' xa'a' ña kuxi' ndo' ni ndee xa'a' ña ko'o ndo', sandi'ni xiin' mii' ndo' xa'a' ña jaan'. ³⁰ Kuachj ndii sakuu' ña jaan' xika' nduku' ne nduu' kuenta iin yivi', ndisu ndo'ó

ndii, xā xini yuva' e' Ndiosí ña kuní ña jaan' nuu' ndo'. ³¹ Ndee chaa' ka nduku' ndo' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ndo', te taxí tu a sakuu' ña jaan' nda'a' ndo'.

Ka'án Jesús xa'a' ña kayā e' ña vika' e' ndivi'

(Mt. 6:19-21)

³² Kuān yi'vi ndo' tee' ndee kōo' kua'a' ndo', mbee' mii' i, sakan' ña yuva' e' Ndiosí ndii, va'a kuni a, te taxí a ña ka'ndia chuun' ndo' xiin' a. ³³ Xiko' ndo' ña kumi' ndo', te taxí ndo' xu'un' a nda'a' ne kuni a nuu', taxa'a ndo' ña vika' ndo' ndivi' mii' kōo' kivi' kuyata' a, ni ndee kōo' kivi' tu ndi' a, ni ndee kivi' ki'vi' tu te kui'na' te na'in ra a, ni ndee kuxi' kivi' sativi' ña'a'. ³⁴ Kuachí ndii mii' yoo ña vika' ndo' jaan' yoo tu nimá ndo' —ni kachi a.

Ka'án Jesús ña kuní a kunduu' e' ndee naa ne xika' nuu' ne yoo tu'va

³⁵ Te ni ka'an tu Jesús ndii:

—Koq tu'va va ndo' sakuu' ichi', kotijn kutu' toko' ndo', kotuun na tuún tu kaa tuún nuu' ndo'. ³⁶ Kunduu' ndo' ndee naa ne xika' nuu', ne ndiatu' xto'o' nja' kij' nandiko' ra kij' ndi' ña tunda'a', sakan' te kij' xaa' te jaan', te sakaxan' ra yi'e' ndii, achí va nunia' nja' yi'e' jaan' nuu' ra. ³⁷ Va'a va kije' ne xika' nuu' jaan' kij' kunj xto'o' nja' ña ndiatu' tu'va ña'a' nja' kij' nandiko' ra. Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, satín kutu' ra toko' ra, te tandiee ra ne jaan' nuu' mesa, te taxí ra ña kuxi' nja'. ³⁸ Tee' ndee nandiko' ra xakuyatin' tondia' na ñuu, uun kuaxi' kitú', te kunj ra ndiee' tu'va ne xika' nuu' jaan' ndiatu' ña'a' nja' ndii, va'a va kije' nja'. ³⁹ Ndisu kuní a kundani' ndo' ña yo'o', naa' xini jin te xiin' vi'e' ndee hora ki'vi jin te kui'na' vi'e' ra ndii, koq tu'va ra te taxí ra sakui'na' te jaan' ña kumi' ra. ⁴⁰ Sakan' tu ndo'ó ndii, koq tu'va ndo', sakan' ña xini ndo'

amaa nandiko' yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachi a.

Yo'o' sania'á Jesús saq xaa' uvi ta'an te xika' nuu'

(Mt. 24:45-51)

⁴¹ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, ¿ñáa ka'án un' ña ka'án ndiaa jaan' nuu' ndu'u kujti', uun ñáa ka'án tu un' ña jaan' nuu' sakuu' ne yivi'? —ni kachi ra.

⁴² Sakan' te ni ka'an xto'o' e' xiin' ra ndii:

—Naa' yoo jin te xika' nuu', te xachuun' ndaku, te kuu' kaxi' tu ra ndii, te jaan' sakuiso' chuun' xto'o' ra, te ka'ndia chuun' ra nuu' inga te xachuun' nuu' xto'o' ra jaan', te taxí ra ña kuxi' te jaan' sava ni hora ña kuní a. ⁴³ Va'a va ketā te ndiso' chuun' jaan' naa' kij' nandiko' xto'o' ra jaan', te kunj ra ña xaa' te jaan' chuun' jaan'.

⁴⁴ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, taxí xto'o' jaan' ña ka'ndia chuun' te jaan' nuu' sakuu' ña kumi' ra. ⁴⁵ Ndisu naa' ka'an te ndiso' chuun' jaan' xiin' nimá ra ndii: “Kuu' kuachí va xto'o' e' te nandiko' a”, kachi ra, sakan' te xa'a' ra kutun' ra inga ne xika' nuu' nuu' xto'o' jaan', ña'a' xiin' tiaa, te xa'a' ra kuxi' saka ra, te ko'o' ndii' ra ndee xini ra, ⁴⁶ te nandiko' xto'o' jaan' kivi' ña kōo' a naá nimá ra xiin' hora ña xini ra, te sando'o' u'vi xava'a ña'a' xto'o' jaan', te sko'ni' ña'a' a mii' ñu'u' inga ne xachuun' ndaku. ⁴⁷ Te ne xika' nuu', ne xini ndee ña kuní xto'o' nja', ndisu satu'va xiin' mii' nja', te xaa' tu nja' ña kuní xto'o' nja' ndii, kaxi' kua'a' xava'a nja'. ⁴⁸ Ndisu ne xika' nuu', ne xini ndee ña kuní xto'o' nja', te ni xaa' nja' ña va'a ndii, sie kaxi' nja'. Kuachí ndii, yoo ka ni natijn kua'a' chuun' ka'nu' nda'a' Ndiosí ndii, xa'a' kua'a' ña'a' nakan a kuenta nuu' nja'. Te yoo ka ni kunj kua'a' a ni xini a ndii, xa'a'

kua'a' ká ña'a nakan a kuenta nuu' nja.

Nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús

(Mt. 10:34-36; Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

⁴⁹ Nj xaa i te sandatin i ñu'u jijn yivi', te saa ka vi' kuní nimá i ña xa xixí a. ⁵⁰ Ndisu kuní a ña kundo'o i jijn tundo'o' chie va, te kuví i, te ndo'o' va nimá i ndee xinu tundo'o' jaan'. ⁵¹ ¿Ñáa xanini ndo'ó ña nj xaa i te natandjee maní' i ne yivi' jijn yivi'? Ka'an i xiin' ndo' ña süu' sakan' nduu' a. Süu' jaan' ndii nj xaa i te nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' i. ⁵² Kuachí ndii, ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, jijn xaan' mií' ndiee' u'un ta'an' ne yivi' ndii, nata'vi' ta'an' nja, sakan' ña uní ta'an' nja kundo'u kuenta i, te uví ta'an' nja kasi'e kuní ne jaan'. Uun kundo'u uví ta'an' nja kuenta i, te uní ta'an' nja kasi'e kuní ne jaan'. ⁵³ Sakan' ña yuva' ndii, nata'vi' ta'an' ra xiin' tiaa si'e ra, te tiaa si'e ndii, nata'vi' ta'an' ra xiin' yuva' ra. Te ña' nduu' sj'i' ndii, nata'vi' ta'an' a' xiin' ña'a' si'e a', te ña'a' si'e ndii, nata'vi' ta'an' a' xiin' sj'i' a'. Te ña' tiso ndii, nata'vi' ta'an' a' xiin' xanu' a', te ña' xanu' ndii, nata'vi' ta'an' a' xiin' tiso a' —nj kachí a.

⁵⁴ Te nj ka'an ká Jesús xiin' ne yivi' kua'a' va jaan' ndii:

—Kij' xito' ndo' nuta' viko' mií' ketá ñu'u ndii, ka'an ndo' ña kuun saví', te kuun' xna'a ra'.

⁵⁵ Te kij' xika' tachi' ña kuaxi su'ma' jijn yivi' ndii, ka'an ndo' ña kuu' i'ni' va, te kuu' i'ni' xna'a.

⁵⁶ Ndo'ó, ne xasuvi' xiin' mji' ndii, kundani ndo' saa xachuun' ndivi' xiin' ña xka'ndiá nuu' ñu'u' jijn yivi'. Ndisu ndichun na chuun xa'a' ndo' ndee ña xka'ndiá yo'o' kivi' vitin xaa' yu'u.

Ka'an Jesús ña nako'o e' ña maní' xiin' ne xika' kuachí xiin' e' (Mt. 5:25-26)

⁵⁷ ¿Saa tu kuví saa kuenta mji' ndo', te nakuní ndo' ndee ña nduu' ña ndaku? ⁵⁸ Kij' chindu'u' jijn ne yivi' kuachí xa'a' ndo', te kua'an ndo' xiin' nja vi'e kuachí ndii, saa ndo' ña nduxa' te nako'o ndo' ña maní' xiin' ne jaan' kij' kua'an ndo' ichi', saa' jijn kij' kañuu nja ndo'ó, te ku'un ndiaka nja ndo'ó ndee nuu' te xa'nú kuachí, te te jaan' ku'un ndiaka ndo'ó nda'a' te xiin', te te xiin' jaan' taan' ndo'ó ndee vi'e kaa. ⁵⁹ Te ka'an i xiin' ndo' ña koo' kivi' ketá ndo' ikan' ndee nacha'vi' ndo' sakuu' ña kuní a cha'vi' ndo' —nj kachí a.

13

Kuní a namá e' nimá e' nuu' Ndiosí

¹ Te kij' sakan' ndii, nj xaa ndia'vi' ne yivi' ndatu'un' nja nuu' Jesús xa'a' ña nj nasaka' Pilato ní' ndia'vi' te Galilea, xiin' ní' kiti' ña nj nasoko' ra nuu' Ndiosí. ² Sakan' te nj ka'an a xiin' nja ndii:

—¿Ñáa xanini ndo'ó ña kua'a' ká kuachí ndiso' te Galilea jaan' te sakan' inga' te ñuu' ra na nj ndo'ó ra sakan'? ³ Ka'an i xiin' ndo' ña süu' sakan' nduu' a. Nii' sakan' kundo'o' tu ndo'ó naa' namá ndo' nimá ndo' xa'a' kuachí ña xaa' ndo'. ⁴ Naka'an' ndo' xa'a' ne xa'un uní ta'an, ne nj xi'j kii' nj nduvá vi'e sukun ña nani' Siloé.

¿Ñáa xanini ndo'ó ña kua'a' ká kuachí ndiso' ne jaan' te sakan' inga' ne ñuu' Jerusalén? ⁵ Ka'an i xiin' ndo' ña süu' sakan' nduu' a. Nii' sakan' kundo'o' tu ndo'ó naa' namá ndo' nimá ndo' xa'a' kuachí ña xaa' ndo' —nj kachí a.

Sania'á Jesús xa'a' jijn tun' higo, tun' koo' nduu' kuun' nda'a'

⁶ Sakan' te nj ka'an Jesús jijn ña ka'an ndiaja' ndii:

—Jijn te yivi' ndii, kumi' ra jijn tun' higuera jijn xaan' mií' nj nachi'j ra yo'o' uva. Te nj xa'an ra xito' ra naa' yoo nduu' nda'a'

nu'. Ndisu kōo' a iin'. ⁷ Sakan' te nī ka'an ra xiin' te xito' yo'o' uva jaan' ndii: "Koto un', xa unī kuiya kuaxi i koto i naa' iin' ndoko' nda'a' tun' higuera yo'o', ndisu kōo' a iin' nda'a' nu'. Ndee chaa' ka ka'ndia un' nu', te kāsī saka nu' nuu' nū'u' i", nī kachi ra. ⁸ Sakan' te nī ka'an te xito' yo'o' uva jaan' ndii: "Tákuie, taxī un' na ndoo ka nu' ndee kuiya vjtin, te katia i saa xinunduu xa'a' nu', te taan' i mī'in' te'i. ⁹ Te naa' kuun ndoko' nda'a' nu' kuiya kī'in ndii, va'a. Ndisu naa' kōo' a kuun ndii, ka'ndia i nu'", nī kachi te jaan' —nī kachi Jesús.

Sq'o nī xaa' a kii' nī sanda'a Jesús iin' nā'a' nā' nī kutoso

¹⁰ Unta' iin' kivi' sábadō, nā xinandiee' ne yivi' ndii, sania'á Jesús ne yivi' tixin iin' vī'e mii' nakayá nīa. ¹¹ Te ikan' ka'nī iin' nā'a', nā' xa kua'an xa'un unī ta'an kuiya nā kuni kuvī a' xaa' iin' nā ndiva'a. Nā' jaan' ndii, nī kutoso va' a', te ndee sie kūvi ndunda'ku a'. ¹² Kii' nī xinī nā'a' Jesús ndii, nī kanā nā'a' a, te nī ka'an a xiin' a' ndii:

—Nakui'e, xa nī sejn' un' nuu' kui'e nā ndo'o' un' —nī kachi a.

¹³ Sakan' te nī tandiee' a nda'a' a xata' a', te xaka'an e', te nī ndunda'ku a', te nī xaka'nu' a' Ndiosí. ¹⁴ Ndisu te xa'ndia chuun' xa'a' vī'e jaan' ndii, xi'é va' ra xa'a' a nā nī sanda'a Jesús nā'a' jaan' kivi' sábadō, nā xinandiee' ne yivi' jaan'. Te nī ka'an ra xiin' ne yivi' ndii:

—Yoo iñu ta'an kivi' nā xachuun' e'. Kivi' jaan' kixin ndo' te sanda'a te kaa' ndo'ó, te kixin ndo' kivi' sábadō, nā xinandiee' e' —nī kachi ra.

¹⁵ Sakan' te nī ka'an xto'o' e' xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mīi', i'in' ndo' ndaxin' sindiki' sana' ndo' uun mburru sana' ndo' kivi' sábadō, nā xinandiee' e', mii' ita'

ri' xaxi' ri' nā'a', te kua'an ndo' xiin' ri' te kō'o' ri' tikuí. ¹⁶ Te nā'a' yo'o' ndii, siani' xika' Abraham nduu' a', te xa kua'an xa'un unī kuiya tiin' nā'a' kui'e yo'o' xaa' nā ndiva'a. Sakan' na kiii' va'a nduu' a nā ndaxin' a' nuu' kui'e nā ndo'o' a' kivi' sábadō, nā xinandiee' e', te nda'a' a' —nī kachi a.

¹⁷ Kii' nī ka'an Jesús nā jaan' ndii, nī saka'an' a sakuu' ne xtāni nā xaa' a. Te sakuu' ne yivi' kua'a' ya'a jaan' ndii, va'a ya'a kuni nimá nā xa'a' sakuu' chuun' ka'nu' ndatun' koo' chukuu' nā nī xaa' a.

Yo'o' ka'an Jesús iin' nā ka'an ndiaa xa'a' ndikin' ma'a nā nani' mostaza

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

¹⁸ Te nī ka'an tu Jesús ndii:

—¿Ndee nā nakuitá xiin' nā xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', uun ndee nā xiin' va'a ka nakata e', te kuvī kundani' ndo' a? ¹⁹ Nā xa'ndia chuun' a jaan' ndii, nduu' a ndee naa ndikin' mostaza, nā nī kī'in iin' te yivi', te nī chí'i ra a mii' xika' ra. Te kii' nī xa'nu' a jaan' ndii, nī kuvī chie' ka itun' a. Te ndee saa, ti' ta'nu' ndivi', kuvī kundiee' katī' nda'a' nu' —nī kachi a.

Ka'an Jesús iin' nā ka'an ndiaa xa'a' yuchi' levadura

(Mt. 13:33)

²⁰ Nī ka'an tu a ndii:

—¿Ndee nā nakata i xiin' nā xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' te kundani' ndo' a? ²¹ Nduu' a ndee naa yuchi' levadura kii' ki'in' iin' nā'a' a, te nasaka' a xiin' unī ta'an yaxin' yuchi' harina, te saki'ví pachī a sakuu' ixan' —nī kachi a.

Sania'á Jesús nā kuni a sandiee' e' te ndi'vi' e' yi'e' tein' cuenta ndivi'

(Mt. 7:13-14,21-23)

²² Kii' kua'an Jesús ichi' nūu' Jerusalén ndii, sania'á a tu'un Ndiosí i'in' nūu' xiin' nda'a' a

ñā ñu'u' yu'u' ichi' jaan' mii' xka'ndiá a kua'an a. ²³ Te jin ne yivi' ni ndatu'un' ñā'a' ndii:

—Tákuie, ¿ñáá ndia'vi' kujiti' ne yivi' kakú nuu' kuachi' nja? —ni kachi' nja xiin' Jesús.

Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' ndii:

²⁴ —Sandiee' va ndo'ó, te ko'ni ndo' yi'e tein', sakan' ñā ka'an i xiin' ndo' ñā kua'a' va ne yivi' nanduku' saa saa nja, te ndi'vi' nja yi'e tein' jaan', ndisu küvi' xka'ndia' nja. ²⁵ Kij' sakan' ndii, ndondichi' te xiin' vi'e, te ndasi' kutu' ra yi'e jaan' nuu' ndo'. Sakan' te ndo'ó, ne ita' ki'e ndii, sakaxan' ndo' vitu' yi'e te ka'an ndo' xiin' ra ndii: “Tákuie, tákuie, saa va un' ñā va'a te nunia' un' yi'e nuu' ndu”, kachi' ndo'. Te ka'an te jaan' xiin' ndo' ndii: “Xini' i yoo nduu' ndo'”, kachi' ra. ²⁶ Sakan' te xa'a' ka'an ndo' ndii: “Ni xixi' ndu, te ni xij' ndu xiin' un', te ni sania'a' un' ndu'u ya'ya mii' ndiee' ndu”, kachi' ndo'. ²⁷ Ndisu ka'an ni tukuu' te xiin' vi'e jaan' xiin' ndo' ndii: “Xa ka'an i xiin' ndo' ñā xini' i yoo nduu' ndo'. Kuan sakuu' ndo'ó, ne xaa' ñā nja'a”, kachi' ra. ²⁸ Te ikan' kuaku' u'vi' ndo', te ke'i' vi' nakaxi' nu'u' ndo' kij' kunj' ndo' Abraham xiin' Isaac xiin' Jacob xiin' sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosi' ndiee' ra mii' xa'ndia chuun' a, te kij' kunj' tu' ndo' ñā ndo'ó ndii, ki'e ni ndoo' ndo'. ²⁹ Sakan' ñā kixin' kua'a' ne kije' mii' keta' nu'u', xiin' mii' keta' nu'u', xiin' su'ma' jin yivi', xiin' xini' jin yivi', te kundiee' nja nuu' mesa, te kuxi' nja mii' xa'ndia chuun' Ndiosi'. ³⁰ Sava ne nduu' ne nuu' vitin' ndii, ne so'o' ndi'i' kunduu' nja kij' sakan'. Te sava ne nduu' ne so'o' ndi'i' vitin' ndii, ne nuu' kunduu' nja kij' sakan' —ni kachi' a.

Xaku' Jesús xa'a' ñuu' Jerusalén (Mt. 23:37-39)

³¹ Xa kivi' sakan' ni ndekuje' ndia'vi' te fariseo, te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Kua'an ketā yo'o' te ku'un un', sakan' ñā kuni ka'ni' Herodes yo'ó —ni kachi' ra.

³² Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' ingui' jaan' ñā vitin' xiin' tiaan' ndii, tava' i ñā ndiva'a' nimá ne yivi', te sanda'a i ne kuni küvi', te kivi' ñā unj' saxinu' i chuun' nuu' i. ³³ Ndisu vitin', tiaan', xiin' isa' ndii, kuni' a ñā kua'an na kua'an i ichi' ñā kua'an ñuu' Jerusalén, sakan' ñā xata'an ñā küvi' jin te ka'an tiakú tu'un' Ndiosi' inga' ñuu', ñā nduu' ñuu' Jerusalén. ³⁴ Ndo'ó kua'a, ndo'ó kua'a, ne ndiee' ñuu' Jerusalén, ne xa'ni' te ka'an tiakú tu'un' Ndiosi', te kuun' yuu' ndo' te tianu' a nuu' ndo' ndee' küvi' ra. Ki'in' va' ichi' ni kuni' i ndasajin' i ndo'ó ndee' naa xaa' jin nduxi' ñā ndasajin' ri' nduxi' kuali' si'e ri' tijin' ndixin' ri', ndisu ni xiin' ndo'. ³⁵ Ñā ndaku' ka'an i xiin' ndo' ndii, nduxin' ñuu' ndo', te ka'an tu' i xiin' ndo' ñā kunj' ka' ndo' yu'u' ndee' xaa' kivi' ñā ka'an ndo' xa'a' i ndii: “Sañu'u' va xto'o' e' Ndiosi' ñā kuaxi' kuenta a”, kachi' ndo' —ni kachi' Jesús.

14

So'o' ni xaa' a kij' ni sanda'a Jesús jin te kumi' küñu' kui'e

¹ Unta' jin kivi' sábado, ñā xinandiee' ne yivi' ndii, jin te fariseo, te xa'ndia chuun' ndii, ni xaka' ra Jesús te kun' kuxi' a vi'e ra. Te sava' tu'ku' ra ndiee' ikan' xito' maña ra Jesús. ² Te nuu' a jaan' ni yoo' jin te yivi', te kumi' küñu' kui'e. ³ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te sanakuachi' tu'un' ndei' Ndiosi' xiin' te fariseo ndii:

—¿Ñáá va'a' nduu' a nuu' tu'un' ndei' Ndiosi' ñā sanda'a e' ne kuni' küvi' kivi' sábado, ñā xinandiee' e'? —ni kachi' a.

⁴ Ndisu nĩ ñakuujin ra, sakan' te nĩ tondia nda'a' a te kuni kuvĩ jaan', te nĩ sanda'a ña'a' a, te nĩ ndei' ña'a' a. ⁵ Te nĩ ka'an a xiin' te yivi' jaan' ndii:

—Naa' sakan' te ijin ndo'ó nĩ namã ijin mburru uun ijin sindiki' sana ndo' ijin pozo kivi' sábadó, ña xinandiee' e' ndii, ¿ñaá xtã'ni' ki'j' ndo' ri'? —nĩ kachĩ a.

⁶ Te kôo' a nĩ kuvĩ ñakuujin ra nuu' a.

So'ó nĩ ka'an Jesús saã e' kii' kua'an e' mii' yoo ijin viko'

⁷ Te kii' xito' Jesús saã nakaxin ne yivi', ne nĩ xaã viko' jaan', tei tun' kuu' nuu' mii' kundiee nja, te nĩ ka'an xiin' nja ijin ña ka'an ndiaa ndii:

⁸ —Kii' tatu ijin ne yivi' ndo'ó ijin viko' ña tunda'á' ndii, kundiee ndo' nuu' tei tun' kuu' nuu', saã' ijin kii' nĩ tatu nja ijin te ka'nu' ka te sakan' ndo'ó, ⁹ te kii' xaã' te jaan' ndii, kixin te nĩ tatu ndo'ó jaan', te ka'an ra xiin' ndo' ndii: “Taxi tei ñaa' kundu'u' te yo'ó”, kachĩ ra. Te sakan' kuchani ndo', te kun kundu'u' ndo' nuu' tei nda'vi so'ó. ¹⁰ Ndisu kii' tatu ne yivi' ndo'ó viko' jaan' ndii, va'a ka kundu'u' ndo' nuu' ijin tei nda'vi so'ó, sakan' te kii' kixin te nĩ tatu ndo'ó ndii, ka'an ra xiin' ndo' ndii: “Chee kua'a, xka'ndia un', te kundu'u' un' tei kuu' nuu' kaã”, kachĩ ra. Te sakan' natijin ndo' ña tiin' ka'nu' nuu' sakuu' ne yivi', ne ndiee' jaan'. ¹¹ Sakan' ña yoo ka xachie xiin' mii' ndii, sanuu' ña'a' Ndiosi. Te yoo ka sanuu' xiin' mii' ndii, sachie ña'a' a —nĩ kachĩ a.

¹² Sakan' te nĩ ka'an tu Jesús xiin' te fariseo, te nĩ tatu ña'a' jaan' ndii:

—Kii' kasa'a un' viko', te taxi un' ña xaxi' ijin ke'in' uun xakuaa' ndii, tatu un' ne xiní ta'an' xiin' un', nĩ ndee ñani un', nĩ ndee ne ijin kuu' xiin' un', nĩ ndee ne vika', ne ndiee' yatĩn vi'e un', saã' ijin kii' tatu tu ne jaan' yo'ó te kuxi

un', te xa ña jaan' kujti' kunduu ya'vi un'. ¹³ Ndisu kii' kasa'a un' ijin viko' vi'e un' ndii, kana un' ne nda'vi kuu', xiin' ne kui'e nda'a' uun xa'a', xiin' ne kuvĩ kaka, xiin' ne kui'e nduchi' nuu' kujti', ¹⁴ te xiin' ña jaan' sañu'u' Ndiosi yo'ó, sakan' ña ne jaan' ndii, kuvĩ tatu nja yo'ó te kuxi un' vi'e nja, ndisu yo'ó ndii, natijin un' ijin ña va'a nda'a' Ndiosi kii' natjaku ne yoo ndaku nimá nuu' a —nĩ kachĩ a.

Yo'ó ka'an Jesús xa'a' te nĩ tatu kua'a' ne yivi', ne ku'un viko' vi'e ra

(Mt. 22:1-10)

¹⁵ Kii' nĩ xini so'ó ijin te ndu'u' ijan' ña jaan' te nĩ ka'an ra ndii:

—Sañu'u' va Ndiosi yoo ka kuxi viko' ndivi' mii' xa'ndia chuun' a —nĩ kachĩ ra.

¹⁶ Sakan' te nĩ ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ijin te yivi' ndii, nĩ ka'an tuní ra ña sava'a ra kua'a' va ña xaxi' xa'a' xakuaa', te kua'a' va ne yivi' nĩ tatu ra. ¹⁷ Te kii' xa yoo' tu'va ña xaxi' xakuaa' ndii, nĩ tu'vi' ra te xika' nuu' nuu' ra, te ka'an ra xiin' ne jaan' ndii: “To'ó ndo', sakan' ña xa yoo tu'va sakuu' a”, nĩ kachĩ ra. ¹⁸ Ndisu sakuu' nja nĩ xa'a' xikan' ña ka'nu' inj nuu' te jaan'. Ne nuu' nĩ ka'an ndii: “Sakan' nĩ sata' i ijin ñu'u', te ña jaan' kuni kun koto i. Saã un' ña va'a, te koo ka'nu' inj un' xa'a' i”, nĩ kachĩ nja.

¹⁹ Te inga nja nĩ ka'an ndii: “Nĩ sata' i u'un na'a toro, te ti' jaan' kun koto i saã xachuun' ri'. Saã un' ña va'a, te koo ka'nu' inj un' xa'a' i”, nĩ kachĩ nja. ²⁰ Te inga nja nĩ ka'an ndii: “Sakan' nĩ tunda'a' i, sakan' na kuvĩ ku'un i”, nĩ kachĩ nja. ²¹ Nĩ nandiko' te xika' nuu' jaan', te nĩ ka'an ra sakuu' ña jaan' xiin' xtô'ó ra. Te nĩ nasaã' te xiin' vi'e jaan', te nĩ ka'an ra xiin' te xika' nuu' nuu' ra jaan' ndii: “Kua'an kii' sakuu' ya'ya ka'nu' xiin' ya'ya tein', te naãa un' ne nda'vi kuu', xiin' ne kui'e

nda'a', xiin' ne kui'e xa'a', xiin' ne kui'e nduchi' nuu'." ²² Kij' ndi' i ni saxinu ra na ni ka'an xto'o ra jaan', te ni ka'an ra ndii: "Takuie, xa ni saxinu i saa ni ka'an un' xiin' i, ndisu ndoo ndoso' ka mii' kundiee ne yivi'", ni kachj ra. ²³ Sakan' te ni ka'an xto'o jaan' xiin' ra ndii: "Kua'an ichi' ka'nu' xiin' ichi' ku'u, te ka'an ndiee' un' xiin' ne yivi' na kixin nja, te kutu' vi'e i. ²⁴ Kuachj ndii ka'an i xiin' ndo' na ndee jin ne yivi', ne ni tatu nuu' i jaan' ndii, taxj i kuxj nja vjko' vi'e i, ndo'", ni kachj xto'o jaan' —ni kachj Jesus.

Ka'an Jesus ndee na kuni a saa e', te kundikun e' ichi' a
(Mt. 10:37-38)

²⁵ Kua'a' va ne yivi' kua'an xiin' Jesus, te ni nandiko' kulin a, te ni ka'an a xiin' nja ndii:

²⁶ —Naa' kuni kundikun yoo ka ichi' yu'u, te kundani ya'a ka nja yuva' nja, xiin' si'i' nja, xiin' na' si'i' ra, xiin' si'e nja, xiin' nanj ra, xiin' tiaa ta'an' nja, xiin' na'a' ta'an' nja, xiin' ndee kivi' nuu mii' nja te sakan' yu'u ndii, kuvj kunduu nja ne ndikun ichi' i. ²⁷ Yoo ka kuni kundoo' ndee naa kundoo' yu'u nuu' krusin, te kundikun nja yu'u ndii, kuvj kunduu nja ne ndikun ichi' i. ²⁸ Saa e' kuenta na kuni kasaa' jin ndo' o jin vi'e sukun. ¿Naá süu' xina' kunduu' ndo', te natava' ndo' kuenta saa kuu' xu'un' kuni a ka'ni' ndo' te xinu vi'e jaan'? ²⁹ Naa' saa' ndo' sakan', te xa'a' ndo' sakan' ndo' xa'a' vi'e jaan', te kuvj saxinu ndo' a ndii, xa'a' ne yivi' sandi' i nja xiin' ndo' ³⁰ ka'an nja ndii: "Jan! Te kaa' ndii, sie ni xaninj ra, sakan' na ni xa'a' ra xa'a' ra vi'e, te ni kuvj saxinu ra a", kachj nja.

³¹ Uun saa e' kuenta ndii, yoo jin rey, te kumi' ra uxj mi' kujti' te xin'. Te kuni a na kunta'an' ra xiin' tuku' rey. Ndisu inga' rey ndii, kumi' ra oko mi' te xin'.

Naa' sakan' nduu' a ndii, na nuu' ndii, kuni a kunduu' te kumi' uxj mi' te xin' jaan', te natava' ra kuenta naa' kuvj kanando ra te kumi' oko mi' te xin' jaan'. ³² Te naa' natava' ra kuenta na kuvj kanando na'a' ra ndii, sakan' te tanu' ra jin ti'vi' te yivi' te nakan' ra na manj' nuu' tuku' rey jaan' kij' ndee xika' kuaxj te jaan'. ³³ Sakan' na kuu' yoo ka kuni nakoo sakuu' na kumi' nja ndii, kuvj kunduu nja ne ndikun ichi' i.

Sania'a Jesus na va'a ka jin' kij' tivi' a

(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

³⁴ Jin' ndii, na va'a nduu' a, ndisu naa' ndi' i na u'va a ndii, koo' a kuvj saa e' te nanduu u'va a. ³⁵ Ni ndee va'a ka a kunduu tatan' na nasaka xiin' nu'u, ni ndee va'a tu a ko'ni e' nuu' si'vi' te ka'ni' a xiko' xa'an, ndee na kuitja kujti' nduu' a. Ndo' o, ne xini so'o ndii, chun xa'a' va ndo' na ni ka'an i —ni kachj Jesus.

15

Ka'an Jesus jin na ka'an ndiaa xa'a' jin mbee ti' ni xita i'nu

(Mt. 18:10-14)

¹ Kij' sania'a Jesus iin' a ndii, kua'a' va te kendaia' ya'vi xa'a' nuu Roma xiin' kua'a' tu ne ka'an va'a ne yivi' xa'a' ni ndekuie nuu' a te kuni so'o tu na'a' nja. ² Sakan' te ni xa'a' ka'an kui'e te fariseo xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí xa'a' Jesus ndii:

—Te xini ta'an' xiin' ne xaa' kuachj nduu' te kaa', te ndee xixi' ra xiin' nja —ni kachj ra.

³ Sakan' te ni ka'an Jesus na ka'an ndiaa yo'o' nuu' ra ndii:

⁴ —Naa' sakan' te kumi' jin ndo' o ciento mbee, te ni xita jin ri' ndii, ¿naá nakoo ndo' ti' kumi' xiko' xa'un kumi' jaan', te ku'un nanduku' ndo' ti' ni xita jaan' ndee na'in ndo' ri'? ⁵ Te kij' na'in ndo' ri' ndii, nakuatia' va nima

ndo', te chindu'u' ndo' ri' soko ndo'. ⁶ Te kii' xaa ndo' vj'e ndo' ndii, nakaya ndo' ne xiní ta'an' xiin' ndo', xiin' ne ndiee' yatín, te ka'an ndo' xiin' nja ndii: "Nja'a ndo' vj'e i te kundíee sij' sakuu' e', sakan' ña xa ni na'in i mbee sana j, ti' ni xita", kachj ndo'. ⁷ Ka'an i xiin' ndo' ña nii' sakan' tu va'a ka kuni sakuu' ña ndiee' ndjivi' xa'a' iin ne xaa' kuachj kij' nama' nja nimá nja xa'a' kuachj ña xaa' nja, te sakan' xa'a' kumi' xiko xa'un kumi' ne tuu ña ne ndaku nimá nduu' nja nuu' Ndiosí, te kuni a nama' nja nimá nja.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin xu'un' yuu' ña ni xita

⁸ 'Uun saa e' kuenta ndii, iin ña'a kumi' uxj ta'an xu'un' yuu' plata, te ni xita iin ndaa' a ndii, zñaá nakun' a iin kaa tuún, te natj'vi' a' te kaka ndi'j' a' nanduku' a' a kani' tixj vj'e ndee na'in a' a? ⁹ Te kii' na'in a' xu'un' jaan' ndii, nakaya a' ne xiní ta'an' xiin' a', xiin' ne ndiee' yatín vj'e a', te ka'an a' xiin' nja ndii: "Nja'a ndo' vj'e i, te kundíee sij' sakuu' e', sakan' ña xa ni na'in i xu'un' i ña ni xita", kachj a'. ¹⁰ Ka'an i xiin' ndo' ña iin sakan' tu va'a kuni ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, xa'a' iin ne xaa' kuachj kij' nama' nja nimá nja —ni kachj a.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin yuva', te ni xita iin tiaa si'e, te ni nandiko' ra

¹¹ Te ni ka'an tu a ndii:

—Iin te yivi' ndii, ni yoq uvi ta'an tiaa si'e ra. ¹² Te ni ka'an te xanuu' xiin' yuva' ra ndii: "Tataa, taxj un' nda'a' i ña xata'an ndoo nda'a' i xa'a' a ña nduu' i si'e un'", ni kachj ra. Sakan' te ni taxj yuva' ra ña xata'an natjijn ra.

¹³ 'Ndia'vi' kivi' ni xka'ndja, te ni xiko' ra sakuu' ña'a ña ni taxj yuva' ra nda'a' ra, te ni ketá ra kua'an ra iin ñuu' xika' va. Te ijan' ni xa'ni' saka ndoo ra xu'un' ra xika' sij' ra. ¹⁴ Te kii' ni sandi'i'

ndoq ra xu'un' jaan' ndii, sakan' te ni xaa iin soko chie va ñuu' jaan', te ni xa'a' kuni ña kutjaku ra. ¹⁵ Sakan' te ni xan nduku' ra chuun nuu' iin te ñuu' jaan'. Te ni tj'vi' ña'a' te jaan' ña koto ra kinj sana ra mii' ñu'u' ri' xa'a' ku'u. ¹⁶ Te yoq vj' kaa' nimá ra kuni kaxi' ra soq' na'nu' ña xaxi' kinj jaan', ndisu ndee iin ne yivi' ni taxj ña kaxi' ra a.

¹⁷ 'Ndisu kij' ni nakunaa kaxi' nimá ra, te ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: "Xa kua'a' te tatú xachuun' mii' xika' yuva' e', te sakuu' te jaan' ndii, yoo kua'a' ña xaxi' ra ndee ndoo ndosq' vj' a, te yoo' vitin ndii, xa yoo e' kuvj e' soko. ¹⁸ Nandiko' e' nuu' yuva' e', te ka'an e' xiin' a ndii: Tataa, ni xaa i kuachj nuu' Ndiosí xiin' nuu' yo'ó. ¹⁹ Sakan' na kuii' xata'an ka ka'an un' ña si'e un' nduu' j. Saa un' xiin' i ndee naa iin te tatú kujtj un'. Ña jaan' ka'an e' xiin' yuva' e' kij' nandiko' e' nuu' a", ni kachj ra xiin' nimá ra.

²⁰ 'Sakan' te ni kji'n ra ichi', te kuan nu'u' ra nuu' yuva' ra. Te kii' xika' ka kuaxj ra, te ni xinj ña'a' yuva' ra, ijan' te ni kuvjita inj yuva' ra jaan' ni xinj ña'a' ra. Te ni ndava ra xan nanj'i' ña'a' ra, te ni numj ña'a' ra te ni chito ña'a' ra. ²¹ Ijan' te ni ka'an tiaa si'e ra jaan' xiin' ra ndii: "Tataa, ni xaa i kuachj nuu' Ndiosí xiin' nuu' yo'ó. Sakan' na kuii' xata'an ka ka'an un' ña si'e un' nduu' j", ni kachj ra.

²² 'Ndisu ni ka'an yuva' ra jaan' xiin' te xika' nuu' nuu' ra ndii: "Xta'ni' ki'j' ndo' iin toto ña va'a ka, te taxj ndo' a kuj'nu si'e i yo'o', taxj tu ndo' iin kaa xu'un' nda'a' ku'un nda'a' ra, te taxj tu ndo' ndixan' ki'j' ra. ²³ Te kua'an naká ndo' iin sindiki' xa'an ka, te ka'ni' ndo' ri' kuxi e', te saka'nu' e'. ²⁴ Sakan' ña ndee naa ni xi'j tiaa si'e i kaa' nuu' j, ndisu ni natjaku ra, ni ndoñu'u' ra nuu' j, ndisu xa ni na'in tukuu ña'a' j

vítin”, ni kachí ra. Sakan' te ni xa'a' sakuu' nia xaka'nu' nia.

²⁵ Ndisu si'e ra, te xkua'a' ndii, xa'a' ku'u naa ra xachuun' ra. Te kij' ni nandiko' ra, te ni kuyatín ra vi'e mi' ndu'u' ra ndii, ni xini so'o ra yaa, te ni xini so'o tu ra na taxa'a' ne yivi'. ²⁶ Te ni kana ra iin te xika' nuu', te ni ndatu'un' na'a' ra ndee na yoo ikan'. ²⁷ Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii: “Nani un' ni nandiko', te ni ka'an chuun' yuva' un' te koq iin viko' sii', te ni xa'ni' ndu sindiki' xa'an ka. Sakan' na ni nandiko' va'a nani un' jaan' nuu' yuva' un'”, ni kachí te jaan'.

²⁸ Ndisu te xkua'a' jaan' ndii, ni nasaa' va ra, sakan' na ni xiin ra xka'ndia ra vi'e. Sakan' te ni keta yuva' ra, te ni ka'an nda'vi ra xiin' ra na xka'ndia ra vi'e. ²⁹ Ndisu ni ka'an ra xiin' yuva' ra ndii: “Xini kaxi' un' saa ta'an' kuiya kua'an na xika' nuu' i nuu' un', te koq' kivi' ka'an yu'u' i te saxinu' i na ka'an un'. Te ndee iin tixu'u' lulu tia'an taxí un' te kasa'a i viko' sii' xiin' te xini ta'an' xiin' i. ³⁰ Ndisu vitin na ni xaa si'e un', te ni xa'ni' saka xu'un' un' xiin' na'a' na' xiko' xiin' mii' ndii, ni xa'ni' un' sindiki' xa'an ka xa'a' te kaa'”, ni kachí ra.

³¹ Ikan' te ni ka'an yuva' ra xiin' ra ndii: “Yuva' i, sakuu' kivi' ndu'u' yo'o xiin' i, te sakuu' na kumi' i ndii, na'a' yo'o nduu' a. ³² Ndisu ni kuni a na saka'nu' e' vitin xiin' viko' kaa', te va'a kuni e'. Sakan' na ndee naa ni xi'i tiaa nani un' kaa' nuu' i, ndisu ni natiaqu ra, ni ndofnu'u' ra nuu' i, ndisu xa ni na'in tukuyu na'a' i vitin”, ni kachí ra —ni kachí Jesús.

16

Ka'an Jesús iin na ka'an ndiaa xa'a' iin te ndiso' chuun', te xachuun' ndaku

¹ Te ni ka'an tu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ni yoo iin te vika'. Te jaan' ndii, ni kumi' ra iin te ndiso' chuun' nuu' na vika' ra. Unta' ndii, ni ndekuje ne yivi' nuu' te vika' jaan', te ni tijn kuachí nia te jaan' na ni xa'ni' saka ndoo ra xu'un' te vika' jaan'. ² Sakan' te ni kana na'a' te vika' jaan', te ni ka'an ra xiin' ra ndii: “¿Ndichun ka'an kiji ne yivi' xa'a' un' xiin' i? Vitin ndii, kuni i na nataxi un' kuenta xa'a' sakuu' xu'un' i xiin' na'a' i, sakan' na kunduu ka un' te kujso chuun' nuu' na'a' i”, ni kachí ra. ³ Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' nima ra ndii: “Xto'o e' ndii, xta'ni' ra yoo' nuu' chuun yo'o'. ¿Ndee na saa e' vitin? Koo' ndiee' e', te saa e' chuun vie, te kuchani e' kakan e' limuxtan. ⁴ Aan, xa xini e' ndee na saa e', te koq ne natijn yoo' vi'e nia kiji xta'ni' xto'o e' yoo' nuu' chuun yo'o'”, ni kachí ra xiin' nima ra.

⁵ Sakan' te ni kana ra iin ndaa' iin ndaa' te ndiso' ika' nuu' xto'o ra. Te ni ka'an ra xiin' te nuu' ndii: “¿Saa ndiso' ika' un' xto'o i?”, ni kachí ra. ⁶ Sakan' te ni ka'an te jaan' ndii: “Ciento ta'an yoo na'nu' xa'an oliva ndiso' ika' i”, ni kachí ra. Sakan' te ni ka'an te ndiso' chuun' jaan' xiin' ra ndii: “Na yo'o' nduu' tutu mi' yoso' na ndiso' ika' un', kunduu' kiji', te nama un' un te ka'an a na ndiso' ika' un' uvi xiko uxí kuiti' a”, ni kachí ra. ⁷ Sakan' te ni ka'an ra xiin' inga te ndiso' ika' ndii: “¿Saa ndiso' ika' un' xto'o i?”, ni kachí ra. Sakan' te ni ka'an te jaan' ndii: “Ciento kotensio ndikin' trigo ndiso' ika' i”, ni kachí ra. Sakan' te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii: “Na yo'o' nduu' tutu mi' yoso' na ndiso' ika' un', na'in a, te ke'i un' nuu' a kumi' xiko kotensio kuiti'”, ni kachí ra. ⁸ Te ni tijn ka'nu' xto'o jaan' te ndiso' chuun', te xachuun' ndaku jaan', xa'a' a na ki'i' va kuu' ra xiin' na ni xaa ra jaan'.

Kuach̄i ndii ki'j' k̄a kuu' ne nduu' kuenta iin yivi' viṭin xiin' ta'an' m̄ji' n̄ja te sakan' ne nduu' kuenta Ndiosí. ⁹ Te ka'án i xiin' ndo' n̄a xiin' n̄a vika' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, k̄aya ndo' ne kuni ta'an' xiin' ndo', sakan' te ki'j' k̄o'o' k̄a n̄a jaan' kumi' ndo' ndii, naṭiin Ndiosí ndo'ó, te kundiee ndo' vi'e a ndee ndi'i' ni kivi'.

¹⁰ 'Yoo k̄a xachuun' ndaku nuu' chaa' kuṭi' n̄a'a ndii, sachuun' ndaku tu n̄ja nuu' kua'a' n̄a'a. Te yoo k̄a xachuun' ndaku nuu' chaa' kuṭi' n̄a'a ndii, sachuun' ndaku tu n̄ja nuu' kua'a' n̄a'a. ¹¹ Sakan' n̄a naa' ni xachuun' ndaku ndo' nuu' n̄a vika', n̄a nduu' kuenta iin yivi' ndii, in̄i tu Ndiosí kuni a ndo'ó xiin' n̄a vika' xna'a n̄a nduu' kuenta m̄ji' a. ¹² Naa' ni xachuun' ndaku ndo' nuu' n̄a vika' n̄a nduu' kuenta inga ne yivi' ndii, tāxi a naṭiin tu ndo' n̄a xata'an naṭiin ndo'. ¹³ Te ndee iin ne xika' nuu' ndii, k̄uvi kaka nuu' n̄ja nuu' uvi ta'an xto'o. Kuach̄i ndii kundasi' n̄ja iin te jaan', te kundani n̄ja inga ra, uun koṭo'ni n̄ja yu'u' iin te jaan', te koṭo'ni n̄ja yu'u' inga ra. N̄a jaan' na iin kachi k̄uvi kaka nuu' ndo' nuu' Ndiosí, te kaka nuu' tu ndo' nuu' n̄a vika' —ni kachi a.

¹⁴ Te fariseo ndii, ni xa'a' kundii' ra xiin' Jesús ki'j' ni xini so'o' ra sakuu' n̄a ni ka'an a jaan', sakan' n̄a ndioo' in̄i va ra xu'un'.

¹⁵ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—M̄ji' ndo'ó xakuu' nuu' ne yivi' n̄a nduu' ndo' te xachuun' ndaku, ndisu Ndiosí ndii, xini a saa iin nimá ndo'. Sakan' n̄a n̄a chindiaa ya'vi' ya'a ne yivi' ndii, n̄a k̄ini iin' nduu' a nuu' Ndiosí.

Yo'o' ka'án Jesús xa'a' tu'un ndei' Ndiosí

¹⁶ 'Tu'un ndei' Ndiosí xiin' n̄a ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un a jaan' ndii, ni xa'ndia chuuun' a nuu' ne yivi' ndee ki'j' ni tuv̄i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta

Ndiosí. Te ndee ki'j' sakan' ni xa'a' ka'án ndoso' i xa'a' n̄a kuni a ko'ni ne yivi' nda'a' Ndiosí te ka'ndia chuun' a nimá n̄ja. Te sakuu' n̄ja xanduxa' ndiee' te ko'ni n̄ja ikan'. ¹⁷ Ndisu vixi k̄a nduu' a n̄a ndoñu'u' iin chiin' tu'un ndei' Ndiosí te sakan' n̄a ndoñu'u' ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi'.

Ka'án Jesús n̄a v̄a'a nata'vi ta'an' ne tunda'á'

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

¹⁸ 'Yoo k̄a nata'vi' ta'an' xiin' n̄a' si'i ra, te tunda'á' ra xiin' tuk̄u n̄a'a' ndii, xaa' ra kuach̄i xiin' n̄a' jaan' nuu' Ndiosí, te yoo k̄a nduu' te tunda'á' xiin' n̄a'a' jaan' ndii, xaa' tu ra kuach̄i xiin' n̄a' jaan' nuu' Ndiosí.

Sania'á Jesús xa'a' iin te vika' xiin' iin te nda'vi kuu' nani' Lázaro

¹⁹ 'Ni yoo iin te vika', te ni ni'nu ra m̄ji' ndi'i' toto kua'a ndukun' va'a koo' chukuu', xiin' toto ya'vi va, te saa kivi' xaka'nu' ra xaxi' ra m̄ji' ndi'i' n̄a xaxi' n̄a ya'vi koo' chukuu'. ²⁰ Te ni yoo tu iin te nda'vi kuu' nani' Lázaro. Te jaan' ndii, kanii' iin' ra te'í, te ndu'u' ndiaa ra yi'e te vika' jaan'. ²¹ Te ni xikan va nimá ra kaxi' ra xi'e n̄a koyó tixin mesa te vika' jaan'. Te ndee naya' kuaxi, te ñundiaa' ri' iin ra mii' te'í.

²² 'Ni xaa iin kivi' n̄a ni xi'i te nda'vi kuu' jaan', te ni kixin ángele, te ni na'in n̄a'a' a, te ni chindu'u' n̄a'a' a xiin' Abraham. Te ni xi'i tu te vika' jaan', te ni nataan' n̄a'a' ne yivi'.

²³ Te ndee ñuu ndii mii' naá ra tundo'o' ni ndoni' ra nuu' ra, te ni xini ra ndee xika' ndu'u' Abraham, te ndu'u' tu Lázaro xiin' ra.

²⁴ Sakan' te ni ka'an ti'e te vika' jaan' ndii: “Táku'e Abraham, kuv̄ita in̄i un' xa'a' i, te ka'an chuun' un' xiin' Lázaro, te sachii' ra tee' nuu' nda'a' ra xiin' t̄ikui, te kixin sato'o ra ra' nuu' yaa' i, sakan' n̄a ndo'o' u'vi xava'a i nuu' ñu'u' yo'o'”, ni kachi ra.

25 Ndisu ñi ka'an Abraham xiin' ra ndii: "Yuva' i, ñaka'an' un' ña kij' ni xika un' iin yivi' ndii, ni na'in un' ña va'a, te Lázaro yo'o' ndii, va'a ni ndo'o ra. Ndisu vitin ndii, ndu'u' va'a ra yo'o', te yo'ó yoo tundo'o' ñaa'. 26 Te siin' tukū ndii, yoo iin ta'vi' kunu koo' chukuu' tein e', sakan' na kuii' tee' ndee kuni xka'ndja yoo ka ndiee' yo'o' ñaa' ndii, kuvj xka'ndja ña, te ni ndee kuvj xka'ndja tu ndo'ó mii' ndiee' ndu'u' yo'o'", ni kachj Abraham. 27 Sakan' te ni ka'an te vika' ndii: "Táku'e, naa' sakan' ndii, ka'an nda'vi i xiin' un' ña ti'vi un' Lázaro te ku'un ra vi'e yuva' i. 28 Sakan' ña yoo u'un ta'an ka ñanji i, te sakuni tu'un ra te jaan', te kixin ra mii' yoo tundo'o' yo'o'", ni kachj ra. 29 Ndisu ni ka'an Abraham ndii: "Te jaan' ndii, kumi' ra tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés, xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a. Na chuun xa'a' ra ña ka'an ña jaan'", ni kachj ra. 30 Ikan' te ni ka'an te vika' jaan' ndii: "Táku'e Abraham, kändixa' ra xiin' ña jaan' kujti', ndisu naa' ñatiaku iin ne xa ni xi'i, te ku'un ña nuu' ra ndii, ñama ra ñama ra xa'a' kuachj ra", ni kachj ra. 31 Sakan' te ni ka'an Abraham xiin' ra ndii: "Naa' kuni kunj so'o ra tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés, xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a ndii, kändixa' tu' ra tee' ndee ñatiaku iin ne xa ni xi'i, te ku'un ña nuu' ra", ni kachj ra —ni kachj Jesús.

17

Ka'an Jesús ña iyó va kundó'o ne kaviko' ne xa ini xini ña'a' te saa ña kuachj

(Mt. 18:6-7,21-22; Mr. 9:42)

¹ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Yoo' kua'a' ña kaviko' yoo' te saa e' kuachj, ndisu iyó va kundó'o ne kaviko' ne yivi' te saa ña kuachj jaan'. ² Ndee chaa' ka

na satiin ne yivi' iin yuu' molino sukun' ne jaan', te sko'ni' ña'a' ña tixin mini te sakan' ña kunduu ña ne kaviko' ne kualí, ne ini xini yu'u yo'o', te saa ña kuachj. ³ Sakan' na kuii' koto xiin' mji' va ndo'.

'Naa' xaa' iin ñanji ta'an ndo' kuachj xiin' ndo' ndii, ku'un ndo', te saki'in' ña'a' ndo' kuento. Te naa' ni ñama ra ñama ra ndii, koo' ka'nu' ini ndo' xa'a' ra. ⁴ Te naa' uxá ta'an ichi' iin ndaa' kivi' saa te jaan' kuachj xiin' ndo'ó, te nandiko' ra uxá ta'an ichi' nuu' ndo' xikan' ra ña manji nuu' ndo' ka'an ra ndii: "Koo' ka'nu' ini un' xa'a' i" ndii, koo' ka'nu' ini ndo' xa'a' ra —ni kachj a.

Xikan' te nda'a' xa'a' Jesús ña chindiee' ña'a' a te ini kua'a' ka ra kuni ña'a' ra

⁵ Ni ka'an ra xiin' xto'o e' ndii:

—Táku'e, chindiee' un' ndu'u te ini kua'a' ka ndu kuni ndu yo'ó —ni kachj ra.

⁶ Sakan' te ni ka'an xto'o e' xiin' ra ndii:

—Naa' ini ndo' xini ndo' yu'u, tee' sie ndee naa lulu ma'á ndikin' mostaza kujti' ndii, kuvj ka'an chuun' ndo' xiin' tun' ti'u'un yó'o' ndii: "Kua'an keta un' xiin' sakuu' ti'o'o un', te nachij xiin' mji' un' tixin tikui mini ka'nu'", kachj ndo', te kändixa' nu' ña ka'an ndo'.

Sania'a Jesús saa kuni a kuu ne xika' nuu' nuu' Ndiosí

⁷ Naa' iin ndo'ó yoo iin te xika' nuu' nuu', te ni nandiko' ra ni xa'an ta'vi' ra ñu'u', uun ni xito ra mbee ndii, ña'a' ka'an ndo' xiin' ra ndii: "Xka'ndja te kuxi un' nuu' mesa"? ⁸ Süu' ña jaan' ka'an ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndo' ndii: "Sava'a un' ña kuxi i, te koo tu'va un' te kaka nuu un' nuu' i ndee ndij kuxi i te ko'o i, sakan' vi' te kuvj kuxi yo'ó, te ko'o un'", kachj ndo'. ⁹ Te tãxi tu ndo' ña chindani te xika' nuu' nuu' ndo' jaan' xa'a'

ñā nī saxonú rā ñā nī ka'an chuun' ndo' xiin' rā sqa rā. ¹⁰ Te sakan' tū ndo'ó, kií' ndi'jī saxonú ndo' ñā ka'an chuun' Ndiosí xiin' ndo' sqa ndo' ndii, ka'an ndo' xiin' a ndii: "Tákui'e, te xika' nuu' nuu' kuítj' un' nduu' ndu, sakan' ñā ñā nī ka'an chuun' xiin' kuítj' ndu nī xaa ndu", kachj' ndo' —nī kachj' a.

Sq'o nī xaa a kií' nī sanda'a Jesús uxí ta'an te kumi' kui'e te'i

¹¹ Kií' naá ká Jesús ichi' kua'an a ñuu Jerusálén, te xka'ndiá a nuu' ñu'u' Samaria yaṭin xa'in' ñu'u' Galilea ndii, ¹² nī xaa a nuu' iin ñuu lulu, te nī kande'kuje uxí ta'an te kumi' kui'e te'i, te nī xikuitā rā ndee ndoso' nuu' a. ¹³ Te ti'e' nī kuāa' te kuni kuvj' jaan' ka'an rā ndii:

—Tákui'e Jesús, kuvjita inj' un' xa'a' ndu —nī kachj' rā.

¹⁴ Te kií' nī xini' ñā'a' Jesús ndii, nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Kua'an ndo' nuu' sutu, te koto ndiaa rā ndo'ó —nī kachj' a.

Te kií' kua'an rā ndii, nī nda'a rā. ¹⁵ Sakan' te iin te jaan', kií' nī xini' rā ñā nī nda'a rā ndii, nī nandjiko' rā ichi', te xaka'nu' ti'e' rā Ndiosí. ¹⁶ Te nī xaa rā, te nī xikuijn xiti' rā ndee nī katandjee rā nuu' rā ndee nuu' ñu'u' nuu' Jesús taxi' rā ñā chindani a. Te jaan' ndii, te Samaria nduu' rā.

¹⁷ Sakan' te nī ka'an Jesús ndii:

—¿Náá süu' uxí ta'an kuu' te nī sanda'a j? ¿Mii' kua'an iin ta'an ká rā? ¹⁸ ¿Náá iin ndaa' te tuku' yo'o' kuítj' nī nandjiko' te saka'nu' rā Ndiosí? —nī kachj' a.

¹⁹ Sakan' te nī ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Ndondichj' un', te ku'un un', xa nī nda'a un' xa'a' a ñā inj' un' xini un' yu'u' —nī kachj' a.

Ndee ñā koq kií' nandjiko' Jesús (Mt. 24:23-28,36-41)

²⁰ Unta' ndii, nī ndatu'un' te fariseo Jesús amaā xa'a' ka'ndia chuun' Ndiosí. Te nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Kií' kixin ñā xa'ndia chuun' Ndiosí ndii, kuvj' kunj' ñā'a' e' xiin' nduchi' nuu' e'. ²¹ Te ndee iin ne yivi' ká'an ndii: "Koto ndo', yo'o' yoo ñā xa'ndia chuun' Ndiosí", uun "Kaa' yoo a." Kuachj' ndii xa yoo ñā xa'ndia chuun' a tejn ndo' —nī kachj' a.

²² Sakan' te nī ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Naá kivi' ndii, kunj' nimá ndo' kunj' nuu' ndo' iin kivi' kií' nandjiko' yu'u, ñā nduu' tū te yivi', ndisu kunj' xachi' ndo' xaa kivi' jaan'. ²³ Te ka'an ne yivi' xiin' ndo' ndii: "Koto ndo', kaa' nī xaa a", uun "Yo'o' naá a", kachj' nja xiin' ndo'. Ndisu kü'un ndo', te nī ndee kündikun tū ndo' xata' nja. ²⁴ Kuachj' ndii, kií' nandjiko' yu'u, ñā nduu' tū te yivi' ndii, kunj' sakuu' ne yivi' yu'u ndee naa yi'é ñu'u' savj' kanii' ndivi'. ²⁵ Ndisu ñā nuu' ndii, kuni a ñā kundoo' kua'a' j, te natjijn ne ndiee' iin yivi' yo'o' yu'u.

²⁶ 'Ndee naa nī xaa ne yivi' xta'an' kií' nī tiakú Noé ndii, sakan' tū sqa ne ndiee' iin yivi' kií' nandjiko' yu'u, ñā nduu' tū te yivi'. ²⁷ Ne yivi' jaan' ndii, nī xixi' nja, nī xij' nja, te nī tunda'a' nja ndee kivi' nī ndi'vi' Noé tixin tundoo' chie, te nī ndoñu'u' sakuu' ne yivi' jaan' xiin' tikui kua'a'. ²⁸ Te iin kachi nī xaa tū ne nī ndiee' ñuu Sodoma kií' nī xika' Lot ndii, nī xixi' nja, te nī xij' nja, te nī sata' nja, te nī xiko' nja, te nī chij' nja ñā'a, te nī xa'a' nja vj'e nja. ²⁹ Te kií' nī keta' Lot ñuu' jaan' ndii, nī kjee' ñu'u' xiin' yuu' ndatin ndivi', te nī koyo a nuu' ñuu Sodoma jaan', te nī ndoñu'u' sakuu' ne yivi' jaan'. ³⁰ Te iin kachi tū sqa ne yivi' kií' nandjiko' yu'u, ñā nduu' tū te yivi'.

³¹ 'Kivi' jaan' ndii, naa yoo ndiee' xini' vj'e nja ndii, na xka'ndia ká nja tixin vj'e nja te na'in nja ñā'a' nja. Te yoo ká naá xachuun' nuu' ñu'u' nja ndii, na

nāndīko' ká nǎ vǐ'e nǎ tē nǎ'in nǎ nǎ'a nǎ. ³² Naka'an' ndo' sǎa nǐ ndo'ō nǎ' si'i Lot, tē nǐ xǐ'i a'. ³³ Tē yoo kǎ kuni sǎkaku' xiin' mii' mǐi' ndii, kuvǐ nǎ, ndisu yoo kǎ taxi' kivi' nǐu xǎ'a' ichi' yu'u ndii, nañin nǎ kivi' nǐu nǎ kōo' kivi' ndi'i'. ³⁴ Ka'an' i xiin' ndo' nǎ nǐu kivi' jaan' ndii, naa' ndiee' uvi' ta'an ne yivi' kixin' inga' nǎ nuu' tun' xto ndii, iin nǎ ku'un nda'a' Ndiosí, tē iin nǎ ndoo. ³⁵ Tē naa' ndiko' inga' uvi' ta'an nǎ'a' ndii, iin a' ku'un nda'a' Ndiosí, tē iin a' ndoo. ³⁶ Tē naa' nǐu'u' inga' uvi' ta'an tē yivi' xǎ'a' ku'u ndii, iin rǎ ku'un nda'a' Ndiosí, tē iin rǎ ndoo —nǐ kachi' a'.

³⁷ Sakan' tē nǐ ka'an' rǎ xiin' Jesús ndii:

—ǎTákui'e, mii' koo nǎ ka'an' un' jaan'? —nǐ kachi' rǎ.

Tē nǐ ka'an' a' xiin' rǎ ndii:

—Sakuu' e' xiní ndii, mii' kandu'u' nǎ te'i nakayá tikoxii' —nǐ kachi' a'.

18

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' iin tē xa'nú kuächǐ xiin' xa'a' iin nǎ'a' kuaan'

¹ Tē nǐ ka'an' tǔ Jesús xiin' tē nda'a' xǎ'a' a' iin nǎ ka'an' ndiaa' tē sania'á nǎ'a' a' nǎ ka'an' tē ka'an' rǎ xiin' Ndiosí, tē iin kuiin' rǎ ² ka'an' a' ndii:

—Nǐ yoo iin tē xa'nú kuächǐ iin nǐu, tē jaan' ndii, nǐ xito' ka'nu' rǎ Ndiosí, tē nǐ tiin' ka'nu' tǔ rǎ ne yivi'. ³ Tē nǐu jaan' nǐ ndu'u' tǔ iin nǎ' kuaan'. Tē nǎ' jaan' ndii, kua'an' tē kua'an' a' mii' ndu'u' tē jaan', tē ka'an' a' xiin' rǎ ndii: “Tákui'e, sǎa un' nǎ va'a, tē ka'nu' ndaku un' kuächǐ xǎ'a' i' nuu' tē ndasi' yu'u”, nǐ kachi' a'. ⁴ Kua'a' va' ichi' ndii, nǐ xiin' rǎ sǎa rǎ nǎ ndaku xiin' nǎ' jaan', ndisu nǐ ya'a' kivi', tē nǐ xanini' rǎ xiin' nimá rǎ ndii: “Tee' ndee xito' ka'nu' e' Ndiosí, tē nǐ ndee tiin' ka'nu' tǔ e' ne yivi', ⁵ ndisu xǎ'a'

a' nǎ kayu'u' a' nuu' e' ndii, ka'nu' ndaku e' kuächǐ xǎ'a' a', koto' kǎ kayu'u' tē kayu'u' kǎ a' nuu' e', tē sǎkusuxan' a' xini' e'”, nǐ kachi' rǎ xiin' nimá rǎ —nǐ kachi' a'.

⁶ Tē nǐ ka'an' tǔ xto'ō e' Jesús ndii:

—Sǎa kuenta ndo' nǎ nǐ ka'an' tē xa'nú kuächǐ, tē xachuun' ndaku jaan'. ⁷ Naa' ndee tē jaan' nǐ xǎa' nǎ ndaku xiin' nǎ' kuaan' jaan' ndii, sǎa kǎ vǐ' tǔ yoo tǔ'va' ya'a' kǎ Ndiosí, tē sǎa a' nǎ ndaku xiin' ne nǐ nakaxin' a' xika' ichi' a, ne ka'an' tē ka'an' xiin' a' nduvi' xiin' nǐu. ǎNǎá tuu ndo' nǎ chǐndǐee' yachi' a' ne nduu' kuenta a' jaan'? ⁸ Ka'an' i xiin' ndo' nǎ yachi' va' sǎa Ndiosí nǎ ndaku xiin' ne nduu' kuenta a' jaan', ndisu kii' nandǐko' yu'u, nǎ nduu' tǔ tē yivi' ndii, ǎnǎá tuu ndo' ndii, koo kua'a' kǎ ne inǐ kunǐ yu'u nuu' nǐu'u' iin yivi' yo'o'? —nǐ kachi' a'.

Sq'o' nǐ sania'á Jesús xa'a' uvi' ta'an' tē ka'an' xiin' Ndiosí

⁹ Tē nǐ ka'an' Jesús iin nǎ ka'an' ndiaa' xiin' sava' tē yivi', tē tuu nǎ mǐi' kujǐ' rǎ nduu' tē xachuun' ndaku nuu' Ndiosí, tē sandiee' kui'e' rǎ sakuu' tǔku' ne yivi', ka'an' a' ndii:

¹⁰ —Unta' ndii, nǐ xǎa' uvi' ta'an' tē yivi' nuu' kǐ'e' yǔkun' ka'nu' tē ka'an' rǎ xiin' Ndiosí. Iin' rǎ ndii, tē fariseo nduu' rǎ. Tē inga' rǎ nduu' tē kendiaa' ya'vi' xǎ'a' nǐu Roma. ¹¹ Tē fariseo jaan' ndii, nǐ xikuiin' ndǐchi' rǎ, tē sq'o' nǐ ka'an' rǎ xiin' Ndiosí xǎ'a' mǐi' rǎ: “Ndiosí, yu'u ndii, taxi' i' nǎ chǐndǎni un', sakan' nǎ xika' i' naa' xika' tǔku' tē yivi' naa' kuu' tē xakuina', xiin' tē xachuun' ndaku, xiin' tē kumi' musa, xiin' naa' kuu' tē kaa', nǎ nduu' rǎ tē kendiaa' ya'vi' xǎ'a' nǐu Roma.

¹² Yu'u ndii, xika' ndǐtia' i' uvi' ichi' i' in' ximana kua'an', tē taxi' i' iin' nǎ'a' xǎ'a' i' in' uxǐ nǎ'a' sakuu' nǎ kanando' i' kii' xachuun' i'”, nǐ kachi' rǎ. ¹³ Ndisu tē kendiaa' ya'vi'

jaan' ndii, iin' mji' ra ndee ndoso' ka'an ra xiin' Ndiosí, te ni ndee ni ndani' i ra nuu' ra ndivi'. Süü' jaan' ndii kuun' iki' ra tja'ni ra ka'an ra ndii: "Ndiosí, koq ka'nu' ini un' xa'a' yu'u, sakan' ña te ndiso' kuachj nduu' i", ni kachj ra. ¹⁴Te ka'an i xiin' ndo' ña kij' kuan nu'u te kendiaa' ya'vi jaan' ndii, xa ni sandoyo' Ndiosí kuachj ra nuu' a. Ndisu te fariseo jaan' ndii, ni sandoyo' a kuachj ra, sakan' ña yoo ka xachie xiin' mji' ndii, sanuu' ña'a' Ndiosí. Te yoo ka sanuu' xiin' mji' ndii, sachie ña'a' a —ni kachj a.

So'o ni xaa a kij' ni sañu'u' Jesús ne kualí'

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵Ni ndekuie tu ne yivi' xiin' ne kualí', te tondja nda'a' ña'a' Jesús, te sañu'u' ña'a' a. Te kij' ni xini te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, ni xi'e ra nuu' ne kuaxi xiin' ne kualí' jaan'. ¹⁶Ndisu ni kana Jesús ne kualí' jaan' nuu' a. Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Taxi ndo' na kixin ne kualí' nuu' i, te nakasi ña'a' ndo'. Kuachj ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne ini xini ña'a' ndee naa ini ne kualí' kaq' xini nja yuva' si'i nja. ¹⁷Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, yoo ka taxi' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja ndee naa taxi' ne kualí' kaq' xa'ndia chuun' yuva' si'i nja nuu' nja ndii, küvi kunduu ne jaan' kuenta a ne xa xa'ndia chuun' a nimá —ni kachj a.

So'o ni ka'an Jesús xiin' iin te vika'

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸Te ni ndatu'un' iin te kuu' ka'nu' Jesús ndii:

—Táku'e, ña va'a nimá, ¿ndee ña kuni a saa i te natijn i kivi' ñuu ña köq' kivi' ndi'i'? —ni kachj ra.

¹⁹Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—Kij' ka'an un' ña ña va'a nimá nduu' yu'u ndii, ¿ndichun ka'an

un' ña jaan'? Kuachj ndii iin ndaa' Ndiosí kuiti' nduu' ña va'a nimá. ²⁰Xa xini un' tu'un ndei' Ndiosí, ña ka'an ndii: "Kümi' un' musa un'. Kä'ni' un' ne yivi'. Säkui'na' un'. Kä'an un' tun vixi. Koto ka'nu' un' yuva' si'i un'" —ni kachj Jesús.

²¹Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Xa saxinu' i sakuu' ña jaan' ndee kij' nduu' i te sava —ni kachj ra.

²²Te kij' ni xini so'o Jesús ña ni ka'an ra jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndee iin ndaa' tjo' ña'a kuni ka saa un'. Xiko' un' sakuu' ña kumi' un', te taxi un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu', sakan' te kumi' un' ña vika' ndivi', te kixin un', te kundikun un' yu'u —ni kachj a.

²³Ndisu kij' ni xini so'o ra ña jaan' ndii, ni kusuchi' va ini ra, sakan' ña te vika' va nduu' ra. ²⁴Te kij' ni xini Jesús ña ni kunda'vi va kuni te jaan', sakan' te ni ka'an a ndii:

—Vixi xava'a nuu' ne vika', te taxi nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja. ²⁵Sakan' ña vixi ka nuu' ne vika', te taxi nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja, ndee naa ña küvi tu xka'ndia ndee iin camello yavi xa'a' iin tiku —ni kachj a.

²⁶Te ni ka'an ne ni xini so'o ña jaan' xiin' a ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoo tu küvi kaku nuu' kuachj nja? —ni kachj nja.

²⁷Sakan' te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Ne yivi' ndii, küvi saa nja ña jaan', ndisu Ndiosí ndii, küvi saa ña'a' a —ni kachj a.

²⁸Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, koto un', ndu'u ndii, ni naqoo ndu sakuu' ña kumi' ndu, te ndikun ndu yo'ó —ni kachj ra.

29 Sakan' te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Na ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' ne yivi', ne ni nakoqo vi'e nja, uun yuva' si'i' nja, uun tiaq ta'an' nja, uun na' si'i' ra, uun si'e nja xa'a' na kuní nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá kua'a' ka ne yivi' ndii, ³⁰ sañu'u' kua'a' va na'a' Ndiosí vitin iin yivi' yo'o'. Te nuu' ku'un e' ndii, taxi a kivi' nuu nja na kôo' kivi' ndi'i' tuku iin yivi' —ni kachi Jesús xiin' ra.

Tuku ni ka'an Jesús xa'a' na kundo'o a te kivi a

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

31 Te ni kana siin' Jesús te uxi uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' na ichi' nuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vitin, te ikan' xinu sakuu' na ni ke'i te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí xta'an' xa'a' yu'u, na nduu' tu te yivi'. ³² Kuachi ndii sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' te tuku', te sandiee kui'e ra yu'u, te kanja'a tu ra xiin' i, te kondia tiasi'i tu ra yu'u, ³³ te suku' yo'o' u'vi tu ra yu'u, te ka'ni' ra yu'u. Ndisu kivi' na uní te natjaku i —ni kachi Jesús.

³⁴ Ndisu ndee sie ni kundani te jaan' na ni ka'an a xiin' ra jaan', sakan' na ni yoo si'e na jaan' nuu' ra, sakan' na ni kundani xachi' ra na jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nduchi' nuu' yatín nuu Jericó

(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

35 Te kii' xa kuyatin' Jesús kua'an a nuu Jericó ndii, ndu'u' iin te kui'e nduchi' nuu' yu'u' ichi' ikan' xikan' ra limuxtan. ³⁶ Te kii' ni xini so'o ra na kua'a' ne yivi' xka'ndia kua'an ndii, ni ndatu'un' ra yoo nduu' a yoo. ³⁷ Te ni ka'an ne yivi' jaan' xiin' ra na Jesús, te ni kjeé nuu Nazaret, nduu' te xka'ndia kua'an. ³⁸ Ikan' te ni xa'a' nde'i ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Jesús, yo'ó na nduu' sjani' xika' David, kuvita iní un' xa'a' i —ni kachi ra.

³⁹ Te ne yivi', ne ni'i' ichi' nuu' Jesús kua'an nja ndii, ni xi'e nja nuu' ra te koo taxin' yu'u' ra, ndisu so'o ti'e' ka ka'an ra ndii:

—Yo'ó, na nduu' sjani' xika' David, kuvita iní un' xa'a' i —ni kachi ra.

⁴⁰ Sakan' te ni xikuiin Jesús, te ni ka'an chuun' a na kixin ndiaka na'a' ne yivi' nuu' a. Te kii' ni xaa ra nuu' a jaan', te ni ndatu'un' na'a' a ka'an a ndii:

⁴¹ —¿Ndee na kuní un' saa i xa'a' un'? —ni kachi a.

Te ni nakuiin te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Taku'e, kuní i ndii, nakoto'ni i saa un' —ni kachi ra.

⁴² Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nakoto'ni un'. Xa'a' a na iní un' xini un' yu'u na xa ni nda'a un' —ni kachi a.

⁴³ Xaka'an e', te ni nda'a ra, te ni xa'a' ra ndikun ra Jesús xaka'nu' ra Ndiosí. Te sakuu' ne ni xini na ni nda'a te jaan' ndii, ni xaka'nu' tu ne jaan' Ndiosí.

19

So'o ni xaa a kii' ni xa'an Jesús vi'e Zaqueo

¹ Ni nda'ni Jesús nuu Jericó kii' xka'ndia a kua'an a. ² Te nuu jaan' ndu'u' iin te yivi' nani' Zaqueo. Te jaan' nduu' te xa'ndia chuun' nuu' te kendiaa' ya'vi xa'a' nuu Roma, te te vika' va nduu' ra. ³ Te ni kuní va ra kuní va Jesús, ndisu kivi' kuní na'a' ra, sakan' na kua'a' va ne yivi' ita' nuu' ra, te te chiki nduu' ra. ⁴ Sakan' na ni ndava ra ni ki'in ichi' ra, te ni kaa ra iin itun' yatín ikan' te kuní ra Jesús, sakan' na ikan' xto' xka'ndia a. ⁵ Te kii' ni xaa Jesús mii' iin' itun' jaan' ndii, ni nakoto a ninu, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Zaqueo, kuan nuu kij', sakan' ña kivi' vitin kuni a nandiee' i vi'e un' —ni kachi a.

⁶ Sakan' te ni nuu ki'i' ra, te kuatia' inji ra kij' naka' ña'a' ra kua'an a vi'e ra. ⁷ Te kij' ni xini ne yivi' jaan' ña ni ki'vi Jesús vi'e Zaqueo jaan' ndii, ni xa'a' ka'an kini nja xa'a' a, ka'an nja ña ni ndi'vi a, te nandiee' a vi'e jin te ndiso' kuachi. ⁸ Ni xikuijin ndichij Zaqueo, te ni ka'an ra xiin' xto'o e' ndii:

—Tákuie, ta'vi' sava sakuu' ña kumi' i samani' i ne nda'vi kuu', te naa' ni xakui'na' siki' i ña'a' yoo ka ndii, sanandiko' i ña jaan' kumi' ichi' kua'a' ka a nda'a' nja —ni kachi ra.

⁹ Sakan' te ni ka'an a ndii:

—Vitin ni sakahú Ndiosí te yo'q' xiin' ne ndiee' vi'e ra, sakan' ña jin siani' xika' Abraham nduu' tu ra xa'a' a ña inji ra xini ra Ndiosí ndee naa te jaan'. ¹⁰ Sakan' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ni xaa i jin yivi', te nanduku' i ne ni kuxika' nuu' Ndiosí te sakahú ña'a' i —ni kachi a.

Sania'á Jesús xa'a' jin te ni nanduu' rey

(Mt. 25:14-30)

¹¹ Kij' ndi'i' ni xini so'o ne yivi' ña jaan', te ni ka'an a jin ña ka'an ndiaa nuu' nja, sakan' ña tuu nja ndii, xa'a' a ña xa kuyatin' a kua'an ñuu' Jerusalén ndii, numi' te xa'a' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nuu' nja. ¹² Sakan' na kuii' ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoo jin tiaa si'e jin rey, te jaan' ndii, ni ketá ra kua'an ra inga ñuu te nakuiso chuun' ra te kunduu ra rey, ndi'i' jaan', te nandiko' ra te ka'ndia chuun' ra nuu' ñuu ra. ¹³ Ndisu ña kuni ka ku'un ra, te ni kana ra uxí ta'an te xika' nuu' nuu' ra. Te ni taxí ra kua'a' xu'un' nda'a' i'in te jaan'. Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii: “Sacheun' ndo' xiin' xu'un' i yo'o' Ndisu nandiko' i”, ni kachi ra. ¹⁴ Ndisu ne ñuu

ra ndii, ndasi' ña'a' nja, sakan' na ni tjanu' nja jin ti'vi te kun ka'an xiin' te sanakuiso' chuun' ña'a', te ka'an ra xiin' te jaan' ndii: “Kuni ndu'u ña kunduu te jaan' rey nuu' ndu”, ni kachi ra. ¹⁵ Te ni nandiko' te jaan' kij' ndi'i' ni na'in chuun' ra ña nduu' ra rey, te ni ka'an chuun' ra ña kixin te xika' nuu' nuu' ra jaan', te ni taxí ra xu'un' nda'a', te kundani ra saa kuu' xu'un' ni kanando i'in ra. ¹⁶ Sakan' te ni xaa te nuu' nuu' ra ka'an ra ndii: “Tákuie, xu'un' ña ni taxí un' nda'a' i ndii, uxí ichi' ka kuu' xu'un' ni kanando a ni xaa i”, ni kachi ra. ¹⁷ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' ra ndii: “Va'a va ni xaa un', jin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña ni xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' i yo'o' te ka'ndia chuun' un' nuu' uxí ta'an ñuu”, ni kachi ra. ¹⁸ Sakan' te ni xaa tukú ra nuu' rey jaan' ka'an ra ndii: “Tákuie, xu'un' ña ni taxí un' nda'a' i ndii, u'un' ichi' ka kuu' xu'un' ni kanando a ni xaa i”, ni kachi ra. ¹⁹ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' ra ndii: “Sakuiso' chuun' tu i yo'o' te ka'ndia chuun' un' nuu' u'un' ta'an ñuu”, ni kachi ra. ²⁰ Sakan' te ni xaa tu inga ra nuu' rey jaan', te ni ka'an ra ndii: “Tákuie, yo'o' ni'i' i xu'un' un', ña ni taxí un' nda'a' i, ña ni ndu'u' va'a tixin jin pein ni xaa i. ²¹ Kuachi ndii ni yi'vi i xini yo'o', sakan' ña jin te kui'e va nduu' un'. Te nakaya un' ña'a' mii' koo' a ni chindu'u' un', te kediaa' un' ña'a' mii' ni chi'i un'”, ni kachi ra. ²² Sakan' te ni ka'an rey jaan' ndii: “Jin te xika' nuu' nja'a nduu' un'. Xiin' tu'un' yu'u' mii' un' katun' i yo'o'. Sakan' ña xini un' ña jin te kui'e va nduu' i, te nakaya i ña'a' mii' koo' a ni chindu'u' i, te kediaa' tu i ña'a' mii' ni chi'i i. ²³ Na sakan' ndii, ndichun na ni chinaa' un' xu'un' i ñaa' mii' taxa'a ne yivi' xu'un' te na'in i e xiin' xata' a kij' nandiko' i?”, ni

kachj ra. ²⁴ Sakan' te nj ka'an rey jaan' xiin' te ita' nuu' ra ndii: "Na'in ndo' xu'un' kaa' nda'a' te kaa', te taxj ndo' a nda'a' te kumi' uxj ta'an a", nj kachj ra. ²⁵ Sakan' te nj ka'an ra xiin' rey jaan' ndii: "Taku'e, xa kumi' te kaa' uxj ta'an xu'un'", nj kachj ra. ²⁶ Sakan' te nj ka'an rey jaan' ndii: "Ka'an j xiin' ndo' na yoo ka kumi' na'a' ndii, natijn ka nja a, te yoo ka koo' a kumi' ndii, ndee na sie na kumi' nja kiee nda'a' nja. ²⁷ Te ne yivi', ne kundasi' yu'u, ne nj kunj na kunduu j rey nuu' nja ndii, kua'an ndo', te naka na'a' ndo', te xaa nja yo'o', te ka'ni na'a' ndo' nuu' j", nj kachj ra —nj kachj Jesús.

So'q ni xaa a kij' nda'ni' Jesús nuu' Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

²⁸ Te ndij' so'q ni ka'an Jesús na jaan', te nj ketā a kua'an kaa a nuu' Jerusalén xiin' te nda'a' xa'a' a. ²⁹ Te kij' xa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' nuu' Betfagé, xiin' nuu' Betania, na nu'u' yatjn xa'a' xiki' na nani' Olivos ndii, jkan' te nj ti'vi' a uvj ta'an te jaan' ³⁰ ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' nuu' lulu, na tuvi' kandu'u' tukū ta'vi' kaa'. Te kij' ko'ni ndo' kua'an ndo' nuu' kaa' ndii, kunj ndo' tin jn mburru, ti' sakan' xinú. Ti' jaan' ndii, ndee jn ne yivi' tia'an kunduu' xata' ri'. Ndaxin' ndo' ri', te kixin' ndo' xiin' ri' yo'o'. ³¹ Te naa' ndatu'un' yoo ka ndo'ó ndii: "¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru naa'?", ka'an ndo' xiin' nja ndii: "Nuu' xto'q e' kuní ri' jn xa'a'", kachj ndo' —nj kachj a.

³² Sakan' te nj kiee te jaan' kua'an ra te nduku' ra ri', te nj xinj ra ri' saa nii' nj ka'an Jesús xiin' ra. ³³ Te kij' ita' ra ndaxin' ra ri' ndii, nj ka'an ne xiin' sana ri' xiin' ra ndii:

—¿Ndichun ndaxin' ndo' mburru sie naa'? —nj kachj nja.

³⁴ Sakan' te nj ka'an ra xiin' ne jaan' ndii:

—Ndaxin' ndu' ri' sakan' na nuu' xto'q e' kuní ri' jn xa'a' —nj kachj ra.

³⁵ Sakan' te kua'an ra xiin' ri' mii' iin' Jesús, te nj tandjee ra toto na tití ra xata' ri'. Te nj saka' na'a' ra xata' ri'. ³⁶ Te kij' kua'an Jesús yoso' a mburru jaan' ndii, xakin ne yivi' toto na ndiso' nja ichi' mii' xka'ndia a kua'an a jaan'. ³⁷ Te kij' xa kuyatin' nja mii' nakuitaa' ichi' na kua'an xiki' na nani' Olivos jaan' ndii, sakuu' ne yivi' kua'a' ne ndikún ichi' a jaan' ndii, nj xa'a' kuaa' ti'e' sij' nja, te xaka'nu' tu nja Ndiosí xa'a' sakuu' chuun ka'nu' koo' chukuu' na nj xinj nja xaa' Jesús ³⁸ ka'an nja ndii:

—iSañu'u' va xto'q e' na kuaxi kuenta a kaa', na nduu' na xa'ndia chuun' nuu' e', te taxi' a ndee ndivi' na yoo e' na manj' xiin' a! iNa natijn Ndiosí, na ndu'u' ndienu, na xaka'nu' na'a' e'! —nj kachj nja.

³⁹ Sakan' te nj ka'an sava te fariseo, te ka'ni tejn ne yivi' jaan', xiin' Jesús ndii:

—Taku'e, kasi'e un' nuu' ne ndikún ichi' un' kaa' te ka'an nja na jaan' —nj kachj ra.

⁴⁰ Sakan' te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ka'an j xiin' ndo' na naa' koo taxin' yu'u' ne kaa' ndii, xa'a' yuu' kuaa' ti'e' a na ka'an ne kaa' —nj kachj a.

So'q ni xaa a kij' ni xaku Jesús xa'a' nuu' Jerusalén

⁴¹ Te kij' nj kuyatin' kuu' ka Jesús nuu' Jerusalén, te nj xinj a naa' nuu' jaan' ndii, nj xaku a xa'a' a ⁴² ka'an a ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' nuu' Jerusalén, saa ka vi' kuní yu'u' na kundani' ndo' kivi' vitjn saa saa ndo', te koo na manj' nima ndo'. Ndisu yoo si'e na jaan' nuu' ndo' vitjn. ⁴³ Sakan' na xaa kivi' na

kixin te ndasi' ta'an' xiin' ndo', te kasa'a ra nama saa xinundu'u ñuu ndo', te kunundu'u ra ndo'ó, te nakasi ra ndo'ó kanii' xaan', ⁴⁴ te sanduxin ra ñuu ndo', te ka'ni' ra ndo'ó xiin' si'e ndo', te ndee jin yuu' ñuu ndo' kütötö ta'an' ka, sakan' ña ni kuni ndo' nakuni ndo' kivi' ña ni kixin Ndiosí te sakahú a ndo'ó —ni kachi Jesús.

Sọ'ọ ni xaa a kii' ni xa'an Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni taxi' a ne xiko' xiin' ne sata'

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵ Te ni nda'ni Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xa'a' a taxi' u'vi a ne xiko' ña'a xiin' ne sata' nuu' ki'e jaan'. ⁴⁶ Te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Vi'e i ndii, jin xaan' mii' ndatu'un' ne yivi' xiin' i nduu' a”, kachi a. Ndisu ndo'ó ndii, xa ni ndasandu'u ndo' a vi'e ne kui'na' —ni kachi a.

⁴⁷ Te i'in kivi' kua'an sania'á Jesús ne yivi' nuu' ki'e yukun' jaan'. Te sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te xixa nuu' ñuu jaan' ndii, xika' ra kuni ka'ni' ña'a' ra. ⁴⁸ Ndisu kōo' a ni kivi' saa ra xiin' a, sakan' ña sakuu' ne yivi' ndiee' xini sọ'ọ ña sania'á ña'a' a.

20

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndiee' a

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

¹ Unta' kii' iin' Jesús sania'á a ne yivi' nuu' ki'e yukun' ka'nu' ka'an ndoso' a tu'un va'a ndii, ni ndekuje sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te xixa nuu' ñuu jaan', ² te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Ka'an un' xiin' ndu. ¿Yoo ni taxi' ndiee' nuu' un' te xaa' un' ña xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachi ra.

³ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó jin ña'a, te kuni i ña nakujin ndo' a. ⁴ ¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuichi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí? ¿Ñáá Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a', uun ñáá te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a'? —ni kachi a.

⁵ Te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ndee ña kivi' ka'an e'? Naa' ka'an e' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, ka'an ra xiin' e' ndii: “¿Ndichun na ni kandixa' ña'a' ndo'?” ⁶ Te naa' ka'an e' ña te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, iyo ka'ni' sakuu' ne yivi' kaa' yoo' xiin' yuu'. Kuachi ndii xini kaxi' nja ña te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ni nduu ra —kachi ra.

⁷ Te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Xini ndu yoo —ni kachi ra.

⁸ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu yu'u ndii, ka'an i xiin' ndo' yoo ni taxi' ndiee' i te xaa' i ña kaa' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' te tatu' nja'a

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Te ni xa'a' Jesús ka'an a nuu' ne yivi' jaan' jin ña ka'an ndiaa ndii:

—Jin te xiin' ñu'u' ndii, ni chi'i ra kua'a' yo'o' uva, te ni nduku' ra te tatu', te koto ña jaan', te ni keta ra kua'an ra tuku' ñu'u' ki'in' kuiya. ¹⁰ Te kii' ni xaa kivi' ña ni nakujaxa nduu' uva jaan' ndii, ni ti'vi' ra jin te xika' nuu' nuu' ra, te kun naso te jaan' chaa' uva ña ndoo nda'a' te xiin' ñu'u' jaan'. Ndisu kii' ni xaa te xika' nuu' jaan' ndii, ni jin ña'a' te tatu' jaan', te ni kanj u'vi ña'a' ra, te ni sanandiko' nda'a' xiko' ña'a' ra. ¹¹ Te ni ti'vi' tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra mii' ñu'u' te tatu' jaan', ndisu te tatu' jaan' ndii, ni kanj tu ra te jaan', te mii' va ni kuu' ra xiin' ra,

te nĭ sanandiko' nda'a' xiko' ña'a' ra. ¹² Te nĭ tĭ'vi' tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu nĭ kanĭ tĭ ra te jaan', te nĭ xta'ni' tĭ ña'a' ra nuu' ñu'u' jaan'.

¹³ 'Sakan' te nĭ ka'an te xiin' ñu'u' jaan' xiin' nimá ra ndii: "¿Ndee ña saa e' vĭtĭn? Aan, xa xini ĭ ndee ña saa e'. Tĭ'vi' e' si'e e', te ndani vā'a e'. Kuain' te koto ka'nu' ña'a' ra kĭj' kuni ña'a' ra", nĭ kachĭ ra xiin' nimá ra. ¹⁴ Ndisu nĭ ka'an xiin' ta'an' te tatú jaan' kĭj' nĭ xinjĭ ra kuaxĭ te jaan' ndii: "Te kaa' nanduu te xiin' ñu'u' yo'o' kĭj' kuvĭ yuva' ra. To'o' ndo', te ka'ni' e' ra, te sakan' nanduu yoo' te xiin' ñu'u' yo'o'", nĭ kachĭ ra. ¹⁵ Sakan' te nĭ tĭin ña'a' ra xta'ni' ra xa'a' uva jaan', te nĭ xa'ni' ña'a' ra. ¿Ndee ña tuu ndo'ó saa te xiin' ña'a' yo'o' uva jaan' xiin' te tatú jaan'? ¹⁶ Kĭxin' ra, te ka'ni' ra sakuu' te tatú jaan', te taxĭ ra yo'o' uva jaan' nda'a' tukĭ te yivi' —nĭ kachĭ a.

Te nĭ ka'an sakuu' ne yivi' kĭj' nĭ xinjĭ so'o nĭa ña jaan' ndii:

—Ndee ĭin kivi' sĕa Ndiosí sakan' —nĭ kachĭ nĭa.

¹⁷ Te nĭ nakoto'nĭ Jesús nuu' nĭa, te nĭ ka'an a ndii:

—Na sakan' ndii, ¿ñáa tĭa'an kundani ndo' ndee ña kuni kachĭ ña yoso' nuu' tutĭ Ndiosí mii' ka'an a ndii?

Yuu', ña nĭ xtanĭ te xa'a vĭ'e ndii, ña jaan' nĭ nanduu yuu' kuu' nuu' xa'a' xikĭ' vĭ'e.

¹⁸ Te yoo ka nama xata' yuu' jaan' ndii, ka'nu' ña'a' a. Ndisu yoo ka xata' nama yuu' jaan' ndii, sakuachi' xi'e xachi' ña'a' a —nĭ kachĭ a.

¹⁹ Te sutĭ kuu' nuu' xiin' te sania'á tĭ'un ndei' Ndiosí ndii, xa hora sakan' nĭ xika' ra tĭin ra Jesús, sakan' ña nĭ kundani ra ña nĭ tĭin kuachĭ ña'a' a xiin' ña ka'an ndiaa jaan'. Ndisu nĭ kuvĭ saa ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi' ra ne yivi'.

So'o nĭ nakuiin Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'

(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

²⁰ Sakan' te nĭ tĭ'vi' ra sava te xito' maña, te xakuu' ña nduu' ra te xachuun' ndaku, te kuvĭ koto kuā'a ra Jesús xiin' tĭ'un yu'u' a, te xiin' ña jaan' kuvĭ sanakua'a ña'a' ra nda'a' te xa'ndia chuun' ñuu' Roma. ²¹ Te nĭ ka'an te xito' maña jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, xini ndu ña ña ndaku kuĭtĭ' ka'an un', te kuān yi'vi un' ña ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' ña nakaxin un' ne yivi'. Süu' jaan' ndii sania'á un' ĭchi' Ndiosí xiin' ña ndixa kuĭtĭ'. ²² Xa'a' a jaan' na kuu' ka'an xiin' ndu: ¿ñáa vā'a yoo a ña cha'vi e' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma, xu'un' yoo' uun ñáa vā'a yoo a? —nĭ kachĭ ra.

²³ Ndisu Jesús ndii, nĭ xinjĭ a ña nĭa'a, ña chitunĭ te jaan', sakan' na nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

²⁴ —Taxĭ ndo' na koto ĭ ĭin xu'un' yoo' jaan' —nĭ kachĭ a.

Te nĭ taxĭ ra ĭin xu'un' nda'a' a, te nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nuu' nduu' ña nĭ njanĭa xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —nĭ kachĭ a.

Te nĭ ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma xiin' kivi' ra nduu' a —nĭ kachĭ ra.

²⁵ Sakan' te nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kuu' taxĭ e' nda'a' César ña nduu' ña'a' César, te nda'a' Ndiosí na taxĭ e' ña nduu' ña'a' Ndiosí —nĭ kachĭ a.

²⁶ Te nĭ kuvĭ sanama' ña'a' ra xiin' ndee ĭin tĭ'un yu'u' a nuu' ne yivi' jaan', te nĭ nandanĭ va ra xa'a' ña nĭ ka'an a ña jaan', te nĭ xkoĭ taxĭn' yu'u' ra.

So'o nĭ nakuiin Jesús nuu' te saduceo xa'a' ña natiaku ne xi'í

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

27 Sakan' te ni kixin sava te saduceo nuu' Jesús. Te jaan' ndii, kändixa' ra ña natiaku ne yivi' kij' xi'í nja. Sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

28 —Tákui'e, yoso' ña ni ke'i Moisés mii' ka'an ra xiin' e' ña naa' ni xi'i ñani iin te yivi', te kōo' si'e ra ni yoo xiin' ña' si'i' ra ndii, ñani ra kuni a tunda'a' xiin' ña' jaan' te koo' si'e ra xiin' a'. Te si'e ra jaan' nanduu ndee naa si'e ñani ra, te ni xi'i jaan'.²⁹ Va'a, unta' ndii, ni yoo uxā ta'an ñani. Te ni tunda'a' te nuu', ndisu ni xi'i ra ña kuni ka koo' si'e ra xiin' ña' si'i' ra. ³⁰ Sakan' te ni tunda'a' ñani ra, te uvi, xiin' ña' jaan'. Ndisu ni xi'i tu te jaan' ña kuni ka koo' si'e ra xiin' a'. ³¹ Te iin kachi ni ndo'o tu ñani ra, te unj. Te iin sakan' ni ndo'o sakuu' te uxā ta'an jaan', kōo' si'e ra ni yoo xiin' a' ndee ndi'i ra ni xi'i'. ³² Te so'o' ndi'i, te ni xi'i tu ña'a' jaan'. ³³ Sakan' na kuii' kij' natiaku nja ndii, zyoo ña' si'i kunduu tu ña' jaan', kuachj ndii uxā sqa' te jaan' ni tunda'a' xiin' a'? —ni kachj ra.

³⁴ Sakan' te ni nakuijn Jesús nuu' ra ndii:

—Iin yivi' yo'o' ndii, tunda'a' te yivi' xiin' ña'a'. ³⁵ Ndisu ne ka'an Ndiosí ña natiaku inga iin yivi' ndii, tunda'a' ka ne jaan' ikan'. ³⁶ Kuachj ndii küvi ka kuvj nja, sakan' ña kunduu nja ndee naa ángele, ña ndiee' ndivi'. Te nduu' nja si'e Ndiosí xa'a' a ña ni sanatiaku ña'a' a. ³⁷ Ndisu xa'a' ña naa' natiaku ne xi'í ndii, ndee Moisés ni sania'a' xa'a' ña jaan' kij' ni ka'an ra xa'a' xtō'o' e' Ndiosí, ña ni ka'an a xiin' ra tejn iñu', ña xixí, ña nduu' a Ndiosí Abraham, te nduu' tu a Ndiosí Isaac, te nduu' tu a Ndiosí Jacob. ³⁸ Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne ni xi'i nduu' a, süu' jaan' ndii Ndiosí ne tiaku nduu' a, sakan' ña tiaku sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosí —ni kachj a.

³⁹ Te ni nakuijn sava te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava xava'a ni ka'an un', tákui'e —ni kachj ra.

⁴⁰ Te ni kundjeni ka ra ndatu'un' ña'a' ra xa'a' inga ña'a.

Sania'a' Jesús yoo siani' xika' nduu' Cristo, ña sakahú yoo'

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ka'an ne yivi' ña siani' xika' David nduu' Cristo, ña tianu' Ndiosí sakahú ne yivi'?

⁴² Kuachj ndii ndee mii' David ni ka'an nuu' tutu Salmos ndii:

Ni ka'an xtō'o' e' Ndiosí xiin' xtō'o' i ndii:

“Kundu'u' nda'a' ku'a' a i

⁴³ na sandoó kui'e xachi' i te ndasi' yo'ó.”

Ni kachj a, ni kachj ra. ⁴⁴ Sakan' na kuii' naa' mii' David jaan' ka'an ña xtō'o' ra nduu' Cristo jaan' ndii, ¿saa kuvj ka'an nja ña nduu' a siani' xika' ra? —ni kachj Jesús.

Ka'an Jesús xa'a' ña vā'a ña xaa' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵ Te kij' xini so'o' sakuu' ne yivi', te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

⁴⁶ —Koto xiin' mii' va ndo' nuu' ña kuu' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí, sakan' ña te xasuvi' xiin' mii' kuiti' nduu' te jaan'. Xtani va ra ku'i nuu' ra toto nani', ña ndiaa ya'vi' ka, te xtani tu ra ña nakuatu va'a ña'a' ne yivi' ma'in' ya'vi' mii' chitu' kaa'. Te xtani va tu ra ña kundjee ra nuu' tej ka'nu', tun' ita' tixin vi'e mii' nakayá e', te xtani tu ra kundjee ra nuu' tej, tun' kuu' nuu', kij' yoo viko'. ⁴⁷ Te tu'un' u'vi' tu ra ña vika' nda'a' ne kuaan' vi'e nja. Te xini xa'an' ra ña na'a' va ka'an ra xiin' Ndiosí, ndiani te nandanj ne yivi'. Te jaan' ndii chie ka tundo'o' koo' ra —ni kachj Jesús.

21

Taxi' iin ña' kuaan' nda'vi kuu' limuxtan

(Mr. 12:41-44)

¹ Ni ndañi' Jesú s nuu' a, te ni xini a taan' ne yivi' limuxtan tixin xatun' mii' kayá xu'un' limuxtan. ² Te ni xini tu a ña ni taan' iin ña' kuaan' nda'vi kuu' uvi' ta'an xu'un' ya'a kual' tixin xatun' jaan'. ³ Sakan' te ni ka'an Jesú s ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ña' kuaan' nda'vi kuu' kaa' ni taan' kua'a' ka xu'un' tixin xatun' kaa' te sakan' sakuu' inga ne ni taan' tu xu'un' tixin nu'. ⁴ Sakan' ña sakuu' tuku ña ndii, ni taan' ña xu'un' ña ni ndoo ndoso' nda'a' ña. Ndisu ña' kaa' ndii, tee' ndee nda'vi kuu' a' ndii, ni taan' ndi' i a' xu'un' ña xito kutiaku a' xiin' —ni kachi a.

Ka'an Jesú s xa'a' ña nduxin xachi yukun' ka'nu'

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵ Te ki' ndatu'un' sava ne yivi' xa'a' ña ndatun' va yuu' yukun' ka'nu' jaan', xiin' xa'a' tuman' ndatun' va ña ni tax' ne yivi', ña ni satiti ra toko' nama yukun' jaan' ndii, ni ka'an Jesú s ndii:

⁶ —Xaa kivi' ña sakuu' ña xito' ndiaa ndo' kaa' ndii, nduxin ndoo a, te kutoto ta'an ka ndee iin yuu' —ni kachi a.

Ka'an Jesú s ndee ña xka'ndia ki' xa kuyatin' ndi' i iin yivi'

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

⁷ Te ni ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Taku'e, çama koo ña ni ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndia te kundani ndu ña xa kuyatin' koo a? —ni kachi ra.

⁸ Te ni ka'an Jesú s xiin' ra ndii:

—Koto xiin' mii' va ndo', tax' ndo' kuni xa'an ndee iin ne yivi' ndo'. Sakan' ña kixin kua'a' te yivi', te iin ndiaa kivi' i, te ka'an

ra ña mii' ra nduu' Cristo, ña ni tianu' Ndisi s saraku' ne yivi', te xa kuyatin' kuii ndi' i iin yivi', kachi ra. Ndisu ndo'o ndii, kundikun ndo' xata' ra. ⁹ Te kii' kuni ndo' kuento ña yoo ñu'u' tuku iin yivi', te nakuita' tei' tu ne yivi' nuu' te xa'ndia chuun' ndii, kund'ni ndo'. Kuachi ndii kuni a ña xi'na ka ña jaan' koo, ndisu suu' xa ndikun te kixin ña kund'ni iin yivi' kii' sakan' —ni kachi a.

¹⁰ Sakan' te ni ka'an ka Jesú s xiin' ra ndii:

—Kunta'an iin ti'vi ne ñu'u' iin yivi' xiin' tuku ti'vi ne yivi'. Te kunta'an tu ne ndiee' iin ñuu xiin' ne ndiee' tuku ñuu. ¹¹ Te kanii' xaan' taan ndiee' iin yivi', te koo tu soko, te koo va tu kui'e, te kuyi'vi xava'a ne yivi' xa'a' ña iyo va jaan', te koo tu ña iyo va ndivi' kii' sakan'. ¹² Ndisu ña kuni ka koo sakuu' ña jaan' ndii, natin te yivi' ndo'o, te sando'o u'vi ra ndo'o, te sanakua'a ra ndo'o nda'a' te kuu' nuu', te xa'ndia chuun' xa'a' vi'e mii' nakaya e', te ko'ni te jaan' ndo'o vi'e kaa. Te sanakua'a tu ra ndo'o nda'a' rey xiin' nda'a' te xa'ndia chuun' ka'nu' xa'a' a ña ndikun ndo' yu'u, ¹³ te ndiee yu'u' ndo' xa'a' i nuu' te ka'nu' jaan'. ¹⁴ Sakan' na kuii' chituni ndo' xiin' nimá ndo' ña ka'an ndo' xa'a' ndo' nuu' te jaan', ¹⁵ kuachi ndii mii' yu'u tax' ña xini tuni ndo', te tax' tu i kuento ña ndichi va ka'an ndo' nuu' te jaan'. Te ndee iin te ndasi ta'an xiin' ndo' jaan' koo' chukuu' nakujin ra nuu' ña ka'an ndo' jaan'. ¹⁶ Te ndo'o ndii, ndee yuva' si'i' ndo', xiin' ta'an mii' ndo', xiin' ne iin kuu' xiin' ndo', xiin' ne xini ta'an xiin' ndo' ndii, sanakua'a ña ndo'o nda'a' te ka'nu' jaan'. Te sava ndo' ndii, ka'ni' te jaan' ndo'o. ¹⁷ Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'o xa'a' ña ndikun ndo' yu'u. ¹⁸ Ndisu ndo'o ndii, ndee iin ixi'

xíni' ndo' ndõñu'u' saka. ¹⁹ Te naa' kundjieni naa kundieni ndo' nuu' tundo'o' jaan' ndii, natjijn ndo' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i'.

²⁰ 'Va'a, te kij' kunj ndo' ña saa xinundu'u' ñuu' Jerusalén yo'o' yoo te xín' ndii, kunj ndo' ña xa kuyatin' kuii ndoñu'u' xachi' a. ²¹ Te ne ndiee' ñu'u' Judea kij' sakan' ndii, na kunu' nja ku'un nja tejn iku', te yoo ka ndiee' tixin ñuu' yo'o' kij' sakan' ndii, na kunu' ki'i' nja, te yoo ka naa xa'a' ku'u' kij' sakan' ndii, na nãndjiko' ka nja ñuu' yo'o'. ²² Sakan' ña kivi' jaan' nduu' ña sando'o' Ndiosí ne ndiee' ñuu' yo'o', te xinu' sakuu' ña ka'an tu'un a xa'a' ñuu' yo'o'. ²³ U'vi va kundõ'o' ña' ñu'u' si'e xiin' ña' sachichin' si'e kivi' jaan'. Kuachí ndii kundõ'o' va sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' yo'o', te kua'a' va sando'o' Ndiosí ne ndiee' ñuu' yo'o'. ²⁴ Sava nja ka'ni' ra xiin' ichi, te sava nja tijn ra, te ku'un nja xiin' ra ki'in' va ñuu' iin yivi' mi' ndiee' ne tuku'. Te ne tuku' jaan' ndii, vjko' ni'i' nja ñuu' Jerusalén ndee skachi' xinu' kivi' ña tava' Ndiosí ne jaan'.

So'o saa a kij' nãndjiko' Jesús iin yivi'

(Mt. 24:29-35,42-44; Mr. 13:24-37)

²⁵ 'Kij' sakan' ndii, koo ña iyo va nuu' ñu'u' xiin' nuu' yoo', xiin' nuu' tiuun'. Te ne yivi' nuu' ñu'u' iin yivi' ndii, sana xini' nja, te kuyi'vi va nja xa'a' ña iyo va ni'i' mjni' ka'nu', xiin' ña ndiee' va nuta tikui nuu' mjni' jaan'. ²⁶ Te ne yivi' jaan' ndii, kunjãa' xachi' nja ña yi'vi nja xanini nja xa'a' ña xito' xka'ndia nuu' ñu'u' iin yivi', sakan' ña ndee ña ndjee' ña yoo ndjivi' ndii, taan ndjee' a. ²⁷ Sakan' te kunj nja yu'u, ña nduu' tu te yivi', ña kuaxi' i nuu' iin viko' xiin' kua'a' ya'a ña ndjee' xiin' ña yi'é ndatun' koo' chukuu'. ²⁸ Kij' xa'a' xka'ndia ña jaan' ndii, sandjieni

xiin' mii' ndo', te ndani' i ndo' nuu' ndo', sakan' ña xa kuyatin' kuii kaku' ndo' saa Ndiosí —ni kachi' a.

²⁹ Te ni ka'an tu Jesús xiin' ra iin ña ka'an ndiaa ndii:

—Koto ndo' naa xaa' tun' higuera, uun ndee ka inga nuu' itun'. ³⁰ Kij' xini ndo' xa'a' naka'ndi yuku' tun' jaan' ndii, kundani' ndo' ña xa kuyatin' kuii kun sav'i'. ³¹ Te sakan' tu kij' kunj ndo' koo ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundani' ndo' ña xa kuyatin' kuii ka'ndia chuun' Ndiosí iin yivi'. ³² Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ña kuni' ka kuyi' sakuu' ne ndiee' iin yivi' vitin, te xka'ndia sakuu' ña jaan'. ³³ Ndjivi' xiin' ñu'u' iin yivi' ndii, ndoñu'u' a, ndisu tu'un yu'u' yu'u' ndii, koo' kivi' ndoñu'u' a.

³⁴ 'Koto xiin' mii' ndo', te ndiõo' ini nimá ndo' xa'a' ña si'i', ña yoo iin yivi', xiin' xa'a' ña ko'o xka'ndia ndo' vino, xiin' xa'a' ña ndi'ni nimá ndo' xa'a', ña yoo iin yivi' yo'o'. Sakan' ña iyo xaa' kivi' jaan' kij' koo' a naá nimá ndo'. ³⁵ Kuachí ndii xaa' ña jaan' nuu' sakuu' ne yivi', ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' iin yivi', ndee naa iin yo'o' ña sékun te yivi'. ³⁶ Xa'a' a jaan' na koo tu'va va ndo', te ka'an va ndo' xiin' Ndiosí, te kuyi' sakahú a ndo'ó nuu' sakuu' ña koo jaan', te ka'an nuu' ndo' kujta ndo' kivi' jaan' nuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachi' Jesús.

³⁷ Te sania'á Jesús tu'un Ndiosí nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' iin ke'in', te ñuu kua'an a xiki' ña nani' Olivos, te ikan' ndoó a. ³⁸ Te sakuu' ne yivi' kua'an nja'a nuu' ki'e yukun' jaan', te kunj so'o' ña'a' nja.

22

So'o ni xaa a kij' ni ndatu'un' tuni te kuu' ka'nu' saa kuyi' ka'ni'

ra Jesús

(Mt. 26:1-5,14-16; Mr. 14:1-2,10-11; Jn. 11:45-53)

¹ Xa kuyatin' koq vjko' ña nani' pascua, ña xi xixi' ne yivi' xita' va'a ña kōo' yuchi' levadura saká xiin'. ² Te sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, xa'a' ña yi'vi ra ne yivi' na ni nanduku' ra saa saa ra te ka'ni' si'e ra Jesús.

³ Te ni sko'nu' ña ndiva'a nimá Judas, te nani' tu' Iscariote, te nduu' iin te uxí uvi' ta'an te nda'a' xa'a' Jesús. ⁴ Te ni xa'an ka'an ra xiin' sutu kuu' nuu' xiin' te xa'ndia chuun' nuu' te xito' yukun' saa saa ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'. ⁵ Kij' ni xini so'o sutu jaan' ña ni ka'an te jaan' ndii, va'a ni kunj ra, te ni taxí ra kuento ra ña taxí ra xu'un' nda'a' Judas xa'a' ña jaan'. ⁶ Te ni taxí Judas jaan' kuento ra ña sanakua'a ra Jesús kij' kōo' ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a. Sakan' te ni xa'a' nanduku' ra saa saa ra te sanakua'a ña'a' ra nda'a' te jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xixi' Jesús ña xaxi' xakuaa' xa'a' vjko' pascua

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

⁷ Te ni tondja kivi' ña xixi' ne yivi' xita' va'a, ña kōo' yuchi' levadura saká xiin', kij' xa'ni' ña mbee kualí xa'a' vjko' pascua. ⁸ Sakan' na kuii' ni ti'vi' Jesús Pedro xiin' Juan ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo', te sava'a ndo' ña kuxi' e' xakuaa' xa'a' vjko' pascua —ni kachí a.

⁹ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Mii' kuní un' sava'a ndu ña xaxi' jaan'? —ni kachí ra.

¹⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' ko'ni' ndo' ñu'u' kua'an ndo' ndii, kunj ndo' iin te yivi', te ni'i' iin yoo' tikui, kua'an ra. Kundikun ña'a' ndo' ndee vi'e mii' sko'nu' ra, ¹¹ te ka'an ndo' xiin'

te xiin' vi'e jaan' ndii: “Ka'an xto'o e' ndii: ¿Mii' yoo cuarto mii' kuxi' i ña xaxi' xakuaa' xa'a' vjko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' i?, kachi a”, kachí ndo'. ¹² Te sania'á te jaan' ndo'ó iin cuarto chie, ña iin' xata' vi'e ninu, te xa' yoo tu'va cuarto jaan'. Te ikan' sava'a ndo' ña kuni a kuxi' e' —ni kachí Jesús.

¹³ Te ni xa'an te jaan', te ni xka'ndia xna'a a saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra jaan'. Te ni xava'a ra ña xaxi' xa'a' vjko' pascua ikan'.

¹⁴ Kij' ni xaa hora ndii, ni xikundu'u' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a te kuxi' ña nuu' mesa. ¹⁵ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa ndee' xikan' nimá i ña kuxi' inga' i xiin' ndo' ña xaka'nu' e' xa'a' vjko' pascua yo'o' ña kuni ka' kundo'o u'vi' i. ¹⁶ Sakan' ña ka'an i xiin' ndo' ña saka'nu' ka' i ña kaa' ndee skachi' xaa' kivi' ña kuxi' inga' i xiin' ndo' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachí a.

¹⁷ Sakan' te ni ki'in a iin copa, te ni taxí a ña chindani Ndiosí. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ki'in ndo' ña yo'o', te ko'o' sakuu' ndo' sie sie. ¹⁸ Sakan' ña ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, kō'o' ka' i vino, te' kuva'a xiin' uva, ndee kij' xaa' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' —ni kachí a.

¹⁹ Ndij' jaan', te ni ki'in a xita' va'a, te ni taxí a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxí ña'a' a nda'a' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'j i, ña xito' kivi' xa'a' ña va'a ndo'ó. Sakan' na ndee vitin, te ndee nuu' ku'un' e' ndii, na saa ndo' ña kaa' naka'an' ndo' ña ni xi'i' i xa'a' ndo' —ni kachí a.

²⁰ Iin kachi ni xaa tu' a kij' ndij' ni xixi' a xakuaa' jaan' xiin' te jaan' ndii, ni ki'in a iin copa, te ni ka'an a ndii:

—Te' naá tixin ña yo'o' nduu' nii' i, ña kuitia xa'a' kuachi' ndo'ó, te xiin' ña kaa' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa'

xa'a' ndo'. ²¹ Ndisu te sanakua'a yu'u nda'a' te ndasi' yu'u ndii, nuu' mesa yo'o' ndu'u' ra xiin' i vitin xixi' ra xiin' e'. ²² Sakan' na yu'u, na nduu' tu te yivi' ndii, xa ikan' yoo i kua'an i saa nii' ni chituni Ndiosi na kund'o'o i. Ndisu chie va tundo'o' kund'o'o te sanakua'a yu'u —ni kachi a.

²³ Ikan' te ni xa'a' ndatu'un' ta'an' mii' te jaan' na yoo tu nduu' te sanakua'a na jaan'.

Sania'a Jesús ndee ne yivi' nduu' ne ka'nu' ka

²⁴ Te ni xa'a' kani' ta'an' kuento te nda'a' xa'a' Jesús xa'a' yoo nduu' te ka'nu' ka tein mii' ra. ²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' jin yivi' ndii, sakuiso' chuun' ra ne nduu' ne ta'an' ra. Te kuu' nuu' jaan' ndii, xtanj va ra na ka'an ne yivi' na te xito' nuu' nduu' ra, kachi na. ²⁶ Ndisu ndo'o ndii, saa ndo' sakan'. Süu' jaan' ndii te nduu' te ka'nu' ka tein ndo'o ndii, na kuu ra ndee naa te kuasa' ka'nu', te te ni' ichi' nuu' ndo' ndii, na kuu ra ndee naa te xika' nuu' nuu' ndo'.

²⁷ Sakuu' e' xini ndii, te xixi' nuu' mesa ndii, te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' te xaxa' na xaxi'. Ndisu yu'u ndii, yo'o' iin' i tein ndo' ndee naa jin te xika' nuu' nuu' ndo'. ²⁸ Ndisu ndo'o ndii, xi yo'o te xi yo'o ndo' xiin' i kij' yoo tundo'o' nuu' i. ²⁹ Xa'a' a jaan' na kuui' sakuiso' chuun' i ndo'o na ka'ndia chuun' ndo' saa nii' ni sakuiso' chuun' yuva' e' yu'u na xa'ndia chuun' i. ³⁰ Sakan' te kuj' ndo' te ko'o ndo' xiin' i mii' ka'ndia chuun' i, te kundiee ndo' nuu' tei ka'nu', te ka'ndia chuun' tu jin ndo'o nuu' uxj uvj ti'vi ne ta'an' e', ne Israel —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Pedro na nako'o jin ndaa' ra Jesús

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

³¹ Te ni ka'an tu xto'o e' ndii:

—Koto un', Simón, na ndiva'a kuu' nuu' ndii, xa ni xikan ndei' a nuu' Ndiosi te kisi a ndo'o ndee naa xaa' te yivi' kij' kuun' ra trigo.

³² Ndisu yu'u ndii, xa ni ka'an nda'vi i xiin' Ndiosi xa'a' un' te nako'o un' na in' un' xini un' yu'u. Te kij' nandiko' tukuu' un' nuu' ichi' i ndii, sandjeni un' nan' un', ne xika' ichi' i xiin' un' —ni kachi a.

³³ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Takuie, süu' vi'e ka kuiti' xa yoo tu'va i te ku'un' i xiin' un'. Süu' jaan' ndii, xa yoo tu'va tu i ndee kuvj i xiin' un' —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Pedro, ka'an i xiin' un' na kij' kuni ka kana nduchié ndii, xa unj ichi' ni ka'an un' na xini un' yu'u —ni kachi a.

Xa ni xaa tundo'o' kund'o'o Jesús

³⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Kij' ni ti'vi' i ndo'o, te ni ka'an i xiin' ndo' na koni' i ndo' xu'un' ndo', ni ndee tindaa' ndo', ni ndee ndixan' ndo' ndii, na'na ni kuni na'a' nuu' ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakujin ra ndii:

—Ü'un', koo' a —ni kachi ra.

³⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndisu vitin ndii, yoo ka kumi' xu'un' ndii, na koni' i ra a, te yoo ka kumi' tindaa' ndii, na koni' i ra a, te yoo ka koo' ichi kumi' ndii, na xiko' ra toto titi ra, te sata' ra jin a. ³⁷ Kuachi ndii ka'an i xiin' ndo' na kuni a xinu na yoso' nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii: “Ni ndasandu na'a' ne yivi' ndee naa te nia'a”, kachi a. Sakan' na sakuu' na yoso' nuu' tutu Ndiosi xa'a' yu'u ndii, kuni a xinu a —ni kachi Jesús.

³⁸ Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Koto un', takuie. Yo'o' yoo uvj ta'an ichi —ni kachi ra.

Ikan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa sakan' kuiti' —ni kachi a.

Ka'án Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mií' nani' Getsemani' (Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Te nì keta Jesús kua'an a xiki' ña nani' Olivos naa xi xaá a. Te nì xikundikun ña'a' te nda'a' xa'a' a kua'an ra xiin' a. ⁴⁰ Te kii' nì xaa a ikan', te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te köyo ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kinì ndo'ó —nì kachì a.

⁴¹ Te nì kuxiḡḡ a nuu' ra ndee naa xika' skana' e' iin yuu', te nì xikuujin xiti' a, te nì ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

⁴² —Tata yuva' i, naa' kuní un' ndii, taxa' un' kundo'o' i tundo'o' chie' yo'o', ña nduu' ndee naa tikui uva. Ndisu saa un' ña kuní yu'u, süu' jaan' ndii, ña kuní mií' un' saa un' —nì kachì a.

⁴³ Sakan' te nì tuvì iin ángele, ña nì kije ndivi', te taxa' a ndije' Jesús. ⁴⁴ Te ndije' ka' ka'án a xiin' Ndiosí, sakan' ña nì ndi'ñi xava'a a. Te koyó teti'in' a nuu' ñu'u' ndee naa koyó ní' mbo'lo na'nu'. ⁴⁵ Ndi'ñi nì ka'an a xiin' Ndiosí, sakan' te nì ndondichi' a, te nì xaa a mií' ndiee' te nda'a' xa'a' a, te nì xinjì a ndiee' ra kixín ra xa'a' a ña suchi' va injì ra. ⁴⁶ Te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na kixín ndo'? Ndokoḡ ndo', te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te köyo ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kinì ndo'ó —nì kachì a.

Sḡ'o nì xaa a kii' nì tijn te yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Te kii' kusaa' iin' ka Jesús ka'án a, te nì tuvì iin ti'vi' ne yivi' kuaxi' nja. Te iin te uxì uvi, te nani' Judas, ni'i' ichi' nuu' nja kuaxi' nja. Te nì kuyatìn ra ndee nuu' Jesús, te nì chito va ña'a' ra. ⁴⁸ Sakan' te nì ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ñáá xiin' ña nì chito un' kaa' sanakua'a un' yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' te kaa'? —nì kachì a.

⁴⁹ Te kii' nì xinjì te nda'a' xa'a' Jesús ña xka'ndiá ikan', te nì ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, ¿ñáá va'a kuun ichi' ña'a' ndu'? —nì kachì ra.

⁵⁰ Te nì satuxu'ví iin te nda'a' xa'a' Jesús jaan' iin te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu', nì xa'ndia ra so'o kua'a te jaan'. ⁵¹ Te nì ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xava'a, vikuijn un' —nì kachì a.

Te nì tondia nda'a' a so'o te nì tuxu'ví jaan', te nì sanda'a ña'a' a. ⁵² Ikan' te nì ka'an a xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' te xito' yukun' jaan', xiin' te xixa nuu' ñu'u, te nì ndekuie tijn ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxi' ndo' te tijn ndo' yu'u xiin' ichi' xiin' itun' ndee naa iin te kui'na'? ⁵³ Kua'a' kivi' nì iin i tejn ndo' sania' á i nuu' ki'e yukun' ka'nu', te nì tijn ndo' yu'u. Ndisu xa nì xaa hora ña saa ndo' sakan', hora ña xa'ndia chuun' ña ndiva'a iin yivi' —nì kachì a.

Ka'án Pedro ña xini' ra Jesús

(Mt. 26:57-58,69-75; Mr. 14:53-54,66-72; Jn. 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Sakan' te nì tijn te jaan' Jesús, te nì xan ndiaka' ña'a' ra vi'e sutu ka'nu'. Te Pedro ndii, nì xikundikun na ra xika' xika' kua'an ra. ⁵⁵ Te kii' nì na'mi te yivi' ñu'u nuu' ki'e sutu jaan' ndii, nì xikundiee ra xitunì' ra saa xinundu'u xiin' a, te nì xikundu'u' tu Pedro tejn te jaan'. ⁵⁶ Ndisu kii' nì xinjì iin ña' xika' nuu' ndu'u' ra xitunì' ra ndii, nì nakoto ndi'e' ña'a' a', te nì ka'an a' ndii:

—Nì xika' tu te kaa' xiin' te jaan' —nì kachì a'.

⁵⁷ Ndisu nì kije yu'u' Pedro ka'án ra ndii:

—Xini' ña'a' i, naa —nì kachì ra.

58 *Iin* kanj' va xka'ndja, te ni xini ña'a' inga te yivi', te ni ka'an ra ndii:

—*Iin* te ndiaka' ta'an' xiin' te kaa' nduu' tu yo'ó —ni kachj' ra.

Ndisu tuku ni ni ka'an Pedro ndii:

—Süvi yu'u, taa —ni kachj' ra.

59 Ni xka'ndja kuyatin' *iin* hora, te ni ka'an inga te yivi' xa'a' Pedro ndii:

—Ña ndaku xna'a nduu' a ndii, xika' tu te yo'ó' xiin' te kaa', sakan' ña *iin* te Galilea nduu' ra —ni kachj' ra.

60 Ni ka'an ni tukuu Pedro ndii:

—Xini i ndee xa'a' ka'an un', taa —ni kachj' ra.

Te na ni ña jaan' ka'an ra, te ni kana nduchié. 61 Sakan' te ni ndjko kuiin xto'ó e', te ni nakoto a nuu' Pedro. Te ni naka'an' Pedro ña xa ni ka'an a xiin' ra ndii: “Kij' kuni ka kana nduchié ndii, xa unj' ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u”, ni kachj' a.

62 Te kij' ni keta ra ikan' ndii, ni xaku suchi' ini va ra.

So'ó ni xaa a kij' ni kanj' te xiin' Jesús

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63 Te yivi', te ndiaa Jesús ndii, ni xa'a' kundi'i' ra xiin' a, te ni kanj' ña'a' ra, 64 te ni satiin' ra pein nuu' a, te ni kanj' ka ña'a' ra ka'an ra xiin' a ndii:

—Nakuni un' yoo ni kanj' yo'ó —ni kachj' ra.

65 Te kua'a' ka ni kanja'a ra xiin' a.

So'ó ni xaa a kij' ni sana'má te kuu' ka'nu' Jesús

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66 Kij' ni kitu' ndii, ni nakaya te xixa nuu' ñuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te ni kixin' ndjaka te yivi' Jesús mii' ni nakaya te ka'nu' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

67 —¿Ñáa yo'ó nduu' Cristo, ña kuaxi sakaku ne yivi'? Ka'an un' xiin' ndu —ni kachj' ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' ka'an i xiin' ndo' ña suvi i ndii, kändixa' ndo'. 68 Te sakan' tu naa' ndatu'un' i ndo'ó ndii, küvi nakujin ndo', te ni ndee sändie'ni' tu ndo' yu'u. 69 Ndisu ndee vitin te ndee nuu' ku'un e' ndii, kuni ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kundu'u' i xiin' kua'a' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' —ni kachj' a.

70 Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' sakuu' ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yo'ó nduu' Si'e Ndiosi, uun? —ni kachj' ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa ka'an ndo', ñaa' nduu' a —ni kachj' a.

71 Sakan' te ni ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Küní ka ne ndjee yu'u' xa'a' ra nuu' e', sakan' ña xa yu'u' mii' ra ni ka'an ra ña ni xini so'ó e' kaa' —ni kachj' te ka'nu' jaan'.

23

So'ó ni xaa a kij' ni iin Jesús nuu' Pilato

(Mt. 27:1-2,11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Sakan' te ni nuta sakuu' te ñu'u' jaan', te ni xan ndjaka ra Jesús nda'a' Pilato. 2 Sakan' te ni xa'a' ra tiin' kuachj' ra Jesús ka'an ra ndii:

—Te yivi' yo'o' ndii, ni xini ndu kuni nata'vi' ra ne ñuu ndu. Te taxi' tu ra ña cha'vi' ndu xu'un' yoo' nda'a' César. Te ka'an tu ra ña suvi ra nduu' Cristo, ña sakaku ne yivi', sakan' na kuii' rey nduu' ra, kachi ra —ni kachj' te jaan'.

3 Sakan' te ni ndatu'un' Pilato Jesús ndii:

—¿Ñáa yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —ni kachj' ra.

Te ni nakujin a ndii:

—Xa mii' un' ni ka'an sakan' —ni kachj' a.

4 Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Kōo' ndee jin kuach'i ndiso' te yivi' kaa' —ni kach'i ra.

5 Ndisu ndiee' ka ka'an te jaan' ndii:

—Te kaa' ndii, natandiee' kini ra ne nuu' ndu' xiin' na sania'a' ra, ni xa'a' xaa' ra na jaan' ndee nuu' Galilea, te ni xaa' ra ndee nuu' Judea yo'o' —ni kach'i ra.

So'o ni xaa' a kii' iin' Jesús nuu' Herodes

6 Kii' ni xini so'o Pilato na jaan' ndii, ni ndatu'un' ra naa' te ni kije' nuu' Galilea nduu' Jesús.

7 Te kii' ni xini ra na ni kije' a nuu' Galilea mii' xa'ndia chuun' Herodes ndii, ni ka'an chuun' ra na kundjaka sakuu' te xixa jaan' Jesús nda'a' Herodes jaan', sakan' na kivi' jaan' ndii, ndu'u' tu te jaan' nuu' Jerusalén jaan'. 8 Kii' ni xini Herodes Jesús ndii, va'a va ni kuni ra, kuach'i ndii kua'a' va kivi' ni xa'ndia na kuni ra nata'an' ra xiin' a, sakan' na ni xini so'o ra ndatu'un' kua'a' ne yivi' xa'a' Jesús, te kuni ra kuni nduchi' nuu' ra jin chuun' ka'nu' na saa a. 9 Te ni ndatu'un' ra Jesús ki'in' nuu' na'a, ndisu ni nakujin a nuu' ra.

10 Te ikan' ndiee' tu sutu kuu' nuu' xjin' te sania'a' tu'un' ndei' Ndiosi tiin' kuach'i u'vi' na'a' ra. 11 Sakan' te ni sandiee' kui'e na'a' Herodes xiin' te xiin' ra, te ni kundi' ra xiin' a chindu'u' ra toto xifu va'a xata' a, te ni sanandiko' na'a' ra nda'a' Pilato. 12 Te kivi' jaan' ni nandu'u' Pilato xjin' Herodes te xini ta'an', sakan' na na nuu' ndii, ni ndasi' ta'an' ra.

So'o ni xaa' a kii' na xa yoo kivi' nduu' Jesús

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:38—19:16)

13 Sakan' te ni ka'an chuun' Pilato, te ni nakaya sutu kuu' nuu', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' nuu,

xiin' sakuu' ne nuu' jaan', 14 te ni ka'an ra xiin' na ndii:

—Ni kixin ndjaka ndo'o te yivi' yo'o' nda'a' i, te ka'an ndo' na kuni nata'vi' ra ne nuu' ndo'. Ndisu yu'u' ndii, ni sana'ma na'a' i nuu' ndo' ita' ndo' kaa', te ni xini i na kōo' ndee jin kuach'i na satavi' na'a' ndo' jaan' ni xaa' ra. 15 Te ni ndee Herodes ni na'in kuach'i te kaa', sakan' na ni sanandiko' tukū' na'a' ra nuu' i. Sakan' na kōo' na xata'an' kivi' ra xa'a' ni xaa' ra. 16 Xa'a' a jaan' na kuii' ka'an chuun' i, te kaxi' va' ra, ndi' i jaan', te sando'o ndika' na'a' i —ni kach'i ra.

17 Te sakuu' ichi' kii' nasuku' vjko' jaan' ndii, kuni a na saña' Pilato jin te naa' vi'e kaa. 18 Ndisu jin ni nda'a' ni kuaa' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' ka'an na ndii:

—Te naa' ka'ni' un', te saña' un' Barrabás —ni kach'i na.

19 Te Barrabás jaan' ndii, naa' ra vi'e kaa xa'a' na ni kunta'an' ra xiin' te xiin' romano, xiin' xa'a' a na ni xa'ni' ra jin te yivi'.

20 Te ni ka'an tukuu' Pilato xiin' ne yivi' jaan' xa'a' na ni kuni ra saña' ra Jesús. 21 Ndisu ne jaan' ndii, so'o ti'e' ka ka'an na ndii:

—Nuu' krusin' kuxi' un' te naa', nuu' krusin' kuxi' un' te naa' —ni kach'i na.

22 Te ni ka'an ni tukuu' Pilato xiin' na' ichi' na un' ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee na na'a' ni xaa' ra? Kōo' ndee jin kuach'i na xata'an' kivi' ra xa'a' ni na'in yu'u. Xa'a' a jaan' na kuii' ka'an chuun' i, te kaxi' ra, ndi' i jaan', te sando'o ndika' na'a' i —ni kach'i ra.

23 Ndisu ne jaan' ndii, so'o ti'e' ka ka'an na na nuu' krusin' na kuxi' na'a' ra. Te xa'a' a na ti'e' va ni kuaa' na xiin' sutu kuu' nuu' nuu' Pilato ndii, ni xinu' xa'a' na ndioo' ini na jaan'. 24 Sakan' na ni nakujin yu'u' Pilato saxinu' ra na kuni ne jaan'. 25 Te ni ka'an chuun' ra, te ni saña' te kuni ne jaan', te naa' vi'e' kaa xa'a' na ni

kun̄ta'an' ra xiin' t̄e xiin' romano, xiin' xa'a' a ña ni xa'ni' ra iin t̄e yivi'. Ndisu ni sanakua'a ra Jesús t̄e kuv̄i a saa ka'an nimá ne jaan'.

Sq'o ni xaa a kii' ni kuxi t̄e xiin' Jesús nuu' krusín

(Mt. 27:32-56; Mr. 15:21-41; Jn. 19:17-30)

²⁶ Kii' ni k̄iee t̄e xiin' kua'an ra xiin' Jesús ndii, ni nata'an' ra xiin' iin t̄e ni k̄iee ñuu Cirene, t̄e nani' Simón. T̄e jaan' ndii, mii' xika' ra ni xa'an' ra, t̄e ni nandiko' ra. T̄e ni t̄ijn u'vi ña'a' t̄e xiin' jaan' ña kon̄'i' ra krusín kundikun̄ ra xata' Jesús ku'un̄ ra. ²⁷ T̄e kua'a' va ne yivi', t̄e kua'a' va tu ña'a' xaku' suchi' in̄i ndee tana' ndii n̄a ndikun̄ n̄a xata' Jesús kua'an n̄a. ²⁸ T̄e ni nakoto xata' Jesús nuu' ne jaan', t̄e ni ka'an a xiin' n̄a ndii:

—Ndo'ó, ña'a', ne ndiee' ñuu Jerusalén, kuak̄u ndo' xa'a' yu'u. Süu' jaan' ndii kuak̄u ndo' xa'a' mii' ndo' xiin' xa'a' si'e ndo', ²⁹ sakan' ña xaa kivi' ña ka'an ndo' ndii: “Va'a va kuni ña'a' ña' kuv̄i koq̄ si'e, xiin' ña' k̄oq̄' kivi' ni sakitú' si'e, xiin' ña' k̄oq̄' kivi' ni sachichin' si'e”, kachi ndo'. ³⁰ T̄e kii' sakan' ndii, xa'a' ne yivi' ka'an n̄a xiin' iku' ndii: “Tavi ndo' ndu, t̄e ndo'ó, xiki' ndii, t̄isi'e ndo' ndu”, kachi n̄a. ³¹ Kuachi ndii, naa' xaa' ra sakuu' ña kaa' xiin' yu'u, t̄e nduu' ndee naa itun' i'i' ndii, saa ka v̄i' tu saa ra xiin' ndo'ó, ne nduu' ndee naa itun' ichi —ni kachi a.

³² T̄e ndiaka' tu t̄e xiin' jaan' uvi ta'an t̄e n̄a'a, t̄e ka'ni' tu ña'a' ra. ³³ T̄e kii' ni xaa' ra iin xaan' mii' nani' iki' xini' t̄e ni xi'i' ndii, ni kuxi ra Jesús nuu' krusín ikan'. T̄e t̄e n̄a'a jaan' ndii, tata'vi' xiin' a ni kuxi ña'a' ra nuu' inga krusín, iin ra nda'a' ku'a a, t̄e inga ra nda'a' it̄in a. ³⁴ T̄e ni ka'an a kii' ndiandu'u' a nuu' krusín ndii:

—Tataa, koq̄ ka'nu' in̄i un' xa'a' t̄e kaa', sakan' ña xini' ra ndee ña xaa' ra —ni kachi a.

Ndi'i jaan', t̄e ni kat̄in t̄e xiin' toto a, t̄e kuni' ra yoo nda'a' ndoo i'in a.

³⁵ T̄e ita' ne yivi' kua'a' jaan' xito' ndi'e' n̄a Jesús ikan', t̄e ndee t̄e ka'nu' jaan' ndii, kundi'i' ra xiin' a ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Inga ne yivi' ni sakakú ra, na sakakú xiin' mii' mii' ra v̄iti naa' ndixa xna'a ndii, Cristo, t̄e ni nakaxin̄ Ndiosí sakakú ne yivi', nduu' ra —ni kachi ra.

³⁶ T̄e nii' sakan' xandi'i' tu t̄e xiin' xiin' a taxi' ra vino iya' ko'o a, ³⁷ t̄e ka'an ra xiin' a ndii:

—Naa' ndixa xna'a yo'ó nduu' rey ne judío ndii, sakakú xiin' mii' ki'i' un' —kachi ra.

³⁸ T̄e ni ke'i' ra iin tu'un' yu'u' nuu' krusín jaan' xa'a' ña ni t̄ijn kuachi ña'a' ra ka'an a ndii: “T̄e yo'o' nduu' rey ne judío”, kachi a. T̄e yu'u' jaan' ndii, yoso' a xiin' tu'un' griego, xiin' tu'un' latín, xiin' tu'un' hebreo.

³⁹ T̄e iin t̄e n̄a'a, t̄e ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusín xiin' Jesús ndii, ni xandi'i' ra xiin' a ka'an ra ndii:

—Naa' ndixa xna'a yo'ó nduu' Cristo, ña sakakú ne yivi' ndii, sakakú xiin' mii' mii' un', t̄e sakakú tu un' ndu'u' —ni kachi ra.

⁴⁰ Ndisu ni xi'e inga t̄e n̄a'a jaan' nuu' t̄e jaan' ka'an ra ndii:

—¿Ñáá ni ndee Ndiosí y'i'vi yo'ó, tee' ndee xa yoo un' nuu' tundo'o' yo'o'? ⁴¹ Yoo' ndii, xata'an yoo e' tundo'o' yo'o', sakan' ña xa'a' ña n̄a'a, ña ni xaa e', nacha'vi e', ndisu t̄e kaa' ndii, k̄oq̄' xachi' ña n̄a'a ni xaa' ra —ni kachi ra.

⁴² Sakan' t̄e ni ka'an ka' ra ndii:

—Jesús, naka'an' na un' xa'a' i kii' xa'a' un' ka'ndia chuun' un' —ni kachi ra.

⁴³ Sakan' t̄e ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' vit̄in ndii, kunduu' un' xiin' i ndivi' mii' ndatun' va kaa' —ni kachi a.

Sq'o ni xaa a kij' ni xi'i Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴ Te kij' ni xaa iin ke'in' ndii, ni kuu iin yavi kanii' iin yivi' ndee ni xa'an' ndiko' a kaa uni xakuua'. ⁴⁵ Te ni xi'i' nu'u, te ni ndata' ma'in' toto na ta'nu' i'nu tixin yukun' ka'nu'. ⁴⁶ Sakan' te ni ka'an ti'e' Jesús ndii:

—Tataa, nda'a' yo'ó nataxi' i nimá i —ni kachj a.

Te ndi'i sq'o ni ka'an a na jaan', te ni xi'i a. ⁴⁷ Kij' ni xini te xiin' kuu' nuu' jaan' na ni yoo jaan' ndii, ni saka'nu' ra Ndiosi ka'an ra ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, te ni xachuun' ndaku ni nduu' te kaa' —ni kachj ra.

⁴⁸ Te sakuu' ne yivi' kua'a', ne ni xito ndi'e' na ni yoo ikan' ndii, kuun' iki' na tia'ni na ni nandiko' na xa'a' na suchi' va ini na. ⁴⁹ Ndisu sakuu' ne xini ta'an' xiin' Jesús, xiin' na'a', ne ni ndikun na'a' ni kixin na ndee Galilea ndii, ni ita tu ne jaan' ndee ndoso' jaan' xito' ndi'e' na na ni yoo ikan'.

Sq'o ni xaa a kij' ni ndiee nu'u' nde'i Jesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰ Ni yoo iin te yivi', te ni nani' José, te ni kije nuu' Arimatea, na kandu'u' nuu' nu'u' Judea. Te jaan' ndii, iin te ka'nu' tein te xa'ndia chuun' nduu' ra. Te nduu' tu ra te yivi' va'a, te xachuun' ndaku tu ra. ⁵¹ Te ni ndiatu ini ra xa'a' na ka'ndia chuun' Ndiosi iin yivi' yo'ó'. Sakan' na ni nakuita kuento ra xiin' kuento na ni ndoo te kuu' ka'nu' jaan', ni ndee xiin' na ni xaa te jaan' xiin' Jesús. ⁵² Sakan' na ni xa'an ra nuu' Pilato, te ni xikan ra nu'u' nde'i Jesús. ⁵³ Te kij' ndi'i ni sanuu' ra nu'u' nde'i a jaan' ndii, ni tšuku' ra a iin toto ndika'. Te

ni xa'an chinaa' ra a tixin yavi ndii mii' tia'an kuaa' nu'u' nde'i ndee iin ne yivi', na ni xatia ra toko' kava'. ⁵⁴ Te kivi' jaan' ndii, kivi' na sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' kivi' sábado, na xinandiee' na, nduu' a. Te na'a' ka te xa'a' kivi' jaan'. ⁵⁵ Te na'a', ne ndikun ni kixin xiin' Jesús ndee nu'u' Galilea ndii, ni xa'an na, te ni xini na yavi ndii jaan', te ni xini tu na saa ni chinaa' ra nu'u' nde'i a. ⁵⁶ Te kij' ni nandiko' na mii' ndiee' na ndii, ni xava'a' na suxa xavixin' xiin' xa'an xavixin', te ni ndiee' na kivi' sábado, na xinandiee' ne yivi' saa ka'an chuun' tu'un nde'i Ndiosi.

24

Sq'o ni xaa a kij' ni natia'ku Jesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

¹ Te na'a' va kivi' nuu' xa'a' ximana ndii, ni xa'an tukuu na'a' jaan' yavi ndii mii' naa' nu'u' nde'i Jesús ni'i' na xa'an xavixin' na ni xava'a' na jaan', te ni xa'an tu inga ka na'a' xiin' na. ² Te ni xini na na xa ni nundia'a' yuu' na ndasi yu'u' yavi jaan'. ³ Te kij' ni ko'ni na yavi ndii jaan' ndii, ko'o' ka nu'u' nde'i xto'o' e' Jesús kandu'u' ikan'. ⁴ Kij' ndi'ni ne jaan' ita' na ikan' ndii, numi' va te ni tuvi uvi ta'an te yivi' ni'nu' ra toto yi'é ndatun' va, te ni xikuita ra xiin' na jaan'. ⁵ Te xa'a' a na ni yi'vi va ne jaan', te ni katandiee na nuu' na ndee nu'u' ndii, ni ka'an te yivi' jaan' xiin' na ndii:

—Ndichun nanduku ndo' tein ne ni xi'i na xa tiaku? ⁶ Ko'o' ka a naa' yo'ó', süu' jaan' ndii xa ni natia'ku a. Naka'an' ndo' na ni ka'an a xiin' ndo' kij' xika' ka a nuu' nu'u' Galilea ndii: ⁷ “Yu'u, na nduu' tu te yivi' ndii, kuni a na sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' ne ndiso' kuachi, te kivi' i nuu' krusin, te natia'ku i kivi' na uni”,

ní kachí a xiin' ndo' —ní kachí te jaan' xiin' nja.

⁸ Sakan' te ní naka'an' nja ña ní ka'an Jesús xiin' nja. ⁹ Te kij' ní nandiko' nja mii' ndiee' te uxí jin jaan' ndii, ní ka'an nja sakuu' ña jaan' xiin' ra, te sakan' tú xiin' inga ne ndikún Jesús.

¹⁰ Ña'a', ne ní xini ña ní yoo jaan' ndii, María Magdalena nduu' jin a', xiin' Juana, xiin' María, si'i' Jacobo, xiin' sava inga ña'a', ne ní xa'an xiin' nja. ¹¹ Ndisu ne ndikún ichi' Jesús ndii, ní xanini nja ña ña kuasa' kuni nduu' ña ka'an ña'a' jaan', te ní kuni nja kandixa' ña'a' nja. ¹² Saa ní ndii, ní ndava Pedro, te kua'an ra yavi ndii jaan', te kij' ní xto'ni ra tixin a ndii, ní xini ra ña koo' ka xna'a ñu'u' nde'i Jesús naá ikan', ndee toto, ña ní ndisuku' kuiti' a, ndiee' tixin yavi jaan'. Sakan' te ní nandiko' ra vi'e nandaní va ra xa'a' ña ní yoo ikan'.

So'o ní xaa a kij' ní tuvi Jesús nuu' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a ichi' ña kua'an ñuu' Emaús
(Mr. 16:12-13)

¹³ Sava ní kivi' ña ní natjaku Jesús jaan', te ñu'u' uvi ta'an te ndikún ichi' a ichi' ña kua'an ñuu' Emaús kua'an ra. Te ñuu' jaan' ndii, kuyatin' uxí jin kilómetro xika' naá a te kandu'u' ñuu' Jerusalén. ¹⁴ Te ndatu'un' xiin' ta'an' ra kua'an ra xa'a' sakuu' ña ní yoo. ¹⁵ Te kij' ndatu'un' ra kua'an ra ndii, ní kuyatin' Jesús xata' ra, te kua'an a inga' a xiin' ra. ¹⁶ Ndisu ní nakuni ña'a' ra ní xaa Ndiosí. ¹⁷ Sakan' te ní ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndee xa'a' ndatu'un' ndo'ó kua'an ndo'? —ní kachí a.

Sakan' te ní xikuita te jaan', nda'vi kuni ra. ¹⁸ Sakan' te ní ka'an jin te nani' Cleofas xiin' a ndii:

—Jin ndaa' yo'ó kuiti' nduu' te xka'ndía kua'an ñuu' Jerusalén,

te xini ndee ña ní yoo ikan' iku kañuu' kuiti' —ní kachí ra.

¹⁹ Te ní ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nduu' a ní yoo? —ní kachí a.

Sakan' te ní ka'an ra xiin' a ndii:

—Ña ní ndo'ó Jesús, te ní kije ñuu' Nazaret. Te jaan' ndii, ní ka'an tiakú ra tú'un' Ndiosí, te ní ka'an tú ra a xiin' ña ndiee', te ní xaa tú ra kua'a' chuun' ka'nu' koo' chukuu' nuu' Ndiosí xiin' nuu' kua'a' va ne yivi'.

²⁰ Te sutu' kuu' nuu' xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu' ní sanakua'a' ña'a' nda'a' te romano te ka'ni' ña'a' ra, te ní xa'ni' ña'a' te jaan' nuu' krusín.

²¹ Ndisu ndu'u' ndii, ní ndiatu' ini ndu' ña te jaan' nduu' te sandoó ndiká yoo', ne vi'e Israel, nda'a' te ndasi' yoo'. Te xa uní kivi' kua'an vitin ña ní yoo sakuu' ña jaan'.

²² Te sakan' tú sava ña'a', ne nduu' ti'vi xiin' ndu' ndii, ní sandi'ni nja ndu'. Sakan' ña nja'a' ndi'e' ní xa'an nja yavi mii' naá ñu'u' nde'i Jesús,

²³ ndisu koo' ka a ní xini nja naá. Te ní nandiko' nja, te ní ka'an tú nja ña ní tuvi ndia'vi' ángele nuu' nja, te ní ka'an a xiin' nja ña xa ní natjaku Jesús. ²⁴ Ndi'i' jaan', te ní xa'an jin uvi te nduu' ti'vi xiin' ndu' yavi jaan', te ní xini ra ña naa ní ka'an ña'a' jaan', xna'a' nduu' a. Ndisu ní xini ra Jesús —ní kachí ra.

²⁵ Sakan' te ní ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa küu' kaxi' tú ndo'ó, ran'. Xa kuachí tú kandixa' ndo' ña ní ka'an te ní ka'an tiakú tú'un' Ndiosí xta'an'. ²⁶ ¿Naá xini ndo' ña ní kuni a kundoo' Cristo, ña ní tjanu' Ndiosí sakahú ne yivi', sakuu' ña jaan' ña kuni ka nu'u' a ndivi' mii' natjin a ña ki'in' ka'nu'? —ní kachí a.

²⁷ Sakan' te ní xa'a' sanakuachi' a sakuu' ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí, ña ka'an xa'a' a, ní xa'a' a ndee ña ní ke'i Moisés xiin' ña ní ke'i sakuu' te ní ka'an tiakú tú'un' Ndiosí xta'an'.

28 Te kij' xa kuyatin' ra ñu'u mii' kua'an ra ndii, ni xaa Jesús ndee naa ña ya'a kua'an. 29 Ndisu ni ka'an ndíee' ra xiin' a ndii:

—Ndoq un' xiin' ndu yo'o', xa ni kuqa' va, sakan' te tüvi' ka —ni kachí ra.

Sakan' te ni ko'ni ra jin vi'e, te ni ndoo a ikan' xiin' ra. 30 Kij' ndu'u Jesús te kuxi a nuu' mesa xiin' ra ndii, ni ki'in a xita' va'a, te ni taxí a ña chindani Ndiosí, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxí ña'a' a nda'a' ra. 31 Sakan' te ni nunja' nduchi' nuu' ra, te ni nakuní ra ña Jesús nduu' a. Ndisu xaka'án e', te ni ndí'i a so'q nuu' ra. 32 Te ni xa'a' ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—¿Süu' ni tüe e' ña ndee naa xixí vi' nimá e' kij' ñu'u' e' ichi' kuaxi e', te sanakuachi' a ña yoso' nuu' tutu Ndiosí nuu' e' kuaxi a xiin' e'? —ni kachí xiin' ta'an ra.

33 Xa hora sakan' te ni nandiko' ra ñu'u Jerusalén, te ni ndekuie ra mii' nakayá te uxi jin nda'a' xa'a' a xiin' inga ne ndikún ichi' a. 34 Te ni ka'an ne jaan' xiin' ra ndii:

—Ña ndaku xna'a nduu' a ndii, ni natiaqu xto'q e', xa ni tüvi tu a nuu' Simón Pedro —ni kachí ña.

35 Sakan' te ni ka'an tu te jaan' xiin' ne jaan' sakuu' ña ni xka'ndia xiin' ra ichi', xiin' saa ni nakuní ra Jesús kij' ni sakuachi' a xita' va'a.

So'q ni xaa a kij' ni tüvi Jesús nuu' te ndikún ichi' a

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

36 Kij' ka'an ka te jaan' xa'a' ña jaan' ita' ra, te jin ni tüvi tío' Jesús iin' ndíchi a ma'in' mii' ndíee' ña jaan', te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—Na koq na ña maní' xiin' nimá ndo' —ni kachí a.

37 Ndisu ni yi'vi xava'a ña, sakan' ña ni xaniní ña ña jin i'na' nduu' a. 38 Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Ndichun na yi'vi ndo'? Te, ¿ndichun na kuachí kandixa' ndo'

xiin' nimá ndo'? 39 Koq ndo' nda'a' i xiin' xata' xa'a' i. Yu'u nduu' i. Tondia nda'a' ndo' yu'u te kuní ndo' ña suvi i. Sakan' ña i'na' ndii, koo' ñu'u' nde'i a, te ni ndee koo' tu iki' a ndee naa ña xito' ndo' kumi' yu'u vjün —ni kachí a.

40 Te kij' ndí'i ni ka'an a ña jaan', te ni nia'a a nda'a' a xiin' xa'a' a nuu' ña. 41 Te xa'a' a ña va'a va kuni ña, te nandani xava'a tu ña ndii, kusaa' kuni ka kandixa' xna'a ña ña suvi nduu' a. Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Náa yoo ña xaxi' xaa' ndo'? —ni kachí a.

42 Sakan' te ni taxí ña jin ta'vi' tiaqa' yatan' xiin' tutu yokq nda'a' a, 43 te ni natijn ña'a' a, te ni xixí ña'a' a nuu' ña. 44 Sakan' te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—Ña ni ndo'q i jaan' ndii, xa ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' a kij' ni xika' i xiin' ndo', ña kuni a xiní sakuu' ña yoso' xa'a' yu'u nuu' tu'un nde'i Ndiosí, ña ni ke'i Moisés, xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a, xiin' ña yoso' nuu' tutu Salmos —ni kachí a.

45 Sakan' te ni nunia' a nimá ña, te ni taxí a kundani kaxi' ña xa'a' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí. 46 Te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—Ña yo'q nduu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' Cristo, ña tianu' a sakakú ne yivi', ña kuni a kuví a, te natiaqu a kivi' ña uní. 47 Te xiin' ndíee' a ka'an ndoso' ne yivi' nuu' sakuu' inga ne yivi' jin yivi' xa'a' ña ñama ña nimá ña xa'a' kuachí ña xaa' ña, te koq ka'nu' iní Ndiosí xa'a' ña. Te ñu'u Jerusalén xa'a' ka'an ndoso' ña a. 48 Ndo'ó nduu' ne ni xiní nduchi' nuu' ña ni ndo'q i jaan'. 49 Va'a, yu'u ndii, tü'vi' i ña xa ni ka'an yuva' e' Ndiosí xiin' i taxí a koq xiin' ndo'. Ndisu ndo'ó ndii, ndoo ndo' kundíee' ndo' ñu'u Jerusalén yo'o' ndiatu' ndo' ndee skachi' natijn ndo' ndíee' ña kuaxi ndívi' —ni kachí a.

*Sq'o ni xaa a kii' ni ndaa Jesús
ndivi'*

(Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Ni ya'a, te ni xaka Jesús te nda'a' xa'a' a, te kua'an a xiin' ra ndee ñuu Betania. Te ikan' ni ndani'i a nda'a' a, te ni xañu'u' ña'a' a. ⁵¹ Te kii' iin' a xañu'u' ña'a' a ndii, ni kuxika' a nuu' te jaan', te ni ndaa' a ndivi'. ⁵² Te kii' ndi'i ni xito ka'nu' ña'a' ra ndii, va'a va kuni ra ni nandiko' ra kua'an ra ñuu Jerusalén. ⁵³ Te saa kivi' ñu'u' ra nuu' ki'e yukun' ka'nu' xaka'nu' ra Ndiosí. Sakan' na kundu a.

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Juan ña ka'án xa'a' Jesús

Jesús nduu' Tu'un Ndiosí, te ni kixin a iin yivi'

¹ Ña nuu' kij' tia'an koo iin yivi' ndii, xa yoo ña nduu' Tu'un, te Tu'un jaan' kandu'u' mii' yoo Ndiosí, te ña jaan' nduu' Ndiosí. ² Te ndee ña nuu' ni kandu'u' ña jaan' mii' yoo Ndiosí. ³ Xiin' nda'a' ña jaan' ni xa'a' Ndiosí sakuu' ña'a, te ndee iin ña yoo koo' naa' ni xa'a' ña'a' ña jaan'. ⁴ Ña jaan' nduu' xa'ndu kivi' ñuu, te ña taxi' kivi' ñuu jaan' nduu' ñu'u ña nia'á ichi' Ndiosí nuu' ne yivi'. ⁵ Te ñu'u jaan' yi'é mii' iin yavi, te ña iin yavi jaan' ndii, koo' chukuu' a nda'va ña'a' a.

⁶ Ni ti'vi' Ndiosí iin te yivi', te ni nani' Juan, ⁷ te ndiee yu'u' ra xa'a' ñu'u jaan', te ini sakuu' ne yivi' kunj' ña'a' nja. ⁸ Ni nduu' Juan jaan' ñu'u jaan', süu' jaan' ndii ni kixin ra te ndiee yu'u' ra xa'a' ñu'u jaan' kuiti'. ⁹ Te ña nduu' ñu'u ndixa, ña yi'é nuu' sakuu' ne yivi' ndii, xa kuaxi a iin yivi'.

¹⁰ Ña jaan' ndii, ni xika a iin yivi', te ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi' ndii, ni nakuni ña'a' nja, tee' ndee xiin' nda'a' a ni xa'a' Ndiosí iin yivi'. ¹¹ Ni kixin a mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' a, ndisu ni natiin ña'a' nja. ¹² Ndisu sakuu' ne ni natiin ña'a', te ini tu nja xini ña'a' nja ndii, ni taxi a ndiee' nja te nduu' nja si'e Ndiosí. ¹³ Ne jaan' ndii, nduu' nja si'e Ndiosí xa'a' a ña nduu' nja si'e ne ichi' yata' nja, ni ndee süu' xa'a' a ña ni nakaši' iin' ne yivi', ni ndee süu' xa'a' a ña sakan' ni ka'an nimá te yivi'. Süu' jaan' ndii nduu' nja si'e a xa'a' a ña sakan' ni kunj' mii' Ndiosí.

¹⁴ Te ña nduu' Tu'un jaan' ndii, ni nanduü a iin te yivi', te ni ndu'u' a tejn e'. Te ni xini ndu ña ka'nu' va ña nduu' a, te xiin' a jaan' ni nia'a a ña suvi xna'a a nduu' ña iin ndaa' tilu' si'e Ndiosí. Te ni kumi' tu a kua'a' va ña kundani a ne yivi', te sakan' tu ni nia'a a ña ndixa xa'a' Ndiosí. ¹⁵ Juan ndii, ni ndiee yu'u' tu te jaan' xa'a' ña jaan' ka'an ti'e' ra ndii:

—Xa'a' ña kaa' ni ka'an i kij' ni ka'an i xiin' ndo' ndii: “Ña kuaxi xata' i nduu' ña ka'nu' ka te sakan' yu'u, sakan' ña xa yoo a ndee kij' tia'an tuvi yu'u” —ni kachi ra.

¹⁶ Te xa'a' a ña kumi' a sakuu' ña ndiee' jaan' ndii, nda'a' a natiin' sakuu' yoo' ña xamaní va'a ka vi' vitin. ¹⁷ Kuaxi ndii nda'a' Moisés ni saya'á Ndiosí tu'un ndei' a nuu' e', ndisu nda'a' Jesús ni natiin e' ña xamaní va'a ka, te ni natiin tu e' ña kundani e' ña ndixa xa'a' mii' a. ¹⁸ Ndee iin kivi' tia'an kunj' nuu' ndee iin ne yivi' Ndiosí, ndisu ña iin ndaa' tilu' si'e a, ña iin ndaa' ña yoo' xiin' a jaan', nduu' ña ni nia'a nuu' e' saa kuu' yuva' e' Ndiosí.

Sq'o ni xaa a kij' ni ndiee yu'u' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, xa'a' Jesús

(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

¹⁹ Ña yo'o' nduu' ña ni ndiee yu'u' Juan jaan' kij' ni ti'vi' te judío kuu' nuu' ndee ñuu Jerusalem sava sutu xiin' sava te Levita, te xachuun' tu tixin yukun' ka'nu', te ndatu'un' ra Juan jaan' ndii:

—¿Ndee nuu' चुणुणु ndiso' yo'ó? —ni kachi ra.

²⁰ Te Juan jaan' ndii, ni tiasí yu'u' ra, süu' jaan' ndii ni ndiee yu'u' ndaku ra ka'an ra ndii:

—Süu' yu'u' nduu' Cristo tianu' Ndiosí sakahú yoo' —ni kachi ra.

21 Te n̄i ndatu'un' tũkũyũ ña'a' ra ndii:

—¿Ndee nuu' chuun ndiso' un' na sakan'? ¿Ñáá Elías nduu' un'? —n̄i kach̄i ra.

Te n̄i nakujin Juan ndii:

—Ū'un', süvi j —n̄i kach̄i ra.

Te n̄i ndatu'un' tũkuu' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí, te ndiatu' e', nduu' un'? —n̄i kach̄i ra.

Te n̄i nakujin ra ndii:

—Süvi j —n̄i kach̄i ra.

22 Te n̄i ndatu'un' ka ña'a' ra ndii:

—¿Ndee nuu' chuun ndiso' un' na sakan'? Ka'an un' xiin' ndũ, te kuv̄i nataxi ndũ kuento nuu' te n̄i t̄i'vi' ndu'u. ¿Ndee ña ka'an un' xa'a' m̄ji un'? —n̄i kach̄i ra.

23 Te n̄i nakujin Juan jaan' nuu' ra ndii:

—Yu'u nduu' te ka'an ti'e' mii' ichi' kaa' ndii: “Ndasandaku ndo' ichi' mii' k̄ix̄in xto'o e'”, saa ni' n̄i ka'an Isaiás, te n̄i ka'an tiakú tu'un' a —n̄i kach̄i Juan.

24 Te yivi', te n̄i xa'an ikan' ndii, te fariseo n̄i t̄i'vi' ña'a'. 25 Te tũkũ n̄i n̄i ka'an te jaan' xiin' Juan ndii:

—¿Ndichun na sakuchi' un' ne yivi' kuenta Ndiosí naa' süu' Cristo, ña n̄i t̄janu' Ndiosí sakakú yoo', nduu' un', te n̄i ndee süu' Elías nduu' tu un', te n̄i ndee süu' te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí ndiatu' e' k̄ix̄in nduu' un'? —n̄i kach̄i ra.

26 Te n̄i nakujin Juan nuu' te jaan' ndii:

—Xiin' t̄ikui kujt̄i' sakuchi' yu'u ne yivi' kuenta Ndiosí. Ndisu tejin e' xika' iin ña xini ndo'. 27 Te ña jaan' na'in chuun' nuu' yu'u, sakan' ña ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' yu'u, te n̄i ndee v̄a'a j kundũyũ te ndaxin' iin' ndixan' ki'i' a —n̄i kach̄i ra.

28 Te sakuu' ña jaan' n̄i xka'ndia ñũyũ Betábara, ña kandu'u' tũkũ ta'vi' it̄ia Jordán, mii' n̄i sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí.

Jesús nduu' mbee lulu, ña kuaxi nda'a' Ndiosí

29 Te tũkũ kivi' ndii, n̄i xini Juan jaan' kuaxi Jesús. Te n̄i ka'an ra ndii:

—Koto ndo', kaa' kuaxi ña nduu' mbee lulu, ña nduu' kuenta Ndiosí, te ña kaa' sandoyo' kuach̄i ne yivi' iin yivi'. 30 Xa'a' ña kaa' n̄i ka'an j ki' n̄i ka'an j ndii: “Ña na'in chuun' nuu' yu'u ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' yu'u, sakan' ña xa yoo a ndee ki' t̄ia'an tuvi j.” 31 Te ndii, n̄i nakun̄i yu'u yoo nduu' a, ndisu n̄i xaa j sakuchi' j ne yivi' kuenta Ndiosí te nakun̄i ña'a' yoo', ne Israel —n̄i kach̄i ra.

32 Te sakan' tu Juan ndii, n̄i ndiee yu'u' ra ka'an ra ndii:

—N̄i xini j nuu' Espiritu Ndiosí ndee ndivi' ndee naa nuu' paloma, te n̄i x̄ikui'nu ña'a' a.

33 Te ndii, n̄i nakun̄i yu'u yoo nduu' ña kaa', ndisu ña n̄i sakuiso' chuun' yu'u te sakuchi' j ne yivi' kuenta a xiin' t̄ikui kujt̄i' n̄i ka'an xiin' j ndii: “Kun̄i un' nuu' Espiritu Santo ndee ndivi', te iin kui'nu a iin te yivi', te jaan' nduu' te sakuchi' ne yivi' kuenta j xiin' ña ndiee' Espiritu Santo jaan'”, n̄i kach̄i a xiin' j. 34 Te n̄i xini yu'u ña sakan' n̄i xaa a xiin' ña kaa', te ndiee' yu'u' j ña ña kaa' nduu' si'e Ndiosí —n̄i kach̄i Juan.

S̄o'o n̄i xaa a ki' n̄i xa'a' ndikun ne yivi' Jesús

35 N̄i kitu' tũkũ kivi' ndii, iin' n̄i tũkũyũ Juan jaan' xiin' uvi ta'an te ndikun ichi' ra. 36 Te ki' n̄i xini ra ña xka'ndia Jesús kua'an a ikan', te n̄i ka'an ra ndii:

—Koto ndo', kaa' kua'an ña nduu' mbee lulu, ña nduu' kuenta Ndiosí —n̄i kach̄i ra.

37 Te ki' n̄i xini s̄o'o te uvi ta'an jaan' ña n̄i ka'an ra ndii, n̄i x̄ikundikun ra Jesús jaan'. 38 Te n̄i nandiko' kuiin Jesús, te n̄i xini

a ña ndikún te jaan' xata' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' a nduku' ndo', taa? —ni kachì a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, ¿mii' ndu'u' un'? —ni kachì ra xiin' a. (Te Rabí jaan' kuni kachì a Maestro.)

³⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—To'o' ndo' xiin' i, te kuni ndo' —ni kachì a.

Te ni xa'an ra, te ni xini ra mii' ndu'u' a, te ni ndoo ra ikan' xiin' a kivi' jaan', sakan' ña xa ka kumi' xakuua' ni nduu' a. ⁴⁰ Iin te jaan' ndii, ñani Simón Pedro nduu' ra, te Andrés nani' ra. Te jaan' nduu' iin te uvi ta'an te ni xini so'o ña ni ka'an Juan jaan', te ni xikundikun ra Jesús. ⁴¹ Te ña nuu' ña ni xaa Andrés jaan' ndii, Simón ñani ra ni xa'an' koto ra, te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ni xa'an kuni ndu ña nduu' Mesías —ni kachì ra. (Te Mesías jaan' kuni kachì a Cristo, ña tjanu' Ndiosí sakahú yoo'.)

⁴² Te ni naqa ña'a' ra te kua'an ra nuu' Jesús. Te kij' ni xini Jesús te jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yo'ó nduu' Simón, si'e Jonás. Te vitin ndii, Cefas kunani' un' saa i —ni kachì a xiin' ra. (Te Cefas jaan' kuni kachì a Pedro uun Kava'.)

Sq'o ni xaa a kij' ni ini Natanael ni xini ra Jesús

⁴³ Te tuku kivi' ndii, ni kuni Jesús ku'un a ñu'u' Galilea, te ni nata'an' a xiin' iin te nani' Felipe, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundikun un' yu'u, taa —ni kachì a xiin' ra.

⁴⁴ Te Felipe jaan' ndii, ñuu Bet-saida ni kije ra mii' nduu' tu ñuu Andrés xiin' Pedro. ⁴⁵ Te Felipe jaan' ndii, ni xa'an nanduku' ra Natanael, te kij' ni xini ña'a' ra ndii, ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ni xini ta'an' ndu xiin' te ni ka'an Moisés xa'a' nuu' tu'un ndei' Ndiosí, te ni ka'an tu te ni

ka'an tiakú tu'un a xa'a' te jaan', Jesús, si'e José, te ni kije ñuu Nazaret, nduu' ra —ni kachì ra.

⁴⁶ Te ni ka'an Natanael xiin' ra ndii:

—Jan', ndee iin ña va'a xa'a' yoo' kuvì ketà ñuu Nazaret jaan' —ni kachì ra.

Sakan' te ni ka'an Felipe xiin' ra ndii:

—Va'a, to'o' te kuni nduchi' nuu' ña'a' un' —ni kachì ra.

⁴⁷ Kij' ni xini Jesús ña kuaxi Natanael jaan' nuu' a, te ni ka'an a xa'a' ra ndii:

—Aan', kaa' kuaxi te ta'an' e', iin te xata'an nduu' te Israel. Te nāsaká nimá nduu' ra —ni kachì a.

⁴⁸ Te ni ka'an Natanael xiin' a ndii:

—¿Saa kuvì xini un' yoo nduu' yu'u? —ni kachì ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' tia'an ka'an Felipe xiin' un', kij' iin' un' xa'a' tun' higuera ndii, ni xini i yo'ó —ni kachì a.

⁴⁹ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, yo'ó nduu' si'e Ndiosí. Yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' yoo', ne Israel —ni kachì ra.

⁵⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto ka ni ka'an i ña ni xini i yo'ó xa'a' tun' higuera jaan' kuiti' na kandixa' un' ña ña jaan' nduu' i. Ndisu ña ka'nu' ka kuni un' te sakan' ña jaan' —ni kachì a.

⁵¹ Te ni ka'an ka a xiin' te jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kuni ndo' ña xa ni nunja' yi'e' ndivi', te kuni ndo' kua'a' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ndaa' a ndivi', te nuu' a nuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachì a.

2

Sq'o ni xaa a kij' ni yoo' iin ña tunda'á' ñuu Caná

¹ Ni ya'a unj ta'an kivi', te ni yoo iin ña tunda'á' ñuu Caná, ña naá

nuu' ñu'u' Galilea, te naá tu s'i'i' Jesús viko' jaan'. ² Te ni xa'an tu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ikan', sakan' ña ni tatú ña'a' ne yivi'. ³ Te kij' yoo ka viko' jaan' ndii, ni ndi'i vino, ikan' te ni ka'an s'i'i' Jesús xiin' a ndii:

—Köo' ka vino xaa' nja —ni kachi a'.

⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' s'i'i' a ndii:

—Nanaa, ¿ndichun na ka'an un' xiin' yu'u xa'a' ña jaan'? Kuni ka xaa hora ña nia'a i nuu' ne yivi' chuun ña yoo nuu' i —ni kachi a.

⁵ Sakan' te ni ka'an s'i'i' a jaan' xiin' te xaxa' vino jaan' ndii:

—Saa ndo' ndee ka ña ka'an ra xiin' ndo', taa —ni kachi a'.

⁶ Ni yoo iñu ta'an tinaja na'nu', ña ni ku'a'a xiin' yuu' ikan', te kuyatin' un'i ta'an yoo na'nu' tikui kuv'i ku'un tixin i'in a. Tinaja jaan' ndii, tikui te' sandoo' xiin' mi' ndu'u, ne judío, nuu' Ndiosí xiñu'ú tixin a. ⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' te xaxa' vino jaan' ndii:

—Sakutu' ndo' sakuu' tinaja kaa' tikui —ni kachi a.

Te ni sakutu' kati'i' ra a.

⁸ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Tava' ndo' sie ra' vitin, te kundjaka' ndo' ra' nda'a' te ndiso' chuun' xa'a' viko' —ni kachi a.

Te ni xan ndjaka' ra ra' nda'a' te jaan'. ⁹ Te kij' ni xi'i' te jaan' sie tikui, te' ni nandu'u vino ndii, xini ra naa' tikui ni nduu' ra'. Ndisu xini te xaxa', te ni tava' ra' jaan', ña tikui ni nduu' ra'. Te ni kana' te ndiso' chuun' jaan' te tunda'a'.

¹⁰ Te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Xini e' ña sakuu' ne yivi' ndii, xi'na ka vino va'a xaxa' nja, te kij' xa kuni tuxi' ra' ne ni tatú nja, te xa'a' nja xaxa' nja vino nda'vi. Te ndii yo'ó ndii, ni taxaxa' un' te' va'a ka ndee vitin te xaxa' ra' —ni kachi ra.

¹¹ Ña jaan' nduu' chuun ka'nu' ña nuu', ña ni xaa Jesús. Te ñuu Caná, ña kandu'u' nuu' ñu'u'

Galilea jaan', ni xaa a ña jaan', te xiin' ña jaan' ni nia'a a ña ndjee' ña kumi' a. Te ni ini ka te nda'a' xa'a' a xini ña'a' ra.

¹² Ni ya'a ña jaan', te ni nakaa' Jesús ñuu Capernaum, ni nakaa' s'i'i' a, te ni nakaa' tu ñani a, te ni nakaa' tu te nda'a' xa'a' a. Te ni ndoo nja ndia'vi' kivi' ñuu jaan'.

S'o'o ni xaa a kij' ni taxi' Jesús te ndasandu'u' yukun' ka'nu' ndee naa ya'vi

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

¹³ Xa kuyatin' viko' pascua, ña xaka'nu' ndu, ne judío, sakan' na kuu' ni kaa Jesús ñuu Jerusalén.

¹⁴ Te ni xini a ndiee' te yivi' xiko' ra toro, xiin' mbee, xiin' paloma, nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan'. Te ni xini tu a ndiee' te nama' xu'un'.

¹⁵ Te ni chunta'an' a jin uvi yo'o', te ni taxi' u'vi a sakuu' te ndiee' nuu' ki'e jaan', xiin' mbee, xiin' toro. Te ni kiku' a xu'un' te nama' xu'un' jaan', te ni sanduva a mesa ra. ¹⁶ Te ni ka'an a xiin' te xiko' paloma jaan' ndii:

—Tava' ndo' sakuu' ña'a' ndo' kaa' nuu' ki'e yukun' yo'o', te ndasandu'u' ndo' vi'e yuva' i ndee naa ya'vi —ni kachi a.

¹⁷ Sakan' te ni naka'an' te nda'a' xa'a' a ña yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mi' ka'an a ndii: “Xa yoo i kuv'i i xa'a' a ña ndo'o' i xa'a' vi'e un'”, kachi a.

¹⁸ Xa'a' a jaan' na ni ndatu'un' jin uvi te judío kuu' nuu' Jesús ndii:

—¿Ndee chuun ka'nu' saa un', te nia'a un' ña ndiso' chuun un', te xaa' un' ña ni xaa un' kaa'? —ni kachi ra.

¹⁹ Te ni nakujin a nuu' ra ndii:

—Naa' tani ndo' yukun' ka'nu' yo'o' ndii, kivi' ña un'i, te xa ni nakan' i tuku' a —ni kachi a.

²⁰ Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—¡Jan'! Uvi xiko iñu ta'an kuiya, te ni xinu yukun' ka'nu'

yo'ó. Te yo'ó ka'án ña uní ta'an kivi' kuítí, te ndani'í un' tuku a —ñi kachí ra.

²¹ Ndisu yukun' ña ñi ka'an Jesús jaan' xa'a' ndii, ñu'u' nde'í a nduu' a. ²² Sakan' na kuii' kij' ñi xi'í a, te ñi natíaku a ndii, ñi naka'an' te nda'a' xa'a' a ña ñi ka'an a jaan'. Te ñi kandi'ixa' ra ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' a xiin' ña ñi ka'an mii' Jesús.

Xini Jesús saq iin' nimá sakuu' ne yivi'

²³ Kij' yoo Jesús ñuu Jerusalem xa'a' viko' pascua jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' ñi kandi'ixa' ña'a' xa'a' ña ñi xini ña ña ka'nu' ña ñi xa'a' a. ²⁴ Ndisu Jesús ndii, ñi iní a xini a ne jaan', sakan' ña xini a saq iin' nimá sakuu' ne yivi'. ²⁵ Te ñi kuní ndee iin ne yivi' ka'an xiin' a xa'a' inga ne yivi', sakan' ña xa xini mii' a saq iin' nimá sakuu' e'.

3

Sq'ó ñi xa'a' a kij' ñi ka'an Jesús xiin' Nicodemo ña tuku ñi kuní a nakaku ne yivi'

¹ Yoo iin te fariseo nani' Nicodemo. Iin te ni'í chuun' nuu' ne judío, ne ta'an' e', nduu' ra. ² Te jaan' ndii, ñi xa'an ra nuu' Jesús iin ñuu, te ñi ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, xini ndu ña Ndiosí ñi taxí chuun nda'a' yo'ó, te nduu' un' maestro nuu' ndu'u. Kuachi ndii ndee iin ne yivi' kúvi saq chuun ka'nu', ña xaa' yo'ó, naa' kōo' Ndiosí yoo xiin' ña, te chindíee' ña'a' a —ñi kachí ra.

³ Te ñi ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña naa' kaku iin ne yivi' tuku ichi' saq Ndiosí ndii, kúvi kuní ña ña ka'ndia chuun' a nimá ña —ñi kachí a.

⁴ Te ñi ka'an Nicodemo xiin' a ndii:

—¿Saq tu kúvi kaku iin ne xa xixa tuku ichi', ta'a? ¿Ñáá kúvi

ki'vi tuku ña tixin s'i' ña te kaku tuku ña? —ñi kachí ra.

⁵ Te ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña naa' kaku iin ne yivi' xiin' tuku kuítí, te kaku ña xiin' Espiritu ndii, kúvi natíin ña ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ña. ⁶ Yoo ka kaku' xaa' yuva' s'i' i' ndii, kuenta ne yivi' kuítí' nduu' ña. Te yoo ka kaku' xaa' Espiritu ndii, kuenta Ndiosí nduu' ña. ⁷ Nandaní un' ña ñi ka'an i xiin' un' ña kuní a nakaku un' tuku ichi'. ⁸ Naa kuu' tachi' ndii, xika' a mii' ka kuní a, te xini so'ó un' ni'í xika' a. Ndisu xini un' mii' ñi kixin a, te xini tu un' mii' kua'an a. Iin kachi xaa' tu Espiritu xiin' sakuu' ne ñi sakuu' a tuku ichi' —ñi kachí a.

⁹ Te ñi ka'an Nicodemo xiin' a ndii:

—¿Saq tu kúvi xka'ndia ña ka'an un' jaan'? —ñi kachí ra.

¹⁰ Te ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te sania'a nduu' yo'ó nuu' ne ñuu e', ne Israel, te, ¿saq tu na kundani un' ña ka'an i xiin' un' jaan'? ¹¹ Ña ndaku ka'an i xiin' un' ndii, ka'an ndu ña xini ndu, te ndiee' yu'u' ndu xa'a' ña xini nduchi' nuu' ndu. Ndisu ndo'ó ndii, ñi natíin ndo' ña ndiee' yu'u' ndu. ¹² Naa' küni kandi'ixa' ndo' ña ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña yoo iin yivi' yo'o' ndii, ¿saq tu kandi'ixa' ndo' naa' ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña yoo ndívi'? ¹³ Sakan' ña ndee iin ne yivi' ñi ndaa ndívi' mii' ndu'u' Ndiosí. Ndisu yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ikan' ñi kíee j, te ñi tuví i nuu' ñu'u' iin yivi' yo'o'. ¹⁴ Naa ñi chindu'u' Moisés koq' nuu' iin itun' mii' ichi kaa' xta'an' ndii, sakan' tu tiandu'u' te yivi' yu'u, ña nduu' tu te yivi', nuu' itun', ¹⁵ te sakuu' ne iní xini yu'u' ndii, kōo' kivi' kúvi ña nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii natíin ña kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'í'.

Sq'ó nia'a Ndiosí ña kundani a ne yivi' iin yivi'

16 'Kuachij ndii kundani ya'a Ndiosí ne yivi' iin yivi', sakan' na ni ti'vi' a yu'u, ña nduu' si'e a ña iin ndaa' tilu', iin yivi' yo'o'. Te yoo ka ini xini yu'u ndii, koo' kivi' kuvj nja nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii natijn nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. 17 Kuachij ndii ni ti'vi' a yu'u, ña nduu' si'e a, xaa i iin yivi' te katun' i ne yivi' jaan' xa'a' kuachij nja. Süu' jaan' ndii ni ti'vi' a yu'u xaa i te sakaku ña'a' a xiin' nda'a' i nuu' kuachij nja. 18 Sakan' na yoo ka ini xini yu'u ndii, katun' ña'a' Ndiosí xa'a' kuachij nja, ndisu yoo ka ini xini yu'u ndii, xa ni katun' nja nuu' a, sakan' ña ni ini nja kunj nja yu'u, ña iin ndaa' tilu' si'e Ndiosí. 19 Te xa'a' ña yo'o' nduu' ña katun' Ndiosí ne jaan', ña ni xaa yu'u iin yivi' yo'o', te nduu' i ndee naa ñu'u nuu' nja, ndisu ni kundani ka nja ña kaka njaa' nja te sakan' ñu'u jaan', sakan' ña xachuun' nja'a nja. 20 Kuachij ndii, sakuu' ne xachuun' nja'a ndii, ndasi' nja ñu'u jaan', te küyatin' nja nuu' a koto ka natuvj ña nja'a ña xaa' nja. 21 Ndisu ne xaa' ña ndixa ndii, küyatin' nja nuu' ñu'u jaan', te natuvj ña xaa' nja ña kuni Ndiosí —ni kachij a.

Ndiee' yu'u' ka Juan xa'a' Jesús

22 Ni ya'a ña jaan', te ni xa'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Judea, te ni ndoo nuu' a ikan' xiin' ra. Te ni sakuchi' a ne yivi' kuenta Ndiosí. 23 Te naá tu Juan sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí yatjn ñuu Enón, ña kandu'u' yatjn ñuu Salim, sakan' ña yoo kua'a' tikui ikan'. Te ni kixin ne yivi', te ni chichij nja kuenta Ndiosí ni xaa ra. 24 Sakan' ña kuni sko'ni' te ndiso' chuun' Juan jaan' vi'e kaa kivi' jaan'.

25 Te kivi' jaan' ndii, ni kanj ta'an kuento te ndikún ichi' Juan jaan' xiin' inga te judio xa'a' saa kuni a saa ne yivi', te sandoo xiin'

mii' nja nuu' Ndiosí. 26 Te ni kixin ka'an te ndikún ichi' Juan jaan' xiin' ra ndii:

—Rabí, te ni iin xiin' un' tuku ta'vi' yu'u' itia Jordán, te nduu' te ni ndjee yu'u' un' xa'a' ndii, sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí. Te sakuu' ne yivi' kua'an mii' iin' ra —ni kachij ra.

27 Te ni ka'an Juan xiin' te jaan' ndii:

—Ndee iin ne yivi' küvj na'in chuun' naa' taxij Ndiosí a nda'a' nja ndee ndivi'. 28 Xa mii' ndo'ó nduu' te ni xinj so'o ña ni ka'an i ndii: “Süu' yu'u nduu' Cristo, ña sakaku ne yivi'. Süu' jaan' ndii ni taxij Ndiosí chuun' nda'a' i te ki'in ichi' i nuu' ña jaan'.” Sakan' ni kachij i. 29 Sakuu' e' xini ña nda'a' te tunda'á yoo ña tunda'á. Ndisu te xini ta'an' xiin' ra ndii, xa ikan' iin' ra, te xika' nuu' ra nuu' te jaan'. Te kij' xini so'o ra ndatu'un' te jaan' xa'a' ña tunda'á xiin' ra ndii, va'a va kuni ra. Xa'a' a jaan' na sakan' tu yu'u ndii, xa ni xinu ña kuation' nimá i jaan' vitjn. 30 Ña jaan' ndii, kuni a ña so'o küu ka'nu' ka a, te yu'u ndii, so'o nuu' ka ña kuu' ka'nu' i.

Ña ni kije ndivi' nduu' Jesús

31 'Ña ni kije ndivi' ndii, ka'nu' ka ña nduu' a nuu' sakuu' ne yivi'. Te ne ni kaku iin yivi' yo'o' ndii, kuenta iin yivi' yo'o' kuiti' nduu' nja, te xa'a' ña yoo iin yivi' yo'o' kuiti' ndatu'un' nja. Ndisu ña ni kije ndivi' jaan' ndii, ka'nu' ka ña nduu' a nuu' sakuu' ne yivi'. 32 Ña ni xinj ña jaan', xiin' ña ni xinj so'o a ndiee' yu'u' a xa'a', te ña ndiee' yu'u' a jaan' ndii, ndee iin ne yivi' nätiin' a.

33 Ndisu yoo ka natiin' ña ndiee' yu'u' a jaan' ndii, nakuni nja ña Ndiosí ndii, ña ndixa xna'a nduu' a. 34 Kuachij ndii, ña ni ti'vi' Ndiosí jaan' ndii, tu'un yu'u' mii' Ndiosí ka'an a, sakan' ña ni taxij ndoo a ndjee' Espiritu a nda'a' ña jaan'.

³⁵ Ndiosí, yu'va' a ndii, kundani a si'e a, sakan' na ni sakuiso' chuun' ña'a' a nuu' sakuu' ña yoo. ³⁶ Yoo ka iní xini si'e a jaan' ndii, natíin nja kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. Ndisu yoo ka kuni iní kuni ña'a' ndii, natíin nja kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' jaan'. Süu' jaan' ndii ne xa yoo koo tundo'o' nduu' nja saa Ndiosí —ni kachi Juan xiin' te ndikún ichi' ra jaan'.

4

So'o ni xaa a kii' ni ndatu'un' Jesús xiin' iin ña'a' ña' Samaria

¹ Te ni xini te fariseo kuento ña kua'a' ka ne yivi' ndikún ichi' Jesús ni xaa a te sakan' Juan. Te ni xini tu ra kuento ña kua'a' ka ne yivi' chichi' kuenta Ndiosí mii' iin' a te sakan' mii' naá Juan jaan'. ² (Ndisu mii' Jesús ndii, kōo' ne yivi' sakuchi' vi' a. Te nda'a' xa'a' a nduu' te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí.) ³ Te kii' ni xini xto'o' e' kuento ña ni xini te fariseo jaan' kuento jaan' ndii, ni ketā a ñu'u' Judea jaan', te ni nandiko' a kua'an a ñu'u' Galilea. Te kua'an tu te nda'a' xa'a' a xiin' a.

⁴ Te ni kuni a ña xka'ndia a ñu'u' Samaria te xaa a mii' kua'an a. ⁵ Te ni xaa a nuu' iin ñuu ña nani' Sicar, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Samaria jaan'. Kandu'u' ñuu jaan' yatín xiin' ñu'u' ña ni taxí Jacob nda'a' si'e ra José xta'an' iin yivi'. ⁶ Te ikan' iin' pozo ña ni xa'a' Jacob jaan'. Te xa'a' a ña ni xavi Jesús ni kixín a ichi' jaan' ndii, ni xikundu'u' a yatín yu'u' pozo jaan'. Yatín sava kivi' nduu' a kii' sakan'. ⁷ Sakan' te ni xaa iin ña'a', ña' Samaria, te ki'in a' tikui, te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Saa un' ña va'a, te sakakán un' sie tikui kō'o' i, naa —ni kachi a.

⁸ Te te nda'a' xa'a' a ndii, kōo' ra ndiee' xiin' a, sakan' ña ña xaxi' kua'an sata' ra ñuu jaan'. ⁹ Ndisu

xa'a' a ña nita'an' va'a ne judío xiin' ne Samaria jaan' ndii, ni ka'an ña'a' jaan' xiin' Jesús ndii:

—Jan'! ¿Ndichun na xikán un' tikui nuu' yu'u'? Yo'ó ndii, te judío nduu' un', te yu'u' ndii, ña' Samaria nduu' i —ni kachi a'.

¹⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Naa' xini un' ndee ña nduu' ña va'a, ña xamani' Ndiosí ne yivi', te naa' xini tu un' yoo nduu' ña xikán tikui nuu' un' ndii, mii' un' kakan' tikui nuu' i, te taxí i tikui, te' taxi' kivi' ñuu nda'a' un' —ni kachi a.

¹¹ Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Táku'e, kōo' ndee iin ña'a' ni'i' un' te tava' un' tikui, te pozo yo'o' ndii, kunu xava'a a. Sakan' na kuii', ¿mii' yoo tikui, te' taxi' kivi' ñuu jaan' xaa' un'? ¹² ¿Ñáa xanini yo'ó ña te ka'nu' ka nduu' un' te sakan' xii' yata' ndu Jacob? Ña jaan' ni xa'a' pozo yo'o', te ni ndoo a nda'a' ndu, te yo'o' ni xi'i a tikui xiin' si'e a, xiin' kiti' sana nja —ni kachi a'.

¹³ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Sakuu' ne xi'i' tikui pozo yo'o' ndii, nana'a' te ichi' ni tukuu iní nja. ¹⁴ Ndisu yoo ka xi'i' tikui, te' taxi' yu'u' jaan' ndii, kōo' kivi' ka ichi' tukuu iní nja, sakan' ña tikui, te' taxí yu'u' kō'o' nja jaan' ndii, kandeta' vi' ra' tixín iní nja, te taxí ra' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' nda'a' nja —ni kachi a.

¹⁵ Te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Táku'e, taxí tikui, te' ka'an un' xa'a' jaan', kō'o' i, te ichi' ka iní i, te sakan' kixín ka i tava' i ra' yo'o' —ni kachi a'.

¹⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a, naa. Kua'an te naka un' ii' un' te kixín ndo' yo'o' —ni kachi a.

¹⁷ Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Kōo' ii' i —ni kachi a'.

Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Ñā ndaku ka'án un' ñā ka'án un' ndii, kōō' ij' un', ¹⁸ kuachj ndii xa u'un ta'an ij' un' nī yoo, te te ndu'u' xiin' un' vj̄t̄n ndii, süü' ij' un' nduu' ra. Te xiin' ñā jaan' nī ka'an un' ñā ndixa ndo' —nī kachj a xiin' a'.

¹⁹ Te nī ka'an ñā' jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, tuu j ndii, iin te ka'án tiakú tu'un Ndiosí nduu' un'. ²⁰ Te xij' yata' ndu ndii, xini' iku' kaá' nī xaka'nu' ra Ndiosí, ndisu ndo'ó, ne judío, ka'án ndii, ñuu' Jerusalén nduu' mi' kuní a saka'nu' e' Ndiosí, kachi ndo' —nī kachj a'.

²¹ Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Kandixa' un' ñā ka'án j xiin' un', naá, ñā xa kuyatin' kivi' ñā küní a ñā ku'un ndo' xini' iku' kaá', uun ñuu' Jerusalén te saka'nu' ndo' yuva' e' Ndiosí.

²² Ndo'ó ndii, xini' ndo' yoo nduu' ñā xaka'nu' ndo', ndisu ne judío ndii, xini' ndu yoo xaka'nu' ndu, sakan' ñā nda'a' ndu kiej ñā sakakú Ndiosí ne yivi'. ²³ Ndisu xa tondía kivi' ñā saka'nu' xna'a' ñā'a' ne yivi', te xa nī xaá a vj̄t̄n. Ne jaan' ndii, saka'nu' nja yuva' Ndiosí xiin' ñā ndije' Espiritu a, te saka'nu' ndaku ñā'a' nja saa kuní mi' a. Kuachj ndii sakan' kuní yuva' e' Ndiosí ñā saka'nu' ñā'a' ne yivi'. ²⁴ Ndiosí ndii, Espiritu nduu' a, te ne xaka'nu' ñā'a' ndii, kuní a ñā saka'nu' ñā'a' nja xiin' ñā ndije' Espiritu a, te xaka'nu' ndaku ñā'a' nja saa kuní mi' a —nī kachj a xiin' a'.

²⁵ Te nī ka'an ñā'a' jaan' xiin' a ndii:

—Xini' j ñā kixin Mesías, ñā tjanu' Ndiosí sakakú yoo', ñā ka'án tu ne yivi' nduu' Cristo. Te ki' kixin ñā jaan' ndii, sanakuachi' ndi'j a sakuu' ñā yoo nuu' e' —nī kachj a'.

²⁶ Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Ñā jaan' nduu' yu'u, ñā ndatu'un' xiin' un' —nī kachj a.

²⁷ Ikan' te nī xaá te nda'a' xa'a' a, te nī nandan' ra ñā ndatu'un' a xiin' iin ñā'a'. Ndisu ndee iin ra nī ndatu'un' ñā'a' ndii: “¿Yoo nduu' a nī ndatu'un' ñā'a' un', uun ndee xa'a' ndatu'un' un' xiin' a'?” ²⁸ Te ñā' jaan' ndii, nī nakoo a' yoo a' te kua'an a' ñuu' a' jaan', te nī ka'an a' xiin' ne yivi' ndii:

²⁹ —To'ó' ndo' te kunj ndo' iin te yivi', te nī ka'an xiin' j sakuu' ñā nī xaá j. Tee' te jaan' nduu' Cristo, ñā sakakú yoo', cho' —nī kachj a'.

³⁰ Sakan' te nī kiej ne yivi' ñuu' jaan' te kuan koto ñā'a' nja.

³¹ Te ki' kua'an ñā' jaan' ndii, nī ka'an nda'vi te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Kundu'u' te kuxi un', Rabí —nī kachj ra.

³² Ndisu nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kumi' yu'u iin ñā xaxi', ñā xini' ndo'ó —nī kachj a.

³³ Sakan' na kuii' nī ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ñáá nī kixin ndjaka tu ne yivi' ñā nī xixi' a? —nī kachj ra.

³⁴ Te nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñā xaa' j ñā kuní ñā nī t'vi' yu'u te saxinú e ndii, ñā jaan' nduu' ndee naa ñā xaxi' nuu' j.

³⁵ Ndo'ó ka'án ndii: “Kumi' ta'an yoo' ka' kuní, te nakaya e' ñā savi'”, kachi ndo'. Ndisu yu'u ka'án xiin' ndo' ndii, ndan'j ndo' nuu' ndo', te koto ndo' ñā savi' ñā ita' ndjakan', xa nī chichj ndoo a. ³⁶ Te te nakaya a ndii, ñā va'a kanando ra, te ñā nakaya ra jaan' nduu' ne natjin kivi' ñuu' ñā kōō' kivi' ndi'i. Sakan' te va'a inga' kunj naa kuu' te nī ch'i'j a xiin' te nakaya a jaan'. ³⁷ Sakan' na kuii' ñā ndaku ka'án ne yivi' ki' ka'án nja ndii: “Iin ndaa' ra nduu' te ch'i', te inga ra nduu' te nakaya ñā savi'”, kachi nja. ³⁸ Yu'u ndii, nī t'vi' j ndo'ó te nakaya ndo' ñā savi' mi' nī ch'i'j ndo', süü' jaan' ndii tuky te yivi' nī sando'o' xiin' mi', ndisu ndo'ó nduu' te nī kiej

va'a nuu' chuun ña ni xaa te jaan' —ni kachj a.

³⁹ Te kua'a' va ne Samaria, ne ndiee' ñuu jaan' ndii, ni iní nja ni xiní nja Jesús xa'a' ña ni ndiee yu'u' ña'a' jaan' kij' ni ka'an a' ndii: "Ni ka'an te jaan' xiin' i sakuu' ña ni xaa i." ⁴⁰ Xa'a' a jaan' na kuii' ni ndekuije ne ñuu jaan' nuu' a, te ni ka'an nja xiin' a ña ndoo a ñuu nja jaan'. Te ni ndoo a ikan' uvi ta'an kivi'. ⁴¹ Te kua'a' ka ne yivi' jaan' ni iní xini ña'a' xa'a' ña ni ka'an a xiin' nja. ⁴² Te ni ka'an nja xiin' ña'a' jaan' ndii:

—Süü' iní kuñi' ndu xini ña'a' ndu xa'a' ña ni ka'an un' jaan'. Kuachj ndii ni xiní so'o tu ndu'u ña ka'an a. Te xiní tu ndu ña ña ka'a' xna'a' nduu' Cristo, ña sakakú ne yivi' iin yivi' nuu' kuachj nja —ni kachj nja.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús tiaq si'e iin te xachuun' nuu' rey

⁴³ Te kij' ni xka'ndia uvi ta'an kivi' jaan' ndii, ni na'in tukuu a ichi' te kua'an a ñu'u' Galilea. ⁴⁴ Sakan' ña mii' Jesús ni ka'an ña ndee iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, kôo' xito' ka'nu' ña'a' ñuu mii' ra. ⁴⁵ Te kij' ni naxaa a ñu'u' Galilea ndii, ni natjin va'a ña'a' ne yivi', sakan' ña kua'a' nja ni xiní chuun ka'nu' ña ni xaa a ñuu Jerusalén kij' ni yoq viko' pascua. Kuachj ndii ni xa'an tu ne jaan' kij' ni yoq viko' jaan'.

⁴⁶ Sakan' te ni xaa tukuu a ñuu Caná, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan', mii' ni sanandu'u' a tikui vino. Te ñuu Capernaum ni yoq iin te xachuun' nuu' iin rey, te jaan' ndii, ni kunj kuvj si'e ra. ⁴⁷ Kij' ni xiní te jaan' kuento ña ni kiej Jesús ñu'u' Judea, te ni naxaa a ñu'u' Galilea ndii, ni xa'an ra mii' iin' a, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ña saa a ña va'a, te naxaa a ñuu ra, te sanda'a a tiaq si'e ra, te xa kuni kuvj kuii. ⁴⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' künj ndo' xaa' i chuun ka'nu', uun ña nandaní ne yivi' ndii, kôo' kivi' iní ndo' kunj ndo' yu'u, ran' —ni kachj a.

⁴⁹ Te ni ka'an te ndiso' chuun' vie jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, to'o' ki'i' xiin' i ña kuni ka kuvj si'e i —ni kachj ra.

⁵⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuan nu'u vi'e un'. Xa ni nda'a si'e un' jaan' —ni kachj a.

Te ni kandixa' te jaan' ña ni ka'an Jesús xiin' ra, te ni keta ra kuan nu'u ra. ⁵¹ Te kij' naxaa' ra kua'an nu'u ra ndii, ni kixin nata'an' te xika' nuu' nuu' ra xiin' ra, te ni ka'an te jaan' xiin' ra ña xa ni nda'a si'e ra. ⁵² Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' te xiin' si'e ndee hora ni xa'a' va'a kuni si'e ra jaan'. Te ni nakuijn te jaan' ndii:

—Ka iin iku ni kiej ña'a' ka'ni' —ni kachj ra.

⁵³ Sakan' te ni xiní te nduu' yuva' jaan' ña sava ni hora jaan' ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: "Xa ni nda'a si'e un'", ni kachj a. Xa'a' a jaan' na iní ra xini ra Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. ⁵⁴ Te ña jaan' nduu' chuun ka'nu', ña uvi, ña ni xaa Jesús kij' ndi'i ni kiej a ñu'u' Judea, te ni naxaa a ñu'u' Galilea jaan'.

5

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kivi kaka

¹ Te ni ya'a ña jaan', te ni yoq iin viko' ne judío, ne ta'an' e', ñuu Jerusalén. Te ni kaa Jesús ñuu jaan'. ² Te yatín yi'e' ña nani' Mbee naá iin pila ña nani' Betesda xiin' tu'un hebreo. Te yu'u' miní jaan' ita' tu u'un ta'an tia'va'. ³ Te ndiee' kua'a' xava'a ne kuni kuvj tixin tia'va' jaan'. Sava nja nduu' ne kui'e nuu', te sava nja nduu' ne kuvj kaka, te sava tukú nja nduu' ne ni xi'i xa'a', uun ne ni xi'i nda'a'. [Te ndiatu' nja ña kanda tikui pila jaan'. ⁴ Sakan' ña xaá ndii, nuu'

jin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto' o e' Ndiosí, te sakanda a ra'. Te yoo ka nda'ni nuu' kij' ndi'j sakanda a ra' ndii, nda'a ña ndee ka nuu' kui'e ndo'o' nia.] ⁵Te tejin ne jaan' kandu'u' jin te yivi', te xa kua'an oko xa'un un' kuyi'a kuni kuvj. ⁶Te kij' ni xini ña'a' Jesús ikan', te ni xini a ña xa na'a' va kuni kuvj ra' ndii, ni ka'an a xiin' ra' ndii:

—¿Ñáá kuni nda'a un', taá? —ni kachj a.

⁷Te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, koo' ndee jin ne yivi' ni'j' i chindiee' yu'u, te sko'ni' nia yu'u pila kaá' kij' kanda tikui. Te kij' kuan sko'nu' i tijin ra' ndii, xi'na inga ne yivi' sko'ni' —ni kachj ra.

⁸Te ni ka'an a xiin' ra' ndii:

—Ndondichj un', te na'in un' tun' xto un', te kaka un' —ni kachj a.

⁹Xaka'an e', te ni nda'a ra, te ni na'in ra tun' xto ra, te ni xa'a' xika' ra. Te kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi', nduu' a kij' sakan'. ¹⁰Xa'a' a jaan' na kui' ni ka'an te judío kuu' nuu' xiin' te ni kunj kuvj jaan' ndii:

—Kivi' sábadó, ña xinandiee' e', nduu' a vitin, sakan' na su'un ni'j un' tun' xto ña'a' —ni kachj ra.

¹¹Te ni nakujin te jaan' nuu' ra ndii:

—Te ni sanda'a yu'u ni ka'an xiin' i ndii: “Na'in un' tun' xto un', te kaka un'”, ni kachj ra xiin' i —ni kachj ra.

¹²Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tiaa, te ni ka'an xiin' un' na'in un' tun' xto un', te kaka un'? —ni kachj ra.

¹³Te ni kunj kuvj jaan' ndii, xini ra yoo nduu' ña ni sanda'a ña'a', kuachj ndii kua'a' ne yivi' yoo ikan', te ikan' ni naka'ni Jesús.

¹⁴Ni ya'a, te ni xini ña'a' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto un', vitin ña xa ni nda'a un' ndii, sãa ka un' kuachj, koto

ka kundó'o u'vj ka un' —ni kachj a.

¹⁵Sakan' te kua'an te jaan', te ni ka'an ra xiin' te judío kuu' nuu' jaan' ña Jesús nduu' ña ni sanda'a ña'a'. ¹⁶Xa'a' a jaan' na ni sando'o' te judío jaan' Jesús, te ni chitun' ra ka'ni' ña'a' ra xa'a' a ña xaa' a chujun jaan' kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi'. ¹⁷Te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Yuva' i Ndiosí ndii, xachuun' na xachuun' a, te sakan' tu xaa' yu'u —ni kachj a.

¹⁸Xa'a' a jaan' na ndiee' ka nduku' te jaan' saa kuvj ka'ni' ña'a' ra. Süu' xa'a' a ña xaa' a ña xata'an saa e' kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi', kuiti' kuni ka'ni' ña'a' ra. Süu' jaan' ndii sakan' tu xa'a' a ña ka'an a ña Ndiosí nduu' yuva' a, te xiin' ña jaan' ndasaiin' kachj xiin' mji' a xiin' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ña kumi' a ndiee' xa'a' a ña si'e mji' Ndiosí nduu' a

¹⁹Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ña nduu' si'e mji' Ndiosí ndii, xaa' a ndee jin ña'a' xiin' ña ka'an' mji' a. Süu' jaan' ndii ña xini a xaa' yuva' a kuiti' xaa' a. Sakan' ña sakuu' ña xaa' yuva' a ndii, jin kachi tu xaa' ña'a' si'e a jaan'.

²⁰Kuachj ndii, yuva' ndii, ndani a si'e a, te nia'a' ña'a' a sakuu' ña xaa' a. Te nia'a' ña'a' a chujun ka'nu' ka te sakan' ña xini nduchi' nuu' ndo' vitin, te nandanj ka ndo'. ²¹Sakan' ña naa xaa' yuva' sanatiaku a ne ni xi'j, te taxi' a kivi' ñuu' nia ndii, jin kachi xaa' tu si'e a taxi' a kivi' ñuu' yoo ka kuni mji' a. ²²Kuachj ndii, yuva' a ndii, sana'má a ndee jin ne yivi', süu' jaan' ndii sakuu' chujun jaan' ni taxi' a nda'a' si'e a jaan', te sana'má ña jaan' ne yivi' xa'a' kuachj nia. ²³Sakan' te sakuu' ne yivi' koto ka'nu' ña'a' naa xito'

ka'nu' nja yuva' a Ndiosí. Te yoo ka xito' ka'nu' si'e a jaan' ndii, xito' ka'nu' tu nja yuva' a, ña ni tjanu' ña'a'.

²⁴ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ne taxi' so'qo tu'un ña ka'an i, te inji nja xini nja ña ni tjanu' yu'u ndii, kumi' nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. Te katun' ka nja xa'a' kuachí nja, sakan' ña tee' ndee ni xika nja ichi', ña kua'an mi' kuvi' nja nja, xa kumi' nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' vjtin'. ²⁵ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, xa kuyatin' kivi', te vjtin' nduu' kivi' jaan', ña kunj so'qo ne nduu' ndee naa ne ni xi'i nuu' Ndiosí tachi' yu'u', si'e a. Te ne taxi' so'qo nuu' ña jaan' ndii, natjin nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. ²⁶ Kuachí ndii, naa xaa' yuva' taxi' a kivi' ñuu ne yivi' ndii, nii sakan' tu ni taxi' a ndiee' si'e a jaan', te taxi' ña jaan' kivi' ñuu ne yivi'. ²⁷ Te sakan' tu ni taxi' a ndiee' ña jaan', te sana'má a ne yivi' xa'a' ña nduu' a ña nduu' tu te yivi'. ²⁸ Nandaní ndo' xa'a' ña kaa', sakan' ña xa kuyatin' kivi' ña kunj so'qo sakuu' ne ñu'u' tixin yavi ndii tachi' yu'u' a, ²⁹ te ne ni xaa' ña va'a ndii, natjaku nja, te natjin nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. Ndisu ne ni xaa' ña nja'a ndii, natjaku nja, te koo' nja tundo'o'.

Ndiosí nduu' ña ndiee' yu'u' xa'a' Jesús

³⁰ Kúvi xachi' saa yu'u' ndee jin ña'a xiin' ña ka'an' mji' i. Saa ni' xini so'qo i ka'an yuva' i sana'má i, te sana'má ndaku i. Sakan' ña xaa' i ña kuní mji' i, süu' jaan' ndii ña kuní yuva' i, ña ni tjanu' yu'u' kuji', xaa' i. ³¹ Naa' mji' yu'u' kuji' ndiee' yu'u' xa'a' i ndii, süu' ña ndixa nduu' ña ndiee' yu'u' i jaan', kachi' ndo'ó. ³² Yoo inga ña ndiee' yu'u' xa'a' i, te xini i ndii ña ndixa nduu' ña ndiee' yu'u' ña jaan' xa'a' i. ³³ Ni tjanu' ndo'ó te yivi' te ndatu'un' ra Juan, te

ni ndiee' yu'u' te jaan' ña ndixa xa'a' i. ³⁴ Ndisu tiin' ndiaa yu'u' ña ndiee' yu'u' ne yivi' xa'a' i. Ka'an kuji' i ña jaan' xiin' ndo' te kuvi kaku' ndo' nuu' kuachí ndo'. ³⁵ Juan jaan' ni nduu' ndee naa kaa tuún, te ni tuun a, te ni yi'e a mi' jin yavi. Te ndo'ó ndii, va'a ni kunj ndo' jin xa'a' ni xinj so'qo ndo' ña ni ka'an ra.

³⁶ Ndisu kumi' yu'u' jin ña ndiee' yu'u' ña ndiaa va'vi' ka te sakan' ña ni ndiee' yu'u' Juan jaan'. Sakan' ña chuun ña ni taxi yuva' i nda'a' i te saxinu' e' ndii, xa mji' chuun jaan' nduu' ña nia'á ña yuva' i nduu' ña ni tjanu' yu'u' jin yivi' yo'o'. ³⁷ Te sakan' tu yuva' i, ña ni tjanu' yu'u' ndii, ña jaan' ndiee' yu'u' xa'a' i. Ndee jin kivi' xini so'qo ndo' tachi' yu'u' a, te ni ndee' tia'an kunj tu ndo' saa kaa' a. ³⁸ Te ni ndee' ndoo tu tu'un a nimá ndo', sakan' ña inji ndo' xini ndo' yu'u', ña ni tjanu' a. ³⁹ Sakuaan ndo' ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí, sakan' ña xanini ndo' ña kuvi natjin ndo' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña xaa' ndo' ña ka'an a. Ndisu ña yoso' jaan' ka'an xa'a' yu'u'. ⁴⁰ Te ndo'ó ndii, küni kunj ndo' kunj ndo' yu'u' te kumi' ndo' kivi' ñuu jaan'.

⁴¹ Ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u' ndii, nätiin' yu'u' a. ⁴² Sakan' ña xini i saa iin' nimá ndo', ña ndani ndo' Ndiosí. ⁴³ Yu'u' ndii, kuaxi i kuenta yuva' i, te nätiin' ndo' yu'u'. Naa' inga te yivi' kixin kuenta mji' ra ndii, natjin ña'a' ndo'. ⁴⁴ Kúvi inji ndo' kunj ndo' yu'u', sakan' ña ña tiin' ka'nu' ta'an' mji' i'in ndo' natiin' ndo', te nduku' ndo' ña tiin' ka'nu' jin ndaa' Ndiosí kuji'. ⁴⁵ Vjkujin ndo' ña xanini ndo' ña yu'u' tjin kuachí ndo'ó nuu' yuva' i, sakan' ña xa yoo jin te yivi', te tiin' kuachí ndo'ó. Moisés, te ndiatu' inji ndo', nduu' ra. ⁴⁶ Sakan' ña naa' kandixa' ndo' ña ni ka'an te jaan' ndii, kandixa' tu ndo' ña

ka'án yu'u, sakan' ña xa'a' yu'u ka'án ña ni ke'j te jaan' nuu' tutu. ⁴⁷ Ndisu naa' kändixa' ndo' ña ni ke'j te jaan' ndii, küvi tu kändixa' ndo' ña ka'án yu'u xiin' ndo' —ni kachj Jesús.

6

Sq'o ni xaa a kij' ni sakuxi' Jesús u'un mií te yivi'

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

¹ Ni ya'a ña jaan', te ni keta Jesús kua'an a tuku ta'vi' minj Galilea, ña nani' tu Tiberias. ² Te kua'a' va ne yivi' ni ndikun ña'a' xa'a' a ña ni xini ña chuyun ka'nu' ña xaa' a kij' ni sanda'a a ne kuni küvi. ³ Sakan' te ni kaa Jesús jin xiki', te ni xikundu'u' a ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a. ⁴ Te xa kuyatin' viko' pascua, ña xito' ka'nu' ne judío. ⁵ Kij' ni ndanij Jesús nuu' a, te ni xini a kuaxi kua'a' koo' chukuu' ne yivi' jaan' ndii, ni ka'an a xiin' Felipe ndii:

—¿Mii' tu küvi satá' e' ña xaxi', te samani' e' sakuu' ne yivi' kaa'? —ni kachj a.

⁶ Ni ka'an a ña jaan' xiin' ra te kuni a ndee ña ka'an ra, sakan' ña xa xini a ndee ña saa a. ⁷ Te ni nakujin Felipe nuu' a ndii:

—Te'e' ndee sachuun' e' uvi ciento kivi' ndii, ñani xu'un' te ki'in e' ña kuxi i'in ne yivi' kaa' tee' sie sie —ni kachj ra.

⁸ Te ni ka'an inga te nda'a' xa'a' a, te nani' Andrés, te nduu' ñani Simón Pedro, xiin' a ndii:

⁹ —Yoo jin te sie yo'o', te kumi' ra u'un ta'an xita' va'a yuchi' ce-bada xiin' uvi ta'an tjaka'. Ndisu, ¿mii' kuni ña kaa' nuu' ne yivi' kua'a' kaa'? —ni kachj ra.

¹⁰ Te ni ka'an Jesús ndii:

—Ka'an chuun' ndo' xiin' ne yivi' te kundiee ña —ni kachj a.

Te yoo kua'a' itja ikan', te ni xikundiee ne jaan'. Ña mii' ndi'i te yivi' kuiti' ndii, kuyatin' u'un mií ni kuu ra. ¹¹ Te ni ki'in Jesús

xita' va'a jaan', te ni taxi a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni taxi ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a', ne ndiee' jaan', te jin kachj ni xaa tu a xiin' tjaka' jaan'. Te i'in ne yivi' jaan' ni ki'in saa ka kuu' ña kuni mii' ña. ¹² Te kij' ni nda'ni ña ndii, ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Nakaya ndo' ña xaxi' ña'in', ña ni ndoo ndoso', te ndõnu'u' saka a —ni kachj a.

¹³ Sakan' te ni nakaya ra ña ni ndoo ndoso' jaan', te ni sakutu' ra uxj uvi ta'an íka' na'nu' xiin' xita' va'a ña'in', ña ni ndoo ndoso', ña ni kuu u'un ta'an jaan'. ¹⁴ Sakan' na kuni' ni ka'an ne yivi' jaan' kij' ni xini ña chuyun ka'nu' ña ni xaa jaan' ndii:

—Te kaa' xna'a' nduu' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te ni tjanu' a kixin jin yivi' —ni kachj ña.

¹⁵ Ndisu kij' ni kundani Jesús ña xa xito' jin u'vi ña'a' ña, te ndasandu u ña'a' ña rey ña ndii, ni kaa a mii' sukun ka xini' iku' jaan' kua'an jin ndaa' mii' a.

Sq'o ni xaa a kij' ni xika Jesús nuu' tikui minj

(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

¹⁶ Kij' ni kuaa' ndii, ni nakaa' te nda'a' xa'a' a yu'u' minj jaan', ¹⁷ te ni ko'ni ra jin tundoo', te ni xa'a' xka'ndiá ra minj jaan' nandiko' ra ñuu Capernaum, te xa ni kuñuu. Te tia'an kixin Jesús mii' ñu'u' ra jaan'. ¹⁸ Te ni xa'a' nuta' tikui minj jaan', sakan' ña ndiee' va xika' tachi'. ¹⁹ Kij' xa kua'an tundoo' jaan' xiin' ra yatin' iñu ta'an kilómetro nuu' tikui jaan' ndii, ni xini ra kuaxi xa'a' Jesús nuu' tikui minj jaan', te kuyatin' a tundoo' jaan', te ni yi'vi va ra. ²⁰ Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuän yi'vi ndo', yu'u nduu' i —ni kachj a.

²¹ Sakan' na ni natjin va'a ña'a' ra tixin tundoo' jaan', te ndee jin

kanj' va te ni xaa nu' yu'u' minj' mii' kua'an ra jaan'.

Nanduku' ne yivi' Jesús

²² Kij' ni kitu' tuku' kivi' ndii, ne yivi' kua'a' koo' chukuu', ne ni ndoo tuku' ta'vi' minj' jaan' ndii, ni xini nja na iin ndaa' tundoo' ni iin ikan'. Te ni xini tu nja na ni sko'nu' Jesús tixin tun' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a, süu' jaan' ndii mij' te jaan' kujti' kua'an. ²³ Te ni ndekuje te ñuu Tiberias xiin' inga tundoo' yatın yu'u' minj' mii' ni yoo manj' ne kua'a' jaan' ni xaa xto'o e' kij' ndi' ni taxi a na chindani Ndiosí. ²⁴ Sakan' na kuii' kij' ni xini ne jaan' na koo' Jesús xika' ikan', te ni ndee koo' tu te nda'a' xa'a' a ndii, sakan' te ni ko'ni nja tixin tundoo' jaan', te ni nandiko' nja ñuu Capernaum te nanduku' nja Jesús ikan'.

Yo'o' ka'an Jesús na sivi' a nduu' na xaxi' xna'a' na taxi' Ndiosí

²⁵ Va'a, kij' ni xini na'a' ne jaan' tuku' ta'vi' minj' jaan', te ni ka'an nja xiin' a ndii:

—Rabí, ¿ama ni xaa un' yo'o'? —ni kachj nja.

²⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' na ndo'ó ndii, süu' nanduku' ndo' yu'u' xa'a' a na ni xini ndo' chuun ka'nu' na nia'a' Ndiosí jaan'. Süu' jaan' ndii nanduku' ndo' yu'u' xa'a' a na ni taxi' i na ni xixi ndo' ndee ni nda'ni ndo'. ²⁷ Sachuun' ka ndo' xa'a' na xaxi' na xka'ndia, süu' jaan' ndii va'a ka sachuun' ndo' xa'a' na xaxi' na koo' kivi' xka'ndia, te natjin ndo' kivi' ñuu na koo' kivi' ndi'i'. Yu'u, na nduu' tu te yivi', nduu' na taxi' na jaan'. Kuachj ndii yu'u nduu' na ni ka'an tunj Ndiosí, yuva' e', taxi na jaan' —ni kachj Jesús.

²⁸ Sakan' te ni ka'an nja xiin' a ndii:

—¿Ndee na kuní a saa ndu, takui'e, te saa ndu chuun na kuní Ndiosí? —ni kachj nja.

²⁹ Te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Chuun na kuní kujti' Ndiosí saa ndo' ndii, ini ndo' kunj ndo' yu'u, na ni tjanu' a —ni kachj a.

³⁰ Sakan' na ni ka'an nja xiin' a ndii:

—¿Ndee chuun ka'nu' xaa un' te kunj ndu a, te kandixa' ndu yo'ó? ¿Ndee na kuvj saa un', uún? ³¹ Xini e' na ne xii' yata' e' ndii, ni xaxi' nja na xaxi' na ni nani' maná kij' xka'ndia nja mii' ichi va kaa'. Saa nii' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Ña xaxi', na ni kje ndivi', ni taxi ra ni xaxi' ne yivi'”, kachi a —ni kachj nja.

³² Sakan' na ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Na ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, süu' Moisés nduu' te ni taxi xna'a' na xaxi', na ni kje ndivi', ni xaxi' ne jaan'. Süu' jaan' ndii yuva' i Ndiosí nduu' na ni taxi na xaxi' jaan'. Te vitin ndii, taxi' yuva' i na xaxi' xna'a' na ni kixin ndivi'. ³³ Kuachj ndii, na xaxi' na taxi Ndiosí ndii, na jaan' nduu' na ni kje ndivi', te ni xaa a iin yivi', te taxi' a kivi' ñuu na koo' kivi' ndi'i' nuu' ne yivi' iin yivi' —ni kachj a.

³⁴ Sakan' na ni ka'an nja xiin' a ndii:

—Taku'i'e, taxi un' na xaxi' jaan' ndi'i' ni kivi' nda'a' ndu —ni kachj nja.

³⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Yu'u nduu' xita' va'a na taxi' kivi' ñuu na koo' kivi' ndi'i'. Te yoo ka kuaxi nuu' i, te xikundikun nja yu'u ndii, koo' kivi' ka kuxi' i nja soko. Te ne ini xini yu'u ndii, koo' kivi' ka ichi ini nja. ³⁶ Ndisu naa ni ka'an i xiin' ndo' ndii, tee' ndee xa ni xini ndo' yu'u ndii, ini ndo' xini ndo' yu'u. ³⁷ Sakuu' ne taxi' yuva' nda'a' i ndii, kixin nja nuu' i, te ne kuaxi nuu' i ndii,

sānandiko' ña'a' i, ³⁸ sakan' ña ni nuu i ndivi' te saa i ña kuni ña ni tjanu' yu'u, te süu' ña kuni mji' i. ³⁹ Te ña yo'o' nduu' ña kuni ña ni tjanu' yu'u ndii, ña sakuu' ne ni taxi a nda'a' i ndii, ndee jin ña kuita saa i, süu' jaan' ndii sanatiaku ña'a' i kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁰ Kuachj ndii, kuni yuva' i ña yoo ka nakuni yu'u, ña nduu' si'e a, te ini ña xini ña yu'u ndii, natijn ña kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i', te sanatiaku ña'a' i kivi' so'o' ndi'i' —ni kachj a.

⁴¹ Sakan' na kuii' sava te judío ndii, ni xa'a' ka'an i'ni ra xa'a' Jesús kotö ka ni ka'an a ña suvi a nduu' ña xaxi' ña ni kjeë ndivi'.

⁴² Te ni ka'an ra ndii:

—Xini e' ña si'e José nduu' ra, sakan' ña xini e' yuva' si'i' ra. ¿Saa kuvj ka'an ra ña ndivi' ni kjeë ra, te ni xaa ra? —ni kachj te jaan'.

⁴³ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Vjkuijn ndo' ña ndatu'un' yaa' ndo' xa'a' i tejn ta'an' ndo'.

⁴⁴ Ndee jin ne yivi' kuvj kixin nuu' i naa' ti'vi' ña'a' yuva' i, ña ni tjanu' yu'u, te sanatiaku i ña kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁵ Yosö a nuu' tutu Ndiosí mii' ni ke'i te ni ka'an tiaku tu'un a ndii: “Mii' Ndiosí sania'á sakuu' ne yivi'”, kachi a. Sakan' na kuii' sakuu' ne xini so'o' ña ka'an Ndiosí xiin' ña, te ni natijn ña ña ka'an a ndii, kixin ña nuu' i. ⁴⁶ Yuva' i Ndiosí ndii, ndee jin ne yivi' tia'an kuni nduchi' nuu' ña'a', süu' jaan' ndii ña ni kjeë mii' ndu'u' a kuiti' xa ni xini ña'a'. ⁴⁷ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka ini xini yu'u ndii, kumi' ña kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'. ⁴⁸ Yu'u nduu' ña xaxi', ña taxi kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'. ⁴⁹ Maná ni xaxi' ne xij' yata' ndo' kij' ni xka'ndja ña mii' ichi kaa', ndisu ni xi'i ña ndee saa ka ni. ⁵⁰ Ndisu ña xaxi', ña ka'an yu'u xa'a' jaan', nduu' ña ni kjeë ndivi',

te yoo ka xaxi' ña jaan' ndii, kuvj ña. ⁵¹ Yu'u nduu' ña xaxi', ña ni kjeë ndivi', te taxi' i kivi' ñuu, te yoo ka xaxi' ña yo'o' ndii, kutjaku ña ndee ndi'i' ni kivi'. Te ña xaxi' yo'o' nduu' ñu'u' nde'i' i, ña taxi' i te natijn ne yivi' jin yivi' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i' —ni kachj a.

⁵² Sakan' te ni xa'a' te judío jaan' kani' ta'an' mii' ra kuento ka'an ra ndii:

—Jan', ¿saa tu kuvj taxi te kaa' ñu'u' nde'i' ra xaxi' e'? —ni kachj ra.

⁵³ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña naa' kaxi' ndo' ñu'u' nde'i' yu'u, ña nduu' tu te yivi', te kö'o tu ndo' ní' i ndii, köo' kivi' natijn ndo' kivi' ñuu jaan'. ⁵⁴ Yoo ka xaxi' ñu'u' nde'i' i, te xi'i' ña ní' i ndii, natijn ña kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i', te sanatiaku ña'a' i kivi' so'o' ndi'i'. ⁵⁵ Sakan' ña ndixa xna'a ndii, ña xaxi' nduu' ñu'u' nde'i' i, te ña va'a kö'o e' nduu' tu ní' i. ⁵⁶ Te yoo ka xaxi' ñu'u' nde'i' i, te xi'i' ña ní' i ndii, jin ndaa' nduu' ña xiin' i, te jin ndaa' nduu' tu yu'u xiin' ña. ⁵⁷ Yuva' e' Ndiosí, ña ni ti'vi' yu'u ndii, tiaku a, te ña jaan' xaa' sakan' te tiaku tu yu'u, te sakan' tu ne xaxi' ñu'u' nde'i' yu'u ndii, kutjaku ña saa i. ⁵⁸ Yu'u nduu' ña xaxi', ña ni kjeë ndivi', te nakuita a xiin' ña ni xaxi' ne xij' yata' e', ña nani' maná, sakan' ña ni xi'i ña. Ndisu yoo ka xaxi' ñu'u' nde'i' i yo'o' ndii, kutjaku ña ndee ndi'i' ni kivi' —ni kachj a.

⁵⁹ Ña yo'o' ni ka'an a kij' sania'á a vi'e mii' nakayá ne yivi' ñuu Capernaum.

Yo'o' ka'an Pedro ña Jesús nduu' ña ka'an tu'un va'a, ña taxi' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'

⁶⁰ Te kua'a' te ndikún ichi' a ni ka'an kij' ndi'i' ni xini so'o' ra ña ni ka'an a jaan' ndii:

—Xa vixi ña ka'an ra. ¿Yoo tu kuvj saxinu a? —ni kachj ra.

⁶¹ Te kij' nì xini Jesús xiin' nimá a ña ka'an i'ni te jaan' xa'a' ña nì ka'an a jaan', te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáa xa kusoo' ini ndo' xa'a' a ña nì ka'an i jaan' ku'iti'? ⁶² ¿Ñáa kuu' saa' kanini ka ndo' sakan' naa' kuni ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kua'an ka a ndivi' mii' nì ndu'u' i ña nuu'? ⁶³ Espiritu Ndiosí nduu' ña taxi' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i', te ñu'u' nde'i' ndo' ndii, ndee sie chindiee' a. Te tu'un ña nì ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, nda'a' Espiritu jaan' kuaxi a, te taxi' tu a kivi' ñuu' jaan'. ⁶⁴ Ndisu yoo sava ndo'ó, ne ini xini yu'u —nì kachi a.

Nì ka'an a ña jaan', sakan' ña ndee ña nuu' xini a yoo ini xini ña'a', te xini tu a yoo sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu'. ⁶⁵ Te nì ka'an ka a ndii:

—Xa'a' a jaan' na nì ka'an i xiin' ndo' ña ndee iin ne yivi' kivi' kixin nuu' i naa' ti'vi' ña'a' yuva' e' Ndiosí —nì kachi a.

⁶⁶ Xa'a' a jaan' na kuu' ndee kij' sakan' ndii, kua'a' va te ndikun ichi' a jaan' nì nakoo ña'a', te nì ndikun ka ña'a' ra. ⁶⁷ Sakan' na nì ka'an Jesús xiin' te uxì uvì ta'an, te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Tee' kuni nakoo tu ndo'ó yu'u nì? —nì kachi a.

⁶⁸ Sakan' te nì ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákui'e, zyoo nuu' ku'un ndu' Yo'ó ku'iti' nduu' ña ka'an tu'un va'a, ña taxi' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i'. ⁶⁹ Te ndu'u' ndii, xa ini ndu xini ndu yo'ó, te xa xini tu ndu ña yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosí tiaku, ña nì tjanu' a sakaku ne yivi' —nì kachi ra.

⁷⁰ Te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Mji' yu'u nì nakaxin i'in ndo'ó, te uxì uvì ta'an. Ndisu iin ndo' nduu' ña ndiva'a —nì kachi a.

⁷¹ Xa'a' Judas, si'e Simón Iscariote, nì ka'an a ña jaan', sakan' ña

te jaan' nduu' te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu', tee' ndee iin te uxì uvì nduu' ra.

7

Ndee ñani mii' Jesús nì ini kuni ña'a' ña nuu'

¹ Kij' nì xka'ndja ña jaan', te nì xika Jesús nuu' ñu'u' Galilea, sakan' ña nì kuni a kaka a ñu'u' Judea, kuachi ndii nì xika te judío, te kuu' nuu', ka'ni' ña'a' ra. ² Te xa kuyatin' viko' ne judío, ña ndiee' nja tixin tia'va'. ³ Sakan' na kuu' nì ka'an ñani a xiin' a ndii:

—Kua'an keta yo'o', te ku'un un' nuu' ñu'u' Judea, te kuni tu te ndikun ichi' un' chuun ña xaa' un' ikan'. ⁴ Kuachi ndii ndee iin ne yivi' xachuun' si'e naa' kuni satuvi' xiin' mii' nja nuu' ne yivi' iin yivi'. Naa' ndixa xna'a kumi' un' ndiee', te xaa' un' ña jaan' ndii, nia'a xiin' mii' un' nuu' ne yivi' —nì kachi ra.

⁵ Sakan' ña ndee ñani mii' a jaan' nì ini kuni ña'a'. ⁶ Sakan' te nì ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tia'an xaa hora ña va'a ku'un yu'u ikan', ndisu ndo'ó ndii, kuyi ku'un ndo' ndee ka hora kuni mii' ndo'. ⁷ Ne yivi' iin yivi' ndii, kōo' ndee iin xa'a' ña kundasi' nja ndo'ó, ndisu ndasi' nja yu'u, sakan' ña satuvi' i ña nja'a ña xaa' nja. ⁸ Kua'an kaa ndo'ó viko' jaan', yu'u ndii, kü'un nja'a i, sakan' ña tia'an xaa hora ña va'a ku'un i ikan' —nì kachi a.

⁹ Ndi' i nì ka'an a ña jaan' xiin' ra, te nì ndoq a ñu'u' Galilea jaan'.

Sq'o nì xaa a kij' nì kaa tu Jesús viko' tia'va'

¹⁰ Ndisu kij' nì ya'a ña nì kaa ñani Jesús viko' jaan', te nì keta tu a jaan' kua'an kaa viko' jaan', tee' ndee nì kaa tuvi' a, süu' jaan' ndii, ndee naa nì kaa si'e a. ¹¹ Te judío, te kuu' nuu' ndii, xika' ra nanduku' ra Jesús viko' jaan' ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—¿Mii' tu' xika' te jaan'?'
—kachi ra.

¹² Te sakuu' ne yivi' kua'a' ndatu'un' xa'a' Jesús. Sava nja ka'an nja jin te yivi' va'a nduu' a, te sava nja ka'an nja süvi' a, sakan' nja jin te xini xa'an' ne yivi' nduu' a, kachi nja. ¹³ Ndisu ni ndatu'un' si'e kujiti' nja xa'a' a, sakan' nja yivi' nja te judio jaan'.

¹⁴ Te kij' xa kuma'in' viko' jaan' ndii, ni ki'vi Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xa'a' a sania'a a ne yivi'. ¹⁵ Sakan' na ni nandan' va te judio jaan' ka'an ra ndii:

—Jan', ¿saa kej' tu' xini tuni ya'a te kaa', sakan' nja ni sakuu' ra nuu' e'? —ni kachi ra.

¹⁶ Te ni nakujin Jesús ndii:

—Nja sania'a i ndii, süu' nja xini tuni mii' i nduu' a, süu' jaan' ndii nja xini tuni nja ni tjanu' yu'u nduu' a. ¹⁷ Yoo ka kuni saa nja kuni Ndiosi ndii, kundan' nja naa' nja xini tuni, nja taxi' Ndiosi, nduu' nja sania'a i, uun naa' nja xini tuni, nja ka'an' mii' i, nduu' a. ¹⁸ Jin te ka'an nja ka'an' mii' ndii, nja tiin' ka'nu' nja'a' ne yivi' kujiti' nduku' ra, ndisu te nduku' nja tjin ka'nu' nja'a' nja ni tjanu' nja'a' ndii, nja ndixa' ka'an te jaan', te süu' te uvi' nimá nduu' tu' ra. ¹⁹ Nja ndixa' nduu' a ndii, Moisés ni saya'a' tu'un' ndei' Ndiosi nda'a' ndo'ó, ndisu ndee jin ndo' sáxinu' a. ¿Ndichun na kuni ka'ni' ndo' yu'u'? —ni kachi a.

²⁰ Te ni ka'an ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a ndii:

—Nja ndiva'a naá nimá un'. ¿Yoo kuni ka'ni' yo'ó? —ni kachi nja.

²¹ Te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Jin ndaa' kujiti' chuun ka'nu' ni xaa i, te nandan' va sakuu' ndo'. ²² Moisés ni saya'a' nja xa'a' ndo' tuni jin' te kualii', tee' ndee süu' mii' ra ni chikandu'u' ndei' jaan', süu' jaan' ndii te xii' yata' ya'a ka. Te xaa' ndo'ó nja

jaan' xiin' te kualii' tee' ndee kivi' sábadu, nja xinandiee' e', nduu' a. ²³ Va'a, xa'a' nja kuni ka'nu' ndo' tu'un' ndei' Ndiosi, nja ni kej' Moisés, xa'a' ndo' tuni jin' te kualii' tee' ndee kivi' sábadu, nja xinandiee' e', nduu' a. Sakan' na kuii', ¿ndichun na xi'é ndo' xini ndo' yu'u xa'a' nja ni sanda'a i kanii' jin' te kuni kivi' kivi' sábadu, nja xinandiee' e'? ²⁴ Va'a yoo a nja natava' ndo' kuenta nja kuni ka kundan' kaxi' ndo' saa yoo va'a ka natava' ndaku ndo' kuenta kuu' ne yivi' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús mii' ni kije a

²⁵ Sakan' te ni ka'an sava ne ndiee' nuu' Jerusalén jaan' ndii:

—Saa ni te yivi' nanduku' nja'a', te ka'ni' nja'a' ra chi. ²⁶ Koto ndo', mii' chitu' kaa' iin' ra ka'an ndoso' ra, te koo' ka'an ndee jin nja'a' xiin' ra. ¿Tee' kuein' xa ni kandixa' tu te xa'ndia chuun' nuu' nuu' e' nja te kaa' nduu' Cristo, nja ni tjanu' Ndiosi sakaku' yoo'? ²⁷ Ndisu te kaa' ndii, xini e' mii' ni kije ra, te ndii, kij' kixin nja nduu' Cristo, nja tjanu' Ndiosi sakaku' yoo' ndii, ndee jin ne yivi' kuni mii' kije a —ni kachi nja.

²⁸ Sakan' te ti'e' ni ka'an Jesús kij' sania'a a nuu' ki'e yukun' jaan' ndii:

—Ka'an ndo'ó nja xini ndo' yu'u, te xini tu' ndo' mii' ni kije i. Süu' kuaxi nja ka'an' mii' i, ndisu nja ni tjanu' yu'u ndii, nja xachuun' ndaku nduu' a, te xini nja'a' ndo'ó. ²⁹ Yu'u ndii, xini nja'a' i, sakan' nja nuu' a kuaxi i. Te nja jaan' ni ti'vi' yu'u —ni kachi a.

³⁰ Sakan' te ni xika te jaan' tjin ra Jesús, ndisu ndee jin ra ni kivi' tjin nja'a', sakan' nja tia'an tondia kivi' nuu' Ndiosi. ³¹ Ndee saa kan' ndii, kua'a' va ne yivi', ne ka'ni tein ne kua'a' jaan' ndii, ni ini nja xini nja Jesús, te ka'an xiin' ta'an' nja ndii:

—Kij' xaa Cristo, nja tjanu' Ndiosi sakaku' yoo' ndii, ¿naá

kua'a' ká chuyun ka'nu' saa' te jaan' te sakan' ña xaa' te kaa'? —ñi kachì nja.

So'o ni xaa a kii' ni xika te xiin' tjin ra Jesús

³² Xa'a' jaan' na kij' ni xini te fariseo ña ndatu'un' ne jaan' xa'a' Jesús ndii, te jaan' xiin' sutu kuu' nuu' ndii, ni ti'vi' ra te xiin', te xito' yukun', te tjin ra Jesús.

³³ Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Ndee jin xa'a' ká yoo i xiin' ndo', te nandiko' i nuu' ña ni tjanu' yu'u. ³⁴ Nanduku' ndo' yu'u, ndisu künì ká ndo' yu'u, te mii' ku'un i jaan' ndii, küvi' ku'un ndo'ó —ñi kachì a.

³⁵ Sakan' te ni ka'an xiin' ta'an' te judío ndii:

—¿Mii' tu kuni ku'un te kaa' te künì ña'a' e'? Tee' kuni ku'un ra mii' ndiee' ne ta'an' e', ne ni xitja i'nu' kua'an tejin ne tuku', te sania'á ra ndee ne tuku' jaan'. ³⁶ ¿Ndee ña kuni kachì ña ni ka'an ra: “Nanduku' ndo' yu'u, ndisu künì ká ndo' yu'u, te mii' ku'un i jaan' ndii, küvi' ku'un ndo'ó”? —ñi kachì xiin' ta'an' ra.

Yo'o' ka'an Jesús ña Espiritu Santo nduu' ndee naa tikui, te' taxi' kivi' ñuu e'

³⁷ Kivi' ña ndi'i' ndoso' viko' jaan', ña nduu' kivi' ka'nu' ká ndii, ni xikuiin ndichì Jesús, te ni ka'an ti'e' a nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Naa' ichi ini yoo ká ndii, na kixin nja nuu' i, te taxi i tikui ko'o nja. ³⁸ Yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a xa'a' ne ini xini yu'u ndii: “Kandeta kua'a' tikui, te' taxi' kivi' ñuu, nimá nja”, kachì a —ñi kachì Jesús.

³⁹ Ni ka'an Jesús ña jaan' xa'a' Espiritu Santo, ña xa kuyatin' natjin ne ini xini ña'a'. Kuachì ndii tia'an xa' Espiritu Santo nimá ne jaan' kij' sakan', sakan' ña tia'an kuvì Jesús, te natjaku a, te ki'in ka'nu' ña'a' Ndiosi.

Yo'o' nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús

⁴⁰ Sakan' te ni ka'an sava ne yivi' kua'a' jaan' kij' ni xini so'o nja ña ni ka'an Jesús ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, te kaa' nduu' te ka'an tiakú tu'un Ndiosi —ñi kachì nja.

⁴¹ Te sava tukú nja ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosi sakakú yoo' —ñi kachì nja.

Ndisu sava tukú nja ka'an ndii:

—Küvi' tuvì Cristo, ña sakakú yoo', ñuu ña naá nuu' ñu'u' Galilea, ⁴² sakan' ña xa xini e' ndii, yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ña siani' xika' David kunduu ña jaan', te ñuu Belén, mii' ni kiee te jaan', kiee tu ña jaan' —ñi kachì nja.

⁴³ Sakan' te ni xa'a' nata'vi' ta'an' ne yivi' kua'a' jaan' xa'a' Jesús. ⁴⁴ Te sava ne jaan' ni kuni tjin ña'a' te ku'un a vi'e kaa, ndisu ndee jin nja ni kundieni saa ña jaan'.

Künì ini te xa'ndia chuun' kuni ra Jesús

⁴⁵ Sakan' te ni nandiko' te xiin' jaan' nuu' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' nuu' te fariseo, te ni ndatu'un' ña'a' te jaan' ndii:

—¿Ndichun na koo' ra ndiaka' ndo' kuaxi ndo'? —ñi kachì ra.

⁴⁶ Te ni nakuiin te xiin' jaan' ndii:

—Koo' kivi' ni xini so'o ndu ka'an ndee jin te yivi' naa ka'an te jaan' —ñi kachì ra.

⁴⁷ Sakan' na ni ka'an te fariseo jaan' xiin' ra ndii:

—¿Tee' xa ni xini xa'an' tu te jaan' ndo'ó ni? ⁴⁸ ¿Náa yoo jin ndaa' so'o' te xa'ndia chuun', uun te fariseo kandixa' ña ka'an te jaan', tuu ndo'? ⁴⁹ Ndisu ne yivi' jaan' ndii, ne xini ndee ña ka'an tu'un ndei' Ndiosi nduu' nja, te ne xa yoo nacha'an' nduu' tu nja —ñi kachì te fariseo jaan'.

⁵⁰ Ikan' tu ka'ni Nicodemo, te ni xan ndi'e' mii' ndu'u' Jesús iin' ñuu. Te iin' te xachuun' inga' xiin' te kuu' ka'nu' jaan' nduu' tu te jaan', te ni ka'an ra xiin' inga te ka'nu' jaan' ndii:

⁵¹ —Täxi' tu'un ndei' e' katun' e' iin' te yivi' naa' tia'an kunj so'o ña'a' e', te kunj e' ndee kuachi ni xaa ra —ni kachi ra.

⁵² Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—¿Ñáa te Galilea nduu' tu yo'ó? Sakaan va'a un' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí, ndee iin' xaan' kuasa' ka'an a ña kje'e iin' te ka'an tiaku tu'un Ndiosí ñuu ña naa nuu' ñu'u' Galilea —ni kachi ra.

⁵³ [Ikan' te i'in ra kua'an nu'u vi'e ra.

8

So'o' ni xaa a kii' ni yoo ka'nu' ini Jesús xa'a' iin' ña' ni natuvi xiin' te yivi'

¹ Te Jesús kua'an xiki' ña nani' Olivos. ² Te kii' ni kitu' tuku kivi' ndii, ni nandiko' tukuu Jesús nuu' ki'e yukun' jaan', te sakuu' ne yivi' ni ndekuje nuu' a, te ni xikundu'u' a sania'á ña'a' a. ³ Sakan' te ni ndekuje tu te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te fariseo ndiaka' ra iin' ña'a', ña' ni natuvi xiin' te yivi', te ni xani' ña'a' ra ma'in' nuu' Jesús. ⁴ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro, ña' yo'o' ndii, ni natuvi a' xiin' te yivi'. ⁵ Nu'u' tutu tu'un ndei' Ndiosí ni ka'an chuun' Moisés xiin' e' ña ña'a' naa ña' kaa' ndii, kunj a kuun yuu' ña'a' e' ndee kuvj a', kachi a. Te yo'ó, ¿ndee ña ka'an un'? —ni kachi ra.

⁶ Ni ndatu'un' ña'a' ra ña jaan', ndiani te ka'an a iin' ña kuvj tjin kuachi ña'a' ra xa'a'. Ndisu Jesús ndii, ni nakutandje a, te ni xa'a' a ke'i a nuu' ñu'u' xiin' nuu' nda'a' a. ⁷ Te xa'a' a ña kayu'u' te kayu'u' te jaan' nuu' a, na ni nakuijn ndaku a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Iin' ndo'ó, ne koo' ndee iin' kuachi, na kuun nuu' ña'a' yuu' —ni kachi a.

⁸ Te tuku sakan', ni nakutandje a, te ni xa'a' a ke'i a nuu' ñu'u' xiin' nuu' nda'a' a. ⁹ Kii' ni xini so'o' ra ña jaan' ndii, ni xa'a' kieve' i'in' ra kua'an ra, xi'na ka te xixa ka ni xa'a' kieve' kua'an ndee ni ndi'i ndoo ra, te ni ndoo ndee iin' ndaa' Jesús xiin' ña' jaan' iin' a' ma'in' jaan'. ¹⁰ Sakan' te ni nakuijn ndaku Jesús, te ni ndatu'un' a ña' jaan' ndii:

—¿Mii' kua'an sakuu' te tiin' kuachi yo'ó, naa? ¿Ñáa ni katun' ndee iin' ra yo'ó? —ni kachi a.

¹¹ Te ni nakuijn ña' jaan' ndii:

—Ndee iin' ra, táku'e —ni kachi a'.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' a' ndii:

—Ni ndee katun' tu yu'u yo'ó, kua'an te ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, saa ka un' kuachi —ni kachi a.]

Jesús nduu' ñu'u' ña nia'á saa iin' nimá ne yivi'

¹² Te tuku ni, ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Yu'u' nduu' ñu'u' ña sayi'é nuu' ne yivi' iin' yivi'. Yoo ka ndikun' yu'u' ndii, kaka iin' yavi' ña, süu' jaan' ndii sayi'é i nuu' ña, te ña jaan' taxi' kivi' ñuu ña ña koo' kivi' ndi'i' —kachi a.

¹³ Ikan' te ni ka'an te fariseo xiin' a ndii:

—Yo'ó ndii, xa mji' un' nduu' un' te ndiee' yu'u' un' xa'a' un', sakan' na kiii' ndiaa ya'vi' ña ndiee' yu'u' un' jaan' —ni kachi ra.

¹⁴ Te ni nakuijn Jesús nuu' ra ndii:

—Te'e' ndee xa mji' yu'u' nduu' i te ndiee' yu'u' i xa'a' i ndii, ndiaa ya'vi' a, sakan' ña xini i mii' ni kje'e i, te xini tu i mii' kua'an i. Ndisu ndo'ó ndii, xini ndo' mii' ni kje'e i, te ni ndee xini tu ndo' mii' kua'an i. ¹⁵ Ndo'ó ndii, natava' ndo' kuenta kuu' i ndee' naa xaa'

ne nduu' kuenta jin yivi'. Te yu'u ndii, natava' i kuenta kuu' ndee jin ne yivi'. ¹⁶ Ndisu naa' natava' i kuenta kuu' nja ndii, ndiaa ya'vi' a, sakan' ña süu' jin ndaa' mji' i xaa' ña jaan', süu' jaan' ndii yuva' i, ña ni tjanu' yu'u, xaa' inga' a xiin' i. ¹⁷ Nu'u' tü'un ndei' mji' ndo' yoso' ña ka'an ndii, naa' uvi' ta'an te yivi' ndiee' yu'u', te nakuitá ña ka'an ra ndii, ndiaa ya'vi' a, kachi a. ¹⁸ Va'a, xa mji' yu'u nduu' i te ndiee' yu'u' i xa'a' i, te yuva' i, ña ni tjanu' yu'u, nduu' inga' ña ndiee' yu'u' tü xa'a' i —ni kachi a.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an te fariseo jaan' xiin' a ndii:

—¿Mii' ndu'u' yuva' un' jaan'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' yu'u, ni ndee' xini tü ndo' yuva' i. Naa' xini ndo' yu'u ndii, xini tü ndo' yuva' i —ni kachi a.

²⁰ Te sakuu' ña jaan' ni ka'an Jesús kij' sanía'á a nuu' kije' yukun' ka'nu' ya'tin mii' taan' ne yivi' limuxtan. Te ndee' jin köo' ni tiin' ña'a', sakan' ña tia'an tondia kivi' nuu' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ña küvi ku'un te jaan' mii' ku'un a

²¹ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Yu'u ndii, ku'un i, te nanduku' ndo'ó yu'u, ndisu kujso ndo' kuachi ndo' te küvi ndo', sakan' ña mii' ku'un i jaan' ndii, küvi ku'un ndo'ó ikan' —ni kachi a.

²² Sakan' te ni ka'an te judío ndii:

—Te'e' xanini te kaa' ka'ni' xiin' mji' ra, sakan' na ka'an ra ndii: “Mii' ku'un i jaan' ndii, küvi ku'un ndo'” —ni kachi ra.

²³ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ninu ni kjee ndo', te yu'u ndii, ninu ni kjee i. Ndo'ó ndii, ne yivi' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' ndo', te yu'u ndii, süvi i.

²⁴ Sakan' na kuii' ni ka'an i xiin' ndo' ña kujso ndo' kuachi ndo', te küvi ndo'. Sakan' ña naa' kändixa' ndo' ña yu'u nduu' i ndii, kujso ndo' kuachi ndo', te küvi ndo' —ni kachi a.

²⁵ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' yo'ó na sakan'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i ndee' ña nyu' xiin' ndo' yoo nduu' i. ²⁶ Yoo kua'a' ña küvi ka'an i xa'a' ndo' xiin' ña küvi natava' i kuenta kuu' ndo', ndisu yu'u ndii, ña ni xini so'ó i ka'an ña ni tjanu' yu'u kujti' ka'an i nuu' ne yivi' jin yivi', te ña jaan' ndii, ña ndixa' ka'an a —ni kachi Jesús.

²⁷ Ndisu ni kundanj te jaan' ña xa'a' yuva' e' Ndiosí ni ka'an a xiin' ra. ²⁸ Sakan' na ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kij' ndanij' ndo' yu'u, ña nduu' tü te yivi' ndii, nakunij ndo' ña yu'u nduu' i, te ndee' jin chuyun xaa' i kuenta mji' i, süu' jaan' ndii, sa'a nii' ni sanía'á yuva' i yu'u kujti' ka'an i. ²⁹ Sakan' ña, ña jaan' ni tjanu' yu'u, te yoo a xiin' i, ni nakoq jin ndaa' a yu'u, sakan' ña ndi'i' ni kivi' xaa' i ña xtanj a —ni kachi a.

³⁰ Te kij' ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' ni inj xinj ña'a'.

Yo'o' ka'an Jesús ña süvi a nduu' ña ndixa ña sandoó ndiká ne yivi' nuu' kuachi nja

³¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te judío, te inj xini ña'a' jaan' ndii:

—Naa' kujta ni' ndo' nuu' tü'un ña sanía'á i ndii, kunduü xna'a' ndo' ne ndikún ichi' i, ³² te kundanj ndo' ña ndixa', te ña ndixa' jaan' sandoó ndiká ndo'ó nuu' ña xiko' ni'i' ndo'ó —ni kachi a.

³³ Te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Sjani' xika' Abraham nduu' ndu'u. Ndee jin kivi' tia'an viko ni'i ndee jin te yivi' ndu'u. Sakan' na kuu', ¿ndichun ka'an un' ña ndoo ndiká ndu? —ni kachj ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña sakuu' ne xaa' kuachj ndii, ndee naa tiin' u'vi' ña'a' kuachj jaan', te xika' nuu' nja nuu' a. ³⁵ Jin ne xika' nuu' kuiti' ndii, ndoo xachi' ne jaan' kundu'u' nja vi'e xto'q nja jaan', ndisu si'e ne xiin' vi'e ndii, ndoo xachi' ne jaan' kundu'u' nja ikan'. ³⁶ Sakan' na kuu' naa' yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí, sandoó ndiká ndo'ó ndii, ndoo ndiká xachi' ndo'. ³⁷ Xini i ña sjani' xika' Abraham nduu' ndo', ndisu kuni ka'ni' ndo' yu'u, sakan' ña kuni natjin ndo' tu'un ña ka'an i. ³⁸ Yu'u ndii, ña ni xini nduchi' nuu' i xaa' yuva' i kii' ni yoo i xiin' a ka'an i, te ndo'ó ndii, ña xini so'q ndo' ka'an yuva' ndo' xaa' ndo' —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús ña si'e ña ndiva'a nduu' te kuni ka'ni' ña'a'

³⁹ Te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Abraham nduu' yuva' ndu —ni kachj ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' ndixa xna'a yuva' ndo' nduu' Abraham ndii, jin kachi saa ndo' naa ni xaa te jaan'. ⁴⁰ Te vitin ndii, tee' ndee ka'an i xiin' ndo' ña ndixa, ña ni xini so'q i nuu' Ndiosí ndii, kuni ka'ni' ndo' yu'u. Abraham ndii, koo' kivi' saa ra ña jaan' naa' tiaku ra. ⁴¹ Ndo'ó ndii, naa ña xaa' yuva' xna'a ndo' xaa' ndo' —ni kachj a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndu'u ndii, süu' si'e ña' xika' sii' xiin' ndee ka te yivi' nduu' ndu, jin ndaa' kuiti' yuva' ndu yoo, te ña jaan' nduu' Ndiosí —ni kachj ra.

⁴² Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' Ndiosí xna'a nduu' yuva' ndo' ndii, kundani ndo' yu'u, sakan' ña nuu' ña jaan' ni kije

i, te ni xaa i. Te süu' kuenta mii' i kuaxi i, süu' jaan' ndii Ndiosí ni ti'vi' yu'u te kuaxi i. ⁴³ ¿Ndichun na kundani ndo' ña ka'an i? Kundani ndo' a sakan' ña kuni natjin ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. ⁴⁴ Yuva' ndo'ó ndii, ña ndiva'a nduu' a, te ña kuni ña jaan' kuiti' xaa' ndo'. Ña jaan' ndii, ña xa'ni' ne yivi' nduu' a ndee ña nuu', te koo' kivi' xachuun' ndaku a, sakan' ña süu' ña kumi' ña ndaku nduu' a. Te kii' ka'an a tun vixi ndii, ka'an a saa kuu' mii' a, sakan' ña ña vixi nduu' a, te süvi a nduu' xa'ndu sakuu' tun vixi. ⁴⁵ Te yu'u ndii, xa'a' a ña ña ndixa ka'an i xiin' ndo' ndii, kuni kändixa' ndo' a. ⁴⁶ ¿Yoo nduu' ndo'ó kuvj tijn kuachj yu'u, te nia'a ndo' ña ni xaa i kuachj jaan'? Ña ndixa ka'an i xiin' ndo', ¿ndichun na kändixa' ndo' a? ⁴⁷ Ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, natiin' va'a nja tu'un ka'an Ndiosí, te ndo'ó ndii, natiin' va'a ndo' a, sakan' ña süu' kuenta a nduu' ndo' —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús ña xq yoo a ndee kii' tia'an koo Abraham

⁴⁸ Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Ña ndaku xna'a ka'an ndu kii' ka'an ndu ña jin te Samaria nduu' un', sakan' ña naá ña ndiva'a nimá un' —ni kachj ra.

⁴⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koo' ña ndiva'a naá nimá yu'u. Yuva' i kuiti' tiin' ka'nu' i, te ndo'ó ndii, tiin' ka'nu' ndo' yu'u. ⁵⁰ Yu'u ndii, nduku' i ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u. Yoo jin ña nduku' ña jaan', te ña jaan' nduu' ña kande'i' ka'an ña jaan'. ⁵¹ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka ita' ni'i nuu' ña ka'an i ndii, koo' kivi' kuvj nja —ni kachj a.

⁵² Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Vitin kundani xna'a ndu ña naá ña ndiva'a nimá un', sakan' ña Abraham xiin' sakuu' te ni

ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, ni xi'i ra. Te yo'ó ka'an ña yoo ka ita' ni'i nuu' ña ka'an un' ndii, kōo' kivi' kuvj nja, kachi un'. ⁵³ ¿Ñáá tuu yo'ó ña te ka'nu' ka nduu' un' te sakan' te xij' yata' e' Abraham? Te jaan' ndii, ni xi'i ra, te ni xi'i tu sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí. ¿Yoo nduu' yo'ó, tuu un', na ka'an un' sakan'? —ni kachi ra.

⁵⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' tiin ka'nu' xiin' mi' mji' i ndii, ndiaa ya'vi' a. Yuva' i nduu' ña tiin' ka'nu' yu'u, ña ka'an ndo'ó nduu' Ndiosí ndo'. ⁵⁵ Ndisu xini' ña'a' ndo', te yu'u ndii, xini' ña'a' i. Te naa' ka'an i ña xini' ña'a' i ndii, te xini' xa'an' kunduu' i ndee naa ndo'ó. Ndisu xini' ña'a' i, te saxinú i tu'un ka'an' a. ⁵⁶ Abraham, te xij' yata' ndo' jaan' ndii, va'a va ni kunj ra kij' ni xini' ra ña kixin i jin yivi' yo'o', te ni xini' xna'a ra a, te va'a va ni kunj ra —ni kachi a.

⁵⁷ Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Jan', ni ndee uvi' xiko uxi kuiya kumi' un', ¿saa kuvj ka'an un' ña xa ni xini' un' Abraham? —ni kachi ra.

⁵⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kij' kuni' ka koo Abraham ndii, yu'u nduu' i —ni kachi a.

⁵⁹ Sakan' te ni ki'in ra yuu' te kuyun yuu' ña'a' ra. Ndisu ni naka'ni' si'e a tejn ne yivi' kua'a' jaan', te ni ketā a nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' kua'an a.

9

Yo'o' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nduchi' nuu'

¹ Te kij' xka'ndiá Jesús kua'an a ndii, ni xini' a iin te kui'e nduchi' nuu', te xa sakan' kaa' ndee ni tuvi' ra. ² Te ni ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Rabí, ¿yoo ni xaa kuachi na kui'e nduchi' nuu' te kaa' ni tuvi' ra? ¿Ñáá mji' ra, uun ñáá yuva' si'i' ra? —ni kachi ra.

³ Te ni nakujin Jesús nuu' ra ndii:

—Ni ndee te kaa' ni xaa kuachi, te ni ndee yuva' si'i' ra ni xaa kuachi na kaa' ra sakan'. Süu' jaan' ndii sakan' kaa' ra te nia'a Ndiosí chuyun ka'nu' a kivi' ñuu' ra saa i. ⁴ Kuni' a saa i chuyun ña ni sakuiso' chuun' ña ni tjanu' yu'u saa i ña kuni' ka kuaa'. Sakan' ña kij' kuñuu ndii, kōo' kuvj sachuun' ka. ⁵ Vitin ña yoo i jin yivi' yo'o' ndii, nduu' i ñu'u' ña nia'a saa kuu' Ndiosí —ni kachi a.

⁶ Te kij' ndi'i' ni ka'an a ña jaan' ndii, ni kondija tiasi'i' a ñu'u', te ni xa'a a nde'i, te ni saka' ña'a' a nduchi' nuu' te kui'e nuu' jaan'. ⁷ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an, te natia un' nuu' un' pila ña nani' Siloé —ni kachi a xiin' ra.

(Te Siloé jaan' kuni kachi a tikui te ni nachikanu'.) Sakan' te ni ketā ra kua'an ra, te ni natia ra nuu' ra, te kij' ni nandiko' ra vi'e ra ndii, xa kuvj xto'ni' ra. ⁸ Sakan' te ne ndiee' yatun vi'e ra xiin' inga ne xini' ña te kui'e nuu' ni nduu' ra ndii, ni ka'an xiin' ta'an' nja ndii:

—¿Te kaa' nduu' te xi ndu'u' xikan' xu'un' yi'e' yukun' nu'?' —ni kachi nja.

⁹ Sava nja ka'an ndii:

—Suvj ra.

Te sava tuku nja ka'an ndii:

—Suvj ra, tee' ndee naa kaa' te jaan' kaa' ra —ni kachi nja.

Te ni ka'an mji' te jaan' xiin' nja ndii:

—Yu'u nduu' i —ni kachi ra.

¹⁰ Sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' nja ndii:

—¿Saa ni xaa a, te ni nunja' nduchi' nuu' un'? —ni kachi nja xiin' ra.

¹¹ Te ni nakujin ra ndii:

—Te yivi', te nani' Jesús, ni xa'a nde'i, te ni saka' ra a nduchi'

nuu' i, te ni ka'an ra xiin' i ndii: "Kua'an, te natia un' nuu' un' pila Siloé", ni kachi ra. Sakan' te ni xa'an natia i nuu' i, te ni nunia' nduchi' nuu' i —ni kachi ra.

¹² Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' nja ndii:

—¿Mii' yoo te jaan'? —ni kachi nja.

Te ni nakujin ra nuu' nja ndii:

—Xini i —ni kachi ra.

S'o'q ni xaa a kui' ni ndatu'un' te fariseo saa ni xaa, te ni nunia' nduchi' nuu' te kui'e nuu' jaan'

¹³ Te ni xan ndiakā ne yivi' te ni nduu te kui'e nuu' jaan' nuu' te fariseo. ¹⁴ Te kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', ni xa'a Jesús nde'i, te ni nunia' a nduchi' nuu' te jaan'. ¹⁵ Sakan' na kuii' ni ndatu'un' tu ña'a' te fariseo jaan' saa ni xaa a, te ni nunia' nduchi' nuu' ra. Te ni ka'an te jaan' ndii:

—Ni saka' ra nde'i nduchi' nuu' i, te ni natia i nuu' i, te kuvi xito' i vitin —ni kachi ra.

¹⁶ Sakan' na ni ka'an sava te fariseo jaan' ndii:

—Te ni xaa ña kaa' ndii, süu' kuenta Ndiosí nduu' ra, sakan' ña xa-nú ra kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ni kachi ra.

Te sava tuku ra ka'an ndii:

—Naa' te ndiso' kuachi nduu' ra ndii, küvi saa ra chuun ka'nu' ña xaa' ra jaan' —ni kachi ra.

Xa'a' a jaan' na ni nakuitá kuento ra. ¹⁷ Sakan' na ni ndatu'un' tukuu' ra te ni nduu te kui'e nuu' jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' te ni nunia' nduchi' nuu' un' jaan', tuu un'? —ni kachi ra.

Te ni nakujin ra ndii:

—Jin te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí nduu' ra —ni kachi ra.

¹⁸ Ndisu te judío, te sana'má ña'a' jaan' ndii, ni kandixa' ra naa' te kui'e nuu' ni nduu te jaan'. Sakan' na kuii' ni kana' ra yuva' si'i' te jaan', ¹⁹ te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáa' si'e ndo'ó nduu' te yo'q', te ka'an ndo' ni tuvi kui'e nduchi' nuu'? Naa' sakan' ndii, ¿saa kuvi xto'ni' ra vitin? —ni kachi ra.

²⁰ Te ni nakujin yuva' si'i' te jaan' ndii:

—Xini ndu ndii, si'e ndu nduu' te kaa', tákui'e. Te xini tu ndu ña te kui'e nduchi' nuu' nduu' ra ni tuvi ra. ²¹ Ndisu xini ndu saa ni xaa a, te kuvi xito' ra vitin, ni ndee xini tu ndu yoo ni nunia' nduchi' nuu' ra. Ndatu'un' ndo' mii' ra, te xixa nduu' ra, kuvi ka'an ra xiin' ndo' yoo ni xaa ña jaan' —ni kachi nja.

²² Ni ka'an yuva' si'i' ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi nja te judío jaan', sakan' ña xa ni nakata te jaan' kuento ra ña naa' yoo ka ndiee yu'u' ña Jesús nduu' Mesías, ña sakakú ne yivi' ndii, xta'ni' xachi' ña'a' ra, te kundu' ka ne jaan' kuenta vi'e mii' nakayá ne yivi' ñuu jaan'. ²³ Xa'a' a jaan' na kuii' ni ka'an yuva' si'i' te jaan' ndii: "Ndatu'un' ndo' mii' ra, te xixa nduu' ra", ni kachi nja.

²⁴ Sakan' te ni kana' ra te ni nduu te kui'e nuu' jaan' ichi' ña uvi, te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ndiosí kuni' a tin ka'nu' un', sakan' ña xini ndu ndii, jin te ndiso' kuachi nduu' te jaan' —ni kachi ra.

²⁵ Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Naa' te ndiso' kuachi nduu' ra, xini yu'u, jin ndaa' kuiti' ña'a' xini i ndii, te kui'e nuu' ni nduu i, te vitin ndii, kuvi xto'ni' i —ni kachi ra.

²⁶ Te tuku ni ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndee ña ni xaa ra xiin' un'? ¿Saa ni xaa ra, te ni nunia' ra nduchi' nuu' un'? —ni kachi ra.

²⁷ Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i xiin' ndo', te kuni kandixa' ndo'. ¿Ndichun na kuni kuni so'q tukuu ndo' ña xa ni ka'an i? ¿Ñáa' kuni kundikun

tú ndo'ó ichi' te jaan'? —ñi kachj ra.

²⁸ Sakan' te ñi kanja'a ra xiin' te jaan' ka'an ra ndii:

—Yo'ó nduu' te ndikún ichi' te jaan', ndisu ndu'u ndii, te ndikún ichi' Moisés nduu' ndu. ²⁹ Xini ndu ña ñi ka'an Ndiosí xiin' Moisés, ndisu te jaan' ndii, xini ndu mii' ñi kjeë ra —ñi kachj ra.

³⁰ Te ñi ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ña jaan' nduu' ña nandanj va yu'u ña xini ndo'ó mii' ñi kjeë ra, ndisu ñi sanda'a ra nduchi' nuu' j.

³¹ Xini e' ndii, xaa' Ndiosí kuenta ña ka'an ne ndiso' kuachj, ndisu xaa' a kuenta ña ka'an ne ki'in' ka'nu' ña'a', te xaa' ña ña kuni a. ³² Ndeë ñi xikandu'u' jin yivi'

ndii, tia'an kunj e' kuento ña ñi nunia' jin te yivi' nduchi' nuu' jin ne kui'e nduchi' nuu' ndeë ñi tuvi ña. ³³ Naa' süu' te ñi kjeë nuu' Ndiosí nduu' te jaan' ndii, köö' xachi' a kuvj saã ra —ñi kachj ra.

³⁴ Te ñi ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Yo'ó, te ndiso' kuachj ndeë ñi tuvi un', çyoo nduu' yo'ó, tuu un', na kuni sania'á un' ndu'u? —ñi kachj ra.

Sakan' te ñi xta'ni' xachi' ña'a' ra vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús yoq nduu' ne kui'e nuu' nuu' Ndiosí

³⁵ Ñi xini Jesús kuento ña ñi xta'ni' ra te jaan' vi'e jaan', te kij' ñi xini ña'a' a, te ñi ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ñáá jin un' xini un' ña nduu' si'e Ndiosí? —ñi kachj a.

³⁶ Te ñi ka'an ra xiin' a ndii:

—¿Yoq nduu' ña jaan', tákui'e, te jin j kunj ña'a' j? —ñi kachj ra.

³⁷ Te ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii: —Xa ñi xini ña'a' un', te süvi j nduu' ña ndatu'un' xiin' un' vitin —ñi kachj a.

³⁸ Ikan' te, ñi ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, jin j xini j yo'ó —ñi kachj ra.

Te ñi xaka'nu' ña'a' ra. ³⁹ Te ñi ka'an Jesús ndii:

—Ñi xaa j jin yivi' yo'o', te nia'a ne yivi' saã yoo nimá ña nuu' Ndiosí, sakan' te nunja' nduchi' nuu' ne kui'e nuu', te ne tuu ña tuvi' nuu' ña ndii, kukui'e nuu' ña —ñi kachj a.

⁴⁰ Te ñi xini so'q sava te fariseo, te ita' yatín nuu' a jaan', ña ñi ka'an a, te ñi ka'an ra ndii:

—¿Ñáá te kui'e nuu' nduu' tu ndu'u, kachj un'? —ñi kachj ra.

⁴¹ Te ñi ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' te kui'e nuu' nduu' ndo' ndii, köö' kuachj ndo', ndisu xa'a' a ña ka'an ndo' ña tuvi' nuu' ndo' ndii, yoo na yoo kuachj ndo'.

10

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' uvi tq'an nuu' te paxto

¹ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña yoq ka kua'an kaã nuu' nama mii' ñu'u' mbee, te xká'ndiá ra yi'e ndii, jin te kui'na' nduu' ra, te nduu' tu ra te kui'na' mji' kuu'.

² Ndisu te nduu' xna'a te paxto mbee jaan' ndii, yi'e xka'ndiá ra.

³ Te xito' yi'e ndii, nunia' ra a nuu' te paxto jaan', te xini so'q mbee tachi' yu'u' te paxto, te kana' ra ri' xiin' kivi' ri', te tava' ra ri'.

⁴ Te kij' tava' ra sakuu' sana mji' ra ndii, ni'i' ichi' ra nuu' ri' kua'an ra, te ndikún ri' xata' ra, sakan' ña nakuni ri' tachi' ra. ⁵ Ndisu jin te ndiva'a ndii, kündikun ña'a' ri', süu' jaan' ndii kunu' ri' nuu' ra, sakan' ña xini ri' tachi' ra —ñi kachj a.

⁶ Ñi ka'an ndiaa Jesús ña jaan', ndisu ñi kundani te jaan' ndeë ña kuni kachj a.

⁷ Te ñi ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

Yo'o' ka'an Jesús ña mii' a nduu' te paxto va'a

⁷ Te ñi ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, yu'u' nduu' ndeë naa yi'e korra mii' ñu'u' mbee. ⁸ Sakuu'

te ni kixin xi'na ka te sakan' yu'u ndii, te kui'na' nduu' ra, te nduu' tu ra te kui'na' mji' kuu', sakan' na ni xaa' mbee jaan' kuenta kuu' ra. ⁹ Yu'u nduu' yi'e', te yoo ka ko'ni' yi'e' yo'o' ndii, kaku nja. Te kunduu nja ndee naa mbee, ti' ko'ni', te kjee' ri', te ni'i' ri' itia kaxi' ri'. ¹⁰ Te kui'na' ndii, kuaxi ra te saku'na' ra, te ka'ni' ra, te sandon'u' ra. Ndisu yu'u ndii, kuaxi i te koo kivi' nuu ndo', te koo kua'a' a.

¹¹ Yu'u nduu' te paxto va'a, te paxto va'a ndii, taxi' ra kivi' nuu ra xa'a' mbee sana ra. ¹² Ndisu te xiku'un ya'vi' ndii, te paxto tatu kujti' nduu' ra. Te suu' te xiin' sana mbee jaan' nduu' ra, sakan' na kij' xito' ra kuaxi lobo ndii, nakoo' ra mbee jaan', te xinu' ra. Te tiin' lobo jaan' mbee, te kiku' na'a' ri'. ¹³ Sakan' xaa' ra, sakan' na te xiku'un ya'vi' kujti' nduu' ra, te ndi'ni' ra xa'a' mbee jaan'. ¹⁴ Yu'u ndii, te paxto va'a nduu' i. Te xini' i mbee sana i, te xini' tu ti' jaan' yu'u, ¹⁵ saa nii' xini yuva' i Ndiosi' yu'u ndii, nii' sakan' tu xini' na'a' i. Te taxi' i kivi' nuu i xa'a' mbee jaan'. ¹⁶ Te kumi' tu i inga ka mbee, ti' nu'u' tixin korra yo'o', ku'un naka tu i ti' jaan', te kuni' so'o' ri' tachi' i. Te kunduu ri' jin ndaa' ti'vi', te jin ndaa' yu'u kunduu te paxto ri'. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na kundani yuva' i yu'u, sakan' na taxi' i kivi' nuu i, te kuvj i xa'a' ri', te natjaku i. ¹⁸ Ndee jin ne yivi' kuvj tu'un kivi' nuu i xiin' na kuni' mji' nja, suu' jaan' ndii sanakua'a mji' yu'u a. Sakan' na kumi' i ndjee' te taxi' i kivi' nuu i, te kumi' tu i ndjee' te natjaku i. Na jaan' nduu' na ni sakuiso' chuun yuva' i yu'u saa i —ni kachi a.

¹⁹ Te kij' ni xini' so'o te judio jaan' na ni ka'an a ndii, tuku ni ni nata'vi' ta'an' ra. ²⁰ Kua'a' te jaan' ni ka'an ndii:

—Na ndiva'a naa nimá te kaa', suu' te kuu' kaxi' nduu' ra, ndichun na xini' so'o ka ndo' na ka'an ra? —ni kachi ra.

²¹ Te inga ra ni ka'an ndii:

—Tu'un na ka'an te kaa' ndii, suu' na ka'an te naa na ndiva'a nimá nduu' a, sakan' na jin te naa na ndiva'a nimá ndii, kuvj nunia' ra nduchi' nuu' ne kui'e nduchi' nuu' —ni kachi ra.

Kuni kandixa' te judio jaan' na si'e Ndiosi' nduu' Jesus

²² Kij' ni nasuku viko' na xaka'nu' ne yivi' kivi' na ni sanakua'a tuku nja yukun' ka'nu' nda'a' Ndiosi' ndii, yoo' vixin nduu' a. ²³ Te xika' Jesus mi' iin' yukun' ka'nu' vi'e ndika' xa'a' na nani' yi'e' Salomón. ²⁴ Sakan' te ni xinundu' na'a' te judio, te kuu' nuu', te ni ndatu'un' na'a' ra ndii:

—¿Ama vi' kun ndiko' na ndiatu' ndu xaa' un'? Naa' yo'o nduu' Cristo, na sakaku' ne yivi' ndii, ka'an kaxi' un' xiin' ndu —ni kachi ra.

²⁵ Te ni ka'an Jesus xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i xiin' ndo' te kandixa' ndo'. Chuun ka'nu' na xaa' i kuenta yuva' i Ndiosi' nduu' na nia'a' yoo nduu' i. ²⁶ Ndisu ndo'o ndii, kandixa' ndo', sakan' na suu' mbee sana i nduu' ndo' naa xa ni ka'an i xiin' ndo'. ²⁷ Ne nduu' mbee sana i ndii, xini' so'o nja tachi' i, te yu'u ndii, xini' na'a' i, te ndikun nja yu'u. ²⁸ Te taxi' i kivi' nuu nja na koo' kivi' ndi'i', te koo' tu kivi' kuvj nja, ni ndee koo' tu kuvj tu'un tu na'a' nda'a' i. ²⁹ Te yuva' i, na ni taxi' ne jaan' nda'a' i, nduu' na ka'nu' ka te sakan' sakuu' na yoo, te koo' kuvj tu'un na'a' nda'a' a. ³⁰ Yu'u xiin' yuva' i Ndiosi' ndii, jin ndaa' nduu' ndu —ni kachi a.

³¹ Te tuku sakan' ni ki'in te judio jaan' yuu' te kuun yuu' na'a' ra.

³² Te ni ka'an Jesus xiin' ra ndii:

—Kua'a' ya'a chuun va'a ni xaa i kuenta yuva' i nuu' ndo' te kuni ndo'. ¿Xa'a' ndee chuun jaan' kuni kuun yuu' ndo' yu'u? —ni kachi a.

³³ Te ni nakujin te judío jaan' ndii:

—Süu' xa'a' ndee jin ña jaan' kuni kuun yuu' ndu yo'ó, süu' jaan' ndii xa'a' a ña kani'a a un' xa'a' Ndiosí, sakan' ña te yivi' kujti' nduu' un', te ndasanduu' xiin' mi' mji' un' Ndiosí —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naka'an' ndo' ña yoso' nuu' tu'un ndei' Ndiosí mi' ka'an a ndii: “Yu'u ni ka'an ndii, ndiosí nduu' ndo'”, kachi a. ³⁵ Mji' Ndiosí ni ka'an ña ndiosí nduu' ne ni xini so'o tu'un a jaan', koo' kuví xka'ndia ndoso' ña yoso' nuu' tutu jaan'. ³⁶ Te yu'u ndii, Ndiosí ni sakuiso' chuun' yu'u, te ni ti'vi' a yu'u jin yivi' yo'o', sakan' na kuii', ¿ndichun ka'an ndo' ña kani'a a i xa'a' a xa'a' a ña ka'an i ña si'e a nduu' i? ³⁷ Naa' xaa' i chuun kuenta yuva' i ndii, kandixa' ndo'. ³⁸ Ndisu naa' xaa' i ña jaan' ndii, tee' ndee tia'an kandixa' ndo' ndii, kandixa' ndo' ña chuun Ndiosí nduu' a. Te sakan' kundani' ndo', te kandixa' ndo' ña yoo' yuva' i Ndiosí xiin' i, te yoo tu yu'u xiin' a —ni kachi a.

³⁹ Sakan' na ni xika tukuu ra jin ña'a' ra, ndisu ni kaku a nda'a' ra, te ni keta a kua'an a. ⁴⁰ Te kua'an ni tukuu a tuku ta'vi' itia Jordán mii' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí ña nuu', te ni ndoo a ikan'. ⁴¹ Te kua'a' ne yivi' ni kixin nuu' a te ka'an ña ndii:

—Te'e' ndee ni xaa' Juan ndee jin chuun ka'nu', ndisu sakuu' ña ni ka'an ra xa'a' te kaa' ndii, ña ndixa' nduu' a —ni kachi ña.

⁴² Te kua'a' ña ni ini xini Jesús ikan'.

11

So'o ni xaa a kii' ni xi'i Lázaro

¹ Te ni yoo jin te kuni kuví ni nani' Lázaro, te ñuu Betania, ña nduu' tu ñuu ña' ku'va ra María xiin' Marta. ² Te María jaan' nduu' ña' kii' ni ya'a, te ni sakaa' a xa'an xavixin' koo' chukuu' xa'a' xto'o e', te ni sanayaa' a' a xiin' ixi' xini' a'. Te tiaa ta'an' a' nduu' Lázaro, te kuni kuví jaan'. ³ Sakan' na ni ti'vi' uvi' saa' ku'va ra jaan' tu'un te ka'an ne yivi' xiin' Jesús ndii: “Táku'e, te ndani un' ndii, kuni kuví ra”, kachi ña.

⁴ Te ni ka'an Jesús kii' ni xini a tu'un jaan' ndii:

—Kui'e jaan' ndii, süu' ña ka'ni' xachi' ña'a' nduu' a, süu' jaan' ndii yoo a te natjin Ndiosí ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi', te yoo tu a te natjin yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí, ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u —ni kachi a.

⁵ Ndaní Jesús Marta, xiin' ña' ta'an' a', xiin' Lázaro. ⁶ Ndee saa ka ni ndii, kii' ni xini a tu'un jaan' ndii, ni ndoo ka a uvi' ta'an kivi' mi' yoo a jaan'. ⁷ Kii' ni xka'ndia kivi' jaan', te ni ka'an a xiin' te nda'a' a ndii:

—To'o' tukuu' ndo' ñu'u' Judea —ni kachi a.

⁸ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, sakan' ni xika ti'o' te ndiee' ikan' kuun yuu' ra yo'ó, ¿ndichun na tuku ni kuni ku'un un' ikan'? —ni kachi ra.

⁹ Te ni ka'an Jesús ndii:

—Xini e' ña uxí uvi' hora kumi' i'in kivi'. Ne xika' jin ke'in' ndii, káki'í ña, sakan' ña yoo ñu'u' nandii' nuu' ña. ¹⁰ Ndisu ne xika' ñuu' ndii, káki'í ña, sakan' ña koo' ñu'u' nandii' nuu' ña —ni kachi a.

¹¹ Ikan' te ni ka'an ka a ndii:

—Lázaro, te xini ta'an' xiin' e' ndii, kixin' ra, ndisu ku'un sandoto' ña'a' i —ni kachi a.

¹² Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a jaan' xiin' a ndii:

—Tákuie, naa' kixín ra ndii, nda'a mii' ra —ni kachí ra.

¹³ Ni ka'an Jesús ña jaan' xa'a' ña ni xi'i ra, ndisu te nda'a' xa'a' jaan' ndii, ni xanini ra ña ka'an a xa'a' ña kixín e' kij' nandiee' e'.

¹⁴ Sakan' te ni ka'an kaxi' Jesús xiin' ra ndii.

—Lázaro ndii, xa ni xi'i ra.

¹⁵ Nakuatia' va nimá i xa'a' ndo'ó ña kō' e' ni yoo íkan', sakan' te ini ka ndo' kuni ndo' yu'u. To'o' ndo', ku'un koto ña'a' e' —ni kachí a.

¹⁶ Sakan' te ni ka'an Tomás, te nani' tu te kuate, xiin' inga te nda'a' xa'a' a ndii:

—To'o', te kuví tu yoo' xiin' a —ni kachí ra.

Yo'o' ka'an Jesús xiin' Marta ña suvi a nduu' ña sanatiaku ne ni xi'i

¹⁷ Kij' ni xa'a Jesús ñuu Betania ndii, ni xini a kuento ña xa kua'an kumi' ta'an kivi' naá ñu'u' nde'i Lázaro tixin yavi ndii.

¹⁸ Te ñuu jaan' ndii, yatin' uní ta'an kilómetro xika' naá a te naá ñuu Jerusalén. ¹⁹ Te kua'a' va ne judío, ne ndiee' yatín íkan', ni xa'a mii' ndu'u' Marta xiin' María, te koto ña'a' ña, te saki'ví tu ña'a' ña xa'a' a ña ni xi'i tiaa ta'an ne jaan'. ²⁰ Kij' ni xini tu'un Marta ña xa kuaxi Jesús ndii, ni ke'a a' kua'an natin ña'a' a', ndisu María ndii, ni ndoo a' vi'e. ²¹ Te ni ka'an Marta xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, naa' ni yoo un' yo'o' ndii, kuví tiaa ta'an' i. ²² Ndisu xini i ña ndee vitin naa' kakan un' ndee ka ña'a nuu' Ndiosí ndii, taxi ña'a' a nda'a' un' —ni kachí a'.

²³ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii: —Natjaku tiaa ta'an' un' —ni kachí a.

²⁴ Te ni ka'an Marta xiin' a' ndii:

—Xini i ña natjaku ra kivi' so'o' ndi'i' kij' natjaku sakuu' ne ni xi'i —ni kachí a'.

²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Yu'u nduu' ña sanatiaku ne ni xi'i, te suvi tu i nduu' ña taxi'

kivi' ñuu ne yivi'. Te yoo ka ini xini yu'u ndii, tee' ndee ni xi'i ña ndii, natjaku ña saa i. ²⁶ Te sakuu' ne tiaku, naa' ini ña xini ña yu'u ndii, kō' kivi' kuví ña. ¿Naá kandixa' un' ña jaan'? —ni kachí a xiin' ña' jaan'.

²⁷ Te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Uun ndo', tákuie, kandixa' i ña yo'ó nduu' Cristo, ña nduu' si'e Ndiosí, ña ni ka'an a ti'vi' a iin yivi' —ni kachí a'.

Xaku' Jesús xa'a' a ña ni xi'i Lázaro yatín yavi kava' mii' naá ñu'u' nde'i ra

²⁸ Kij' ndi'i' ni ka'an Marta ña jaan', te ni ka'an ka'an yaa' a' xiin' María ta'an' a' ndii:

—Xa ni xa'a ña nduu' maestro e', te kuni ka'an a xiin' un' —ni kachí a'.

²⁹ Kij' ni xini so'o María ña jaan' ndii, numi' va te ni nuta' a', te kua'an a' ndee mii' iin' Jesús.

³⁰ Tia'an nda'ni Jesús ñuu jaan', kuu' saa' iin' ka' a mii' ni nata'an' a xiin' Marta. ³¹ Te ne judío, ne ndiee' vi'e a' saki'ví ña'a' ndii, ni xini ña ña numi' va ni nuta' María te kua'an a'. Sakan' na ni xikundikun ña'a' ña ka'an ña ña kua'an kuaku' a' yu'u' yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i Lázaro jaan'.

³² Kij' ni xa'a a' mii' iin' Jesús, te ni xini ña'a' a' ndii, ni xikuijn xiti' a' nuu' a te ni ka'an a' ndii:

—Tákuie, naa' ni yoo un' yo'o' ndii, kuví tiaa ta'an' i —ni kachí a'.

³³ Kij' ni xini Jesús xaku' a', te xaku' tu ne judío, ne kuaxi xiin' a' jaan' ndii, ni tuxu'vi nimá a, te ni kusuchi' tu ini a, ³⁴ ka'an a' ndii: —¿Mii' ni chinaá ña'a' ndo'? —ni kachí a.

Te ni ka'an ña xiin' a' ndii:

—To'o', te kuni un', tákuie —ni kachí ña.

³⁵ Te ni xaku Jesús. ³⁶ Sakan' te ni ka'an ne judío jaan' ndii:

—Koto ndo', saa vi' tu ni kundani ña'a' ra —ni kachí ña.

37 Ndisu sava ne jaan' ni ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' te ni nunia' nduchi' nuu' te kui'e nuu', ¿saa tu ni kuvu sanda'a ra Lázaro jaan' te kuvu ra? —ni kachi nja.

So'q ni xaa a kii' ni sanatiaku Jesús Lázaro

38 Te tuku sakan' ni tuxu'vi nimá Jesús, te ni kuyatın a yavi ndii jaan'. Te toko' kava' iin' yavi jaan', te ndasi' yu'u' a xiin' iin' yuu'. 39 Te ni ka'an Jesús ndii:

—Sanundia'á ndo' yuu' kaa' —ni kachi a.

Te ni ka'an Marta, ña' ku'va te ni xi'i jaan' ndii:

—Táku'e, xa xa'an ra vitın, sakan' ña xa kua'an kumi' ta'an kivi' ni xi'i ra —ni kachi a'.

40 Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—¿Ñáá náka'an' un' ña xa ni ka'an i xiin' un' ña naa' inı un' xini un' yu'u ndii, kunı un' ña nia'a Ndiosı ña ndıee' koo' chukuu' a? —ni kachi a.

41 Sakan' te ni sanundia'á ra yuu' jaan'. Te ni nakoto ndıaa Jesús ndıvi', te ni ka'an a ndii:

—Tataa, taxi' i ña chıdanı un', sakan' ña ni xini so'q un' ña ni ka'an i xiin' un'. 42 Yu'u ndii, xini i ña xini so'q un' ña ka'an i xiin' un' sakuu' ichi'. Ndisu ka'an i sakan' xa'a ne yivi' kua'a' ne ita' yo'o', te kandıxa' nja ña yo'ó ni tıanu' yu'u iin yivi' yo'o' —ni kachi a.

43 Ndi'i ni ka'an a ña jaan', sakan' te ti'e' ni ka'an a ndii:

—Lázaro, nja'a yo'o' —ni kachi a.

44 İkan' te ni ketá te ni xi'i jaan' ndisuku' toto nda'a' ra xiin' xa'a' ra, te ndisuku' iin peın nuu' ra. Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ndaxin' ndo' ra te ku'un ra —ni kachi a.

So'q ni xaa a kii' ni ndatu'un' tuni te kuu' ka'nu' saa kuvı ka'ni' ra Jesús

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

45 Te kua'a' va ne judıo, ne ni kixın koto María, ne ni xini ña ni xaa Jesús İkan' ndii, ni inı nja ni xini ña'a' nja. 46 Ndisu sava ne jaan' ndii, ni xa'an nja nuu' te fariseo, te ni ka'an nja xiin' ra ña ni sanatiaku Jesús te jaan'. 47 Sakan' na kuii' sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni nakaya ra te kuu' ka'nu' xiin' ra, te ni xa'a ra iin junta ka'nu' ka'an ra ndii:

—¿Ndee ña saa e'? Kuachi ndii kua'a' va chuun ka'nu' xaa' te jaan'. 48 Naa' taxi' e' ña nakaa ra xaa' ra ña jaan' ndii, sakuu' ne yivi' kundikun ña'a', te kixın te xa'ndia chuun' ñuu Roma, te sandoñu'u' ra yukun' ka'nu' e' xiin' ñuu e' —ni kachi ra.

49 Sakan' te, iin te jaan' te nani' Caifás, te nduu' sutu ka'nu' ka kuiya jaan', ni ka'an ndii:

—Ndo'ó ndii, koo' a xini xachi' ndo'. 50 Ni ndee xanini tu ndo' ña va'a ka kuvı iin ndaa' kuıti' te yivi' xa'a' sakuu' ne ñuu e' te ndoñu'u' sakuu' e' —ni kachi ra.

51 Süu' ña ka'an' mii' te jaan', te ni ka'an ra ña jaan', süu' jaan' ndii xa'a' a ka nduu' ra sutu ka'nu' ka kuiya jaan' na ni ka'an tiakú ra ña kuvı Jesús xa'a' kuachi sakuu' ne ñuu jaan'. 52 Te süu' xa'a' ne jaan' kuıti' kuvı a, süu' jaan' ndii kuvı tu a te nakaya a sakuu' si'e Ndiosı, ne ndo'ni teın ne yivi' iin yivi', te nduıın nja. 53 Xa'a' a jaan' na ndee kivi' jaan' ndii, ni nakata ra kuento ra ña ka'ni' ra Jesús.

54 Sakan' na Jesús ndii, ni xika tuvi' ka a teın te judıo jaan'. Süu' jaan' ndii ni ketá a kua'an a ñuu ña nani' Efraın, ña kandu'u' nuu' iin ñu'u' yatın mii' taxın' kaa'. Te İkan' ni ndoo a xiin' te nda'a' xa'a' a.

55 Tę xą kuyatin' vjiko' pas-cua, ña xaka'nu' ne judío, sakan' na kua'a' ne yivi' ni kaa ñuu Jerusalén, te ndaşandoo xiin' mi' nja nuu' Ndiosí ña kuní ka koo vjiko' jaan'. 56 Xika' ne yivi' nan-duku' nja Jesús, te ka'an xiin' ta'an' nja nuu' ki'e yukun' ka'nu' ndii:

—¿Saa tuu ndo'? ¿Ñáa kixin ra vjiko', uun kuáša'? —ni kachi nja.

57 Tę sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni ka'an chuun' ra ña naa' xini' yoo ka mi' yoo a ndii, na ka'an nja xiin' ra te tjin ña'a' ra.

12

Sq'o ni xaa a kij' ni sakaa' María xa'an xavixin' xata' xa'a' Jesús ñuu Betania

(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

1 Iñu ta'an ka kivi' kuní te koo vjiko' pascua jaan', te ni xaa Jesús ñuu Betania mi' ndu'u' Lázaro, te ni xi'j, te ni sanatiaku ña'a' a. 2 Tę ikan' ni xava'a' ne yivi' ña xaxi' jin xakuaa' xa'a' a ña tiin' ka'nu' nja Jesús. Marta nduu' ña' xika' nuu' ikan', te Lázaro nduu' jin te ndu'u' xixi' xiin' Jesús nuu' mesa. 3 Sakan' te ni ki'in María yatin' sava litro xa'an xavixin' koo' chukuu', ña nduu' mi' ndi'i' nardo, ña ndiaa ya'vi' koo' chukuu', te ni sakaa' a' xata' xa'a' Jesús, te ni sanayaa' a' a xiin' ixi' xini' a'. Tę ni chitu' kanii' tixin vi'e jaan' xiko xa'an xavixin' jaan'. 4 Ikan' te Judas Iscariote, te nduu' tu jin te nda'a' xa'a' Jesús, te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu' sie ya'a, ni ka'an ndii:

5 —Va'a ka naa' ni ke'vi' a, te kondia ya'vi' a xu'un' ña ki'in jin te yivi' naa' sachuun' ra uní ciento kivi', te xiin' xu'un' jaan' kuvj chindjee' e' ne nda'vi kuu' —ni kachi ra.

6 Ndisu süu' ni ka'an ra ña jaan' xa'a' a ña ndi'ni xna'a' ra xa'a' ne nda'vi kuu', süu' jaan' ndii xa'a' ña te kui'na' nduu' ra. Tę suvi

ra nduu' te xito' tinda'a' xu'un', te xaá ndii xakui'na' ra xu'un' ña kié tixin ña jaan'. 7 Tę ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Na koo a' sakan', kuaxi ndii jin chuun va'a ni xaa a' xa'a' i. Ña' kaa' ndii, ni taxa'a a' xa'an xavixin' kaa', te ni xakin a' ñu'u' nde'i j, te koo tu'va a, te ndiee a' kij' kuvj i. 8 Sakan' ña ne nda'vi kuu' ndii, ndee ndi'i' ni kivi' koo nja xiin' ndo', te kuvj chindjee' ña'a' ndo' amaa ka kuní ndo'. Ndisu yu'u ndii, süu' ndee ndi'i' ni kivi' kaka j tein ndo' —ni kachi Jesús.

Ndatu'un' tuni sutu kuu' nuu' ña ka'ni' tu ra Lázaro

9 Kua'a' va ne judío, kij' ni xini' nja kuento ña ndu'u' Jesús ñuu Betania ndii, ni kixin koto ña'a' nja. Tę süu' Jesús kuiti' ni kixin koto nja, süu' jaan' ndii ni kunj tu nja kunj nja Lázaro, te xa ni xi'j, te ni sanatiaku ña'a' Jesús. 10 Sakan' na ni ka'an tuni sutu kuu' nuu' ña ka'ni' tu ra Lázaro, 11 sakan' ña te jaan' xaa' sakan', te kua'a' ne judío jaan' ni kuxioo nuu' ña sania'a' sutu jaan', te ndikun nja Jesús.

Sq'o ni xaa a kij' nda'ni' Jesús kua'an a ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

12 Tę ni kitu' tuku kivi' ndii, ni xini' tu'un ne yivi' kua'a' koo' chukuu', ne kuaxi vjiko' ñuu Jerusalén jaan', ña kuaxi tu Jesús ñuu jaan'. 13 Sakan' na ni xa'nu nja ñuu', te ni'i' nja a kua'an nata'an' nja xiin' a, te ti'e' kuaa' nja ka'an nja ndii:

—iNa natjin xto'o e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'! iSañu'u' va a ña kuaxi kuenta a kaa', te ña kaa' nduu' ña xa'ndia chuun' nuu' yoo', ne vi'e Israel! —kachi nja.

14 Tę Jesús ndii, yoso' a mburru sie, ti' ni tatu a jaan', naa ka'an ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ndii:

15 Kāka nimá ndo'ó, ne ndiee' ñuu Sión.

Koto ndo', kaa' kuaxi rey ndo', ndu'u' a xata' iin mburru sie. Sakan' kachi a.

16 Te nda'a' xa'a' a ndii, ni kundani ra ña ni yoo jaan' ña nuu', ndisu kij' ni natiaqu Jesús, te ni tjin ka'nu' ña'a' Ndiosí ndii, ni naka'an' ra ña xa yoso' sakuu' ña jaan' xa'a' a, te nii' sakan' xna'a' ni ndo'ó a. 17 Te ne yivi', ne ni xini kij' ni kana Jesús Lázaro ndee tixin yavi ndii, te ni natiaqu ra ndii, ndiee' yu'u' te ndiee' yu'u' nja xa'a' ña ni xaa a jaan'. 18 Xa'a' a jaan' na ni kiee kua'a' ne yivi', te ni kixin nata'an' nja xiin' Jesús, sakan' ña ni xini nja kuento xa'a' chuun ka'nu' ña ni xaa a jaan'. 19 Sakan' na kuii' ni ka'an xiin' ta'an' te fariseo ndii:

—Koto ndo', sakuu' ne yivi' ndikun xata' te kaa', koo' a kuvj saa xachi' e' vitin —kachi ra.

Kuni a nakoó e' ña kuni mji' e' xa'a' ña ndikun e' ichi' Jesús

20 Te ni ka'ni tu sava te griego tein ne ni kaa ñuu jaan' te saka'nu' ra Ndiosí kij' yoo viko' jaan'. 21 Te ni kuyatin te jaan' nuu' Felipe, te Betsaida, ña kandu'u' ñu'u' Galilea. Te ni ka'an ra ndii:

—Taku'e, kuni ndatu'un' ndu xiin' Jesús —ni kachi ra.

22 Sakan' te ni xa'an Felipe, te ni ka'an ra xiin' Andrés, te uvj saa' te jaan' ni xa'an taxj kuento nuu' Jesús. 23 Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuyatin' kivi' ña tjin ka'nu' Ndiosí ña nduu' tu te yivi'. 24 Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña naa' ki'vi' iin ndikin' trigo tixin ñu'u', te kuvj a ndii, nata'vi' a. Ndisu naa' kuvj a tixin ñu'u' jaan' ndii, nata'vi' kua'a' a. 25 Yoo ka kundani kivi' ñuu mji' ndii, kuvj nja, ndisu yoo ka chindiaa ya'vi' kivi' ñuu mji' nja iin yivi' yo'o' xa'a' ña ndan' ka nja yu'u' ndii, natjin nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'.

26 Yoo ka kuni kaka nuu nuu' j ndii, na kundikun nja yu'u', te ne xika' nuu' nuu' j ndii, kundiee nja mii' ndu'u' j, te tjin ka'nu' tu ña'a' yuva' j Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña kund'o' a te kuvj a

27 'Ndi'ni va nimá j vitin. ¿Ndee ña ka'an j? ¿Ñáa ka'an j ndii, “Tataa, sakakú un' yu'u nuu' ña kund'o' j vitin”? Kúvi ka'an j sakan', kuachi ndii xa xa'a' ña jaan' kuaxi j. 28 Tataa, nia'a un' ña kumi' un' sakuu' ña ndiee' —ni kachi Jesús.

Sakan' te ni tiaku ka'an iin tachi' ndee ndivi' ndii:

—Xa ni nia'a j ña ndiee' ña kumi' j, te nia'a ka e —ni kachi a.

29 Te ni ka'an ne yivi' kua'a', ne ita' ikan', ne ni xini so'ó tachi' jaan', ña savi' ni nde'i, te sava tukú nja ni ka'an ndii:

—Iin ángele, ña yoo ndivi', ni ka'an xiin' ra —ni kachi nja.

30 Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Süu' xa'a' ña va'a yu'u ni tiaku ka'an tachi' jaan', süu' jaan' ndii xa'a' ndo'ó ni tiaku a. 31 Xa ni xaa kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' iin yivi' yo'o', te vitin tu ndoo kui'e xachi' ña ndiva'a, ña xa'ndia chuun' iin yivi' yo'o'. 32 Te kij' ndani'j ra yu'u nuu' ñu'u' iin yivi' yo'o' ndii, saka'an j nimá sakuu' ne yivi' ña kixin nja nuu' j —ni kachi a.

33 Te xiin' ña jaan' ni sakuni' Jesús ne jaan' saa kuvj a. 34 Te ni ka'an ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Xini ndu ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí ña Cristo, ña sakakú yoo ndii, koo a xiin' e' ndee ndi'i' ni kivi', sakan' na kuii', ¿ndichun ka'an yo'ó ña kuni a ndani'j ra ña nduu' tu te yivi'? ¿Yoo nduu' ña nduu' tu te yivi' ña ka'an un' xa'a' jaan'? —ni kachi nja.

35 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Ndee *jin* xa'a' *kujtj'* yoo *i* te nduu' *i* ñu'u nuu' ndo'. Kaka ndo' *viñin* ña yoo *i* te sayi'é *i* nuu' ndo', te sakan' kãnando ña *jin* yavi' ndo'ó. Sakan' ña ne xika' ñaa' ndii, xini ña mii' kua'an ña. ³⁶ *Viñin* ña yoo *i* te sayi'é *i* nuu' ndo' ndii, kandixa' ndo' yu'u, te kunduu' ndo' kuenta ne yi'é ñu'u jaan' nuu' —ñi kachj a.

Kij' ndi' *i* ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, kua'an a te ni tisi'e a nuu' ne jaan'.

Ni kunj ne yivi' ini ña kunj ña Jesús

³⁷ Tee' ndee kua'a' va chuun ka'nu' ni xaa Jesús nuu' ña ndii, ni *jin* ña kunj ña'a' ña. ³⁸ Sakan' ni xka'ndja a, te ni xinu' ña ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosí xta'an' kij' ni ka'an ra ndii:

Tákuie, ndee *jin* ne yivi' ni kandixa' ña ni sania'á ndu. Te sakan' tu ndee *jin* kôo' ni natiin' ña ni nia'a un' xiin' ña ndiee' un' nuu' ña.

Ni kachj ra.

³⁹ Sakan' na kuu' ni kuvj kandixa' ña a, xa'a' a jaan' na ni ka'an tu Isaías ndii:

⁴⁰ Ni ndaşı a nduchi' nuu' ña, te ni xaxij tu a nimá ña, koto ka kunj ña xiin' nduchi' nuu' ña,

te kundani ña xiin' nimá ña, te nandiko' ña nuu' *i*, te sanda'a ña'a' *i*.

⁴¹ Ni ka'an Isaías ña jaan' kij' ni xini ra ña ndiee' koo' chukuu' ña kumi' Jesús, te ni ka'an ra xa'a' a.

⁴² Ndee saa ka ni ndii, kua'a' va te xa'ndia chuun' ni *jin* xini ña'a'. Ndisu ni ndiee' yu'u' ra xa'a' a, sakan' ña yi'vi ra ña tava' xachi' ña'a' te fariseo vi'e mii' nakaya ne ñuu jaan'. ⁴³ Sakan' ña ni xtanj ka ra ña ndoo va'a ra nuu' ne yivi' te sakan' ña ndoo va'a ra nuu' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ña kuaxi a te sakakú yoo'

⁴⁴ Te ni ka'an ti'e Jesús nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Yoo ka *jin* xini yu'u ndii, süu' *jin* ña xini ña yu'u *kujtj'*, süu' jaan' ndii *jin* tu ña xini ña ña ni tjanu' yu'u *jin* yivi' yo'o'. ⁴⁵ Te sakan' tu yoo ka xini yu'u ndii, xini tu ña ña ni tjanu' yu'u *jin* yivi' yo'o'. ⁴⁶ Yu'u nduu' ñu'u ña sayi'é nuu' ne yivi', te ni xaa *i* *jin* yivi' yo'o'. Te yoo ka *jin* xini yu'u ndii, ndöo ñaa' xachi' nimá ña. ⁴⁷ Naa' yoo ka xini so'o ña ka'an *i*, te säxinú ña a ndii, süu' yu'u nduu' ña katun' ña'a', sakan' ña ni xaa *i* te katun' *i* ne yivi' *jin* yivi', süu' jaan' ndii ni xaa *i* te sakakú ña'a' *i*. ⁴⁸ Yoo ka saxio' yu'u, te küni natijn ña ña ka'an *i* ndii, xa yoo *jin* ña katun' ña'a'. Tu'un ña ni ka'an *i* jaan' nduu' ña katun' ña'a' kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁹ Sakan' ña süu' ña ka'an' mii' *i* nduu' ña ni ka'an *i* jaan'. Süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosí, ña ni ti'vi' yu'u *jin* yivi' yo'o', nduu' ña ni ka'an chuun' xiin' *i* ndee ña ka'an *i*, te saa ka'an e. ⁵⁰ Te xini *i* ña ña ni ka'an chuun' a xiin' *i* ndii, taxi' a kivi' ñuu ña kôo' kivi' ndi'i', sakan' na kuu' ka'an *i* saa nii' ni ka'an yuva' e' xiin' *i* *kujtj'* —ñi kachj a.

13

So'o ni xaa a kij' ni natia Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a

¹ Kij' kunj ka koo viko' Pascua ndii, xa xini Jesús ña xa kuyatin' kivi' ña nakoo a *jin* yivi' yo'o', te nu'u a nuu' yuva' e' Ndiosí. Te ni kundani ya'a a ne nduu' kuenta a *jin* yivi' yo'o', te *jin* sakan' kundani ña'a' a ndee so'o' ndi'i'. ² Kij' ndiee' ra xixi' ra ndii, xa ni saka'an ña ndiva'a nimá Judas Iscariote, si'e Simón, ña sanakua'a ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'. ³ Te xa xini Jesús ña xa ni sakuiso' chuun' ña'a' yuva' e' Ndiosí nuu' sakuu' ña yoo', te xini tu a ña nuu' Ndiosí ni kije

a, te ni xaa a iin yivi', te nuu' ña jaan' tu ku'un nu'u a. ⁴ Sakan' te ni ndondichij a, te ni xta'ni' a toto ndisuku' a, te ni satiin a iin pein tixin toko' a, ⁵ sakan' te ni taan' a tikui tixin iin xiko'o', te ni xa'a' a natia' a xa'a' te nda'a' xa'a' a, te ni sanayaa' a xa'a' ra xiin' pein tixin ña ni satiin a toko' a jaan'. ⁶ Kij' ni tondja a mii' ndu'u' Simón Pedro ndii, ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, ¿ndichun na natia yo'ó xa'a' yu'u? —ni kachij ra.

⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xaa' i yo'o' ndii, kúndanij yo'ó a vitin, ndisu kundani un' un kij' ya'a —ni kachij a.

⁸ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Kôo' kivi' kujin yu'u ña natia yo'ó xa'a' i —ni kachij ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' natia i xa'a' un' ndii, süu' kuenta ka i kunduu un' —ni kachij a.

⁹ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, süu' xa'a' kuji' i natia un', süu' jaan' ndii, natia tu un' nda'a' i xiin' xini' i —ni kachij ra.

¹⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ne xa ni chichij ndii, ndee xa'a' kuji' nja kuni a ndoo, sakan' ña xa ni ndoo kanii' nja, te ndo'ó ndii, xa yoo ndoo ndo', ndisu süu' sakuu' ndo' —ni kachij a.

¹¹ Xa xini Jesús yoo sanakua'a ña'a' nda'a' te kuni ka'ni' ña'a', sakan' na kuui' ni ka'an a ndii: “Süu' sakuu' ndo'ó nduu' te ndoo”, ni kachij a.

¹² Te kij' ndij' ni natia a xa'a' ra, te ni nakui'nu a toto ndisuku' a jaan', te ni xikundu'u' tukuu' a mii' iin' mesa, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáa kundani ndo' ndee ña kuni kachij ña ni xaa i xiin' ndo' vitin? ¹³ Ka'an ndo'ó ña maestro ndo' nduu' i, te ka'an tu ndo' ña xto'ó ndo' nduu' i, te va'a yoo a ka'an ndo' sakan' ña suvi xna'a nduu' i. ¹⁴ Sakan' na kuui' naa'

yu'u, ña nduu' xto'ó ndo' te nduu' tu i maestro ndo', te ni natia i xa'a' ndo' ndii, kuni a ña natia tu ndo'ó xa'a' i'in ta'an' ndo'. ¹⁵ Ni xaa i sakan' xiin' ndo', te saa tu ndo'ó saa nii' ni xaa yu'u xiin' ndo' vitin.

¹⁶ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, iin te xika' nuu' ndii, süu' te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' xto'ó ra, te ni ndee süu' te ka'nu' ka nduu' tu te sakuni' tu'un te sakan' te ni tianu' ña'a'. ¹⁷ Naa' kundani ndo' ña ka'an i xiin' ndo', te saa ndo' a ndii, sañu'u' va Ndiosí ndo'ó.

¹⁸ Süu' xa'a' sakuu' ndo'ó ka'an i, sakan' ña xini yu'u yoo ni nakaxin i kunduu kuenta i. Ndisu kuni a ña xinu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Te xixi' inga' xiin' i ni nanduu te ndasi' yu'u”, kachij a. ¹⁹ Ka'an i ña ka' xiin' ndo' ndee vitin ña kuni ka koo a, sakan' te kij' koo a ndii, kandixa' ndo' ña yu'u nduu' i.

²⁰ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka natiin' ne t'vi' i ndii, yu'u natiin' nja. Te yoo ka natiin' yu'u ndii, natiin' tu nja ña ni t'vi' yu'u iin yivi' yo'o' —kachij Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús ña Judas nduu' te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu'

(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹ Kij' ndij' ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, ni ndij'ni nimá a, te ni ka'an a ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña iin ndo'ó sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' nuu' —ni kachij a.

²² Sakan' te ni xa'a' xto'ni' nuu' ta'an' te nda'a' xa'a' a jaan' ña xini ra yoo xa'a' ni ka'an a. ²³ Te iin te jaan', te ndani ka a ndii, ndu'u' ra xjin' a. ²⁴ Sakan' te ni nia'a nda'a' Simón Pedro nuu' te jaan' ña ndatu'un' ra Jesús yoo' xa'a' ka'an a. ²⁵ Te ni kuyatin ka te jaan' nuu' Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Táku'e, yoo nduu' ra? —ni kachij ra.

26 Te ni nakujin Jesús nuu' ra ndii:

—Sachii' i jin ta'vi' xita' va'a tixin ko'o', te te taxí i ña jaan' nda'a' nduu' te jaan' —ni kachí a.

Sakan' te ni sachii' a jin ta'vi' xita' va'a tixin ko'o', te ni taxí ña'a' a nda'a' Judas, si'e Simón Iscariote. 27 Kij' ndi'j so'o ni xixi ra xita' va'a jaan', te ni sko'nu' ña ndi'va'a nimá ra. Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xito' un' saa un' ndii, numi' te saa un' un —ni kachí a.

28 Ndisu ndee jin te ndiee' xixi' xiin' a ni kundani ndichun ni ka'an a sakan' xiin' ra. 29 Te xa'a' a ña te xito' xu'un' nduu' te jaan' ndii, ni xanini sava te nda'a' xa'a' a jaan' ña ni ka'an Jesús sakan' xiin' ra, te ku'un satá' ra ña kuni xa'a' viko', uun ña ku'un taxí ra xu'un' nda'a' ne nda'vi kuu'. 30 Te kij' ndi'j ni xixi Judas xita' va'a jaan' ndii, ni keta ra kua'an ra. Te xa ñu nduu' a kij' sakan'.

Yo'o' taxi' Jesús jin tu'un ndei' xaa'

31 Kij' ni keta ra kua'an ra, te ni ka'an Jesús ndii:

—Vitín tiin' ka'nu' Ndiosí yu'u, ña nduu' tu te yivi', te natiin' tu Ndiosí ña tiin' ka'nu' xa'a' i. 32 Te xa'a' a ña natiin' Ndiosí ña tiin' ka'nu' xa'a' i ndii, ña'a' ka te tijn ka'nu' tu a yu'u. 33 Te kua'a mii' i, ndee jin xa'a' sie kuiti' yoo ka i xiin' ndo'. Nanduku' ndo' yu'u, te naa ni ka'an i xiin' ne judío, sakan' tu ka'an i xiin' ndo'ó vitín ña mii' ku'un tu jaan' ndii, kuví ku'un tu ndo'ó ikan'.

34 Taxi' i jin tu'un ndei' xaa' yo'o' nuu' ndo' ña kundani ta'an' ndo'. Kuni a kundani ta'an' ndo' ndee naa kundani yu'u ndo'ó. 35 Naa' ndani ta'an' ndo' ndii, xiin' ña jaan' kundani sakuu' ne yivi' ña te nda'a' xa'a' i nduu' ndo' —ni kachí a.

Yo'o' ka'an Pedro ña yoo' tu'va ra te taxi ra ndee kivi' ñuu ra xa'a' Jesús

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

36 Te ni ka'an Simón Pedro xiin' a ndii:

—¿Mii' kua'an un', tákui'e? —ni kachí ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Mii' kua'an i ndii, kuví kundikun un' yu'u vitín, ndisu kuví kundikun un' yu'u nuu' ku'un e' —ni kachí a.

37 Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—¿Ndichun na kuví ku'un i xiin' un' vitín, tákui'e? Xa yoo tu'va i te taxi i ndee kivi' ñuu i xa'a' un' —ni kachí ra.

38 Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndixa xna'a ndii, xa yoo tu'va un' te taxi un' ndee kivi' ñuu un' xa'a' i uun? Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña kij' kuni ka kana nduchié ndii, xa uní ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u.

14

Jesús nduu' ichi' ña kua'an nda'a' Ndiosí

1 'Kundj'ni ka nimá ndo', ini ndo' kuni ndo' Ndiosí, te ini tu ndo' kuni ndo' yu'u. 2 Vi'e yuva' i ndii, yoo kua'a' mii' kuví kundíee ndo'. Naa' süu' sakan' nduu' a ndii, ka'an i xiin' ndo' xa'a' a. Sakan' na kuii' na ku'un i te sava'a i mii' kundíee ndo'. 3 Te kij' ndi'j ku'un i, te sava'a i mii' kundíee ndo' ndii, kixin tukuu i, te naka i ndo'ó, te ku'un ndo' xiin' i, te kundíee ndo' xiin' i mii' kundu'u' i. 4 Te xa xini ndo' ichi' mii' ku'un i —kachi Jesús.

5 Ikan' te ni ka'an Tomás xiin' a ndii:

—Tákui'e, xini ndu mii' ku'un un'. Sakan' na kuii', ¿saa kuví kundani ndu mii' kua'an ichi' ña ku'un un'? —ni kachí ra.

6 Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' ichi', te yu'u tu nduu' ña ndixa, te yu'u tu nduu'

ña taxi' kivi' ñu'u ña kōo' kivi' ndi'i'. Te ndee ñin ne yivi' küvi naḡaa nuu' yuva' e' Ndiosí naa' xāa ña nda'a' i. ⁷ Naa' ni nakun̄i kaxi' ndo' yu'u ndii, nakun̄i tu ndo' yuva' i Ndiosí. Te ndee vit̄in ndii, xa ni nakun̄i ña'a' ndo', te xa ni x̄in̄i ndu'chi' nuu' ña'a' ndo' —kachi a.

⁸ Te ni ka'an Felipe xiin' a ndii: —Tákuie, nia'a un' ndu yuva' jaan', te xava'a sakan' kuj̄ti' nuu' ndu —ni kachi ra.

⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: —Xa saa' va' yoo i xiin' ndo', te çndichun na x̄in̄i un' yu'u, Felipe? Yoo ka x̄in̄i yu'u ndii, xa ni x̄in̄i tu ña yuva' e' Ndiosí. Sakan' na kuu', çndichun xikán un' nuu' i ña nia'a i yuva' e' nuu' ndo'?

¹⁰ ÇÑáa kändixa' un' ña yoo' yuva' e' Ndiosí xiin' i, te yoo tu yu'u xiin' a? Tu'un ña ka'an i xiin' ndo' ndii, süu' ña ka'an' m̄ji' i te ka'an e, süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosí, ña yoo xiin' i, nduu' ña xaa' ña ka'nu' xiin' nda'a' yu'u. ¹¹ Kändixa' ndo' ña yoo i xiin' yuva' e' Ndiosí, te yoo tu ña jaan' xiin' i. Naa' kōo' tuk̄u ndii, kändixa' ndo' a xa'a' ña ka'nu' ña ni x̄in̄i ndo' xaa' i. ¹² Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka ñ̄n̄i x̄in̄i yu'u ndii, saa' tu ne jaan' ña ka'nu' ña xaa' i. Te ka'nu' ka ña saa' ne jaan' te sakan' ña xaa' i, sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí nu'u i. ¹³ Te ndee ka ña kakan' ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña nd̄iee' i ndii, saa' i ña jaan', te xiin' ña jaan' t̄in̄i ka'nu' ne yivi' yuva' e' Ndiosí xa'a' yu'u, ña nduu' si'e a. ¹⁴ Naa' kakan' ndo' ndee ka ña'a' nuu' Ndiosí xiin' ña nd̄iee' i ndii, saa' i ña jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús ña t̄i'vi' a Esp̄ritu Santo ñin yivi'

¹⁵ 'Naa' ndan̄i ndo' yu'u ndii, sax̄inú ndo' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'. ¹⁶ Te kakan' yu'u nuu' yuva' e' Ndiosí, te t̄i'vi' a inga ña ç̄ind̄iee' ndo'ó, te koo' a xiin'

ndo' ndee ndi'i' ni kivi'. ¹⁷ Te ña jaan' nduu' Esp̄ritu Santo, ña nia'a sakuu' ña nd̄ixa' xa'a' Ndiosí. Te ne yivi', ne nduu' kuenta ñin yivi' yo'o' ndii, küvi nat̄iin̄i ña a sakan' ña küvi kun̄i ña'a' ña, te ni ndee x̄in̄i tu ña'a' ña. Ndisu ndo'ó ndii, x̄in̄i ña'a' ndo' sakan' ña yoo a xiin' ndo', te koo' a nimá ndo'. ¹⁸ Nākoo' nda'vi xachi' i ndo'ó, sakan' ña nand̄iko' tuk̄uu' i, te koo' i xiin' ndo'. ¹⁹ Ndee ñin xa'a' sie kuj̄ti', te k̄un̄i ka' ne yivi', ne nduu' kuenta ñin yivi', yu'u. Ndisu ndo'ó ndii, kun̄i ndo' yu'u, te xa'a' a ña tiaku i ndii, ku'ñaku tu ndo'ó. ²⁰ Te kivi' jaan' ndii, kun̄i ndo'ó ña yoo' yu'u xiin' yuva' i Ndiosí, te ndo'ó yoo' xiin' yu'u, te yu'u yoo' xiin' ndo'ó. ²¹ Yoo' ka' natiin' ña ka'an chuun' i, te sax̄inú ña a ndii, ne jaan' nduu' ne nia'a ña ndan̄i ña yu'u. Te yoo' ka' ndan̄i yu'u ndii, ndan̄i ña'a' yuva' i Ndiosí, te ndan̄i tu ña'a' yu'u, te nia'a' xiin' m̄ji' i nuu' ña —ni kachi a.

²² Te ni ndatu'un' ña'a' Judas, ndisu süu' Judas Iscariote nduu' te jaan', ka'an ra ndii:

—Tákuie, çndichun na nuu' ndu'u kuj̄ti' nia'a' xiin' m̄ji' un', te nia'a' xiin' m̄ji' un' nuu' ne nduu' kuenta ñin yivi'? —ni kachi ra.

²³ Te ni nakuj̄in̄i Jesús ndii:

—Naa' yoo' ka' kundani' yu'u ndii, sax̄inú ña ña ka'an i, te kundani' ña'a' yuva' i, te k̄ix̄in̄i ndu, te koo' ndu xiin' ña. ²⁴ Te yoo' ka' k̄un̄i kundani' yu'u ndii, sax̄inú ña ña ka'an i. Te tu'un' ña x̄in̄i so'q' ndo' ka'an i ndii, süu' tu'un' m̄ji' i nduu' a, süu' jaan' ndii tu'un' yuva' i, ña ni t̄jan̄u' yu'u ñin yivi' yo'o', nduu' a. ²⁵ Ka'an i sakuu' ña jaan' vit̄in ña yoo' ka' i xiin' ndo'.

²⁶ Ndisu t̄i'vi' yuva' e' Ndiosí ña ç̄ind̄iee' ndo'ó, ña nduu' Esp̄ritu Santo, ña k̄ix̄in̄i kuenta i, te ña jaan' san̄ia'a' ndo'ó sakuu' ña'a', te san̄aka'an' tu a ndo'ó sakuu' ña ni ka'an i xiin' ndo'.

27 'Taxi' i ña maní' koo nimá ndo', te ña maní' yoo nimá mii' i nduu' ña jaan'. Te ña nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, küvi taxí a ña maní' naa ña taxi' i jaan'. Kündi'ni nimá ndo', te ni ndee küyi'vi tu ndo'. 28 Xa ni xini so'o ndo' ni ka'an i xiin' ndo' ña nu'u i, te kixin i tukuu' i mii' yoo ndo' yo'o'. Naa' ndixa xna'a ndani ndo' yu'u ndii, nakuatia' nimá ndo' ña kua'an i nuu' yuva' e' Ndiosí, sakan' ña ka'nu' ka ña nduu' ña jaan' te sakan' yu'u. 29 Ka'an i ña jaan' xiin' ndo' vitin ña kuni ka koo a, sakan' te kij' koo a ndii, kaxixa' ndo' a. 30 Ka'an kua'a' ka i xiin' ndo', sakan' ña xa kuaxi ña ndiva'a, ña kumi' ndiee' iin yivi' yo'o', tee' ndee koo' ndiee' kumi' ña jaan' nuu' yu'u. 31 Ndisu xaa' i saa ni' ni ka'an chuun' Ndiosí, yuva' i, xiin' i, te kuni ne yivi' iin yivi' ña ndani i yuva' i. Ndondichi ndo', te ku'un kiee e' yo'o', te ku'un e'.

15

Yo'o' ka'an Jesús ña mii' a nduu' ndee naa yo'o' uva xna'a

1 'Yu'u nduu' yo'o' uva xna'a, te yuva' i nduu' ña xito' ña'a' a. 2 Te sakuu' nda'a' i mii' koo' nduu' kuun' ndii, xa'ndia ña'a' a. Te sakuu' nda'a' i mii' kuun' nduu' ndii, xaña'ma ña'a' a te kuun ka a. 3 Ndo'ó ndii, xa ni ndundoq nimá ndo' ni xaa' tu'un ña xa ni ka'an i xiin' ndo'. 4 Koo' naa yoo inga' ndo' xiin' i, te koo' naa yoo inga' tu yu'u xiin' ndo'. Sakan' tu iin nda'a' yo'o' uva ndii, koo' uva kuun' nda'a' a naa' yoo inga' a xiin' yo'o' a. Te sakan' tu ndo'ó, naa' yoo inga' ndo' xiin' i ndii, küvi kunduu' ndo' te va'a nda'a' nuu' ichi' Ndiosí.

5 'Yu'u nduu' yo'o' uva, te ndo'ó nduu' nda'a' a. Yoo ka yoo inga' xiin' i, te yoo inga' tu yu'u xiin' ña ndii, kunduu' ña ne va'a va

nda'a' nuu' ichi' Ndiosí, sakan' ña naa' yoo inga' ndo' xiin' i ndii, koo' xachi' ña va'a küvi saa ndo'. 6 Yoo ka yoo naa yoo inga' xiin' i ndii, kuitia' ña ndee naa xitia' nda'a' yo'o' uva, te ichi' a. Sakan' te nakaya ne yivi' a, te ko'ni ña a nuu' ñu'u, te koo a.

7 'Naa' yoo inga' ndo' xiin' i, te tiin' kutu' tu ndo' tu'un ña sania'a i ndo'ó ndii, taxí Ndiosí ndee ka ña kuni kakan' ndo' nuu' a. 8 Kij' nduu' ndo' ne va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí ndii, nia'a' ndo' ña nduu' xna'a' ndo' te nda'a' xa'a' i, te xiin' ña jaan' natin yuva' e' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi'. 9 Saa nii' ndani Ndiosí yu'u ndii, nii' sakan' ndani tu yu'u ndo'ó. Tijn kixin' ndo' ña ndani yu'u ndo'ó jaan'. 10 Naa' saxinu' ndo' ña ka'an chuun' i ndii, tijn kixin' ndo' ña ndani i ndo'ó, saa nii' saxinu' yu'u ña ka'an chuun' yuva' i, te tiin' kixin' i ña ndani a yu'u.

11 'Ña jaan' ka'an i xiin' ndo', te kuatia' nimá ndo' saa nii' kuatia' nimá yu'u, te sakan' xinu' ña kuatia' nimá ndo'.

12 'Ña yo'o' nduu' ña ka'an chuun' i xiin' ndo', ña kundani naa kundani ta'an' ndo' saa nii' kundani yu'u ndo'ó. 13 Koo' ndee iin ne kundani ya'a ka ne xini ta'an' xiin' ña te sakan' ne taxí kivi' ñuu' xa'a' ne xini ta'an' xiin' ña. 14 Ndo'ó nduu' te xini ta'an' xiin' i naa' xaa' ndo' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'. 15 Ka'an ka i ña te xika' nuu' nuu' i nduu' ndo', sakan' ña iin te xika' nuu' ndii, xini ra ndee ña xaa' xt'o' ra. Te vitin ka'an i ña te xini ta'an' xiin' i nduu' ndo', sakan' ña sakuu' ña ni ka'an yuva' i xiin' i ndii, ni ka'an i e' xiin' ndo'. 16 Ni nakaxin' ndo'ó yu'u, süu' jaan' ndii yu'u ni nakaxin' ndo'ó, te ku'un ndo' te kunduu' ndo' te va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí, sakan' te kunduu' naa nduu' ndo' te va'a va nda'a' nuu' ichi' a. Te

ndee ka ña kakan ndo' nuu' yuva' e' xiin' ña ndjee' i ndii, taxí ña'a' a nda'a' ndo'.¹⁷ Ña yo'o' ka'an chuun' i xiin' ndo' ña kundani naa kundani ta'an' i'in ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús ña kundasi' ne yivi' iin yivi', ne ndikun ichi' a

¹⁸ 'Kij' ndasi' ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndo'ó ndii, ñaka'an' ndo' ña xi'na ka yu'u ni kundasi' nja. ¹⁹ Naa' sakan' te kuenta iin yivi' yo'o' nduu' ndo' ndii, kundani ne yivi' kuenta iin yivi' yo'o' ndo'ó, ndisu süu' kuenta iin yivi' yo'o' ka nduu' ndo', sakan' ña ni nakaxin i ndo'ó tein ne jaan' te kunduu' ndo' kuenta i, sakan' na kuui' ndasi' nja ndo'ó. ²⁰ Ñaka'an' ndo' ña xa ni ka'an i xiin' ndo' ña iin te xika' nuu' ndii, süu' te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' xto'o' ra. Sakan' na kuui' naa' ni sando'o' ne jaan' yu'u ndii, sando'o' tu nja ndo'ó. Te naa' ni saxinu nja ña ni sania'a i ndii, saxinu tu nja ña sania'a ndo'ó. ²¹ Sakuu' nuu' ña jaan' saa nja xiin' ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta i, sakan' ña xini nja ña ni tjanu' yu'u iin yivi' yo'o'.

²² 'Naa' ni kixin i te ka'an i xiin' nja ndii, koo' kuachi nja. Ndisu vitin ña ni kixin i, te ni ka'an i xiin' nja ndii, koo' a ni'i' nja ka'an nja xa'a' kuachi nja. ²³ Yoo ka ndasi' yu'u ndii, ndasi' tu nja yuva' i. ²⁴ Naa' ni xaa' i ña ka'nu' tein nja, ña koo' kivi' ni xaa ndee iin ne yivi' ndii, koo' kuachi nja. Ndisu vitin ndii, tee' ndee xa ni xini nja ña ka'nu' ña ni xaa i ndii, kusaa' ndasi' nja yu'u, te ndasi' tu nja yuva' i. ²⁵ Ndisu ni xka'ndja ña jaan' te xinü ña yoso' nuu' tu'un ndei' Ndiosí mi' ka'an a ndii: "Koo' ndee iin xa'a', te ni kundasi' nja yu'u", kachi a.

²⁶ 'Ndisu kixin ña chindjee' ndo'ó, ña ti'vi' i kuenta yuva' i. Te ña jaan' nduu' Espíritu Santo, ña sania'a sakuu' ña ndixa. Te kuaxi ña jaan' nuu' yuva' e', te ndjee

yu'u' a xa'a' i. ²⁷ Te ndjee yu'u' tu ndo'ó xa'a' i, sakan' ña xa yoo ndo' xiin' i ndee ña nuu'.

16

¹ 'Ni ka'an i sakuu' ña jaan' xiin' ndo', te ñako'o ndo' ña iin ndo' xini ndo' yu'u. ² Tava' ra ndo'ó vi'e mii' nakaya ne ñuu' e', te ndee xaa' tu kivi' ña yoo ka ka'ni' ndo'ó ndii, kanjin nja ña ña jaan' kuni Ndiosí saa nja. ³ Saa ra sakan' xa'a' a ña xini ra yuva' e' Ndiosí, te ni ndee xini tu ra yu'u. ⁴ Ka'an i ña jaan' xiin' ndo', te kij' xaa kivi' ña koo a ndii, ñaka'an' ndo' ña xa ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' chuun ña saa Espíritu Santo

'Ni ka'an i ña jaan' xiin' ndo' ndee ña nuu', sakan' ña yoo i xiin' ndo'. ⁵ Ndisu vitin kua'an nu'u i nuu' ña ni tjanu' yu'u iin yivi' yo'o', te ndee iin ndo'ó ndatu'un' yu'u: "¿Mii' kua'an un'?" ⁶ Süu' jaan' ndii ni kusuchi' va iin ndo' xa'a' ña ni ka'an i ña jaan' xiin' ndo'. ⁷ Ndisu ña ndixa ka'an i xiin' ndo' ndii, va'a ka nduu' a nuu' ndo'ó ña nu'u i, sakan' ña naa' nu'u i ndii, kixin ña chindjee' ndo'ó, ndisu naa' nu'u i ndii, ti'vi' ña'a' i, te koo a xiin' ndo'. ⁸ Te kij' kixin ña jaan' ndii, sakuni' a ne yivi' iin yivi' ña ne ndiso' kuachi nduu' nja nuu' Ndiosí, te sakuni' tu ña'a' a ña xachuun' ndaku yu'u, te sakuni' tu ña'a' a ña sana'má ndaku Ndiosí. ⁹ Sakan' ña sakuni' a ne yivi' ña ne ndiso' kuachi nduu' nja xa'a' a ña ni iin nja kuni nja yu'u. ¹⁰ Te sakuni' tu ña'a' a ña xachuun' ndaku i, sakan' ña nu'u i nuu' yuva' e', te küni ka ndo' yu'u. ¹¹ Te sakan' tu sakuni' ña'a' a ña sana'má ndaku Ndiosí, sakan' ña xa ni katun' a ña ndiva'a, ña kumi' ndjee' iin yivi' yo'o'.

¹² 'Yoo kua'a' ka ña kuni ka'an i xiin' ndo'. Ndisu küvi kundani ndo' sakuu' a vitin. ¹³ Te kij' kixin

Espíritu Santo, ña sania'á sakuu' ña ndixa ndii, ña jaan' sania'á ndo'ó sakuu' ña ndixa, sakan' ña ká'an a ña ka'an' mji' a, süu' jaan' ndii ka'an a sakuu' ña ni xinj so'ó a ka'an yuva' e' Ndiosí kujiti', te sakuni' a ndo'ó ña koó. ¹⁴ Te tjin ka'nu' ña jaan' yu'u, sakan' ña natjin a ña ka'an i, te ka'an a ña jaan' xiin' ndo'. ¹⁵ Sakuu' ña kumi' yuva' e' ndii, ña'a tu yu'u nduu' a, sakan' na ni ka'an i ña natjin Espiritu Santo jaan' ña ka'an i, te ka'an a ña jaan' xiin' ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús ña jin xa'a' kujiti' kusuchi' ini te nda'a' xa'a' a
¹⁶ 'Ndee jin xa'a' sie kujiti', te küni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tukü ni küni ndo' yu'u, sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí kua'an nu'u i —ni kachi Jesús.

¹⁷ Sakan' te ni ka'an xiin' ta'an' sava te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Ndichun tu ka'an a ndii: “Ndee jin xa'a' sie kujiti', te küni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tukü ni küni ndo' yu'u”? Te, ¿ndichun tu ka'an a ndii: “Sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí kua'an nu'u i”, kachi a? —ni kachi ra.

¹⁸ Te ni ka'an tu ra ndii:

—¿Ndichun tu ka'an a ndii: “Ndee jin xa'a' sie kujiti'”, kachi a? Kündanij e' ndichun ka'an a sakan' —ni kachi ra.

¹⁹ Ni xinj Jesús ña kuni ndatu'un' ña'a' ra xa'a' ña jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun ndatu'un' ta'an' ndo' xa'a' ña ni ka'an i ndii: “Ndee jin xa'a' sie kujiti', te küni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tukü ni küni ndo' yu'u”? ²⁰ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, kuaku ndo', te tana ndji va ndo'. Ndisu ne yivi' kuenta jin yivi' ndii, va'a va küni nja, te ndo'ó ndii, kusuchi' va inj ndo'. Ndisu ña suchi' inj ndo' jaan' ndii, nanduyu a ña va'a kuni ndo'. ²¹ Kundo'ó ndo' ndee naa ndo'ó jin ña'a' kij' xa kuyatin' kuii kaku

si'e a', sakan' ña xa ni xa' kivi' ña kaku a, ndisu kij' ndi' i tuvi si'e a' jaan' ndii, nandoso' a' ña ni ndo'ó a', sakan' ña va'a va kuni a' xa'a' a ña ni sakaku' a' jin tiaa jin yivi' yo'o'. ²² Naa sakan' suchi' inj ndo' vitin, ndisu kij' nandiko' i, te küni i ndo'ó ndii, va'a va küni nimá ndo'. Te ndee jin ne yivi' küvi sandon'u' ña va'a kuni ndo' jaan'. ²³ Kivi' jaan' ndii, ndatu'un' ka ndo' yu'u xa'a' ndee jin ña'a. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndee ka ña kakan ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndije' i ndii, taxi ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁴ Ndee vitin ndii, tia'an kakan ndo' ndee jin ña'a xiin' ña ndije' i nuu' Ndiosí. Kakan te kakan ndo' nuu' Ndiosí, te taxi a ña jaan' nda'a' ndo', te xinu ña va'a kuni ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús ña nuu' yuva' e' Ndiosí ni kixin a

²⁵ Sakuu' ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, ni ka'an e xiin' ña ka'an ndiaa, ndisu xa kuyatin' kivi' ña ká'an ka i ña ka'an ndiaa xiin' ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndi' i xiin' ndo' xa'a' yuva' e'. ²⁶ Kivi' jaan' ndii, kakan ndo' ndee ka ña'a nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndije' i. Sakan' na ka'an i xiin' ndo' ña küni ka a ña kakan yu'u nuu' a xa'a' ndo', ²⁷ sakan' ña xa mji' a jaan' ndanij ndo'ó xa'a' a ña ndanij ndo' yu'u, te kandixa' ndo' ña nuu' a ni kije' i. ²⁸ Nuu' yuva' e' Ndiosí ni kije' i, te ni xa' i jin yivi' yo'o'. Te vitin nakoo' i jin yivi' yo'o', te nu'u i nuu' a —ni kachi Jesús.

²⁹ Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Vitin ndii, ka'an ndi' i va un' xa'a' Ndiosí, te ká'an ka un' xiin' ña ka'an ndiaa. ³⁰ Vitin kundanj ndu ña xini un' sakuu' ña'a, sakan' na küni a ndatu'un' un' ndee jin ne yivi' te küni un' ndee ña küni nja, sakan' na kandixa' ndu ña nuu' Ndiosí ni kije' un' —ni kachi ra.

31 Te ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:
 —¿Ñáá ndee vitin vi' kandixa' xna'a ndo' ña jaan'? 32 Va'a, xaa kivi', te vitin nduu' kivi' jaan', ña kiku i'in ndo', te nakoo jin ndaa' ndo' yu'u, ndisu ndoo jin ndaa' i, sakan' ña yuva' e' Ndiosí yoo xiin' i. 33 Ka'an i sakuu' ña jaan' xiin' ndo', te koo ña maní' nimá ndo' xa'a' a ña jin ndaa' nduu' ndo' xiin' i. Jin yivi' yo'o' ndii, kundoo' va ndo', ndisu kuni va ndo' kuni ndo' yu'u, sakan' ña xa ni kanando i nuu' jin yivi' yo'o' —ni kachi a.

17

Yo'o' ka'an Jesús xiin' Ndiosí xa'a' te nda'a' xa'a' a

1 Kij' ndi' i ni ka'an Jesús ña jaan', te ni ndani' i a nuu' a ndivi', te ni ka'an a ndii:

—Tataa, xa ni xaa kivi' ña nia'a un' nuu' ne yivi' ña tiin' ka'nu' un' yu'u, ña nduu' si'e un', te xiin' ña jaan' tjin ka'nu' ne yivi' yo'ó saa yu'u. 2 Xa mji' un' ni taxí ña ndiee' yu'u nuu' sakuu' ne yivi' jin yivi', te taxí i kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi' i nda'a' sakuu' ne ni taxí un' nda'a' i. 3 Te xiin' ña yo'ó' ni' i' ne yivi' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi' i', ña kundani' ndi' i' nja yoo nduu' yo'ó, ña nduu' jin ndaa' Ndiosí xna'a, te kundani' ndi' i' tu nja yoo nduu' Jesucristo, ña ni t'vi' un' jin yivi' yo'o'. 4 Ni tjin ka'nu' yu'u yo'ó jin yivi' yo'o', sakan' ña ni saxinú i chuun ña ni taxí un' nda'a' i sa'a i. 5 Te vitin, tataa, taxí un' ña tiin' ka'nu' un' yu'u mii' yoo un' ñaa', ña ni kumi' i kij' ni yoo i nuu' un' ndee ña kuni ka koo jin yivi' yo'o'.

6 Ni nia'a i ña ndiee' un' nuu' te yo'ó, te ni nakaxin un' tein ne yivi' jin yivi', te ni taxí un' ra nda'a' i. Kuenta yo'ó ni nduu' ra, ndisu ni taxí un' ra nda'a' i, te ni saxinú ra tu'un un'. 7 Vitin ndii, xa xiní ra ña sakuu' ña ni taxí un'

nda'a' i ndii, nda'a' yo'ó kuaxi a, 8 sakan' ña ni sayaa' i sakuu' tu'un ña ni taxí un' nda'a' i nuu' ra, te ni natjin va'a ra a. Te ni kandixa' ra ña yo'ó ni t'vi' yu'u, te xiní xna'a ra ña nuu' yo'ó ni kje'e i. 9 Xa'a' te yo'ó' xikán i nuu' un', te süu' xa'a' ne nduu' kuenta jin yivi' xikán i, süu' jaan' ndii xa'a' te ni taxí un' nda'a' i yo'o' kuñi' xikán i nuu' un', sakan' ña kuenta yo'ó nduu' ra. 10 Te sakuu' ña nduu' kuenta i ndii, kuenta tu yo'ó nduu' a. Te sakuu' ña nduu' kuenta yo'ó ndii, kuenta tu yu'u nduu' a, te xiin' te yo'ó' ni natjin i ña tiin' ka'nu'. 11 Koo' ka i koo jin yivi' yo'o', ndisu te yo'ó' ndii, ndoo ka ra jin yivi' yo'o', sakan' ña nuu' yo'ó nu'u i. Tataa, ña su'un, koto un' xiin' ña ndiee' un' te ni taxí un' nda'a' i yo'o', te jin ndaa' na jin ndaa' kunduu' ra saa nii' jin ndaa' nduu' yoo'. 12 Kij' yoo i jin yivi' yo'o' xiin' te ni taxí un' nda'a' i ndii, ni xito' ña'a' i xiin' ña ndiee' un', te ndee jin ra ni xita, süu' jaan' ndii jin ndaa' kuñi' ra ni xita, te xa sakan' ni kuni a kundoo' te xinú ña yoso' nuu' tutu un'.

13 Te vitin ña kua'an nu'u i nuu' un' ndii, ka'an i ña kaa' xiin' te yo'ó' ña yoo ka i jin yivi' yo'o', te va'a ndi' i kuni ra saa nii' va'a ndi' i kuni yu'u. 14 Te xa'a' a ña ni taxí i tu'un un' nuu' ra ndii, ndasi' ña'a' ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o', sakan' ña süu' kuenta jin yivi' nduu' ra, saa nii' nduu' tu yu'u kuenta jin yivi' yo'o'. 15 Süu' xikán i ña tava' un' ra jin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii xikán i ña koto ña'a' un' nuu' ña ndiva'a. 16 Te yo'ó' ndii, süu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' ra, saa nii' nduu' tu yu'u kuenta jin yivi' yo'o'. 17 Sananduu' un' ra nditja ña ndixa, te tu'un yo'ó nduu' ña ndixa jaan'. 18 Saa nii' ni t'vi' un' yu'u jin yivi' yo'o' nuu' ne nduu' kuenta jin yivi' ndii, nii' sakan' tu

ti'vi' yu'u te yo'o' te ka'an ndoso' ra tu'un un' nuu' ne nduu' kuenta jin yivi'. ¹⁹ Te sanakua'a xiin' mji' i nuu' na kuní un' nditja te yo'o', sakan' te sanakua'a xiin' mji' tu te yo'o' xa'a' na ndixa.

²⁰ Süu' xa'a' te yo'o' kujti' xikán i nuu' un', süu' jaan' ndii xikán tu i nuu' un' xa'a' ne iní kuní yu'u xiin' na sania'a te yo'o'. ²¹ Sakan' te jin ndaa' kunduu' sakuu' nja saa nii' jin ndaa' nduu' yo'ó xiin' yu'u, te jin ndaa' nduu' tu yu'u xiin' yo'ó, tataa, te jin ndaa' kunduu' tu ne jaan' xiin' e', te kandixa' ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o', na yo'ó ni ti'vi' yu'u. ²² Te ni taxí i ndiee' ndatun', na ni taxí un' nda'a' i, nda'a' nja, te jin ndaa' kunduu' nja ndee' naa jin ndaa' nduu' yoo'. ²³ Sakan' na jin ndaa' nduu' i xiin' nja te jin ndaa' nduu' tu yo'ó xiin' yu'u, te sakan' jin ndaa' xachi' kunduu' nja, te kuní ne nduu' kuenta jin yivi' na yo'ó ni ti'vi' yu'u, te kuní tu nja na ndani un' ne jaan' ndee' naa ndani un' yu'u. ²⁴ Tataa, kuní i na ne ni taxí un' nda'a' i ndii, taxí un' na kundjee' nja xiin' i mii' koó i, te kuní nja na ndiee' ndatun' na ni taxí un' nda'a' i, sakan' na ni kundani un' yu'u ndee' kij' tia'an kua'a jin yivi' yo'o'. ²⁵ Tataa, yo'ó ndii, na xachuun' ndaku nduu' un', te ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o' ndii, xini nja yo'ó, ndisu yu'u ndii, xini i yo'ó, te xini tu te yo'o' na yo'ó ni ti'vi' yu'u jin yivi' yo'o'. ²⁶ Te ni nia'a i nuu' ra saa kuu' un', te nia'a ka i na jaan' nuu' ra te kundani ta'an ra ndee' naa ndani un' yu'u, te jin ndaa' kunduu' ra xiin' i —ni kachi a xiin' Ndiosí.

18

Sq'o ni xaa a kij' ni tiin te yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

¹ Kij' ndi' i ni ka'an Jesús xiin' Ndiosí, te ni keta a kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a tukú ta'vi' yivi' na nani' Cedrón. Te ni sko'nu' a xa'a' jin na tata na kandu'u' ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'. ² Te xini tu Judas, te xito' sanakua'a na'a' nda'a' te kuu' ka'nu', mii' kandu'u' na tata jaan', sakan' na kua'a' va ichi' ni nduujin Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'. ³ Sakan' na ni xaa Judas jaan' ikan' xiin' jin ti'vi' te xiin', te ni xaa tu te xiin', te xito' yukun' ka'nu'. Te te jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ni tjanu' na'a'. Te ndiso' ra kaa tuún xiin' choon tuún a nuu' ra, te ndiso' tu ra ichi. ⁴ Te Jesús ndii, xa xini ndoo a ndee na kundoo a, sakan' na ni kuyatin a nuu' ra, te ni ndatu'un' na'a' a ndii:

—¿Yoo nanduku' ndo'? —ni kachi a.

⁵ Te ni nakujin ra nuu' a ndii:

—Jesús, te nuu' Nazaret —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' i —ni kachi a.

Te ikan' iin' tu Judas, te sanakua'a na'a' nda'a' te jaan'. ⁶ Te kij' ni ka'an a xiin' ra: “Yu'u nduu' i”, ndii, ni nandjiko' xata' ra, te ni nduva ndoo ra nu'u'. ⁷ Sakan' te tukú ni ni ndatu'un' na'a' a ndii:

—¿Yoo nanduku' ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakujin tukuu' ra nuu' a ndii:

—Jesús, te nuu' Nazaret —ni kachi ra.

⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i xiin' ndo' na suvi yu'u. Naa' yu'u nanduku' ndo' ndii, taxí ndo' na ku'un te yo'o' —ni kachi a.

⁹ Ni ka'an a sakan' te xinu' na xa ni ka'an a ndii: “Te ni taxí un' nda'a' i ndii, ndee' jin ra ni ndoñu'u'”, ni kachi a.

¹⁰ Sakan' te ni xta'ni' Simón Pedro ichi ra tixin' jin', te ni xa'ndia ra so'o' kua'a jin te nani' Malco,

te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'.
 11 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' Pedro ndii:

—Taxa'a un' ichi un' tixin iin' a, sakan' ña naa' yuva' i ni taxi ña kundō'o i tundo'o' chie yo'o', ña nduu' nde'e naa' tiku' uva' ndii, ¿ñaá xanini un' ña xata'an kundō'o e? —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni xan ndiaka ra Jesús nuu' sutu ka'nu'

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

12 Sakan' te sakuu' te xiin', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ra, xiin' te xiin' judío, te xito' yukun' ka'nu' ndii, ni tijn ra Jesús, te ni satiin ña'a' ra. 13 Te xi'na ka nuu' Anás ni xan ndiaka ña'a' ra, sakan' ña tiso Caifás nduu' te jaan', te Caifás jaan' nduu' sutu ka'nu' kuiya jaan'. 14 Te Caifás jaan' nduu' te ni ka'an xiin' te kuu' ka'nu' nuu' ne judío ña va'a ka iin ndaa' kuiti' te yivi' kuvi' xa'a' sakuu' ne ñuu' ra.

Yo'o' nduu' ichi' nuu' ña ka'an Pedro ña xini ra Jesús

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

15 Te Simón Pedro xiin' inga te nda'a' xa'a' Jesús ndii, ndikun ra xata' a kua'an ra. Te te nda'a' xa'a' a, te inga jaan' ndii, xini ta'an' ra xiin' sutu ka'nu' jaan', sakan' na ni nda'ni ra xiin' Jesús nuu' ki'e sutu jaan'. 16 Ndisu Pedro ndii, ni ndoo ra iin' ra xata' xti'e', sakan' na ni ke'a inga te nda'a' xa'a' Jesús jaan', te xini ta'an' xiin' sutu ka'nu' jaan', te ni ka'an ra xiin' ña' xito' yi'e' jaan' ña taxi a' xka'ndia Pedro. 17 Sakan' te ni ka'an ña' xito' yi'e' jaan' xiin' Pedro ndii:

—¿Te'e' te nda'a' xa'a' te kaa' nduu' tu yo'ó ni? —ni kachi a'.

Te ni ka'an ra ndii:

—Süvi i —ni kachi ra.

18 Te xa'a' ña vixin va' ndii, ita' ne xika' nuu' nuu' sutu jaan'

xiin' te xiin' te xito' yukun' ka'nu' xituni' ña nuu' ñu'u' ña ndatin ikan', te ikan' tu iin' Pedro xiin' ña xituni' ra.

So'o ni xaa a kii' ni sana'má te kuu' ka'nu' ñuu' Jerusalén Jesús

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

19 Sakan' te ni xa'a' sutu ka'nu' ndatu'un' ra Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a xiin' xa'a' ña sania'a' a. 20 Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Yu'u' ndii, sakuu' ichi' ka'an i xiin' ne yivi' nuu' chitu', te sakuu' ichi' tu ni sania'a' i vi'e' mii' nakaya' ne yivi' xiin' nuu' ki'e' yukun' ka'nu' mii' nakaya' sakuu' ne ñuu' e'. Te kō'o' nde'e iin' ña'a' ni sania'a' si'e' i. 21 ¿Ndichun na ndatu'un' un' yu'u'? Va'a ka' ndatu'un' un' ne ni xini so'o' ña ni ka'an i, ne jaan' xini ndee ña ni ka'an i —ni kachi a'.

22 Te kii' ndi' i ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, iin' te xiin' xito' yukun', te iin' yatın ikan' ndii, ni sa'ndia' ra nuu' a ka'an ra ndii:

—¿Ñáá sakan' vi' nakuiin' yo'ó nuu' sutu ka'nu'? —ni kachi ra.

23 Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' ni kanja'a' i ndii, ka'an un' ndee ña nduu' a. Te naa' va'a ni ka'an i ndii, ndichun na kuun' un' yu'u'? —ni kachi a'.

24 Sakan' te ni ti'vi' Anás jaan' Jesús tiin' ka' a kua'an a nuu' Caifás, te nduu' sutu ka'nu'.

Yo'o' ka'an ka' Pedro ña xini ra Jesús

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

25 Te kii' xka'ndia' sakuu' ña jaan' ndii, iin' ndichi' Pedro xituni' ra. Te ni ka'an ne ita' ikan' xiin' ra ndii:

—¿Te'e' iin' te nda'a' xa'a' te kaa' nduu' tu yo'ó ni? —ni kachi ña.

Te ni ka'an ra ndii:

—Süvi i —ni kachi ra.

26 Ikan' te inga te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu' jaan' ni ka'an xiin' Pedro ndii:

—Ní xini tú yu'u yo'ó xa'a' ña tata xiin' Jesús —ní kachí ra.

Té jaan' ndii, té jin kuu' xiin' té ní xa'ndia Pedro so'ó jaan' nduu' ra. ²⁷ Té tukú ní ní ka'an Pedro ña xini ra Jesús. Té na ní ña jaan' ka'an ra, té ní kana nduchié.

So'ó ní xaa a kii' ní sanakua'a té yivi' Jesús nda'a' Pilato

(Mt. 27:1-2,11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5,13-25)

²⁸ Sakan' té ní naka ra Jesús vi'e Caifás jaan', té ní xan ndiaka ña'a' ra vi'e ka'nu' té romano. Té xa'a' a ña xa kitú' kuii nduu' a kii' sakan' ndii, ní ko'ni ra vi'e ka'nu' jaan', koto ka ya'a ra ña ka'an tu'un ndei' ra, té küvi kuxi ra ña xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua. ²⁹ Xa'a' a jaan' na ní keta Pilato, té ní ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee xa'a' tiin' kuachí ndo' té ñaa'? —ní kachí ra.

³⁰ Sakan' té ní ka'an té jaan' ndii:

—Naa' süu' té nja'a nduu' ra ndii, kixin ndiaka ña'a' ndu nda'a' un' —ní kachí ra.

³¹ Té ní ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Va'a ka naka ña'a' ndo'ó, té sana'má ña'a' ndo' saá ka'an tuni tu'un ndei' mji' ndo' —ní kachí ra.

Té ní nakujin té judío jaan' nuu' ra ndii:

—Täxi' tu'un ndei' romano ña ka'ni' ndu ndee jin té yivi' —ní kachí ra.

³² Sakan' ní xka'ndia ña jaan', té xinü ña ní ka'an Jesús kii' ní sakuni' a ndee nuu' ña xi'i küvi a.

³³ Sakan' té ní nandjiko' Pilato tixin vi'e ka'nu' ra, té ní kana ra Jesús, té ní ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' rey ne judío? —ní kachí ra.

³⁴ Té ní ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Ñáá ña ka'an' mji' un' té ka'an sakan', uun inga ne yivi' ní ka'an a xa'a' i nuu' un'? —ní kachí a xiin' ra.

³⁵ Té ní ka'an Pilato xiin' a ndii:

—Xini un' ndii, süu' té judío nduu' yu'u. Ne ñüü mii' un' xiin' sutu kuu' nuu' nduu' ne ní sanakua'a yo'ó nda'a' i. ¿Yoo nduu' a ní xaa un'? —ní kachí ra.

³⁶ Té ní ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xa'ndia chuun' yu'u ndii, süu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' a, naa' sakan' té kuenta jin yivi' yo'o' nduu' a ndii, kuyun ta'an' té xika' nuu' nuu' i, té täxi ra ña tjin té yivi' yu'u, té sanakua'a ra yu'u nda'a' té kuu' ka'nu' nuu' ndu, ne judío. Ndisu süu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' ña xa'ndia chuun' i jaan' —ní kachí a.

³⁷ Sakan' té ní ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—Na sakan' ndii, ¿rey nduu' yo'ó un'? —ní kachí ra.

Té ní nakujin Jesús ndii:

—Mji' yo'ó ka'an ña rey nduu' i. Yu'u ndii, xa xa'a' ña jaan' ní tuvi i, té xa xa'a' ña jaan' tú ní xaa i jin yivi' yo'o'. Ní xaa i té ndiee yu'u' i xa'a' ña ndixa, té sakuu' ne xaa' ña ndixa ndii, taxi' so'ó nja ña ka'an i —ní kachí a.

³⁸ Té ní ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—¿Ndee ña nduu' ña ndixa nuu' yo'ó? —ní kachí ra.

Kii' ndi' i ní ka'an ra ña jaan', té ní keta tukuu' ra mii' ita' té judío, té ní ka'an ra ndii:

—Koo' ndee jin ña nja'a ní xaa té yo'ó' ní na'in i. ³⁹ Ndisu ña xi xaá ndo'ó i'in ichi' kii' nasuku viko' pascua ndii, xikan' ndo' nuu' i ña saña' i jin té ñuu' ndo', té naá vi'e kaa. ¿Ñáá kuni' ndo' ña saña' i té nduu' rey ndo'ó, ne judío vitin? —ní kachí ra.

⁴⁰ Sakan' té ní kuaa' ra ka'an ra ndii:

—Saña' un' té ñaa', süu' jaan' ndii Barrabás saña' un' —ní kachí ra.

Té Barrabás jaan' ndii, jin té kui'na' nduu' ra.

19

So' o ni xaa a kij' ni ka'an chuun' Pilato te kuvj' Jesús nuu' krusín

¹ Sakan' te ni ka'an chuun' Pilato, te ni suku' yo'o' te xín' Jesús ndee ni kuij' xata' a. ² Ndi' jaan', te ni xa'a te xín' jín corona yo'o' jñu', te ni chindu'u' ra a xini' a. Te ni sakui'nu' ña'a' ra toto nanj' kua'a ndukun'. ³ Te ka'an ra xiin' a ndii:

—Yoo va'a un', tákui'e, ña nduu' rey nuu' ne judío —kachi ra.

Te sa'ndia' ra nuu' a. ⁴ Sakan' te ni keta tukuu' Pilato, te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', ka'an chuun' i ña keta ra ki'e te kuni ndo' ña ni na'in yu'u ndee jín kuachi ra —ni kachi ra.

⁵ Te ni keta Jesús ndu'u' corona yo'o' jñu' jaan' xini' a, te ni'nu' a toto kua'a ndukun' jaan'. Te ni ka'an Pilato xiin' ne jaan' ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' ra ni xaa i —ni kachi ra.

⁶ Kij' ni xini' ña'a' sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te xín', te xito' yukun' ka'nu' ndii, ni kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—iNuu' krusín kuxi un' te ñaa'! iNuu' krusín kuxi un' ra! —ni kachi ra.

Ikan' te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Naka ña'a' ndo'ó te kuxi ña'a' mji' ndo' nuu' krusín, sakan' ña koo' ndee jín kuachi te kaa' ni na'in yu'u —ni kachi ra.

⁷ Te ni ka'an te judío kuu' nuu' ndii:

—Kumi' ndu jín tu'un ndei' ña ka'an chuun' ña kuni a kuvj' ra, sakan' ña ni ndasandu' xiin' mji' ra si'e' Ndiosí —ni kachi ra.

⁸ Kij' ni xini' so' o Pilato ña jaan' ndii, ni yi'vi ka ra. ⁹ Te ni ndi'vi tukuu' ra tixin vi'e' ka'nu' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—iMii' ni kije' yo'ó? —ni kachi ra.

Ndisu ni nakujin Jesús. ¹⁰ Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' a ndii:

—iNdichun na kuni ka'an un' xiin' i? iÑáá xini un' ña kumi' i ña ndi'ee' te saña' i yo'ó, te kumi' tu' i ña ndi'ee' te ka'an chuun' i te kuxi te xini' i yo'ó nuu' krusín? —ni kachi ra.

¹¹ Te ni nakujin Jesús ndii:

—Ndee jín nuu' ña ndi'ee' kumi' un' nuu' yu'u naa' ni taxí Ndiosí a nda'a' un', xa'a' a jaan' na te ni sanakua'a yu'u nda'a' un' ndii, chie ka kuachi kumi' ra —ni kachi a.

¹² Ndee kij' sakan', te ni xa'a' nduku' ra saa kuvj' saña' ña'a' ra, ndisu ni ka'an ti'e' ka te judío jaan' xiin' ra ndii:

—Naa' saña' un' te ñaa' ndii, nduu' ka un' te xini ta'an' xiin' César, te xa'ndia chuun' ka'nu' ka. Sakan' ña yoo ka sananduu' xiin' mii' mji' rey ndii, te ndasi' ta'an' xiin' César nduu' ra —ni kachi ra.

¹³ Te kij' ni xini' so' o Pilato ña jaan' ndii, ni ka'an chuun' ra, te ni keta Jesús. Te ni xikundu'u' Pilato jaan' mii' xa'nú ra kuachi jín xaan' mii' nanj' Gabata xiin' tu'un hebreo, te ña jaan' kuni kachi a ndii: “Ki'e mii' kaa' yuu'.”

¹⁴ Kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' viko' pascua nduu' a kij' sakan', yatin' jín ke'in' nduu' a, te ni ka'an Pilato xiin' te judío jaan' ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' rey ndo' —ni kachi ra.

¹⁵ Ndisu ni kuaa' ti'e' te jaan' ka'an ra ndii:

—iKa'ni' kij' ra! iKa'ni' kij' ra! iNuu' krusín kuxi un' ra! —ni kachi ra.

Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—iNdichun na kuni ndo' ña kuxi i rey ndo' nuu' krusín? —ni kachi ra.

Te ni nakujin sutu kuu' nuu' jaan' ndii:

—*İin ndaa' César kuiti' nduu' rey ndu!* —*ni kachi ra.*

¹⁶ *Sakan' te ni sanakua'a ña'a' Pilato nda'a' te xiin' ra te kuxi ña'a' ra nuu' krusin. Sakan' na ni naka ña'a' ra te kua'an ra xiin' a.*

So'q ni xaa q kii' ni kuxi te xin' Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)

¹⁷ *Te ni ke'a Jesús ikan' ni'i' a krusin a kua'an a iin xaan' mii' nani' a Gólgota, te kivi' jaan' kuni kachi a xiin' tu'un hebreo ndii: "İki xini' ndii."* ¹⁸ *Te ikan' ni kuxi ña'a' ra nuu' krusin. Te tata'vi' xiin' a ni kuxi ra iin te yivi' nuu' iin krusin. İin ra nda'a' kua'a a, te inga ra nda'a' itin a. Te Jesús naa ma'in'.* ¹⁹ *Te ni ke'i Pilato iin tu'un' yu'u' nuu' iin vitu' mii' ka'an a ndii: "Jesús, te ñuu Nazaret yo'o', nduu' rey ne judío", kachi a.*

Te ni ka'an chuun' ra ña chindu'u' te xiin' ña jaan' xini' krusin Jesús. ²⁰ *Te kua'a' ne judío ni ka'vi' tu'un jaan', sakan' ña mii' ni kuxi ra Jesús nuu' krusin jaan' ndii, yatın ñuu ni nduu' a. Te ni ke'i ra ña jaan' xiin' tu'un hebreo, xiin' tu'un latin, xiin' tu'un griego.* ²¹ *Sakan' na kuii' ni ka'an sutu kuu' nuu' ne judío xiin' Pilato ndii:*

—*Ké'i un' rey ne judío, süu' jaan' ndii va'a ka ke'i un' ña ka'an mii' ra ndii: "Yu'u nduu' rey ne judío, kachi ra"* —*ni kachi sutu jaan'.*

²² *Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii: —Ña xa ni ke'i i ndii, xa sakan' koo mii' a —ni kachi ra.*

²³ *Te kij' ndi'i ni kuxi te xin' jaan' Jesús nuu' krusin ndii, ni ki'in ra toto a, te ni nata'vi' kumi' saa' ra a, iin ndaa' iin ndaa' a xa'a' i'in ra. Te ni ki'in tu ra toto ña titi a, te ña jaan' ndii, kuasa' ni naku a, süu' jaan' ndii iin ndaa' nduu' kanii' a.* ²⁴ *Sakan' na kuii' ni ka'an xiin' ta'an' ra ndii:*

—*Ndäta' e' e, süu' jaan' ndii va'a ka katın e' xa'a' a, te kuni e' yoo nda'a' ndoo a —ni kachi ra.*

Sakan' te ni xinü ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ni nata'vi' te yivi' toto i, te ni katın ra xa'a' toto titi i", kachi a. Te sakan' xna'a ni xaa te xin' xiin' toto a jaan'.

²⁵ *Te yatın xa'a' krusin Jesús jaan' iin' si'i' a, xiin' ña' ta'an' si'i' a, ña' nani' María, ña' nduu' ña' si'i' Cleofas, xiin' María Magdalena.* ²⁶ *Te kij' ni xinü Jesús iin' si'i' a ikan', te ni xinü tu a iin' te nda'a' xa'a' a, te ndani a xiin' ña' jaan' ndii, ni ka'an a xiin' a ndii:*

—*Nanaa, koto un', ndee naa si'e un' nduu' te iin' xiin' un' ñaa' vitiin —ni kachi a.*

²⁷ *Ndi'i jaan' te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:*

—*Koto un', ndee naa si'i' un' nduu' na ñaa' vitiin —ni kachi a.*

Te ndee kivi' jaan' ni natıin ña'a' ra te ndu'u' a' vi'e ra.

So'q ni xaa q kii' ni xi'i Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49)

²⁸ *Te kij' ni xka'ndia sakuu' ña jaan' ndii, ni xinü Jesús ña xa ni saxinü a sakuu' ña kuni Ndiosí saa a. Sakan' na kuii' ni ka'an a te xinü ña yoso' nuu' tutu jaan' ndii:*

—*İchi va i tikui —ni kachi a.*

²⁹ *Te iin' iin kisi ikan', te chitu' vi' a naa vino iya', sakan' te ni se'vi ra iin pachı vino jaan', te ni satın ra a nuu' nda'a' nduku hisopo, te ni satondía ra yu'u' a.* ³⁰ *Kii' ndi'i ni xi'i Jesús vino iya' jaan', te ni ka'an a ndii:*

—*Xa ni saxinü i sakuu' a —ni kachi a.*

Sakan' te ni nako' xini' a, te ni ke'a nimá a.

So'q ni xaa q kii' ni saki'vi te xin' iin kaa xin' nuu' toko' Jesús

³¹ *Kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' te judío xa'a' ña yoo viko' pascua nduu' a kij' sakan', te ni kuni ra*

ña ndoo ñu'u' nde'i jaan' nuu' krusin ndee xaa' kivi' sábadó, ña xi nandiee' ra, sakan' ña kivi' ka'nu' va nduu' a nuu' ra. Sakan' na ni xikan ra ña va'a nuu' Pilato ña ka'an chuun' ra, te ka'nu te xiin' si'in te ndondia nuu' krusin jaan', te sanuu' tu ra ñu'u' nde'i te jaan'. ³² Sakan' na ni xa'an te xiin', te ni xa'nu ra si'in te nuu', te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusin xiin' Jesús, te ni xa'nu tu ra si'in inga te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusin tuku ta'vi' xiin' a. ³³ Ndisu kij' ni xaa ra nuu' krusin mii' taxko' Jesús ndii, ni xini ra ña xa ni xi'i a, sakan' na ni xa'nu ra si'in a. ³⁴ Te ndii ni tuv'i jin te xiin' jaan' kaa xiin' nuu' toko' a, te xaka'an e' te ni kiee níi' xiin' tikui. ³⁵ Te ni xini sakuu' ña yo' o' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' a, te ña ka'an ra ndii, ña ndixa nduu' a, te xini ra ña ña ndixa ka'an ra, sakan' te kandixa' tu ndo'ó a. ³⁶ Sakan' ña ni xka'ndia sakuu' ña jaan' te xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ndee jin iki' a ni xa'nu te yivi'", kachi a. ³⁷ Te sakan' tu yoso' a inga xaan' nuu' tutu a mii' ka'an ndii: "Koto ndiaa ne yivi', te ni tuv'i ra kaa xiin' toko'", kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni ndiee ñu'u' nde'i Jesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

³⁸ Kij' ndi'i ni xka'ndia sakuu' ña jaan' ndii, ni xa'an José, te ni kiee ñuu Arimatea, te ni ka'an nda'vi ra xiin' Pilato ña tax'i te jaan' na'in ra ñu'u' nde'i Jesús. Te jaan' ndii, jin te ni ndikun ichi' Jesús nduu' ra, ndisu ni ndikun si'e ña'a' ra xa'a' a ña yi'vi ra te ka'nu' nuu' ne judío. Te ni tax'i Pilato jaan' ña na'in ra ñu'u' nde'i a jaan'. Sakan' te ni xa'an na'in ra a. ³⁹ Sakan' tu Nicodemo, te ni xa'an ndi'e' jin ñuu mii' ndu'u' Jesús ndii, ni xaa ra ni'i' ra yatin' oko ux'i kilo ña xavixin' va, ña

ni nasaka xiin' mirra xiin' áloe. ⁴⁰ Sakan' te ni na'in uvi' saa' ra ñu'u' nde'i Jesús, te ni tisuku' ra a toto, ña ni xakin ra xa'an xavixin' jaan', saa xi xaá ne judío kij' nataan' ña ñu'u' nde'i ne ni xi'i. ⁴¹ Te yat'in mii' ni xi'i Jesús nuu' krusin ndii, kandu'u' jin ña tata. Te tein ña tata jaan' yoo jin yavi ndii xaa' mii' ti'a'an kunaan ndee jin ñu'u' nde'i ne yivi'. ⁴² Te ikan' ni chinaa ra ñu'u' nde'i a jaan' xa'a' a ña yat'in ka iin' yavi jaan', te siin' tuku' ndii xa kuyatin' kuii xaa kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' te judío xa'a' ña yoo vjko' pascua.

20

So'o ni xaa a kij' ni natiaaku Jesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

¹ Tikuiin ka ña'a' va kivi' nuu' xa'a' ximana, te ni xa'an María Magdalena yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i Jesús. Te ni xini a' ña xa ni nundia'a yuu' ña ndasi yu'u' yavi jaan'. ² Sakan' te ni ndava a' kua'an a' mii' ndu'u' Simón Pedro xiin' inga te ndikun ichi' Jesús, te kundan'i va a. Te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Ni na'in te yivi' ñu'u' nde'i xto'o e' tixin yavi ndii, te xini e' mii' ni chikandu'u' ra a —ni kachi a'.

³ Ikan' te ni ndava Pedro xiin' inga te ndikun ichi' Jesús jaan' kua'an koto ra yavi jaan'. ⁴ Jin kachi ni taxa'an' uvi' saa' ra, ndisu ndiee' ka ni ndava inga ra te sakan' Pedro, te xi'na ka ra ni xaa yavi jaan'. ⁵ Te ni nakutandie ra xto'ni' ra tixin yavi jaan', te ni xini ra ndiee' toto ña ni ndisuku' ñu'u' nde'i Jesús, ndisu ni ndi'vi ra. ⁶ Sakan' te ndikun Simón Pedro xata' te jaan' ni xaa ra, te ni nda'ni ra tixin yavi jaan', te ni xini ra ndiee' toto ña ni ndisuku' ñu'u' nde'i Jesús. ⁷ Te ni xini tu

ra ndu'u' toto ña ni ndisuku' xini' Jesús. Ndisu iin' ta'nú a te ndu'u' siin' mii' a. ⁸ Sakan' te ni nda'ni tu te nda'a' xa'a' a, te ni xaa nuu' yavi jaan', te ni xini ra ña ni yoo jaan', te ni kaxixa' ra a. ⁹ Kuachi ndii tia'an kundani ra kii' sakan' mii' yoso' a nuu' tutu Ndiosi ña ka'an ña ni kuni a natjaku a. ¹⁰ Te ni nandiko' te nda'a' xa'a' a jaan' mii' ndiee' ra.

Sq'o ni xaa a kii' ni tuvi Jesús nuu' María Magdalena

(Mr. 16:9-11)

¹¹ Te María jaan' ndii, ni ndoo a' iin' a' xaku' a' yatın yu'u' yavi jaan'. Te kii' iin' a' xaku' a' jaan', te ni nakutandje a', te koto'ni a' tixin yavi jaan' ndii, ¹² ni xini a' uvi ta'an angele ni'nu' a' toto yaa, te ndiee' a' mii' ni kandu'u' ñu'u' nde'i Jesús. Iin a' mii' ni yoo xini' a, te inga a' mii' ni yoo xa'a' a. ¹³ Te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—¿Ndichun na xaku' un', pia'un? —ni kachi a.

Te ni nakuijn ña' jaan' ndii:

—Xaku' i sakan' ña ni na'in te yivi' ñu'u' nde'i xto'o i, te xini i mii' ni chikandu'u' ra a —ni kachi a'.

¹⁴ Kii' ndi'i ni ka'an a' ña jaan', te ni nakoto xata' a' ndii, ni xini a' iin' Jesús ikan', ndisu ni nakunji ña'a' a'. ¹⁵ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Ndichun na xaku' un', pia'un? ¿Yoo nanduku' un'? —ni kachi a.

Te ni xanini ña' jaan' ña te'e' te xito' ña tata jaan' nduu' ra, sakan' na ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Táku'e, naa' yo'ó ni na'in a' ndii, ka'an un' xiin' i mii' ni chikandu'u' un' a, te ku'un na'in e —ni kachi a'.

¹⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—María —ni kachi a.

Ikan' te ni nandiko' kuiin a', te ni ka'an a' tu'un hebreo xiin' a' ndii:

—Raboni —ni kachi a'. Te ña jaan' kuni kachi a' maestro.

¹⁷ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Töndia un' yu'u, sakan' ña tia'an kaa i nuu' yuva' i. Ndisu kua'an mii' ndiee' ñani i, te ka'an un' xiin' ra ndii: “Xa kua'an kaa i nuu' yuva' i, ña nduu' tu yuva' ndo'ó, nuu' Ndiosi i, ña nduu' tu Ndiosi ndo'ó” —ni kachi a.

¹⁸ Sakan' te kua'an María Magdalena mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a te ka'an a' xiin' ra ña ni xini a' xto'o e', te ndatu'un' tu a' nuu' ra sakuu' ña ni ka'an ña jaan' xiin' a'.

Sq'o ni xaa a kii' ni tuvi Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹ Kii' ni xa'a' kuñuu xakuaa' kivi' nuu' xa'a' ximana jaan' ndii, ndasi kutu' yi'e' vi'e' mii' ndiee' te nda'a' xa'a' Jesús xa'a' a ña yi'vi ra te judío kuu' nuu'. Sakan' te ni nda'ni Jesús vi'e' jaan', te ni xikuijn a' ma'in' ra, te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Na koq na ña man'i xiin' nimá ndo' —ni kachi a.

²⁰ Ndi'i sq'o ni ka'an a' ña jaan', te ni nia'a' a' nda'a' a' xiin' toko' a' nuu' ra. Te ni nakuatia' va ra kii' ni xini ra xto'o e'. ²¹ Te ni ka'an tukuu Jesús xiin' ra ndii:

—Na koq na ña man'i xiin' nimá ndo'. Saq ni' ni ti'vi' yuva' e' Ndiosi yu'u te ka'an ndoso' i xa'a' a' ndii, nii' sakan' ti'vi' tu yu'u ndo'ó te ka'an ndoso' ndo' xa'a' i —ni kachi a.

²² Te kii' ndi'i ni ka'an a' ña jaan' ndii, ni kondia' tachi' yu'u' ña'a' a, te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Natijn ndo' Espíritu Santo. ²³ Yoo ka koq ka'nu' inji ndo' xa'a' kuachi ndii, koq ka'nu' tu inji Ndiosi xa'a' kuachi nja, te yoo ka köo' ka'nu' inji ndo' xa'a' kuachi ndii, köo' ka'nu' tu inji Ndiosi xa'a' kuachi nja —ni kachi a.

Yo'o' ka'án Tomás ña kändixa' ra ña ñi natiaqu Jesús naa' küñi ña'a' ra

²⁴ Iin te uxj uvj te nda'a' xa'a' Jesús, te nani' Tomás, te nani' tu te kuate ndii, köo' ra ndu'u' xiin' inga te nda'a' xa'a' a jaan' kij' ni kixin a nuu' te jaan'. ²⁵ Sakan' na ni ka'an inga te nda'a' xa'a' a jaan' xiin' ra ndii:

—Ni xini ndu xto'o e' —ni kachi ra.

Ndisu ni ka'an Tomás xiin' ra ndii:

—Naa' küñi i mii' nia'á ni kuxj ra clavo nda'a' a, te tuvj i nuu' nda'a' i ikan', te se'vi tu i nda'a' i toko' a mii' ni tuxu'vi a ndii, kändixa' xachi' i —ni kachi ra.

²⁶ Kij' ni ya'a unja kivi', te ndiee' tukuu' te nda'a' xa'a' a jaan' tixin vi'e jaan', te ndu'u' tu Tomás xiin' ra kij' sakan'. Tee' ndee ni ndasi kutu' yi'e' vi'e jaan' ndii, ni xaa Jesús, te ni xikuijn a ma'in' ra tixin vi'e jaan', te ni nakuatu ña'a' a ka'an a ndii:

—Na koo na ña manj' xiin' nimá ndo' —ni kachi a.

²⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' Tomás ndii:

—Tuvj nuu' nda'a' un' yo'o', te koto un' nda'a' i, sanakaá un' nda'a' un', te tuvj un' un' toko' i mii' ni tuxu'vi i. Te kunduyu ka un' te kändixa', süu' jaan' ndii kunduyu un' iin te kändixa' —ni kachi a.

²⁸ Ikan' te ni ka'an Tomás xiin' a ndii:

—Xto'o mii' i nduu' yo'ó, te Ndiosí mii' tu i nduu' un' —ni kachi ra.

²⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kändixa' un' vjtin xa'a' a ña ni xini nduchi' nuu' un' yu'u, ndisu sañu'u' va Ndiosí ne kändixa' tee' ndee ni xini nja yu'u —ni kachi a.

Yo'ó ka'án Juan xa'a' ndichun ni ke'i ra tutu yo'o'

³⁰ Ni xaa tu Jesús kua'a' ka chupun ka'nu' nuu' te nda'a' xa'a'

a, te ni ke'i sakuu' a nuu' tutu yo'o'. ³¹ Ndisu ni ke'i ña yo'o' te kändixa' ndo'o' ña Jesús nduu' Cristo, ña sakakú yoo', te suvj tu a nduu' si'e Ndiosí. Te naa' kändixa' ña'a' ndo' ndii, natijn ndo' kivi' ñuyu ña köo' kivi' ndi'i' xiin' ña ndiee' a.

21

Sq'o ni xaa a kij' ni tuví Jesús nuu' uxq ta'an te nda'a' xa'a' a

¹ Ni ya'a ña jaan', te ni satuví xiin' mii' tukuu' Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a yu'u' minj' Tiberias. Sq'o ni xaa a. ² Ñu'u' inga' te nda'a' xa'a' a, te nduu' Simón Pedro, xiin' Tomás, te nani' tu te kuate, xiin' Natanael, te ni kjeë ñuyu Caná, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, xiin' uvj ta'an tiaa si'e Zebedeo, xiin' inga uvj ta'an ka te nda'a' xa'a' a. ³ Sakan' te ni ka'an Simón Pedro xiin' te jaan' ndii:

—Ku'un tava' i —ni kachi ra.

Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ku'un tu ndu'u' xiin' un' —ni kachi ra.

Te ni kjeë ra kua'an ra, te ni ko'ni ra tixin iin tundo'o', ndisu nii' ñuyu jaan' köo' xachi' tjaaka' ni tava' ra. ⁴ Te kij' xa kitú' ndii, ni xini ra iin' Jesús yu'u' minj' jaan', ndisu ni nakuni ña'a' ra. ⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Pia'un, ¿ñaá xa ni tava' ndo' tjaaka' kuxj ndo'? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Köo' ri' —ni kachi ra.

⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Skö'ni' ndo' ñunu' ndo' xijn' kua'a' tundo'o' ñaa' te tava' ndo' ri' —ni kachi a.

Sakan' te ni skö'ni' ra a ikan', te ni sekun ra kua'a' koo' chukuu' ri' ndee küvi ka xta'ni' ra ñunu' jaan' tikiui. ⁷ Te te nda'a' xa'a' a, te ndanj a, ni ka'an xiin' Pedro ndii:

—Xto'o e' Jesús nduu' ña iin'

kaa' —ni kachi ra.

Kij' ni xini sq'o Simón Pedro ña xto'o e' Jesús nduu' ña jaan' ndii, xaka'an e', te ni nakui'nu ra toto

ra, saƙan' ña xa ni tava' ra a, te ni sko'nu' ki'i' va ra mini jaan' te xaa ra mii' iin' a. ⁸ Te inga te nda'a' xa'a' a ndii, ni kixin mii' ra xiin' tundoo' jaan' kañuu' ra ñunu' tjaƙa', saƙan' ña xaku' xika' ñu'u' ra yu'u' mini, yatin' ciento metro kuiti' xika'. ⁹ Kii' ni nuu' ra ñu'u' ndii, ni xini ra ñu'u' tikei, te kanu' iin tjaƙa' yatan' ri', te ni xini tu ra iin xita' va'a. ¹⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' sava tjaƙa', ti saƙan' ni tava' ndo' ñaa' —ni kachi a.

¹¹ Saƙan' na ni sko'nu' Simón Pedro tixin tundoo', te ni xita' ra ñunu' jaan' ndee yu'u' mini mii' ichi kaa', te chitu' vi' a ñu'u' tjaƙa' na'nu'. Ciento uvi xiko uxí uní kuu' ri', tee' ndee kua'a' ya'a ri' ndii, ni tia'ndia' ñunu' jaan'. ¹² Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñia'a ndo', te kuxi ndo' —ni kachi a.

Te ndee iin te nda'a' xa'a' a jaan' ni kundieni ndatu'un' ña'a' yoo nduu' a, saƙan' ña xa xini ra ña xto'o e' nduu' a. ¹³ Saƙan' te ni kuyatin Jesús, te ni na'in a xita' va'a, te ni taxi ña'a' a nda'a' ra, te saƙan' tu ni xaa a xiin' tjaƙa'. ¹⁴ Ña yo'o' nduu' ichi' ña uní ña ni tuvi Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a ndee kii' ni natjaku a.

Yo'o' ka'an Jesús xiin' Pedro ña koto ra ne nduu' kuenta a, ndee naa xito' iin te yivi' mbee sana ra

¹⁵ Kii' ndi'i ni xixi ra, te ni ndatu'un' Jesús Simón Pedro ndii:

—Simón, si'e Jonás, ¿ñáá ndani kua'a' ka un' yu'u' te saƙan' ña ndani un' te yo'o'? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Uun ndo', táku'e, xini un' ña ndani i yo'o' —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto ne nduu' kuenta i ndee naa xito' iin te yivi' mbee sana ra —ni kachi a.

¹⁶ Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' a ichi' ña uvi ndii:

—Simón, si'e Jonás, ¿ñáá ndani va un' yu'u'? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Uun ndo', táku'e, xini un' ña ndani i yo'o' —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto un' ne nduu' kuenta i ndee naa xaa' iin te xito' mbee sana ra —ni kachi a.

¹⁷ Te ni ka'an ni tukuu' a xiin' ra ichi' ña uní ndii:

—Simón, si'e Jonás, ¿ñáá ndani un' yu'u'? —ni kachi a.

Te ni kusuchi' va ini ra xa'a' a ka xa uní ichi' ni ndatu'un' ña'a' a naa' ndani ña'a' ra. Saƙan' na ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, saƙuu' ña yoo xini yo'o', saƙan' na kuu' xini un' ña ndani yu'u' yo'o' —ni kachi ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto un' ne nduu' kuenta i ndee naa xaa' iin te xito' mbee sana ra. ¹⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña kii' ni nduu' un' te sava ndii, ni ñaku'nu' mii' un' toto un', te ni xa'an un' mii' ka ni kuni nimá un', ndisu kii' kuixa un' ndii, kaƙani un' nda'a' un', te inga ne yivi' sanaku'nu' yo'o' toto un', te ku'un' ña xiin' un' mii' kuni ku'un' un' —ni kachi a.

¹⁹ Ni ka'an Jesús ña jaan', te nia'a a saa kundoo' ra kii' kuxi ra, te xiin' ña jaan' natjin Ndiosí ña tiin' ka'nu'. Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Kundikun ichi' i —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a, te ndani ka a

²⁰ Saƙan' te ni ñakoto xata' Pedro, te ni xini ra inga te nda'a' xa'a' Jesús, te ndani ka a, ndikun ra xata' kuaxi ra. Te jaan' nduu' te ni kuyatin nuu' Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra kii' ndiee' ra xixi' ra ndii: “¿Yoo nduu' te sanakua'a yo'o' nda'a' te kuu' ka'nu' táku'e?”, ni kachi ra.

²¹ Te ni ndatu'un' Pedro Jesús kii' ni xini ra te jaan' ndii:

—Tákui'e, tē tē kaa', ¿ndee ña kundo'o ra? —ñi kachj ra.

²² Tē ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' kuní i ña tiaku ra ndee kij' nandiko' i ñin yivi' yo'o' ndii, ¿yoo nduu' a ndi'ni yo'ó? Yo'ó ndii, kundikun ichi' i —ñi kachj a.

²³ Xa'a' a jaan' na ñi kiku kuento tein ñañi ta'an' e' ña küvi tē nda'a' xa'a' a jaan', ndisu ñi ka'an Jesús ña küvi ra, süu' jaan' ndii ñi ka'an a ndii: “Naa' kuní i ña tiaku ra ndee kij' nandiko' i ñin yivi' yo'o' ndii, ¿yoo nduu' a ndi'ni yo'ó?”, ñi kachj a.

²⁴ Tē nda'a' xa'a' a jaan' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' sakuu' ña jaan', tē ñi ke'i ra a, tē xiní e' ña ña ndixa ndiee' yu'u' ra. ²⁵ Tē yoo kua'a' ka ña ñi xaa Jesús. Sakan' na kuii' naa' ñi xikoso' i'in ña jaan' nuu' tutu ndii, tuu yu'u' ña ñañi nuu' ñu'u' ñin yivi' kundiee tutu ña ka'an xa'a' a naa' sakan' tē ñi ke'i a. Sakan' na kundu a.

**Tutu yo'o' nduu' ña
ni ke'i San Lucas
mii' ka'an ra xa'a'
ña ni xaa te ni
tjanu' Jesús**

*Ni ka'an Jesús ña t'vi' a
Espíritu Santo koq xiin' yoo', ne
ndikún ichi' a*

¹ Tutu ña ni t'vi' nuu' i nda'a' un', xkuaa' Teófilo ndii, ka'an a xa'a' sakuu' ña ni xaa Jesús xiin' xa'a' sakuu' ña ni sania'á a ndee kij' ni xa'a' a xiin' chuun nuu' a, ² xiin' ndee kij' ni kaa a ndivi'. Te kij' kuní ka kaa a ndivi' ndii, xiin' ña ndíee' Espíritu Santo ni ka'an chuun' a nuu' te ni nakaxin a sania'á ichi' a ndee ña kuní a saa ra. ³ Te kij' ni xka'ndia ña ni xi'i a, te ni natjaku a ndii, nii' uvi xjko kivi' ni tuvi a nuu' te jaan' xiin' kua'a' nuu' ña sania'á kaxi' ña'a' a ña ni natjaku xna'a a. Te ni ka'an tu a xiin' ra xa'a' saa kuní Ndiosi ka'ndia chuun' a nimá ne yivi'. ⁴ Te unta' kij' ndu'u' inga' ka Jesús xiin' te jaan' ndii, ni ka'an chuun' a xiin' ra ndii:

—Kundiatu ndo' ñuu Jerusalem ndee saxinú Ndiosi, yuva' e', kuento a ña ni taxí a nuu' ndo' saa ni xini so'q ndo' ni ka'an i. ⁵ Sakan' ña Juan ndii, xiin' t'kui ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosi. Ndisu Ndiosi ndii, ndee ndia'vi' kivi' kuní, te sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndíee' Espíritu Santo —ni kachi a.

*So'q ni xaa a kij' ni ndani'i
Ndiosi Jesús te kua'an a ndivi'*

⁶ Te te ni nakaya xiin' Jesús jaan' ni ndatu'un' ña'a' ndii:

—Táku'e, ¿ñáá vitin taxí un' ña xa'a' ka'ndia chuun' mii' ndu, ne ta'an un', ne Israel? —ni kachi ra xiin' a.

⁷ Te ni nakuijn Jesús nuu' ra ndii:

—Köo' xa'a' ña kundani ndo'ó amaa, uun ndee kivi' kujti' xaa ña koq ña xa ni chituni yuva' e' Ndiosi xiin' ña ndíee' mii' a. ⁸ Ndisu kij' vikui'nu Espíritu Santo ndo'ó ndii, natjin ndo' ña ndíee' a, te ndíee yu'u' ndo' xa'a' i nuu' ne ndíee' ñuu Jerusalem, xiin' jin kanii' nuu' ñu'u' Judea, xiin' jin kanii' nuu' ñu'u' Samaria. Te jin sakan' tu saa ndo' ña jaan' ndee mii' xan ndi'i jin yivi' —ni kachi a xiin' ra.

⁹ Ndi'i so'q ni ka'an a ña jaan', te ni xa'a' a kua'an kaa a ndivi', te ita' te jaan' xito' ndi'e' ña'a' ra ndee ni na'in ña'a' jin viko', te ni xini ka ña'a' ra. ¹⁰ Te kij' ita' ka te jaan' xito' te xito' ra ndivi' saa kuxika' Jesús kua'an kaa a ndii, numi' va te ni tuvi uvi ta'an te yivi' ni'nu' ra toto yaa ita' ra xiin' te jaan'. ¹¹ Te ni ka'an te uvi ta'an jaan' xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te ñuu Galilea, ¿ndichun na ita' ndo' xito' ndiaa ndo' ndivi'? Jesús, ña ni xika xiin' ndo' kaa' te kua'an a ndivi' ndii, saa nii' yoo' a xini ndo' kua'an kaa a ndivi' ndii, nii' sakan' tu koq a kij' nandiko' a —ni kachi te jaan'.

*Nakaxin te ni tjanu' Jesús
sanía'á ichi' a jin te nani' Matías,
te na'in chuun' ra nuu' Judas*

¹² Sakan' te ni kíee te jaan' xini' xiki' ña nani' Olivos. Te xiki' jaan' ndii, yatín iin' a saa kuví ku'un xa'a' ne judío jin kivi' sábado, ña xinandíee' ña. ¹³ Kij' ni xaa ra ñuu jaan' ndii, ni kaa ra vi'e, te ni ko'ni ra ndjenu mii' ndíee' nuu' sakuu' ra. Te ikan' ka'ni Pedro, xiin' Juan, xiin' Jacobo, xiin' Andrés, xiin' Felipe, xiin' Tomás, xiin' Bartolomé, xiin' Mateo. Te ka'ni tu Jacobo, te nduu' si'e Alfeo, xiin' Simón, te ni xika xiin' jin t'vi', te nani' Zelote, xiin' Judas, te nduu' ñan' Jacobo. ¹⁴ Te sakuu' te jaan' ndii, nakaya ra, te ka'an

inga' rā xiin' Ndiosí xiin' jīn ndaa' nimá rā. Tē ka'njī tū sava' ñā'a' xiin' rā, tē ka'njī tū María sj'i' Jesús, xiin' ñānjī ā ikan'.

¹⁵ Kij' sakan' ndii, nj xikuijn ndichj Pedro ma'in' ne inji xini Jesús xiin' e', ne kuu' yatin' ciento oko, ndiee' ikan', tē nj ka'an rā ndii:

¹⁶ —Ñānjī ta'an' j, nj kuni ā ñā nj xinu' ñā yoso' nuu' tutu' Ndiosí ñā nj saka'an Espiritu Santo David xta'an' jīn yivi', kij' nj ka'an rā xa'a' Judas, tē nj ni'j i'chi' nuu' tē yivi', tē nj xa'an' tjin rā Jesús.

¹⁷ Kuachj ndii jīn tē nj ndiaka ta'an' xiin' ndu'u nj nduu' Judas jaan', tē nj ndiso' chuun' tū rā ñā sania'á rā i'chi' ā xiin' ndu'.

¹⁸ (Tē jaan' ndii, xiin' xu'un', ñā nj xiku'un' ya'vi' rā xa'a' ñā njā'a ñā nj xaa' rā, nj sata' rā jīn ñu'u', tē nuu' ñu'u' jaan' nj namā rā, tē nj tuvj rā xini' rā ñu'u' jaan' ndee' nj ka'ndj ma'in' rā, tē nj kjeē sakuu' xitj rā. ¹⁹ Tē nj xini' sakuu' ne ndiee' ñuu' Jerusalén kuento ñā nj ndo'o tē jaan'. Sakan' na kuii' nj chindu'u' njā kivj' ñu'u' jaan', Acéldama. Tē ñā jaan' kuni kachj ā xiin' tu'un' mji' njā ndii, ñu'u' ní'.) ²⁰ Sakan' na yoso' tū ā nuu' tutu' Salmos mii' ka'an ā ndii:

Na nduxj xachi' mii' nj ndu'u' rā, tē na kōo' kundiee' xachi' ka' ikan'. Sakan' yoso' ā. Tē yoso' tū ā ndii: Na na'in' chuun' tukū tē yivi' nuu' rā.

Sakan' yoso' ā.

²¹ 'Ñā jaan' na kuii' kuni ā na'kaxin' e' jīn tē xa' ndiaka' ta'an' xiin' ndu' sakuu' kivj' ñā nj xika' xto'o' e' Jesús tejn' e', ²² ndee' kij' nj sakuchi' ñā'a' Juan, tē ndee' kij' nj kaa' Jesús jaan' ndivi'. Ñā jaan' na kuii' kuni ā ñā kunduu' jīn tē jaan', tē ndiee' yu'u' inga' xiin' ndu' xa'a' ñā nj natjaku' Jesús —nj kachj Pedro.

²³ Sakan' na kuii' nj na'kaxin' ne yivi' uvj' ta'an' tē yivi'. José, tē nani' tū Barsabás, tē nani' tū rā

Justo. Tē inga' rā nani' Matías. ²⁴ Sakan' tē nj ka'an' njā xiin' Ndiosí ndii:

—Xto'o' ndu' Ndiosí, xa'a' ā ñā yo'o' xini' sqa' iin' nimá sakuu' ne yivi' ndii, nia'a' un' ndu' ndee' tē uvj' ta'an' yo'o' nj na'kaxin' un', ²⁵ tē na'in' chuun' rā ñā kunduu' tū rā tē tjanu' Jesús sania'á i'chi' ā. Kuachj ndii nj na'ko' Judas chuun' jaan', tē kua'an' rā mii' nj xata'an' ku'un' rā —nj kachj njā.

²⁶ Sakan' tē nj katjn' njā xa'a' uvj' saa' tē jaan', tē nj xini' njā ñā Matías nduu' tē nj na'kaxin' Ndiosí. Tē ndee' kij' sakan' ndii, nj natjīn' njā Matías jaan', tē nj ndu'jīn' rā xiin' uxj jīn' ka' tē xa' nduu' tē nj tjanu' Jesús sania'á i'chi' ā.

2

Sq'o' nj xaa' ā kij' nj xikui'nu' Espiritu Santo ne nduu' kuenta Jesús

¹ Tē kij' nj xaa' viko' Pentecostés ndii, jīn' xaan' ndiee' inga' sakuu' ne inji xini Jesús jaan'. ² Tē numj' va, tē nj ni'j ndiee' ndivi' ndee' naa' xaa' ā kij' xka'ndiá jīn' tachj' ndiee' va, tē nj ni'j kanii' tixjn' vj'e' mii' ndiee' inga' ne jaan'.

³ Sakan' tē nj xini' njā ñā tuvj' ñā iin' ndee' naa' ñu'u' ndatin, tē nj nata'vj' ā, tē jīn' ndaa' jīn' ndaa' ā nj xikundiee' xini' j'jn' ne jaan'.

⁴ Tē sakuu' ne jaan' nj xikui'nu' Espiritu Santo, tē nj xa'a' ka'an' j'jn' njā tukū tu'un' sqa' nii' saka'an' ñā'a' Espiritu Santo jaan'.

⁵ Kij' sakan' ndii, nj ndiee' tē judío, tē saxinú ñā kuni' Ndiosí, tē nj kjeē jīn' kanii' nuu' ñu'u' jīn' yivi' ñuu' Jerusalén jaan'. ⁶ Tē kij' nj xini' so'o' njā ñā nj ni'j jaan' ndii, nj na'kaya' kua'a' xava'a' njā mil' ndiee' ne inji xini Jesús jaan', tē nj nandanj' koo' chukuu' njā, sakan' ñā j'jn' njā nj xini' so'o' ñā tu'un' mji' njā ka'an' ne jaan'. ⁷ Tē nj sana' inji njā, tē nj nandanj' xava'a'

tụ nĩa, tẹ nị xạ'a' ka'án xiin' ta'an' nĩa ndii:

—ịSusi rajn! Ne nị kịeẹ ñu'u' Galilea nduu' sakuu' ne kaa' nu'.
 8 Ndisu, ịsaa tụ kuvị xini sọ'ọ ị'jin yoo' ña ka'án nĩa tụ'un mii' e', ña nị tuvị e' xiin'?
 9 Sakan' ña tein e' yo'o' ndii, ka'ni ne nị kịeẹ ñu'u' Partia, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Media, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Elam, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Mesopotamia, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Judea, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Capadocia, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Ponto, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Asia,
 10 xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Frigia, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Panfilia, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Egipto, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Libia, ña kandu'u' yaṭin ñuu Cirene, xiin' ne nị kịeẹ ñuu Roma, ne ndiee' ñuu yo'o', ne nduu' ne judío, xiin' ne nị nakundikun ña kandixa' ne judío.
 11 Tẹ ka'ni tụ ne nị kịeẹ ñu'u' Creta, xiin' ne nị kịeẹ ñu'u' Arabia. Ndisu sakuu' yoo' xini sọ'ọ xiin' tụ'un mii' e' ka'án nĩa xa'a' chụun ka'nu' koo' chukuu' ña xaa' Ndiosí —nị kachị nĩa.

12 Tẹ nị sana ịni sakuu' nĩa, tẹ xini ka nĩa ndee ña saa nĩa, tẹ ndatu'ún' ta'an' nĩa ndii:

—ịNdee ña kuni kachị tụ sakuu' ña nị xini sọ'ọ e' kaa'? —kachi xiin' ta'an' nĩa.

13 Ndisu sava tuku nĩa xandi'i' tịọ' ka'án ndii:

—Xinj xava'a ne kaa' —kachi nĩa.

Sọ'ọ nị xaa a kii' nị ka'an ndoso' Pedro

14 Sakan' tẹ nị ndondichị Pedro xiin' tẹ uxị ịin ta'an tẹ nda'a' xa'a' Jesús xiin' ra. Tẹ nị ka'an ti'e' Pedro xiin' ne kua'a' jaan' ndii:

—Ndo'ó, ne judío, ne ta'an' ị, ne nị kịeẹ tuku xaan', xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Jerusalén yo'o' ndii, kunị sọ'ọ ndo', tẹ chụun xa'a' va ndo' ña ka'an ị xiin' ndo' xa'a' ña xka'ndiá yo'o'.
 15 Kuasa' xinj ne yo'ọ' naa xanini ndo'ó, kuachị ndii sakan' ka ịin nĩa'a kuji'

nduu' a. 16 Süu' jaan' ndii xa nị ka'an tiakú Joel xtạ'an' xa'a' ña xini ndo' kaa' kii' nị ka'an ra ndii:
 17 Nị ka'an Ndiosí ndii:

Kivi' sọ'ọ' ndi'i' ndii, taan' ị Espíritu ị nimá sakuu' ne yivi'.

Xa'a' a jaan' na tiaa si'e ndo' xiin' ña'a' si'e ndo' ndii, ka'an tiakú nĩa tụ'un ị.

Tẹ ne sava ndii, kunị nĩa ña satuví xiin' mii' mii' ị nuu' nĩa.

Tẹ tẹ xixa ndii, nia'a xiin' mii' ị nuu' ra xiin' xanj.

18 Tẹ sakan' tụ tẹ xika nuu' nuu' ị, xiin' ña'a' ne xika' nuu' nuu' ị ndii,

taan' ị Espíritu ị nimá nĩa tẹ ka'an tiakú nĩa tụ'un ị.

19 Tẹ ndịenu ndivi' ndii, saa ị ña nandanị va ne yivi'.

Tẹ nuu' ñu'u' ịin yivi' ndii, saa ị chụun ka'nu' nuu' nĩa.

Naa kuu' xiin' ní', xiin' ñu'u', xiin' viko' ñu'ma.

20 Ñu'u' ndii, kuu ịin yaví xachi' a, tẹ yo'o' ndii, nanduu kua'a a ndee naa ní'

ñá kuní ká xaa kivi' chie ña ka'nu' koo' chukuu',

ñá nị chituní xtọ'ọ e'.

21 Tẹ yoo ká kakan nuu' xtọ'ọ e' Ndiosí ndii, sakakú ña'a' a nuu' kuachị nĩa.

Nị kachị Joel.

22 'Sakuu' ndo'ó, ne vi'e Israel xiin' ị ndii, kunị sọ'ọ ndo' ña ka'an ị: Xa xini ndo'ó ña Jesús, ña nị kịeẹ ñuu Nazaret ndii, nị nia'a Ndiosí nuu' ndo' ña sivi a nị tjanu' ña jaan', tẹ nị xaa a ña nia'a, xiin' ña nandanị va ne yivi', xiin' chụun ka'nu' nuu' ndo'.
 23 Tẹ xa nị xinj Ndiosí ña sanakua'a ịin tẹ yivi' Jesús jaan' nda'a' ndo', sakan' ña mii' a nị chituní ña jaan' ndee ña kuní ká koo a. Tẹ xiin' nda'a' tẹ nia'a nị xa'ni' ña'a' ndo' nuu' krusín.
 24 Ndisu nị sanatiaku ña'a' Ndiosí, sakakú ña'a' a nuu' tundo'ọ' ña taxi' ña xi'i jaan', sakan' ña kọo' ndiee' ña xi'i jaan'

nuu' Jesús jaan'. ²⁵ Kuachij ndii xa ni ka'an tu David xa'a' a ndii: Xini j ña yoo xto'o e' xiin' j sakuu' kivi'.

Sakan' ña nda'a' kua'a' j yoo a, te naa' yoo ña jaan' xiin' j ndii, kōo' ndee jin ña kuvj kisi nimá j. ²⁶ Xa'a' a jaan' na va'a va kuni nimá j

te xita' sii' tu j yaa. Te ndee ñu'u' nde'j j ndii, nandiee' ndiatu' inji a.

²⁷ Kuachij ndii nakoqo xachi' un' yu'u' tixin yavi ndii, ni ndee taxij tu un' ña tivij ñu'u' nde'j te nduu' kuenta un'.

²⁸ Te xa ni nia'a' un' yu'u' ndee ña nduu' ichi' va'a, ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'.

Te sakutu' vij' un' nimá j xiin' ña sii' xa'a' a ña yoo un' xiin' j. Ni kachij ra.

²⁹ Ñani ta'an' j, taxij ndo' ka'an kaxi' j xiin' ndo' xa'a' te xij' yata' e' David. Te jaan' ndii, ni xij' ra, te ni chinaa' ña'a' te yivij' tixin jin ñaña'. Te iin' ka ñaña' jaan' ndee vitin ñuu yo'o'. ³⁰ Te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí ni nduu David jaan', te xa ni xini tu ra ña ni tijin ndiaa xiin' mii' mij' Ndiosí kij' ni taxij a kuento a nuu' ra ña jin te sjani' xika' ra kunduu te ka'ndia chuun' kuu' nuu', te kunduu' ra mii' ni xa'ndia chuun' ra. ³¹ Sakan' na ndee ña kuni ka natjaku ña kunduu Cristo, ña sakakú yoo', te ni ka'an tuvi' inji ra xa'a' ñu'u' nde'j a, ña ndōo xachi' a tixin yavi ndii, ni ndee tivij' tu a.

³² Te Jesús jaan' ndii, ni sanatiaku ña'a' Ndiosí. Te sakuu' nduu' nduu' ne ndiee' yu'u' xa'a' ña jaan'. ³³ Te kij' ndij' j ni tijin ka'nu' Ndiosí Jesús ndee ni chindu'u' ña'a' nda'a' kua'a' a, te ni natjin Jesús jaan' Espiritu Santo nda'a' yuva' e' Ndiosí, ña ni taxij a kuento a xa'a', ikan' te ni taxij ña'a' Jesús jaan' nda'a' ndu. Te Espiritu Santo jaan' nduu' ña xaa' ña xini

ndo', xiin' ña xini so'o ndo' ka'a' vitin. ³⁴ Sakan' ña süu' David nduu' te ni kaa ndivi'. Ndisu ni ka'an ra ndii:

Ni ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' xto'o j ndii:

Kundu'u' nda'a' kua'a' j ³⁵ na sandoó kui'e xachi' j te ndasi' yo'o.

Ni kachij a xiin' ña jaan'.

³⁶ 'Sakan' na kuii' kuni a kundani kaxi' sakuu' ndo'o, ne ta'an' j, ne Israel, ña Jesús, ña ni xij' nuu' krusin ni xaa ndo' ndii, ni sakuiso' chuun' ña'a' Ndiosí, te nduu' a xto'o e', te nduu' tu a Cristo, ña sakakú yoo' —ni kachij Pedro.

³⁷ Kij' ni xini so'o nja ña ni ka'an ra jaan' ndii, ni kusuchi' xava'a inji nja. Sakan' na ni ndatu'un' nja Pedro xiin' inga te ni tjanu' Jesús ndii:

—Ñani ta'an' ndu, ¿ndee ña kuni a saa ndu na sakan'? —ni kachij nja.

³⁸ Te ni nakujin Pedro nuu' nja ndii:

—Nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachij ña xaa' ndo', te kuchij jin ndo' kuenta Jesucristo te koo ka'nu' inji Ndiosí xa'a' ndo'. Te taxij tu a Espiritu Santo kunaa nimá ndo'. ³⁹ Kuachij ndii ni chikandu'u' Ndiosí kuento a jaan' xa'a' ndo'o, xiin' xa'a' si'e ndo', xiin' xa'a' sakuu' ne ndiee' xika' jin yivij', ne kuni xto'o e' Ndiosí kana a —ni kachij ra.

⁴⁰ Te xiin' kua'a' ya'a ka tu'un va'a ni ndiee yu'u' ra nuu' nja, te ni ndiaa yu'u' tu ña'a' ra ka'an ra xiin' nja ndii:

—Saxinu' ndo' ña ka'an j yo'o', te kaku ndo' nuu' tundo'o' ña kundo'o' ne nja'a, ne ndiee' jin yivij' vitin —ni kachij ra.

⁴¹ Sakan' na kuii' ne ni natjin tu'un' ña ni ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús ndii, ni chichij nja kuenta a. Te kij' sakan' ndii, ni ndujin yatin' unij' mij' ka ne yivij' xiin' ne xa inji xini Jesús. ⁴² Te ni ita nij'

nĭa nuu' n̄a nĭ s̄ania'á t̄e nĭ tĭanu' Jesús jaan', t̄e ĭin ndaa' nĭ nduu nimá s̄akuu' nĭa, t̄e nĭ xixi inga' tu nĭa, t̄e nĭ ka'an inga' tu nĭa xiin' Ndiosí.

S̄o'ŋ nĭ ndiee inga' n̄e ĭinĭ xini Jesús n̄a nuu'

⁴³ T̄e nĭ nandanĭ va s̄akuu' n̄e jaan', sakan' n̄a kua'a' va n̄a nandanĭ n̄e yivi' xiin' chuun ka'nu' nĭ xaa' t̄e nĭ tĭanu' Jesús jaan'. ⁴⁴ T̄e s̄akuu' n̄e ĭinĭ xini Jesús ndii, ĭin ndaa' va nĭ nduu nĭa, t̄e nĭ ch̄indĭee' ta'an' tu nĭa xiin' n̄a kumi' nĭa. ⁴⁵ Nĭ xiko' nĭa n̄u'u' nĭa xiin' n̄a kumi' nĭa, t̄e nĭ nata'vi' nĭa xu'un', n̄a nĭ ki'in nĭa xa'a' a, nda'a' s̄akuu' inga' n̄e ĭinĭ xini Jesús s̄aa kuni nuu' ĭ'in nĭa. ⁴⁶ T̄e s̄aa kivi' nakayá nĭa yi'e' yukun' ka'nu' xaka'nu' nĭa Ndiosí. T̄e nĭ xixi inga' nĭa n̄a xaxi' xakuaa' kuenta Jesús vi'e nĭa. T̄e nĭ yoo tu n̄a xaxi' inga' nĭa n̄a'a xa'a' n̄a va'a kuni nĭa, t̄e vi'ta kuu' nimá nĭa ki'i' xaa' nĭa n̄a jaan'. ⁴⁷ Xaka'nu' nĭa Ndiosí, t̄e va'a va kuni s̄akuu' n̄e n̄u'u' jaan' xini n̄a'a nĭa. T̄e ĭ'in kivi' kua'an ndii, nakaya ka xto'o e' n̄e s̄akakú a nuu' kuachi' nĭa, t̄e nduiin' nĭa xiin' n̄e x̄a nduu' kuenta a jaan'.

3

S̄o'ŋ nĭ xaa' a kii' nĭ sanda'a Pedro ĭin t̄e kui'e xa'a'

¹ Pedro xiin' Juan ndii, kua'an kaa' r̄a yi'e' yukun' ka'nu' k̄a unĭ xakuaa', n̄a nduu' hora n̄a xi ka'an n̄e judío xiin' Ndiosí. ² T̄e ĭin t̄e kui'e xa'a' ndee nĭ t̄uvi r̄a ndii, s̄aa kivi' kua'an ndiaka' n̄a'a' n̄e yivi' yi'e' yukun' ka'nu' mii' nani' a yi'e' ndatun'. Chindu'u' n̄a'a' nĭa ĭkan' t̄e kakan' r̄a xu'un' nuu' n̄e xka'ndiá kua'an yukun' jaan'. ³ Kii' nĭ xini' r̄a kuan ko'ni Pedro xiin' Juan nuu' ki'e' yukun' jaan' ndii, nĭ x̄a'a' xikan' r̄a xu'un' nuu' t̄e jaan'. ⁴ T̄e nĭ nakoto' ndi'e' kaxi'

n̄a'a' uvi' s̄aa' t̄e jaan', t̄e nĭ ka'an Pedro xiin' t̄e kui'e xa'a' jaan' ndii: —Koto'ni un' nuu' ndu —nĭ kachi' r̄a.

⁵ T̄e nĭ xito' ndi'e' kaxi' va t̄e kuni kuvĭ jaan' nuu' uvi' s̄aa' t̄e jaan' ndiatu' ĭinĭ r̄a n̄a samanĭ' n̄a'a' t̄e jaan' n̄a'a. ⁶ Ndisu' nĭ ka'an Pedro xiin' r̄a ndii:

—K̄oo' xu'un' ĭ t̄e ch̄indĭee' ĭ yo'ó. Ndisu' ch̄indĭee' ĭ yo'ó xiin' n̄a kumi' ĭ. Xiin' n̄a ndiee' Jesucristo, n̄a nĭ kĭee' n̄u'u' Nazaret, kuĭin ndichĭ un' t̄e kaka' un' —nĭ kachi' r̄a.

⁷ Sakan' t̄e nĭ tĭin Pedro nda'a' kua'a' t̄e jaan', t̄e nĭ ndani' ĭ n̄a'a' r̄a. T̄e xaka'an e', t̄e nĭ nakoo ndiee' xa'a' r̄a xiin' sukun' xa'a' r̄a. ⁸ T̄e ĭin nĭ ndondichĭ tĭo' r̄a. T̄e nĭ xa'a' xika' r̄a. ĭkan' t̄e nĭ sko'nu' r̄a xiin' uvi' s̄aa' t̄e jaan' nuu' ki'e' yukun' jaan'. Xika' r̄a, t̄e kandeta' r̄a xaka'nu' r̄a Ndiosí. ⁹ T̄e nĭ xini' s̄akuu' n̄e yivi' s̄aa' xika' r̄a xiin' s̄aa' xaka'nu' r̄a Ndiosí. ¹⁰ T̄e nĭ nakuni' n̄a'a' nĭa n̄a t̄e jaan' nduu' t̄e nĭ ndu'u' xikan' xu'un' yi'e' yukun' n̄a nani' yi'e' ndatun'. T̄e nĭ nandanĭ xava'a' nĭa, t̄e xini' k̄a nĭa ndee' n̄a kanini' nĭa xa'a' n̄a nĭ nda'a' r̄a jaan'.

Ka'an ndoso' Pedro nuu' ki'e yukun' ka'nu'

¹¹ T̄e nĭ nda'a' jaan' ndii, nĭ nakoo' r̄a Pedro xiin' Juan. T̄e s̄akuu' n̄e yivi', n̄e nandanĭ xava'a' jaan' ndii, nĭ taxta'an' nĭa kua'an nĭa vi'e' ndiká xa'a' n̄a nani' yi'e' Salomón. ¹² T̄e kii' nĭ xini' Pedro n̄e jaan', t̄e nĭ ka'an r̄a xiin' nĭa ndii:

—Ndo'ó, n̄e ta'an' ndu, n̄e Israel, ¿ndichun na nandanĭ va ndo' xa'a' n̄a nĭ xka'ndia' kaa'? T̄e, ¿ndichun na xito' ndi'e' ndo' ndu'u' ndee' naa' n̄a ndiee' mii' ndu, uun' n̄a saxinu' va' ndu' n̄a kuni' Ndiosí na nĭ xaa' sakan', t̄e xika' t̄e kaa'? ¹³ Ndiosí, n̄a nduu' xto'o' nuu' t̄e xii' yata' e' Abraham xiin' Isaac xiin' Jacob ndii, nĭ tĭin

ka'nu' a si'e a, ña nduu' Jesús. Te ndo'ó ndii, ni sanakua'a ña'a' ndo' nda'a' Pilato, te ni taxi ndo' saña' ña'a' ra kij' xa ni xindoqo nimá ra saa ra ña jaan'. ¹⁴ Ndisu ndo'ó ndii, ni saxioqo ndo' ña su'un, ña nduu' tu ña xachuun' ndaku jaan', te ni xikan ndo' ña saña' ra iin te xa'ni' ne yivi'. ¹⁵ Te ni xa'ni' ndo' ña taxi kivi' ñuu' e' jaan', ndisu ni sanatiaku ña'a' Ndiosi tein ne ni xi'i. Te ndiee' yu'u' ndu'u' xa'a' ña jaan'. ¹⁶ Te xa'a' ña ini ndu xini ndu Jesús na ni sanda'a a xa'a' te yo'qo. Te xini ndo'ó ña ni nda'a' ra, te xini tu ña'a' ndo'. Te xa'a' ña ini ndu xini ndu Jesús na ni sanda'a xachi' ña'a' a nuu' sakuu' ndo'ó.

¹⁷ Ne ñani ta'an' i, vitiin ndii, xini yu'u' ña ni xaa sa'vi ini ndo' ña jaan', te sakan' tu te xixa te kuu' nuu' ñuu' e'. ¹⁸ Ndisu xiin' ña ni ndo'qo a jaan' ni saxinu Ndiosi ña xa ni ka'an tuni a xta'an', kij' ni saka'an tiaku a sakuu' te ni ka'an tu'un a, ña ni kuni a kundo'qo Cristo, ña sakaku' yoo'. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na kuu' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi' ña xaa' ndo', te nanduy i'in ndo' kuenta Ndiosi, te sandoyo' a kuachi' ndo'. Sakan' te taxi xto'qo e' Ndiosi jaan' nandiee' ndo' kij' xaa' kivi' ña ni chituni a. ²⁰ Te ti'vi' tu a Jesucristo nuu' e' saa xa ni chituni a xa'a' ña jaan' ndee ña nuu'. ²¹ Te Jesús ndii, kuni a ña kundu'u' a ndivi' ndee ndasaxaa' Ndiosi sakuu' ña yoo saa nii' ni saka'an a te ni ka'an tiaku tu'un a xta'an' kivi', te nduu' nditi'a a. ²² Sakan' tu ni ka'an Moisés xiin' ne xij' yata' e' ndii: "Xto'qo e' Ndiosi ndii, sakaku' a tein e' iin te ka'an tiaku tu'un a ndee naa yu'u. Kuni so'qo ndo' sakuu' ña ka'an te jaan' xiin' ndo'. ²³ Te yoo ka kändixa' ña ka'an te jaan' ndii, kundu'u' ka nia kuenta ne ñuu' e'", ni kachi Moisés jaan'.

²⁴ Sakuu' te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosi, ña ni xa'a' a ndee kij' ni xika Samuel ndii, ni ka'an ra xa'a'

ña xka'ndiá kivi' vitiin. ²⁵ Xa'a' a jaan' na ndo'ó nduu' ne natiin ña va'a, ña ni ka'an te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosi jaan' xa'a'. Te sakan' tu natiin ndo' kuento ña ni ndoo Ndiosi xiin' te xij' yata' e' Abraham kij' ni ka'an a xiin' ra ndii: "Xa'a' ña saa iin siani' xika' un' sañu'u' i sakuu' ne yivi' iin yivi'", ni kachi a xiin' ra. ²⁶ Te kij' ni sanatiaku Ndiosi si'e a Jesús ndii, xi'na ka nuu' ndo'ó ni ti'vi' ña'a' a, te sañu'u' ña jaan' ndo'ó, te nakoo ndo' ña nia'a ña xaa' ndo' —ni kachi Pedro.

4

So'qo ni xaa a kij' ni ka'an Pedro xiin' Juan nuu' te kuu' nuu'

¹ Iin' ka Pedro xiin' Juan ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' jaan', ikan' te ni ndeku'e' sutu, xiin' te kuu' nuu' nuu' te xiin', te xito' yukun' ka'nu', te ni ndeku'e' tu sava te saduceo. ² Te xi'e va sakuu' te jaan' xa'a' ña sania'a Pedro xiin' Juan ne yivi', ka'an ndoso' ra xa'a' ña ni natia'ku Jesús, xa'a' a jaan' na natia'ku tu yoo'. ³ Te ni iin ña'a' ra, te xa'a' a ña xa ni kuaa' kij' sakan' ndii, ni ko'ni ña'a' ra vi'e ka te sana'ma ña'a' ra ndee tuku kivi'. ⁴ Ndisu kua'a' va ne ni xini so'qo tu'un jaan' ndii, ni kändixa' nia a. Te ña mii' ndi'i' te yivi' ku'iti' ndii, yatin' u'un mi' kuu' ra.

⁵ Te ñuu' Jerusalén ikan' tuku kivi' ndii, ni nakaya te xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' te xixa nuu' ñuu', xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosi, ⁶ xiin' sutu ka'nu', te nani' Anás, xiin' Caifás, xiin' Juan, xiin' Alejandro, xiin' sakuu' sutu te iin kuu' xiin' sakuu' sutu jaan'. ⁷ Te ni xa'an naka te xini' Pedro xiin' Juan, te ni xata ña'a' ra ma'in' te kuu' nuu' jaan'. Te ni ndatu'un' ña'a' te jaan' ndii:

—¿Yoo ni taxi ndiee' ndo', uun yoo xiin' ña ka'an chuun' ni xaa ndo' ña jaan'? —ni kachi ra.

8 Te chitu' vi' Pedro xiin' ña ndíee' Espíritu Santo, te ni ñakujin ra ndii:

—Ndo'ó, te xa'ndia chuun' nuu' ñuu e', xiin' ndo'ó, te xixa ndii, 9 ndatu'un' ndo' ndu'u vitin xa'a' ña ni xaa ndu ña va'a xa'a' iin te kuni kuví yo'o', te kuni ndo' saa ni xaa a, te ni nda'a ra. 10 Na kundani sakuu' ndo'ó, xiin' sakuu' ne ta'an' e', ne Israel, ña xiin' ña ndíee' Jesucristo, ña ni kíee ñuu Nazaret, ni nda'a te iin' xiin' ndu yo'o'. Te Jesús jaan' ndii, xiin' tu'un yu'u' ndo'ó ni xa'ni' ña'a' te yivi' nuu' krusín, te ni sanatiaku ña'a' Ndiosí. 11 Te Jesucristo jaan' nduu' yuu' ña ni ñakoqo ndo'ó, te xa'a vi'e, te yuu' jaan' ni nanduu' ña nuu' ña tiin' xa'a' vi'e. 12 Sakan' ña Jesús jaan' kuiti' kuví sakakú yoo' nuu' kuachí e'. Kuachí ndii ni sakuiso' chuun' Ndiosí inga ña kumi' ña ndíee' nuu' ñu'u' iin yivi', te sakakú a yoo' nuu' kuachí e' —ni kachí Pedro.

13 Te ni xini te kuu' nuu' jaan' ña Pedro xiin' Juan ndii, xiin' ña ndieni ka'an ra, te ni kundani tu ra ña ni sakuuan kua'a' te jaan', te ni kundani tu ra ña te nda'vi so'qo nduu' tu ra. Sakan' na kuii' ni nandani xava'a ra, te ni nakuni ra ña te ni xika xiin' Jesús nduu' te jaan'. 14 Te siin' tuku' ndii, ni xini tu ra ña iin' te ni nda'a jaan' xiin' te jaan'. Xa'a' a jaan' na koo' a ni kuví ka'an ra. 15 Xa'a' a jaan' na ni ka'an chuun' te kuu' nuu' jaan', te ni kíee te jaan' vi'e ka'nu' jaan', te ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' te kuu' nuu' jaan' 16 ka'an ra ndii:

—¿Ndee ña saa e' xiin' te yivi' kaa'? Sakuu' ne ndíee' ñuu Jerusalén yo'o' xini ña ni xaa xna'a ra iin chuun ka'nu'. Te kuví ka'an e' ña koo' ña jaan' ni yoo. 17 Ndisu ña kuví saa e' te kiku ka kuento xa'a' ña jaan' ndii, na sayi'vi ña'a' e', te ndee vitin te ndee nuu' ku'un e' ndii, ka'an ka

ra xiin' ña ndíee' Jesús jaan' nuu' ndee iin ne yivi' —ni kachí xiin' ta'an' ra.

18 Te ni kana ña'a' ra, te ni ka'an chuun' ra xiin' te jaan' ña ka'an ka ra xa'a' ña ndíee' Jesús, te ni ndee sania'á ka tu ra ne yivi' xa'a' a. 19 Ndisu Pedro xiin' Juan ndii, ni ka'an ra xiin' te kuu' nuu' jaan' ndii:

—Nakanini ndo' naa' va'a ka nduu' a nuu' Ndiosí ña kandixa' ndu ña ka'an ndo'ó te sakan' ña ka'an ña jaan'. 20 Sakan' ña ndu'u ndii, kuví vikuijn ndu ña ka'an ndu xa'a' ña ni xini nduchi' nuu' ndu xiin' xa'a' ña ni xini so'qo ndu —ni kachí ra.

21 Te kij' ni ndi'j ni sayi'vi ka ña'a' te jaan' ndii, ni saña' ña'a' ra. Te koo' a ni kuví saa ka ra xiin' te jaan', sakan' ña sakuu' ne yivi' xaka'nu' Ndiosí xa'a' ña ni xka'ndia xiin' te ni kuni kuví jaan'. 22 Kuachí ndii ya'a uvi xiko kuiya ni kumi' te jaan' kij' ni sanda'a ña'a' Ndiosí xiin' chuun ka'nu' jaan'.

Ka'an ne ini xini Jesús xiin' Ndiosí

23 Te kij' ni ndoo ndiká Pedro xiin' Juan ndii, ni xa'an ra mií ndíee' ne ini inga' xini Jesús xiin' ra, te ni ka'an ra xiin' ne jaan' sakuu' ña ni ka'an sutu kuu' nuu' xiin' ña ni ka'an te xixa nuu' ñuu jaan' xiin' ra. 24 Te kij' ni xini so'qo ne jaan' ña ni ka'an ra ndii, ni ka'an ti'vi ña xiin' Ndiosí ndii:

—Xto'qo ndu, ña xa'ndia chuun' nuu' sakuu' ña yoo, yo'ó nduu' ña ni xa'a ndivi', xiin' ñu'u', xiin' miji' ka'nu', xiin' sakuu' ña kumi' ña jaan'. 25 Xiin' ña ndíee' Espíritu Santo ni saka'an yo'ó David, te xij' yata' ndu, te ni xika nuu' nuu' un' kij' ni ka'an ra ndii: ¿Ndichun na xi'é ne yivi' iin yivi' xini nia Ndiosí?

¿Te ndichun tu na chituní saka nia kuento nia, te kunta'an nia xiin' a?

26 Te sakuu' te xa'ndia chuun' ka'nu' kuu' nuu' iin yivi', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' nuu' ndii, nakata' siki' ra kuento ra, te xatei' ra nuu' xto'o e' Ndiosí, te xatei' tu ra nuu' Cristo, ña nduu' kuenta a. Ni kachi David jaan'.

27 'Sakan' ña ña ndixa xna'a nduu' a ndii, ni nduijn Herodes xiin' Poncio Pilato, xiin' ne ta'an ndu, ne Israel, xiin' ne tuku' nuu' yo'o', te ni xa'ni' ña Jesús si'e un', ña su'un, ña xika' nuu' nuu' un', ña ni sakuiso' chuun' un'. 28 Te xiin' ña ni xaa ne jaan', saxinu' yo'o ña xa ni chituni mii' un' ndee ña nuu' xiin' ña ndiee' un' ña koo a. 29 Te vitin, xto'o ndu, koto un' ña ni ka'an xatu va ra xiin' ndu, te taxí un' ndiee' ndu, ne xika' nuu' nuu' un', te kuán yi'vi ndu te ka'an ndu xa'a' un' nuu' ne yivi'. 30 Te ti'vi' un' ña ndiee' un' te sanda'a un' ne kuni kuví, te saa tu un' chuyun ka'nu' xiin' ña nandaní ne yivi', te xiin' ña ndiee' si'e un' Jesús, ña su'un, saa un' sakuu' ña jaan' —ni kachi ña.

31 Te kii' ndi'i ni ka'an ña xiin' Ndiosí ndii, ni taan mii' ndiee' ña jaan'. Te ni chitu' nimá sakuu' ña xiin' Espíritu Santo. Te ni ka'an ña tu'un Ndiosí xiin' ña ndieni nuu' ne yivi'.

Iin ndaa' nimá ne ini xini Jesús

32 Te sakuu' ne ini xini Jesús xiin' e' ndii, iin ndaa' nduu' nimá ña, te iin ndaa' tu xanini ña. Te ndee iin ña xanini ña ña'a ña kumi' ña ndii, ña'a mii' kuiti' ña nduu' a. Süu' jaan' ndii ña'a sakuu' ña nduu' a. 33 Te te ni tianu' xto'o e' Jesús ndii, xiin' kua'a' ka ña ndiee' ndiee' yu'u' ra xa'a' ña ni nañaku a. Te chindiee' va Ndiosí sakuu' ne jaan'. 34 Te koo' ndee iin ne ndo'o' xa'a' ña'a tein ña, sakan' ña ne yoo iin uvi ta'an vi'e, uun ne yoo nuu' ndii, ni xiko' ña a, te ni taxí ña xu'un'

35 nda'a' te ni tianu' Jesús jaan', te nata'vi' ra a saa kuu' a kuni nuu' i'in ne ndo'o' xa'a' ña'a.

36 Iin te nani' José, te ni tuvi nuu' nuu' Chipre, te nduu' sjani' xika' Leví ndii, ni chindu'u' tu te ni tianu' Jesús kivi' ra Bernabé, te ña jaan' kuni kachi a te xandieni ne yivi'. 37 Te jaan' ndii, ni kumi' ra iin nuu', te ni xiko' ra a, te ni taxí ra xu'un' a jaan' nda'a' te ni tianu' Jesús.

5

So'o ni xaa a kii' ni xika Ananías xiin' Safira kuni xa'an' ña ne ini xini Jesús

1 Ni yoo iin te yivi', te ni nani' Ananías, te jaan' xiin' ña' si'i ra Safira ndii, ni xiko' ña iin nuu' ña, 2 ndisu ni nakata ña kuento ña, te ni ndoo ña xiin' chaa' xu'un' ña ni ki'in ña xa'a' nuu' jaan', te ni kixin ndiaka ra chaa' kuiti' xu'un' jaan' nda'a' te ni tianu' Jesús. 3 Te ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Ananías, ¿ndichun na ni taxí un' ni sakutu' ña ndiva'a nimá un', te ni ka'an un' tun vixi nuu' Espíritu Santo, te ni ndoo un' xiin' chaa' xu'un' ña ni ki'in un' xa'a' nuu' un'? 4 Kii' tia'an xiko' un' nuu' jaan' ndii, ña'a mii' un' ni nduu a, te kii' ni xiko' un' un' ndii, ña'a mii' tu un' ni nduu xu'un' ña ni ki'in un' xa'a' a. ¿Ndichun na ni xaa un' ña jaan'? Süu' nuu' te yivi' kuiti' ni ka'an un' tun vixi jaan', süu' jaan' ndii ndee nuu' Ndiosí ni ka'an un' ña jaan' —ni kachi Pedro.

5 Te kii' ni xini so'o Ananías tu'un jaan' ndii, ni nduva ra nuu', te iin ni xi'i tjo' ra. Te ni yi'vi xava'a sakuu' ne ni xini kuento xa'a' ña ni ndo'o' te jaan'. 6 Sakan' te ni kuyatin ndia'vi' te sava, te ni tisuku' ra toto nuu' nde'i Ananías jaan', te ni xa'an' chinaá ña'a' ra tixin yavi ndii.

7 Xa ni xka'ndia yatin' unj ta'an hora, te ni ki'vi ña' si'i Ananias ikan'. Te ña' jaan' ndii, xini a' ndee ña ni xka'ndia ikan'.
8 Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Pedro ndii:

—¿Ñáá so'õ kuñti' kuu' xu'un' ña ni ki'in ndõ' xa'a' ñu'u' ndõ'? Nakuijn un' —ni kachj ra.

Te ni ka'an a' ndii:

—Uun ndõ'. Sakan' kuñti' kuu' a —ni kachj a'.

9 Te ni ka'an Pedro xiin' a' ndii:

—¿Ndichun na ni nakata ndõ' kuento ndõ' te koto kua'a ndõ' Espiritu xto'õ e'? Ñaa', koto un', xa kuaxi te ni xa'an nataan' jii' un', te vitjn ndii, ku'un nataan' tu ra yo'õ —ni kachj ra.

10 Xa numj' sakan', te ni nduva a' ñu'u', te jin ni xi'i tjo' a' xa'a' Pedro mii' iin' ra jaan'. Te kij' ni ko'ni te sava jaan' ndii, xa ni xi'i a'. Sakan' na ni na'in ña'a' ra, te ni xa'an nataan' ña'a' ra xijn' a' mii' naá ñu'u' nde'jii' a'.
11 Xa'a' a' jaan' na sakuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' sakuu' ne ni xinj kuento xa'a' sakuu' ña ni xka'ndia jaan' ndii, ni yj'vi xava'a' nja.

So'õ ni xaa a' kij' ni sanda'a te ni tjanu' Jesús inga ne kuni kuvj

12 Te xiin' kua'a' chuun ka'nu' xiin' ña nandanj ni sanda'a te ni tjanu' Jesús jaan' ne yivi' ñuu jaan'. Te sakuu' ne inj xini Jesús ndii, nakayá te nakayá nja vj'e kandiká xa'a' ña nani' yi'e Salomón.
13 Te tuku ne yivi' ndii, ndee jin nja ni kuni nduijn xiin' ne ndikun ichi' Jesús xiin' e'. Ndisu ne ñuu jaan' ndii, ni ka'an va'a xava'a nja xa'a' ne jaan'.
14 Te ne inj xini xto'õ e' ndii, so'õ kuu' kua'a' ka ne yivi' nduijn xiin' nja jin kivi' kua'an, so'õ tiaa ni so'õ ña'a' ni.
15 Te ndee ne kuni kuvj ni tava' nja, te ni tandiee ña'a' nja ya'ya nuu' tun' xto xiin' nuu' yivi'. Sakan' te kij' xka'ndia Pedro ndii, tondia na tee' kunda'vj kuñti' ra

sava ne jaan' te nda'a nja.
16 Te ndee ne ndiee' ñuu ña ñu'u' yatjn ñuu Jerusalén ndii, kua'a' nja ni kixjn xiin' ne kuni kuvj xiin' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá, te ni nda'a sakuu' ne jaan'.

So'õ ni xaa a' kij' ni ñu'u te ni tjanu' Jesús vj'e kaa

17 Sakan' te sutu ka'nu' xiin' sakuu' te ndiee' inga' xiin' ra, te nduu' jin t'vj te ndikun ña sania'a te saduceo ndii, ni xakuiñu va ra te ni tjanu' Jesús xa'a' ña ndikun ña'a' kua'a' ne yivi'.
18 Sakan' na kuu' ni ka'an chuun' ra xiin' te xiin' ra, te ni xa'an tijn te jaan' te ni tjanu' Jesús, te ni ko'ni ña'a' ra vj'e kaa.
19 Ndisu jin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'õ e' Ndiosí ndii, ni nunia' a' yi'e' vj'e kaa jaan' ñuu, te ni tava' ña'a' a, te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

20 —Kua'an ndõ' nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ka'an ndõso'õ ndõ' nuu' ne yivi' xa'a' sakuu' tu'un yo'õ, ña taxi' kivi' ñuu ña kjo' kivi' ndi'i' —ni kachj a.

21 Sakan' na ni saxinj ra saa ni' ni xinj so'õ ra, te nja'a va kuaxi kitú' kivi' jaan' ndii, ni ko'ni ra nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan', te ni xa'a' sania'a' ra ne yivi'.

Te ni ndekuie sutu ka'nu' xiin' te ndiee' inga' xiin' ra, te ni nakana ra sakuu' te kuu' nuu' xiin' ra xiin' sakuu' te xixa kuu' nuu' nuu' ne Israel. Te ni ka'an chuun' ra xiin' te xiin' ra ña ku'un ra vj'e kaa naka ra te ni tjanu' Jesús jaan', te kixjn ndiaka ña'a' ra ikan'.
22 Ndisu kij' ni xaa ra vj'e kaa ndii, kjo' ka te jaan' ñu'u' ikan'. Sakan' te ni nandjiko' ra, te ni ka'an ra ndii:

23 —Kij' ni xaa ndu vj'e kaa ndii, ndasi kutu' a, te ita' te xito' yi'e'. Ndisu kij' ni nunia' ndu a ndii, kjo' ka ra ñu'u' —ni kachj ra.

24 Kij' ni xinj so'õ sutu ka'nu' jaan', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' te xito' yukun', xiin' sutu kuu' nuu' ña jaan' ndii, ni ndi'ni va

ra, te ni ndatu'un' ta'an' ra saa xka'ndia ña jaan' nuu' ku'un e'.
 25 Ndisu sakan' te ni xaa jin te yivi', te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', te yivi', te ni taan' ndo' vi'e kaa ndii, nuu' ki'e yukun' ndiee' ra sania'a ra ne yivi' —ni kachj ra.

26 Sakan' te ni xa'an te xa'ndia chuun' nuu' te xin' xiin' nda'a' xa'a' ra, te ni naka ña'a' ra xiin' ña manj', sakan' ña yi'vi ra kuun' yuu' ña'a' ne yivi'. 27 Te kij' ni xaa ra xiin' te jaan' ndii, ni saxka'ndia ña'a' ra nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan', te ni ka'an sutu ka'nu' xiin' ra ndii:

28 —Xa ni ka'an chuun' ndiee' va ndu xiin' ndo' ña ka'an ndoso' ka ndo' xiin' ña ndiee' te yivi' jaan' nuu' ne yivi'. Ndisu ndo'ó ndii, xa ni chitu' vi' ñuu' Jerusalén yo'o' ni xaa ndo' xiin' ña sania'a ndo' xa'a' te jaan', te satavi kuachj tu ndo' ndu'u xa'a' ña ni xi'i ra —ni kachj ra.

29 Te ni nakujin Pedro xiin' inga te ni tjanu' Jesús ndii:

—Kuni a ña xi'na ka Ndiosi kandixa' ndu te sakan' te yivi'.
 30 Te Jesús ndii, ni xa'ni' ña'a' ndo' kij' ni xikan' ndo' ña kaxako' ña'a' te yivi' nuu' jin krusin'. Ndisu Ndiosi, ña ni xaka'nu' ne xij' yata' e' ndii, ni sanatiaku ña'a' a. 31 Te xiin' ndiee' Ndiosi ni jin ka'nu' a Jesús jaan', te ni chindu'u' ña'a' a nda'a' kua'a a, te nduu' ña jaan' ña kuu' nuu', te nduu' tu a ña sakaku' yoo' nuu' kuachj e', te nama ne ta'an' e', ne Israel, nimá nja xa'a' kuachj ña xaa' nja, te saa nja ña kuni Ndiosi, te koo ka'nu' inji a xa'a' nja. 32 Te ndu'u nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' ña ni ndo'ó ña jaan', te ndiee' yu'u' tu Espiritu Santo, ña ni taxi Ndiosi naa nimá ne kandixa' ña'a', xa'a' ña jaan' —ni kachj Pedro.

33 Te kij' ni xini so'ó te kuu' nuu' jaan' ña jaan' ndii, ni nasaa' xava'a ra ndee ni kuni ra ka'ni'

ña'a' ra. 34 Sakan' te ni ndondichi jin te fariseo, te nani' Gamaliel, te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosi. Te ni ka'an chuun' ra ña tava' te yivi' te jaan' ki'e jin xa'a'. Te Gamaliel jaan' ndii, xito' ka'nu' va ña'a' sakuu' ne ñuu' jaan'. 35 Te ni ka'an ra xiin' te kuu' nuu' jaan' ndii:

—Te ta'an' j, te Israel, koto va ndo' ndee ña saa ndo' xiin' te yivi' kaa'. 36 Kuachj ndii ni yoo jin te ni nani' Teudas xta'an', te ni ka'an ña nduu' ra jin te ka'nu'. Te ni ndujin yatin' kumi' ciento te yivi' xiin' ra. Ndisu kij' ni xa'ni' ña'a' te yivi' ndii, ni kiku sakuu' te ndikun' ña sania'a ra, te xa' ikan' ni ndi'i ndoo ra. 37 Te kij' ni ya'a ña jaan', te ni nuta Judas, te ni kije ñu'u' Galilea, kivi' ña nakoso' ne yivi' xaa' te xa'ndia chuun'. Te kua'a' ne yivi' ni ndujin tu xiin' te jaan', te ni xa'ni' tu te yivi' te jaan', te ni kiku ndoo sakuu' ne ni ndujin xiin' ra, te xa' ikan' ni ndi'i ndoo tu ne jaan'. 38 Xa'a' a jaan' na ka'an j xiin' ndo' vitin' ndii, sataña'a' ka ndo' te yivi' kaa', te na koo mji' ra sakan'. Sakan' ña naa' ña ni tuvi xini' te yivi' nduu' ña sania'a ra uun naa' kuenta te yivi' tu nduu' ña xaa' ra ndii, ndoñu'u' a. 39 Ndisu naa' kuenta Ndiosi nduu' a ndii, küvi sandoñu'u' ndo' a, te xiin' Ndiosi kunta'an' tu ndo' naa' sakan' —ni kachj ra.

40 Te ni natjin te xa'ndia chuun' jaan' ña ni ka'an ra. Sakan' te ni kana ra te ni tjanu' Jesús jaan', te ni suku' jin' ña'a' te yivi', te ni ka'an chuun' tu ra xiin' te jaan' ña ka'an ka ra xiin' ña ndiee' Jesús, ikan' te ni sandoó ndika' ña'a' ra.

41 Te ni tjanu' Jesús jaan' ndii, va'a va kuni ra ni kije ra nuu' te xa'ndia chuun' jaan' kua'an ra, sakan' ña ni xata'an nuu' Ndiosi ña kundo'ó na ra xa'a' a ña inji ra xini ra Jesús. 42 Te saa kivi' ni sania'a ra naa kuu' nuu' ki'e yukun' ka'nu', xiin' naa kuu' vi'e

ne yivi' ne kuu' mii', sakan' ña ni ñakoo ra ña ka'an ndoso' ra ña Jesús nduu' ña ni ti'vi' Ndiosí sakahú yoo'.

6

Nakaxin ne nduu' kuenta Jesús uxá ta'an te chindiee' ta'an' xiin' te ni tianu' a

¹ Te kii' sakan' ndii, xa'a' a ña so'o kuu' kua'a' ka ne nduu' kuenta Jesús ndii, ni xa'a' ka'an kuachí ne judío, ne ka'an tu'un griego, xata' ne judío, ne ka'an tu'un hebreo, sakan' ña ne kuaan', ne nduu' kuenta ne griego jaan' ndii, ni natiin xaluví nja ña xaxi' saa kivi' saa xata'an natiin nja, kachi nja. ² Xa'a' a jaan' na ni nakaya te uxí uvi, te ni tianu' Jesús, sakuu' ne nduu' tu kuenta a. Te ni ka'an ra xiin' nja ndii:

—Vä'a yoo a ña nakoo' ndu ña sania'á ndu tu'un Ndiosí, te xaxa' ndu ña'a. ³ Nani ta'an' i, xa'a' a jaan' na nakaxin ndo' uxá ta'an te yivi' tein ndo'. Te jaan' ndii, kuni a ña nduu' ra iin te ka'an va'a ne yivi' xa'a', te kuni tu a ña chitu' vi' nimá ra xiin' Espiritu Santo, xiin' ña xini tuni. Sakan' te sakuiso' chuun' ña'a' e' nuu' chuun' jaan'. ⁴ Sakan' te ñakoo ndu ña ka'an ndu xiin' Ndiosí ni ndee chuun' nuu' a ña ka'an ndoso' ndu xa'a' Jesús —ni kachi ra.

⁵ Te ni nakuita kuento sakuu' ne yivi' jaan' xiin' ña ni ka'an te jaan', te ni nakaxin nja Esteban, te jaan' ndii, iin te ini xava'a xini Jesús nduu' ra, te chitu' vi' tu nimá ra xiin' Espiritu Santo. Te ni nakaxin tu nja Felipe, xiin' Prócoro, xiin' Nicanor, xiin' Timón, xiin' Parmena, xiin' iin te ni kije ñuu Antioquia, te nani' Nicolás. (Te jaan' ndii, xa ni kandixa' ra Ndiosí, ña kandixa' te judío.) ⁶ Sakan' te ni xata nja te uxá ta'an jaan' nuu' te ni tianu' Jesús, te ni ka'an te jaan' xiin'

Ndiosí xa'a' sakuu' te uxá ta'an jaan', ndii' jaan' te ni tandiee ra nda'a' ra xini' te jaan' sakuiso' chuun' ña'a' ra.

⁷ Te tu'un xto'o e' Ndiosí ndii, so'o kiku' kua'a' ka a, te ne nduu' kuenta Jesús ndii, so'o nduu' kua'a' ya'a ka nja ñuu Jerusalén jaan'. Te ndee sutu ndii, kua'a' ya'a tu te jaan' ni kandixa' ña ndixa xa'a' Jesús.

So'o ni xaa a kii' ni tijn te yivi' Esteban

⁸ Te Esteban jaan' ndii, ni chindiee' kua'a' va ña'a' Ndiosí, sakan' ña ni taxi a ndiee' ra, te saa ra kua'a' ña nandaní ne yivi', xiin' chuun' ka'nu' tein nja. ⁹ Sakan' te sava te nakaya iin vi'e ña nani' te xika' ndiká, te ni kije ñuu Cirene, xiin' ñuu Alejandria, xiin' ñuu Cilicia, xiin' nuu' ñu'u' Asia ndii, ni xa'a' kani' ta'an' kuento ra xiin' Esteban jaan'. ¹⁰ Ndisu ni kundiee' ra kani' ta'an' ra kuento xiin' Esteban jaan', sakan' ña te jaan' ndii, xiin' ña xini tuni ña taxi' Espiritu Santo ka'an ra. ¹¹ Sakan' na ni taxi te jaan' xu'un' nda'a' ndia'vi' te yivi', te ka'an ra ña ni xini so'o ra kani'a Esteban jaan' xa'a' Moisés xiin' xa'a' Ndiosí. ¹² Te xiin' ña jaan' ni sanasaá te jaan' te ñuu jaan'. Te ni sanasaá tu ra te xixa nuu' ñuu, xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Xa'a' a jaan' na ni tijn te yivi' Esteban, te ni xa'an ndiaka ña'a' ra mii' nakaya te xixa kuu' nuu' jaan'. ¹³ Te ni kana ra te ka'an tun vixi jaan', te ni ka'an te jaan' ndii:

—Te yivi' yo'o' ndii, xikuiín ra ña kani'a ra xa'a' yukun' su'un yo'o', te kani'a tu ra xa'a' tu'un ndei' Ndiosí. ¹⁴ Ni xini so'o ndu ka'an ra ña Jesús, te ni kije ñuu Nazaret ndii, sandoñu'u' ra yukun' yo'o', te nama tu ra ña xi xaá e', ña ni saya'á Moisés nda'a' e' —ni kachi ra.

15 Te sakuu' te kuu' nuu', te ndiee' jaan' ndii, ni xini ra na nuu' Esteban ndii, ndee naa kaa' nuu' iin angele kaa' a.

7

So'o ni naka'qn Esteban xa'a' ra nuu' te kuu' nuu'

¹ Te ni ndatu'un' sutu ka'nu' Esteban ndii:

—¿Náá na ndixa nduu' na ka'an te yivi' kaa' xa'a' un'? —ni kachi ra.

² Te ni nakuijn Esteban ndii:

—Te yivi', nani i, xiin' ndo'ó, te xixa nuu' nuu' ndii, kuni so'o ndo' na ka'an i xiin' ndo'. Ndiosí, na ka'nu' koo' chukuu' ndii, ni tuvi a nuu' te xii' yata' e' Abraham kii' ndu'u' ka ra nuu' Mesopotamia, na kuni ka kundu'u' ra nuu' Harán. ³ Te ni ka'an a xiin' ra ndii: “Kuan ketá nuu' un' tein ne iin kuu' xiin' un', te ku'un' kundu'u' un' nuu' nuu' na nia'a i yo'ó”, ni kachi a.

⁴ Sakan' te ni ketá ra nuu' nuu' ne Caldeo te kua'an kundu'u' ra nuu' Harán jaan'. Ni ya'a na ni xi'i yuva' ra, te ni saya'a na' Ndiosí nuu' mii' ndiee' ndo' yo'o' vitin. ⁵ Ndisu ni taxí Ndiosí ndee tikun' nuu' jaan' kundu' na'a ra. Te ndii ni taxí a kuento a na taxí na'a' a nda'a' ra xiin' nda'a' si'e ra xiin' nda'a' siani' xika' ra, tee' ndee koo' si'e ra kii' sakan'. ⁶ Ni ka'an Ndiosí xiin' ra na kundu' ne siani' xika' ra ne ndiva'a, te kundiee nia nuu' nuu' tu'ku ne yivi'. Te kundu' te nia ne viku'un' kaka nuu' nuu' ne yivi' ikan'. Te mii' ku' ne ndiee' nuu' nuu' jaan' xiin' nia nii' kumi' ciento kuiya. ⁷ Te ni ka'an Ndiosí xiin' ra ndii: “Ndisu mii' yu'u' katun' ne nuu' jaan', ne viko ni'i' ne kundu' siani' xika' un' jaan'. Ndi'i xka'ndia na jaan', te kiee nia nuu' jaan', te saka'nu' nia yu'u' yo'o'”, ni kachi a.

⁸ Te ni taxí tu' Ndiosí chuun nuu' Abraham na ku'a tuni iin' sakuu'

te siani' xika' ra jaan', na nia'a na ni ndoo Ndiosí kuento a xiin' ra. Sakan' na kuu' kii' ni tuvi si'e ra Isaac ndii, ni xa'a ra tuni iin' te jaan' kii' ni xka'ndia unia kivi' na ni tuvi ra. Te sakan' tu ni xa'a Isaac jaan' xiin' si'e ra Jacob. Te sakan' tu ni xa'a Jacob jaan' xiin' si'e ra, te uxi uvi, te xii' yata' yoo', te Israel.

⁹ Te xa'a' a na ndasi' nuu' te xii' yata' e' jaan' ndii, ni xiko' ra nani mii' ra, te ni nani' José, te ku'un' te jaan' kuna' ra sakuun' ra nuu' te nuu' Egipto. Ndisu Ndiosí ndii, ni yoo a xiin' José jaan', ¹⁰ te ni sakaku' na'a' a nuu' sakuu' na ni ndo'o ra. Te ni taxí a na xini tuni ra nuu' Faraón, te xa'ndia chuun' nuu' nuu' Egipto jaan', te va'a tu kuni ra xini ra José. Te ni sakuiso' chuun' na'a' Faraón nuu' sakuu' ne nuu' Egipto xiin' nuu' sakuu' na nduu' kuenta ra.

¹¹ Te ni yoo va soko kanii' nuu' Egipto xiin' kanii' nuu' Canaan kii' sakan'. Sakan' na ni ndo'o xava'a ne nuu' jaan'. Te ni kuvi ki'in ne xii' yata' e' na xaxi'. ¹² Te kii' ni xini Jacob jaan' kuento na yoo ndikin' trigo nuu' Egipto ndii, ni ti'vi' ra si'e ra, te xii' yata' e', ichi' na nuu' nuu' jaan'. ¹³ Te kii' ni ti'vi' na'a' ra ichi' na uvi ndii, ni satuvi xiin' mii' José nuu' nani ra. Sakan' te ni kundan' Faraón jaan' yoo nduu' ne iin kuu' xiin' José jaan'. ¹⁴ Sakan' te ni nakana José Jacob yuva' ra xiin' sakuu' ne iin kuu' xiin' ra na ku'un' kundiee nia ikan'. Te na sakuu' nia ndii, un' xiko xa'un' ni ku' nia. ¹⁵ Sakan' te ni naka' Jacob jaan' nuu' Egipto ni ndu'u' ra, te ikan' ni xi'i ra, te ikan' ni xi'i tu te xii' yata' e'. ¹⁶ Te iki' Jacob jaan' xiin' iki' José ndii, nuu' Siquem ni xa'an nata'an' ra a yavi ndii mii' ni sata' Abraham nuu' si'e te nani' Hamor nuu' Siquem jaan'.

¹⁷ Te kii' xa' kuyatin' kivi' na saxinu Ndiosí kuento a na ni taxí

a nuu' Abraham jaan' ndii, ni kuu kua'a' va ne xii' yata' e' jaan' nuu' nu'u' Egipto jaan'. 18 Te kii' sakan' ndii, ni na'in chuun' iin te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te xaa' nuu' nu'u' Egipto. Te te jaan' ndii, xini ra xa'a' na va'a na ni xaa José jaan' xa'a' ne nuu ra. 19 Te jaan' ndii, ni xini xa'an' ra ne xii' yata' e' jaan' te mii' ni kuu ra xiin' nja. Te ni tjin u'vi tu ra ne jaan' na nakoo nja te kual' si'e nja, te sakan' tuv' te kuv' ra.

20 Te kivi' jaan' ni kaku tu Moisés. Te ni xini Ndiosí na iin te kuañu'u lui va kaa' ni nduu' ra. Te ni xito na'a' yuva' si'i' ra ni unj ta'an yoo'. 21 Te kii' ni nakoo na'a' nja ndii, ni na'in na'a' na' si'e Faraón jaan', te ni sakua'nu' na'a' a' ndee naa si'e mii' a'. 22 Te ni sakuaan Moisés jaan' sakuu' na xini tuni ne Egipto, xa'a' a jaan' na te koo' chukuu' va xiin' kuento ni nduu' ra, te sakan' tu xiin' chuun' na xaa' ra.

23 Kii' ni xinu ra uv' xiko kuiya ndii, ni saka'an a nimá ra ku'un ndi'e' ra mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' ra, ne Israel. 24 Te kii' ni xini ra satuxu'vi iin te Egipto jaan' iin te iin kuu' xiin' ra ndii, ni naka'an ra xa'a' te jaan', te ni sandutu' ra kuenta xa'a' te jaan' ni xa'ni' ra te Egipto jaan'. 25 Te ni xanini Moisés na kundani ne ta'an' ra jaan' na ni ti'vi' na'a' Ndiosí, te sakaku a ne jaan' nda'a' te Egipto jaan' saq ra. Ndisu ni kundani nja na jaan'. 26 Te tuku kivi' ndii, ni xini Moisés kunta'an' uv' ta'an te ta'an' ra jaan'. Te ni xika ra sanakoó ra te jaan' na manj' ka'an ra ndii: "Te yivi', ndo'ó ndii, iin ndaa' ichi' nduu' ndo', te va'a satuxu'vi ta'an' ndo'", ni kach' ra. 27 Sakan' te ni chinda'a' te satuxu'vi tuku te ta'an' ra jaan' Moisés ka'an' ra ndii: "¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' ndu, te kunduu' tu un' te xa'ndia kuach' nuu' ndu?"

28 ¿Te'e' kuni ka'ni' un' yu'u ndee naa ni xa'ni' un' te Egipto iku ni?", ni kach' ra. 29 Te kii' ni xini so'q Moisés na jaan' ndii, ni xinu ra kua'an kunduu' ra nuu' nu'u' na nani' Madián ndee naa te tuku'. Te ikan' ni yoo uv' ta'an si'e ra.

30 Te kii' ni xka'ndia uv' xiko kuiya ndii, ni tuvi iin angele nuu' ra tein iñu', na ndatin, iin xaan' mii' ichi kaa' yat' iku' na nani' Sinai. 31 Sakan' te ni nandanj va Moisés kii' ni xini ra na xixi iñu' jaan', te kii' ni kuyat' na ra te kuni va'a ra na jaan' ndii, ni xini so'q ra tach' xto'q e' Ndiosí ka'an a xiin' ra ndii: 32 "Yu'u nduu' Ndiosí, na ni xaka'nu' te xii' yata' un'. Yu'u nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob", ni kach' a. Te Moisés ndii, kisi' vi' na'a' a na yi'vi ra, te ni kundieni ra kotq ra mii' ni kixin tach' yu'u jaan'. 33 Te ni ka'an xto'q e' xiin' ra ndii: "Tava' un' ndixan' xa'a' un', sakan' na nu'u' mii' iin' un' naa' ndii, nu'u' su'un nduu' a. 34 Xa ni xini i saq sando'o' u'vi ne Egipto, ne ta'an' un', ne nduu' kuenta i. Te xa ni xini so'q tu i na tana' nja. Xa'a' a jaan' na ni nuu i te sakaku na'a' i. Te vitin ndii, nja'a yo'o', te ti'vi' i yo'ó nu'u' Egipto jaan'", ni kach' a xiin' ra.

35 Te xa Moisés jaan' nduu' te ni saxioo ne ta'an' e' jaan' kii' ni ka'an nja ndii: "¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' ndu, te kunduu' tu un' te ka'ndia kuach' nuu' ndu?", ni kach' nja. Sava ni te jaan' nduu' te ni tjanu' Ndiosí, te kunduu' ra te xa'ndia chuun' nuu' nja, te kunduu' tu ra te sakaku na'a' nda'a' ne Egipto jaan'. Te xiin' na ndiee' angele, na ni tuvi tein iñu' na ndatin jaan', ni saxinu' ra chuun' jaan'. 36 Te Moisés jaan' tu nduu' te ni tava' ne xii' yata' e' jaan' nuu' nu'u' Egipto. Te kii' tava' na'a' ra ndii, ni xaa ra na

nandaní ne yivi', te ni xaa tu ra chuun ka'nu'. Te ni xaa tu ra a kij' ni xka'ndja nja mjni ña nani' mjni kua'a. Te ni xaa tu ra ña jaan' nii' uvi xiko kuiya kij' ni xika nja mii' ichi kaa'. 37 Te Moisés jaan' tu nduu' te ni ka'an xiin' ne ta'an' e', ne Israel ndii: "Mii' Ndiosí saa sakan', te keta jin te ka'an tiakú tu'un a ndee naa yu'u tein ne ta'an' ndo'. Kuní so'o ndo' ña ka'an te jaan'", ni kachí ra. 38 Te kij' ni yoo ne ta'an' e', ne Israel, mii' ichi kaa' ndii, Moisés jaan' nduu' tu te ni xiku'ni xa'a' nja nuu' ángele, ña ni ka'an a xiin' ra iku' ña nani' Sinaí. Te te jaan' ni nduu' tu te ni natijn tu'un ña taxi' kivi' ñuu' e', te saya'a ra a nuu' yoo'.

39 'Ndisu ne ta'an' e' jaan' ndii, ni kuní nja taxi' so'o nja ña ni ka'an ra. Süu' jaan' ndii ni saxioo ña'a' nja. Te ni ka'an va nimá nja nandiko' nja ñuu' Egipto. 40 Te ni ka'an nja xiin' Aaron' ndii: "Va'a ka kasa'a un' ndiosí, ña ki'in ichi' nuu' e' te koto a yoo'. Sakan' ña xini e' yoo nduu' a ni ndo'o Moisés, te ni tava' yoo' nuu' ñu'u' Egipto", ni kachí nja. 41 Sakan' te ni xa'a nja jin ña kaa' ndee naa sindiki' lulu, te ni nasoko' nja kiti' nuu' a. Sakan' te ni xa'a nja jin viko' xa'a' ña ni xa'a xiin' nda'a' nja jaan'. 42 Xa'a' a jaan' na ni nakoo ña'a' Ndiosí xata' a te saka'nu' nja tiuun' ndiee' ndivi', naa yoso' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

Ne vi'e Israel,
 süu' nuu' yu'u ni nasoko' ndo' kiti'
 sana ndo',
 te ni ndee süu' nuu' yu'u tu ni taxi'
 ndo' tumaní' nii' uvi xiko
 kuiya

kij' ni xika ndo' mii' ichi kaa'.
 43 Süu' jaan' ndii ni ndiso ndo'
 vi'e toto xa'a' ndiosí saka,
 ña nani' Moloc,
 xiin' xa'a' ndiosí saka, ña nduu'
 tiuun', ña nani' Refán,
 ña ni xa'a' ndo', te saka'nu' ndo' a.

Xa'a' a jaan' na katja xika' i ndo'ó
 ndee ndoso' ka nuu' ñuu'
 Babilonia.

Sakan' yoso' a.

44 'Te ne xii' yata' e' jaan' ndii,
 ni kumi' nja jin vi'e toto mii' nia'a'
 Ndiosí ña yoo a xiin' nja. Te ni
 xa'a Moisés vi'e jaan' saa nii' ni
 xini ra kij' ni sania'a' ña'a' Ndiosí
 nuu' ra. 45 Te ne xii' yata' e' ndii,
 ni natijn nja vi'e toto jaan' nda'a'
 ne yata' nja, te ni ko'ni nja xiin' a
 ñu'u' ne tuku' kij' ni nduu' Josué
 te xa'ndia chuun' nuu' nja. Kij'
 ni ko'ni nja nuu' ñu'u' jaan' ndii,
 ni tava' Ndiosí ne ni ndiee' ikan'
 nuu' ne xii' yata' e' jaan'. Te ikan'
 ni ita vi'e toto jaan' ndee kij' ni
 xika David. 46 Te David jaan' ndii,
 va'a kuni Ndiosí xini ña'a' a, te ni
 xikan' ra ña ndei' nuu' a, te kasa'a
 ra jin vi'e mii' kunduu' Ndiosí,
 mii' saka'nu' ña'a' te xii' yata' e'
 Jacob. 47 Ndisu si'e ra Salomón ni
 nduu' te ni xa'a vi'e jaan'.

48 'Ndee saa ka ni ndii, ndü'u'
 Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu',
 vi'e ña xa'a te yivi', naa ni saka'an
 a te ni ka'an tiakú tu'un a ndii:

49 Ndivi' nduu' tej chie' ka'nu' mii'
 ndu'u' i xa'ndia chuun' i.
 Te nuu' ñu'u' jin yivi' nduu' mii'
 ita' xa'a' i.

¿Ndee nuu' vi'e kuví kasa'a ndo'ó
 kunduu' yu'u'?, kachi xt'o'o
 e'.

Uun ndee xaan' mii' nandiee' i
 kuví kasa'a ndo'.

50 ¿Ñáá süu' yu'u ni xa'a sakuu' ña
 yoo?

Ni kachí a —ni kachí Esteban.

51 Te ni ka'an ka ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ne küu' kaxi'
 nduu' ndo', te xii' va tu nimá ndo'.
 Te ndee naa ne so'o' nduu' ndo'.
 Sakan' ña ndee jin ichi' säxinú
 ndo' ña kuní Espíritu Santo ndee
 naa ni xaa ne xii' yata' ndo'. 52 Ne
 jaan' nduu' ne mii' ni kuví xiin'
 sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un
 Ndiosí, te suvi' tu nja nduu' ne ni
 xa'ni' te jaan' kij' ni ka'an ra xa'a'

ña kixin ña xachuun' ndaku. Te vitiñ ndii, ndo'ó ni sanakua'a ña jaan' nda'a' te yivi', te suvi tu ndo' ni xa'ni' ña'a'. ⁵³ Ndo'ó ndii, tee' ndee nda'a' ángele ni natjijn ndo' tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni saxinú ndo' a —ni kachj ra.

Sq'o ni xaa a kij' ni xa'ni' te yivi' Esteban

⁵⁴ Te kij' ni xinj sq'o ra ña ni ka'an Esteban jaan' ndii, ni nasaa' va nimá ra ni xinj ña'a' ra ndee ke'i vj' nakaxi' nu'u ra. ⁵⁵ Ndisu chitu' nimá Esteban jaan' naá Espíritu Santo, te ni xito ndjaa ra ndivi'. Te ni xinj ra ña ndatun' koo' chukuu' Ndiosí, te ni xinj tu ra iin' ndichi Jesús nda'a' kua'a Ndiosí. ⁵⁶ Te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', xito' i ña nunia' ndivi'. Te iin' ndichi ña nduu' tu te yivi' nda'a' kua'a Ndiosí —ni kachj ra.

⁵⁷ Ikan' te ni ndasi te ndiee' jaan' sq'o ra kuaa' ti'e' ra, te ni kondja inga' ra Esteban jaan', ⁵⁸ te ni xta'ni' ña'a' ra ndee nuu' ñuu, te ni xa'a' kuun' yuu' ña'a' ra. Te te yivi', te ni tijn kuachj ña'a' ndii, ni tandiee ra toto ra xa'a' iin te sava, te nani' Saulo, te koto te jaan' a. ⁵⁹ Te ni ka'an Esteban jaan' xiin' Ndiosí kij' kuun' yuu' ña'a' te yivi' ndii:

—Xto'o i Jesús, natjijn un' nimá i —ni kachj ra.

⁶⁰ Te ni xikuijn xiti' ra, te ni ka'an ti'e' ra ndii:

—Xto'o i, natava' un' kuenta xa'a' kuachj ña xaa' ra xiin' i yo'o' —ni kachj ra.

Ndi'j ni ka'an ra ña jaan', te ni xi'j ra.

8

Sq'o ni xaa a kij' ni xa'a' sando'o' Saulo ne nduu' kuenta Jesús

¹ Te Saulo jaan' ndii, ni nakuita kuento ra xiin' te ni xa'ni' Esteban jaan'. Kij' ndi'j ni xi'j te jaan' ndii, kivi' jaan' ni xa'a' ndikún

u'vi va ne yivi' ne nduu' kuenta Jesús ñuu Jerusalén. Ndee te ni tjanu' Jesús tjo' ni ndoo ñuu jaan', ndisu sakuu' inga ña ndii, ni xinu ndoo ña. Sava ña kua'an inga ñuu nuu' ñu'u' Judea, te sava tuku ña kua'an nuu' ñu'u' Samaria. ² Te sava te yivi', te xaa' ña kuni Ndiosí ndii, ni nataan' ra ñu'u' ndei' Esteban jaan', te ni xaku va ra xa'a' te jaan'. ³ Te Saulo jaan' ndii, ni xa'a' sando'o' va ra ne nduu' kuenta Jesús, ki'vi ra vj'e ña te tiin' ndiee' ra tiaa ni xiin' ña'a' ni, te kañuu' ña'a' ra kua'an taan' ña'a' ra vj'e kaa.

Sq'o ni xaa a kij' ni ka'an Felipe xa'a' Jesús ñuu Samaria

⁴ Ndisu ne ni xinu ñuu Jerusalén jaan' ndii, ka'an ndoso' ña tu'un va'a xa'a' Jesús mi' ka kua'an ña.

⁵ Te Felipe ndii, ni nakaa' ra ñuu Samaria. Te ni xa'a' ka'an ndoso' ra nuu' ne ndiee' ñuu jaan' xa'a' Cristo, ña ni ti'vi' Ndiosí sakakú yoo'. ⁶ Te kua'a' ne yivi' nakaya ñuu jaan', te ni xinj sq'o ña xiin' iin kanii' nimá ña ña ni ka'an ra xa'a' a ña ni xinj ña chujn ka'nu' ña xaa' ra. ⁷ Kuachj ndii kua'a' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá ndii, nde'í ña, te kiee' a nimá ña. Te ni nda'a' tu ne küvi kaka xiin' ne kui'e xa'a'. ⁸ Xa'a' a jaan' na va'a xava'a kuni ne ndiee' ñuu jaan'.

⁹ Te ni yoo iin te yivi', te nani' Simón, ñuu jaan'. Te jaan' ndii, xa yata' va xaa' ra ña tu'va, te ni nandanj va ne ñuu Samaria jaan' ni xaa' ra, sakan' ña ka'an ñuñu' ra ña iin te koo' chukuu' va nduu' ra. ¹⁰ Te sakuu' ne yivi' ni xinj sq'o kaxi' va ña ni ka'an te jaan', ndee ne nda'vi sq'o, te ndee ne ka'nu', te ka'an ña ndii:

—Te yivi' kaa' ndii, ña ndiee' koo' chukuu' Ndiosí nduu' ra —kachi ña.

¹¹ Ni kandixa' ña ña ka'an ra, sakan' ña xa yata' va xini

xa'an' ña'a' ra xiin' ña tu'va jaan'.
 12 Ndisu kij' ni kandixa' nja tu'un
 va'a ña ka'an ndoso' Felipe xa'a'
 saa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá
 e', xiin' xa'a' Jesucristo ndii, ni
 chichij nja kuenta a, tiaa ni, ña'a'
 ni. 13 Te ni kandixa' tu mji' Simón
 jaan' ña ni ka'an Felipe jaan', te
 ni chichij ra kuenta Jesús. Sakan'
 te ni xa'a' ndikún ra Felipe jaan'
 mii' ka kua'an ra. Te nandaní va
 ra xa'a' ña xini ra chuun ka'nu'
 xiin' ña nandaní ña ni xaa Felipe
 jaan'.

14 Te kij' ni xini te ni tjanu'
 Jesús, te ndiee' ñuu Jerusalén,
 kuento ña ni natijn ne Samaria
 tu'un Ndiosi ndii, ni ti'vi' ra Pedro
 xiin' Juan ikan'. 15 Te kij' ni xaa
 te jaan' ikan' ndii, ni ka'an ra
 xiin' Ndiosi xa'a' ne jaan' te natijn
 nja Espiritu Santo. 16 Kuachij ndii
 tia'an natijn ndee iin ne jaan'
 Espiritu Santo jaan', sakan' ña ni
 chichij nja kuenta xto'o e Jesús
 kujiti'. 17 Sakan' te ni tondia
 nda'a' ra ne jaan', te ni natijn nja
 Espiritu Santo jaan'.

18 Te kij' ni xini Simón jaan' ña
 ni natijn ne yivi' Espiritu Santo
 kij' ni tondia nda'a' ña'a' te ni
 tjanu' Jesús ndii, ni ka'an ra taxí
 ra xu'un' nda'a' te jaan' 19 ka'an
 ra ndii:

—Xiko' na ndo' ña ndiee' ñaa'
 ki'in yu'u, te yoo ka tondia nda'a' i
 ndii, natijn nja Espiritu Santo —ni
 kachij ra.

20 Ndisu ni ka'an Pedro xiin' ra
 ndii:

—Kua'an te ndoñu'u' inga' un'
 xiin' xu'un' un' ñaa'. Kuachij ndii
 tuu un' ña kuni' sata' un' xiin'
 xu'un' un' ña xamani' Ndiosi ne
 yivi'. 21 Koo' xachi' kuenta ña
 xamani' Ndiosi jaan' kumi' yo'ó,
 sakan' ña süu' te ndaku nimá nuu'
 Ndiosi nduu' un'. 22 Xa'a' a jaan'
 na nama un' nimá un' xa'a' ña
 jaan'. Te ka'an nda'vi un' xiin'
 xto'o e' Ndiosi, tee' koo ka'nu' na
 ini a xa'a' ña nja'a, ña ni xanini

un' jaan'. 23 Kuachij ndii xini i ña
 chitu' vi' nimá un' xiin' ña ndasi
 nuu' un', te tiin kutu' va nimá
 un' xaa' ña nja'a —ni kachij Pedro
 xiin' ra.

24 Sakan' te ni ka'an Simón ndii:
 —Saa ndo'ó ña va'a, te ka'an
 nda'vi ndo' xiin' xto'o e' xa'a' i,
 te kundo'o i ña ni ka'an un' jaan'
 —ni kachij ra.

25 Kij' ndii ni ndiee yu'u' uní
 saa' te jaan' xa'a' Jesús, te sania'a
 tu ra tu'un va'a ndii, ni nandjiko'
 ra ñuu Jerusalén. Te kij' kua'an
 ra ichi' ndii, ka'an ndoso' ra
 tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' kua'a'
 ne yivi', ne ndiee' nda'a' ñuu
 Samaria.

*So'o ni xaa a xiin' iin te Etiopia
 kij' ni sania'a ña'a' Felipe xa'a'
 Jesús*

26 Te ni ka'an iin ángele, ña
 xika' nuu' nuu' xto'o e', xiin' Fe-
 lipe ndii:

—Sakoo' tu'va xiin' mji' un',
 te ki'in un' ichi', ña kiee' ñuu
 Jerusalén, te xka'ndia a mii' ichi
 kaa', ña nakaa' ñuu Gasa —ni
 kachij a xiin' ra.

27 Te ni ki'in ra ichi' kua'an
 ra. Sakan' te ni nata'an' ra xiin'
 iin te ñuu Etiopia. Te jaan'
 ndii, te ña'ma nduu' ra, te nduu'
 tu ra te ndiso' chuun' vie xa'a'
 xu'un' ña'a', ña' xa'ndia chuun'
 kuu' nuu' nuu' ñuu Etiopia, ña'
 nani' Candace. Te jaan' ndii, xa
 ni nandjiko' ra ni xa'an ra ñuu
 Jerusalén te saka'nu' ra Ndiosi.

28 Te kij' kua'an nu'u ra ñuu ra
 ndii, tixin' carreta tun' kañuu' kuei
 naá ra kua'an ra, te ka'vi' ra tutu,
 ña ni ke'j' Isaías, te ni ka'an tiakú
 tu'un Ndiosi.

29 Te ni ka'an Espiritu Ndiosi
 xiin' Felipe ndii:

—Kua'an, te kuyatin un' mii'
 kua'an carreta kaa' —ni kachij a.

30 Sakan' na kuii' ni ndava' ra, te
 ni xaa ra mii' kua'an te jaan'. Te
 ni xini so'o ra ka'vi' te jaan' tutu

ñā nī kē'j Isaiás jaan'. Tē nī ka'an Felipe jaan' xiin' rā ndii:

—¿Ñáá kundani un' ndee ñā kuni kachj ñā ka'vi' un' ñaa'? —nī kachj rā.

³¹ Tē nī nakujin rā ndii:

—¿Saa kuvj kundani j ndee ñā kuni kachj a naa' kōo' ne sanakuachi' a nuu' j? —nī kachj rā.

Sakan' tē nī ka'an nda'vi rā xiin' Felipe ñā kaā tē jaan', tē kundun' rā xiin' rā tixin carreta jaan'. ³² Tē tutu Ndiosí mii' yoso' ñā ka'vi' rā kua'an rā jaan' ndii, so'o ka'an a: Nī ndiakā ñā'a' tē yivi' tē ka'ni' ñā'a' rā

ndee naa xaa' rā xiin' mbee kij' xa'ni' rā ri'.

Tē ndee naa xaa' mbee taxin' iin' ri' kij' xa'ndia tē yivi' ixi' ri' ndii,

sakan' nī xaa' tē jaan', kōo' a nī ka'an xachi' rā.

³³ Tē kij' nī saka'an' tē yivi' nuu' tē jaan' ndii,

kōo' ndee jin tē nī xaa' ñā ndaku xa'a' rā.

Xa'a' a jaan' na ndee jin ne yivi' kuvj kunj siani' xika' rā,

sakan' ñā nī kendoso' tē yivi' kivi' ñuu' rā,

tē nī xta'ni' ñā'a' rā nuu' ñu'u' jin yivi'.

Sakan' yoso' a mii' ka'vi' rā jaan'.

³⁴ Sakan' tē nī ka'an tē jaan' xiin' Felipe ndii:

—Saa un' ñā va'a' tē ka'an un' xiin' j. ¿Yoo xa'a' nī kē'j tē nī ka'an tiakú tu'un Ndiosí jaan' ñā yo'o'?

¿Ñáá nī kē'j rā a xa'a' mii' rā, uun nī kē'j rā a xa'a' inga tē yivi'? —nī kachj rā.

³⁵ Tē nī xa'a' ka'an Felipe tu'un va'a' xa'a' Jesús nuu' rā xiin' ñā yoso' jaan'. ³⁶ Tē ichi' ñu'u' rā kua'an rā, tē nī xaa' rā jin xaan' mii' yoo tikui, tē nī ka'an tē jaan' xiin' Felipe ndii:

—Koto un', yoo tikui yo'o'. ¿Ñáá kuvj sakuchi' un' yu'u' yo'o'

kuenta Jesús vitin? —nī kachj rā xiin' Felipe.

³⁷ Tē nī ka'an Felipe xiin' rā ndii:

—Naa' ini un' xini un' Jesús xiin' jin kani' nimá un' ndii, va'a' kuvj —nī kachj rā.

Tē nī ka'an tē Etiopía jaan' ndii:

—Ini j ñā si'e Ndiosí nduu' Jesu-cristo —nī kachj rā.

³⁸ Ikan' tē nī ka'an chuun' rā ñā vikuijn carreta jaan'. Tē nī nuu' uvj saa' rā tikui jaan'. Tē nī sakuchi' ñā'a' Felipe kuenta Jesús.

³⁹ Tē kij' nī kije rā tikui ndii, nī xini ka' rā Felipe jaan', sakan' ñā yachi' va' nī naka' ñā'a' Espiritu xto'o' e'. Sakan' tē nī keta' rā kua'an rā kuation' nimá rā. ⁴⁰ Tē Felipe ndii, nī xaa' rā ñuu' Asoto. Tē saa' ñuu' mii' xka'ndiá rā kua'an rā ndii, ka'an rā tu'un va'a' ndee nī xaa' rā ñuu' Cesarea.

9

Sq'o nī xaa' a kij' nī nama Jesús nimá Saulo

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

¹ Tē Saulo jaan' kij' sakan' ndii, ndije' ka' ka'an u'vi' rā ñā ka'ni' rā ne ndikun' ichi' xto'o' e' Jesús. Sakan' na kuu' nī xa'an rā nuu' sutu' ka'nu', ² tē nī xikan' rā tutu ñā taxj rā nda'a' tē kumi' ñā ndije' vi'e' mii' nakayá ne judío ñuu' Damasco. Tē naa' yoo ne ndikun' ichi' Jesús ñuu' jaan', tiaa' uun ñā'a' nduu' nja' ndii, xiin' tutu jaan' kuvj jin ñā'a' rā, tē kundjaka' ñā'a' rā ñuu' Jerusalén.

³ Ndisu' kij' kuyatin' rā ñuu' Damasco jaan' kua'an rā ndii, xaka'an' e', tē nī kije jin ñu'u' ndee ndivi', tē nī xinjunduu' ñā'a' a. ⁴ Tē nī nduva' rā ñu'u', tē nī xinj' so'o' rā jin tachi' yu'u' ka'an a xiin' rā ndii:

—Saulo, Saulo. ¿Ndichun na sando'o' un' yu'u'? —nī kachj a.

⁵ Tē nī ndatu'un' ñā'a' rā ndii:

—¿Yoo nduu' yo'o', táku'e'? —nī kachj rā.

Tẹ nị ka'an tachì' yu'u' jaan' ndii:

—Yu'u nduu' Jesús, ña sando'o' un'. Sando'o' xiin' mii' mji' un' ndee naa xaa' iin kiti' kiji' kacha'ni' ri' kaa xiin' nuu' kiji' xaa' un' sakan' —nị kachì a.

⁶ Tẹ kisi' vi' a Saulo ña yi'vi ra, tẹ nị ka'an ra ndii:

—Tákui'e, ¿ndee ña kuní un' saa i? —nị kachì ra.

Tẹ nị ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ndondichì un', tẹ ndi'vi un' ñuu kaa', tẹ ka'an iin tẹ yivi' xiin' un' ndee ña kuní a saa un' —nị kachì a.

⁷ Tẹ yivi', tẹ kua'an xiin' Saulo jaan' ndii, nị xikuita i'in' ni'vi ra xini so'o ra tachì' yu'u' jaan', ndisu nị xini ra ndee iin tẹ yivi'.

⁸ Tẹ kiji' nị ndondichì Saulo jaan', tẹ nị nunia' ra nduchi' nuu' ra ndii, nị kuvì kunì kà ra. Sakan' na kiii' nị tìn tẹ kua'an xiin' ra jaan' nda'a' ra ndiaka' ña'a' ra nị ko'ni ra ñuu Damasco jaan'. ⁹ Tẹ ikan' nị ndu'u' ra unì ta'an kivi'. Tẹ sakuu' kivi' jaan' ndii, nị kuvì koto'ni ra, nị xixi ra, tẹ nị xiji tu ra tjkui.

¹⁰ Tẹ ñuu Damasco jaan' nị ndu'u' iin tẹ ndikún ichi' Jesús, tẹ nani' Ananías. Tẹ jaan' ndii, nị satuví xiin' mii' xto'o e' nuu' ra, tẹ nị ka'an a xiin' ra ndii:

—Ananías! —nị kachì a.

Tẹ nị nakujin ra ndii:

—Yo'o' yoo i, tákui'e —nị kachì ra.

¹¹ Tẹ nị ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ki'i' ya'ya ña nani' Ya'ya Nđaku. Tẹ ndatu'un' ne ndiee' vi'e Judas xa'a' iin tẹ nani' Saulo, tẹ nị klee ñuu Tarso. Viti' ndii, xiin' Ndiosí ka'an ra. ¹² Tẹ nị xini ra iin ña nị satuví i nuu' ra ña kuaxi iin tẹ nani' Ananías vi'e mii' ndu'u' ra, tẹ tondia' nda'a' ña'a' ra, tẹ natuvi tukuu nuu' ra —nị kachì Jesús xiin' Ananías.

¹³ Sakan' tẹ nị nakujin Ananías jaan' ndii:

—Tákui'e, xini so'o i ndatu'un' kua'a' ne yivi' xa'a' tẹ jaan' ña kua'a' va sando'o' ra ne nduu' kuenta un', ne ndiee' ñuu Jerusalén. ¹⁴ Tẹ ndee yo'o' kumi' ra ña ndiee' ña xa'ndia chuun' sutu kuu' nuu', tẹ tìn ra sakuu' ndu'u, ne ka'an ña yo'o' nduu' xto'o ndu —nị kachì ra.

¹⁵ Ndisu nị ka'an kà xto'o e' xiin' ra ndii:

—Kua'an, sakan' ña nị nakaxin ña'a' i, tẹ kaka nuu' ra nuu' i, tẹ ka'an ndoso' ra xa'a' i nuu' ne tuku' xiin' nuu' tẹ xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' nuu' ne ta'an' un', ne Israel. ¹⁶ Sakan' ña nia'a' ña'a' yu'u' kua'a' nuu' tundo'o' ña kuní a kundo'o' ra xa'a' i —nị kachì a.

¹⁷ Sakan' tẹ nị keta ra kua'an ra, tẹ nị ndi'vi ra vi'e jaan'. Tẹ nị tondia' nda'a' ra Saulo jaan', tẹ nị ka'an ra xiin' tẹ jaan' ndii:

—Ñani i Saulo, xto'o e' Jesús, ña nị tuvi nuu' un' ichi' mii' nị kixin un', nị ti'vi' yu'u, tẹ natuvi tukuu nuu' un', tẹ kutu' nima un' xiin' Espiritu Santo —nị kachì ra.

¹⁸ Xaka'an e', tẹ nị koyo iin nuu' ña iin' ndee naa machin nduchi' nuu' ra, tẹ nị natuvi tukuu a. Tẹ nị ndondichì ra, tẹ nị chichì ra kuenta Jesús. ¹⁹ Ikan' tẹ nị xixi ra, tẹ nị nako' tukuu ndiee' ra.

Ka'an ndoso' Saulo xa'a' Jesús

Tẹ ki'in' kivi' nị ndoo ra xiin' ne ndikún ichi' Jesús xiin' ra, ne ndiee' ñuu Damasco jaan'.

²⁰ Numi' tẹ nị xa'a' ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús vi'e mii' nakaya ne judío ñuu jaan' ka'an ra ña Jesús jaan' nduu' si'e Ndiosí. ²¹ Tẹ sakuu' ne nị xini so'o ña nị ka'an ra ndii, nị nandan' xava'a nia ka'an nia ndii:

—Tẹ kaa' nduu' tẹ nị sando'o' xii va ne ndiee' ñuu Jerusalén, ne ka'an ña ña jaan' nduu' xto'o nia. Tẹ nị xaa tu ra yo'o', tẹ tìn ra ne ka'an sakan', tẹ naka ña'a' ra, tẹ sanakua'a ña'a' ra nda'a' sutu kuu' nuu' —nị kachì nia.

22 Ndisu Saulo jaan' ndii, so'q xandiee' ka ra i'in kivi' kua'an xiin' na ka'an ndoso' ra jaan', te sasana' ra xini' te judio, te ndiee' nuu Damasco jaan'. Te nia'a na'a' ra xiin' na jaan' na Jesus nduu' Cristo, na ni tjanu' Ndiosi sakaku yoo'.

So'q ni xaa a kij' ni xinu Saulo nuu' te judio

23 Te ni xka'ndia kua'a' kivi', te ni ndatu'un' tuni te judio na ka'ni' ra Saulo jaan'. 24 Ndisu ni xini' ra kuento xa'a' na jaan'. Te nduvi' xiin' nii nuu ni xito te judio jaan' yi'e' nuu Damasco jaan', te ka'ni' na'a' ra. 25 Ndisu kij' ni kuñuu ndii, ni chinaa na'a' te ndikun ichi' Jesus xiin' ra tixin jin ika', te ni sanuu' na'a' ra xiin' yo'o' jin yavi na iin' toko' nama na ndasi i'nu nuu jaan'.

Xika' Saulo nuu Jerusalem

26 Te kij' ni xaa Saulo nuu Jerusalem ndii, ni xika ra ndujin ra xiin' ne ndikun ichi' Jesus ndiee' ikan', ndisu ni yi'vi sakuu' ne jaan', sakan' na ni kandixa' na na te ndikun ichi' Jesus xna'a nduu' tu te jaan'. 27 Ndisu Bernabe ndii, ni naka na'a' ra, te ni xaa ra xiin' ra nuu' te ni tjanu' Jesus. Te ni ka'an Bernabe jaan' xiin' te jaan' saa ni nia'a xiin' mji' xto'o' e' Jesus nuu' Saulo jaan' ichi' mii' kua'an ra, te ni ka'an tu ra na ni ka'an a xiin' te jaan'. Te ni ka'an tu ra saa ni ka'an ndoso' jin va Saulo jaan' xa'a' a nuu Damasco.

28 Sakan' na ni ndoo Saulo xiin' te jaan' nuu Jerusalem. Kua'an kuaxi ra xika' ra nuu jaan' ka'an ndoso' ndituni ra xa'a' xto'o' e' jaan'. 29 Te ni ndatu'un' ndiee' ra xiin' te judio, te ka'an tu'un griego, ndisu te jaan' ndii ni xika nduu' ra ka'ni' na'a' ra. 30 Te kij' ni xini' inga te ndikun ichi' Jesus na jaan' ndii, ni naka na'a' ra te

kua'an ra nuu Cesarea. Ikan' te ni ti'vi' na'a' ra nuu ra Tarso.

31 Te ne nduu' kuenta Jesus, ne ndiee' kanii' nuu' nu'u' Judea, xiin' Galilea, xiin' Samaria ndii, ndiee' manij' na. Te tiin' ka'nu' na xto'o' e' i'in kivi' kua'an. Te so'q kuu' kua'a' ka na, te taxi' tu Espiritu Santo ndiee' na.

So'q ni xaa a kij' ni nda'a iin te nani' Eneas

32 Unta' kij' xika' ndi'e' Pedro kua'a' nuu' mii' ndiee' ne nduu' kuenta Jesus ndii, ni naka' ra nuu Lida, te kua'an ndi'e' tu ra mii' ndiee' ne nduu' kuenta Jesus nuu jaan'. 33 Te ikan' ni xini' ra jin te kui'e xa'a' nani' Eneas, te xa kua'an unia kuiya kandu'u' te jaan' nuu' tun' xto xaa' kui'e jaan'.

34 Te ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Eneas, Jesucristo na sanda'a yo'ó. Ndokoq un', te natuvi' un' tun' xto un' —ni kachi ra.

Te xaka'an e', te ni ndokoq te jaan'. 35 Te sakuu' ne ndiee' nuu Lida xiin' ne ndiee' jin nu'u' mii' ndaa na nani' Saron ndii, ni xini' na na ni nda'a te jaan', te ni nandu' na kuenta xto'o' e' Jesus.

So'q ni xaa a kij' ni natiaqu iin na' nani' Dorcas

36 Te nuu na nani' Jope ni ndu'u' jin na'a' na' ndikun ichi' Jesus xiin' e' na' nani' Tabita. Te xiin' tu'un griego nani' a' Dorcas. Te na' jaan' ndii, ni xaa a' kua'a' xava'a na va'a xa'a' ne yivi'. Te ni chindiee' tu a' ne nda'vi kuu'. 37 Kivi' jaan' ndii, ni kunj' kivi' Dorcas jaan'. Te so'q' ndi'i' ndii, ni xi'i' a'. Te kij' ndi'i' ni natia na nu'u' nde'i' a' ndii, ni chikandu'u' na a tixin vi'e ninu mii' sukun.

38 Te yatun naa nuu Lida mii' naa nuu Jope jaan'. Xa'a' a na xini' ne ndikun ichi' Jesus na ndu'u' Pedro nuu Lida jaan', sakan' na kuii' ni ti'vi' na uvi' ta'an te yivi', te ku'un ka'an nda'vi ra xiin' Pedro jaan'. Sakan' te ni xaa ra mii'

ndu'u' Pedro jaan', te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Tákuie kua'a, saa un' ña va'a te ku'un ki'i' un' xiin' ndu ñuu mii' ndiee' ndu —ni kachi ra.

³⁹ Ikan' te ni keta Pedro kua'an ra xiin' te jaan'. Te kij' ni xaa ra ikan' ndii, ni naka ña'a' nja te kua'an nja tixin vi'e ninu mii' sukuu jaan'. Te ni kuyatin sakuu' ne kuaan' nuu' ra xaku' naa xaku' nja. Te ni sania'á nja ki'in' nuu' toto, ña ni xa'a Dorcas jaan' ki' ni tiaku a'.

⁴⁰ Sakan' te ni tava' Pedro sakuu' ne yivi' jaan' ki'e, te ni xikuijn xiti' ra, te ni ka'an ra xiin' Ndiosí. Ikan' te ni nakoto ndoso' ra ñu'u' nde'i a' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Tabita, ndokoq un' —ni kachi ra.

Te ni nunia' a' nduchi' nuu' a', te kij' ni xinj a' Pedro ndii, ni ndokoq a', te ni xikundu'u' a'.

⁴¹ Te ni tijn Pedro jaan' nda'a' a', te ni xikuijn ndichi' a'. Te ni kana ra ne kuaan' jaan' xiin' sakuu' inga ne nduu' tu kuenta Jesús. Te ni nia'a ña'a' ra nuu' nja ña xa ni natjaku a'. ⁴² Te ni xinj sakuu' ne ndiee' ñuu Jope kuento xa'a' ña jaan'. Te kua'a' ne jaan' ni inj xini xto'o e' Jesús. ⁴³ Te ni ndoo Pedro ki'in' kivi' ñuu Jope jaan' xiin' iin te ndasava'a iin' kiti', te nani' Simón.

10

S'o'o ni xaa a kij' ni xinj Cornelio iin ángele

¹ Ni ndu'u' iin te ni nani' Cornelio ñuu Cesarea. Te jaan' ndii, te kuu' ka'nu' nuu' iin ti'vi te xiin', te ni kjeq ñu'u' Italia, nduu' ra. ² Te jaan' ndii, ni xaa ra ña kuni Ndiosí, te ni xito ka'nu' ña'a' ra xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. Te ni chindje' kua'a' ra ne nda'vi kuu' ñuu jaan'. Te ka'an chito va tu ra xiin' Ndiosí. ³ Iin kivi' yatin' kaa unj xakuua' ndii, ni satuvi a nuu' ra. Te ni xinj kaxi' ra iin

ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ña kuaxi a mii' ndu'u' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Cornelio —ni kachi a.

⁴ Te ni xito ndi'e' yi'vi va ra ángele jaan'. Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—¿Ndee ña kuni un', tákuie? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Va'a kuni Ndiosí xiin' ña ka'an un' xiin' a, te sakan' tu ña chindiee' un' ne nda'vi kuu'.

⁵ Vitin ndii, ti'vi un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani' Simón, te nani' tu ra Pedro. ⁶ Te jaan' ndii, ndu'u' ra vi'e te nani' Simón, te ndasava'a iin' kiti'. Te vi'e ra ndii, iin' a yatin yu'u' mini ka'nu' —ni kachi a.

⁷ Te kij' kua'an ángele, ña ni ka'an xiin' ra jaan' ndii, ni kana ra uvi ta'an te xika' nuu' nuu' ra xiin' iin te xiin', te xaa ña kuni Ndiosí. Te ini ra xini ra unj saa' te jaan'. ⁸ Te kij' ndi'i ni sanakuachi' ra sakuu' ña ni xka'ndia jaan' nuu' te jaan' ndii, ni ti'vi' ña'a' ra ñuu Jope jaan'.

Xini Pedro iin ña satuvi Ndiosí nuu' ra

⁹ Te kivi' ña uvi kij' ñu'u' te jaan' ichi' yatin ñuu Jope jaan' kua'an ra ndii, ni kaa Pedro xini' vi'e te ka'an ra xiin' Ndiosí. Yatin' iin ke'in' nduu' a kij' sakan'. ¹⁰ Te ni xi'i va Pedro soko, te ni kuni ra kuxi ra. Te kij' xava'a ne ndiee' ikan' ña kuxi ra ndii, ni xinj ra iin ña ni satuvi Ndiosí nuu' ra, ¹¹ ña nunia' ndivi', te nuu' iin ña kaa' ndee naa kaa' iin toto chie va ndee nuu' ñu'u', te tiin kumi' saa' xiki' a. ¹² Te nuu' a jaan' ñu'u' sakuu' nuu' kiti', ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' sakuu' nuu' ti' kañuu' tixin, xiin' sakuu' nuu' saa, ti' ta'nu' ndivi'. ¹³ Te ni ka'an iin tachi' yu'u' xiin' ra ndii:

—Pedro, ndondichi, te ka'ni un' ti' ñaa', te kuxi un' ri' —ni kachi a.

¹⁴ Te ni nakuijn Pedro ndii:

—Kuäsa' xächì' sakan' ran', tákui'e, sakan' ña ndee iin ichi' tia'an kuxi i ti' kinj iin', ti' táxi' tu'un ndei' un' ña kuxi ndu —ni kachj ra.

¹⁵ Te ni ka'an tukuu tachi' yu'u' jaan' ichi' ña uvj ndii:

—Ña xa ni ndasandoo Ndiosí ndii, ka'an yo'ó ña ña kinj iin' nduu' a —ni kachj a.

¹⁶ Te unj ta'an ichi' ni xinj so' o ra tachi' yu'u' jaan', ikan' te ni kaa tukuu toto jaan' xiin' ti' jaan' ndee ndjvi'. ¹⁷ Kusaa' ndu'u' ka Pedro ndi'ni xava'a ra xanini ra ndee ña kuni kachj ña ni xinj ra jaan'. Te ni ndekuie te ni ti'vi' Cornelio jaan' yi'e' vi'e' Simón, kij' ndi'j ni ndatu'un' ra xa'a' vi'e' ndee ni xa'an kunj ra mii' iin' a. ¹⁸ Te ni kana ra ne ndiee' ikan'. Te ni ndatu'un' ña'a' ra naa' ikan' ndu'u' iin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. ¹⁹ Te kij' xika' ka Pedro kuni kundanj ra ndee xa'a' ka'an ña ni xinj ra jaan' ndii, ni ka'an Espíritu Santo xiin' ra ndii:

—Pedro, nanduku' unj ta'an te yivi' yo'ó. ²⁰ Ndondichj un', kua'an nuu' kij'. Te ka'an yu'u' un' te ku'un un' xiin' te jaan', sakan' ña yu'u' ni ti'vi' ña'a' —ni kachj a.

²¹ Te ni nuu' Pedro mii' ita' te jaan'. Te ni ka'an ra ndii:

—Yu'u' nduu' te nanduku' ndo' jaan'. ¿Ndee xa'a' kuaxi ndo'? —ni kachj ra.

²² Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Chuyun nuu' Cornelio, te kuu' ka'nu' nuu' iin ti'vi' te xiin', kuaxi ndu. Te jaan' ndii, xachuun' ndaku ra, te xito' ka'nu' va tu ra Ndiosí. Te sakuu' ne judío ka'an va'a xa'a' ra. Te iin ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ni ka'an xiin' ra ña kana ra yo'ó, te ku'un un' vi'e' ra, te kunj so' o ra ndee ña ka'an un' —ni kachj te jaan'.

²³ Sakan' te ni saxka'ndia ña'a' Pedro vi'e, te ni ndoo ra ikan' ñuu jaan'. Te tuku kivi' ni keta ra

kua'an ra xiin' te jaan', te kua'an tu sava ka te ndikún ichi' Jesús, te ndiee' ñuu Jope jaan', xiin' ra.

²⁴ Te tuku kivi' ndii, ni xaa Pedro xiin' te jaan' ñuu Cesarea jaan'. Te Cornelio ndii, ni nakaya ra ne iin kuu' xiin' ra, xiin' ne xiní ta'an' xava'a xiin' ra, te ndiatu' ra Pedro. ²⁵ Te kij' kuan ndi'vi' Pedro vi'e' Cornelio jaan' ndii, ni xa'an natjin ña'a' ra. Te ni nakandu'u' ndiee' ra xa'a' te jaan', te ni ki'in ka'nu' ña'a' ra. ²⁶ Ndisu ni ndonj'j ña'a' Pedro ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ndondichj un'. Te yivi' kujti' nduu' tu yu'u' —ni kachj ra.

²⁷ Te ndatu'un' ndatu'un' Pedro xiin' te jaan' kuan ko'ni ra vi'e. Te ni xinj ra ndiee' kua'a' ne yivi', ne ni nakaya ikan'. ²⁸ Te ni ka'an ra xiin' njá ndii:

—Xiní ndo'ó ña táxi' tu'un ndei' ndu'u', ne judío, ña ndujin ndu xiin' ne tuku', uun ku'un ndi'e' ndu vi'e' ne jaan'. Ndisu ni nia'a Ndiosí yu'u' ña v'a' ka'an j ña ne kuäsa' kuni nduu' ndo' nuu' a, uun ne kinj iin' nduu' ndo', ni kachj a xiin' j. ²⁹ Ña jaan' na kuii' ni ka'an yu'u' j te kuaxi j kij' ni xinj j kuento. Te vitin kuni ndatu'un' j ndo'ó, ¿ndee xa'a' ni kana ndo' yu'u'? —ni kachj ra.

³⁰ Sakan' te ni nakujin Cornelio ndii:

—Xa kua'an kumi' ta'an kivi' naa kuu' vitin kaa unj xakuua', iin' yu'u' vi'e' j ka'an j xiin' Ndiosí. Te iin ni xikujin tjo' iin ña kaa' ndee naa te yivi' nuu' j ni'nu' a toto yi'é va. ³¹ Te ni ka'an a xiin' j ndii: "Cornelio, xa ni xinj so' o Ndiosí ña ka'an un' xiin' a. Te naka'an' tu a ña chindiee' un' ne nda'vi kuu'. ³² Sakan' na kuii' ti'vi' un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. Te jaan' ndii, ndu'u' ra vi'e' iin te nani' Simón, te ndasava'a iin' kiti', te ndu'u' yatun yu'u' minj ka'nu'", ni kachj a xiin' j. ³³ Ña jaan' na

kuii' yachĭ vā nĭ tĭ'vi' j chũun xiin' tē yivi' mii' ndu'u' un'. Tē vā'a vā nĭ xaa un' ña kuaxi un'. Tē vitĭn ndii, ndiee' tū'vā sakuu' ndu nuu' Ndiosí, tē kunĭ so'ō ndu sakuu' ña nĭ ka'an chuun' xto'ō e' xiin' un' ka'an un' xiin' ndu —nĭ kachĭ rā xiin' Pedro.

Ka'án ndoso' Pedro nuu' ne nĭ nakaya vi'e Cornelio

³⁴ Sakan' tē nĭ xa'a' ka'án ndoso' Pedro ndii:

—Xa kundani j vitĭn ña Ndiosí ndii, nakaxin a ne yivi'. ³⁵ Süu' jaan' ndii natiin' a ndee ka nuu' ne yivi', ne xito' ka'nu' ña'a', tē xachuun' ndaku nĭa. ³⁶ Ndiosí ndii, nĭ tĭ'vi' a tū'un vā'a nuu' ndu, ne Israel. Tē tū'un vā'a jaan' ka'án xa'a' ña na kundiee manĭ' e' xiin' Ndiosí xa'a' ña nĭ xaa Jesucristo, ña nduu' xto'ō nuu' sakuu' ña yoo'. ³⁷ Tē xini ndo' sakuu' ña nĭ yoo kanii' nuu' ñu'u' Judea. Nĭ xa'a' a ndee ñu'u' Galilea kij' ndi'j nĭ ka'an ndoso' Juan xa'a' ña chichi' ne yivi' kuenta Ndiosí. ³⁸ Tē xini tū ndo' ña nĭ chĭndu'u' Ndiosí Espĭritu Santo ĩnĭ Jesús, ña ñuu Nazaret, tē nĭ chĭndu'u' tū a ña ndiee' a. Tē xini tū ndo' saa nĭ xika ña jaan' xaa' a ña vā'a, tē sanda'a a sakuu' ne nĭ ndo'ō nĭ xaa ña ndĭva'a, sakan' ña Ndiosí yoo xiin' a. ³⁹ Tē ndu'u' nduu' tē ndiee' yu'u' xa'a' sakuu' ña nĭ xaa Jesús jaan' nuu' ñu'u' Judea xiin' ñuu Jerusalén. Nĭ ya'a, tē nĭ xa'ni' ña'a' nĭa nuu' ĩin krusin ĩtun'. ⁴⁰ Ndisu nĭ sanatiaku ña'a' Ndiosí kivi' ña unĭ, tē nĭ taxĭ a ña tuij a nuu' ndu. ⁴¹ Tē nĭ tuij a nuu' sakuu' ne yivi', süu' jaan' ndii nuu' ndu'u, tē xa nĭ nakaxin Ndiosí tē ndiee yu'u' ndu xa'a' ña jaan' kuĭti', ndu'u tē nĭ xixĭ, tē nĭ xi'j tū xiin' a kij' nĭ natĭaku a. ⁴² Tē nĭ ka'an chuun' a xiin' ndu ña ka'an ndoso' ndu xa'a' a, tē ndiee yu'u' tū ndu xa'a' a nuu' ne yivi' ña suvi' a nduu' ña nĭ sakuiso' chuun' Ndiosí, tē

kunduū a ña sana'má ne tiaku xiin' ne nĭ xi'j. ⁴³ Tē xa'a' Jesús tū nĭ ndiee yu'u' sakuu' tē nĭ ka'an tiakú tū'un Ndiosí xta'an', ña yoo ka ĩnĭ xini ña jaan' ndii, koo ka'nu' ĩnĭ Ndiosí xa'a' kuachĭ nĭa xiin' ña ndiee' a —nĭ kachĭ rā.

⁴⁴ Kij' kusaa' iin' ka Pedro ka'an rā tū'un jaan' ndii, nĭ nuu Espĭritu Santo, tē nĭ tuxĭ' a sakuu' ne ndiee' xini so'ō ña ka'an rā jaan'.

⁴⁵ Tē xa'a' a ña nĭ taxĭ Ndiosí tē nĭ tuxĭ' tū Espĭritu Santo ne tuku' jaan' ndii, nĭ nandanĭ vā tē judío, tē ĩnĭ xini Jesús, tē nĭ xaa xiin' Pedro jaan', ⁴⁶ sakan' ña nĭ xini so'ō rā ka'án ne jaan' tū'un ña xini nĭa kij' xaka'nu' nĭa Ndiosí. Sakan' tē nĭ ka'an ka Pedro ndii:

⁴⁷ —Küvi nakasĭ ndee ĩin e' ne kaa' ña kuchĭ nĭa kuenta Jesús, sakan' ña xa nĭ natĭin tū ne kaa' Espĭritu Santo saa nĭi' nĭ natĭin yoo' a —nĭ kachĭ rā.

⁴⁸ Tē nĭ ka'an chuun' rā ña kuchĭ nĭa kuenta xto'ō e' Jesús. Sakan' tē nĭ ka'an nĭa xiin' rā ña ndoo ka rā xiin' nĭa ndia'vi' kivi'.

11

So'ō nĭ xaa a kij' nĭ nandĭko' Pedro ñuu Jerusalén

¹ Tē nĭ tĭanĭ' Jesús xiin' ĩnga ne ĩnĭ xini Jesús ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Judea ndii, nĭ xini nĭa kuenta ña nĭ natĭin tū ne tuku' tū'un Ndiosí. ² Sakan' na kuii' kij' nĭ kaa Pedro ñuu Jerusalén ndii, nĭ kanĭ ta'an' kuenta sava tē ĩnĭ xini Jesús xiin' rā, tē ka'án ña kunĭ a koo tunĭ ĩin' e' kij' nanduu' e' kuenta Ndiosí, ³ ka'án rā ndii:

—¿Ndichun na nĭ xa'an' un' vi'e tē tuku', tē nĭ xixĭ un' xiin' rā? —nĭ kachĭ rā.

⁴ Sakan' tē nĭ xa'a' sanakuachi' ndi'j Pedro saa nĭ xka'ndĭa sakuu' ña jaan', ka'án rā ndii:

⁵ —Ñuu Jope ndu'u' yu'u' ka'án j xiin' Ndiosí, tē nĭ xini j ĩin ña nĭ satuvi' a nuu' j, ña ndee ndivi' kuaxĭ nuu' ĩin ña kaa' ndee naa

toto chie, te tiin kumi' saa' xiki' a, te ni xaa a ndee mi' ni ndu'u' i. ⁶ Kij' ni xto'ni i tixin a ndii, ni xini i nu'u' ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' ti' kui'e, xiin' ti' kañuu' tixin, xiin' saa, ti' ta'nu' ndivi'. ⁷ Te ni xini so'o i ka'an iin tachi' yu'u' xiin' i ndii: "Pedro, ndondichi un', te ka'ni' un' ti' ñaa', te kuxi un' ri'", ni kachi a. ⁸ Ndisu ni ka'an i ndii: "Kuasa' xachi' sakan' ran', takui'e, sakan' ña ndee iin ichi' tia'an kuxi i ti' kinj iin', ti' tax'i tu'un ndel' un' kuxi ndu", ni kachi i.

⁹ Te ni ka'an tukuu tachi' yu'u' jaan' xiin' i ndee ndivi' ichi' ña uvi ndii: "Ña xa ni ndasandoo Ndiosi ndii, ka'an yo'o ña ña kinj iin' nduu' a", ni kachi a. ¹⁰ Te uni ta'an ichi' ni xaa a sakan', ikan' te ni kaa tukuu sakuu' a jaan' ndee ndivi'.

¹¹ Sava ni sakan', te ni xaa uni ta'an te yivi' vi'e mi' ndu'u' i jaan'. Te jaan' ndii, ndee ñuu Cesarea ni kiee ra te kua'an naka ra yu'u. ¹² Te ni ka'an Espiritu Santo xiin' i ña natiaa i te ku'un i xiin' ra. Te ni xa'an tu inu saa' te ini xini xto'o e' yo'o' xiin' i. Te ni ko'ni ndu vi'e te ni tjanu' te jaan'. ¹³ Te jaan' ndii, ni ndatu'un' ra nuu' ndu saa ni tui iin angele nuu' ra vi'e ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii: "Ti'vi' un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'". ¹⁴ Te jaan' ka'an xiin' un' tu'un va'a, te kaku un' nuu' kuachi un', te kaku tu sakuu' ne iin kuu' xiin' un'", ni kachi a xiin' ra. ¹⁵ Te kij' ni xa'a' ka'an ndoso' i ndii, ni tuxi' tu Espiritu Santo ne jaan' naa ni xaa xiin' yoo' ña nuu'. ¹⁶ Ikan' te ni naka'an' i ña ni ka'an xto'o e' kij' ni ka'an a ndii: "Juan ndii, xiin' tikui kuiti' ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosi. Ndisu ndo'o ndii, xiin' ña ndiee' Espiritu Santo kuch'i ndo'", ni kachi a. ¹⁷ Va'a, naa' ni tax'i Ndiosi te ni tuxi' tu Espiritu Santo ne jaan' saa ni'

ni xaa a xiin' yoo' xa'a' ña ini e' xini e' xto'o e' Jesucristo ndii, koo' nduu' xachi' yu'u' te nakasi i ña xaa' Ndiosi —ni kachi Pedro.

¹⁸ Te kij' ni xini so'o te judio jaan' ña jaan' ndii, ni nuu nimá ra. Te ni xaka'nu' ra Ndiosi ka'an ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, taxi' tu Ndiosi ña nama' ne tuku' nimá ña xa'a' kuachi ña xaa' ña, te kumi' ña kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi' —ni kachi ra.

So'o ni xaa a kij' ni kandixa' ne ñuu Antioquia tu'un va'a xa'a' Jesús

¹⁹ Te kij' ndi' i ni xa'ni' te yivi' Esteban jaan' ndii, ni xa'a' sando'o ne yivi' ne ndikun ichi' Jesús, ne ndiee' Jerusalén. Xa'a' a jaan' na ni kiku sava ña kua'an ña ndee nuu' ñu'u' Fenicia, xiin' ñu'u' Chipre, xiin' ñuu Antioquia. Te ni ka'an ña tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ne judio xiin' ña kuiti'. ²⁰ Ndisu sava te ni kiee ñu'u' Chipre xiin' ñuu Cirene, kij' ni ko'ni ra ñuu Antioquia ndii, ni xa'a' ka'an tu ra tu'un va'a xa'a' xto'o e' Jesús nuu' ne ka'an tu'un griego. ²¹ Te ni tax'i xto'o ndiee', te ni ka'an ndoso' jaan'. Te kua'a' va ne yivi' ni ini xini xto'o e' jaan', te ni xikundikun ña ichi' a.

²² Te ni xini ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuu Jerusalén, kuenta xa'a' ña ni xka'ndia jaan', sakan' na ni ti'vi' ña Bernabé ñuu Antioquia jaan'. ²³ Te kij' ni xaa te jaan' ñuu jaan', te ni xini ra ña sañu'u' va Ndiosi ne jaan' ndii, ni nakuatia' nimá ra. Te ni xandiñi ra sakuu' ña ña ini na ini ña xini ña xto'o e' xiin' kanii' nimá ña. ²⁴ Ni xaa ra ña jaan' sakan' ña te yivi' va'a nduu' ra, te chitu' vi' tu nimá ra xiin' Espiritu Santo, te ini va tu ra xini ra xto'o e'. Xa'a' a jaan' na kua'a' ka ne yivi' ni ini xini xto'o e' jaan'.

25 Ndij'j jaan' te ni keta Bernabé jaan' kua'an ra nyu Tarso, te nanduku' ra Saulo. 26 Te kij' ni xan kunj' na'a' ra ndii, ni naka na'a' ra, te ni nandiko' ra nyu Antioquia jaan'. Te ni ndiee ra jkan' xiin' ne nduu' kuenta Jesús nii' jin kuiya, te ni sania'á ra kua'a' xava'a ne yivi'. Te nyu Antioquia jaan' nduu' mii' ni chindu'u' ne yivi' kivi' ne nduu' kuenta Jesús ichi' nuu' na nani' nja Cristianos.

27 Te kij' sakan' ndii, ni naka' ndia'vi' te ka'an tiaku' tu'un Ndiosí nyu Jerusalén, te ni xaa ra nyu Antioquia jaan'. 28 Te ni ndondichi' jin te jaan', te nani' Agabo, te ni saka'an na'a' Espiritu Santo na koo va soko kanii' nuu' nyu'u jaan'. Te ni yoo xna'a na jaan' kij' ni nduu' te nani' Claudio, te ni xandia' chuun' kuu' nuu'. 29 Sakan' te jin ne ndikun' ichi' Jesús, ne ndiee' nyu Antioquia jaan' ndii, ni ndoo nja kuento na ti'vi' nja na chindiee' nja ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' nyu'u' Judea, xiin' saa ni kundiee' nja. 30 Te sakan' xna'a ni xaa nja, ni ti'vi' nja Bernabé xiin' Saulo, te taxi' ra na jaan' nda'a' te xixa, te xito' ne nduu' kuenta Jesús nyu'u' Judea jaan'.

12

Sq'o ni xaa a kij' ni xa'ni' rey Herodes Jacobo, te ni chinaa tu ra Pedro vi'e kaa

1 Kivi' jaan' ni ka'an chuun' rey Herodes, te ni tin te yivi' ndia'vi' ne nduu' kuenta Jesús, te sando'o' u'vi' na'a' ra. 2 Sakan' te ni ka'an chuun' ra, te ni xi'j Jacobo, nani' Juan, xiin' ichi' ni xaa te xiin' ra. 3 Te kij' ni xin' Herodes jaan' na va'a kuni ne judío na ni xaa ra sakan' ndii, ni ka'an chuun' tu ra, te ni tin tu te xiin' Pedro. Ni xaa ra na jaan' sava' ni kivi' na nasuku' na xixi' ne yivi' xita' va'a ti'e, na koo' yuchi' levadura saká xiin',

kuenta viko' pascua. 4 Te kij' ni tin na'a' ra ndii, ni sko'ni' na'a' ra vi'e kaa, te ni xata ra kumi' ti'vi' te xiin', te kumi' ta'an kuu' ra jin' ti'vi' jaan', te koto ra Pedro. Sakan' na ni kun' Herodes jaan' xta'ni' na'a' ra nuu' ne yivi' kij' xka'ndia viko' pascua jaan', te sana'má na'a' ra. 5 Sakan' na kui' Pedro ndii, vi'e kaa jaan' naa' ra, ndisu ne nduu' kuenta Jesús ndii, ka'an te ka'an nja xiin' Ndiosí xa'a' ra.

Sq'o ni xaa a kij' ni sando' ndika jin angele Pedro vi'e kaa

6 Te nyu kivi' na xito' xta'ni' Herodes jaan' Pedro vi'e kaa, te sana'má na'a' ra ndii, kixin te jaan' kandu'u' ra ma'in' uvi' ta'an te xiin', te tin ra xiin' uvi' ta'an karena. Te ita' tu te xiin' xito' ra yi'e' vi'e kaa jaan'. 7 Te jin ni tuvi' ti'o' jin angele, na xika' nuu' nuu' xto'o' e' Ndiosí, te ni yi'e' jin nuu' kanii' tin' vi'e kaa jaan'. Te ni tondia' nda'a' angele jaan' toko' Pedro, te ni sandoto' na'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo kij' —ni kachi a.

Jkan' te ni ndaxin' karena na tin nda'a' ra jaan'. 8 Te ni ka'an ka angele xiin' ra ndii:

—Satiin kutu' un' jin' ki'i' toko' un', te naki'j tu un' ndixan' un' —ni kachi a.

Te sakan' ni xaa ra. Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Naku'nu un' toto titi un', te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

9 Te ni xikundikun na'a' Pedro, ndisu xini' ra naa' na ndixa' nduu' na xaa' angele jaan', suu' jaan' ndii tuu ra na jin na satuvi' a nuu' ra kuiti' nduu' a. 10 Te kij' ni xka'ndia ra te xiin' nuu', xiin' te uvi' ndii, ni xaa ra yi'e' kaa mii' xka'ndia ya'ya. Te yi'e' jaan' ndii, ni nunja' mji' a. Te kij' ni keta Pedro xiin' angele jaan' kua'an ra ndee ni xaa ra inga ya'ya ndii, xaka'an e' te ni nakoo jin ndaa' na'a' angele jaan'.

11 Sakan' te ni naku'un ini Pedro, te ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: "Viñin ndii, kundani xna'a i ña xto'o e' Ndiosí ni ti'vi' ángele, ña xika' nuu' nuu' a, te ni sakakú a yu'u nda'a' Herodes, xiin' nuu' sakuu' ña nja'a ña kuni ne judío, ne ta'an' i, saa nja xiin' i", ni kachi ra.

12 Te kij' ni nakuni ra ña jaan' ndii, ni keta ra kua'an ra vi'e María, ña' nduu' si'i' Juan, te ka'an tu ne yivi' Marcos xiin', mi' ni nakaya kua'a' va ne yivi' ka'an nja xiin' Ndiosí. 13 Kij' ni ka'an ra, te ni sakaxan' ra yi'e' nuu' ki'e' ndii, ni keta jin ña' xika' nuu' ña' nani' Rode te kunj' a' yoo sakaxan' yi'e' jaan'. 14 Te kij' ni nakuni a' ña tachi' Pedro nduu' a ndii, va'a va ni kunj' a' ndee ni nunia' a' yi'e'. Süu' jaan' ndii ni ndava a' kua'an a' ka'an a' ña yi'e' jaan' iin' Pedro. 15 Te ni ka'an nja xiin' a' ndii:

—Ña' küu' kaxi' nduu' un' —ni kachi nja.

Ndisu ña' jaan' ndii, ndije' ka ka'an a' ña suvi xna'a' ra. Sakan' te ni ka'an nja xiin' a' ndii:

—Ángele ra nduu' a —ni kachi nja.

16 Ndisu Pedro ndii, sakaxan' te sakaxan' ra yi'e' jaan'. Te kij' ni nunia' nja yi'e' jaan', te ni xini ña'a' nja ndii, ni nandanj' xava'a' nja. 17 Ndisu ni katanj' nda'a' ra te nia'á ra ña koo taxin' yu'u' nja. Te ni ndatu'un' ra nuu' nja saa ni xta'ni' ña'a' xto'o e' vi'e' kaa. Te ni ka'an tu ra xiin' nja ndii:

—Ka'an ndo' xiin' Jacobo xiin' inga ne nduu' kuenta Jesús xiin' e' xa'a' ña yo'o' —ni kachi ra.

Sakan' te ni keta ra kua'an ra tukü xaan'.

18 Kij' ni kitu' tukü kivi' ndii, ni kuaa' ndi'ni va te xiin', te xito' vi'e' kaa jaan', sakan' ña xini ra mi' kua'an Pedro. 19 Sakan' na kuii' ni ti'vi' Herodes te xiin' te nanduku' ndoo va ra Pedro. Te xa'a' a ña koo' te jaan' ni na'in

ra ndii, ni sana'má ra te xiin', te ni xito Pedro jaan', ikan' te ni ka'an ra ña ka'ni' te xiin' ra te xiin' jaan'. Ndi'i jaan', te ni keta Herodes jaan' ñu'u' Judea, te ni nakaa' ra ñuu' Cesarea, te ni ndoo ra ikan'.

S'o'o ni xaa a kij' ni xi'i Herodes

20 Te Herodes jaan' ndii, ni xi'e va ra xini ra ne ndiee' ñuu' Tiro xiin' ne ndiee' ñuu' Sidón. Sakan' na kuii' ni nakata ne jaan' kuento nja ña ku'un ndatu'un' manj' nja xiin' Herodes. Te kij' ni xaa nja ikan' ndii, ni ndiaká nja jin te vikui'ni xa'a' nja te nani' Blasto. Te jaan' ndii, jin te ndiso' chuun' vie va vi'e' Herodes jaan' ni nduu' ra. Sakan' na te jaan' ni chindiee' ña'a', te ni xikan nja ña manj' nuu' Herodes jaan'. Sakan' ña nuu' ñu'u' te jaan' sata' sakuu' ne jaan' ña tiaku nja.

21 Te kivi' ña ni chituni Herodes jaan' ndii, ni nakui'nu' ra toto ña ni'nu' ra xa'ndia chuun' ra, te ni xikundu'u' ra mi' xa'nú ra kuachi. Te ni xa'a' ka'an ndoso' ra nuu' ne jaan'. 22 Ikan' te ni ka'an ti'e' ne jaan' ndii:

—Tachi' yu'u' jin ndiosí nduu' ña ka'an kaa, süu' tachi' yu'u' te yivi' nduu' a —ni kachi nja.

23 Xa sakan' ni, te ni kanj' jin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, Herodes jaan', te ni xa'a' xaxi' ña'a' tikuxi' ndee ni xi'i ra, sakan' ña ni xaka'nu' ra Ndiosí.

24 Te tu'un' va'a xa'a' xto'o e' ndii, so'o kiku' ka a, te kua'a' ka tu ne yivi' natiin' a.

25 Te Bernabé xiin' Saulo ndii, ni kije' ra ñuu' Jerusalén kij' ndi'i ni saxinu' ra chuun' nuu' ra, te ni nandjiko' ra ñuu' Antioquia, te ni xaka tu ra Juan, te ka'an tu ne yivi' Marcos xiin'.

13

S'o'o ni xaa a kij' ni kaa Ndiosí Bernabé xiin' Saulo te ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús

¹ Te tejin ne nduu' kuenta Jesús ñuu' Antioquía ndii, ni yoo te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te ni yoo tu te sanakuachi' a. Te jaan' ndii, jin ra nduu' Bernabé, te inga ra nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' te tuun' xiin' ra, te inga ka ra nani' Lucio, te ñuu' Cirene, te inga ka ra nani' Manaén, te ni xa'nu inga' xiin' Herodes, te inga ka ra nduu' Saulo. ² Unta' kij' ni yoo nditja ne jaan', te xaka'nu' tu nja xto'o e' Ndiosí ndii, ni ka'an Espiritu Santo xiin' nja ndii:

—Sasiin' ndo' Bernabé xiin' Saulo xa'a' chuun ña ni kana ña'a' i saa ra —ni kachi a.

³ Te kij' ndi'i ni yoo nditja ne jaan', te ni ka'an tu nja xiin' Ndiosí ndii, ni tondia nda'a' nja uvi saa' te jaan' ka'an nja xiin' Ndiosí xa'a' ra. Ndi'i jaan', te ni ndei' ña'a' nja.

Xika' Pablo xiin' Bernabé ñu'u' Chipre

⁴ Sakan' na kuii' ni tjanu' ña'a' Espiritu Santo, te ni nakaa' ra ñuu' Seleucia, te ikan' ni ko'ni ra tundoo', te kua'an ra ndee nuu' ñu'u' ña naá i'nu ña nani' Chipre. ⁵ Te kij' ni xaá ra ñuu' Salamina, ña kandu'u' mi' xaá tundoo' jaan' ndii, ni ka'an ndoso' ra tu'un Ndiosí tixin ki'in' vi'e mi' nakayá ne judío. Te ni xika tu Juan chindiee' ña'a' ra.

⁶ Te kij' ndi'i ni xinu'ni ra kanii' nuu' ñu'u' Chipre, ña naá i'nu jaan' ndii, ni xaá ra ndee ñuu' Pafos. Te ikan' ni xini ta'an' ra xiin' jin te tu'va, te nani' Barjesús. Te jaan' ndii, jin te judío, te ka'an tiakú tun vixi, nduu' ra. ⁷ Te ndu'u' ra vi'e jin te xa'ndia chuun', te nani' Sergio Paulo. Sergio jaan' ndii, jin te kuu' kaxi' va nduu' ra, te ni kuni va ra kuni so'o ra tu'un Ndiosí, sakan' na ni kana ra Bernabé xiin' Saulo. ⁸ (Te Elimas nani' te tu'va jaan' tu'un griego.) Te ni xika ra nakasi ra

Bernabé xiin' Saulo, sakan' ña ni kuni ra ña kuni te xa'ndia chuun' jaan' kuni ra Jesús. ⁹ Te Saulo, te nani' tu Pablo ndii, chitu' nimá ra xiin' Espiritu Santo. Te ni xito ndi'e' ra te tu'va jaan'. ¹⁰ Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Yo'ó ndii, te xini xa'an' va nduu' un', te chitu' vi' nimá un' ñu'u' ña nia'a, te si'e ña ndiva'a nduu' un'. Te ndasi' ta'an' tu un' xiin' sakuu' ña ndixa. ¿Ndichun na xikuiin un' ña xayakua' un' ichi' ndaku xto'o e' Ndiosí? ¹¹ Te vitin ndii, kani xto'o e' Ndiosí yo'ó, te nandu un' te kui'e nuu', te ni ndee ñu'u' kivi' kuni ka un' ndia'vi' kivi' —ni kachi Pablo.

Te xaka'an e', te ni kuu jin yavi nuu' ra, te tüvi' ka a. Te ni xa'a' nanduku' niani ra ne tin nda'a' ra. ¹² Sakan' na kuii', kij' ni xini te xa'ndia chuun' jaan' ña ni yoo jaan' ndii, ni ini ra xini ra xto'o e', te nandan va ra xa'a' ña ni sania'a Pablo jaan'.

Xika' Pablo xiin' Bernabé ñuu' Antioquía, ña naá nuu' ñu'u' Pisidia

¹³ Te Pablo xiin' inga te kua'an xiin' ra ndii, ni ko'ni ra tundoo' ñuu' Pafos jaan', te kua'an ra ndee ñuu' Perge, ña naá nuu' ñu'u' Panfilia. Ndisu kij' ni xaá ra ñuu' Perge jaan' ndii, ni nakoo ña'a' Juan, te ni nandiko' ra ñuu' Jerusalén. ¹⁴ Te ñuu' Perge jaan' ni kiee ra, te ni xaá ra ñuu' Antioquia, ña naá nuu' ñu'u' Pisidia. Te kivi' sábado, ña xinandiee' ne judío ndii, ni ko'ni ra xiin' nja vi'e mi' nakayá nja, te ni xikundiee ra ikan'. ¹⁵ Te kij' ndi'i ni ka'vi jin te yivi' tu'un ndei' Ndiosí xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a ndii, ni ti'vi' te kuu' nuu' xa'a' vi'e jaan' jin te yivi', te ni ka'an ra xiin' Pablo xiin' Bernabé ndii:

—Ñani i, naa' yoo jin tu'un va'a te sandieni ndo' sakuu' e' ndii, saa ndo' ña va'a te ka'an ndo' a —ni kachi ra.

Ka'an ndoso' Pablo xa'a' Jesús nuu' ne judío

¹⁶ Sakan' te ni ndondichij Pablo, te ni katanj nda'a' ra te koo taxin' yu'u' nja. Te ni ka'an ra ndii:

—Ne vi'e Israel, ne ta'an' i, xiin' ndo'ó, ne tuku', ne xaka'nu' tu Ndiosí ndii, kunj so'ó ndo'.¹⁷ Ndiosí yoo', ne vi'e Israel, ni nakaxin ne ichi' yata' e', te ni xakua'a' xava'a' ña'a' a kij' ni nduu nja ne ndiva'a nuu' ñu'u' Egipto. Te xiin' ña ndiee' a ni tava' ña'a' a nuu' ñu'u' Egipto jaan'.¹⁸ Te nii' uvj xiko kuiya ni kundjeni a xa'a' ña ni xaa ne jaan' mii' ichi kaa'.¹⁹ Te kij' ni xka'ndia ña jaan' ndii, ni chindiee' Ndiosí ne ichi' yata' e' jaan', te ni sandoñu'u' nja uxa ta'an nuu' ne yivi', ne ni ndiee nuu' ñu'u' Canaan, te ni taxí a ñu'u' jaan' kunduu ña'a ne ichi' yata' e' jaan'.²⁰ Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndia yatin' kumi' ciento uvj xiko uxj kuiya.

'Ni ya'a ña jaan', te ni sakuiso' chuun' Ndiosí te kuu' nuu', te kij'in ichi' ra nuu' nja. Sakan' ni xika nja ndee kivi' ni nduu Samuel, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí.²¹ Ndij' jaan', te ni xikan nja jin rey te ka'ndia chuun' nuu' nja. Te ni nakaxin Ndiosí Saúl, si'e Cís, te nduu' sjani' xika' Benjamín. Te ni xa'ndia chuun' ra uvj xiko kuiya.²² Te kij' ndij' ni xta'ni' ña'a' Ndiosí ndii, ni sakuiso' chuun' a David, te kunduu ra rey, te ka'ndia chuun' nuu' nja. Te jaan' nduu' te xa ni ka'an a xa'a' ndii: “Xa ni xinj i ña David, si'e Isaí ndii, jin te xtanj va nimá i nduu' ra, te jaan' saxinú sakuu' ña kunj yu'u’”, ni kachj a.

²³ 'Ni taxí Ndiosí kuento a ña tejin sjani' xika' David jaan' keta jin ña sakakú yoo', ne vi'e Israel, nuu' kuachj e', ña jaan' nduu' Jesús.²⁴ Te ña kunj ka' xixin ña jaan' ndii, ni ka'an ndoso' Juan nuu' sakuu' ne vi'e e' Israel xa'a'

ñá kunj a nama nja nimá nja xa'a' kuachj ña xaa' nja, te nakaká nja ichi' Ndiosí, te kuchj nja kuenta a.²⁵ Te kij' xa kuyatin' saxinú Juan jaan' chuun nuu' ra ndii, ni ka'an ra ndii: “Süu' yu'u nduu' ña sakakú yoo' jaan'. Süu' jaan' ndii xata' i kuaxi ña jaan'. Te yu'u ndii, ni ndee va'a i kunduu te ndaxin' ndixan' ki'i' a”, ni kachj ra.

²⁶ 'Ñanj ta'an' i, ne nduu' sjani' xika' Abraham, xiin' sakuu' ndo'ó, ne tuku', ne xaka'nu' Ndiosí ndii, tu'un va'a ña ka'an xa'a' ña sakakú Ndiosí yo'o' ndii, nuu' yoo' ni tiv' ña'a' a.²⁷ Kuachj ndii, ne ndiee' ñuu' Jerusalén xiin' te xa'ndia chuun' nuu' nja ndii, ni nakunj nja Jesús, ni ndee ni kundani tu nja ndee ña ka'an ña ni ka'an te ni ka'an tiakú xa'a' a, ña xi ka'vi' te yivi' nuu' nja sakuu' kivi' sábado, ña xinandiee' nja. Sakan' na kuu' ni saxinú nja ña ni ka'an tiakú te jaan' xa'a' a kij' ni ndoo nja kuento ña xata'an kuvj a.²⁸ Tee' ndee koo' ndee jin xa'a' ña xata'an kuvj a ndii, ni ka'an nja xiin' Pilato, te ni ka'an chuun' ra te ka'ni' ña'a' te xiin' ra.²⁹ Te kij' ni saxinú nja sakuu' ña yoso' xa'a' ña jaan' ndii, ni sanuu' ra ñu'u' nde'j a nuu' krusin' itun', te ni chinaá ña'a' ra yavi ndii.³⁰ Ndisu Ndiosí ndii, ni sanatiaku ña'a' a.³¹ Te ña jaan' ndii, ki'in' kivi' ni tuvj a nuu' ne ni kiee ndee nuu' ñu'u' Galilea, te ni kaaj nja ñuu' Jerusalén xiin' a. Te ne jaan' nduu' tu ne ndiee' yu'u' xa'a' a vitin nuu' ne yivi'.

³² 'Te ndu'u ndii, ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' xa'a' tu'un va'a ña ka'an xa'a' ña ni taxí Ndiosí kuento a nuu' ne xii' yata' e',³³ te xa ni saxinú xachi' a ña jaan' nuu' yoo', ne nduu' sjani' xika' ne jaan' kij' ni sanatiaku a Jesús. Naa yoso' a nuu' tutu Salmos ña uvj mii' ka'an a ndii: “Si'e i nduu' yo'ó, kivi' vitin' satuvj i ña nduu' i yuva' un’”, kachi a.³⁴ Te ni

sanatiaku ña'a' a, te kōo' kivi' tiv'i' ñu'u' nde'i' ña jaan' naa ni ka'an ka Ndiosí ndii: "Sañu'u' xna'a' i ndo'ó xiin' ña ni taxi i kuento i xa'a' nuu' David", kachi a. ³⁵ Te sakan' tu yoso' a inga Salmo mii' ka'an a ndii: "Taxi yo'ó tiv'i' ñu'u' nde'i' te nduu' kuenta un'." Sakan' kachi a.

³⁶ Va'a, David jaan', kij' ndi'i ni xika nuu ra nuu' ne ta'an' ra saa kuni Ndiosí ndii, ni xi'i ra, te ni chinaa ña'a' te yivi' mii' ñu'u' ne ichi' yata' ra. Te ni tiv'i' ñu'u' nde'i' ra jaan'. ³⁷ Ndisu ña ni sanatiaku Ndiosí jaan' ndii, ni tiv'i' ñu'u' nde'i' a.

³⁸ Ndo'ó, ne ta'an' i, xa'a' jaan' na kuni a kundani ndo' ña ka'an ndoso' ndu ña nda'a' Jesús jaan' kuñi' kuaxi ña kuvi' koq ka'nu' ñi Ndiosí xa'a' kuach'i e', ³⁹ sakan' ña xiin' tu'un nde'i' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés ndii, ni kuvi' kundaku nimá e' nuu' a ndee sie. Sakan' na kuui' nda'a' Jesús jaan' kuñi' kuaxi ña nduu' ndaku nimá sakuu' yoo', ne ñi xini ña'a', nuu' Ndiosí. ⁴⁰ Sakan' na kuui' koqo xiin' mji' ndo', koqo ka kund'o' ndo' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

⁴¹ Koqo va ndo'ó, ne kundi'i' xiin' i, te nandan' ndo', te ndoñu'u' ndo'. Sakan' ña kivi' ña xika' ka ndo' ndii, saa i jin chuun ka'nu', ña ndeva'a ni ka'an ne yivi' a xiin' ndo' ndii, kändixa' ndo' a. Sakan' yoso' a —ni kachi Pablo.

⁴² Te kij' ni keta Pablo xiin' Bernabé vi'e mii' nakaya ne judío jaan' ndii, ni ka'an nda'vi ña xiin' ra ña ka'an ka ra xiin' ña xa'a' ña jaan' tuku kivi' sábado, ña xinandiee' ña. ⁴³ Te kij' ndi'i ni ndutiá ña ndii, kua'a' ne judío xiin' ne tuku', ne ndikún ndituni ña kandixa' ne judío, ni xikundikun ña'a', te ka'an ra xiin' ña ña kuñi' ni va ña nuu' ña ndani mji' ña'a' Ndiosí.

⁴⁴ Te tuku kivi' sábado, ña xinandiee' ña ndii, yatin' sakuu' ne ñuu jaan' ni nakaya te kuni so'o ña tu'un va'a xa'a' xto'o e'. ⁴⁵ Ndisu kij' ni xini te judío, te kuu' nuu', ña ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' jaan' ndii, ni xakuiñu xava'a ra, te ni xa'a' ka'an kini ra xa'a' ña ka'an ndoso' Pablo jaan', te kanja'a tu ra xiin' ra. ⁴⁶ Ndisu Pablo xiin' Bernabé ndii, xiin' ña ndieni ni ka'an ra ndii:

—Ni kuni a ña xi'na ka nuu' ndo'ó, ne ta'an' ndu, ka'an ndoso' ndu tu'un Ndiosí. Te ndii, xa'a' a ña kuni natijn ndo' a, te nia'a ndo' ña xata'an natijn ndo' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i, sakan' na kuui' viti' ndii, ku'un ndu nuu' ne tuku', ⁴⁷ sakan' ña xa sakan' ni ka'an chuun' xto'o e' Ndiosí xiin' ndu naa yoso' a nuu' tutu a mii' ka'an a ndii:

Ni sakuuso' chuun' i yo'ó, te kunduu un' ndee naa ñu'u nuu' ne tuku', te ku'un un' ndee mii' xan ndi'i jin yivi',

te sania'a un' ña xa'a' ña sakakú ña'a' i. Ni kachi a.

⁴⁸ Kij' ni xini so'o ne tuku' ña jaan' ndii, va'a va ni kuni ña, te ni tijn ka'nu' ña tu'un xto'o e'. Te sakuu' ne xa ni nakaxin Ndiosí te natijn ña kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' ndii, ni ñi ña xini ña Jesús. ⁴⁹ Te ni kiku tu'un xto'o e' kanii' nuu' ñu'u' jaan'. ⁵⁰ Ndisu te judío jaan' ndii, ni chu'u' ra sava ña'a', ne ka'nu' va, ne ita' ni'i va nuu' ña kandixa' ña, xiin' ki'in' te kuu' nuu' ñuu jaan'. Te ni xa'a' sando'o' ra Pablo xiin' Bernabé, sakan' na ni taxi' ña'a' ra nuu' ñu'u' jaan'. ⁵¹ Sakan' te ni sakoyó te jaan' yaka' xa'a' ra te nia'a ra ña xi'é Ndiosí xini a ne jaan'. Te ni kiee ra kua'an ra ñuu Iconio. ⁵² Ndisu ne ndikun ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Antioquia jaan' ndii, chitu' vi' nimá ña xiin' ña va'a

kuni nja, te chitu' vi' tu nimá nja xiin' Espíritu Santo.

14

Sọ'ọ ni xaa a kii' ni ka'an ndoso' Pablo xiin' Bernabé tu'un va'a ñuu Iconio

¹ Te kii' ndiee' ra ñuu Iconio jaan' ndii, ni kọ'ni inga' ra vi'e mii' nakayá ne judío naa xi xaa ra, te ni ka'an ndoso' va'a xava'a ra tu'un va'a nuu' nja, sakan' na kua'a' xava'a ne judío xiin' ne tuku' ni iní xini Jesús. ² Ndisu ne judío, ne ni iní xini Jesús ndii, ni chu'u' nja sava ne tuku', te ni ka'an kiní ne jaan' xa'a' Pablo xiin' xa'a' Bernabé. ³ Ndee saa ka ni ndii, kua'a' ya'a kivi' ni ndoo Pablo xiin' Bernabé ikan' ka'an ndoso' ndieni ra tu'un va'a xa'a' xto'ọ e'. Te ña jaan' ni chindiee' ña'a' a, te ni xaa ra chuun ka'nu' xiin' ña nandaní va ne yivi'. Te xiin' ña jaan' nia'á a ña ña ndixa nduu' tu'un ña ka'an ndoso' ra xa'a' ña ndaní mii' Ndiosí yoo'. ⁴ Te ni nata' vi' ne ndiee' ñuu jaan'. Sava nja ni nduiin xiin' ne judío, te sava tuku nja ni nduiin xiin' te ni tianu' Jesús jaan'. ⁵ Xa'a' a jaan' na ni nakata sava ne tuku' xiin' ne judío kuento nja, te ni chindiee' tu ña'a' te xa'ndia chuun' ñuu nja, te mii' kuu nja xiin' ra, te kuu yuu' tu ña'a' nja. ⁶ Te kii' ni xini te tianu' Jesús jaan' kuento xa'a' ña jaan' ndii, ni xinu' ra kua'an ra ñuu Litra xiin' ñuu Derbe, ña ñu'u' nuu' ñu'u' Licaonia. Te ni xa'an tu ra sakuu' ñuu ña ñu'u' ya'in ikan' ⁷ ka'an tu ra tu'un va'a ñuu jaan'.

Kuun' yuu' ne yivi' Pablo ñuu Litra

⁸ Te ni yoo' iin te kui'e xa'a' ñuu Litra jaan'. Ndee iin kivi' ni kuví kaka ra, sakan' ña xa te kui'e xa'a' nduu' ra ndee ni tuví ra. ⁹ Te jaan' ndii, ni ndu'u' ra xini sọ'ọ ra ña ka'an ndoso' Pablo. Te ni xto'ni kaxi' Pablo nuu' ra, te ni xini ra ña

iní te jaan' ña kuví sanda'a ña'a' Ndiosí. ¹⁰ Te ni ka'an ti'e' Pablo xiin' ra ndii:

—Kuiin ndichí ndaku un' xiin' xa'a' un' —ni kachi ra.

Te iin ni kandeta tíọ' te jaan', te ni xa'a' xika' ra. ¹¹ Te kii' ni xini ne kua'a' jaan' ña ni xaa Pablo ndii, ni xa'a' kuaa' nja ka'an nja xiin' tu'un mii' nja Licaonia ka'an nja ndii:

—Ndiosí ndii, te yivi' ni nanduú a, te ni nuu' a nuu' e' —kachi nja.

¹² Bernabé ndii, ndiosí Júpiter ni kachi nja xiin' ra, te Pablo ndii, ndiosí Mercurio ni kachi nja xiin' ra, koto ka sivi' ra nduu' te ka'an ka. ¹³ Te sutu, te xachuun' tíxin vi'e mii' xaka'nu' ne yivi' ndiosí Júpiter jaan' ndii, ni kixin ndiaka ra toro xiin' ita toso yi'e' ñuu jaan'. Sakan' ña vi'e mii' xaka'nu' ne yivi' ndiosí Júpiter jaan' ndii, ndee nuu' ñuu iin' a. Te te jaan' xiin' sakuu' ne kua'a' jaan' ndii, ni kuni nja nasoko' nja ña jaan' nuu' Pablo xiin' nuu' Bernabé. ¹⁴ Ndisu kii' ni xini Pablo xiin' Bernabé ña jaan' ndii, ni xtaní xachi' ra ña jaan', sakan' na ni ndata' ra toto ña titi ra, te taxta'an' ra ni kọ'ni ra tein ne yivi' kua'a' jaan' ka'an ti'e' ra ndii:

¹⁵ —Kuni sọ'ọ ndo' ña ka'an i, ¿ndichun na xaa' ndo' ña kaa'? Te yivi' ndee naa ndo'ó kuiti' nduu' tu ndu'u'. Te ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ndo' ña nakoo ndo' ña xini xa'an' kaa', te nandiko' ndo' nuu' Ndiosí tiaku, ña ni xa'a' ndivi', xiin' ñu'u' iin yivi', xiin' miji' ka'nu', xiin' sakuu' ña yoo nuu' sakuu' ña jaan'. ¹⁶ Nu'u' ni kixin ndii, ni taxi a ña kaka sakuu' nuu' ne yivi' saa ka kuni mii' nja. ¹⁷ Tee' ndee sakan' ni xaa nja ndii, ni xikuiin a ña xaa' a ña va'a nuu' nja, te nia'á ña'a' a ña yoo a. Sakuun' a savi' te taxi' a kua'a' ña savi' nda'a' nja, xiin' ña xaxi' nja, xiin' ña va'a kuni nimá nja —ni kachi ra.

18 Te'e' ndee sakuu' ña jaan' ni ka'an ra xiin' nja ndii, ni ndo'o va ra, te ni sain kuin ra ne kua'a' jaan' ña nasoko' nja kitu' jaan' nuu' ra.

19 Ndisu ni ya'a, te ni ndekuje ndia'vi' te judío, te ni kje'e nuu Antioquia xiin' nuu Iconio. Te jaan' ndii, ni nama ra nimá ne jaan', te ni kuun yuu' nja Pablo. Te xa'a' ña ni tuu nja ña xa ni xi'i ra ndii, ni kañuu ña'a' nja xta'ni' nja ndee nuu' nuu. 20 Ndisu kij' ni xaa ne ndikún ichi' Jesús, te ni xinunduu ña'a' nja ndii, ni ndokoo ra, te ni ndi'vi' tukuu ra nuu jaan'. Te tuku kivi' ni keta ra kua'an ra xiin' Bernabé nuu Derbe.

21 Te ni ka'an ndoso' ra tu'un va'a nuu' ne ndiee' nuu jaan', te ni nako'o kua'a' ne ndikún ichi' Jesús ni xaa ra. Kij' ndi'i ña jaan', te ni nandiko' ra nuu Listra, xiin' nuu Iconio, xiin' nuu Antioquia 22 xandieni ra ne ndikún ichi' Jesús, te ndiaa yu'u' ña'a' ra ña kuni a kujta ni'i nja nuu' ña in'i nja xini nja a. Te ni ka'an ra xiin' nja ña kuni a kundo'o va e' te xka'ndia e' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí. 23 Te i'in nuu jaan' ndii, ni sakuiso' chuun' ra te xixa te ka'ndia chuun' nuu' ne nduu' kuenta Jesús. Te kij' ndi'i ni ka'an ra xiin' Ndiosí, te ni yoo nditia tu ra ndii, ni sanakua'a ra te jaan' nda'a' xto'o e' Jesús, ña xa in'i ra xini ra.

Nandiko' Pablo xiin' Bernabé nuu Antioquia, ña naa nuu' nuu' Siria

24 Xka'ndia so'o ra nuu'u' Pisidia, te ni xaa ra nuu'u' Panfilia. 25 Te kij' ndi'i ni ka'an ndoso' ra tu'un va'a nuu' Perge ndii, ni naka'a' ra nuu' Atalia. 26 Te i'kan' ni kje'e ra, te ni ko'ni ra tundo'o' te kua'an ra nuu' Antioquia mii' ni sanakua'a' ña'a' ne nakayá xa'a' Jesús nuu' ña ndani mii' ña'a' Ndiosí, te taxi a ña ndiee' ra xa'a' chuun' ña ni

xaa ra. 27 Te kij' ni xaa ra nuu' jaan', te ni nakaya ra ne nduu' kuenta Jesús ndii, ni ndatu'un' ndi'i ra nuu' nja sakuu' ña ni xaa Ndiosí xiin' ra, xiin' saa ni taxi a ña in'i tu ne tuku' kuni nja Jesús. 28 Te ni ndoo ra i'kan' kua'a' kivi' xiin' ne ndikún ichi' Jesús xiin' ra.

15

Ndatu'un' tuni ka'nu' te ni tianu' Jesús xiin' te xixa nuu' Jerusalén

1 Te kivi' jaan' ndii, ni xaa ndia'vi' te ni kje'e nuu'u' Judea nuu' Antioquia, te ni xa'a' sania'á ra ne nakayá xa'a' Jesús, ka'an ra ndii:

—Naa' ku'a' tuni i'in' ndo' naa ka'an tu'un' ndei' Ndiosí, ña ni natiin Moisés ndii, kivi' kaku' ndo' nuu' kuachi' ndo' —ni kachi' ra.

2 Te Pablo xiin' Bernabé ndii, ni nakuitá kuento ra xiin' te jaan', xa'a' a jaan' na ndiee' va ni kan'i ta'an' ra kuento. Sakan' na ni ndoo ne nakayá xa'a' Jesús kuento ña kaa Pablo xiin' Bernabé nuu' Jerusalén xiin' sava ka te nakayá xiin' nja, te ndatu'un' ra xa'a' ña jaan' xiin' inga te ni tianu' Jesús, xiin' te xixa kuenta a, te ndiee' nuu' jaan'. 3 Te ni ti'vi' ña'a' ne nduu' kuenta Jesús kua'an ra xka'ndia ra Fenicia xiin' Samaria ka'an ra ña kua'a' ne tuku' ni nandu'u kuenta Jesús. Te va'a va kuni sakuu' inga ne nduu' kuenta Jesús xa'a' ña jaan'. 4 Kij' ni xaa Pablo xiin' Bernabé nuu' Jerusalén ndii, ni natiin ña'a' te xixa, xiin' inga te ni tianu' Jesús, xiin' sava ka ne nduu' kuenta Jesús. Te ni ndatu'un' ra nuu' sakuu' ne jaan' sakuu' ña ni xaa Ndiosí xiin' ra. 5 Ndisu ni ndondich'i sava te fariseo, te xa in'i xini Jesús, te ni ka'an ra ndii:

—Kuni a ña kua'a' tuni i'in' te tuku' jaan', te ka'an chuun' e' xiin' ra te saxinu' ra tu'un' ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés —ni kachi' ra.

6 Sakan' te ni nakaya te ni tjanu' Jesús, xiin' te xixa jaan' te ndatu'un' tuni ra xa'a' ña jaan'.

7 Te kij' ni kuna'a' va ndatu'un' ndiee' xiin' ta'an' ra ndii, ni ndondichi Pedro, te ni ka'an ra ndii:

—Ñani ta'an' i, xini ndo'ó ña saa' ni nakaxin Ndiosí yu'u tein ndo', te ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' ne tuku', te ni ini ña xini ña Jesús. 8 Te Ndiosí, ña xini saa iin' nimá e' ndii, ni nia'a a ne tuku' ña natiin' ña'a' a taxi a Espiritu Santo naá nimá ña, saa nii' ni xaa tu a xiin' yoo'. 9 Te kuasa' xachi' siin' ni xaa a xiin' yoo' ni ndee xiin' ne jaan'. Sakan' ña ni ndasandoo tu a nimá ne jaan' xa'a' ña ini ña xini ña Jesús. 10 Sakan' na kuii', ñndichun na xika' ndo' sataña'a' ndo' Ndiosí vitin taxi' ndo' chuun vie nuu' ne ini xini Jesús jaan', chuun ña küvi saxinú yoo' ni ndee ni küvi saxinú tu ña'a' ne xii' yata' e'? 11 Sakan' ña yoo' ndii, kandixa' e' ña ni sakaku' Ndiosí yoo' nuu' kuachi' e' xa'a' ña kundani' mi' xto'o' e' Jesús yoo' kuiti', te ni' sakan' tu kundani' a ne jaan' —ni kachi ra.

12 Sakan' te ni xikundiee taxin' sakuu' ne kua'a' jaan' xini so'o tu ña ña ka'an Bernabé xiin' ña ka'an Pablo xa'a' chuun ka'nu' xiin' ña nandani' va ne yivi', ña ni xaa te jaan' tein ne tuku' ni xaa Ndiosí.

13 Te kij' ndi'i ni ka'an te jaan', te ni xa'a' Jacobo ka'an ra ndii:

—Ñani ta'an' i, kunj so'o ndo' ña ka'an i xiin' ndo' vitin. 14 Xa ni ka'an Simón xiin' e' saa ni xaa Ndiosí ndee ña nuu' ña ni kundani' a ne tuku' jaan', te ni nakaxin a sava ña te kunduu tu ña kuenta a. 15 Te nakuitá ña jaan' xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí mi' ka'an a ndii:

16 Kij' xka'ndia ña jaan' ndii,

nandiko' i te nakasa'a xaa' tukuu' i vi'e David,

mii' ni xa'ndia chuun' ra, ña xa ni nduva,

te ndasava'a i mii' ni iin a.

17 Ña jaan' saa i te nanduku' sakuu' inga ne yivi' yu'u, ña nduu' xto'o ña,

xiin' sakuu' ne tuku', ne xa ni nakaxin i kunduu' kuenta i.

18 Sakan' ni kachi xto'o' e', ña satuvi' ña jaan' ndee xta'an' iin yivi'.

Sakan' kachi a.

19 Xa'a' a jaan' na tuu yu'u ndii, va'a taxi' e' chuun vie nuu' ne tuku', ne xa xa'a' ini xini xto'o' e' Ndiosí. 20 Süu' jaan' ndii va'a ka ke'i e' iin tutu, te ti'vi' e' e

nda'a' ña mii' ka'an a ña kuni' a nakoo ña ña xixi' ña ndei', ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te na kümi' ña musa ña, te na küxi ña ndei' kiti', ti' ni xitja ní', te na küxi tu ña ní'. 21 Sakan' ña ndee xta'an' ndii, i'in ñuu ni yoo te ka'an ndoso' tu'un ndei' Ndiosí, ña ni natiin Moisés, te ka'vi' tu ra a vi'e mii' nakaya ña saa kivi' sábadó, ña xinandiee' ne ta'an' e' —ni kachi ra.

Tutu ña kua'an nda'a' ne tuku'

22 Xa'a' a jaan' na te ni tjanu' Jesús, xiin' te xixa jaan', xiin' sakuu' inga ne nduu' kuenta Jesús ñuu Jerusalén jaan' ndii, ni nakuita inga' ña kuenta ña nakaxin ña iin uvi' te yivi', te ti'vi' ña'a' ña xiin' Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquia. Te jaan' ndii, iin ra nani' Judas, te ka'an tu ne yivi' Barsabás xiin' ra, te inga ra nani' Silas. Te te kuu' nuu' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús nduu' uvi' saa' te jaan'. 23 Te xiin' te jaan' ni ti'vi' ña tutu yo'o' ña ka'an ndii: “Ndu'u, te ni tjanu' Jesús, xiin' ne nakaya xa'a' a ñuu yo'o', xiin' te xixa, te xito' ne jaan' ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne tuku', ne ini xini tu Jesús, ne ndee' nuu' ñu'u' Siria xiin' ñu'u' Cilicia, xiin'

ne ndee' ñuu Antioquía. ²⁴ Xa ni xini ndu kuento ña ni kije sava te yivi' tein ndu yo'o', tee' ndee köo' ra ni ti'vi' ndu. Te ni xaa ra mii' ndiee' ndo'ó, te ni sandi'ni ra nimá ndo' xiin' ña ni ka'an ra, te ni nasaka' tu ra ña xanini ndo' xa'a' a ña ka'an chuun' ra xiin' ndo', ña kasa'a ndo' tuni jin' ndo'. Te ka'an tu ra ña kuni a saxinu ndo' sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí. ²⁵ Xa'a' a jaan' na ni ndoo inga' ndu kuento ña nakaxin ndu ndia'vi' te yivi', te ti'vi' ndu ra xiin' ñani maní' e' Bernabé xiin' Pablo mii' ndiee' ndo'. ²⁶ Te yo'ó' ndii, xa xiyoo' ra taxí ra kivi' ñuu ra xa'a' a ña saxinu ra ña kuni xto'ó e' Jesucristo. ²⁷ Xa'a' a jaan' na ti'vi' ndu Judas xiin' Silas, te ndatu'un' ndi'i ra nuu' ndo' ña ni ndoo ndu kuento, ña yoso' nuu' tutu yo'ó. ²⁸ Sakan' ña ni nakuita ña kuni Espíritu Santo xiin' ndu ña tja chuun' ndu ndo'ó xiin' ndee jin tuku ña'a, süu' jaan' ndii ña yo'ó' kujiti' saa ndo': ²⁹ Kuni a ña nakoo ndo' ña xixi' ndo' ndei' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosi saka, te kuxi ka tu ndo' níi', te kuxi ka tu ndo' ndei' ti' ni xitja níi', te kümi' tu ndo' musa ndo'. Naa' saxinu ndo' ña jaan' ndii, va'a saa ndo'. Ndiosí na koó xiin' ndo'." Sakan' yoso' a nuu' tutu jaan'.

³⁰ Te kij' ndi'i ni ndei' ña'a' nja ndii, ni kije ra ñuu Jerusalén, te ni nakaa' ra ñuu Antioquía. Te ni nakaya ra ne nakaya xa'a' Jesús, te ni sanakua'a ra tutu jaan' nda'a' nja. ³¹ Te kij' ni ka'vi' nja a ndii, ni nakuatia' va nja, sakan' ña ni saki'vi' ña'a' ña yoso' nuu' tutu jaan'. ³² Te Judas xiin' Silas, xa'a' a ña nduu' tu ra te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, ni xandjeni ña'a' ra xiin' kua'a' tu'un va'a, te ni nakata ni'i tu ña'a' ra nuu' ichi' Jesús. ³³ Te kij' ndi'i ni ndoo ra ñuu jaan' ndia'vi' kivi' ndii, ni ndei' maní' ña'a' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' jaan', te nandiko' ra mii'

ndiee' ne ni ti'vi' ña'a'. ³⁴ Ndisu Silas ndii, ni xani ra ndoo ka ra ikan'. ³⁵ Te ni ndoo tu Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquía jaan' sania'á inga' ra xa'a' xto'ó e', te ka'an ndoso' tu ra tu'un va'a xiin' kua'a' inga te yivi'.

Kani ta'an' kuento Pablo xiin' Bernabé xa'a' Juan

³⁶ Kij' ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni ka'an Pablo xiin' Bernabé ndii:

—To'ó' tukuu' sakuu' ñuu mii' ni ka'an e' tu'un va'a xa'a' xto'ó e' nuu' ne yivi', te kuni e' saa ndiee' ne jaan' —ni kachi ra.

³⁷ Ndandij ni kuni Bernabé ña ku'un tu Juan, te ka'an tu ne yivi' Marcos xiin', xiin' ra. ³⁸ Ndisu ni tuu Pablo ña va'a nduu' a ña ku'un ka te jaan' xiin' ra, sakan' ña ni nakoo xiin' mii' ra ñu'u' Panfilia, te ni xiiñ ka ra kundikun ra sachuun' inga' ra xiin' te jaan' chuun nuu' xto'ó e'. ³⁹ Xa'a' a jaan' na Pablo xiin' Bernabé ndii, ndiee' va ni kani ta'an' ra kuento ndee ni kusiiñ ra. Sakan' na ni xaka Bernabé Marcos, te ni ko'ni ra tundoo', te kua'an ra nuu' ñu'u' Chipre.

⁴⁰ Te Pablo ni xaka Silas, te kua'an ra kij' ndi'i ni sanakua'a ña'a' inga ne ndikún ichi' Jesús nuu' ña ndani mii' ña'a' xto'ó e' Ndiosí. ⁴¹ Te ni xka'ndja ra nuu' ñu'u' Siria xiin' nuu' ñu'u' Cilicia nakata ni'i ra jin ti'vi' ne nduu' kuenta Jesús.

16

Kua'an Timoteo xiin' Pablo xiin' Silas

¹ Xi'na ka ñuu Derbe ni xaa ra, ndi'i jaan' te ni xaa ra ñuu Listra, te ikan' ndu'u' jin te nani' Timoteo, te ndikún ichi' Jesús. Te si'e jin ña'a' judía, ña' ini xini Jesús nduu' te jaan', ndisu yuva' ra ndii, te griego nduu' ra. ² Te xa'a' a ña ka'an va'a va ne ini xini xto'ó e', ne ndiee' ñuu Listra jaan' xiin' ñuu Iconio, xa'a' Timoteo

jaan' ndii, ³ ni kunj Pablo ña ku'un te jaan' xiin' ra. Ndisu ña kunj ka ku'un ra ndii, ni ka'an chuun' ra ña koq tunj iin' te jaan', te kãnjini kinj ne judío, ne ndiee' ñu'u' jaan'. Kuachj ndii, sakuu' ne ndiee' jaan' xini ña te griego nduu' yuva' ra. ⁴ Te kij' xka'ndiá Pablo xiin' te kua'an xiin' ra saa ñuu' kua'an ra ndii, sakuni' tu'un ra xa'a' tu'un ndei', ña ni chituni te ni tjanu' Jesús, xiin' te xixa, te ndiee' ñuu' Jerusalén, ña kunj a saxinu nja a. ⁵ Sakan' na kuui' i'in ti'vi ne nduu' kuenta Jesús ndii, ni xandjeni ka ña'a' ra nuu' ña ini nja xini nja Jesús, te so'o kukua'a' ka nja i'in kivi' kua'an.

So'o ni xaa a kij' ni satuvi a nuu' Pablo, ña xini ra iin te Macedonia

⁶ Te ni xka'ndia Pablo xiin' te kua'an xiin' ra nuu' ñu'u' Frigia xiin' ñu'u' Galacia, sakan' ña ni taxi Espiritu Santo ka'an ra tu'un Ndiosí nuu' ñu'u' Asia. ⁷ Te kij' ni xaa ra xa'in' ñu'u' Misia ndii, ni xika ra ku'un ra ñu'u' Bitinia. Ndisu ni taxi tu Espiritu Jesús ña ku'un ra ikan'. ⁸ Te ni xka'ndia ra ñu'u' Misia, te ni nakaa' ra ndee ñuu' Troas, ña naa yu'u' mjni ka'nu'. ⁹ Te ñuu jaan' ni satuvi a nuu' Pablo ña iin' ndichj iin te ñu'u' Macedonia ka'an nda'vi ra xiin' ra ndii:

—Xka'ndia un' ñu'u' Macedonia te chindje'e' un' ndu —kachi ra.

¹⁰ Te kij' ni satuvi a ña jaan' nuu' Pablo ndii, ni chitu'va ki'i' xiin' mii' ndu, te ku'un ndu ñu'u' Macedonia. Sakan' ña ni kundani ndu ña Ndiosí nduu' ña kana' ndu, te ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ne ndiee' ñu'u' jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xa'an ndu xiin' Pablo ñuu Filipos

¹¹ Te ni ko'ni ndu iin tundo', tun' ni ketã ñuu Troas jaan', te kua'an ndaku ndu ndee ñu'u' Samotracia. Te ni kitu' tuku kivi', te ni kiee ndu kua'an ndu ñuu Neápolis. ¹² Te ñuu jaan' ni

kjee ndu te kua'an ndu ndee ñuu Filipos. Ñuu jaan' ndii, nda'a' ñuu Roma nduu' a, te kandu'u' a nuu' ñu'u' Macedonia jaan', te iin ñuu ka'nu' va nduu' a. Ikan' ni ndiee ndu ndia'vi' kivi'.

¹³ Te iin kivi' sábadu, ña xinandiee' ne ta'an' ndu, ne judío ndii, ni kiee ndu ñuu jaan', te ni xa'an ndu yu'u' itja mii' tuu ndu ña yoo iin xaan' mii' xi ka'an ne judío, ne ndiee' ikan' xiin' Ndiosí. Sakan' te ni xikundiee' ndu ikan', te ni xa'a' ka'an ndu xiin' ña'a', ne ni nakaya ikan', tu'un va'a xa'a' Jesús. ¹⁴ Te iin ña'a' jaan' nani' Lidia, ña' ñuu Tiatira. Te xiko' a' toto va'a, ña kua'a ndiaa'. Te ña' xaka'nu' Ndiosí nduu' a'. Te kij' ndu'u' a' xini so'o a' ña ka'an Pablo ndii, ni nunia' xto'o e' nimá a', te ni natjin a' tu'un va'a ña ni ka'an ra. ¹⁵ Te kij' ndi'i ni chichj a' kuenta Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e a' ndii, ni ka'an nda'vi a' xiin' ndu ndii:

—Naa' tuu ndo' ña ini i xini i xto'o e' ndii, to'o' ndo' te ndoo ndo' xiin' ndu vi'e i —ni kachi a'.

Te xa'a' a ña ndiee' va ni ka'an a' xiin' ndu ndii, ni ndoo ndu ikan'.

So'o ni xaa a kij' ni chinaa te yivi' Pablo xiin' Silas vi'e kaa

¹⁶ Unta' kij' kua'an tukuu ndu mii' ka'an ndu xiin' Ndiosí ndii, ni nata'an' iin ña' sava xiin' ndu. Na' jaan' ndii, xiko' ni'i' ña'a' xto'o a', te ndiee' ñuu jaan'. Te naa iin ña ndiva'a nimá a', ña xaa' sakan' te tuvi' ini a'. Te xiin' ña ndiee', ña taxi ña jaan' ndii, kua'a' va xu'un' ni kanando a' xa'a' xto'o a' jaan'. ¹⁷ Te ni xikundikuun a' Pablo xiin' ndu'u' ka'an ti'e' a' ndii:

—Te yivi' kaa' ndii, te xika' nuu' nuu' Ndiosí ka'nu' xava'a nduu' ra. Te ka'an ra saa saa ndo' te kaku ndo' nuu' kuachj ndo' —kachi a'.

¹⁸ Te kua'a' va kivi' ni xaa a' ña jaan' ndee ni kusuxan' xini' Pablo. Sakan' na ni ndiko' kuin' ra, te ni

ka'an ra xiin' ña ndiva'a ña naá nimá a' jaan' ndii:

—Xiin' ña ndiee' Jesucristo ka'an chuun' i xiin' un' ña kuan ketá nimá ña' ñaa' —ñi kachí ra.

Xaka'an e' te ni ketá ña jaan', te kua'an a.

¹⁹ Te kij' ni xini xto'o ña' sava jaan' ña ni ndi'i ña ndiatu' ini ra kanando ka ra xu'un' xiin' a' ndii, ni tjin ra Pablo xiin' Silas te ni ñuu ña'a' ra xan ndjaka ra ma'in' ya'vi nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu jaan'. ²⁰ Te ni sanakua'a ña'a' ra nuu' te kuu' ka'nu' ka'an ra ndii:

—Te judío yo'o' ndii, sasana' ra ne ñuu e' xiin' ña ka'an ndoso' ra. ²¹ Sakan' ña sania'á ra iin nuu' ña ndei' ña va'a natjin e', te ni ndee vasa' tu xi xaá e', sakan' ña te romano nduu' yoo' —ñi kachí ra.

²² Xa'a' a jaan' na ni nuta tu kua'a' ne yivi', ne ni nasaa' ni xini ña Pablo xiin' Silas. Sakan' te ni tjanu' te kuu' ka'nu' jaan' te xiin', te ni tava' ra toto Pablo xiin' Silas, te ni ka'an chuun' tu ra, te ni suku' nduku va ña'a' ra. ²³ Te kij' ndi'i ni kutun' ña'a' te xiin' jaan' kua'a' va ichi' ndii, ni taan' ña'a' ra vi'e kaa. Te ni ka'an chuun' te kuu' ka'nu' jaan' xiin' te xiin' te xito' vi'e kaa ña koto va ña'a' ra. ²⁴ Kij' ni natjin te xito' vi'e kaa jaan' ña ni ka'an chuun' te jaan' xiin' ra ndii, ni taan' ña'a' ra ndemaa' tixin vi'e kaa jaan' mii' kutu' va kaa'. Te ni koni tu ra xa'a' te jaan' yavi iin itun' vie va.

²⁵ Te xa ña'uu sava nduu' a, ndisu Pablo xiin' Silas ndii, ka'an ra xiin' Ndiosí te xita' tu ra yaa nuu' a. Te sakuu' te ñu'u' vi'e kaa jaan' xini so'o a. ²⁶ Te iin ni taan ndiee' xava'a ndee ni kisi a xa'a' vi'e kaa jaan'. Te xa ndikun sakan', te ni nunja' tu sakuu' yi'e a, te ni ndaxin' tu karena, ña tijn sakuu' te ñu'u' jaan'. ²⁷ Te kij' ni ndoto te xito' vi'e kaa jaan', te ni xini ra ña nunia' yi'e jaan' ndii, ni xta'ni' ra ichi ra, te ka'ni' xiin'

mii' ra, sakan' ña ni xanini ra ndii, xa ni xinu te ñu'u' vi'e kaa jaan'.

²⁸ Ndisu ni ka'an ti'e' Pablo xiin' ra ndii:

—Sätuxu'vi xiin' mii' un', sakan' ña yo'o' ñu'u' sakuu' ndu —ñi kachí ra.

²⁹ Sakan' te ni xikan te xito' vi'e kaa jaan' ñu'u, te ki'i' ni ndava ra ndeta ra mii' naá Pablo xiin' Silas. Te kisi' vi' ña'a' a ña yi'vi ra, te ni xikandu'u' ndiee ra ndee nuu' ñu'u' nuu' Pablo xiin' Silas. ³⁰ Ndi'i jaan' te ni tava' ña'a' ra ikan'. Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, tákui'e, ¿ndee ña saa i, te kaku i nuu' kuachi i? —ñi kachí ra.

³¹ Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Ini un' kuni un' xto'o e' Jesucristo, te kaku un' nuu' kuachi un', yo'ó xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e un' —ñi kachí ra.

³² Sakan' te Pablo xiin' Silas ndii, ni ka'an ra tu'un xa'a' xto'o e' nuu' te jaan' xiin' nuu' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. ³³ Te xa ñuu sakan' ni xaka ña'a' te xito' vi'e kaa jaan', te ni natja ra mii' ni tuxu'vi te jaan'. Sakan' te ni chichi ra xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra kuenta Jesús. ³⁴ Te kij' ndiee' te jaan' vi'e ra ndii, ni taxí ra ña ni xixi te jaan', te va'a va kuni ra xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra xa'a' a ña ini ña xini ña Ndiosí.

³⁵ Kij' ni kitu' kivi' jaan' ndii, ni ti'vi' te kuu' ka'nu' ñuu jaan' iin uvi te xiin' te ka'an ra xiin' te xito' vi'e kaa jaan' ndii:

—Saña' un' te yivi' ñaa' —ñi kachí ra.

³⁶ Sakan' te ni ka'an te xito' vi'e kaa jaan' kuento jaan' xiin' Pablo ndii:

—Te kuu' ka'nu' ni ka'an chuun' xiin' i ña saña' i ndo'ó. Sakan' na kuui' xa kuvi kiee ndo' te ku'un ndo', Ndiosí na ku'un na xiin' ndo' —ñi kachí ra.

³⁷ Ndisu ni nakujin Pablo nuu' te xito' vi'e kaa jaan' ndii:

—Xi'na n̄i kutun' r̄a ndu'u nuu' kua'a' n̄e yivi', t̄e n̄i k'o'n̄i r̄a ndu' v̄i'e kaa tee' ndee n̄i sana'má r̄a ndu'u, t̄e na'in r̄a kuach̄i ndu. T̄e ndu'u ndii, t̄e romano nduu' t̄u ndu'u. T̄e v̄it̄in ndii, kuni r̄a t̄ava' s̄j'e r̄a ndu'u. Kuasa' x̄achi' sakan' ran', na k̄ixin m̄ii' t̄e kuu' ka'nu' jaan' t̄e t̄ava' r̄a ndu —n̄i kachi Pablo.

³⁸ T̄e n̄i ka'an t̄e xiin' jaan' xiin' t̄e kuu' ka'nu' jaan' ña n̄i ka'an Pablo jaan', t̄e n̄i ȳi'vi r̄a kii' n̄i x̄inj̄i so'o r̄a ña t̄e romano nduu' t̄u Pablo xiin' Silas. ³⁹ Xa'a' a jaan' na n̄i xa'an t̄ava' r̄a t̄e jaan' v̄i'e kaa jaan', t̄e n̄i xikan r̄a ña ka'nu' in̄i nuu' r̄a, t̄e n̄i ka'an nda'vi r̄a xiin' r̄a ña k̄iee r̄a ñuu jaan'. ⁴⁰ N̄i ket̄a so'o Pablo xiin' Silas v̄i'e kaa jaan', t̄e kua'an r̄a v̄i'e Lidia. T̄e ikan' n̄i nduuj̄in r̄a xiin' n̄e nakayá xa'a' Jesús, t̄e n̄i xand̄ieni r̄a nimá n̄ia, nd̄i'j̄i jaan' t̄e n̄i k̄iee r̄a kua'an r̄a.

17

So'o n̄i xaa a kii' xika' Pablo ñuu Tesalónica

¹ T̄e Pablo xiin' Silas ndii, n̄i xka'nd̄ia r̄a ñuu ña nani' Anfípolis xiin' ñuu ña nani' Apolonia, t̄e n̄i xaa r̄a ndee ñuu Tesalónica, t̄e ikan' ndii, yoo iin v̄i'e mii' nakayá n̄e judío. ² T̄e Pablo ndii, un̄i ta'an kivi' sábad̄o, ña xinand̄iee' n̄e judío, n̄i xa'an r̄a v̄i'e mii' nakayá n̄ia naa xi xaá r̄a. T̄e nd̄iee' n̄i ndatu'un' r̄a nuu' n̄e jaan' xa'a' ña ka'an t̄u'un' Ndiosí. ³ T̄e n̄i sanakuachi' r̄a ña yoso' nuu' t̄ut̄u Ndiosí jaan' nuu' n̄ia, t̄e s̄akuni' ña'a' r̄a ña ña nduu' Cristo n̄i t̄i'vi' Ndiosí s̄akakú yoo' ndii, n̄i kun̄i a ña kuv̄i a, nd̄i'j̄i jaan', t̄e nat̄iak̄u a. T̄e ka'an t̄u r̄a ndii:

—Jesús, ña ka'an nd̄os̄o' j̄i xa'a' jaan' nduu' Cristo, ña n̄i t̄i'vi' Ndiosí s̄akakú yoo' —n̄i kachi r̄a.

⁴ T̄e sav̄a n̄e judío jaan' ndii, n̄i in̄i n̄ia x̄inj̄i n̄ia Jesús, t̄e n̄i nduuj̄in n̄ia xiin' Pablo xiin' Silas.

T̄e sakan' t̄u n̄i xaa kua'a' va n̄e griego, n̄e ndikún Ndiosí ña kandixa' n̄e judío, xiin' ki'in' ña'a', n̄e kuu' nuu'. ⁵ Ndisu t̄e judío, t̄e n̄i kandixa' ndii, n̄i xakuiñu xava'a r̄a Pablo xiin' Silas. Sakan' na kuu' n̄i nakaya r̄a ki'in' t̄e n̄ia' a xika' sii' ya'ya, t̄e sanasaá' t̄e jaan' n̄e ndiee' ñuu jaan'. T̄e n̄i ki'vi ndiee' r̄a v̄i'e iin t̄e nani' Jason nanduku' r̄a Pablo xiin' Silas, t̄e t̄ava' ña'a' r̄a, t̄e kund̄iak̄a ña'a' r̄a v̄i'e ka'nu' ñuu jaan'. ⁶ Ndisu xa'a' a ña k̄o'o' t̄e jaan' n̄i na'in r̄a ndii, n̄i naka r̄a Jason xiin' inḡa ka t̄e in̄i t̄u xini Jesús. T̄e n̄i kañuu ña'a' r̄a xan nd̄iak̄a r̄a nuu' t̄e kuu' nuu' nuu' ñuu jaan'. T̄e n̄i ka'an ti'e' r̄a ndii:

—T̄e yivi', t̄e sat̄ivi' n̄e yivi' iin yivi' mii' ka ndiee' n̄ia jaan' ndii, n̄i xaa t̄u r̄a ñuu mii' ndiee' e' yo'o' v̄it̄in, ⁷ t̄e Jason kaa' ndii, n̄i nat̄iin ña'a' r̄a v̄i'e r̄a. T̄e sakuu' t̄e jaan' xka'nd̄iá kuento ña ka'an chuun' César, t̄e xa'ndia chuun' ka'nu' ka, sakan' ña ka'an r̄a ndii, yoo inḡa t̄e xa'ndia chuun' ka'nu' ka t̄e nani' Jesús, kachi r̄a —n̄i kachi t̄e jaan'.

⁸ T̄e n̄i nasaa' n̄e kua'a' jaan' xiin' t̄e sanakuachi' kuento ñuu jaan' kii' n̄i x̄inj̄i so'o n̄ia ña n̄i ka'an r̄a. ⁹ Xa'a' a jaan' na n̄i ch̄ikand̄ia Jason xiin' inḡa t̄e yivi' jaan' xu'un', t̄e n̄i s̄ain' ña'a' t̄e jaan'.

So'o n̄i xaa a kii' n̄i xika' Pablo xiin' Silas ñuu Berea

¹⁰ N̄i xaa so'o ñuu, t̄e n̄i t̄i'vi' n̄e in̄i xini Jesús Pablo xiin' Silas ndee ñuu Berea. T̄e kii' n̄i xaa r̄a ñuu jaan' ndii, n̄i xa'an r̄a v̄i'e mii' nakayá n̄e judío. ¹¹ N̄e ndiee' ñuu jaan' ndii, ka'nu' ka in̄i n̄ia t̄e sakan' n̄e ndiee' ñuu Tesalónica jaan'. Kuach̄i ndii n̄i nat̄iin va'a n̄ia t̄u'un va'a xa'a' Jesús, t̄e j̄in kivi' kua'an ndii, sakuaan nd̄i'j̄i n̄ia ña yoso' nuu' t̄ut̄u Ndiosí t̄e kun̄i n̄ia naa' sakan' xna'a' nduu' a

naa sania'á Pablo xiin' Silas. ¹² Ña jaan' na kuii' kua'a' va ne judío jaan' ni iní xini Jesús. Te sakan' tu kua'a' ña'a' griega, ne ka'nu' xiin' te yivi' ndii, ni iní nja xini nja Jesús.

¹³ Ndisu kij' ni xini te judío, te ndiee' ñuu Tesalónica, kuento ña ka'an ndoso' tu Pablo tu'un Ndiosí ñuu Berea jaan' ndii, ni xa'an tu ra ijan', te ni kiku' ra ne yivi' kua'a', ne ndiee' ñuu jaan', sanasaá' ña'a' ra. ¹⁴ Ndisu ne iní xini Jesús ndii, numi' va, te ni ti'vi' nja Pablo ndee yu'u' miji ka'nu'. Te Silas xiin' Timoteo ndii, ni ndoo ra ñuu Berea jaan'. ¹⁵ Te yivi', te ni xa'an xiin' Pablo ndii, ndee ñuu Atenas ni xa'an nakoo ña'a' ra. Te kij' ndi'i ni ka'an chuun' Pablo xiin' ra ña ka'an ra xiin' Silas xiin' Timoteo ña yachi' va kixin te jaan' ñuu Atenas mii' ndu'u' Pablo jaan' ndii, ni nandiko' ra.

So' o ni xaa a kij' ni xika Pablo ñuu Atenas

¹⁶ Te kij' ndu'u' Pablo ñuu Atenas jaan' ndiatu' ra te jaan' ndii, ni tuxu'vi' va nimá ra kij' ni xini ra ña chitu' vi' ñuu jaan' yoo ndiosí saka. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na ni ndatu'un' ndi'i ra nuu' ne judío jaan' vi'e mii' nakaya nja, xiin' nuu' ne tuku', ne xaka'nu' Ndiosí. Te sakan' tu ni xaa ra i'in kivi' nuu' yoo ka xika' ya'vi'. ¹⁸ Te sava te ndikún xata' ña ni sania'á iin ti'vi' te nani' epicúreos xiin' sava te ndikún xata' ña ni sania'á iin ti'vi' te nani' estoicos ndii, ni kani ta'an ra kuento xiin' Pablo. Te ni ka'an sava te jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' tu a sania'á te ka'an saka kaq'? —ni kachi' ra.

Te sava tuku' ra ni ka'an ndii:

—Kuain' te ka'an ndoso' xa'a' inga nuu' ndiosí nduu' ra —ni kachi' ra.

Ni ka'an te jaan' ña jaan' sakan' ña ni ka'an ndoso' Pablo tu'un va'a nuu' ra xa'a' Jesús, xiin' xa'a' ña natjaku' e' kij' kuvj' e'.

¹⁹ Sakan' te ni xaka te jaan' Pablo te kua'an ra xiin' ra iin xaan' mii' nakaya te xini tuni mii' nani' a Areópago, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáa kuvj' sania'á un' ndu'u' xa'a' ña xaa' ña ka'an ndoso' un' jaan'? ²⁰ Kuachi' ndii ña siin' tu ka'an un' xtuu ndu, sakan' na kuni kundani ndu ndee xa'a' ka'an a —ni kachi' ra.

²¹ Sakan' ña sakuu' ne ndiee' ñuu jaan' xiin' ne tuku', ne ndiee' tu ijan' ndii, xa nuu' ndatu'un' nja uun xini so'o nja xa'a' ndee ka ña tuu nja nduu' ña xaa' nuu' nja.

²² Sakan' te ni xikuin ndichi Pablo ma'in' vi'e Areópago jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' ñuu Atenas yo'o' ndii, xa kundani yu'u' ña tiin' ka'nu' va ndo'ó ña kandixa' ndo'.

²³ Sakan' ña kij' ni xka'ndia i ya'ya ñuu ndo' mii' ita' yukun' kuali' mii' xaka'nu' ndo' kua'a' va ña kandixa' ndo' jaan' ndii, ni xini tu i iin' iin yukun' lulu mii' yoso' iin yu'u' ña ka'an ndii: “Xa'a' Ndiosí ña koo' xini.” Sakan' yoso' a. Suu xa'a' Ndiosí, ña xaka'nu' ndo' jaan' tee' ndee xini ndo' a, kuaxi yu'u' ka'an ndoso' i nuu' ndo' vitin.

²⁴ Ña jaan' nduu' ña ni xa'a' iin yivi' te sakan' tu sakuu' ña yoo nuu' ñu'u' iin yivi', xa'a' a jaan' na suvi' a nduu' xt'o'o ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi'. Te ndü'u' a ndee iin yukun' ña xa'a' nda'a' te yivi', ²⁵ ni ndee koo' tu ndee iin e' kuvj' chindiee' ña'a' ndee naa kumi' e' iin ña kuni nuu' a. Sakan' ña koo' a kuni xachi' nuu' a jaan', suu jaan' ndii mii' a taxi' kivi' ñuu sakuu' e', xiin' ña na'in' tachi' e', xiin' sakuu' ña kuni nuu' e'. ²⁶ Te xiin' iin ndaa' te yivi' ni xa'a' Ndiosí sakuu' nuu' ne yivi' iin yivi', te kundiee i'in ne jaan' kani' iin yivi'. Te kij' tia'an koo ndee iin e' ndii, ni ndoo a kuento amaaj xiin' mii' kundiee e', ²⁷ te nanduku' ña'a' sakuu' e',

tee' ndee nanduku' nianí ña'a' e' ndii, na'in ña'a' e', sakan' ña xika' yoo a nuu' i'in e'. ²⁸ Kuachi ndii suvi a xaa' sakan' te tiaku e', xiin' ña xiko' kuiin e', xiin' ña yoo e'. Naa ni ka'an sava te ichi' ndo'ó, te ni ke'i kuento ndatun' kua'an ndii: "Si'e Ndiosí nduu' e'", ni kachi ra.

²⁹ Te xa'a' a ña si'e Ndiosí nduu' e' ndii, va'a kanini e' ña nduu' Ndiosí ndee naa ña xa'a nda'a' te yivi' xiin' oro, xiin' plata, xiin' yuu' saa xanini mii' ra. ³⁰ Te Ndiosí ndii, ni ka'an kuachi a xiin' ne yivi' xa'a' ña naa' ni kuu' ña xta'an'. Ndisu vitin ndii, ka'an chuun' a xiin' sakuu' yoo', ne ndiee' kani' iin yivi', ña nama e' nimá e' xa'a' kuachi e' te saa e' ña kuni a. ³¹ Sakan' ña xa ni chindu'u' a iin kivi' ña sana'ma ndaku a sakuu' ne yivi' xa'a' kuachi ña. Te saa a ña jaan' xiin' nda'a' iin te yivi', te xa ni sakuiso' chuun' a xa'a' chuun jaan'. Te ni nia'a a nuu' sakuu' e' xa'a' ña jaan', sakan' ña ni sanatiaku ña'a' a —ni kachi Pablo.

³² Te kij' ni xini so'o ne yivi' jaan' ña natiaku ne xi'i ndii, sava ña ni xandi'i xiin' Pablo, te sava tuku ña ni ka'an ndii:

—Inga kivi' kuni kuni so'o ka ndu xa'a' ña ka'an un' ka' —ni kachi ña.

³³ Sakan' te ni keta Pablo tein ne yivi' jaan' kua'an ra. ³⁴ Te sava ne yivi' jaan' ndii, ni natiin ña tu'un va'a xa'a' Jesús ña sania'á Pablo, te ni nduiin ña xiin' ra. Te tein ne jaan' ka'ni iin te nani' Dionisio, iin te xa'ndia chuun' xa'a' Areópago jaan' nduu' tu te jaan'. Te ka'ni tu iin ña'a' nani' Damaris, xiin' inga ka ne yivi' ikan'.

18

So'o ni xaa a kij' xika' Pablo ñuu' Corinto

¹ Te kij' ni ndi'i ña jaan' ndii, ni keta Pablo ñuu' Atenas jaan' te kua'an ra ñuu' ka'nu' ña nani'

Corinto. ² Te ikan' ni xini ta'an' ra xiin' iin te judío te nani' Aquila, te ni tuvi' ñu'u' Ponto. Sakan' ndia'vi' kivi' kua'an ña ni kiee te jaan' ñu'u' Italia, te ni xaa ra ñuu' Corinto jaan' xiin' ña si'i ra Priscila. Sakan' ña Claudio, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' Roma, ni ka'an chuun' ña kiee sakuu' ne judío ñuu' jaan'. Te ni nduiin Pablo xiin' ña. ³ Te xa'a' a ña iin ndaa' nuu' chuun xaa' Pablo xiin' Aquila jaan' ndii, ni ndoo ra ndu'u' ra xiin' ña, te sachuun' inga' ra xiin' ña, sakan' ña ne xa'a vi'e toto nduu' ña. ⁴ Te saa kivi' sábado, ña xinandiee' ne judío ndii, ni xa'an Pablo vi'e mii' nakayá ña, te ni ndatu'un' ra xiin' ña, xiin' ne griego xa'a' Jesús te ini ña kuni ña a.

⁵ Te kij' ni xaa Silas xiin' Timoteo ñuu' Corinto jaan', ña ni kiee ra ndee ñu'u' Macedonia ndii, ndee xa nuu' tu'un va'a xa'a' Jesús ka'an ndoso' Pablo, te ndiee' yu'u' ra nuu' ne judío jaan' ña suvi a nduu' Cristo, ña ni tu'vi' Ndiosí sakahú yoo'. ⁶ Te ndii, xa'a' a ña xikuita'nú ne judío jaan' nuu' tu'un va'a ña ka'an ndoso' Pablo, te kani'a tu ña xiin' ra ndii, ni kisi ra toto ra ka'an ra ndii:

—Xa kuenta mii' ndo' nduu' ña kundo'o ndo' xa'a' kuachi ndo' nuu' Ndiosí, koo' kuachi kumi' ka yu'u xa'a' ña jaan'. Te ndee vitin ndii, nuu' ne tuku' ku'un ka'an ndoso' i tu'un va'a —ni kachi ra.

⁷ Sakan' te ni keta Pablo mii' nakayá ne judío jaan' te kua'an ra vi'e iin te nani' Justo. Te jaan' ndii, xito' ka'nu' ra Ndiosí, te iin' vi'e ra yatun xiin' vi'e mii' nakayá ne judío jaan'. ⁸ Te Crispo, te kuu' nuu' tuxin vi'e mii' nakayá ne judío jaan' ndii, ni ini ra xini ra xto'o e' Jesús, te sakan' tu sakuu' ne ndiee' vi'e ra. Te ki'in' tuku ne ñuu' Corinto jaan', kij' ni xini so'o ña ña ni ka'an ndoso' Pablo ndii,

n̄i in̄i n̄ia xini n̄ia xto'ŋ e' Jesús, te n̄i ch̄ich̄i n̄ia kuenta a.

⁹ Sakan' te n̄i satuví xiin' mii' xto'ŋ e' Jesús nuu' Pablo ñuu, te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Kuän yi'vi un' ka'an ndoso' un' xa'a' i, ka'an na ka'an un', te v̄ikuijn un'. ¹⁰ Kuach̄i ndii yoo i xiin' un', te k̄o' ndeē ijn ne yivi' kuv̄i t̄ijn yo'ó te satuxu'vi n̄ia yo'ó, sakan' ña yoo kua'a' ne nduu' kuenta i ñuu yo'o' —n̄i kach̄i a xiin' r̄a.

¹¹ Sakan' na n̄i ndoo r̄a ikan' ijn kuiya yoso' sava sania'á r̄a ne ñuu Corinto jaan' tu'un Ndiosí.

¹² Ndisu kii' n̄i nduu Galión te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' Acaya jaan' ndii, n̄i nakata sava ne judío kuento n̄ia, te n̄i t̄ijn n̄ia Pablo, te n̄i xan ndiaka ña'a' n̄ia vi'e mii' xa'nú te yivi' kuach̄i ¹³ ka'an n̄ia ndii:

—Te yo'ŋ ndii, tianu' r̄a ne yivi' te saka'nu' n̄ia Ndiosí ña nakuitá xiin' ña ka'an tu'un ndei' ndu —n̄i kach̄i n̄ia.

¹⁴ Te kii' xa xito' ka'an Pablo xa'a' r̄a ndii, n̄i ka'an Galión xiin' ne jaan' ndii:

—Naa' sakan' te yoo xna'a ijn kuach̄i vie, uun ijn ña n̄ia'a ña n̄i xaa te yo'o' ndii, kun̄i so'ŋ i ña ka'an ndo', ne judío. ¹⁵ Ndisu naa' kani' ta'an' ndo' xa'a' kuento kuj̄ti', xiin' xa'a' ña kandixa' ndo', xiin' xa'a' tu'un ndei' mii' ndo' ndii, kuni kunduu yu'u te xa'nú kuach̄i xa'a' ña jaan'. Sakan' na kiii' ñaa' mii' ndo' xini saa saa ndo' xiin' a —n̄i kach̄i r̄a.

¹⁶ Sakan' te n̄i tava' r̄a ne jaan' vi'e mii' xa'nú r̄a kuach̄i jaan'. ¹⁷ Te n̄i t̄ijn sakuu' ne jaan' Sóstenes, te kuu' nuu' t̄ix̄in vi'e mii' nakayá n̄ia, te n̄i kutun' ña'a' n̄ia nuu' a mii' xa'nú Galión kuach̄i jaan'. Ndisu te jaan' ndii, n̄i xaa r̄a kuenta kuu' vi' ne jaan'.

So'ŋ n̄i xaa a kii' n̄i n̄andiko' Pablo ñuu Antioquía

¹⁸ Te n̄i ndoo ka Pablo ñuu Corinto jaan' kua'a' kivi'. Ndi' i jaan', te n̄i ndei' r̄a ne in̄i xini Jesús, ne ndiee' ikan', te ku'un r̄a ñu'u' Siria. Te kua'an tu Aquila xiin' Priscila xiin' r̄a. Te ñuu Cencia mii' k̄i'in n̄ia tundoo', tun' kua'an n̄ia jaan', n̄i k̄iee ti'e xini' Pablo jaan', sakan' ña xa n̄i tax̄i r̄a kuento r̄a nuu' Ndiosí. ¹⁹ Te kii' n̄i xaa n̄ia ñuu Éfeso ndii, n̄i nakoo Pablo Aquila xiin' Priscila ñuu jaan'. Te kua'an r̄a vi'e mii' nakayá ne judío, te n̄i ndatu'un' r̄a xiin' ne nakayá ikan'. ²⁰ Te n̄i ka'an nda'vi ne jaan' xiin' r̄a ña ndoo ka r̄a xiin' n̄ia ndia'vi' kivi', ndisu n̄i x̄in r̄a, ²¹ süu' jaan' ndii n̄i ndei' ña'a' r̄a ka'an r̄a xiin' n̄ia ndii:

—Kix̄in ndi'e' tuku i yo'o' naa' sakan' kuni Ndiosí —n̄i kach̄i r̄a.

Te n̄i k̄i'in r̄a tundoo' ñuu Éfeso jaan', te n̄i ket̄a r̄a kua'an r̄a.

²² Te kii' n̄i xaa r̄a ñuu Cesarea ndii, n̄i ket̄a r̄a tundoo' jaan', te n̄i kaa r̄a ñuu Jerusalén, te kua'an n̄akuatu r̄a ne nduu' kuenta Jesús. Ikan' te n̄i n̄akaa' r̄a ñuu Antioquía.

²³ Te ñuu Antioquía jaan' n̄i ndoo Pablo ndia'vi' kivi', ikan' te n̄i ket̄a r̄a kua'an r̄a i'in ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galacia xiin' nuu' ñu'u' Frigia nakata' n̄i' r̄a ne nduu' kuenta Jesús nuu' ichi' a.

Ka'an ndoso' Apolos xa'a' Jesús ñuu Éfeso

²⁴ Te kivi' jaan' n̄i xaa ijn te judío, te nani' Apolos, ñuu Éfeso, te jaan' ndii, ñuu Alejandria n̄i k̄iee r̄a, te chuun va r̄a xiin' ña ka'an ndoso' r̄a, te xini va tu r̄a saa yoo ña yoso' nuu' tutu Ndiosí.

²⁵ Te jaan' ndii, n̄i sakuaan ndi' i tu r̄a xa'a' ichi' xto'ŋ e' Jesús. Te xiin' ijn kani' nimá r̄a ka'an ndoso' r̄a, te ndaku va sania'á tu r̄a xa'a' Jesús, tee' ndee xa'a' ña n̄i sakuchi' Juan ne yivi' kuenta ña nama' n̄ia nimá kuj̄ti' n̄ia xini

ra. ²⁶ Te ni xa'a' a ra ka'an ndoso' ndituní ra ví'e mií' nakayá ne judío. Ndisu kijí' ni xinjí so'ó Aquila xiin' Priscila ña ni ka'an ra jaan' ndii, ni xaka ña'a' nja mií' kōo' yoo, te ni sanakuachi' ndi'í ka nja ichi' Ndiosí nuu' ra.

²⁷ Te xa'a' a ña kuni ku'un Apolos jaan' nuu' ñu'u' Acaya ndii, ni xandijeni ña'a' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ñuu' Éfeso jaan', te ni ke'í nja jin tutu nuu' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' ñu'u' Acaya jaan', ña natijn va'a nja te jaan'. Te kijí' ni xaa Apolos ikan' ndii, ni chindije' kua'a' ra ne yivi', ne ni inji xini Jesús ni xaa Ndiosí xa'a' a ña ndani mji' ña'a' a. ²⁸ Sakan' suu ndije' va ni sandoó kui'e ra ne judío, ne inji xini Jesús, mií' chitu' kaa'. Te xiin' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ni nia'a ra ne jaan' ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tí'vi' Ndiosí sakakú yoo'.

19

Sq'o ni xaa a kijí' xika' Pablo ñuu' Éfeso

¹ Ndu'u' ka Apolos ñuu' Corinto jaan', te Pablo ndii, xa ndi'í ni xinu'ni ra kanii' tejn iku', te xa ni xaa ra ndee' ñuu' Éfeso. Te ikan' ni xinjí ta'an' ra xiin' sava te ndikún ichi' Jesús. ² Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá ni natijn ndo' Espíritu Santo kijí' ni xa'a' inji ndo' xini ndo' Jesús? —ni kachí ra.

Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Ni ndee' tia'an kuni so'ó ndu naa' yoo jin Espíritu Santo —ni kachí ra.

³ Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' Pablo ndii:

—¿Ndee nuu' ña chichi' ni natijn ndo'ó na sakan'? —ni kachí ra.

Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Ña chichi', ña ni sania'á Juan kujití', ni natijn ndu —ni kachí ra.

⁴ Te ni ka'an ka Pablo xiin' ra ndii:

—Ña ni chichi' ña ni sania'á Juan jaan' ndii, kuenta ña nama' e' nimá e' xa'a' kuachi' ña xaa' e' kujití' nduu' a. Te ni ka'an tu ra xiin' ne yivi' ña inji nja kuni nja ña kuaxi xata' ra, te ña jaan' nduu' Jesús, ni kachí ra —ni kachí Pablo.

⁵ Te kijí' ni xinjí so'ó ra ña jaan' ndii, ni chichi' ra kuenta xto'ó e' Jesús. ⁶ Te kijí' ni tondia nda'a' ña'a' Pablo ndii, ni xikui'nu' Espíritu Santo sakuu' te jaan', te ni xa'a' ka'an ra tu'un' ña xini ra, te ni ka'an tiakú tu ra. ⁷ Te ña sakuu' te yivi' jaan' ndii, uxí uvi ta'an kuu' ra.

⁸ Te nii' uní ta'an yoo' ni xa'an Pablo ví'e mií' nakayá te judío ñuu' jaan', te ni ndatu'un' ndijeni ra xiin' te jaan', te ni xika ra sakandixa' ña'a' ra ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá te jaan'. ⁹ Ndisu kua'a' va te jaan' ni xaxji nimá, te nuu' chitu' ni kania'a ra xa'a' ichi' xaa' ña ka'an ndoso' Pablo jaan'. Sakan' na ni kuxjoo ra nuu' te jaan', te ni naka siin' ra te inji xini Jesús, te kua'an ra xiin' te jaan' ví'e mií' sania'á jin te nani' Tiranno. Te saa kivi' ni ndatu'un' ndi'í ra xiin' te jaan' ikan'. ¹⁰ Te sakan' ni xaa ra nii' uvi kuiya. Sakan' na kuií' ni xinjí so'ó sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia jaan' tu'un' va'a xa'a' xto'ó e' Jesús, ne judío xiin' ne griego.

¹¹ Te xiin' ña ndije' Ndiosí ni xaa Pablo ki'in' chuun ka'nu' koo' chukuu'. ¹² Te ndee' pein ra xiin' toto' taa' nuu' ra ni k'ín ne yivi', te kua'an nja xiin' a mií' ndiee' ne kuni kuví, te ni nda'a nja nuu' kui'e ña ndo'o' nja. Te sakan' tu ni kije' ña ndiva'a nimá nja.

¹³ Ndisu sava te judío, te xika' ya'ya tava' ña ndiva'a nimá ne yivi' ndii, ni xaa na ra ña nduxa' ña tava' ra ña ndiva'a nimá ne yivi' xiin' ña ndije' xto'ó e' Jesús ka'an ra ndii:

—Xiin' ña ndíee' Jesús, ña ka'án ndoso' Pablo xa'a', ka'án chuun' ndu xiin' ndo'. Kua'an kíee ndo' —ñi kachj ra.

¹⁴ Te xaa' ña jaan' ndii, te uxa ta'an si'e iin sutu ka'nu' judío, te ñi ñani' Esceva, nduu' ra. ¹⁵ Ndisu ñi ka'an ña ndíva'a jaan' xiin' ra ndii:

—Jesús ndii, xini ña'a' i, te xini tu i yoo nduu' Pablo. Ndisu ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' ndo' na ka'an ndo' ña jaan'? —ñi kachj a.

¹⁶ Xa sakan' ñi, te ñi xikoso' ndi'i' ña'a' te yivi', te naá ña ndíva'a nimá jaan', te ñi kanando ña'a' ra. Te mii' va ñi kuu ra xiin' te jaan', ndee ñi xinu iin' vichi' ti'e' sakuu' ra vi'e jaan', te ñi tuxu'vi xava'a tu ra.

¹⁷ Te kij' ñi xini sakuu' ne ndiee' ñuu' Éfeso kuento xa'a' ña jaan', ne judío xiin' ne griego ndii, ñi yi'vi xava'a ña. Te ñi xito ka'nu' va ña ña ndíee' xto'o e' Jesús mii' ka. ¹⁸ Te kua'a' va tu ne sakan' ñi xa'a' iní xini Jesús ndii, kuaxi ña na'má ña kuachi ña xa'a' ña ña'a' ña xaa' ña. ¹⁹ Te kua'a' ne ñi xaa ña tu'va ndii, ñi ndasaiin ña sakuu' tutu mii' yoso' tu'un tu'va jaan', te ñi xa'mi ña a nuu' sakuu' ne yivi'. Te kij' ñi natava' ña kuenta xa'a' ya'vi tutu jaan' ndii, ñi keta a uvi xiko uxi mii' xu'un' yuu' plata xa'a' sakuu' a. ²⁰ Xa'a' a jaan' na so'o ndíee' ka kiku tu'un va'a xa'a' xto'o e' Jesús, te kua'a' ka tu ne yivi' iní xini a. Sakan' ña xini ña ña kumi' a kua'a' ña ndíee'.

²¹ Kij' ndi'i' ñi xka'ndia sakuu' ña ñi yoo jaan' ndii, ñi ka'an Pablo xiin' nimá ra ña ku'un ra ñuu' Jerusalén kij' ndi'i' xka'ndia ra ñu'u' Macedonia xiin' ñu'u' Acaya. Te ñi ka'an tu ra ndii:

—Kij' ndi'i' saa i ña jaan' ndii, kuni a ku'un tu i ñuu' Roma —kachi ra.

²² Te ñi ti'vi' ra uvi ta'an te xachuun' inga' xiin' ra ñu'u'

Macedonia, Timoteo xiin' Erasto. Te mii' ra ndii, ñi ndoo ra ñu'u' Asia jaan' ndia'vi' ka kivi'.

So'o ñi xaa a kij' ñi ka'an ndoso' Pablo ñuu' Éfeso

²³ Te sava ñi kij' sakan' ñi xa'a' xi'é kua'a' ne ñuu' jaan' xini ña ichi' xaa' ña ka'án xa'a' Jesús. ²⁴ Kuachi ndii ñi yoo iin te xachuun' xiin' plata ñuu' jaan' te ñani' Demetrio. Te jaan' ndii, xa'a ra yukun' kuali' kuenta ndiosí Diana. Te kua'a' va xu'un' ñi kanando te xachuun' nuu' ra xa'a' ña jaan'. ²⁵ Xa'a' a jaan' na ñi nakaya ra te jaan' xiin' tuku te xaa' tu naa chuun' jaan', te ñi ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, te xaa' tu chuun' yo'o' ndii, xini ndo' ña ña kaa' tiaku e'.

²⁶ Ndisu xa xini e', te xa xini tu e' kuento ña süu' ñuu' Éfeso yo'o' kujti' xa ñi sakandixa' Pablo jaan' kua'a' ne yivi' xiin' ña sania'á ra, süu' jaan' ndii yatin' kanii' nuu' ñu'u' Asia. Te ka'án ra ña ña xa'a nda'a' e' ndii, süu' ndiosí nduu' a. ²⁷ Te süu' chuun' ña xaa' kujti' e' iyo ndoñu'u', süu' jaan' ndii ndee vi'e' mii' xaka'nu' sakuu' yo'o' ndiosí chie' Diana iyo ndoñu'u'. Te sakan' ndoñu'u' ña xaka'nu' ña'a' sakuu' ne ndiee' ñu'u' Asia xiin' ne ndiee' kanii' iin yivi' —ñi kachi ra.

²⁸ Te kij' ñi xini so'o ra ña jaan' ndii, ñi nasaa' xava'a ra, te ñi kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Ña' ka'nu' nduu' ndiosí yoo' Diana, ne ñuu' Éfeso —kachi ra.

²⁹ Te iin kaní' tío', te ñi sana xini' ne yivi' kanii' ñuu' jaan', te ñi tijn ña Gayo xiin' Aristarco. Te jaan' ndii, ñu'u' Macedonia ñi kíee ra, te ndiaka' ta'an' ra xiin' Pablo. Ikan' te ñi ki'vi sakan' mofo ña vi'e' ñuu' mii' nakaya ne yivi' ndiaka' ña uvi saa' te jaan'. ³⁰ Te Pablo ndii, ñi kuni ra ku'un ra mii' ñi nakaya ne ñuu' jaan', ndisu ñi taxí ne nakaya xa'a' Jesús

xiin' ra ña ku'un ra. ³¹ Te sakan' tu sava te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Asia jaan', te xini ta'an' xiin' Pablo ndii, ni t'vi' ra tu'un ka'an nda'vi ra ña ku'un ra v'e ñuu jaan'.

³² Te ne yivi', ne ni nakaya v'e ñuu jaan' ndii, nakuita xachi' kuento nja, sava nja ka'an xa'a' jin ña'a, te tuku nja ka'an xa'a' tuku a. Te yatin' sakuu' nja xini ndee xa'a' ni ndujin nja ikan'. ³³ Te sava ne judío, ne ka'ni tein ne kua'a' jaan' ndii, ni chinda'a' nja jin te nani' Alejandro te ka'an ra xiin' ne kua'a' jaan'. Sakan' te ni kataní nda'a' te jaan' nuu' nja ña koq taxin' yu'u' nja, te ni kunj ra ka'an ra xa'a' ne judío nuu' nja. ³⁴ Ndisu kiji' ni xini nja ña te judío nduu' tu mii' ra ndii, ni xa'a' kuaa' sakuu' nja, te sakan' ni xaa nja yatin' uvi ta'an hora ka'an nja ndii:

—Ña' ka'nu' va nduu' ndiosí yoo' Diana, ne ñuu' Éfeso —ni kachi nja.

³⁵ Te kiji' ni sajin kuiin ña'a' te kuu' ka'nu' nuu' ñuu' jaan', sakan' te ni ka'an ra xiin' nja ndii:

—Ndo'ó, ne ñuu' Éfeso, sakuu' ne yivi' jin yivi' xini ña yoo', ne ndiee' ñuu' Éfeso, nduu' ne kumi' kuenta ña xito' e' yukun' ndiosí ka'nu' Diana xiin' ña niania' a', ña ni nuu' ndivi'. ³⁶ Te xa'a' a ña ña ndaku xna'a' nduu' ña jaan' ndii, kundjeë taxin' ndo', te saa ndo' ndee jin ña'a' xiin' tu'un kui'e. ³⁷ Sakan' ña te yivi', te ni kixin ndjaka ndo' yo'o' ndii, koo' a ni xakuina' ra yukun' e' ni ndee ni kanja'a tu ra xa'a' ndiosí e' jaan'. ³⁸ Sakan' na kuii' naa' yoo jin ña kuni chindu'u' Demetrio kuachj xa'a' uun te xachuun' xiin' ra ndii, xa yoo v'e mii' xa'nú te yivi' kuachj. Ikan' yoo te xa'nú kuachj. Ikan' kuvj ku'un chindu'u' ra kuachj xa'a' ta'an' ra. ³⁹ Te naa' yoo inga ka xa'a' kuni ka'an kuachj ndo' ndii, kiji' koq

junta ka'nu', te ndoo e' kuento xa'a' ña jaan' saa ka'an chuun' tu'un ndei' e'. ⁴⁰ Kuachj ndii, xa'a' ña ni nakuchi e' vitin ndii, iyo tin kuachj ne yivi' yoo' nuu' te xa'ndia chuun' ka'nu' ña xiin' a kundjeë taxin' e'. Sakan' ña koo' ndee jin ña kuvj ka'an e' xa'a' e' naa' ndatu'un' te jaan' yoo' ndee xa'a' ni xaa e' sakan' —ni kachi ra.

⁴¹ Te kiji' ndi'i ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni sandutía ra ne jaan' v'e jaan'.

20

S'o' ni xaa a kiji' xika' Pablo ñu'u' Macedonia xiin' ñu'u' Grecia

¹ Te kiji' ni xikuin ña ni nakuchi ne kua'a' jaan' ndii, ni nakaya Pablo ne inji xini Jesús ndiee' ñuu' Éfeso jaan', te ni xandieni ña'a' ra. Ndi'i jaan', te ni ndei' ña'a' ra, te ni keta ra kua'an ra ñu'u' Macedonia. ² Te kiji' ndi'i ni xka'ndia ra ñu'u' jaan' xandieni kua'a' ra ne inji xini Jesús ndiee' ikan' xiin' ña ka'an ra ndii, sakan' v'i' te ni xaa ra ñu'u' Grecia. ³ Te ni ndoo ra ikan' unj ta'an yoo'. Te kiji' xa xito' kji'in ra tundoo', te ku'un ra ñu'u' Siria ndii, ni xini ra kuento ña ni ndatu'un' tuni ne judío ña ka'ni' ña'a' nja. Sakan' na kuii' ndee chaa' ka ni kunj ra nandiko' xa'a' ra nuu' ñu'u' Macedonia. ⁴ Te ni xa'an ki'in' te yivi' xiin' ra. Jin ra nani' Sópater, te ni kjeë ñuu' Berea, te inga ra nani' Aristarco xiin' inga te nani' Segundo. Te ñuu' Tesalónica nduu' uvi saa' te jaan'. Te inga ra nani' Gayo, te ni kjeë ñuu' Derbe xiin' inga te nani' Timoteo. Te inga ra nani' Tíquico xiin' inga te nani' Trófimo. Te ñu'u' Asia nduu' uvi saa' te jaan'. ⁵ Te jaan' ndii, ni kji'in ichi' ra, te ni ndiatu ra ndu'u' ñuu' Troas. ⁶ Te kiji' ni ndi'i viko' kuenta ña xixi' ne judío xita' va'a' ña koo' yuchi' levadura saká xiin' ndii, ni kjeë ndu ñuu' Filipos, te ni ko'ni ndu jin tundoo' te kua'an ndu. Te

u'un ta'an kivi' ni ya'a, te ni xaa ndu nuu Troas jaan' mii' ndiatu' te jaan' ndu. Te ni ndoo ndu ikan' uxā ta'an kivi'.

Sq'o ni xaa a kij' ni ka'an ndoso' Pablo nuu Troas, te ni ndei' ta'an' ra xiin' ne yivi' ikan'

⁷ Te kivi' nuu' xa'a' ximana ndii, ni nakaya ndu te kuxi ndu ña xaxi' xakuua' kuenta ña ni xixi Jesús. Te xa'a' a ña kitu' tukū kivi' kije ndu te ku'un ndu ndii, ni sania'á Pablo ne iní xini Jesús ndee ni kuū na nuu. ⁸ Te cuarto vi'e sukun mii' ni nakaya ndu jaan' ndii, ni yoo kua'a' kaā tuūn tixin a. ⁹ Te in te sava, te nani' Eutico ndii, ndu'u' ra yu'u' ventana vi'e jaan' kuni kusun xava'a ra. Te xa'a' a ña na'a' va ni ka'an ndoso' Pablo na ni kanando ma'na te jaan'. Sakan' na kuui' ndee piso ña uní mii' ndiee' ndu jaan' ni kije ra, te ni nama ra ndienū. Te kij' ni ndoní' i ña'a' ne yivi' ndii, xa ni xi' i ra. ¹⁰ Sakan' te ni nuu Pablo, te ni nakanu' ra xata' nuu' nde' i te jaan', te ni numi ra a. Te ni ka'an ra xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Kündi'ni ndo' sakan' ña xa ni natjaku ra —ni kachi ra.

¹¹ Ikan' te ni kaā ka Pablo cuarto jaan', te ni ta'vi' ra xita' va'a, te ni xixi ndu ña xaxi' xakuua' kuenta Jesús. Sakan' te ni nakaa ka ra ni ka'an ndoso' ra ndee ni kitu'. Sakan' te ni kije ndu kua'an ndu. ¹² Te ni naka tiaku ne yivi' te sava jaan', te kuan nu'u nia xiin' ra, xa'a' a jaan' na va'a xava'a kuni nia.

Kua'an Pablo nuu Mileto

¹³ Te ndu'u ndii, xi'na ndu ni ki'in ichi' kua'an ndu, sakan' na ni ko'ni ndu tundoo' te ndiatu' ndu Pablo ndee nuu Asón, sakan' ña ni kuni ra ku'un xa'a' ra. ¹⁴ Te kij' ni nata'an' ndu xiin' ra nuu Asón jaan' ndii, ni ndi'vi' ra tundoo' te kua'an sakuu' ndu ndee nuu Mitilene. ¹⁵ Te tukū kivi' ni kije ndu nuu jaan', te ni xka'ndia ndu

nuu' nu'u' Quío. Te kij' ni kitu' inga ka kivi' ndii, ni xka'ndia ndu ya'in nuu' nu'u' Samos. Te inga ka kivi' ndii, ni xaa ndu nuu Trogilio. Te tukū kivi' ni xaa ndu ndee nuu Mileto. ¹⁶ Sakan' ña ni chituni Pablo ña xka'ndia xioo ra nuu Éfeso, sakan' ña ni kuni ra kuū kuachi ra nuu' nu'u' Asia. Kuachi ndii ndi'ni ra xaa ra nuu Jerusalén, te naa' ni kuvj ndii, xa ikan' yoo ra kij' koō vjko' ka'nu' ña nani' Pentecostés.

Kani kuento Pablo te xito' ne nakaya xa'a' Jesús, ne ndiee' nuu Éfeso

¹⁷ Te ni ti'vi' Pablo te yivi' te ka'an ra xiin' te xixa, te xito' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' nuu Éfeso jaan', te kixin ra nuu Mileto jaan'. ¹⁸ Kij' ni xaa te jaan' ikan', te ni ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Xini ndo'ó saa ni xachuun' i sakuu' kivi' kij' ni ndu'u' i xiin' ndo' ndee kivi' nuu' kij' ni xaa i nuu' nu'u' Asia yo'o', ¹⁹ te sakuu' kivi' tu ni xika nuu' i nuu' xto'o e' xiin' sakuu' ña nda'vi kuu' nimá i, xiin' ña ni xitja tikui nuu' i xa'a' ndo'ó, xiin' ña ni xaa ne judío xiin' i kij' ni sando'o' nia yu'u. ²⁰ Te xini ndo'ó ña sakuu' ichi' ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña va'a mji' ndo', te chindiee' a ndo'ó. Te ni sania'á i ndo'ó tu'un va'a nuu' kua'a' ne yivi'. Te sakan' tu ni xaa i vi'e i'in ndo'. ²¹ Ni ka'an ndoso' i nuu' ne judío xiin' nuu' ne tuku' ña nama nia nimá nia xa'a' kuachi nia te saa nia ña kuni Ndios, te iní nia kuni nia xto'o e' Jesucristo.

²² Te vitin ndii, ndiee' xaka' Espiritu Santo yu'u ña ku'un i nuu Jerusalén, te xini i ndee ña kundo'o i ikan'. ²³ Te ndii, xini kujti' i ña i'in nuu mii' kua'an i ndii, sakuni' Espiritu Santo jaan' yu'u ña kunaā i vi'e kaā, te koō tu i kua'a' tundo'o'. ²⁴ Ndisu nuu' mji' i ndii, ndiaa ya'vi' xachi' kivi' nuu i. Süu' jaan' ndii ndiaa

ya'vi' ka ña saxinú i chuun ña ni sakuiso' chuun' xto'o e' Jesús yu'u, ña ndiee' yu'u' i xa'a' tu'un va'a, ña ka'an xa'a' ña ndani mji' Ndiosí yoo'.

25 Te vitin ndii, ka'an i xiin' ndo' ña xiní i ña ndee jin ndo'ó, ne ni yoo i xiin' ka'an ndoso' i xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e' ndii, künj ka ndo' nuu' i. 26 Ña jaan' na kuii' ka'an kaxi' i xiin' ndo' kivi' vitin ña köo' ka kuenta kumi' i xa'a' ndo'. 27 Kuachi ndii ni nakoo si'e i nuu' ndo' ndee jin ña kuni Ndiosí, süu' jaan' ndii ni ka'an i sakuu' a xiin' ndo'.

28 'Xa'a' a jaan' na koto xiin' mji' va ndo', te koto va tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta xto'o e', ne ni taxí Espiritu Santo kunduu ndo' te paxto nuu', te koto ña'a' ndo', kuachi ndii ni ndasanduu a ne jaan' kuenta a xiin' nii' si'e mji' a. 29 Sakan' ña xiní yu'u' ña kii' ku'un i ndii, ko'ni te yivi' tejin ndo', te kuu' ra ndee naa lobo nja'a, ti' xika' kuni kaxi' mbee, sakan' ña kaka ra sativi' ra nimá ndo'ó. 30 Te tejin mji' ndo' kiee sava te ka'an tun vixi, te xita' ra ne ndikún ichi' Jesús, te kundikun nja xata' mji' ra. 31 Ña jaan' na kuii' kaka ñu'u' ini va ndo'. Te naka'an' va ndo' ña nii' unj kuiya ni xikuijn i ña saki'in' kuento i jin ndo'. Te kua'a' va ichi' ndii, ndee ni xaku i.

32 Te vitin sanakua'a i ndo'ó nda'a' Ndiosí xiin' nda'a' tu'un a ña ka'an xa'a' ña ndani mji' a yoo'. Ña jaan' kumi' ndiee' te kuvj nakata ni' i a yoo' nuu' ichi' a. Te ña jaan' tu kuvj saa sakan' te natijn na ndo' xiin' inga ne nduu' tu nditja a ña xa ni taxí a kuento a xa'a' nuu' e'. 33 Köo' kivi' ni ndioo' ini i xa'a' ña'a' ndee jin ndo', naa kuu' oro, plata uun toto ndo'. 34 Xiní ndo'ó ña ni xachuun' i xiin' nda'a' i yo'o', te ni kijn i ña ni kuni nuu' i xiin' ña ni kuni nuu' te ndiaka' ta'an' xiin'

i. 35 Te xiin' ña ni xaa i jaan' ni nia'a i ndo'ó ña sakan' kuni a sachuun' u'vi' e' te kuvj chindjee' e' ne natiin. Naka'an' e' ña ni ka'an xto'o e' Jesús kii' ni ka'an a ndii: "Sañu'u' ka Ndiosí yoo' kii' taxi' e' ña'a te sakan' ña natiin' e' ña jaan'." Sakan' ni kachi Jesús —ni kachi Pablo xiin' te xixa jaan'.

36 Te kii' ndi'i ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni xikuijn xiti' ra xiin' sakuu' te xixa jaan', te ni ka'an sakuu' ra xiin' Ndiosí. 37 Ikan' te ni xaku ti'e' sakuu' ra xiin' Pablo, te ni numi ña'a' ra, te ni chito tu ra nuu' te jaan'. 38 Sakan' ña suchi' xava'a ini te jaan' koto ka ni ka'an Pablo xiin' ra ña köo' kivi' ka kuni nuu' ta'an' ra. Te ni xa'an ndiaka ña'a' ra ndee mii' iin' tundoo'.

21

Sokua'an Pablo ñuu Jerusalem

1 Te kii' ndi'i ni ndei' ndu te jaan' ndii, ni ko'ni ndu tundoo' te kua'an ndaku ndu ndee nuu' ñu'u' Cos. Te tuku kivi' kua'an ndu, te ni xaa ndu ndee nuu' ñu'u' Rodas. Te ikan' ni kiee ndu te kua'an ndu, te ni xaa ndu ndee ñuu Pátara. 2 Te ñuu Pátara jaan' ni xini ndu jin tundoo', tun' kua'an ñu'u' Fenicia. Te ni ko'ni ndu tun' jaan', te ni kiee ndu kua'an ndu. 3 Te kii' kua'an ndu ndii, ni xini ndu kandu'u' ñu'u' Chipre nda'a' itin ndu, te kua'an ndaku ndu ndee ñu'u' Siria. Te ni xa'an nu' xiin' ndu ñuu Tiro, sakan' ña ikan' ni xka'ndia te yivi' nakoo ra ña'a, ña ñu'u' tixin tun' jaan'. Sakan' te ni nuu ndu ikan'.

4 Te ikan' ni xini ta'an' ndu xiin' ne nduu' kuenta xto'o e'. Te ni ndoo ndu xiin' ne jaan' uxa ta'an kivi'. Te ni sakuni' Espiritu Santo ne jaan' ña kundoo' Pablo, sakan' na ni ka'an nja xiin' ra ña küun ra ñuu Jerusalem.

5 Ndisu kii' ni saxinú ndu kivi' jaan' ndii, ni kiee ndu ñuu jaan' te kua'an ndu mii' ni ndoo tundoo'

jaan'. Te sakuu' ne jaan', tiaa xiin' ña' si'i ra xiin' si'e ña ndii, ni xan ndiaka ña ndu'u yu'u' minj nuu' ñuu jaan'. Te ni xikuuta xiti' sakuu' ndu yu'u' minj jaan', te ni ka'an ndu xiin' Ndiosí. ⁶ Ikan' te ni ndei' ña'a' ndu, te ni ko'ni ndu tundoo' jaan' kua'an ndu. Te ne jaan' ndii, ni nandiko' ña vi'e ña.

⁷ Te ndu'u ndii, ni kije ndu ñuu Tiro jaan' te kua'an ka ndu nuu' minj ndee ni xaa ndu ñuu Tolemaida. Te ikan' ni nakuatu ta'an ndu xiin' ne nduu' kuenta Jesús, te ni ndoo ndu xiin' ne jaan' jin ndaa' kivi'. ⁸ Te tuku kivi' ni kije ndu ikan' te kua'an ndu, te ni xaa ndu ñuu Cesarea. Te ikan' ni xa'an ndu vi'e jin te ka'an ndoso' tu'un va'a, te nani' Felipe. Te jaan' nduu' jin te uxá ta'an te ni chindjee' te nda'a' xa'a' Jesús, te ni ndoo ndu vi'e ra jaan'. ⁹ Te jaan' ndii, yoo kumi' ta'an ña'a' si'e ra, te ne jaan' ndii, ne ndiee' jin ndaa' nduu' ña, te ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' tu ña.

¹⁰ Te kij' xa kua'an ndia'vi' kivi' ndiee' ndu ikan' ndii, ni xaa jin te ni kije ñu'u' Judea, te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te nani' Agabo. ¹¹ Xaa so'o ra mii' ndiee' ndu jaan', te ni kuyatin ra nuu' ndu, te ni kij'in ra toto ña tiin toko' Pablo, te ni satin ra a nda'a' ra xiin' xa'a' ra, te ni ka'an ra ndii:

—Ka'an Espiritu Santo xiin' i ndii, so'o satin te judío ñuu Jerusalén te xiin' ña'a' toto yo'o'. Te sanakua'a ña'a' ra nda'a' ne tuku', kachi a —ni kachi ra.

¹² Te kij' ni xini so'o ndu ña jaan' ndii, ndu'u' xiin' ne ndiee' ikan' ndii, ni ka'an nda'vi va ndu xiin' Pablo ña kaa ra ñuu Jerusalén. ¹³ Sakan' te ni ka'an ra xiin' ndu ndii:

—Kuaku ka ndo', sakan' ña sakusuchi' ndikui ndo' ini i. Kuachi ndii, süu' ña kotjin kujti' i xa yoo tu'va i, süu' jaan' ndii xa yoo tu'va tu i ña kuvj i ñuu

Jerusalén jaan' xa'a' xt'o'o e' Jesús —ni kachi ra.

¹⁴ Te xa'a' a ña ni kuvj nakasi ña'a' ndu ndii, ni xikuuin ndu ka'an xiin' ta'an' ndu ndii:

—Na xka'ndia saa kuní xt'o'o e' Jesús —ni kachi ndu.

¹⁵ Te kij' ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni sakoo' tu'va xiin' mji' ndu, te ni kije ndu kua'an kaa ndu ñuu Jerusalén.

¹⁶ Te ni xa'an ndia'vi' te ndikún ichi' Jesús, te ndiee' ñuu Cesarea jaan', xiin' ndu. Te ni xan ndiaka ra ndu vi'e jin te nani' Mnasón mi' ni ndoo ndu. Te jaan' ndii, ñu'u' Chipre ni kije ra, te xa yata' va ndikún ra ichi' xt'o'o e'.

So'o ni xaa a kij' ni xaa Pablo ñuu Jerusalén

¹⁷ Kij' ni xaa ndu ñuu Jerusalén ndii, ni natjin manj' va ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ikan', ndu.

¹⁸ Te tuku kivi' kua'an ndi'e' ndu mi' ndu'u' Jacobo. Te ikan' ndiee' ti'vi sakuu' te xixa, te xito' ne jaan'. ¹⁹ Te kij' ndi'i ni nakuatu ña'a' ndu ndii, ikan' te ni xa'a' ndatu'un' ndi'i Pablo nuu' te jaan' saa ni chindjee' ña'a' Ndiosí nuu' i'in chuun ña ni sakuiso' chuun' ña'a' a tejn ne tuku'. ²⁰ Te kij' ndi'i ni xini so'o ra ña jaan' ndii, ni xaka'nu' ra Ndiosí, te ni ka'an ra xiin' Pablo ndii:

—Xa xini yo'ó, ñani i, ña ñuu Jerusalén yo'o' ndii, yoo kua'a' mi' ne ta'an' e', ne judío, ne xa ini xini xt'o'o e'. Te sakuu' ne jaan' ndii, tiin' ka'nu' xava'a ña tu'un ndei' Ndiosí. ²¹ Te xa xini ña ka'an ne yivi' xa'a' yo'ó ña sania'á un' sakuu' ne judío, ne ndiee' tejn ne tuku', ña na kuxioo ña nuu' tu'un ndei', ña ni sania'á Moisés, te ka'an un' xiin' ña ña na kasa'a ña tunj jin' tiaa si'e ña, te ka'an tu un' xiin' ña ña na kändixa' ña ña xi xaá e'. ²² ¿Saa te saa e' vitin? Sakan' ña kuni ne kua'a' jaan' kuento ña xa ni xaa un' yo'o'. ²³ Sakan' na kuii' va'a ka saa un'

ñā ka'an ndu xiin' un' vɨtɨn: Yoo kumi' ta'an te yivi' tejn ndu yo'o', te kuní a ñā saxinú ra ñā nɨ taxɨ ra kuento ra, ñā kaka nuu ra nuu' Ndiosí. ²⁴ Naka ñā'a' un' te ku'un un' yukun' ka'nu', te ndasandoo sutu ndo'ó nuu' Ndiosí. Te cha'vi un' xa'a' ra te kuvɨ kɨe ti'e' xini' ra xa'a' ñā kuní a saa ra jaan'. Sakan' te kunɨ sakuu' ne yivi' ñā süu' ñā ndixa nduu' ñā nɨ xɨnɨ so'ó nɨ ka'an ne yivi' xa'a' un' jaan', süu' jaan' ndii xika' tu yo'ó saa nii' ka'an chuun' tu'un ndei' jaan'. ²⁵ Te ne tuku', ne xa inɨ xini Jesús ndii, xa nɨ ti'vi' ndu tutu nda'a' nɨ ñā nɨ chituní ndu ñā kuní a ñā nakoo nɨ ñā xixi' nɨ ndei', ñā nɨ nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te küxi ka tu nɨ nɨ nɨ, te küxi ka tu nɨ ndei' ti' nɨ xitɨ nɨ, te kümi' ka tu nɨ musa nɨ —nɨ kachi ra xiin' Pablo.

²⁶ Te tuku kivi' ndii, nɨ xaka Pablo te jaan', te nɨ xa'an ra te ndasandoo ñā'a' sutu xiin' te jaan' nuu' Ndiosí. Ndi' jaan', te nɨ nda'ni Pablo yukun' ka'nu', te nɨ ka'an ra xiin' sutu ndee kivi' xinu ñā nduu' ndoo' ra xiin' te jaan' nuu' Ndiosí, te taxɨ ra tumanɨ' nuu' a xa'a' i'in ra.

So'ó nɨ xaa a kij' nɨ tɨn te yivi' Pablo nuu' Jerusalén

²⁷ Te kij' xa xito' xinu kuu uxá ta'an kivi' jaan' ndii, nɨ xɨnɨ sava te judío, te ndiee' nuu' ñu'u' Asia, Pablo yukun' ka'nu' jaan'. Sakan' te nɨ sanakuchi ra sakuu' ne yivi' kua'a' xava'a, ne ndiee' ikan', te nɨ tɨn ra Pablo ²⁸ ka'an ti'e' ra ndii:

—Ndo'ó, ne ta'an ndu, te Israel, nɨ'a' ndo' te chɨndɨe' ndo' ndu'u, sakan' ñā te yivi' yo'ó' nduu' te sania'á sakuu' ne yivi' iin yivi' ñā kanja'a nɨ xa'a' ne ñuu e', xiin' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí, xiin' xa'a' yukun' ka'nu' su'un yo'o'. Te siin' tuku' ndii, ndee sava te griego nɨ ko'ni ra yukun' e' te sanduxin ra a kij' xaa' ra sakan' —nɨ kachi ra.

²⁹ Nɨ ka'an te jaan' sakan', kuachi ndii nɨ xɨnɨ ra xika' Pablo xiin' iin te ñuu Éfeso, te nani' Tróximo, te nɨ xanɨnɨ ra ñā nɨ xaka Pablo te jaan', te nɨ ki'vi' ra yukun' jaan'. ³⁰ Sakan' na kuu' nɨ nakuchi sakuu' ne ndiee' ñuu jaan' te taxta'an' nɨ ndekuie' inga' nɨ. Te nɨ tɨn te yivi' Pablo, te nɨ xta'ni' ñā'a' ra ndee kɨ'e yukun' jaan'. Te xaka'an e', te nɨ ndasi ra yi'e' yukun' jaan'. ³¹ Te xa xito' ka'ni' ñā'a' ra kij' nɨ xɨnɨ tu'un te xiin', te xa'ndia chuun' nuu' iin ti'vi' te xiin', ñā nɨ nakuchi va sakuu' ne ndiee' ñuu Jerusalén jaan'. ³² Numɨ' te nɨ naka ra ki'in' te xiin' xiin' sava tu te xiin' kuu' nuu' te taxta'an' ra naka'a' ra ndekuie' ra nuu' ne yivi' kua'a' jaan'. Te kij' nɨ xɨnɨ ñā'a' nɨ ndii, nɨ xikuiin nɨ ñā kutun' nɨ Pablo. ³³ Sakan' te nɨ kuyatɨn te xiin', te xa'ndia chuun' jaan', te nɨ ka'an chuun' ra, te nɨ tɨn ra Pablo, te satɨin ñā'a' ra xiin' uvi' ta'an karena. Te nɨ ndatu'un' te jaan' ne jaan' yo'ó nduu' Pablo, te yo'ó nduu' tu a nɨ xaa ra. ³⁴ Ndisu sava ne jaan' ka'an ti'e' iin ñā'a, te sava tuku nɨ ka'an ti'e' inga ñā'a. Xa'a' a ñā nɨ kuvɨ kundani kaxi' ra ndee xa'a' tiin' kuachi nɨ Pablo xa'a' a ñā kuaa' ti'e' nɨ ndii, nɨ ka'an chuun' ra ñā naka ñā'a' te xiin' jaan' te ku'un ra vi'e mii' ndiee' ra. ³⁵ Te kij' nɨ xaa te xiin' jaan' xiin' Pablo kuato ñā kua'an kaa mii' ndiee' ra ndii, nɨ ndonɨ'i ñā'a' ra sakan' ñā nɨ sana va'a cho' ne kua'a' jaan'. ³⁶ Kuachi ndii xa xata' ra jaan' ndikun ne kua'a' jaan' ka'an ti'e' nɨ ndii:

—Na kuvɨ ra —kachi nɨ.

Xikan Pablo ndei' ñā ka'an ra xa'a' ra nuu' ne kua'a' jaan'

³⁷ Kij' xa xito' te xiin' jaan' sko'ni' ñā'a' ra vi'e mii' ndiee' ra ndii, nɨ ka'an Pablo tu'un griego xiin' te xa'ndia chuun' nuu' te xiin' jaan' ndii:

—¿Ñáá kuvj ka'an i xiin' un' iin xa'a'? —ni kachj ra.

Te ni ka'an te xa'ndia chuun' jaan' xiin' ra ndii:

—Aan, kuvj tu ka'an yo'ó tu'un griego uun. ³⁸ Naa' sakan' ndii, ¿süü' yo'ó nduu' te Egipto, te ni sakunta'an' te yivi' xiin' te xa'ndia chuun' xama'in', ndi' jaan', te ni naka ra kumi' mi' te xa'ni' ne yivi' te kua'an ra xiin' te jaan' mi' ichi kaa? —ni kachj ra.

³⁹ Te ni nakujin Pablo ndii:

—Yu'u ndii, te judío nduu' i, te ni kiej i ñuu Tarso, ña nduu' iin ñuu ka'nu' ña kandu'u' nuu' ñu'u' Cilicia. Te xikan' i ña va'a nuu' un' ña taxi un' ka'an i xiin' ne yivi' kaa' —ni kachj ra.

⁴⁰ Te kij' ni taxi te xiin' jaan' ña ka'an Pablo ndii, ikan' te ni iin ra kuato jaan', te ni ndon'i' ra nda'a' ra te ka'an ra xiin' ña. Te kij' ni xikujin sakuu' ña ndii, ni ka'an ra xiin' ña tu'un hebreo ndii:

22

¹ —Te yivi', ñani i, xiin' ndo'ó, te xixa nuu' ñuu yo'ó, kunj so'ó ndo' ña ka'an i xa'a' i nuu' ndo' vitin —ni kachj ra.

² Te kij' ni xinj so'ó ña ña ka'an ra xiin' ña tu'un hebreo ndii, ni xikuita taxin' ka ña. Te ni ka'an ka ra ndii:

³ —Te judío nduu' tu yu'u, te ni kiej i ñuu Tarso, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Cilicia. Ndisu ñuu Jerusalén yo'ó' ni xa'nu i, te ni sakuaan ndi' i saa ni' ka'an tu'un ndei' ne ichi' yata' e', nuu' Gamaliel. Te xika' nuu i nuu' Ndiosí ndee vitin xiin' kanii' nimá i naa xaa' sakuu' ndo'ó kivi' vitin. ⁴ Te ni sando'o' u'vi va i ne ndikún ichi' Jesús ndee ni xi' sava ña xa'a' a ña ni satiín ña'a' i, te ni taan' i ña vi'e kaa, naa' tiaa nduu' ra, uun ña'a' nduu' ña. ⁵ Sakan' tu sutu ka'nu' xiin' te xixa nuu' ñuu yo'ó' ndii, kuvj ndiej yu'u' ra xa'a' ña jaan', sakan' ña nda'a' te jaan' ni ki'in i tutu ña kua'an nda'a' ne

ta'an' e', ne ndiee' ñuu Damasco. Te ni keta i kua'an i ñuu jaan' te satiín i ne ndikún ichi' jaan', te naka ña'a' i, te xaa ña ñuu yo'ó', te kundō'o ña.

Ndiee' yu'u' Pablo saa ni nama Jesús nimá ra

(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

⁶ Te kij' kuyatin' iin ke'in' kij' naá i ichi' yatín ñuu Damasco jaan' kua'an i ndii, achj va ni kiej iin ñu'u' yi'é koo' chukuu' ndee ndivi', te ni xinuñduu a yu'u. ⁷ Te ni nduva i ñu'u', te ni xini so'ó i iin tachi' yu'u' ka'an a xiin' i ndii: “Saulo, Saulo, ¿ndichun na sando'o' un' yu'u?” ni kachj a.

⁸ Te ni ka'an i ndii: “¿Yoo nduu' yo'ó, tákui'e?”, ni kachj i. Te ni ka'an a xiin' i ndii: “Yu'u nduu' Jesús, te ñuu Nazaret, te sando'o' un”, ni kachj a. ⁹ Te yivi', te kua'an xiin' i ndii, ni xinj ra ñu'u' jaan', ndisu ni kundani' ra ña ni ka'an tachi' yu'u' jaan' xiin' i. ¹⁰ Te ni ka'an i xiin' a ndii: “¿Ndee ña saa i, tákui'e?”, ni kachj i. Te ni ka'an a xiin' i ndii: “Ndo'oo un' te ndi'vi un' ñuu Damasco, te ikan' ka'an iin te yivi' xiin' un' ndee ña kuní a saa un”, ni kachj a.

¹¹ Te xa'a' a ña ni kuvj kunj i sakan' ña ni yi'e koo' chukuu' ñu'u' jaan' ndii, ni iin te kua'an xiin' i jaan' nda'a' i, te ni naka ra yu'u te kua'an ndu ndee ni ko'ni ndu ñuu Damasco jaan'. ¹² Te ikan' ndu'u' iin te nani' Ananías, te jaan' ndii, xika' nuu' ra nuu' Ndiosí saa ka'an tu'un ndei' a. Te ka'an va'a sakuu' ne ta'an' e', ne judío, ne ndiee' ñuu jaan', xa'a' ra. ¹³ Te ni xaa ra mi' ni ndu'u' i jaan', te ni kuyatin' ra nuu' i, te ni ka'an ra xiin' i ndii: “Ñani Saulo, na natuvi nuu' un”, ni kachj ra xiin' i. Te xa'ka'an e', te ni natuvi nuu' i, te ni nakoto ndiaa ña'a' i. ¹⁴ Te ni ka'an ka ra xiin' i ndii: “Ndiosí, ña ni xa'ka'nu' ne xij' yata' e', ni nakaxin yo'ó te kunj

un' ña kuní a, te kunj nduchi' nuu' un' Jesús, ña xachuun' ndaku, te kunj so' o un' tachi' a. ¹⁵ Te ndiee yu' u un' xa' a' ña jaan' nuu' sakuu' ne yivi', te ka' an ndoso' un' xa' a' ña ni xinj nduchi' nuu' un' xiin' xa' a' ña ni xinj so' o un' jaan'.

¹⁶ Te vitin ndii, kundiatu ka un'. Ndondichi un' te kuchí un' kuenta a. Te kakan un' nuu' a te sandoyo' a kuachi un'", ni kachi ra xiin' i.

¹⁷ Te kij' ni nandiko' i ñuu Jerusalén yo' o', te iin' i ka' an i xiin' Ndiosí yukun' ka' nu' ndii, ni satuví a nuu' i ¹⁸ ña ni xinj i xto' o e'. Te ni ka' an a xiin' i ndii: "Yachi va te keta ki' i' un' ñuu Jerusalén ñaa'. Sakan' ña natiin ne ñuu ñaa' ña ndiee' yu' u un' xa' a' i", ni kachi a. ¹⁹ Te ni ka' an i xiin' a ndii: "Taku' e, xini kaxi' ne yivi' jaan' ña yu' u nduu' te ni xa' an saa vi' e mii' nakaya ne judío, ne ta' an' e', te ni taan i ne ini xini yo' o vi' e kaa, te ni kutun' tu nja ni xaa i. ²⁰ Te sakan' tu kij' ni xa' ni' te yivi' Esteban, te ni ndiee yu' u xa' a' un' ndii, xta' an tu yu' u ni iin' ikan' xito' i toto te ni xa' ni' ña' a' jaan', te ni nakuita kuento i xiin' te jaan'", ni kachi i xiin' a. ²¹ Te ni ka' an a xiin' i ndii: "Kua' an, sakan' ña ti' vi' i yo' o nuu' ne tuku', ne ndiee' xika'", ni kachi a xiin' i —kachi Pablo.

So' o ni xaa a kij' ni yoq Pablo nda' a' te xiin' romano

²² Te ndee ña yo' o' kuiti' ni xinj so' o ne kua' a' jaan' ni ka' an Pablo. Ikan' te ni xa' a' kuaa' ti' e nja ka' an nja ndii:

—Xata' an kutiaku ka te yivi' ñaa', ka' ni' ña' a' ndo' —kachi nja.

²³ Te xa' a' a ña kuaa' ti' e nja, te seko' xi' e nja toto nja, te sakan- deta' tu nja yaka' ndii, ²⁴ ni ka' an chuun' te xiin', te xa' ndia chuun' jaan', ña sandi' vi' te xiin' ra Pablo tixin vi' e ra jaan', te suku' yo' o' tu ña' a' ra te ndiee yu' u Pablo jaan' ndee xa' a' nduu' a ña kuaa' ndiaa ña' a' ne yivi' jaan'. ²⁵ Te

kij' xa ni satiin kutu' te xiin' jaan' Pablo xiin' iin' te suku' yo' o' ña' a' ra ndii, ni ka' an Pablo xiin' iin' te xiin' kuu' nuu', te iin' yatín jaan' ndii:

—¿Ñáá taxi' tu' un ndei' ñuu Roma ña suku' yo' o' ndo' iin' te romano naa' tia' an sana' má ña' a' te xa' ndia chuun'? —ni kachi ra.

²⁶ Te kij' ni xinj so' o te kuu' nuu' jaan' ña jaan' ndii, ni xa' an ka' an ra xiin' te xa' ndia chuun' nuu' ra jaan' ndii:

—¿Saa saa un' vitin, kuachi ndii te romano nduu' tu te kaa'? —ni kachi ra.

²⁷ Te ni kuyatin te xa' ndia chuun' jaan' mii' iin' Pablo, te ni ndatu' un' ña' a' ra ndii:

—¿Ñáá ndixa xna' a' ndii, te romano nduu' tu yo' o'? —ni kachi ra.

Te ni nakujin Pablo nuu' ra ndii: —Uun suvi' i —ni kachi ra.

²⁸ Te ni ka' an ka te xa' ndia chuun' jaan' xiin' Pablo ndii:

—Yu' u ndii, kua' a' xava' a' xu' un' ni cha' vi' i, te ni nandu' i te romano —ni kachi ra.

Te ni ka' an Pablo xiin' ra ndii:

—Yu' u ndii, xa te romano nduu' i ndee kij' ni tuvi' i —ni kachi ra.

²⁹ Ña jaan' na kuu' te xiin', te xito' suku' yo' o' ña' a' jaan' ndii, xaka' an e', te ni kuxioq ra. Te ndee te xa' ndia chuun' jaan' ni yivi' kij' ni xinj ra ña te romano nduu' tu Pablo, sakan' ña ni ka' an chuun' ra, te ni xikotijn Pablo xiin' karena.

Ka' an Pablo xa' a' ra nuu' te xixa kuu' nuu' nuu' ne judío

³⁰ Te tuku kivi' ndii, xa' a' a ña ni kunj te xa' ndia chuun' jaan' kundani kaxi' ra ndee xa' a' ni tijn kuachi ne judío Pablo jaan' ndii, ni ndaxin' ra karena ña tiin Pablo. Te ni ka' an chuun' ra ña nakaya tu sutu kuu' nuu' xiin' sakuu' te xixa kuu' nuu' ñuu' Jerusalén jaan'. Te ni xta' ni' ra Pablo vi' e kaa, te ni xani ña' a' ra nuu' te jaan'.

23

¹ Te n̄i xto'n̄i kaxi' Pablo nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te n̄i ka'an ra ndii:

—Ñan̄i ta'an' i, saxinú i ña kuni Ndiosí ndee vit̄in xiin' ña naá va'a nimá i nuu' a —n̄i kachi ra.

² Te sutu ka'nu', te nani' Ananías ndii, n̄i ka'an chuun' ra xiin' te ita' yat̄in jaan' ña sa'ndia' ra yu'u' Pablo. ³ Sakan' te n̄i ka'an Pablo xiin' Ananías jaan' ndii:

—Ndiosí na sa'ndia' yu'u' yo'ó, sakan' ña nduu' un' ndee naa nama v̄i'e, ña kin̄i kaa', te n̄i nake'j̄i yaa a. Ndu'u' un' ñaa' te sana'má un' yu'u' saa nii' ka'an tu'un' ndei' Ndiosí. Ndisu n̄i xka'ndia un' tu'un' ndei' jaan' ña n̄i ka'an chuun' un' te kan̄i ra yu'u' —n̄i kachi ra.

⁴ Ikan' te n̄i ka'an te ita' yat̄in jaan' xiin' Pablo ndii:

—Sakan' v̄i' tuku ka'an yo'ó xiin' sutu ka'nu', te xika' nuu' nuu' Ndiosí unun' —n̄i kachi ra.

⁵ Te n̄i ka'an Pablo ndii:

—Ñan̄i i, xini' yu'u' naa' sutu ka'nu' nduu' te kaa', sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Kā'an kin̄i un' xiin' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñuu' un'.” Sakan' yoso' a —n̄i kachi ra.

⁶ Xa'a' a ña n̄i xin̄i Pablo ña sava te jaan' nduu' te saduceo, te sava tuku ra nduu' te fariseo ndii, n̄i ka'an ti'e' ra xiin' te xixa kuu' nuu' jaan' ndii:

—Ñan̄i ta'an' i, yu'u' ndii, te fariseo nduu' i, te te fariseo n̄i nduu' tu yuva' i. Te tiin' kuachi ndo' yu'u' xa'a' a ña ndiatu' in̄i i ña nat̄iakú e' k̄i' kuv̄i e' —n̄i kachi ra.

⁷ Te k̄i' n̄i ka'an ra ña jaan' ndii, n̄i xa'a' kani' ta'an' kuento te fariseo xiin' te saduceo, te n̄i nata'v̄i' ra. ⁸ Kuachi ndii, te saduceo ndii, kändixa' ra ña nat̄iakú ne n̄i xi'j̄, te n̄i ndee kändixa' tu ra ña yoo ángele, te n̄i ndee

kändixa' tu ra naa' yoo espíritu. Ndisu te fariseo ndii, kändixa' te jaan' sakuu' ña jaan'. ⁹ Ikan' te n̄i xa'a' kuaa' ti'e' sakuu' te jaan'. Te n̄i ndond̄ich̄i sava te sanakuachi' tu'un' ndei' Moisés, te nduu' te fariseo. Te n̄i ka'an ra ndii:

—K̄o' xachi' kuachi te kaa' n̄i na'in ndu. Naa' n̄i ka'an iin' ángele, uun naa' n̄i ka'an iin' espíritu xiin' ra ndii, va'a kuun' ta'an' e' xiin' Ndiosí —n̄i kachi ra.

¹⁰ Te xa'a' a ña so'o n̄i nasaq' kua'a' ka sakuu' te jaan' ndii, n̄i ȳi'vi te xa'ndia chuun' nuu' te xiin' jaan' ña sakuachi' xi'e' ra Pablo. Ña jaan' na kuii' n̄i ka'an chuun' ra xiin' ndia'vi' te xiin', te ko'n̄i ra xta'ni' ña'a' ra tejn te jaan', te ku'un ndjaka tukuu' ña'a' ra v̄i'e mii' ndiee' ra xito' ra.

¹¹ Te k̄i' n̄i kuñuu kivi' jaan' ndii, n̄i tuv̄i xto'o' e' nuu' Pablo, te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Sand̄jeni xiin' m̄i' un', sakan' ña saa n̄i ndiee yu'u' un' xa'a' i ñuu' Jerusalén ñaa' ndii, nii' sakan' tu kuni a ndiee yu'u' un' xa'a' i ñuu' Roma —n̄i kachi a.

Ndatu'un' tuni te judío saa saa ra te ka'ni' ra Pablo

¹² Te k̄i' n̄i kitu' ndii, n̄i ndatu'un' tuni sava te judío saa saa ra te ka'ni' ra Pablo. Te n̄i ch̄ikand̄ia xiin' m̄i' ra nuu' ta'an' ra ña k̄ix̄i ra, te k̄o'o' tu ra t̄ikui ndee skachi' ka'ni' ña'a' ra. ¹³ Te ya'a' uv̄i x̄iko kuu' te n̄i ch̄ikand̄ia xiin' m̄i' jaan'. ¹⁴ Te jaan' ndii, n̄i xa'an ra nuu' sutu kuu' nuu' xiin' nuu' te x̄ixa nuu' ñuu' Jerusalén jaan', te n̄i ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndu'u' ndii, n̄i ch̄ikand̄ia xiin' m̄i' ndu ña k̄ax̄i' ndu ndee iin' ña'a' ndee skachi' ka'ni' ndu Pablo. ¹⁵ Ña jaan' na kuii' ndo'ó xiin' te x̄ixa kuu' nuu' ndii, ka'an ndo' xiin' te x̄in̄i, te xa'ndia chuun', te k̄ix̄in ndjaka ra Pablo nuu' ndo', te saa ndo' ndee naa kuni sana'má ndi'j̄ ka ndo' ra. Te

ndu'u ndii, koḡ tu'va ndu te ka'ni' ña'a' ndu ña kuni ka xaa ra yo'o' —ñi kachi ra.

¹⁶ Ndisu ni xini tiaa si'e ña' ta'an' Pablo kuento ña ni ndatu'un' tuni si'e te jaan'. Te ni xa'an ndatu'un' ra a nuu' Pablo mii' naa ra vi'e mii' ndiee' te xiin' jaan'. ¹⁷ Sakan' te ni kana Pablo iin te xiin' kuu' nuu', te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Kua'an ndiaka te sava yo'o' nuu' te xiin' xa'ndia chuun', sakan' ña yoo iin ña kuni ka'an ra xiin' te jaan' —ñi kachi ra.

¹⁸ Sakan' te ni xaka ña'a' te kuu' nuu' jaan' nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Pablo, te naa vi'e kaa, ni kana yu'u, te ni ka'an ra xiin' i ña kixin ndiaka i te sava yo'o' nuu' yo'o', sakan' ña yoo iin ña kuni ka'an ra xiin' un' —ñi kachi ra.

¹⁹ Te te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ni tjin ra nda'a' te sava jaan', te ni naka siin' ña'a' ra. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Yoo nduu' a kuni ka'an un' xiin' i? —ñi kachi ra.

²⁰ Te ni ka'an te sava jaan' ndii:

—Te judío ndii, ni ndoo ra kuento ña kakan ra nuu' yo'o' te ku'un ndiaka un' Pablo nuu' te xixa kuu' nuu' tiaan, te saa ra ndee naa kuni sana'má ndi'i ka ra te jaan'. ²¹ Ndisu yo'o' ndii, saa un' kuenta kuu' ra, sakan' ña ya'a uvi xiko ta'an te yivi' xa ni chikandia xiin' mii' ra ña kuxi ra te ko'o tu ra tikui ndee ka'ni' ra Pablo. Te vitin ndii, ndiee' tu'va ra ndiatu' ra ndee ña ka'an yo'o' —ñi kachi te sava jaan'.

²² Sakan' te ni ndei' ña'a' te xa'ndia chuun' jaan' ka'an chuun' ra xiin' te sava jaan' ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' ña ni ka'an ra xiin' te jaan' xa'a' ña jaan'.

Sq'o ni xaa a kii' ni ti'vi' ra Pablo nuu' te ka'nu', te nani' Félix

²³ Te ni kana te xa'ndia chuun' jaan' uvi ta'an te kuu' nuu', te ni

ka'an ra xiin' te jaan' ña sakoo' tu'va ra uvi ciento te xiin', xiin' un' xiko uvi te xiin', te yoso' kuei, xiin' uvi ciento te xiin', te ni' tun' xiin', te ku'un ra ñuu Cesarea kaa iin ñuu. ²⁴ Te ni ka'an chuun' tu ra ña sakoo' tu'va ra kuei ti' koso' Pablo, te xaa va'a ra ñuu jaan' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te nani' Félix.

²⁵ Te ni ke'i te xiin' te xa'ndia chuun' jaan' iin tutu, te so'o ka'an a: ²⁶ “Yu'u, te nduu' Claudio Lisias ndii, ti'vi' i tutu yo'o' nda'a' yo'o', te ka'nu' xava'a, Félix, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndii. Natjin un' ña nakuatu' i yo'o'. ²⁷ Te yo'o' ndii, ni tjin ña'a' ne judío, te xa xito' ka'ni' kuu' ña'a' nja. Ndisu ni xa'an i xiin' te xiin', te xa'ndia chuun' i nuu', te ni sakaku' ña'a' i, sakan' ña ni xini i kuento ndii, iin te romano, te ta'an' e', nduu' ra. ²⁸ Te xa'a' a ña ni kuni i kundani i ndee xa'a' tiin' kuachi ña'a' nja ndii, ni xa'an ndiaka ña'a' i nuu' te xixa nuu' ñuu nja. ²⁹ Te ni xini i ña tiin' kuachi ña'a' nja xa'a' tu'un ndei' mii' nja. Ndisu ni xaa ra ndee iin ña xata'an kivi ra xa'a' ni ndee ña kuna'a ra vi'e kaa. ³⁰ Te kij' ni xini i kuento ña ni ndatu'un' tuni ndia'vi' te yivi' ña ka'ni' ra te yo'o' ndii, xaka'an e', te ni ti'vi' ña'a' i nuu' yo'o'. Te ni ka'an chuun' tu i xiin' te tiin' kuachi ña'a' ña ku'un ra nuu' yo'o' te chindu'u' ra kuachi te yo'o' nuu' un'.” Sakan' kachi tutu jaan'.

³¹ Te ni naka te xiin' jaan' Pablo ñuu jaan', te ni xan ndiaka ña'a' ra ndee ñuu Antipatris saa nii' ni ka'an chuun' te xiin', te xa'ndia chuun' jaan', xiin' ra. ³² Te ni kitu' tuky kivi' ndii, ni nandiko' te xiin', te kua'an xa'a', ñuu Jerusalén vi'e mii' ndiee' ra. Ndisu te xiin', te yoso' kuei ndii, kua'an naa kua'an ra xiin' Pablo. ³³ Kii' ni xaa ra ñuu Cesarea ndii, ni tax' ra tutu jaan' nda'a' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan', te ni sanakua'a tu ra Pablo nda'a' te jaan'.

34 Te kij' ni ka'vi te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' tutu jaan', te ni ndatu'un' ra Pablo mii' ni kije ra. Te kij' ni xini ra na te ni kije nu'u' Cilicia nduu' ra ndii, 35 ni ka'an ra ndii:

—Kuni so'o tukuu' i na ka'an un' kij' xa te tiin' kuachi yo'o —ni kachi ra.

Te ni ka'an chuun' ra na kondia na'a te xiiin' vi'e ka'nu', na ni xa'a jin te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu', te ni nani' Herodes.

24

So'o ni xaa a kij' ni naka'an Pablo xa'a' ra nuu' Félix

1 Te kij' ni xka'ndia u'un ta'an kivi' ndii, ni xaa sutu ka'nu', te nani' Ananias, xiiin' sava te xixa nuu' nuu' xiiin' jin te xiku'ni xa'a' ne yivi', te nani' Tertulo. Te sakuu' ra ni xaa nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' tiin' kuachi ra Pablo. 2 Te kij' ni kana te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' Pablo, te ni xaa ra ndii, ni xa'a' tiin' kuachi na'a Tertulo jaan' ka'an ra ndii:

—Taku'e, yo'o te ka'nu' va ndii, xa'a' na xa'ndia chuun' va'a un', te xa kua'a' kuiya ndiee' manj' va ndu, te xa'a' a na xini tuni un' ndii, xa ni ndasava'a un' nu'u' mii' ndiee' ndu, 3 sakan' na kuii' sakuu' ndu ndii, taxi' va ndu na chindani un' xa'a' sakuu' na jaan'. 4 Te xa'a' a na kuni sakuachi kua'a' ndu yo'o ndii, ka'an nda'vi i xiiin' un' na kuni so'o un' jin xa'a' na ka'an i xiiin' un' xa'a' na vta kuu' nimá un'. 5 Te yivi' yo'o ndii, ni xini ndu na nduu' ra ndee naa kui'e, sakan' na nata'vi' ra sakuu' ne ta'an' ndu, ne judio, mii' ka ndiee' na nuu' nu'u' jin yivi'. Te siin' tuku ndii, te ni'i' ichi' nuu' jin ti'vi ne ni xasiin' xiiin' mii', te ndikun' na ichi' te nazaret, nduu' ra. 6 Ni xika tu ra xe'na' ra xiiin' yukun' ka'nu' ndu, xa'a' a jaan' na ni jin na'a' ndu, te ni kuni ndu sana'ma na'a' ndu sa'a ka'an

tu'un ndei' mii' ndu. 7 Ndisu ni kixin' Lisias xiiin' te xiiin' ra, te ni tu'un u'vi na'a' ra nda'a' ndu, 8 te ni ka'an chuun' ra xiiin' ndu na kixin' ndu nuu' yo'o. Te kij' sana'ma na'a' un' xa'a' sakuu' na jaan' ndii, kivi' kuni un' na na ndaku nduu' na tiin' kuachi na'a' ndu —ni kachi ra.

9 Te sakan' tu inga ka te judio, te ita' xiiin' ra ikan' ndii, ni nakata ra kuento ra, te ni ka'an ra na sakan' xna'a' nduu' a.

10 Sakan' te ni sania'a' nda'a' te xa'ndia chuun' jaan' nuu' Pablo na ka'an ra, ikan' te ni xa'a' ka'an Pablo ndii:

—Xini yu'u' na xa ki'in' kuiya kua'an na nduu' un' te xa'nu' kuachi nuu' ne yivi', ne ndiee' nuu' nu'u' yo'o. Na jaan' na kuii' va'a va kuni i te naka'an i xa'a' i nuu' un' vitiin. 11 Naa' ndatu'un' un' ndii, kivi' kuni un' na ndee uxi uvi ta'an kivi' tia'an ya'a vi' na ni kaa i nuu' Jerusalen te saka'nu' i Ndiosi. 12 Ni ndee nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni ndee vi'e mii' nakaya ne judio, ne ta'an' ndu, te ni ndee jin xaan' mii' ka nuu' jaan' ndii, ni xini te kaa' nata'vi' i ndee jin ne yivi', ni ndee ni xini tu ra sanakuchi i ne yivi' kua'a' ikan'. 13 Ni ndee kivi' tu nia'a te kaa' nuu' yo'o na na ndixa nduu' na tiin' kuachi ra yu'u' vitiin.

14 'Ndisu ndiee' yu'u' i nuu' yo'o na xaka'nu' i Ndiosi, na ni xaka'nu' ne xii' yata' ndu, saa sania'a' ichi' xaa', na ka'an te kaa' nduu' jin ti'vi ne ni xasiin' xiiin' mii'. Sakan' na kandixa' i sakuu' na ka'an tu'un ndei' Ndiosi xiiin' sakuu' na ka'an na ni ke'i te ni ka'an tiaku tu'un a. 15 Te jin kachi ndiatu' ini i naa ndiatu' ini te kaa' na Ndiosi ndii, sanatiaku a sakuu' ne yivi', naa' ne xachuun' ndaku nduu' e', uun naa' ne xachuun' ndaku nduu' e'. 16 Xa'a' a jaan' na xaa' i sakuu' na nduxa' jin kivi' kua'an te kuna'a va'a nima i nuu' Ndiosi xiiin' nuu' ne yivi'.

17 'Kij' ni xka'ndia ki'in' kuiya xika' i tuku xaan' ndii, ni naxaa i nuu Jerusalén te taxí xu'un' nda'a' ne nda'vi kuu' nuu i, te nasoko' tu i tumaní' nuu' Ndiosí. 18 Te nani ña jaan' xaa' i, te ni xini sava te judío, te ni klee nu'u' Asia, naá i yukun' ka'nu' ndasandoo' sutu yu'u nuu' Ndiosí saa ka'an tu'un ndei' a. Ndisu koo' ne yivi' kua'a' ni yoo ikan' xiin' i, ni ndee ni nata'vi' tu i ne yivi'. 19 Te ni xini naá i jaan' kuní' a kixin nuu' yo'ó, te tijn kuachí ra yu'u naa' yoo iin xa'a'. 20 Uun naa' koo' tukú ndii, na ka'an tu mji' te kaa' naa' ni xini ra xaa' i ña nja'a kii' ni yoo i nuu' te xixa kuu' nuu' nuu Jerusalén. 21 Kuein' tiin' kuachí ra yu'u xa'a' ña ni ka'an ti'e' kuiti' i kij' ni yoo i tein ra, kij' ni ka'an i ndii: "Tiin' kuachí ndo' yu'u xa'a' a ña ini i ña natjaku e kij' kuví e'" —ni kachi Pablo.

22 Te xa'a' a ña xini kaxi' Félix jaan' xa'a' ichi' Jesús ndii, ni sain kiiin ra ña sana'má ra Pablo, te ndee tukú kivi' nakaa' ra xiin' ña jaan'. Te ni ka'an ra ndii:

—Ndee kij' kixin Lisias, te xiin' te xa'ndia chuun', sakan' vi' te ndoo i kuento xa'a' ndo' —ni kachi ra.

23 Sakan' te ni ka'an chuun' ra xiin' te xiin' kuu' nuu' ña koo ndiaa ra Pablo, te na taxí ra ña kuví saa ndiká ra sava ña'a tixin vi'e chuun' jaan'. Te taxí tu ra xka'ndia te xini ta'an' xiin' ra te kaka nuu' ra nuu' ra.

24 Kij' ni ya'a ndia'vi' kivi' te ni xaa Félix xiin' ña' si'i' ra Drusila, ña' jaan' ndii, ña' judía nduu' a'. Te ni ka'an chuun' ra ña kixin Pablo nuu' nja. Te ni xini so'ó nja ka'an ra xa'a' ña kuní a ini e' kuni e' Jesucristo. 25 Ndisu kij' ni ndatu'un' Pablo xiin' nja xa'a' ña kuní a sachuun' ndaku e', xiin' xa'a' ña kuní a vikó ni'i' xiin' mji' e', xiin' xa'a' ña sana'má Ndiosí yoo' kivi' nuu' ku'un' e' ndii, ni

yi'vi xava'a Félix jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Xava'a sakan' kuiti' vitin kua'an kij', te kij' kuni'a a i te kana tukuu' i yo'ó —ni kachi ra.

26 Te siin' tuku' ndii, ni ndiatu tu ini Félix jaan' ña taxí Pablo xu'un' nda'a' ra te sandoó ndiká ña'a' ra. Sakan' na kii' ki'in' ichi' ni kana ña'a' ra, te ni ndatu'un' ra xiin' te jaan'. 27 Te kij' ni xka'ndia uvi ta'an kuiya ndii, ni na'in chuun' iin te nani' Porcio Festo nuu' Félix jaan'. Te xa'a' a ña ni kuni Félix jaan' ndoo va'a ra xiin' ne judío ndii, ni nakoq ra Pablo naá ra vi'e jaan'.

25

So'ó ni xaa a kij' ni naka'an Pablo xa'a' ra nuu' Festo

1 Te kij' ni ndi' i uní ta'an kivi' ña ni xaa Festo jaan' nuu' nu'u' jaan' ndii, ni keta ra nuu' Cesarea jaan', te ni kaa ra nuu' Jerusalén. 2 Te ikan' ni xaa ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' ki'in' te judío kuu' nuu' nuu' Festo jaan', te ni xa'a' tiin' kuachí ra Pablo. 3 Te ni ka'an nda'vi ra xiin' Festo jaan' ña ka'an chuun' ra te kixin ndiaka te xiin' Pablo nuu' Jerusalén jaan'. Ni xikan ra ña jaan' sakan' ña xa ni ndatu'un' tuní ra ña ka'ni' ra Pablo ichi'. 4 Ndisu ni ka'an Festo ña xava'a naá mji' Pablo vi'e chuun' nuu' Cesarea, te na'a' ka te nandiko' tu mji' ra ikan'. 5 Te ni ka'an ka ra xiin' te jaan' ndii:

—Na ku'un sava ndo'ó te kuu' nuu' xiin' i ikan', te tijn kuachí ña'a' ndo' naa' ni xaa ra iin ña nja'a —ni kachi ra.

6 Te kij' ndi' i uní ndoo ra tein ne jaan' unja, uun uxi ta'an ka kivi' ndii, ni nakaa' ra nuu' Cesarea. Te tukú kivi' ni xikundu'u' ra mii' xa'nú ra kuachí, te ni ka'an chuun' ra ña ku'un ndiaka te xiin' Pablo nuu' ra. 7 Te kij' ni xaa Pablo ikan' ndii, ni katí ña'a' te judío, te ni klee nuu' Jerusalén

jaan', tiin' kuach'i ña'a' ra xiin' kua'a' kuach'i vie, tee' ndee kōo' a ni kuv'i nia'a' ra xa'a' a. ⁸ Te ni ka'an Pablo xa'a' ra ndii:

—Kōo' ndee jin ña nja'a' ni xaa' i xa'a' tu'un ndei' ndu, ne judío, ni ndee xa'a' yukun' ka'nu' ndu, ni ndee kōo' tu a ni xaa' i xa'a' tu'un ndei' César, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' —ni kach'i ra.

⁹ Ndisu xa'a' a ña ni kuni Festo jaan' ndoo va'a' ra xiin' te judío jaan' ndii, ni ndatu'un' ra Pablo ndii:

—¿Ñáa' ka'an nimá un' kaa un' ñuu' Jerusalén te sana'má i yo'ó i kan' xa'a' ña jaan'? —ni kach'i ra.

¹⁰ Te ni nakujin Pablo ndii:

—Vitin ndii, mi' xa'nú César kuach'i iin' i, sakan' na yo'ó kuni a sana'má un' yu'u, sakan' ña xini kaxi' un' ña kōo' ndee jin ña nja'a' ni xaa' i xiin' ne ta'an' i, ne judío. ¹¹ Sakan' ña naa' ni xaa' i jin ña nja'a', ña kuni a kuv'i i xa'a' a ndii, kōo' a ka'an i kuv'i i. Ndisu xa'a' a ña süu' ña ndaku nduu' ña tiin' kuach'i te judío, te ta'an' i kaa', yu'u ndii, ndee jin kōo' kumi' ña ndaku te sanakua'a' ra yu'u nda'a' te kaa'. Ña jaan' na kuii' xikan' i ña na sana'má César yu'u —ni kach'i ra.

¹² Te kii' ndi' i ni ka'an Festo xiin' te chindiee' ta'an' xiin' ra xiin' kuento ndii, ni ka'an ra xiin' Pablo ndii:

—Xa'a' a ña ni xikan un' ña sana'má César yo'ó ndii, nuu' César jaan' ku'un un' —ni kach'i ra.

So' o ni xaa a kii' ni jin Pablo nuu' Agripa

¹³ Te kii' ni xka'ndia ndia'vi' kivi' ndii, ni xaa rey Agripa xiin' jin ña' nani' Berenice ñuu' Cesarea jaan' te nakuatu nja' Festo.

¹⁴ Te xa'a' a ña ni ndoo nja' i kan' ki'in' kivi' ndii, ni ndatu'un' Festo xiin' rey jaan' xa'a' tundo'o' Pablo ka'an ra ndii:

—Ni nakoo Félix jin te yivi' naá ra vi'e kaa yo'o. ¹⁵ Te kii' ni xa'an i ñuu' Jerusalén ndii, ni tjin kuach'i ña'a' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ne judío. Te ni xikan ra nuu' i ña ka'an chuun' i ña kuv'i te jaan'. ¹⁶ Te ni ka'an i xiin' te judío jaan' ña täxi' tu'un ndei' romano ña ka'ni' e' ne yivi' kii' tia'an naka'an nja xa'a' nja nuu' te tiin' kuach'i ña'a'. ¹⁷ Ña jaan' na kuii' kii' ni kixin te judío jaan' yo'o' ndii, ni kuu' kuachi' i xiin' tundo'o' ra. Süu' jaan' ndii tukü kivi' ni xikundu'u' i mi' xa'nú i kuach'i, te ni ka'an chuun' i ña kixin ndiaka te xiin' te jaan' nuu' i. ¹⁸ Te kii' ni xikuita te tiin' kuach'i ña'a' jaan' ndii, kōo' ña nja'a' ña ni ndiatu i xa'a' ni tjin kuach'i ña'a' ra. ¹⁹ Süu' jaan' ndii xa'a' jin uvi' ña kandixa' mi' ra xa'a' Ndiosi ra kuiti' ni kan' ta'an' te jaan' kuento xiin' Pablo jaan', xiin' xa'a' jin te xa ni xi'i, te ni nani' Jesús, te ka'an Pablo jaan' ña tiaku ra. ²⁰ Te xa'a' a ña ni kundani' i ndee ña saa' i xiin' ña ni kan' ta'an' ra kuento xiin' te jaan' ndii, ni ndatu'un' i Pablo naa' ka'an nimá ra ku'un ra ñuu' Jerusalén te sana'má ña'a' i i kan' xa'a' ña jaan'. ²¹ Ndisu Pablo jaan' ndii, ni xikan ra ña kundiatu ra te sana'má ña'a' César, te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Sakan' na ni ka'an chuun' i ña koo ndiqa' ka ña'a' te xiin' ndee kii' kuv'i ti'vi' ña'a' i nda'a' César jaan' —ni kach'i Festo.

²² Te ni ka'an Agripa jaan' xiin' Festo ndii:

—Kuni kuni so' o tu yu'u ña ka'an te jaan' —ni kach'i ra.

Te ni ka'an Festo ndii:

—Tiaan te kuni so' o un' ra —ni kach'i ra.

²³ Te tukü kivi' kii' ni xaa Agripa xiin' Berenice vi'e chuun' ndii, ni tjin ka'nu' xava'a' ña'a' kua'a' ne yivi'. Te kua'a' tu te xiin' kuu' nuu' ni ndekuje xiin' ne jaan' xiin' kua'a' te xixa kuu' nuu' nuu' ñuu'

jaan'. Te ni ka'an chuun' Festo jaan' ña ku'un naka te xiin' Pablo te kixin ndjaka ña'a' ra ikan'.
 24 Sakan' te ni ka'an Festo ndii:

—Yo'ó, rey Agripa, xiin' sakuu' ndo'ó, te ndiee' yo'o' vitin, te yivi' te iin' nuu' e' yo'o' ndii, kua'a' va ne judío ka'an kuachí nuu' i ñuu Jerusalem xiin' ñuu yo'o' xa'a' ra kuaa' ti'e' ña ka'an ña ña kuni a kuví ra. 25 Ndisu tuu yu'u ndii, kōo' ndee jin ña xata'an kuví ra xa'a' ni xaa ra. Te ndii, xa'a' a ña ni ka'an mji' ra ña César Augusto sana'má ña'a' ndii, ni chituní i ti'vi' ña'a' i nda'a' te jaan'. 26 Te xa'a' a ña kōo' a ni'í i ke'j i xa'a' ra nuu' xto'o' e' César jaan' ndii, ni ka'an chuun' i te ni kixin ndjaka ña'a' ra nuu' ndo' yo'o' vitin, ndisu nuu' yo'ó ka vi' rey Agripa. Te kij' ndi'j sana'má ña'a' un' ndii, koq na ña kuví ke'j i xa'a' ra. 27 Kuachí ndii tuu i ña süu' te kuu' kaxi' nduu' i naa' ti'vi' i jin te naá vi'e' kaa nuu' César, te ka'an i ndee xa'a' tiin' kuachí ña'a' ne yivi' —ni kachí Festo.

26

Sq'o ni xaa a kij' ni naka'an Pablo xa'a' ra nuu' Agripa

1 Sakan' te ni ka'an Agripa jaan' xiin' Pablo ndii:

—Kuví naka'an un' xa'a' un' vitin —ni kachí ra.

Sakan' te ni kataní nda'a' Pablo, te ni xa'a' naka'an ra xa'a' ra ndii:

2 —Rey Agripa, va'a kuni i ña naka'an i xa'a' i nuu' yo'ó vitin xa'a' sakuu' ña tiin' kuachí te judío, te ta'an' i, yu'u. 3 Sakan' ña xini yo'ó sakuu' ña xi xaá ne judío, ne ta'an' i, xiin' sakuu' ña kani' ta'an' ne ñuu i kuento xa'a'. Ña jaan' na kuu' ka'an nda'vi i xiin' un' ña saa un' ña va'a, te kuní sq'o un' xiin' ña maní ña ka'an i xiin' un'.

Ka'an Pablo saa ni nduu ra xta'an'

4 'Sakuu' ne judío, ne ta'an' i, xini saa xika' i ndee kij' ni nduu i te sava tejn ne ñuu i xiin' kij' ni ndu'u' i ñuu Jerusalén. 5 Ne jaan' ndii, xini tu ña ña ni xika i nuu' ña sania'á te fariseo ndee xta'an' vi'. Te kuví ndiee yu'u' ña xa'a' ña jaan' naa' kuni ña. Te te fariseo jaan' nduu' jin ti'vi' te xika' ndiee' ka xiin' tu'un' ndei' Ndiosí, te sakan' sakuu' te ñuu i. 6 Te vitin ndii, tiin' kuachí ra yu'u' xa'a' a ña ndiatu' ini i xa'a' kuento ña ni taxí Ndiosí nuu' ne xii' yata' i. 7 Te kuento jaan' nduu' ña ndiatu' ini ndu, ne uxí uvi' ti'vi', ne vi'e' ne Israel natijn ndu, xa'a' a jaan' na xaka'nu' chito ndu Ndiosí nduvi' xiin' ñuu. Rey Agripa, xa'a' kuento jaan' tiin' kuachí ne ta'an' i, ne judío jaan', yu'u. 8 ¿Ndichun na vixi ña tu nduu' a nuu' ndo'ó te kandixa' ndo' ña kuví sanatiaku Ndiosí ne ni xi'j?

Ka'an Pablo saa ni sando'o' ra ne nduu' kuenta Jesús

9 'Te yu'u ndii, ni tuu i ña kuni a saa i sakuu' ña nduxa' te sandi'i' i ne ini xini Jesús, te ñuu Nazaret. 10 Te ni xaa i ña jaan' ñuu Jerusalem, te xiin' ña ndiee' sutu kuu' nuu' ni ka'an chuun' i, te ni ñu'u' kua'a' ne nduu' kuenta ña jaan' vi'e' kaa. Te ni nakuita tu kuento i xiin' te yivi' kij' ni xa'ni' ra sava ne jaan'. 11 Te ki'in' va ichi' ni xa'an i saa vi'e' mii' nakayá ndu te sando'o' u'vi' ña'a' i, te kanja'a ña xa'a' Jesús jaan'. Te xa'a' a ña ni xi'e' xava'a' i ni xini ña'a' i ndii, ni ndikun i sando'o' i ña ndee tukú ñu'u' mii' kua'an ña.

Ndiee' yu'u' ka Pablo saa ni nama Jesús nimá ra

(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

12 'Te ña jaan' kua'an saa i ñuu Damasco xiin' ña ndiee' ña xa'ndia chuun' sutu kuu' nuu', xiin' ña ni ka'an chuun' ra xiin' i. 13 Ndisu kij' naá i ichi' kua'an

i ikan' iin ke'in' ndii, kuni ka'an i xiin' un', rey, ña ni xini i ni kijeë iin ñu'u ndee ndivi', ña yi'é koo' chukuu' ka te sakan' ñu'u, te ni xinunduü a yu'u xiin' te kua'an xiin' i. ¹⁴ Te ni nduva sakuu' ndu ñu'u', te ni xini so'o i iin tachi' yu'u' ña ka'an xiin' i xiin' tu'un hebreo ndii: "Saulo, Saulo ¿ndichun na sando'o' un' yu'u? Sando'o' xiin' mii' un' ndee naa ndo'o' toro kij' kacha'ni' ri' kaa xiin' nuu'", ni kachi a. ¹⁵ Te ni ka'an i xiin' a ndii: "¿Yoo nduu' yo'ó, táku'e?", ni kachi i. Te ni ka'an xo'q'o e' xiin' i ndii: "Yu'u' nduu' Jesús, ña sando'o' un'. ¹⁶ Ndisu ndokoo un', te kujin ndichí un'. Sakan' ña ni satuvi xiin' mii' i nuu' un', te ndasanduü i yo'ó te kaka nuu nuu' i, te ndijeë yu'u' tu un' xa'a' ña ni nia'a i nuu' un' xiin' xa'a' ña nia'a ka i nuu' un'. ¹⁷ Te sakakú i yo'ó nuu' ne ñuu un' xiin' nuu' ne tuku' mii' tianu' i yo'ó ku'un un' vitin, ¹⁸ te sakuni un' ne jaan' te nakoo ña ña xika' nja ichi' njaa', te na kaka ña ichi' ña yi'é ñu'u' i. Sakan' te kijeë nja nuu' ña xiko ni'i' ña'a' ña ndiva'a, te ko'ni nja nuu' ña viko ni'i' ña'a' Ndiosí. Sakan' te xa'a' ña ini nja kuni nja yu'u' koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' kuachi nja, te natijn tu nja ña va'a ña samani' Ndiosí ne nduu' nditja a", ni kachi a xiin' i.

¹⁹ Ña jaan' na kuii', rey Agripa, ni xaso'o i nuu' ña ni ka'an xiin' i ndee ndivi'. ²⁰ Süu' jaan' ndii xi'na ka ni ka'an ndoso' i ñuu Damasco, xiin' ñuu Jerusalén, xiin' saa kua'an ka nuu' ñu'u' Judea, xiin' tejn ne tuku', te nama nja nimá nja xa'a' kuachi ña xaa' nja, te kundikun nja Ndiosí, te xiin' ña va'a ña xaa' nja nia'a nja ña xa ni nama xna'a nja nimá nja xa'a' kuachi nja. ²¹ Xa'a' a jaan' na ni tijn te judío, te ta'an' i, yu'u' nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xika' ra ka'ni' ra yu'u'. ²² Ndisu xa'a' a ña ni chindije'e' Ndiosí yu'u'

ndii, kusaa' ka'an i tu'un a ndee vitin nuu' sakuu' ne yivi', naa' ne nda'vi so'o nduu' nja, uun naa ne ka'nu' nduu' nja. Te sania'á i nuu' nja saa nii' ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, xiin' ña ni ka'an Moisés ña kuni a koo. ²³ Te jaan' ndii, ni ka'an ra ña kuni a kundo'o ña kunduu' Cristo, te kij' kuvj a ndii, xi'na ka a kunduu' ña natjaku tejn ne ni xi'i', te kunduu' a ñu'u', ña nia'a ichi' Ndiosí nuu' ne ta'an' a xiin' nuu' ne tuku'. Te ña ni ka'an te jaan' ndii, xa ni xinü a —ni kachi Pablo.

²⁴ Kij' ka'an ka Pablo ña jaan' xa'a' ra iin' ra ndii, ikan' te ni nde'i ti'e' Festo ka'an ra ndii:

—Te küu' kaxi' nduu' yo'ó, Pablo. Ni sakuaan kua'a' va un' ndee ni sana vi' xini' un' —ni kachi ra.

²⁵ Ndisu ni nakujin Pablo ndii:

—Süu' te küu' kaxi' nduu' i, xkuaa' Festo. Süu' jaan' ndii ña ndixa nduu' ña ka'an i, te ña kuu' kaxi' tu nduu' a. ²⁶ Kuachi ndii xini rey Agripa ñaa' xa'a' ña ka'an i yo'o'. Ña jaan' na kuii' ini i te ka'an i nuu' ra. Te xini kaxi' i ña xini ra sakuu' ña jaan', sakan' ña süu' ña ni yoo si'e nduu' a. ²⁷ Te yo'ó, rey Agripa, ¿ñaá kandixa un' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí? Xini yu'u' ña kandixa un' ña jaan' —ni kachi ra.

²⁸ Te ni ka'an Agripa xiin' Pablo ndii:

—Ndee xaku va te sananduü un' yu'u' te ndikun ichi' Cristo —ni kachi ra.

²⁹ Te ni ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Ndee xaku', uun kua'a' ka, ndisu xikan va i nuu' Ndiosí ña süu' yo'ó kuiti' kunduu tu te ndikun ichi' Cristo, süu' jaan' ndii, kuni i ña kunduu tu sakuu' ne xini so'o ña ka'an i vitin ndee naa yu'u, ndisu süu' xiin' karena ña tijn i yo'o' —ni kachi ra.

³⁰ Kij' ndi' ni ka'an Pablo ña jaan' ndii, ni ndondichí rey jaan'

xiin' te xa'ndia chuun' jaan', xiin' ña' nani' Berenice, xiin' sakuu' ne ni ndiee xiin' te ka'nu' jaan'. ³¹ Te kij' ni kiee ña kua'an ña ndii, ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' ña ka'an' ña ndii:

—Koo' xachi' a ni xaa te yivi' jaan' ña xata'an kuvj' ra xa'a', uun kunaan' ra vi'e kaa —kachi ña.

³² Te ni ka'an' Agripa xiin' Festo ndii:

—Kuvj' sandoó ndiká e' te jaan' naa' ni xikan' ra ña sana'má ña'a' César —ni kachi ra.

27

So' o ni xaa a kij' ni ti'vi' Festo Pablo ñuu Roma

¹ Kij' ni ndoo Festo kuento ña ti'vi' ra ndu ñu'u' Italia xiin' jin' tundoo' ndii, ni sanakua'a' ra Pablo xiin' tuku' te ñu'u' vi'e kaa nda'a' jin' te xiin' kuu' nuu', te nani' Julio, te xachuun' inga' xiin' jin' ti'vi' te xiin', te xika' nuu' nuu' Augusto César. ² Te ni ko'ni ndu jin' tundoo', tun' ni kiee ñuu' Adramitio. Tun' jaan' ndii, xka'ndia nu' saa ñuu, ña ñu'u' yu'u' mini nuu' ñu'u' Asia. Te ni kiee ndu kua'an' ndu, te kua'an' tu Aristarco, te ñuu' Tesalónica, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Macedonia, xiin' ndu. ³ Te tuku' kivi' ni xaa ndu ñuu' Sidón. Te Julio jaan' ndii, manj' ni kuvj' ra xiin' Pablo, sakan' ña ni taxj' ra ku'un' koto te jaan' ne xiní ta'an' xiin' ra, te chindiee' ña'a' ña. ⁴ Te ni kiee ndu ikan' te kua'an' ndu xiin' tundoo' yatj' xjin' ñu'u' Chipre mii' koo' tachj' ndiee' tiasi nuu' ndu. ⁵ Te ni xka'ndia ndu mini ka'nu' yatj' ñu'u' Cilicia xiin' ñu'u' Panfilia, te ni xaa ndu ndee ñuu' ña nani' Mira, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Licía.

⁶ Te ikan' ni xinj' te xiin' kuu' nuu' jaan' jin' tundoo', tun' ni kiee ñuu' Alejandría, tun' kua'an' ñu'u' Italia. Te ni ka'an' chuun' ra te ni ko'ni ndu tijin' tun' jaan'. ⁷ Te kua'a' va kivi' ni ñu'u' ndu nuu'

tikui sakan' ña kuie va kua'an' tundoo' jaan', te ni ndo'o xava'a' ndu te ni xaa ndu nuu' ñuu, ña nani' Gnido, sakan' ña tachj' ndiee' ni nakasi nuu' ndu, te xa'a' a ña kusaa' xika' ka' tachj' ndii, ni xa'an' seko' ndu ndee ñuu' ña naá j'nu, ña nani' Creta yatj' Salmón.

⁸ Te xiin' kua'a' tundo'o' ni xa'an' ndu jin' xaan' mii' nani' Puerto Va'a, ña kandu'u' yatj' ñuu' Lasea.

⁹ Te xa' kua'a' va kivi' ni xka'ndia ñu'u' ndu nuu' mini, te siin' tuku' ndii, xa' ni kuvj' kuain' va kaa' ña ku'un' ndu xiin' tundoo' nuu' mini jaan' kij' sakan'. Sakan' ña xa' kuyatin' yoo' vijin'. Xa'a' a jaan' na ni sakuni' chito Pablo te xa'ndia chuun' tijin' tundoo' jaan' ¹⁰ ka'an' ra ndii:

—Te yivi' rajn, tuu j' ña naa' ku'un' na ku'un' e' ndii, kundoo' kua'a' e' te ndo'nu'u' tundoo' yo'o' xiin' sakuu' ña ndiso' nu'. Te ndee mii' e' iyo kuvj' —ni kachi ra.

¹¹ Ndisu te xiin' kuu' nuu' jaan' ndii ni kandixa' ka' ra ña ni ka'an' te xiin' ña'a' nu' xiin' te satuvi' nu' te sakan' ña ni ka'an' Pablo. ¹² Te xa'a' a ña va'a' kaa' yi'e' jaan' te ndoo' tundoo' jaan' yoo' vijin' ndii, yatj' sakuu' ra ni ndoo' kuento ña ku'un' na ku'un' ndu, te naa' ni kuvj' ndii, xaa ndu ñuu' Fenice, ña nduu' yi'e' ñu'u' Creta jaan'. Te ña jaan' ndii, so' o xito' a mii' ketá ñu'u' xiin' mii' keta' a. Te ikan' ni kunj' ra ndoo' ndu yoo' vijin' jaan'.

So' o ni xaa a kij' ni sando'o' tachj' ndiee' ndu nuu' mini

¹³ Te ni xa'a' xika' kuie tachj' ña kuaxi xioo' mini, te ni tuu' ra ña kuvj' ku'un' ndu mii' kua'an' ndu jaan'. Sakan' na kuii' ni sakaa' ra kaa' vie' ña tiin' nu', te ni kiee ndu kua'an' ndu yatj' yatj' ni yu'u' mini ñu'u' Creta jaan'. ¹⁴ Ndisu sie tjo' ni xa'an' ndu, te ni xa'a' xika' jin' tachj' ndiee', ña nani' Euroclidón, ña ni kijin' nuu' ñu'u' tuku' ta'vi' xioo'

m̄inj, t̄e n̄j k̄ondj̄a ndj̄ee' a tundo' jaan'.¹⁵ Sakan' na n̄j kañuu' a nu' mii' kuní mji' a, t̄e xa'a' a ña n̄j kuv̄j sanandiko' kuín ra nu' t̄e ku'un nu' mii' kuax̄j tach̄j' jaan' ndii, n̄j tax̄j ra ña ku'un nu' mii' chinda'a' ña'a' a.¹⁶ T̄e kij' n̄j xka'ndj̄a ndu xata' ñu'u' sie ña naá i'nu, ña nani' Clauda, mii' xaku ndj̄ee' xika' tach̄j' ndii, n̄j ndo' o xava'a ndu, t̄e n̄j saka' ndu tundo' lulu.¹⁷ T̄e kij' ndi'j n̄j saka' ndu nu' ndii, n̄j sat̄iin va'a ra tundo' chie jaan' xiin' yo'o'. T̄e xa'a' a ña yi'vi ra ña t̄ijn tundo' jaan' nuu' ñuti' mii' nani' a Sirte ndii, n̄j ndaxin' ra toto, ña xiku'un tach̄j' tun' ndoo jaan', t̄e n̄j tax̄j ra ña ku'un nu' mii' chinda'a' ña'a' tach̄j' jaan'.¹⁸ T̄e tuk̄u kivi' ndii, ndj̄ee' ka xika' tach̄j' jaan', xa'a' a jaan' na n̄j xaťja ra sava ña ndiso' tundo' jaan' nuu' m̄inj.¹⁹ T̄e kivi' ña unj ndii, n̄j xaťja nda'a' ndu sava ndachuun', ña tiin' ra t̄ixin tundo' jaan', nuu' m̄inj.²⁰ T̄e xa'a' a ña xa kua'a' va kivi' kua'an ña kuasa' ka nandj̄j, n̄j ndee' tiuun' tüvi' ka ndiee', t̄e sando'o' va tach̄j' ndj̄ee' xava'a ña xika' jaan' ndu ndii, n̄j xa'ndj̄a j̄inj ndu ña kaku ndu.²¹ T̄e xa'a' a ña xa kua'a' kivi' kua'an ña tia'an kux̄j ndu ndii, n̄j xikuijn ndich̄j Pablo ma'in' sakuu' ndu, t̄e n̄j ka'an ra ndii:

—Va'a ka naa' n̄j k̄andj̄xa' ndo' ña n̄j ka'an j̄ jaan' t̄e kiee e' ñu'u' Creta k̄ix̄in e'. Naa' sakan' ndii, k̄undo' o e' ña j̄yo ka' t̄e ndõñu'u' t̄u ña'a e' ña n̄j xaťja e' ka'.²² Ndisu vit̄in ndii, ka'an j̄ xiin' ndo' ña sandj̄eni xiin' mji' ndo', kuach̄j ndii ndee' j̄in e' kuv̄j, tundo' kuj̄tj' ndõñu'u'.²³ Kuach̄j ndii, Ndiosí, ña xaka'nu' j̄ t̄e xika' nuu' t̄u j̄ nuu' ndii, ñu'u ndi'e' n̄j sat̄uví a j̄in ángele a nuu' j̄.²⁴ T̄e n̄j ka'an a xiin' j̄ ndii: “Kuän yi'vi un', Pablo. Kuni a ku'un un' nuu' César. T̄e xa'a' ña kundani Ndiosí yo'ó ndii, s̄akakú a s̄akuu' t̄e kua'an xiin' un' tundo' yo'o'”,

n̄j kach̄j a.²⁵ Xa'a' a jaan' na kuii' sandj̄eni xiin' mji' ndo', t̄e yivi' rain. Kuach̄j ndii j̄inj j̄ xini j̄ Ndiosí ña koo a saa nii' n̄j ka'an ángele jaan' xiin' j̄.²⁶ T̄e ndii, kuní a ña ku'un tundo', t̄e kanj̄ nu' yu'u' m̄inj j̄in ñu'u' ña ndasi j̄'nu xiin' m̄inj —n̄j kach̄j Pablo.

²⁷ T̄e xa ux̄j k̄umi' ta'an kivi' kua'an ña chinda'a' tach̄j' jaan' tundo' nuu' m̄inj ka'nu' ña nani' Adriático. T̄e yatin' na ñu'u ndii, n̄j t̄u'u sakuu' t̄e xachuun' xiin' nu' ña xa kuyatin' ndu nuu' ñu'u'.²⁸ Sakan' na kuii' n̄j k̄i'jn ku'va t̄e jaan' xiin' yo'o' t̄e kunj̄ ra saa kunu m̄inj jaan'. T̄e n̄j x̄inj ra ña kunu a oko nda'a'. T̄e sie ndos̄o' ka t̄e tuk̄u n̄j n̄j k̄i'jn ku'va ra a xiin' yo'o' jaan', t̄e n̄j x̄inj ra ña kunu a xa'un nda'a'.²⁹ T̄e xa'a' ña yi'vi ra ña kanj̄ ta'an' nu' xiin' yuu' ndii, n̄j s̄akoyó t̄e jaan' k̄umi' ta'an ka' k̄i' vie t̄ixin t̄ikui xiin' yo'o', t̄e kot̄ijn kutu' yo'o' jaan' su'ma' nu'. T̄e n̄j ka'an va nimá ra ña kitu' k̄i'j'.

³⁰ T̄e n̄j xika' t̄e xachuun' xiin' tundo' jaan' kunu ra nuu' tundo' o' jaan'. Ña jaan' na kuii' n̄j xa'a' sanuu' ra tundo' lulu nuu' m̄inj. N̄j xa' ra ndee' naa kuni s̄akoyó t̄u ra ka' k̄i' vie t̄ixin t̄ikui xiin' yo'o', t̄e kot̄ijn kutu' yo'o' jaan' nuu' nu'.³¹ Ndisu n̄j ka'an Pablo xiin' t̄e x̄iin' kuu' nuu' xiin' t̄e x̄iin' ra ndii:

—Naa' ndoo t̄e ka' t̄ixin tundo' yo'o' ndii, kuv̄j kaku ndo' o' —n̄j kach̄j ra.

³² Ikan' t̄e n̄j xa'ndj̄a j̄in uv̄j t̄e x̄iin' jaan' sakuu' yo'o' ña tiin' tun' lulu jaan', t̄e kua'an ndi'j nu' xiin' t̄ikui.

³³ T̄e kij' xa sakan' t̄e kitu' kuii ndii, n̄j xandj̄eni Pablo sakuu' ndu ña kux̄j ndu, ka'an ra ndii:

—Xa kua'an ux̄j k̄umi' ta'an kivi' ña tia'an kux̄j e' ndee' sie ña ndiatu' e' ndee ña koo.³⁴ Ña jaan' na kuii' ka'an nda'vi j̄ xiin' ndo' ña kux̄j e', t̄e koo ndj̄ee' e',

te kutiaku ka e'. Kuachi ndii ndee jin xixi' xini' e' ndofnu'u' —ni kachi ra.

³⁵ Te kij' ndi'i ni ka'an ra na jaan' ndii, ni ki'in ra jin xita' va'a, te ni taxi ra na chindani Ndiosi xa'a' a nuu' sakuu' ndu ita' ndu jaan', te ni ta'vi' ra a, te ni xa'a' xixi' ra a. ³⁶ Sakan' te ni xandjeni xiin' mii' sakuu' ndu, te ni xa'a' xixi' tu ndu'u. ³⁷ Te na sakuu' ndu te ni nu'u' tixin tundoo' jaan' ndii, ni kuu ndu uvi ciento unj xiko xa'un jin. ³⁸ Te kij' ndi'i ni xixi ndu ndii, ni ko'ni te xachuun' xiin' tundoo' jaan' ndikin' trigo mini, te kuu xaku vie nu'.

So' o ni xaa a kij' ni tani tundoo' mii' kua'an Pablo

³⁹ Te kij' ni kitu' ndii, ni nakuni ra nu'u' mii' ni ndekuie ra jaan'. Ndisu ni xini ra na yoo jin nda'a' mini mii' yoo kua'a' nuti', te ni kuni ra ku'un chikandu'u' ra nu' ndee nuu' nuti' jaan' naa' ni kuvj. ⁴⁰ Te ni xa'ndia ra yo'o' na tiin' kumi' saa' kaa ki'i' jaan', te ni ndoo a mini jaan'. Te ni sataya tu ra yo'o' na tiin' kutu' tun' ndiko' ni'i' ra tundoo'. Te ni ndani'i' ra toto, na ta'nu' nuu' nu'. Te ni xika ra ku'un ndaku ra xiin' nu' nuu' yu'u' mini jaan'. ⁴¹ Ndisu tundoo' jaan' ndii, ni xa'an xiku'ni nuu' nu' mii' ndee' maoto nuti', te ikan' ni tijn ndi'i nu' te ni kuvj ka kanda nu'. Te su'ma' tundoo' ndii, ni xa'a' a tiachi' a xaa' ko'o nuu' mini jaan'.

⁴² Sakan' te ni ndoo te xin' kuento na ka'ni' ra sakuu' te nu'u' vi'e kaa, te kua'an tixin tundoo' jaan', koto ka suntia' ra, te kunu ra. ⁴³ Ndisu xa'a' a na ni kuni te xin' kuu' nuu' jaan' sakaku ra Pablo ndii, ni taxi ra saa te jaan' na jaan'. Suu' jaan' ndii ni ka'an chuun' ra na te xini suntia' ndii, xi'na ra sakoyo xiin' mii' nuu' tikui mini te naxaa ra ndee yu'u' mini. ⁴⁴ Te sava tuku ra kije xata' vixin' itun', uun kije ra xiin' inga

tu'un' tundoo' na chachi' jaan'. Te sakan' ni xaa ndu, te ni kaku va'a sakuu' ndu, te ni xaa ndu ndee yu'u' mini.

28

So' o ni xaa a kij' ni xaa Pablo nu'u' Malta

¹ Te kij' xa ni kaku ndu ita' ndu yu'u' mini jaan' ndii, ni xini ndu kuento na Malta nani' ikan'. ² Te ne ndiee' ikan' ndii, ni natijn va'a va nja ndu. Kuachi ndii ni na mi nja nu'u, te ni ka'an nja xiin' sakuu' ndu na kutuni' ndu nuu' nu'u' jaan', sakan' na kuun' va savj', te vixin xava'a xini ndu.

³ Sakan' te kij' ni nakaya Pablo sava tutun', te taan' ra nu' nuu' nu'u' jaan' ndii, ni keta jin ko'o' xatu tein tun' jaan' xinu' ri' nuu' na i'ni' nu'u' jaan', te ni tijn nu'u' ri' nda'a' ra. ⁴ Te kij' ni xini ne ndiee' nu'u' jaan' taa' xiko' ti' jaan' nda'a' ra ndii, ni ka'an xiin' ta'an' nja ndii:

—Te kaa' ndii, kuän vi' kuni e' na jin te xa'ni' ne yivi' nduu' ra. Kuachi ndii, tee' ndee ni kaku ra nuu' mini ndii, xa ni kani na'a' ndiosí, na kendiaa' ya'vi' ndaku, te kutiaku ka ra —ni kachi nja.

⁵ Ndisu ni kisi Pablo nda'a' ra, te ni nama ko'o' jaan' nuu' nu'u, te ko'o' a ni ndo'o ra. ⁶ Te sakuu' nja ndiatu na nein nda'a' ra, uun jin kuvj tjo' ra. Ndisu kij' ni kuna'a' ndiatu nja, te ni xini nja na ko'o' a ndo'o' ra ndii, ni nama nja saa tuu nja ka'an nja na jin ndiosí nduu' ra.

⁷ Te yatjn ikan' kandu'u' nu'u' jin te nani' Publio. Te jaan' ndii, te kuu' nuu' nduu' ra nuu' nu'u' na ndasi i'nu xiin' mini jaan'. Te ni natijn ra ndu'u vi'e ra, te ni xito va'a ra ndu'u unj ta'an kivi'. ⁸ Te yuva' te jaan' ndii, kuni kuvj ra kandu'u' ra tiin' na'a' ka'ni' xiin' tindaku' nu'. Te ni ndi'vi Pablo mii' kandu'u' ra, te koto na'a' ra. Te kij' ndi'i ni ka'an ra xiin' Ndiosí xa'a' te jaan' ndii, ni tondia nda'a'

ñā'a' rā, tē nī sānda'a ñā'a' rā. ⁹ Tē kij' nī xka'ndiā ñā jaan' ndii, nī ndekuḡe sakuu' tuku ne kuni kuvi ndiee' ñu'u' jaan' nuu' Pablo, tē nī ndā'a nīā. ¹⁰ Tē ne jaan' ndii, nī tīin manī' vā nīā ndu'u' xiin' kua'a' nuu' ñā vā'a. Tē kij' nī ki'in ndu' tundo'o' kua'an ndu' ndii, nī taxī nīā sakuu' ñā nī kunī nuu' ndu'.

So'o nī xaa a kij' nī xaa Pablo ñuu Roma

¹¹ Tē kij' nī ndi'i unī ta'an yoo' ñā ndiee' ndu' ikan' ndii, nī ko'ni ndu' iin tundo'o', tun' nī kiee ñuu Alejandría. Tun' jaan' ndii, nī ndiatu nu' ikan' ndee xka'ndiā yoo' vixin. Tē nuu' nu' ndii, ita' uvī ta'an ndiosí, ñā nani' ndiosí kuate. ¹² Tē kij' nī xaa ndu' yi'e', ñā kandu'u' ñuu Siracusa ndii, nī ndoo ndu' ikan' unī ta'an kivi'. ¹³ Tē ndee ikan' nī kiee ndu' tē kua'an ndu' yaṭin yaṭin yu'u' mīni jaan' xiin' tundo'o' jaan' tē nī xaa ndu' yi'e' ñā kandu'u' ñuu Regio. Tē nī ya'a tuku kivi' kij' nī xika tachī' vā'a, ñā kuaxi xata' a mii' kua'an tundo'o' jaan'. Tē tuku ká kivi' nī xaa ndu' ndee yi'e' ñā kandu'u' ñuu Puteoli. ¹⁴ Tē ikan' nī xini' ta'an' ndu' xiin' sava ne ndikún Jesús. Tē nī ka'an nda'vi ne jaan' xiin' ndu' ñā ndoo ndu' ikan' uxā ta'an kivi' xiin' nīā, ndi'i jaan' tē kua'an ndu' ndee ñuu Roma. ¹⁵ Tē kij' nī xini' ne ndikún ichi' Jesús kuento ñā nī xaa ndu' ñuu Puteoli jaan' ndii, ndee ñuu Roma nī kiee sava nīā, tē nī kixin natīin nīā ndu'u' ndee ya'vi ñā nani' Apio. Tē sava tuku nīā nī kixin natīin ndu'u' ndee iin xaan' mii' nani' unī ta'an vi'e'. Kij' nī xini' Pablo ne jaan' ndii, nī taxī rā ñā chindani Ndiosí xa'a' nīā, tē nī kundjeni nimá rā. ¹⁶ Tē kij' nī xaa ndu' ñuu Roma ndii, nī sanakua'a tē xiin' kuu' nuu' jaan', tē ñu'u' vi'e' kaa, tē ndiaa rā kua'an rā jaan' nda'a' tē xito' vi'e' kaa ñuu Roma jaan'. Ndisu nī ndu'u' siin'

mii' Pablo iin vi'e' xiin' iin tē xiin', tē xito' ñā'a'.

Ka'an ndoso' Pablo nuu' tē judío, tē ndiee' ñuu Roma

¹⁷ Kij' nī xka'ndiā unī ta'an kivi' ndii, nī kaṇā Pablo tē judío, tē kuu' nuu', tē ndiee' ñuu jaan'. Kij' nī nakaya tē jaan' ndii, nī ka'an rā xiin' rā ndii:

—Ñani' ta'an' i, yu'u' ndii kōo' ndee iin ñā nīā'a nī xaa i xiin' ne judío, ne ta'an' e', tē nī ndee nī xka'ndiā tu i ñā nī nakoo ne xii' yata' e' xaa' e'. Ndisu nī tīin tē ta'an' e', tē Jerusalén, yu'u' ñuu jaan', tē nī sanakua'a rā yu'u' nda'a' tē xiin', tē romano. ¹⁸ Tē kij' ndi'i nī sana'má tē romano jaan' yu'u' ndii, nī kunī rā sando'o' ndiká rā yu'u' xa'a' a ñā kōo' kuachī, ñā xata'an kuvi' i xa'a' nī xaa i. ¹⁹ Ndisu xa'a' a ñā nī ka'an tē judío, tē ta'an' e' jaan', ñā sando'o' ndiká rā yu'u' ndii, nī kunī a ñā kakan i ñā sana'má César yu'u'. Ndisu nī xaa i sakan', tē tīin kuachī tē ñuu e' jaan'. ²⁰ Xa'a' a jaan' na nī kaṇā i ndo'ó, tē kunī i nuu' ndo', tē ka'an i xiin' ndo'. Kuachī ndii, xa'a' a ñā kandixa' i ñā ndiatu' inī yoo', ne Israel, tīn karena yo'o' nda'a' i —nī kachi rā.

²¹ Tē nī ka'an tē jaan' xiin' rā ndii:

—Ndee iin tutu' tīā'an natīin ndu' nda'a' tē ta'an' e', tē ndiee' ñu'u' Judea, ñā ka'an xa'a' yo'ó, tē ndee iin tu' tē ndiee' ikan' tīā'an kixin yo'o', tē chindu'u' rā kuachī xa'a' un', uun kañiā'a rā xa'a' un'. ²² Tē ndii, kunī ndu' kunī so'o' ndu' saa xanini un' xa'a' ne kandixa' naa kandixa' un' jaan', sakan' ñā xini' ndu' kuento mii' ká ñā kini' vā ndatu'un' ne yivi' xa'a' ne ndikún ichi' xaa' jaan' —nī kachi rā.

²³ Tē nī chindu'u' tē jaan' iin kivi' ñā kunī so'o' ká rā xa'a' ñā jaan'. Tē kua'a' vā rā nī kixin vi'e' mii' ndu'u' Pablo kij' nī xaa kivi' jaan'. Tē nduvi' nī ka'an Pablo xiin' rā xa'a' saa kuvi' ko'ni

e' nda'a' Ndiosí, te ka'ndia chuun' a nuu' e', te ni xika ra sakandixa' ña'a' ra ña xa'a' Jesús ka'an tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés, xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a. ²⁴ Te sava te jaan' ni kandixa' ña ni ka'an Pablo, te sava tukú ra ni kandixa' ña jaan'. ²⁵ Te xa'a' ña ni nakuitá kuento ra ndii, ni xa'a' kiee' ra kua'an ra, sakan' na ni ka'an ka Pablo ña yo'o' xiin' ra ndii:

—Va'a va ni ka'an Espiritu Santo xiin' ne xij' yata' e', xiin' ña ni ke'i Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

²⁶ Kua'an te ka'an un' xiin' ne yivi' ñaa' ndii:

Kuni so'o te kuni so'o ndo', ndisu kundani xachi' ndo'.

Te koto te koto ndo', ndisu küvi xachi' kuni ndo'.

²⁷ Kuachi ndii ni xaxij' ña nimá ña.

Te xini so'o te xini so'o ña, ndisu xaa' ña kuenta.

Te xito' te xito' ña, ndisu küvi kuni ña ña yoo jaan'.

Sakan' xaa' ña koto ka kuni so'o ña.

Te xaa' tu ña sakan' koto ka kuni ña.

Te xaa' tu ña sakan' koto ka kundani ña xiin' nimá ña.

Xa'a' a jaan' na nandjiko' ña nuu' i, te sanda'a ña'a' i.

Ni kachi a.

²⁸ 'Xa'a' a jaan' na, kuni a ña kundani ndo' vitiñ, ña Ndiosí ndii, nuu' ne tuku' ti'vi' a ña ka'an xa'a' ña sakakú a yoo'. Te ne jaan' ndii, kuni so'o xna'a ña a —ni kachi ra.

²⁹ Te kij' ndij' ni ka'an Pablo ña jaan' ndii, ndije' va kani' ta'an' te judío jaan' kuento ni kije' ra kua'an ra. ³⁰ Te nii' uvi' kuiya ni ndoo ka Pablo vi'e mii' ni tatú ra ijan'. Te ni natijn ra sakuu' ne ni xa'an koto ña'a' ijan'. ³¹ Kij' sakan' ndii, ka'an ndoso' ra xa'a' saa kuni Ndiosí ka'ndia chuun' a nimá e', xiin' xa'a' xto'o e' Jesu-cristo. Te ni xaa' ra ña jaan' xiin'

ña ndijeni, te koo' tu ni xikuja'nu nuu' ra xa'a' ña jaan'.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a ne iní xini Jesús, ne ndiee' ñuu Roma

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pablo, te xika' nuu' nuu' Jesucristo, te tianu' a sania'á ichi' a, sakan' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' yu'u te ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' a. ² Te xa ni taxí a kuento a xa'a' tu'un va'a jaan' nuu' ña su'un, ña nduu' tutu a, ña ni ke'i te ni ka'an tiakú xa'a' Jesús ndee' xta'an' iin yivi'. ³ Te tu'un va'a jaan' ndii, ka'an a xa'a' si'e a, xto'o e' Jesucristo. Te kuenta ña nduu' a te yivi' ndii, iin te sjani' xika' David nduu' a. ⁴ Te ni sanatiaku ña'a' Ndiosí xiin' ña ndiee' Espiritu Santo, te xiin' ña jaan' ni nia'a a ña si'e a nduu' ña jaan'. ⁵ Te xa'a' a ña ndani mii' Jesús ndu'u na ni sakuiso' chuun' a ndu, te ni ti'vi' tu a ndu ña sania'á ndu ichi' a nuu' sakuu' ne yivi' iin yivi', te iní nja kuni ña'a' nja, te kandixa' tu ña'a' nja. Sakan' te ña jaan' natíin sakuu' ña xaka'nu' ña'a' nja. ⁶ Te tein ne ka'an i xa'a' jaan' ka'ni tu ndo'ó, ne ni kana Ndiosí te kunduu' ndo' kuenta Jesucristo. ⁷ Te ke'i i tutu yo'o' nuu' sakuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Roma. Ndiosí ndii, ndani a ndo'ó, te ni kana a ndo'ó, ña jaan' na nduu' ndo' kuenta a. Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosí xiin' xto'o e' Jesucristo ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koq xiin' ndo'.

Kuni ku'un ndi'e' Pablo mii' ndiee' ne iní xini Jesús, ne ndiee' ñuu Roma

⁸ Ña nuu' ndii, taxi' i ña chindani Ndiosí xa'a' sakuu' ndo'ó xiin' ña ndiee' Jesucristo. Sakan' ña xini i kuento ña ka'an va'a sakuu' ne yivi' xa'a' ña iní ndo'

xini ndo' a. ⁹ Te xika' nuu' i nuu' Ndiosí xiin' kanii' nimá i ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' si'e a. Te xini Ndiosí ña naka'an' chito i xa'a' ndo' sakuu' ichi' kij' ka'an i xiin' a. ¹⁰ Te sakuu' ichi' kij' ka'an i xiin' a ndii, xikan' i nuu' a ña naa' kuni a ndii, kuain' so'o' ndi'i' ku'un ndi'e' na i mii' ndiee' ndo'. ¹¹ Kuachí ndii ka'an va nimá i kuni nduchi' nuu' i ndo'ó, te ka'an va tu nimá i sayaa' i iin ña chuun va ña kuni taxí Espiritu Ndiosí nuu' ndo' te sandieni a nimá ndo' xa'a' ichi' a. ¹² Te ndiatu' iní i ña sandieni ta'an' e' xa'a' ña iní ka e' xini ña'a' e'.

¹³ Ndisu' ndee' vitin ndii, yoo naa yoo ña xikuita'nú nuu' i te xa'a' i mii' ndiee' ndo' jaan'. Ñani ta'an' i, kuni i ña kundani ndo' ña kua'a' va ichi' ni chituni i ña ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' te sanakoó ka i ne xika' ichi' Jesús naa ni xa'a' i tein inga ne tuku', ¹⁴ naa' ne griego nduu' nja, uun naa' süu' ne griego nduu' nja, naa' ne xini tuní nduu' nja, uun naa' ne xini tuní nduu' nja ndii, kuni a ka'an ndoso' i tu'un va'a jaan' nuu' sakuu' nuu' ne jaan'. ¹⁵ Ña jaan' na saki'i' a nimá i ña ka'an ndoso' tu i tu'un va'a jaan' nuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Roma.

Tu'un va'a ndii, ndiee' Ndiosí nduu' a

¹⁶ Kuachí ndii kúchani i ka'an i tu'un va'a jaan', sakan' ña ndiee' Ndiosí nduu' a, te xiin' ña jaan' sarakú Ndiosí sakuu' ne iní xini ña'a'. Xi'na ka nuu' ndu'u, ne judío, ni xa'a' tu'un va'a jaan', te sakan' ni xa'a' a nuu' ndo'ó, ne tuku'. ¹⁷ Sakan' ña ka'an tu'un va'a jaan' ña xa'a' ña iní kujti' e' xini e' Jesús, xa ni xanda'ku Ndiosí nimá e', naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ne ni xanda'ku Ndiosí nimá xa'a' ña iní kujti' nja xini ña'a' nja ndii, kujtiaku nja ndee' ndi'i' ni kivi'." Sakan' yoso' a.

Sakuu' e' ndiso' kuach'i nuu' Ndiosí

¹⁸ Sakan' ña ndee ndivi' satuvi' tu Ndiosí ña xi'é a xini a sakuu' ne xaa' ña ña'a, te xachuun' ndaku tu ña, te xiin' ña jaan' xikuita'nú ña nuu' ña ndixá xa'a' Ndiosí. ¹⁹ Te ña kuní a kundani' ne jaan' xa'a' Ndiosí ndii, xa xini ña a, sakan' ña mji' a nia'a ña jaan' nuu' ña. ²⁰ Kuach'i ndii küvi' kuní e' Ndiosí xiin' nduchi' nuu' e', te ñi ndee küvi' tu kuní e' ña ndjee' a, ña köö' kivi' ndi'i', ndisu ndee kij' ñi xikandu'u' jin yivi', te ñi nia'a a nuu' e' ña sakan' nduu' a, te xiin' ña ñi xa'a a xini e' ndii yoo a. Xa'a' jaan' na köö' ndee jin ne küvi' ka'an ña xini ña naa' yoo Ndiosí. ²¹ Kuach'i ndii, tee' ndee xini ne jaan' ña yoo Ndiosí ndii, xito' ka'nu' ña'a' ña sáa xata'an kotó ka'nu' ña'a' e', te ñi ndee táxi' tu ña ña chindani' a. Xa'a' a jaan' na ñi sana ña xini tuní ña, te ñi küy jin yavi' tu nima ña ña küu' kaxi'. ²² Te tee' ndee ka'an ne jaan' ña ne chuyen va xika' ndaku nduu' ña ndii, ne küu' kaxi' nduu' ña. ²³ Te tee' ndee va'a koo' chukuu' kuu' Ndiosí, te köö' kivi' xi'i a ndii, xaka'nu' ña'a' ña. Süy' jaan' ndii xaka'nu' ña ña niania', ña ñi xa'a nda'a' ña, naa kuu' ne yivi' jin yivi', xiin' naa kuu' sáa, xiin' naa kuu' ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' naa kuu' ti' kañuu' tixin.

²⁴ Xa'a' a jaan' na ñi sanakua'a ña'a' Ndiosí nuu' ña xe'na' ña ndioo' iní ne jaan' xa'a' jaan'. Ña jaan' na kuu' xaa' ne jaan' ña kiní jaan' xiin' ta'an ña xiin' jin' ña. ²⁵ Kotó ka' ñi nakoo' ne jaan' ña ndixá xa'a' Ndiosí, te nuu' a jaan' ndii, ñi natjin ña ña xini xa'an'. Kuach'i ndii xaka'nu' ña ña ñi xa'a Ndiosí, te xika' nuu' ña nuu' ña jaan'. Te xaka'nu' ña ña ñi xa'a sakuu' ña yoo, ña nduu' Ndiosí, ña kuní a saka'nu' sakuu' e' ndee ndi'i' ñi kivi'. Sakan' na kunduu a.

²⁶ Xa'a' a jaan' na ñi sanakua'a Ndiosí ne jaan' nuu' sakuu' ña ña'a, ña ndioo' iní ña xa'a'. Kuach'i ndii ñi nakoo' ndee ña'a' naa ñi chituní Ndiosí xa'a' a, te kandu'u' a' xiin' inga ña'a'. ²⁷ Te ñi' sakan' tu xaa' te yivi', nakoo' ra ña ñi chituní Ndiosí xa'a' ra xiin' ña'a'. Te ndjee' va ñi ndioo' iní ra ñi xini ta'an' ra, te kixin' xiin' ta'an' ra. Te xaa' ra ña ka'an' nuu', xa'a' a jaan' na xata'an kundoo' ra nuu' mji' ra xa'a' ña kiní jaan'.

²⁸ Te xa'a' a ña ñi kuní ne jaan' kin' kuenta ña Ndiosí ndii, ñi sanakua'a ña'a' a nuu' ña xanini saka ña te sáa ña ña kiní kuasa' kuní jaan'. ²⁹ Sakan' na xaa' ne jaan' sakuu' nuu' ña kuasa' nduu' ña ndaku jaan', naa kuu' ña kumi' ña musa ña, xiin' ña ña'a iní ña, xiin' ña ndioo' iní va ña xa'a' ña'a, xiin' ña kui'e ña, xiin' ña ndasi' nuu' ña, xiin' ña xa'ni' ña ne yivi', xiin' ña in taan ña, xiin' ña xini xa'an' ña ne yivi', xiin' ña xika' ña'a ña, ³⁰ xiin' ña ndatu'un' ña tu'un' ne yivi', xiin' ña kanja'a ña xiin' ne yivi', xiin' ña ndasi' ña Ndiosí, xiin' ña sandiee' kui'e ña ne yivi', xiin' ña ñuñu' ña, xiin' ña ka'an va'a ña xa'a' mji' ña, xiin' ña nata'vi' xini' ña xa'a' ña ña'a ña kuni sáa ña, xiin' ña kändixa' ña yuva' s'i' ña, ³¹ xiin' ña nduu' ña ne küu' kaxi', xiin' ña säxinú ña kuento ña, xiin' ña ndani' ña ndee jin ne yivi', xiin' ña xini ña köo ka'nu' iní ña, xiin' ña küvita iní ña ndee sie. ³² Tee' ndee xini kaxi' ne jaan' ña xa' ñi ka'an tuní Ndiosí ña ne xaa' ña jaan' ndii, xata'an ña küvi' ña, ndisu süy' xaa' kujti' ña kuach'i jaan', süy' jaan' ndii va'a kuni tu ña xiin' inga ne yivi' kij' xaa' ña kuach'i jaan'.

2

Sana'má ndaku Ndiosí ne yivi'

1 Sakan' na kuii' yoo ka nduu' ndo'ó, ne katun' ne yivi' jaan' ndii, koo' a kuvj ka'an ndo' xa'a' ndo' nuu' Ndiosí, kuachj ndii saa nii' xaa' ne jaan' xaa' tu mji' ndo'. Sakan' na kuii' kij' katun' ndo' ne jaan' ndii, katun' xiin' mii' mji' ndo'. 2 Ndisu xini' e' ña kij' katun' Ndiosí ne xaa' ña jaan' ndii, katun' ndaku ña'a' a. 3 Naa' katun' ndo' inga' ne yivi' xa'a' kuachj ña xaa' ña, te xaa' tu mji' ndo' kuachj jaan' ndii, kãnjinj ndo' na katun' Ndiosí mji' ndo' xa'a' kuachj jaan'. 4 ¿Ñáá tüvi' nuu' ndo' ña kij' xaa' ndo' sakan' ndii, chindiaa ya'vi' ndo' ña vita xava' a kuu' inji Ndiosí xa'a' ndo', xiin' ña ndasun inji a xa'a' ndo', xiin' ña kundieni tu a xini a ndo'ó? ¿Ñáá xaa' ndo' kuenta ña xa'a' ña vita xava' a kuu' inji Ndiosí na kuii' kuvj nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachj ndo' nuu' a? 5 Ndisu xa'a' a ña xaxij ndo' nimá ndo' nuu' Ndiosí, te xaya'vi' tu ndo' ña nama ndo' a xa'a' kuachj ndo' ña xaa' ndo' ndii, so'ó nakayá moto ka tundo'ó' ña kundjo'ó' ndo' kij' xaa' kivi' ña satuví Ndiosí ña xi'é a te sana'má ndaku a ne yivi'. 6 Te Ndiosí ndii, taxj a nda'a' inji ne yivi' xa'a' saa nii' ni xaa' ña. 7 Te ne ni xaa' naa xaa' ña va'a ndii, taxj a natjin ña kivi' ñuu ña ña koo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña nduku' ña ña kunj ña ña ka'nu' koo' chukuu' Ndiosí, xiin' xa'a' ña nduku' tu ña ña ka'an va'a a xa'a' ña, xiin' xa'a' a ña nduku' tu ña ña kutjaku ña xiin' a ndee ndi'i' ni kivi'. 8 Ndisu taxj a tundo'ó', te kasí'e tu a kunj a ne xaa' so'ó nuu' a, te kãndixa' ña ña ndaku xa'a' a, süu' jaan' ndii ña ña'a kãndixa' ña. 9 Te koo' kua'a' va' tundo'ó' xiin' ña u'vi' kundjo'ó' sakuu' ne xaa' ña ña'a jaan', xina' ka ne judío kundjo'ó' ña jaan', te sakan' ne tuku'. 10 Ndisu taxj' Ndiosí ña kunj ne xaa' ña va'a ña ka'nu' koo' chukuu' a, te ka'an va'a tu a xa'a' ña, te taxj tu a ña manj' koo'

xiin' ña. Ña nuu' taxj a ña jaan' nda'a' ne judío, te sakan' taxj ña'a' a nda'a' ne tuku'. 11 Sakan' ña inji kachi kuu' a xiin' sakuu' ne yivi'.

12 Sakan' ña sakuu' ne ni kumi' tu'un ndei' Ndiosí, te xaa' ña kuachj ndii, katun' a ne jaan' tee' ndee ni kumi' ña tu'un ndei' a jaan'. Te sakan' tu sakuu' ne kumi' tu'un ndei' jaan', te xaa' ña kuachj ndii, sana'má a ne jaan' xa'a' tu'un ndei' jaan'. 13 Kuachj ndii, ne xini so'ó kujti' tu'un ndei' jaan' ndii, nduu' ña ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii ne xini so'ó tu'un ndei' jaan', te xaa' tu ña a nduu' ne ndaku nimá nuu' a. 14 Sakan' ña ne tuku' ndii, kumi' ña tu'un ndei' a jaan', ndisu kij' xaa' ña ña ndaku, ña ka'an tu'un ndei' jaan' xiin' ña xini tuni mji' ña ndii, ña'a' ña ña xini nimá ña ndee ña nduu' ña ndaku xiin' ndee ña nduu' ña ña'a. 15 Te xiin' saa xika' ña ña'a' ña ña yoo inji tu'un ndei' nimá ña, sakan' na kuii' xiin' ña xini tuni ña xini mji' ña ama'a xaa' ña ña va'a uun ña va'a. Te tu'un ndei', ña yoo nimá ña jaan' nduu' ña tjin kuachj ña'a', uun naka'an a xa'a' ña 16 kij' xaa' kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' xa'a' ña yoo si'e nimá ña xiin' nda'a' Jesucristo saa nii' yoo tu'un va'a ña ka'an ndoso' j.

Säxinú ne judío tu'un ndei' Ndiosí

17 Ndo'ó, ne ta'an' j ndii, ka'an va'a ndo' xa'a' ndo' ña nduu' ndo' ne judío, te tiin' ndiaa ndo' tu'un ndei' Ndiosí, te ka'an ñuñu' ndo' ña nduu' ndo' kuenta Ndiosí. 18 Te xini kaxi' ndo' ndee ña kuni' Ndiosí saa ndo'. Te sakuaan ndo' tu'un ndei' a jaan' te kundani ndo' ña va'a ka ña kuni' a saa ndo'. 19 Te tuu ndo' ña kuvj sania'á ndo' jchi' Ndiosí nuu' ne tuku', ne yoo sa'vi inji xa'a' a. Te tuu tu ndo' ña ne satuví jchi' a nuu' ne yoo

n̄iā' nimá jaan' nduu' ndo'. ²⁰ Te tuu ndo' n̄a kuv̄i sania'á ndo' ne naa' kuu'. Te tuu tu' ndo' n̄a kuv̄i sania'á ndo' ne tiā'an kuj̄x̄a in̄i. Te xa'a' a n̄a kumi' ndo' tu' un ndei' Ndiosí ndii, tuu ndo' n̄a xini va' ndo' n̄a ndichi xiin' n̄a ndaku xa'a' n̄a kuni' a. ²¹ Te ndo'ó, ne sania'á tuk̄u ne yivi' ndii, n̄i ndee m̄i' ndo' s̄axinú n̄a sania'á ndo' jaan'. Te ndo'ó, ne sania'á n̄a v̄a'a s̄akui'na' e' ndii, s̄uv̄i ndo' nduu' ne xakui'na'. ²² Te ndo'ó, ne ka'án kumi' ndo' musa ndo' ndii, s̄uv̄i ndo' nduu' ne xaa' n̄a jaan'. Te ndo'ó, ne ndasi' ndiosí saka ndii, xakui'na' ndo' n̄a'a n̄a yoo t̄ix̄in yukun' a. ²³ Te ka'án n̄uñu' ndo' xa'a' n̄a kumi' ndo' tu' un ndei' jaan'. Ndisu s̄uv̄i ndo' xaa' sakan', te tiin' ka'nu' ne yivi' Ndiosí, sakan' n̄a xka'ndiá ndo' tu' un ndei' a jaan'. ²⁴ Kuach̄i ndii yoso' a nuu' tutu' Ndiosí m̄i' ka'án a ndii: "Xa'a' n̄a xika' va'a' ndo'ó ichi' Ndiosí kan̄i'a a ne tuku' xa'a' Ndiosí." Sakan' yoso' a.

²⁵ Sakan' n̄a naa' yoo tun̄i jin' e' ndii, ndiaa ya'v̄i a naa' saxinú e' tu' un ndei' jaan'. Ndisu naa' s̄axinú e' tu' un ndei' jaan' ndii, ndee naa' k̄o' a kumi' e'. ²⁶ Ndisu ne k̄o' tun̄i jaan' jin' te saxinú n̄iā n̄a ka'án tu' un ndei' a jaan' ndii, natiin' n̄a'a' a tee' ndee k̄o' tun̄i jin' n̄iā. ²⁷ Te ne k̄o' tun̄i jaan' jin' te saxinú va'a' n̄iā n̄a ka'án tu' un ndei' jaan' ndii, nia'á n̄a jaan' n̄a xata'an katun' Ndiosí ndo'ó, sakan' n̄a tee' ndee yoo tun̄i jin' ndo', te kumi' tu' ndo' tu' un ndei' jaan' ndii, s̄axinú ndo' a. ²⁸ Kuach̄i ndii, s̄u'u' nduu' e' ne judío xa'a' a n̄a nduu' e' si'e ne judío kūit̄i', te n̄i ndee s̄u'u' nduu' tu' e' xa'a' a n̄a yoo tun̄i jin' kūit̄i' e'. ²⁹ S̄u'u' jaan' ndii ne nduu' xn̄a'a' ne judío ndii, ndee t̄ix̄in nimá n̄iā kuax̄i n̄a jaan', te tun̄i n̄a kumi' n̄iā ndii, nimá n̄iā yoo a n̄i xa'a' Espiritu Santo, te s̄u'u' n̄i xa'a' a n̄a jaan' xa'a' a n̄a saxinú

n̄iā n̄a ka'án tu' un ndei' jaan'. Te ne kumi' n̄a jaan' ndii, s̄u'u' te yivi' ka'án va'a' xa'a' n̄iā, s̄u'u' jaan' ndii m̄i' Ndiosí.

3

¹ Tee' kuein' xanini ndo'ó n̄a ka'án i n̄a k̄o'o' xata' a n̄a nduu' e' ne judío, te n̄i ndee k̄o'o' tu' xata' a n̄a yoo tun̄i jin' e'. ² S̄u'u' yoo kua'a' xata' a, kuach̄i ndii ndee n̄a nuu' n̄i in̄i Ndiosí xini a yoo', ne judío, te n̄i sanakua'a a tu' un a nda'a' e'. ³ K̄u'v̄i kan̄ini e' n̄a s̄axinú tu' Ndiosí kuento a n̄a n̄i tax̄i a nuu' e' xa'a' a n̄a n̄i saxinú sava' e' kuento a. ⁴ S̄u'u' saxinú xn̄a'a' n̄a'a' a, sakan' n̄a Ndiosí ndii, sakuu' ichi' ka'án ndaku a, te k̄o'o' kivi' xini xa'an' a jaan' tee' ndee sakuu' ne yivi' nduu' ne xini xa'an', naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí m̄i' ka'án a ndii:

Xiin' n̄a ka'án un' nia'á un' n̄a jin' n̄a xachuun' ndaku nduu' un',
te k̄i' s̄ana'má ne yivi' yo'ó ndii,
keṭa va'a' un'.

Sakan' yoso' a.

⁵ Tee' kuein' ka'an ndo' xiin' i n̄a naa' xiin' n̄a xachuun' ndaku e', te kuv̄i kun̄i e' n̄a xachuun' ndaku Ndiosí xiin' kuento a, n̄a n̄i tax̄i a nuu' e' ndii, xachuun' ndaku Ndiosí jaan' k̄i' sando'o' a yoo' xa'a' kuach̄i e' naa' sakan', kach̄i ndo'. (Ka'án i s̄a' xanini ne yivi' jin' yivi'.) ⁶ Kuāsa' xachi' sakan' ran'. Naa' sakan' nduu' a ndii, k̄u'v̄i sana'má ndaku Ndiosí ne yivi' jin' yivi'. ⁷ Tee' kuein' ka'an ka' jin' ndo' xiin' i ndii: "Naa' xiin' kuach̄i n̄a xaa' i so'o' tuv̄i kua'a' ka' n̄a ndix̄a xa'a' Ndiosí, te kua'a' ka' tu' ne yivi' xaka'nu' n̄a'a' ndii, k̄o'o' ndee jin' xa'a' n̄a kusaa' katun' ka' a yu'u' ndee naa' jin' ne ndiso' kuach̄i." Sakan' kach̄i ndo'. ⁸ Naa' sakan' nduu' a ndii, tee' ka'an sava' ndo' n̄a na s̄a' e' n̄a n̄iā'a, te sakan' kua'a' ka' ne yivi' saka'nu' Ndiosí, kach̄i ndo'. Te sakan' tiin' kuach̄i sava' ne yivi'

ndu'u ka'an kinj nja xa'a' ndu ña ña jaan' sania'a ndu. Ndisu ne jaan' ndii, ne xa yoo katun' saa Ndiosí nduu' nja.

Köo' ndee jin ne xika' ndaku nuu' Ndiosí

⁹ Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ñáá va'a ka ne yivi' nduu' ndu, ne judío, te sakan' ne tuku' jaan'? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Kuächi ndii, naa' xa ni ka'an ndu ndii, naa' ne judío uun ne tuku' nduu' e' ndii, jin kachi xiko' ni'i' kuächi yoo'. ¹⁰ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Köo' ndee jin ne xachuun' ndaku nuu' Ndiosí.

Köo' ndee jin ndaa' nja.

¹¹ Te köo' tu ne kuni xna'a ña kundani nja ña kuni Ndiosí.

Te köo' ni tu ne kuni xna'a ña nduku' ki'i' nja nuu' Ndiosí.

¹² Te sakuu' nja ni kuxioo xachi' nuu' Ndiosí.

Te ni nanduu nja ne kuäsa' kuni nuu' a.

Te köo' ka ndee jin ne xaa' ña ndaku.

Köo' ka ndee jin ndaa' nja.

¹³ Yu'u' nja ndii, ndee na yavi ndii ña nunia' nduu' a,

te xa nuu' ña xini xa'an' kiee' yu'u' nja.

Te xa nuu' ña xatu nduu' kuento ña kiee' yu'u' nja kij' ka'an nja.

Ndee naa ña xatu, ña ñu'u' yu'u' koo' xatu, nduu' a.

¹⁴ Te chitu' vi' yu'u' nja kiee' ña kani'a'a nja xa'a' ne yivi',

Te chitu' vi' tu yu'u' nja ñu'u' ña kinj yoo jin nja.

¹⁵ Te ki'i' va kua'an nja te xa'ni' nja ne yivi'.

¹⁶ Te mii' ka xka'ndiá nja ndii, ña nduxin xiin' ña suchi' inj kujti' nakoo' nja.

¹⁷ Te xini nja kundiee manj' nja xiin' ne yivi'.

¹⁸ Te köo' kivi' yi'vi nja Ndiosí.

Sakan' yoso' a.

¹⁹ Ndisu xini e' ña sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí ndii,

ka'an a xiin' ne xiko' ni'i' a, sakan' te köo' a kuvj ka'an ndee jin ne jaan' xa'a' nja nuu' Ndiosí, te kunj tu sakuu' ne yivi' jin yivi' ña ndiso' kuächi nja nuu' Ndiosí, te sana'má ña'a' a. ²⁰ Sakan' na kuii' ndee jin e' kuäsa' kundaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña saxinú e' ña ka'an tu'un ndei' a jaan'. Kuächi ndii ni taxj Ndiosí tu'un ndei' jaan', te kuvj kunj e' ña ne ndiso' kuächi nduu' e' nuu' a.

Xandaku Ndiosí nimá e' xa'a' ña inj e' xini e' Jesucristo

²¹ Ndisu vjtin ndii, xa ni nia'a Ndiosí saa kuvj sandaku a nimá e' nuu' a, te süu' xa'a' a ña saxinú ka e' ña ka'an tu'un ndei' jaan' nduu' a, sakan' ña xa mji' tu'un ndei' jaan' xiin' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' ka'an saa kuvj sandaku a nimá e'.

²² Te ña xandaku Ndiosí nimá e' jaan' ndii, xa'a' a ña inj e' xini e' Jesucristo kujti' xaa' a ña jaan' xa'a' sakuu' e'.

Sakan' ña Ndiosí ndii, näkaxin a yoo, ²³ te xa'a' a ña sakuu' e' xaa' kuächi ndii, xika' yoo' e' nuu' Ndiosí, te kuvj kunj e' ña ndatun' a. ²⁴ Ndisu Ndiosí ndii, ni ndasandaku mji' a nimá e' xa'a' a ña ndani mji' a yoo', sakan' ña xiin' ña ni xi'i' Jesucristo ni sandoo ndiká a yoo' nuu' ña ni kunj a kundoo' e' xa'a' kuächi e'.

²⁵ Sakan' ña Cristo nduu' ña ni chikandia Ndiosí, te ni xitja ní' ña jaan', te xiin' ña ni xitja ní' a jaan' ni sandoyo' Ndiosí kuächi e' xa'a' a ña inj e' xini ña'a' e', sakan' na ni nia'a Ndiosí yoo' ña xachuun' ndaku a. Te kuie tu inj a, sakan' na ni nakan' a kuenta nuu' e' xa'a' kuächi ña ni xaa' e' xta'an'.

²⁶ Sakan' ni xaa' Ndiosí te nia'a a yoo' ndee kivi' vjtin ña xachuun' ndaku a, sakan' te kunj e' ña mji' kujti' a nduu' ña xachuun' ndaku, te mji' tu a xandaku nimá yoo', ne inj xini Jesús.

²⁷ Xa'a' a jaan' na kuii' köo' ndee jin xa'a' ña kuvj ka'an ñuñu' e',

sakan' ña süu' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí nì xanda'ku a nimá e'. Süu' jaan' ndii xa'a' a ña inì e' xini e' Jesús kuitì' nì xaa a ña jaan'.²⁸ Sakan' na kuu' kundani' e' ña xanda'ku Ndiosí nimá e' xa'a' a ña inì e' xini e' Cristo kuitì', te süu' xa'a' a ña xaa' e' ña ka'an chuun' tu'un ndei' a.²⁹ Sakan' ña Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne judío kuitì' nduu' a, süu' jaan' ndii nduu' tu a Ndiosí ne tuku'.³⁰ Sakan' ña yoo in ndaa' kuitì' Ndiosí, te in ndaa' ña jaan' kuitì' nduu' ña xanda'ku nimá sakuu' yoo', ne inì xini Jesús. Naa kuu' ne yoo tunì in', xiin' ne koo' tunì jaan' in' ndii, in kachi xanda'ku a nimá ña xa'a' ña inì ña xini ña Jesús.³¹ Naa' inì e' xini e' Jesús ndii, ¿tee' tuu ndo' ña koo' ka ndi'ee' tu'un ndei' Ndiosí jaan' nuu' e'? Kuasa' xachi' sakan' ran', süu' jaan' ndii so'o chindiaa ya'vi' ka e' tu'un ndei' a jaan' kii' inì e' xini e' Jesús.

4

Nì xanda'ku Ndiosí nimá Abraham nuu' a xa'a' a ña nì inì ra xini ña'a' ra

¹ Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ndee ña kuvì ka'an e' xa'a' ña nì kundani' Abraham, te xii' yata' e', xa'a' ña inì e' jaan'? ² Kuachi ndii, naa' sakan' te nì xanda'ku Ndiosí nimá ra xa'a' a ña nì xaa ra ña ka'an tu'un ndei' a ndii, kuvì ka'an va'a ra xa'a' ra nuu' e', ndisu nuu' Ndiosí ndii, koo' a kuvì ka'an ra. ³ Sakan' ña sakan' yoso' a nuu' tutù Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Xa'a' a ña nì inì Abraham nì xini ra Ndiosí na nì ka'an a ña te ndaku nimá nì nduu' ra nuu' a." Sakan' yoso' a. ⁴ Te vitin ndii, xini e' ña kii' xachuun' yoo ka te xiku'un ya'vi' ña ndii, süu' ña xamaní' ña'a' ne yivi' nduu' ña jaan', süu' jaan' ndii ña ndiso' ika' ña'a' ña nduu' a. ⁵ Ndisu Ndiosí, ña ndasanda'ku nimá ne

ña'a ndii, ka'an a ña ne ndaku nimá nduu' e' xa'a' a ña inì e' xini ña'a' e', te süu' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a. ⁶ Naa nì ka'an tu David xa'a' ne sañu'u' va Ndiosí xiin' ña ndasanda'ku a nimá ña nuu' a, tee' ndee koo' ña va'a nì xaa ña. ⁷ Nì ka'an ra ndii:

Sañu'u' va Ndiosí xiin' ña yoo ka'nu' inì a xa'a' ña ña'a' ña nì xaa ña, te sandoyo' tu a kuachi ña.

⁸ Te va'a va tu kuni ne sañu'u' a xiin' ña nātava' ka a kuenta xa'a' kuachi ña.

Nì kachi ra.

⁹ Te ña sañu'u' Ndiosí ne jaan' ndii, süu' nuu' ne judío, ne yoo tunì in' kuitì', taxì Ndiosí a. Süu' jaan' ndii taxì tu ña'a' a nuu' ne tuku', ne xa'a tunì jaan' in'. Xa nì ka'an i saa ka'an tu'un Ndiosí ña nì inì Abraham nì xini ra a, te nì ka'an a ña te ndaku nimá nì nduu' ra nuu' a. ¹⁰ Ndisu kii' nì ka'an Ndiosí ña te ndaku nimá nduu' Abraham jaan' ndii, ¿ñaá xa yoo tunì jaan' in' ra kii' sakan', uun ñáá ti'an koo' a in' ra, tuu ndo'? Süu' ti'an koo' a in' ra kii' sakan', süu' jaan' ndii ndee nì ya'a, te nì xa'a ra tunì jaan' in' ra. ¹¹ Te nì xa'a ra tunì jaan' in' ra, te nì nduu' a ña ña'a' ña xa nì yoo ndaku nimá ra nuu' Ndiosí xa'a' a ña nì inì ra xini ña'a' ra. Xa'a' a jaan' na suvi' ra nì nandu' xii' yata' sakuu' ne inì xini Ndiosí tee' ndee koo' tu tunì jaan' in' ña ndii, ka'an Ndiosí ña ne ndaku nimá nduu' tu ña nuu' a xa'a' a ña inì ña xini ña'a' ña. ¹² Te sakan' tu suvi' Abraham jaan' nduu' te xii' yata' ne judío, ne yoo tunì jaan' in', te süu' xa ña jaan' kuitì' yoo in ña, süu' jaan' ndii inì tu ña xini ña Ndiosí saa nii' nì inì te xii' yata' e' Abraham jaan' nì xini ra Ndiosí kii' ti'an koo' tunì in' ra.

Nì taxì' Ndiosí kuento a nuu' Abraham xa'a' a ña inì ra xini ña'a' ra

13 Kuachij ndii, kij' ni taxij Ndiosí tũ'un a nuu' Abraham xiin' nuu' sjaní' xika' ra ña kunduu' ra te xiin' ña'a ñu'u' iin yivi' ndii, süu' ni taxij ña'a' a xa'a' a ña ni saxinú' ra tũ'un ndei' a, süu' jaan' ndii ni taxij a ña jaan' ña te ndaku nimá nduu' ra nuu' a xa'a' a ña ni inij ra xini ña'a' ra. 14 Sakan' ña, naa' ne xika' saa ka'an chuun' tũ'un ndei' jaan' nduu' ne kunduu' ne xiin' ña'a' ñu'u' iin yivi' ndii, inij saka e' xini e' Ndiosí naa sakan' nduu' a, te tũ'un a ña ni taxij a nuu' Abraham jaan' ndii, koo' ka ndjee' a naa' sakan'. 15 Kuachij ndii, ne saxinú' tũ'un ndei' jaan' ndii, sando'o' ña'a' Ndiosí, ndisu mii' koo' tũ'un ndei' xa'ndia chuun' ndii, koo' tũ' ne xa'nú' a.

16 Sakan' na kuii', xa'a' a ña inij e' xini e' Ndiosí ndii, taxij mii' a ña va'a nda'a' e', ña ni taxij a kuento a xa'a' natiin sakuu' yoo', ne nduu' sjaní' xika' Abraham. Te süu' nuu' ne kumi' tũ'un ndei' kuiti' ni taxij a ña jaan', süu' jaan' ndii ni taxij tũ' ña'a' a nuu' sakuu' ne inij xini Ndiosí saa nii' ni inij Abraham jaan' ni xini ña'a' ra. Sakan' na te jaan' nduu' xij' yata' sakuu' e', 17 naa yoso' a nuu' tũ' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Xa ni ndasanduu' i yo'ó xij' yata' kua'a' va ne yivi' iin yivi'", kachi a. Te Abraham jaan' ndii, inij ra ni xini ra Ndiosí, te ni xini ra ña kuvij sanatiaku a ndee ne ni xi'i, te kuvij tũ' ka'an a xa'a' ña tia'an koo ndee naa xa yoo a. 18 Te ni kandixa' Abraham ña ni ka'an Ndiosí xiin' ra tee' ndee koo' ka ndee iin xa'a' ña kundiatu inij ka ra, ndisu ni ndiatu inij ra kaa' sakan'. Te sakan' na ni nanduu' ra te xij' yata' kua'a' va ne yivi' iin yivi' saa nii' ni ka'an Ndiosí xiin' ra ndii: "Sakan' vi' kua'a' kuu sjaní' xika' un'", ni kachij a. 19 Te ni sanuu' Abraham jaan' ña inij ra xini ra Ndiosí, tee' ndee ni kumi' ra yatin' ciento kuiya, te sakan' tũ' ni kundani kaxi' ra ña ñu'u' nde'i' ra ndii, ndee naa ña xa ni

xi'i ni nduu' a, te kuvij tũ' koo si'e Sara. 20 Tee' ndee sakan' ni nduu' a ndii, ni sanuu' ra ña inij ra xini ra Ndiosí, süu' jaan' ndii ni kandixa' ra kuento ña ni taxij a nuu' ra jaan', te so'o ndjee' ka inij naa inij ra ni xini ra Ndiosí xaka' nu' ña'a' ra, 21 sakan' ña xini kaxi' ra ndii, ndjee' koo' chukuu' a te saxinú' a kuento a ña ni taxij a nuu' ra jaan'. 22 Xa'a' a ña inij ra xini ra Ndiosí jaan' na ni ka'an a ña te ndaku nimá nduu' ra nuu' a. 23 Te süu' xa xa'a' mii' kuiti' Abraham jaan' yoso' a mii' ka'an ña ni xandaku Ndiosí nimá ra nuu' a, 24 süu' jaan' ndii yoso' tũ' a xa'a' yoo'. Sakan' ña xandaku tũ' Ndiosí nimá yoo' xa'a' a ña inij e' xini ña'a' e' xa'a' a ña ni sanatiaku a xto'o' e' Jesús tein ne ni xi'i. 25 Ni sanakua'a Ndiosí Jesús jaan', te ni xi'i a xa'a' kuachij e'. Te ni sanatiaku tũ' ña'a' a te kunduu' e' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí.

5

Xa ni xandaku Ndiosí nimá e' nuu' a

1 Sakan' na kuii', xa'a' a ña inij e' xini e' Jesús na xa ni xandaku Ndiosí nimá e', sakan' na xa yoo e' ña manij xiin' Ndiosí xa'a' a ña ni xa'a xto'o' e' Jesucristo. 2 Te sakan' tũ' ni nunia' Jesús jaan' ichi' nuu' e' xa'a' a ña inij e' xini ña'a' e', te kuvij natiin e' ña ndani mii' Ndiosí yoo', te ita' ni'i e' nuu' ña jaan' vjün. Te va'a va kuni e' xa'a' a ña ndiatu inij e' ña kuni e' mii' ndatun' koo' chukuu' kaa' mii' yoo' Ndiosí. 3 Ndisu süu' xa'a' ña jaan' kuiti' va'a kuni e', süu' jaan' ndii va'a tũ' kuni e' kij' yoo tundo'o' nuu' kivi' ñuu' e', sakan' ña xiin' ña jaan' kuixa' ña kundieni inij e'. 4 Te xiin' ña kundieni inij e' jaan' kuixa' inij e' nuu' ichi' Ndiosí. Te xiin' ña kuixa' inij e' jaan' chindiee' a yoo', te ndiatu' inij e'. 5 Te ña ndiatu' inij e' jaan' ndii, säka'an' a yoo', kuachij ndii

xá nì skò'nu' Espíritu Santo nimá e' ña kundani Ndiosí yoo' kij' nì natijn e' Espíritu Santo jaan' nì xaa a.

⁶ Sakan' na kuii' kij' kusaa' ndiso' kuachì kà e' ndii, nì xi'ì Cristo xa'a' yoo', ne xaa' ña nja'a, kij' nì xinù kivi' ña nì ka'an tuni Ndiosí. ⁷ Kuachì ndii vixi xava'a te taxì jin ne yivi' ña kuvì nja xa'a' inga ne yivi', tee' ndee ne xachuun' ndaku va nduu' ne jaan'. Ndee saa kanì ndii, tee' kuain' yoo jin ne kundieni kuvì nja xa'a' jin ne yivi' va'a xna'a.

⁸ Ndisu nì nia'a Ndiosí ña kundani a yoo', sakan' ña kij' kusaa' ndiso' kà e' kuachì e' jaan' ndii, nì xi'ì Cristo xa'a' e'. ⁹ Sakan' na kuii', xa'a' a ña xa nì xandaqu Ndiosí nimá e' xiin' nii' Cristo ndii, kaku e' nuu' ña sando'o' Ndiosí yoo'.

¹⁰ Kuachì ndii, naa' kij' kusaa' nduu' kà e' ne ndasi' ta'an' xiin' Ndiosí, te nì nakoo a ña manì xiin' e' xa'a' a ña nì xi'ì si'e a xa'a' kuachì e' ndii, kachì kà vj' e' vjtin ña xa nì natandjeer manì' Cristo yoo' xiin' Ndiosí ndii, sakakú a yoo' xa'a' a ña nì natjaku Jesús.

¹¹ Te süu' ña jaan' kujti', süu' jaan' ndii va'a tu kuni e' xini e' Ndiosí xa'a' ña nì xaa xto'o e' Jesucristo jaan', sakan' ña nì nakoo e' ña manì' xiin' Ndiosí nì xaa a.

Kuachì Adán xiin' ña nì xaa Jesucristo xa'a' kuachì jaan'

¹² Te xa'a' ña nì xaa jin ndaa' kujti' te yivi', te nani' Adán, nì xkoo kuachì sakuu' ne yivi' jin yivi', te xa'a' kuachì jaan' nì kuu, te nì xa'a' xi'ì tu sakuu' ne yivi' jaan', kuachì ndii sakuu' nja xaa' kuachì jaan'.

¹³ Sakan' ña kij' tia'an taxì Ndiosí tu'un ndei' a ndii, xa nì xaa ne yivi' jin yivi' kuachì. Ndisu mi' koo' tu'un ndei' ndii, koo' tu ne kuvì xka'ndja ña ka'an a. ¹⁴ Ndee saa kà nì ndii, ndee kij' nì xika Adán, te ndee kij' nì xika Moisés ndii, nì xi'ì ne yivi' tee' ndee koo' ndee jin

tu'un ndei' nì xa'nú ne jaan' ndee naa' nì xaa Adán jaan'. Te Adán jaan' nì nduu ndee naa jin nuu' ña xito' kixin.

¹⁵ Ndisu jin ña va'a' kà nì natijn yoo' nda'a' Ndiosí te sakan' ña nì natijn e' xa'a' kuachì ña nì xaa Adán jaan'. Sakan' ña xa'a' kuachì ña nì xaa te jin ndaa' jaan' kujti', te nì xi'ì kua'a' va ne yivi'. Ndisu ña va'a', ña nì taxì mji' Ndiosí nda'a' yoo' xa'a' ña nì xaa jin ndaa' kujti' te yivi' ndii, xa'a' ña va'a' kua'a' kà tu ne yivi' nduu' a. Te te yivi' jaan' nduu' Jesucristo.

¹⁶ Te sakan' tu ña va'a, ña nì taxì mji' Ndiosí nda'a' e' ndii, nakuitá a xiin' kuachì te jin ndaa' jaan'. Kuachì ndii, xa'a' kuachì te jin ndaa' jaan' kujti' nì xa'a' katun' Ndiosí ne yivi' jin yivi', te xata'an koo nja tundo'o'. Ndisu ña va'a ña taxi' Ndiosí nda'a' e' ndii, tee' ndee kua'a' kuachì ne yivi' jin yivi' ndii, xandaqu a nimá e'.

¹⁷ Kuachì ndii, xa'a' kuachì jin ndaa' kujti' te yivi' jaan', te nì xa'ndja chuun' ña xi'ì nuu' sakuu' ne yivi', sakan' tu xa'a' jin ndaa' kujti' Jesucristo kumi' e' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i, sakan' ña kua'a' ña ndani mji' Ndiosí yoo' nì natijn e' xiin' ña nì ndasandaqu a nimá e' nuu' a.

¹⁸ Xa'a' a jaan' na, saa nii' nì katun' Ndiosí sakuu' yoo', ne ndiee' jin yivi', xa'a' kuachì jin ndaa' kujti' te yivi' jaan' ndii, nii' sakan' tu xa'a' ña nì saxinú jin ndaa' kujti' Jesucristo ña kuni Ndiosí, nì ndasandaqu a nimá e' nuu' a te natijn e' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. ¹⁹ Kuachì ndii, saa nii' xa'a' ña nì xaso'o jin ndaa' kujti' te yivi', nì nakuiso kuachì sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosí ndii, nii' sakan' tu, xa'a' ña nì kandixa' jin ndaa' kujti' te yivi', sandaku Ndiosí nimá sakuu' e'. ²⁰ Te siin' tuku' ndii, nì skò'nu' tu'un ndei' Ndiosí te kundani ne yivi' ña yoo kua'a' kuachì nja. Ndisu

kij' nì kúkua'a' ká kuächì ne yivi' ndii, so'ò kúkua'a' ká ña ndani mji' ña'a' Ndiosí, ²¹ te sakan' naa xaa' kuächì e' xa'ndia chuun' a te xi'í e' ndii, sakan' tu xa'ndia chuun' ña ndani mji' Ndiosí yoo' ndasandaku a nimá e' nuu' a, te taxì a kivi' ñuu e' ña kōo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña nì xaa xto'o e' Jesucristo xa'a' e'.

6

Nì xi'í inga' e' xiin' Cristo nuu' krusín, te nì natjaku inga' tu e' xiin' a

¹ Naa' sakan' ndii, ¿ndee ña va'a ka'an e' xa'a' ña jaan'? ¿Ñáá saa na xaa' e' kuächì te kundani mji' ká Ndiosí yoo'? ² Kuäsa' xachi' sakan' ran', kuächì ndii ne xa nì xi'í nuu' kuächì nduu' yoo', sakan' na kuu' kivi' kaka ká yoo' xaa' e' kuächì. ³ Süu xini kaxi' sakuu' yoo' ña saa nii' nì ndujin e' xiin' Cristo kij' nì chichì e' kuenta a ndii, nii' sakan' tu ndee naa nì xi'í na e' xiin' a. ⁴ Sakan' ña kij' nì chichì e' kuenta Jesús ndii, ndee naa nì xi'í inga' e' xiin' a, te nì ñu'u inga' tu e' xiin' a tixin ñu'u'. Sakan' te saa nii' nì sanatiaku ña'a' yuva' e' xiin' ña ndjee' ndatun' va ndii, nì sanatiaku tu a yoo' te kaka e' xiin' kivi' ñuu xaa'.

⁵ Sakan' na kuu' naa' nì ndujin e' xiin' a ña nì xi'í a ndii, nii' sakan' tu ndujin e' xiin' a saa nii' nì natjaku a. ⁶ Te xini e' ña kivi' ñuu yata' e' ndii, nì kuxi inga' a nuu' krusín xiin' Cristo, sakan' te ndoñu'u' ña ndioo' inì jin' e' ña xaa' e' kuächì, te sakan' kaka nuu' ká e' nuu' kuächì jaan'. ⁷ Sakan' ña ne xa nì xi'í ndii, xa nì sajn' nja nuu' ña xaa' nja kuächì. ⁸ Te siin' tuku' ndii, naa' nì xi'í e' xiin' Cristo ndii, inì e' ña kutjaku tu e' xiin' a. ⁹ Sakan' ña xini e' ña nì natjaku Cristo, te kōo' kivi' ká kivi' a. Kuächì ndii xa'ndia chuun' ká ña xi'í jaan' nuu' a. ¹⁰ Sakan'

ñá kij' nì xi'í Jesús ndii, xa unta' sakan' nì xi'í a xa'a' kuächì e', te kōo' kivi' ká kivi' a. Ndisu vitin ndii, tiaku a xaa' a ña kuní Ndiosí. ¹¹ Te sakan' tu jin kachi saa ndo'ó kuenta, ña ne xa nì xi'í nduu' ndo' nuu' kuächì ndo', ndisu tiaku ndo' vitin te saa ndo' ña kuní Ndiosí kuiti' xa'a' a ña nì ndujin ndo' xiin' xto'o e' Jesucristo.

¹² Ña jaan' na kuu' na kaka nuu' ká ndo' nuu' kuächì xiin' ñu'u' nde'j ndo', ña kivi' ñaa', te nì ndee saa tu ndo' ña ndioo' inì ñu'u' nde'j ndo' ñaa'. ¹³ Te sakan' tu sanakua'a ndo' jin tu'un' ñu'u' nde'j ndo' nuu' kuächì ndee naa ndachuun' ña sakuiniá ña nja'a. Süu' jaan' ndii ndee chaa' ká sanakua'a xiin' mii' ndi'j ndo' nda'a' Ndiosí ndee naa ne xa nì xi'í, te nì natjaku nì tukuu nja. Xa'a' a jaan' na sanakua'a ndo' jin tu'un' ñu'u' nde'j ndo' nda'a' Ndiosí, te kunduu' a ndee naa ndachuun' ña kivi' xaa' sakan', te xaa' ndo' ña ndaku. ¹⁴ Kuächì ndii kuäsa' ká xa'ndia chuun' kuächì nuu' kivi' ñuu ndo', sakan' ña kōo' ká ndjee' tu'un ndei' Ndiosí nuu' ndo', süu' jaan' ndii ña ndani mji' Ndiosí ndo'ó nduu' ña kumi' ndjee' nuu' ndo' vitin.

Kuní a kaka ndaku e' nuu' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'

¹⁵ Naa' sakan' ndii, ¿ñáá saa e' kuächì vitin ña kumi' ká tu'un ndei' Ndiosí ndjee' nuu' e', süu' jaan' ndii ña ndani mji' Ndiosí yoo' kumi' ndjee' nuu' e'? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. ¹⁶ Süu xini kaxi' ndo'ó ña naa' sanakua'a xiin' mii' ndo' nda'a' jin ne yivi' te sachuun' ndo' nuu' nja ndii, ne jaan' xiko' ni'i' ndo'o'. Te sakan' tu yoo' a naa' sanakua'a xiin' mji' e' nuu' kuächì ndii, kivi' xachi' e'. Ndisu naa' sanakua'a xiin' mji' e' nda'a' Ndiosí te saxinú e' ña kuní a ndii, ndasandaku a nimá e'. ¹⁷ Ndisu chindani va Ndiosí ña tee' ndee nì xiko' ni'i' kuächì ndo'ó ndii, xa nì kandixa' ndo' ña ndixa

xa'a' Jesús vɪtɪn xiin' iin kanii' nimá ndo' saq nii' yoo' a ni natiiin ndo'. ¹⁸ Te kij' xa ni ndoo ndiká ndo' nuu' ndiee' kuachɪ ndii, ni nanduuy ndo' ne xika' nuu' nuu' ña ndaku ña kuní Ndiosí. ¹⁹ Ka'an i ña yo'q' xiin' ndo' xiin' ña ka'an ndiaa jaan' xa'a' a ña tia'an kuvɪ kundani va'a ndo' ña ni sania'a i ndo'ó jaan'. Xta'an' ndii, ni sanakua'a ndo' i'in tu'un' ñu'u' nde'i ndo' nuu' ña xe'na' xiin' nuu' ña ña'a, te ni nduu ndo' ne xika' nuu' nuu' ña jaan'. Ndisu vɪtɪn ndii, na sanakua'a ndo' i'in tu'un' ñu'u' nde'i ndo' jaan' nuu' ña ndaku ña kuní Ndiosí, te sakan' kunduu ndo' xanu' nditia Ndiosí kujti'. ²⁰ Kuachɪ ndii, kij' ni xiko ni'i' kuachɪ ndo'ó ndii, ni xika nuu ndo' nuu' ña ndaku ña kuní Ndiosí. ²¹ Ndisu kij' ni xiko ni'i' kuachɪ jaan' ndo'ó ndii, koo' ndee iin nuu' ña va'a ni ki'in ndo', süu' jaan' ndii sakuchani ndi'i ña jaan' ndo'ó vɪtɪn, kuachɪ ndii mi' ndi'i ndoso' ña jaan' ndii, xi'i ne yivi' xaa' a. ²² Te ndii, vɪtɪn ña xa ni ndoo ndiká ndo' nuu' kuachɪ jaan', te ni nanduuy ndo' ne xika' nuu' nuu' Ndiosí ndii, kuní a kaka ndo' saq kuní mji' a kujti', te ndi'i ndoso' natiiin ndo' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. ²³ Sakan' ña ya'vi e' ña natiiin e' xa'a' kuachɪ e' ndii, ña kuní a kuvɪ e' nduu' a. Ndisu tumanɪ' ña natiiin e' nda'a' Ndiosí xa'a' a ña inɪ e' xini e' xto'q' e' Jesucristo ndii, kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' nduu' a.

7

Xa'a' a ña inɪ e' xini e' Jesús te sakakú a yoo', süu' xa'a' a ña saxinú e' tu'un ndei' Moisés

¹ Ne ñanɪ ta'an' i, ka'an i xiin' ndo'ó, ne xini tu'un ndei' Ndiosí. Xini ndo'ó ña tu'un ndei' jaan' ndii, kumi' a ndiee' nuu' e' kij' tiaku kujti' e'. ² Saq e' kuenta naa kuu' iin ña'a' kij' tunda'a' a' ndii, kumi' tu'un ndei' ña tunda'a' jaan' ndiee' nuu' a' kij' tiaku kujti'

ii' a. Ndisu naa' kuvɪ te jaan' ndii, koo' ka ndiee' kumi' tu'un ndei' jaan' nuu' ña'a' jaan'. ³ Ña jaan' na kuu', naa' tiaku ka ii' a' jaan', te tunda'a' a' xiin' tuku te yivi' ndii, iin ña' xaa' kuachɪ nuu' Ndiosí xiin' te yivi' jaan' nduu' a'. Ndisu naa' kuvɪ ii' a' jaan' ndii, ndoo ndiká a' nuu' tu'un ndei' jaan'. Te nduu' a' iin ña' xaa' kuachɪ nuu' Ndiosí tee' ndee tunda'a' a' xiin' tuku te yivi'.

⁴ Sakan' tu' ndo'ó, ne ñanɪ ta'an' i ndii, ne ni xi'i' nduu' tu' ndo' nuu' tu'un ndei' Ndiosí xa'a' a ña ni xi'i' Cristo xa'a' kuachɪ e', sakan' na iin ndaa' ni nanduuy ndo' xiin' a xa'a' a ña ni xi'i' a xa'a' kuachɪ e' jaan', te ni natiaaku a, te kuvɪ saq ndo' ña va'a ña xtanɪ Ndiosí. ⁵ Sakan' ña kij' ni xika e' xaa' e' ña kuní iin' mji' e' xta'an' ndii, ni chu'u' ndi'i tu'un ndei' jaan' ña ndioo' inɪ iin' e' yoo' te saq ka e' ña ña'a' jaan' xiin' iin' e', sakan' te ni xata'an kuvɪ e' nuu' Ndiosí. ⁶ Ndisu vɪtɪn ndii, xa'a' a ña ni xi'i' e' nuu' tu'un ndei' ña ni xiko ni'i' yoo' jaan' ndii, xa ni ndoo ndiká e' nuu' a jaan', te sakan' xika' nuu' e' nuu' Ndiosí xiin' ndiee' xaa' ña taxi' Espíritu Santo. Te süu' xika' nuu' e' nuu' a saq ka'an chuun' tu'un ndei' yata' ña ni ke'i te yivi'.

Yo'q' ka'an Pablo xa'a' kuachɪ ña ñu'u' iin' ra

⁷ Tee' ka'an ndo' xiin' i ña naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ñáá kuachɪ nduu' tu'un ndei' jaan'?, kachɪ ndo'. Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Ndisu naa' ni ka'an tu'un ndei' jaan' ndee ña nduu' kuachɪ ndii, kundani yu'u ndee ña nduu' kuachɪ. Te ni ndee koo' kivi' kundani tu' i naa' kuachɪ nduu' a ña ndioo' inɪ e' xa'a' ña'a' inga ne yivi' naa' ni ka'an tu'un ndei' jaan' ndii: "Ndiqo' inɪ ndo' xa'a' ña'a' inga ne yivi'." Sakan' yoso' a. ⁸ Ndisu kuachɪ ña ñu'u' nimá i jaan' ndii, tu'un ndei' jaan' ni nduu' kuei a, te xiin' ña jaan' ni

sakuiniá a sakuu' nuu' ña ndioo' iní kini nimá i. Kuachí ndii, kii' xini yu'u ña ka'an tu'un ndei' jaan' ndii, koo' tu ña ndiee' kuachí jaan' nuu' i. ⁹ Te kii' tia'an kuni yu'u ña ka'an chuun' tu'un ndei' jaan' ndii, ni xanini i ña te yivi' va'a ni nduu i. Ndisu kii' ni kundani i ña ka'an ña jaan' ndii, ni xa'a' xiko' ni'i' kuachí i jaan' yu'u, te ni xata'an kuví i nuu' Ndiosí. ¹⁰ Te ni kundani i ña xa mii' tu'un ndei', ña ni xata'an taxi kivi' ñuu i ña koo' kivi' ndi'i' jaan', nduu' ña ni taxi te ni xata'an kuví i nuu' Ndiosí. ¹¹ Kuachí ndii tu'un ndei' jaan' ni nduu' kuej kuachí jaan', te ni xini xa'an' a yu'u, te sakan' ni xata'an kuví i nuu' Ndiosí ni xa'a a. ¹² Sakan' na kuii' tu'un ndei' jaan' ndii, ña su'un nduu' a. Te i'in ña ka'an chuun' a ndii, ña su'un nduu' a, te ña ndaku nduu' tu a, te ña va'a tu nduu' a.

¹³ Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ñáá tu'un ndei' va'a ña ka'an chuun' Ndiosí jaan' ni nduu' ña ni xa'ni' yu'u nuu' Ndiosí? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Süu' jaan' ndii kuachí nduu' ña ni tjin ndiaa tu'un ndei' jaan', te ni xa'ni' a yu'u nuu' Ndiosí, sakan' te nia'a kuachí jaan' ña yoo ndiee' a nuu' i. Sakan' ni tjin ndiaa kuachí jaan' tu'un ndei' jaan' te nia'a a ña ña'a koo' chukuu' kuachí jaan'. ¹⁴ Sakan' ña xa xini e' ña tu'un ndei' jaan' ndii, ni kiee a nuu' Ndiosí. Ndisu yu'u ndii, jin te yivi' jin yivi' kuiti' nduu' i, te xiko' ni'i' kuachí kivi' ñuu i. ¹⁵ Xini i yoo nduu' a ndo'o i, sakan' ña xaa' i ña va'a ña kuni i saa i, süu' jaan' ndii ña ña'a, ña ndasi' i saa i, nduu' ña xaa' i. ¹⁶ Te vitin ndii, xa'a' a ña xaa' i ña ña'a, ña kuni i saa i jaan' ndii, kuni kachi a ndii ña va'a nduu' tu'un ndei' Ndiosí jaan'. ¹⁷ Sakan' na kuii' süu' xaa' mii' yu'u kuachí jaan', süu' jaan' ndii kuachí, ña ñu'u' jin' i, nduu'

ñá xaa' sakan', te xaa' i ña jaan'. ¹⁸ Te xini yu'u ña koo' ndee jin ña va'a ñu'u' jin' i, suu ka'an i xa'a' ñu'u' nde'i i. Xa'a' a jaan' na tee' ndee kuni saa i ña va'a ndii, kuví saa e. ¹⁹ Te süu' ña va'a, ña kuni saa i jaan' xaa' i. Süu' jaan' ndii ña ña'a, ña kuni i saa i jaan', xaa' i. ²⁰ Te naa' xaa' i ña kuni saa i jaan' ndii, süu' yu'u ka xaa' ña ña'a jaan'. Süu' jaan' ndii kuachí, ña ñu'u' jin' i jaan', nduu' ña xaa' sakan', te xaa' i ña jaan'.

²¹ Ña jaan' na kuii' sakan' ndo'o' i, tee' ndee kuni saa i ña va'a ndii, xa ikan' yoo tu ña ña'a jin' i, te taxi' a saa i ña va'a jaan'. ²² Sakan' ña ndee maa' tixin ini i ndii, xtani i saa i ña ka'an tu'un ndei' jaan'. ²³ Ndisu xini i ña jin' i ndii, yoo inga ña xikuita'nú nuu' tu'un ndei' jaan' ña kuni i saa i, te ña xikuita'nú jaan' nduu' kuachí ña ñu'u' jin' i, te suvi tu a nduu' ña xiko' ni'i' yu'u ndee naa jin te naa vi'e kaa. ²⁴ Jin te nda'vi va kuu' nduu' yu'u. ¿Yoo tu kuví sakaku yu'u nuu' ñu'u' nde'i i yo'o', ña kuni ka'ni' yu'u nuu' Ndiosí? ²⁵ Chindani va Ndiosí, sakan' ña ni sakaku xt'o'o e' Jesu-cristo yu'u. Sakan' na kuii', tee' ndee xika' nuu' yu'u nuu' tu'un ndei' Ndiosí xiin' ña kuni i xtun, ndisu xiin' jin' i ndii, xiko' ni'i' kuachí kivi' ñuu i.

8

Na kaka e' saa kuni Espiritu Santo

¹ Sakan' na kuii' vitin ndii, koo' ndee jin xa'a' ña katun' Ndiosí yoo', ne ini xini Cristo Jesús, sakan' ña süu' xika' ka e' saa kuni jin' e', süu' jaan' ndii xika' e' saa kuni Espiritu Santo. ² Kuachí ndii, tu'un ndei', ña nduu' kuenta Espiritu, ña taxi' kivi' ñuu e' xa'a' a ña ini e' xini e' Cristo Jesús ndii, ni sakaku a yoo' nuu' ña xiko' ni'i' kuachí yoo' xiin' nuu'

ñā xata'ān kuvj e' xa'a'. ³ Kuāchj ndii n̄j saxinú Ndiosí ñā n̄j kuvj saxinú tu'un ndei' jaan' xa'a' a ñā itjā' kuu' in̄j ne yivi' nuu' ñā njā'a. Xa'a' a jaan' na n̄j tjanu' a si'e a jin yivi' xiin' jin ñu'u' nde'j nde'e naa ñā kumi' yoo', ne xaa' kuāchj, te n̄j sanakua'a xiin' mii' a te kuitjā n̄i' a xa'a' kuāchj e'. Te sakan' te nuu' ñā n̄j xi'j Jesús jaan', n̄j sakakú a yoo' nuu' ñā xiko' ni'i' kuāchj yoo'. ⁴ Sakan' n̄j xaa Ndiosí te saxinú ndaku Jesús nuu' e' sakuu' ñā ka'án chuun' tu'un ndei' jaan', sakan' ñā yoo' ndii, xika' ká e' saa kuní ñu'u' nde'j e', süu' jaan' ndii xika' e' saa kuní Espiritu Santo.

⁵ Te ne xika' saa kuní jin' mji' njā ndii, xanini njā xa'a' ñā ndioo' in̄j jin' njā jaan' kuitj'. Ndisu ne xika' saa kuní Espiritu Santo ndii, xanini njā xa'a' ñā kuní ñā jaan' kuitj'. ⁶ Te yoo' ka ndi'ñj xa'a' ñā ndioo' in̄j jin' njā jaan' ndii, kuvj xachi' njā nuu' Ndiosí, ndisu yoo' ká ndi'ñj xa'a' ñā xiko' ni'i' Espiritu Santo jaan' kivi' ñuu' njā ndii, koq manj' nimá njā, te natjin njā kivi' ñuu' ñā kōq' kivi' ndi'i'. ⁷ Xa'a' a jaan' na ñā ndioo' in̄j jin' jaan' ndii, ñā ndasi' ta'an' xiin' Ndiosí nduu' a, te küní a saxinú a ñā ka'án chuun' tu'un ndei' Ndiosí, te n̄j nde'e kuvj tu' saa a ñā jaan'. ⁸ Te ne xika' saa kuní jin' njā jaan' ndii, kuvj sakuatia' njā Ndiosí.

⁹ Ndisu ndo'ó ndii, xika' ká ndo' saa kuní jin' ndo' jaan', süu' jaan' ndii xika' ndo' saa kuní Espiritu Santo naa' ndixā xna'a' naá Espiritu Ndiosí nimá ndo'. Te yoo' ká kōq' Espiritu Cristo naá nimá ndii, süu' kuenta Cristo xna'a' nduu' njā. ¹⁰ Ndisu naa' ndu'u' xna'a' Cristo tixjin' nimá ndo' ndii, tee' ndee kuvj ñu'u' nde'j ndo' xa'a' kuāchj ndii, taxj Espiritu kutjaku ndo' xa'a' a ñā xā n̄j xandaku Ndiosí nimá ndo' nuu' a. ¹¹ Te naa' naá Espiritu

Ndiosí, ñā n̄j sanatiaku Jesús, nimá ndo' ndii, Ndiosí jaan' tu' sanatiaku ñu'u' nde'j ndo' xa'a' ñā naá Espiritu a jaan' nimá ndo'.

¹² Ñāni ta'an' j, xa'a' a jaan' na kuu' kumi' e' ñā ndei' te kaka' ká e' saa kuní jin' mji' e'. ¹³ Kuāchj ndii, naa' xika' ndo'ó saa kuní jin' mji' ndo' ndii, kuvj xachi' ndo' nuu' Ndiosí, ndisu naa' xiin' ndjee' Espiritu Santo sandi'i' xachi' ndo' ñā kuní jin' mji' ndo' jaan' ndii, kutjaku xna'a' ndo'.

¹⁴ Kuāchj ndii sakuu' ne taxi' ñā ndiaka' ñā'a' Espiritu Santo ndii, si'e Ndiosí nduu' njā. ¹⁵ Sakan' ñā n̄j natjin ndo'ó espiritu, ñā tuku' n̄j xiko' ni'i' ndo'ó, te kaka' iyo' ndo'. Süu' jaan' ndii Espiritu, ñā n̄j sananduu' Ndiosí ndo'ó si'e a, n̄j natjin ndo'. Te ñā jaan' xaa' sakan' te ka'án e' xiin' Ndiosí ndii: "Tata yuva' j", kachi e'. ¹⁶ Te süv' tu' Espiritu jaan' nduu' ñā nduiin' xiin' espiritu e', te ndiee' yu'u' a nuu' a ñā xā nduu' e' si'e Ndiosí. ¹⁷ Te xa'a' a ñā si'e a nduu' e' ndii, natjin tu' e' ñā n̄j taxā'a' Ndiosí xa'a' e', te natjin e' ñā jaan' xiin' Cristo. Sakan' ñā naa' ndo'ó e' saa n̄j ndo'q a ndii, tjin' ka'nu' tu' Ndiosí yoo' xiin' Cristo jaan'.

¹⁸ Kuāchj ndii xiní kaxi' yu'u' ñā nde'e sie näkuitá tundo'q' ñā yoo' nuu' kivi' ñuu' e' vitjin' xiin' ñā ndatun' koo' chukuu' ñā natjin e' saa Ndiosí naá kivi'. ¹⁹ Sakan' ñā sakuu' ñā n̄j xā'a' Ndiosí ndiatu' ndi'ñj ñā xaa' kivi' te nia'a' Ndiosí yoo' nduu' xna'a' si'e a. ²⁰ Kuāchj ndii, süu' xa'a' a ñā kuní mji' ñā n̄j xā'a' Ndiosí na n̄j natjin a ñā tívi' a, süu' jaan' ndii xa'a' ñā xā sakan' n̄j kunj' mji' Ndiosí. Ndisu n̄j natjin tu' a ñā ndiatu' in̄j a ²¹ ñā ndoo' ndiká a nuu' ñā xiko' ni'i' ñā'a' ñā sativi' ñā'a' jaan'. Te ndiatu' tu' in̄j a ñā ndoo' ndiká inga' a xiin' yoo', ne nduu' si'e Ndiosí, te natjin na a ñā ndundatun' a xiin' e'. ²² Kuāchj ndii xiní e' ñā tana' inga' sakuu'

ña n̄i x̄a'á Ndiosí ndee v̄it̄in. Te ndo'o' u'v̄i t̄u s̄akuu' á ndee naa ndo'o' īin ña' sakaku' si'e. ²³ Te süu' ña jaan' kūit̄i' ndo'o' sakan', süu' jaan' ndii tana' u'v̄i t̄u īni yoo', ne n̄i tax̄i Ndiosí Espiritu Santo naá nimá, ña nduu' ndee naa ña n̄i chikand̄ia á nuu' e', ña ndiatu' īni e' xaa' kivi' ña nat̄iin nda'vi xachi' Ndiosí yoo', te nat̄iin e' s̄akuu' ña va'a nda'a' á kii' sanduxaa' xachi' á ñu'u' nde'i e'. ²⁴ Kuach̄i ndii, kii' n̄i s̄akakú Ndiosí yoo' ndii, n̄i nat̄iin e' ña ndiatu' īni e' jaan', ndisu ña kuv̄i kun̄i nuu' e' ndii, küní á ña kund̄iatu' īni ka' e' xa'a' ña jaan'. Sakan' ña k̄o' ndee īin ne yivi' ndiatu' īni xa'a' ña x̄a kumi' n̄ia. ²⁵ Ndisu xa'a' ña ndiatu' īni e' ña tīa'an kuv̄i kun̄i e' ndii, na kund̄iatu' nd̄itun̄i kuie e' xa'a' á.

²⁶ Te nii' sakan' t̄u ch̄indiee' Espiritu Santo yoo' kii' it̄ia' īni nimá e', kuach̄i ndii xiní e' ndee ña kakan' e' nuu' Ndiosí. Ndisu m̄ii' Espiritu jaan' xikui'ní xa'a' e' nuu' Ndiosí tee' ndee xiin' ña tana' ña k̄iv̄i ka'an e' xiin' t̄u'un e'. ²⁷ Te Ndiosí ndii, xa'a' á ña suv̄i á xachuun' ndi' xiin' nimá e' ndii, x̄a xiní á jaan' ndee ña kuní Espiritu ña naá nimá e' jaan'. Sakan' ña xikui'ní Espiritu jaan' xa'a' yoo' s̄aá nii' kuní Ndiosí xa'a' á ña nduu' e' kuenta á.

Kanando e' nuu' s̄akuu' t̄undo'o' ña ndo'o' e'

²⁸ Te siin' tuku' ndii, x̄a xiní e' ña xa'a' á ña ndan̄i e' Ndiosí, na s̄akuu' ña ndo'o' e' ndii, ña va'a nduu' á xaa' á, sakan' ña n̄i kana' á yoo' s̄aá n̄i ch̄ituní m̄ii' á. ²⁹ Sakan' ña yoo' ne x̄a n̄i nakax̄in Ndiosí ndee kii' tīa'an ku'a'á īin yivi' ndii, n̄i ch̄ituní á ña kuv̄i e' s̄aá nii' kuu' si'e á. Te sakan' si'e á jaan' kund̄uu' ñan̄i ña x̄kua'a' nuu' kua'a' ne ta'an' á. ³⁰ Te yoo', ne x̄a n̄i ch̄ituní á ña k̄o' e' sakan' ndii, n̄i kana' t̄u á yoo', te yoo', ne n̄i kana' á jaan' ndii, n̄i x̄andaku

t̄u á nimá e' nuu' á, te yoo', ne n̄i x̄andaku á nimá jaan' ndii, nduu' e' kuenta mii' ndatun' kaa' mii' ndu'u' á.

³¹ Xa'a' á jaan' na kuii' kuv̄i ka'an e' ña naa' Ndiosí yoo' xiin' e' ndii, *zyoo kuv̄i kanando yoo'?* ³² Sakan' ña Ndiosí ndii, n̄i kuv̄i xi'nd̄ia' á si'e á nuu' e', süu' jaan' ndii n̄i san̄akua'a' ña'a' á, te n̄i xi'i' ña jaan' xa'a' kuach̄i s̄akuu' e'. Xa'a' á jaan' na nii' sakan' t̄u tax̄i inga' á xiin' si'e á jaan' nuu' e' s̄akuu' ña'a'. ³³ Naa' sakan' ndii, k̄o' xachi' ka' ña kuv̄i t̄in kuach̄i yoo', ne x̄a n̄i nakax̄in Ndiosí ran'. Sakan' ña m̄ii' á jaan' nduu' ña x̄a n̄i ka'an ña ne ndaku nimá nduu' e' nuu' á. ³⁴ Te sakan' t̄u k̄o' xachi' ka' ña kuv̄i katun' yoo' nuu' Ndiosí. Sakan' ña Cristo nduu' ña x̄a n̄i xi'i' xa'a' kuach̄i e'. Te süu' sakan' kūit̄i', süu' jaan' ndii x̄a n̄i nat̄iak̄u t̄ukuu' á, te ndu'u' á nda'a' ku'a'á Ndiosí xikui'ní á xa'a' e'. ³⁵ Te sakan' n̄i t̄u k̄o' xachi' ña kuv̄i s̄aá sakan' te nak̄o' Cristo ña ndan̄i á yoo', naa kuu' t̄undo'o', uun naa kuu' ña ndi'n̄i nimá e', uun naa kuu' ña ndikún u'v̄i ne yivi' yoo', uun naa kuu' s̄oko, uun naa kuu' ña natiín e' xa'a' toto, uun naa kuu' ña kuain', uun naa kuu' ña xa'ni' ne yivi'. Ndee īin ña jaan' k̄iv̄i s̄aá sakan'. ³⁶ Naa yoso' á nuu' t̄ut̄u Ndiosí mii' ka'an á ndii:

Xa'a' á ña ndikún ndu' īchi' un' ndii,

s̄aá kivi' yoo' ndu' nuu' ña kuein' ña ka'ni' ne yivi' ndu'u.

Te kuu' n̄ia xiin' ndu' ndee naa xaa' ne yivi' xiin' m̄bee, ti' x̄a xito' ka'ni' n̄ia.

Sakan' yoso' á.

³⁷ Ndisu xa'a' á ña ndan̄i Cristo yoo' ndii, m̄ii' á s̄aá sakan', te kanando xachi' e' nuu' s̄akuu' t̄undo'o' jaan'. ³⁸ Sakan' ña xiní kaxi' yu'u' ña k̄o' xachi' ña kuv̄i s̄aá sakan', te nak̄o' Cristo ña ndan̄i á yoo', naa kuu' ña xi'i' e',

uun naa kuu' ña xika' e' iin yivi', uun naa kuu' ángele, uun naa kuu' ña xa'ndia chuun' ka'nu', uun naa kuu' ña kumi' ndiee', uun naa kuu' ña ndo'o' e' viñin, uun naa kuu' ña kund'o' e' nuu' ku'un e',³⁹ uun naa kuu' ña ndiee' mii' sukun va ndivi', uun naa kuu' ña ñu'u' ndee maa' va tixin ñu'u', ndee ndee ka ña ni kua'a ni xaa Ndiosí ndii, kuví saa a sakan' te nakoo Ndiosí ña ndani a yoo', sakan' ña ni nia'a ña ndani a yoo' xa'a' ña ni xaa xto'o' e' Jesucristo xa'a' e'.

9

Nakaxin Ndiosí yoo ka kuni mii' a kunduu kuenta a

¹ Xa'a' a ña nduu' i te ndikún Cristo ndii, ña ndixa ka'an i, süu' xini xa'an' i. Te Espíritu Santo ndiee' yu'u' nuu' nimá i ña ña ndixa ka'an i, ² kij' ka'an i ña ndiee' va xikui'nú títu'un' yu'u', te ndiee' va tu ndi'ni u'vi nimá i xa'a' ne ta'an' i. ³ Kuachí ndii xa nakuiin' yu'u' yu'u' naxa'an i saa Ndiosí, tee' ndee ndondja i Cristo naa' xiin' ña jaan' kuví sákakú a ne ta'an' i, ne Israel, ne nduu' ichi' i mii' kuaxi i. ⁴ Sakan' ña ne Israel nduu' tu ne jaan', te ne jaan' tu nduu' ne xito' natjin nda'vi Ndiosí, te suvi tu nja nduu' ne ni nia'a Ndiosí ña ndiee' ndatun' va a, te suvi tu nja nduu' ne ni ndoo a kuento a xiin', te suvi tu nja nduu' ne ni taxí a tu'un ndei' a nuu', te suvi tu nja nduu' ne ni ka'an Ndiosí xiin' saa saka'nu' ña'a' nja, te suvi tu nja nduu' ne ni chikandja Ndiosí kuento a xa'a'. ⁵ Te sakan' tu ichi' yata' tu nja nduu' te xij' yata' e', te ni xika va'a ichi' Ndiosí, te kuenta te jaan' nduu' tu ichi' yata' Cristo kuenta ña nduu' a si'e ne yivi'. Te Cristo jaan' nduu' tu Ndiosí, ña xa'ndia chuun' xa'a' sakuu' ña yoo'. Na saka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

⁶ Ndisu süu' ka'an i ña ni saxinú Ndiosí tu'un ña ni taxí a jaan' nuu' ne jaan'. Kuachí ndii süu' sakuu' ne Israel jaan' nduu' kuenta Ndiosí, ⁷ te ni ndee süu' sakuu' tu sjani' xika' Abraham nduu' xna'a sjani' xika' ra nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii ni ka'an Ndiosí xiin' ra ndii: "Sjani' xika' Isaac kujti' kunduu sjani' xika' un'", ni kachi a. ⁸ Ña jaan' na kuni kachi a ndii, ndee iin ne yivi' nduu' si'e Ndiosí xa'a' a ña nduu' nja sjani' xika' Abraham kujti'. Süu' jaan' ndii ne ni taxí a kuento a xa'a' nuu' Abraham jaan' kujti' nduu' xna'a sjani' xika' ra. ⁹ Kuachí ndii ña yo'o' nduu' kuento a ña ni taxí a ndii: "Kivi' naa viñin nandiko' i kuiya ki'in, te Sara ndii, xa ni tui si'e a'", ni kachi a. ¹⁰ Te süu' xa ña jaan' kujti', süu' jaan' ndii sakan' tu Rebeca ndii, ni sákaku' a' te kuate si'e a xiin' iin ndaa' te yivi' kujti', te jaan' nduu' xij' yata' e' Isaac. ¹¹ Ndisu ña kuni ka kaku te kuate jaan', te kij' kuni ka tu saa uvi saa' ra ña va'a, uun ña nja'a ndii, xa ni chituní Ndiosí ña nakaxin a iin te jaan', te süu' xa'a' ña ni xaa te jaan' ña va'a na ni nakaxin ña'a' Ndiosí, ¹² sakan' ña ni ka'an a xiin' Rebeca ndii: "Te xkua'a' kaka nuu' nuu' te xanu'", ni kachi a. ¹³ Te sakan' tu yoso' a nuu' tütu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ni kundani i Jacob, ndisu ni kundasi' i Esaú." Sakan' yoso' a.

¹⁴ Tee' ka'an ndo' xiin' i ña süu' ña xachuun' ndaku nduu' Ndiosí na xaa' a sakan' kachi ndo'. Kuasa' xachi' sakan' ran'. ¹⁵ Kuachí ndii yoso' a nuu' tütu Ndiosí mii' ni ka'an a xiin' Moisés ndii: "Kuvita ini i xa'a' yoo ka kuni mii' i, te koo ka'nu' ini i xa'a' yoo ka kuni mii' i." Sakan' yoso' a. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na kuii' ña kuvita ini Ndiosí xa'a' e' ndii, süu' kuenta ña ka'an nimá e' nduu' a, te ni ndee süu' kuenta ña ndiee' mii' e'

nduu' tu' a. Süu' jaan' ndii kuenta ña ni chituní Ndiosí ña kuvita ini a xa'a' kujiti' e' nduu' a. ¹⁷ Kuachi ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí ña ni ka'an a xiin' Faraón, te ni xa'ndija chuun' kuu' nuu' ñuu' Egipto, mii' ka'an a ndii: "Ni sakuiso' chuun' i yo'ó te nia'a' i ña ndiee' i xiin' ña kundó'o un', te kiku' tu'un xa'a' i kanii' nuu' ñu'u' iin yivi'." Sakan' yoso' a. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na kuu' kuvita ini Ndiosí xa'a' ne kuní mii' a kuvita ini a xa'a' kujiti', te xaxii a nimá ne kuní a saxii a nimá.

¹⁹ Ndisu tee' ka'an ndo' xiin' i ndii: "¿Ndee xa'a' ka'an Ndiosí ña ne ndiso' kuachi nduu' e', sakan' ña küvi xachi' sajn kuiin e' ña xa ni chituní a saa a xiin' e'?"

²⁰ Ndisu ka'an yu'u' xiin' ndo' ndii, ne yivi' iin yivi' kujiti' nduu' yoo'. Kōo' nduu' xachi' yo'ó na nakan un' kuenta nuu' Ndiosí xa'a' ña xaa' a. Naa kuu' iin kisi ndii, ¿ñáá tuu ndo'ó ña küvi ka'an a xiin' te ni xa'a' ña'a' ndii: "¿Ndichun na ni xa'a' un' yu'u' so'o'?", kachi a. ²¹ Xini e' ña te xachuun' xiin' ñu'u' kixin' ndii, kumi' ra ndiee', te kasa'a' ra ndee ka nuu' kisi xiin' ñu'u' kixin' naa' kuní ra. Küvi kasa'a' ra iin a xa'a' chuun va'a, te küvi tu' kasa'a' ra iin a xa'a' chuun kuali' kuu' so'o'.

²² Te ndee na sakan' tu' yoo Ndiosí, küi' kuní a nia'a' a ña xi'é a xini a kuachi, te kunj ne yivi' ña ndiee' a, sakan' na xiin' kua'a' ña kuiee ini ni kundijeni a xa'a' ne xa ni yoo tu'va, te sando'o' ña'a' a, te nduxin nja. ²³ Te ni xaa tu' a sakan' te nia'a' a ña ka'nu' va ña nduu' a xiin' ne ni nakaxin a, te kuvita ini a xa'a' nja, te ne jaan' nduu' ne ni chituní a ndee ña nuu' ña kundiee nja mii' ndatun' va kaa'. ²⁴ Te yoo' tu' nduu' ne ni kana Ndiosí jaan'. Te süu' ndu'u' ne judío kujiti' ni kana a, süu' jaan' ndii ni kana tu' a ndo'ó, ne tuku'. ²⁵ Naa ni ka'an Ndiosí xiin' Oseas, te ni ka'an tiakú tu'un a ndii:

Ka'an i ña ne nduu' kuenta i nduu' ne ni nduu' kuenta i.

Te ka'an i ña kundani i ne ni ndani i.

²⁶ Te iin xaan' mii' ni ka'an i xiin' ne yivi' ndii:

"Ndo'ó ndii, süu' kuenta i nduu' ndo'",

ikan' ka'an i xiin' nja ña si'e mii' yu'u' Ndiosí tiaku nduu' nja.

Ni kachi Ndiosí xiin' Oseas jaan'.

²⁷ Te ni ka'an ndoso' Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, xa'a' ne Israel ndii:

Tee' ndee yoo kua'a' ya'a ndu ne Israel,

ndee na ñuti' minj ka'nu' ndii, chaa' kujiti' ndu kaku nuu' kuachi ndu.

²⁸ Kuachi ndii xa kuyatin' kuu' va natava' ndaku xto'o' e' kuachi

sakuu' ne ndiee' iin yivi'.

Ni kachi ra. ²⁹ Te naa ni ka'an ka Isaías inga xaan' ndii:

Naa' ni sakakú xto'o' e' Ndiosí, ña ndiee' koo' chukuu', iin chaa' ne xii' yata' ndu ndii,

xa ni ndoñu'u' ndu ndee naa ni ndo'o' ne ni ndiee' ñuu' Sodoma xiin' ñuu' Gomorra.

Sakan' ni kachi ra.

Ini ne Israel xini nja Cristo

³⁰ Xa'a' a jaan' na kuu', ña yo'o' nduu' ña ka'an ña ni ka'an i jaan'.

Te ne tuku' ndii, tee' ndee ni nduku' nja ña koo ndaku nimá nja nuu' Ndiosí ndii, ni natjin nja ña ni xandaku a nimá nja jaan' nuu' a xa'a' a ña ini nja xini ña'a' nja.

³¹ Ndisu ne ta'an' i, ne Israel ndii, tee' ndee ni nduku' u'vi nja ña sandaku Ndiosí nimá nja nuu' a xa'a' a ña xanduxa' nja, te saxinu nja tu'un ndei' a ndii, ni natjin nja ña sandaku a nimá nja nuu' a.

³² Ni ndo'o' nja sakan' kuachi ndii, ni nduku' nja ña sandaku Ndiosí nimá nja nuu' a xa'a' a ña ini nja xini ña'a' nja. Süu' jaan' ndii ni nduku' nja ña sandaku a nimá nja nuu' a xa'a' a ña xaa' nja ña ka'an chuun' tu'un ndei' a. Sakan' na ni

kaki'i nja xiin' yuu', ña kaki'í ne küní iní. ³³ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Chuuñ xa'a' va ndo'. Xa ni chindu'u' i jin yuu' ñuu Sión.

Te nuu' yuu' jaan' kaki'i ne yivi' te nduva nja.

Ndisu yoo ka iní xini yuu' jaan' ndii, sākuchani ña'a' a.

Sakan' kachi a.

10

¹ Ñañi ta'an' i, ña ka'an nimá i xa'a' ne ta'an' i, ne Israel, xiin' ña ka'an i xiin' Ndiosí xa'a' nja ndii, ña kaku na nja nuu' kuachí nja nduu' a. ² Kuachí ndii kuví ndíee yu'u' i xa'a' ne jaan' ña xikán va nimá nja ña kaka nuu' nja nuu' Ndiosí, ndisu xini nja saa kuni a saa nja. ³ Kuachí ndii nj kundani nja saa ni kunj Ndiosí sandaku a nimá nja nuu' a. Sakan' na ni xika nja sandaku mii' nja nimá nja nuu' a xiin' ndíee' mii' nja, te ka'an a ña ne ndaku nimá nduu' nja. Te ni ñañin nja saa ni kunj Ndiosí sandaku a nimá nja nuu' a. ⁴ Kuachí ndii Cristo nduu' mii' xinu ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí. Sakan' te sandaku a nimá sakuu' yoo', ne iní xini ña'a'.

⁵ Te so' o yoso' tu'un ndei' Ndiosí ña ni ke' i Moisés jaan' xa'a' ne xika' sandaku mii' nimá nja nuu' Ndiosí xiin' tu'un ndei' jaan' ndii: "Yoo ka saxinú sakuu' ña ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí ndii, kutiaku nja saa tu'un ndei' jaan'." Sakan' kachi a. ⁶ Ndisu yoso' a nuu' tutu Ndiosí ña ne iní xini ña'a' kuñi' nduu' ne yoo ndaku nimá nuu' a, sakan' na ka'an a ndii: "Kañiní ndo' xiin' nimá ndo' ndii: ¿Yoo tu kuví ndaa ndivi', te ñañin nja a? (Kij' ka'an e' sakan' ndii, ndee naa' kuni sanuu' e' Cristo.)" ⁷ Ni ndee ka'an tu ndo' xiin' nimá ndo' ndii: ¿Yoo tu nuu' ndee yavi kunu te ñañin nja a?" (Kij' ka'an e' sakan' ndii, ndee naa' kuni xta'ni' e' Cristo tein ne

ni xi'i.) Sakan' yoso' a. ⁸ Ndisu yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Yañin nuu' ndo', te yañin tu nimá ndo' yoo tu'un va'a jaan'", kachi a. Te tu'un va'a jaan' nduu' tu ña ka'an ndoso' ndu'u nuu' ndo' vitin te iní ndo' kunj ndo' Jesús. ⁹ Sakan' ña naa' ka'an un' xiin' yu'u' un' ña Jesús nduu' xto' o nuu' sakuu' ña'a, te iní un' xiin' nimá un' ña ni sanatiaku ña'a' Ndiosí ndii, kaku un' nuu' kuachí un'. ¹⁰ Kuachí ndii xiin' nimá e' iní e' xini ña'a' e' te xandaku Ndiosí nimá e' nuu' a. Te xiin' yu'u' e' ka'an e' ña nakuni ña'a' e' nuu' ne yivi' te sakahú a yoo' nuu' kuachí e'. ¹¹ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Yoo ka iní xini ña'a' ndii, tãxi a kuchani nja." Sakan' yoso' a. ¹² Kuachí ndii jin ndaa' nduu' e' tee' ndee ne judío nduu' e', uun ne tuku' nduu' e'. Sakan' ña jin ndaa' Ndiosí nduu' xto' o nuu' sakuu' e', te sañu'u' kua'a' a saa ka ta'an' ne yivi' xikán nuu' a. ¹³ Kuachí ndii yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Yoo ka kakan nuu' xto' o e' Ndiosí jaan' ndii, sakahú ña'a' a nuu' kuachí nja", kachi a.

¹⁴ Ndisu xini kaxi' e' ña küvi kakan ne jaan' nuu' a naa' tia'an iní nja kunj ña'a' nja. Te küvi tu iní nja kunj nja xto' o e' naa' tia'an kunj so' o nja tu'un a. Te sakan' tu küvi kunj so' o nja tu'un a naa' tia'an ka'an ndoso' ne yivi' nuu' nja xa'a' a. ¹⁵ Te, ¿yoo ku'un ka'an ndoso' tu'un a naa' ni tianu' ña'a' a? Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ña va'a va nduu' a kij' xaá ne ka'an ndoso' tu'un ña nachindíee' maní' yoo' xiin' Ndiosí, te ka'an tu nja tu'un va'a." Sakan' yoso' a.

¹⁶ Ndisu ni ñañin sakuu' ne ta'an' i, ne Israel, tu'un va'a jaan'. Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ni ka'an Isaías ndii: "Táku'e, koo' ni kandixa' tu'un ña ka'an ndoso' ndu", ni kachi ra. ¹⁷ Ña jaan' na

kuii' kij' xini so' o e' tu'un va'a jaan', te xa'a' ña iní e' xini e' Ndiosí, te tu'un va'a jaan' nduu' ña ka'an xa'a' Jesucristo. ¹⁸ Ndisu ndatu'un' i ndo'ó ndii: ¿Ñáá nī xini so' o ne jaan' tu'un va'a jaan'? Suu nī xini so' o nīa a naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: Te iin kanii' nuu' ñu'u' iin yivi' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a jaan'.

Te ndee mii' xan ndi' i iin yivi' xaá tu'un nīa.

Sakan' yoso' a. ¹⁹ Te ndatu'un' tu i ndo'ó ndii: ¿Ñáá nī kundani ne ta'an' i, ne Israel, tu'un va'a jaan'? Suu nī kundani nīa a naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí ña nī ke' i Moisés ndii:

Sakuiñu ndo' yu'u saa i xa'a' ne tuku',

ne nduu' kuenta i.

Te sanasaá' i ndo'ó xa'a' ne tuu tu ndo' ña ne küu' kaxi' nduu' nīa.

Sakan' kachi Ndiosí, nī kachi a. ²⁰ Te yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ña nī xandieni xiin' mii' Isaías, te nī ka'an ra ndii:

Nī natīn ne tuku' jaan' yu'u tee' ndee nī nanduku' nīa yu'u.

Te tee' ndee nī ndatu'un' nīa xa'a' i ndii, nī satuvi' xiin' mii' mii' i nuu' nīa.

Sakan' yoso' a. ²¹ Ndisu yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí ña nī ka'an Isaías jaan' ndii: "Nduvi' nī katani nda'a' i nuu' ndo'ó, ne so' o, ne xii nimá." Sakan' yoso' a.

11

Nakaxin Ndiosí chaa' kuñi' ne Israel, te iní nīa kuní ña'a' nīa

¹ Sakan' na ndatu'un' i ndo'ó ndii: ¿Ñáá xanini ndo' ña xa nī saxioo Ndiosí ne nduu' kuenta a nuu' a? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Kuächí ndii, sakan' tu yu'u ndii, iin te Israel sñani' xika' Abraham nduu' i, te nduu' tu i kuenta tñ'vī ne iin kuu' xiin' Benjamín.

² Nī saxioo Ndiosí nuu' a ne nī

nakaxin a ndee xta'an' iin yivi' nduu' kuenta a. Tee' nāka'an' ka ndo' saa yoso' a nuu' tutu Ndiosí xa'a' Elías kij' nī tīn kuächí ra ne jaan' nuu' a ka'an ra ndii: ³ "Tákuie, xa nī xa'ni' nīa te ka'an tiakú tu'un un', te xa nī tani tu nīa sakuu' yuu' ña ndiee' moto mii' nī saka'nu' ndu yo'ó. Te ndee iin ndaa' i so' o nī kakü. Te kuni ka'ni' tu nīa yu'u", nī kachi ra.

⁴ Ndisu nī nakuijn Ndiosí nuu' ra ndii: "Xa nī xa siin' i uxá mii te yivi' xa'a' mii' i, te xika' nuu' nuu' i xiin' un', te köo' kivi' nī ita xiti' ra nuu' ndiosí saka ña nani' Baal, te saka'nu' ra a", nī kachi Ndiosí. ⁵ Te sakan' tu xaa' Ndiosí ndee vitin ndii, nī nakaxin a chaa' kuñi' ne ta'an' i, ne Israel, xa'a' a ña ndani mii' a ndu'u. ⁶ Te naa' nī nakaxin a ne jaan' xa'a' a ña ndani mii' ña'a' ndii, süu' xa'a' chuun va'a ña nī xaa nīa nduu' a. Süu' jaan' ndii xa'a' a ña ndani mii' a ne jaan' kuñi' nduu' a. Sakan' ña naa' xa'a' a ña va'a ña xaa' nīa nī nakaxin ña'a' a ndii, süu' xa'a' a ña ndani mii' ña'a' a kunduu' a, ndisu süu' sakan' nduu' a. ⁷ Ña jaan' na kuii' nī nanduku' ne ta'an' i, ne Israel, ña sandaku Ndiosí nimá nīa nuu' a, te nī natīn nīa a, ndisu ne chaa' ne nī nakaxin Ndiosí ndii, nī natīn ne jaan' a. Te sakuu' tuku ka ne Israel jaan' ndii, nī kuxii nimá nīa nuu' Ndiosí. ⁸ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Nī sakuun' Ndiosí ma'na nuu' nimá ne Israel jaan' nuu' i'chi' a,

te nī ndasi tu a nduchi' nuu' nīa,

te nī ndasi nī tu a so' o nīa,

te küvi' kuní so' o nīa tu'un a ndee kivi' vitin.

Sakan' yoso' a. ⁹ Te sakan' tu yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' nī ka'an David ndii:

Na kunduu' mii' yoo viko' nīa,

ndee naa iin ñunu',

xiin' ndeë naa jin itun' mií' xiku'ún saá.

Te kunduu a ña viku'un xa'a' ña, te sando'o' ña'a' Ndiosí.

¹⁰ Te na ndaši nduchi' nuu' ña te küvj künj ña nuu' Ndiosí.

Te na kutoso xachi' ña nuu' kuachj ña ndiso' ña.

Ñi kachj ra.

Sakakú Ndiosí ne tuku' nuu' kuachj ña

¹¹ Xa'a' a jaan' na ndatu'ún' j ndo'ó ndii: Kij' ñi kachi'i' ne ta'an' j, ne Israel jaan' ndii, ¿ñáá xanini ndo' ña ñi nduva xachi' ña? Kuása' xachi' sakan' ran'. Ñi xka'ndia ña jaan' te sakakú Ndiosí ne tuku', te sakuñu a ne Israel jaan' kuiti'. ¹² Xa'a' a ña ñi xaso'o' ne Israel jaan' nuu' Ndiosí ndii, ñi natjin ne yivi' jin yivi' kua'a' ña va'a, ña taxi' Ndiosí. Te xa'a' a ña ñi saxioo ña ña kuni Ndiosí taxi a nuu' ña ndii, ñi sañu'u' kua'a' a ne tuku' jaan', saá ka vi' tu kua'a' sañu'u' a yoo' kij' sanakua'a' xiin' mií' sakuu' ne Israel jaan' nda'a' Ndiosí.

¹³ Te vjin ka'an' j xiin' ndo'ó, ne tuku', ña Cristo nduu' ña ñi tjanu' yu'u, te sania'a' j ichi' a nuu' ndo', te tiin' ka'nu' j chuun yo'o'.

¹⁴ Te künj j naa' sakuñu ne ta'an' j ndo'ó xa'a' a ña ñi sakakú Ndiosí ndo'ó nuu' kuachj ndo', te sakan' küvj kakü tu sava ne jaan' nuu' kuachj ña. ¹⁵ Kuachj ndii, naa' xa'a' a ña ñi saxioo Ndiosí yatin' sakuu' ne ta'an' j, ne Israel jaan', te ñi nakoo a ña manj' xiin' sakuu' inga ne yivi' jin yivi' ndii, saá ka vi' tu saá a kij' natjin tukuu a ne Israel jaan'. Saá a xiin' ña ndeë naa natjaku tukuu ña ndeë tejn ne ñi xi'j, te nakoo kivi' ñu'u ña ña köo' kivi' ndi'i'. ¹⁶ Te naa' ña su'un nduu' xita' va'a, ña ñi kua'a' ña nuu', ña nduu' nditja nuu' Ndiosí ndii, ña su'un nduu' tu kanii' xini' ixan'. Te sakan' tu naa' ña su'un nduu' tjo'o' itun' ndii, ña su'un nduu' tu nda'a' nu'.

¹⁷ Ndu'u ne Israel ndii, ndeë naa tun' olivo tata tun' xa ñi ta'nu sava nda'a' nduu' ndu. Te ndo'ó, ne tuku' ndii, ndeë naa nda'a' tun' olivo iku' nduu' ndo'. Te ni'ni' ndiaa nda'a' tun' olivo iku' jaan' toko' tun' olivo tun' tata jaan' mií' ñi ta'nu sava nda'a' tun' olivo tata jaan'. Te tjo'o' tun' tata jaan' taxi' siku' asin' va xa'a' nda'a' tun' olivo iku' ña ñi xikui'ni ndiaa jaan'. ¹⁸ Ndisu ka'an' ñuñu' ndo'ó, ne tuku', ña ne ka'nu' ka nduu' ndo' te sakan' ne Israel, ne nduu' ndeë naa nda'a' tun' olivo tata ña ñi ta'nu jaan'. Naa' ka'an' ñuñu' ndo' sakan' ndii, kuni a ña saá ndo' kuenta ña süu' ndo'ó, ne tuku', taxi' siku' asin' va nuu' tjo'o' tun' tata jaan'. Süu' jaan' ndii tjo'o' tun' tata jaan' taxi' siku' jaan' nuu' ndo'ó.

¹⁹ Tee' ka'an' ndo' ña xa ñi ta'nu nda'a' tun' olivo tata jaan', te nakui'ni ndiaa ndu'u. ²⁰ Ña ndaku ka'an' ndo', ndisu ne jaan' ndii, xa'a' a ña ñi xijn' ña ñi künj ña Cristo na nduu' ña ndeë naa nda'a' tun' olivo ña ñi ta'nu jaan'. Te ndo'ó, ne tuku' ndii, ni'ni' ndiaa ndo' nda'a' tun' olivo jaan' xa'a' a ña ñi kuiti' ndo' xini ndo' Cristo. Xa'a' a jaan' na va'a küñuñu' nimá ndeë jin ndo' xa'a' ña jaan'. Süu' jaan' ndii nuu' ña jaan' ndii, va'a ka kuyi'vi ndo' Ndiosí. ²¹ Kuachj ndii, naa' ñi yoo ka'nu' ñi Ndiosí xa'a' ne Israel, ne nduu' ndeë naa nda'a' tun' olivo tata jaan' ndii, köo' ka'nu' tu ñi a xa'a' ndo'ó naa' saá ndo' saá nií' ñi xaa ne jaan'. ²² Ña jaan' na chuun xa'a' va e' xa'a' ña ndasun ñi Ndiosí xiin' xa'a' ña kui'e a. Sakan' ña kui'e a xini a ne ñi künj natjin ña ñi künj a sakakú ña'a' a, ndisu ndasun ñi a xini a ndo'ó, ne ñi natjin ña jaan'. Ndisu naa' nakoo ndo' ña ndasun ñi a jaan' ndii, kunduu tu ndo'ó ndeë naa nda'a' tun' olivo, ña ñi ta'nu jaan'. ²³ Te naa' nakoo ne jaan' ña ñi ña xini ña Cristo

ndii, kuvɪ naxhɪ'ni nɪ tukuɯ a ne jaan' mii' nɪ ndondɔa nɪa. Kuaxhɪ ndii nɪa ndɛe' koo' chukuu' nduu' Ndiosɪ tɛ saa a sakan'. ²⁴ Kuaxhɪ ndii ndɛe naa nda'a' tun' olivo iku', nɪa nɪ tia'ndɔa tɛ nɪ xikui'nɪ ndɔaa a nda'a' tun' olivo tata jaan', nduu' ndo'ó. Sakan' nɪa tɛe' ndee nakuitá ndo' xiin' tun' olivo tata jaan' ndii, nɪ xikui'nɪ ndɔaa ndo' nda'a' tun' jaan'. Saa ka vi' tɛ ne Israel, ne nduu' ndɛe naa nda'a' tun' olivo, nɪa nɪ ta'nu jaan' ndii, kuvɪ ya'a naxhɪ'ni tukuɯ Ndiosɪ ne jaan' mii' xa nɪ ndondɔa nɪa jaan'.

Kaku sakuu' ne Israel xna'a nuu' kuaxhɪ nɪa

²⁵ Nɪanɪ ta'an' i, kuní i nɪa kundani' ndo' nɪa nɪ chituní sɪ'e Ndiosɪ xa'a' ne Israel jaan', sakan' tɛ kũñuñu' nimá ndo'. Sava ne Israel ndii, nɪ xa xii nɪa nimá nɪa, tɛ sakan' kund'o' nɪa ndɛe skaxhɪ' ndi'j xinu ne tuku', ne nɪ nakaxɪn Ndiosɪ, ne inɪ kunɪ Cristo. ²⁶ Ndi'j nɪa jaan' tɛ sakan' Ndiosɪ sakuu' ne Israel nuu' kuaxhɪ nɪa. Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosɪ mii' ka'an a ndii:

Tɛ xaa jin nɪa sakan' ne ndiee' ñuu Jerusalem, nɪa ketá tein nɪa,

tɛ ndasandoo a ne nduu' sɪani' xika' Jacob nuu' kuaxhɪ nɪa.

²⁷ Tɛ kuento yo' o' ndoo i xiin' ne jaan' ki' sandoyo' i kuaxhɪ nɪa.

Nɪ kachɪ a. ²⁸ Tɛ xa'a' a nɪa nɪ natɪin ne Israel jaan' tu'un va'a xa'a' Cristo ndii, ndasi' nɪa Ndiosɪ, tɛ nɪa jaan' ndii, nɪa va'a ndo'ó nduu' a. Ndisu xa'a' a nɪa nduu' nɪa ne nɪ nakaxɪn Ndiosɪ ndii, kua'an na kua'an a nɪa ndani nɪa'a' a xa'a' a nɪa nɪ ndoo a kuento a xiin' tɛ xii' yata' ndu. ²⁹ Sakan' nɪa Ndiosɪ ndii, tũ'un a nda'a' e' nɪa xa nɪ xamani' a yoo', nɪ ndɛe nakoo tɛ a ne xa nɪ kana a tɛ kaka nɪa ichi' a. ³⁰ Sakan' tɛ ndo'ó, ne tuku' ndii, nɪ saxinú ndo' nɪa kuní Ndiosɪ nuu' nɪ kɪxin. Ndisu kuvita inɪ a xa'a' ndo' vitin xa'a' a

nɪa saxinú ne Israel jaan' nɪa kuní a. ³¹ Sakan' tɛ ne jaan' vitin ndii, saxinú nɪa nɪa kuní Ndiosɪ, ndisu natɪin na nɪa nɪa kuvita inɪ a xa'a' nɪa naa kuvita inɪ a xa'a' ndo'ó. ³² Kuaxhɪ ndii mii' Ndiosɪ nɪ ndasi' j'nu sakuu' ne yivi' nuu' nɪa so'o, sakan' tɛ kuvɪ kuvita inɪ a xa'a' sakuu' e'.

Xaka'nu' Pablo Ndiosɪ xa'a' a nɪa xini tuni a

³³ Nɪa ndichi xava'a nduu' Ndiosɪ xiin' nɪa xini tuni, tɛ sakuu' nɪa yoo kundani' a, tɛ koo' ndɛe jin ne kuvɪ sanakuachi' nɪa chituní a, nɪ ndɛe koo' tɛ ne kuvɪ nakunɪ saa yoo ichi' a. ³⁴ Tɛ koo' tɛ ndɛe jin ne xini nɪa xanini xt'o' e' jaan', tɛ nɪ ndɛe koo' tɛ nɪ ka'an nɪa kaa' va'a xiin' a. ³⁵ Tɛ nɪ ndɛe koo' tɛ ne yivi' ne kuvɪ satatu ndɛe jin nɪa a nuu' Ndiosɪ, tɛ sakan' nakan nɪa nɪa jaan' nuu' a. ³⁶ Sakan' nɪa sakuu' nɪa yoo ndii, mii' a nɪ xa'a' nɪa'a', tɛ xa'a' a nɪa kuní Ndiosɪ na yoo a, tɛ xa'a' mii' a yoo sakuu' nɪa jaan'. Tɛ na natɪin a sakuu' nɪa tiin' ka'nu' nɪa'a' e' ndɛe ndi'i' nɪ kivi'. Sakan' na kunduu a.

12

Va'a ka taxi e' kivi' ñuu e' tɛ kunduu a tumani' ndɪtia Ndiosɪ

¹ Nɪanɪ ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' nɪa xa'a' a nɪa kuvita inɪ Ndiosɪ xa'a' e' ndii, na sanaku'a'a na ndo' kivi' ñuu ndo' nda'a' a ndɛe naa jin tumani' nɪa yoo tiaku tɛ kunduu a ndɪtia Ndiosɪ, nɪa va'a kuní a xini a. Kuaxhɪ ndii sakan' kuní a saka'nu' nɪa'a' e'. ² Tɛ kaka ka tɛ ndo' jin yivi' saa nii' xika' sakuu' ne yivi' jin yivi' vitin. Súu' jaan' ndii taxi ndo' nɪa ndasaxaa' Ndiosɪ nimá ndo' xiin' nɪa xanini ndo', sakan' tɛ kuvɪ kundani' kaxi' ndo' ndee nɪa nduu' nɪa va'a nɪa kuní Ndiosɪ saa ndo', xiin' nɪa xtani' a, xiin' nɪa xachuun' ndaku.

³ Tɛ xa'a' a nɪa ndani' mii' Ndiosɪ yu'u na nɪ sakuiso' chuun' a yu'u tɛ ka'an i xiin' sakuu' ndo'ó nɪa

ká'án ñuñu' ndo' xa'a' mji' ndo' ya'a ka te sakan' ña kuní a, süü' jaan' ndii kuní a ña kanjini kujtj' ndo' xa'a' mji' ndo' saa naá nimá ndo', xiin' saa ni taxj' Ndiosí ña inji ndo' xini ña'a' ndo'. ⁴ Sakan' ña, naa kuu' yoo' ndii, yoo ñu'u' nde'i j'in e', te kua'a' tu'un' kuu' a, ndisu xa yoo xa yoo chuun nuu' j'in a. ⁵ Te nii' sakan' tu sakuu' yoo' ndii, te' ndee kua'a' e' ndii, jin ndaa' nduu' e' xa'a' a ña inji e' xini e' Cristo.

⁶ Xa siin' ña chuun ni taxj' Ndiosí nda'a' j'in e' saa kuní mji' a sañu'u' a yoo'. Naa' chuun va yoo ka xiin' ña ka'an tiaku' njá tu'un a ndii, na saa njá ña jaan' saa kuu' ña inji kujtj' njá xini ña'a' njá. ⁷ Te naa' ña chindjee' njá ne yivi' nduu' ña chuun ña ni natjii njá nuu' Ndiosí ndii, na chindjee' ña'a' njá. Te naa' ña sania'á njá ne yivi' nduu' a ndii, na sania'á ña'a' njá. ⁸ Te naa' ña sandieni njá nimá ne yivi' nduu' a ndii, na sandieni ña'a' njá. Te naa' ña taxj' njá ña'a' nduu' a ndii, na taxj' njá a xiin' kanii' nimá njá. Te naa' ña ka'ndia chuun' njá nuu' ne nakaya xa'a' Jesús nduu' a ndii, na ka'ndia chuun' njá xiin' jin kanii' nimá njá. Te naa' ña kuvita inji njá xa'a' ne yivi' nduu' a ndii, na va'a kuní njá kii' xaa' njá a.

Saa xika' e' jin yivi' kij' nduu' xna'a' e' ne xika' ichi' Cristo

⁹ Te na kundani' ta'an' ndaku ndo', te na kundasi' ndo' ña njá'a, te kuní a ña kundikun kixin' ndo' ña va'a. ¹⁰ Te kuní tu a ña kundani' ta'an' j'in ndo' ndee naa jin ndaa' yuva' si'i' ndo'. Te kuní ni tu a ña koto ka'nu' ta'an' j'in ndo'. ¹¹ Te sachuun' ndjee' ndo', te kūsuxan' ndo'. Te kuní a ña kaka nuu' ndo' nuu' xto'o e' Ndiosí xiin' jin kanii' nimá ndo'. ¹² Te na nakuatia' va ndo' xa'a' ña ndiatu' kutu' inji e'. Te sakan' tu na kukuie inji ndo' kij' yoo tundo'o' nuu' ndo', te na ka'an te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosí. ¹³ Te na chindjee' ndo' inga ne nduu' tu

kuenta Cristo ne kuní ña'a' nuu'. Te na natjii va'a ndo' ne xaa' vi'e ndo'.

¹⁴ Ka'an ndo' xiin' Ndiosí ña sañu'u' a ne sando'o' ndo'o', na ka'an ndo' xiin' a ña sañu'u' ña'a' a, te süü' sanacha'an' ña'a' ndo'. ¹⁵ Te na nakuatia' ndo' xiin' ne kuation'. Te sakan' tu na kuaku ndo' xiin' ne xaku'. ¹⁶ Te na kundjee manj' xiin' ta'an' ndo'. Te sakan' tu na küñuñu' ndo', süü' jaan' ndii ndujin ndo' xiin' ne nda'vi so'o. Ni ndee na kanjini tu ndo' ña ne xini tuni ka' nduu' mji' ndo'.

¹⁷ Te na sanandiko' ndo' ña va'a nuu' ne yivi' xa'a' ña va'a ña xaa' njá xiin' ndo'. Süü' jaan' ndii na kaka ndo' saa ndo' ña va'a xa'a' sakuu' ne jaan'. ¹⁸ Te na saa va ndo' ña nduxa' te kaka manj' ndo' xiin' sakuu' ne yivi'. ¹⁹ Ndo'o, ne ndani j' ndii, sanandiko' ndo' ña njá'a nuu' ne yivi' xa'a' ña njá'a ña xaa' njá xiin' ndo'. Süü' jaan' ndii taxj' ndo' na sando'o' ña'a' mji' Ndiosí. Kuachj' ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Mji' yu'u nakan kuenta nuu' ne xaa' ña njá'a xiin' ne yivi', te nacha'vi j' ne jaan' xa'a' ña ni xaa njá", kachi xto'o e'. ²⁰ Te siin' tuku ndii, yoso' tu a tuku xaan' ndii: "Naa' jin ne ndasi' ndo'o' xi'i' soko ndii, taxj' ndo' ña kuxi njá. Te naa' ichi' inji njá ndii, taxj' ndo' tikui ko'o njá. Kuachj' ndii, naa' saa ndo' ña jaan' ndii, ka'an nuu' njá xa'a' ña njá'a ña ni xaa njá xiin' ndo' jaan'." Sakan' yoso' a. ²¹ Taxj' ndo' ña kanando ña njá'a ndo'o, süü' jaan' ndii mji' ndo'o' kanando nuu' ña njá'a jaan' xiin' ña va'a.

13

¹ Te na kandixa' sakuu' ndo' sakuu' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu. Kuachj' ndii koto' ndee jin te jaan' kumi' ndjee' te ka'ndia chuun' ra naa' taxj' Ndiosí a. Sakan' na kuij' te xa'ndia chuun' jaan' ndii, mji' Ndiosí ni sakuiso'

chuun' ña'a' te ndiee' ra. ² Ña jaan' na kuii' yoo ka xikuitá tei' nuu' ña ka'an te xa'ndia chuun' jaan' ndii, xikuitá tei' tu nja nuu' ña chikandu'u' Ndiosí xa'a' ña xa'ndia chuun' te jaan'. Te ne xikuitá tei' jaan' ndii, katun' nja xa'a' ña xikuitá tei' nja jaan'. ³ Sakan' ña te xa'ndia chuun' ndii, süu' yoo ra te sayi'vi ra ne xaa' ña va'a, süu' jaan' ndii yoo ra te sayi'vi ra ne xaa' ña nja'a. Xa'a' a jaan' na naa' küni ndo' kuyi'vi ndo' nuu' te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ña va'a saa ndo' te ka'an va'a ra xa'a' ndo'. ⁴ Kuachí ndii, te xa'ndia chuun' jaan' ndii, Ndiosí ni taxí chuun' jaan' nuu' ra te kundiee maní' ndo'. Ndisu naa' xaa' ndo' ña nja'a ndii, kuní a kuyi'vi ndo' te jaan', sakan' ña kümi' saka ra ña ndiee' te sando'o' ra ne yivi'. Kuachí ndii Ndiosí ni taxí chuun' jaan' nuu' ra te sando'o' ra ne xaa' ña nja'a. ⁵ Ña jaan' na kuii' kuní a ña kändixa' ndo' te xa'ndia chuun' nuu' ndo'. Süu' xa'a' a ña kuyi' sando'o' kuyi'vi ra ndo' kändixa' ña'a' ndo', süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña jaan' xa'a' a ña naá kaxi' nimá ndo'. ⁶ Ña jaan' na kuní a ña cha'vi ndo' nda'a' te jaan' xu'un' yoo', kuachí ndii Ndiosí ni taxí chuun' jaan' nuu' ra. Te xa nditá ña xa'ndia chuun' ra jaan' xika' ra i'in kivi'. ⁷ Te nacha'vi ndo' sakuu' ne ndiso' ika' ndo'. Te naa' ndiso' ika' ndo' ndee ka xu'un' yoo' ndii, nacha'vi ndo' a nda'a' te jaan'. Te naa' ndiso' ika' ndo' xu'un' yoo' kuenta ñu'u' ndo' ndii, nacha'vi ndo' a. Te nuu' ne xata'an ña xito' ka'nu' ña'a' ne yivi' ndii, na koto ka'nu' tu ña'a' ndo'. Te naa' nuu' ña xata'an ña tjin ka'nu' ña'a' ne yivi' ndii, na tjin ka'nu' tu ña'a' ndo'.

⁸ Kuiso ika' ndo' ndee jin ne yivi'. Kuachí ndii, ña kuní kuyi'vi a kuiso ika' ta'an' ndo' ndii, ña kundani' ta'an' ndo' nduu' ña

jaan'. Sakan' ña naa' kundani' e' ne yivi' xiin' e' ndii, xa saxinú e' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí. ⁹ Kuachí ndii, naa ka'an tu'un ndei' Ndiosí ndii: "Kümi' ndo' musa ndo'. Te ka'ni' tu ndo' ne yivi'. Te sakui'na' ndo'. Te ka'an ndo' tun vixi. Te ndioo' ini ndo' xa'a' ña'a ne yivi'." Te sakuu' tu'un ndei' jaan' xiin' sakuu' ka tuku tu'un ndei' Ndiosí ndii, nakuitá a xiin' ña kundani' e' ne yivi' xiin' e' jaan' saa ni' ndani' xiin' mii' mji' e'. ¹⁰ Te yoo ka ndani' ne yivi' ndii, koo' kivi' sando'o' nja ne jaan' xiin' ña nja'a. Ña jaan' na kuii' ki' ndani' e' ne yivi' ndii, xa saxinú e' tu'un ndei' Ndiosí.

¹¹ Ña jaan' kuní a saa ndo', sakan' ña xa kua'an va kivi'. Sakan' na kuii' ndoto nuu' ndo', sakan' ña xika' ndo' jin yivi' ndee naa ne iin' va ma'na nuu'. Kuachí ndii xa kuyatin' ka kivi' ña kixin' Cristo te sakakú a yoo' te sakan' ki' ni xa'a' ini e' xini ña'a' e'. ¹² Xa kuyatin' ndi' ñu, te xa kuyatin' kivi' ña nandiko' a. Sakan' na kuii' na vikuijn e' ña xaa' e' ña nja'a, ña xaa' ne yivi' mii' jin yavi. Te na koo tu'va e' xiin' tu'un ndatun' Ndiosí, te kunta'an' e' xiin' ña nja'a jaan'. ¹³ Te na kaka va'a e' ndee naa jin ke'in' nduu' a. Te na kasa'a ndo' viko' loco, te saxini xiin' mii' tu ndo'. Te saa tu ndo' ña xiin, ni ndee ña kin' kuu' ndo' xiin' jin' ndo'. Te kani' ta'an' ndo' kuento xiin' ne yivi', ni ndee kunduu' tu ndo' ne ndasi' nuu'. ¹⁴ Ndisu nuu' a jaan' ndii, kundikun ni' ndo' ichi' xto'o e' Jesucristo. Te vikuijn ndo' ña xanini ndo' saa kuyi' ki'in ndo' ña ndioo' ini ñu'u' nde'i ndo'.

14

Yo'o' ka'an Pablo saa kuní a kuy e' xiin' ne itia' ini nuu' ichi' Cristo

¹ Te natiiin va'a naa natiin' va'a ndo' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e', ne itja' ini nuu' ichi' a. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, kani ta'an' ndo' kuento xiin' nja. ² Naa kuu' sava ndo' ndii, xanini ndo' na kuvj kuxj ndo' sakuu' nuu' a, ndisu tuku ndo', ne itja' na ini ndii, xanini ndo' na kuvj kuxj ndo' yuva kuiti'. ³ Te ndo'ó, ne xixi' sakuu' nuu' a ndii, ka'an ichi ndo' xiin' ne xixi' sakuu' nuu' a jaan'. Te ndo'ó, ne xixi' sakuu' nuu' a jaan' ndii, natava' ndo' kuenta kuu' ne xixi' sakuu' nuu' a jaan'. Sakan' na ni natiiin tu Ndiosi ne jaan'. ⁴ Te koo' xachi' xa'a' a na natava' ndo'ó kuenta kuu' ne xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosi. Mji' a jaan' ka'an naa' xika' nuu' va'a nja uun naa' xika' nuu' va'a nja nuu' a. Ndisu kaka ni' nja ichi' a, kuachj ndii kumi' xto'o e' Ndiosi jaan' ndiee' te chindiee' na'a' a.

⁵ Yoo sava ne yivi' ndii, ka'nu' ka sava kivi' nuu' nja te sakan' tuku a, ndisu sava nja ndii, jin kachi nduu' sakuu' kivi' nuu' nja. Sakan' na kuii' jin ne ka'an na jaan' ndii, kuni' a na koo' na ndaku nuu' nja na na kandixa' nja jaan' ndii, na va'a nduu' a. ⁶ Te ne tuu na ka'nu' ka sava kivi' ndii, xa'a' xto'o e' xaa' nja a. Te ne koo' kivi' ka'nu' nuu' ndii, xa'a' xto'o e' xaa' nja a. Te ne xixi' sakuu' nuu' a ndii, xa'a' xto'o e' xixi' nja a, sakan' na taxi' nja na chindani Ndiosi. Te ne xixi' sakuu' nuu' a jaan' ndii, xa'a' xto'o e' xixi' nja a, sakan' na taxi' tu ne jaan' na chindani Ndiosi. ⁷ Kuachj ndii ndee jin e' tiaku xa'a' mji' e' kuiti'. Te ndee jin tu e' kuvj xa'a' mji' e'. ⁸ Te naa' tiaku e' ndii, xa'a' xto'o e' tiaku e' te saa e' na kuni a. Te naa' ni xi'j e' ndii, kuenta xto'o e' nduu' e'. Na jaan' na kuii' naa' tiaku e', uun naa' ni xi'j e' ndii, kuenta xto'o e' nduu' e'. ⁹ Kuachj ndii ni xi'j Cristo, te ni natiaqu a, te sakan' kunduu' a xto'o nuu' ne ni xi'j xiin' nuu' ne tiaku.

¹⁰ Te ndo'ó ndii, koo' ndee jin xa'a' na natava' ndo' kuenta kuu' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e'. Te koo' tu ndee jin xa'a' na ka'an ichi ndo' xa'a' nja. Kuachj ndii sakuu' e' kuita ndichj nuu' Cristo mi' sana'ma a yoo'. ¹¹ Sakan' na yoso' a nuu' tutu Ndiosi mi' ka'an a ndii:

Ka'an kaxi' j xiin' ndo' na xa'a' na tiaku j ndii, nuu' yu'u kuita xiti' sakuu' ne yivi'

te ndiee yu'u' nja na yu'u nduu' Ndiosi.

Kachi a. ¹² Na jaan' na kuii' jin yoo' nataxj kuenta nuu' Ndiosi xa'a' mji' e'.

¹³ Na jaan' na kuii' vkuujn e' na natava' e' kuenta kuu' ta'an' e'. Te nuu' a jaan' ndii, ndee chaa' ka chituni e' na kunduu' e' na kaviko' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e' te saa nja kuachj. ¹⁴ Te xini kaxi' yu'u na nuu' xto'o e' Jesus ndii, koo' ndee jin na xaxj' na kini iin' mji'. Ndisu naa' yoo ka tuu na yoo na xaxj' na kini iin' ndii, na kini iin' nduu' a nuu' mji' ne jaan'. ¹⁵ Saa e' kuenta ndii, naa' satuxu'vi ndo' nimá jin ne nduu' kuenta Cristo xiin' xa'a' na xaxj' ndo' ndii, kuasa' ka nia'a ndo' saa ndani e' ne jaan'. Xa'a' a jaan' na sanduxin ndo' xiin' na xaxj' ndo' jaan' jin ne xa ni xi'j Cristo xa'a'. ¹⁶ Na jaan' na kuii' taxj ndo' na kanja'a ne yivi' xa'a' na xini ndo' nduu' na va'a na xaa' ndo'. ¹⁷ Kuachj ndii, na xandia chuun' Ndiosi nimá e' ndii, süu' kuenta na xaxj' uun na xi'i' nduu' a. Süu' jaan' ndii kuenta na xachuun' ndaku e', xiin' na xika' manj' e' jin yivi', xiin' na va'a kuni e' nduu' a. Te sakuu' na jaan' ndii, Espiritu Santo taxi' a nuu' e'. ¹⁸ Kuachj ndii, yoo ka xika' nuu' nuu' Cristo sakan' ndii, va'a kuni Ndiosi xini na'a' a. Te va'a tu kuni ne yivi' xini na'a' nja.

¹⁹ Na jaan' na kuii' na kundikun ni'j e' na kundiee manj' xiin'

ta'an' e', te saku'nu' naa saku'nu' ta'an' e' nuu' ichi' Ndiosí. ²⁰ Xa'a' a jaan' na vikuijn ndo' ña sanduxin ndo' ña xaa' Ndiosí nimá ne ta'an' e' xiin' Cristo xa'a' ña xaxi' ndo'. Ña ndaku nduu' a ndii, ña va'a nduu' ndee ka nuu' ña xaxi'. Te ndii, va'a xaa' ndo' xaxi' ndo' ña xaxi', ña kaviko' tuku ne ta'an' e' jaan', te saa ña kuachi. ²¹ Ndee va'a ka kuxi' e' ndei' ni ndee kō'o tu e' vino, ni ndee ndiaa ka inga ña'a, te sanama' tu ña'a' e' nuu' kuachi, te ni ndee saa tu e' ña kandixa' ne jaan' ndii, kuachi nduu' a, te ni ndee sātuxu'ví e' nimá ne jaan' xa'a' ña jaan'. ²² Te naa' kandixa' ndo'ó ndii, va'a saa ndo' ndee ka ña jaan' naa' saa ndo' a nuu' Ndiosí kuji'. Sakan' ña sañu'u' va' Ndiosí jin ndo'ó, ne tiin' kuachi xiin' mii' kii' xaa' ndo' ña kandixa' ndo' nduu' ña ndaku. ²³ Ndisu' ne kandixa' ña va'a kaxi' ña sava ña'a, te xaxi' ña a ndii, katun' xiin' mii' mii' ña, sakan' ña kandixa' ña ña ña va'a nduu' a. Te sakuu' ne xaa' ña jaan', te kandixa' ña ña süu' ña va'a nduu' a ndii, kuachi nduu' a nuu' Ndiosí.

15

¹ Sakan' na kuu' yoo', ne xixa ña ini xini Jesús ndii, kuni a ña kundieni e' nuu' ne itia' ña ini xini ña a, te na kaka' e' xa'a' ña va'a ña kuni mii' kuji' e'. ² Süu' jaan' ndii kuni a ña sakuatia' e' ne ndikun' ichi' Jesús xiin' e', te na nduku' tu e' ña va'a saa e' xa'a' ña, te ku'a nu' naa ku'a nu' ña nuu' ichi' Ndiosí. ³ Kuachi ndii ni ndee mii' Cristo ni nduku' ña va'a xa'a' mii' a. Süu' jaan' ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ña ni kanja'a ne yivi' xa'a' un' ndii, xa'a' yu'u ni kanja'a ña." Sakan' yoso' a. ⁴ Kuachi ndii sakuu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, ña ni ke'i xta'an' jin yivi' ndii, ni ke'i a, te sania'a a yoo'

ña kuie koo ini e', te sandieni tu a yoo', te kundiatu ini e' ña ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' nuu' e'. ⁵ Ndiosí, ña taxi' ña kuie yoo ini e' xiin' ña xandieni yoo', na chindiee' ndo'ó te kundiee' maní' naa ndiee' maní' xiin' ta'an' ndo' ndee naa kuni Cristo Jesús, ⁶ te xiin' jin ndaa' nimá ndo' saku'nu' inga' ndo' Ndiosí, ña nduu' yuva' xto'o e' Jesucristo.

Na sania'a e' tu'un va'a nuu' ne tuku'

⁷ Xa'a' a jaan' na kuu' natijn maní' ta'an' jin ndo' ndee naa ni natijn maní' tu Cristo yoo', te natijn Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' ne yivi'. ⁸ Naka'an' ndo' ña Cristo Jesús ndii, ni kixin a, te ni xika nuu' a nuu' ne ta'an' i, ne Israel, te xiin' ña jaan' ni nia'a a ña Ndiosí ndii, ña xachuun' ndaku nduu' a, sakan' ña ni saxinú a ña ni ka'an a xiin' ne xii' yata' i. ⁹ Te sakan' tu ni kixin a te saku'nu' ne tuku' Ndiosí xa'a' ña kuvita ini a xa'a' ña. Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Xa'a' a jaan' na ka'an i xiin' ne tuku' ña ña ka'nu' va' nduu' yoo'ó,

te saku'nu' i yo'ó xita' i nuu' un'. Sakan' yoso' a. ¹⁰ Te yoso' tu a ndii:

Nakuatia' nimá ndo'ó, ne tuku', xiin' ndu'u, ne Israel, ne nduu' kuenta Ndiosí.

Sakan' yoso' a. ¹¹ Te yoso' tu a ndii:

Ne tuku', na saku'nu' sakuu' ndo'ó xto'o e' Ndiosí.

Te na ka'an ndatun' sakuu' ndo'ó, ne yivi' jin yivi' xa'a' Ndiosí.

Sakan' yoso' a. ¹² Te yoso' tu a nuu' tutu a mii' ni ke'i Isaias ndii: Te kaku jin siani' xika' Isai.

Te jaan' ndii, ka'ndia chuun' ra nuu' sakuu' ne tuku'.

Te ini ne jaan' kuni ña'a' ña. Sakan' yoso' a. ¹³ Te mii' Ndiosí, ña taxi' ña ndiatu' ini e', na taxí tu a ña va'a kuni ndo', te taxí tu

a ña manj' koq nimá ndo' xa'a' a ña inji ndo' xini ña'a' ndo'. Te koq kua'a' xava'a ña kundiatu inji ndo' saq ña ndje'e' Espiritu Santo.

Chuyun nuu' Pablo ña ni taxí Ndiosí saq ra tejn ne tuku'

¹⁴ Ñanj ta'an' i, yu'u ndii, inji xna'a' i ña xaa' ndo' sakuu' nuu' ña va'a xiin' ta'an' ndo'. Te xini kaxi' ndi' i ndo' ndee ña kuni Ndiosí kunj ndo'. Te ne chuyun va' nduu' ndo' ña kondia yu'u' ta'an' ndo'. ¹⁵ Ndisu ni ke' i i tutu yo'o' mii' ka'an ndie'e' a xa'a' sava ña'a, te sanaka'an' i ndo' o xa'a' ña jaan'. Xaa' i sakan' kuachj ndii, Ndiosí nduu' ña ni xamanj' yu'u' chuyun yo'o', ¹⁶ te kunduu' i te xika' nuu' nuu' Cristo Jesús xa'a' ne tuku', ña jaan' na nduu' i te ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Ndiosí nuu' ña. Sakan' xaa' i te kunduu' ne tuku', ne inji xini Ndiosí, ndee naa ña nasoko' i nuu' a, ña nduu' ña va'a kuni a xini a, te sakan' nduu' ne jaan' nditja Ndiosí xiin' ña ndje'e' Espiritu Santo.

¹⁷ Ña jaan' na kuu' kuvj ka'an kuatia' i xa'a' ña ni xaa' Cristo Jesús xiin' nda'a' i xiin' chuyun ña xaa' i nuu' Ndiosí. ¹⁸ Kuachj ndii ka'an nijnj kujti' i xa'a' ña ni xaa' Cristo xiin' nda'a' i, sakan' ña xiin' ña ni ka'an i, te xiin' ña ni xaa' i, ni taxí so' o ne tuku' jaan' tu'un va'a. ¹⁹ Sakan' ña xiin' ña ndje'e' ña taxi' Espiritu Ndiosí ni xaa' i chuyun ka'nu' xiin' ña nandanj ne yivi'. Sakan' na ni xa'a' i ndee ñuu' Jerusalén ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Cristo sakuu' ñuu' ndee ni xaa' i nuu' ñu'u' Ilirico. ²⁰ Xa'a' a jaan' na ka'an ndie'e' xachi' nimá i ña ka'an ndoso' i tu'un va'a mii' tia'an kunj so' o ne yivi' xa'a' Cristo. Sakan' xaa' i te sania' á ka' i ne xa' ni xa'a' inga ne yivi' sania' á ña xa'a' ichi' Ndiosí. ²¹ Süu' jaan' ndii ni xaa' i naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: Ne ni ka'an ne yivi' xiin' xa'a' ña jaan' ndii, kunj ña'a' ña.

Te ne ni xini so' o xa'a' ña jaan' ndii, kundanj ña xa'a' a. Sakan' yoso' a.

Chituní Pablo ña ku'un ndi'e' ra te kunj ra ne nduu' cuenta Jesús, ne ndiee' ñuu' Roma

²² Xa'a' a jaan' na ni kuvj ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' tee' ndee kua'a' va' ichi' ni ka'an nimá i. ²³ Ndisu vitin ña xa' ni ndi' i chuyun nuu' i yo'o', te xa'a' a ña kua'a' kuiya xikán nimá i ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' ndii, ²⁴ chituní i ña xka'ndia i mii' ndiee' ndo' jaan' kij' ku'un i ñu'u' España. Te kuvj chindje'e' ndo' yu'u, te naka'a' i ku'un i ñu'u' España jaan' kij' ndi' i va'a kunj inga' nimá e' ndia'vi' kivi'. ²⁵ Ndisu vitin ndii, kua'an' i ñuu' Jerusalén te chindje'e' i ne nduu' cuenta Ndiosí xiin' e'. ²⁶ Kuachj ndii, ne nakaya' xa'a' Jesús, ne ndiee' ñu'u' Macedonia xiin' ñu'u' Acaya ndii, ni ka'an nimá mii' ña ña ndasajin ña xu'un' te chindje'e' ña ne nda'vi kuu', ne nduu' cuenta Ndiosí xiin' e', ne ndiee' ñuu' Jerusalén. ²⁷ Te ni ka'an nimá mii' ña saq ña ña jaan', tee' ndee kande' i ña chindje'e' ña ne jaan' xa'a' a ña xina' ne Israel jaan' ni taxí tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ne tuku' jaan'. Sakan' na kuni tu' a ña chindje'e' ña ne jaan' xiin' ña va'a ña kumi' ña. ²⁸ Ña jaan' na kuu' kij' saxinú i chuyun va'a yo'o', ña nataxi' i xu'un' jaan' xa'a' ne nda'vi kuu' jaan' ndii, xka'ndia i mii' ndiee' ndo', te ikan' te ku'un i ñu'u' España. ²⁹ Te xini i ña kij' xaa' i mii' ndiee' ndo' ndii, xaa' i xiin' sakuu' ña kuni sañu'u' ndi' i Cristo yoo'.

³⁰ Ñanj ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' xa'a' a ña inji e' xini e' xto' o e' Jesucristo, xiin' xa'a' a ña ndanj ta'an' e' xiin' ña ndje'e' Espiritu Santo ndii, chindje'e' ndo' yu'u' ña ka'an ndie'e' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i. ³¹ Te iin sakan'

ka'an tu ndo' xiin' a ña sakahú a yu'u nuu' ne kuni iní kuní Jesús, ne ndiee' ñuu Jerusalén, xiin' inga ne ndiee' nuu' ñu'u' Judea. Te ka'an tu ndo' xiin' a ña tjin maní ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuu Jerusalén jaan', xu'un' jaan'.
 32 Sakan' te naa' kuni Ndiosí ndii, nii' sakan' va'a kuní na nimá i xa'a i ndee' mii' ndiee' ndo' jaan', te ndiee' i jin xa'a' tein ndo'.
 33 Te na koó na Ndiosí ña taxi' ña maní' yoo nimá e' xiin' sakuu' ndo'. Sakan' na kunduu a.

16

Ti'vi' Pablo cha'an' sava ne ndiee' ñuu Roma

1 Te sakan' tu ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña natjin va'a ndo' ña' ta'an' e' Febe, ña' jaan' ndii, ña' xito' ne nakayá xa'a' Jesús ñuu Cencrea nduu' a'.
 2 Te xa'a' a ña kuenta xto'o e' nduu' a' ndii, natjin maní' ña'a' ndo' saa xata'an natiin' maní' e' ne nduu' kuenta a' xiin' e'. Te chindiee' ña'a' ndo' xiin' ndee' ka ña kuni nuu' a', sakan' ña xa ni chindiee' kua'a' a' ne yivi', te ni chindiee' tu a' yu'u.

3 Kua'an Ndiosí na koó Priscila xiin' ii' a' Aquila, ne xachuun' inga' xiin' i nuu' Cristo Jesús.
 4 Te ni sando'o' xiin' mii' nja te sakahú nja yu'u, ndee' kuain' ni kuu nja. Te süu' yu'u kuiti' taxi' ña chindani Ndiosí xa'a' ne jaan'. Süu' jaan' ndii sakan' tu ne tuku', ne nakayá xa'a' Jesús ndii, taxi' nja ña chindani a xa'a' ne jaan'.
 5 Te kua'an Ndiosí koó tu ne nakayá xa'a' Jesús, ne nduiin' vi'e ne jaan'.

Te kua'an Ndiosí koó tu te ndani va' i, te nduu' Epeneto. Te xi'na ka te jaan' ni iní xini Cristo te sakan' sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia.

6 Te kua'an Ndiosí koó tu María, ña xa xika' nuu' kua'a' tein ndo'ó.

7 Kua'an Ndiosí koó Andrónico xiin' Junia. Te judío, te ta'an' i, nduu' tu te jaan'. Te ni ñu'u' inga'

ndu vi'e kaa xa'a' tu'un va'a xa'a' Jesús. Te ka'an va'a va te nda'a' xa'a' Cristo xa'a' te jaan'. Te xi'na ka te jaan' ni iní xini Cristo te sakan' yu'u.

8 Kua'an Ndiosí koó Amplias, te ndani va' i, te nduu' kuenta xto'o e'.

9 Kua'an Ndiosí koó Urbano, te xachuun' inga' xiin' ndu nuu' Cristo Jesús. Te sakan' tu kua'an Ndiosí koó Estaquis, te ndani i.

10 Kua'an Ndiosí koó Apeles, te ni nia'a nuu' kua'a' tundo'o' ña iní ra xini ra Cristo. Kua'an Ndiosí koó tu Aristóbulo xiin' ne jin kuu' xiin' ra.

11 Kua'an Ndiosí koó Herodión, te nduu' te judío, te ta'an' i. Kua'an Ndiosí koó Narciso xiin' ne jin kuu' xiin' ra, ne iní xini xto'o e'.

12 Kua'an Ndiosí koó Trifena xiin' Trifosa. Te xachuun' ne jaan' kuenta xto'o e'. Kua'an Ndiosí koó tu Pérsida, ña' ndani e', ña' xachuun' va tu kuenta xto'o e'.

13 Kua'an Ndiosí koó Rufo, te xika' nuu' va'a nuu' xto'o e', te kua'an Ndiosí koó tu si'i' ra, ña' nduu' ndee' naa si'i' tu yu'u.

14 Kua'an Ndiosí koó Asíncrito, xiin' Flegonte xiin' Hermas, xiin' Patrobas xiin' Hermes. Kua'an Ndiosí koó tu ñani ta'an' e', ne nakayá xa'a' Cristo xiin' ne jaan'.

15 Kua'an Ndiosí koó Filólogo xiin' Julia xiin' Nereo xiin' ña' ta'an' ra. Te kua'an Ndiosí koó tu Olimpás xiin' sakuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' ne jaan'.

16 Chito nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuatu ta'an' ndo'. Te ti'vi' sakuu' i'in ti'vi' ne nakayá xa'a' Cristo cha'an' ndo'.

17 Ñani ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña koto xiin' mii' ndo' nuu' ne kuni nata'vi' ndo'ó. Ne jaan' ndii, kuni kaviko' nja ndo'ó xiin' ña xini xa'an' ña nakuítá xiin' ña ndixa xa'a' Jesús, ña ni kändixa' ndo'. Kuxioo naa kuxioo'

ndo' nuu' ne jaan'. ¹⁸ Kuachi ndii, ne yivi' jaan' ndii, süu' xika' nuu' nja nuu' xto'o e' Jesucristo. Süu' jaan' ndii xika' nuu' nja xa'a' ña xikán iin' mji' kuñti' nja. Te xiin' kuento ndatun' va ka'an nja. Te sakan' tu xiin' kuento vixi sachie nja ne yivi'. Sakan' xaa' nja xini xa'an' nja ne nja' kuu'. ¹⁹ Kuachi ndii xini sakuu' ne yivi' ña saxinú ndo' tu'un va'a xa'a' Cristo, te sakuatia' va ña jaan' nimá i. Ndisu kuní i ña chuun va koq iní ndo' nuu' ña va'a, te koq sa'vi iní ndo' nuu' ña nja'a. ²⁰ Te Ndiosí, ña taxi' ña maní' ndii, ña'a' ka te kue'ni a ña ndiva'a nuu' ndo'. Te na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo ndo'ó.

²¹ Timoteo, te xachuun' inga' xiin' i ndii, ti'vi' ra cha'an' ndo'. Te iin kachi xaa' Lucio xiin' Jasón xiin' Sosípater. Te judío, te ta'an' i, nduu' tu te jaan'.

²² Ti'vi' tu yu'u te nani' Tercio, cha'an' ndo', te ni ke'i tutu yo'o'. Te nduu' tu yu'u kuenta xto'o e' Jesús xiin' ndo'. ²³ Ti'vi' Gayo cha'an' ndo'. Te jaan' ndii, natiin' va'a ra yu'u xiin' sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús yo'o'. Te ti'vi' tu Erasto cha'an' ndo'. Te jaan' ndii, te xito' xu'un' xa'a' ñuu yo'o' nduu' ra. Te ti'vi' tu ñani ta'an' e' Cuarto cha'an' ndo'. ²⁴ Te na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu a.

Tuku ni xaka'nu' Pablo Ndiosí

²⁵ Te na saka'nu' e' Ndiosí, ña kuví taxi' ña ndjee' ndo' te kujta ni'i ndo' xiin' ña kandixa' ndo' saa nakuitá xiin' tu'un va'a, ña ka'an ndoso' i nuu' ndo' xa'a' Jesucristo. Te nakuitá tu ña ka'an ndoso' i jaan' xiin' ña ni yoo si'e ni xaa Ndiosí ndee kií' tia'an kua'a iin yivi' xta'an' kivi'. ²⁶ Ndisu vitin ndii, xa ni satuvi Ndiosí ña ndixa xa'a' Jesús, ña ni yoo si'e jaan', ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a jaan', saa nii' ni ka'an tuni mji'

Ndiosí jaan', ña yoo ndee ndi'i ni kivi', te kuní sakuu' ti'vi' ne tuku' ña ndixa jaan', te kuví kuñi sakuu' ne yivi' kuní ña'a' nja, te kuví tu kandixa' ña'a' nja. ²⁷ Te iin ndaa' Ndiosí ña ndichi va jaan' na saka'nu' e' ndee ndi'i ni kivi' xa'a' ña ni xaa Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Corinto

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pablo, te ni kana Ndiosí xa'a' a ña kuní mii' a te kunduu' i te tianu' Jesucristo sania'á ichi' a. Ti'vi' yu'u xiin' ñani e' Sóstenes ² cha'an' sakuu' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Ndiosí, ne ndiee' ñuu' Corinto, ne ndoo nuu' Ndiosí xa'a' ña ni xaa' Cristo Jesús. Te ni kana a ndo'ó te kunduu' ndo' nditja a xiin' sakuu' ne yivi', ne ndiee' mii' ka iin yivi', ne nakuni ña Jesucristo nduu' xto'ó nja ndee naa nduu' tu a xto'ó yoo'. ³ Na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'ó e' Jesucristo, ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Taxi' Pablo ña chindani Ndiosí

⁴ Saa kivi' taxi' i ña chindani Ndiosí e' xa'a' ndo', te sakan' tu xa'a' a ña ndani mii' Ndiosí ndo'ó ni xaa' Cristo Jesús. ⁵ Kuachí ndii ña jaan' ni xaa' sakan', te ni sañu'u' va Ndiosí ndo'ó xiin' ña chuun va ndo' sania'á ndo' tu'un a, te ni taxí tu a ña ndichi va ndo'. ⁶ Te xiin' ña jaan' nia'á ndo' ña ni tuxi' va tu'un va'a, ña ni sania'á ndu' ndo'ó xa'a' Cristo, nimá ndo'. ⁷ Xa'a' a jaan' na koo' ka ndee iin ña chuun va ña xaxa' Ndiosí nuu' e' kuní nuu' ndo'ó ña ndiatu' ndo' kii' xaa' kivi' ña nandiko' xto'ó e' Jesucristo. ⁸ Ndiosí tu taxí ndiee' ndo' te kujta ni' i ndo' nuu' ichi' a ndee so'ó ndi'i, sakan' te koo' xa'a' ña kivi' sanandiko' a ndo'ó kij' xaa' kivi' ña kixin' xto'ó e' Jesucristo jaan'. ⁹ Sakan' ña Ndiosí ndii, xachuun' ndaku a, te suvi' a ni kana ndo'ó te iin ndaa'

nduu' ndo' xiin' xto'ó e' Jesucristo si'e a.

Va'a natq'vi' ta'an' ne ndikún ichi' Jesús

¹⁰ Ñani ta'an' i, xiin' ndiee' xto'ó e' Jesucristo ka'an' nda'vi' i xiin' ndo' ña nakuita kuento ndo', te natq'vi' ta'an' ndo'. Süu' jaan' ndii kundiee maní' ndo', te iin kachi kanini ndo', te iin kachi tu ña'a' chituni' ndo' xa'a'. ¹¹ Ka'an' i sakan' xiin' ndo', ñani ta'an' i, sakan' ña xini i kuenta xaa' ne vi'e Cloé ña nata'vi' ta'an' ndo'. ¹² Sakan' ña sava ndo' ka'an' ndii, kuenta Pablo nduu' ndo', te sava tu ndo' ka'an' ndii, kuenta Apolos nduu' ndo', te sava ni tu ndo' ka'an' ndii, kuenta Pedro nduu' ndo', te sava ka tu ndo' ka'an' ndii, kuenta Cristo nduu' ndo', kachi ndo'. ¹³ ¿Ñáá xanini ndo'ó ndii, ni nata'vi' Cristo? Uun, ¿ñáá xanini ndo' ndii, Pablo ni xi'i nuu' krusin xa'a' ndo'? Uun, ¿ñáá kuenta Pablo ni chichí ndo'? ¹⁴ Taxi' i ña chindani Ndiosí ña ndee iin ndo'ó ni sakuchi' i kuenta Jesús. Süu' jaan' ndii Crispo xiin' Gayo kujti' ni sakuchi' i kuenta Jesús. ¹⁵ Sakan' na kuu' ndee iin ne yivi' kivi' ka'an' ña ni chichí nja kuenta i. ¹⁶ Ni sakuchi' tu i ne vi'e Estéfanos kuenta Jesús. Ndisu náka'an' i naa' ni sakuchi' i inga ka ne yivi'. ¹⁷ Kuachí ndii ni tianu' Cristo yu'u te sakuchi' i ne yivi' kuenta a, süu' jaan' ndii ni tianu' a yu'u te ka'an' ndoso' i tu'un va'a nuu' ne yivi'. Te süu' xiin' tu'un ndichi ni xaa' i ña jaan', sakan' te chindiaa ya'vi' i ña ni xi'i Cristo nuu' krusin.

Cristo nduu' ña ndiee' Ndiosí, te suvi' tu a nduu' ña ndichi a

¹⁸ Sakan' ña tu'un va'a ña ka'an' xa'a' ña ni xi'i Jesús nuu' krusin xa'a' kuachí e' ndii, ña siki' nduu' a nuu' ne kua'an' mii' ndoñu'u' nimá nja. Ndisu nuu' yoo, ne xa' ni kaku nuu' kuachí e' ndii, ña ndiee'

Ndiosí nduu' a. ¹⁹ Naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: Sandoñu'u' i ña xini tuni te yivi' te xini tuni, te saxi'oo tu i ña kundani te xini tuni jaan'.

Sakan' kachi a.

²⁰ Xa ni sasana' ndoo' Ndiosí ña xini tuni ña yoo iin yivi' yo'o', naa kuu' te kumi' ña xini tuni jaan', xiin' te sania'a ña ndichi, xiin' te kani ta'an' kuento xa'a' ña ndichi jaan'. ²¹ Kuachi ndii, xiin' ña xini tuni Ndiosí ni xindo' nimá a ña koo' kivi' kuni ña nuu' a xiin' ña xini tuni ña yoo iin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii ni xindo' nimá a ña sakakú a ne ini xini ña sania'a ndu'u, tee' ndee ña siki' nduu' a nuu' sava ne yivi'. ²² Kuachi ndii, ne ta'an' ndu, ne judío ndii, kuni kuni ña chuun ka'nu' te kuvj kandi'xa' ña. Te ne tuku' ndii, kuni kuni so' o ña ña ndichi te kuvj kandi'xa' ña. ²³ Ndee saa kanj ndii, xa'a' a ña ni xi'i Cristo nuu' krusin ka'an ndoso' ndu. Te tu'un yo'o' ndii, sanasa'a' va a ne judío, te nuu' ne tuku' ndii, siki kujti' nduu' a. ²⁴ Ndisu nuu' yoo', ne ni kana Ndiosí nuu' ichi' a ndii, Cristo jaan' nduu' ña ndjee' a, te nduu' tu a ña ndichi a, koo' a xaa' naa' ne judío nduu' e', uun naa' ne tuku' nduu' e'. ²⁵ Kuachi ndii, tee' ndee siki kujti' nduu' tu'un Ndiosí jaan' nuu' ne yivi', ndisu ña ndichi ka' nduu' a te sakan' sakuu' ña xini tuni ña yoo iin yivi' ka'a'. Te ña xaa' Ndiosí, te tuu ne yivi' ña koo' ña ndjee' a ndii, ndjee' kua'a' ka a te sakan' ña ndjee' ña kumi' ne yivi' iin yivi' yo'o'.

²⁶ Chuun xa'a' ndo' ña kij' ni kana Ndiosí ndo'o' nuu' ichi' a ndii, ndia'vi' kujti' ndo' nduu' ne ndichi nuu' ne yivi' iin yivi', te ndia'vi' tu ndo' nduu' ne ndiachuun', uun ne iin kuu' xiin' ne ka'nu'. ²⁷ Sakan' ña ni nakaxin Ndiosí ne naa' kuu' tuu ne yivi' iin yivi' te saka'an' a ne tuu ña ndichi ña. Te ni nakaxin tu a ne

nda'vi so' o tuu ne yivi' iin yivi' te saka'an' a ne tuu ña yoo ndjee' ña. ²⁸ Te ni nakaxin ni tu Ndiosí ne nda'vi va kuu', xiin' ne kuni koto ne yivi' nuu', xiin' ne kuasa' kuni xachi' tuu ne yivi' iin yivi', sakan' ni xaa a te saka'an' a ne tuu ndii, ne ka'nu' nduu' mii' ña. ²⁹ Sakan' ni xaa Ndiosí te ndee iin ne yivi' kuvj sañuñu' xiin' mii' nuu' a. ³⁰ Mji' Ndiosí ni ndasajin ndo'o' xiin' Cristo Jesús, te xa'a' ña ni xaa a ndii, nduu' e' ne ndichi, te nduu' tu e' ne ndaku nimá nuu' a, te nduu' tu e' nditi'a a te saa e' ña kuni a, te sakan' tu ni sando' ndika' a yoo' nuu' kuachi e'. ³¹ Sakan' ni xaa Ndiosí sakan' ña naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Naa' kuni ka'an ninu' yoo ka' ndii, na ka'an ninu' ña xa'a' ña ni xaa xto' o e' Ndiosí xa'a' ña", kachi a.

2

Ka'an Pablo ña ni xi'i Cristo nuu' krusin xa'a' kuachi e'

¹ Ñan' ta'an' i, sakan' na kij' ni xa'an ka'an ndoso' i mii' ndiee' ndo' tu'un ña ni natijn i nda'a' Ndiosí ndii, ni tiin' i tu'un ña xasuvi', ni ndee ni tiin' tu i ña ndichi. ² Süu' jaan' ndii ni chituni i ña ka'an i xiin' ndo' xa'a' Jesús kujti' xiin' xa'a' ña ni xi'i a nuu' krusin xa'a' kuachi e'. ³ Te ni yoo ndjee' i, te ndee kisi' vi' a yu'u ña yi'vi i kij' ni xika i mii' ndiee' ndo' jaan'. ⁴ Te kij' ni ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ndo' ndii, ni tiin' i tu'un ña xasuvi' ña ndichi ne yivi' iin yivi' yo'o'. Süu' jaan' ndii ña ndjee' Espiritu Santo ni nia'a ndo'o' xiin' tu'un ña ni ka'an ndoso' i jaan'. ⁵ Sakan' te kotijn ndiaa ña ini ndo' xini ndo' Jesús jaan' ña ndjee' Ndiosí, te kotijn ndiaa a ña ndichi ne yivi' iin yivi' yo'o'.

Kumi' e' ña ndichi naa' Espiritu Santo

6 Ndisu ka'án ndu xiin' ña ndichi nuu' ne xa ita' ni'j nuu' ichi' Jesús. Te ndii, ña ndichi ña ka'án ndu jaan' ndii, süu' ña ndichi jin yivi' yo'o' nduu' a, ni ndee süu' ña ndichi ne xini tuni xa'ndia chuun' jin yivi' yo'o' nduu' a. Ne jaan' ndii, xa kua'an ndoñu'u' ña. ⁷ Te ndu'u ndii, sania'á ndu ña ndichi ña ni yoo si'e, ña xini mji' kuñti' Ndiosi ndee ki' tia'an kasa'a a jin yivi', ña ni chituní a xa'a' e' te natijn e' ña ndatun' saa a. ⁸ Te ña ndichi jaan' ndii, ndee jin te xa'ndia chuun' jin yivi' yo'o' ni kundani a. Sakan' ña naa' ni kundani ra a ndii, ka'ni' ra xto'o e', ña ndatun' koo' chukuu', nuu' krusín. ⁹ Te ndii, naa yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'án a ndii: Ña'a ña kōo' kivi' ni xini nduchi' nuu' ne yivi', xiin' ña kōo' kivi' ni xini so'o' ña, xiin' ña kōo' kivi' ni xanini ña nduu' ña ni xava'a Ndiosi xa'a' ne ndani ña'a'. Sakan' yoso' a. ¹⁰ Ndisu ni satuvi Ndiosi sakuu' ña jaan' nuu' e' ni xaa Espiritu Santo, sakan' ña Espiritu Santo jaan' ndii, xini a sakuu' ña yoo' si'e ndee maa' nimá Ndiosi. ¹¹ Kuachi ndii ndee jin e' xini saa xanini inga ne yivi', süu' jaan' ndii jin ndaa' mji' ña xiin' nimá kuñti' ña xini yoo nduu' a xanini ña. Sakan' tu ndee jin e' xini yoo nduu' a xanini Ndiosi, süu' jaan' ndii Espiritu Santo kuñti' nduu' ña xini ña xanini a. ¹² Te yoo' ndii, ni natijn e' espiritu ña nduu' kuenta jin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii ni natijn e' Espiritu ña kuaxi nda'a Ndiosi te kuvj kundani e' sakuu' ña ni samani' a yoo'. ¹³ Te sania'á ndu xa'a' ña jaan' xiin' tu'un ña sania'á Espiritu Ndiosi ndu'u, te süu' sania'á ndu a xiin' ña xini tuni mji' ndu. Süu' jaan' ndii xiin' tu'un ña natiin' ndu nuu' Espiritu Santo sania'á ndu xa'a' ña ka'án xa'a' Ndiosi. ¹⁴ Ndisu ne yivi', ne

kōo' Espiritu Santo naa nimá ndii, kuvj natijn ña ña sania'á Espiritu Santo jaan', sakan' ña nuu' ne jaan' ndii, siki kuñti' nduu' a, te ni ndee kuvj tu kundani ña a. Sakan' ña ne naa Espiritu Santo nimá kuñti' kuvj kundani ña jaan'. ¹⁵ Sakan' ña ne naa Espiritu Santo nimá ndii, kuvj nakuni ña sakuu' ña'a, ndisu ne jaan' ndii, ndee jin ne yivi' kuvj nakuni ña'a'. ¹⁶ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'án a ndii: “Kōo' xini ña xanini xto'o e' Ndiosi, te kōo' tu kuvj sania'á ña'a”, sakan' yoso' a. Ndisu kundani yoo' ña jaan' sakan' ña xanini e' saa xanini Cristo.

3

Xachuun' inga' Pablo xiin' Apolos nuu' Jesús

¹ Ñani ta'an' i, ni kuvj ka'an i xiin' ndo' ndee naa xaa' i xiin' ne xa xaa' ña kuni Espiritu Santo. Süu' jaan' ndii ni ka'an i xiin' ndo' ndee naa ne xaa' ña ka'án nimá mji', uun ndee naa ne kuañu'u nuu' ichi' Cristo. ² Ni sania'á i ndo'ó ña xaku vixi kuñti' ndee naa xaa' e' xiin' ne kuañu'u ne chichin', ña sako'o' e' ña lechin kuñti', te taxí e' kaxi' ña ña xaxi' naa ña xaxi' yoo' ne xixa. Sakan' ni xaa i sakan' ña ndo'ó ndii, ni kuvj natijn ndo' ña ndichi xa'a' Ndiosi, te tia'an kuvj natijn ndo' a ndee vitin, ³ sakan' ña kusaa' xaa' ka ndo' ña ka'án nimá mji' ndo', naa kuu' ña kuiñu ndo', xiin' ña kani' ta'an' ka ndo' kuento, xiin' ña nata'vi' ta'an' ndo'. Te xiin' ña jaan' nia'á ndo' ña kusaa' nduu' ka ndo' ne xaa' ña ka'án nimá mji' kuñti' ndo' ndee naa ne yivi' ne xini yoo Ndiosi. ⁴ Sakan' süu, kii' ka'án sava ndo' ndii: “Yu'u ndii, kuenta Pablo nduu' i”, kachi ndo'. Te sava tuky ndo' ka'án ndii: “Yu'u ndii, kuenta Apolos nduu' i”, kachi ndo'. Te kii' xaa' ndo' sakan' ndii, jin kachi xaa' ndo' te sakan'

xaa' ne xaa' ña ka'an nimá mji' kujti'.

⁵ ¿Yoo nduu' Pablo, xanini ndo'ó, uun yoo nduu' Apolos, xanini tu ndo'? Ndu'u ndii, te xika' nuu' nuu' Ndiosí kujti' nduu' ndu, te xiin' ña sania'á ndu iní ndo' xini ndo' Jesús. Ndisu i'in ndu ni xaa' ña ni ka'an chuun' xtó'o e' Ndiosí xiin' kujti' ndu. ⁶ Yu'u ni chí'i tu'un a nimá ndo', te Apolos ni koso a, ndisu mji' Ndiosí ni saku'a'nu' a. ⁷ Xa'a' a jaan' na süu' te ka'nu' ka' nduu' te chí'i', te ni ndee te kosó. Süu' jaan' ndii mji' Ndiosí nduu' ña ka'nu' ka, sakan' ña süvi a saku'a'nu' ña'a'. ⁸ Sakan' ña te chí'i' xiin' te kosó ndii, iin kachi te nduu' ra, tee' ndee xakoo xakoo ya'vi ra xa'a' chuun' ña ni xaa' i'in ra. ⁹ Sakan' ña ndu'u ndii, te xaa' chuun' nuu' Ndiosí kujti' nduu' ndu, te ndo'ó nduu' ndee naa ñu'u' mii' xachuun' a, te nduu' tu ndo' ndee naa vi'e a ña xa'a a.

¹⁰ Te xa'a' a ña ndan' mji' Ndiosí yu'u ndii, ni taxí a kumi' i ña chuun, te nduu' i ndee naa te xa'a vi'e. Xa'a' a jaan' na sakanía' i xa'a' vi'e, te tuku te yivi' saka'a' vi'e jaan'. Ndisu kuni a ña koto va'a te saka'a' vi'e jaan' sa saka'a' ra a. ¹¹ Sakan' ña ndee iin ne yivi' küvi sakanía' xa'a' inga vi'e mü' xa iin' ña jaan'. Te xa'a' vi'e ña xa iin' jaan' ndii, Jesucristo nduu' a. ¹² Kuachi ndii, xa'a' vi'e jaan' ndii, küvi saka'a' e' xiin' oro, uun xiin' plata, uun xiin' yuu' ndatun', uun xiin' itun', uun xiin' itia, uun xiin' ñuu' nda'a' tun' koko. ¹³ Ndisu i'in chuun' ña ni xaa' i'in e' natuvi kii' koto kua'a' ña'a' Ndiosí kivi' so'q' ndi'i'. Sakan' ña xiin' ñu'u' koto kua'a' a i'in ña jaan' naa' chuun' va'a nduu' a, uun naa' süvi a. ¹⁴ Naa' koo' a ni ndo'o' vi'e ña ni saka'a' yoo ka' ndii, natiiin' ña ña va'a ña taxí Ndiosí nda'a' ña. ¹⁵ Ndisu naa' kooko a ndii, ndoñu'u' xachi' chuun' ña ni xaa' ña. Tee' ndee kaku' mji' ña ndii,

kundo'o' ña ndee naa ne xka'ndía nuu' ñu'u'.

¹⁶ ¿Ñáá xini ndo' ña yukun' Ndiosí nduu' ndo', te naa' Espiritu Santo nimá ndo'? ¹⁷ Sakan' ña naa' xika' yoo ka' sandoñu'u' ña yukun' Ndiosí jaan' ndii, sandoñu'u' tu Ndiosí mji' ne jaan'. Kuachi ndii, yukun' jaan' ndii, ña su'un' nduu' a, te xa' mji' ndo'ó nduu' yukun' jaan'.

¹⁸ Küni xa'an' xiin' mii' mji' ndee iin' ndo'. Naa' xanini sava ndo'ó ña ndichi ndo' xiin' ña xini tuni iin' yivi' yo'o' ndii, küu' ndo' ndee naa ne xini tuni xiin' ña ndichi jaan', sakan' te küvi kunduu' ndo' ne xini tuni xna'a nuu' ña ndichi Ndiosí. ¹⁹ Kuachi ndii, ña ndichi ña nduu' kuenta iin' yivi' yo'o' ndii, ña küu' kaxi' nduu' a nuu' Ndiosí naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Nakasi Ndiosí ne ndichi nuu' ña xini tuni saka' mji' ña." ²⁰ Te ka'an tu a ndii: "Xini xtó'o' e' Ndiosí ña ña xanini ne ndichi ndii, ña küu' kaxi' nduu' a", kachi a. ²¹ Xa'a' a jaan' na va'a kuñuñu' ndo' xa'a' ña ndikun' ndo' iin' te yivi' iin' yivi' yo'o'. Sakan' ña sakuu' ña'a' nduu' kuenta mji' ndo', ²² naa kuu' yu'u, te nduu' Pablo, xiin' te nduu' Apolos, xiin' te nduu' Pedro, xiin' iin' yivi' yo'o', xiin' kivi' ñuu, xiin' ña xi'i', xiin' ña xka'ndía vitin, xiin' ña xka'ndia nuu' ku'un' e' ndii, sakuu' ña jaan' nduu' kuenta mji' ndo'. ²³ Te ndo'ó nduu' kuenta Cristo, te Cristo jaan' nduu' kuenta Ndiosí.

4

Ka'an Pablo xa'a' ña xaa' ra tein ne nakaya' xa'a' Jesús

¹ Xa'a' a jaan' na kuni a ña kundani ndo' ña ndu'u ndii, te xika' nuu' nuu' Cristo kujti' nduu' ndu, te ni sakuiso' chuun' a ndu te sania'á ndu ña xini mji' kujti' Ndiosí. ² Te yoo ka' ni tso' chuun', te sa' ña iin' chuun' ndii, kuni

a ña nia'a nja ña ne xachuun' ndaku nduu' nja. ³ Yu'u ndii, ndi'ni xachi' i naa' natava' ndo'ó kuenta kuu' i, uun naa' natava' te yivi' kuenta kuu' i mii' xa'nú ra kuachj. Ndeë mii' ndii, nātava' i kuenta ña kuu' mii' i. ⁴ Ndisu tee' ndee xini kaxi' i ña naá va'a nimá i ndii, süu' xa'a' a jaan' na nduu' i te ndaku xachi' nimá nuu' Ndiosí. Kuachj ndii xto'ó e' Jesús nduu' ña sana'má yu'u. ⁵ Xa'a' a jaan' na nātava' ndo' kuenta kuu' ndeë jin ne yivi' ña kuní ka xaa kivi' so'ó ndi'i, süu' jaan' ndii ndiatu' ndo' ndeë nandiko' xto'ó e' Jesús. Sakan' ña ña jaan' nduu' ña sanatuví sakuu' ña xaa' si'e e' xiin' sakuu' ña xanini nimá e', te natjin i'in e' ña tiin' ka'nu' saa xata'an natjin e' nda'a' Ndiosí.

⁶ Ñanj ta'an' i, ni ka'an' i xa'a' ña xaa' Apolos xiin' ña xaa' mii' i xa'a' ña va'a mii' ndo'. Sakan' te kuní ndo' saa xaa' ndu, te ña jaan' kundikun ndo' saa ndo', te saa kujti' ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, sakan' te ndeë jin ndo' sãñuñu' xiin' mii' mii' ña xtanj ka ndo' saa xaa' jin ra te sakan' inga ra. ⁷ Kuachj ndii, zyoo nduu' ndo'ó, tuu ndo', na natava' ndo' kuenta kuu' te jaan'? Te, zyoo nduu' ña kumi' ndo' ni taxi' Ndiosí nda'a' ndo'? Sakuu' a ni taxi a jaan'. Naa' suvi a ni taxi a ndii, zndichun na xañuñu' xiin' mii' ndo' ndeë naa' ni ki'in ndo' a xiin' ña ndiee' mii' ndo'?

⁸ Xanini ndo' ña koo' a kuní xachi' ka nuu' ndo', te xa vika' va ndo', te xa nduu' tu ndo' ndeë naa ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kuasa' ka kuní ndu nuu' ndo'. Va'a ya'a naa' sakan', te nduu' xnã'a ndo' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kuví ka'ndia chuun' na ndu'u xiin' ndo'. ⁹ Kuachj ndii tuu yu'u ndii, ndu'u, te tianu' Jesús sania'á ichi' a ndii, ni xata yukun Ndiosí ndu ndeë so'ó ndi'i' ndeë naa te xa ni xaa ndei' ña kuví ra. Sakan' ña xa ni nanduu ndu

ndeë naa ña sii' jin yivi' yo'ó nuu' ángele xiin' nuu' ne yivi'. ¹⁰ Te xa'a' a ña saxinu' ndu ña kuní Cristo na nduu' ndu ndeë naa te küu' kaxi' nuu' ne yivi', ndisu ndo'ó ndii, ne kuu' kaxi' va nduu' ndo' ni xaa Cristo, kachi mii' ndo'. Ndu'u ndii, koo' ndiee' va ndu, ndisu ndo'ó ndii, ndiee' va ndo' nuu' mii' ndo'. Ndo'ó ndii, xito' ka'nu' ne yivi' ndo'ó, ndisu ndu'u ndii, ndasi' nja ndu. ¹¹ Ndeë kivi' vitin ndii, xi'í va ndu soko, te ichi tu ndu tikui, te kuní tu toto ndu, te mii' tu kuu' ne yivi' xiin' ndu, te koo' tu vi'e mii' ndiee' ndu. ¹² Te xavi xava'a ndu xachuun' ndu te tiaku ndu, te kii' kanja'a ne yivi' xiin' ndu ndii, ka'an ndu xiin' Ndiosí ña sañu'u' ña'a' a, te kii' mii' kuu' nja xiin' ndu ndii, kundieni ndu xa'a' nja. ¹³ Te kii' kanja'a nja xiin' ndu ndii, ka'an va'a ndu xiin' nja. Te ndeë vitin ndii, xaa' nja xiin' ndu ndeë naa xaa' e' xiin' mi'in' ña yoo jin yivi' kujti', uun ndeë na xaa' e' xiin' ña xa ni ndoo ndoso'.

¹⁴ Süu' ke'i i ña yo'ó' te saka'an' i ndo'ó, süu' jaan' ndii ke'i e te chituní i ndo'ó ndeë naa si'e mii' i, sakan' ña ndani va i ndo'ó. ¹⁵ Sakan' na tee' ndee kumi' ndo' uxi mií te sania'á ndo'ó ichi' Cristo, ndisu yuva' ndo' ndii, jin ndaa' kujti' kuu' ra. Te yu'u nduu' yuva' ndo' jaan', sakan' ña suvi i ni ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ndo', te ni natjin ndo' a. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña kundikun ndo' ña xaa' i. ¹⁷ Xa'a' a jaan' tu na ni ti'vi' i Timoteo nuu' ndo', te nduu' ndeë naa si'e i, te ndani va i, te te yo'ó' ndii, xika' ndaku va ra ichi' xto'ó e' Jesús. Te yo'ó' sanaka'an' ndo'ó saa xika' yu'u nuu' ichi' Cristo xiin' saa sania'á i ne nakayá xa'a' Jesús mii' ka kua'an i. ¹⁸ Ndisu sava ndo' ndii, xa ni kuñuñu' va ndo', te tuu ndo' ña ndeë naa koo' kivi' ku'un ka i mii' ndiee' ndo'. ¹⁹ Ndisu naa' ni taxi xto'ó

e' ndii, ku'un achí j mii' ndiee' ndo', te kuní j naa' ndixa kumi' xna'a te ñuñu' jaan' ña ndiee' Ndiosí, uun xanu'u' tu'un nda'vi so'ò kuñtí' ka'án ra. ²⁰ Kuachí ndii, kij' xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e' ndii, süu' tu'un nda'vi so'ò kuñtí' ka'án e', süu' jaan' ndii nia'á e' ña kumi' e' ña ndiee' a. ²¹ ¿Saa kuní ndo' xaa j mii' ndiee' ndo'? ¿Ñáá kuní ndo' ña xaa j xiin' j in nduku te kutun' j ndo'ó, uun ñáá kuní ndo' ña xaa maso j xiin' ña ndaní va j ndo'ó?

5

Ka'án chuun' Pablo ña xtá'ni' ña tejn ña te xaa' kuachí xiin' s'i'i' nda'vi ra

¹ Xini j kuento ña yoo j in te yivi', te kumi' musa tejn ndo', te ña jaan' ndii, ndee ne tuku' xaa' a, sakan' ña te jaan' ndii, s'i'i' nda'vi ra ndiaka' ra. ² Te ndo'ó ndii, kusaa' xañuñu' ka ndo' tee' ndee xaa' te jaan' sakan'. Naa' va'a j in yivi' ndii, kusuchi' iní ndo' xa'a' ña jaan', te xtá'ni' ndo' te xaa' ña kiní jaan' tejn ndo'. ³ Te yu'u ndii, tee' ndee köö' j yoo tejn ndo' ndii, kaníni ndo' ndee naa ndu'u' j xiin' ndo'. Tee' ndee xika' ndu'u' j ndii, xa ni katun' j te xaa' ña kiní jaan'. ⁴ Te kij' nakayá ndo' xa'a' xtó'ò e' Jesucristo xiin' ña ndiee' a ndii, koö tu nimá yu'u xiin' ndo', te xiin' ña ndiee' xtó'ò e' Jesucristo ⁵ sanakua'a ndo' te xaa' ña kiní jaan' nda'a' ña ndiva'a, te sakan' ndoñu'u' xachi' ña ndioo' iní ñu'u' nde'j ra, te kaku nimá ra kij' nandiko' xtó'ò e' Jesucristo.

⁶ Te ndo'ó ndii, va'a' ña kusaa' xañuñu' ka ndo'. ¿Ñáá xini ndo' ña sie kuñtí' yuchi' levadura te saki'ví pachí a sakuu' ixan' xita' va'a? ⁷ Xa'a' a jaan' na kuxioo ndo' nuu' kuachí naa ña ni xaa te yivi' jaan', ña nduu' ndee naa yuchi' levadura yata', ña saki'ví pachí xita' va'a te sätivi' a ndo'ó. Te sakan' kunduu' ndo' ndee naa

ixan' xaa' ña köö' yuchi' jaan' saká xiin'. Te mii' ndo'ó nduu' ndee naa xita' va'a jaan', ña xi xixi' e' kij' nasukú vjko' pascua. Sakan' ña Cristo nduu' ndee naa mbee sie, ti' xa'ni' ne yivi' vjko' pascua jaan', te ni nasoko' xiin' mii' mii' a xa'a' kuachí e'. ⁸ Sakan' na kuii' kuní a ña saka' nu' e' vjko' pascua jaan' kuenta Jesús xiin' ña ndoo nimá e' xiin' ña ndixa, te kunduu' a ndee naa xita' va'a ti'e' ña köö' yuchi' levadura yata' jaan' saká xiin'. Sakan' ña yuchi' jaan' ndii, nduu' a ndee naa kuachí xiin' ndee naa ña ña'a.

⁹ Xa ni ka'an j xiin' ndo' xiin' inga tutu' ña ni ti'vi' nuu' j ña kundiaka ta'an' ndo' xiin' ne kumi' musa. ¹⁰ Ndisu süu' xiin' ña ni ka'an j jaan' kuni kachi j ña kuxioo xachi' ndo' nuu' ne yivi', ne nduu' kuenta j in yivi', naa kuu' ne kumi' musa, xiin' ne ndioo' iní va xa'a' ña'a inga ne yivi', xiin' ne kui'na', xiin' ne xaka'nu' ndiosí saka. Sakan' ña naa' kuxioo xachi' ndo' nuu' ne jaan' ndii, kuní a ña kije xachi' ndo' nuu' ñu'u' j in yivi' yo'o'. ¹¹ Ña ni kuní yu'u' ka'an j ndii, ña kundiaka ta'an' ka ndo' xiin' ne ka'án ña ndikún ña ichi' Jesús, ndisu kumi' ña musa ña, te nduu' tu ña ne ndioo' iní va xa'a' ña'a inga ne yivi', te xaka'nu' tu ña ndiosí saka, te tiin' kuachí nianí tu ña ne yivi', te nduu' tu ña ne xini, te kui'na' tu ña. Te xiin' ne jaan' ndii, ni ndee kuxi inga' ndo'. ¹² Kuachí ndii köö' ndee j in xa'a' ña sana'má yu'u' ne nduu' kuenta j in yivi'. Ndisu ndo'ó nduu' ne kuní a sana'má ne nduu' kuenta Jesús xiin' ndo'. ¹³ Sakan' ña mii' Ndiosí sana'má ne nduu' kuenta j in yivi' jaan'. Xa'a' a jaan' na xtá'ni' ndo' te xaa' ña kiní, te ndiaka' s'i'i' nda'vi jaan' tejn ndo'.

6

Nakoö ndo' ña maní xiin' ta'an'

ndo' tejn mii' ndo' kii' yoo tu'un kui'e

¹ Kii' yoo iin ndo' tu'un kui'e xiin' iin ne xika' ichi' Jesús xiin' e' ndii, vā'a xaa' ndo' naa' ku'un ndo' nuu' te ndiso' chuun' vi'e kuachi, te tijn kuachi ta'an' ndo', süu' jaan' ndii kuni a ña ku'un ndo' nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e', te ka'an ndo' ña jaan' xiin' ra. ² Kuachi ndii, yoo', ne nduu' kuenta Ndiosí, nduu' ne sana'má ne yivi' iin yivi' kivi' so'o' ndi'i'. Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ndichun na küvi ka'nu ndo' kuachi kual' kuso'o' jaan'? ³ ¿Ñáá xini ndo' ña yoo' sana'má ndee ángele nuu' ku'un e'? Naa' sakan' nduu' a ndii, küvi ka vi' ka'nu ndo' kuachi ña yoo iin yivi' yo'o'. ⁴ Xa'a' a jaan' na kii' yoo ndo' tu'un kui'e tejn ndo' ndii, kōo' ndee iin xa'a' ña ku'un ka'an kuachi ndo' xa'a' ta'an' ndo' nuu' te xa'ndia chuun' vi'e kuachi, te nduu' kuenta Jesús. ⁵ Ka'an i ña yo'o' xiin' ndo', sakan' te kuka'an nuu' ndo'. ¿Saa ka vi' tu kōo' ndee iin ne küvi ka'nu kuachi xa'a' tu'un kui'e ña yoo tejn mii' ndo' jaan'? ⁶ Sakan' ña süu' kunta'an' mii' kuiti' ndo', süu' jaan' ndii ndee nuu' te xa'ndia chuun' vi'e kuachi, te nduu' kuenta Jesús, kua'an ndo' kunta'an' ndo'.

⁷ Sakan' na kiii', xa'a' a ña kunta'an' ndo' jaan' kuiti' ndii, nia'á ndo' ña ita' ni'i ndo' nuu' ichi' Jesús. Ndee vā'a ka naa' kundieni ndo' ña saa ka kuu ne yivi' xiin' ndo', te vā'a ka naa' kundieni tu ndo' kii' xakui'na' ña ña'a ndo'. ⁸ Ndisu ndo'ó nduu' ne saa ka kuu' xiin' ne yivi' ndee ne ta'an' ndo', ne nakayá xiin' ndo' xa'a' Jesús, te xakui'na' tu ndo' ña'a ña.

⁹ Saa ka vi' tu tüvi' nuu' ndo' ña ne xaa' ña ña'a ndii, künduu ña kuenta ña xa'ndia chuun' Ndiosí. Küñj xa'an' xiin' mii' mii' ndo',

sakan' ña ne xaa' ña xiin' ndii, kündiee ña ikan', te sakan' tu ne xaka'nu' ndiosí saka, te sakan' ni tu ne kumi' musa, te sakan' ni tu te yivi', te sananduu' xiin' mii' ña'a', te sakan' tu te yivi', te kixin' xiin' inga te yivi', ¹⁰ te ni ndee ne kui'na', te ni ndee ne ndioo' iní vā xa'a' ña'a inga ne yivi', te ni ndee ne nduu' ne xini, te ni ndee ne tiin kuachi niani, te ni ndee ne xini xa'an' ne yivi', te na'in' ña xu'un' ne jaan' ndii, ndee iin ne jaan' kündiee mii' xa'ndia chuun' Ndiosí jaan'. ¹¹ Te sakan' ni xaa sava ndo'ó nuu' ni kixin. Ndisu vjtin ndii, xa ni ndasandoo Ndiosí ndo'ó nuu' kuachi ndo', te xa ni ndasanduu tu a ndo'ó ndiia mii' a, te nduu' ndo' ne ni xandaaku a nimá nuu' a xiin' ña ndiee' xto'o' e' Jesucristo, te sakan' tu xiin' ña ndiee' Espíritu Ndiosí.

Kuxioo e' nuu' ña xiin

¹² “Sakuu' nuu' a küvi saa i”, kachi ne yivi', ndisu süu' sakuu' a nduu' ña chindiee' yoo'. “Sakuu' nuu' a küvi saa i”, kachi ña, ndisu vā'a taxí e' ña viko ni'i' ndee iin ña jaan' yoo'. ¹³ Te sakan' tu ka'an sava ña ndii: “Ña xaxi' e' ndii, ña kuni tixin e' nduu' a, te tixin e' ndii, ña kuni ña xaxi' nduu' a”, kachi ña. Ndixa ka'an ña, ndisu sandoñu'u' Ndiosí uvj saa' ña jaan'. Te ndii, ñu'u' nde'i e' ndii, süu' ni xa'a' ña'a' xto'o' e' Ndiosí te saa e' ña xiin' xiin' a. Süu' jaan' ndii ni xa'a' ña'a' a xa'a' mii' a, te süvi tu a nduu' xto'o' ñu'u' nde'i e' jaan'. ¹⁴ Saa nii' ni sanatiaku Ndiosí xto'o' e' Jesús ndii, nii' sakan' tu sanatiaku a yoo' xiin' ña ndiee' a. ¹⁵ Saa ka vi' tu xini ndo' ña kuenta Cristo nduu' ñu'u' nde'i e'. ¿Ñáá xanini ndo' ña küvi sanduiin e' ñu'u' nde'i e', ña nduu' kuenta Cristo, xiin' ñu'u' nde'i iin ña'a' ña' xiin' Vā'a xachi' sakan' ran'. ¹⁶ Saa ka vi' tu xini ndo' ña te sanduiin' ñu'u' nde'i ra xiin' ñu'u' nde'i

jin ña'a' ña' xiin ndii, jin ndaa' nanduu' ra xiin' ña'a' jaan', naa yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Jin ndaa' ñu'u' nde'i nanduu' uv'i saa' nja." Sakan' yoso' a. ¹⁷ Ndisu ne sanduiin' xiin' mii' xiin' xto'o' e' Jesús ndii, jin ndaa' nanduu' nimá nja xiin' a.

¹⁸ Sakan' na kuii' kunu ndo' nuu' ña xiin, kuachi ndii, ndee ka tuku nuu' kuachi ña xaa' ne yivi' ndii, süu' xiin' ñu'u' nde'i nja xaa' nja a. Ndisu ne xaa' ña kin' jaan' ndii, xiin' ñu'u' nde'i nja xaa' nja a. ¹⁹ Saa ka vi' tu xini ndo' ña ñu'u' nde'i ndo' jaan' ndii, nduu' a ndee naa yukun' Espiritu Santo ña ni tax'i Ndiosi nuu' ndo', te naa a nimá ndo'. Te süu' ña'a' mii' ndo' nduu' ñu'u' nde'i ndo' jaan', ²⁰ kuachi ndii ya'vi va ni cha'vi Ndiosi xa'a' ndo'. Sakan' na kuni a ña saka'nu' ña'a' ndo' xiin' ñu'u' nde'i ndo' xiin' nimá ndo', sakan' ña ña'a' mii' a nduu' ña jaan'.

7

Ka'an Pablo saa kuni a kundiee ne yivi' kii' tunda'a' nja

¹ Te vitin kuni nakujin i ña ni ndatu'un' ndo' yu'u' nuu' tutu, ña ni ti'vi' ndo' nuu' i, ña ka'an naa' va'a ña kusun te yivi' xiin' ña'a'. ² Ndisu xa'a' a ña iyo va koyo e' nuu' ña xiin ndii, tuu yu'u' ña va'a ka ña i'in te yivi' ndii, koq ña' si'i' ra, te i'in ña'a' ndii, koq ii' a. ³ Te ii' ña'a' ndii, kuni a ña saxinú ra ña kusun ra xiin' ña' si'i' ra, te sakan' tu ña' si'i' jin te yivi' ndii, kuni a ña saxinú a' ña kusun a' xiin' ii' a'. ⁴ Ña'a' ndii, süu' ña'a' mii' a' nduu' ñu'u' nde'i a', süu' jaan' ndii ña'a' ii' a' nduu' a. Te sakan' tu te yivi' ndii, süu' ña'a' mii' ra nduu' ñu'u' nde'i ra, süu' jaan' ndii ña'a' ña' si'i' ra nduu' a. ⁵ Xa'a' a jaan' na ka'an yu'u' ndo' ña kusun xiin' ta'an' ndo'. Ndisu naa' ni ndoo ndo' kuento ña koq ii' ndo' jin xa'a' te ka'an ndo' xiin' Ndiosi ndii, va'a sakan'.

kii' ndi'i ña jaan' ndii, kuni a ña kusun xiin' ta'an' ni tukuu' ndo', saa' jin kii' te samaña ña ndiva'a ndo'o, te koyo ndo' nuu' kuachi xa'a' a ña kundieni ndo'.

⁶ Sakuu' ña yo'o' ka'an i xiin' ndo' saa tuu mii' yu'u', ndisu süu' jin ña ka'an chuun' i nuu' ndo' nduu' a. ⁷ Tuu yu'u' ndii, va'a ka naa' ndoo jin ndaa' sakuu' ne yivi' ndee naa yu'u', ndisu i'in ne yivi' ndii, ni tax'i Ndiosi ña siin' kaka nja jin yivi'. Sava nja ni tax'i a ña ndoo mii' nja saa yoo nja, te sava tuku nja ni tax'i a ña tunda'a' nja.

⁸ Sakan' na kuii' ka'an i xiin' ne ndiee' jin ndaa', xiin' ne kuaan' ña va'a ka ndoo mii' nja kundiee nja saa yoo nja ndee naa yu'u'. ⁹ Ndisu naa' kundieni nja ña koq ii' nja nuu' ña kuni kusun xiin' ta'an' nja ndii, ndee chaa' ka na tunda'a' nja te sakan' ña ndiee' va ndo'o' nja xa'a' ña kuni kusun xiin' ta'an' nja.

¹⁰ Ne xa ni tunda'a' ndii, ña yo'o' ka'an chuun' i nuu' nja, ndisu süu' ña ka'an chuun' mii' i nduu' a, süu' jaan' ndii, ña ka'an chuun' xto'o' e' nduu' a. Ña ña'a' ndii, kuni a ña nakoo a ii' a'. ¹¹ Te naa' xa ni nata'vi' ta'an' jin ña'a' xiin' ii' a' ndii, na tunda'a' ka a', uun na nakoo nja ña man'i' xiin' ta'an' nja. Te sakan' tu tiaa ndii, na nata'vi' ta'an' ra xiin' ña si'i' ra.

¹² Te ña kuni i ka'an i xiin' sakuu' inga ndo' vitin ndii, süu' ña ni ka'an chuun' xto'o' e' Jesús nduu' ka a. Naa' yoo jin te ndikun' ichi' Jesús xiin' e', te ndikun' ña' si'i' ra ichi' Jesús, ndisu xindoó nimá a' ña kundu'u' a' xiin' ra ndii, na nata'vi' ta'an' ra xiin' a'. ¹³ Te naa' yoo jin ña'a', ña' ndikun' ichi' Jesús xiin' e', te ndikun' ii' a' ichi' Jesús, ndisu xindoó nimá ra ña kundu'u' ra xiin' a' ndii, na nata'vi' ta'an' a' xiin' ra'. ¹⁴ Sakan' ña jin te yivi', te ndikun' ichi' Jesús ndii, nduu' ra nditja Ndiosi nuu' a xa'a' a ña ndikun' ña' si'i' ra

ichi' Jesús. Te iin kachi tu iin ña'a' ña' ndikún ichi' Jesús ndii, nduu' a' ndiñā Ndiosí nuu' a' xa'a' ña' ndikún i' a' ichi' Jesús. Naa' süu' sakan' nduu' a' ndii, süu' ne ndoo nduu' si'e nja nuu' Ndiosí. Ndisu ndiñā Ndiosí nduu' tu si'e nja jaan' vitin. ¹⁵ Ndisu naa' kuni nata'vi' ta'an' ne ndikún ichi' Jesús jaan' ndii, na saa nja a. Sakan' ña' ne ndikún ichi' Jesús ndii, kuäsa' kande'i' ña' kundjaka ta'an' ka nja xiin' ne jaan'. Sakan' ña' Ndiosí ndii, kuni a' ña' kundje'e man'i' e'. ¹⁶ Ndo'ó, ña'a', xini ndo' naa' kuein' kuvj' sakundikún ndo' i' ndo' ichi' Jesús. Te ndo'ó, te yivi', xini tu ndo'ó naa' kuein' kuvj' sakundikún ndo' ña' si'i' ndo' ichi' Jesús.

¹⁷ I'in ndo' kuni a' kaka saa ni ka'an tuni xto'ó e' xiin' ndo' ki' ni kana a' ndo'ó te kaka ndo' ichi' a. Ña' kaa' nduu' ña' sania'á i' sakuu' xaan' mi' nakayá ne yivi' xa'a' Jesús. ¹⁸ Naa' xa' yoo tuni iin' sava ndo'ó ki' ni kana Ndiosí ndo'ó te kaka ndo' ichi' Jesús ndii, na ndoo mi' a' iin' ndo', te naa' sava ndo' ni yoo a' iin' ndii, kasa'a' ndo' a' iin' ndo'. ¹⁹ Kuäsa' chindie'e a' ña' kasa'a' e' tuni iin' e', uun naa' kasa'a' e' iin' e'. Ña' ka'nu' ka' nduu' a' ña' saxinu' e' ña' ka'an chuun' Ndiosí xiin' e'. ²⁰ Sakan' na kuu' na kaka i'in' e' saa yoo e' ki' ni kana Ndiosí yoo te kaka e' ichi' a. ²¹ Naa' ni xiko' ni'i' iin' xto'ó ndo'ó ki' ni kana Ndiosí ndo'ó nuu' ichi' a' ndii, kundj'ni' ndo' xa'a' ña' jaan'. Ndisu naa' kuvj' ndoo ndiká ndo' nuu' xto'ó jaan' ndii, saa ndo' a. ²² Kuach'i' ndii, naa' ni xiko' ni'i' ña'a' iin' xto'ó ki' ni kana ña'a' xto'ó e' Ndiosí ndii, ni sando'ó ndiká ña'a' a' te kundju' nja kuenta a, ndisu ne ni xika' ndiká ki' ni kana ña'a' xto'ó e' Ndiosí ndii, ne xika' nuu' nuu' Cristo ni nandju' nja. ²³ Sakan' ña' ki' ni sando'ó ndiká Ndiosí yoo' ña' ni xi'i' Cristo xa'a' e' ndii, kua'a' va' ni cha'vi' a. Xa'a' a' jaan' na kuni

a' ña' täxi' ndo' viko' ni'i' ndee iin' ne yivi' ndo'ó. ²⁴ Sakan' na kuu', ñañi' ta'an' i, na kaka nuu' i'in' ndo' nuu' Ndiosí saa ni yoo ndo' ki' ni kana a' ndo'ó te kaka ndo' ichi' a.

²⁵ Te xa'a' ne tia'an tunda'a' ndii, koo' ndee iin' ña' ka'an chuun' xto'ó e' taxi' i, ndisu kuvj' taxj' i' ña' tuu mi' i, te kuvj' in'i' ndo' kuni ndo' yu'u' xa'a' a' ña' ni kuvjita in'i' Ndiosí xa'a' i. ²⁶ Tuu yu'u' ndii, va'a' ka' na kaka i'in' e' saa yoo e' ki' ni kana Ndiosí yoo' te kaka e' ichi' a' xa'a' a' ña' ni kuvj' tundo'ó' kaa' iin' yivi' ña' ndie'e' e' vitin. ²⁷ Naa' yoo ña' si'i' ndo' ndii, nata'vi' ta'an' ndo' xiin' a', te naa' koo' a' ndii, nduku' ña'a' ndo'. ²⁸ Naa' tunda'a' ndo' ndii, kuäsa' xaa' ndo' kuach'i, te naa' iin' ña'a' ndu'u' sie tunda'a' ndii, kuäsa' tu xaa' ña' jaan' kuach'i, ndisu ne tunda'a' jaan' ndii, koo' tundo'ó' nuu' nja iin' yivi' yo'ó, te yu'u' ndii, kuni i' ña' kundjo'ó nja ña' jaan'.

²⁹ Ñañi' ta'an' i, ña' yo'ó' nduu' ña' kuni ka'an' i' xiin' ndo'. Xa' kua'an' ndi'i' kivj', xa'a' a' jaan' na ne xa' ni tunda'a' ndii, kuni a' ña' kundje'e' nja ndee naa' ne tia'an' tunda'a' nduu' nja, ³⁰ te ne xaku' ndii, kuni a' ña' kuvj' nja ndee naa' ne kuäsa' xaku', te ne va'a' kuni ndii, kuni a' ña' ndee naa' kuäsa' va'a' tu kuni nja, te ne sata' ña'a' ndii, ndee naa' koo' xachi' a' kumi' nja, ³¹ te ne sasana' xiin' mi' xiin' ña'a' ña' yoo iin' yivi' yo'ó' ndii, kuvj' nja ndee naa' kuäsa' sasana' xiin' mi' xachi' nja nuu' a. Sakan' ña, ña' yoo iin' yivi' vitin ndii, xa' kuyatin' ndoñu'u' a.

³² Ka'an' nimá yu'u' ña' kundj'ni' ndo' xa'a' ndee iin' ña'a', sakan' ña' te ndu'u' iin' ndaa' ndii, xa'a' xto'ó e' kuvj' ndi'ni' ra' xiin' xa'a' saa saa ra' te kusij' in'i' a' saa ra. ³³ Ndisu te xa' ni tunda'a' ndii, ndi'ni' ra' xa'a' ña'a' ña' yoo iin' yivi', sakan' ña' ndi'ni' ra' xa'a' saa saa ra' te sasij' ra' in'i' ña' si'i' ra. ³⁴ Te sakan' tu' ña'a', ña' yoo iin', xiin' ña' ndu'u'

sie ndii, nākuitá ndo'o' nja, sakan' ña ña' kōo' ij' ndii, ndi'ni' a' xa'a' ña xika' nuu' a' nuu' xto'o' e' kujit' xiin' xa'a' ña kunduu' a' xanu' nditja a' xiin' ñu'u' nde'j' a' xiin' nimá a'. Ndisu ña' yoo ij' jaan' ndii, ndi'ni' a' xa'a' ña yoo iin yivi', sakan' ña ndi'ni' a' xa'a' saa saa a' te sasij' a' inj' ij' a' jaan'. ³⁵ Ka'an j' ña yo'o' xiin' ndo' xa'a' ña va'a mij' ndo', süu' xaa' j' sakan' xa'a' a' ña kuni nakasij' j' ndo'ó. Süu' jaan' ndii kuni chindije' j' ndo'ó te sachuun' ndaku ndo', te kuu' kaxi' tu ndo', te sakan' tu te kōo' ndee iin ña vikuja' nuu' ndo' te kaka nuu' ndo' nuu' xto'o' e'.

³⁶ Ndisu naa' yoo sava te yivi', te yoo iin ña'a' si'e ndu'u' sie, te tuu ra ndii, xa ña'a' xinu' nduu' a' te xanini ra ña va'a ka' nduu' a' ña tunda'a' a', na satunda'a' ña'a' ra. Te xiin' ña jaan' ndii, kōo' kuachi xaa' ra. ³⁷ Ndisu te xa ni xindoo nimá ña tunda'a' ña' si'e ra, te kōo' ndee iin xa'a' ña satunda'a' ra ña jaan', te kōo' tu ndee iin ña xikuita'nu' nuu' ra, te saa ra ña kuni ra xa'a' ña jaan', te xa ni taxij' inj' tu ra ña satunda'a' ra ña'a' si'e ra jaan' ndii, va'a xaa' ra. ³⁸ Xa'a' a' jaan' na te satunda'a' ña' si'e jaan' ndii, va'a xaa' ra, te te satunda'a' ña'a' ndii, va'a ka' xaa' ra.

³⁹ Ña'a', ña' xa ni tunda'a' ndii, iin ndaa' ni nandu'u' a' xiin' ij' a' ña tiaku ra. Ndisu naa' kuvij' ra ndii, ndo'ó ndiká a' te kuvij' tunda'a' a' xiin' yoo ka' kuni a', ndisu na tunda'a' a' xiin' te xika' ichi' xto'o' e' Jesús. ⁴⁰ Tee' ndee kuvij' tunda'a' a' ndii, tuu yu'u' ña va'a ka' kunduu' a' naa' tunda'a' ka' a', te kumi' j' Espiritu Santo, te tuu yu'u' ndii, suvi' a' saka'an yu'u' ña yo'o'.

8

Ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka

¹ Te vitin kuni ka'an j' xiin' ndo' xa'a' ndeij' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka. Ña ndixa' nduu' a' ndii, sakuu' e' xini xa'a' ña jaan', te ña xini' e' jaan' ndii, xañuñu' a' yoo', ndisu ña ndani' e' ne yivi' ndii, sakuu' nuu' a' yoo' nuu' ichi' Jesús. ² Te yoo ka' tuu ña xa xini' nja xa'a' ña jaan' ndii, kusaa' tia'an kundani' nja saa kuni a' ña kundani' xna'a' nja a'. ³ Ndisu ne ndani' Ndiosí ndii, xini' a' ne jaan'.

⁴ Te xa'a' a' ña, naa' va'a kaxij' e', uun va'a kaxij' e' ña xaxij' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan' ndii, xini' kaxij' e' ña süu' ña tiaku nduu' ndiosí saka jaan', te xini' tu e' ña iin ndaa' tilu' kujit' Ndiosí yoo. ⁵ Tee' ndee yoo kua'a' ña ka'an ne yivi' nduu' ndiosí, uun xto'o' nja ndivi', uun nuu' ñu'u' iin yivi', sakan' ña yoo kua'a' ña jaan' nuu' ne yivi' iin yivi', ⁶ ndisu nuu' yoo' ndii, yoo iin ndaa' kujit' Ndiosí, yuva' e', ña ni xa'a' sakuu' ña'a' ña yoo, te xa'a' ña jaan' tiaku e'. Te yoo iin ndaa' kujit' xto'o' e', te ña jaan' nduu' Jesucristo, te xiin' nda'a' ña jaan' ni xa'a' Ndiosí sakuu' ña'a', te suvi' tu a' taxi' kivi' ñu'u' e'.

⁷ Te ndisu süu' sakuu' ne ndikun' ichi' Jesús xiin' e' xini' ña ndixa' jaan', sakan' ña sava nja ndii, ni kaan nja ña ni xaka'nu' nja ndiosí saka jaan', te ndee vitin, xa'a' a' ña itja' inj' nja ndii, kij' xixi' nja ndeij', ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan' ndii, xanini nja ña xa ni tivi' nja. ⁸ Ndisu ña natiin' Ndiosí yoo' ndii, süu' kuenta ndee nuu' ña xaxij' e' nduu' a', uun ndee nuu' ña xaxij' e'. Ni ndee süu' ne ka'nu' ka' nduu' e' xa'a' a' ña xaxij' e' iin nuu' ña xaxij', uun ni ndee süu' ne nda'vi so'o' nduu' e' xa'a' a' ña xaxij' e'.

⁹ Ndisu koto' ndo', koto' ka sakoyó ndo' ne itja' inj' nuu' ichi' Ndiosí nuu' kuachi' xiin' ña yoo ndiká ndo' te xixi' ndo' ndee ka' nuu' ña xaxij' jaan'. ¹⁰ Sakan'

ñā sãã e' kuenta ndii, naa' iin ndo'ó, ne xā xini xa'a' ñā xaxi' jaan' ku'un te kuxi ndo' a tixin yukun' ndiosí saka jaan', te na'in nda'a' iin ne ta'an' e', ne itja' ini xini Jesús, ndo'ó ndii, kuein' ka'an tu nimá ne jaan' kuxi nja ñā ni nasoko' ne yivi' jaan' tee' ndee xanini nja ñā vā'a sãã nja ñā jaan'. ¹¹ Sakan' na xa'a' a ñā xini ndo'ó ñā kōo' a xaa' a sãã e' ñā jaan' ndii, xiin' ñā jaan' sakan' ndo' ne itja' ini xini Cristo, ne ni xi'i tu a xa'a'. ¹² Sakan' na kuui' kij' xaa' ndo' ñā jaan' ndii, satuxu'vi ndo' nimá ne itja' ñā ini xini Jesús, sakan' ñā xiin' ñā xaa' ndo' jaan' ni tuu ne jaan' ndii, ni xaa' nja kuach'i, te ndee naa xiin' mji' Jesucristo xaa' ndo' kuach'i. ¹³ Sakan' na kuui', naa' xa'a' ñā xixi' i ndei' jaan' te xaa' inga ne ta'an' i kuach'i ndii, kōo' kivi' kuxi ka i ndei' ñā ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan', te sãã ka ne ta'an' i jaan' kuach'i jaan' xa'a' ñā kuu' yu'u.

9

Ka'an Pablo ñā nduu' ra te ni tianu' Jesús sania'á ichi' a

¹ Xini ndo'ó ñā kumi' yu'u ndei' te sãã i naa xaa' inga te ndikun' ichi' Jesús, te xini tu ndo' ñā nduu' i te tianu' a sania'á ichi' a, te xini ni tu ndo' ñā ni xini nduchi' nuu' i Jesús, ñā nduu' xto'ó e', te nduu' ndo'ó kuenta a xa'a' ñā ni ka'an i tu'un a nuu' ndo'. ² Naa' süu' te tianu' a sania'á ichi' a nduu' i nuu' tuku ne yivi' ndii, süv' xna'a' nduu' i nuu' ndo'ó, sakan' ñā ni sananduu' i ndo'ó kuenta a, te xiin' ñā jaan' kuv' kuni ne yivi' ndii, süv' nduu' i.

³ Ñā yo'ó' ka'an i xiin' ne kanja'a xiin' i: ⁴ Xata'an tu ñā tax' ndo'ó ñā kaxi' ndu'u xiin' ñā ko'ó ndu xa'a' chuun ñā xaa' ndu. ⁵ Xata'an tu ñā naka ndu iin ñā'a' xika' ichi' Jesús te kunduu' a' ñā' si'i' ndu, te kaka a' xiin' ndu

naa xaa' tuku te ni tianu' Jesús sania'á ichi' a, xiin' naa xaa' ñāni mji' xto'ó e', xiin' naa xaa' Pedro. ⁶ ¿Ñáá yu'u xiin' Bernabé kujti' kun' a sachuun' tuku nuu' chuun te kutjaku ndu? ⁷ Kōo' ndee iin te xiin' xiku'un ya'vi' xiin' xu'un' mji' ra xa'a' chuun ñā xaa' ra. Te kōo' ndee iin te chi'i' uva te xaxi' ra nduu' a, te sakan' tu kōo' ndee iin te kumi' mbee te xi'i' ra lechin ri'.

⁸ Te kani'ni ndo' naa' yu'u kujti' ka'an sakan'. Kuach'i ndii sakan' tu ka'an tu'un ndei' Ndiosí. ⁹ Sakan' ñā tu'un ndei', ñā ni ke'i Moisés jaan', ka'an ndii: "Chü'un ndo' tindaa' yu'u' toro kij' sakoyó ri' ndikin' trigo." Sakan' kachi a. Te kij' ka'an Ndiosí sakan' ndii, süu' xa'a' ti' jaan' kujti' ndi'ni a, ¹⁰ süu' jaan' ndii xa'a' yoo' ndi'ni a, kuach'i ndii xa'a' yoo' ni ke'i tu'un jaan'. Sakan' ñā te ta'vi' ñu'u' xiin' te sakoyó ndikin' trigo jaan' ndii, xaa' ra chuun jaan' xa'a' a ñā ndiatu' ini ra ñā natijn ra ñā savi', ñā xata'an natijn ra xa'a' chuun jaan'. ¹¹ Xa'a' a ñā ndu'u ni chi'i' tikin' ñā nduu' tu'un Ndiosí nimá ndo' ndii, ¿ñáá xata'an ñā tax' ndo'ó ñā kutjaku ndu? ¹² Naa' tuku te yivi' tax' ndo'ó ñā tiaku ra ndii, sãã ka vi' tu kuni a ñā sãã ndo' sakan' xa'a' ndu'u.

Ndisu ndu'u ndii, tia'an kakan ndu'u a nuu' ndo', süu' jaan' ndii sakuu' a kundieni ndu, te sakan' ndee iin ñā'a' viku'ita'nu nuu' ñā ka'an ndoso' ndu tu'un va'a xa'a' Cristo. ¹³ Xini ndo'ó ñā te xachuun' tixin yukun' ka'nu' ndii, xa' ñā yoo tixin yukun' jaan' xixi' ra chaa' a, te te xachuun' mii' nasoko' ra kiti' nuu' Ndiosí ndii, xixi' ra chaa' ndei' ri'. ¹⁴ Te sakan' tu ni ka'an chuun' xto'ó e' Jesús ñā ne sania'á tu'un va'a ndii, na kutjaku nja xiin' chuun jaan'. Sakan' ni kachi a. ¹⁵ Ndisu ndee iin ichi' tia'an kakan i ndee iin ñā'a' nuu' ndo' ñā kutjaku i, ni

ndeɛ süu' ke'i j ña yo' o' nuu' ndo' sakan' ña kuní j ña samaní' ndo' yu'u ña jaan'. Ndeɛ va'a ka kuví j te sakan' ña kendaraa' ndo' ña sakutu' nimá j ña kí'in' j xu'un' nda'a' ndo'. ¹⁶ Sakan' ña nuu' yu'u ndii, ña ka'an ndoso' j tu'un va'a ndii, süu' iin ña sachíe xiin' mií' mji' nduu' a, kuachi ndii Ndiosí n j tjanu' yu'u ña kuní a saa e, sakan' ña nda'vi va kuu' j naa' ka'an ndoso' e. ¹⁷ Sakan' na kuí' naa' xaa' j ña yo' o' xa'a' ña kuní mií' j ndii, xata'an ña natijn j iin ña maní', ndisu naa' xaa' e' xa'a' a ña n j tjachuun' Ndiosí yu'u ndii, koo' a kuví saa j. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na koo' a kuví kí'in xachi' j, süu' jaan' ndii ña maní' ña natijn yu'u ndii, nduu' a ña sakutu' nimá j ña kí'in' j xu'un' nda'a' ndo' xa'a' ña ka'an ndoso' j tu'un va'a xa'a' Cristo nuu' ndo'. Sakan' ña xikán j ña kutjaku j nuu' ndo' tee' ndee kandeí' saa j ña jaan' xa'a' a ña ka'an ndoso' j tu'un va'a jaan' nuu' ndo'.

¹⁹ Xa'a' a ña xiko' ni'i' ndee iin ne yivi' yu'u ndii, yoo ndiká j te kaka nuu' j nuu' sakuu' ne yivi', sakan' te kua'a' ka ne yivi' kandixa' Cristo saa j. ²⁰ Kij' ndu'u' j tein ne ta'an j, ne judío ndii, kuu' j ndee naa ne jaan' te natijn nja ichi' Jesús. Te kij' ndu'u' j tein ne xika' saa ka'an chuun' tu'un ndeí' Ndiosí ndii, tee' ndee xika' yu'u saa ka'an tu'un ndeí' jaan' ndii, kuu' j ndee naa ne jaan' te kuví natijn nja ichi' Jesús. ²¹ Te sakan' tu xaa' j kij' ndu'u' j tein ne xika' saa ka'an tu'un ndeí' jaan' ndii, kuu' j ndee naa ne jaan' te natijn nja ichi' Jesús. Tee' ndee xaa' j sakan', ndisu xika' j saa ka'an chuun' tu'un ndeí' Ndiosí xa'a' a ña xika' j saa ka'an chuun' Cristo. ²² Te sakan' tu xaa' j kij' ndu'u' j tein ne itja' ini nuu' ichi' Jesús ndii, kuu' j ndee naa ne jaan' te kua'nu nja nuu' ichi' Jesús. Sakan' na kuí' sakuu' ña

jaan' xaa' j xa'a' sakuu' ne yivi' te natijn sava nja ichi' Jesús. ²³ Te sakuu' ña jaan' xaa' j xa'a' tu'un va'a jaan' te kuu' kua'a' ka ne yivi' ini kuní Jesús, te keta va'a j xiin' tu'un va'a jaan'.

²⁴ Xini ndo' ña kij' katjn ta'an' ne yivi' taxta'an' nja ndii, sakuu' nja kuní a taxta'an', ndisu iin ndaa' kuí' nja kanando. Xa'a' a jaan' na kuní a ña kuí' n j ndo' nuu' ichi' Jesús ndee naa ne taxta'an' jaan', te kuví kanando ndo' ña taxí Ndiosí. ²⁵ Sakan' tu te yivi', te sakoo' tu'va xiin' mií', te katjn ta'an' ra ndii, sando'o' xiin' mií' xava'a ra. Te corona, ña katjn ta'an' ra xa'a' jaan' ndii, iin kaní' te tivi' a, ndisu naa' kuí' n j ndo' nuu' ichi' Jesús ndii, natijn ndo' iin corona ña koo' kivi' tivi'. ²⁶ Xa'a' a jaan' na yu'u ndii, kua'an ndaku j nuu' ichi' Ndiosí, te süu' ndava' nianí j, n j ndee kunta'an' j xiin' ña ndiva'a naa xaa' ne xatia iki' nda'a' nja tein tachi'. ²⁷ Süu' jaan' ndii sando'o' j ñu'u' ndeí' j te tiin' ndije' e, te saxinú a ña kuní Ndiosí, saa' iin kij' ndoo' kui'e j so'o' ndi'i' kij' ndi' j ka'an ndoso' j tu'un a nuu' inga ne yivi'.

10

Ka'an Pablo ña vä'a saka'nu' e' ndiosí saka

¹ Ñani ta'an' maní' j, kuní j ña nandosó' ndo' ña ne xii' yata' ndu ndii, n j ni' ichi' iin viko' nuu' nja nia'á ña'a' a mií' kua'an nja, te n j xka'ndia nja miji kua'a. ² Te sakuu' ne jaan' ndii, ndee naa n j chichi nja kuenta Ndiosí xiin' viko' jaan', xiin' tikui miji jaan', te n j ko'ni nja tixin ña ka'an chuun' Moisés. ³ Te sakuu' tu nja n j xixi ña xaxi', ña n j taxí Ndiosí. ⁴ Te sakan' n j tu, sakuu' nja n j xij' tikui, te n j taxí Ndiosí, te yuu' mií' n j kije' tikui jaan' ndii, ndee naa mji' Jesucristo nduu' a, te n j ndikun ña'a' a mií' ka kua'an nja.

5 Ndisu yatin' sakuu' nja ndii, ni xtanj Ndiosi na ni xaa nja, xa'a' a jaan' na ni xi'i nja mii' ichi kaa' jaan'.

6 Te sakuu' na jaan' ni xka'ndia te sakuni' a yoo' na va'a ndioo' inji e' xa'a' naa ni xaa ne jaan'. 7 Kunduu' ndo' ne xaka'nu' ndiosí saka naa ni xaa sava ne jaan', naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Ni xikundiee ne yivi' jaan', te ni xixi nja, te ni xi'i tu nja vino, ikan' te ni xa'a' nja kusii' inji nja nuu' ndiosí saka jaan'", kachi a. 8 Sakan' na va'a koo' musa e' naa ni xaa sava ne jaan', te xa'a' a jaan' na ni xi'i oko uní mii' nja jin ndaa' kujiti' kivi'. 9 Te sakan' tu va'a koto kua'a e' Ndiosi xto'o' e' naa ni xaa sava ne jaan', te ni xaxi' na'a' koo', te ni xi'i nja. 10 Te ka'an i'ni tu e' xiin' Ndiosi naa ni xaa sava ne jaan', te ni xa'ni' na'a' ángele, na kumi' ndiee' te xa'ni' a ne yivi'.

11 Te sakuu' na jaan' ni xka'ndia xiin' ne jaan' te sakuni' a yoo', te saa e' naa ni xaa ne jaan'. Te yoso' a nuu' tutu' Ndiosi te sania'a a yoo', ne ndiee' kivi' so'o' ndi'i vitin. 12 Xa'a' a jaan' na yoo ka tuu na ita' ni'i nja nuu' ichi' Ndiosi ndii, na koto xiin' mii' nja saa' jin kiji' te saa nja kuachi. 13 Sakuu' na xito' kua'a na ndo'o' ndo'ó ndii, jin kachi ndo'o' tu sakuu' ne yivi' a. Ndisu Ndiosi ndii, xachuun' ndaku a, sakan' na taxí a na koto kua'a na kinj ndo'ó ya'a ka te sakan' na kuvj kundieni ndo'. Süu' jaan' ndii taxí tu a ndiee' ndo' te kuvj ke'a va'a ndo' nuu' na xito' kua'a jaan'.

14 Ne ta'an' manj i, xa'a' a jaan' na kuu' kunu' ndo' nuu' na nduu' ndiosí saka jaan'. 15 Ka'an i xiin' ndo' ndee naa ne xa naá nimá, te kuvj saa ndo' kuenta naa' va'a yoo na ka'an i xiin' ndo' jaan'. 16 Kij' xi'i' i'in e' sie vino, te taxi' e' na chindani Ndiosi xa'a' a na ni sañu'u' a yoo' ndii, jin ndaa'

nanduu' e' xiin' Cristo xiin' ni' a. Te sakan' tu kij' xixi' i'in e' sie xita' va' a ndii, jin ndaa' nanduu' e' xiin' nu'u' nde'i a. 17 Tee' ndee kua'a' e' ndii, jin ndaa' kujiti' xita' va'a xixi' sakuu' e', xa'a' a jaan' na jin ndaa' nanduu' e'.

18 Saa ndo' kuenta saa xaa' a xiin' te vi'e Israel, te xixi' nde'i na nasoko' ne yivi' nuu' Ndiosi ndii, jin ndaa' nduu' ra xiin' mii' nasoko' ra kiti' jaan'. 19 Te süu' ka'an i na yoo ndiee' ndiosí saka. Te süu' ka'an tu i na ndiaa ya'vi' nde'i na nasoko' ne yivi' nuu' a. 20 Sakan' nduu' a, kuachi ndii, kij' nasoko' ne tuku' jaan' ndii, nuu' na ndiva'a nasoko' nja te süu' nuu' Ndiosi xaa' nja a, te künj na nduin ndo' xiin' na ndiva'a jaan'. 21 Sakan' na va'a ko'o' e' vino jaan' kuenta xto'o' e' Jesús, te ko'o' tu e' ra' kuenta na ndiva'a jaan'. Te va'a tu na kuvj e' sie xita' va'a jaan' kuenta Jesús, te kuvj tu e' e kuenta na ndiva'a jaan'. 22 Naá xini ndo' na sataña'a' e' xto'o' e' Ndiosi, te sakuiñu a yoo' kij' xaa' e' sakan'? Naá nakuitá yoo' xiin' na jaan', tuu ndo'?

Kundi'ni e' xa'a' na va'a inga ne yivi'

23 "Sakuu' nuu' a kuvj saa i", kachi ne yivi', ndisu süu' sakuu' a nduu' na chindiee' yoo'. "Sakuu' nuu' a kuvj saa i", kachi nja, ndisu va'a taxí e' na viko ni'i' ndee jin na'a' jaan' yoo'. 24 Na kundini e' xa'a' na va'a mii' kujiti' e', süu' jaan' ndii, na kundini e' xa'a' na va'a inga ne yivi'. 25 Kuxj ndo' ndee ka nde'i na ke'vi mii' ke'vi nde'i, te künj a ndatu'un' ndo' mii' ni kixin a te kundini ndo'. 26 Sakan' na na'a' xto'o' e' Ndiosi nduu' kanii' jin yivi' xiin' sakuu' na yoo nuu' a.

27 Naa' kana' jin ne nduu' ne ndikun ichi' Jesús ndo'ó vi'e nja te kuvj ndo' ndii, kuvj ku'un ndo' naa' kuni ku'un ndo', te kuvj ndo'

ndee ka ña kañi nja nuu' ndo'. Te kuni a ndatu'un' ndo' mii' ni kixin a te kundj'ni ndo'. ²⁸ Ndisu naa' ka'an jin te yivi' xiin' ndo' ndii: "Ndej' kaa' ndii, ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka nduu' a." Naa' sakan' ndii, kuxi ndo' a xa'a' ña va'a te ni ka'an sakan', te kundj'ni ra. ²⁹ Kij' ka'an i sakan' ndii, ka'an i xa'a' ña kundj'ni inga te yivi', süu' xa'a' ña kundj'ni ndo'ó.

Kuein' ndatu'un' sava ndo'ó yu'u ndii: "¿Ndichun na kuni a ña ka'nu inji yu'u nuu' ña yoo ndiká i kuxi i xa'a' ña ndi'ni inga ne yivi'?" ³⁰ Naa' taxi' i ña chindani Ndiosí xa'a' ña xaxi' i ndii, ¿ndichun na tiin' kuachi ne yivi' yu'u xa'a' a?" Kuein' sakan' kachi sava ndo'. ³¹ Va'a, naa' xixi' ndo', uun naa' xi'i' ndo', uun naa' xaa' ndo' ndee ka tuku nuu' ña'a ndii, saa va'a ndo' a te natijn Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'. ³² Va'a naa' saka'ni ndo' ne yivi' te saa nja kuachi nuu' Ndiosí, ni ndee ne judío, ni ndee ne tuku, ni ndee ne nakayá xa'a' Jesús xiin' e'. ³³ Sakan' tu yu'u ndii, sakuu' ña xaa' i ndii, xaa' e te sakuatia' i ne yivi', sakan' ña nduku' i ña va'a mii' kujti' j, süu' jaan' ndii nduku' tu i ña va'a inga ne yivi' te natijn nja Jesús, te kaku nja nuu' kuachi nja.

11

¹ Saa ndo' naa xaa' yu'u ña xaa' i naa xaa' Cristo.

Saa kuni a kuu e' mii' nakayá e' xa'a' Jesús

² Ñani ta'an' i, ka'an va'a i xa'a' ndo' sakan' ña naka'an' ndo' xa'a' i saa kivi', te taxa'a ndo' ña ni sania'á i ndo'ó saa nii' ni ka'an e xiin' ndo'. ³ Te vitin ndii, kuni i ña kundani ndo' ña Cristo nduu' ndee naa xini' sakuu' te yivi', te te yivi' nduu' ndee naa xini' ña' si'i' ra, te Ndiosí nduu' ndee naa xini' Cristo. ⁴ Te sakuu' te yivi', naa' tisa'ví ra xini' ra kij' ka'an ra

xiin' Ndiosí, uun kij' ka'an tiakú ra tu'un ña ni taxi a nuu' ra ndii, xito' ka'nu' ra Cristo, ña nduu' ndee naa xini' ra jaan' kij' xaa' ra sakan'. ⁵ Ndisu naa' tisa'ví jin ña'a' xini' a kij' ka'an a' xiin' Ndiosí, uun kij' ka'an a' tiakú a' tu'un ña ni taxi a nuu' a' ndii, xito' ka'nu' a' jii' a', te nduu' ndee naa xini' a'. Sakan' ña nduu' a' ndee naa jin ña' ni kije ti'e' xini'. ⁶ Naa' tisa'ví jin ña'a' xini' a' ndii, ndee chaa' ka na ka'ndja a' jxi' xini' a' jaan'. Ndisu naa' ka'an' nuu' a' ña ka'ndja a' jxi' xini' a' jaan', uun ña kije ti'e' xini' a' ndii, ndee chaa' ka na tisa'ví a' xini' a'. ⁷ Te te yivi' ndii, kuni a ña tisa'ví ra xini' ra, kuachi ndii, ni xa'a' ña'a' Ndiosí saa kaa' mii' a' xiin' saa ndatun' a. Ndisu ña'a' nduu' ña' ndatun' ka ni keta inji tiaa. ⁸ Kuachi ndii, ni keta tiaa inji ña'a' ña nuu', süu' jaan' ndii ña'a' ni keta inji tiaa ña nuu'. ⁹ Te sakan' tu ni xa'a' Ndiosí tiaa jaan' xa'a' ña va'a ña'a' jaan', süu' jaan' ndii ni xa'a' a ña'a' jaan' xa'a' ña va'a tiaa jaan'. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kuni a ña tisa'ví ña'a' xini' a', te nia'a a' ña ki'in' ka'nu' a' tiaa xiin' ña ki'in' ka'nu' a' ángele.

¹¹ Ndisu ni chituni xt'o' e' Ndiosí ña k'o' tiaa naa' k'o' ña'a' ni ndee k'o' tu ña'a' naa' k'o' tiaa. ¹² Kuachi ndii, te' ndee ña ndaku nduu' a ña ña'a' ndii, ni keta a' inji tiaa te nuu', ndisu ña ndaku nduu' tu a ña ña'a' sakaku' te yivi'. Te ndii, sakuu' e' kuaxi nda'a' Ndiosí.

¹³ Mii' ndo'ó kuvj natava' kuenta naa' va'a ka ña tisa'ví ña'a' xini' nja te ka'an nja xiin' Ndiosí. ¹⁴ Xini' ndo' saa ndiee' yoo' ña jin ña ka'an nuu' nduu' a nuu' te yivi' ña sakuu' nuu' ra jxi' xini' ra. ¹⁵ Te ndisu ña'a' ndii, jin ña va'a nduu' a nuu' a' ña sakuu' nuu' a' jxi' xini' a', te nduu' tu a ña ndatun' a', kuachi ndii jxi' xini' a' jaan' tisa'ví xini' a'. ¹⁶ Naa' yoo ka kuni kuu kuento xa'a' ña kaa' ndii, kuni a kundani nja ña ña kaa' nduu' ña

xi xaá ndu'u xiin' ne nakayá xa'a' Jesús xiin' e' mii' ka.

Kani kuento Pablo ne yivi', ne vā'a xaa' kii' xixi' nīa kuenta Jesús

17 Ña kuni ke'j i vitin ndii, küvi ka'an va'a i xa'a' ndo', sakan' ña kii' nakayá ndo' xa'a' Jesús ndii, kuni a ña chindjee' a ndo'ó, ndisu süu' sakan' nduu' a xiin' ndo', süu' jaan' ndii sativi' ndi'i a ndo'ó. 18 Sakan' ña, ña nuu' ña kuni ka'an i xiin' ndo' ndii, xini i kuento ña nata'vi' ta'an' ndo' kii' nakayá ndo', te xanini yu'u ndii, ña ndixa' nduu' a. 19 Kuachj ndii kuni vi' a ña nata'vi' ta'an' ndo'ó te kuvj kuni ndo' yoo nduu' xna'a ne xika' va'a ichi' Jesús xtun, kachi ndo'. 20 Te kii' nakayá ndo' xixi' ndo' kuenta ña xaxi' xakuaa' ña ni xixi' Jesús ndii, süu' xaa' va'a ndo' a. 21 Sakan' ña xixi' inga' ndo' a, süu' jaan' ndii i'in ndo' xixi' a ama'a ka kuni mii' ndo', te inga' ndo' xi'i soko, te inga' tuku ndo' saxini xiin' mii'. 22 Te kii' xaa' ndo' sakan' ndii, saka'an' ndo' ne nda'vi kuu', te xito' ka'nu' tu ndo' inga' ne nakayá xa'a' Jesús. Naa' kuni kuxi' ndo', te kuni ko'o tu ndo' ndii, va'a ka na vi'e ndo' saa ndo' ña jaan'. ¿Ñaa' xanini ndo' ña ka'an va'a i xa'a' ndo' xa'a' ña jaan'? Kuäsa' xachi' sakan' ran'.

Ka'an Pablo saa kuni a kuxi e' kuenta Jesús

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

23 Kuachj ndii ña yo'o' nduu' ña ni taxj mii' xto'o' e' nda'a' yu'u, te yu'u tuku saya'a a nuu' ndo'ó. Ña nuu, kii' ni sanakua'a te yivi' xto'o' e' Jesús jaan' ndii, ni ki'in a iin xita' va'a, 24 te kii' ndi'i ni taxj a ña chindani Ndiosí xa'a' a ndii, ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxj ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'an a xiin' ra' ndii: "Ki'in ndo' a te kuxj ndo', ña yo'o' nduu' nu'u' nde'i i ña xito' kuvj xa'a' ña va'a

ndo'ó. Sakan' na ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, na saa ndo' ña kaa' naka'an' ndo' ña ni xi'i i xa'a' ndo'", ni kachj a.

25 Iin kachi ni xaa' tu a kii' ndi'i ni xixi' a xakuaa' jaan' xiin' te jaan' ndii, ni ki'in a iin copa vino, te ni ka'an a ndii: "Te' naá tixin ña yo'o' nduu' nii' j, te xiin' ña kaa' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' ndo'. Sakan' na ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, i'in ichi' kii' xaa' ndo' ña kaa' ndii, na saa ndo' a naka'an' ndo' ña ni xi'i i xa'a' ndo'", ni kachj a.

26 Sakan' na kuii' ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, i'in ichi' kii' xixi' ndo' xita' va'a kaa', te xi'i' ndo' vino kaa' ndii, xa'a' ña ni xi'i xto'o' e' Jesús xa'a' kuachj e' sanaka'an' ta'an' ndo' ndee nandiko' tukuu' a.

Kündi'i e' xiin' ña xixi' e' kuenta Jesús

27 Xa'a' a jaan' na yoo ka xixi' xita' va'a jaan', uun xi'i' nīa vino jaan', te iin ka'nu' nīa a ndii, kuachj xaa' nīa xa'a' a ña xandi'i' nīa xiin' nu'u' nde'i xto'o' e' xiin' nii' a. 28 Sakan' na kuii' kuni a ña nata'va' i'in ndo' kuenta saa ita' ndo' nuu' ichi' Jesús ña kuni ka kuxi' ndo' xita' va'a xiin' ña ko'o' ndo' vino jaan'. 29 Sakan' ña naa' tiin' ka'nu' ndo' nu'u' nde'i Jesús jaan' xiin' nii' a kii' xixi' ndo' xita' va'a te xi'i' ndo' vino jaan' ndii, ña sando'o' Ndiosí ndo'ó nduku' ndo' kii' xaa' ndo' sakan'. 30 Xa'a' a jaan' na kua'a' va' ndo' kuni kuvj, te kua'a' tu ndo' ni kuvjta va, te kua'a' ni tu ndo' xa' ni xi'i. 31 Naa' xi'na' ka nata'va' e' kuenta saa ita' e' nuu' ichi' Jesús ndii, sando'o' Ndiosí yoo'. 32 Ndisu nata'va' xto'o' e' Ndiosí kuachj e', te taxi' a tundo'o' ndo'o' e' te kundani e', sakan' te katun' a yoo ndee naa xaa' a xiin' ne yivi' ne nduu' kuenta iin yivi'.

³³ Ñañi ta'an' manj' i, sakan' na kuu' kii' nakaya' ndo' te kuxi ndo' kuenta Jesús ndii, ndiatu' ndo' nde'e nakaya' sakuu' ne ta'an' ndo' te kuxi ndo' a. ³⁴ Xa'a' a jaan' na, naa' xi'i sava' ndo' soko ndii, va'a ka' vi'e ndo' kuxi ndo' te tãxi Ndiosí tundo'o' kundo'o' ndo' xa'a' ña' va'a ña' xaa' ndo' mii' nakaya' ndo'. Te tuku' nuu' ña'a' ndii, nde'e kii' xaa' i mii' ndiee' ndo', te ndasava'a' e'.

12

Kumi' yoo' ña' chuun va' ña' xaxa' Ndiosí nuu' e'

¹ Ñañi ta'an' i, kuni' yu'u' ña' kundanj' kaxi' ndo' xa'a' ña' chuun va' ña' xaxa' Espíritu Santo nuu' e'. ² Xini' ndo'ó ña' kii' ti'a'an' kundu' ndo' ne xini' yoo' Ndiosí ndixá ndii, ni xika' sana' ndo' nde'e naa' ne kui'e' nuu' ña' kuu' ña' xaka' nu' ndo' ndiosí saka' ña' kúvi' ka'an'. ³ Sakan' na kuu' kuni' i ña' kundanj' ndo' ña' kōo' nde'e jin' ne yivi' kúvi' sanacha'an' Jesús xiin' ña' ndiee' Espíritu Santo. Te kōo' tu' nde'e jin' ne yivi' kúvi' ka'an' ndii, Jesús nduu' xto'o' nuu' sakuu' ña'a', naa' kōo' ña' ndiee' Espíritu Santo kumi' nja'.

⁴ Yoo' ki'in' nuu' ña' chuun va' te kúvi' saa' e' chuun Ndiosí, ndisu' jin' ndaa' Espíritu Santo nduu' ña' xaxa' i'in' ña' jaan'. ⁵ Te yoo' ki'in' tu' nuu' saa' sachuun' e' nuu' Ndiosí, ndisu' jin' ndaa' xto'o' e' nduu' ña' xika' nuu' i'in' e' nuu'. ⁶ Te sakan' tu' yoo' ki'in' nuu' saa' nia'a' Ndiosí ndiee' a' xiin' nda'a' yoo', ndisu' jin' ndaa' Ndiosí nduu' ña' xaa' sakuu' ña' jaan'. ⁷ Ndisu' Ndiosí nduu' ña' xaxa' i'in' ña' chuun va' jaan' xiin' ña' ndiee' Espíritu Santo xa'a' ña' va'a' sakuu' e'. ⁸ Xiin' ña' ndiee' Espíritu Santo ña' xaxa' a' nuu' sava' e' ña' ka'an' e' tu'un' ndichi, te xiin' ña' jaan' tu' ka'an' sava' e' ña' xini' tuni' mii' kúti' Ndiosí. ⁹ Te xiin' ña' ndiee' Espíritu Santo ña' xaxa' a' nuu'

sava' e' natiin' e' ña' ini' xava'a' e' xini' e' Ndiosí, te xiin' ña' jaan' tu' kúvi' sanda'a' sava' e' ne kuni' kúvi. ¹⁰ Te xiin' ña' jaan' tu' kúvi' saa' sava' e' chuun ka' nu' koo' chukuu', te xiin' ña' jaan' tu' kúvi' ka'an' tiakú sava' e' tu'un' ña' natiin' e' nuu' Ndiosí, te xiin' ña' jaan' ni' tu' kúvi' nakuni' sava' e' ndee' nuu' espíritu kumi' i'in' ne yivi', te xiin' ña' jaan' tu' kúvi' ka'an' sava' e' tuku' nuu' tu'un' ña' xini' e', te xiin' ña' jaan' tu' kúvi' sanakuachi' sava' e' tuku' tu'un' ña' ni' ka'an' ne jaan'. ¹¹ Ndisu' sakuu' nuu' ña' jaan' ndii, jin' ndaa' Espíritu Santo nduu' ña' xaxa' a', te i'in' ña' jaan' xaxa' a' nuu' i'in' e' saa' kuni' mii' a'.

Jin' ndaa' nduu' e' xa'a' a' ña' nduu' e' kuenta Jesús

¹² Kuachi' ndii, naa' kuu' ñu'u' nde'i' e' ndii, tee' ndee' kua'a' xaan' ñu'u' ta'an' a' ndii, jin' ndaa' ñu'u' nde'i' nduu' a'. Sakan' tu' nduu' a' xiin' yoo', ne nduu' kuenta Jesús ndii, jin' ndaa' nduu' e' xiin' a'. ¹³ Te sakuu' yoo' ndii, ni' chichi' e' kuenta Jesús xiin' ña' ndiee' jin' ndaa' Espíritu Santo, te jin' ndaa' ni' nandu'u' e'. Kōo' a' xaa' naa' ne judío nduu' e', uun' naa' ne tuku' nduu' e', uun' naa' xiko' ni'i' jin' xto'o' yoo', uun' naa' ne xika' ndiká nduu' e' ndii, jin' ndaa' Espíritu Santo ni' natijin' e'.

¹⁴ Te siin' tuku' ndii, sakan' tu' ñu'u' nde'i' e' ndii, süu' jin' ndaa' tu'un' kúti' kuu' a', süu' jaan' ndii kua'a' ya'a' tu'un' kuu' a'. ¹⁵ Naa' sakan' te ka'an' jin' xa'a' e' ndii: "Xa'a' a' ña' süu' nda'a' nduu' i' ndii, süu' kuenta ñu'u' nde'i' nduu' i'", süu' xa'a' a' jaan' na nduu' xna'a' xa'a' jaan' kuenta ñu'u' nde'i' e'. ¹⁶ Te naa' ka'an' jin' so'o' e' ndii: "Xa'a' a' ña' süu' nduchi' nuu' nduu' i' ndii, süu' kuenta ñu'u' nde'i' nduu' i'", süu' xa'a' a' jaan' na nduu' xna'a' so'o' e' jaan' kuenta ñu'u' nde'i' e'. ¹⁷ Naa' sakan' te saa' kua'an' jin' e' kundu'u' nduchi' nuu' e' ndii, küvi'

kuní so'ó e', te naa' sakan' te saa kua'an iin' e' kunduu so'ó e' ndii, küvi ta'ni e' xiko. ¹⁸ Ndisu Ndiosí ndii, ni tandiee a i'in tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan' mii' ni xtaní mii' a. ¹⁹ Kuachí ndii, naa' sakan' te iin ndaa' nuu' tu'un' kujiti' kunduu iin kanii' e' ndii, küvi koo ñu'u' nde'i e'. ²⁰ Na ndaku nduu' a ña xini e' ndii, kua'a' ya'a tu'un' kuu' ñu'u' nde'i e', ndisu iin ndaa' ñu'u' nde'i nduu' kanii' a.

²¹ Xa'a' a jaan' na küvi ka'an nduchi' nuu' e' xiin nda'a' e' ndii: "Kuasa' kuni un' nuu' i." Te ni ndee küvi tu' ka'an xini' e' xiin' xa'a' e' ndii: "Kuasa' kuni ndo'ó nuu' i." ²² Süu' jaan' ndii tu'un' ñu'u' nde'i e', ña tiin' kua'a' ka e' ndii, kuni kua'a' ka a, ²³ te tu'un' ñu'u' nde'i e', ña tuu e' ndii, ña xaku ka'nu' nduu' a ndii, ña jaan' nduu' ña tisa'vi va'a ka e', te ña kuni a nia'a e' nuu' ne yivi' ndii, kuni a tisa'vi va'a ka e' ña jaan'. ²⁴ Te tu'un' ñu'u' nde'i e', ña ndatun' ndii, kuni a ña iin ka'nu' kua'a' ña'a' e'. Kuachí ndii xa sakan' ni chituni Ndiosí xa'a' i'in tu'un' a jaan', sakan' te ña xaku ka'nu' ndii, xata'an ña koto ka'nu' ka ña'a' e'. ²⁵ Sakan' te kani ta'an' tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan', süu' jaan' ndii kundí'ni i'in a xa'a' ta'an' a. ²⁶ Te kij' ndo'ó iin tu'un' ñu'u' nde'i e' ndii, sakuu' tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan' ndo'ó xiin' a, te kij' natiin' iin tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' ndii, sakuu' inga tu'un' ñu'u' nde'i e' va'a kuni xiin' a.

²⁷ Sakan' na kuii' sakuu' ndo'ó ndii, kuenta ñu'u' nde'i Cristo nduu' ndo', te i'in ndo' ndii, iin ndaa' tu'un' ñu'u' nde'i a nduu' ndo'. ²⁸ Te mii' nakaya ndo' xa'a' Jesús ndii, ña nuu' ni kuní Ndiosí ña koo te tianu' Jesús sania'á ichi' a, te ña uví ndii, ña koo te ka'an tiakú tu'un' a, te ña uní ndii, ña koo te sania'á ne yivi' tu'un' a, te ni kuní ni tu' a ña koo te xaa' chuun ka'nu' koo' chukuu', te sakan' tu

ni kuní a ña koo te sanda'a ne kuni küvi, te ni kuní ka tu' a ña koo te chindiee' ne yivi', xiin' ña koo te xa'ndia chuun' nuu' ne ndikún ichi' Jesús, xiin' ña koo te ka'an tu'un' ña xini ra. ²⁹ Süu' sakuu' e' nduu' ne ni tianu' Jesús sania'á ichi' a, te ni ndee süu' sakuu' tu' e' nduu' ne ka'an tiakú tu'un' Ndiosí. Süu' sakuu' e' nduu' ne sania'á ne yivi' tu'un' a, te ni ndee süu' sakuu' tu' e' xaa' chuun ka'nu' koo' chukuu', ³⁰ te ni ndee süu' sakuu' tu' e' sanda'a ne kuni küvi. Te sakan' tu' süu' sakuu' e' ka'an tu'un' ña xini e', te ni ndee küvi tu' sanakuachi' sakuu' e' tu'un' jaan'. ³¹ Xa'a' a jaan' na ndee chaa' ka na nduku ndo' ña chuun ña va'a ka. Te yu'u ndii, kuni sania'á i ndo'ó iin ichi' va'a ka.

13

Kuni a ña kundani ta'an' e' saa kuni Ndiosí

¹ Naa' saa e' kuenta ndii, küvi ka'an yu'u ki'in' nuu' tu'un' iin yivi' uun küvi ka'an i ndee tu'un' ña ndatu'un' angele. Ndisu naa' ndani i ne yivi' ndii, ndee naa kaa ña sakaxan' ne yivi' kujiti' nduu' i, uun ndee naa iin ti'e' ña sakaxan' ne yivi' kujiti' nduu' i. ² Te naa' saa tu' e' kuenta ndii, kumi' i ña xaxa' Ndiosí nuu' e', te küvi ka'an tiakú i tu'un' a, te küvi kundani tu' i sakuu' ña yoo si'e ña xini iin ndaa' mii' kujiti' Ndiosí, te kundani tu' i sakuu' nuu' ña'a, te iní kua'a' tu' i xini Ndiosí ndee küvi ka'an chuun' i xiin' iin iku', te ku'un ndia'a a mii' ndu'u' a. Ndisu naa' ndani i ne yivi' ndii, kuasa' kuni xachi' i naa' sakan'. ³ Te naa' saa ka tu' e' kuenta ndii, nata'vi' i sakuu' ña kumi' i, te taxí e' nda'a' ne nda'vi kuu', te sanakua'a xiin' mii' tu' i te koko ñu'u' nde'i i nuu' ñu'u' ndatin. Ndisu naa' ndani i ne yivi' ndii, kuasa' kuni xachi' i na sakan'.

⁴ Kij' ndani xna'a e' ne yivi' ndii, kuie kuu' iní e' xa'a' nja,

te va'a tu nimá e' xini e' nja, te kuása' tu ndasi' nuu' e', te sakan' tu kuása' nuu' e', te sakan' ni tu xächíe xiin' mii' mji' e', ⁵ te kuása' tu mji' kuu' e' xiin' ne yivi', ni ndee kuása' tu nduku' e' ña kuní nuu' mji' kujti' e', ni ndee kuása' ni tu nasaá' yachi' e', te sakan' tu kuása' taxa'a' e' ka'ni' nimá e'; ⁶ te kuása' tu va'a kuni e' kij' xachuun' ndaku ne yivi', süu' jaan' ndii kuation' inji e' kij' xachuun' ndaku ne yivi'. ⁷ Kij' ndani e' ne yivi' ndii, yoo ka'nu' inji e' xa'a' sakuu' ña xaa nja, te inji tu e' kuní e' nja ndee ka' ña ka'an nja, te sakan' tu kundjatu inji e' ña kje'e va'a nja nuu' sakuu' ña'a, te kundjeni tu e' nuu' sakuu' ña xaa' nja xiin' e'.

⁸ Sakan' ña, ña ndani ta'an' e' jaan' xiin' ña ndani Ndiosí yoo' ndii, kjo' kivi' ndi'i' a, ndisu ña ka'an tiakú ne yivi' tu'un Ndiosí, xiin' ña ka'an ne yivi' tu'un ña xini nja, xiin' ña kundaní ne yivi' ña yoo si'e, ña xini mji' kujti' Ndiosí ndii, ndi'j a naá kivi'. ⁹ Kuachí ndii sava kujti' xini e' ña xini tuní Ndiosí vitin, te sava tukú ka'an tiakú e' tu'un a jaan', ¹⁰ ndisu kij' xaa ña kundaní ndi'j e' ña kuní Ndiosí xiin' ña ndjee' a ndii, sakan' te ña sie, ña xini e' jaan' ndii, ndi'j a.

¹¹ Kij' ni nduu' yu'u te lulu ndii, ni ka'an i saa ka'an ne kualí, te ni xaninjí tu i saa xanini ne kualí, te sakan' tu ni xaa kuenta i saa xaa' kuenta ne kualí, ndisu kij' ni xixa i ndii, ni nakoo i ña ni kuu' i saa kuu' ne kualí jaan'. ¹² Vitin ndii küvj kuní kaxi' e' sakan' na xito' e' ndee naa kij' xito' jin ne yivi' nuu' nja nuu' jin yuu' peko kujti', ndisu naá kivi' ndii, kuní nuu' e' sakuu' ña xini Ndiosí. Vitin ndii xini kaxi' i saa xini i Ndiosí, ndisu naá kivi' ndii, kundaní kaxi' i saa kaa' Ndiosí ndee naa xini a yu'u. ¹³ Te sakan' na kuui' vitin ndii, yoo uní ta'an' kujti' ña kjo' kivi' ndi'i', ña nduu' ña inji e' xini e' Ndiosí,

xiin' ña ndiatu' inji xna'a e', xiin' ña ndani e' ne yivi'. Ndisu ña ka'nu' ka tejn uní saa' ña jaan' ndii, ña ndani e' ne yivi' nduu' a jaan'.

14

Saa kuní a kuu' ne ka'an tukú tu'un ña xini nja

¹ Sakan' na kuui' ndee chaa' ka na sanduxa' ndi'ni ndo' xa'a' ña ndani ta'an' ndo', te sakan' tu xa'a' ña chuun ña xaxa' Espiritu Santo nuu' ndo'. Ndisu sanduxa' ndi'ni ka ndo' xa'a' ña ka'an tiakú ndo' tu'un Ndiosí. ² Kuachí ndii, ne ka'an tu'un ña xini nja ndii, xiin' Ndiosí ndatu'un' nja, te süu' xiin' ne nakayá xa'a' Jesús ndatu'un' nja. Sakan' ña kjo' ne yivi' küvj kundaní ña ka'an ne jaan', kuachí ndii ña yoo si'e ña xini mji' kujti' Ndiosí ka'an nja xiin' ña ndjee' Espiritu Santo. ³ Ndisu ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, xiin' ne nakayá xa'a' Jesús ka'an nja te ku'nu' ka ne jaan' nuu' ichi' a, te sandjeni tu ña'a' nja nuu' ichi' a, te sakan' tu te saki'vi' ña'a' nja kij' ndo'o' ne jaan'. ⁴ Te ne ka'an tu'un ña xini nja ndii, mji' kujti' nja chindiee' a te kua'an kua'ne nja nuu' ichi' Ndiosí. Ndisu ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, chindiee' nja ne nakayá xa'a' Jesús te ku'nu' tu ne jaan' nuu' ichi' a. ⁵ Xa'a' a jaan' na kuní yu'u ña ka'an sakuu' ndo'ó tu'un ña xini ndo', ndisu ña kuní ndjee' ka i ndii, ña ka'an tiakú ndo' tu'un Ndiosí. Sakan' ña, ña va'a ka' nduu' a jaan' te sakan' ña ka'an e' tukú tu'un ña xini e' kij' kjo' ne sanakuachi' ña ka'an e' jaan', te chindiee' a ne nakayá xa'a' Jesús.

⁶ Nani ta'an' i, saa e' kuenta ndii, ku'un i mii' ndiee' ndo' te ka'an ndoso' i nuu' ndo' xiin' tu'un ña xini ndo' ndii, kuása' chindiee' xachi' a ndo'ó. Ndisu

naa' ka'an i xiin' ndo' xiin' ña sat-uví Ndiosí nuu' i, uun naa' ka'an i xiin' ndo' xiin' ña xini tuni ña xini mii' kuñti' Ndiosí, uun naa' ka'an i xiin' ndo' xiin' ña ka'an tiakú i tu'un Ndiosí, uun naa' ka'an i xiin' ndo' xiin' ña ndixá xa'a' Jesús, ña jaan' ndii, chindiee' a ndo'ó. ⁷ Naa kuu' tun' yoo' xiin' ñuu' ndii, kuví nakuní e' ndee nuu' yaa ka'an i'in a naa' iin ndaa' nduu' ndusu a. ⁸ Te naa' tiví kaxi' iin te xíin' ndachuun', tun' nichí' kii' kua'an ra mii' yoo ñu'u ndii, ndee iin te xíin' ra sáko'o' tu'va xiin' mii' te kunta'an ra. ⁹ Sakan' tu' xka'ndia naa' ka'an ndo'ó iin tu'un ña kōo' kundani, ¿saa kuví kundani ne yivi' yoo' nduu' a ka'an ndo'? Ndee naa xiin' tachi' kuñti' ka'an ndo'. ¹⁰ Xini e' ndii, yoo kua'a' nuu' tu'un iin yivi', te sakuu' ña jaan' ndii, xa yoo xa yoo ndusu xa'a' i'in a. ¹¹ Ndisu naa' xini yu'u ndee ña kuni kachi tu'un jaan' ndii, ndee naa te tuku' kunduu' i nuu' ne ka'an tu'un jaan', te ne jaan' ndii, ndee naa ne tuku' kunduu' ña nuu' i xa'a' ña kundani i tu'un ña ka'an ña. ¹² Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, xa'a' ña xikán va iní ndo' chuun ña xaxa' Espíritu Santo nuu' e' ndii, kakan va tu' iní ndo' te kumi' ndo' kua'a' ka ña chindiee' ne nakayá xa'a' Jesús te kua'nu ká ndo' nuu' ichi' a.

¹³ Xa'a' a jaan' na yoo ka ka'an tu'un ña xini ña jaan' ndii, na kakan ña ña xini tuni nuu' Ndiosí, te kuví sanakuachi' ña tu'un jaan' kii' ka'an ña a. ¹⁴ Kuachí ndii, naa' ka'an yu'u xiin' Ndiosí xiin' tu'un ña xini i ndii, tee' ndee xini espíritu i ña ka'an i xiin' Ndiosí jaan', ndisu ña xanini i ndii, kundani xachi' a ña ka'an i xiin' tu'un jaan'. ¹⁵ ¿Ndee ña kuni a saa i naa' sakan'? Ka'an i xiin' Ndiosí xiin' espíritu i, te ka'an tu' i xiin' Ndiosí xiin' ña xanini i. Káta i yaa

nuu' Ndiosí xiin' espíritu i, te káta tu' i yaa jaan' xiin' ña xanini i. ¹⁶ Kuachí ndii, naa' xaka'nu' ndo'ó Ndiosí xiin' tu'un ña xaxa' Espíritu Santo, te xini so'ó iin ne xika' ichi' Jesús, ne kundani tu'un jaan' ndii, kuví ka'an ña: "Sakan' na kunduu' a", kii' taxi' ndo' ña chindani Ndiosí, sakan' ña kundani ña ndee ña ka'an ndo'. ¹⁷ Kii' taxi' ndo' ña chindani Ndiosí ndii, va'a ya'a xaa' ndo', ndisu chindiee' a inga ne yivi'.

¹⁸ Te yu'u ndii, taxi' va i ña chindani Ndiosí xa'a' ña ka'an chito ka i tu'un jaan' te sakan' sakuu' ndo'ó. ¹⁹ Ndisu mii' nakayá e' xa'a' Jesús ndii, ndee chaa' ka ña ka'an i u'un ta'an yu'u' tu'un ña kuví kundani e' te sakan' kuví chindiee' i inga ne yivi', te sakan' ña ka'an i uxí mii' yu'u' tukú nuu' tu'un ña kōo' kundani.

²⁰ Ñani ta'an' i, kaniñi ndo' naa xanini ne kuachí' kualí, süu' jaan' ndii kaniñi ndo' ndee naa ne xixa iní nuu' ichi' Jesús. Te sakan' tu' kuví ndo' ndee naa ne kuachí' kualí' ne xini xa'a' ña ña'a. ²¹ Yosó' tu'un ndei' Ndiosí nuu' tutu' a mii' ka'an a ndii: Ne yivi', ne nduu' kuenta i kaa' ndii,

xiin' tu'un ña ka'an inga ne yivi' ka'an i xiin' ña, te ka'an tu' i xiin' ña xiin' tu'un ne kuaxí tukú xaan'. Ndisu ni ndee sakan' ndii, táxi so'ó ña ña ka'an i, kachi xtó'o e'.

²² Sakan' na kuii', ña ka'an e' tu'un ña xini e' ndii, kuenta ña ña'á Ndiosí nuu' ne iní xini Jesús nduu' a, te süu' xa'a' ña va'a ne iní xini Jesús nduu' a. Ndisu ña ka'an tiakú e' tu'un Ndiosí ndii, kuenta ña ña'á a nuu' ne iní xini Jesús nduu' a, te süu' xa'a' ña va'a ne iní xini Jesús nduu' a. ²³ Süu' jaan' ndii, naa' ndiee' tiví sakuu' ndo'ó mii' nakayá ndo' xa'a' Jesús, te ka'an tu' ndo' tu'un ña xini ndo', te

kō'ni ne xaa' nuu' ichi' Jesús, uun iin ne ini xini Jesús ndii, ka'an ne jaan' ña ne loco nduu' ndo'ó na xaa' ndo' sakan'. ²⁴ Ndisu naa' ndiee' tì'vi sakuu' ndo'ó mi' nakayá ndo' xa'a' Jesús, te sakuu' tu ndo' ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te kō'ni ne xaa' nuu' ichi' Jesús, uun ne ini xini Jesús ndii, kij' kunj so'ó nja ña ka'an ndo' jaan' ndii, nakunj nja ña ne ndiso' kuachi nduu' nja nuu' Ndiosí, te xata'an ña katun' ña'a' Ndiosí xa'a' kuachi nja jaan'. ²⁵ Te natuvj tu ña yoo si'e nimá nja, xa'a' a jaan' na vikuijn xiti' nja nuu' Ndiosí te saka'nu' ña'a' nja, te ka'an nja ña ndixa xna'a ndii, yoo Ndiosí tejn ndo' mi' nakayá ndo' xa'a' Jesús.

Kuni a saka'nu' va'a e' Ndiosí mi' nakayá e' xa'a' Jesús

²⁶ Ne ta'an' i, xa'a' a jaan' na kij' nakayá ndo' ndii, kuvj kata sava ndo' yaa nuu' Ndiosí, te sava tu ndo' kuvj sania'á tu'un a, te sava tukú ndo' kuvj ka'an yoo nduu' ña ni nia'a Ndiosí nuu' ndo', uun ka'an ndo' tu'un ña xini ndo', te kuvj tu sanakuachi' sava ndo' tu'un jaan'. Ndisu sakuu' ña xaa' ndo' jaan' ndii, na saa ndo' a te sakuu'nu' ta'an' ka ndo' nuu' ichi' Jesús. ²⁷ Naa' ka'an sava ndo' tu'un ña xini ndo' ndii, na ka'an uvj ta'an kujtj' ne yivi' a, uun ndee unj ta'an nja. Te xa ka'an xa ka'an nja a, te kuni tu a ña sanakuachi' iin ne yivi' ña ka'an ne jaan'. ²⁸ Te naa' kō' ne kuvj sanakuachi' tu'un ña ka'an ne jaan' ndii, ndee chaa' ka kō' taxin' yu'u' nja mi' nakayá ndo' xa'a' Jesús, te na ka'an nja ña jaan' xiin' nimá kujtj' nja nuu' Ndiosí.

²⁹ Te sakan' tu ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, na ka'an uvj ta'an, uun ndee unj ta'an kujtj' nja. Te sava nja kunj so'ó ña ka'an ne jaan', te kuvj kundani nja saa kuni a saa nja ña jaan'.

³⁰ Te naa' nia'á Ndiosí yoo ka

nduu' a nuu' inga ne ndu'u' ikan' ndii, na vikuijn ne ka'an jaan', te taxj nja ña ka'an inga nja ña ni satuví Ndiosí nuu' nja. ³¹ Sakan' te kuvj ka'an tiakú i'in ndo'ó, ne kuvj ka'an tiakú tu'un Ndiosí kij' kuni a ka'an ndo' a, te kuvj tu kunj so'ó sakuu' ndo', te kuvj ni tu sandjeni ta'an' ndo'. ³² Kuachi ndii, ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, kumi' nja ndiee' nuu' ña jaan', te kuvj ka'an nja a amaa ka kuni mji' nja. ³³ Sakan' ña Ndiosí ndii, süu' ña sasana' yoo' nduu' a, süu' jaan' ndii natandee' manj' a yoo'.

Saa xaa' tu sakuu' tì'vi sakuu' xaan' mi' nakayá ne nduu' kuenta Jesús, ³⁴ kuni a ña na kundiee taxin' ña'a' kij' nakayá ndo' xa'a' Jesús, sakan' ña kō' ndei' ña ka'an nja, süu' jaan' ndii kuni a ña kō' taxin' nja naa ka'an tu'un ndei' Ndiosí. ³⁵ Naa' yoo ña kuni ndatu'un' nja ndii, na ndatu'un' nja ij' nja vj'e nja, sakan' ña ka'an va kaa' a ña ka'an iin ña'a' mi' nakayá e' xa'a' Jesús.

³⁶ ¿Ñáá xanini ndo'ó ña suvj ndo' nduu' ne ni nata'vi' xini' tu'un Ndiosí, te xa ndo'ó kujtj' tu nduu' ne ni xini so'ó a? ³⁷ Naa' yoo ka tuu ña kuvj ka'an tiakú nja tu'un Ndiosí, uun tuu nja ña kumi' nja ña chuun ña xaxa' Espiritu Santo ndii, na nakunj nja ña xtō' e' nduu' ña ka'an chuun' xiin' i, te ke'i i ña yo'q. ³⁸ Ndisu naa' nakuñ yoo ka ña xtō' e' nduu' ña ka'an chuun' xiin' i, te ke'i i ña yo'q' ndii, sakan' tu ne jaan' ndii, nakuñ ña'a' xtō' e' jaan'.

³⁹ Ne ta'an' manj' i, sakan' na kui' ndo'ó ndii, kuni a ña sanduxa' ka ndo' ña ka'an tiakú ndo' tu'un Ndiosí, te nakašj ndo' nuu' ne ka'an tu'un ña xini nja. ⁴⁰ Ndisu kuni a ña sakuu' ña xaa' ndo' ndii, na saa va'a' ndo' a, te na saa yukun tu ndo' a.

15

Ni natiaiku Cristo

¹ Ne ta'an' i, vitin ndii kuni sanaka'an' i ndo'ó xa'a' tu'un va'a ña xa ni ka'an ndoso' i nuu' ndo', te ni natijn ndo' a, te ita' ni' i ndo' saa ka'an a ndee vitin. ² Te sakan' tu xiin' ña ka'an tu'un va'a jaan' kuvj kaku ndo' nuu' kuachi ndo' naa' kujta ni' i na ita' ni' i ndo' nuu' ña ka'an a saa ni' i ni sania'a i ndo'ó. Te naa' kuasa' ndii, ni natijn saka ndo' a.

³ Kuachi ndii xi'na ka ni sania'a i ndo'ó tu'un va'a ña ni natijn tu mji' i ña ni xi' i Cristo xa'a' kuachi e', te ni saxinu' a ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' a, ⁴ te ni kujj tu ña'a' ne yivi' tijin ñu'u', te ni sanatiaku ña'a' Ndiosí kivi' ña unj, te ni saxinu' a ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' a, ⁵ te ni tuvj a nuu' Pedro, jkan' te ni tuvj ni tu a nuu' sakuu' inga te uxj uvj te nda'a' xa'a' a.

⁶ Te ni ya'a, te ni tuvj a nuu' ya'a u'un ciento ne ta'an' e', ne xika' ichi' a. Te ki'in' ne jaan' ndii, kusaa' tiaku ka ña ndee vitin, te sava tuku ña xa ni xi' i. ⁷ Te ni ya'a ka, te ni tuvj ni tu a nuu' Jacobo, te ni ya'a ka sie, te ni tuvj a nuu' sakuu' te ni tjanu' a sania'a ichi' a. ⁸ Te ndi' i ndoso', te ni tuvj tu a nuu' yu'u, te nduu' ndee naa jin te kuañu'u, te ni tuvj kij' xa ni xka'ndia kivi' ña tuvj ra. ⁹ Kuachi ndii yu'u nduu' te lulu ma'a ka te tianu' Jesús sania'a ichi' a, te ndee xata'an ña kuanani' i te tianu' a, sakan' ña ni sando'o' va i ne nakaya xa'a' Ndiosí. ¹⁰ Ndisu xa'a' a ña ndani mji' Ndiosí yu'u na nduu' i te ni tjanu' Jesús sania'a ichi' a, te ña ndani mji' Ndiosí yu'u ndii, ni natiin' saka e, süu' jaan' ndii xa xachuun' kua'a' ka i xiin' a te sakan' sakuu' te tianu' Jesús jaan'. Ndisu süu' xiin' ña ndiee' mji' i xaa' i chuun jaan', süu' jaan' ndii xiin' ña ndiee' ña xamaní' va Ndiosí yu'u xaa' i sakuu' a. ¹¹ Sakan' na kuii' köo' a

xaa' a yoo ni ka'an ndoso' tu'un va'a jaan' nuu' ndo', naa' yu'u, uun naa' inga te ni tjanu' Jesús jaan', sakan' ña jin kachi sania'a ndu a te sakan' ni natijn ndo'ó a.

¹² Te ndii, naa' xa'a' ña ni sanatiaku Ndiosí Cristo tejn ne ni xi' i ka'an ndoso' ndu ndii, indichun na ka'an sava ndo'ó ña natiaiku ne yivi' kij' kuvj ña?

¹³ Sakan' ña naa' natiaiku ne yivi' kij' kuvj ña ndii, ni ndee Cristo ni natiaku naa' sakan' nduu' a.

¹⁴ Te naa' ni natiaku Cristo ndii, ña saka kuasa' kuni nduu' ña ka'an ndoso' ndu naa' sakan' nduu' a, te ña saka nduu' tu ña inji ndo'ó xini ña'a' ndo'.

¹⁵ Te naa' ndixa xna'a natiaiku ne yivi' kij' kuvj ña ndii, te xini xa'an' ndiee' yu'u' xa'a' Ndiosí nduu' ndu, sakan' ña ka'an ndoso' ndu ña ni sanatiaku a Cristo. Ndisu naa' ndixa xna'a sanatiaku Ndiosí ne yivi' kij' kuvj ña ndii, ni sanatiaku tu a Cristo.

¹⁶ Kuachi ndii, naa' ndixa xna'a sanatiaku Ndiosí ne yivi' kij' kuvj ña ndii, ni sanatiaku tu a Cristo.

¹⁷ Te naa' ni sanatiaku Ndiosí Cristo ndii, ña saka nduu' tu ña inji ndo'ó xini ña'a' ndo', te kusaa' ndiso' ka ndo' kuachi ndo' nuu' Ndiosí. ¹⁸ Te sakan' tu ne ndikun ichi' Jesucristo, ne ni xi' i ndii, ni ndoñu'u' saka ña naa' sakan' xna'a nduu' a. ¹⁹ Naa' xa jin yivi' yo'o' kujti' ndiatu' inji e' xa'a' Cristo, te köo' ña natiaiku e' jaan' naa' kivi' ndii, ne ndo'o' saka kua'a' so'o' nduu' e' naa' sakan'.

²⁰ Ndisu vitin ndii, xa ni natiaiku xna'a Cristo tejn ne ni xi' i, te suvi' a nduu' ña ni natiaiku nuu' nuu' sakuu' yoo', ne natiaiku tu saa Ndiosí kja'an. ²¹ Kuachi ndii xa'a' kuachi jin ndaa' kujti' te yivi' xi' i ne yivi' jin yivi', sakan' tu xa'a' jin ndaa' kujti' tu te yivi' natiaiku e' kij' kuvj e'. ²² Sakan' ña xa'a' kuachi ña ni xaa Adán xi' i tu sakuu' ne yivi' jin yivi', sakan' tu xa'a' ña ni natiaiku Cristo ndii, sakuu' e' köo' kivi'

ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' saa Ndiosí.
²³ Ndisu j'in e' natiaqu saa Ndiosí
 amaã ka kuni mji' a, xi'na Cristo
 ni sanatiaku a, te kij' nandiko'
 Cristo jaan', te sanatiaku tu a
 yoo', ne nduu' kuenta a. ²⁴ Te
 ikan' kuaxi ña ku'un ndiko' ña
 saxinu Cristo chuun nuu' a, te
 sanaku'a a ña xa'ndia chuun' a
 jaan' nda'a' yuva' e' Ndiosí kij'
 ndi'i' sandoó kui'e xachi' a sakuu'
 ne xa'ndia chuun', xiin' sakuu'
 ne kumi' ndiee' te xa'ndia chuun'
 ña, xiin' sakuu' ña ndiee' ña
 ndiva'a. ²⁵ Kuachí ndii kuni a ña
 ka'ndia chuun' Cristo ndee ndi'i'
 sandoó kui'e xachi' a sakuu' ña
 ndasi' ta'an' xiin' a. ²⁶ Te ña
 kumi' ndiee' nuu' ña xa'ni' yoo'
 nduu' ña ndasi' ta'an' xiin' e', ña
 sandoñu'u' a so'o' ndi'i'. ²⁷ Sakan'
 ña ni taxí Ndiosí viko' ni'i' Cristo
 sakuu' ña yoo. Te kij' ka'an ña ni
 taxí Ndiosí viko' ni'i' Cristo sakuu'
 ña yoo ndii, süu' kuni kachi' a
 ña viko' ni'i' tu Cristo ndee mji'
 Ndiosí. Kuachí ndii mji' Ndiosí ni
 taxí te viko' ni'i' Cristo sakuu' ña
 jaan'. ²⁸ Ndisu kij' ndi'i' sakuu' ña
 jaan' viko' ni'i' Cristo ndii, sakan'
 te xa mji' Cristo, si'e a, taxí ña viko'
 ni'i' ña'a' Ndiosí, sakan' ña mji' a
 ni taxí te viko' ni'i' Cristo sakuu'
 ña jaan'. Sakan' te jin ndaa' mji'
 kujiti' Ndiosí ka'ndia chuun' kuu'
 nuu' nuu' sakuu' nuu' ña yoo.

²⁹ Naa' kändixa' sava ndo'ó ña
 natiaqu e' kij' kuví e' ndii, ne yivi',
 ne chichi' xa'a' ne xa ni xi'i' ndii,
 kuví xachi' chindiee' ña'a' ña
 naa' sakan' te natiaqu ne ni xi'i'.
 Kōo' ndee jin xa'a' ña kuchí ña
 xa'a' ne ni xi'i' jaan' naa' sakan'
 nduu' a. ³⁰ Te kōo' tu ndee jin xa'a'
 ña sakukuein' xiin' mii' ndu'u' saa
 kivi' kua'an xa'a' ichi' Jesús naa'
 natiaqu ne ni xi'i'. ³¹ Ne ta'an' j,
 ka'an kaxi' j xiin' ndo' ña saa kivi'
 sakukuein' xiin' mii' j xa'a' ichi'
 Jesús xa'a' ña va'a kuni nimá j
 xa'a' ña ni xaã xtō'o e' Jesucristo
 xa'a' ndo'. ³² Kij' ni xiká j ñuu
 Éfeso ndii, ni kaní ta'an' kuento j

xiin' kua'a' ne yivi', ne nduu' ndee
 naa kiti' iku'. Naa' ndixa xna'a' ña
 natiaqu ne ni xi'i' ndii, kōo' xachi'
 xata' a jaan'. Ndee chaa' ka saa e'
 naa ka'an ne yivi' ndii: "Kuxí e',
 te kō'o e' vitin, te tiaan kuví e'."
 Sakan' kachi ña. ³³ Kūni xa'an'
 xiin' mji' ndo': "Ña ndiaka' ta'an'
 ndo' xiin' ne xini xa'an' jaan' ndii,
 sativi' ña ña va'a ña xi xa'a' ndo'."
³⁴ Natchinaã kaxi' ndo' ini ndo', te
 saa ka ndo' kuachí ñu' Ndiosí,
 kuachí ndii, sava ndo'ó ndii, ndee
 Ndiosí xini ndo'. Ka'an j sakan' te
 ka'an nuu' ndo'.

Ka'an Pablo saa natiaqu e' saa Ndiosí

³⁵ Ndisu tee' kuein' ndatu'un'
 sava ndo'ó yu'u' ndii: "¿Saa tu
 natiaqu ne ni xi'i'? ¿Te xiin' ndee
 nuu' ñu'u' nde'i' natiaqu ña?"
 kachi ndo'. ³⁶ Ne küu' kaxi' xna'a'
 nduu' ndo', sakan' ña kuni a ña
 kuví jin tikin' ña nuu' kij' chi'i' e'
 te nata'vi' a. ³⁷ Te ña chi'i' e' ndii,
 süu' itun' a tun' nakun jaan' nduu'
 nu', süu' jaan' ndii tikin' kujiti' a
 chi'i' e', naa' ndikin' trigo nduu' a,
 uun naa' ndee ndiaa ka nuu' inga
 tikin' chi'i' e'. ³⁸ Ndisu mji' Ndiosí
 nduu' ña taxi' itun' tikin' jaan'
 saa xtani mji' a kōo tun' jaan', te
 xa siin' xa siin' iin' itun' ni taxí
 Ndiosí xa'a' j'in tikin'. ³⁹ Süu' xa
 jin ndaa' nuu' kuu' sakuu' ñu'u'
 nde'i', süu' jaan' ndii xa jin kuu'
 ñu'u' nde'i' ne yivi', te xa jin kuu'
 tu ñu'u' nde'i' kiti', te xa jin kuu' ni
 tu ñu'u' nde'i' tjaka', te sakan' tu
 xa jin kuu' ñu'u' nde'i' saa. ⁴⁰ Te
 sakan' tu xa tuku ni xa'a' Ndiosí
 ña yoo ndivi' te sakan' ña yoo
 nuu' ñu'u' jin yivi', ndisu xa siin'
 ndatun' ña yoo ndivi', te xa siin'
 tu ndatun' ña yoo nuu' ñu'u' jin
 yivi'. ⁴¹ Te sakan' tu xa siin' yi'é
 ñu'u', te xa siin' ni tu yi'é yoo', te
 xa siin' ka ni tu yi'é tiuun'. Kuachí
 ndii, j'in tiuun' ndii, xa yoo xa yoo
 siin' saa yi'é ri'.

⁴² Jin kachi saa tu Ndiosí xiin'
 ñu'u' nde'i' e' kij' kuví e', te

naṭiaku e' ndii. Ñu'u' nde'i e', ña kua'an tixin ñu'u' ndii, ña te'i nduu' a, ndisu ñu'u' nde'i e', ña naṭiaku nuu' Ndiosí ndii, ña kōo' kivi' te'i kunduu' a jaan'.⁴³ Ñu'u' nde'i e', ña kua'an tixin ñu'u' ndii, ña kuṣa' kuní nduu' a, ndisu ñu'u' nde'i e', ña naṭiaku saa Ndiosí ndii, ña ndatun' xava'a kunduu' a. Ñu'u' nde'i e', ña kua'an tixin ñu'u' ndii, kōo' ka ndiee' a, ndisu ñu'u' nde'i e', ña naṭiaku saa Ndiosí ndii, kōo' kua'a' ña ndiee' a.⁴⁴ Ñu'u' nde'i e', ña kua'an tixin ñu'u' ndii, kuenta iin yivi' kaa' nduu' a jaan', ndisu ñu'u' nde'i e', ña naṭiaku saa Ndiosí ndii, kuenta ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí kunduu' a jaan'. Sakan' ña naa' yoo ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta iin yivi' ndii, yoo tu ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí.

⁴⁵ Sakan' tu yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Te Adán, te ni yoo ña nuu' ndii, Ndiosí ni taxí kivi' ñuu' ra." Ndisu Adán, te ni yoo ña uvi, ña nduu' Jesús ndii, Espíritu ña taxi' kivi' ñuu' e' nduu' a.⁴⁶ Ndisu süu' xi'na ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, kumi' e', süu' jaan' ndii xi'na ka ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta iin yivi', kumi' e', sakan' vi' te natijn e' ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí.⁴⁷ Te yivi', te ni yoo ña nuu' ndii, kuenta iin yivi' ni nduu' ra, ndisu te yivi', te uvi, ña nduu' xtō'ō e' Jesús ndii, kuenta ndivi' nduu' a.⁴⁸ Ñu'u' nde'i yoo', ne yivi' iin yivi' ndii, nakuitá xiin' ñu'u' nde'i Adán, te ni xa'a Ndiosí xiin' ñu'u' kujti'. Te ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta ndivi' ndii, nakuitá a xiin' ñu'u' nde'i ña kumi' Jesús ndivi'.⁴⁹ Te saa nii' nakuitá ñu'u' nde'i e' xiin' ñu'u' nde'i te yivi', te ni xa'a Ndiosí xiin' ñu'u' kujti' ndii, nii' sakan' tu nakuitá ñu'u' nde'i e' xiin' ñu'u' nde'i ña kumi' Jesús ndivi'.⁵⁰ Te

kuni ka'an i xiin' ndo'ó, ñanì ta'an' i ndii, ñu'u' nde'i xiin' ní' ndii, küvi kundjeē a mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, te ni ndeē küvi tu kō'ni ñu'u' nde'i, ña te'i jaan', mii' kōo' kivi' te'i ña'a jaan'.

⁵¹ Te vitin kuní yu'u' ña kundani ndo' iin ña yoo si'e, ña xiní iin ndaa' mii' kujti' Ndiosí. Süu' sakuu' e' küvi, ndisu sakuu' e' ndii, nama a ñu'u' nde'i e' saa Ndiosí.⁵² Te ña jaan' ndii, numi' va xka'ndja a ndeē naa kij' nakuaní e' iin xa'a te nakoto'ni' kujti' e' kij' ndi'i nde'i ndachuun' tun' nichí' so'o' ndi'i'. Sakan' ña kivi' so'o' ndi'i' jaan' ndii, nde'i ndachuun' tun' nichí', te ne ni xi'i' ndii, naṭiaku nja xiin' ñu'u' nde'i ña kōo' kivi' küvi ka. Te yoo', ne tiaku kij' sakan' ndii, nama Ndiosí ñu'u' nde'i e'.⁵³ Sakan' ña kuní a ña nama Ndiosí ñu'u' nde'i e', ña te'i kaa', te kōo' kivi' te'i ka a. Te sakan' tu nama Ndiosí ñu'u' nde'i e', ña xi'i' kaa', te kōo' kivi' küvi ka a.

⁵⁴ Te kij' xa ni nama Ndiosí ñu'u' nde'i e' kaa', te kōo' kivi' te'i ka a, xiin' kij' xa ni nama tu a ñu'u' nde'i e' kaa', te kōo' kivi' küvi ka a ndii, sakan' te xinu' tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Te ña kumi' ndiee' nuu' ña xa'ni' yoo' ndii, xa ni ndoñu'u' xachi' a xa'a' ña ni kanando e' xiin' ña ndiee' Ndiosí.⁵⁵ Yo'ó, ña xa'ni' rajn, ¿mii' kua'an ña kanando un' ndu? Yo'ó, yavi ndii rajn, ¿mii' kua'an ña sando'o' un' ndu ndeē naa kij' xaxi' tisu'ma?"⁵⁶ Sakan' ña kuachi' e' nduu' ndiee' ña xa'ni' jaan', te sando'o' a yoo', te ña ndiee' kuachi' e' nduu' tu'un nde'i Ndiosí.⁵⁷ Ndisu chindani Ndiosí ña xa ni taxí a ña ni kanando e' ña xa'ni' jaan' xa'a' ña ni xaa xtō'ō e' Jesucristo xa'a' e'.

⁵⁸ Ñanì ta'an' maní' i, xa'a' a jaan' na kuní a ña kua'an na kua'an ndo' ña kujta ni' va ndo' nuu' ichi' Jesús. Te kua'an na kua'an tu ndo' ña xaa' ndo' chuun

nuu' xto'o e' jaan', sakan' ña xini ndo' ña chuun nuu' xto'o e', ña xaa' ndo' jaan' ndii, xaa' saka ndo' a.

16

Kaya ne ini xini Jesús ndiee' ñuu Corinto xu'un' te chindiee' nja inga ne ini tu xini Jesús

¹ Te vitin kuni ka'an i xa'a' ña kayá xu'un' te chindiee' ndo' inga ne nduu' kuenta Jesús ndii, saa ndo' a saa nii' ni ka'an chuun' i xiin' ne nakaya xa'a' Jesús, ne ndiee' ñuu Galacia. ² Te i'in ndo'ó ndii, i'in kivi' nuu' xa'a' ximana xtá'ni' siin' ndo' chaa' xu'un' ña xiku'un ya'vi' ndo' kij' xachuun' ndo', te taxa'a ndo' a. Sakan' te kij' xaa' i ndii, nakaya ki'i' ka ndo' ña jaan'. ³ Te kij' xaa' i mii' ndiee' ndo' ndii, ke'i' i iin' tutu taxí i nda'a' ne ni nakaxin ndo', te ku'un nja ñuu Jerusalén xiin' xu'un' ña ni kaya ndo' jaan', te ti'vi' ña'a' i ikan'. ⁴ Te naa' kuni a ña ku'un tu yu'u xiin' ne jaan' ndii, ku'un i xiin' nja.

Ka'an tuni Pablo ña ku'un ra ñuu Corinto

⁵ Kij' ndi' i xka'ndja i ñu'u' Macedonia, sakan' te ku'un i mii' ndiee' ndo', sakan' ña xi'na ka ikan' kuni a xka'ndja i. ⁶ Tee' kuein' ndoo i iin' xa'a' mii' ndiee' ndo', uun kuein' ikan' ndu'u' i ndee' xka'ndja yoo' ña vixin, te kuví chindiee' ndo' yu'u, te ku'un i mii' kuni a ku'un i. ⁷ Kuachi ndii, kuni i ña xka'ndja xaa' ku'i'i' i mii' ndiee' ndo' vitin, süu' jaan' ndii kuni i ña ndoo i mii' ndiee' ndo' ndia'vi' kivi' naa' ni kuni xto'o e'. ⁸ Ndisu ndoo i ñuu Éfeso yo'o' ndee' tondja viko' Pentecostés, ⁹ sakan' ña yoo kua'a' va ne kuni kuni so'o' tu'un Ndiosí ñuu yo'o', te va'a va kivi' nduu' a te ka'an ndoso' i tu'un a jaan', tee' ndee yoo kua'a' tu ne ndasi' yu'u.

¹⁰ Te naa' xaa' Timoteo mii' ndiee' ndo' ñaa' ndii, kofo ña'a'

ndo', te va'a kuni ra kundu'u' ra xiin' ndo', sakan' ña te xaa' chuun' nuu' xto'o e' nduu' tu te jaan' ndee' naa yu'u. ¹¹ Te xa'a' a jaan' na kuii' ndee' iin' ndo' ka'an kui'e xa'a' ra, süu' jaan' ndii chindiee' ña'a' ndo' te kuví ya'a ra ku'un maní' ra, te kuví xaa' nata'an' ra xiin' i mii' xika' i yo'o'. Sakan' ña ndiatu' i ña kixin ra xiin' inga ñanj' ta'an' e'.

¹² Te te nduu' ñanj' e' Apolos ndii, ni ka'an nda'vi va i xiin' ra ña ku'un na ra mii' ndiee' ndo' xiin' inga ñanj' ta'an' e', te ni xiin' xachi' ra ku'un ra vitin, ndisu ku'un ra tukú ichi' kij' kuni'a' a ra.

Ti'vi' Pablo cha'an' ne ndikun ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Corinto

¹³ Ndo'ó, ne ta'an' i ndii, ku'un naa ñu'u' tu'va ini ndo', te ku'ita ni' i naa ita' ni' i tu ndo' nuu' ña ini ndo' xini ndo' Jesús, te sakan' tu na ku'ixa naa xixa' ka ni tu ini ndo' nuu' ichi' a, te na kaka ni' i ndituní tu ndo'. ¹⁴ Te sakuu' ña xaa' ndo' ndii, saa ndo' a xa'a' ña ndanj' ta'an' ndo'.

¹⁵ Ñanj' ta'an' i, xini kaxi' ndo'ó ña ne vi'e Estéfanos ndii, ne ni natin nuu' tu'un va'a xa'a' Jesús ñuu Acaya nduu' nja, te xini tu ndo' ña ni chindiee' kua'a' tu nja ne nduu' kuenta Jesús xiin' e'. ¹⁶ Ka'an nda'vi yu'u xiin' ndo' ña saxinu ndo' ña ka'an ne yivi', ne nduu' ndee' naa ne jaan', te sakan' tu sakuu' ne chindiee' xiin' ne xachuun' u'vi' tu ndee' naa ne jaan' nuu' chuun' xa'a' xto'o e'. ¹⁷ Va'a va kuni i ña ni kixin ne ni klee' mii' ndiee' ndo' mii' ndu'u' i yo'o', te nduu' Estéfanos, xiin' te nduu' Fortunato, xiin' te nduu' Acaico, sakan' ña xa ni kuni i vitin, tee' ndee kuví kuni nduchi' nuu' i ndo'ó. ¹⁸ Sakan' ña ni saki'vi nja nimá i te sakan' tu nimá ndo'ó. Te ne yivi', ne nduu' naa ne jaan' ndii, kuni a ña tijn maní' ña'a' ndo'.

19 Sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' nda'a' ñu'u' Asia ndii, ti'vi' nja cha'an' ndo'. Te ñani e' Aquila xiin' ku'va e' Priscila xiin' sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús vi'e nja ndii, ti'vi' kua'a' tu ne jaan' cha'an' ndo' kuenta xto'o e'. 20 Te sakan' tu ti'vi' sakuu' ne ta'an' e', ne xika' ichi' Jesús ñuu Éfeso yo'o', cha'an' ndo'. Te chito nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuatu ta'an' ndo'.

21 Te cha'an' ndo' ña ti'vi' i nda'a' ndo' yo'o' ndii, mji' yu'u, te nduu' Pablo, ke'i a xiin' nda'a' i.

22 Naa' ndani yoo ka nduu' ne yivi' xto'o e' Jesucristo ndii, na nacha'an nja saa Ndiosí. Te xto'o e' ndii, xa kuaxi a.

23 Te na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. 24 Te ndani i sakuu' ndo'ó xa'a' a ña jin ndaa' nduu' e' xiin' xto'o e' Jesucristo jaan'. Sakan' na kunduu a.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Pabło kua'an nda'a' ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Corinto

Ti'vi' ra cha'an' nia

¹ Yu'u nduu' Pabło, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'á i ichi' a saa kuní Ndiosí. Te yu'u xiin' ñani e' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Ndiosí ñuu Corinto, te ti'vi' tu ndu cha'an' sakuu' ne nduu' kuenta a, ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Acaya.

² Na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Ka'an Pabło xa'a' ña ni ndo'ó ra

³ Ka'nu' va ña nduu' Ndiosí, yuva' xto'ó e' Jesucristo, te nduu' tu a ña kuvita ini xa'a' e', te saki'ví tu a yoo'. ⁴ Te sakan' tu saki'ví a ndu'u' nuu' sakuu' ña ndo'ó ndu, te sakan' kuví saki'ví tu ndu'u' ne yoo nuu' ndee ka nuu' tundo'ó' saa nii' ni saki'ví Ndiosí ndu'u'. ⁵ Kuachí ndii, kij' kua'a' ka ndo'ó' ndu xa'a' Cristo ndii, kua'a' ka tu saki'ví Ndiosí ndu'u' nuu' tundo'ó' jaan' xiin' nda'a' Cristo. ⁶ Ndisu naa' ndo'ó' ndu ndii, ndo'ó' ndu te ki'vi' ndo'ó, te ndo'ó' tu ndu, te kaku ndo'. Te naa' ki'vi' ndu'u' ndii, ki'vi' ndu'u' te ki'vi' tu ndo'ó, sakan' te kuví sandieni ndituni ndo' nuu' tundo'ó' ña ndo'ó' ndo' jaan' ndee naa ndo'ó' ndu'u'. ⁷ Te ini va tu ndu xini ndu Ndiosí xa'a' ndo'ó, sakan' ña xini ndu ña ndo'ó' ndo' saa nii' ndo'ó' ndu, xa'a' a jaan' na jin kachi tu saki'ví Ndiosí ndo'ó ndee naa xaa' a xiin' ndu'u'.

⁸ Ñani ta'an' ndu, kuní ndu ña kundani ndo' saa vi' kua'a' ni ndo'ó ndu nuu' ñu'u' Asia.

Kua'a' xava'a ni ndo'ó ndu ya'a ka te sakan' ña kuví kundieni ndu, ndee ni xanini ndu ña kuví ndu. ⁹ Ni xini ini ndu ndee naa te xa yoo kuví, ndisu ni ndo'ó ndu ña jaan' te ini ndu kuni ndu ndiee' mií' ndu, süu' jaan' ndii ini kujití' ndu kuni ndu Ndiosí, ña sanatiaku ne ni xi'i. ¹⁰ Te ni sakakú Ndiosí ndu'u' nuu' ña iyó va ña ni xi'i ndu jaan', te sakakú ka a ndu'u', te ini ndu ña sakakú ka tu a ndu'u' nuu' tundo'ó'. ¹¹ Te naa' chindiee' ndo'ó ndu'u' ña ka'an na ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu, te naa' kua'a' ka tu ndo' ka'an xiin' a xa'a' ndu ndii, kua'a' ka ne yivi' taxi' ña chindani a xa'a' kua'a' ña ni chindiee' a ndu.

Ka'an Pabło ndichun na ni xa'an ra ñuu Corinto

¹² Ndu'u' ndii, yoo jin xa'a' ña kuví ka'an ninu ndu xa'a' ndu, ña xachuun' va'a ndu kachi nimá ndu, te xika' ndaku tu ndu jin yivi', te xaa' ka vi' ndu sakan' tejin ndo'ó. Te süu' xika' ndu sakan' xiin' ndiee' ña xini tuni jin yivi', süu' jaan' ndii Ndiosí nduu' ña chindiee' ndu te xika' ndu sakan'. ¹³ Sakan' ña ni ke'i ndu ña víxi te kuví ka'vi ndo' a, te kuví tu kundani ndo' a. Te ndiatu' ini i ña kundani va'a ndo' a ¹⁴ saa nii' xa xa'a kundani ndo' a sie vitin. Te kij' nandiko' xto'ó e' Jesús ndii, va'a kuni nimá ndo' xa'a' ndu, te va'a tu kuni nimá ndu'u' xa'a' ndo'ó.

¹⁵ Te xa'a' a ña ini i ni xini i ndo'ó ndii, ni kuni i xka'ndia i ña nuu' mií' ndiee' ndo', te sakan' kuví xka'ndia i uvi ta'an ichi' mií' ndiee' ndo' jaan', te natjin tukuu' ndo' ña sañu'u' Ndiosí ndo'ó. ¹⁶ Sakan' ña ni xanini i xka'ndia i mií' ndiee' ndo' kij' ku'un i ñu'u' Macedonia, te xka'ndia ka tu i ikan' kij' nandiko' i, sakan' te kuví chindiee' ndo' yu'u' te ku'un i ñu'u' Judea. ¹⁷ Te ndiatu' ini i ña kanini ndo' na kij' ni ndoo i kuento ña ku'un i mií' ndiee'

ndo' ndii, nī xanini va'a i, uun nī xaa i ndee naa xaa' ne yivi', ne xini yoo Ndiosí, kij' ka'an nja uvi ta'an yu'u', ka'an nja uun, ndisu iin kachi ka'an tu nja ü'un'.¹⁸ Ndisu xini kaxi' Ndiosí ña süu' ka'an ndu xiin' ndo' uun, te ka'an tu ndu ü'un'.¹⁹ Kuachj ndii nī ka'an ndoso' Silvano xiin' Timoteo xiin' yu'u', xa'a' Jesucristo, si'e Ndiosí, nuu' ndo', te ña jaan' ndii, kōo' kivi' ka'an a uun, te ka'an tu a ü'un', süu' jaan' ndii xa'a' a jaan' ka'an Ndiosí uun kuitj'.²⁰ Kuachj ndii xiin' ña nī xaa Jesús nī xinu sakuu' kuento ña nī taxí Ndiosí nuu' e'. Sakan' na kuui' kij' xaka'nu' e' Ndiosí ndii, ka'an e' ña sakan' na kunduu a xa'a' ña nī xaa Cristo jaan'.²¹ Te ndu'u nī xiin' ndo'ó nī ndii, Ndiosí nduu' ña xata' nī' i yoo' nuu' ichi' Cristo, te nī sakuiso' chuun' tu a yoo',²² te nī chindu'u' tu a sello a nimá e', te ña jaan' nduu' Espiritu Santo ña nī chikandja a nuu' e' te kunj e' ña natijn xna'a e' ña nī taxí a kuento a xa'a' jaan'.

²³ Ndisu Ndiosí nduu' ña xini saa kaa' nimá i, sakan' na xini tu a ña süu' xini xa'an' i ndo'ó. Te naa' tja'an ku'un i ñuu Corinto ndii, xa'a' a ña nī kunj i sakusuchi' i inj ndo' na nī xaa i sakan'.²⁴ Süu' kuni vjko ni' i ndu ndo'ó nuu' ña inj ndo' xini ndo' Jesús, kuachj ndii xini kaxi' ndu ña xa inj va'a ndo' xini ndo' a. Süu' jaan' ndii kuni chindjee' ndu ndo'ó te va'a ka kunj ndo'.

2

¹ Xa'a' a jaan' na nī chituni i ña kü'un tukuu i mi' ndiee' ndo' te sakusuchi' i inj ndo'.² Kuachj ndii, naa' sakusuchi' yu'u inj ndo'ó ndii, ¿yoo saki'ví yu'u kij' ya'a naa' süu' ndo'ó? Iin ndaa' ndo'ó, ne sakusuchi' i inj kuitj'.³ Te ña nī t'vi' i nda'a' ndo' ndii, nī ke'j e' sakan' te kij' xaa' i mi' ndiee' ndo' ndii, kumi i ña nuu' a ña saki'ví ndo' yu'u ndii,

sakusuchi' ndo' inj i. Te kij' va'a kuni yu'u ndii, inj i ña va'a tu kuni sakuu' ndo'ó.⁴ Kuachj ndii, kij' nī ke'j i tutu ña nī t'vi' i nda'a' ndo' ndii, nī ndi'ni xava'a i, te nī kusuchi' ya'a tu inj i ndee nī xaku i. Ndisu nī ke'j i e' te sakusuchi' i inj ndo', süu' jaan' ndii nī ke'j e' te kundani ndo' ña kundani xava'a i ndo'ó.

Yoo ka'nu' inj Pablo xa'a' te nī xaa kuachj

⁵ Te kuni ka'an i xiin' ndo' ña te nī sakusuchi' inj i jaan' ndii, süu' yu'u kuitj' nī sakusuchi' ra inj, süu' jaan' ndii kuvj ka'an e' ña nī sakusuchi' tu ra inj sakuu' ndo'ó.⁶ Ndisu xa yoo sakan' kuitj' ña sando'o' yatin' sakuu' ndo'ó te jaan'.⁷ Xa'a' a jaan' na ndee chaa' ka koo ka'nu' inj ndo' xa'a' te jaan', te saki'ví tu ña'a' ndo', saa iin kij' kuvj ndi'j ra saa titu'un'.⁸ Sakan' na kuui' ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña nia'a nī tukuu ndo' te jaan' ña ndani ña'a' ndo'.⁹ Kuachj ndii, xa'a' a jaan' na nī t'vi' i tutu jaan' nda'a' ndo' te koto ku'a'a i ndo'ó, te kunj i naa' saxinú ndo' sakuu' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'.¹⁰ Sakan' ña yoo ka yoo ka'nu' inj ndo'ó xa'a', xa'a' ña nī xaa nja ndii, yoo ka'nu' tu inj yu'u xa'a' nja naa' yoo iin ña koo ka'nu' inj e' xa'a' ne jaan'. Xaa' i sakan' xa'a' ña va'a ndo'ó xiin' xa'a' ña sakan' tu kuni Cristo,¹¹ sakan' te kando ña ndiva'a yoo', sakan' ña xa xini e' ña kinj ña kuni saa ña ndiva'a jaan' xiin' e'.

Ndi'ni Pablo xa'a' Tito

¹² Kij' nī xaa i ñuu Troas te ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Cristo ndii, nī taxí xto'o e' Ndiosí ña kuvj ka'an ndoso' i ikan'.¹³ Ndisu xa'a' a ña nī xini i ñani i Tito ndii, va'a xachi' nī kunj i, sakan' na ndee chaa' ka nī ndei' i ne ndiee' jaan', te nī keta i kuaxi i ñu'u' Macedonia te kunj ta'an' i xiin' ra.

Kanando e' xa'a' ña ndikún e' ichi' Cristo

¹⁴ Ndisu chindani va Ndiosí ña suvi a xaa' sakan' te kanando ndu sakuu' ichi' xa'a' a ña ndikún ndu Cristo Jesús, te suvi tu a xaa' sakan' te nduu' ndu te ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Jesús. Saa kua'an iin yivi' kiku ndu tu'un jaan' ndee naa iin xiko xavixin'.

¹⁵ Kuachí ndii nduu' ndu' ndee naa xiko suxa chú'ma xavixin', ña ni nasoko' Cristo nuu' Ndiosí, te xiko jaan' nduu' tu'un va'a ña ka'an ndoso' ndu nuu' ne xika' ichi' ña kaku ña nuu' kuachí ña, xiin' nuu' ne xika' ichi' ña kua'an mií' koo ña tundo'o'. ¹⁶ Te nuu' ne kua'an mií' koo ña tundo'o' jaan' ndii, xiko tu'un ña ka'an ndoso' ndu ndii, nduu' a ndee naa xiko ña xa'ni', ndisu nuu' ne xika' ichi' ña kaku ña nuu' kuachí ña ndii, xiko tu'un ña ka'an ndoso' ndu ndii, nduu' a ndee naa xiko ña taxi' kivi' ñuu ña. Te, ¿yoo xini tuni va'a te kuví saa ña chuun jaan' nuu' Ndiosí? ¹⁷ Sakan' ña ndu'u ndii, süu' xiko' ndu tu'un Ndiosí naa xaa' inga ne ka'an ndoso' a, süu' jaan' ndii xini Ndiosí ña ka'an ndoso' ndaku ndu tu'un a jaan', kuachí ndii suvi a ni tjanu' ndu. Te sakan' tu ña iin ndaa' nduu' ndu xiin' Cristo.

3

Ka'an Pablo ña ni ndoo Ndiosí iin kuento xaa' nuu' e'

¹ Te kij' ka'an ndu sakan' ndii, süu' ka'an ndu a te kaní'j xiin' mií' ni tukuu' ndu. Sakan' ña kuni ndu iin tutu ña ka'an va'a xa'a' ndu nuu' ndo', ni ndee kuni tu a ña ke'j ndo'ó iin tutu ña ka'an va'a xa'a' ndu nuu' inga ne yivi' naa xaa' inga te yivi'. ² Te kuni tutu jaan' nuu' ndu, sakan' ña xa ndo'ó nduu' tutu ña ka'an va'a xa'a' ndu, ña kuni nuu' ndu. Te ndiaka' ndu ndo'ó nimá ndu mií' ka kua'an ndu, te ka'an tu ndu xa'a' ndo' nuu' sakuu' ne yivi',

sakan' na xini ña ndo'ó, te xini tu ña kivi' ñuu ndo'. ³ Sakan' ña ña'á ndo'ó ña nduu' ndo' tutu ña ka'an va'a xa'a' ndu, ña ni ke'j mií' Cristo, te ni'i' ndu a mií' ka kua'an ndu. Te ni ke'j ña'a' Cristo xiin' tuun' nuu' tutu, süu' jaan' ndii xiin' ndíee' Espíritu Santo, ña taxi' Ndiosí tiaku, ni ke'j a ña jaan', te ni ndee ni ke'j tu ña'a' a xata' yuu', süu' jaan' ndii nuu' nimá ndo' ni ke'j a ña jaan'.

⁴ Te vitin ndii, Cristo nduu' ña xaa' sakan', te ini ndu xini ndu Ndiosí ña sakuu' ña jaan' ndii, ña ndixa xna'a nduu' a. ⁵ Süu' xiin' ña chuun va mií' ndu na kuví xaa' ndu ña jaan', süu' jaan' ndii Ndiosí nduu' ña xaa' chuun va ndu nuu' chuun jaan'. ⁶ Te sakan' tu Ndiosí nduu' ña ni xaa chuun va ndu, te kaka nuu ndu nuu' a saa ka'an chuun' kuento xaa' ña ni ndoo a xiin' e'. Te kuento xaa', ña ni ndoo a xiin' e' jaan' ndii, süu' yoo kuej a nuu' tu'un ndei' ña ni ke'j, süu' jaan' ndii yoo kuej a nuu' ña ndíee' Espíritu Santo. Te tu'un ndei' jaan' ndii, ka'an chuun' a ña kuví e', ndisu Espíritu Ndiosí ndii, taxi' a kivi' ñuu e' ña koo' kivi' ndi'i'.

⁷ Te tu'un ndei', ña ka'an chuun' ña kuví e' jaan' ndii, ni ke'j ña'a' Ndiosí xata' yuu'. Te kij' ni taxi' ña'a' a nda'a' Moisés ndii, ni yi'e koo' chukuu' a, sakan' na ne vi'e Israel ndii, ndee ni kuví koto'ni ña nuu' ra, sakan' ña ni yi'e xava'a nuu' ra. Ndisu tee' ndee ni yi'e kua'a' a ndii, kuie kuie ni nda'va a. ⁸ Saa ka vi' tu ndatun' yi'é tu'un xaa', ña ni ndoo Ndiosí nuu' e' jaan', ña yoo kuej nuu' ndíee' Espíritu Santo jaan'. ⁹ Kuachí ndii, naa' tu'un ndei', ña ka'an chuun' ña kuví e' xa'a' kuachí e' jaan', ni yi'e ndatun' ya'a ndii, saa ka vi' tu ndatun' ni yi'e tu'un xaa', ña ka'an ña xa ni xandaku Ndiosí nimá e' ndu nuu' a. ¹⁰ Kuachí ndii, tee' ndee

nj̄ yi'e koo' chukuu' tu'ʉn ndei', ña nj̄ taxj̄ Ndiosí ña nuu' ndii, nãkuitá ña yi'é ña jaan' xiin' ña yi'é ña xaa', ña taxi' a nda'a' yoo'.
 11 Sakan' ña, naa' nj̄ yi'e tu' tu'ʉn ndei', ña kuie kuie nj̄ nj̄ ndi'j̄ ndii, saa ka vj̄' tu' yi'e ña xaa', ña kõo' kivi' ndi'.

12 Te xa'a' a ña inj̄ ndu xini ndu ña xaa' jaan', na ka'an nditunj̄ ndu xa'a' a. 13 Te nj̄ xaa' ndu ndee naa nj̄ xaa' Moisés, ña nj̄ tisa'vi ra nuu' ra xiin' inj̄ toto te künj̄ ne vj̄'e Israel ña nda'va ña yi'é nuu' ra. 14 Ndisu ña kundanj̄ ne jaan' ndii, nj̄ xa xij̄ nj̄a. Te ndee kivi' vitin, kij̄' ka'vi' nj̄a tu'ʉn ndei' ña nj̄ taxj̄ Ndiosí nda'a' nj̄a xta'an' ndii, kusaa' tiasi ka toto jaan' nuu' nj̄a, te küvj̄ kundanj̄ nj̄a tu'ʉn ndei' a jaan', sakan' ña tia'an kundia'a toto jaan', kuachj̄ ndii inj̄ ndaa' ña inj̄ e' xini e' Cristo kuj̄tj̄ sakundia'á ña jaan'.
 15 Te ndee kivi' vitin, kij̄' ka'vi' nj̄a tu'ʉn ndei' Ndiosí, ña nj̄ natijn̄ Moisés xta'an' ndii, toto jaan' tiasi nuu' ña kundanj̄ nj̄a. 16 Ndisu kij̄' natiin' yoo ka xto'o e' Jesús ndii, kundia'a toto jaan' saa a.

17 Kuachj̄ ndii, xto'o e' jaan' ndii, Espíritu nduu' a, te mii' yoo Espíritu xto'o e' jaan' ndii, ne xa yoo ndiká ndiee' jkan'. 18 Xa'a' a jaan' na sakuu' yoo' ndii, kõo' ka toto jaan' tiasi ka nuu' e'. Te nduu' e' ndee naa yuu' tata, ña yi'é te nia'á e' ña ka'nu' kõo' chukuu' xto'o e' jaan', te sakan' kua'an na kua'an e' ña nduva'a ka e' ndee skachj̄' naxaa' e' kõo' e' saa nii' kaa' mji' xto'o e' jaan'. Te sakuu' ña jaan' ndii, mji' Espíritu xto'o e' nduu' ña xaa' a.

4

Ka'an ndoso' ndaku Pablo tu'ʉn va'a xa'a' Jesús

1 Xa'a' a jaan' na xikuiin ndu ña xaa' ndu chuun nuu' Ndiosí, ña nj̄ sakuiso' chuun' a ndu xa'a' a ña nj̄ kuvj̄ta inj̄ a xa'a' ndu. 2 Te

kõo' ndee inj̄ ña'a xaa' sj̄'e ndu, nj̄ ndee kõo' tu' ña ka'an kaa' xaa' ndu, te sakan' tu' xini xa'an' ndu ndee inj̄ ne yivi', nj̄ ndee nãma' nj̄ tu' ndu tu'ʉn Ndiosí. Süu' jaan' ndii inj̄ ndaa' Ndiosí xini ña ña ndixa xna'a nduu' ña ka'an ndu, te kuvj̄ inj̄ ndo' künj̄ ndo' a. 3 Ndisu naa' yoo ka kundanj̄ tu'ʉn va'a ña ka'an ndoso' ndu jaan' ndii, kundanj̄ nj̄a a sakan' ña ne xika' ichi' ña kua'an mii' kõo tundo'o' nduu' nj̄a. 4 Te ne jaan' ndii, küvj̄ kundanj̄ nj̄a tu'ʉn va'a jaan', sakan' ña ña ndiva'a, ña nduu' ndiosí nuu' ñu'u' inj̄ yivi' yo'o', nj̄ ndasj̄ ña kundanj̄ nj̄a te küvj̄ kundanj̄ nj̄a tu'ʉn va'a jaan', te natuj̄v nuu' nj̄a xiin' ña yi'é tu'ʉn va'a ndatun' koo' chukuu' jaan', ña ka'an xa'a' Cristo. Te nj̄ ndaku nii' Cristo jaan' saa kaa' mji' Ndiosí. 5 Kuachj̄ ndii süu' xa'a' mji' ndu ka'an ndoso' ndu, süu' jaan' ndii xa'a' xto'o e' Jesu-cristo ka'an ndoso' ndu, te nduu' ndu te xika' nuu' nuu' kuj̄tj̄ ndo' xa'a' a ña xika' nuu' ndu nuu' Jesús. 6 Te Ndiosí nj̄ ka'an chuun', te nj̄ natuun ñu'u' ña nuu' kij̄' nj̄ yoo nj̄aa' inj̄ yivi', te suvj̄ tu' a nduu' ña nj̄ xaa' sakan', te nj̄ natuun ñu'u' a jaan' nimá ndu'u, te nia'a ndu a nuu' inga ne yivi', te kuvj̄ kundanj̄ nj̄a ña ña ndatun' koo' chukuu' nduu' Ndiosí. Te nia'á Ndiosí ña ndatun' a jaan' xiin' nda'a' Jesucristo.

Inj̄ ndu xini ndu Ndiosí kij̄' yoo tundo'o'

7 Te ndu'u ndii, ndee na kisi ña nj̄ kua'a xiin' ñu'u' kixin' nduu' ndu, te ñu'u' ña ndiaa va'vi' xava'a jaan' nimá ndu, ña nduu' tu'ʉn va'a. Te xiin' ña jaan' nia'á Ndiosí ña ña ndjee' ka'nu' koo' chukuu' jaan' ndii, ña ndjee' mji' a nduu' a, te süu' ña ndjee' mji' ndu nduu' a. 8 Sakan' na kuui' tee' ndee yoo kua'a' tundo'o' nuu' kivi' ñu'u' ndu ndii, küvj̄ kanando a ndu, te tee' ndee yoo kua'a' tu' ña

sandi'ni ndu'u ndii, küvi sanuu' a nimá ndu. ⁹ Tee' ndee ndikún ne yivi' taxi' nja ndu'u ndii, kuása' yoo' iin ndaa' ndu. Tee' ndee suku' ne yivi' ndu'u ñu'u' ndii, kuása' sandoñu'u' nja ndu. ¹⁰ Te mi' ka kua'an ndu ndii, ndo'o' ndu xiin' ñu'u' nde'i ndu xa'a' ichi' Jesús. Sakan' te kuñi tu ne yivi' xa'a' kivi' ñuu Jesús xiin' ña xaa' ndu. ¹¹ Kuachj ndii, viñin ña tiaku ndu ndii, saa kivi' kuein' kuu' ndu xiin' kivi' ñuu ndu xa'a' ña ka'an ndoso' ndu xa'a' ichi' Jesús. Sakan' te kuñi tu ne yivi' xa'a' kivi' ñuu Jesús xiin' nda'a' ña xaa' ndu xiin' ñu'u' nde'i ndu. ¹² Sakan' na kuii' ndu'u xa yoo kuvj, te natjin ndo'ó kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'.

¹³ Sakan' ña ini ndu xini ndu Ndiosí ndee naa ni ini te ni ke'i mi' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: "Ini i xini i Ndiosí, sakan' na ka'an i xa'a' a", kachi a. Te sakan' tu ndu'u ndii, kandixa' ndu Ndiosí, sakan' na ka'an ndu xa'a' a. ¹⁴ Kuachj ndii xini ndu ña Ndiosí ni sanatiaku xto'o e' Jesús tein ne ni xi'i, te sanatiaku tu a ndu'u xiin' Jesús jaan', te sanakua'a inga' Jesús jaan' ndu'u xiin' sakuu' ndo'ó nuu' Ndiosí. ¹⁵ Te sakuu' ña jaan' ndo'o' ndu xa'a' ña va'a ndo'ó, sakan' te kua'a' ka ne yivi' natjin ña ndani mi' ña'a' Ndiosí, te kua'a' ka tu nja taxi' ña chindani a. Sakan' te ña jaan' natjin sakuu' ña xaka'nu' ña'a' e'.

¹⁶ Xa'a' a jaan' na nüu' nimá ndu, kuachj ndii, tee' ndee so'o xixa' ñu'u' nde'i ndu kua'an a, ndisu nimá ndu ndii, so'o' nakoó ka ndjee' a i'in kivi' kua'an. ¹⁷ Kuachj ndii, tundo'o' kuali', ña ndo'o' ndu iin yivi' yo'o' ndii, iin kanj' kuñi' yoo a, te ña xka'ndiá kuñi' nduu' tu a. Ndisu xa'a' ña jaan' taxi' Ndiosí nda'a' ndu ña va'a koo' chukuu' ña kōo' kivi' ndi'i'. ¹⁸ Sakan' ña xito' ndu ña kuvj kuñi nduchi' nuu' ndu, süu'

jaan' ndii xito' ndu ña küvi kuñi ndu. Te ña kuvj xini e' ndii, ña xka'ndiá kuñi' nduu' a, ndisu ña küvi kuñi e' ndii, ña kōo' kivi' ndi'i' nduu' ña jaan'.

5

¹ Kuachj ndii xini ndu ña naa' ndoñu'u' ñu'u' nde'i ndu, ña nduu' ndee naa iin vi'e toto, ña iin' iin kanj' kuñi' iin yivi' yo'o' ndii, taxi' Ndiosí nda'a' ndu iin ña kōo' kivi' ndoñu'u' ndivi'. Te ña jaan' ndii, süu' te yivi' ni xa'a a. ² Te xa'a' a jaan' na tana' ndu ña kusaa' tiaku ka ndu iin yivi' yo'o' xa'a' a ña xikán va ini ndu ña nama kij' ñu'u' nde'i ndu yo'o', te nakundixin ndu ñu'u' nde'i ña nduu' kuenta ndivi'. ³ Sakan' na kuii' kumi' ndu ñu'u' nde'i xaa' ndivi', sakan' te kunduu ndu iin te kōo' ñu'u' nde'i ikan'. ⁴ Te viñin ña kusaa' tiaku ka ndu xiin' ñu'u' nde'i yo'o' ndii, tana' ndii u'vi ini ndu, kuachj ndii kuni' ndu ña kunduu ndu iin te kōo' ñu'u' nde'i, süu' jaan' ndii kuni' ndu ña nama kij' ñu'u' nde'i ndu, ña xi'i kaa', xiin' ña kōo' kivi' kuvj. ⁵ Te mi' Ndiosí nduu' ña ni xava'a ndu'u xa'a' ña jaan', te ni chinaá Espiritu Santo nimá ndu, ña jaan' ni chikandja a nuu' ndu.

⁶ Xa'a' a jaan' na saa kivi' ini ndu xika' ndu iin yivi', te xini tu ndu ña viñin ña tiaku ndu xiin' ñu'u' nde'i yo'o' ndii, xika' yoo ndu nuu' xto'o e'. ⁷ Sakan' ña ña jaan' kuñi' ini ndu xini ndu te xika' ndu iin yivi', te süu' ndi'ni ndu xa'a' ña xini nduchi' nuu' ndu. ⁸ Sakan' na kuii' ini ndu te xika' ndu iin yivi', te ka'an nimá ndu ña nakoo kij' ndu ñu'u' nde'i ndu yo'o', te ku'un kundjee ndu mi' ndu'u xto'o e' jaan'. ⁹ Sakan' na kuii' saa kivi' xanduxa' ndu, te sasij' ndu ini xto'o e' jaan', naa' yoo ndu xiin' ñu'u' nde'i yo'o', uun naa' yoo ndu xiin' ñu'u' nde'i xaa'. ¹⁰ Kuachj ndii sakuu' yoo' kuni a kuyatin nuu' Cristo mi'

xa'nú a kuachì, te j'in e' natijn ña xata'an natijn e' xa'a' ña va'a, uun ña nja'a ña ni xaa e' kii' ni xika e' iin yivi' yo'o'.

Ni nakoo e' ña manì' xiin' Ndiosì ni xaa Cristo

¹¹ Te xa'a' ña xinì ndu ña kunì a kuyi'vi e' xto'o e' jaan' ndii, xika' ndu sakandixa' ndu ne yivi', sakan' ña Ndiosì ndii, xa xinì a saa xika' ndu nuu' a, te ndiatu' inì j ña xinì tu ndo'ó ndu'u xiin' nimá ndo'. ¹² Te kij' ka'an ndu sakan' ndii, süu' ka'an ndu a te kanji' xiin' mii' ni tukuu' ndu nuu' ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndu a te kuyi' ka'an ninu na ndo'ó xa'a' ndu, te kuyi' tu nakuijn ndo' nuu' ne xasuvi' xiin' mii' mii' xa'a' ña xaa' kuñti' nja, te süu' xaa' nja a xiin' iin ndaa' nimá nja. ¹³ Sakan' ña, naa' te loco nduu' ndu tuu ne yivi' ndii, xa'a' chuun nuu' Ndiosì nduu' ndu te loco, te naa' te kuu' kaxi' nduu' ndu tuu nja ndii, xa'a' ña va'a mii' ndo' nduu' ndu te kuu' kaxi'. ¹⁴ Kuachì ndii xa'a' a ña ndanì Cristo ndu'u na xaki' a ndu, te xaa' ndu ña kaa', sakan' ña xa ni kundani' ndu ña iin ndaa' ña jaan' kuñti' ni xi' xa'a' kuachì sakuu' e'. Xa'a' a jaan' na iin kachi ni xi' tu sakuu' e' xiin' a kij' ni xi' a. ¹⁵ Te xa'a' a ña ni xi' a xa'a' kuachì sakuu' e' ndii, kunì a ña kuñtaku e' xa'a' ña jaan' kuñti', te süu' kuñtaku ka e' xa'a' mii' e'. Süu' jaan' ndii kuñtaku e' te saa e' ña kunì ña ni xi' jaan', te ni natjaku a xa'a' ña va'a mii' e'.

¹⁶ Sakan' na kuii' ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, xanini ka ndu xa'a' inga ne yivi' naa xanini ne yivi' iin yivi'. Ña ndixa' nduu' a ña ni xanini tu ndu'u xta'an' ña ndee Cristo ndii, te yivi' nda'vi so'o kuñti' nduu' a. Ndisu vitin ndii, süu' sakan' ka xanini ndu xa'a' a. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na naa yoo ka inì xini Cristo ndii, ne yivi' xaa' ni nandu nja, te ña ni nduu nja ña nuu' ndii, xa ni ndoo ña jaan'. Sakan' na kuii' vitin

ndii, ne yivi' xaa' nduu' kanii' nja. ¹⁸ Te sakuu' ña kaa' kuaxi nda'a' Ndiosì, ña ni nakoo e' ña manì' xiin' xiin' nda'a' Cristo, te ni ka'an chuun' Ndiosì xiin' ndu ña ka'an ndu xiin' ne yivi' ndee ña kunì a saa nja, te nakoo nja ña manì' xiin' a. ¹⁹ Te ka'an tu ndu xiin' nja ña xiin' nda'a' Cristo ni nakoo Ndiosì ña manì' xiin' ne yivi' iin yivi', te koo ka'nu' xachi' inì a xa'a' kuachì nja. Ña jaan' nduu' ña ni ka'an chuun' Ndiosì xiin' ndu ña ka'an ndu xa'a' a nuu' ne yivi'. ²⁰ Sakan' na kuii' te tianu' Cristo nuu' a ka'an ndoso' xa'a' a nduu' ndu, xa'a' a jaan' na ndee naa mii' Ndiosì ka'an nda'vi xiin' nda'a' ndu nuu' ndo' ña nakoo ndo' ña manì' xiin' a. Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi ndu nuu' ndo' xa'a' Cristo ña nakoo ndo' ña manì' xiin' Ndiosì. ²¹ Kuachì ndii, tee' ndee koo' ndee iin kuachì ni xaa' Cristo ndii, kuachì yoo' ni sakuiso' ña'a' Ndiosì, te kunduu e' ne ndaku nimá nuu' a xa'a' ña ni xaa' Cristo.

6

¹ Te vitin ña te xaa' chuun nuu' Ndiosì nduu' ndu ndii, ka'an nda'vi ndu xiin' ndo'ó ña natijn saka ndo' ña ndanì mii' Ndiosì ndo'ó. ² Kuachì ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosì mii' ka'an a ndii: Kij' ni kunì a ña chindjee' i ndo'ó ndii, ni chindjee' i ndo'ó, te kij' ni kunì a ña sakakú i ndo'ó ndii, ni sakakú i ndo'ó. Sakan' yoso' a.

Chuun xa'a' ndo' ña ka'an ndu xiin' ndo', vitin ni xaa kivi' ña chindjee' Ndiosì ndo'ó, te vitin tu ni xaa kivi' ña sakakú a ndo'ó.

³ Kuasa' xaa' ndu ndee iin ña vä'a xiin' ndee iin ne yivi' te kanja'a nja xa'a' chuun nuu' Ndiosì ña xaa' ndu. ⁴ Süu' jaan' ndii xiin' sakuu' ña ndo'o' ndu nia'á ndu ne yivi' ña te xika' nuu' nuu' Ndiosì nduu' ndu. Naa kuu' ña kuie inì ndu nuu' tundo'o',

xiin' naa kuu' ña natiín ndu, xiin' naa kuu' ña sandi'ni a ndu, ⁵ xiin' naa kuu' ña suku' yó'o' te yivi' ndu'u, xiin' naa kuu' ña xiñu'ú ndu vi'e kaq, xiin' naa kuu' ña katí kua'a' ne yivi' ndu, te kani nja ndu, xiin' naa kuu' ña xachuun' u'vi' ndu, xiin' naa kuu' ña kixín va'a ndu, xiin' naa kuu' ña xika' soko ndu, ⁶ te xiin' naa kuu' ña xika' ndoq ndu, xiin' naa kuu' ña sania'á ndu ña ndixa ña xini ndu, xiin' naa kuu' ña kuie iní ndu xa'a' ne yivi', xiin' naa kuu' ña maso ndu, xiin' naa kuu' ña xachuun' Espíritu Santo nimá ndu, xiin' naa kuu' ña ndani ndu ne yivi' xiin' jin ndaa' nimá ndu, ⁷ xiin' naa kuu' ña ka'án ndoso' ndu tu'un ña ndixa xna'a, xiin' naa kuu' ña taxi' Ndiosí ña ndjee' ndu. Te tiin ndjaa ndu ña nduu' ña xachuun' ndaku ndu jaan', te xiin' ña jaan' naka'án ndu xa'a' ndu kii' yoo' tundo'o' nuu' ndu, uun kii' kiee' va'a ndu. ⁸ Xaa' tukú ndii tiin' ka'nu' ne yivi' ndu, te xaa' tukú ndii kani'a nja xa'a' ndu, te xaa' tukú ndii ka'án va'a ne yivi' xa'a' ndu, te xaa' tukú ndii tun vixi' ka'án nja xa'a' ndu. Te sakan' tu ka'án nja ña te xini xa'an' nduu' ndu, tee' ndee ña ndixa xna'a nduu' ña ka'án ndu. ⁹ Kuu' nja xiin' ndu ndee naa te koo' xini, tee' ndee xini kaxi' nja ndu'u, te xa' yoo ndu kuví ndu, ndisu koto ndo' kusaa' tiaku ka' ndu, sando'o' nja ndu, ndisu tia'an kuví ndu. ¹⁰ Naa iin' te suchi' iní iin' ndu, ndisu saa kivi' va'a kuni ndu, naa iin' te natiín iin' ndu, ndisu kua'a' va' ne yivi' nduu' vika' xaa' ndu xiin' ña ndixa, naa iin' te koo' xachi' ña'a' iin' ndu, ndisu kumi' ndu sakuu' nuu' ña'a.

¹¹ Ndo'ó, ne ta'an' ndu, ne nakayá xa'a' Jesús ñuu Corinto ndii, ni ka'an kaxi' va' ndu xiin' ndo', te ni ka'an ndu xiin' ndo' xiin' jin kani' nimá ndu. ¹² Te túku' ni kuu' ndu xiin' ndo', ndisu

ndo'ó ndii, tuku' ka' kuu' ndo' xiin' ndu. ¹³ Te xa'a' a' ña nduu' i' ndee naa yuva' ndo' ndii, ka'án nda'vi' i' xiin' ndo' ndee naa xaa' jin yuva' xiin' si'e ra' ña taxi' na ndo' nunja' kani' nimá ndo' nuu' i', ndee naa xaa' yu'u ña nunia' i' kani' nimá i' nuu' ndo'.

Nduu' e' ndee naa vi'e Ndiosí tiaku

¹⁴ Ndo'ó ndii, süu' jin kachi ka' xika' ndo' te sakan' ne iní xini Jesús, sakan' na kui' ki'in ta'an' kutu' ka' ndo' xiin' ne jaan'. Kuachi ndii ki'in ta'an' ña ndaku xiin' ña nja'a, te ni ndee ki'in ta'an' tu' ñu'u' xiin' ña jin yavi'. ¹⁵ Sakan' tu' Cristo ndii, ni ki'in ta'an' a' xiin' ña ndiva'a, ni ndee va'a tu' ki'in ta'an' kutu' jin ne iní xini Jesús xiin' ne iní xini a'. ¹⁶ Yúkun' Ndiosí ndii, ki'in ta'an' a' xiin' yukun' ndiosí saka. Sakan' ña yoo' ndii, yukun' mii' Ndiosí tiaku nduu' e', naa ni ka'an mii' a' ndii:

Kundu'u' inga' i' xiin' ne yivi' kaa', te kaka' inga' tu' i' xiin' nja, te yu'u' kunduu' Ndiosí nja, te ne kaa' kunduu' kuenta i'.

Ni kachi a'. ¹⁷ Te ni ka'an ka' tu' xto'o' e' Ndiosí ndii:

Ndo'ó, ne nduu' kuenta i' ndii, kua'an kiee' ndo' tein ne yivi' ñaa',

te kuxi'oo' ndo' nuu' nja.

Sakan' te tondia' ndo' ndee jin ña nja'a ña xaa' nja,

te sakan' kuví natin yu'u' ndo'ó.

¹⁸ Te yu'u' kunduu' yuva' ndo',

te ndo'ó kunduu' tia' si'e i' xiin' ña'a' si'e i',

kachi xto'o' e' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu'.

7

¹ Ne ta'an' maní' i', ña jaan' nduu' ña ni taxi' Ndiosí kuenta a' xa'a' nuu' e'. Xa'a' a' jaan' na kuni' a' ña ndasandoo' xiin' mii' xachi' e' nuu' sakuu' ña sativi' ñu'u' nde'i' e', xiin' espíritu e'. Te xa'a' a' ña

yi'vi e' Ndiosí ndii, na sanduxa' e' te kunduyu xachi' e' nditja kujti' a.

Va'a kuni Pablo ña ni nama ne ñuyu Corinto nimá ña

² Xa'a' a jaan' na saa ndo' ña va'a te natijn va'a ndo' ndu'u, sakan' ña xini ndo' ña kuasa' ni xaa' ndu ña ña'a xiin' ndee jin ne yivi', ni ndee kuasa' tu ni sativi' ndu ndee jin ne yivi', te kuasa' ni tu ni xini xa'an' ndu ndee jin ne yivi'. ³ Te süu' ka'an i sakan' xa'a' a ña kuni saka'an' i ndo'ó, kuachi ndii xa ni ka'an i xiin' ndo' ña ndan' kua'a' i ndo'ó. Naa' tiaku i uun naa' kuv' i ndee saa ka ni ndii, ndan' na ndan' i ndo'ó. ⁴ Nditun' va yu'u te ka'an i xiin' ndo'ó xa'a' ña kaa', te ka'an va'a va tu i xa'a' ndo' nuu' ne yivi'. Tee' ndee kua'a' ndo'ó ndu ndii, va'a va kuni i, te naa' va'a tu nimá i.

⁵ Sakan' ña ndee kij' ni xaa ndu nuu' ñu'u' Macedonia yo'ó' ndii, tia'an kuv' nandee' ndu. Süu' jaan' ndii xanu' tundo'ó' yoo nuu' kivi' ñuyu ndu saa kua'an. Ne yivi', ne ndasi' ndu'u ndii, sando'ó' ña ndu, te ndo'ó' tu ndu xaa ña ndi'ni nimá ndu. ⁶ Ndisu Ndiosí ndii, saki'vi a ne nda'vi kuni jin, te ni saki'vi a ndu'u kij' ni xaa Tito mii' ndiee' ndu yo'ó', ⁷ te süu' xa'a' a ka ni xaa Tito kujti' na ni saki'vi a ndu'u, süu' jaan' ndii sakan' tu xa'a' a ña va'a kuni ra ni xaa ndo'ó. Te xa ni ndatu'un' tu ra nuu' ndu ña ka'an va nimá ndo' kuni ndo' ndu, te sakan' tu ni ka'an ra xiin' ndu ña suchi' va jin ndo' xa'a' kuachi ña ni xaa ndo', te ni ka'an tu ra xiin' i. ña kusaa' nakuitá ka ndo' xiin' i. Xa'a' a jaan' na so'ó va'a ka ni kuni i.

⁸ Kuachi ndii tee' ndee ni kusuchi' jin ndo' ni xaa i xiin' tutu ña ni ti'vi' i nda'a' ndo' jaan' ndii, kuasa' ka suchi' jin i xa'a' ña jaan' vitin. Ña ndixa nduu' a ña saa' ndii, ni kusuchi' tu jin yu'u kij' ni xin' i kuento ña ni sakusuchi' tutu jaan' jin ndo'ó. ⁹ Te vitin ndii,

va'a va kuni i xa'a' ña jaan', süu' va'a kuni i koto ka ni sakusuchi' i jin ndo' xiin' tutu jaan', süu' jaan' ndii koto ka ni kusuchi' jin ndo' xa'a' kuachi ndo', ña ni xaa ndo' jaan' nuu' Ndiosí, te ni nama ndo' nimá ndo' xa'a' a. Te ña ni kusuchi' jin ndo' jaan' ndii, ña ni kuni mji' Ndiosí nduu' a. Xa'a' a jaan' na kuasa' ni xaa' ndu ndee jin ña va'a xiin' ndo'. ¹⁰ Kuachi ndii, kij' kusuchi' jin e' saa kuni mji' Ndiosí xa'a' a ña ni xaa e' kuachi ndii, kuni nama e' nimá e' xa'a' kuachi ña ni xaa e' jaan', te sakakú Ndiosí yoo', te koto' ndee jin xa'a' ña kusuchi' ka jin ndu xa'a' a ña ni sakusuchi' ndu jin ndo'ó. Ndisu ña kusuchi' jin ne yivi' jin yivi' ndii, kuenta ña xi'i kujti' nduu' ña jaan'. ¹¹ Te vitin ndii, koto ndo' saa vi' ni nama nimá ndo' ni xaa ña ni kusuchi' jin ndo' nuu' Ndiosí xa'a' a ña ni xaa ndo' kuachi jaan'. Ña jaan' ni xaa sakan', te ni nakuita kuento ndo' ña saa ka ndo' ña ni xaa ndo' jaan', te ndee xa'a' yu'u ni naka'an ndo', te ni xtan' tu ndo' kuachi ña ni xaa ne yivi' jaan', te ni yi'vi tu ndo' Ndiosí xa'a' ña ni xaa ndo' kuachi jaan'. Ndi' jaan' te ni kuni tu ndo' ña kuni ndo' yu'u, ni yoo tu'va ndo' te saa ndo' ña ni ka'an i, te ni sando'ó' ndo' te ni xaa kuachi jaan'. Te xiin' sakuu' ña ni saxinu ndo' ña ni ka'an i jaan' ndii, nia'a ndo' ña xa ni sanduva'a ndo' tu'un kui'e jaan' tejn ndo'. ¹² Xa'a' a jaan' na kij' ni ke'i i tutu jaan', te ni ti'vi' e nda'a' ndo' ndii, süu' ni ti'vi' e xa'a' yoo ni xaa kuachi jaan', uun xa'a' yoo ni ndo'ó xa'a' kuachi jaan'. Süu' jaan' ndii ni xaa i sakan' te nia'a ndo' nuu' Ndiosí saa vi' ndi'ni ndo' xa'a' ndu'u.

¹³ Te xa'a' ña jaan' na ni saki'vi a nimá ndu, ndisu kua'a' ka ni saki'vi a nimá ndu kij' ni xin' ndu ña va'a va kuni Tito kij' ni xaa ra yo'ó' xa'a' ña ni xandjen

ñá'a' sákuu' ndo'ó. ¹⁴ Sakan' na kuii' ñá nì ka'an va'a jì xa'a' ndo'ó nuu' Tito ndii, kuása' nì saka'an' ndo' nuu' jì, sakan' ñá sákuu' ñá ka'an ndu xiin' ndo' ndii, ñá ndíxa nduu' á, tẹ sakan' tẹ sákuu' ñá nì ka'an va'a ndu xa'a' ndo' xiin' tẹ jaan' ndii, ñá ndíxa nduu' tẹ á jaan'. ¹⁵ Tẹ ñá ndani va'a ndo'ó ndii, so'q kua'an kua'nu ka á kij' naka'an' rá ñá nì saxinu sákuu' ndo' ñá nì ka'an rá xiin' ndo', xiin' ñá nì nañin va'a tẹ ñá'a' ndo', xiin' ñá yí'vi ndo', tẹ nì òin ka'nu' tẹ ñá'a' ndo'. ¹⁶ Tẹ yu'u ndii, va'a va' kuni jì ñá kuvì inì jì kuni jì ndo'ó xiin' òin kani' nimá jì.

8

Kaya ne inì xini Jesús xu'un' xa'a' inga ne ndikún ichi' á

¹ Ne ta'an' ndu, vitin kuni ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' saá vi' xam-aní Ndiosí ne nakaya xa'a' Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Macedonia. ² Sakan' ñá tee' ndee kua'a' ya'a ndo'o' nja, tẹ kua'a' ya'a tẹ natiin nja ndii, va'a va' kuni nja, tẹ sakan' tẹ kua'a' xu'un' xito' nja ndee naa ne vika' vi' nduu' nja. ³ Tẹ kumi' yu'u ñá ndáku ñá xiin' ñá ka'an nimá mji' nja tẹ xito' nja xu'un' jaan' saá kundiee' nja, tẹ xaá ndii, ndee ya'a ka tẹ sakan' saá kundiee' nja. ⁴ Ndee nì ka'an nda'vi va' nja xiin' ndu ñá taxì ndu ñá koto' na nja xu'un', tẹ chindjee' na nja ne nduu' inga' kuenta Ndiosí xiin' e'. ⁵ Tẹ süu' xu'un' kujtì' nì xito' nja, süu' jaan' ndii nì xaá nja kua'a' ka tẹ sakan' ñá nì ka'an ndu xiin' nja. Sakan' ñá ñá nuu' ndii, nì sanakua'a' xiin' mji' nja nda'a' xto'q e' Jesús, tẹ nì nakuita' tẹ kuento nja xiin' ndu'u' xa'a' ñá kuni saá nja ñá kuni Ndiosí. ⁶ Tito nduu' tẹ nì xa'a' nakaya xu'un' jaan' tejin ndo', sakan' na kuii' nì ka'an nda'vi ndu xiin' rá ñá saxinu rá चुण va'a jaan' saá nì nì taxì xa'a' rá á tejin ndo'. ⁷ Sakan' ñá ndo'ó ndii, चुण va' ndo' nuu' ndee ndee ka

ñá xaa' ndo': naa kuu' ñá inì ndo' xini ndo' Jesús, xiin' ñá चुण va' ndo' xiin' tẹ'un va'a, xiin' ñá चुण tẹ ndo' xiin' ñá xini tuní, xiin' ñá taxi' ndo' kivì' tẹ chindjee' ndo' ne yivi', xiin' ñá ndani ndo' ndu'u'. Xa'a' á jaan' na vitin ndii, kuni á ñá saá tẹ ndo' ñá nduxa', tẹ saxinu ndo' चुण va'a yo'o' xa'a' ne yivi'.

⁸ Tẹ süu' ka'an चुण' jì ñá jaan' xiin' ndo', süu' jaan' ndii kuni kujtì' jì ñá kuni ndo' saá nia'á tukù ne ndikún ichi' Jesús ñá yoo tẹ va' nja tẹ chindjee' nja ne natiin, tẹ sakan' tẹ kuvì nia'a' tẹ ndo'ó ñá ndani xna'a' ndo' ne yivi'. ⁹ Kuachì ndii xa' xini ndo'ó ñá ndani mji' xto'q e' Jesucristo ndo', sakan' süu' xa'a' á ñá ndani á ndo'ó, na tee' ndee ñá vika' nduu' á ndii, nì xanda'vi xiin' mii' mji' á, tẹ xiin' ñá nì xanda'vi xiin' mii' mji' á jaan' nì nandu'u ndo'ó ne vika'. ¹⁰ Tẹ xa'a' ñá va'a mji' ndo' na kuni kondia' yu'u' jì ndo'ó xa'a' ñá jaan', kuachì ndii xa' ndee kuiya ndi'jì vi' nì xa'a' mji' ndo' nakaya ndo' xu'un' jaan'. Tẹ süu' nì xa'a' kujtì' ndo' xaa' ndo' ñá jaan', süu' jaan' ndii mji' tẹ ndo' nì taxì xa'a' xiin' ñá jaan'. ¹¹ Sakan' na kuii' vitin ndii, na saxinu tẹ ndo' á saá kundiee' mji' ndo', saá nii' va'a nì kuni ndo' tẹ nì taxì xa'a' ndo' xiin' á, sakan' tẹ na saxinu ndo' á. ¹² Kuachì ndii, naa' ndíxa xna'a' ka'an nimá yoo ka chindjee' nja ndii, natiin' Ndiosí saá kundiee' mji' nja taxì nja, sakan' ñá Ndiosí ndii, xikan' jaan' nuu' e' ñá xini á ndii, köö' á kumi' e'. ¹³ Sakan' ñá süu' ka'an jì ñá yo'q', tẹ kuvì ndo'ó soqo xa'a' á ñá chindiee' ndo' inga ne natiin, süu' jaan' ndii xaa' jì sakan' tẹ òin kachi kumi' e' ñá köo manì' e'. ¹⁴ Tẹ vitin ndii, kumi' ndo'ó ñá tiaku ndo', ndisu ne jaan' ndii, köö' á kumi' nja, tẹ naá kivì' kij' köö' á kumi' tẹ ndo'ó ndii, ne jaan' chindjee' tẹ ndo'ó xiin' ñá kujtìaku ndo', tẹ òin kachi kumi' e'

ña koo maní' e'. ¹⁵ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Koo' a ni ndoo ndoso' nda'a' ne ni nakaya kua'a' ña xaxi', te ni ndee koo' tu a ni kuní nuu' ne ni nakaya xaku ña jaan'", kachi a.

¹⁶ Ndisu chindani va Ndiosí ña ni saka'an a nimá ñani e' Tito, te ni ndi'ni tu ra xa'a' ndo' ndee naa yu'u'. ¹⁷ Sakan' ña kij' ni ka'an chuun' ndu xiin' ra ña ku'un ra mii' ndiee' ndo' ndii, ni ka'an yu'u' ra, süu' jaan' ndii xiin' ña ka'an nimá mii' ra te kua'an ra ikan'. Sakan' ña ndi'ni va ra xa'a' ndo'. ¹⁸ Te ni ti'vi' tu ndu inga ñani e' xiin' Tito jaan', te ñani e', te ni ti'vi' ndu jaan' ndii, sakuu' xaan' mii' nakaya ne yivi' xa'a' Jesús ndii, ka'an va'a va ne jaan' xa'a' ra xa'a' ña xaa' va'a ra chuun nuu' Ndiosí xa'a' tu'un va'a. ¹⁹ Te siin' tukú ndii, ñani e', te kua'an xiin' Tito jaan' ndii, ne nakaya yo'o' xa'a' Jesús ni nakaxin ña'a', te ku'un tu ra xiin' ndu kij' ku'un ndiaka ndu ña ni kaya ne ta'an' e'. Te ña xaa' ndu ka'a' ndii, xaa' ndu a te natijn mii' xto'o e' ña xaka'nu' ña'a' e', te xaa' tu ndu a, te nia'a ndu ña ndi'ni xna'a ndu xa'a' ne natiin. ²⁰ Xaa' tu ndu sakan', kuachi ndii kuni ndu ña ka'an kiní ndee jin ne yivi' xa'a' ndu xa'a' ña kaya ndu tumaní' chie jaan'. ²¹ Sakan' na kuu' xaa' ndu ña nduxa', te xachuun' ndaku ndu nuu' xto'o e' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'. ²² Te ti'vi' ka tu ndu inga ka ñani ta'an' e' xiin' te uvi' ta'an jaan'. Te ñani e', te ti'vi' ndu jaan' ndii, xa ki'in' ichi' ni nia'a ra ndu'u ña xachuun' ndaku xna'a ra chuun nuu' Ndiosí, te vitin ka vi' ndi'ni ra xa'a' ndo', sakan' ña inj ra xini ra ndo'o. ²³ Te ñani e' Tito ndii, xa xini ndo' ña jin te xachuun' inga' xiin' i xa'a' ña va'a mii' ndo'o nduu' ra. Te inga ka tukú uvi' ta'an te ta'an' e' ndii, ne nakaya xa'a' Jesús ni tjanu' ña'a'. Te sakan'

tu xiin' nda'a' te jaan' natijn mii' Cristo ña tiin' ka'nu'. ²⁴ Xa'a' a jaan' na nia'a na ndo' te jaan' ña ndani xna'a ña'a' ndo', te kuní na ne nakaya xa'a' Jesús, ne ni ti'vi' ña'a', ña ndani xna'a ña'a' ndo', te kuní tu nia ña ni ka'an va'a saka ndu xa'a' ndo' nuu' nia.

9

¹ Te xa'a' xu'un' ña nakaya, te chindiee' e' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e', ne natiin ndii, kuni a ña ke'i ka i ña jaan' nuu' ndo'. ² Kuachi ndii xa xini yu'u' ña kuni va ndo'o chindiee' ña'a' ndo'. Xa uun ni te ka'an va'a i xa'a' ndo' nuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Macedonia yo'o'. Ka'an i ña ndo'o, ne ndiee' nuu' ñu'u' Acaya ndii, xa ndee kuiya ndi'vi' ni xa'a' ndo' kaya ndo' xu'un' xa'a' ne natiin jaan' te chindiee' ña'a' ndo'. Xa'a' a ña yoo tu'va ndo' te saa ndo' ña jaan' ndii, kua'a' va tu ne Macedonia ni kuní chindiee' nia ne jaan'. ³ Ndisu ti'vi' i te ta'an' e' yo'o' saa' jin kij' te ka'an va'a saka i xa'a' ña xaa' ndo' jaan'. Sakan' te koo tu'va xna'a ndo' xiin' xu'un' ña kaya ndo' jaan'. ⁴ Saa' jin kij' ku'un sava ne ta'an' e', ne ndiee' nuu' ñu'u' Macedonia yo'o', xiin' i mii' ndiee' ndo', te kuní nia ña kuasa' yoo' tu'va ndo' xiin' xu'un' jaan', te kuka'an ndu nuu' nia xa'a' a ña inj va ndu xini ndu ndo'o, ndisu kuka'an ka vi' nuu' ndo'o. ⁵ Xa'a' a jaan' na ni kuní a ña ka'an nda'vi i xiin' ñani ta'an' e' yo'o', te koni'ichi' ra ku'un ra mii' ndiee' ndo', te chindiee' ra ndo'o te kaya ndo' xu'un' ña xa ni ndoo ndo' kuento taxí ndo', te kunduu a ña ni ka'an nimá mii' ndo' taxí ndo', te kunduu a ña xikan' u'vi' ndu'u nuu' ndo'.

⁶ Ndisu naka'an' ndo' ña yo'o' ndii: "Yoo ka sie chi'i' ndii, sie tu ña'a nakaya nia, te yoo ka kua'a' chi'i' ndii, kua'a' tu ña'a nakaya nia." ⁷ Te i'in ndo' ndii, kuni a

ñā taxi ndo' saa ká nī ka'an nimá mii' ndo', te kūsuchi' inī ndo' kii' taxi' ndo' a, nī ndeē taxi' tū ndo' a xa'a' a ñā tiin' u'vī ne yivi' ndo'ó. Kuachi' ndii ndani' Ndiosí ne va'a kuni te taxi' nīa ñā jaan'. ⁸ Te ñā ndiēe' koo' chukuu' nduu' tū Ndiosí, mii' tuku' a jaan' sañu'u' va' ndo'ó, te kōo' ndeē iin' ñā'a kundo'o ndo' xa'a', te kōo' ñā kuni a kučiaku' ndo' saa kivi', te ndeē njanī a te chindīee' ká ndo' xiin' ñā jaan' ne kōo' a kumi'. ⁹ Naa yoso' a nuu' tuču Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ne va'a nimá ndii:

Nī taxi' kua'a' nīa ñā'a nīa nda'a' ne nda'vi kuu',

te naka'an' Ndiosí ndeē ndi'i' nī kivi' ñā nī xachuun' ndaku nīa jaan'.

Sakan' yoso' a. ¹⁰ Te Ndiosí nduu' ñā taxi' tikin' te chi'i' ne yivi' a, te suvi' tū a taxi' ñā xaxi' e', sakan' na kuii' taxi' tū a ñā nakaya' kua'a' ká ndo' ñā'a ndo' ñā nī chi'i' ndo', te sañu'u' kua'a' ká a ndo'ó, te kuvi' chindīee' ká ndo' ne natiin'. ¹¹ Sakan' te kumi' ndo' sakuu' nuu' ñā vika', te kuvi' chindīee' ndo' kua'a' ká ne nda'vi kuu'. Te ñā taxi' ndo' nda'a' ndu'u' jaan', te xaxa' ndu' a, saa sakan' te kua'a' ká tū ne yivi' taxi' ñā chindani' Ndiosí xa'a' ñā jaan'. ¹² Kuachi' ndii, xiin' tumanī' ñā chindīee' ndo'ó ne ta'an' e' jaan' ndii, süu' ne jaan' kuči' taxi' ndo' ñā kuni nuu', süu' jaan' ndii xandienī tū ñā'a' ndo', te taxi' va' nīa ñā chindani' Ndiosí. ¹³ Sakan' ñā kii' natiiin' ne jaan' ñā chindīee' ñā'a' ndo' ndii, saka'nu' nīa Ndiosí, kuachi' ndii kuni nīa saa nia'á ndo'ó ñā saxinú xna'a' ndo' tū'un va'a' ñā ka'an xa'a' Cristo. Te saka'nu' tū nīa Ndiosí xa'a' a ñā taxi' ndo' kua'a' xu'un' te chindīee' ñā'a' ndo', te chindīee' tū ndo' sakuu' ne natiin'. ¹⁴ Te sakan' tū ka'an va' nīa xiin' Ndiosí xa'a' ndo', sakan' ñā ndani' nīa ndo'ó xa'a' a ñā nī sañu'u' va' ñā'a' Ndiosí xiin' nda'a' ndo'.

¹⁵ Chindani' va' Ndiosí xa'a' a ñā kua'a' va' nī xamanī' a yoo', te kōo' tū'un ñā kuvi' sanakuachi' e' tumanī' jaan'.

10

Naka'an' Pablo xa'a' a chuun' ñā nī sakuiso' ñā'a' Ndiosí xaa' ra

¹ Ka'an' nda'vi yu'u', te nduu' Pablo, xiin' ndo'ó saa nii' xaa' Cristo, ñā maso kuu' a, te va'a tū nimá a. Sakan' ñā xini' i' kuento ñā ka'an' sava' ndo' ñā iyo' va' i' kii' ndu'u' i' tein' ndo', ndisu' kii' ndu'u' i' tuku' xaan' ndii, tiakú xachi' yu'u' i' xa'a' ndo', kachi' ndo'. ² Xa'a' a jaan' na ka'an' nda'vi i' xiin' ndo' ñā nduku' ndo' ñā tiakú yu'u' i' jaan' kii' koo' i' tein' ndo', sakan' ñā xa' yoo' ndituni' i' ñā ka'an' kaxi' i' xiin' ne tiin' kuachi' ndu'u' jaan', ñā ka'an' nīa ñā xika' ndu' ndeē naa xika' ne nduu' kuenta iin' yivi'. ³ Kuachi' ndii, tee' ndeē te yivi' iin' yivi' nduu' ndu' ndii, kün'ta'an' ndu' naa kün'ta'an' ne yivi' iin' yivi' yo'o'. ⁴ Kuachi' ndii, ñā tiin' ndi'aa' ndu' te kün'ta'an' ndu' ndii, süu' naa ñā tiin' ndi'aa' ne yivi' iin' yivi' nduu' a, süu' jaan' ndii ndi'ee' mii' Ndiosí nduu' a. Te kumi' a ndi'ee' te sanduxin' a ñā ndi'ee' ñā ndi'va'a, ⁵ te xiin' ñā jaan' sandoñu'u' ndu' ñā xini' tuni' xini' xa'an' ñā kumi' ne yivi' iin' yivi'. Te ñā jaan' taxi' tū ndi'ee' ndu', te sanduxin' ndu' sakuu' ñā ka'an' ñuñu' nīa, te xikuita'nú nīa nuu' ñā ka'an' xa'a' Ndiosí. Te ñā jaan' tū taxi' ndi'ee' ndu', te nakasi' ndu' sakuu' ñā xanini' ne yivi' iin' yivi', te kixin' ndi'aka' ñā'a' ndu' nuu' Cristo, te kandi'xa' ñā'a' nīa. ⁶ Te xa' yoo' tū va' ndu' te sando'o' ndu' sakuu' ne xaso'o' nuu' Cristo kii' kuni' ndu' ñā xa' nī kandi'xa' ñā'a' sakuu' ndo'ó.

⁷ Chuun' xa'a' va' ndo' saa kuu' ne yivi'. Naa' tuu' yoo' ká ñā xini' kaxi' nīa ñā kuenta Cristo nduu' nīa ndii, kuni' a ñā nakuni' tū nīa ñā kuenta Cristo nduu' tū ndu'u'.

8 Tee' ndee ndee vaa' ndiee' ka ka'an chuun' yu'u vitin xa'a' a ña ni taxi xto'o e' ndiee' jaan' nda'a' i ndii, kuasa' ka'an nuu' i. Sakan' ña ni taxi a ndiee' jaan' nda'a' i te saku'nu' i ndo'ó nuu' ichi' Jesús, te süu' ni taxi a ndiee' jaan' nda'a' i te sativi' i ndo'ó, ne iní xini ña'a'.⁹ Te kuni i ña kaniní ndo' ña tee' kuni sayi'vi i ndo'ó xiin' tutu, ña ni ti'vi i kua'an nda'a' ndo'.¹⁰ Kuachí ndii, xini i kuento ña ka'an sava ndo' ndii, vixi va te saxinú e' ña ni ke'i i nuu' tutu jaan', te ndiee' va tu ka'an ña yoso' nuu' a, ndisu kij' yoo i tein ndo' ndii, iyó va i te küvi tu ndatun' ka'an i, kachi ndo'.¹¹ Sakan' na kuii' kuni i ña kundani tu te ka'an sakan' xa'a' i ña saa nii' ni ke'i ndiee' i nuu' tutu yo'o' kij' ndu'u' xika' i ndii, nii' sakan' tu ndiee' ka'an i xiin' ndo' kij' koó i mi' ndiee' ndo'.

¹² Sakan' ña kōo' kivi' saa ndu naa xaa' te ka'an va'a xa'a' mji' jaan', ni ndee naka'ta xiin' mi' tu ndu xiin' te jaan', kuachí ndii te ka'an va'a xa'a' mji' jaan', te xa xiin' ta'an' mji' tu ra nakata' xiin' mi' ra ndii, jin te küu' kaxi' nduu' ra.¹³ Ndisu ndu'u' ndii, ka'an va'a ndu xa'a' chuun' ña xaa' ndu ya'a ka te sakan' saa kuni Ndiosí, süu' jaan' ndii Ndiosí nduu' ña nia'á ndu'u' saa kuni a saa ndu chuun' nuu' a, te ña jaan' tu ni xaa sakan', te ni xaa ndu ndee mi' ndiee' ndo'ó.¹⁴ Xi'na ndu ni xa'an mi' ndiee' ndo' ña nuu', sakan' na kuii' kuasa' ya'a ndu ña kuni Ndiosí saa ndu. Kuachí ndii xi'na ndu ni xa'a' ka'an ndoso' tu'un va'a ña ka'an xa'a' Cristo nuu' ndo'.¹⁵ Kuasa' ka'an va'a ndu xa'a' mji' ndu xa'a' chuun' ña ni xaa tukú te yivi', süu' jaan' ndii ndiatu' ini ndu ña saa ña kua'an kua'nu' ka ña ini ndo'ó xini ndo' Jesús, te küvi kua'a' ka ndo' kumi' ndu ña ndiee' nuu' saa kuni Ndiosí sachuun' ndu.¹⁶ Te ndiatu' tu ini ndu ña ku'un ka'an

ndoso' ndu tu'un va'a jaan' xika' ka te mi' ndiee' ndo'ó, mi' tía'an ku'un ndee jin te yivi', te sakan' ka'an va'a ndu xa'a' mji' ndu xa'a' chuun' ña ni xaa tukú te yivi'.¹⁷ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: "Naa' kuni ka'an va'a yoo ka xa'a' mji' nja ndii, ndee chaa' ka na ka'an va'a nja xa'a' ña ni xaa xto'o e' Ndiosí xa'a' nja." Sakan' yoso' a.¹⁸ Kuachí ndii, süu' ne ka'an va'a xa'a' mji' nduu' ne keta' va'a nuu' xto'o e' Ndiosí, süu' jaan' ndii ne ka'an va'a mji' ña jaan' xa'a' nduu' ne keta' va'a nuu' a.

11

¹ Ndiatu' ini i ña kundieni xini' ndo' kuni ndo' yu'u, tee' ndee ka'an i ndee naa jin te küu' kaxi'. Va'a ka na kundieni xini' ndo' kuni ndo' yu'u.² Kuachí ndii, ña xakuiñu yu'u ndo'ó ndii, ndee nda'a' Ndiosí kuaxi a. Sakan' ña xa ni chituní i ña xiin' jin ndaa' kuiti' te yivi' tunda'a' ndo' saa i, te te yivi' jaan' ndii, Cristo nduu' a. Sakan' na kuii' kij' kundia'ka i ndo'ó nuu' a ndii, kuni a ña ndoo' koó ndo' ndee naa jin ña'a' ña ndu'u' sie ndee xaa' kivi' ña tunda'a' a'.³ Ndisu xika' nimá i ña naa ni xaa koó' ni xini' xa'an' ri' Eva ndii, kuein' tu kuni xa'an' te jaan' ndo'ó, te sasana' ra xini' ndo', te nakoo' ndo' ña ita' ni' ndo' ichi' Cristo.⁴ Sakan' ña ndo'ó ndii, kundieni maní' xini' ndo' kuu' yoo ka kuaxi' ka'an ndoso' siin' nuu' ndo' xa'a' Jesús, te sakan' ña xa ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' xa'a', te natiin' tu ndo' inga' espíritu siin' te sakan' Espíritu Santo, ña xa ni natjin ndo', te natiin' ka tu ndo' inga' nuu' tu'un siin' te sakan' tu'un va'a, ña xa ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo'.⁵ Te kuasa' tuu yu'u ña te xanu' ka nduu' i te sakan' te ka'an mji' ña nduu' ra te chuun' va ka'an ndoso' jaan'.⁶ Tee' ndee süu' jin te chuun' va xiin' kuento nduu' i, ndisu kumi' i

ñā chuun xaa' ñā ndichi ñā nī taxī Ndiosí. Tē ñā jaan' ndii, xā kī'in' ichi' xi nia'á ndū a nuu' ndo'.

7 Kuein' tuu ndo' ñā nī xaa' i kuachī ñā nī kī'in' i xu'un' ndā'a' ndo' kīi' nī sania'á i ndo'ó tū'un va'a' ñā ka'an' xaa' Ndiosí, sakan' ñā nī sanuu' xiin' mii' mīi' i tē kanī'i i ndo'ó. 8 Tē nda'a' tuku' tī'vī nē nakayā xaa' Jesús nī kī'in' i xu'un', tē nī sania'á i ndo'ó. 9 Kīi' nī ndu'u' i mīi' ndiee' ndo' ñāa', tē kīi' nī kunī yoo kā nduu' ñā'a' nuu' i ndii, kōo' kivi' nī xa'an' i vī'e ndee' iin' ndo' tē kakan' e' nuu' ndo', sakan' ñā nē ta'an' e', nē nduu' kuenta Jesús, nē nī kīee' ñū'u' Macedonia yo'o', nī chīndīee' yu'u' xiin' ñā tiaku i. Tē nī xanduxā' i, tē nī xikan' i ñā'a' kuni i xa'a' ñā kī'in' i xu'un' tē sania'á i ndo'ó. 11 Tee' kuein' tuu ndo' ñā xaa' i sakan' xa'a' a ñā ndānī i ndo'ó. Kuāsa' xachi' sakan' ran', xini Ndiosí ñā ndanī kua'a' i ndo'ó.

12 Ndisu yu'u' ndii, saā na xaa' i ñā xā xaa' i jaan', sakan' tē kōo' xachi' a kuvī ka'an' nīnu' tē ñūñu' xa'a' mīi' rā xa'a' ñā jaan', tē nakata' xiin' mīi' rā xiin' ndū. 13 Sakan' ñā tē jaan' ndii, tē ka'an' ndoso' tūn vixī kujī'i' nduu' rā, tē xini xa'an' rā ndo'ó ka'an' rā ñā tē tianu' Cristo sania'á ichi' a nduu' rā, kachi rā. 14 Tē kōo' a nandanī e' xa'a' ñā xaa' tē jaan' sakan' kuachī ndii sakan' tū xaa' mīi' ñā ndīva'a' sananduu' xiin' mīi' a ndee' naa ángele, ñā yī'é. 15 Xaa' a jaan' na kīi' kōo' a nandanī tū e' xa'a' ñā xaa' tē xika' nuu' nuu' ñā ndīva'a' jaan', ñā sananduu' xiin' mīi' rā ndee' naa tē ka'an' ndoso' xna'a' xa'a' ñā ndaku. Ndisu kivi' so'o' ndi'i' ndii, ku'un' rā vī'e tundo'o' mīi' xata'an'

ku'un' rā xa'a' ñā xaa' rā ñā jaan'.

Yo'o' ka'an' Pablo ñā ndo'o' rā xa'a' a ñā nduu' rā tē ka'an' ndoso' tū'un' va'a' xa'a' Jesús

16 Tuku' nī ka'an' i xiin' ndo' ñā ndee' iin' ndo' kanīnī ñā tē kuu' kaxi' nduu' i, ndisu tee' ndee' sakan' nduu' a ndii, natīin' ndo' yu'u' kaa' sakan', tē sakan' kuvī tū ka'an' va'a' yu'u' xa'a' mīi' i sie. 17 Tē ñā xito' ka'an' i yo'o' ndii, sūu' xto'o' e' nī ka'an' chuun' a xiin' i, sūu' jaan' ndii ka'an' i ndee' naa iin' tē kuu' kaxi', tē kuvī ka'an' va'a' i xa'a' mīi' i. 18 Xaa' ñā yoo va' tē ka'an' va'a' xa'a' mīi' xa'a' ñā kuu' mīi' rā ndii, kuvī tū saā yu'u' sakan'. 19 Tee' ndee' tuu ndo' ñā nē kuu' kaxi' nduu' ndo' ndii, kundieni xīnī' ndo' kuu' tē kuu' kaxi' jaan'. 20 Sakan' ñā kundieni xīnī' ndo' kuu' ndee' tē tiachuun' ndo'ó, tē xā ndā'a' ndo'ó tiaku rā, tē xini xa'an' tū rā ndo'ó, tē sakan' tū xachié xiin' mīi' rā nuu' ndo', tē ndee' sa'ndia' rā nuu' ndo'. 21 Ka'an' va' nuu' i ka'an' i xiin' ndo' ñā ndu'u' ndii, ya'a' kuie nī kuvī ndū xiin' ndo', sakan' na nī xaa' ndū naa xaa' tē jaan'.

Ndisu naa' ingā tē yivī' ka'an' va'a' xa'a' mīi' ndii, sakan' tū saā yu'u', tee' ndee' ñā kuu' kaxi' nduu' ñā jaan'. 22 ¿Ñáá tē vī'e hebreo nduu' tē jaan', kachi rā? Suvī tū yu'u'. ¿Ñáá tē ñūu' Israel nduu' tē jaan', kachi rā? Suvī tū yu'u'. ¿Ñáá tē vī'e Abraham nduu' tē jaan', kachi rā? Suvī tū yu'u'. 23 Ka'an' tē jaan' ñā tē xika' nuu' nuu' Cristo nduu' rā xtun, yu'u' kā vī' tē sakan' tē jaan'. Tee' ndee' ka'an' i ndee' naa iin' tē kuu' kaxi', xā kua'a' kā nī xachuun' yu'u' tē sakan' tē jaan', tē xā kua'a' kā tū ichi' xi xaxī' i ndā'a' tē yivī' tē sakan' tē jaan', xā kua'a' kā tū ichi' xi naá i vī'e kaa' tē sakan' tē jaan', sakan' tū xā kua'a' kā ichi' xā yoo i kuvī i tē sakan' tē jaan'. 24 U'un' ta'an' ichi' xā nī

suku' yo'o' te Israel yu'u. Te i'in ichi' jaan' ndii, oko xa'un kumi' ichi' ni suku' ra a jin' i. ²⁵ Uni ta'an ichi' xa ni suku' nduku' te yivi' yu'u, te jin' ichi' ni kuun yuu' tu te yivi' yu'u, te sakan' tu xa uni ta'an ichi' xa ni ndeka'nu tundoo' mii' kua'an i nuu' minj ka'nu', te ni ndoo i nuu' tikui minj ka'nu' jaan' jin ndaa' kivi' xiin' jin ndaa' nuu. ²⁶ Xa kua'a' va xaan' xi xa'an i, te ki'in' itia xi xka'ndia i xiin' kua'a' tundo'o'. Xi ndokuein' i xaa' te kui'na, te sakan' tu xi ndokuein' i xaa' te nuu mii' i, te xa xi ndokuein' tu i xaa' te tuku'. Sakan' tu xi ndokuein' i nuu ka'nu', uun mii' taxin' kaa', uun nuu' minj ka'nu', te xa xi ndokuein' tu i tejn te xini xa'an' ka'an na te xika' ichi' Jesus xiin' e' nduu' ra. ²⁷ Xa kua'a' va tu xi xachuun' i, sakan' na ni xavi va i, te xa kua'a' tu ichi' ni kixin i ndee sie, te ki'in' tu ichi' ni xi' va i soko, te ni ichi' tu i tikui, te xa ki'in' tu ichi' ni xixi i ndee sie sakan' na ni yoo nditia i, te sakan' tu xa ki'in' ichi' ni yoo toto i, te ni xini vixin va i. ²⁸ Te suu' xa na jaan' kuiti' ndo'o' i, suu' jaan' ndii saa kivi' kua'an ndi'ni kua'a' ka i xa'a' sakuu' ne nakaya xa'a' Jesus. ²⁹ Sakan' na kuu' kii' koo' ndiee' sava ndo'o' nuu' ichi' Jesus ndii, ndee naa koo' tu ndiee' yu'u, te kij' kaviko' ne yivi' yoo ka nduu' ndo'o' te xaa' ndo' kuachi ndii, sanasa' va na yu'u.

³⁰ Naa' yoo jin' xa'a' na kuni a ka'an va'a i xa'a' mii' i ndii, kuvi' saa i sakan' xa'a' a na' na' na koo' xachi' ndiee' i. ³¹ Sakan' na Ndiosi, na xata'an saka'nu' e' ndee ndi' i ni kivi', yuva' xto'o' e' Jesucristo, xini na suu' xini xa'an' i. ³² Kij' ni xika i nuu' Damasco ndii, jin' te ni xa'ndia chuun' nuu' nuu' jaan', te ni chindu'u' rey te nani' Areta ndii, ni ka'an chuun' ra xiin' te xito' yi'e' nuu' jaan', ndiaa ni te natijn ra yu'u. ³³ Ndisu ni chindiee' sava ne yivi' yu'u, te

ni keta i toko' nama nuu' jaan' mii' yoo jin' ventana. Ni skoni' na yu'u tixin jin' ika', te ni nuu' i. Sakan' te ni kuvi' ni kaku i nda'a' te nuu' jaan'.

12

Ka'an Pablo xa'a' na ni satuvi xto'o' e' nuu' ra xiin' xa'a' na ndo'o' ra

¹ Na ndaku nduu' a na koo' xata' a na ka'an va'a e' xa'a' mii' e', ndisu yu'u ndii, kuni a na ka'an i xa'a' na ni satuvi xto'o' e' nuu' i xiin' na ni sakuni' a yu'u. ² Xini yu'u jin' te yivi', te ini xini Cristo, na xa kua'an uxj kumi' kuiya ndii, ni naka na'a' Ndiosi ndee ndivi' unj, ndee mii' ndu'u' a. Xini i naa' ni xa'an ra xiin' nu'u' nde'i ra, uun xiin' nima' kuiti' ra ni xa'an ra. Xini yu'u. Jin' ndaa' Ndiosi kuiti' xini na jaan'. ³ (Xini i naa' ni xa'an ra xiin' nu'u' nde'i ra, uun xiin' nima' kuiti' ra ni xa'an ra. Xini yu'u. Jin' ndaa' Ndiosi kuiti' xini na jaan'.) Ndisu xini yu'u xa'a' te yivi' jaan' ⁴ na ni naka na'a' Ndiosi ndee ndivi' mii' ndu'u' a, mii' ndatun' xava'a' kaa'. Te ikan' ni xini so'o' ra tu'un na xini mii' kuiti' Ndiosi ka'an a, te koo' ndee jin' ne yivi' ne kande'i ka'an na jaan'. ⁵ Xa'a' te yivi' jaan' ndii, kuvi' ka'an va'a i, ndisu saa i sakan' xa'a' mii' i. Sakan' na xa'a' mii' i ndii, ka'an va'a i xa'a' na na'a' na koo' xachi' ndiee' i kuiti'. ⁶ Sakan' na kuu' tee' ndee ka'an va'a i xa'a' mii' i ndii, suu' jin' te kuu' kaxi' kunduu' i, kuachi ndii na ndaku nduu' a ka'an i. Ndisu xaa' i na jaan', sakan' te kanini ne yivi' xa'a' i na jin' te koo' chukuu' ya'a' ka nduu' i te sakan' saa xini ne jaan' xaa' i, uun te sakan' na xini so'o' na ka'an i. ⁷ Te koto ka ka'an va'a ya'a' i xa'a' mii' i xa'a' na ndatun' koo' chukuu' na ni xini i, na ni na'a' Ndiosi nuu' i jaan' ndii, ni kanj jin' na u'vi' jin' i ndee naa ki'vi' inu', te na xika' nuu'

nuu' ña ndjiva'a nduu' ña sando'o' yu'u jaan', sakan' te ka'an va'a ya'a i xa'a' mji' i. ⁸ Te xa unj ichi' ni ka'an nda'vi i xiin' xto'o e' Ndiosí ña tava' ña'a' a, ⁹ ndisu ni ka'an a xiin' i ndii: "Ña kundani i yo'ó kuñti' nduu' ña kuni nuu' un', sakan' ña ña ndjee' i ndii, nia'á va'a ya'a ka a kij' kōo' ña ndjee' ne yivi'", ni kachi a. Xa'a' a jaan' na ndee chaa' ka va'a kuni i, te ka'an va'a i xa'a' ña nia'á ña kōo' ña ndjee' i, sakan' te nia'á va'a ka i ña ña ndjee' Cristo xiko ni'i' yu'u. ¹⁰ Sakan' na kuii' va'a kuni i kij' kōo' ña ndjee' i, uun kij' ka'an kinj ne yivi' xiin' i, uun kij' natiin i, uun kij' mji' kuu' ne yivi' xiin' i, uun kij' ndo'o' i xa'a' a ña xaa' i chun nuu' Cristo. Sakan' ña kij' kōo' ka ña ndjee' i ndii, sakan' te nduu' i te ndjee' ka xaa' Ndiosí.

¹¹ Ni kuñ i ndee naa jin te küu' kaxi' kij' ni ka'an va'a i xa'a' mji' i nuu' ndo', ndisu ndo'ó kumi' kuachj xa'a' ña jaan'. Kuachj ndii ndo'ó nduu' ne ni kuni a ka'an va'a xa'a' i, sakan' ña tee' ndee kōo' nduu' xachi i ndii, kuni kachi a jaan' ña xanuu' ka i sie nuu' te ka'an mji' ña nduu' ra te chun va' ka'an ndoso' jaan'. ¹² Sakan' ña ña nia'á ña te tianu' xna'a' Cristo sania'á ichi' a nduu' ndu ndii, ña yo'q' nduu' a, xiin' ña kuie inji ni kundjeni ndu nuu' sakuu' ña ndo'ó ndu ni xaa' ndu chun ka'nu' mii' ndiee' ndo', te ni xaa' tu ndu ña nandanj va' ne yivi', te ni xaa' tu ndu ña nia'á ña yoo ndjee' Ndiosí xiin' ndu. ¹³ ¿Ndee ña va'a ni xaa' i xa'a' inga ne nakaya xa'a' Jesús, tuu ndo', ña ni xaa' i xa'a' ndo'ó? Suu ña ni xaa' kuñti' i xa'a' ndo' ndii, ña ndee jin ña kuñiakü i ni xikan i nuu' ndee jin ndo'. ¿Koo' ka'nu' inji ndo' xiin' i naa' jin kuachj chie va' nduu' ña jaan', tuu ndo'!

Ka'an Pablo ña ku'un ndi'e' ra ichi' ña unj nuu' Corinto

¹⁴ Koto ndo', xa sakoo' tu'va xiin' mii' i, te ku'un ndi'e' ni tukuu' i mii' ndiee' ndo' ichi' ña unj, ndisu kakan ni tukuu' i ña kuñiakü i nuu' ndee jin ndo' vitin. Sakan' ña süu' ña kumi' ndo' xika' ndikün i, süu' jaan' ndii ndo'ó ndi'ni i xa'a'. Sakan' ña jin yuva' ndii, süu' ne kual' si'e ra taxa'a' xu'un' ña kuni nuu' ra, süu' jaan' ndii mji' ra taxa'a' ña kuni nuu' si'e ra jaan'. ¹⁵ Te yu'u ndii, xa yoo i sandi'i' i sakuu' ña kumi' i xa'a' ndo' xa'a' a ña ndan' i ndo'ó. Te süu' ña kumi' i jaan' kuñti', süu' jaan' ndii ndee mji' nu'u' nde' i ndii xa yoo i sanakua'a e xa'a' ña va'a ndo'ó. Tee' ndee na saa' kivi' ndan' kua'a' ka i ndo'ó ndii, so'q sie ka ndan' ndo'ó yu'u i'in kivi' kua'an. ¹⁶ Tee' ndee ni xikan i ndee jin ña kuñiakü i nuu' ndo', ndisu ka'an sava ndo' ña xa'a' ña chun va' i ndii, ni xini xa'an' siki' i ndo'ó. ¹⁷ ¿Náa' tuu ndo' ña ni xini xa'an' i ndo'ó xiin' nda'a' sava ñan' e', te ni tivi' i mii' ndiee' ndo' jaan'? ¹⁸ Ni ka'an nda'vi i xiin' Tito, te ni t'vi' ña'a' i xiin' inga ka ñan' ta'an' e', te ni xa'an' ra mii' ndiee' ndo'. ¿Náa' tuu ndo' ña ni xini xa'an' te jaan' ndo'ó? Xini ndo'ó ña jin kachi xanini ndu, te jin ndaa' tu' ichi' ndikün ndu.

¹⁹ Tee' kusaa' xanini ka ndo' ña ka'an ndu ña jaan' xa'a' ña naka'an ndu xa'a' mji' ndu, süu' sakan' nduu' a, süu' jaan' ndii ka'an i sakan' xiin' ndo' nuu' Ndiosí xa'a' a ña nduu' i te tianu' Cristo. Ne ta'an' manj' mji' i, sakuu' ña xaa' ndu jaan' ndii, xaa' ndu a, te kuvi' kua'nu' na kua'nu' ka ndo' nuu' ichi' Jesús. ²⁰ Sakan' ña xika' nimá i ña kij' xaa' i mii' ndiee' ndo' ndii, kuein' kuasa' ndiee' va'a ndo' saa' ndiatu' inji yu'u, tee' kuein' tu' ni ndee yu'u ndii, kuasa' naa' va'a nimá i xini ndo'ó kij' xaa' i mii' ndiee' ndo' jaan' ndee naa' ndiatu' inji ndo'. Sakan' ña tee' kuein' ndiee' t'vi' ndo', tee' ndasi' nuu' ndo'

xini ta'an' ndo', tee' xi'é ndo' xini ta'an' ndo', tee' nata'vi' ta'an' ndo', tee' ka'an' ndo' tun vixi tein ndo', tee' chichi' ndo' ne yivi' xata' nja, tee' nuñu' tu ndo', tee' so' o ni tu ndo'. ²¹ Te sakan' tu xika' nimá i ña kij' ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' ndii, tee' kuein' ku'ka'an nuu' i nuu' Ndiosí, xa'a' ndo'ó xa'a' kuachí ndo', tee' kuein' kunj a kuaku i xa'a' kua'a' ne ni xaa kuachí saa', te tia'an nama nja nimá nja xa'a' kuachí nja, naa kuu' ña kuu' xe'na' nja, xiin' ña kumi' nja musa nja, xiin' ña kiji kuu' nja xiin' jin' nja.

13

Ka'an Pablo saa saa e', te kuni e' ña xika' xna'a e' ichi' Cristo

¹ Ña yo' o' nduu' ichi' ña unj ña ku'un i mii' ndiee' ndo'. Xini ndo' ña ka'an' tu'un Ndiosí ndii: "Kij' chindu'u' e' kuachí xa'a' jin ne yivi' ndii, kuni a ña koq uvj ta'an', uun unj ta'an ne ndiee' yu'u', te sakan' kuvj kunjanj kuachí jaan'", kachi a. ² Kij' ni xa'an' i mii' ndiee' ndo' saa' ndii, xa ni sakuni' i ndo'ó, ne ni xaa' kuachí jaan'. Te vitin ña xika' ndu'u' i ndii, sakuni' ni tukuu' i yoo ka xaa' ka kuachí, xiin' sakuu' inga ne xa xa'a' xaa' tu a ña kundu'u' i te ka'nu' inj xa'a' nja kij' xaa' tukuu' i mii' ndiee' ndo', ³ sakan' ña kuni ndo' ña nia'a' i ndo'ó naa' ndixa xna'a' ña Cristo tianu' yu'u'. Te Cristo ndii, kuasa' ij' kuu' a jaan' xiin' ndo', süu' jaan' ndii ndiee' xa'ndia chuun' a nuu' ndo'. ⁴ Kuachí ndii, tee' ndee' köo' ña ndiee' Cristo jaan' kij' ni xi' i a nuu' krusin, ndisu vitin ndii, xiin' ña ndiee' Ndiosí tiaku a. Te sakan' tu ndu'u' vitin ndii, tee' ndee' köo' ña ndiee' ndu ndee' naa ni ndo' o ña jaan' ndii, Ndiosí taxi' tu ña ndiee' ndu'u', te xachuun' ndu tein ndo'ó.

⁵ Chuyun xa'a' ndo' naa' ndixa xna'a' xika' ndo' saa ka'an' tu'un va'a xa'a' Jesús, te kotq ku'a'a xiin' mii' mji' ndo' nuu' ña jaan'.

¿Ñáá xaa' ka ndo' kuenta ña yoo Jesucristo xiin' ndo'? Te naa' köo' ña nia'a' ña yoo ña jaan' xiin' ndo' ndii, köo' a yoo xiin' ndo'. ⁶ Ndisu ndiatu' inj yu'u' ña xini ndo' ña ndu'u' ndii, yoo ña nia'a' ña yoo a xiin' ndu'. ⁷ Te ka'an' va' ndu xiin' Ndiosí xa'a' ndo' ña saa ndo' ndee' jin ña nja'a. Ndisu süu' xaa' ndu sakan' xa'a' ña kuni ndu ña ka'an' va'a ne yivi' xa'a' ndu, süu' jaan' ndii xaa' ndu sakan', te saa ndo'ó ña va'a, tee' ndee' kaninj ne yivi' ña köo' ña nia'a' ña yoo ndiee' Cristo xiin' ndu'. ⁸ Kuachí ndii köo' kivi' nakasi ndu ña ndixa xa'a' Cristo, süu' jaan' ndii chi'ni' xiin' mji' ku'itj' ndu xa'a' ña ndixa jaan'. ⁹ Xa'a' a jaan' na va'a va' kuni ndu ña ndu'u' köo' ndiee', te ndo'ó nduu' ne yoo ka ndiee'. Te ka'an' ka ndu xiin' Ndiosí ña na taxj na taxi' a ña so' o xinu xachi' ndo' saa nii' kuni a. ¹⁰ Sakan' na kuu' ke' i i tutu yo' o' ña kuni ka xaa' i mii' ndiee' ndo', sakan' te kij' xaa' i ñaa' ndii, xaku ndiee' kuvj i xiin' ndo' xiin' ndiee' ña ni taxj xtq' o e' nda'a' i. Sakan' ña süu' ni taxj a ndiee' nda'a' i te sanduxin i ndo'ó, süu' jaan' ndii ni taxj ña'a' a te sakua'nu' i ndo'ó nuu' ichi' Jesús.

Ña ndeji' Pablo so' o' ndi'i'

¹¹ Ne ta'an' manj' i, mii' so' o' ndi'i' yo' o' ndii, ka'an' ka i xiin' ndo' ña sij' kundiee' ndo', te saxinu tu ndo' ña kundu'u' xachi' ndo' saa kuni Ndiosí, te na sandjeni ta'an' tu ndo' xiin' ña ka'an' i yo' o'. Sakan' tu jin ndaa' kunaan' nimá sakuu' ndo', te kundiee' manj' xiin' ta'an' ndo'. Te sakan' Ndiosí, ña ndanj yoo', te taxi' tu a ña manj' a yoo xiin' e', na koq na a xiin' ndo'. ¹² Chito nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuatu' ta'an' ndo'. ¹³ Sakuu' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' yo' o', ti'vi' cha'an' ndo'. ¹⁴ Te na sañu'u' na xtq' o e' Jesucristo sakuu' ndo'ó, te na koq

tụ ñà ndani Ndiosí xiin' ndo', tẹ
sàkan' tụ na kùndjẹẹ tì'vì sàkuu'
ndo' xaa' Espíritu Santo. Sàkan'
na kùnduụ a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñu'u' Galacia

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'a i ichi' a. Süu' te yivi' ni sakuiso' chuun' yu'u, ni ndee süu' te yivi' tu ni tjanu' yu'u. Süu' jaan' ndii mji Jesucristo xiin' yuva' e' Ndiosí, ña ni sanatiaku ña'a, ni sakuiso' chuun' yu'u. ² Yu'u xiin' ñani ta'an' e', ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' ndu cha'an' i'in ti'vi' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Jesús, nuu' ñu'u' Galacia. ³ Na sañu'u' yuva' e' Ndiosí xiin' xto'o' e' Jesucristo ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koó xiin' ndo'. ⁴ Te Jesús jaan' nduu' ña ni sanakua'a xiin' mii', te ni xi'i a xa'a' kuachi' e', te ni sakakú a yoo' nuu' ña nja'a ña yoo iin yivi' vitin. Sakan' ña xa sakan' ni kuni Ndiosí, yuva' e'. ⁵ Te ña jaan' kuni a natijn sakuu' ña ka'nu' ndee ndi'i ni kivi'. Sakan' na kunduu' a.

Iin ndaq' Jesús kuiti' kuví sakakú yoo' nuu' kuachi' e'

⁶ Nandaní xava'a i ña yachi va ni kuxioo ndo' nuu' Ndiosí, ña ni kana ndo'ó xa'a' ña ndani mji' a ndo'ó xa'a' ña ni xaa Cristo, te vitin ndikún ndo' tuku nuu' tu'un va'a. ⁷ Ndisu koo' tuku tu'un va'a ña kuví saa sakan', te kaku e'. Süu' jaan' ndii yoo sava te yivi', te kuni sasana' ndo'ó. Te jaan' ndii, kuni nama ra tu'un va'a ña ka'an xa'a' Cristo. ⁸ Tee' ndee ndee yu'u naa' ka'an ndoso' i iin tu'un ña nakuitá xiin' ña xa ni ka'an ndoso' ndu, uun iin ángele, ña kije ndivi', naa' ka'an ndoso' a iin tu'un ña nakuitá xiin' ña xa ni ka'an ndoso' ndu ndii, na kundo'o

xachi' ndu saa Ndiosí. ⁹ Te saa nii' xa ni ka'an ndu ndii, sakan' tu ka'an i vitin ña naa' ka'an ndoso' yoo ka iin tu'un ña nakuitá xiin' ña xa ni natijn ndo' ndii, na kundo'o xachi' nja saa Ndiosí.

¹⁰ Kuachi' ndii, süu' xa'a' ña ndoo va'a i nuu' ne yivi' xika' i, süu' jaan' ndii xika' i xa'a' ña ndoo va'a i nuu' Ndiosí. Kaniini ndo' naa' xika' i te ndoo va'a i nuu' ne yivi', sakan' ña naa' kusaa' xika' i xa'a' ña ndoo va'a i nuu' ne yivi' ndii, süu' te xika' nuu' nuu' Cristo nduu' i naa' sakan'.

Ka'an Pablo saa ni ndo'o ra kij' ni kana ña'a' Cristo

¹¹ Nani ta'an' i, kuni i ña kundaní ndo'ó ña tu'un va'a ña ka'an ndoso' i ndii, süu' ña ni nata'vi' xini' ne yivi' nduu' a. ¹² Kuachi' ndii ni natijn i e' nda'a' ndee iin ne yivi', ni ndee ni sakuuan i e' nuu' ndee iin te yivi'. Süu' jaan' ndii Jesucristo ni nia'a tu'un va'a jaan' nuu' i.

¹³ Xa ni xini ndo' kuento saa ni xika i iin yivi' xta'an' kij' ni xika i saa xika' ne judío, ne ta'an' i, ichi' Ndiosí. Te xa ni xini tu ndo' kuento ña ni sando'o' u'vi' i ne nakayá xa'a' Jesús te sando'nu'u' i nja. ¹⁴ Te kij' ni xika i saa xika' ne judío, ne ta'an' i, ichi' Ndiosí ndii, ndiee' ka ni kandixa' i te sakan' tuku te iin kachi xiin' i, sakan' ña ni xito ka'nu' ya'a ka i ña xi xaa ne xii' yata' ndu te sakan' te jaan'. ¹⁵ Ndisu Ndiosí ndii, ni nakaxin a yu'u xa'a' a ña ndani mji' a yu'u, ndee kij' kuni ka kaku i, te ni xtanj a ¹⁶ ña nia'a a Jesús, si'e a jaan', nuu' i, te ka'an ndoso' i xa'a' ña jaan' nuu' ne tuku'. Te ni xa'an i te ndatu'un' i xiin' ndee iin te yivi' ndee ña ka'an ndoso' i, ¹⁷ ni ndee ni kaa tu i ñuu' Jerusalén te ndatu'un' i te ni tjanu' Jesús ña nuu' ka te sakan' yu'u. Süu' jaan' ndii ni xa'an i ñu'u' Arabia, te ni nandiko' tukuu' i ñuu' Damasco.

18 Tε kij' nι xka'ndiạ unι kuiya ndii, nι xa'an i mii' ndu'u' Pedro ñuu Jerusalén, tε nι ndoo i xiin' ra xa'un kivi' ikan'. 19 Ndisu nι xini ta'an' i xiin' inga tε tianu' Jesús sania'á ichi' a. Iin ndaa' so'o Jacobo, tε nduu' ñani' xto'o e' Jesús, nι xini ta'an' xiin' i. 20 Tε ña ke'i i nuu' tutu yo'o' ndii, xini Ndiosí ña ña ndixa nduu' a.

21 Tε kij' nι ya'a sie, tε nι xa'an i ñu'u' Siria xiin' ñu'u' Cilicia. 22 Ndisu ne nakaya xa'a' Jesús ñu'u' Judea ndii, tia'an kunj nuu' nja yu'u. 23 Nι xini so'o kujti' nja ña ka'an ne yivi' xa'a' i ndii: "Tε nι sando'o' yoo' xtạ'an' ndii, ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' tu'un va'a ña nι xika ra sandoñu'u' ra", nι kachi nja. 24 Tε nι xaka'nu' va nja Ndiosí xa'a' ña nι xaa a xiin' i.

2

Sq'o nι xka'ndia a kij' nι xa'an Pablo mii' ndiee' inga tε sania'á ichi' Jesús

1 Tε kij' nι xka'ndia uxj kumi' kuiya ndii, nι kaa tukuu i ñuu Jerusalén xiin' Bernabé. Tε nι xaka tu i Tito kua'an ra xiin' ndu. 2 Nι xa'an i sakan' ña Ndiosí nι nia'a nuu' i ña kuni a ña ku'un i ikan'. Tε nuu' tε kuu' nuu' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús kujti' nι ndatu'un' ndi'j i xa'a' ña ka'an ndoso' i xa'a' tu'un va'a nuu' ne tuku'. Nι ndatu'un' ndi'j i xa'a' ña jaan' nuu' ra kofo ka xachuun' saka j, uun xa nι xachuun' saka i kanini tε jaan'. 3 Ndisu nι xtani ra ña nι ka'an j, sakan' na ndee Tito, tε nι xa'an xiin' ndu ndii, tee' ndee tε griego nduu' ra ndii, nι ka'an tε kuu' nuu' jaan' ña kuni a kua'a tunj iin' ra, 4 tee' ndee nι ko'ni si'e iin' uvi' tε xini xa'an' ka'an ña xika' ra ichi' Jesús tejn ndu mii' nι nakaya ndu jaan'. Nι ko'ni ra ikan' tε niani' ra ña xaa' ndu ña yoo ndika ndu nuu' ichi' Cristo Jesús, ndiani' tε tuku nι sanandiko' ra ndu'u nuu' ña

ka'an tu'un ndei'. 5 Ndisu ndee iin' kanj' nι natjin ndu'u ña ka'an tε jaan', sakan' tε nāma xachi' ndu tu'un va'a ndixa ña xa kandixa' ndo' jaan'.

6 Tε kōo' xachi' ña xaa' nι ka'an tε kuu' nuu' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús jaan' xiin' i. Nuu' yu'u ndii, naa' tε ka'nu' nduu' ra, uun süvi ra ndii, kōo' a xaa' a, sakan' ña Ndiosí ndii, nākaxin a ne yivi'.

7 Süu' jaan' ndii nι xini tε kuu' nuu' jaan' ña nι taxj Ndiosí chuun nuu' i ña ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' ne tuku' iin' kachi naa nι taxj a chuun nuu' Pedro ña ka'an ndoso' ra tu'un va'a jaan' nuu' ne judío. 8 Kuachi ndii mii' Ndiosí nι taxj ndiee' Pedro tε kunduu ra tε sania'á ichi' Jesús nuu' ne judío, tε mii' tu a nι taxj ndiee' yu'u tε kunduu i tε sania'á ichi' Jesús nuu' ne tuku'. 9 Sakan' na kuii' nι nakunj Santiago xiin' Pedro xiin' Juan, tε nduu' tε kuu' nuu' nuu' ne ndikun' ichi' Jesús, ña nι saman' va Ndiosí yu'u chuun yo'o'. Sakan' na kuii' nι tjin ra nda'a' i xiin' nda'a' Bernabé tε nia'a ra ña nduiin' ra xiin' ndu. Tε nι ndoo ra kuento ña sachuun' ka ndu nuu' ne tuku', tε tε jaan' sachuun' ka nuu' ne judío. 10 Tε kuu' nuu' jaan' ndii, iin' ndaa' kujti' a nι xikan ra nuu' ndu ña chindiee' naa chindiee' ndu ne nda'vi kuu', nι kachi ra. Tε ña jaan' nduu' ña xa kuaxj i saxinú i xiin' iin' kanii' nimá j.

Sq'o nι xaa a kij' nι kanj kuento Pablo Pedro xa'a' ña vā'a ña xaa' ra tejn ne tuku'

11 Tε kij' nι xaa Pedro ñuu Antioquia ndii, nι kanj ña'a' i kuento, sakan' ña vā'a xaa' ra. 12 Kuachi ndii, kij' kuni ka xaa tε nι ti'vi' Jacobo ndii, nι xixi ra xiin' ne tuku' jaan'. Ndisu kij' nι xaa tε nι ti'vi' Jacobo jaan' ndii, nι kuxioo Pedro jaan' nuu' ne tuku' jaan' xa'a' a ña yi'vi ra tε yivi', tε ka'an ña kuni a kua'a tunj iin'

sákuu' tē tuku', tē ndikún ichi' Jesús. ¹³ Tē sakan' tū inga tē judío, tē ndikún ichi' Jesús ndii, nī kuxiōo tū tē jaan' nuu' ne tuku' jaan' naa nī xaa Pedro jaan', ña nī xasuvī xiin' mii' ra. Tē ndee Bernabé nī sanama' xiin' mii' nuu' ña siki' jaan' nī xaa ra. ¹⁴ Tē ki' nī xini' i ña xika' ndaku sakuu' tē jaan' nuu' ña ndixā xa'a' tū'un va'a xa'a' Jesús ndii, nī ka'an i xiin' Pedro nuu' sakuu' ne nakayā xa'a' Jesús ikan' ndii: "Yo'ó ndii, tē ichi' ne ta'an' e', ne judío, nduu' un', ndisu xika' un' ndee naa süu' tē judío nduu' un'. Sakan' na kuui', ñndichun na kaviko' u'vi' un' ne tuku', ne ndikún ichi' Jesús, ña kuní a kaka nja naa xika' ne judío? ¹⁵ Yoo' ndii, si'e ne judío nduu' e' ndee nī tuvī e', tē süu' tē tuku', tē xaa' kuächī nuu' tū'un ndei' Ndiosí, nduu' e'. ¹⁶ Sakan' ña xini' e' ña süu' xa'a' a ña xaa' ndee iin' ne yivi' ña ka'an tū'un ndei' Ndiosí sandaku a nimá nja, süu' jaan' ndii xa'a' a ña inī nja xini nja Cristo Jesús kuiti'. Tē sakan' tū yoo' ndii, xa'a' a ña inī e' xini e' Cristo Jesús jaan' kuiti', tē nī xandaqu Ndiosí nimá e' nuu' a, tē süu' xa'a' a ña xaa' e' ña ka'an tū'un ndei' jaan'. Kuächī ndii ndee iin' ne yivi' kuvī kunduu' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña xaa' nja ña ka'an tū'un ndei' jaan'. ¹⁷ Sakan' na kuui' ki' xika' e' sandaku Ndiosí nimá e' xa'a' a ña inī e' xini e' Cristo kuiti' ndii, ka'an sava ne judío ña xa'nú e' sava tū'un ndei' jaan'. ¿Ñáá Cristo nduu' ña xaa' sakan', tē xaa' e' kuächī na sakan'? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. ¹⁸ Kuächī ndii, naa' inī nī tukuu' i kunī tū'un ndei' jaan', ña nī inī nī xini' saa' ndii, tuku' nī nanduu' i tē ndiso' kuächī nuu' Ndiosí. ¹⁹ Sakan' ña yu'u' ndii, ndee naa tē xa' nī xi' i nduu' i nuu' tū'un ndei' jaan' xa'a' ña inī ka' i ña kuvī sakakú a yu'u, sakan' na tiaku i tē xaa' i ña kuní

Ndiosí. ²⁰ Tē yu'u' vjtin ndii, xaa' i kuenta ndee naa nī xi' i inga' i xiin' Cristo nuu' krusin. Sakan' na kuui' yu'u' ndii, ña tiaku i xiin' ñu'u' ndei' yo'o' vjtin ndii, tiaku ka' i tē saa' i ña kuní mji' i. Süu' jaan' ndii Cristo nduu' ña xiko' ni' i' kivi' ñuu' i, tē xika' i iin' yivi' xa'a' a ña inī i xini i Cristo, si'e Ndiosí. Tē kundani ña jaan' yu'u', sakan' ña nī sanaku'a' xiin' mji' a xa'a' i, tē nī xi' i a nuu' krusin xa'a' kuächī i. ²¹ Kōo' kivi' nakoo' i ña ndani mji' Ndiosí yu'u', sakan' ña naa' kuvī kundaku nimá e' nuu' Ndiosí xa'a' a ña saxinú e' tū'un ndei' jaan' ndii, nī xi' i saka Cristo nuu' krusin naa' sakan', ndisu süu' sakan' nduu' a", nī kachi' i xiin' ra.

3

Xa'a' ña inī e' xini e' Cristo kuiti' natiin' e' Espíritu Santo

¹ Ndo'ó, ne Galacia, ne küu' kaxi' nduu' ndo' ndee naa nī sakuini' iin' tē yivi' xiin' ndo', sakan' ña nī kuxiōo ndi' i ndo' nuu' ña nī sania'á i ndo'ó ña nī xi' i Jesucristo nuu' krusin xa'a' kuächī e'. ² Ña yo' o' kuiti' kuní i ña nakuiin' ndo' nuu' i: ¿Ñáá xanini' ndo'ó ña nī natiin' ndo' Espíritu Santo xa'a' a ña nī saxinú ndo' ña ka'an chuun' tū'un ndei' Moisés? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Sakan' ña nī natiin' ndo' Espíritu Santo jaan' xa'a' a ña inī ndo' xini ndo' tū'un va'a ña ka'an xa'a' Jesús kuiti'. ³ Saa' tū tiakú xini' ndo'. Naa' nī natiin' ndo' Espíritu Santo ki' nī xa'a' inī ndo' xini ndo' tū'un va'a jaan' ndii, ñndichun na xika' ndo' ña ndasandaqu ndo' nimá ndo' nuu' Ndiosí vjtin xiin' ña ndjee' mji' ndo', na sakan'? ⁴ Nī ndo' o' kua'a' va' ndo'ó xa'a' a ña inī ndo' xini ndo' Jesús. ¿Ñáá nī ndo' o' saka ndo' sakuu' ña jaan'? Va'a' va' naa' nī ndo' o' saka ndo' ña jaan'. ⁵ Sakan' ña süu' xa'a' a ña nī xaa'

ndo' ña ka'án tu'un ndei' jaan' ni taxí Ndiosí Espíritu a naá nimá ndo', te ni xaa a chuun ka'nu' koo' chukuu' tejn ndo'. Süu' jaan' ndii xa'a' a ña iní ndo' xini ndo' tu'un va'a jaan' ni xaa a ña jaan'.

Ni ka'an Ndiosí ña te ndaku nimá nduu' Abraham xa'a' a ña ni iní ra xini ña'a' ra

⁶ Ni iní kuítí' Abraham, te xij' yata' ndu, ni xini ra Ndiosí, te ni ndaşandaqu a nimá ra nuu' a. ⁷ Sakan' na kuu' kuni a kundani ndo' ña ne iní xini Ndiosí nduu' xna'a siani' xika' Abraham jaan'. ⁸ Ndee xta'an' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ña naá kivi' kunduu' tu ne tuku' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí saa a xa'a' a ña iní nja kuni ña'a' nja. Sakan' na kuu' ni sakuni' Ndiosí Abraham tu'un va'a jaan' kij' tia'an xka'ndja a, sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii: "Xiin' nda'a' yo'ó sañu'u' i sakuu' ne yivi' iin yivi'", ni kachi a. ⁹ Sakan' na kuu' ne iní xini Jesús ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí naa ni sañu'u' a Abraham jaan' xa'a' a ña ni iní ra xini ña'a' ra.

¹⁰ Kuachí ndii, yoo ka kuni ña ndaşandaqu Ndiosí nimá nja nuu' a xa'a' ña saxinú nja ña ka'án chuun tu'un ndei' a ndii, xa yoo nja nuu' ña nacha'an'. Kuachí ndii ka'án ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ndii: "Nacha'an sakuu' ne saxinú ndi' i sakuu' ña ka'án tu'un ndei' jaan'", kachi a. ¹¹ Xini kaxi' e' ña sandaqu Ndiosí nimá ndee iin e' xa'a' a ña xaa' e' ña ka'án tu'un ndei' jaan', sakan' ña ka'án ña yoso' nuu' tutu a ndii: "Ne ni xandaqu Ndiosí nimá xa'a' a ña iní kuítí' nja xini ña'a' nja ndii, kuñaku nja ndee ndi'i' ni kivi'", kachi a. ¹² Ndisu tu'un ndei' jaan' ndii, süu' kuenta ña iní e' xini e' Jesús nduu' a, sakan' ña ka'án ña yoso' nuu' tutu a ndii: "Ne saxinú sakuu' ña ka'án tu'un ndei' jaan' ndii, kuñaku nja xa'a' ña jaan'",

kachi a. ¹³ Ni sandoó ndiká Cristo yoo' nuu' ña ni kuni a sanacha'an' tu'un ndei' jaan' yoo'. Sakan' ña ni xi' i a nuu' e', te ni tiso a ña nacha'an' jaan', naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Yoo ka nduu' ne xi' i nuu' nduyu ndii, nacha'an' nja", kachi a. ¹⁴ Sakan' ni xaa Cristo te sañu'u' tu Ndiosí ne tuku' xiin' kuento a, ña ni taxí a nuu' Abraham jaan'. Te xa'a' a ña iní e' xini e' Cristo ndii, natiin' e' Espíritu Santo, ña xa ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' jaan'.

Sandoñu'u' tu'un ndei' jaan' kuento ña ni taxí Ndiosí nuu' Abraham

¹⁵ Nani ta'an' i, kuni ka'an i xiin' ndo' iin ña ka'án ndiaa xa'a' te yivi'. Te yivi', kij' ndoó ra kuento xiin' ta'an' ra ndii, ke'i ra a nuu' tutu, te chindu'u' ra nuu' nda'a' ra nuu' a. Kij' xaa' ra sakan' ndii, ndee iin ra küvi nachikanu' ka ndee iin yu'u', ni ndee küvi tu sandoñu'u' ra ña jaan'. ¹⁶ Sakan' tu ni xaa Ndiosí ni taxí a kuento a nuu' Abraham xiin' nuu' siani' xika' ra. Sakan' na kuu' yoso' a ndii: "nuu' iin siani' xika' un'", sakan' yoso' a. Ndisu ka'án ña jaan' xa'a' kua'a' siani' xika' ra kij' ka'án a sakan'. Süu' jaan' ndii ka'án a xa'a' iin ndaa' kuítí' a, te ña jaan' nduu' Cristo. ¹⁷ Nja kuni ka'an i xiin' ndo' yo'o' ndii, xa ni ndoo Ndiosí kuento a xiin' Abraham jaan' ña saxinú a ña ni ka'an a xiin' ra jaan'. Te tu'un ndei', ña ni taxí Ndiosí nda'a' Moisés kij' xa ni ya'a kumi' ciento oko uxí kuiya ndii, küvi satívi' a kuento a ña xa ni taxí a nuu' Abraham jaan'. ¹⁸ Kuachí ndii, naa' xa'a' a ña saxinú e' tu'un ndei' jaan' natijn e' ña samanij' Ndiosí yoo' jaan' ndii, süu' xa'a' ña ni taxí a kuento a jaan' ka nduu' a naa' sakan'. Ndisu Ndiosí ndii, ni taxí a ña jaan' nuu' Abraham xa'a' a ña xa sakan' ni ndoo a kuento a nuu' ra.

Ka'án Pablo ndee xa'a' nì taxì Ndiosí tu'un ndei' a nda'a' Moisés

¹⁹ ¿Ndichun nì taxì Ndiosí tu'un ndei' jaan' naa' sakan'? Nì taxì ña'a' a te nia'a xna'a a ne yivi' ndee ña nduu' kuachi. Te nì kunì a ña sachuun' tu'un ndei' jaan' ndee kij' nì kixin siani' xika' Abraham jaan', ña nì taxì Ndiosí kuento a xa'a' a jaan'. Te nì taxì Ndiosí tu'un ndei' jaan' nda'a' ángele, te ángele jaan' nì taxì a nda'a' Moisés, te nì saya'á ra a nuu' ne ñuu' ra. ²⁰ Sakan' ña kij' nì taxì Ndiosí kuento a nuu' Abraham jaan' ndii, nì tjachuun' a inga ne yivi', sakan' ña iin ndaa' mii' a nì xaá sakuu' ña jaan'.

²¹ Sakan' na kuuì', ¿ñaá kani' ta'an' tu'un ndei' jaan' xiin' kuento ña nì taxì Ndiosí jaan'? Kuása' xachi' sakan' ran'. Kuachi ndii, naa' kuvì taxì tu'un ndei' jaan' kivi' ñuu' e', ña koo' kivi' ndi'i' ndii, kuvì kunduu' e' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña xaa' e' ña ka'án tu'un ndei' jaan'. ²² Ndisu ka'án ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ña xiko' nì'i' kuachi sakuu' ne yivi', sakan' te ne inì xini Jesucristo kujtì' kuvì natjìn ña nì taxì Ndiosí kuento a xa'a' jaan'.

²³ Te kij' ti'an inì e' kunì e' Jesús ndii, nì nduu' e' ndee naa ne ndasi i'nu nì xaá tu'un ndei' jaan' ndee kij' nì xaá kivi' ña nia'a Ndiosí ña kunì a ña inì e' kunì e' Cristo. ²⁴ Sakan' na kuuì', ña kunì ka kixin Cristo ndii, tu'un ndei' jaan' nì nduu' ndee naa iin te sania'á yoo'. Ndee naa sakan' nì xachuun' tu'un ndei' jaan' te kundjaka a yoo' nuu' Cristo, te sandaku Ndiosí nimá e' xa'a' a ña inì e' xini e' Cristo jaan'. ²⁵ Ndisu vitin ndii, xa nì xaá kivi' ña inì e' xini ña'a' e', te kuása' ka xito' tu'un ndei' jaan' yoo'.

²⁶ Te xa'a' a ña inì e' xini e' Cristo Jesús jaan' ndii, si'e Ndiosí nduu' sakuu' e'. ²⁷ Kuachi ndii,

sakuu' yoo', ne nì chichì kuenta Cristo ndii, nì xikui'nu a yoo'.

²⁸ Sakan' na koo' a xaa' a ndee ka nuu' ne yivi' nduu' e', naa' ne judío nduu' e', uun naa' ne tuku' nduu' e', naa' ne xiko' ni'i' iin xto'o nduu' e', uun naa' ne xika' ndiká nduu' e', naa' tiaa nduu' e', uun naa' ña'a' nduu' e' ndii, iin ndaa' nduu' sakuu' e' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo Jesús. ²⁹ Te xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo ndii, ne vi'e Abraham jaan' nduu' e', sakan' na kuuì' natjìn e' ña nì taxì Ndiosí kuento a xa'a' nuu' ne vi'e ra.

4

¹ Te sakan' tu ka'án i ndii, iin te lulu, te natjìn ña'a yuva', kij' ti'an xinu kuiya ra ndii, nduu' ra ndee naa iin te xika' nuu' kujtì' tee' ndee kunduu' ra te xiin' ña'a sakuu' a. ² Kij' lulu ra ndii, yoo ne xito' ña'a', te yoo tu ne xito' ña'a yuva' ra ndee xaá kivi' ña nì chindu'u' yuva' ra jaan'. ³ Te iin kachi tu nì nduu' a xiin' yoo' kij' ti'an inì e' kunì e' Jesús ndii, nì nduu' e' ne xachuun' nuu' ña xiko' ni'i' ne yivi' iin yivi'. ⁴ Ndisu kij' nì xinu kivi' ña nì chitunì Ndiosí ndii, nì ti'vi' a si'e a. Te iin ña'a' nì sakaku' ña'a'. Te si'e a jaan' ndii, nì kakú a, te nì xika a saa ka'án chuun' tu'un ndei' Ndiosí. ⁵ Sakan' nì xaá a te sandoó ndiká a yoo' nuu' tu'un ndei' jaan', te kunduu' e' si'e Ndiosí. ⁶ Te xa'a' a ña si'e Ndiosí nduu' e' ndii, nì sandoó a Espíritu si'e a jaan' nimá e' ña saka'án yoo' ndii: "Tata kua'a mii' i", kachi e' xiin' Ndiosí. ⁷ Sakan' na kuuì', süu' ne xika' nuu' kujtì' nduu' e', süu' jaan' ndii si'e Ndiosí nduu' e'. Te xa'a' a ña si'e a nduu' e' ndii, xa kandeì' sani'í' a yoo' sakuu' ña va'a a.

Ndi'nì Pablo xa'a' ne inì xini Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Galacia

⁸ Kij' xini ndo' Ndiosí ndii, nì xiko' ni'i' ndiosí saka ndo'o.

9 Ndisu v̄it̄in ña xa xiní ndo' Ndiosí, uun va'a ka ka'an e' ndii, ña xa xiní Ndiosí ndo'ó ndii, ¿ndichun na tuk̄u n̄i kuni ko'n̄i ndo' nda'a' ña xiko' ni'i' ne yiv̄i' iin yiv̄i', te v̄iko' ni'i' a ndo'ó? Ña jaan' ndii, kōo' ndiee' a te kuāsa' t̄u kuni a. ¹⁰ Kuach̄i ndii xito' ka'nu' ndo' kivi' ka'nu', te xa'a t̄u ndo' v̄iko' yoo', te xa'a t̄u ndo' i'in v̄iko' ña nasuk̄u, te xito' ka'nu' t̄u ndo' kuiya. ¹¹ Xa'a' a jaan' na ndi'n̄i yu'u xa'a' ndo', saa' iin kii' xachuun' saka i tein ndo'.

¹² Ñan̄i ta'an' i, ka'an' nda'vi i xiin' ndo' ña ka'ka' ndo' naa xika' yu'u, sakan' ña yu'u ndii, n̄i xika' i saa' nii' xika' ndo'ó. Te ndo'ó ndii, n̄i xaa' ndo' ndee' iin ña v̄a'a xiin' i nuu' n̄i k̄ixin. ¹³ Naka'an' ndo' ña kii' n̄i kun̄i kuv̄i i ndii, n̄i tax̄i a kivi', te kuv̄i ka'an' ndoso' i t̄u'un va'a nuu' ndo' ña nuu'. ¹⁴ Tee' ndee n̄i ndo'ó ndo' xiin' i kii' n̄i kun̄i kuv̄i jaan' ndii, n̄i kundasi' ndo' yu'u, te n̄i ndee n̄i sax̄ioo t̄u ndo' yu'u. Süu' jaan' ndii n̄i nat̄iin ndo' yu'u ndee naa iin ángele ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, te n̄i nat̄iin t̄u ndo' yu'u ndee naa m̄ii' Cristo Jesús. ¹⁵ Kii' sakan' ndii, n̄i kuat̄ia' va' nimá ndo' xini ndo' yu'u. ¿Mii' kua'an' t̄u sakuu' ña jaan' v̄it̄in? Kuach̄i ndii kuv̄i ndiee' yu'u' i nuu' ndo' ña naa' n̄i kuv̄i ndii, tava' xachi' ndo' nduchi' nuu' ndo', te tax̄i ndo' a nda'a' i kii' sakan'. ¹⁶ Te v̄it̄in ndii, xa'a' a ña ka'an' i ña nd̄ixa' xiin' ndo' ndii, kundasi' ndi'i' ndo' yu'u.

¹⁷ Te ne yiv̄i', ne kuni n̄ama t̄u'un va'a jaan' ndii, n̄ia'á n̄ia' ndo'ó ndee naa ndi'n̄i n̄ia' xa'a' ndo', ndisu v̄a'a xaa' n̄ia'. Kuni sasiin' n̄ia' ndo'ó nuu' ndu'u, te kund̄i'n̄i kuñ̄i' ndo' xa'a' m̄ii' n̄ia. ¹⁸ Te ña v̄a'a nduu' a kund̄i'n̄i e' sakuu' ichi' xa'a' ña v̄a'a, te süu' kii' yoo i xiin' ndo' kuñ̄i'. ¹⁹ Ne kua'a i, ndo'o' tuk̄u i xa'a' ndo' ndee naa ndo'o' iin ña'a', ña' sakaku'. Naa' sakan' kund̄o'ó naa ndo'o' i xa'a' ndo' ndee kii'

saa' ndo' ndee naa xaa' Cristo. ²⁰ Xava'a a naa' yoo i mii' ndiee' ndo' naka'an' e' sakan', te kuv̄i ka'an' v̄ita ka' i xiin' ndo', sakan' ña ndi'n̄i i xa'a' ña xaa' ndo'.

*Yo'o' ka'an' xa'a' ña n̄i ndo'ó
Agar xiin' ña n̄i ndo'ó Sara*

²¹ Ndo'ó, ne kuni ku'un' nuu' ña ka'an' chuun' t̄u'un ndei' jaan' ndii, ka'an' ndo' xiin' i, ¿ñáa' xiní xna'a' ndo' ña ka'an' t̄u'un ndei' jaan'? ²² Kuach̄i ndii yoso' a nuu' t̄utu Ndiosí mii' ka'an' a xa'a' Abraham, ña n̄i yoo' uv̄i ta'an' tiaa' si'e ra. Iin si'e ra n̄i yoo' xiin' ña' n̄i xika' nuu' nuu' ña' si'i ra. Te inga' si'e ra n̄i yoo' xiin' ña' n̄i yoo' ndiká, ña n̄i nduu' ña' si'i ra jaan'. ²³ Si'e ña' n̄i xika' nuu' jaan' ndii, n̄i tuv̄i ra xa'a' a ña sakan' n̄i kun̄i m̄ii' Abraham. Ndisu, si'e ña' n̄i yoo' ndiká jaan' ndii, n̄i tuv̄i ra te xin̄u kuento Ndiosí, ña n̄i tax̄i a nuu' Abraham jaan'.

²⁴ Te ña n̄i xka'nd̄ia' xiin' uv̄i saa' ña'a' jaan' ndii, ña ka'an' nd̄iaa' nduu' a xa'a' uv̄i saa' kuento ña n̄i ndoo' Ndiosí xiin' ne ñuu' i. Iin a ka'an' xa'a' iku' ña nani' Sinaí, ña' jaan' nduu' ña' nani' Agar, te ña' jaan' t̄u nduu' ichi' ya'ta', ne xiko' ni'i' xaa' t̄u'un ndei' Ndiosí. ²⁵ Te xiin' ña n̄i ndo'ó Agar jaan' ka'an' nd̄iaa' a xa'a' iku' Sinaí, ña iin' ñu'u' Arabia. Te sakan' t̄u ka'an' nd̄iaa' ña n̄i ndo'ó ña' jaan' xa'a' ne ñuu' Jerusalén, sakan' ña xiko' ni'i' t̄u ña'a' t̄u'un ndei' jaan'.

²⁶ Ndisu xiin' ña n̄i ndo'ó Sara, ña' n̄i yoo' ndiká ndii, ka'an' nd̄iaa' a xa'a' ñuu' Jerusalén, ña nduu' kuenta nd̄ivi' mii' ndia'vi' ne yoo' ndiká. Te ñuu' jaan' nduu' ndee naa si'i' yoo', ne in̄i xini Jesús.

²⁷ Kuach̄i ndii yoso' a nuu' t̄utu Ndiosí mii' ka'an' a ndii:

Yo'ó, ña' k̄uv̄i ko'o' si'e,
te t̄ia'an' t̄u kund̄o'ó un' kui'e ne
kuach̄i' ndii,
sij' kun̄i un', te nde'i' ti'e' un' ña
va'a' kuni un'.

Kuach̄i ndii koō kua'a' k̄a si'e un' te sakan' iin̄ ña' ndu'u' xiin' īi'.

Sakan' yoso' a.

²⁸ Ñañi ta'an' i, yoo' ndii nduu' e' ndeē naa Isaac, sakan' ña' si'e ne ni tax̄i Ndiosí kuenta a xa'a' nuu' Abraham nduu' tu' e'. ²⁹ Ndisu te ni kaku kuenta iin̄ yivi' jaan' ndii, ni sando'o' ra Isaac, te ni kaku kuenta Espiritu Santo. Nii' sakan' tu' xaa' ne ndikún ni'j tu'un ndei' jaan' xiin' e' vītin. ³⁰ Ndisu naka'an' ndo' ña' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Tax̄i un' ña' xika' nuu' jaan' xiin' si'e a'. Kuach̄i ndii xata'an̄ ña' nañ̄in si'e ña' jaan' ña'a yuva' ra xiin' si'e ña' yoo ndiká." Sakan' yoso' a. ³¹ Ñañi ta'an' i, xa'a' a jaan' na kuii', süu' si'e ña' ni xika nuu' jaan' nduu' yoo'. Süu' jaan' ndii si'e ña' yoo ndiká nduu' e'.

5

Xika' ndiká e' nuu' tu'un ndei' Moisés ni xaa Jesucristo

¹ Ni sandoó ndiká Jesucristo ndo'ó te kunduu' ndo' ne yoo ndiká. Xa'a' a jaan' na kuj̄ta ni'j ndo' nuu' ña' jaan', te tax̄i ndo' ña' v̄iko ni'i' inga ña'a' ndo'ó. ² Koto ndo', m̄ji' yu'u' Pablo ka'án xiin' ndo' ña' naa' tax̄i ndo' ña' kua'a' tuni iin̄' ndo' ndii, keta va'a' xachi' ndo' nuu' ña' ni xaa Cristo. ³ Te ka'án k̄a i xiin' yoō ka nduu' ndo'ó, te taxi' kua'a' tuni iin̄' ndii, kande'i' sax̄inú ndo' sakuu' inga ña' ka'án chuun' tu'un ndei' jaan'. ⁴ Ndo'ó, ne xika' kunduu' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña' xaa' ndo' ña' ka'án tu'un ndei' a jaan' ndii, xa' ni kus̄iin' ndo' nuu' Cristo, te xa' ni nakoō ndo' ña' ndan̄i m̄ji' Ndiosí ndo'ó.

⁵ Ndisu yoo', ne ndiatu' in̄i ña' sandaku Ndiosí nimá e' xa'a' a ña' in̄i e' jaan' ndii, ndiatu' e' xiin' ña' ndieē' Espiritu Santo. ⁶ Sakan' ña, xa'a' a ña' in̄i e' xini e' Cristo Jesús

ndii, koō' a xaa' naa' yoo tuni iin̄' e', uun naa' koō' a. Ña' ka'nu' k̄a ndii, ña' in̄i e' xini e' Cristo, te ña' jaan' xaa' sakan' te kundani' e' ne yivi'.

⁷ Ni xika' va'a' ndo' ña' nuu' ichi' Cristo. ¿Yoo' ni nakasi nuu' ndo', te ni in̄i k̄a ndo' kuni' ndo' ña' ndixa? ⁸ Süu' Ndiosí ni xaa ña' jaan', kuach̄i ndii m̄ji' ña' jaan' ni k̄ana ndo'ó nuu' ña' ndixa jaan'. ⁹ Naa ka'án e' ndii, iin̄ ña' xini xa'an' ndii nduu' a ndeē naa yuchi' levadura, ña' saki'vi pachi' xita' va'a'. Sie t̄jo' a ndii kiku' i'nu' a kani' tejn̄ ixan', te saki'vi pachi' a ña' jaan'. ¹⁰ Te yu'u' ndii, in̄i xini i' xto' o' e' ña' iin̄ kachi xanini ndo' xiin' i' xa'a' ña' ndixa jaan', te ne xini xa'an' ndo'ó jaan' ndii, kundoo' n̄a' saā Ndiosí, yoō k̄a nduu' n̄a.

¹¹ Ñañi ta'an' i, naa' ña' ndixa nduu' ña' ka'án te jaan' ña' kusaa' ka'án ndoso' i ña' kuni' a kua'a' tuni iin̄' te in̄i xini Jesús ndii, ¿ndeē xa'a' na sando'o' ne Israel yu'u' naa' sakan'? Kuach̄i ndii, naa' sakan' nduu' a ndii, n̄asa' kua'a' n̄a' saā tu'un va'a' ña' ka'án xa'a' ña' ni xi'j Cristo nuu' krusín. ¹² Tee' naa' saña' ma xiin' m̄ji' ndi' i' te xini xa'an' ndo'ó jaan' ran'.

¹³ Ñañi ta'an' i, ni k̄ana Ndiosí ndo'ó te koō ndiká ndo' nuu' tu'un ndei' Moisés jaan', ndisu k̄an̄in̄i ndo' ña' xa'a' ña' yoo ndiká ndo' nuu' ña' jaan', na kuv̄i saā ndo' ña' ndioo' in̄i iin̄' ndo'. Süu' jaan' ndii k̄aka nuu' nuu' ta'an' ndo' xa'a' a ña' kundani' ta'an' ndo'. ¹⁴ Kuach̄i ndii sakuu' tu'un ndei' Ndiosí kuv̄i sax̄inú e' xiin' iin̄ ndaa' yu'u' sie ña' ka'án ndii: "Kundan̄i ndo' ne yivi' xiin' ndo' ndeē naa kundani' xiin' mii' m̄ji' ndo'", kachi a. ¹⁵ Ndisu naa' chichi' ta'an' ndo', te satuxu'vi ndo' nimá ta'an' ndo' ndii, koto xiin' m̄ji' ndo'. Naa' saā naa' xaa' ndo' ña' jaan' ndii, sandoñu'u' ta'an' xachi' ndo'.

Kaka e' saq kuní Espíritu Santo, te süü' saq ndioo' inji miji' e'

¹⁶ Xa'a' a jaan' na ka'an i xiin' ndo' ña kaka naa xika' ndo' saq kuní Espíritu Santo, te sända'ni ndo' nimá ndo' xiin' ña ndioo' inji ndo'. ¹⁷ Kuachí ndii kani' ta'an' ña ndioo' inji ndo' jaan' xiin' ña kuní Espíritu jaan'. Te kani' ta'an' tu ña kuní Espíritu jaan' xiin' ña ndioo' inji ndo' jaan'. Ña ndasi' ta'an' nduu' uví saa' ña jaan', sakan' na kuii' küvi saq ndo' ña kuní miji' ndo'. ¹⁸ Ndisu xa'a' a ña ndiaka' Espíritu Santo yoo' ndii, xiko' ni'i' ka tu'un ndei' jaan' yoo'.

¹⁹ Kuän vj' kunj' e' saq kuu' ne xaa' ña ndioo' inji ña: kumi' ña musa ña, te xiin' ña, te kuu' xe'na' ña, te xaa' ña ña kiji' kuu' xiin' jin' ña, ²⁰ te xaka'nu' ña ndiosí saka, te xaa' ña ña kuinj', te ndasi' ta'an' ña, te xika' manj' xiin' ta'an' ña, te kuiñu ña, te xi'é ña, te nata'vi' ta'an' ña, te xasiin' xiin' miji' ña, te kuü miji' ña jin' tji'vi, ²¹ te ndasi' nuu' ña xini ña ne yivi', te nduu' ña ne xini', te xa'a ña vjko' loco, te sakan' xaa' ña xiin' kua'a' ka tukü nuu' ña'a. Te sakuni' tuküü j' ndo'ó naa ni sakuni' j' ndo'ó xa'a' ña jaan' saa' ndii, ne xaa' ña jaan' ndii, küvi kundjee ña ndivi' mi' xa'ndia chuun' Ndiosí.

²² Ndisu ña va'a, ña taxi' Espíritu Santo saq e' ndii, nduu' a ña kundani' e' ne yivi', te nduu' tu a ña kuatia' inji e', te nduu' tu a ña xika' manj' e', te nduu' tu a ña kuie kuu' inji e' xiin' ne yivi', te nduu' tu a ña chindiee' ña'a' e', te nduu' tu a ña va'a kuu' e' xiin' ña, te nduu' tu a ña xachuun' ndaku e' xiin' ña, ²³ te nduu' tu a ña maso kuu' e', te nduu' tu a ña xiko' ni'i' xiin' miji' e'. Te kuasa' xa'nú e' ndee jin' tu'un ndei' kiji' xaa' e' sakuu' ña jaan'.

²⁴ Te yoo', ne nduu' kuenta Cristo Jesús ndii, xa ni xa'nu' inji e' xa'a' ña ndioo' inji e' xiin' ña xikán

nimá e', ndee naa xa ni xi'i' ña jaan' nuu' krusín. ²⁵ Naa' kumi' e' kivi' ñuu' xaa' xaa' Espíritu Santo ndii, na taxi' tu e' ña kundjaka a yoo' te kaka e' saq kuní a. ²⁶ Na kündüü e' ne ñuñu', te na sátaña'a' ta'an' tu e', te sakan' tu na ndäsi' nuu' e' kunj' ta'an' e'.

6

Na chindiee' e' ne yivi'

¹ Ñani' ta'an' j, naa' ni nama yoo' ka nuu' ndee ka kuachí ndii, ndo'ó, ne xika' ni'i' nuu' ichi' Jesús ndii, chindiee' ndo' ne jaan', te nandjiko' ña nuu' ichi' a jaan'. Ndisu maso kuü ndo' kiji' chindiee' ña'a' ndo'. Te koto xiin' miji' va ndo' kiji' xaa' ndo' sakan', koto ka koto kua'a' tu kuachí jaan' ndo'ó.

² Te chindiee' naa chindiee' ta'an' ndo' xiin' ña ndo'ó ndo'. Te kiji' xaa' ndo' sakan' ndii, saxinú ndo' tu'un ndei' ña ni sania'á Cristo.

³ Kuachí ndii naa' yoo' ka tuu ña ne ka'nu' ka nduu' miji' ña kiji' süü' sakan' nduu' a ndii, xini xa'an' xiin' mi' miji' ña. ⁴ Sakan' na kuii' jin' ndo' kuní a natava' kuenta xa'a' ña kuu' miji' ndo'. Naa' ña va'a xaa' ndo' ndii, küvi va'a kunj' ndo' xa'a' ña jaan'. Ndisu näkata xiin' mi' ndo' xiin' inga ne yivi'. ⁵ Kuachí ndii xa yoo xa yoo ña ka'an kuachí xiin' jin' e'.

⁶ Ne sakuaan ndii, na chindiee' ña ne sania'á ña'a' tu'un Ndiosí xiin' sakuu' nuu' ña kumi' ña.

⁷ Te küni xa'an' xiin' miji' ndo'. Küvi kunj' xa'an' e' Ndiosí, sakan' ña ndee ka nuu' ña chi'i' e' ndii, ña jaan' tu ña'in e'. ⁸ Sakan' ña ne chi'i' ña ndioo' inji miji' ña ndii, ña küvi xachi' ña natjin ña. Ndisu ne xaa' ña kuní Espíritu ndii, natjin ña ña kutjaku ña ndee ndi'i' ni kivi' saq Espíritu jaan'. ⁹ Sakan' na kuii' na näkoo e' ña xaa' e' ña va'a, sakan' ña naa' xävi e' ña xaa' e' ña jaan' ndii, kiji' xaa' kivi' ña ni chituní Ndiosí ndii, natjin e' ña va'a nda'a' Ndiosí

xa'a' ña jaan'. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kuii' na chindíee' e' ne yivi' sakuu' ichi' kii' kuví. Ndisu na chindíee' kua'a' ka e' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e'.

Ne yivi' xaa' nduu' e' vitin xa'a' a ña ini e' xini e' Jesucristo

¹¹ Yo'o' ndii, mii' i ke'i a vitin xiin' letra na'nu' va xiin' nda'a' mii' i.

¹² Te yivi', te kuni tjin u'vi ndo'ó te ku'a' tuni jin' ndo' jaan' ndii, xaa' ra sakan' te ndoq va'a ra xiin' ne yivi' kuiti', sakan' ña kuni ra ña sando'o' ña'a' ne yivi' jaan'. Xa'a' a jaan' na ka'an ndoqo' ra ña kaku e' xa'a' ña ni xaa Cristo nuu' krusin kuiti'. ¹³ Sakan' ña ni ndee mii' te yoo tuni jin' jaan' saxinu' ña ka'an tu'un ndei' jaan'. Ndisu kuni ra ña koq tuni jaan' jin' ndo'ó te kuví ka'an ninu' ra xa'a' ña ni xaa ndo' jaan'.

¹⁴ Yu'u ndii, kuasa' xachi' ka'an ninu' i naa te jaan'. Ndisu ka'an ninu' kuiti' i xa'a' ña ni xaa xto'q e' Jesucristo nuu' krusin. Te xa'a' a ña ni xaa ña jaan' nuu' krusin jaan', na xaa' i kuenta ña xa ni xi'i i nuu' ña yoo jin yivi', te xa ni xi'i tu ña jaan' nuu' yu'u. ¹⁵ Kuachi ndii, xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo Jesús ndii, kumi' a kuenta naa' yoo tuni jin' e', uun naa' koq' a. Süu' jaan' ndii kumi' a kuenta xa'a' a ña nduu' e' ne ni sakuu' xaa' Ndiosi kuiti'. ¹⁶ Te ndo'ó, ne nakuitá xiin' saa ka'an chuun' i yo'o' ndii, na taxí na Ndiosi ña maní' koq nimá ndo', te na kuvita tu ini a xa'a' sakuu' ndo'ó, ne nduu' xna'a kuenta a.

¹⁷ Te ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, kuni i ña kasa'a ka ndee jin ne yivi' tu'un kui'e nuu' i. Kuachi ndii tjin ña ndondia jin' i nia'a ña te xika' nuu' nuu' Jesús nduu' i.

¹⁸ Ñani ta'an' i, na sañu'u' na xto'q e' Jesucristo ndo'ó. Sakan' na kunduu' a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Éfeso

Ti'vi' ra cha'an' nia

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'á i ichi' a saa kuní Ndiosí. Te ti'vi' i cha'an' sakuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Éfeso, ne nduu' kuenta Cristo Jesús, ne xika' ndaku ichi' a. ² Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosí xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó. Te na taxí tu a ña maní' koq xiin' ndo'.

Sañu'u' Ndiosí yoo' xiin' sakuu' ña va'a ña nduu' kuenta Jesucristo

³ Ka'nu' va ña nduu' Ndiosí, yuva' xto'ó e' Jesucristo. Suvi' a nduu' ña sañu'u' yoo' xiin' sakuu' nuu' ña va'a, ña yoo ndivi', xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo. ⁴ Kuachí ndii ni nakaxin a yoo' xa'a' Cristo ndee kijí' tia'an kua'a iin yivi' te kunduu' e' nditja mii' a, te koo' ndee iin xa'a' ña tjin kuachí a yoo' nuu' a. ⁵ Te xa'a' a ña ndani a yoo' ndii, ni chituni a kuento ndee ña nuu' ña kunduu' e' si'e a xa'a' ña ni xaa Jesucristo, sakan' ña xa sakan' ni ndoo nimá mii' a saa a. ⁶ Ni xaa a sakan', te saka'nu' ña'a' e' xa'a' a ña ndani ndatun' a yoo', te ni natjin yoo' ña jaan' xa'a' a ña ni xaa si'e a, ña ndani a. ⁷ Xiin' níi' si'e a jaan' ni sandoo ndika a yoo' nuu' ña ni kuní a kundoo' e' xa'a' kuachí e', te xiin' ña jaan' ni yoo' ka'nu' ini a xa'a' e', te ni xaa a sakan' xa'a' ña ndani va mii' a yoo'. ⁸ Te xa'a' a ña ndani xava' a yoo' na ni natjin e' sakuu' ña ndichi xiin' ña xini tuní. ⁹ Te xiin' ña jaan' ni nia'a Ndiosí nuu' e' ña ni yoo' si'e, ña ka'an xa'a' ña xa ni chituni a saa a xiin' Cristo. ¹⁰ Te saxinú Ndiosí ña ni

chituni a jaan' sava ni kivi' ña ni kuní mii' a, te ndasajin a sakuu' ña yoo, te ka'ndia chuun' Cristo nuu' sakuu' ña jaan', naa' ña yoo ndivi' nduu' a uun naa' ña yoo iin yivi' nduu' a.

¹¹ Te xa'a' ña ni xaa Cristo tu ni nakaxin Ndiosí yoo' te natjin kua'a' e' ña va'a jaan' nda'a' Ndiosí, ña ni chituni mii' a ndee ña nuu', sakan' ña ña jaan' ndii, saxinú a sakuu' ña kuní a. ¹² Sakan' te natjin Ndiosí ña xaka'nu' xiin' nda'a' yoo', xi'na ka nda'a' nduu', ne ni ndiatu xi'na ña kixin Cristo. ¹³ Te sakan' tu ndo'ó, kijí' ni xini so'ó ndo' tu'un ndixa, ña nduu' tu'un va'a, ña ka'an xa'a' saa kaku e' nuu' kuachí e', te ni kandixa' ndo' a ndii, ni natjin ndo' Espiritu Santo naa nimá ndo' saa nii' ni taxí Ndiosí kuenta a ña saa a. Te ña jaan' nduu' ndee naa sello ña nia'á ña kuenta Jesucristo nduu' ndo'. ¹⁴ Te naa ña jaan' nimá e', te kuní e' ña natjin xna'a e' sakuu' ña ni chituni Ndiosí taxí a nda'a' e' ndee kijí' xaa kivi' ña sandoo ndika xachi' a yoo', ne nduu' kuenta a, te koq e' xiin' a, te natjin a sakuu' ña ka'nu'.

Ka'an va Pablo xiin' Ndiosí xa'a' ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Éfeso

¹⁵ Te xa'a' a jaan' na, kijí' ni xini tu i kuento ña ini va ndo' xini ndo' xto'ó e' Jesús, te ndani tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, ¹⁶ xikuiin tu yu'u ña taxi i ña chindani a xa'a' ndo' kijí' ka'an i xiin' a. ¹⁷ Te suvi' a nduu' Ndiosí xto'ó e' Jesucristo, te nduu' tu a yuva' e', ña ka'nu' koo' chukuu'. Te ka'an va i xiin' a ña na taxí a Espiritu a te chindiee' a ndo'ó ña kundichi ndo', te taxí tu a ña satuvi nuu' ndo' te kundani va'a ka ndo' xa'a' a. ¹⁸ Te xikan tu i nuu' a ña sanatuún a nimá ndo' te kundani kaxi' ndo' xa'a' ña ndiatu ini e', ña ni kana a yoo' natjin e' saa a. Te kundani

tū ndo' xa'a' ña ndatun' va ña natin ndo' nda'a' a, ña natiin' tu sakuu' ne nduu' kuenta a. ¹⁹ Te kundani kaxi' tu ndo' ña ña ndiee' ya'a nduu' ña ndiee' a, ña tiin' a te chindiee' a yoo', ne in' xini Jesús. Te ña ndiee' jaan' tu ²⁰ ni tiin' a ki' ni sanatiaku a Cristo, te ni chindu'u' ña'a' a nuu' tei ka'nu' nda'a' kua'a' a ndivi'. ²¹ Te kumi' a ndiee' nuu' sakuu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' nuu' sakuu' ña kumi' ndiee', xiin' nuu' sakuu' ña kumi' ña ndiee', xiin' nuu' sakuu' xto'o. Te kumi' tu a chuun' ka'nu' ka te sakan' sakuu' ña kumi' ndiee' iin' yivi' vitin' xiin' inga iin' yivi' nuu' ku'un' e'. ²² Te ni sanakua'a Ndiosí sakuu' ña yoo nda'a' Cristo, te ni sakuiso' chuun' ña'a' a ña nduu' ña jaan' xini' xa'a' ña va'a yoo', ne nduu' kuenta a. ²³ Te sakuu' yoo' nduu' ndee' naa ñu'u' nde'i Cristo. Te yoo xinu' e' xiin' ña ndiee' Cristo, sakan' ña ña jaan' nduu' ña saxinu' sakuu' ña yoo.

2

Sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuachí e' xiin' nda'a' Cristo kuítí'

¹ Te Ndiosí tu ni sanatiaku ndo'ó kij' ni nduu' ndo' ndee' naa ne xa ni xi'i nuu' a xa'a' a ña ni xka'ndia ndo' ña ndaku, te ni xa'a ndo' kuachí, ² sakan' ña ni xika ndo' saa xika' ne nduu' kuenta iin' yivi' yo'o', sakan' ña ni xika ndo' xaa' ndo' ña kuni' ña xa'ndia chuun' tein' tachí'. Te ña jaan' xiko' ni'i' ne kändixa' Ndiosí. ³ Kij' sakan' ndii, sakuu' e' ni xika xaa' kuachí jaan', sakan' ña ni toq tu in' e' xa'a' ña ndioq' in' mii' e', te ni xaa tu e' ña nia'a, ña ka'an nimá mii' e' xa'a', xiin' ña xanini kin' e'. Te xa'a' a jaan' na ni nduu' e' ndee' naa sakuu' ne yivi', ne xi'é Ndiosí xini' a. ⁴ Ndisu Ndiosí ndii, kuvita xava'a in' a xa'a' e', sakan' ña kua'a' xava'a ndani' a yoo'. ⁵ Te sakan' na tee' ndee' ndee' naa ne ni

xi'i ni nduu' e' nuu' a xa'a' kuachí e' ndii, ni sanatiaku a yoo' nuu' a xiin' nda'a' Cristo. Ni sakakú a yoo' nuu' kuachí e' jaan' xa'a' a ña ndani' mii' a yoo'. ⁶ Te ni sanatiaku a yoo' naa' ni xaa' a xiin' Cristo Jesús, te ni chindiee' a yoo' xiin' a ndivi' mii' ndu'u' a. ⁷ Te nia'a a nuu' ku'un' e' ña kua'a' va ndani' mii' a yoo', sakan' ña ni xaa' a ña va'a jaan' xiin' e' xa'a' ña ni xaa' Cristo Jesús. ⁸ Kuachí ndii, xa'a' a ña ndani' mii' Ndiosí yoo', na ni sakakú a yoo' nuu' kuachí e' xa'a' a ña in' e' xini' e' Jesús. Sakan' ña küvi' sakakú xiin' mii' mii' e', süu' jaan' ndii, Ndiosí xamaní' ña jaan' nuu' e'. ⁹ Te süu' xa'a' ña va'a ña xaa' e' sakakú a yoo', koqo ka ka'an ninu' yoo' ka. ¹⁰ Kuachí ndii mii' Ndiosí nduu' ña ni xa'a' yoo', te xa'a' a ña iin' ndaa' ni nandu'u' e' xiin' Cristo Jesús na ni ndasaxaa' a yoo' te saa e' ña va'a ña ni chituní a saa e' ndee' ña nuu'.

Ndasa iin' Cristo sakuu' nuu' ne yivi', te kundiee' maní' e'

¹¹ Xa'a' a jaan' na kuni' a ña naka'an' ndo' ña xta'an' ndii, ni ka'an' te judío ña te köo' tuni' iin' nduu' ndo'ó, te tuku', te mii' ra' ndii, te yoo' tuni' iin' nduu' ra', sakan' na kuu' kuenta Ndiosí nduu' ra' kachi ra', ndisu te yivi' kuítí' ni xa'a' tuni' jaan' iin' ra. ¹² Te kij' sakan' ndii, ni nduu' ndo' kuenta Cristo, te ni nduu' tu ndo' ne kuenta Ndiosí ndee' naa ne Israel. Te ni yoo' siin' ndo' nuu' sakuu' ña ni chituní Ndiosí, xiin' nuu' ña ni ndoo' a kuento a xiin' ndu. Te ni yoo' ña ndiatu' in' ndo' xa'a', te ni ndee' xini' tu ndo' Ndiosí ndixa' kij' sakan'. ¹³ Ndisu vitin', xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo Jesús ndii, tee' ndee' xika' ni yoo' ndo' nuu' a saa' ndii, ya'in' yoo' ndo' nuu' a vitin' xa'a' a ña ni xitja' nii' a kij' ni xi'i' a nuu' krusin' xa'a' kuachí e'.

¹⁴ Kuachí ndii ni tandiee' maní' Cristo ndu'u, ne judío, xiin' ndo'ó,

ne tuku', sakan' na jin ndaa' ni ndasandu'u a yoo' xa'a' a ña ni sandoñu'u' a ña ndasi' ta'an' e', ña ni nduu ndee naa nama, ña ni ta'nu ma'in' tejn e'. ¹⁵ Te xa'a' a ña ni xi'i a nuu' krusin ndii, ni sandoñu'u' a tu'un ndei' Ndiosí xiin' ña ka'an' chuun' ña jaan'. Te sakan' ni ndasajin a ndu'u, ne judío, xiin' ndo'ó, ne tuku', te kunduu e' jin ti'vi xaa', te kundjee maní' e'. ¹⁶ Te xiin' ña ni xi'i a nuu' krusin jaan' ni ndasajin a yoo', te ni nakoo uvi saa' ti'vi e' xiin' Ndiosí ña maní' ni xaa a. Te xiin' ña jaan' tu ni sandoñu'u' a ña ndasi' ta'an' e'. ¹⁷ Sakan' ña ni kixin Cristo Jesús jin yivi', te ni ka'an ndoso' a tu'un va'a, ña ka'an saa kundjee maní' e' xiin' Ndiosí, nuu' ndo'ó, ne tuku', ne ni yoo xika' nuu' Ndiosí, xiin' nuu' ndu'u, ne judío, ne ni yoo yatín nuu' a. ¹⁸ Sakan' na xa'a' ña ni xaa Cristo kuví naxaa sakuu' e' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' jin ndaa' Espíritu Santo.

¹⁹ Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, süu' ne tuku' ka nduu' ndo', ni ndee ndüu' ka tu ndo' ne ndjva'a. Süu' jaan' ndii kuenta Ndiosí nduu' tu ndo' xiin' ndu. Te nduu' tu ndo' ne vi'e Ndiosí xiin' ndu. ²⁰ Te ndo'ó ndii, ni xikuíta ndo' nuu' ña ni sanía'á te ni tjanu' Jesús sanía'á ichi' a, xiin' ña sanía'á te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí. Te mji' Jesucristo nduu' ndee naa yuu' ña kua'an xiki' vi'e. ²¹ Sakan' te ku'un ta'an' va'a xa'a' vi'e jaan', te kaa va'a a ndee xinu a, te kunduu a yukun' su'un kuenta xto'ó e' Jesús. ²² Te sakan' tu ndo'ó, xa'a' a ña jin ndo' xini ndo' a ndii, kua'an kaa ndo' te kunduu tu ndo' yukun' Ndiosí mi' ndu'u' Espíritu a.

3

Ka'an Pablo xa'a' tu'un va'a ña ka'an ndoso' ra nuu' ne tuku'

¹ Xa'a' a ña ka'an ndoso' yu'u, te nduu Pablo, tu'un va'a xa'a' Cristo Jesús jaan' nuu' ndo'ó, ne tuku', na naá i vi'e kaa. ² Xa ni xini so'ó ndo' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' yu'u te kundani ndo' ña kundani mji' a ndo'ó. ³ Sakan' ña xiin' ña satuvi ni nia'a Ndiosí yu'u ña ni yoo si'e xa'a' mji' a, naa xa ni ke'i i sie ña jaan' nuu' ndo'. ⁴ Te ki' ka'vi te yivi' ña jaan' nuu' ndo', te kuví kundani ndo' ña kundani ndi'i yu'u ña ni yoo si'e ña ka'an xa'a' Cristo. ⁵ Nu'u' ni kixin ndii, ni sakuni' Ndiosí ña jaan' nuu' ne yivi'. Ndisu vitin ndii, xa ni sakuni' Espíritu Santo ña jaan' nuu' te ni nakaxin Ndiosí, naa kuu' te ni tjanu' Jesús sanía'á ichi' a xiin' te ni ka'an tiakú tu'un a. ⁶ Te ña ni yoo si'e jaan' ndii, ña yo'ó' nduu' a: ña xiin' tu'un va'a ndii, natiin' inga' ndo'ó, ne tuku', xiin' ndu'u, ne judío, ña va'a ña kumi' Ndiosí xa'a' yoo', te nanduu' tu ndo' jin ndaa' ti'vi xiin' ndu, te natiin' tu ndo' ña taxi' Ndiosí kuento a xa'a'. Te sakuu' ña jaan' natiin' ndo' xa'a' ña jin ndo' xini ndo' Cristo Jesús. ⁷ Sakan' ña Ndiosí nduu' ña ni samani' yu'u ña nduu' i te xachuun' xa'a' tu'un va'a jaan' xa'a' a ña ndani mji' a yu'u, te ni xaa a ña jaan' xiin' i xiin' ña ndjee' a. ⁸ Te yu'u ndii, tee' ndee koo' te nduu' xachi' i tejn sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí, ndisu ni samani' a yu'u chuun' yo'ó' te ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Cristo nuu' ne tuku', te ndee jin ne yivi' kuví kundani sakuu' ña va'a ña xamani' Cristo yoo'. ⁹ Te ni taxi' tu a chuun' jaan' nuu' i te sanakuachi' i nuu' ne yivi' ña ni chituní Ndiosí saa a ndee ña nuu', ña ni yoo si'e ndee xta'an' jin yivi'. Te mji' a ni xa'a' sakuu' ña yoo. ¹⁰ Ni chituní Ndiosí sakan', te vitin ndii, xiin' nda'a' ne nduu' kuenta a kuví kuní sakuu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin'

ña kumi' ndiee' ña yoo ndivi', ña kua'a' nuu' ña ndichi Ndiosí. ¹¹ Te vj̄t̄in̄ n̄i s̄axinú a ña jaan' saa nii' n̄i ch̄ituní m̄ji' a ndee' kij' t̄iā'an kua'a' j̄in̄ yivi' xiin' ña n̄i xaa Cristo Jesús, ña nduu' xto'o e'. ¹² Te xa'a' ña n̄i xaa a jaan' ndii, kuv̄i j̄in̄ e' te kuyat̄in̄ e' nuu' Ndiosí xa'a' a ña j̄in̄ e' xini e' Cristo. ¹³ Xa'a' a jaan' na kuii' ka'án nda'vi j̄i xiin' ndo' ña nüü nimá ndo' ña naá j̄i v̄i'e kaa xa'a' a ña ka'án ndoso' j̄i tu'ün va'a, sakan' ña xa'a' ña va'a m̄ji' ndo' ndo'o' j̄i ña jaan'.

Ka'án Pablo xiin' Ndiosí xa'a' ne ndikún ichi' Jesús, ne ndiee' ñuü Éfeso

¹⁴ Xa'a' a jaan' na xikuín xiti' j̄i nuu' Ndiosí, yuva' xto'o e' Jesucristo, te ka'án j̄i xiin' a. ¹⁵ Te ña jaan' nduu' yuva' nuu' ña ndiee' ndivi' xiin' nuu' yoo', ne ndiee' ñu'u' j̄in̄ yivi'. ¹⁶ Te xa'a' a ña kumi' a ña vika' ndatun' ndii, ka'án nda'vi j̄i xiin' a ña tax̄i a ña ndiee' j̄in̄ nimá ndo' xiin' nda'a' Espiritu a, ¹⁷ te kunaan Cristo nimá ndo' xa'a' a ña j̄in̄ ndo' xini ña'a' ndo', te na kunduu ña ndan̄i a ndo'o' ndee' naa t̄io'o j̄itun', te kunduu tu a xa'ndu kivi' ñuü ndo'. ¹⁸ Te xiin' ña jaan' tu kuv̄i kundani ndo'ó xiin' sakuu' j̄ingā ne nduu' kuenta Ndiosí ña ya'a ndiká ña ndan̄i Cristo yoo', xiin' ña ya'a nan̄i' ña ndan̄i a yoo' jaan', xiin' ña ya'a kunu ña ndan̄i a yoo' jaan', xiin' ña sukun ya'a ña ndan̄i a yoo' jaan', ¹⁹ te kundani ndo' ña ndan̄i ya'a Cristo yoo', te chie ya'a ka ña ndan̄i ña jaan' yoo' te sakan' ña kuv̄i kundani e', sakan' te kuv̄i xaa ndo' kunduu ndo' ne yoo' xinu saa kuní m̄ji' Ndiosí.

²⁰ Te Ndiosí jaan' ndii, ndiee' koo' chukuu' a, te kuv̄i saa a kua'a' ya'a ka te sakan' ña kuv̄i kakan e' nuu' a, te kuv̄i saa kua'a' xava'a ka tu a te sakan' ña kuv̄i tuu e'

xa'a' ña xachuun' ña ndiee' a xiin' nimá e'. ²¹ Te ña jaan' na nat̄iin̄ ndee' ndi'i' n̄i kivi' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' xa'a' yoo', ne nduu' kuenta a, te na nat̄iin̄ tu a ña tiin' ka'nu' xa'a' ña n̄i xaa Cristo. Sakan' na kunduu a.

4

Nduiin' e' xaa' Espiritu Santo

¹ Yu'u, te naá v̄i'e kaa xa'a' a ña xaa' j̄i chuun nuu' xto'o e' Jesús ndii, ka'án nda'vi j̄i xiin' ndo' ña kaka' naa xika' va'a ndo' saa kuní a kaka' ndo' xa'a' a ña n̄i kana Ndiosí ndo' te kunduu ndo' kuenta a. ² Te kij' xika' ndo' sakan' ndii, nda'vi kuv̄i nimá ndo', te maso tu kuv̄i ndo', te kuie tu koq j̄in̄ ndo', te kundjeni tu ndo' kun̄i ta'an' ndo' xiin' ña ndan̄i ta'an' ndo' jaan'. ³ Te saa va' ndo' ña nduxa', te kundiee' t̄i'v̄i' ndo' saa Espiritu Santo xiin' ña ndiee' man̄i' ndo'. ⁴ Sakan' ña j̄in̄ ndaa' t̄i'v̄i' kuu' e' v̄it̄in̄, te j̄in̄ ndaa' tu Espiritu Santo yoo' nimá e', te n̄i kana tu Ndiosí yoo' te nat̄iin̄ e' j̄in̄ ndaa' nuu' ña kundiatu j̄in̄ e' xa'a'. ⁵ Te yoo' j̄in̄ ndaa' kuit̄i' tu xto'o e'. Te yoo' tu j̄in̄ ndaa' kuit̄i' ña ndixa' ña kandixa' e'. Te yoo' tu j̄in̄ ndaa' ña chichi' e' kuenta Jesús. ⁶ Te yoo' tu j̄in̄ ndaa' Ndiosí, te ña jaan' nduu' yuva' sakuu' e'. Te ña jaan' xa'ndia chuun' nuu' sakuu' yoo', te suv̄i' tu a xaa' sakan' te xaa' e' chuun nuu' a, te naá tu a nimá sakuu' e'.

⁷ Te j̄i'j̄in̄ e' n̄i nat̄iin̄ nda'a' Cristo j̄in̄ ña chuun va' saa kuní m̄ji' a. ⁸ Sakan' na yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: Kij' n̄i kaa a mii' sukun va' ndivi' ndii,

kua'a' va' te tiin̄ n̄i naka a, te n̄i tax̄i a ña va'a nda'a' ne yivi'. Sakan' yoso' a. ⁹ Te kij' ka'án ña yoso' jaan' ña n̄i kaa a ndii, kuni kachi a ña ña nuu' ndii, n̄i nuu' a te n̄i kix̄in̄ a ndee' ndienu ka nuu' ñu'u' j̄in̄ yivi'. ¹⁰ Sakan' na

kuii' ña n̄ nuu' ndien̄u jaan' ndii, suvi' tu' a nduu' ña n̄ ndaa' ndee' mii' sukun va' ndivi', te ka'ndia' chuun' ndi'j̄ a' iin' kanii' ndivi' xiin' iin' yivi'.¹¹ Te xa' mii' Cristo n̄i tax̄i ña' chuun va' sava' e' ña' nduu' e' ne' tianu' a' sania'á' ichi' a, te sava' e' nduu' ne' ka'án' tiakú' tu' un' Ndiosí, te sava' tukú' e' nduu' ne' ka'án' ndoso' tu' un va' a' nuu' ne' yivi', te sava' tukú' e' nduu' ne' xito' ne' ndikún' ichi' Jesús, te sava' tukú' e' nduu' ne' sania'á' tu' un a.¹² Sakan' xaa' a' te sakoo' tu' va' a' yoo', ne' nduu' kuenta a, te kuv̄i saa' va' a' sakuu' e' chuun nuu' a, sakan' te kua'nu' ka' yoo', ne' nduu' ndee' naa' ñu'u' nde'j̄ a, nuu' ichi' a,¹³ ndee' na'xaa' e' ña' iin' ndaa' kunduu' e' xiin' ña' in̄i e' xini e' si'e' Ndiosí, xiin' ña' kuni' xna' a' ña' a' e'. Te na'xaa' tu' e' kunduu' e' ne' xa' n̄i xa'nu' xinu' xachi' nuu' ichi' a' ndee' naa' mii' Cristo.¹⁴ Te kuu' ka' e' ndee' naa' ne' kuachi' kualí, ne' tia'an' kuixa' in̄i. Sakan' te kundikun' e' yo'o' n̄i jaan' sakuu' nuu' ña' xini xa'an', ña' sania'á' te saka, te saxio' ra' yoo' xiin' ña' maña, te ndasanduu' ra' a' ndee' naa' ña' ndixa'.¹⁵ Süu' jaan' ndii' kuni' a' ña' kundikun' e' ña' ndixa' ndan̄i ta'an' e', te kua'nu' e' ndee' na'xaa' e' kuu' e' ndee' naa' kuu' Cristo. Te ña' jaan' nduu' ndee' naa' xini' e'.¹⁶ Te ña' jaan' xiko' ni'i' yoo', ne' nduu' ndee' naa' ñu'u' nde'j̄ a, naa' xaa' xini' e' ña' xiko' ni'i' a' ñu'u' nde'j̄ e', ña' ñu'u' ta'an' a' xiin' tuch̄i, te iin' ndaa' nduu' a, te chindiee' ta'an' a' nuu' i'in' chuun' ña' yoo' nuu' i'in' a. Te sakan' tu' xaa' Cristo xiin' yoo' te kua'nu' e' xiin' ña' ndan̄i ta'an' e'.

Na kaka' e' saa' kuni' Jesús xiin' kivi' ñuu' xqa'

¹⁷ Ña' jaan' na' kuu' ka'án' ndiee' i' xiin' ndo' xiin' ndiee' xto' o' e' ña' kaka' ka' ndo' saa' xika' inga' ne' tuku', ne' xanini saka,¹⁸ te yoo' iin' yavi' tu' ña' xini tuni' ña, te xika' yoo' ña' nuu' kivi' ñuu' ña'

kuni' Ndiosí tax̄i a, kuachi' ndii' yoo' sa'vi' in̄i ña' xa'a' a' ña' n̄i xaxii' ña' nimá' ña.¹⁹ Te kōo' ka' ña' ka'an' nuu' ña, te n̄i sanakua' a' xiin' mii' ña' nuu' ña' k̄ini' kuu' ña' xiin' iin' ña, sakan' ña' ka'án' ndiee' va' nimá' ña' saa' ña' sakuu' nuu' ña' xe'na'.²⁰ Ndisu' ndo' o' ndii, kōo' ña' jaan' n̄i sakuaan' ndo' saa' ndo' k̄i' n̄i xini' so' o' ndo' xa' a' Cristo,²¹ naa' ndixa' xna' a' n̄i xini' so' o' ndo' ña' ka'án' xa' a' a, te n̄i kundani' ndo' saa' nii' nakuitá' ña' ndixa' xa' a' a' jaan'.²² Sakan' na' kuu' kuni' a' ña' nakoo' ndo' kivi' ñuu' yata' ndo', te tava' xachi' ndo' saa' n̄i kuu' ndo' saa', sakan' ña' n̄i sativi' ña' jaan' nimá' ndo', te n̄i xini' xa'an' ña' jaan' ndo' o' xiin' ña' ndioo' k̄ini' in̄i ndo'.²³ Te tax̄i ndo' ña' nama' Ndiosí ña' xanini' ndo'²⁴ te ndasanduu' a' ndo' o' ne' yivi' xaa', te kuu' ndo' ndee' naa' kuu' mii' a, te kunduu' ndo' ne' xachuun' ndaku' nuu' ña' ndixa, te kunduu' tu' ndo' nditia' a.

²⁵ Te ña' jaan' na' kuu' nakoo' ndo' tun' vixi, te ka'an' ndaku' xiin' ta'an' i'in' ndo', sakan' ña' iin' ndaa' nduu' e'.²⁶ Naa' nasaa' xiin' ta'an' ndo' ndii, saa' ndo' kuachi'. Te ndiātu' ndo' ndee' keta' vi' ñu'u' te nakoo' ndo' ña' mani' xiin' ta'an' ndo',²⁷ n̄i ndee' tax̄i tu' ndo' ña' keta' va' a' ña' ndiva' a' xiin' ndo'.²⁸ Te ne' n̄i xaku'na' ndii, na' saku'na' ka' ña. Süu' jaan' ndii' na' sachuun' ndaku' ña' xiin' nda' a' ña, te kuv̄i k̄i'in' ña' xu'un' te chindiee' ña' ne' nda' vi' kuu'.²⁹ Te ka'án' ndo' ndee' iin' ña' k̄ini, süu' jaan' ndii' ña' va' a' ka'an' ndo' saa' kivi' te kua'nu' ka' ne' xini' so' o' ña' jaan' nuu' ichi' Jesús. Te k̄i' saa' ndo' ña' jaan' ndii, chindiee' ndo' ne' jaan'.³⁰ Te sakusuchi' ndo' in̄i Espiritu Santo, kuachi' ndii' ña' jaan' nduu' ndee' naa' iin' sello' ña' n̄i nat̄iin' e', ña' nia'á' ña' nduu' e' kuenta Ndiosí, te kaku' xna' a' e' k̄i' xaa' kivi' ña' k̄ixin' Cristo.³¹ Te na' nakoo' ndo' sakuu' ña' ñu'u' ka'ni' nimá' ndo', xiin' ña' nasaa' ndo',

xiin' ña kui'e ndo', xiin' ña ti'e' yu'u' ndo', xiin' ña kanja'a ndo' xa'a' ne yivi', xiin' sakuu' nuu' ña ña' ndo'. ³² Süu' jaan' ndii va'a ka ndasun koo iní ndo', te kuvita tu iní ndo', te sakan' tu koo ka'nu' iní ndo' kuní ta'an' ndo' saa nii' yoo ka'nu' iní Ndiosí xa'a' kuachi e' xa'a' ña ni xaa Cristo.

5

Na kaka e' saa kuní Ndiosí kaka e'

¹ Ña jaan' na kuii' kuú ndo' saa nii' kuu' Ndiosí xa'a' a ña si'e a, ne ndani va a, nduu' ndo'. ² Te kundani ndo' ne yivi' saa nii' ndani Cristo yoo', sakan' na ni sanakua'a xiin' mii' a, te ni xi'i a xa'a' e' ndee naa iní ña nasoko' ña xavixin' va nuu' Ndiosí.

³ Sakan' na kuii' tein ndo'ó ndii, na koo' ndee iní ne kumi' musa, ni ndee iní nuu' ña xe'na' naa ña jaan', ni ndee ne ndioo' iní va xa'a' ña'a. Sakan' ña ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, xata'an saa ña ña jaan'. ⁴ Te ni ndee xata'an tu ka'an kiní ndo', xiin' ña ka'an saka ndo', xiin' ña ka'an ndo' siki ka'an. Te sakuu' ña jaan' va'a saa yoo', ne nduu' kuenta Ndiosí, süu' jaan' ndii va'a ka taxi e' ña chindani a. ⁵ Kuachi ndii kuní a kundani ndo' ña ndee iní ne kumi' musa, uun ne xaa' ña xe'na', uun ne ndioo' iní va xa'a' ña'a inga ne yivi', ne nduu' ndee naa ne xaka'nu' ndiosí saka ndii, ni'i' ña ña kundiee ña mii' xa'ndia chuun' Cristo xiin' Ndiosí. ⁶ Xa'a' jaan' na taxi' ndo' ña kuní xa'an' ndee iní ne yivi' ndo'ó xiin' ña maña. Kuachi ndii sando'o' Ndiosí ne so'o jaan'. ⁷ Ña jaan' na kuii' saa ndo'ó ña xaa' ne jaan'.

⁸ Sakan' ña nuu' ni kixin' ndii, ni xika iin' yavi ndo' iní yivi'. Ndisu vitin' ndii ñu'u' xto'o e' tuún nuu' ndo' te xika' ndo'. Xa'a' a jaan' na kuní a ña kaka va'a ndo' ndee naa xika' ne yoo ña tuún nuu'

jaan'. ⁹ Sakan' ña ne yoo ña tuún nuu' xika' ndii, va'a kuu' ña, te xachuun' ndaku ña, te iní ndaa' tu nimá ña, ¹⁰ sakan' ña nuu' sakuu' ña xaa' ña xika' nduku' ña ña xakuatia' xto'o e'. ¹¹ Te saa ndo' ña kuasa' kuní, ña xaa' ne xika' iní yavi jaan', süu' jaan' ndii kuxioo ndo' nuu' a, ¹² sakan' ña ndee kuchani e' ka'an e' xa'a' ña xaa' si'e ne jaan'. ¹³ Ndisu sakuu' ña yoo si'e natuvi xaa' ña tuún, sakan' ña ña tuún jaan' ndii, sakuu' ña'a sanatuvi a, ¹⁴ naa ka'an ne yivi' ndii:

Ndoto nuu' yo'ó, te kixin',
te ndoko un' tein ne nduu' ndee
naa ne xa ni xi'i,
te sayi'é Cristo nimá un'.
Kachi ña.

Taxi e' ña sakuu' Ndiosí nimá e' xiin' Espiritu Santo

¹⁵ Ña jaan' na kuii' koto xiin' mii' va ndo' saa xika' ndo', te kaka ndo' naa xika' ne sa'vi iní. Süu' jaan' ndii kaka ndo' naa xika' ne chuun va xika' ndaku. ¹⁶ Te iní ichi' kua'an ndii, ña va'a saa ndo', sakan' ña kivi' vitin' ndii, yoo va ña ña'a. ¹⁷ Ña jaan' na kuii' kunduu' ndo' ne küu' kaxi'. Süu' jaan' ndii saa ndo' ña nduxa' ña kundani ndo' ndee ña kuní xto'o e'. ¹⁸ Te koo' ndo' vino ndee xiní ndo', sakan' ña sativi' xiin' mii' ndo', süu' jaan' ndii taxi' ndo' ña sakuu' Ndiosí nimá ndo' xiin' Espiritu Santo. ¹⁹ Te ka'an xiin' ta'an' ndo' xiin' yaa Ndiosí ña yoso' nuu' tutu a, xiin' yaa ña xaka'nu' ña'a' e', xiin' yaa ña saka'an Espiritu nimá e'. Te kata ndo' yaa jaan' xaka'nu' ndo' xto'o e' Jesús xiin' nimá ndo'. ²⁰ Te xiin' ndiee xto'o e' Jesucristo taxi' ndo' ña chindani yuva' e' Ndiosí xa'a' sakuu' ña ndo'o' ndo'.

Ka'an Pablo saa kuní a kundiee i'in ne tunda'a'

²¹ Te xa'a' a ña tiin' ka'nu' ndo' Cristo ndii, kaka nuu' nuu' ta'an'

ndo' xiin' iin kanii' nimá ndo'.
 22 Ña'a', ña' yoo iin ndii, kuní a ña
 kaka nuu' a nuu' iin' a' saa nii' xaa'
 a' xiin' xto'q e' Cristo. 23 Sakan' ña
 iin' a' jaan' nduu' ndee naa xini' a',
 ndee naa nduu' Cristo xini' sakuu'
 yoo', ne nduu' kuenta a, ne nduu'
 ndee naa nuu' u' nde'j a. Te suvi tu
 a nduu' ña sakakú yoo'. 24 Saa nii'
 xika' nuu' yoo', ne nduu' kuenta
 Jesucristo, nuu' a ndii, nii' sakan'
 tu kuní a ña kaka nuu' ña'a' nuu'
 iin' a' nuu' sakuu' ña kuní a.

25 Te ndo'ó, te yoo ña' si'i
 ndii, kundani ña'a' ndo' saa nii'
 ndani Cristo sakuu' yoo', ne nduu'
 kuenta a, te ni sanakua'a xiin'
 mii' a, te ni xi'i a xa'a' e' 26 te
 kunduu' e' nditiá Ndiosí kuiti'. Te
 ni ndasandoo tu a yoo' xiin' tiku
 ni xaa tu'un a. 27 Ni xaa a sakan' te
 sanakua'a a yoo, ne nduu' kuenta
 a, nuu' mii' a, te ndatun' xava'a
 koo e'. Te nimá e' ndii, koo' ndee
 sie ma'a' ña ke'j nuu' a, te ni ndee
 koo' tu ña kuiti'vi nuu' a, te ni ndee
 koo' tu ndee iin nuu' ña va'a nuu'
 a. Süu' jaan' ndii nditiá mii' a
 kuiti' kunduu' e', te koo' ndee sie
 ma'a' ña ke'j nimá e'. 28 Sakan' tu,
 te yoo ña' si'i ndii, kuní a kundani
 ña'a' ra ndee naa ndani ra nuu'
 nde'j mii' ra. Kuachi ndii iin te
 ndani ña' si'i ndii, ndani tu ra mii'
 ra. 29 Sakan' ña ndee iin te yivi'
 ndasi' nuu' u' nde'j mii' ra. Süu'
 jaan' ndii kuie xamani' xiin' mii'
 ra, te kuie tu xito' xiin' mii' ra
 saa nii' xito' Cristo sakuu' yoo',
 ne nduu' kuenta a. 30 Sakan' ña
 kuenta nuu' u' nde'j a nduu' e' xa'a'
 a ña nduu' e' ndee naa kuñu a
 xiin' iki' a. 31 "Xa'a' a jaan' na
 naqoo tiaq yuva' si'i ra, te nduujin
 ra xiin' ña' si'i' ra, te uvi saa'
 ña ndii, iin ndaa' nanduu' ña."
 32 Ña kaa' ndii, iin nuu' ña vixi
 xava'a nduu' a, ndisu nakata' yu'u
 a xiin' ña ndo'o' Cristo xiin' yoo',
 ne nduu' kuenta a. 33 Ndee saa
 kanj ndii, kuní a ña kundani iin
 ndo'ó, ña' si'i ndo' saa nii' ndani
 xiin' mii' mii' ndo', te ña'a' ndii,

kuní a ña koto ka'nu' a' iin' a'.

6

*Ka'an Pablo saa kuní a kuu
 yuva' si'i xiin' si'e ña, te si'e jaan'
 xiin' yuva' si'i' ña*

1 Ne kuachi', kandixa' ndo' yu'u'
 yuva' si'i' ndo' naa kuní xto'q
 e', sakan' ña ña jaan' nduu' ña
 xata'an nuu' Ndiosí. 2 Tu'un ndei'
 nuu' ña ni taxí Ndiosí nuu' e' kii'
 ni ndoo a kuento a xiin' e' ka'an
 ndii: "Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i'
 ndo' 3 te natijn ndo' ña manj' koo
 xiin' ndo', te nakaa tu kivi' nuu'
 ndo' nuu' nuu' u' iin yivi'", kachi a.

4 Te ndo'ó, yuva' si'i' ndii,
 sanasa'a' ndo' si'e ndo', süu' jaan'
 ndii sania'a' ndo' ña, te kondia
 yu'u' tu ña'a' ndo' saa kuní xto'q
 e' Jesús.

*Yo'o' ka'an Pablo xa'a' ne ni
 ke'vi xachuun' xiin' xa'a' xto'q ña*

5 Te ndo'ó, ne xiko' ni'i' iin
 xto'q ndii, kandixa' ndo' sakuu'
 ña ka'an ne nduu' xto'q ndo' iin
 yivi' yo'o' xiin' ndo'. Te koto
 ka'nu' yi'vi ña'a' ndo', te kaka nuu'
 ndo' nuu' ña xiin' iin ndaa' nimá
 ndo' saa nii' xika' nuu' ndo' nuu'
 Cristo. 6 Te süu' kandixa' ña'a'
 ndo' kii' ita' ña xito' kuiti' ña
 ndo'ó te ndoo va'a ndo' nuu' ña,
 süu' jaan' ndii kaka nuu' ndo' nuu'
 ña ndee naa nuu' Cristo xika'
 nuu' ndo' xiin' iin kanii' nimá
 ndo' saa kuní Ndiosí. 7 Te kaka
 nuu' sini ndo' nuu' ne jaan' ndee
 naa nuu' xto'q e' Cristo xika' nuu'
 ndo'. Saa ndo' kuenta ña süu'
 nuu' ne yivi' kuiti' xika' nuu' ndo'.
 8 Sakan' ña xa xini' ndo' ña i'in e'
 natijn ña va'a saa xto'q e' Cristo
 naá kivi' xa'a' ña va'a ña ni xaa e',
 naa' ne xiko' ni'i' iin xto'q nduu'
 e' uun naa' ne xika' ndiká nduu'
 e'. 9 Te ndo'ó, ne nduu' xto'q ne
 jaan' ndii, iin kachi kuñu va'a ndo'
 xiin' ña, te vikuijn ndo' ña sayi'vi
 ña'a' ndo', sakan' ña xa xini' ndo'
 ña iin ndaa' xto'q ndo', ña ndu'u'
 ndivi' nduu' tu xto'q ne jaan'. Te

ñā jaan' ndii, iin kachi kuu' a xiin' sakuu' ne yivi'.

Nakui'nu e' sakuu' ña taxi' Ndiosí te kasi a yoo' nuu' ña ndiva'a

¹⁰ Ñani ta'an' i, ndee vitin te ndee nuu' ku'un e' ndii, nduku' ndo' ndiee' ndo' nuu' ña ndiee' xava'a ña taxi' xto'o e'. ¹¹ Te nakui'nu ndo' sakuu' ña taxi' Ndiosí te kasi a ndo'ó nuu' ña ndiva'a, te kuvj kuita ni'i ndo' ki'i xamaña ña jaan' ndo'ó. ¹² Sakan' ña süu' xiin' ne yivi' iin yivi' kunta'an' e', süu' jaan' ndii xiin' ña ndiva'a, xiin' ña xa'ndia chuun', xiin' ña kumi' ndiee' xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' iin yivi', mii' iin yavi' yo'o' vitin, xiin' ña ndiee' kua'a' tach'i kinj, ña xika' nuu' viko', kunta'an' e'. ¹³ Xa'a' jaan' na nakui'nu ki'i' ndo' sakuu' ndachuun' ña taxi' Ndiosí te kasi a ndo'ó nuu' ña ndiva'a jaan' ki' xaa kivi' kinj ña kunta'an' ndo' xiin' a. Te ki'i' ndi'i ña kunta'an' ndo' jaan' ndii, kusaa' ita' ni'i' ka ndo' nuu' ichi' Ndiosí. ¹⁴ Ña jaan' na kuii' kuita ni'i' ndo' ichi' a. Ña nduu' ña ndixa xa'a' Ndiosí ndii, tjin ndo' a ndee naa iin' ña ki'i' toko' ndo'. Te ña xachuun' ndaku ndii, tjin ndo' a ndee naa ña kasi tia'ni ndo'. ¹⁵ Te ña yoo tu'va ndo' te ka'an ndoso' ndo' xa'a' tu'un va'a saa ndiee' manj' e' xiin' Ndiosí ndii, tjin ndo' a ndee naa ndixan' ki'i' ndo'. ¹⁶ Te siin' tuku' ndii, ña ini ndo' xini ndo' Ndiosí tjin ndo' ndee naa kaa ña tiasi xiin' mji' ndo', te kuvj nda'va ndo' sakuu' kuxj ndatin, tun' xatia ña ndiva'a nuu' ndo'. ¹⁷ Te ña ni sakaku' Jesús ndo'ó nuu' kuachj ndo' ndii, tjin ndo' a ndee naa ti'e' ña kasi xini' ndo'. Te tu'un Ndiosí ndii, tjin tu ndo' a ndee naa ichi' ña taxi' Espiritu Santo nda'a' ndo'. ¹⁸ Ka'an ndo' xiin' Ndiosí saa kivi', te sakuu' nuu' saa ka'an e' xiin' a ndii, ka'an nda'vi

ndo' xiin' a xiin' ña ndiee' Espiritu Santo, te koo tu'va tu ndo' xiin' ña jaan', te nako ndo' ña xikan' ndo' nuu' a xa'a' sakuu' ne nduu' kuenta a. ¹⁹ Te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosí xa'a' yu'u' ña taxi' a tu'un a nuu' i, te ka'an i xiin' ña ndieni nuu' ne yivi' ki'i' sakuni' i nja ña yoo si'e xa'a' tu'un va'a, ña ka'an xa'a' Jesús. ²⁰ Te yu'u' nduu' te ndiso' chuun' xa'a' tu'un va'a jaan', sakan' na tjin i xiin' karena naa i vi'e kaa. Ka'an va ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i te kuvj ka'an i xiin' ña ndieni nuu' ne yivi' saa kuni' Ndiosí ka'an i.

Cha'an' so'o' ndi'i'

²¹ Tiquico, ñani manj' e', iin te xika' nuu' ndaku nuu' xto'o e' ndii, xaa ra mii' ndiee' ndo', te ka'an ndi'i' ra xiin' ndo' xa'a' i te kunj ndo' saa ndu'u' i. ²² Ti'vi' ña'a' i xa'a' ña kaa', te sakuni' ra ndo'ó saa ndiee' ndu, te sandieni ra nimá ndo'. ²³ Na taxi na yuva' e' Ndiosí xiin' xto'o e' Jesucristo ña manj' koo xiin' sakuu' ndo'ó, te sakan' tu ne ta'an' e', te na taxi tu a ña kundani ta'an' ndo' xiin' ña ini ndo' xini ña'a' ndo'. ²⁴ Te na sañu'u' na tu Ndiosí sakuu' ne ndani xto'o e' Jesucristo xiin' iin kanii' nimá nja. Sakan' na kunduu a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Filipos

Ti'vi' ra cha'an' nia

¹ Yu'u Pablo xiin' Timoteo ndii, te xika' nuu' nuu' Jesucristo nduu' ndu, te ti'vi' ndu cha'an' sakuu' ndo'ó, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ini xini Cristo Jesús, ne ndiee' ñuu Filipos. Te ti'vi' tu ndu cha'an' te xito' ndo'ó, xiin' te chindiee' ndo'ó. ² Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosí xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Ka'an Pablo xiin' Ndiosí xa'a' ne ndikún ichi' a xiin' ra

³ Taxi' i ña chindani Ndiosí i sakuu' ichi' kij' naka'an' i xa'a' ndo'. ⁴ Te sakuu' ichi' ndii, kuation' nimá i te ka'an' i xiin' a xa'a' sakuu' ndo'ó, ⁵ sakan' ña xachuun' inga' e' xa'a' tu'un va'a ndee kivi' nuu' ña ni xini so'ó ndo' tu'un jaan', te ndee vitin'. ⁶ Te ndituni' yu'u ña chuun va'a ña ni xa'a' Ndiosí xaa' a xiin' nimá ndo' ndii, kua'an' naa kua'an' a xaa' ña'a' a, te saxinú ña'a' a ndee xa'a kivi' ña nandiko' Jesucristo. ⁷ Te kandej' xanini i sakan' xa'a' sakuu' ndo', sakan' ña ndani' kua'a' i ndo'ó. Kuachi' ndii ni xachuun' inga' sakuu' ndo' xiin' i nuu' chuun ña ni samaní' Ndiosí yu'u, kij' naá i vi'e ka'a xiin' kij' xika' ndiká i ndiee' yu'u' i xa'a' tu'un va'a jaan', te nia'á i ña ña ndaku nduu' a. ⁸ Ndiosí xini' saa vi' kundani' i sakuu' ndo'ó saa ni' kundani' va Jesucristo yoo'. ⁹ Te ka'an' i xiin' Ndiosí xa'a' ndo' te kundani' ta'an' ya'a ka' ndo', te na saa ndo' a xiin' ña xini tuni, te saa tu ndo' a xiin' ña ndichi. ¹⁰ Te kuni' i ña jaan' xa'a' ndo' te kuvi'

na'axin ndo' ndee ña nduu' ña va'a xna'a, te ka'ka na ka'ka ndaku ndo', te koo' ndee iin' ña kuvi' tjin' kuachi' ne yivi' ndo'ó ndee xa'a kivi' ña nandiko' Jesucristo. ¹¹ Te kumi' tu ndo' kua'a' va ña ndaku ña xaa' ndo' xiin' ña ndiee' Jesucristo, te xiin' ña jaan' kua'a' ka' ne yivi' tjin' ka'nu' Ndiosí, te saka'nu' tu ña'a' nia.

Ka'an Pablo ña xa'a' Cristo kuiti' tiaku ra

¹² Ñani' ta'an' i, kuni' i ña kundani' ndo' ña tu'un ndo'o' i yo'o' ndii, ni' na'kasi' a ña kiku' tu'un va'a, süu' jaan' ndii so'ó chindiee' ka' a xa'a' ña jaan'. ¹³ Sakan' na kuni' ndee te xiin', te ndiaa vi'e ka'nu', xiin' sakuu' ne yivi' xini ña naá i vi'e ka'a xa'a' ña xika' nuu' i nuu' Cristo. ¹⁴ Te kua'a' ka' ñani' ta'an' e' ndii, ini' ka' ra xini ra xto'ó e' xa'a' a ña naá i vi'e ka'a. Te so'ó kumi' ka' ra ña ndieni' te ka'an' ndoso' ndituni' ra tu'un va'a jaan' nuu' ne yivi'.

¹⁵ Ña ndixa' nduu' a ña sava te jaan' ndii, ka'an' ndoso' ra xa'a' Cristo xa'a' ña ndasi' nuu' ra xini ra yu'u xa'a' chuun ña ndiso' i, uun xa'a' a ña kuni' kanando ra yu'u kuiti'. Ndisu' sava' tuku' ra ndii, ka'an' ndoso' ra a xa'a' a ña va'a nimá ra. ¹⁶ Te ndasi' nuu' jaan' ndii, ka'an' ndoso' ra xa'a' Cristo xa'a' a ña kuni' katun' ta'an' ra xiin' yu'u kuiti', te xachuun' ndaku nimá ra. Süu' jaan' ndii kuni' sanakuiniá ka' ra tu'un kui'e nuu' i vi'e ka'a yo'ó. ¹⁷ Ndisu' te va'a nimá jaan' ndii, ka'an' ndoso' ra xa'a' Cristo xa'a' a ña ndani' ra yu'u, sakan' ña xini' ra ndii, naá i vi'e ka'a xa'a' a ña naka'an' i xa'a' tu'un va'a jaan'. ¹⁸ Te ndii, koo' a xaa' a naa' ka'an' ndoso' ra a xa'a' a ña ndasi' nuu' ra, uun xa'a' a ña nduu' ra te ndaku nimá, ndee saa kaní' ndii, xa'a' Cristo ka'an' ndoso' ra, te va'a va' kuni' yu'u xa'a' ña jaan'. Te va'a na va'a ka' kuni' i, ¹⁹ sakan' ña xini' i ña

xa'a' a ña ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i, xiin' xa'a' a ña chindiee' Espiritu Jesucristo yu'u ndii, keta i vi'e kaa yo'o'. ²⁰ Te ka'an nimá i, te ndiatu' tu iní i ña ndoo kui'e i nuu' Cristo, süü' jaan' ndii xini kaxi' i ña naa xa xaa' ka i ndii, nia'a tu i ña ka'nu' Cristo viñin tee' ndee tiaku i, uun tee' ndee kuví i. ²¹ Sakan' ña nuu' yu'u naa' tiaku i ndii, tiaku i te xaa' i ña kuni Cristo, te naa' kuví i ndii, xa ni keta va'a i. ²² Te naa' kutiaku ka i, te kunduu a nuu' i iin ña koo kua'a' ka ne iní kuni Cristo ndii, xini ndee ña va'a ka. ²³ Sakan' ña vixi va nuu' i te kuni i ndee ña uví ta'an jaan' nduu' ña va'a ka. Kuachí ndii ka'an nimá i kuví i, te kunduu' i xiin' Cristo, sakan' ña ña jaan' nduu' ña va'a ya'a ka. ²⁴ Ndisu xa'a' ña va'a ndo'ó ndii, kuni a ña koo ka i xiin' ndo' iin yivi' yo'o'. ²⁵ Te iní i ña ndoo ka i iin yivi' yo'o' xiin' sakuu' ndo' xa'a' ña va'a mii' ndo', te chindiee' i ndo'ó nuu' ña kuatia' nimá ndo' ña iní ndo' xini ndo' Jesús, ²⁶ te saka'nu' ka ndo' Cristo Jesús xa'a' a ña chindiee' a yu'u, xiin' xa'a' a ña koo tukuu i xiin' ndo'.

²⁷ Ndisu ndee ka ña koo ndii, xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo ndii, kaka' naa xika' ndo' naa ka'an chuun' tu'un va'a xa'a' a. Tee' ndee xaa i uun xaa i mii' ndiee' ndo' ndii, kuni kuni i kuento ña ita' ni' i ndo' xiin' iin ndaa' nimá ndo' nuu' ichi' a, te xachuun' inga' tu ndo' nuu' ichi' a xa'a' tu'un va'a ña kandixa' e' jaan'. ²⁸ Te ndee sie küyí'vi ndo' nuu' ne nakasi ndo'ó xa'a' a ña kandixa' ndo' tu'un va'a jaan'. Te ña jaan' nia'á ña ne ndoñu'u' nduu' nia, ndisu ndo'ó ndii, nia'á ña jaan' ña ne kaku nduu' ndo', te mii' Ndiosí saa ña jaan'. ²⁹ Kuachí ndii, süu' ni taxí Ndiosí ña iní kuiti' e' xini e' Cristo, süü' jaan' ndii ni taxí tu a ña kundo'o tu e' xa'a' a. ³⁰ Sakan' ña ndo'o' ndo' naa ni xini ndo' ni ndo'o' i

saa', xiin' saa xini ndo' kuento ña ndo'o' i viñin.

2

Nda'vi kuví nimá ndo' saa nüi' nda'vi kuu' nimá Cristo Jesús

¹ Sakan' na kuuí', naa' ndixa xna'a saki'ví Cristo ndo'ó xa'a' a ña iní ndo' xini ña'a' ndo', te saki'ví tu a ndo'ó xa'a' a ña ndani a ndo'ó, te ni nduñin ndo' ni xaa Espiritu Santo te ndiee' maní' ndo', te kuvita iní ndo' xini ta'an' ndo' ndii, ² sakuatia' ndi'i' ndo' nimá i kunduu ndo' iin ndaa' xini', te iin ndaa' tu ña ndani ta'an' ndo', te iin ndaa' tu nimá ndo', te iin ndaa' tu ña xanini ndo'. ³ Te saa ndo' ndee iin ña'a, te naña'vi' ta'an' ndo' xa'a' a ña ndasí' nuu' ndo' ni ndee xa'a' a ña ñuñu' ndo'. Süü' jaan' ndii xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo' kanini ndo' ña ne ka'nu' ka nduu' inga' ne yivi' te sakan' mii' ndo'. ⁴ Te kanini ndo' xa'a' ña va'a mii' kuiti' ndo', süü' jaan' ndii kanini tu ndo' xa'a' ña va'a inga' ne yivi'. ⁵ Sakan' na kuuí' na kanini ndo'ó naa xanini Cristo Jesús. ⁶ Ña jaan' ndii, tee' ndee iin kachi nduu' a xiin' Ndiosí ndii, ni xa xii' a xa'a' a ña iin kachi nduu' a xiin' Ndiosí. ⁷ Süü' jaan' ndii ni nakoo mii' ndoo a ña ka'nu' a, te ni nanduñin kachi a xiin' iin te xika' nuu', te ni ndasajin kachi xiin' mii' tu a xiin' te yivi'. ⁸ Te kij' nduu' a te yivi' ndii, ni sanuu' xiin' mii' mii' a, te ni saxinu ndi'i xechi' a ña kuni Ndiosí ndee ni xi'i' a, te ndee nuu' iin krusin vi' ni xi'i' a. ⁹ Sakan' na kuuí' ni kaní' i ña'a' Ndiosí ndee mii' ka'nu' ya'a, te ni chindu'u' a iin kivi' a ña ka'nu' ka te sakan' ndee ka tukú kivi' ña yoo. ¹⁰ Sakan' te nuu' Jesús vikuita xiti' sakuu' ña ndiee' ndivi', xiin' sakuu' ña ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi', xiin' sakuu' ña ñu'u' tuxin ñu'u', ¹¹ sakan' te nakuni sakuu' ne yivi' iin yivi' ña Jesús nduu' xto'o' nuu' sakuu' ña'a, te xiin' ña

jaan' natiin' Ndiosí, yuva' e', ña tiin' ka'nu'.

Ka'án Pablo ña kuní a kunduu e' ndee naa ñu'u nuu' ne yivi'

¹² Ñañi ta'an' maní' i, saa nii' kandixa' ndo' ña ka'án i sakuu' ichi' xiin' ndo', te süu' kii' ndu'u' kujti' i xiin' ndo', süu' jaan' ndii vjtin ka vi' ndiee' kandixa' ndo' yu'u ña köo' i ndu'u' xiin' ndo'. Te nia'a ndo' ña nduu' ndo' ne ni sakakú Ndiosí, te xiin' ña kundí' ni ndo' yi'vi ndo' ndee kisi a ndo'ó xaa' ndo' a. ¹³ Kuachi ndii mii' Ndiosí nduu' ña xaa' sakan', te ka'án nimá ndo' saa ndo' ña kuní a, te suvi tu a xaa' sakan', te saxinu ndo' ña jaan' xa'a' a ña sakan' ni kuní mii' a.

¹⁴ Te ka'an yu'u' ndo' kii' xaa' ndo' sakuu' ña'a, ni ndee kani ta'an' tu ndo' kuento, ¹⁵ sakan' te kunduu' ndo' ne xachuun' ndaku nuu' sakuu' ne yivi', te tiin kuachi ña ndo'ó. Te kunduu' ndo' si'e Ndiosí, ne köo' kuachi tein ne ña'a, ne ni sativi' xiin' mii'. Te kunduu' ndo' ndee naa ñu'u' ña yi'é, ña ndiee' ndivi', nuu' ne yivi' iin yivi' jaan'. ¹⁶ Tiin' kutu' ndo' tu'un ña taxi' kivi' ñuu' e', sakan' te kii' nandjiko' Cristo ndii, kuví ka'an kuatia' i xa'a' ña ni sando'o' saka xiin' mii' i, te ni ndee ni xachuun' saka tu i nuu' a tein ndo'. ¹⁷ Te'e' ndee kuní a kuitja ní' i, te kii' in ta'an' a xiin' ña nasoko' ndo' nuu' Ndiosí, te ña jaan' nduu' ña iní ndo' xini ndo' a, saa e xiin' ña kuatia' nimá i, te sakuatia' tu i nimá sakuu' ndo'ó xiin' i. ¹⁸ Te sakan' tu ndo'ó ndii, kuatia' nimá ndo', te sakuatia' na ndo' nimá i xiin' nimá ndo'.

Ka'án Pablo xa'a' uví tq'an te chindiee' ta'an' xiin' ra, Epafrodito xiin' Timoteo

¹⁹ Ndiatu' i ña taxi xto'o' e' Jesús ti'vi' yachi i Timoteo mii' ndiee' ndo', te va'a kuní i kii' nandjiko' ra te ka'an ra xiin' i saa ndiee' ndo'. ²⁰ Sakan' ña köo' ka ndee iin ra

xiin' i ndee naa te jaan', te ndi'ni xna'a xa'a' ndo' ndee naa yu'u'. ²¹ Kuachi ndii, sakuu' inga ra ndii, ndi'ni ra xa'a' ña kuní mii' kujti' ra, te ndi'ni ra xa'a' ña kuní Cristo Jesús. ²² Ndisu xa xini ndo' saa xachuun' ndaku Timoteo yo'o', ña xika' nuu' va'a ra nuu' tu'un va'a xiin' i ndee naa xaa' iin si'e, te xika' nuu' nuu' yuva' ra. ²³ Sakan' na kuii' ndiatu' iní i ti'vi' yachi ra mii' ndiee' ndo' kii' kuní i kuento ndee ña kund'o'o' i. ²⁴ Te iní i ña taxi xto'o' e' ña yachi ku'un tu yu'u mii' ndiee' ndo' jaan'.

²⁵ Ndisu vjtin ndii, ni xa'ta'an nuu' i ña sanandiko' tukuu' i ñañi i Epafrodito mii' ndiee' ndo', te ni ti'vi' ndo', te saa ra chuun nuu' i. Te chindiee' ta'an' ra xiin' i xachuun' inga ndu ña kuenta'an' ndu xiin' ña ña'a. ²⁶ Ti'vi' ña'a' i mii' ndiee' ndo' sakan' ña nanduku' va ra sakuu' ndo'. Te ndi'ni va tu ra xa'a' a ña ni xini ndo' kuento ña ni kuní kuví ra. ²⁷ Ña ndixa nduu' a ndii, ni kuní kuví va ra. Ndee chaa' va te kuví ra. Ndisu ni kuvita iní Ndiosí xa'a' ra, te ni sanda'a ña'a' a. Te ni kuvita tu iní a ndee xa'a' yu'u, kuachi ndii ni taxi a ña kusuchi' kua'a' ka iní i. ²⁸ Sakan' na kuii' yachi va ti'vi' ña'a' i, te nandjiko' ra mii' ndiee' ndo' jaan'. Te kii' kuní ña'a' ndo' ndii, kuatia' ni tukuu' nimá ndo', te kusuchi' ka iní yu'u. ²⁹ Natiiin ña'a' ndo' saa kuní xto'o' e' xiin' ña kuatia' nimá ndo'. Te koto ka'nu' ndo' te yivi', te xaa' naa xaa' te yo'o', ³⁰ sakan' ña ndee sie va te kuví ra xa'a' a ña xachuun' ra nuu' Cristo Jesús, ña kuain' ni kuví ra xiin' kivi' ñuu' ra kii' ni xito ra yu'u xa'a' ndo'ó xa'a' a ña ni kuví chindiee' mii' ndo' yu'u.

3

Ka'án Pablo ña Cristo kuiti' kuní a iní e' kuní e'

1 Nāni ta'an' i, ka'an tu i xiin' ndo' nā kuatia' nimá ndo' xa'a' a nā nduu' ndo' kuenta xto' o e' Jesús. Yu'u ndii, xāvi i nā tukū ni ke' i i nuu' ndo' nā xā ni ke' i i jaan', te chindiee' tu a ndo' o nuu' ichi' Ndiosí. 2 Koto xiin' mii' ndo' nuu' te yivi' nāa', te nduu' ndee naa naya' sana', te koto xiin' mii' ndo' nuu' nā nja'a nā xaa' ra, te koto xiin' mii' tu ndo' nuu' nā kuni kasa'a ra tuni iin' ndo'. 3 Sakan' nā yoo' ndii, kumi' xna'a e' nā jaan', ndisu nimá e' yoo a xa'a' a nā xaka' nu' e' Ndiosí xiin' ndiee' Espíritu Santo, te Jesucristo kuji' i iní e' xini e', te iní e' xini e' nā ndiee' mii' e' te koq ndaku nimá e' nuu' Ndiosí. 4 Sakan' tu yu'u ndii, yoo nā kuví iní i kuni i te koq ndaku nimá i nuu' Ndiosí xiin' ndiee' mii' i. Naa' yoo ka xanini nā kuví koq ndaku nimá e' nuu' Ndiosí xiin' ndiee' mii' e' ndii, yu'u ka vi'. 5 Sakan' nā ni xa'a nja tuni iin' i kivi' nā unja nā ni tuví i. Te ichi' ne Israel nduu' i. Te xii' yata' i ni nduu' Benjamín. Te te hebreo ndi' i nduu' i. Te kuenta nā nduu' i te fariseo ndii, ndikún va'a ka i tu'un ndei' Ndiosí. 6 Te kuenta nā xaa' i nā kuni Ndiosí ndii, ndee ne nakaya' xa'a' Jesús ni taxi' u'vi i, te kuenta nā ka'an chuun' tu'un ndei' jaan' ndii, ni saxinú i sakuu' a. 7 Ndisu vitin ndii, sakuu' nā ni tuu' i ni ndiaa ya'vi' nuu' i ki' sakan' ndii, kuasa' xachi' ka ndiaa ya'vi' a nuu' i vitin xa'a' nā iní i xini i Cristo. 8 Ndisu süu' sakan' kuji', ndee iin nā jaan' ndiaa ya'vi' ka nuu' i vitin ki' nakata' e' xiin' nā xini i xto' o i Cristo Jesús, nā ndiaa ya'vi' ya'a ka. Te xa'a' Cristo ni nakoo i sakuu' nā jaan', te nduu' a nuu' i ndee naa mi'in' kuji', sakan' te ndee iin ndaa' Cristo kuji' kondia ya'vi' nuu' i, 9 te nduuiin tu i xiin' a. Te ndüku i nā kunduu' i te ndaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' nā saxinú i nā ka'an tu'un ndei' a, süu' jaan' ndii xa'a' a nā iní i xini

i Cristo kuji' nduku' i nā jaan'. Sakan' nā mii' Ndiosí kuji' nduu' nā xandaku nimá e' xa'a' a nā iní e' xini e' Cristo. 10 Kuachi' ndii kuni kuni i Cristo, te kuni tu i nā ndiee' Ndiosí, nā ni sanatiaku nā'a' a, te kundoo' na i naa ni ndo' o a, nā xaa i kuví i ndee naa ni xi' i a, 11 te xiin' nā jaan' ndiatu' iní i nā natiaku i tein ne ni xi' i.

Ka'an Pablo nā kuni xaa ra ndee mii' ni nia'a nā'a' Ndiosí xaa ra

12 Süu' ka'an i nā xā ni nani' i i sakuu' nā jaan', ni ndee ka'an tu i nā xā ni saxinu' i saa kuni Ndiosí kunduu' i, süu' jaan' ndii kua'an na kua'an i nā ndiatu' iní i nani' i i nā ni kana Cristo yu'u kunduu' i. 13 Nāni i ta'an' i, süu' ka'an i nā xā ni nani' i i nā jaan'. Ndisu iin ndaa' a xaa' i ndii, nandoso' i xa'a' sakuu' nā ni nakoo i xata' i, te xanduxa' ka i nā nani' i i nā ndu'u' nuu' i mii' kua'an i, 14 te ndii kua'an na kua'an i mii' ni nia'a Ndiosí naxaa' i ndee nani' i i nā va'a nā ni kana Ndiosí yu'u natuin i xa'a' nā iní i xini i Cristo Jesús. 15 Sakan' na kuii' sakuu' yoo', ne xā xixa iní nuu' ichi' Ndiosí ndii, kuni a kanini e' sakan'. Ndisu naa' siin' xanini sava' ndo' o xa'a' nā jaan' ndii, mii' Ndiosí sakuni' ndo' o ndee nā kuni a saa ndo'. 16 Ndee saa ka ni ndii, kuni a nā iin ni nda'a' kaka' e' nuu' ichi' a naa xā xika' e'.

17 Nāni ta'an' i, kaka' ndo' ichi' Jesús saa nii' xika' yu'u ichi' a, te chuun xa'a' tu ndo' saa xika' ne xika' ichi' a naa xika' ndu'u. 18 Naa xā ni ka'an i xiin' ndo' ki'in' va' ichi' ndii, tukū ni ka'an i xiin' ndo' vitin ndee xaku' i nā xika' kua'a' ne yivi', ne kuu' ndee naa chindiaa ya'vi' nja nā ni xaa' Cristo nuu' krusin'. 19 Te ki' kuví ne jaan' ndii, tundo' o kuji' koq nja, sakan' nā nā xikan' nimá kuji' nja nduu' ndiosí nuu' nja, te ka'an nuu'u' nja xa'a' nā ka'an nā xaa' nja, te ndi' ni nja xa'a' nā

yoo iin yivi' kuiti'. ²⁰ Ndisu yoo' ndii, ndivi' kandu'u' nuu e', te ikan' ndiatu' ini tu e' kixin xto'o e' Jesucristo, na sakaku' yoo'. ²¹ Te nama a nu'u' nde'i e', na tivi', te kunduu a ndee naa nu'u' nde'i mi' a, na ndatun' va. Te saa a na jaan' xiin' ndiee' a na tiin' a te xa'ndia chuun' a nuu' sakuu' na yoo'.

4

Kuatia' naa kuatia' nimá ndo' i'in kivi' kua'an xa'a' Jesús xto'o e'

¹ Sakan' na ka'an i xiin' ndo'o, ne ta'an i, ne ndani va i, te kundini va tu i xa'a' ndo', te va'a tu kuni i xini ndo'o, te nduu' ndo' ndee naa corona i, na kuata ni'i na ita' ni'i ndo' nuu' ichi' xto'o e' Jesús. ² Ka'an nda'vi i xiin' Evodia, te sakan' tu xiin' Sintique, na na nakoq naa na mani' xiin' ta'an na. Kuachi ndii iin kachi ne xika' ichi' xto'o e' nduu' uvi saa' na. ³ Te ka'an nda'vi tu i xiin' yo'o, Sícigo, te xachuun' inga' ndaku xiin' i, na chindiee' un' na'a jaan'. Ne ni xachuun' u'vi xiin' i xa'a' tu'un va'a nduu' tu ne jaan', xiin' Clemente, xiin' inga ne ni xachuun' inga' tu xiin' i. Te xa yoso' kivi' sakuu' ne jaan' nuu' tutu mi' yoso' kivi' ne natijn kivi' nuu na koo' kivi' ndi'i.

⁴ Vitin ka'an i na kuatia' nimá ndo' saa kivi' xa'a' a na nduu' ndo' kuenta xto'o e' Jesús. Te tuku ni ka'an i xiin' ndo' na kuatia' nimá ndo'. ⁵ Te nia'a ndo' nuu' sakuu' ne yivi' na ne va'a nimá nduu' ndo'. Na kuyatin' tukuu' kixin xto'o e' jaan'. ⁶ Sāndi'ni xiin' mi' ndo' xa'a' ndee iin na'a, ndee chaa' ka ka'an ndo' xiin' Ndiosí sakuu' ichi', te ka'an nda'vi ndo' xiin' a xa'a' na kuni nuu' ndo', te taxi tu ndo' na chindani a. ⁷ Te taxi a na mani' a, na va'a ya'a ka te sakan' na xini ne yivi' iin yivi', koo nimá ndo', te na jaan' koto nimá ndo' xiin' na xanini ndo'

xa'a' a na ini ndo' xini ndo' Cristo Jesús.

Xa'a' na va'a kuiti' kuni a kanini e'

⁸ Nani ta'an' i, mi' sandi' i yo'o' ka'an i na kanini ndo' xa'a' sakuu' na nduu' na ndixa, xiin' xa'a' sakuu' na xata'an koto ka'nu' e', xiin' xa'a' sakuu' na ndaku, xiin' xa'a' sakuu' na ndoo, xiin' xa'a' sakuu' na ndatun', xiin' xa'a' sakuu' na va'a koo' chukuu' xa'a' ne yivi'. Naa yoo na xata'an saka'nu' e' ndii, xa'a' na jaan' kuiti' kanini ndo'. ⁹ Te sakuu' na ni sania'a i ndo'o, xiin' na ni ka'an i, xiin' na ni xini so'o ndo' ka'an i, xiin' na ni xini ndo' xaa' i ndii, na jaan' saa ndo'. Te na koo Ndiosí, na taxi' na mani' yoo nimá e', xiin' ndo'.

Taxi' Pablo na chindani ne nuu Filipos xa'a' a na ni chindiee' na'a' ni

¹⁰ Kuatia' va nimá i nuu' xto'o e' na tuku sakan' ni naka'an' ndo' chindiee' ndo' yu'u. Xini i na koo' kivi' ni nakoq ndo' na naka'an' ndo' xa'a' i, ndisu ni kivi' kuni ndo' saa chindiee' ndo' yu'u. ¹¹ Süu' ka'an i na yo'o' xa'a' a na natin i xa'a' na'a. Kuachi ndii xa ni kaan i na va'a kuni i nuu' ndee ka nuu' na ndo'o' i. ¹² Xini i kunduu i te nda'vi kuu', te xini tu i kunduu i te vika'. Xa ni kaan i nuu' ndee ka na ndo'o' i, naa kuu' na kaka chitu' i, uun na kaka soko i, te xini tu i na kumi' i kua'a' na'a, uun na kunduu i te natin. ¹³ Kivi' xaa' i sakuu' na jaan' sakan' na Cristo chindiee' yu'u.

¹⁴ Ndee saa ka ni ndii, va'a ni xaa ndo' na ni chindiee' ndo' yu'u nuu' na ndo'o' i. ¹⁵ Xini kaxi' ndo'o, ne ndiee' nuu Filipos, na kii' ni keta i nu'u' Macedonia naa', te ni xa'a' i ka'an ndoso' i tu'un va'a ndii, ndee iin ti'vi ne nakaya xa'a' Jesús ni chindiee' yu'u, süu' jaan' ndii ndo'o' kuiti' ni xaa na jaan'. ¹⁶ Kuachi ndii, ndee kii'

xika' i ñuu Tesalónica ndii, ki'in' ichi' ni ti'vi' ndo' ña kutiaku i. ¹⁷ Süu' ka'an i ña yo'q' xa'a' a ña kuni' i ña taxí ka ndo' ña kutiaku i, süu' jaan' ndii kuni' i ña sañu'u' na Ndiosí ndo'ó xa'a' ña va'a' ña xaa' ndo' jaan'. ¹⁸ Xa ni natijn i nda'a' Epafrodito sakuu' ña kutiaku i, ndee yoso' a nuu' i vitin xiin' ña ni ti'vi' ndo' jaan', niani ndee yoso' a kutiaku i. Ña jaan' ndii, ndee naa iin tumaní' xavixín' nduu' a nuu' Ndiosí, te va'a' tu kuni a xini a ña jaan'. ¹⁹ Te mji' Ndiosí e', ña kumi' ña vika' ndatun' koo' chukuu', taxí sakuu' ña kuni nuu' ndo' saa Cristo Jesús. ²⁰ Na natijn yuva' e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

Ti'vi' Pablo cha'an' sakuu' ne nakayá xa'a' Jesucristo, te ndeji' ña'a' ra

²¹ Sakuu' inga ne ini xini Cristo Jesús, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ndiee' ñaa' ndii, kua'an Ndiosí koq nja. Te kua'an Ndiosí koq tu ndo'ó, kachi ñani e', te ndiee' xiin' i yo'o'. ²² Sakan' tu sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nja cha'an' ndo', ndisu ne xika' nuu' nuu' César ka vi' ti'vi' cha'an' ndo'. ²³ Te na sañu'u' na xto'q' e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Colosas

Ti'vi' ra cha'an' nia

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'á i ichi' a saa kuní Ndiosí, te xiin' Timoteo, ñani ta'an' e' ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ² ñani ta'an' ndu, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne xika' ndaku ichi' Cristo, ne ndiee' ñuu Colosas. Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosí ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Ka'an Pablo xiin' Ndiosí xa'a' ne ini xini Jesús xiin' ra

³ Sakuu' ichi' kij' ka'an ndu xiin' Ndiosí, yuva' xto'ó e' Jesucristo ndii, taxi' ndu ña chindani a xa'a' ndo'. ⁴ Sakan' ña ni xini ndu kuento ña ini ndo' xini ndo' Cristo Jesús, te kundani tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí ⁵ xa'a' a ña ndiatu' ini ndo' ña natin ndo' ña kumi' Ndiosí xa'a' ndo' ndivi'. Te xa xini ndo' xa'a' ña jaan', sakan' ña xa ni xini so'ó ndo' tu'un va'a ndixa ña ka'an xa'a' Jesús, ⁶ ña xa ni xaa ndee mii' ndiee' ndo'. Te tu'un va'a jaan' ndii, kiku' a, te sanduva'a a kivi' ñuu ne yivi' kanii' jin yivi' naa ni xaa a xiin' ndo'ó ndee kivi' nuu' ña ni xini so'ó ndo' a, te ni kundani xna'a ndo' xa'a' ña ndani mii' Ndiosí yoo'. ⁷ Te Epafras, ñani maní' ndu, ni sania'á ndo'ó ña jaan'. Te jaan' ndii, te xachuun' xiin' ndu nduu' ra, te xika' nuu' ndaku ra nuu' Cristo xa'a' ña va'a ndo'ó. ⁸ Te ni ka'an ra xiin' ndu ña ndani ta'an' ndo' xaa' Espíritu Santo.

⁹ Xa'a' a jaan' na ndee kij' ni xini ndu ña ni ka'an ra xa'a' ndo' jaan' ndii, ka'an te ka'an ndu xiin' Ndiosí xa'a' ndo', te

sakuni' ndi'i' a ndo'ó ña kuní a saa ndo', te sakutu' tu a ndo'ó xiin' ña xini tuní, xiin' ña kundani ña taxi' Espíritu Santo, ¹⁰ te kaka ndo' saa xata'an nuu' xto'ó e' Jesús, te sakuatia' ndo' a xiin' sakuu' ña xaa' ndo', sakan' ña saa ndo' ña va'a, te kua'nu tu ndo' xiin' ña xini va'a ka ndo' Ndiosí. ¹¹ Te xikan tu ndu nuu' a ña taxi' a ndiee' ndo' xiin' ña ndiee' a ña ndatun' koo' chukuu' ña kumi' a, te kuví kundjeni kuie ndo' nuu' sakuu' tundo'o'. ¹² Te nakuatia' nimá ndo' taxi' ndo' ña chindani yuva' e' Ndiosí ña ni sakuu' tu va' yoo', te natin na e' ña xito' natin ne nduu' kuenta a mii' xa'ndia chuun' a mii' ndatun' koo' chukuu', ¹³ sakan' ña ni sakakú a yoo' nuu' ña xiko' ni'i' ña jin yavi, ña nduu' kuenta ña ndiva'a, te ni ndasandu a yoo kuenta Cristo, si'e maní' a, ¹⁴ ña ni nacha'vi' xa'a' kuachi' e' xiin' ni' a, te xiin' ña jaan' ni yoo' ka'nu' ini Ndiosí xa'a' kuachi' e'.

Ni nakoq e' ña maní' xiin' Ndiosí xa'a' ña ni ndo'ó Jesucristo

¹⁵ Te Cristo jaan' nduu' ña nakuitá xachi' xiin' Ndiosí, ña kuví kuní e', te nia'a a yoo' saa kuu' Ndiosí, te xi'na a ni xikoq te sakan' sakuu' ña yoo'. ¹⁶ Sakan' ña suvi' a ni xa'a' sakuu' ña yoo ni xaa Ndiosí, ni xa'a' a ña yoo ndivi', xiin' ña yoo nuu' ñu'u' jin yivi', ña kuví kuní e', xiin' ña kuví kuní e', naa kuu' ña kumi' ndiee' ka'nu', xiin' naa kuu' ña xa'ndia chuun' ka'nu', xiin' naa kuu' ña xa'ndia chuun', xiin' naa kuu' ña kumi' ndiee'. Cristo jaan' ni xa'a' sakuu' ña yoo, te xa'a' mii' a ni xa'a' ña'a' a. ¹⁷ Te ña jaan' ndii, xa yoo a ndee kij' tia'an koo ndee jin ña'a. Te xiin' ndiee' a yoo yukun sakuu' ña yoo. ¹⁸ Te ña jaan' nduu' xini' sakuu' ne nduu' kuenta a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'i' a. Te suvi' tu a nduu' xa'ndu sakuu' ña yoo, te xi'na tu a ni

naŋiaku tejin ne ni xi'i te kunduu a ña ka'nu' kuu' nuu' nuu' sakuu' ña yoo. ¹⁹ Sakan' ña mji' Ndiosí ni xtanj ña nakuitá xachi' ña jaan' xiin' a, ²⁰ te xiin' ña ni ndo' o a ni naako Ndiosí ña manj' xiin' sakuu' ña yoo, ña yoo nuu' ñu'u' iin yivi', xiin' ña yoo ndjivi' ndii, ni naŋandjeë manj' a sakuu' ña jaan' xa'a' a ña ni xiŋa níi' Cristo jaan' nuu' krusin'.

²¹ Sakan' tu ndo' o saa' ndii, xika' ni yoo' ndo' nuu' Ndiosí xa'a' a ña kinj' ña ni xanjinj' ndo', xiin' ña nja'a ña ni xaa' ndo', te ni kundasi' ndo' Ndiosí. Te ndii, xa' ni naŋandjeë manj' Cristo ndo' o xiin' Ndiosí viŋin' ²² xa'a' a ña ni xi'i' a xa'a' kuachi' ndo' kii' ni xika' a iin yivi', te ndoo' koo' ndo' kii' sanakua'a a ndo' o nuu' Ndiosí, te ndoo' tu nimá ndo', te koo' ndee' iin xa'a' ña tiin kuachi' Ndiosí yoo' nuu' a ²³ naa' ita' ni' i' ndo' nuu' ña inj' e' xini e' Jesús, te künundia' a ndo' nuu' a, te küxioo' tu ndo' nuu' ña ndiatu' inj' e' ña ni naŋin ndo' kii' ni xini so' o ndo' xa'a' tu'un va'a, ña ka'an ndoso' te yivi' kanii' iin yivi'. Te ni sakuiso' chuun' tu Ndiosí yu'u' Pablo, te ka'an ndoso' i' ña jaan'.

Ndo' o' Pablo xa'a' ne ndikün ichi' Jesús

²⁴ Nakuatia' nimá i viŋin nuu' ña ndo' o' i xa'a' ndo' xiin' ñu'u' nde' i' i, sakan' ña xiin' ña jaan' saxinú i ña ni ndo' o Cristo xa'a' ne nduu' kuenta a, ne nduu' ndee' naa ñu'u' nde' i' a. ²⁵ Te ni sakuiso' chuun' Ndiosí yu'u' te xika' nuu' i nuu' ndo' o, ne nakaya' xa'a' Jesús, te ka'an ndoso' xinú i tu'un va'a ²⁶ ña ni yoo' si'e nuu' sakuu' ne yivi' ndee' xta'an' iin yivi', xiin' ndee' kii' ni xa'a' yoo' ne yivi'. Ndisu viŋin ndii, xa' ni satuvi' ña'a' Ndiosí nuu' ne nduu' kuenta a. ²⁷ Sakan' ña ni kunj' a ña kundani' ndo' o, ne tuku', ne nduu' kuenta a, ña ka'nu' koo' chukuu' ña ni yoo' si'e jaan'. Te

Cristo nduu' ña jaan', te naá a nimá ndo', xa'a' a jaan' na ndiatu' inj' ndo' ña kundjeë ndo' mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'. ²⁸ Te xa'a' Cristo jaan' ka'an ndoso' ndu' nuu' sakuu' ne yivi'. Ndiaa yu'u' ña'a' ndu, te sania' á tu ña'a' ndu xiin' sakuu' ña xini tuni ña kuaxi' nda'a' Ndiosí, te kuvj' sanakua'a ña'a' ndu nuu' Ndiosí nduu' nja' ne ndaku nimá xa'a' a ña inj' nja' xini nja' Cristo Jesús. ²⁹ Xa'a' a jaan' na xachuun' u'vi' i nuu' Cristo xiin' ña ndjeë' ña taxi' a nuu' i, te saxinú i ña ni sakuiso' chuun' a yu'u'.

2

¹ Te kunj' i ña kundani' ndo' saa' vi' xachuun' u'vi' va' i xa'a' ndo' o, xiin' xa'a' ne ndiee' ñu'u' Laodicea, xiin' xa'a' sakuu' ne tia'an kunj' saa' kaa' nuu' i. ² Xaa' i sakan' te sandjeni' i nimá ndo', te iin ndaa' kunduu' ña ndani' ta'an' ndo', te kundani' ndi' i ndo' sakuu' ña xini tuni, sakan' te kundani' ndo' ña ndichi ña yoo' si'e xa'a' yuva' e' Ndiosí, te ña ndichi jaan' nduu' Cristo. ³ Te ña jaan' nduu' ña kumi' sakuu' ña ndiaa ya'vi' koo' chukuu', ña yoo' si'e, ña xini tuni xiin' ña ndichi xava'a'. ⁴ Ka'an i ña yo' o' xiin' ndo' te künj' xa'an' ndee' iin ne yivi' ndo' o xiin' kuento ndatun' saka. ⁵ Kuachi' ndii, tee' ndee' koo' i yoo' xiin' ndo', ndisu yoo' nimá i xiin' ndo', te nakuatia' i ña ndiee' manj' xiin' ta'an' ndo', te ita' ni' i' tu ndo' nuu' ña inj' ndo' xini ndo' Cristo.

⁶ Sakan' na kuu' xa'a' a ña ni naŋiin ndo' Jesucristo nduu' xto' o ndo' ndii, ka'ka' ndo' saa' kunj' a, ⁷ tiin' kutu' ña'a' ndo', te kujta' kutu' tu ndo' nuu' tu'un a, te kujta' ni' i' ndo' nuu' ña inj' e' xini e' Jesús saa' nii' ni sania' á ra' ndo' o, te taxi' va' ndo' ña chindani' Ndiosí.

Ni sandoó ndiká Cristo yoo' nuu' kuachi' e' te nduu' e' ne yivi' xaa'

⁸ Koto xiin' mji' va ndo', te kuni xa'an' ndee jin ne yivi' ndo'ó xiin' ña xini tuni saka, ña kuasa' kuni, ña ka'an xa'a' ña xi xaá te yivi' kujti', te ka'an tu a saa kuni ña xiko' ni'i ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi', te süu' ka'an ña jaan' saa kuni Cristo. ⁹ Sakan' ña nakuita kanii' Cristo xiin' ña kuu' Ndiosí. ¹⁰ Te ndo'ó ndii, xa yoo xinu ndo' te saa ndo' ña kuni Ndiosí xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Cristo, te ña jaan' nduu' xini' nuu' sakuu' ña kumi' ndiee' xiin' ña xa'ndia chuun'. ¹¹ Te sakan' tu xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Jesús ndii, ni xa'a' a tuni ndo', ndisu süu' tuni naa ña xa'a' nda'a' te yivi' nduu' ña jaan', süu' jaan' ndii nduu' a ña tava' Jesús ña ndioo' ini jin' ndo' saa ndo' kuachí. Te ña jaan' nduu' ndee naa tuni ndo' ña ni xa'a' Cristo. ¹² Kij' ni chichí ndo' kuenta Cristo ndii, ndee naa ni kuxi tu ra ndo'ó xiin' a tixin ñu'u', te ni natiaqu inga' tu ndo' xiin' a xiin' ndiee' Ndiosí xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Jesús, te ndiee' jaan' nduu' ña ni tjin Ndiosí, te ni sanatiaku ña'a' a tein ne ni xi'i.

¹³ Te ndo'ó ndii, ni nduu' ndo' ndee naa ne ni xi'i nuu' Ndiosí xa'a' a ña ni xiko' ni'i' kuachí kivi' ñuu' ndo', te ni nduu' ndo' kuenta Ndiosí xa'a' a ña koo' tuni jin' ndo'. Ndisu Ndiosí ndii, ni sanatiaku inga' a ndo'ó xiin' Cristo kij' ni yoo ka'nu' ini a xa'a' kuachí e', ¹⁴ sakan' ña ni sandoyo' a sakuu' ña yoso' xa'a' e', ña ni xka'ndia e' ña ka'an tu'un ndei' a, ña ni tjin kuachí yoo'. Ni tjin ña'a' a, te ni kuxi ña'a' a nuu' krusin', te sakan' ni sandoyo' a ña ka'an ña jaan' xa'a' kuachí e'. ¹⁵ Te sakan' ni tu'un a ña ndiee' nuu' sakuu' ña kumi' ndiee' jaan', xiin' nuu' ña xa'ndia chuun' kij' ni sandiee' kui'e tuvi' ña'a' a nuu' kua'a' ne yivi', xiin' ña ni xaa' Cristo nuu' krusin'.

¹⁶ Xa'a' a jaan' na kuui' saa ndo' kuenta ña ka'an kiní ne yivi' xiin'

ndo' xa'a' ña xixi' ndo', xiin' ña xi'i' ndo', ni ndee xa'a' a ña xito' ka'nu' ndo' kivi' ña tuu ne jaan' ka'nu', xiin' a xa'a' ña xito' ka'nu' ndo' kivi' ña nduu' itia' yoo', xiin' xa'a' a ña xito' ka'nu' ndo' kivi' sábadó, ña xinandee' nja. ¹⁷ Te sakuu' ña jaan' nduu' kunda'vi ña kixin, ndisu ña ka'an xna'a' ña jaan' xa'a' ndii, Cristo nduu' a. ¹⁸ Te taxí ndo' nakasi ndee jin ne yivi' ndo'ó nuu' ña sani'i' Ndiosí ndo'ó, sakan' ña ne jaan' ndii, xasuvi' nja ña nda'vi ini nja, te xaka'nu' tu nja ángele, te ka'an ñuñu' nja ña satuví a nuu' nja, te chitu' vi' xini' nja ñu'u' ña kuasa' kuni. ¹⁹ Te ne jaan' ndii, ndikún nja Cristo, ña nduu' xini' sakuu' yoo', ne ini xini a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'i' a, xiin' mi'i' ñu'u' ta'an' iki' mi'i' tiin' tuchí xij' ñu'u' nde'i' jaan'. Sakan' ña saxka'ndia a sakuu' ña kuni a xa'a' yoo', ne ini xini a. Te sakan' sanduun' ña'a' a, te xa'nu' e' saa kuni Ndiosí.

²⁰ Naa' ndixa xna'a' xa ni xi'i' inga' ndo' xiin' Cristo nuu' ña xiko' ni'i' ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o' ndii, ¿ndichun na xika' ndo' ndee naa xika' ne nduu' kuenta jin yivi', te ndikún ndo' ña xaa' ne jaan'? ²¹ Naa kuu' ña ka'an nja ndii: "Kuni nda'a' un' ña ka'a', koto un' saa iin' ña yo'o', tondia un' ña yo'o' xiin' nda'a' un'", kachi nja. ²² Te sakuu' ña jaan' ndii, ka'an a xa'a' ña sania'a' te yivi' xiin' ña ka'an chuun' mji' kujti' ra, te ña ndoñu'u' kunduu' a kij' ya'a' kivi' yoo a. ²³ Ña ndixa nduu' a ndii, sakuu' ña sania'a' ne jaan' ndii, ndee naa ña xini tuni xna'a' xa'a' ichi' Ndiosí nduu' a, sakan' ña ka'an a saa kaka nja ichi' Ndiosí, xiin' saa kunda'vi ini nja, xiin' saa sando'o' xiin' mji' nja. Ndisu ndee sie chindiee' ndee jin ña jaan' yoo', te nakoo e' kuachí ña ndioo' ini jin' e.

3

Na kanini e' xa'a' ña yoo ndivi' kuiti'

¹ Te xa'a' a ña ni natjaku inga' ndo' xiin' Cristo ndii, nduku' naa nduku' ndo' ña'a ña yoo ndivi' mii' ndu'u' Cristo nda'a' kua'a' Ndiosí. ² Te kanini ndo' xa'a' ña nduu' kuenta ndivi', te kanini ndo' xa'a' ña nduu' kuenta iin yivi'. ³ Te xa'a' a ña ni xi'i ndo' nuu' ña kuni iin' mii' ndo' ndii, nda'a' Ndiosí yoo si'e kivi' ñuu ndo' ni xaa Cristo. ⁴ Te kij' natuvi Cristo, ña taxi' kivi' ñuu e' ndii, natuvi tu ndo'ó xiin' a mii' ndatun' kaa'.

Na naqoo e' sakuu' nuu' kuachi'

⁵ Xa'a' a jaan' na kutjaku ka ndo' nuu' ña kuni iin' mii' ndo': naa kuu' ña kumi' ndo' musa ndo', xiin' ña xe'na' ndo', xiin' ña kiji ndioo' inji ndo', xiin' ña ka'an nimá ndo' saa ndo' ña kiji, xiin' ña ndioo' inji va ndo' xa'a' ña'a, te ndee naa iin ndiosí ndo' nduu' ña jaan'. ⁶ Te ne xaa' ña jaan' ndii, chie va tundo'o' taxi' Ndiosí kundoo' o' nja. ⁷ Te ni xaa tu ndo'ó ña ka'an jaan' kij' ni xika ndo' xiko ni'i' ña jaan' kivi' ñuu ndo'. ⁸ Ndisu vitin ndii, kuni a ña naqoo ndo' sakuu' ña yo'o': naa kuu' ña nasaá' ndo', xiin' ña kui'e ndo', xiin' ña chichi' inji ndo', xiin' ña kanja'a ndo' xa'a' ne yivi', xiin' ña va'a yu'u' ndo'. ⁹ Te kuni xa'an' ta'an' ka ndo', sakan' ña vitin ndii xa ni naqoo ndo' kivi' ñuu yata', xiin' sakuu' ña ni xaa ndo', ¹⁰ te xa ni nanduu ndo' ne yivi' xaa'. Sakan' na i'in kivi' kua'an nakuitá ka kuu' ndo' saa kuu' Ndiosí, ña ni xa'a yoo', ndee skachi' xaa kivi' ña kundani ndi'i ndo' xa'a' a. ¹¹ Te koo' a xaa' a naa' nduu' e' ne tuku', uun ne judío, naa' yoo tuni iin' e', uun naa koo' a, naa' ne nda'vi so'o nduu' e', uun ne iku' nduu' e', naa' ne xiko' ni'i' iin xto'o nduu' e', uun naa' ne xika' ndiká nduu' e'. Süu' jaan' ndii

Cristo nduu' ña xa'ndia chuun' nuu' e', te suvi tu a naá nimá sakuu' e'.

¹² Te xa'a' a ña ni nakaxin Ndiosí yoo', te nduu' tu e' kuenta a, te ndani a yoo' ndii, nia'a ndo' ña va'a kuu' ndo', xiin' ña kuvita inji ndo', xiin' ña ndasun inji ndo', xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo', xiin' ña maso kuu ndo', xiin' ña kuie inji ndo'. ¹³ Te sakan' tu kundjeni ndo' kuni ta'an' ndo', te koo ka'nu' inji ndo' kuni ta'an' ndo'. Te naa' yoo ndo' tun kui'e xiin' ta'an' ndo' ndii, koo ka'nu' inji ndo' xa'a' ta'an' ndo' saa nii' ni yoo ka'nu' inji Cristo xa'a' e'. ¹⁴ Te ña ka'nu' ka nuu' sakuu' ña jaan' ndii, ña kundani ta'an' ndo' nduu' a, sakan' ña ña jaan' nduu' ña ndasain' xachi' yoo'. ¹⁵ Te na koo na ña maní, ña taxi' Cristo, nimá ndo', kuachi' ndii ni kana Ndiosí ndo'ó te kunduu ndo' ndee naa iin ndaa' ñu'u' nde'i, te kundiee maní ndo'. Te taxi na ndo' ña chindani Ndiosí.

¹⁶ Te na koo kua'a' tu'un va'a xa'a' Cristo nimá ndo' te kivi' sania'a ta'an' ndo', te kivi tu kondia yu'u' ta'an' ndo' xiin' sakuu' ña xini tuni ña kuaxi nda'a' Ndiosí. Te kata ndo' nuu' a taxi' ndo' ña chindani a xiin' yaa ña yoso' nuu' tutu Salmos, xiin' yaa ña kuie kua'an, xiin' yaa ña saka'an Espíritu nimá ndo'. ¹⁷ Sakan' na kuii' ndee ka ña ka'an ndo', uun ndee ka ña xaa' ndo' ndii, saa ndo' sakuu' ña jaan' xiin' ndiee' xto'o e' Jesús taxi' ndo' ña chindani yuva' e' Ndiosí xa'a' ña ni xaa Jesús.

Saa xata'an kaka ne ndikun ichi' Jesús

¹⁸ Ndo'ó, ña'a', ne yoo iin' ndii, kuni a ña kaka nuu ndo' nuu' iin' ndo' xiin' iin' kanii' nimá ndo' saa xata'an saa ne ndikun ichi' xto'o e' Jesús. ¹⁹ Ndo'ó, te yoo ña' si'i ndii, kundani ña'a' ndo', te mii' kuu ndo' xiin' a'. ²⁰ Ndo'ó,

ne kuachi' ndii, kãndixa' ndo' sãkuu' ñã ka'an yuva' si'i' ndo' xiin' ndo'. Kuachi' ndii va'a kuni xto'o e' Jesús kij' xaa' ndo' ñã jaan'. ²¹ Ndo'ó, yuva' si'i' ndii, mji' kuu' ndo' xiin' si'e ndo' koto ka kuu' soo iní nja. ²² Ndo'ó, ne xiko' ni'i' iin xto'o ndii, kãndixa' ndo' sãkuu' ñã ka'an xto'o ndo' iin yivi' yo'o' xiin' ndo'. Te süu' kãndixa' ñã'a' ndo' kij' xito' ndi'e' kujiti' ne jaan' ndo'ó te ndoo va'a ndo' nuu' nja. Süu' jaan' ndii xiin' iin kanii' nimá ndo' kãndixa' ñã'a' ndo', sakan' ñã xito' ka'nu' ndo' xto'o e' Jesús. ²³ Te ndee ka ñã xaa' ndo' ndii, saa ndo' a xiin' iin kanii' nimá ndo' ndee naa xika' nuu' ndo' nuu' xto'o e' Jesús, te süu' nuu' ne yivi' kujiti'. ²⁴ Kuachi' ndii xiní ndo' ñã natijn ndo' ñã va'a nda'a' Ndiosí ndivi', sakan' ñã nuu' xto'o e' Cristo xika' nuu' ndo' kij' xika' nuu' ndo' nuu' ne yivi' jaan'. ²⁵ Ndisu' yoo ka xaa' ñã nja'a ndii, nacha'vi' mji' nja xa'a' ñã jaan' saa Ndiosí, sakan' ñã iin kachi kuu' ñã jaan' xiin' sakuu' ne yivi'.

4

¹ Ndo'ó, ne nduu' xto'o vitin ndii, sachuun' ndaku ndo' xiin' ne xika' nuu' nuu' ndo', te iin kachi tu kuu' ndo' xiin' nja naka'an' ndo' ñã yoo tu iin xto'o ndo'ó ndivi'.

² Nãko' ndo' ñã ka'an chito ndo' xiin' Ndiosí, te ko' tu va' ndo' kij' ka'an ndo' xiin' a taxi' ndo' ñã chindani a. ³ Te kij' ka'an ndo' xiin' a ndii, kakan' tu ndo' nuu' a te nunia' a ichi', te kuvj' ka'an ndoso' ndu' tu'un va'a xa'a' Cristo, ñã ni yoo si'e nuu' ne yivi', ñã naá i' vi'e kaa xa'a'. ⁴ Te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i' te kuvj' ka'an ndoso' kaxi' i' ñã jaan' saa kuni a.

⁵ Te kaka' i' ndo' nuu' ne tia'an iní kunj' Jesús, te ko' tu va' xa'a' ndo' sakuu' ichi' kij' kuvj' ndatu'un' ndo' xiin' nja. ⁶ Te sakuu' ichi' kij' ndatu'un' ndo' xiin' ne jaan' ndii, va'a va' ka'an

ndo', te sij' tu ka'an ndo'. Sakan' te kuvj' nakuiin va'a ndo' nuu' i'in ne yivi'.

Cha'an' so'o' ndi'i'

⁷ Tiquico, ñãni manj' e', te xika' nuu' ndaku nuu' xto'o e' Jesús xiin' i', ka'an xiin' ndo' xa'a' i' kij' xaa' ra mii' ndiee' ndo'. ⁸ Ti'vi' i' ra te ka'an ra xiin' ndo' saa ndiee' ndu, te sandien ra nimá ndo'. ⁹ Te ti'vi' ñã'a' i' xiin' Onésimo, ñãni manj' e', te ni' kije' ñuu' ndo', te xika' nuu' ndaku nuu' xto'o e'. Te ka'an uvj' saa' te jaan' xiin' ndo' sakuu' ñã xka'ndiá yo'o'.

¹⁰ Ti'vi' Aristarco, te naá vi'e kaa xiin' i', cha'an' ndo'. Te sakan' tu ti'vi' Marcos, te nduu' saxin Bernabé, cha'an' ndo'. Te xa' ni natijn ndo' iin tutu' ñã ka'an chuun' xa'a' ra. Te natijn va'a ñã'a' ndo' naa' naxaa' ra ñaa'. ¹¹ Te ti'vi' tu Jesús, te ñani' tu Justo, cha'an' ndo'. Te uni' ta'an yo'o' kujiti' nduu' te judío, te xachuun' inga' xiin' i' te ki'in' ka' ne yivi' ka'ndja chuun' Ndiosí nimá, te xandien kua'a' tu ra yu'u'. ¹² Ti'vi' ni' tu te ñuu' ndo' Epafras cha'an' ndo', te xika' nuu' nuu' Cristo. Te ka'an ndiee' ra xiin' Ndiosí xa'a' ndo' te kujita' ni' xa'a' ndo' nuu' ichi' a, te kujixa' tu iní ndo' nuu' a, te saxin' ndo' sakuu' ñã kuni a. ¹³ Te kuvj' ndiee' yu'u' i' ñã xachuun' u'vi' va' ra xa'a' ndo' xiin' xa'a' ne ndiee' ñuu' Laodicea xiin' xa'a' ne ndiee' ñuu' Hierápolis. ¹⁴ Te ti'vi' tu Lucas, te tatan', te ndani' e', cha'an' ndo', te sakan' tu Demas.

¹⁵ Te kua'an Ndiosí ko' ñãni ta'an' e', ne ndiee' ñuu' Laodicea. Te kua'an Ndiosí ko' tu Ninfas, te sakan' tu ne nakayá xa'a' Jesús vi'e a'. ¹⁶ Te kij' ndi'ij' ka'vi' ra tutu' yo'o' nuu' sakuu' ndo'ó ndii, saya'á ndo' a nda'a' ne nakayá xa'a' Jesús ñuu' Laodicea te ka'vi' tu ne jaan' a. Te ndo'ó tuku' ka'vi' tutu' ñã ni' ti'vi' i' nda'a' ne jaan' kij' taxi' nja a nda'a' ndo'. ¹⁷ Te ka'an ndo' xiin' Arquipo ñã saxinú ra

chuun ña ni sakuiso' chuun' ña'a'
xto'q e'.

¹⁸ Mii' yu'u, te nduu' Pablo, ke'i
i xiin' nda'a' i vitin. Ti'vi' tu i
cha'an' ndo'. Naka'an' ndo' ña
vi'e kaa naá i. Te na sañu'u' na
xto'q e' Jesucristo ndo'ó. Sakan'
na kunduu a.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Pablu kua'an nda'a' ne iní xini Jesús, ne ndiee' ñuu Tesalónica

Ti'vi' ra cha'an' nia

¹ Yu'u Pablu, xiin' Silvano, xiin' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Tesalónica, ne nakayá xa'a' yuva' e' Ndiosí xiin' xa'a' xto'ó e' Jesucristo. Na sañu'u' va na a ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koó xiin' ndo'.

Taxi' Pablo ña chindani Ndiosí xa'a' ne iní xini Jesús

² Sakuu' ichi' kij' ka'an ndu xiin' Ndiosí ndii, taxi' ndu ña chindani a xa'a' sakuu' ndo'. ³ Te naka'an' chito ndu xa'a' ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xa'a' saa xaa' ndo' chuun va'a xa'a' ña iní ndo' xini ndo' Jesús, xiin' xa'a' ña xachuun' u'vi va ndo' ña ndani ndo' inga ne yivi', xiin' xa'a' ña ita' ni'i ndo' nuu' ña ndiatu' iní e' xa'a' xto'ó e' Jesucristo. ⁴ Ñani ta'an' ndu, ndani Ndiosí ndo'ó, te xini ndu ña ni nakaxin a ndo'ó xa'a' mii' a. ⁵ Kuachí ndii, kij' ni ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ndo' ndii, süu' xiin' tu'un kuiti' ni xaa ndu a, süu' jaan' ndii xiin' ña ndiee' Ndiosí ni xaa ndu a, te sakan' tu xiin' ña ndiee' Espíritu Santo te kuni ne yivi' ña ña ndixa nduu' tu'un va'a jaan'. Te xini ndo' ña maní' ni kuu ndu kij' ni xika ndu tein ndo' xa'a' ña va'a mii' ndo'. ⁶ Te ni xaa ndo' saa nii' xaa' ndu'u xiin' saa xaa' xto'ó e'. Tee' ndee ni sando'o' u'vi va ne yivi' ndo'ó ndii, ni natijn ndo' tu'un va'a jaan' nakuatia' nimá ndo' xaa' Espíritu Santo. ⁷ Te nuu' ña jaan' ni nia'a ndo' nuu' sakuu' ne iní xini xto'ó e', ne ndiee' ñuu' u' Macedonia, xiin' ne ndiee' ñuu' u'

Acaya. ⁸ Süu' ne ndiee' ikan' kuiti' xa ni xini so'ó tu'un va'a xa'a' xto'ó e' ni xaa ndo', süu' jaan' ndii mii' ka kiku' tu'un jaan', sakan' ña xa ni xini so'ó ne yivi' ña iní ndo' xini ndo' Ndiosí. Ndee kuni a ña ka'an ka vi' ndu xiin' ne yivi' xa'a' tu'un jaan', ⁹ kuachí ndii mii' ne jaan' ka'an saa ni natijn ndo' ndu'u xiin' saa ni nakoo ndo' ndiosí saka, te vijn xika' nuu' ndo' nuu' Ndiosí tiaku, ña nduu' Ndiosí xna'a. ¹⁰ Te ka'an tu nia saa ndiatu' ndo' ña kiee Jesús, si'e Ndiosí, ndivi', te xaa a jin yivi'. Te Ndiosí ni sanatiaku ña'a', te ni sakaku a yoo' nuu' ña sando'o' Ndiosí ne ndiso' kuachí nuu' ku'un e'.

2

Ka'an Pablo xa'a' saa xachuun' ra tein ne ñuu Tesalónica

¹ Ñani ta'an' ndu, xini ndo' ña ni xa'an saka ndu mii' ndiee' ndo'. ² Te xini tu ndo' ña ni sando'o' ne yivi' ndu'u, te mii' tu ni kuu nia xiin' ndu ñuu Filipos. Ndisu Ndiosí ni taxí ndiee' ndu, te ni ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ndo', tee' ndee ndiee' ni xiku'ita'nu ne yivi' nuu' ndu. ³ Kuachí ndii, ña ka'an ndoso' ndu ndii, kuaxi a nuu' ña sana', ni ndee kuaxi tu a nuu' ña xanini kini, ni ndee kuaxi tu a nuu' ña xini xa'an'. ⁴ Süu' jaan' ndii mii' Ndiosí ni sakuiso' chuun' ndu te ka'an ndoso' ndu tu'un va'a jaan', te nii' sakan' yoo a ka'an ndu, sakan' te nduku' ndu ña sakuatia' ndu ne yivi', süu' jaan' ndii nduku' ndu ña sakuatia' ndu Ndiosí, ña xini saa iin' nimá e' kuiti'. ⁵ Te xini tu ndo' ña koo' kivi' ni ka'an ndatun' ndu nuu' ndo' te sakandixa' ndu ndo'ó, ni ndee ni xini xa'an' tu ndu ndo'ó te ki'in ndu xu'un' nda'a' ndo'. Xini Ndiosí ña xaa' ndu sakan'. ⁶ Te ni ndee nduku' tu ndu ña koto ka'nu' ndee jin ne yivi' ndu'u, ni ndee ndo'ó uun ndee ka ne yivi'

ndii, kúni ndu ña saa nja sakan'. Tee' ndee te tianu' Jesús sania'á ichi' a nduu' ndu, te kumi' ndu ndiee' te tjachuun' ndu ndo'ó ndii, ni xaa ndu sakan'. ⁷ Süu' jaan' ndii kuie ni kuu ndu xiin' ndo' ndee naa xaa' jin ña'a' ña' ndani a si'e a', te xito' va'a a. ⁸ Te xa'a' a ña ndani xava'a ndu ndo'ó ndii, süu' tu'un va'a xa'a' Ndiosi kuiti' ni sania'á ndu ndo'ó, süu' jaan' ndii ndee kivi' ñuu ndu ni kuni ndu taxi tu ndu xa'a' ndo', sakan' ña ndani xava'a ndu ndo'ó, ndee naa nimá ndu nduu' ndo'. ⁹ Te naka'an' ndo'ó, ñani ta'an' ndu, saa ni xachuun' u'vi va ndu, te ni saxavi xiin' mii' tu ndu ña xachuun' ndu nduvi' xiin' ñuu te sando'o' ndu ndee jin ndo'ó xa'a' ña tiaku ndu kii' ka'an ndoso' ndu tu'un va'a xa'a' Ndiosi nuu' ndo'.

¹⁰ Xini Ndiosi, te xini tu ndo'ó saa ni xika ndo ndu nuu' Ndiosi nuu' ndo'. Te xini tu ndo'ó saa ni xachuun' ndaku ndu nuu' ndo'ó, ne ini xini ña'a'. Te koo' ndee jin xa'a' ña kuví tjin kuachi ne yivi' ndu'u. ¹¹ Te xini tu ndo'ó ña ni kuu va'a ndu xiin' jin ndo' ndee naa xaa' jin yuva' xiin' si'e ra. ¹² Sakan' ni xandjeni ndu ndo'ó, ni chi'ni kuej tu ndu ndo'ó xiin' kuento, te ni ka'an ndiee' ndu xiin' ndo' te kaka xata'an ndo' saa kuni Ndiosi, ña ni kana yoo' te kundiee e' mii' xa'ndia chuun' a mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'.

¹³ Ña jaan' na xikuiin ndu ña taxi' ndu ña chindani Ndiosi xa'a' a ña ni natjin va'a ndo' tu'un a kii' ni ka'an ndoso' ndu a nuu' ndo'. Te süu' ni natjin ndo' a ndee naa tu'un ne yivi', süu' jaan' ndii ni natjin ndo' a ndee naa tu'un Ndiosi. Te tu'un Ndiosi xna'a nduu' a, te xiin' tu'un jaan' xachuun' Ndiosi xiin' nimá ndo'ó, ne ini xini ña'a'. ¹⁴ Ne ñani ta'an' i, kii' ndo'o' ndo' xaa' ne ta'an' ndo' ndii, ndo'o' ndo' saa nii' ni ndo'ó jin t'vi ne nakaya xa'a' Ndiosi, ne nduu' kuenta Cristo Jesús, ne ndiee' ñu'u' Judea, ni

xaa ne judío, ne ta'an' ndu. ¹⁵ Te ne judío jaan' nduu' ne ni xa'ni' xto'o e' Jesús, te suvi tu nja ni xa'ni' te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosi xta'an', te suvi ni tu nja ni taxi' ndu'u. Te xaa' nja ña kuni Ndiosi, te ndasi' nja sakuu' ne yivi', ¹⁶ sakan' ña taxi' nja ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ndo'ó, ne tuku', te kaku ndo' nuu' kuachi ndo'. Te xiin' sakuu' ña xaa' nja jaan' ndii, so'o kuu' kua'a' ka kuachi nja nuu' Ndiosi, ndisu ndiee' va sando'o' ña'a' a.

Kuni ku'un ndi'e' ni tukuu' Pablo mii' ndiee' ne ñuu Tesalónica

¹⁷ Ñani ta'an' ndu, tee' ndee ni kuxika' ndu nuu' ndo' ni xaa ne yivi' jaan' jin xa'a' ndii, yachi va ni kuni ndu nandjiko' tukuu' ndu mii' ndiee' ndo', te koo ndu xiin' ndo', sakan' ña ñu'u' ndo' nimá ndu tee' ndee xika' ndiee' ndu nuu' ndo'. ¹⁸ Ña jaan' na kuu' ni kuni ndu ku'un ndu mii' ndiee' ndo' jaan'. Yu'u, te nduu' Pablo ka vi' ndii, ki'in' ichi' ni xika i ku'un i mii' ndiee' ndo', ndisu ni nakasi ña ndiva'a nuu' ndu. ¹⁹ Kuachi ndii, ñáá xini ndo' ña ndo'ó nduu' ne xaa' sakan' te ndiatu' ini ndu, xiin' ña kuenta' nimá ndu, te kunduu tu ndo' ña kuví ka'an va'a ndu xa'a' ndu nuu' xto'o e' Jesucristo kii' nandjiko' tukuu' a? ²⁰ Süu ndo'ó nduu' ne xaa' sakan', te ka'an va'a ndu xa'a' ndu, te suvi tu ndo' xakuatia' nimá ndu.

3

Ni t'vi' Pablo Timoteo ñuu Tesalónica

¹ Xa'a' a jaan' na kuu', kii' ni kundjeni ka ndu ndii, ni ndo ndu kuento ña ndo ndu ñuu Atenas, ² te ni t'vi' ndu Timoteo, ñani e', mii' ndiee' ndo'. Te jaan' ndii, te xachuun' inga' xiin' ndu kuenta Ndiosi xa'a' tu'un va'a ña ka'an xa'a' Cristo nduu' ra. Ni t'vi' ña'a' ndu te nakata ni' i ka ra ndo'ó

nuu' ña iní ndo' xini ndo' Jesús, te sandjēni tū rā ndo'ó nuu' ña jaan',³ koto ka kuxioo ndo' nuu' ichi' a xa'a' a ña sando'o' ne yivi' ndo'ó. Kuachj ndii xini ndo' ña kuni a kundo'o' e' ña jaan'.⁴ Sakan' na kij' ni yoo ndu xiin' ndo' ndii, ni sakuni' ndu ndo'ó ña sando'o' ne yivi' yoo', te sakan' xna'a' ndo'o' e' vjtin'.⁵ Xa'a' a jaan' na kij' ni kundjēni ka yu'u' ndii, ni ti'vi' i Timoteo mii' ndiee' ndo' te kuni' i naa' kusaa' ndikun ka ndo' ichi' Jesús. Kuachj ndii ni xanjini' i ña tee' kuain' xa ni koyo ndo' nuu' ña xito' ku'a'a' ña ndiva'a' ndo'ó, te chuun ña ni xaa ndu tejn ndo' ndii, ni ndoñu'u' saka a.

⁶ Ndisu kij' ni nandjiko' Timoteo ni xa'an ra mii' ndiee' ndo' ndii, ni ka'an va'a ra xiin' ndu xa'a' ña iní ndo' xini ndo' Jesús, xiin' xa'a' ña ndani ta'an' ndo'. Te ndatun' va naka'an' ndo' xa'a' ndu, te kuni kuni tū ndo' nuu' ndu ndee naa kuni ndu'u' kuni ndu nuu' ndo'ó, ni kachi ra xiin' ndu.⁷ Ñani ta'an' ndu, sakan' na kuii' tee' ndee sando'o' va ne yivi' ndu'u', te sakusuchi' tū nja iní ndu ndii, ni xandjēni Ndiosí ndu'u' kij' ni xini ndu kuento ña ita' ni' i ndo' nuu' ña iní ndo' xini ndo' Jesús.⁸ Te vjtin' ndii, ni nakunaa va'a nimá ndu kij' ni xini ndu ña ndikun ni' i ndo' ichi' xto'o' e' Jesús.⁹ Ndee xini ka ndu ndee ña ka'an ndu xiin' Ndiosí kij' taxj ndu ña chindani a xa'a' ña nakuatia' xava'a' nimá ndu xa'a' ndo' nuu' a.¹⁰ Sakan' na kuii' nduvi' xiin' ñuu xikan ndjēe' ndu nuu' a ña taxj a kuni tukuu ndu nuu' ndo', te saxinu ndu ña kuni ka kundani ndo' xa'a' ña iní ndo' xini ndo' Jesús.

¹¹ Na nunia' na yuva' e' Ndiosí, xiin' xto'o' e' Jesucristo ichi' te kuvj xaa tukuu ndu mii' ndiee' ndo'.¹² Te na chindjēe' na xto'o' e' ndo'ó te ku'anu ndo' nuu' ña ndani ta'an' ndo', te kundani naa kundani ta'an' ka tū ndo', te

kundani tū ndo' sakuu' ne yivi' ndee naa kundani ndu'u' ndo'ó.¹³ Te na chindjēe' na a nimá ndo', sakan' te kōo' kuachj ndo', te kōo' tū ndee jin xa'a' ña tjin kuachj Ndiosí, yuva' e', ndo'ó kivi' kij' nandjiko' xto'o' e' Jesucristo xiin' sakuu' ne nduu' kuenta mji' a.

4

Ka'án Pablo ña kuni a saa e' ña xtanj Ndiosí

¹ Te vjtin, ñani ta'an' ndu, ka'án nda'vi ndu xiin' ndo', te ndiaa yu'u' tū ndu ndo'ó xa'a' a ña iní e' xini e' xto'o' e' Jesús ña kaka na kaka ndo' ña xakuatia' ndo' Ndiosí saa ni sania'a' ndu ndo'ó. Tee' ndee xa xaa' ndo' a ndii, kuni a ña saa va'a ka ndo' a.² Kuachj ndii xa xini ndo' ña ni sania'a' ndu ndo'ó saa nii' ni sakuiso' chuun' xto'o' e' Jesús ndu'u'.³ Kuachj ndii kuni Ndiosí ña kaka ndo' saa kuni mji' a kuiti', sakan' na kuii' kuxioo ndo' nuu' ña xiin'.⁴ Kuni a ña jin ndo' ndii, kundani ndo' ña kuu tuni ndo' xiin' jin' ndo', te kaka ndoo ndo' xiin' a.⁵ Te ndioo' iní ka'an ta'an' ndo' naa xaa' ne tuku', ne xini yoo Ndiosí.⁶ Te mji' kuu ndee jin ndo', ni ndee kuni xa'an' tū ndo' ñani ta'an' ndo' nuu' naa ña yo'o', sakan' ña sando'o' xto'o' e' ne xaa' ña jaan' naa xa ni ka'an ndu xiin' ndo', te ni ndiaa yu'u' ndu ndo'ó.⁷ Kuachj ndii ni kana Ndiosí yoo' te saa e' ña xe'na', süu' jaan' ndii ni kana a yoo', te kunduu' e' nditja a.⁸ Sakan' na kuii' yoo ka sanandiko' ña yo'o' ndii, süu' ña ka'án ne yivi' sanandiko' nja, süu' jaan' ndii, ña ka'án chuun' Ndiosí sanandiko' nja. Sakan' ña ña jaan' ni taxi' Espiritu Santo naa nimá e'.

⁹ Te xa'a' a ña ndani ta'an' ndo' ndii, kuni a ña ka'an ka i xa'a' ña jaan', sakan' ña mji' Ndiosí ni sania'a' ndo'ó ña ndani ta'an' ndo'.¹⁰ Kuachj ndii ndani tū ndo' sakuu' ne iní inga' xini Jesús

xiin' e', ne ndiee' ñu'u' Macedonia nda'a' ñuu' ndo'. Ndisu ka'an nda'vi ndu xiin' ndo', ñañi ta'an' ndu, ña kundani naa kundani ta'an' ka ndo'. ¹¹ Te kaka naa xika' ndo' ña ndiee' manj' ndo' xiin' sakuu' ne yivi'. Te xa'a' ña ka'an kuachj nuu' mji' kujti' ndo' chuun' xa'a' ndo'. Te sachuun' ndo' xiin' nda'a' mji' ndo' te kujtaku ndo' saa nii' ni ka'an chuun' ndu xiin' ndo' kij' ni jaan'. ¹² Te koto ka'nu' ne inji xini Jesús ndo'ó kij' kunj nja xaa' ndo' ña jaan', te kotijn ndiaa ndo' ndee jin ne yivi'.

So'q saa a kivi' ña nandiko' xto'q e'

¹³ Ñañi ta'an' ndu, kuní ndu ña kunj ndo' saa ndo'ó ne xa ni xi'i, te kusuchi' inji ndo' xa'a' nja ndee naa xaa' ne ndiatu' inji ña kundiee nja mii' ndu'u' Ndiosí. ¹⁴ Kuachj ndii kandixa' e' ña ni sanatiaku Ndiosí Jesús, te sakan' tu sanatiaku a ne ni xi'i, ne inji xini Jesús, te nduujin nja xiin' a ndivi'. ¹⁵ Sakan' na kuii' ka'an ndu xiin' ndo' vjtin ña ni ka'an xto'q e' xiin' ndu ndii. Yoo', ne tiaku kij' nandiko' a ndii, ki'in ichi' e' nuu' ne xa ni xi'i jaan'. ¹⁶ Kuachj ndii mji' xto'q e' Jesús ketá ndee ndivi' ka'an chuun' ti'e' a xiin' tachi' yu'u' a, te ka'an ti'e' tu jin ángele kuu' nuu', te nde'i ti'e' tu jin ndachuun' Ndiosí. Te ne ni xi'i, ne inji xini Cristo ndii, xi'na ka nja natjaku kij' sakan'. ¹⁷ Sakan' te yoo', ne tiaku kij' sakan', ne ni ndoo ka ndiee' ndii, jin xita' inga' tjo' Ndiosí yoo' xiin' ne jaan', te ku'un e' nuu' viko', te nduujin e' xiin' xto'q e' tejn tachi'. Te sakan' kundiee e' xiin' a ndee ndi'i' ni kivi'. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na kuii' sandjeni ta'an' i'in ndo' xiin' tu'un yo'o'.

5

¹ Ñañi ta'an' ndu, kuní a ña ka'an i xiin' ndo' amaã kujti' nandiko' xto'q e' Jesús, ni ndee

kuní tu a ka'an i xiin' ndo' saa kujti' xka'ndia a. ² Kuachj ndii xa xini kaxi' ndo' ña kij' xaa kivi' ña nandiko' xto'q e' ndii, jin xaa ki'i' kujti' a ndee naa xaa' jin te kui'na' ñuu. ³ Kij' ka'an ne yivi' ndii: "Ndiee' manj' e', te koo' a yoo", kachi nja, sakan' te jin kixin kujti' ña sandonu'u' ña'a' ndee naa jin kuaxi kujti' ña ndo'ó jin ña'a' kij' xito' sakaku' a'. Te koo' a kivi' saa nja, te kaku nja. ⁴ Ndisu ndo'ó, ñañi ta'an' ndu ndii, yoo sa'vi inji ndo' xa'a' kivi' jaan' te jin niani a ndo'ó ndee naa tiin' niani te kui'na' ne yivi'. ⁵ Sakan' ña sakuu' ndo'ó ndii, xa tuvi' nuu' nimá ndo' xaa' ñu'u' Ndiosí, te xika' ndo' ndee naa jin ke'in' nduu' a. Te nduu' e' ndee naa ne xika' ñuu, ni ndee nduu' tu e' ne xika' jin yavi'. ⁶ Sakan' na kuii' táxi' e' ña koo sa'vi inji e' xa'a' kivi' jaan' naa xaa' ne inji xini Jesús, süu' jaan' ndii koo tu'va e' xa'a' a, te koo ñu'u' inji tu e'. ⁷ Kuachj ndii, ne yoo sa'vi inji xa'a' kivi' jaan' ndii, kixin nja ñuu, te xi'i' tu nja vino ñuu, te xini nja. ⁸ Ndisu yoo', ne xa tuvi' nuu' nimá xaa' ñu'u' Ndiosí ndii, kuní a ña koo ñu'u' inji e', te tiasi ña inji e' xini e' Jesús yoo', xiin' ña ndani ta'an' e'. Te ña ndiatu' inji e' sakakú Jesús yoo ndii, nduu' a ndee naa ti'e' ña kasi xini' e'. ⁹ Kuachj ndii, süu' ni nakaxin Ndiosí yoo' te sando'o' a yoo', süu' jaan' ndii ni nakaxin a yoo' te sakakú a yoo' xa'a' ña ni xaa xto'q e' Jesucristo, ¹⁰ ña ni xi'i a xa'a' e', te kundiee inga' e' xiin' a naa' ni xi'i e' uun naa' tiaku e'. ¹¹ Sakan' na kuii' sandjeni ta'an' i'in ndo', te chundiee' ta'an' tu ndo' ña ku'a'nu' ka ndo' nuu' ichi' Jesús naa xa xaa' ka ndo'.

Ndiaa yu'u' Pablo ne inji xini Jesús saa kuní a kaka nja

¹² Ñañi ta'an' ndu, ka'an nda'vi ndu xiin' ndo' ña koto ka'nu' ndo' ne xachuun' u'vi tejn ndo' chuun' nuu' xto'q e', ña xito' nja ndo'ó,

te sania'á tū nīa ndo'ó ña ndikún ndo' ichi' a. ¹³ Te tīn ka'nu' va ndo' ne jaan', te kundani va tū ña'a' ndo' xa'a' chuun ña xaa' nīa. Te kundīee manī' xiin' ta'an' ndo'.

¹⁴ Ñani ta'an' ndu, ka'an' nda'vi tū ndu xiin' ndo' ña kanī kuento ndo' ne suxan', te sandīeni tū ndo' ne nuu' nimá, te chīndīee' nī tū ndo' ne itīa' inī, te sakan' tū kuie kuū inī ndo' xiin' saakuu' ne yivi'.

¹⁵ Chuun xa'a' va ndo' ña ndee iin ndo' sanandiko' ña nīa'a xa'a' ña nīa'a ña xaa' ne yivi' xiin' ndo', sūu' jaan' ndii kaka ndo' xaa' ndo' ña va'a xiin' ta'an' ndo', te iin kachi tū saā ndo' a xa'a' saakuu' ne yivi'.

¹⁶ Kuatia' na kuatia' inī ndo'.

¹⁷ Te ka'an' na ka'an' ndo' xiin' Ndiosí. ¹⁸ Te taxī na taxi' ndo' ña chīndani a xa'a' saakuu' ña ndo'o' ndo'. Kuachī ndii ña jaan' nduu' ña kuní Ndiosí saā e' xa'a' a ña inī e' xini e' Cristo Jesús.

¹⁹ Tīasi ndo' ña kuni saā Espíritu Santo. ²⁰ Te sanuu' tū ndo' ña ka'an' tiakú ne yivi' xaa' Espíritu Santo jaan'. ²¹ Ndisu sakuaan' ndi' i ndo' a te kunī ndo' naa' Espíritu Santo jaan' nduu' ña saka'an' tiakú ne yivi' jaan' uun sūvi' a. Te ña va'a kuīti' natīin ndo'. ²² Te na kuxīoō tū ndo' nuu' saakuu' nuu' ña nīa'a.

²³ Na taxī na Ndiosí ña manī' kōō xiin' ndo', te na ndasandōō ndi' i xachi' a ndo'ó. Te sakan' taxā'a a kanii' ndo', naa kuu' espíritu ndo', xiin' nimá ndo', xiin' ñu'u' nde' i ndo', te kōō' ndee iin xa'a' ña tīn kuachī a ndo'ó kii' nandiko' xto'o e' Jesucristo.

²⁴ Sakan' ña Ndiosí, ña nī kana yoo' ndii, xachuun' ndaku a te saxinú a saakuu' ña jaan'.

Ndei' Pablo ne inī xini Jesús

²⁵ Ñani ta'an' ndu, ka'an' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu. ²⁶ Chīto nuu' ta'an' saakuu' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuatu ta'an' ndo'. ²⁷ Ka'an' chuun' i nuu'

ndo' saā kuní xto'o e' ña ka'vi ndo' tūtū yo'o' nuu' saakuu' ñani ta'an' e'. ²⁸ Te na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo ndo'ó. Sakan' na kunduu a.

**Tutu ña uvi ña ni
ke'i San Pabło
kua'an nda'a' ne ini
xini Jesús, ne ndiee'
ñuu Tesalónica**

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u Pabło, xiin' Silvano, xiin' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Tesalónica, ne nakayá xa'a' yuva' e' Ndiosí xiin' xa'a' xto'ó e' Jesucristo. ² Na sañu'u' va na a ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koq xiin' ndo'.

Taxi' Pabło ña chindani Ndiosí, te ka'an tu ra ña sando'o' a ne sando'o' ne ndikún ichi' a

³ Ñani ta'an' ndu, kuní a ña taxí ndu ña chindani Ndiosí sakuu' ichi' xa'a' ndo'. Xata'an saq ndu sakan', kuachí ndii kua'an kua'nu te kua'an kua'nu ña ini ndo' xini ndo' Jesús, xiin' ña ndani ta'an' ka ndo' i'in kivi' kua'an. ⁴ Xa'a' a jaan' na ka'an kuation' ndu nuu' i'in ti'vi, ne nakayá xa'a' Jesús, saq kundieni ndo' nuu' sakuu' nuu' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó, xiin' sakuu' nuu' ña xandij' nja xiin' ndo'. Te ka'an tu ndu saq vi' ini ndo' xini ndo' Jesús kij' ndo'o' ndo' sakan'.

⁵ Te xa'a' a ña kundieni ndo' ña ndo'o' ndo' jaan' ndii, nia'a a ña xachuun' ndaku Ndiosí, te xata'an kundiee' ndo' mii' xa'ndia chuun' a, sakan' na ndo'o' ndo' xa'a' ña jaan' vitin. ⁶ Te xa'a' a ña xachuun' ndaku Ndiosí ndii, sando'o' a ne sando'o' ndo'ó jaan'. ⁷ Te ndo'ó, ne ndo'o' vitin ndii, taxí a ña ndiee' ndo' xiin' ndu kij' satuvi xiin' mii' xto'ó e' Jesús ndee ndivi' xiin' kua'a' ángele, ña xika' nuu' nuu' a. ⁸ Te kixin a tein ñu'u' ndatin, te sando'o' a sakuu' ne xini yoo Ndiosí, ne ni kandixa' tu'un va'a xa'a' xto'ó e' Jesucristo.

⁹ Ne jaan' ndii, kundo'ó nja ndee ndi'i' ni kivi' saq a kij' sakan', te taxí a ña kundiee' nja xiin' a. Ni ndee taxí tu a kundiee' nja nuu' ña ndiee' ndatun' koo' chukuu' a. ¹⁰ Sakan' saq a kij' xa' kivi' ña nandiko' a jaan', te kotq ka'nu' ña'a' sakuu' ne nduu' kuenta a, te nandani tu nja kuní ña'a' nja. Te kundiee' tu ndo'ó ikan' xiin' ne jaan' xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' ña ni ndiee' yu'u' ndu nuu' ndo'.

¹¹ Xa'a' a jaan' na ka'an te ka'an ndu xiin' Ndiosí xa'a' ndo' te kunduu' ndo' ne xata'an xa'a' chuun' ña ni kana a ndo'ó, te xiin' ña ndiee' a na saxinú a ña va'a ña kuní ndo' saq ndo', xiin' ña va'a ña xaa' ndo' xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Jesús. ¹² Te xiin' ña xaa' ndo' jaan' natin xto'ó e' Jesucristo ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi', te natin tu ndo'ó ña tin ka'nu' jaan' xa'a' a ña kundani mii' Ndiosí xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó.

2

Xi'na ka te nja'a kixin, sakan' te kixin Jesús

¹ Te vitin ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' ña nandiko' xto'ó e' Jesucristo xiin' xa'a' saq nata'an' e' xiin' a. Ñani ta'an' ndu, xikan' ndu nuu' ndo' ² ña taxí ndo' ña sandi'ni ne yivi' ndo'ó, ni ndee küyivi' tu ndo' saq nja naa' ka'an nja ña ni satuvi Espiritu Ndiosí nuu' nja ña xa ni kixin tukuu' xto'ó e' Jesús, uun naa' ka'an ndoso' nja ña jaan', uun naa' ka'an nja ña ni natin nja iin tu'u' nda'a' ndu'u' ña ka'an xa'a' ña jaan' ndii. ³ Taxí ndo' kuní xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó xiin' ndee ka nuu' ña xini xa'an'. Kuachí ndii, kij' kuní ka xa' kivi' jaan' ndii, xi'na ka kivi', ña nakuita' tei' kua'a' va ne yivi' nuu' Ndiosí, xa, xiin' ña tuvi te xaa' kuenta kuu' tu'un ndei' Ndiosí. Te jaan' ndii, te xa yoo ndoñu'u' xachi' nduu' ra. ⁴ Kuachí

ndii xikuita'nú ra nuu' sakuu' ña ka'an ne yivi' nduu' ndiosí, xiin' nuu' sakuu' ña xaka'nu' ne yivi', te ndee tixin yukun' ka'nu' Ndiosí nda'ni ra kunduu'u' ra, te ka'an ra ña xa Ndiosí nduu' mii' ra. ⁵ Te naka'an' ndo' ña xa ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' te jaan' kii' ni ndu'u' i tein ndo'. ⁶ Xini kaxi' ndo' ña yoo jin ña nakasi te jaan' te sätuvi xiin' mii' ra ndee kii' xaa kivi' ña kuní a saa ra ña jaan'. ⁷ Kuachí ndii xa ni xa'a' xachuun' ña ndíee' ña ndiva'a, ña yoo si'e jaan', ndee ña kuní kundia'a ndi'i ña nakasi ña'a' kuji' te tui a. ⁸ Te sakan' te tui te xaa' kuenta kuu' tu'un ndei' Ndiosí jaan', te xto'o e' ndii, ka'ni' ña'a' a xiin' tachi' yu'u' a, te sandoñu'u' xachi' ña'a' a xiin' ndíee' ndatun' koo' chukuu' a ña kixin xiin' a. ⁹ Te kii' tui te jaan' ndii, ña ndiva'a sakuiso' chuun' ña'a' te saa ra kua'a' nuu' chuun' ka'nu' siki', xiin' kua'a' ña nia'a siki', xiin' kua'a' ña vixi siki' ña nandaní ne yivi'. ¹⁰ Te jin ra sakuu' nuu' ña xini xa'an' kiji va, te kuni xa'an' ra ne kua'an ichi' vi'e ndiaya' xa'a' a ña ni kuní nja kändixa' nja ña ndixa te kaku nja nuu' kuachí nja. ¹¹ Xa'a' a jaan' na ti'vi' Ndiosí jin ndíee' ña kuni xa'an' ndíee' ne jaan' te kändixa' nja ña xini xa'an' jaan', ¹² sakan' na katun' Ndiosí sakuu' ne ni kändixa' ña ndixa, süu' jaan' ndii ni xtaní ka nja xaa' nja ña nja'a.

Kuita ni'i e' nuu' ichi' Jesús

¹³ Ndisu ndo'ó, ñani ta'an' ndu, ne ndani xto'o e' Jesús ndii, kuní a ña taxi naa taxi' ndu ña chindani Ndiosí xa'a' ndo', sakan' ña xa ni nakaxin a ndo'ó ndee ña nuu' te kaku ndo' xiin' ña ndíee' Espiritu Santo, ña xaa' sakan', te nduu' ndo' ndi'ia Ndiosí, xiin' ña ini ndo' xini ndo' ña ndixa. ¹⁴ Xa'a' a jaan' na ni kana Ndiosí ndo'ó xiin' tu'un va'a ña ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' te kundíee na ndo'

mii' ndatun' kaa', mii' yoo xto'o e' Jesucristo. ¹⁵ Ñani ta'an' ndu, sakan' na kuu' kuita ni'i ndo' nuu' ña ni saya'a ndu nuu' ndo', te kaka ndaku tu ndo' nuu' a, naa' nduu' a ña ni ka'an xiin' yu'u' ndu nuu' ndo', uun naa' nduu' a ña ni ke'i ndu nuu' tutu.

¹⁶ Te mii' xto'o e' Jesucristo xiin' yuva' e' Ndiosí, ña nduu' ña ndani yoo', te ni taxi mii' a ña saki'vi a yoo' ndee ndi'i' ni kivi', te ni taxi tu a ña ndiatu' ini va'a e', ¹⁷ na sandjeni na tu a nimá ndo', te chindíee' tu a ndo'ó xiin' sakuu' ña va'a ña saa ndo', uun ña ka'an ndo'.

3

Xikan Pablo ña ka'an nja xiin' Ndiosí te kiku ka tu'un a

¹ Ñani ta'an' ndu, mii' ndi'i' ndoso' yo'o' ka'an ndu xiin' ndo' ña ka'an va ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu te yachi kiku tu'un va'a xa'a' xto'o e', te natjin ka'nu' ne yivi' a ndee naa ni natjin ndo'ó a. ² Te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosí ña sakakú a ndu'u nuu' ne nja'a. Kuachí ndii süu' sakuu' ne yivi' ini xini Jesús. ³ Ndisu xto'o e' ndii, xachuun' ndaku a, ña jaan' na kuu' sandjeni a ndo'ó, te koto tu a ndo'ó nuu' ña ndiva'a. ⁴ Te xa'a' a ña jin nduu' e' xiin' xto'o e' Jesús ndii, ini ndu ña saxinú ndo' ña ni ka'an ndu xiin' ndo', te kua'an naa kua'an ndo' ña saxinú ndo' ña jaan'. ⁵ Te na chindíee' xto'o e' ndo'ó, te kundani ka ndo' ne yivi' saa ni' ndani Ndiosí sakuu' e', te na taxi tu a ndíee' ndo', te sandjeni xiin' mii' ndo' nuu' tundo'o' naa ni xandjeni xiin' mii' Cristo nuu' ña ni ndo'ó a.

Ka'an Pablo ña kuní a sachuun' e' te kutiakú e'

⁶ Ñani ta'an' i, xiin' ña ndíee' xto'o e' Jesucristo ka'an chuun' ndu xiin' ndo' ña kusin' ndo' nuu' sakuu' ne suxan', ne ndikún ichi' Jesús, ne xika' saa ni sania'a ña'a'

ndu. ⁷ Kuachi ndii xini mii' ndo'ó saá kundikun ndo' xata' ña ni xaa ndu kii' ni yoo ndu xiin' ndo', ni nduu ndu te suxan' kii' sakan'. ⁸ Te ni ndee ni xaxi' so'ó ndu ña'a ndee jin ne yivi', süu' jaan' ndii nduvi' xiin' ñuu ni xachuun' u'vi' ndu, sakan' ña ni kuni ndu sando'o' ndu ndee jin ndo'ó. ⁹ Ni xaa ndu sakan' tee' ndee xata'an ña taxí ndo'ó ña xaxi' jaan' kaxi' ndu. Ndisu ni kuni ndu sakan' te kundikun ndo' ichi' ña ni nia'a ndu jaan'. ¹⁰ Kuachi ndii sakan' tu kii' ni yoo ndu xiin' ndo' ndii, ni ka'an chuun' ndu ña naa' yoo ka küni sachuun' ndii, na küxi tu nja. ¹¹ Kuachi ndii ni xini ndu kuento ña yoo sava ne suxan' tein ndo', te küni sachuun' nja ndee jin nuu' chuun, süu' jaan' ndii chi'ni' xiin' mii' nja nuu' ña xaa' tukü ne yivi' mii' koo' kana' ña'a'. ¹² Te ne jaan' ndii, ka'an chuun' ndu xiin' nja, te kani tu ña'a' ndu kuento xa'a' a ña ni sakuiso' chuun' xto'ó e' Jesucristo ndu'u, ña na sachuun' manj' nja, te kutiaku nja. ¹³ Te ndo'ó, ñani ta'an' ndu, na xavi ndo' ña xaa' ndo' ña va'a.

¹⁴ Saá ndo' kuenta naa' yoo sava ne küni kandixa' ña ka'an ndu nuu' tutu yo'o', te kii'in ta'an' ndo' xiin' nja, sakan' te kuka'an nuu' nja xa'a' ña xaa' nja jaan'. ¹⁵ Ndisu kündasi' ña'a' ndo', süu' jaan' ndii ka'an manj' ndo' xiin' nja xa'a' a ña ne ini xini xto'ó e' xiin' e' nduu' nja.

Ti'vi' Pablo cha'an' so'ó' ndi'i'

¹⁶ Te xto'ó e', ña taxi' ña manj', na taxi na ña manj' a koo xiin' sakuu' ndo' saá kivi' xiin' amaa ka. Te na koo na a xiin' sakuu' ndo'. ¹⁷ Yu'u, te nduu' Pablo, ke'i i xiin' nda'a' mii' i cha'an' ndo'. Sakan' xaa' i xiin' sakuu' tutu ña ke'i i te nia'a i ña yu'u ni ke'i i a. Sakan' ke'i yu'u. ¹⁸ Na sañu'u' na xto'ó e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu a.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a Timoteo

Ti'vi' ra cha'an' ra

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'á i ichi' a, sakan' ña Ndiosí, ña ni sakakú yoo', xiin' Jesucristo, ña ndiatu' iní e' xa'a', ni sakuiso' chuun' yu'u. ² Ti'vi' i cha'an' un', Timoteo, te nduu' un' ndee naa si'e i xa'a' a ña iní inga' e' xini e' Cristo. Na sañu'u' na yuva' e' Ndiosí xiin' xto'o' e' Cristo Jesús yo'ó, te na kuvita iní a xa'a' un', te na taxí tu a ña maní' koq xiin' un'.

Ka'an Pablo ña kuni a koqo xiin' mi' e' nuu' ne sania'á ña xini xa'an'

³ Kij' ni ketá i kua'an i ñu'u' Macedonia ndii, ni ka'an nda'vi i xiin' un' ña ndoo un' ñuu' Éfeso te ka'an chuun' un' xiin' sava te sania'á ña xini xa'an' ña na sajin kuiin ra ña jaan'. ⁴ Te na sajin kuiin tu ra ña sania'á ra kuento yata', uun ña natava' ra kuenta yoo ni nduu' ichi' yata' ne yivi', ña kōq' kivi' ndi'i'. Kuachi ndii kuento kujití' sakani ta'an' ña jaan' ne yivi', te taxí' a ña kua'nu e' nuu' ña iní e' xini e' Jesús. ⁵ Te ni ka'an chuun' i ña jaan' xiin' un' te sania'á un' ne yivi' ña ndaní ta'an' e', xiin' ña ndoo koq nimá e', xiin' ña naá kaxi' tu ña xanini e', xiin' xa'a' ña iní xna'a e' xini e' Jesús. ⁶ Te xa ni kuxi'oo sava te yivi' nuu' ña jaan', te ndee xa nuu' xa'a' ña kuasa' kuni kujití' kani' ta'an' ra kuento. ⁷ Te kuni kunduu' ra te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, kachi mji' ra, ndisu ndee kundani' ra ña ka'an tu'un ndei' jaan' ni ndee ña sania'á ndituní va ra.

⁸ Ndisu yoo' ndii, xini e' ña ña va'a nduu' tu'un ndei' jaan' naa'

xachuun' ndaku e' xiin' a. ⁹ Te xini tu e' ña süu' yoo tu'un ndei' jaan' xa'a' ne xachuun' ndaku, süu' jaan' ndii yoo a xa'a' ne xka'ndiá ndoso' a, xiin' xa'a' ne xaso' o nuu' a, xiin' xa'a' ne xaa' ña kuni Ndiosí, xiin' ne xtaní saq kuachi, xiin' ne xito' ka'nu' Ndiosí, xiin' ne xa'nú tu'un ndei' Ndiosí, xiin' ne xa'ni' yuva' si'i' mji' nja, xiin' sakuu' inga ne xa'ni', ¹⁰ te yoo tu a xa'a' ne kumi' musa, xiin' xa'a' te yivi', te kandu'u' xiin' inga te yivi', xiin' xa'a' ne xiko' ne yivi', xiin' xa'a' ne vixi, xiin' xa'a' ne ndee' yu'u' xiin' ña vixi, xiin' xa'a' ndee ka ña kani' ta'an' xiin' ña ndixa, ña sania'á e' xa'a' Jesús, ¹¹ ña nakuitá xiin' tu'un va'a ndatun' koo' chukuu', ña ka'an xa'a' Ndiosí, ña xata'an tijn ka'nu' e', ña ni sakuiso' chuun' yu'u te ka'an ndoso' i tu'un jaan'.

Ka'an Pablo ña ni kuvita iní Jesús xa'a' ra, te ni sakuiso' chuun' ña'a' a

¹² Taxi' i ña chindani xto'o' e' Cristo Jesús, ña taxi' ndije' i, sakan' ña ni xini a ña te xachuun' ndaku nduu' i, te ni sakuiso' chuun' a yu'u. ¹³ Tee' ndee ni nduu' i te kanja'a xa'a' a, te ni nduu' tu i te xandii' xiin' ne iní xini ña'a', te ni nduu' ni tu i te tei' nuu' a kij' sakan', ndisu ni kuvita iní a xa'a' i, sakan' ña ni kandixa' ña'a' i, te ni ndee ni kundani' tu i ña ni xaa' i. ¹⁴ Ndisu xa'a' a ña ndani' kua'a' mji' xto'o' e' Ndiosí yu'u, na ni taxí a ña iní i xini ña'a' i, xiin' ña ndani' i ne yivi' xaa' Cristo Jesús. ¹⁵ Ña ka'an i yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a, te xata'an ña natijn sakuu' ne yivi' a: ña ni kixin Cristo Jesús iin yivi', te sakakú a ne ndiso' kuachi, te yu'u nduu' te nuu', te ni ndiso' kua'a' ka kuachi te ni sakakú a. ¹⁶ Ndisu xa'a' a jaan' na ni kuvita iní Ndiosí xa'a' yu'u, te ndiso' kua'a' ka kuachi, te ni nia'a' Cristo Jesús xiin' i sakuu' ña kuie kuu'

in̄i a. Te n̄i n̄ia'a tu a ña naa' in̄i ne yivi' kun̄i ña'a' n̄ia ndii, tax̄i a kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' nda'a' n̄ia naa n̄i xaa a xiin' yu'u. ¹⁷ Te na nat̄ijn na Ndiosí sakuu' ña tiin' ka'nu', xiin' sakuu' ña xaka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' n̄i kivi'. Te ña jaan' nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndee ndi'i' n̄i kivi'. Te kōo' kivi' kuv̄i a, te ndee iin ne yivi' kuv̄i kun̄i nduchi' nuu' ña'a', te ña jaan' kuji' nduu' Ndiosí. Sakan' na kunduu a.

¹⁸ Timoteo kua'a m̄ji i, ña yo'o' sakuiso' chuun' i yo'ó, ña nakuitá xiin' ña n̄i ka'an tiakú ra xa'a' un' saa'. Sakan' na ña jaan' na kunduu ndiee' un' te k̄unta'an' naa k̄unta'an' va'a un' xiin' ña n̄ia'a. ¹⁹ Te na kunduu tu a ndiee' un' te kujin̄i n̄i un' xiin' ña in̄i un' xini un' Jesús, te k̄unaa kaxi' tu in̄i un'. Sakan' ña sava ne ndikún ichi' Jesús, ne n̄i xaa' ña jaan' ndii, n̄i sana n̄ia nuu' ña in̄i n̄ia jaan' ndee naa tundoo' kij' kani ta'an' nu'. ²⁰ Sakan' n̄i xka'ndia a xiin' Himeneo xiin' Alejandro. Sakan' na n̄i sanakua'a ña'a' i nda'a' ña ndiva'a te kundani ra ña va'a kanja'a ra xa'a' Ndiosí.

2

Va'a ka ña ka'an e' xiin' Ndiosí xa'a' sakuu' ne yivi'

¹ Ña yo'o' xikán i nuu' un' v̄it̄in ña ka'an nda'vi un' xiin' Ndiosí xa'a' sakuu' nuu' ne yivi', te kakan tu un' nuu' a xa'a' n̄ia. Te ka'an un' xiin' a xa'a' n̄ia, te sakan' tu tax̄i un' ña ch̄indani a xa'a' n̄ia. ² Sakan' tu saa un' xa'a' te xa'ndia chuun', te ka'nu' koo' chukuu', xiin' xa'a' sakuu' te kumi' ndiee', te kuv̄i kundiee man̄i' e' iin yivi', te kund̄i'ni nimá e', te xaa' e' ña kuní Ndiosí, te kuu' kaxi' tu e' xiin' ne yivi'. ³ Sakan' ña ña jaan' nduu' ña va'a, ña xtan̄i Ndiosí, ña n̄i sakakú yoo'. ⁴ Kuach̄i ndii kuní Ndiosí ña kaku sakuu' ne yivi' nuu' kuach̄i n̄ia, te kuní tu

a ña nat̄ijn n̄ia ña ndixa xa'a' a. ⁵ Sakan' ña yoo iin ndaa' kuji' Ndiosí, te yoo iin ndaa' kuji' tu ña xikui'ni xa'a' sakuu' ne yivi' nuu' a. Te ña jaan' nduu' Jesu-cristo, ña nduu' tu te yivi', ⁶ ña n̄i sanakua'a kivi' ñuu a te n̄i xi'i a, te nduu' a ya'vi xa'a' kuach̄i sakuu' ne yivi'. Te n̄i xka'ndia sakuu' ña jaan' kivi' ña n̄i ch̄ituní m̄ji' Ndiosí. ⁷ Xa'a' a jaan' na n̄i sakuiso' chuun' Jesús yu'u, te sania'á i ichi' a nuu' ne tuku', te ka'an ndoso' i tu'un a, te sania'á tu i ña jaan' te in̄i ne jaan' kun̄i ña'a' n̄ia, te kun̄i tu n̄ia ña ndixa. Te süu' xini xa'an' i ña ndixa ka'an i xa'a' Cristo.

Ka'an Pablo xa'a' te yivi' xiin' xa'a' ña'a'

⁸ Sakan' na kuui' kuní i ña mi' ka'án te yivi' xiin' Ndiosí ndii, na ndani' i ra nda'a' ra xiin' ña ndoo nimá ra, te na n̄saa' ra, te n̄i ndee kani' ta'an' tu ra kuento.

⁹ Te kuní tu i ña ña'a' ndii, xaku ti'o' nataxi xiin' mi' n̄ia kij' ni'nu' n̄ia toto, te kuní i ña kuu' kaxi' n̄ia xiin' toto n̄ia te nia'a n̄ia ña xakuita' n̄ia te yivi', n̄i ndee s̄atiin ndatun' tu n̄ia ixi' xini' n̄ia, n̄i ndee k̄u'un tu oro nda'a' n̄ia, te n̄i ndee k̄u'un tu yuu' ndatun', ña nani' perla, sukun' n̄ia, n̄i ndee ku'nu tu n̄ia toto ya'vi va. ¹⁰ Süu' jaan' ndii va'a ka kund̄i'ni n̄ia ña saa n̄ia chuun va'a, ña nakuitá xiin' ña ndiee' yu'u ña'a', ña xito' ka'nu' Ndiosí. Te ña jaan' kunduu ndee naa ña nataxi xiin' m̄ji' n̄ia. ¹¹ Te kuní tu i ña koo tax̄in' yu'u' ña'a' kij' sania'á te yivi' tu'un Ndiosí, te na koto ka'nu' n̄ia ña xaa' ra jaan' kundiee tax̄in' n̄ia. ¹² Te täxi' i ña sania'á ndee iin ña'a', te n̄i ndee täxi' tu i ña v̄iko ni'i' n̄ia te yivi'. Va'a ka koo tax̄in' yu'u' n̄ia. ¹³ Kuach̄i ndii xi'na ka n̄i xa'a' Ndiosí Adán, sakan' te n̄i xa'a' a Eva. ¹⁴ Te n̄i x̄ini xa'an' ña ndiva'a Adán jaan', süu' jaan' ndii, n̄i x̄ini xa'an' a Eva,

sakan' te ni nama a' nuu' kuachi.
 15 Ndisu na'a' ndii, sakaku' na'a'
 Ndiosi xa'a' a na yoo si'e a' naa'
 iin' ni'i a' nuu' na in'i a' xini a'
 Jesus, xiin' na ndani a' ne yivi',
 xiin' na xika' a' saq kuni Ndiosi
 kujiti', xiin' na kaka kaxi' a'.

3

*Yo'o' ka'an Pablo saq kuni a
 kuu te xito' ne nakaya xa'a' Jesus*

1 Ka'an ne yivi' na naa' kuni
 kundu yoo ka te xito' ne nakaya
 xa'a' Jesus ndii, na ndaku nduu'
 a, na in' chuun va'a ndioo' in'i
 ra xa'a'. 2 Ndisu in' te xito' ne
 nakaya xa'a' Jesus ndii, kuni a na
 kundu ra te koo' ndee in' xa'a'
 na kuvi tin kuachi na'a' ne yivi',
 te kuni tu a na kundu ra te in'
 ndaa' kujiti' na' si'i, te kuni tu a
 na koo' nu'u' in'i ra, te kuni tu a
 na kuu' kaxi' ra, te kuni tu a na
 xito' ka'nu' na'a' ne yivi', te kuni
 tu a na natin va'a ra ne yivi' vi'e
 ra, te kuni tu a na koo tu va'a ra te
 sania'a ra. 3 Te kuni a na kundu
 ra te xin', te kuni tu a na kundu
 ra te kui'e, te kuni tu a na kundu
 ra te ndioo' in'i va xa'a' xu'un'.
 Suu' jaan' ndii kuni a na kundu
 ra te va'a nimá, te kaka man'i tu
 ra xiin' ne yivi'. 4 Te na kundu
 ra te xa'ndia chuun' va'a vi'e mii'
 ra, te na sania'a va'a ra si'e ra, te
 kundu nja ne so'o, te koto ka'nu'
 na'a' nja. 5 Kuachi ndii, naa' kuvi
 ka'ndja chuun' va'a in' te yivi'
 tin vi'e mii' ra ndii, zsa tu kuvi
 ka'an chuun' ra nuu' ne nakaya
 xa'a' Jesus, na sakan'? 6 Kuni
 tu a na kundu ra in' te sakan'
 xa'a' ndikun ichi' Jesus, koto ka
 sachie xiin' mii' ra, te nama ra, te
 kundo'o ra saq Ndiosi naa ni ndo'o
 na ndiva'a xa'a' a na ni xachie
 xiin' mii' mii' a. 7 Te kuni tu a
 na kundu ra in' te ka'an va'a ne
 in' xini Jesus xa'a', sakan' te ni'i'
 ne yivi' na kanja'a nja xa'a' ra, te
 viku'un ra saq na ndiva'a jaan'.

*Saq kuni a kuu te chindiee' ne
 nakaya xa'a' Jesus*

8 Te te chindiee' ta'an' xiin' te
 xito' ne nakaya xa'a' Jesus ndii,
 kuni a kundu ra in' te ka'an va'a
 ne yivi' xa'a', te kuni tu a na
 ndatu'un' ndaku ra, te kuni a na
 ko'o kua'a' ra vino, ni ndee ndioo'
 tu in'i ra na ki'in kua'a' ra xu'un'
 nda'a' ne yivi' xiin' na xini xa'an'.
 9 Te kuni a na kaka naa kaka ra
 taxa'a ra na ni satuvi Ndiosi nuu'
 e' xa'a' a na in' e' xini e' Jesus.
 Te kuna va'a nimá ra ki' xaa' ra
 na jaan'. 10 Ndisu na nuu' ndii,
 kuni a na kuni e' saq xika' ra, te
 naa' ko'o' na kuvi tin kuachi e' ra
 ndii, sakan' te kuvi kundu ra te
 chindiee' jaan'. 11 Sakan' tu na'
 si'i' ra ndii, kuni a na kundu a'
 na' ka'an va'a ne yivi' xa'a'. Te
 kuni tu a na kanja'a a' xa'a' ne
 yivi'. Suu' jaan' ndii ku kaxi' a',
 te kaka ndaku a' xiin' sakuu' na
 xaa' a'.

12 Te chindiee' ne nakaya xa'a'
 Jesus jaan' ndii, kuni a na kundu
 ra te in' ndaa' kujiti' na' si'i. Te
 kuni tu a na kundu ra te xa'ndia
 chuun' va'a nuu' si'e ra xiin' tin
 vi'e ra. 13 Sakan' na te chindiee'
 va'a ndii, xito' ka'nu' na'a' ne in'
 xini Jesus, te kua'an kua'nu ka tu
 na in'i ra xini ra Cristo Jesus.

*Na yo'o' nduu' na ndixa na
 kandixa' e'*

14 Ke'i i na yo'o' nuu' tutu tee'
 ndee ndiatu' in'i i na xa yachi
 i mii' yoo un'. 15 Sakan' te naa'
 ku kuachi i ndii, kuni un' saq
 ku un' vi'e Ndiosi mii' nakaya
 ne yivi' xa'a' Ndiosi tiaku, ne taxi'
 ndiee' xa'a' na ndixa, te nduu' tu
 nja ndee naa nduyu a. 16 Xini
 kaxi' e' na na ka'nu' ya'a nduu' na
 ndixa, na ni satuvi Ndiosi nuu' e'
 kandixa' e':

Ni kxin Jesus in' yivi' nduu' a in'
 te yivi',
 te Espiritu Santo ni nia'a na na
 xachuun' ndaku nduu' a,
 te ni xin' tu na'a' angele,

te ni ka'an ndoso' te yivi' xa'a' a nuu' ne tuku',
te ni kandixa' ña'a' ne yivi' iin yivi',
te ni natjin ña'a' Ndiosí ndivi' mii' ndatun' va kaa'.

4

Sakuni' tu'un Pablo ne ndikún ichi' Jesús xa'a' ne sania'á ña xini xa'an'

¹ Ndisu ka'an kaxi' Espíritu Santo xiin' e' vitin ña ñakoo sava ne yivi' ña ndixa xa'a' ichi' Jesús kivi' so'o' ndi'i', te kandixa' ña espíritu, ña xini xa'an', te kundikun ña ña sania'á ne saka'an ña ndiva'a. ² Te ne sania'á ña jaan' ndii, ne xini xa'an' xasuvi' xiin' mji' nduu' ña, te ni kuxijí nimá ña nuu' ña ndaku, te ndee sie kúchani ka ña. ³ Te táxi' ka ña ña tunda'a' ne yivi', te táxi' tu ña ña kaxi' ne yivi' sava nuu' ña xaxi'. Ndisu Ndiosí ndii, ni xa'a' a sakuu' ña xaxi' jaan', te kuví kaxi' yoo', ne inji xini ña'a', ne xa xini ña ndixa, ne taxi' ña chindani a kij' xaxi' e' e. ⁴ Sakan' ña sakuu' ña ni xa'a' Ndiosí ndii, ña va'a nduu' a, te ndee iin a va'a kundasi' e' naa' taxi' e' ña chindani a kij' natiin' e' ña jaan'. ⁵ Kuachí ndii kuñu'u' a xaa' tu'un Ndiosí, te kuñu'u' tu a kij' ka'an e' xiin' a xa'a' a.

Saa kuní a kuú iin te xika' nuu' va'a nuu' Jesucristo

⁶ Te naa' sania'á un' ña yo'o' nuu' ñañi ta'an' e' ndii, te xika' nuu' va'a nuu' Jesucristo kunduu' un', te xiin' ña ndixa, ña kandixa' e' xa'a' Jesús, ña ni sakuaan un', kua'an kuñu' un', te ndikún un' ña jaan' ndee vitin. ⁷ Xa'a' a jaan' na kui', natiin' un' kuento ña sanduxín xiin' ña ndatu'un' saka ña'a' xixa. Süu' jaan' ndii koto xiin' mji' un', te saa va'a ka un' ña kuní Ndiosí. ⁸ Kuachí ndii, tee' ndee xito' xiin' mji' e' xiin' ñu'u' nde'i' e' ndii, chindiee' kua'a' a.

Te ña xaa' e' ña kuní Ndiosí ndii, chindiee' a nuu' sakuu' ña'a. Sakan' ña chindiee' a yoo' iin yivi' yo'o' xiin' inga iin yivi' ña kixin nuu' ku'un' e'. ⁹ Te ña ndaku nduu' ña yo'o', te xata'an natjin sakuu' ne yivi' a. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na xachuun' ndjee' u'vi' e', te ndo'o' nimá e', sakan' ña ndiatu' inji e' xa'a' Ndiosí tiaku, ña sakakú sakuu' ne yivi', kachi ka vi' yoo', ne inji xini ña'a'.

¹¹ Ña yo'o' kuní a ka'an chuun' un' nuu' ne yivi', te suvi' tu a kuní a sania'á ña'a' un'. ¹² Táxi un' sandjee' kui'e ndee iin ne yivi' yo'o' xa'a' a ña nduu' un' te sava. Süu' jaan' ndii kunduu' un' te nia'á va'a nuu' ne inji xini Jesús, naa kuu' saa ndatu'un' un', xiin' saa kuu' un', xiin' saa ndani un' ne yivi', xiin' saa inji un' xini un' Jesús, xiin' saa yoo ndoo nimá un' nuu' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'. ¹³ Te ña kuní ka xaa' i ndii, ka'vi' naa ka'vi' un' tutu Ndiosí nuu' ne yivi', sandjeni un' nimá ña, te sania'á tu ña'a' un' ndee xaa' i. ¹⁴ Te koto un' ña chuun va, ña ni taxi' Ndiosí nda'a' un' kij' ni ka'an tiakú te xixa xa'a' un', kij' ni chindiee' ra nda'a' ra xini un'. ¹⁵ Te kundí'ni un' xa'a' chuun jaan', te saxinú ndi'i' un', sakan' te kuní sakuu' ne yivi' ña kua'an kuñu' un' xiin' chuun ña ni taxi' Ndiosí nda'a' un'. ¹⁶ Te koto xiin' mji' un', te koto tu un' ña ndixa ña sania'á un', te kujin ni'i' un' nuu' ña jaan'. Kuachí ndii, kij' xaa' un' sakan' ndii, sakakú xiin' mii' mji' un', te sakakú tu un' ne xini so'o' ña ka'an un' jaan'.

5

Ka'an Pablo saa kuní a kuú e' xiin' ne yivi'

¹ Kási'e un' nuu' te xixa, süu' jaan' ndii kuie kondia yu'u' ña'a' un' ndee naa yuva' un'. Te te sava ndii, ka'an un' xiin' ra ndee naa ñañi un', ² te ka'an kuie tu un'

xiin' ña' xixa ndee naa xaa' un' xiin' si'i' un', te ka'an kuie tu un' xiin' ña' sava ndee naa xaa' un' xiin' ña' ku'va mii' un', te xiin' nimá ndoo saa un' ña jaan'.

Ka'an Pablo xa'a' ña'a' ne kuaan'

³ Te ña' kuaan', ña' kōo' xna'a ne jin kuu' xiin' ndii, kuni a ña chindiee' ña'a' un'. ⁴ Ndisu naa' yoo jin ña' kuaan', ña' yoo si'e, uun sjani' a' ndii, kuni a ña xi'na ka chindiee' ña ña' jaan', saa xata'an saa ña, xa'a' a ña nduu' ña kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' sanandiko' ña ña va'a ña ni xaa yuva' si'i' ña xiin' ña. Sakan' ña ña jaan' nduu' ña xtanj' Ndiosí. ⁵ Ña' kuaan', ña' jin ndaa' tilu' xna'a ndii, ndiatu' inji a' xa'a' Ndiosí kujiti', te ka'an a' xiin' a nduvi' xiin' ñuu xikan' a' nuu' a ña chindiee' ña'a' a. ⁶ Ndisu ña' kuaan', ña' xa xindoo nimá ña saa a' ña kuni jin' mii' a' ndii, tee' ndee tiaku a' ndii, ndee naa' ña' xa ni xi'i' nduu' a' nuu' Ndiosí. ⁷ Te ña yo'o' ka'an chuun' un' nuu' sakuu' ne nduu' kuenta Jesús, sakan' te kōo' ndee jin xa'a' ña kuvj' tijn kuachi' ña'a' ne yivi'. ⁸ Va'a xaa' ne chindiee' ne jin kuu' xiin' ña, te ndii va'a xachi' ka xaa' ne chindiee' ne ndiee' vi'e mii' ña, sakan' ña ne xaa' sakan' ndii, ni ndiko' xata' ña nuu' ichi' Jesús, te kinj' ka kuu' ña te sakan' ne inji xini Jesús.

⁹ Ña' kuaan', ña' nakoso' kivi' mii' nakoso' kivi' ne kuaan', ne kuni a chindiee' ndo' ndii, kuni a ña kumi' a' ya'a ka unj' xiko' kuiya, te kuni tu a ña unta' kujiti' ni tunda'a' a'. ¹⁰ Te sakan' tu kuni a kunduu' a' jin ña' ka'an va'a ne yivi' xa'a', xiin' xa'a' ña va'a ña xaa' a', naa kuu' ña ni sakuu' nuu' va'a a' si'e a', te ni natijn va'a tu a' ne yivi' vi'e a', te ni natia a' xa'a' inga ne nduu' kuenta Jesús, te ni chindiee' a' ne suchi' inji, te

ni yoo tu'va a' sakuu' ichi', te saa a' sakuu' nuu' ña va'a.

¹¹ Te ña'a' kuaan', ne sava ndii, taxj' ndo' nakoso' kivi' ña ikan'. Kuachi' ndii, kij' ka'an ndiee' va nimá ña xa'a' te yivi' ndii, saxinú ña kuento ña ni taxj' ña nuu' Cristo, te kuni ña tunda'a' tukuu' ña. ¹² Te xiin' ña jaan' ndiso' kuachi' ña xa'a' a ña ni saxinú ña kuento ña ni taxj' ña nuu' a. ¹³ Te sakan' tu nanduu' ña ne suxan', te xa nuu' vi'e ne yivi' kujiti' xika' ndi'e' ña, te süu' ña jaan' kujiti' xaa' ña, süu' jaan' ndii nanduu' tu ña ne vixi, te chi'ni' xiin' mii' ña mii' kōo' kana' ña'a', te ka'an ña ña xata'an ka'an ña. ¹⁴ Ña jaan' na kuu' kuni i ña tunda'a' ne jaan', te koo' si'e ña, te kumi' ña chuun' tixin vi'e ña, te saxinú tu ña a, te kōo' ndee jin xa'a' ña kuvj' ka'an kuachi' ne ndasi' yoo' xa'a' e'. ¹⁵ Kuachi' ndii xa ni kuxioo sava ne kuaan' jaan' nuu' ichi' Jesús, te ndikun ña ña ndiva'a. ¹⁶ Sakan' na kuu', naa' jin ne ndikun ichi' Jesús xiin' e' yoo jin ña' kuaan' vi'e ña ndii, kuni a ña chindiee' ña'a' ña, te xaku kua'a' chuun' taxj' ña nuu' yoo', ne nakaya xa'a' Jesús, sakan' te kuvj' chindiee' e' ne kuaan', ne jin ndaa' tilu' xna'a.

Ka'an Pablo ña kuni a tijn ka'nu' e' te xixa, te xito' ne nakaya xa'a' Jesús

¹⁷ Te xixa, te ni'i' ichi' va'a nuu' ne nakaya xa'a' Jesús ndii, xata'an ña koto' ka'nu' ña'a' e', te taxj' e' ña kutiakú ra. Te ndii, ña jaan' nduu' ña va'a ka saa e' xa'a' te xixa, te xachuun' ndiee' va ña ka'an ndoso' ra xa'a' ichi' Jesús xiin' ña sania'a' tu ra tu'un a. ¹⁸ Kuachi' ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Chü'un ndo' tinda'a' yu'u' toro kij' sakoyo' ri' ndikin' trigo." Te yoso' tu a ndii: "Te xachuun' ndii, xata'an kin' in ya'vi' ra." Sakan' yoso' a.

19 Naa' tiin' kuächi jin ne yivi' jin te xixa, te xito' ne nakaya' xa'a' Jesús ndii, kändixa' un' ña ka'án nja naa' kōo' uvi ta'an, uun unj ta'an ne tiin' kuächi ña'a'. 20 Te naa' xaa' naa xaa' yoo ka kuächi ndii, kanj kuento ña'a' un' nuu' sakuu' ne nakaya' xa'a' Jesús, te kuyi'vi inga ne jaan', te saa nja ña jaan'.

21 Te nuu' Ndiosí, xiin' nuu' Jesucristo, xiin' nuu' sakuu' ángele, ña ni nakaxin a ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó ña ka'an chuun' un' ña yo'ó' nuu' sakuu' ne yivi'. Te kij' xaa' un' ña jaan' ndii, chitun koo inji un', ni ndee nakaxin tu un' ne yivi'. 22 Kanjini va'a va un' ña kuni ka chindu'u' un' nda'a' un' xini' yoo ka, te sakuiso' chuun' ña'a' un', koto ka kujso un' kuächi ña xaa' nja. Kaka ndoo un' nuu' Ndiosí.

23 Te kō'o ka un' xa mji' ndi'i' tikui, süu' jaan' ndii kō'o tu un' sie vino xa'a' a ña ku'vi chito va tixin un'.

24 Sava ne yivi' ndii, tuvi' va xaa' nja kuächi ndee ña kuni ka nandiee a, ndisu sava tuku nja ndii, ndee kij' nandiee kuächi nja, te sakan' vi' natuvi a. 25 Te sakan' tu ña va'a ña xaa' e' ndii, yoo ña kuään' vi' kunj e', ndisu sava a ndii, küvi kunj e' vitin, te ndii naa kivi' ndii, kunj e' sakuu' a.

6

1 Sakuu' ne inji xini Jesús, ne xiko' ni'i' jin xto'o ndii, kuni a ña koto ka'nu' nja xto'o nja te kanja'a ne yivi' xa'a' Ndiosí xiin' xa'a' ña ndixa ña sania'á e'. 2 Te ne xiko' ni'i' jin ne inji xini Jesús ndii, va'a tjin ka'nu' nja ne jaan' xa'a' a ña nduu' inga' nja ne inji xini Jesús xiin' nja, süu' jaan' ndii kuni a ña kaka nuu' va'a ka nja nuu' ne jaan', sakan' ña xa'a' ña va'a ne ñanj manj e', ne inji xini Jesús, xachuun' nja. Ña yo'ó' kuni a

sania'á un' ne yivi', te suvi tu a kondja yu'u' ña'a' un'.

Ndee chaa' ka va'a kuni e' xiin' ña kumi' e'

3 Naa' yoo ka sania'á xa'a' xto'o e' Jesucristo, te nakuitá a xiin' ña ndixa ña sania'á e', te chindiee' tu a ne yivi' te saa nja ña kuni Ndiosí ndii, 4 jin te ñuñu', te kundani xachi' ña xaa' nduu' ra. Te xtani va ra jin taan ra xiin' ne yivi' xa'a' ña kuäsa' kuni ña ka'án ra, te xiin' ña jaan' sakaku' ra ña ndasi' nuu', xiin' tu'un kui'e, xiin' ña kanja'a xiin' ta'an' ne yivi', xiin' ña inji ka ne yivi' xini ta'an' nja. 5 Te kani' ta'an' te jaan' kuento xa'a' ña kuäsa' kuni, sakan' ña xa ni tiji' ña xanini ra, te xini ra ña ndixa, te tiin' ndjaa ra ña ndixa ña kändixa' e', te xiin' ña jaan' sanduvika' xiin' mji' ra. Kuxioo un' nuu' te xaa' naa ña jaan'.

6 Naa' xaa' e' ña kuni Ndiosí, te va'a kuni e' xiin' ña kumi' e' ndii, ndee naa ne vika' nduu' e' nuu' a. 7 Kuächi ndii kij' ni tuvi e' jin yivi' ndii, kō'o' ña'a' ndiso' e'. Te sakan' tu kij' küvi e' ndii, kō'o' a kujso e' ku'un' e'. 8 Xa'a' a jaan' na kuni, naa' kumi' e' ña xaxi' xiin' ña künu' e' ndii, na va'a kunj nimá e'. 9 Sakan' ña, ne kuni kuvika' ndii, koyó nja nuu' ña xito' kua'a ña'a' ña kinj, te xiku'un nja nuu' kua'a' ña ndioo' inji nja. Te ña jaan' ndii, ña küu' kaxi' nduu' a, te sando'o' ña'a' a, te sando'o' ña'a' a, ndee skachi' sandoñu'u' xachi' ña'a' a. 10 Kuächi ndii ña too va ne yivi' xu'un' nduu' xa'ndu sakuu' nuu' ña nja'a. Te xa'a' a ña ndioo' inji va nja ña jaan' na ni kuxioo sava nja nuu' ña ndixa ña kändixa' e', te ni sando'o' kua'a' ña'a' ña jaan'.

Ndiaa yu'u' ka Pablo Timoteo

11 Ndisu yo'ó, te ni sakuiso' chuun' Ndiosí ndii, kuxioo un' nuu' sakuu' ña nja'a jaan', te kundikun naa ndikun un' ña xachuun' ndaku un', te saa un'

ñā kuní Ndiosí, tē kujin nī'j un' nuu' ñā iní un' xini un' Jesús, tē kundikun tu un' ñā ndaní un' ne yivi', xiin' ñā kuie iní un', xiin' ñā maso kuu un' xiin' ne yivi'.
 12 Tē kua'an naa kua'an un' ñā xanduxa' un' xa'a' ñā ndjxa, ñā kandixa' e', tē kujin nī'j un' nuu' ichi' ñā kua'an vī'e Ndiosí mii' kundu'u' un' ndēē ndi'i' nī kivi'. Sakan' ñā mii' Ndiosí nī kaṇa yo'ó xa'a' ñā jaan' kii' nī ndēē yu'u' un' xiin' iin kanii' nimá un' nuu' kua'a' va ne yivi' ñā nduu' un' kuenta Jesús.

13 Tē nuu' Ndiosí, ñā taxi' kivi' ñūy sakuu' ñā'a, xiin' nuu' Jesucristo, ñā nī ndēē yu'u' va'a nuu' Poncio Pilato, sakuiso' chuun' i yo'ó, 14 tē saxinú un' chuun ñā nī naṭjin un' nuu' a. Tē tāxi un' tīvi' nimá un', tē nī ndēē tāxi tu un' ndēē iin xa'a' ñā kuvī tjin kuachī ne yivi' yo'ó, sakan' sqa un' ndēē xaa kivi' ñā nandjko' xto'o e' Jesucristo. 15 Tē mii' Ndiosí sātuví kivi' jaan' kii' kunī mii' a. Sakan' ñā iin ndaa' ñā jaan' kujtī' nduu' ñā su'un, ñā xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Tē sūvi tu a nduu' ñā xata'an tjin ka'nu' e', tē ñā ka'nu' ka nduu' a tē sakan' sakuu' tē xa'ndia chuun' kuu' nuu', tē nduu' tu a xto'o nuu' sakuu' xto'o. 16 Tē iin ndaa' ñā jaan' kujtī' kō'o' kivi' kuvī, tē yoo a tejin ű'u'u, ñā ndatun' va, tē ndēē iin ñā'a kuvī kuyatjin nuu' a, tē ndēē iin ne yivi' tīa'an kunī ñā'a', nī ndēē kuvī tu kunī ñā'a' nīa xiin' nduchi' nuu' nīa. Tē na naṭjin a sakuu' ñā tiin' ka'nu' ñā'a' e', xiin' sakuu' ñā xa'ndia chuun' ndēē ndi'i' nī kivi'. Sakan' na kunduu a.

17 Ne vika' iin yivi' yo'o', ne iní xini Jesús ndii, ka'an chuun' un' xiin' nīa ñā kunduu nīa ne űu'u' nimá, tē nī ndēē chindu'u' tu nīa ñā ndiatu' iní nīa nuu' ñā vika' nīa, sakan' ñā yachi va xka'ndía ñā jaan'. Sūu' jaan' ndii nuu' Ndiosí kujtī' chindu'u' nīa

ñā ndiatu' iní nīa, ñā jaan' taxi' sakuu' ñā kuní nuu' e', tē koo va'a e'. 18 Tē ka'an chuun' tu un' xiin' nīa ñā kuní a sqa nīa chuun va'a, tē na kunduu nīa ndēē naa ne vika' xiin' kua'a' chuun va'a, tē koo tu'va nīa xiin' ñā samanī nīa ne yivi', tē naṭa'vi' nīa ñā nī xamanī' ñā'a' Ndiosí. 19 Tē kii' xaa' nīa sakan' ndii, kaya nīa ñā vika' xna'a ndivi', tē xiin' ñā jaan' kuvī nī'i' nīa iin kivi' űūy xna'a kivi' ñā kixin.

Ñā ka'an chuun' so'o' ndi'i' Pablo nuu' Timoteo

20 Koto va'a un' ñā nī sakuiso' chuun' Ndiosí yo'ó, Timoteo. Tāxi so'o un' kuu' ne ka'an kuento ñā sanduxin, ñā yoo iin yivi', nī ndēē ñā kuasa' kuní ñā ka'an ne kanī ta'an' kuento xa'a' ñā xini tunī tē yivi' iin yivi'. 21 Tē sava ne iní xini Jesús xiin' e' ndii, xa'a' a ñā nī chuun xa'a' nīa kuu' ñā jaan' ndii, nī kuxioo nīa nuu' ichi' a.

Na sañu'u' na Jesucristo yo'ó. Sakan' na kunduu a.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' Timoteo

Ti'vi' ra cha'an' ra

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'á i ichi' a saa kuni Ndiosí, te ka'an ndoso' i xa'a' kuento ña ni ndoo Ndiosí xiin' e', ña taxi' a kivi' ñuu' e' xa'a' a ña iní e' xini e' Cristo Jesús. ² Ti'vi' i cha'an' un', Timoteo, te nduu' un' ndee naa si'e i xa'a' a ña iní inga' e' xini e' Jesús. Na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'ó e' Jesucristo, yo'ó, te na kuvita iní a xa'a' un', te na taxi' tu a ña maní' koo xiin' un'.

Xandieni Pablo Timoteo

³ Sakuu' ichi' kii' ka'an i xiin' Ndiosí, in ke'in' nduu' a, uun ñuu nduu' a ndii, naka'an' i xa'a' un', te taxi' i ña chindani Ndiosí, ña xika' nuu' i nuu' xiin' nimá ndoo, saa ni xaa ne xii' yata' i. ⁴ Kii' naka'an' i ña ni xitja tikui nuu' un' kii' ni ndei' ta'an' e' ndii, kuni kuni i yo'ó, te va'a ndi' kuni nimá i. ⁵ Naka'an' tu i ña iní xna'a un' xini un' Jesús naa ni xaa xi'na xtaan' un' Loida xiin' si'i' un' Eunice. Xini kaxi' i ña iní tu yo'ó naa ne jaan'. ⁶ Xa'a' a jaan' na sanaka'an' i yo'ó ña taxí un' nda'va ña chuun va ña ni taxí Ndiosí nuu' un' kii' ni chindu'u' i nda'a' i xini' un'. ⁷ Kuachí ndii ni taxí Ndiosí in espíritu ña iyo nuu' e', süu' jaan' ndii Espiritu mii' a ni taxí a nuu' e', te taxi' ña jaan' ña ndiee' e', te taxi' tu a ña ndani e' ne yivi', xiin' ña ndiko' ni'i' xiin' mii' e'.

⁸ Sakan' na kuii' küchani un' te ndiee yu'u' un' xa'a' xto'ó e', ni ndee xa'a' yu'u' ña naá i vi'e kaa xa'a' a ña ndiee' yu'u' i xa'a' a. Süu' jaan' ndii kundieni un' nuu'

tundo'o' ña ndo'o' un' xa'a' tu'un va'a xiin' ña ndiee' Ndiosí naa xaa' yu'u'. ⁹ Kuachí ndii ni sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuachí e', te ni kana a yoo' te kunduu' e' kuenta a. Te süu' xa'a' ña va'a ña ni xaa e' na ni xaa a sakan' xa'a' e'. Süu' jaan' ndii ndee kii' tia'an koo in yivi' ndii, ni chituni Ndiosí kuento ña kundani mii' a yoo' xa'a' ña saa Cristo Jesús. ¹⁰ Te vitin ndii, xa ni satuvi Ndiosí ña ni chituni a jaan' ña ni kixin Cristo Jesús, ña ni sakakú yoo' nuu' kuachí e', te ña jaan' ni sandoñu'u' ndiee' ña xa'ni' yoo'. Te xiin' tu'un va'a ni satuvi kaxi' a nuu' e' ña kuví natin e' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'. ¹¹ Te xa'a' tu'un va'a jaan' ndiso' chuun' i ña nduu' i te ka'an ndoso' a, te nduu' tu i te ni tjanu' Cristo sania'á tu'un jaan' nuu' ne tuku', te nduu' tu i maestro xa'a' ña jaan'. ¹² Xa'a' a jaan' na ndo'o' i yo'o' vitin. Ndisu küchani i, sakan' ña xini i yoo' nduu' ña iní i xini i, te iní xna'a i ña kumi' ña jaan' ña ndiee', te koto va'a a ndee kivi' so'o' ndi'i' chuun ña ni xaa i, ña ni sanakua'a i nda'a' a. ¹³ Taxa'a un' ña ni sania'á i yo'ó, te iní un' xini un' Cristo Jesús, te ndani un' ne yivi' xaa' a. ¹⁴ Te xiin' ndiee' Espiritu Santo, ña naá nimá un', koto va un' tu'un va'a ña ni sania'á i yo'ó.

¹⁵ Xa xini un' ña ni nakoo sakuu' ne ni kiee ñu'u' Asia yu'u, te ni nakoo tu Figelo xiin' Hermógenes yu'u.

¹⁶ Na kuvita iní xto'ó e' Jesús xa'a' ne vi'e Onesíforo, sakan' ña ki'in' ichi' ni xandieni ra yu'u, te ni küchani ra xa'a' a ña naá i vi'e kaa. ¹⁷ Süu' jaan' ndii xaa so'o' ra ñuu' Roma yo'o', te ni xa'a' nanduku' ndi'ni ra yu'u ndee ni xan kuni ra mii' naá i. ¹⁸ Na kuvita iní xto'ó e' Jesús xa'a' Onesíforo jaan' kivi' so'o' ndi'i'. Xini kaxi' un' ña ni chindiee' va ra yoo' ñuu'

Éfeso.

2

Kuní a kuita ni'i e' nuu' ichi' Jesús tee' ndee yoo tundo'o' kivi' ñuu e'

¹ Te yo'ó, yuva' i, kuijn ni'i un' nuu' ña xamaní' Ndiosí yoo' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo Jesús.

² Ña ni xini so' o un' ni ka'an i nuu' kua'a' ne yivi' ndii, ña jaan' kuní a tjachuun' un' te xika' ndaku ichi' xto'o' e', te tuu un' ña yoo tu'va xna'a ra te sania'a ra ña jaan' nuu' tukú ne yivi'. ³ Na kund'o' inga' e' nuu' ichi' Jesucristo xa'a' a ña nduu' e' ndee naa te xiin' va'a xa'a' a. ⁴ Te ndee jin te xiin', te kuní ndoo va'a nuu' te tiachuun' ña'a' ndii, ndi ni ra saa ra naa xaa' ne yivi' nda'vi so'o'. ⁵ Te sakan' tu te katín ta'an' ndii, küvi natijn ra corona ña xata'an natijn ra naa kätin ta'an' va'a ra saa ka'an tu'un ndei' xa'a' ña xasiki' jaan'. ⁶ Te sakan' ni tu jin te xachuun' u'vi xa'a' ku'u ndii, xi'na ra xata'an kaxi' ña savi' va'a ka kii' nakuxa a. ⁷ Kaninj un' xa'a' ña ka'an i jaan', te mii' xto'o' e' chindjee' yo'o te kundani kaxi' un' sakuu' a.

⁸ Te naka'an' un' xa'a' Jesucristo, ña ni natjaku, ña nduu' sjani' xika' David. Te tu'un va'a xa'a' ña jaan' ka'an ndoso' i. ⁹ Te xa'a' ña jaan' sando'o' te yivi' yu'u, te tiin i xiin' karena naá i vi'e kaá yo'o' ndee naa jin te xaa' ña nj'a. Ndisu tu'un Ndiosí ndii, kuäsa' tiin a xiin' karena. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kundieni i saa ka ndo'o' i xa'a' ne ni nakaxin Ndiosí, te küvi natijn tu ne jaan' ña sakaku ña'a' a xa'a' ña ni xaa' Cristo Jesús, sakan' te kundjee nja ndee ndi'i ni kivi' mii' ndatun' kaa'. ¹¹ Te ña ka'an i yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a:

Naa' ni xi'i inga' e' xiin' Cristo ndii, kutjaku inga' tu e' xiin' a.

¹² Naa' ni kundieni e' nuu' tundo'o' xa'a' a ndii,

ka'ndja chuun' inga' tu e' xiin' a. Ndisu naa' ka'an e' ña xini ña'a' e' ndii,

ka'an tu a jaan' nuu' Ndiosí ña xini a yoo'.

¹³ Naa' xachuun' ndaku e' nuu' a ndii,

kua'an naa kua'an ña jaan' xachuun' ndaku a xa'a' e'.

Kuachi ndii küvi xachi' nama a saa kuu' a.

Kuní a kunduu e' te xachuun' va'a, te va'a kuni Ndiosí xini a

¹⁴ Te sanaka'an' un' ne inji xini Jesús ña ni ka'an i jaan'. Te sakuni' ndjee' un' ne jaan' ña nuu' Ndiosí ka'an i ña va'a kani' ta'an' nja kuento xa'a' ña kuäsa' kuní. Sakan' ña sativi' ndi'i ña'a' ña jaan' kii' xini so'o' nja a.

¹⁵ Nakundjee' un' te kunduu un' jin te va'a kuni Ndiosí xini a ndee naa jin te xachuun' va'a, te koo' ndee jin xa'a' ña kuchani ra nuu' Ndiosí, te sanakuachi' ndaku ra tu'un ndixa xa'a' a. ¹⁶ Chi'ni xiin' mii' un' xiin' te ndatu'un' kuento ña sanduxin xiin' ña kuäsa' kuní, sakan' ña te xaa' ña jaan' ndii, so'o' saxioo' ka ra ne yivi' nuu' ña kuní Ndiosí. ¹⁷ Te ña sania'a ra ndii, kiku a ndee naa xaa' kui'e te'i, ña kiku kani' jin' e'. Te te te jaan' ka'ni te nduu' Himeneo xiin' Fileto. ¹⁸ Te jaan' ndii, ni kuxioo ra nuu' tu'un ndixa, te xika' ra ka'an ra ña xa ni xka'ndja ña sanatiaku Ndiosí ne ni xi'i, te sasana' ra ña inji sava ne yivi' xini nja Jesús. ¹⁹ Ndisu ña ndixa xa'a' Ndiosí ndii, nduu' a ndee naa xa'a' vi'e ña jin kutu' mii' yoso' ña ka'an a ndii: "Xini xto'o' e' ne nduu' kuenta a." Te yoso' tu a ndii: "Yoo ka nakuni ña Ndiosí nduu' xto'o' nja ndii, kuní a kuxioo nja nuu' ña nj'a." Sakan' yoso' a.

²⁰ Te tixin jin vi'e chie ndii, yoo kua'a' nuu' ndachuun' ña tiin' ne yivi'. Yoo ña ni kua'a' xiin' oro, te yoo tu ña ni kua'a' xiin' plata, te yoo ni tu ña ni kua'a' xiin'

ñu'u' kixin', te sakan' tu yoo ña ni kua'a' xiin' itun'. Te jin ña jaan' ndii, xa yoo xa yoo chuun nuu' a. Sava a yoo xa'a' chuun ka'nu', te sava tuku a yoo xa'a' chuun kual' kuso'o. ²¹ Ndee naa ndachuun', ña yoo xa'a' chuun ka'nu' jaan', nduu' ne kuxioo' nuu' ña ña'a jaan'. Te nduu' ña nditia xto'o e', te chuun va ña nuu' a, te yoo tu'va ña xa'a' ndee ka chuun va'a.

²² Kunu un' nuu' kuachi ña xtani ne sava xaa' ña, te kundikun un' ña xachuun' ndaku un', xiin' ña in' un' xini un' Jesús, xiin' ña ndani un' ne yivi', xiin' ña yoo un' ña mani' xiin' ne yivi'. Saa inga' un' ña jaan' xiin' ne nakuni xiin' nimá ndoo ña Jesús nduu' xto'o ña. ²³ Chi'ni xiin' mji' un' xiin' ne kani' ta'an' kuento xa'a' ña kuasa' kuni, xiin' xa'a' ña küu' kaxi' ña, sakan' ña xa' xini kaxi' un' ña ña jaan' sandutiá tu'un' kui'e. ²⁴ Te jin te xika' nuu' nuu' xto'o e' ndii, kuni a kani' ta'an' ra kuento xiin' ne yivi', süu' jaan' ndii kuni a kunduu' ra jin te vta nimá xiin' sakuu' ne yivi', te koq tu'va tu' ra te sania'a' ña'a' ra, te kuie kuu' tu' in' ra xiin' ña. ²⁵ Te sakan' tu' kuni a ña kondia yu'u' maso ra, te nakuitá kuento xiin' ña ndixa, tee' kuain' tax' na Ndiosí ña nama' te jaan' nimá ra, te sakuni' ña'a' a ña ndixa jaan'. ²⁶ Sakan' te ndoto nuu' ra, te ndie'ni ra nda'a' ña ndiva'a, ña ni saviku'un' ña'a' te xaa' ra ña kuni' mji' a.

3

Koo kua'a' tundo'o' jin yivi' kivi' so'o' ndi'i

¹ Te vjtin ndii, kuni j ña kundani un' ña kivi' so'o' ndi'i' ndii, koq kua'a' tundo'o' jin yivi'. ² Kuachi ndii koq kua'a' va ne ndani xiin' mji' kuiti', te koq kua'a' ne ndioo' in' va xa'a' xu'un', te koq kua'a' ne ka'an' ñuñu', te koq kua'a' ne ñuñu', te koq kua'a' ne kanja'a

xa'a' Ndiosí xiin' xa'a' ne yivi', te koq kua'a' ne so'o' nuu' yuva' si'i', te koq kua'a' ne tax' ña chindani, te koq kua'a' ne xito' ka'nu' Ndiosí, ³ te koq kua'a' ne ndani ndee sie, te koq kua'a' ne koq ka'nu' xachi' in', te koq kua'a' ne kanja'a xa'a' ne yivi', te koq kua'a' ne ndiko' ni'i' xiin' mji', te koq kua'a' ne tei' in', te koq kua'a' ne ndasi' sakuu' nuu' ña va'a, ⁴ te koq kua'a' ne siki', te koq kua'a' ne yachi' va kuu', ndisu xanini ña ña xka'ndia naá kivi' xa'a' ña xaa' ña, te koq kua'a' ne ñuñu' ya'a, te koq kua'a' ne xtani ya'a ka ña sii' te sakan' ña xtani ña ña kuni Ndiosí. ⁵ Te ne jaan' ndii, kuu' ña ndee naa ne xito' ka'nu' xna'a' Ndiosí, ndisu kuni ña nama' Ndiosí kivi' ñuñu' ña xiin' ña ndiee' a. Te ki'in' ta'an' un' xiin' ne jaan'.

⁶ Sakan' ña naa ne jaan' nduu' ne chuun va te xika' ndi'e' ña vi'e ne yivi', te saviku'un' ña ña'a', ne itja' ña in' nuu' ichi' Jesús, ne ndiso' kua'a' kuachi, te xa'a' a jaan' na xiko ni'i' ña'a' sakuu' nuu' ña ndioo' in' ña. ⁷ Te ne jaan' ndii, sakuaan te sakuaan ña, ndisu koq' kivi' xaá ña kundani ña ña ndixa xa'a' Ndiosí. ⁸ Te kuu' ña ndee naa ni kuu' Janes xiin' Jambres kiji' ni xikuita'nu' ra nuu' Moisés xta'an' kivi', nii' sakan' xikuita'nú ña nuu' ña ndixa jaan'. Sakan' ña xa ni nduxin xachi' ña xanini ña, te koq' chuun tu' ña nuu' ña in' e' xini e' Jesús. ⁹ Ndisu nakaq kua'a' ña xiin' ña xini xa'an' jaan', sakan' ña sakuu' ne yivi' kuni' ña ne küu' kaxi' nduu' ña naa ni ndo'o' te uv' ta'an' jaan'.

Sakuiso' chuun' Pablo Timoteo

¹⁰ Ndisu yo'o' ndii, xini kaxi' un' ña sania'a' j, te xini tu' un' saa xika' j, te xini tu' un' ndee ña kuni saa j xiin' kivi' ñuñu' j, te xini tu' un' saa vi' in' j xini xto'o' e', te xini tu' un' saa kuie kuu' in' j xiin' ne yivi', te xini tu' un' saa kundani j Ndiosí xiin' ne yivi', te xini tu' un' saa vi'

kundieni i nuu' ichi' Jesús, ¹¹ te xini tu un' saa vj' mji' ni kuu te yivi' xiin' i, te xini tu un' saa vj' ni ndo'o i. Te xini tu un' saa ni ndo'o u'vi' i kij' ni xika i nuu Antioquia, xiin' nuu Iconio, xiin' nuu Listra, xiin' kua'a' na mji' ni kuu te yivi' xiin' i. Ndisu ni sakaku' xto'o e' yu'u nuu' sakuu' na jaan'. ¹² Te sakuu' yoo', ne kuni saa na kuni Ndiosi, xa'a' a na nduu' e' ne ini xini Jesús ndii, sando'o' ne yivi' yoo'. ¹³ Te nja'a, te xini xa'an' jaan' ndii, i'in kivi' kua'an so'o tivi' ka ra nuu' na nja'a jaan'. Xini xa'an' ra ne yivi', te xini xa'an' ta'an' tu mji' ra.

¹⁴ Ndisu yo'ó ndii, kuin ni i un' nuu' na ni sakuuun un', sakan' na xini kaxi' un' na na ndixa nduu' a, te xini tu un' yoo ni sania'a a yo'ó. ¹⁵ Te ndee kij' lulu un' te xa xini un' na yoso' nuu' tutu Ndiosi. Te na jaan' ndii, kumi' a ndiee' te sania'a a yo'ó, te kuni un' na kuvi' kaku e' nuu' kuachj e' xa'a' a na ini e' xini e' Cristo Jesús. ¹⁶ Te sakuu' na yoso' nuu' tutu Ndiosi ndii, mji' a ni saka'an nimá te yivi', te ni ke'i ra a. Xa'a' a jaan' na na yoso' jaan' ndii, va'a a sania'a e' ne yivi', te va'a a saki'in' ndei' e' ne yivi', te va'a a nakata ndaku e' ne yivi', te va'a a sania'a na'a' e' te sachuun' ndaku na saa kuni Ndiosi. ¹⁷ Sakan' te koo tu va' yoo' te xaa' chuun nuu' Ndiosi, te kuvi' saa e' sakuu' nuu' chuun va'a.

4

Ka'an ndoso' e' tu'un va'a

¹ Nuu' Ndiosi xiin' nuu' Jesu-cristo, na kixin sana'ma ne tiaku xiin' ne ni xi' i kij' nandjiko' a te ka'ndja chuun' a ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó ² na vikuiin un' na ka'an ndoso' un' tu'un va'a. Ka'an un' un' ama'a ka, naa' kivi' va'a nduu' a, uun naa' sivi' a. Te xiin' na jaan' nakata ndaku un' ne yivi', te saki'in' ndei' tu na'a' un', te sandjieni tu un' na xiin' na kuie

ini un' kij' sania'a un' na jaan'. ³ Sakan' na xa'a kivi' na natjin ne yivi' na ndixa na sania'a e' xa'a' Jesús, suu' jaan' ndii kuni nja kuni so'o nja na xikan nimá mji' nja. Sakan' na nduku' nja moto vi' maestro, te sania'a na'a' na nakuita xiin' na xtanj mji' nja. ⁴ Nakoo nja na ndixa jaan' xata' nja, te kuni so'o nja kuento yu'u' te yivi' kuiti'. ⁵ Ndisu yo'ó ndii, koo nu'u' ini va un' sakuu' ichi', te kundjieni un' nuu' tundo'o', te xanu' tu'un va'a tjo' ka'an ndoso' un' nuu' ne yivi', ne tia'an ini kuni Jesús, te saxinu' ndi' i tu un' sakuu' chuun na ni taxj Ndiosi nda'a un' naa xaa' iin te xika' nuu' va'a.

⁶ Sakan' na yuu' ndii, xa yoo i kuvi' i te kundju a ndee naa iin tumanj' nuu' Ndiosi, sakan' na xa ni xaa kivi' na ketaj i iin yivi' yo'ó'. ⁷ Ni kunta'an va'a i xiin' na nja'a, te xa ni saxinu' i chuun na ni taxj xto'o e' nda'a' i, te koo' kivi' ni nakoo i na ndixa na kandixa' e'. ⁸ Te vijin ndii, ndee ndiatu' ini i natjin i iin corona kivi' so'o' ndi'i, na xata'an natjin ne xachuun' ndaku nda'a' xto'o e', na nduu' na xa'nu' ndaku kuachj. Te suu' nda'a' yu'u' kuiti' taxj na'a' a, suu' jaan' ndii taxj tu na'a' a nda'a' sakuu' ne ndiatu' xiin' iin kanii' nimá nja na nandjiko' a.

Xikan Pablo na va'a nuu' Timoteo

⁹ Saa un' sakuu' na nduxa', te kixin koto yachj un' yu'u, ¹⁰ Sakan' na xa ni nakoo Demas yu'u, te kua'an ra nuu' Tesalónica xa'a' a na ni xtanj va' ra na nduu' kuenta iin yivi'. Te xa kua'an tu Crescente nu'u' Galacia. ¹¹ Te ndee iin ndaa' so'o Lucas ndu'u' xiin' i. Naka tu un' Marcos, te kixin ra xiin' un', kuachj ndii kuvi' chindiee' ra yu'u xiin' chuun nuu' i. ¹² Tiquico ndii, nuu' Éfeso ni ti'vi' na'a' i. ¹³ Kij' kixin un' ndii, koni' i un' toto nani' ni'nu' i na ni nakoo i nuu' Troas mi' ndu'u'

Carpo. Te kōnī'i tū ūn' tūtū i, ndisū nāka'an' ká ūn' xa'a' tūtū jīn' ñā nī nākoō i jkan'.

¹⁴ Alejandro, te xachuun' xiin' kaā ndii, mīi' vā nī kuū rā xiin' i. Ndisū nācha'vī mīi' rā nuu' xto'o e' xa'a' ñā nī xaā rā jaan'. ¹⁵ Koto xiin' mīi' tū yo'ó nuu' te jaan', sakan' ñā nī xikuīta'nu ndīee' vā rā nuu' tū'ūn vā'a ñā sanía'á e'.

¹⁶ Kij' nī nāka'an' i xa'a' i nuu' te romano ñā nuu' ndii, ndēē jīn kōo' nī nāka'an' xa'a' i, sūy' jaan' ndii nī nākoō sakuu' rā yu'u. Te ndiatu' jīn i ñā sāā Ndiosí kuenta xa'a' ñā nī xaā te jaan' xiin' i. ¹⁷ Ndisū xto'o e' ndii, yoo a xiin' i, te chindīee' a yu'u, sakan' te nī taxī a ñā ndīee' i te kuvī ka'an' ndosō' ndi'i i tū'ūn vā'a, te sakan' nī xīnī sō'o ñā'a' sakuu' nē tuku' yo'o'. Te nī sākakú a yu'u nuu' león. ¹⁸ Te sākakú xto'o e' yu'u nuu' sakuu' ñā njā'a, te kundīakā vā'a a yu'u ndēē ndīvi' mīi' xa'ndia chuun' a. Te na natjīn Ndiosí sakuu' ñā xaka'nu' ñā'a' e' ndēē ndi'i' nī kīvī'. Sakan' na kundūyū a.

Ñā ndeji' Pablo so'o' ndi'i'

¹⁹ Kua'an' Ndiosí koō Priscila xiin' Aquila, xiin' nē vī'e Onesíforo. ²⁰ Erasto ndii, ñūyū Corinto nī ndoo rā, te ñūyū Mileto nī nākoō i Trófimo, sakan' ñā kuni kuvī rā. ²¹ Saā ūn' sakuu' ñā nduxā', te kīxīn ūn' ñā kuní ká xaā yoo' ñā vīxīn. Ti'vi' Eubulo xiin' Pudente xiin' Lino xiin' Claudia cha'an' ūn'. Te ti'vi' tū sakuu' ingā ñānī ta'an' e' cha'an' ūn'. ²² Te na koō na xto'o e' Jesucristo xiin' nimá ūn'. Na sañu'u' na Ndiosí sakuu' ndo'ó. Sakan' na kundūyū a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' Tito

Ti'vi' ra cha'an' ra

¹ Yu'u nduu' Pablo, te xika' nuu' nuu' Ndiosí, te nduu' tu i te ni tjanu' Jesucristo sania'á ichi' a, te kujni ne ni nakaxin Ndiosí kuni nja Jesús, te kundaní nja ña ndixa ña kandixa' e'. ² Xa'a' a jaan' na ndiatu' ini nja kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i, ña xa ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' ndee xta'an' ki' ti'an kua'a' jin yivi', te ña jaan' ndii, xini xa'an' a. ³ Ki' ni xaa kivi' ña ni nakaxin a ndii, ni satuvi a kuento jaan'. Te mji' Ndiosí, ña sakakú yoo', nduu' ña ni sakuiso' chuun' yu'u te ka'an ndoso' i ña jaan' nuu' ne yivi'. ⁴ Tito, yo'ó ndii, ndee naa si'e mji' xna'a' i nduu' un' xa'a' a ña ini inga' e' xini e' Jesús, te ti'vi' i tutu yo'o' nda'a' un'. Te na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'o' e' Jesucristo, ña sakakú yoo', yo'ó, te na kuvita tu ini a xa'a' un', te na taxí tu a ña maní' ko' xiin' un'.

Saa kuni a kaka nuu te xixa te xa'ndia chuun' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús

⁵ Ki' ni nakoo i yo'ó nuu' ñu'u' ña naá i'nu ña nani' Creta ndii, ni xaa i sakan' te ndasava'a' un' ña kuni xinu, naa kuu' ña sakuiso' chuun' un' te xixa, te ka'ndia chuun' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús i'jin ñuu, saa ni tjachuun' i yo'ó. ⁶ Te jin te xixa, te xa'ndia chuun' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús ndii, kuni a ña kunduu' ra jin te ka'an va'a ne yivi' xa'a', te jin ndaa' kujti' ña' si'i ra ko'o, te si'e ra ndii, kuni a ña ini nja xini nja Jesús, te kunduu' nja ne nja'a, ni ndee kunduu' tu nja ne so'o. ⁷ Kuachi ndii, te xito' ne nakaya xa'a' Jesús

jaan' ndii, kuni a ña kunduu' ra jin te ka'an va'a ne yivi' xa'a', sakan' ña chuun' nuu' Ndiosí xaa' ra. Te kuni a ña kunduu' ra te ñuñu', ni ndee te i'ni', ni ndee te xini, ni ndee te kunta'an' xiin' ne yivi', ni ndee te xini xa'an' ne yivi' te ki'jin ra xu'un'. ⁸ Süu' jaan' ndii kuni a ña kunduu' ra jin te natiin' maní' ne yivi' ki' xaa nja vi'e ra, jin te ka'an va nimá saa ña va'a, jin te kuu' kaxi', jin te xachuun' ndaku, jin te xika' ndoo nuu' Ndiosí, jin te xito' xiin' mii'. ⁹ Te sakan' tu kuni a ña kujin ni' i ra saa nii' ni sakuu' ra tu'un va'a ña kandixa' e', te ko'o tu'va ra, te kaní kuento ra ne yivi' xiin' ña va'a ña sania'a' ra xa'a' ña ndixa ña kandixa' e', te sakandixa' ra ne xikuita'nú nuu' tu'un va'a jaan'.

¹⁰ Kuachi ndii yoo kua'a' te so'o nuu' ña kandixa' e' jaan', te ka'an saka ra, te xini xa'an' tu ra ne ini xini Ndiosí. Sakan' xaa' naa kuu' te ka'an ña kuni a ña kasa'a' e' tuni jin' e'. ¹¹ Täxi' un' sania'a' te jaan' ne ndikún ichi' Jesús, sakan' ña sasana' ra sakuu' ne ndiee' vi'e mii' ko'ni' ra sania'a' ra. Te siin' tuku' ndii, süu' xa'a' Ndiosí xaa' ra chuun' jaan', süu' jaan' ndii xa'a' a ña kuni ki'jin ra xu'un' kujti' xaa' ra a. ¹² Xa'a' a jaan' na xa ni ka'an tiakú jin te ñuu' Creta ñaa' xa'a' ne ñuu' ra xta'an' ndii: "Ne ñuu i, ne Creta ndii, vixi va mji' ne jaan', te kuu' nja ndee na kiti' iku', te sakan' tu xixi' xka'ndia nja, te suxan' va tu nja", ni kachi ra. ¹³ Te ña ndaku ni ka'an ra, sakan' na kuni a ña kondia yu'u' ndiee' un' ne ndikún ichi' Jesús jaan', te nakuita ni' i tuku' nja nuu' ña ini e' xini e' Jesús, ¹⁴ te saa tu nja kuenta kuu' kuento ña ni nata'vi' xini' te judio, ni ndee saa tu nja kuenta kuu' ña ka'an chuun' te yivi', te ni saxioo xiin' mji' nuu' ña ndixa xa'a' Ndiosí.

¹⁵ Ne ini xna'a' xini Jesús ndii, ndoo nimá nja te ndoo tu sakuu' ña'a' nuu' nja. Ndisu ne xa ni

tjivi' nimá, te inji tu nja xini nja Jesús ndii, kōo' ndee jin ña ndoo nuu' ne jaan'. Kuachj ndii mji' ndi'i ña kuāsa' kuní xanini nja, te nātuvj' inji nja xa'a' ña nja'a, ña xaa' nja. ¹⁶ Ka'án ne jaan' ña xini nja Ndiosí, ndisu xiin' ña xaa' nja ndii, nia'a nja ña ne xini xa'an' nduu' nja. Te kinj va kuu' nja, te nduu' tu nja ne so'o, te sakan' tu kōo' kivi' xaa' nja ndee jin nuu' ña va'a.

2

Saa kuní a sania'á Tito

¹ Ndisu yo'ó ndii, ka'an kujtj' un' ña nakuitá xiin' ña ndixa ña kandixa' e'. ² Te xixa ndii, ka'an un' xiin' ra ña kuní a kōo ñu'u' inji va ra, te kuní tu a ña kunduu ra jin te ka'an va'a ne yivi' xa'a', te kuní a ña kuu' kaxi' ra, te kuní a kujjin nj'i tu ra nuu' ichi' Jesús, te kuní a ña kujjin nj'i tu ra nuu' ña kundani ra ne yivi', te kujjin nj'i tu ra tee' ndee yoo tundo'o' nuu' kivi' ñuu ra. ³ Sakan' tu ña'a xixa ndii, sania'a un' nja ña kuní a kaka ij' nja saa kuní Ndiosí. Te sātaví kuachj nianí nja ne yivi', te nj ndee kunduu tu nja ne xtani va kō'o vino, ndee va'a ka na sania'a nja ña va'a, ⁴ te kondja yu'u' nja ña'a sava ña kundani ne jaan' ij' nja xiin' si'e nja. ⁵ Te na kondja yu'u' tu nja ne sava jaan' ña kunduu nja ne kuu' kaxi', te kunduu tu nja ña ne xika' ndoo, te koto manj' tu nja ne ndiee' vj'e nja, te va'a tu nimá nja kunj nja ne yivi', te sakan' tu koto ka'nu' nja ij' nja. Sakan' te kōo' ne kuvj kanja'a xa'a' tu'un Ndiosí.

⁶ Sakan' tu ne sava ndii, kondja yu'u' un' nja ña na kunduu nja ne kuu' kaxi', ⁷ te xiin' ña xaa' un' nia'a un' nja ña xachuun' ndaku un' xiin' sakuu' ña xaa' un', te kij' sania'a ña'a un' ndii, saa un' ña jaan' xiin' jin kanii' nimá un', te saa tu un' saa xata'an kujnj e'. ⁸ Te sakan' tu sania'a ndaku un' ne yivi', te kōo' ne kuvj

kanja'a xa'a' tu'un va'a, sakan' te yoo ka xikuita'nú nuu' ña sania'a un' jaan' ndii, kuaka'an nuu' nja, kuachj ndii kōo' ña nja'a kuvj ka'an nja xa'a' e'.

⁹ Te sakan' tu ne xiko' ni'i jin xto'o ndii, kondja yu'u' un' nja, ña taxj so'o nja ña ka'án chuun' xto'o nja xiin' nja, te kaka nja xakuatia' nja te jaan' xiin' sakuu' ña xaa' nja, te kanj ta'an' nja kuento xiin' ra. ¹⁰ Te sakuina' nja ña'a xto'o nja jaan', süu' jaan' ndii kuní a ña sachuun' ndaku xna'a nja. Sakan' te kunj sakuu' ne yivi' ña ndatun' ya'a ka'án ña ndixa xa'a' Ndiosí, ña nj sakakú yoo'.

¹¹ Kuachj ndii xa nj nia'a tuvi' Ndiosí ña ndani mji' a yoo'. Sakan' na katani' a ña sakakú a sakuu' yoo' ne yivi' jin yivi' nuu' kuachj e'. ¹² Te xiin' ña ndani a yoo' jaan' sania'a a yoo' ña kujjoo e' nuu' sakuu' nuu' ña nja'a, xiin' ña too inji, ña yoo jin yivi'. Te kunduu e' ne kuu' kaxi', te kaka ndaku e' jin yivi', te saa e' ña kuní Ndiosí, ¹³ ña ndiatu' e' xaa ña ndiatu' inji e' xa'a', ña nduu' kivi' ndatun' ña kixin Ndiosí ka'nu' koo' chukuu', ña nduu' Jesucristo, ña sakakú yoo'. ¹⁴ Te nj sanakua'a xiin' mji' a, te nj xi'j a xa'a' kuachj e' te sandoó ndiká a yoo' nuu' sakuu' nuu' ña nja'a, te ndasandoo a nimá e'. Sakan' te kunduu e' kuenta mji' a, ne nduu' nditja a, ne xaa' xa nuu' ña va'a kujtj'.

¹⁵ Xiin' sakuu' ña ndjee' ña kumi' un' ka'an un' ña yo'o' nuu' ne yivi' ñaa', te sandiení un' nja, te ka'an ndjee' tu un' xiin' nja. Te taxj un' ndee jin xa'a' ña ka'an kui'e ndee jin ne yivi' xa'a' un'.

3

Saa kuní a kuu ne ndikún ichi' Jesús

¹ Sanaka'an' naa sanaka'an' un' sakuu' ne ta'an' e', ne nduu' kuenta Jesús, ña kuní a saxinú

nja ña ka'án te ndiaa chuun' nuu' ñu'u' e', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu e'. Te na saxinú nja ña ka'án chuun' ra, te na koq tu'va tu nja te saa nja sakuu' ña va'a. ² Te na kãñã'a nja xa'a' ndee jin ne yivi', te na kãni' ta'an' nja kuento xiin' ne yivi', süu' jaan' ndii manij' kuu nja xa'a' ne yivi' nia'á nja nuu' sakuu' ne jaan' ña maso kuu' nja.

³ Kuachj ndii nj kuu tu yoo' xtã'an' naa kuu' ne jaan', nj nduu e' ne küu' kaxi', te nj nduu tu e' ne so'o nuu' Ndiosí, te xika' nj yoo e' nuu' ña ndixa, te nj xiko ni'i sakuu' nuu' ña nja'a, ña ndioo' inj mji' e' yoo', xiin' ña si', ña yoo' jin yivi'. Te xa nuu' nuu' ña nja'a nj tiaku e', te ndasi' nuu' e' nj xinj ta'an' e', te kinj va nj iin e', te nj ndasi' ta'an' e'. ⁴ Ndisu Ndiosí, ña sakakú yoo' ndii, nj nia'a a ña kuvita inj a xa'a' ne yivi' jin yivi' xiin' ña ndanj a sakuu' e'. ⁵ Te süu' xa'a' a ña nj xaa e' ña va'a na nj sakakú a yoo', süu' jaan' ndii xa'a' a ña kuvita inj a xa'a' e' nj xaa a ña jaan', sakan' ña nj sandoyo' a kuachj e' kij' nj kaku e' tukú ichi', te nj na'in e' kivi' ñuu xaa' nj xaa Espíritu Santo, ⁶ ña nj sakuu' Ndiosí nimá e' xa'a' ña nj xaa Jesucristo, ña sakakú yoo'. ⁷ Nj xaa a sakan' te sandaku a nimá e' xa'a' a ña ndanj mji' a yoo', te natiin e' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', ña ndiatu' inj e' xa'a'.

⁸ Ña yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a, te kuní j ña ka'an ndiee' va un' un xiin' ne yivi', sakan' te kundj'ni ne inj xini Ndiosí te saa nja ña va'a. Te ña jaan' ndii, ña va'a va nduu' a, te chindiee' kua'a' tu a sakuu' ne yivi'. ⁹ Ndisu kãnj ta'an' un' kuento xiin' ne yivi' xa'a' ña kuãsa' kuní, nj ndee xa'a' kuento yata' ña ka'án nja xa'a' ne xij' yata' e', nj ndee xa'a' tu'un ndei' Ndiosí. Kuachj ndii ña kuãsa' kuní nduu' a kij' xaa' e' sakan', te kuãsa' tu chindiee' a. ¹⁰ Te ne

xika' nata'vi' ne ndikún ichi' Jesús ndii, kãnj ña'a' un' kuento jin uvi ta'an' ichi', te naa' tãxi so'o nja ña ka'án un' ndii, tãxi ka un' nduujin nja xiin' ndo'. ¹¹ Kuachj ndii xa xini kaxi' e' ña xiin' ña jaan' nia'á ne jaan' ña xa nj sanako' xiin' mji' nja nuu' ña ndixa, te xa kuachj mji' nja katun' ña'a'.

Ka'án Pablo xiin' Tito xa'a' ña kuní a saa ra

¹² Te kij' ti'vi' j Artemas uun Tíquico mii' ndu'u' un' ñaa' ndii, saa un' sakuu' ña nduxa' te kixin koto un' yu'u' ñuu Nicópolis. Sakan' ña ikan' xanini j xka'ndja j yoo' vixin. ¹³ Te chindiee' un' te xiku'ni xa'a' ne yivi', te nani' Zenas, te chindiee' tu un' Apolos xiin' yoo' ka nduu' ña'a' ña kuní nuu' uvi saa' ra, te kuvj nakaa ra ku'un ra xiin' tu'un Ndiosí, sakan' te kundo'o ra xa'a' ndee jin ña'a'. ¹⁴ Sakan' te kuvj sakuu' ne ndikún ichi' Jesús xiin' e' saa nja ña va'a, te chindiee' nja ne natiin xna'a, te kunduu nja ne chuun va nuu' Ndiosí.

Ndeji' Pablo Tito

¹⁵ Ti'vi' sakuu' ne chindiee' ta'an' xiin' j cha'an' un'. Te kua'an Ndiosí koq na ne inj inga' xini Jesús xiin' e', ne ndanj yoo'. Na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' Filemón

Ti'vi' ra cha'an' ra

¹ Yu'u nduu' Pablo, te naá i vi'e kaa xa'a' a ña nduu' i te xika' nuu' nuu' Jesucristo. Yu'u xiin' ñañi e' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' un' Filemón kua'a, te xachuun' inga' xiin' ndu. ² Te ti'vi' tu ndu cha'an' sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús vi'e un'. Te sakan' tu ti'vi' ndu cha'an' ne ta'an' e' xiin' Cristo, ña' nduu' Apia xiin' te nduu' Arquipo, te xachuun' inga' xiin' e'. ³ Te na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'o e' Jesucristo, ndo'ó. Te na taxi tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Ka'an Pablo xiin' Ndiosí xa'a' Filemón

⁴ Sakuu' ichi' kij' ka'an i xiin' Ndiosí ndii, taxi' i ña chindani a xa'a' un', Filemón, ⁵ sakan' ña xini i kuento ña ndani un' xto'o e' Jesús, te iní tu un' xini ña'a' un'. Te sakan' tu ndani un' sakuu' ne nduu' kuenta a. ⁶ Te ka'an va i xiin' Ndiosí ña xa'a' a ña jin kachi iní e' xini ña'a' e' ndii, kundani un' sakuu' ña va'a ña kuví natiin e' xa'a' a ña ndikún e' ichi' Jesucristo. ⁷ Kuachí ndii va'a va kuni nimá i, te naá va'a tu iní i xa'a' a ña tiakú tu'un ña kundani va un' ne iní xini Jesús. Ñañi i, sakan' ña ni saki'vi un' nimá kua'a' ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' ña xaa' un' jaan'.

Xikán Pablo jin ña va'a nuu' Filemón xa'a' Onésimo

⁸ Sakan' na kuuí', tee' ndee kumi' i ña ndíee' ña ni taxi' Cristo nuu' i te tiachuun' i yo'ó ndee ka ña kuni a saa un' ndii, ⁹ ndee chaa' ka ka'an nda'vi i xiin' un' te saa un' jin ña va'a xa'a' i xa'a' a ña ndani ta'an' e'. Yu'u, Pablo ndii, jin te xixa va nduu' i, te siin' tuku'

ndii, vi'e kaa naá i vitin xa'a' a ña sania'a' i ichi' Jesucristo. ¹⁰ Ka'an nda'vi i xiin' un' xa'a' Onésimo, te ni ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' tixin vi'e kaa yo'o', ndee naa si'e i nduu' ra nuu' ichi' Jesús. ¹¹ Naa' nuu' ni kixin ndii, jin te naá xachuun' kuäsa' kuni ni nduu' Onésimo yo'o' nuu' yo'ó ndii, süu' sakan' ka nduu' a vitin, süu' jaan' ndii jin te xachuun' ndaku va nduu' ra nuu' i, te sakan' tu nuu' yo'ó.

¹² Sakan' na kuuí' ti'vi' ña'a' i mii' ndu'u' un', te ndee naa nimá i nduu' ra. ¹³ Tee' ndee ni kuni nimá i ña ndoo ra xiin' i nuu' yo'ó te chindíee' ra yu'u mii' naá i vi'e kaa xa'a' a ña ka'an ndoso' i tu'un va'a, ¹⁴ ndisu ni kuni i saa i ndee jin ña'a' xa'a' a ña tia'an ndoo e' kuento xa'a' ña jaan'. Sakan' te ña va'a ña saa un' xa'a' i ndii, kundu'u a ndee naa ña tiin' u'vi yu'u yo'ó te saa un' un, süu' jaan' ndii saa un' sakan' xa'a' a ña sakan' ka'an nimá mii' un'. ¹⁵ Kuachí ndii kueini xa'a' a jaan' na ni kuxioo Onésimo yo'o' nuu' un' jin xa'a'. Ndisu vitin ndii sanandiko' i ra vi'e un', te ndoo ra ikan' ndee ama'a ka kivi' xiin' un'. ¹⁶ Ndandii, kundu'u ka ra te xika' nuu' nuu' kuiti' un', süu' jaan' ndii kundu'u ra ndee naa ñañi mii' un', te ndani va un'. Sakan' ña va'a ka nduu' a sakan'. Yu'u ndii, ndani va ña'a' i, ndisu yo'ó ndii, kuni a ña kundani ya'a ka ña'a' un'. Kundani un' ra sakan' ña süu' ndee ka nuu' te yivi' nduu' ra, süu' jaan' ndii jin te ndikún xto'o e' nduu' ra.

¹⁷ Sakan' na kuuí', naa' ndixa xna'a' ñañi un' nduu' i nuu' ichi' xto'o e' ndii, natiin va'a un' ra ndee naa natiin' un' yu'u. ¹⁸ Naa' ni xaa Onésimo yo'o' ndee ka nuu' ña v'a' xiin' un', uun naa' ndiso' ika' ra yo'ó ndii, yu'u nacha'vi xa'a' ra. ¹⁹ Yu'u, te nduu' Pablo, ke'i tutu yo'o', te chindu'u' i nuu' nda'a' i nuu' a, te kuni un' ña taxi'

i kuento i ña nacha'vi i yo'ó sakuu'
 ña ndiso' ika' ra yo'ó. Tee' ndee
 kuvj sanaka'an' i yo'ó ña ndiso'
 ika' tu' mji' un' yu'u xa'a' kivj'
 ñu'u un'. ²⁰ Ndixa, ñani i Filemón,
 ka'án nimá i ña saa un' iin ña va'a
 xa'a' i xa'a' a ña inj e' xini e' xto'ó
 e' Jesús. Saki'vi un' nimá i xiin'
 ña jaan' xa'a' a ña iin kachi xika'
 e' ichi' a.

²¹ Ti'vi' i tutu yo'o' nda'a' un',
 sakan' ña xini kaxi' i ña saxinú
 un' ña yo'ó', te ndee kua'a' ka
 saa un' te sakan' ña xikán i jaan'.

²² Te ndee vitin sakuni' tu'un i yo'ó
 ña sakoo' tu'va un' iin xaan' mi'
 kundu'u' i. Sakan' ña ndiatu' inj i
 saxinú Ndiosí ña xikán ndo' nuu'
 a, te kuvj keta i vi'e kaa, te ku'un
 ndi'e' i mi' ndiee' ndo'.

*Ti'vi' te chindiee' ta'an' xiin'
 Pablo cha'an' Filemón*

²³ Epafra, te naá vi'e kaa xiin'
 i xa'a' a ña xika' nuu' ndu nuu'
 Cristo Jesús ndii, ti'vi' ra cha'an'
 un'. ²⁴ Te sakan' tu' ti'vi' Marcos,
 xiin' Aristarco, xiin' Demas, xiin'
 Lucas cha'an' un'. Te chindiee'
 ta'an' xiin' tu' i nduu' sakuu' te
 yo'ó'. ²⁵ Na sañu'u' na xto'ó e'
 Jesucristo nimá ndo'. Sakan' na
 kundu'u' a.

**Tutu yo'o' nduu' ña
kua'an nda'a' ne
judío, ne ndikún
ichi' Jesús**

Ka'an Ndiosí xiin' e' vitin xiin' nda'a' si'e a

1 Nu'u' ni kixin ndii, kua'a' va ichi' te kua'a' va tu nuu' ni saka'an Ndiosí te ni ka'an tiakú tu'un a nuu' ne xij' yata' e'. 2 Ndisu kivi' ña xa kua'an ndi'i' iin yivi' vitin ndii, xiin' nda'a' si'e a ni ka'an a xiin' e'. Te ña jaan' ni ndasandu a ña xiin' ña'a sakuu' ña yoo. Te xiin' nda'a' ña jaan' tu ni xa'a Ndiosí iin yivi'. 3 Ña jaan' nduu' ña nia'á ña ka'nu' koo' chukuu' Ndiosí. Te suvi' tu a nduu' ña nakuitá xachi' xiin' Ndiosí jaan'. Te suvi' tu a nduu' ña xito' sakuu' ña yoo' xiin' ndiee' tu'un yu'u' a. Te kij' ndi'i' ni sandoyo' mii' a kuachí e' ndii, ni xikundu'u' a ndienü nda'a' kua'a' Ndiosí, ña ka'nu' va. 4 Sakan' na kuii' ña ka'nu' ka nduu' si'e Ndiosí jaan' te sakan' ángele, sakan' ña ka'nu' ka kivi' ni natiin a te sakan' ña jaan'.

5 Kuachí ndii, köo' kivi' ni ka'an Ndiosí xiin' ndee iin ángele ndii: Si'e i nduu' yo'ó, kivi' vitin satuví i ña nduu' i yuva' un'.

Te tukú xaan' ni ka'an a ndii: Yu'u' kunduu yuva' te jaan', te te jaan' kunduu si'e i. Sakan' kachi a.

6 Te ni ka'an ka tu Ndiosí kij' ni ti'vi' a si'e a ña xkua'a' jaan' iin yivi' ndii:

Naa saka'nu' ña'a' sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí. Ni kachi a.

7 Te ndisu xa'a' ángele yoso' a nuu' tutu Ndiosí ndii:

Te ángele, ña xika' nuu' nuu' a ndii,

sananduu' ña'a' a ndee na tachi', un ndee na ñu'u' ndatin.

8 Ndisu ni ka'an Ndiosí xa'a' si'e a ndii:

Ndiosí, yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' ndee ndi'i' ni kivi', te xa'ndia chuun' ndaku tu un'.

9 Te xtani un' ña xachuun' ndaku, te ndasi' un' ña nia'a.

Xa'a' jaan' na ni sakuiso' chuun' Ndiosí un' yo'ó,

te ni taxí a ña sii' ka kuni un' te sakan' sakuu' ndee ka ne ta'an' un'.

Ni kachi a.

10 Te yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí ña ka'an a xa'a' si'e a jaan' ndii:

Tákui'e, yo'ó nduu' ña ni xa'a' ñu'u' iin yivi' ndee ña nuu', te suvi' tu un' ni xa'a' ndivi'.

11 Te ña jaan' ndii, ndoñu'u' a, te yo'ó ndii, yoo naa yoo un'.

Te kuyata' sakuu' a ndee naa toto,

12 te natuvi' un' ña jaan' ndee naa iin toto,

te nama un' ndee naa xaa' ne yivi' kij' nama' nia' toto nia,

sakan' nama un' sakuu' ña jaan'. Ndisu yo'ó ndii, köo' kivi' nama un',

te köo' kivi' ndi'i' tu kivi' ñuu un'.

Kachi a.

13 Kuachí ndii köo' kivi' ni ka'an Ndiosí xiin' ndee iin ángele ndii:

Kundu'u' nda'a' kua'a' i, te na sandoo' kui'e xachi' i te ndasi' yo'ó.

Ni ka'an a sakan'. 14 Sakan' ña sakuu' ángele jaan' ndii, espíritu, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí kujití' nduu' a, te ti'vi' ña'a' Ndiosí te chindiee' a yoo', ne natiin ña sakahú Ndiosí yoo'.

2

Kuní a kujitá ni'i e' nuu' ña ni sakahú Ndiosí yoo'

1 Xa'a' a jaan' na kuní a ndii, kujitá ni'i va e' nuu' ña ka'an tu'un Ndiosí, ña ni xini so'o e', koto

ka kuxiō e' nuu' ichi' a. ² Te naa' nī saxinú Ndiosí tū'un ndei' a, ña nī saka'an a ángele xta'an' nuu' ne xii' yata' e', te sakuu' ne nī xaa ña nja'a, te nī taxī so'ō nja tū'un ndei' a jaan' ndii, nī sando'o' ña'a Ndiosí saa xata'an kundō'ō nja, ³ saa ka vī' tū yoo' naa' tava' e' kuenta kuu' tū'un va'a xa'a' ña ka'nu' ya'a ña xa nī sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuachī e'. Sakan' suu xī'na ka xto'ō e' Jesús nī ka'an ndoso' tū'un jaan', ikan' te nī ka'an tū ña'a' ne nī xini' so'ō a ña ña ndixa nduu' a. ⁴ Te sakan' tū Ndiosí ndii, nī nia'a a ña ña ndixa nduu' ña nī ka'an ne jaan' xiin' ña nia'a ndiēe' a, xiin' ña nandanī va ne yivi', te sakan' tū xiin' ki'in' nuu' chuun' ka'nu' koo' chukuu'. Te sakan' tū xiin' nda'a' Espiritu Santo nī taan a ña chuun va nimá j'in ne nī kunī a saa sakan' xiin'.

Cristo nduu' ña sakakú yoo'

⁵ Kuachī ndii nī taxī Ndiosí ña ka'ndia chuun' ángele nuu' ku'un e' nuu' ñu'u' jīn yivi', ña ka'an ndu xa'a' nuu' ndo' jaan'. ⁶ Naa nī ka'an jīn te yivi' jīn xaan' mii' yoso' a nuu' tutu Ndiosí ndii:

Yuva' e' Ndiosí, ¿yoo nduu' ne yivi' na naka'an' un' xa'a' nja?

Te, ¿yoo nduu' nja na ndi'ni un' xa'a' nja?

⁷ Te nī sanuu' ka un' nja jīn xa'a' te sakan' ángele,

te nī taxī un' ña ndatun' koo' chukuu' nja,

te nī taxī tū un' ña natjīn nja ña tiin' ka'nu'.

Te nī sanakua'a un' sakuu' ña nī xa'a' un' nda'a' nja

te ka'ndia chuun' nja nuu' ña jaan'.

⁸ Te nī sakuiso' chuun' un' nja nuu' sakuu' ña jaan'.

Sakan' yoso' a. Te kij' ka'an a ña nī sakuiso' chuun' un' nja nuu' sakuu' ña'a jaan' ndii, ndee jīn a nī ndoo ña ka'ndia chuun' nja nuu' a. Ndisu ndee saa kanī ndii,

tia'an kuvī kunī e' naa' xa xa'ndia chuun' nja nuu' sakuu' ña'a jaan'.

⁹ Te ndii, kuvī kundani e' ña nī sanuu' ka Ndiosí Jesús jīn xa'a' te sakan' ángele, te nī natjīn a ña ndatun' koo' chukuu' xiin' ña tiin' ka'nu' xa'a' a ña nī ndo'ō a ña xi'í. Sakan' ña xa'a' a ña kundani va mii' Ndiosí yoo' na nī xi'í Jesús nuu' sakuu' e'.

¹⁰ Te Ndiosí nduu' ña nī xa'a' sakuu' ña yoo, te suvī tū a xaa' sakan' te yoo naa yoo a. Te xa'a' a ña nī kunī a ña kua'a' si'e a kundiee xiin' a mii' ndu'u' a, mii' ndatun' kaa' ndii, nī ndoo a kuento ña Jesús saxinú sakuu' ña kunī a xiin' tundo'ō' ña nī ndo'ō a. Sakan' ña suvī a nduu' ña nī sakakú yoo' nuu' kuachī e'.

¹¹ Kuachī ndii Jesús nduu' ña nī ndasandoo yoo', te yoo' nduu' ne nī ndasandoo a, sakan' na yuva' tū sakuu' yoo' nduu' Ndiosí xiin' a. Xa'a' a jaan' na kuasa' ka'an' nuu' a jaan' ka'an a ña ñani ta'an' a nduu' e'. ¹² Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

“Ka'an ndoso' i xa'a' un' nuu' ñani ta'an' i,

te mii' nakayá kua'a' ne yivi' kata j yaa nuu' un'.”

Sakan' yoso' a.

¹³ Te tukū xaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Jni yu'u kunī i Ndiosí.

Sakan' yoso' a. Te ka'an ka a ndii: Koto ndo' yo'o' ita' ndu xiin' si'e i,

ne nī xamanī Ndiosí yu'u. Sakan' yoso' a.

¹⁴ Xa'a' a ña yoo ñu'u' nde'í xiin' nii' yoo', ne nduu' si'e Ndiosí ndii, nī ndasanduu' xiin' mii' tū Jesús jaan' ndee naa yoo'. Te kij' nī xi'í a ndii, nī kanando a ña xa'ndia chuun' nuu' ña xi'í, te ña jaan' nduu' ña ndiva'a. ¹⁵ Te xiin' ña jaan' nī sandoó ndiká a sakuu' e' nuu' ña yi'vi e' kuvī e', sakan' ña ndee nī tuvī e', te nī xiko ni'i' ña jaan' yoo'. ¹⁶ Kuachī ndii nī kixin Jesús te chindiee' a

ángele, süü' jaan' ndii ni kixin a te chindiee' a yoo', ne nduu' siani' xika' Abraham. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na ni kuni a na nakuita nii' a xiin' yoo', ne ta'an' a. Sakan' te kunduu' a nuu' Ndiosí jin sutu ka'nu' xachuun' ndaku, na vita ini xa'a' ne yivi'. Te sakan' te sandoyo' a kuachí e' xiin' na ni sanasoko' xiin' mii' a kii' ni xi'i a. ¹⁸ Te xa'a' a na ni ndo'o tu mii' Jesús, na xito' kua'a na kiji ndii, yoo ndiee' a te chindiee' a yoo', ne yoo nuu' na xito' kua'a na jaan'.

3

Nā ka'nu' ka nduu' Jesús te sakan' Moisés

¹ Xa'a' a jaan' na, nani ta'an' i, ndo'ó, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni kana a te kundiee ndo' ndivi' ndii, saa ndo' kuenta kuu' Cristo Jesús, na ni tianu' a sania'á ichi' a, te nduu' tu a sutu ka'nu' nuu' ichi' na ndikun e'. ² Te Jesús jaan' ndii, ni xika nuu' ndaku a nuu' chuun na ni sakuiso' na'a' Ndiosí, naa ni xika nuu' ndaku tu Moisés nuu' sakuu' chuun na ni sakuiso' na'a' Ndiosí nuu' ra xa'a' ne nduu' kuenta a. ³ Te ndii, kua'a' ka na ka'nu' xata'an natjin Jesús te sakan' Moisés jaan', ndee naa xaa' ne yivi' xiin' jin te xa'a vi'e ndii, xito' ka'nu' ka na te jaan' te sakan' vi'e na xa'a ra. ⁴ Kuachí ndii, te yivi' xa'a sakuu' vi'e, ndisu Ndiosí nduu' na ni xa'a sakuu' na'a' na yoo. ⁵ Te ni xika nuu' ndaku Moisés nuu' sakuu' chuun na ni sakuiso' na'a' Ndiosí nuu' ne nduu' kuenta a, te xiin' na jaan' ni nia'a ra na kuni kachí chuun jaan' nuu' ku'un e'. ⁶ Ndisu Cristo ndii, xa'a' a na si'e Ndiosí nduu' a ndii, xa'ndia chuun' ndaku a nuu' ne nduu' kuenta Ndiosí, te ne jaan' nduu' yoo' naa' nako e' na ini ni'i e' na ndiatu' ini e', te va'a kuni e' ndiatu' e' na jaan'.

Mii' nandiee' ne ndikun ichi' Ndiosí

⁷ Xa'a' a jaan' na ka'an Espiritu Santo ndii:

Naa' xini so'o ndo' tu'un yu'u' Ndiosí vitin ndii,

⁸ saxii ndo' nimá ndo' nuu' a, naa ni xaa ne xii' yata' ndo' xta'an' kii' ni xatei' na nuu' a,

te ni xito kua'a tu na'a' na mii' taxin' kaa'.

⁹ Ikan' ni xito kua'a ne xii' yata' ndo' yu'u,

tee' ndee ni xini na chuun ka'nu' na ni xaa i nii' uvi xiko kuiya.

¹⁰ Xa'a' a jaan' na ni nasaa' i ni xini i ne jaan', te ni ka'an i ndii:

“Ndee naa ne xika' ndoso' jin yivi' tiaan tiaan nduu' nimá na, te tia'an nakuñi na mii' kua'an ichi' i.”

¹¹ Sakan' na ni nasaa' i, te ni taxi i kuento i na ko'ni na mii' nandiee' na xiin' i.

Sakan' kachi a.

¹² Koto xiin' mii' ndo', nani ta'an' i, te ndee jin ndo' kunduu' ne na'a' nimá, te kunduu' tu ndo' ne xii' nimá, te kuxioo ndo' nuu' Ndiosí tiaku. ¹³ Süü' jaan' ndii va'a ka kondia yu'u' ta'an' i'in ndo' i'in kivi' kua'an, na tani' ka kivi' vitin na ka'an Ndiosí xa'a' jaan', sakan' te ndee jin ndo'ó kuxii' nimá nuu' Ndiosí xa'a' a na xini xa'an' kuachí ndo'ó.

¹⁴ Kuachí ndii kuenta Cristo nduu' e' naa' ini na ini e' xini na'a' e' ndee so'o' ndi'i' ndee naa ini e' ni xini na'a' e' na nuu'.

¹⁵ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Naa' xini so'o ndo' tu'un yu'u' Ndiosí vitin ndii,

saxii ndo' nimá ndo' nuu' a naa ni xaa ne xii' yata' ndo' xta'an' kii' ni xatei' na nuu' a.

Sakan' yoso' a.

¹⁶ Naka'an' ndo' na ne ni tava' Moisés nu'u' Egipto xiin' na ndiee' Ndiosí nduu' sakuu' ne ni xini so'o

tụ'ụn yu'u' a jaan', ndisu tee' ndee sakan' nduu' a ndii, nị xatei' nja nuu' a. ¹⁷ Te suvi' tụ nja nduu' ne nị xi'e Ndiosi' nị xini' a nii' uvi' xiko' kuiya' xa'a' a ña' nị xaa' nja' kuachi', sakan' na nị xi'i' nja' mii' taxin' kaa' jaan'. ¹⁸ Te suvi' nị tụ nja' nduu' ne nị tax'i' Ndiosi' kuento' a nuu' ña' kō'ni' nja' mii' nandiee' nja' xiin' a, sakan' ña' nị tax'i' so'ọ' nja' ña' nị ka'an' a xiin' nja'. ¹⁹ Sakan' na xini' e' ndii, nị kō'ni' nja' ikan' xa'a' a ña' nị in'i' nja' nị xini' ña'a' nja.

4

Kündüü e' ne so'ọ nuu' Ndiosi'

¹ Sakan' na kuii' kuni' a koto' xiin' mii' e' ña' kusaa' kandu'u' ka' kuento' Ndiosi' ña' ka'an' ña' kuvi' kō'ni' e' mii' nandiee' e' xiin' a, sãa' iin' kii' te kō'ni' sava' ndo' ikan'. ² Kuachi' ndii, xa' nị xini' so'ọ' tụ yoo' tụ'ụn va'a' naa' ña' nị xini' so'ọ' ne jaan', ndisu nị chindiee' a ne jaan' tee' ndee nị xini' so'ọ' nja' a. Sakan' ña' nị in'i' nja' kuni' nja' Ndiosi' xiin' tụ'ụn va'a' jaan'. ³ Ndisu' yoo', ne kandixa' tụ'ụn va'a' jaan' ndii, kō'ni' e' mii' nandiee' e' xiin' Ndiosi', mii' nị ka'an' a xiin' ne jaan' ndii: Sakan' na nị nasaa' i, te nị tax'i' i' kuento' i' ña' kō'ni' nja' mii' nandiee' nja' xiin' i. Nị ka'an' a sakan' tee' ndee xa' yoo' mii' nandiee' e' xiin' a jaan' ndee' kii' nị sandi'i' a nị xa'a' a iin' yivi'. ⁴ Sakan' ña' yoo' iin' xaan' mii' ka'an' a so'ọ' xa'a' kivi' ña' uxã' ndii: Te nị nandiee' Ndiosi' kivi' ña' uxã' ndee' ndi'i' nị चुण nuu' a.

Kachi' a. ⁵ Te' tuku' nị nị ka'an' a ndii: Kō'ni' nja' mii' nandiee' nja' xiin' i. Nị kachi' a.

⁶ Ndisu' kuni' ka' kō'ni' sava' ne yivi' mii' nandiee' nja' jaan', sakan' ña' ne nị xini' so'ọ' tụ'ụn va'a' jaan' ña' nuu' ndii, nị kuvi' kō'ni' nja' ikan' xa'a' a ña' nị xaso'ọ' nja'. ⁷ Sakan' na nị chindu'u' nị tukuu' Ndiosi' in'ga' kivi', te kivi'

jaan' nduu' kivi' vitiin. Xa'a' a jaan' na xa' kua'a' kuiya' kua'an' ña' xa' nị saka'an' a David xa'a' kivi' jaan' ndii:

Naa' nị xini' so'ọ' ndo' tụ'ụn yu'u' Ndiosi' vitiin' ndii,

saxii' ndo' nimá' ndo' nuu' a. Nị kachi' a. ⁸ Kuachi' ndii, naa' sakan' te nị tax'i' Josué' ña' nandiee' xna'a' ne xii' yata' e' jaan' ndii, ka'an' Ndiosi' xa'a' tuku' kivi' kii' xa' nị ya'a'. ⁹ Xa'a' a jaan' na yoo' ka' iin' xaan' mii' nandiee' sakuu' yoo', ne xika' ichi' Ndiosi'. ¹⁰ Ña' jaan' na kuii' yoo' ka' nị kō'ni' mii' nandiee' nja' xiin' a jaan' ndii, nandiee' xachi' nja' ndee' ndi'i' nị चुण nuu' nja', naa' nị xaa' Ndiosi' nị nandiee' a xiin' चुण nuu' a. ¹¹ Sakan' na kuii' na sãa' e' ña' nduxa' ña' kō'ni' e' mii' nandiee' e' xiin' a jaan', te ndee' iin' e' kündüü ne so'ọ' nuu' a naa' nị xaa' ne xii' yata' e' jaan'.

¹² Kuachi' ndii' tụ'ụn yu'u' Ndiosi' ndii, yoo' tiaku' a, te yoo' tụ' ña' ndiee' a, te xiin' ka' a te sakan' sakuu' ichi' ña' xiin' uvi' sãa' ta'vi', te ki'vi' a ndee' tixin' nimá' e', xiin' tixin' espíritu' e' ndee' ma'a'. Te ki'vi' tụ' a ndee' mii' ñu'u' ta'an' iki' e', xiin' ndee' mii' ñu'u' chimeke' tixin' a, te kuvi' nakuni' a ña' xanini' e', te sakan' tụ' ña' ka'an' nimá' e' xa'a'. ¹³ Te kō'ni' ndee' iin' ña' nị ku'a' yoo' si'e' nuu' Ndiosi', süü' jaan' ndii' sakuu' ña'a' yoo' iin' vichi' nuu' a, te yoo' nunia' tụ' a nuu' ña' xito' sãna'má' yoo'.

Jesús nduu' sutu' ka'nu' kumi' yoo'

¹⁴ Te xa'a' a ña' xa' kumi' e' iin' sutu' ka'nu', ña' nị kaa' ndivi' te ndu'u' a ikan', ña' nduu' Jesús, si'e' Ndiosi' ndii, na kujta' n'i' e' nuu' ña' ndixa' ña' kandixa' e'. ¹⁵ Kuachi' ndii' kumi' e' iin' sutu' ka'nu' ña' kuvi' kunda'vi' in'i' xa'a' e' kii' kō'ni' ndiee' e', sakan' ña' nị ndo'ọ' tụ' mii' ña' jaan' ña' xito' kua'a' ña' kini' ndee' naa' ndo'ọ' yoo', ndisu' kō'ni' kivi' nị xaa' a kuachi'. ¹⁶ Xa'a' a

jaan' na inji e' te kuvatin e' nuu' Ndiosí mii' ndu'u' a nuu' tej ka'nu' mii' natjin va'a maní' a yoo', te kuvita inji a xa'a' e', te chindjee' a yoo' xiin' ndee ka ña ndo'o' e' sava ni kij' kuni a nuu' e'.

5

¹ Kuachí ndii, sakuu' sutu ka'nu' ndii, nakaxin ña'a' Ndiosí tejn ne ta'an' ra te sakuiso' chuun' ña'a' a, te vikui'ni ra xa'a' ne yivi' nuu' a, te sanakua'a tu ra ña nasoko' nja nuu' a xiin' ña ka'mi ra kiti' xa'a' kuachí nja. ² Te kuví kuie kuvu inji ra kuni ra ne sa'vi inji xiin' ne sasana' xiin' mii' mji', sakan' ña te yoo kuachí nduu' tu mji' ra. ³ Te xa'a' a jaan' na kuni a ka'mi tu ra kiti' xa'a' kuachí mji' ra saa xaa' ra xa'a' kuachí ne ñuu' ra. ⁴ Te kuví na'in ndee ka te yivi' chuun ka'nu' jaan' te saa ra a, süu' jaan' ndii te sakuiso' chuun' Ndiosí kujti' kuví saa a naa ni xaa a xiin' Aarón.

⁵ Sakan' tu Cristo ndii, ni xaka'nu' xiin' mii' mji' a jaan' te ndasandu' xiin' mii' a sutu ka'nu', süu' jaan' ndii mji' Ndiosí, ña ni sakuiso' chuun' ña'a', ni ka'an xiin' a ndii:

Si'e j' nduu' yo'ó, kivi' vitin satuvi j' ña nduu' j' yuva' un'.

Ni kachi a.

⁶ Te inga xaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Yo'ó nduu' sutu ka'nu' ndee amaa ka kivi'

ndee naa ni nduu' te ni nani' Melquisedec.

Sakan' yoso' a.

⁷ Te kij' ni xika Cristo jin yivi' yo'o' ndii, ti'e' ni ka'an nda'vi a xiin' Ndiosí, te ni xaku tu a, sakan' ña ña jaan' kujti' kuví chindjee' ña'a' nuu' ña xi'i. Te xa'a' ña ni saxinu a ña kuni Ndiosí ndii, ni chindjee' xna'a ña'a' a. ⁸ Sakan' na kui' tee' ndee si'e Ndiosí nduu' a ndii, xiin' tundo'o' ña ni ndo'o' a ni kundani a saxinu a ña kuni Ndiosí. ⁹ Te kij' ni ndi'i ni xaa

Jesús sakuu' chuun ña ni taxí Ndiosí saa a ndii, ni nandu'u a xa'ndu ña kakú e', te taxi' tu a kivi' ñuu' ña kōō' kivi' ndi'i' nda'a' sakuu' ne xaa' ña kuni a. ¹⁰ Te ni sakuiso' chuun' ña'a' Ndiosí te nduu' a sutu ka'nu' ndee naa ni nduu' Melquisedec.

Ndee naa ne kualí' nduu' e kij' kivi' ku'nu e' nuu' ichi' Jesús

¹¹ Yoo kua'a' ka ña kuni sania'a ndu ndo'ó xa'a' ña jaan', ndisu xa'a' a ña taxí so'q kaxi' ndo' tu'un va'a ndii, vixi va te sanakuachi' ndu a. ¹² Kuachí ndii xa kua'a' va kuiya sakuaan ndo' tu'un Ndiosí, te xa xata'an kunduu ndo' ne sania'a ña jaan'. Ndisu kusaa' kuni a ña sakuaan ka ndo' xa'a' ña kuu' nuu' ña xa ni sania'a ndu ndo'ó xa'a' tu'un jaan'. Te nduu' ndo' ndee naa ne kuachí' kualí', ne kusaa' chichin' ka, te kuví kuví nja ndee ka ña xaxi'. ¹³ Te sakuu' ne kuu' ka ndee naa kuu' ne kualí', ne chichin' ndii, kuví kundani nja ndee ña nduu' ña va'a, uun ndee ña nduu' ña nja'a. Sakan' ña kuu' nja ndee naa ña kuan'u. ¹⁴ Ndisu ne xa nduu' ndee naa ne xixa, ne xa kuví xanini va'a, te xa kuví tu xixi' nja ndee ka nuu' ña xaxi' ndii, ne jaan' nduu' ne xa xini ndee ña nduu' ña va'a, uun ndee ña nduu' ña nja'a.

6

¹ Xa'a' a jaan' na vikuijn e' ña sakuaan e' xa nuu' xa'a' ña kuu' nuu' kujti' xa'a' ichi' Cristo. Ndee chaa' ka so'q ku'un ku'nu ka e' nuu' ichi' a jaan'. Süu' xa nuu' xa'a' ña kuu' nuu' jaan' kujti' ndatu'un' e', naa kuu' xa'a' ña kuni a nama e' nimá e' xa'a' ña kuasa' kuni ña xaa' e', xiin' xa'a' ña kuni a inji e' kuni e' Ndiosí, ² xiin' xa'a' saa kuni a kuchí e' kuenta Jesús, xiin' xa'a' ña chindu'u' e' nda'a' e' xini' ne yivi', xiin' xa'a' ña natjaku e' kij' kuví e', xiin' xa'a' kij' sana'má Ndiosí

yoo' kivi' so' o' ndi'i'. ³ Sakan' saa e' naa' kuni Ndiosí.

⁴ Kuachí ndii, ne xa ni nia'a Ndiosí ña ndixa nuu' unta', te ni xini nja tumani' ña taxi' mii' a, te ni kumi' nja ña ndjee' Espiritu Santo, ⁵ te xa ni xini tu nja ña ndatun' ka'an tu'un Ndiosí, te ni xini tu nja ña ndjee' ña koo nuu' ku'un e', ⁶ te ni nakoo nja sakuu' ña jaan' xata' nja ndii, koo' xachi' ka kuví saa e' te nama ne jaan' nimá nja xa'a' kuachí ña xaa' nja, te nandiko' tukuu nja nuu' Ndiosí. Sakan' ña kij' xaa' nja sakan' ndii, ndee naa tukú ni xa'ni' nja si'e a jaan' nuu' krusin, te ndee naa tukú ni tu saka'an' ña'a' nja nuu' kua'a' ne yivi'. ⁷ Sakan' na kuui' ne yivi' jaan' ndii, nduu' nja ndee naa ñu'u' mii' kuun' va'a saví'. Naa' kua'a' ña saví' taxi' ñu'u' jaan' ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí. ⁸ Ndisu naa' mii' ndi'i' iñu' xiin' ndiki'i' kujiti' taxi' a ndii, kuasa' kuni xachi' a, te kaní ña'a' Ndiosí, te ka'mi tu ña'a' a.

⁹ Ne ta'an' maní' ndu, tee' ndee ka'an ndu sakan', ndisu xini kaxi' ndu ña ndo'o ndii, xa yoo ña va'a va' xito' natijn ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' ne ni kaku ni xaa Ndiosí. ¹⁰ Kuachí ndii ña xachuun' ndaku nduu' Ndiosí, te nandosó' a ña xachuun' ndo' nuu' a, te ni xika nuu' tu ndo' nuu' ne nduu' kuenta a xa'a' a ña ndani' ña'a' ndo', te kusaa' xika' nuu' ka ndo' nuu' ne jaan' ndee vjtin.

¹¹ Ndisu ka'an nimá ndu ña ku'un naa ku'un i'in ndo' ña xaa' ndo' sakan' ndee so'o' ndi'i', te kuni ndo' xinu xna'a ña ndiatu' inji e' xa'a'. ¹² Künduu' ndo' ne suxan' nuu' ichi' Ndiosí, süu' jaan' ndii inji naa inji ndo' kuni ndo' Ndiosí, te kundjeni ndo' ndee naa xaa' ne natiin' ña ni taxi' a kuento a xa'a', xa'a' a ña inji nja xini ña'a' nja.

¹³ Kuachí ndii, kij' ni taxi' Ndiosí kuento a nda'a' Abraham ndii, xa'a' a ña koo' ka ña ka'nu' ka ña kuví tijn ndiaa a ndii, ni tijn ndiaa xiin' mii' mii' a, te ni taxi'

a kuento a ¹⁴ kij' ni ka'an a ndii: "Sañu'u' kua'a' xava'a i yo'ó, te ndasakua'a' xava'a tu i siani' xika' un' nuu' ku'un e'", ni kachi' a xiin' ra. ¹⁵ Te xa'a' a ña ni ndiatu' te ni ndiatu' inji Abraham jaan' ndii, ni natijn ra ña ni taxi' Ndiosí kuento a xa'a' jaan'. ¹⁶ Sakan' ña jin ne yivi', kij' taxi' nja kuento nja ndii, tiin' ndiaa nja jin ña ka'nu' ka te sakan' mii' nja, te kij' xaa' nja sakan' ndii, kuví ndatu'un' ka e' xa'a' ña jaan'. ¹⁷ Te xa'a' a ña ni kuni Ndiosí nia'a kaxi' a nuu' ne natijn ña ni chikandu'u' a kuento a xa'a' jaan', te kuni nja ña nama' a ña ka'an a ndii, ni tijn ndiaa xiin' mii' a kij' ni taxi' a kuento a jaan'. ¹⁸ Te xa'a' kuento ña ni taxi' a, xiin' ña ni tijn ndiaa xiin' mii' mii' a jaan' ndii, kuví nama a uvi' saa ña jaan', sakan' ña kuví kuni xa'an' a. Te xandieni ña jaan' yoo' ne nduku' ña koto Ndiosí yoo', te ndiatu' inji e' ña natijn e' ña ni ka'an a taxi' a nda'a' e'. ¹⁹ Te ña inji e' jaan' xaa' sakan', te ita' ni' e'. Te suvi' tu a xaa' sakan', te ita' ndaku e' ndee naa jin tundoo' kij' chu'un' ki'i' te yivi' nu' xiin' kaa ki'i' tixin miní. Te ña inji e' jaan' xaa' sakan', te xka'ndia e' ndee xata' toto ndiká mii' ndu'u' Ndiosí ndivi', ²⁰ ndee mii' ni ki'vi' Jesús xa'a' e' ni'i' ichi' a nuu' e' nduu' a sutu ka'nu' ndee ama'a ka kivi' ndee naa ni nduu' Melquisedec.

7

Jesús nduu' sutu ka'nu' ndee naa Melquisedec

¹ Te Melquisedec jaan' ni nduu' te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu' ñuu' Salem, te ni nduu' tu ra sutu ka'nu' kuu' nuu' xika' nuu' nuu' Ndiosí ndu'u' ndivi'. Te kij' ni nandiko' Abraham ña ni xa'an kunta'an' ra, te ni kanando ra tukú te xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndii, ni kixin nata'an' Melquisedec jaan' xiin' ra, te ni sañu'u' ña'a' ra. ² Te ni cha'vi

Abraham jaan' Melquisedec iin ña'a xa'a' i'in uxí sakuu' ña'a ña ni kanando ra. Te kivi' Melquisedec jaan' ndii, yoo uvi ta'an ña kuni kachi a, ña nuu' ndii, "Te xa'ndia chuun' ndaku." Te nduu' tu ra te xa'ndia chuun' kuu' nuu' ñuu' Salem. Te ña jaan' kuni kachi a ndii, "Te xa'ndia chuun' xiin' ña maní." ³ Te jaan' ndii, kōo' xini xachi' xa'a' yuva' si'i' ra, te ni ndee xa'a' ne xii' yata' ra, te sakan' tu ndee iin kōo' xini amaa ni tuvi ra, uun amaa ni xi'i ra, sakan' ña ni ndaku nii' ra si'e Ndiosí, ña jaan' ndii, nduu' a sutu ka'nu' kuu' nuu' ndee amaa ka kivi'.

⁴ Koto ndo', saa vi' te ka'nu' koo' chukuu' ni nduu' te jaan' na ndee mji' xii' yata' e' Abraham ni cha'vi ña'a' iin ña'a' xa'a' i'in uxí sakuu' ña ni kanando ra jaan'. ⁵ Tu'un ndei' Ndiosí ka'an chuun' ña te nduu' sjani' xika' Leví, te na'in' chuun' te kunduu' ra sutu ndii, kandeí' cha'vi ña'a' sakuu' ne yivi' iin ña'a' xa'a' i'in uxí sakuu' ña na'in' nja xa'a' chuun' ña xaa' nja, tee' ndee te iin kuu' xiin' nja nduu' ra xa'a' a ña te xii' yata' tu ne jaan' nduu' Abraham, kachi a. ⁶ Ndisu Melquisedec jaan' ndii, süu' sjani' xika' Leví nduu' ra, ndee saa ka ni ndii ni ki'in ra iin ña'a' xa'a' i'in uxí sakuu' ña ni kanando Abraham, te xa ni taxí Ndiosí kuento a nda'a' jaan', te ni sañu'u' tu ña'a' ra. ⁷ Te xini kaxi' sakuu' e' ndii, te ka'nu' ka nduu' te sañu'u' ne yivi' te sakan' ne kuñu'u' xaa' ra jaan'. ⁸ Te yivi', te kendiaa' ya'vi iin ña'a' xa'a' i'in uxí sakuu' ña na'in' e' xa'a' chuun' ña xaa' e' jaan' ndii, te kuví nduu' ra naá kivi'. Ndisu Melquisedec jaan' ndii, kusaa' tiaku ka ra, kachi tu'un Ndiosí. ⁹ Sakan' na kuii' kuví ka'an e' ña kii' ni cha'vi Abraham Melquisedec jaan' xiin' iin ña'a' xa'a' i'in uxí sakuu' ña ni kanando ra jaan' ndii, ni cha'vi tu ña'a' sutu te

nduu' sjani' xika' Leví, te kendiaa' ya'vi iin ña'a' xa'a' i'in uxí sakuu' ña na'in' e' xa'a' chuun' ña xaa' e' vitin. ¹⁰ Kuachi ndii, kii' ni kixin' nata'an' Melquisedec jaan' xiin' Abraham jaan' ndii, xa ni ndiso Abraham jaan' te vi'e Leví jaan' tejin' ní' ra, tee' ndee tia'an tuvi ndee iin ra.

Jesús ndii, ndee naa Melquisedec nduu' a

¹¹ Sutu te vi'e Leví ndii, ni ndiso chuun' ra saa ka'an tu'un ndei' jaan', ndisu xa'a' a ña ni kuví kunduu' ne yivi' ne ndaku xachi' nimá nuu' Ndiosí xiin' a ndii, ni kuní a tuku nuu' sutu ndee naa Melquisedec jaan', te süu' ndee naa ni nduu' Aarón sutu. ¹² Kuachi ndii, kii' namá te kunduu' sutu ndii, kuni a ña nama tu tu'un ndei' jaan'. ¹³ Sakan' ña xto'o' e' Jesús, ña ndatu'un' e' xa'a' jaan' ndii, süu' sjani' xika' te vi'e Leví ni nduu' a, te ndee iin te vi'e a jaan' ni nduu' sutu, te nasoko' kiti' nuu' Ndiosí. ¹⁴ Kuachi ndii, xini kaxi' e' ña sjani' xika' Judá nduu' ña jaan'. Te xa'a' te vi'e Judá jaan' ndii, kōo' kivi' ni ka'an Moisés naa' kuví kunduu' ra sutu.

¹⁵ Te kundaní e' ña ni nama tu'un ndei' jaan' xa'a' a ña ni kaku inga sutu ka'nu' kuu' nuu' siin' kaa' ndee naa Melquisedec. ¹⁶ Te Jesús ndii, süu' nduu' a sutu saa ka'an chuun' tu'un ndei', sakan' ña tu'un ndei' jaan' ka'an ndii, te nduu' sjani' xika' Leví kuví' kuví saa sakan', süu' jaan' ndii nduu' a sutu xa'a' a ña kumi' a ña ndee', te tiaku a ndee ndi'i' ni kivi'. ¹⁷ Kuachi ndii, yoso' a nuu' tutu Ndiosí xa'a' a ndii: Yo'ó nduu' sutu ka'nu' kuu' nuu' ndee amaa ka kivi' ndee naa Melquisedec.

Sakan' yoso' a. ¹⁸ Sakan' na kuii' tu'un ndei' yata' jaan' ndii, xa ni ndoo' chuun' a xa'a' a ña ni koo' chukuu' a saxinu' a ña kuní Ndiosí, te kuasa' tu kuní a.

19 Kuachij ndii n̄i kuv̄i ndasandaku tu'un ndei' jaan' nimá e' nuu' Ndiosí. Te siin' tuku' ndii, xa yoo inga ña va'a ka ndiatu' in̄i yoo' xa'a', ña sakuyatin' yoo' nuu' Ndiosí.

20 Te Jesús ndii, n̄i t̄jin ndiaa xiin' mii' m̄ji' Ndiosí kij' n̄i tax̄i a kuento a ña kunduu Jesús sutu kuu' nuu', 21 ndisu tuku nuu' sutu ndii, n̄i t̄jin ndiaa xiin' mii' a xa'a' ra ndee iin' ichi'. Ndisu yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' n̄i tax̄i a kuento a xa'a' Jesús ka'an a ndii:

N̄i t̄jin ndiaa xiin' mii' m̄ji' xto'o e' Ndiosí, te ña jaan' ndii n̄ama a kuento a:

“Yo'ó nduu' sutu ka'nu' kuu' nuu' ndee amaa ka kivi' ndee naa Melquisedec.”

Sakan' kach̄i a. 22 Jesús nduu' ña chikandia Ndiosí te saxinú a kuento ña n̄i ndoo Ndiosí xiin' e', te ña va'a ka nduu' ña jaan' te sakan' kuento ña n̄i ndoo a ña nuu'.

23 Te tuku nuu' sutu ndii, kua'a' xava'a ra n̄i yoo xa'a' a ña ndee iin' ra n̄i kuv̄i kutiak̄u ndee ndi'i n̄i kivi'. 24 Ndisu Jesús ndii, xa'a' a ña tiaku a ndee amaa ka kivi' ndii, nduu' a sutu ndee amaa ka kivi'. 25 Xa'a' a jaan' na kuv̄i tu sakakú xachi' a ne in̄i xini ña'a', ne kuyatin' nuu' Ndiosí xiin' ña ndjee' a, sakan' ña tiaku a ndee ndi'i n̄i kivi', te xikui'ní chito a xa'a' n̄ia nuu' Ndiosí.

26 Sakan' na kuii' ña jaan' nduu' sutu ka'nu' ña n̄i kun̄i a kumi' yoo', sakan' suu' ña ndoo ndi'i nduu' a, te k̄o'o' tu kuach̄i a, te k̄o'o' kivi' n̄i xaa' tu a ña n̄ia'a, te n̄i xta'ni' ña'a' Ndiosí tein' ne xaa' kuach̄i, te n̄i sakaa' ña'a' a ndivi', te n̄i tax̄i a iin' chuun' ka'nu' ka nda'a' a ikan'. 27 Ña jaan' ndii, xaa' a ndee naa xaa' tuku sutu ka'nu' jaan', ña xa'ni' ra k̄iti' i'in' kivi'. Te xi'na xa'mi' ra ri' xa'a' kuach̄i m̄ji' ra, te sakan' xa'mi' tu ra ri' xa'a' kuach̄i ne yivi'. Süu' jaan' ndii unta' kuj̄ti'

n̄i sanasoko' xiin' m̄ji' a, te n̄i xi'i' a xa'a' kuach̄i e', te ndee ndi'i' n̄i kivi' ndiaa ya'vi' ña n̄i xaa a jaan'.

28 Sakan' ña tu'un ndei' Ndiosí ndii, te yivi', te ndiso' kuach̄i, kuj̄ti' saki'in' chuun' a, te nduu' ra sutu ka'nu'. Ndisu Ndiosí, kij' n̄i t̄jin ndiaa xiin' mii' m̄ji' a ndii, n̄i sakuiso' chuun' a si'e a jaan', te nduu' a sutu ña saxinú sakuu' ña kuní Ndiosí ndee amaa ka kivi'. Te n̄i xaa Ndiosí ña jaan' kij' xa yoo tu'un ndei' jaan'.

8

Jesús nduu' sutu ka'nu' ya'a ka te sakan' ndee ka te yivi'

1 Va'a, ña ka'nu' ka ña kuni ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' ndii, sutu ka'nu' ka v̄i' nduu' ña kumi' e' jaan'. Ndee nda'a' kua'a' te Ndiosí, ña ka'nu' va, mii' ndu'u' a xa'ndia chuun' a ndivi', n̄i xikundu'u' a. 2 Te sutu ka'nu' jaan' ndii, xachuun' a nuu' Ndiosí t̄xin yukun' ka'nu' xna'a' ña iin' ndivi'. Te süu' te yivi' n̄i xa'a' yukun' jaan', süu' jaan' ndii m̄ji' xto'o e' Ndiosí n̄i xa'a' a.

3 Sakan' ña sakuu' sutu ka'nu' iin' yivi' yo'o' ndii, ndiso' chuun' ra te nasoko' ra tuman̄i', xiin' ña ka'mi' ra k̄iti' xa'a' kuach̄i ne yivi'. Xa'a' a jaan' na sakan' tu Jesús jaan' ndii, kuní a ña ko'o tu iin' ña nasoko' a nuu' Ndiosí xa'a' kuach̄i e'. 4 Naa' sakan' te xika' ka Jesús nuu' ñu'u' iin' yivi' yo'o' ndii, n̄i ndee kunduu a sutu ka'nu' jaan', kuach̄i ndii kusaa' yoo ka sutu te nasoko' tuman̄i' jaan' saa ka'an tu'un ndei' Ndiosí. 5 Sutu ka'nu' jaan' ndii, ndee naa ña niania', uun ndee naa kunda'vi' ña yoo yukun' ña iin' ndivi' kuj̄ti' nduu' ña xaa' ra jaan'. Naa n̄i ka'an Ndiosí xiin' Moisés kij' n̄i sakuiso' chuun' ña'a' a, te kasa'a ra v̄i' e' toto, n̄i ka'an a xiin' ra ndii: “Chuun xa'a' va un' te saxinú un' sakuu' ña n̄i nia'a' i yo'ó saa ni' n̄i xin̄i un' un' xini' iku' yo'o'”, n̄i

kachi ǎ xiin' rǎ. ⁶ Ndisu chuun sutu, ña ni sakuiso' chuun' Ndiosi Jesús ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' ña ni xaa te yivi', te ni nduu sutu jaan'. Sakan' ña iin ña xikui'ni va'a ka xa'a' e' nduu' a jaan' xa'a' a ña xiin' nda'a' a ni ndoo Ndiosi kuento va'a ka ña saa ǎ xiin' e', te xiin' nda'a' a ni chikandu'u' Ndiosi kuento va'a ka xiin' e'.

⁷ Kuachi ndii, naa' ni kuvj kundaku nimá e' nuu' Ndiosi xiin' kuento ña ni ndoo ǎ xiin' e' ña nuu' ndii, kuni ǎ ndoo ǎ inga kuento xiin' e'. ⁸ Ndisu xa'a' a ña ni xini Ndiosi ña xika' va'a ne jaan' ichi' a ndii, ni xi'e ǎ xini ña'a' a ka'an ǎ ndii: Kuaxi kivi', kachi xt'o' e' ndii, ndoo i inga kuento xaa' xiin' ne vi'e Israel, te sakan' tu xiin' ne vi'e Judá.

⁹ Süu' naa kuento ña ni ndoo i xiin' ne xii' yata' ña xta'an' kii' ni tjin i nda'a' ne jaan', te ni tava' ña'a' i nuu' ñu'u' Egipto.

Sakan' ña ne jaan' ndii, ni saxinu ña kuento i jaan'.

Xa'a' ǎ jaan' na ni nakoo ña'a' i. Kachi ǎ.

¹⁰ Te ka'an tu xt'o' e' ndii:

Ña yo'o' nduu' kuento xaa' ña ndoo i xiin' ne vi'e Israel nuu' ku'un e':

Chindu'u' i tu'un ndei' i nuu' ña xanini ña,

te ke'i tu e tixin nimá ña.

Sakan' te kunduu i Ndiosi ña xaka'nu' ña,

te ne jaan' kunduu kuenta i.

¹¹ Te sakan' tu kuni ka ña sania'a ña ne ñuu ña xa'a' i,

te ni ndee kuni ka tu ǎ ña sania'a ña ne iin kuu' xiin' ña xa'a' i.

Kuachi ndii sakuu' ña kundani kaxi' xa'a' i,

ndee ne kualii', te ndee ne xixa.

¹² Te koo ka'nu' ini i xa'a' sakuu' ña ña'a ña ni xaa ña,

te koo' kivi' ka tu naka'an' i xa'a' kuachi ña.

Ni kachi ǎ. ¹³ Kii' ni ka'an Ndiosi ña ndoo ǎ inga kuento xaa' jaan' nuu' e' ndii, xa ni ndoo chuun kuento ña ni ndoo ǎ nuu' e' ña nuu', te xa ni kuyata' tu ǎ nuu' ǎ, te ña xa yata' ndii, ña'a' ka te nduxin xachi' ǎ.

9

¹ Va'a, te xiin' kuento ña ni ndoo Ndiosi xiin' ne xii' yata' e' ña nuu' ndii, ni taxí ǎ ndei' saa kuni ǎ sachuun' sutu nuu' ǎ xaka'nu' ña'a' rǎ, xiin' saa kuni ǎ koo yukun' ǎ iin yivi' yo'o'. ² Te yukun' jaan' ndii, so'o ni kua'a ǎ: mii' xaa un e' ndii, iin xaan' su'un nani' ǎ. Te ikan' ita' kandelero xiin' iin mesa mii' ndiee' xita' va'a ña ku'u'u' nuu' Ndiosi. ³ Te xata' toto ndika' ña uvi tixin yukun' jaan' ndii, iin xaan' mii' su'un xava'a nani' ǎ. ⁴ Te ikan' iin' cho'o oro mii' xixi suxa chu'ma, te ikan' tu iin' xatun', tun' ndisuku' mii' ndi'i oro, tun' nia'a ña ni ndoo Ndiosi kuento ǎ xiin' ña xta'an' ka. Te tixin tun' jaan' naa iin kisi lulu ña nduu' mii' ndi'i oro mii' ni taxa'a ne yivi' ña xaxi' ña nani' maná, xiin' tun' ni katuvi Aaron', tun' ni nianja nda'a', te ikan' tu ñu'u' yuu' mii' yoso' tu'un ndei' Ndiosi. ⁵ Te xata' xatun' jaan' ni xata ña uvi ta'an ángele ña ni saniania' ña, ña nani' Querubines. Te xiin' ña jaan' nia'a Ndiosi ña ikan' yoo ǎ. Te ni tisa'vi ángele jaan' ña ndasi tun' jaan' xiin' ndixin ǎ. Ndisu vitin ndii kuni ǎ ka'an ka ndu xa'a' ña jaan'.

⁶ Te kii' xa yoo tu'va sakuu' ña jaan' ndii, ko'ni' chito sutu xaa' rǎ chuun nuu' Ndiosi mii' xaá un e' tixin yukun' jaan'. ⁷ Ndisu xata' toto ndika' ña uvi jaan' ndii, sutu ka'nu' kuji' kuvj xkan'dia ikan' iin ichi' i'in kuiya. Te ndii, xiin' nii' kiti' kuji' kuvj xka'ndia rǎ ikan' te nasoko' rǎ ǎ xa'a' kuachi

mij' rā xiin' xa'a' kuachj ñā xaa' niani' ne yivi'. ⁸ Te xiin' ñā jaan' nī sakuni' Espiritu Santo yoo' ñā naa' iin' ka mii' xaá uun e' tixin yukun' jaan' ndii, küvj' ki'vi' e' mii' iin' ñā su'un xava'a jaan'. ⁹ Te sakuu' ñā jaan' ndii, ñā ka'an ndiaa kujti' nduu' a nuu' e' kivi' vjtin. Sakan' ñā kōo' ndiee' ñā xa'mi' nja kiti' jaan', xiin' ñā nasoko' nja te ndasandoo a nimá nja, te kunj nja ñā kōo' ka kuachj jaan' ndiso' nja. ¹⁰ Sakan' ñā ñā jaan' ndii, ka'an a xa'a' ñā kuvj kaxi' e', xiin' ñā kuvj kō'o' e' kujti', te ka'an tu a xa'a' saa sandoo xiin' mii' e' nuu' Ndiosí, te ñā jaan' ka'an a saa kunj a saa e' xiin' ñu'u' nde'i e'. Sakan' nī yoo a ndee skachi' nī xaa kivi' ñā nama ñā'a' Ndiosí.

¹¹ Ndisu vjtin ñā xa nī kixin Cristo ndii, ñā jaan' nduu' sutu ka'nu' te natijn e' ñā va'a, ñā nī ndoo Ndiosí kuento taxí a nda'a' e'. Te yukun' mii' xa'ndia chuun' a ndii, ñā va'a ka nduu' a, te ñā su'un ka tu nduu' a, te süu' te yivi' jin yivi' nī xa'a' yukun' jaan', sakan' ñā süu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' a. ¹² Te sakan' tu süu' nii' tixu'u', uun nii' sindiki' nī nasoko' a nuu' Ndiosí tixin yukun' mii' su'un ka jaan'. Süu' jaan' ndii xiin' nii' mij' a nī ki'vi' a, te nasoko' a xa'unta sakan' nuu' Ndiosí mii' su'un ka jaan', te nī ndasandoo a yoo' nuu' Ndiosí ndee amaa ka kivi'.

¹³ Kuachj ndii, naa' nii' toro, xiin' nii' tixu'u' chie, xiin' yaa' nú'u vaca sie, ti' nī xixi nī kondia likin' sutu kuu' nuu' jaan' jin' ne nī xka'ndia ñā ka'an tu'un ndei' Moisés, te nī kuvj ndasandoo a ñu'u' nde'i nja nuu' ñā nī xaa nja jaan' ndii, ¹⁴ kachj ka vi' tu e' nii' Cristo ndii, nī ndasandoo a nimá e'. Kuachj ndii xiin' ñā ndiee' Espiritu Santo, ñā yoo ndee ndi'i' nī kivi', nī sanasoko' xiin' mii' a xa'a' kuachj e' nuu' Ndiosí. Te xa'a' a ñā ñā ndoo ndi'i' nduu' a ndii, kuvj ndasandoo

nii' a nimá e' nuu' ñā kinj ñā saxioo' yoo', te kaka nuu' e' nuu' Ndiosí tiaku. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na Jesucristo nduu' ñā xikui'ni xa'a' e' nuu' Ndiosí xa'a' a ñā nī saxinú a ñā ka'an chuun' kuento xaa', ñā nī ndoo Ndiosí xiin' e' saa a, te nī natijn yoo', ne nī nakaxin a, sakuu' ñā va'a ñā yoo ndivi', ñā nī chikandu'u' a kuento a xa'a' jaan'. Sakan' ñā nī xi'i' Jesús te sandoyo' a kuachj e' ñā nī xaa e' kij' nī xika e' saa ka'an chuun' kuento yata', ñā nī ndoo Ndiosí xiin' e'.

¹⁶ Kuachj ndii, kij' xava'a jin ne yivi' tutu ñā ka'an saa kunj nja nata'vi' ñā'a nja, te yoo nda'a' ndoo a kij' kuvj nja ndii, ndee kij' kuvj ne jaan', sakan' vi' te ndiaa ya'vi' tutu jaan'. ¹⁷ Sakan' ñā tutu jaan' ndii, ndee na kuvj ne nī xa'a' a te kuvj chindiee' a, sakan' ñā küvj nata'vi' ñā'a jaan' kij' kusaa' tiaku ka ne nakoo' a. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na ndee kij' nī xa'a' nuu' kuento ñā nī ndoo Ndiosí xiin' e' ndii, nī xitja nii' kiti', te nī xa'a' a xachuun' a. ¹⁹ Kuachj ndii, kij' nī ndi'i' nī ka'an ndoso' Moisés sakuu' ñā ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí nuu' sakuu' ne yivi' jaan' ndii, nī kijn' rā nii' sindiki' xiin' nii' tixu'u' chie, te nī nasaka' rā a xiin' tikui. Ikan', te nī kijn' tu rā kachj' kua'a ndukun', xiin' yuku nduku hisopo, te nī kosō likin' rā nii' xiin' tikui jaan' xata' yuu' mii' yoso' tu'un ndei' jaan', te sakan' tu nī kondia likin' rā te' jaan' sakuu' ne yivi' jaan' ²⁰ ka'an rā ndii: "Xiin' nii' ñāa' nia'á Ndiosí ndo'ó kuento a ñā nī ndoo a xiin' ndo'", nī kachj rā. ²¹ Te nī kondia likin' tu rā nii' jaan' yukun' xiin' sakuu' ndachuun' ñā xi tiin' sutu kij' xaa' rā chuun' nuu' Ndiosí. ²² Te ka'an chuun' tu'un ndei' jaan' ñā yatin' sakuu' ñā'a kunj a ndundo' xiin' nii', kachi a. Te na kōo' nii' jaan' kuitja ndii, küvj kōo' ka'nu' jin' Ndiosí xa'a' kuachj e'.

Ni ndoyo kuachj e' nuu' Ndiosí xa'a' a ña ni xitja ní' Jesús

²³ Sakan' na, ni kuni a ña kuitja ní' kiti' jaan' te ndundoq sakuu' ña jaan', ña nduu' ña ka'an ndiaa kuiti' xa'a' ña yoo ndivi'. Ndisu ña ndixa xna'a ña yoo ndivi' ndii, xiin' ní' va'a ka kuni a te kuvj xka'ndja e' ikan' te sakan' xiin' ní' kiti' jaan'. ²⁴ Kuachj ndii ni ndi'vi Cristo iin yukun' ña ni xa'a nda'a' te yivi', ña nduu' ndee naa ña ka'an ndiaa xa'a' yukun' ña ndixa xna'a. Süu' jaan' ndii ni ndi'vi a ndee ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí te xikui'ni a xa'a' e' nuu' a jaan'. ²⁵ Te ni ndi'vi a ikan' te nasoko' xiin' mii' a kua'a' ichi' naa xi xaá sutu ka'nu', ña ndi'vi ra saa kuiya mii' su'un xava'a tixin yukun' xiin' ní' kiti', te süu' ní' mii' ra. ²⁶ Naa' sakan' ni xaa' Cristo ndii, ni kuni a ña kuvj a kua'a' ya'a ichi' ndee kij' ni kua'a iin yivi', ndisu vitin ña xa kuyatin' ndi'i iin yivi' ndii, ni kixin a, te ni nasoko' xiin' mii' a, te ni xi'i a unta' kuiti' xa'a' kuachj e', te ndiaa ya'vi' a ndee ama'a ka ni xa'a' a ña ni ndo'o mii' a, te ni sandoyo' a kuachj e'. ²⁷ Te sakan' tu yoo', ne yivi' iin yivi' ndii, unta' kuiti' xi'i e', ndi'i jaan' te kuaxi ña sana'má Ndiosí yoo' xa'a' ña ni xaa e'. ²⁸ Sakan' na kuii' Cristo ndii, unta' kuiti' tu ni xi'i ña jaan' xa'a' kuachj kua'a' ne yivi'. Te kij' kixin ni tukuu a ndii, süu' kixin a te kuvj tukuu a xa'a' kuachj e', süu' jaan' ndii kixin kuiti' a te sakakú a, ne ndiatu ña'a'.

10

Ni kuvj ndasandoq ní' kiti' yoo' nuu' kuachj e'

¹ Tu'un ndei' Ndiosí ndii, süu' ña va'a ña ni ka'an Ndiosí taxj a nda'a' e' ni nduu' ña jaan', süu' jaan' ndii kunda'vi kuiti' a ni nduu a. Sakan' na tee' ndee saa kuiya xa'mi' sutu kiti' nuu' Ndiosí xa'a' kuachj ne yivi',

ne kuaxi ikan' ndii, ndäsandaku ña jaan' nimá ña nuu' Ndiosí.

² Kuachj ndii, naa' sakan', te ña kuvj sandoyo' kuachj ña nduu' ña xa'mi' ña ti' jaan' ndii, kuäsa' ka kinj kuni ne xaka'nu' Ndiosí xiin' ña jaan' xa'a' kuachj ña, te nasoko' ka tu ña kiti' jaan'.

³ Ndisu ña nasoko' sutu kiti' jaan' ndii, saa kuiya sanaka'an' ña'a' a xa'a' kuachj ña. ⁴ Sakan' ña ní' toro xiin' ní' tixu'u' chie' ndii, kuvj sandoyo' a kuachj e' nuu' Ndiosí. ⁵ Xa'a' a jaan' na ni ka'an Cristo xiin' Ndiosí kij' ni kixin a iin yivi' ndii:

Xtäni un' ña nasoko' ne yivi' ña'a, ni ndee ña taxi' ña tumani' nuu' un'.

Xa'a' a jaan' na ni taxj un' ñu'u' nde'i' yu'u.

⁶ Ni xtanj un' ña nasoko' ne yivi' ña'a,

ni ndee ña xa'mi' ña kiti' xa'a' kuachj ña.

⁷ Sakan' na ni ka'an i ndii:

“Ndiosí ka'nu', koto un', yo'o' iin i,

kuaxi i te saa i ña ka'an nimá un', saa nii' ka'an tu'un ndei' un' xa'a' i”, ni kachj i.

⁸ Ni ka'an a ña nuu' ndii: “Xtäni un' ña nasoko' ne yivi' ña'a, ni ndee ña taxi' ña tumani', ni ndee ña xa'mi' ña kiti' nuu' un' xa'a' kuachj ña, te va'a tu kuni un' xiin' ña jaan'.” Sakan' ka'an a tee' ndee tu'un ndei' Ndiosí ni ka'an tuni ña jaan'. ⁹ Te ni ka'an ka Cristo ndii: “Ndiosí ka'nu', koto un', yo'o' iin i, kuaxi i te saa i ña ka'an nimá un”, ni kachj a.

Te xiin' ña jaan' xtäni' Ndiosí ña yata' jaan', te ni nachindu'u' a iin ña xaa'. ¹⁰ Te xa'a' a ña ni saxinú Jesucristo jaan' ña kuni Ndiosí ndii, ni ndasanduu a yoo' nditja Ndiosí, sakan' ña ni sanakua'a xiin' mii' a, te ni xi'i a xa'a' kuachj e' unta' kuiti', te ndiaa ya'vi' ña ni xaa a jaan' ndee ndi'i' ni kivi'.

11 Te sakuu' sutu ndii, xini kaxi' e' ña saa kivi' xaa' ra chuun nuu' Ndiosí tuxin yukun', te xa nuu' kiti' kujiti' xa'mi' chito ra tee' ndee küvi sandoyo' ña jaan' kuachi ne yivi' nuu' Ndiosí. 12 Ndisu Cristo ndii, unta' kujiti' ni sanakua'a xiin' mii' a, te ni xi'i a xa'a' kuachi e', te ndiaa ya'vi' ña jaan' ndee ndi'i' ni kivi'. Te ndi'i' jaan', te ni xikundu'u' a nda'a' kua'a Ndiosí. 13 Te ikan' ndiatu' a ndee skachi' sandoó kui'e xachi' Ndiosí te ndasi' ña'a'. 14 Sakan' ña xiin' iin ndaa' kujiti' ña ni nasoko' xiin' mii' a jaan' ni ndasandoo xachi' a yoo', ne xa nduu' nditia Ndiosí.

15 Te sakuni' tu Espiritu Santo yoo' ña jaan' a kij' ni ka'an a ndii:

16 Ka'an Ndiosí ndii:
Ña yo'o' nduu' kuento ña ndoo
i xiin' ne vi'e Israel nuu'
ku'un e':

Taan' i tu'un ndei' i nimá ña,
te ke'i tu e xini' ña.

17 Ikan' te ka'an ka a ndii:
Te köo' kivi' naka'an' ka i xa'a'
kuachi ña,

ni ndee ña ña'a' ña ni xaa ña.
Ni kachi a. 18 Sakan' na kiii', xa'a'
a ña ni yoo ka'nu' ini Ndiosí xa'a'
kuachi e' ndii, küni ka ña nasoko'
ka e' ña'a' xa'a' kuachi e' jaan'.

*Jesús nduu' ichi' xaa' ña kua'an
nda'a' Ndiosí*

19 Ñani ta'an' i, xa'a' a jaan' na xa yoo ndiká e' te küvi xka'ndia e' nuu' a mii' su'un ka xa'a' a ña ni xitia ní' Jesucristo xa'a' kuachi e'. 20 Sakan' ña kij' ni xi'i' Jesús ndii, ni nunia' a ichi' xaa' ña taxi' kivi' ñuu' e', te küvi xka'ndia e' xata' toto ndiká jaan' xa'a' a ña ni nasokó' a ñu'u' nde'i' a jaan'.

21 Te yoo', ne vi'e Ndiosí ndii, xa kumi' e' iin sutu ka'nu' va ña ni'i' ichi' nuu' e', 22 sakan' na kiii' na kuyatin e' nuu' Ndiosí xiin' iin ndaa' nimá e', te ini xachi' e' ña natijn va'a a yoo' xa'a' a ña xa ni ndasandoo a nimá e' nuu' ña ni ndo'o e' ni xaa kuachi e', ndee

naa ni natja a ñu'u' nde'i' e' xiin' tikui ndatun' va. 23 Ini naa ini e' küni e' Ndiosí ndiatu' ini e' xa'a' a, te iin ndaa' tu kunaan nimá e' nuu' ña kandixa' e', sakan' ña xachuun' ndaku ña ni chikandu'u' kuento jaan' nuu' e'. 24 Te küni a ña kündi'ni e' xa'a' saa küvi chindiee' ta'an' i'in e', te xiin' ña jaan' taxi' e' ndiee' ta'an' e', te kündaní ta'an' ka e', te saa e' ña va'a. 25 Te nako'o tu e' ña nakaya' e' saka'nu' e' Ndiosí naa sakaán xiin' mii' sava ne yivi'. Süu' jaan' ndii sandieni ta'an' i'in e', kachi ka vi' e' vitin ña xa kuyatin' kivi' ña nandiko' xto'o e'.

26 Kuachi ndii, naa' xa xini' e' sakuu' ña ndixa ña ka'an tu'un va'a, te kusaa' xaa' te xaa' ka e' kuachi ndii, köo' ka ndee iin ña küvi nasoko' e' nuu' Ndiosí te sakakú a yoo' xa'a' kuachi e' jaan'.

27 Süu' jaan' ndii ndee ña iyo xava'a' ña kuaxi kij' ndi'i' sana'má Ndiosí yoo' xa'a' kuachi e' jaan' kujiti' ndiatu' e', xiin' ña ku'un e' nuu' ñu'u' ndatin ña ka'mi Ndiosí ne ndasi' ña'a'. 28 Naa' yoo ka ni saxinu tu'un ndei', ña ni natijn Moisés, te yoo uví ta'an, uun uní ta'an ne yivi' ndiee' yu'u' xa'a' ña nuu' te sana'má ña'a' ndii, köo' küvita xachi' ka ini xa'a' ña, süu' jaan' ndii ka'an chuun' ra te küvi ña xa'a' ña ni xaa ña jaan'.

29 Sakan' na kiii' saa ndo' kuenta ña kua'a' ya'a ka kündo'o ne küni koto si'e Ndiosí jaan', sakan' ña ndee naa xe'ni ndoso' ña'a' ña. Te xaa' ña ña ndee naa ña kuasa' küni nduu' ní' a ña saxinu ña ni ndoo Ndiosí kuento a xiin' e', tee' ndee xiin' ña jaan' ndasanduu' a ne jaan' nditia a. Te ka'an kiji tu ña xa'a' Espiritu Santo, ña ndani ña'a'. 30 Sakan' ña xa xini' e' saa xachuun' Ndiosí naa yoso' a nuu' tutu a mii' ka'an a ndii: "Mii' yu'u' nakan kuenta nuu' ne xaa' ña ña'a' xiin' ne yivi', te nacha'vi i ne jaan' xa'a' ña ni xaa ña, ni kachi xto'o e'. Te yoso' tu a ndii:

“Sana'má xto'ó e' ne nduu' kuenta a.” Sakan' yoso' a. ³¹ Iyo ya'a kundo'ó yoo ka naa' kanjî ña'a' Ndiosí tiaku.

³² Naka'an' ndo' ña u'vi va ni ndo'ó ndo' nuu' ni kixin kij' ni natjin ndo' tu'un va'a, ña nduu' ndee naa ñu'u nuu' ndo'. ³³ Yoo xaá ndii, ni kanja'a ne yivi' xiin' ndo' nuu' chitu', te ni sando'o' tu nja ndo'ó, te xaá tukú ndii, ni nduujin ndo' xiin' ne ni yoo nuu' tundo'o' jaan'. ³⁴ Sakan' tu ni kuvita inji ndo' xa'a' ne ñu'u' vi'e kaa, te kij' ni nakaya ne yivi' ña kumi' ndo' ndii, va'a kujti' ni kunjî ndo'. Sakan' ña xini ndo' ndii, ndivi' kumi' ndo' ña va'a ka ña koo' kivi' ndi'i', ña sani'í Ndiosí yoo'. ³⁵ Nako' ndo' ña inji ndo' xini ndo' kuento ña ni taxî Ndiosí nuu' ndo' jaan', sakan' ña xiin' ña jaan' sañu'u' kua'a' a ndo'ó ndivi'. ³⁶ Kuachî ndii kuní a ña kundieni naa kundieni ndo' te saxinú ndo' ña kuní Ndiosí, te natjin ndo' ña ni taxî a kuento a nuu' ndo'. ³⁷ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu a mi' ka'an a ndii:

Ña kixin ndii, xa kuyatin' kuii kixin a, te kükuachí ka a.

³⁸ Ne ni xanda'ku Ndiosí nimá ndii, xika' nja nuu' a xa'a' a ña inji nja xini ña'a' nja.

Te ndii, naa' nako' nja ichi' i xata' nja ndii,

va'a kunjî i kunjî ña'a' i. Sakan' yoso' a. ³⁹ Ndisu yoo' ndii, nduu' e' ne nakoo' ichi' a, te koo' e' tundo'o' jaan'. Süu' jaan' ndii ne inji xini Ndiosí nduu' e', te sakakú a nimá e'.

11

Kuní a inji e' kunjî e' Ndiosí

¹ Ña inji e' xini e' Ndiosí kuni kachi a ndii, inji xna'a e' ña natjin e' ña ni taxî Ndiosí kuento a nuu' e' xa'a', te xiin' ña inji e' jaan' tu xini xna'a e' ña taxî Ndiosí ña jaan' nda'a' e' naá kivi', tee' ndee küvi kunjî e' ña jaan'. ² Kuachî

ndii, xa'a' a ña ni inji ne xii' yata' e' ni xini nja Ndiosí xta'an', na ni kiee va'a nja nuu' a, te ni natjin ña'a' a. ³ Te xa'a' a ña inji e' xini e' Ndiosí na xini e' ndii, xiin' tu'un yu'u' a ni xa'a' a inji yivi' xiin' ndivi'. Sakan' na kuii' ña küvi xini e' vitin ndii, ni kua'a' a xiin' ña küvi kunjî e'.

⁴ Sakan' tu Abel ndii, xa'a' a ña ni inji ra ni xini ra Ndiosí na ni nasoko' ra ña va'a ka nuu' a te sakan' ñanjî ra Caín. Xa'a' a jaan' na ni ka'an Ndiosí ña te xachuun' ndaku ni nduu' ra, te ni natjin a ña ni nasoko' ra jaan'. Te ña ni inji ra ni xini ra Ndiosí jaan' ndii, kusaa' nia'a' a ka a yoo', tee' ndee xa ni xi'î ra.

⁵ Sakan' tu Enoc ndii, xa'a' a ña ni inji ra ni xini ra Ndiosí, na ni ndanjî' ña'a' a te kua'an ra ndivi', te ni xi'î ra. Te sakan' tu koo' ni xini ka ña'a', sakan' ña Ndiosí ni naka ña'a'. Ndisu ña kuní ka ku'un ra mi' ndu'u' Ndiosí ndii, ka'an tutu a ña ni saxinu ra ña kuní a, te va'a ni kunjî a xiin' ña ni xa'a' ra. ⁶ Xa'a' a jaan' na kuii' naa' inji e' xini e' Ndiosí ndii, küvi xachi' va'a kuni Ndiosí kunjî a yoo'. Sakan' ña yoo ka kuyatin' nuu' a ndii, kuní a ña kandixa' nja ña yoo a, te kandixa' tu nja ña samanî' a ne nanduku' ña'a'.

⁷ Xa'a' a ña ni inji Noé ni xini ra Ndiosí na kij' ni sakuni' tu'un ña'a' a xa'a' ña tia'an koo, te küvi kunjî e' ndii, ni saxinu ra ña ni ka'an a xiin' ra, te ni xaso' o' ra nuu' a. Te ni xa'a' ra inji tundo'o' chie mi' ni sakakú ra ne inji kuu' xiin' ra. Te xa'a' a ña ni inji ra jaan' ni nacha'an ne ni inji kunjî Ndiosí. Te te jaan' ndii, ni xanda'ku Ndiosí nimá ra nuu' a xa'a' a ña ni inji ra ni xini ña'a' a ra.

⁸ Xa'a' a ña ni inji Abraham ni xini ra Ndiosí na ni saxinu ra ña ni ka'an a xiin' ra ña keta ra mi' ni ndu'u' ra, te ku'un ra tukú ñu'u' mi' taxî Ndiosí kunduu' ña'a' ra naá kivi'. Te ni keta ra kua'an nianí ra tee' ndee xini ra mi'

nduu' a. ⁹ Te xa'a' a ña iní tu Abraham jaan' xini ra Ndiosí na ní ndu'u' ra ví'e toto nuu' ñu'u' ña ní ndoo Ndiosí kuento a taxí a nda'a' ra ndee naa te kuaxí tukú xaan'. Te iin kachi naa ní xaa si'e ra, te nani' Isaac, xiin' sjani' ra, te nani' Jacob. Sakan' tu te jaan' ndii, ní taxí Ndiosí kuento a ña taxí a ñu'u' jaan' nda'a' ra. ¹⁰ Sakan' ña ní ndiatu iní Abraham jaan' iin ñuu ña ní sakanía' mji' Ndiosí xa'a', te suví tu a nduu' ña ní saniania' ñuu jaan', te suví ní tu a ní xa'a' ña'a'.

¹¹ Te sakan' tu xa'a' a ña ní iní Sara ní xini a' Ndiosí, na ní nakunaa ña ndíee' a', te ní yoó iin si'e a', te'e' ndee ña' xixa va ní nduu' a', te ña' kúvi nakuiso ní nduu' tu a'. Sakan' ña iní a' ní xini a' Ndiosí ña saxinu xna'a' a kuento a ña ní taxí a nuu' a'. ¹² Xa'a' a jaan' na tee' ndee te xixa va ní nduu' Abraham ndii, ní yoó kua'a' xava'a' sjani' xika' ra ndee na kua'a' tiuun' ndíee' ndívi', uun ndee na kua'a' ñuti' miní, te kúvi ka'vi e' a'.

¹³ Te sakuu' ne jaan' ndii, ní iní nja ní xini nja Ndiosí ndee ní xi'i nja, tee' ndee ní natíin nja ña ní taxí a kuento a xa'a' jaan', te ní xi'i nja. Ndisu xa'a' a ña ní iní nja ndii, ndee naa' ní xini nja ndee xika' ña ní chikandu'u' Ndiosí kuento a xa'a' jaan', te va'a va ní kuni nja ní xini nja a. Te ní ndíee yu'u' nja ña ne tuku', ne xka'ndiá kua'an kúti', nduu' nja nuu' ñu'u' iin yivi'. ¹⁴ Sakan' ña ne ka'an ña jaan' ndii, kundani kaxi' e' ña ne nduku' ñuu' mii' kundíee nduu' nja. ¹⁵ Kuachi ndii, naa' sakan' te xa'a' ñuu' mii' ní kíee nja ní xanini nja kí' ní ka'an nja ña jaan' ndii, kúvi nandíko' nja ñuu jaan'. ¹⁶ Ndisu ne jaan' ndii, ní ka'an nimá nja xa'a' iin ñuu va'a ka, te ña jaan' nduu' ña kandu'u' ndívi'. Xa'a' a jaan' na ka'an nuu' Ndiosí ka'an a ña xa iin ndaa' a jaan' nduu' Ndiosí nja,

sakan' ña ní xava'a' a iin ñuu chie mii' kundíee nja.

¹⁷ Xa'a' a ña ní iní tu Abraham ní xini ra Ndiosí na kí' ní xito kua'a' ña'a' a ndii, ní yoó tu'va ra ña nasoko' ra Isaac, si'e ra, te iin ndaa' tilu', tee' ndee xa ní taxí a kuento a xa'a' te jaan' ¹⁸ kí' ní ka'an a ndii: "Te xiin' Isaac, si'e un', ñaa' kúti' koo kua'a' sjani' xika' un'", ní kachi a xiin' ra. ¹⁹ Sakan' ña ní iní Abraham jaan' ña koo' chukuu' ya'a Ndiosí, te kúvi sanatiaku a ne yivi' tee' ndee xa ní xi'i nja. Xa'a' a jaan' na kuni kachi a ndii, ndee naa ní xi'i Isaac jaan', te ní natíaku ra nda'a' Abraham.

²⁰ Te sakan' tu Isaac jaan' ndii, xa'a' a ña ní iní ra ní xini ra Ndiosí na ní ka'an ra xiin' si'e ra Jacob xiin' Esaú ña sañu'u' ña'a' a nuu' ku'un e'.

²¹ Te sakan' tu Jacob jaan' ndii, xa'a' a ña iní ra ní xini ra Ndiosí na kí' xa xito' kúvi kúvi ra ndii, ní ka'an ra xiin' uví sa' si'e José ña sañu'u' ña'a' Ndiosí nuu' ku'un e', te ní xikúin ndíchi ra xiin' tun' katuvi' ra, te ní xaka'nu' ra Ndiosí.

²² Te sakan' tu José jaan' ndii, xa'a' a ña ní iní ra ní xini ra Ndiosí na kí' xa xito' kúvi kúvi ra ndii, ní ka'an tiakú ra ña kíee ne ví'e ra, ne Israel, ñuu Egipto, te ní ka'an chuun' ra sa'a sa'a nja xiin' iki' ra.

²³ Te sakan' tu yuva' sj'i' Moisés ndii, xa'a' a ña ní iní nja ní xini nja Ndiosí na kí' sakan' ní tuví ra ndii, ní tisi'e ña'a' nja nii' uní ta'an yoó', sakan' ña ní xini nja ndii, iin te kuañu'u' lui va kaa' ní nduu' ra, te ní yí'vi nja xa'a' ña ní ka'an chuun' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' jaan' ña ka'ni' ra sakuu' te kuañu'u' si'e ne ví'e Israel. ²⁴ Te sakan' tu Moisés ndii, xa'a' a ña ní iní ra ní xini ra Ndiosí na kí' ní xixa ra ndii, ní xiin' ka ra ña tíin ka'nu' ña'a' ne yivi' tee' ndee si'e nda'vi ña' si'e Faraón ní nduu' ra. ²⁵ Sü' jaan' ndii ní xindoo nimá

ra ña kundo' o inga' ra xiin' ne ta'an' ra, ne ndikun' ichi' Ndiosí, te sakan' ña sasana' xiin' mii' ra nuu' kuachí jin xa'a'. ²⁶ Sakan' ña ni xini' ra ndii, ña va'a ka nduu' a ña kundo' o ra xa'a' Cristo, ña tianu' Ndiosí, te sakan' ña kumi' ra ña vika' ne Egipto jaan'. Sakan' ña ni ndiatu' jin ra ña sañu'u' ña'a' Ndiosí nuu' ku'un' e' xiin' ña va'a ka. ²⁷ Te xa'a' a ña jin' tu Moisés jaan' ni xini' ra Ndiosí na ni nakoo' ra ñuu' Egipto, te ni yi'vi' ra tee' ndee xini' ra ndii, kasi'e' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' jaan' ña ni xaa' ra ña jaan'. Te ni jin' ra xiin' jin' kanii' nimá ra ni xini' ra Ndiosí ndee naa ni xini' ña'a' ra xiin' nimá ra tee' ndee kúvi' kuní ña'a' e'. ²⁸ Te sakan' tu xa'a' a ña ni jin' Moisés jaan' ni xini' ra Ndiosí na ni xa'a' ra viko' pascua, te ni ka'an' chuun' ra, te ni xatja' likin' ne ta'an' e' nii' mbee yi'e' nja, sakan' te kii' xka'ndja' ña kumi' ndjee', te ka'ni' a si'e' nuu' ne Egipto ndii, ka'ni' a si'e' nuu' ne jaan'.

²⁹ Te sakan' tu xa'a' a ña ni jin' ne xii' yata' e', ne Israel, ni xini' nja Ndiosí na ni xka'ndja' nja miji' kua'a' ndee naa ñu'u' ichi' ni nduu' a. Ndisu' kii' ni xika' te xiin' Egipto xka'ndja' ra ikan' ndii, ni ka'a' ndoo' ra te ni xi'i' ra.

³⁰ Te sakan' tu xa'a' a ña ni jin' ne jaan' ni xini' nja Ndiosí na ni nduva' nama' ña ndasi' i'nu' ñuu' Jericó kii' ndi'i' ni kjenduu' ña'a' nja uxá ta'an' kivi'. ³¹ Te sakan' tu ña' nani' Rahab, ña' ni xiko' xiin' mii' ndii, xa'a' a ña jin' a' ni xini' a' Ndiosí na ni ndoñu'u' a' xiin' inga' ne ñuu' a', ne ni taxi' so'o' ña ni ka'an' Ndiosí. Süu' jaan' ndii ni sakakú ña'a' Ndiosí xa'a' a ña ni natjin' man'i' a' te Israel, te ni xa'an' koto' si'e' saa' kaa' ñuu' Jericó jaan'.

³² Yoo kua'a' ka' ña kúvi' ka'an' i' xiin' ndo', ndisu' keta' i' nakaa' ka' i' ka'an' i' xa'a' naa kuu' ña ni xaa' Gedeón, xiin' Barac, xiin' Sansón, xiin' Jefe, xiin' David,

xiin' Samuel, te sakan' tu sakuu' naa kuu' ña ni xaa' te ni ka'an' tiakú tu'un' Ndiosí. ³³ Te jaan' ndii, xa'a' a ña ni jin' ra ni xini' ra Ndiosí sakan' na ni kanando' ra nuu' kua'a' mii' xa'ndia chuun' tuku, te koo' chukuu', sakan' tu na ni xachuun' ndaku' ra, te sakan' tu na ni natjin' ra ña ni taxi' Ndiosí kuento' a xa'a' jaan', te sakan' ni tu na ni ndasi' ra yu'u' león. ³⁴ Te xa'a' a ña jin' tu te jaan' ni xini' ra Ndiosí na ni nda'va' ra ñu'u' ndatin' ndjee' va, te ni kaku' tu ra nda'a' te yivi', te ni kuní ka'ni' ña'a' xiin' ichi, te ni taxi' tu Ndiosí ndjee' ra tee' ndee xa' ni xavi' xava'a' ra, te sakan' tu ni yoo' ndjee' ra, te ni kjee' va'a' ra kii' ni xa'an' ra tjin' ra ñu'u', te ni kanando' tu ra te xiin', te ndasi' ta'an' xiin' ra. ³⁵ Ni yoo' sava' ña'a' ndii, xa'a' a ña jin' nja ni xini' nja Ndiosí na ni natjakú ne jin' kuu' xiin' nja, ne ni xi'i'.

Te sava' tuku' ne yivi' ndii, ni nakujin' yu'u' nja ña sando'o' ña'a' te yivi' xa'a' a ña jin' nja ni xini' nja Ndiosí, te ni xiin' nja nakoo' nja Ndiosí te sando'o' ndika' ña'a' ra, sakan' ña xini' nja ña kii' natjakú tukuu' nja ndii, kivi' ñuu' va'a' ka' natjin' nja ndivi'. ³⁶ Te xa'a' a ña jin' tu sava' nja ni xini' nja Ndiosí na ni xandi'i' ne yivi' xiin' nja, te ni suku' jin' tu ña'a' nja. Te sava' tuku' nja ndii, ni satiin' ña'a' ne yivi' karena, te ni taa' tu ña'a' nja vi'e' kaa'. ³⁷ Te ni xa'ni' tu ne yivi' sava' ne jaan' xiin' yuu', te sava' nja ni kendoso' ma'in' ña'a' nja xiin' serrucho, te ni xito' kua'a' tu ña'a' nja, te sava' nja ni xa'ni' ña'a' nja xiin' ichi, te sakan' tu ni xika' nja mii' ka' ni' nu' nja jin' mbee, uun' jin' tixu'u'. Te ne natiin' xava'a' ni nduu' tu nja, te ni xika' ndo'o' jin' va' nja jin' yivi', te sakan' tu mii' va' ni kuu' ne yivi' xiin' nja. ³⁸ Te ni xata'an' ne yivi' jin' yivi' yo'o' ña kaka' ne yivi' va'a' jaan' tein' nja. Sakan' ña ne yivi' va'a' jaan' ndii, ni ndiee' nja xika' ndoso' nja mii' ichi' kaa', te ni

ndiee tu nja xiki' tejn iku', uun tixin yavi yuu' ni ndiee nja, uun ni ndiee tu nja tixin yavi nu'u'.
 39 Ndisu tee' ndee va'a ni kunj Ndiosi xa'a' na ni inj ne jaan' ni xini na'a' nja ndii, ni natijn ndee jin nja na ni taxj a kuento a nuu' nja jaan'.
 40 Sakan' ni xaa Ndiosi, sakan' na xa ni chituni a jin na va'a ka xa'a' yoo', te na xaa inga' e' xiin' ne jaan' mii' ndasandoo inga' ndi'i a yoo'.

12

Inj e' kuni e' Ndiosi tee' ndee yoo tundo'o' nuu' kivi' nuu e'

1 Na jaan' na kuu' sakan' tu yoo' ndii, xa'a' a na yoo ne yivi' kua'a' jaan' saa xinundu u xiin' e', te nia'a nja yoo' saa inj e' kuni e' Ndiosi ndii, na nakoo e' sakuu' na nakasi nuu' e', te sakan' tu kuachi e' na xiko ni'i yoo', te kundjeni e' ku'un naa ku'un nuu' ichi' Ndiosi mii' xa tavi e' kua'an e'.
 2 Nuu' Jesus kujti' na taxj so'o e, sakan' na na jaan' nduu' xa'ndu na inj e', te suvi' tu a xaa' sakan' te inj naa inj e' xini na'a' e' ndee so'o' ndi'i'. Na jaan' ndii, ni kundjeni a na ka'an na ni xi'i a nuu' krusin, sakan' na ni xini a na va'a va kuni a nuu' ku'un e', te vitin ndu'u' a nda'a' ku'a' Ndiosi mii' ndu'u' na jaan' xa'ndia chuun' a.

3 Xa'a' a jaan' na saa ndo' kuenta naa kuu' Jesus, saa vi' ni sando'o' na'a' ne ndiso' kuachi, ne ni nakuita xiin' a, ndisu ni kundjeni a nuu' na jaan'. Sakan' na kuu' saxavi xiin' mii' ndo' na inj ndo' xini ndo' Ndiosi, te sana'ko' xiin' mii' tu ndo' nuu' ichi' a.
 4 Kuachi ndii tia'an kundoo' ndo' ndee kuvi' ndo' xa'a' a na kuni saa ndo' kuachi ndee naa ni ndo'o' Jesus.
 5 Tee' xa ni nandosoo' ndo'o' na ka'an tu'un Ndiosi xiin' yoo', ne nduu' si'e a, kii' kani kuento a yoo' ka'an a ndii:

Si'e mii' i, ichi koo inj un' kii' ndiaa yu'u' xto'o' e' Ndiosi yo'o',

ni ndee kunda'vi tu kunj un' kii' kani' kuento a yo'o'.

6 Kuachi ndii, xto'o' e' Ndiosi jaan' ndii, ndiaa yu'u' a sakuu' ne ndan' a,

te suku' yo'o' tu a ne natiin' a nduu' si'e a.

Sakan' kachi a.

7 Va'a ka kundjeni ndo' nuu' na ndiaa yu'u' Ndiosi ndo'o', kuachi ndii xaa' a sakan' xiin' ndo' xa'a' na nduu' ndo' si'e a. Sakan' na koo' ndee jin yuva' si'i', te koo' kivi' ndiaa yu'u' si'e ra.
 8 Ndisu naa' ndiaa yu'u' Ndiosi ndo'o' naa xaa' a xiin' inga' ne nduu' si'e a ndii, suu' si'e xna'a' a nduu' ndo' nuu' a na sakan'.
 9 Te siin' tuku' ndii, kii' ni nduu' e' ne kual' ndii, ni ndiaa yu'u' yuva' si'i' e' jin yivi' kaa' yoo', te ni xito ka'nu' na'a' e'. Saa ka vi' tu kuni a na koto ka'nu' e' yuva' e' Ndiosi, na ndu'u' ndivi', te taxj a kivi' nuu' e' na koo' kivi' ndi'i'.
 10 Kii' ni nduu' e' ne kual' ndii, ni ndiaa yu'u' yuva' si'i' e' jaan' yoo' jin xa'a', sakan' na nuu' ne jaan' ndii, na jaan' nduu' na va'a nuu' yoo'. Ndisu Ndiosi ndii, ndiaa yu'u' a yoo' xa'a' na va'a mii' e', sakan' te kunduu' e' ne ndoo' nuu' a ndee naa yoo' mii' a.
 11 Na ndaku nduu' a ndii, kuasa' xachi' va'a kuni e' kii' ndiaa yu'u' yuva' e' yoo', suu' jaan' ndii kusuchi' ndi'i' inj e'. Ndisu naa' yoo ka ni kundjeni nuu' na jaan' ndii, taxi' a na ndiee' manj' xiin' ta'an' nja, te taxi' tu a na sachuun' ndaku nja.

Saa saa Ndiosi xiin' ne saxioo' na'a'

12 Xa'a' a jaan' na nachinaa ndo' ndiee' nda'a' ndo' na xa ni xavi, te sakan' tu xa'a' ndo', na xa ni kuu' itun', te nakuita ni'i' ndo'.
 13 Te nakaka' ndaku ndo' ichi' Ndiosi, sakan' te nda'a' xa'a' ndo' na nduu' ndee naa na yakua'

ña'a', te kēta ndo' nuu' ichi' a.
 14 Kundjeē maní' naa ndiee' maní' ndo' xiin' sakuu' ne yivi', te kaka naa xika' ndo' saa kuní mji' xto' o e' Ndiosí kuṭṭi', sakan' ña ne xaa' ña jaan' ndii, künj nja nuu' a.
 15 Te koto ndo' ña ndee jin ndo' sãna'ko' xiin' mii' nuu' ña ndanj mji' Ndiosí yoo', sakan' te kũnduu ndee jin ndo' ndee naa tjo' o jin ku'u uva, te xiin' ña jaan' sativi' ndo' kua'a' ne yivi', te kuxika' nja nuu' Ndiosí saa ndo'.
 16 Te koto va tu ndo' ña ndee jin ndo' kũnduu ne kumi' musa, ni ndee ka'nu tu ndo' tu'un ndei' naa ni xaa' Esaú, ña xa'a' jin ndaa' ko'o' ña xaxi' kuṭṭi' ni xiko' ra ndei' ña kumi' ra xa'a' a ña nduu' ra te xkua'a', te natjin ra ña'a yuva' ra kij' kuvj te jaan'.
 17 Sakan' ña xa xini' e' ndii, kij' ni ya'a, te ni kunj te jaan' natjin ra kuento va'a yu'u' yuva' ra, ña ni xata'an natjin ra jaan' ndii, ni kuvj ka natjin ra a. Tee' ndee ni xika' nduu' ra ndee ni xaku va ra xa'a' ña jaan' ndii, ni yoo ka tatan' a xa'a' ña ni xaa' ra jaan'.

18 Te yoo' ndii, ni kuyatin' e' iku' naa ni kuyatin' ne xii' yata' e', jin iku' ña kuvj tondja nda'a' nja, ña xixi', te jin yavi' va tu a xiin' viko' nu'u', te sakan' tu ni xika' ndiee' va tachj'.
 19 Te ni ndee ni xini' so' o tu e' ña nde' i ti'e' ndachuun', ni ndee tachj' yu'u' Ndiosí ña ni ka'an xiin' e' ndee naa ña ni xini' so' o ne xii' yata' e' jaan'. Kij' ni xini' so' o nja ña jaan' ndii, ni ka'an nda'vi nja ña ka'an ka tachj' yu'u' jaan' xiin' nja.
 20 Sakan' ña ni kundjeni ka nja kunj so' o nja tu'un ndei', ña ni ka'an chuun' Ndiosí xiin' nja ikan', kij' ni ka'an a ndii: "Naa yoo ka tondja iku' yo'o' ndii, ka'ni' ña'a' ne yivi' xiin' yuu', uun xiin' kuxj. Te sakan' tu saa nja tee' ndee jin kiti' tondja iku' yo'o'", ni kachj' a.
 21 Iyo xava'a ni kaa' ña ni xini' ne jaan' ikan' sakan' na ndee mji' Moisés ni ka'an ndii: "Yi'vi i ndee kisi' vi' a yu'u'", ni kachj' ra.

22 Ndisu yoo' ndii, kuyatin' e' mii' iin' iku' Sión, ña nduu' ñuu' Jerusalén, ña kandu'u' ndivi', ña nduu' ñuu' mji' Ndiosí tiaku. Te kuyatin' tu e' nuu' kua'a' xava'a' ángele ña xita' sini nuu' Ndiosí ndivi'.
 23 Te kuyatin' tu e' nuu' tji'vi' ne xa yoso' kivi' ndivi'. Ne jaan' nduu' ne ni nakaxin nuu' Ndiosí ndee ña nuu' te nduu' nja si'e a. Te nii' sakan' tu kuyatin' e' nuu' Ndiosí, ña xa'nu ndaku kuachj' sakuu' e'. Te kuyatin' tu e' nuu' nimá ne yivi', ne ni xanda'ku Ndiosí xa' ndiee' ndivi'.
 24 Te sakan' tu kuyatin' e' nuu' Jesús, ña xiku'ni' xa'a' e', sakan' na ni ndoo Ndiosí kuento xaa' xiin' e'. Te nii' sakan' tu kieve' va'a e' xiin' nii' Jesús jaan' ña ni xitja' xa'a' kuachj' e'. Te nii' va'a ka nduu' ña jaan' te sakan' nii' Abel, sakan' ña xikán ya'vi' a xa'a' kuachj' e'.

25 Xa'a' a jaan' na koto va ndo' saa jin kij' sas'o' o ndo' nuu' Ndiosí kij' ka'an a xiin' ndo'. Naa' ni sakahú Ndiosí ne xii' yata' e' kij' ni xaso' o nja nuu' a xta'an', kij' ni ka'an ndei' a xiin' nja jin yivi' yo'o' ndii, kaku xachi' ka vi' yoo' naa' taxj' so' o e' nuu' ña ka'an a xiin' e' ndee ndivi'.
 26 Kij' ni ka'an Ndiosí xiin' ne jaan' xta'an' ndii, ni taan nu'u' jin yivi' kuṭṭi', ndisu vitin' ndii xa' ni taxj' ka Ndiosí kuento a ka'an a ndii: "Sataan ka tukuu' i jin yivi', ndisu süu' nu'u' jin yivi' kuṭṭi', süu' jaan' ndii sataan tu i ndee ndivi'", ni kachj' a.
 27 Te kij' ka'an a ndii: "sataan ka tukuu' j", kuni kachj' a ña sakhundia'a' a ña ni xa'a' a, ña kuvj kanda jaan', te ndoo ña koo' kivi' kanda kuṭṭi'.

28 Sakan' na kuii', xa'a' a ña nduu' e' kuenta mii' kuvj kanda mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndii, na taxj' e' ña chindani a, te saka'nu' ña'a' e' xiin' jin kanii' nimá e' saa xtani' a ña kjin' ka'nu' ña'a' e'.
 29 Sakan' ña Ndiosí e' jaan' ndii, ndee naa nu'u' ña xa'mi' sakuu'

nuu' ña'a nduu' a.

13

Saa kuní a kuú yoo', ne xika' ichi' Ndiosí

¹ Kundani ta'an' naa kundani ta'an' ndo' ndee naa jin ndaa' nduu' ndo'. ² Te nãndoso' ndo' ña natijn maní' ndo' yoo ka kii' kua'an ndi'e' nja mii' ndiee' ndo', kuachí ndii sakan' ni natijn maní' sava ne yivi' ndee ángele, tee' ndee ni nakuní ña'a' nja.

³ Te naka'an' tu ndo' xa'a' ne ñu'u' vi'e' kaa ndee naa ñu'u' tu mii' ndo' vi'e' kaa jaan' xiin' ne jaan'. Te sakan' tu naka'an' ndo' xa'a' ne mii' kuu' ne yivi' xiin', te saa ndo' kuenta ña ndee naa mii' ndo' ndo'o' ña jaan'.

⁴ Koto ka'nu' sakuu' ndo' ña tunda'á', te va'a nduu' a ña kusun xiin' ta'an' ndo', ndisu ne kumi' musa xiin' ne xaa' ña xiin' ndii, sana má ña'a' Ndiosí.

⁵ Te ndiöo' inji va ndo' xa'a' xu'un', na kundoo nimá ndo' xiin' ña kumi' kuñi' ndo'. Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an' a ndii: "Ndee jin kivi' sãndie'ni' i yo'ó, te ni ndee nãkoo tu i yo'ó", kachi a.

⁶ Xa'a' a jaan' na inji e' te ka'an' e' naa ka'an' a nuu' tutu Ndiosí mii' yoso' a ndii:

Kuãsa' yi'vi i yoo ka nduu' ña saa ne yivi' xiin' i, sakan' ña xto'ö e' Ndiosí chindiee' yu'u'.

Kachi a. ⁷ Naka'an' na ndo' xa'a' te paxto ndo', te ni sania'á ndo'ó tu'un Ndiosí, te naka'an' tu ndo' saa ni inji te jaan' ni xini ra Ndiosí, te saa tu ndo'ó naa ni xaa ra.

⁸ Jesucristo ndii, köo' kivi' nama kuu' a, naa ni kuú a iku, sakan' tu kuu' a vitin, te sakan' tu kuú a ndee amaa ka kivi'. ⁹ Te taxí ndo' kuní xa'an' ne yivi' ndo'ó xiin' inga ña sania'á siin' ña nãkuitá xiin' ña ndaku xa'a' Jesús. Kuachí ndii va'a ka ña kuñta ni'i e' xiin'

ña inji e' xini e' Ndiosí xa'a' a ña ndani mii' a yoo', te sakan' ña kuñta ni'i e' nuu' ña ka'an' xa'a' ña kuví xaxi' e'. Sakan' ña ña jaan' ndii, ni chindiee' a ndee jin ne xaa' a.

¹⁰ Yoo' ndii, xa kumi' e' ña va'a ka te sakan' mii' nasoko' sutu kiti' kuñi' xa'a' a ña ni nasoko' xiin' mii' Jesús, te ni xi'i a nuu' krusin xa'a' e'. Te sutu jaan' ndii, köo' ndei' kumi' ra xa'a' ña va'a jaan'. ¹¹ Sakan' ña ndei' kiti', ti' xatia sutu ka'nu' nii' xa'a' kuachí ne yivi' tixin yukun' toto mii' su'un' ka ndii, xa'mi' ra a nuu' ñuú yañin mii' ndiee' nja jaan'. ¹² Xa'a' a jaan' na sakan' tu Jesús ndii, ni xi'i a nuu' ñuú Jerusalén te ndasanduú a yoo' nditja a xiin' nii' mii' a jaan'.

¹³ Xa'a' a jaan' na na ku'un' e', te ndujin e' xiin' Jesús nuu' ñuú jaan', te jin kachi saka'an' ne yivi' yoo' xiin' a. ¹⁴ Kuachí ndii, süu' xa yo'o' kundiee xachi' e', süu' jaan' ndii ndiatu' inji e' xa'a' jin ñuú ña köo nuu' ku'un' e', ña kandu'u' ndivi'.

¹⁵ Xa'a' a jaan' na na saka'nu' e' Ndiosí saa kivi' kua'an' xiin' ña ndiee' Jesucristo. Te ña jaan' nduu' ña nasoko' e' nuu' Ndiosí, te xiin' ña jaan' ndiee' yu'u' e' xa'a' a. ¹⁶ Te na nãndoso' ndo' saa ndo' ña va'a, te sakan' tu chindiee' ta'an' ndo' xiin' ña kumi' ndo'. Kuachí ndii ña jaan' nduu' ña nasoko' ña xtaní Ndiosí.

¹⁷ Taxí so'ö ndo' ña ka'an' te paxto ndo', te saa ndo' ña ka'an' chuun' ra xiin' ndo'. Sakan' ña te jaan' nduu' te xito' ndo'ó nuu' ichi' Ndiosí, te xini ra ña nataxi ra kuenta nuu' Ndiosí xa'a' ndo'. Taxí so'ö ndo' ña ka'an' ra, te kunaan' va'a nimá ra saa ra chuun' nuu' Ndiosí. Sakan' ña naa' sakundi'ni ña'a' ndo' ndii, va'a xaa' ndo'.

¹⁸ Ka'an' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu. Xini ndu ña naa va'a nimá ndu, sakan' ña ka'an' nimá ndu ña sachuun' ndaku ndu xiin' sakuu'

ñā xaa' ndū. ¹⁹ Tē ka'án nda'vi i xiin' ndo' ñā ka'an va ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i, tē kuví nandíko' yachí tukūy i mii' ndiee' ndo'.

Cha'an' so'o' ndi'i'

²⁰ Tē Ndiosí nduu' ñā taxi' ñā maní' yoo nimá e', tē nī sanatiaku tū a xto'o e' Jesucristo tein ne nī xi'i. Tē Jesús jaan' nduu' ñā paxto kuu' nuu' nuu' yoo', ne nduu' ndee naa mbee. Tē xa'a' a ñā nī xitīā ní' a nī ndoq Ndiosí kuento a xiin' e' ndee ndi'i' nī kivi'. ²¹ Na sakoo' chuun a ndo'ó nuu' ndee ka chuun va'a tē kuví saa ndo' ñā kuní a. Tē na saa a ñā jaan' xiin' ndo' saa xtaní mii' a xiin' ñā ndiee' Jesucristo, ñā xata'an kujti' saka'nu' e' ndee amaa ka kivi'. Sakan' na kundūy a.

²² Ñānī ta'an' i, ka'án nda'vi i xiin' ndo' ñā natīin va'a ndo' ñā sie, ñā nī ke'i i yo'o', ñā xandieni ndo'ó, ñā ti'vi' i nda'a' ndo'. ²³ Sakuni' tū'un i ndo'ó ñā xa nī keta ñānī e' Timoteo vi'e kaa, sakan' na kuii' naa' yachí kixin ra ndii, ku'un i xiin' ra ku'un koto i ndo'ó. ²⁴ Kua'an Ndiosí na koo na sakuu' tē paxto ndo', tē sakan' tū sakuu' ingā ne nduu' kuenta Ndiosí. Tē ti'vi' tū ne ta'an' e', ne ndiee' Italia, cha'an' ndo'. ²⁵ Na sañu'u' na Ndiosí sakuu' ndo'ó. Sakan' na kundūy a.

Tutu ña ni ke'i Santiago

Ti'vi' ra cha'an'

¹ Yu'u nduu' Santiago, te xika' nuu' nuu' Ndiosí xiin' nuu' xto' o e' Jesucristo. Ti'vi' i cha'an' ndo' ó ne uxí uvi' ti'vi', ne ta'an' i, ne Israel, ne ni kiku' ki'in' xaan' iin yivi'.

Na nakuatia' nimá e' kii' yoo tundo'o' nuu' e'

² Ñani ta'an' i, na nakuatia' va nimá ndo' kii' ndo' o' ndo' nuu' ndee ka tundo'o'. ³ Kuachi ndii xa xini ndo' ña kii' ndo' o' ndo' nuu' ndee ka ña'a xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Ndiosí ndii, chindiee' a te ita' ni' i ka ndo' nuu' ña ini ndo' jaan'. ⁴ Te naa' ita' ni' i ndo' nuu' ña ini ndo' jaan', te chindiee' a ndo' ó nuu' tundo'o' ndee so'o' ndi'i', te kunduu' xachi' ndo' ne xata'an' nuu' Ndiosí, te kunduu' tu ndo' ne xinu' xachi' nuu' a, te koo' ña kuni' xachi' ka nuu' ndo'.

Kakan e' ña chuun va e' ña kaka ndaku e' nuu' Ndiosí

⁵ Te naa' yoo sava' ndo' ó, ne kuni' ka ña xini tuni' nuu' ndii, kakan' ndo' a nuu' Ndiosí, te taxí a ña jaan' nda'a' ndo'. Sakan' ña Ndiosí ndii, taxi' a kua'a' ña va'a' nuu' e', te xi'é a nuu' e' xa'a' a ña xikán e' ña jaan' nuu' a. ⁶ Ndisu' ini ndo' te kakan' ndo' a, te kunduu' ndo' ne uvi' a xanini, sakan' ña ne uvi' a xanini ndii, nduu' ña ndee naa' tikui' miji' ka'nu', te' kua'an' kuaxi' xika' xaa' tachi', te yo'o' ni' jaan' koyo' a ra'. ⁷ Kuachi ndii, ne xaa' ña jaan' ndii, na kani'ni ña ña natii'ni ña iin' ña xikán ña jaan' nuu' xto' o e'. ⁸ Sakan' ña ne uvi' nimá nduu' ña, te ximi' koo' tu ini' ña nuu' sakuu' ña xaa' ña.

⁹ Ñani ta'an' e', ne nda'vi kuu' ndii, na va'a' kuni' ña ña nduu' ña ne ka'nu' nuu' Ndiosí. ¹⁰ Ndisu'

ne vika' ndii, na va'a' kuni' ña ña nduu' ña ne nda'vi kuu' nimá ni xaa' Ndiosí, sakan' ña ña vika' ña jaan' ndii, ndoñu'u' a ndee naa' ita' ku'u'. ¹¹ Kuachi ndii, kii' keta' ñu'u' sanandii' ndiee' a ndii, ichi' ku'u' jaan', te koyo' ita' a, te ndoñu'u' ña ndatun' a. Iin' kachi' kundoo' tu ne vika', sakan' ña ndoñu'u' ne jaan', te ndoñu'u' tu ña xachuun' ña xiin' ña vika' jaan'.

Kuasa' xito' kua'a Ndiosí ne yivi'

¹² Sañu'u' va Ndiosí yoo ka xandieni' nuu' ña xamaña, sakan' ña kii' kanando' ña nuu' ña jaan' ndii, natii'ni ña kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i', ña nduu' ndee naa' corona ña ni' i' ne kanando, ña ni' taxí Ndiosí kuento a xa'a' nuu' ne ndani' ña'a'.

¹³ Na kaa'an' yoo ka kii' xito' kua'a' ña'a' ña kiji' ndii: "Ndiosí ni' xito' kua'a' yu'u'." Kuachi ndii koo' ndiee' ndee iin' ña'a' te sanama' a Ndiosí nuu' kuachi, te ni' ndee mii' Ndiosí xito' kua'a' ndee iin' ne yivi' te koyo' ña nuu' kuachi. ¹⁴ Süu' jaan' ndii ña kiji', ña ndioo' ini' mii' ña, nduu' ña xito' kua'a' ña'a', te xiku'un' ña nuu' kuachi. ¹⁵ Te xa'a' a ña kiji' ndioo' ini' ña ndii, xaa' ña kuachi. Te kii' xaa' te xaa' ña kuachi jaan' ndii, kuyi' xachi' ña nuu' Ndiosí xa'a' a jaan'.

¹⁶ Ne kua'a' ñani ta'an' i, kuni' xa'an' xiin' mii' ndo'. ¹⁷ Kuachi ndii Ndiosí taxi' sakuu' ña va'a', te sakuu' ña ndoo' kuaxi' mii' ndu'u' a ndivi', te suvi' tu a nduu' ña ni' xa'a' sakuu' ña yi'é ndiee' ndivi'. Te Ndiosí ndii, koo' kivi' namá a ndee naa' xaa' ña yi'é ndiee' ndivi' jaan', ni' ndee namá tu a ndee naa' xaa' kunda'vi' ña jaan'. ¹⁸ Te xa'a' a ña kuni' mii' a, ni' satuvi' a yoo' xiin' tu'un' a, ña ndixa, te kunduu' e' si'e' a, ne nuu' nuu' sakuu' ña ni' xa'a' a.

Na kuni' so'o' e' tu'un' Ndiosí, te saq tu e' ña ka'an' a

19 Ne kua'a, ñañi ta'an' i, xa'a' a jaan' na kuní a ña koq tu'va sakuu' e' te kuní so'q e' ña ka'an inga ne yivi', te ndiatu' e' xiin' ña ka'an e', te nasaq' yachi tu' e'.
 20 Kuachí ndii, ña kui'e ne yivi' ndii, táxi' a sachuun' ndaku ña saq kuní Ndiosí. 21 Ña jaan' na kuii' naqoo ndo' sakuu' ña xe'na', xiin' sakuu' ña ña'a ña yoo va nuu' kivi' ñuu' ndo'. Te natjin maso ndo' tu'un ña ni chí'i Ndiosí nimá ndo', sakan' ña ña jaan' kumi' ndíee' te sakahú a ndo'ó.

22 Ndisu künj xa'an' xiin' mji' ndo', süu' kuní so'q kuíti' ndo' tu'un jaan'. Süu' jaan' ndii, kuní a saq tu' ndo' ña ka'an a. 23 Kuachí ndii, ne xini so'q kuíti' tu'un jaan', te xaa' ña ña ka'an a ndii, nduu' ña ndee' naa jin ne xito' ndíaa ndi' nuu' ña nuu' yuu' peko. 24 Te kij' ndi' koto ndíaa xiin' mji' ña, te kua'an ña ndii, jin kanj' va te nandosó' ña saq kaa' nuu' ña. 25 Ndisu ne xini so'q tu'un ndei' Ndiosí, te xito' ndi' ña ña ka'an a xiin' ña, te ndikún kixin' ña a, te nandosó' ña a ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí, te xaa' ña a. Sakan' ña tu'un ndei' jaan' ndii, jin ña va'a ndi' nduu' a, te sandoó ndiká a yoo' nuu' kuachí e'.

26 Te naa' yoo ka' tuu ña nduu' ña ne xaa' xna'a ña kuní Ndiosí, ndisu xito' ña saq koq yu'u' ña ndii, xini xa'an' xiin' mji' ña, te ndíaa ya'vi' ña xaa' ña jaan' nuu' a. 27 Sakan' ña ña ndoo xiin' ña ndaku nuu' yuva' e' Ndiosí, ña xtanj a saq e' ndii, ña yo'q' nduu' a: ña koto e' ne kuachí' nda'vi, te sakan' tu' ña'a' kuaan' kij' ndo' ña, te koto xiin' mji' e' nuu' kuachí ña yoo jin yivi'.

2

Vä'a naqaxin e' ne yivi'

1 Ñañi ta'an' i, xa'a' a ña inji e' xini e' xto'q e' Jesucristo, ña ka'nu' koo' chukuu' ndii, kuní a ña jin kachi tjin manj' e' ndee ka

nuu' ne yivi'. 2 Saq e' kuenta ndii, ndi'vi jin te vika' ni'nu' toto va'a, te ñu'u' tu' jin kaxun nda'a' va'a nuu' nda'a' ra, mii' nakayá ndo', te ndi'vi tu' jin te nda'vi kuu' ni'nu' toto yata' ikan'. 3 Te koto'ni ndo' nuu' te vika' jaan', te ka'an ndo' xiin' ra ndii: "Ña'a yatjn yo'o' kundu'u' un', tákui'e", kachí ndo'. Te ka'an tu' ndo' xiin' te nda'vi kuu' jaan' ndii: "Ndee kaa' kujin ndichí yo'ó, uun ñu'u' mii' ita' xa'a' i yo'o' kundu'u' un'", kachí ndo' xiin' te jaan'. Naa' sakan' nduu' a ndii, 4 xa' jin kachi tjin manj' ndo' ne yivi' kij' xaa' ndo' sakan', te nduu' ndo' ndee' naa te xa'nú kuachí, te xachuun' ndaku.

5 Ne kua'a ñañi ta'an' i, chuun xa'a' va' ndo' ña ka'an i xiin' ndo' vitjn: ¿Náá xini ndo' ña ni naqaxin Ndiosí ne nda'vi kuu' jin yivi' yo'o' te inji va' ña kuní ña'a' ña? Te kij' xaa' ña sakan' ndii, ndee' naa vika' ña nuu' a xa'a' a ña natiin' ña ña ka'ndíaa chuun' a nimá ña saq ni taxi a kuento a nuu' ne ndanj ña'a'. 6 Ndisu ndo'ó ndii, mji' kuu' ndo' xiin' ne nda'vi kuu' jaan'. ¿Saq tu' xini ndo' ña ne vika' jaan' nduu' ne mji' kuu' xiin' ndo', te suvi' tu' ña nduu' ne tiin' kuachí siki' ndo'ó, te kua'an ña xiin' ndo' ndee' vi'e mii' xa'nú te yivi' kuachí? 7 ¿Saq tu' xini ndo' ña suvi' tu' ña nduu' ne kanja'a xa'a' kivi' ndatun' xto'q e', ña inji e' xini e'?

8 Ka'an tu'un ndei' ka'nu' ka mii' yoso' a nuu' tutu' Ndiosí ndii: "Kundanj ndo' ne yivi' xiin' ndo' ndee' naa ndanj xiin' mii' mji' ndo'." Sakan' yoso' a. Naa' ndíaa xna'a saxinú ndo' ña jaan' ndii, va'a xaa' ndo'. 9 Ndisu na jin kachi tjin manj' ndo' ne yivi' ndii, xa' ni xaa' ndo' kuachí xa'a' a ña ni xka'ndíaa ndoso' ndo' ña ka'an tu'un ndei' jaan', te xa' ne ndiso' kuachí nduu' ndo' nuu' a. 10 Kuachí ndii yoo ka' saxinú sakuu' tu'un ndei' jaan', ndisu xka'ndíaa ndoso' ña jin yu'u' kuíti'

a ndii, kumi' kuächj nja nuu' Ndiosí xa'a' sakuu' a. ¹¹ Kuächj ndii, süv' Ndiosí jaan' n' ka'an ndii: "Kümi' ün' musa ün'." Te süv' t'ü a n' ka'an ndii: "Kä'n' ün' ne yiv'". n' kachj a. Na jaan' na kuii' naa' n' kumi' ndo' musa ndo', ndisu n' xa'n' ndo' iin ne yiv' ndii, xa kumi' kuächj ndo' nuu' Ndiosí xa'a' sakuu' tu'un ndei' a.

¹² Sakan' na kuii' ndo' ndii, ndatu'un' va'a ndo', te sachuun' va'a tu ndo', sakan' na xini ndo' na sana'má Ndiosí yoo' nuu' kuächj e' xiin' tu'un ndei' a, na sandoó ndiká yoo' nuu' kuächj e'.

¹³ Kuächj ndii küv'ita xachi' in' Ndiosí xa'a' yoo' ka' kii' sana'má na'a' a naa' n' küv'ita in' nja xa'a' ne yiv', sakan' na ne n' küv'ita in' xa'a' ne yiv' ndii, ketá va'a nja kii' sana'má na'a' a.

Kun' a sachuun' inga' na in' e' xini e' Ndiosí xiin' na chindie' e' ne yiv'

¹⁴ Nan' ta'an' i, ne ka'an' na in' nja xini nja Ndiosí, te xaa' nja na va'a ndii, kuasa' kuni xachi' na ka'an' nja jaan', te küv' kaku nja nuu' kuächj xiin' na ka'an' kuçt' nja na in' nja. ¹⁵ Saa e' kuenta ndii, yoo iin ne xika' ichi' Ndiosí xiin' e', tiaa, uun' na'a' nduu' nja, te kuni toto kü'nu nja, te kuni tu na kuçt'aku nja, ¹⁶ te ka'an' iin ndo'ó xiin' ne jaan' ndii: "Ndiosí na ku'un' xiin' ün', na koo' na toto ün' xiin' na tiaku ün'", kachj ndo', ndisu tax' ndo' na kuni nuu' nja ndii, koo' ndee iin na va'a n' xaa' ndo' xa'a' ne jaan' na sakan'.

¹⁷ Nii' sakan' nduu' tu a xiin' ne ka'an' kuçt' na in' nja xini Ndiosí, te xaa' nja na va'a ndii, iin na kuasa' kuni nduu' na in' nja jaan'.

¹⁸ Ndisu saa e' kuenta ndii, ka'an' yoo' ka' ndii: "Yo'ó ndii, in' ün' xini ün' Ndiosí, te yu'u ndii, xaa' i na va'a." Küv' nia'a ndo' yu'u na in' ndo' xini ndo' Ndiosí kii' koo' na va'a xaa' ndo'. Ndisu yu'u ndii, xiin' na va'a na xaa' i

küv' nia'a' i ndo'ó na in' i xini i Ndiosí.

¹⁹ Naá kandixa' ndo'ó na yoo iin ndaa' kuçt' Ndiosí? Va'a xaa' ndo'. Ndisu ndee na ndiva'a kandixa' na jaan', te yiv' va na'a' a. ²⁰ Ne küu' kaxi' nduu' ndo'ó! Xa'a' a na ka'an' kuçt' ndo' na in' ndo' xini ndo' Ndiosí, te xaa' ndo' na va'a ndii, iin na kuasa' kuni nduu' na in' jaan'.

²¹ Xa xini ndo' na Abraham, te xii' yata' e' ndii, n' ka'an' Ndiosí na te ndaku nimá nduu' ra nuu' a xa'a' a na n' xaa' ra kii' n' xika' ra nasoko' ra si'e' ra Isaac saa n' ka'an' chuun' a xiin' ra. ²² Te koto ndo' saa n' xachuun' inga' na in' ra xini ra Ndiosí xiin' na n' xaa' ra. Te xiin' na n' xaa' ra jaan' n' xinu na in' ra jaan'. ²³ Xa'a' a jaan' na n' xinu na yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an' a ndii: "N' in' Abraham n' xini ra Ndiosí, te n' ka'an' a na te xachuun' ndaku nduu' ra nuu' a." Sakan' yoso' a. Te n' ka'an' tu a na te xini ta'an' xiin' a nduu' ra.

²⁴ Na jaan' na kuii' xini e' ndii, süu' xa'a' a na ka'an' kuçt' ne yiv' na in' nja xini nja Ndiosí, te nduu' nja ne xachuun' ndaku nuu' a. Süu' jaan' ndii xa'a' a na xaa' tu nja na va'a nduu' nja ne xachuun' ndaku nuu' a.

²⁵ Te xa xini tu ndo' saa n' xka'ndja a xiin' Rahab, na n' xiko' xiin' mii' mii'. Ndee na' jaan' n' ka'an' Ndiosí na na' xachuun' ndaku nduu' a nuu' a xa'a' a na n' nat'in va'a a te Israel, te kuan koto maña nuu' a, te n' t'iv' na'a' a' inga' ichi', te n' kaku ra.

²⁶ Sakan' na kuii' iin nuu' nde'j kii' koo' ka' nimá a ndii, xa n' xii' a, nii' sakan' tu yoo' na in' e' naa' koo' na va'a xaa' e'.

3

Koto e' yu'u' e' kii' ndatu'un' e'

¹ Nan' ta'an' i, na nduku' kua'a' va' ndo'ó na kunduu' ndo' ne sania'a', sakan' na xini e' ndii,

ndíee' ka nakan Ndiosí kuenta nuu' ndu'u, ne sania'á, te sakan' ne xini so'ó ña jaan'. ² Sakuu' e' ndii, ki'in' va ichi' xaa' e' ña va'a. Ndisu naa' yoo jin ne yivi', ne kōo' kivi' xaa' ña jaan' xiin' ña ka'án nja ndii, ne yivi' va'a xachi' nduu' nja, te kuví ndiko' ni'i' xiin' mji' tu nja nuu' kuachi'.

³ Ndee naa xaa' tu e' kij' chika'ni' e' kaá yu'u' kuei, te saa ri' ña kuní e' ndii, kuví ndjiko ni'i' e' ri', te ku'un ri' mii' ka kuní e'. ⁴ Koto tu ndo' saa xaa' tundoo', tee' ndee na'nu' xava'a tun' jaan', te ndíee' va xika' tachi' ndii, xiin' jin tun' lulu ku'ti' kuví satuvi' te yivi' nu', te kua'an nu' mji' ka kuní ra'. ⁵ Sakan' tu xaa' yaa' e' ndii, jin ña lulu kuenta ñu'u' nde'i e' nduu' a, ndisu kumi' a ndíee' te ka'án nju a xa'a' ña na'nu' ya'a. Te nduu' a ndee naa jin ñu'u' tlikin', ña kuví ka'mi kua'a' xava'a xiki' na'nu'. ⁶ Te sakan' tu yaa' e' ndii, ndee naa ñu'u' nduu' a. Te jin xaan' mii' ñu'u' chitu' vi' ña nja'a nduu' tu a. Te jin tu'un' ñu'u' nde'i e', ña kuví sativi' kanii' e', nduu' a, te ndee kij' tui e' xiin' ndee skachi' kuví e' ndii, kuví sativi' a yoo', sakan' ña ndee naa ñu'u, ña kuaxi vi'e ndiaya', nduu' a.

⁷ Ndixa nduu' a ndii, chuun va ne yivi' samaso nja sakuu' nuu' kiti' iku', naa kuu' ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' saa, xiin' ti' kafuu' tixin, xiin' ti' ñu'u' mjni' ka'nu'. ⁸ Ndisu ndee jin e' kuví samaso yaa' e'. Sakan' ña jin ña nja'a nduu' a, te kuví ndjiko' ni'i' ña'a' e'. Te xiin' yaa' e' jaan' ka'án e' kuento xatu, ña satuxu'vi ne yivi'. ⁹ Te xiin' yaa' e' jaan' tu xaka'nu' e' Ndiosí, yuva' e', te xiin' ña jaan' tu sanacha'an' e' ne yivi', ne ni xa'a Ndiosí saa kuu' mji' a. ¹⁰ Xiin' yu'u' e' ka'án va'a e' xa'a' ne yivi' te xiin' ña jaan' tu sanacha'an' ña'a' e'. Nani ta'an' i, xata'an saa e' sakan'. ¹¹ Sakan' ña jin xaan' mii' kieve' tikui ndii,

kuvi kieve' tikui va'a xiin' tikui uva. ¹² Nani ta'an' i, sakan' tu itun' higo ndii, kuví kuun nduu' olivo nda'a' nu', ni ndee kuví tu kuun nduu' higo nda'a' yo'ó' uva, sakan' na kuii' ni ndee kuví tu kieve' tikui va'a mii' kieve' tikui uva.

Yoo uvi nuu' ña xini tuni

¹³ Naa' ka'ni sava ndo'ó ne xini tuni ndii, na nia'a ndo' ña jaan' xiin' ña va'a ña xaa' ndo', xiin' ña maso kuu' ndo', ña taxi' ña xini tuni ndo' jaan'. ¹⁴ Ndisu naa' ndasi' va nuu' ndo' xini ndo' ne yivi', te kuni nakuita tu ndo' xiin' nja ndii, kōo' ndee jin xa'a' ña ka'an nju ndo', te xini xa'an' ndo' xa'a' ña ndixa. ¹⁵ Ña xini tuni ña kumi' ndo' jaan' ndii, süu' Ndiosí taxi' a, süu' jaan' ndii ña xini tuni, ña yoo jin yivi' ku'ti' nduu' a, ña ni nata'vi' xini' ne yivi', ña taxi' ña ndiva'a. ¹⁶ Kuachi ndii mii' yoo ne ndasi' nuu' xini nja ne yivi', te kuni nakuita tu nja xiin' inga ne yivi' ndii, ndíee' maní nja, te xaa' nja sakuu' nuu' ña nja'a. ¹⁷ Ndisu yoo', ne kumi' ña xini tuni ña taxi' Ndiosí jaan' ndii, xika' ndoo e' nuu' ichi' a, te sakan' tu ndíee' maní' e', te va'a nimá e' xini e' ne yivi', te nda'vi kuu' e' xiin' ne yivi', te kuvita ini e' xa'a' ne yivi', te sakan' tu xaa' e' kua'a' ña va'a, te nakaxin tu e' ne yivi', te nduu' tu e' ne uvi nimá. ¹⁸ Sakan' ña ne nduku' ña ndíee' maní' ne yivi' ndii, xika' maní' nja jin yivi', te natijn nja ña xaa' ne yivi' ña kuní Ndiosí.

4

Na ndioo' ini e' xa'a' ña'a ña yoo jin yivi'

¹ ¿Náá xini ndo' mii' kuaxi tun kui'e xiin' ñu'u' ña yoo tein ndo'? Süu ña kiji ndioo' ini mji' ndo' jaan' sakaku' ña kunta'an' nimá ndo' xiin' ña va'a ña kuní a saa ndo'. ² Ndioo' ini ndo' xa'a' ña'a,

te kōo' a natiin' ndo'. Xa'ni' ndo' ne yivi', te kundieni ka ndo' ña ndasi' va nuu' ndo' xini ña' a' ndo', ndisu kōo' a natiin' ndo'. Xa'a tu ndo' tun kui'e xiin' ñu'u, ndisu kōo' ña'a natiin' ndo', sakan' ña xikán ndo' a nuu' Ndiosí. ³ Te kij' xikán ndo' a nuu' a ndii, kōo' a natiin' ndo' sakan' ña xikán va'a ndo' a saa kuni Ndiosí. Süu' jaan' ndii xikán ndo' a te kusiki' saka ndo' a mii' yoo ña sii' nuu' ndo'.

⁴ Ndo'ó, ne xa'ni' ndoso' Ndiosí ndee naa ne kumi' musa ndii, ¿ñáá xini' ndo' ña ne xtaní va saa ña nduu' kuenta iin yivi' ndii, nanduu' nja ne ni ta'an' va'a ka xiin' Ndiosí? Sakan' na kuii' yoo ka xtaní saa ña nduu' kuenta iin yivi' ndii, ni ta'an' va'a ka nja xiin' Ndiosí. ⁵ ¿Ñáá xanini ndo' ña yoso' saka ña ka'an nuu' tutu Ndiosí ndii: "Kuiñu va Espiritu Ndiosí, ña ni taxí a naá nimá e', xini a yoo'?" Sakan' yoso' a. ⁶ Ndisu chindiee' kua'a' ka Ndiosí yoo' naa yoso' a nuu' tutu a mii' ka'an a ndii: "Táxi Ndiosí ña keta va'a ne ñuñu', ndisu chindiee' a ne nda'vi kuu' nimá." Sakan' yoso' a. ⁷ Sakan' na kuii' taxí ndo' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nuu' ndo', te táxi ndo' ña keta va'a ña ndjva'a xiin' ndo', te kuxioo' a nuu' ndo'. ⁸ Ndasayatin ndo' nimá ndo' nuu' Ndiosí te kuyatin tu a jaan' nuu' ndo'. Ndo'ó, ne ndiso' kuachí ndii, naqoo ndo' a, te ndundoqo nimá ndo', sakan' ña ne uvi' nimá nduu' ndo'. ⁹ Xa'a' a jaan' na na kusuchi' u'vi' iní ndo', te kuaku ndo', te tana ndii va ndo' xa'a' kuachí ndo'. Na nanduu' ña ni xaku ndo' ña kuaku u'vi' ndo', te ña sii' ni xini' ndo' ndii, na nanduu' a ña kusuchi' va iní ndo'. ¹⁰ Na sanuu' xiin' mii' mii' ndo' nuu' xto'o' e' Ndiosí, te kji'n ka'nu' a ndo'ó.

Natava' e' kuenta kuu' ta'an' e'

¹¹ Ñani ta'an' i, kani'a'a xiin' ta'an' ndo'. Sakan' ña naa' kani'a'a ndo' xa'a' ne yivi', uun

naa' natava' ndo' kuenta kuu' ne jaan' ndii, kani'a'a tu ndo' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí, te natava' tu ndo' kuenta kuu' tu'un ndei' a jaan'. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, süu' te saxinú tu'un ndei' jaan' nduu' ndo', süu' jaan' ndii te xa'nú kuachí sananduu' xiin' mii' ndo'. ¹² Kuachí ndii Ndiosí kujti' nduu' ña xa'a tu'un ndei' jaan', te suvi' tu a nduu' ña xa'nú kuachí e'. Te ña jaan' kumi' ña ndiee' te sakakú a yoo' nuu' kuachí e', uun katun' a yoo'. Ndisu ndo'ó ndii, ¿yoo' nduu' ndo', tuu ndo', na natava' ndo' kuenta kuu' inga ne yivi'?

Va'a ka'an ñuñu' e' xa'a' kivi' tiaan

¹³ Chuun xa'a' va ndo'ó vitin, ne ka'an ndii: "Vitin, uun tiaan ku'un e' iin ñuu, te kundiee e' ikan' iin kuiya, te xiko' e' ña'a, te kanando e' xu'un'." Sakan' kachi ndo'. ¹⁴ Ndisu xini' ndo' saa saa a xiin' kivi' ñuu ndo' tiaan. Kuachí ndii, kivi' ñuu e' ndii, nduu' a ndee naa viko' nu'u', ña yoo iin kaní, te ndi'j tukuu' a so'o. ¹⁵ Kuni' a ña va'a ka ka'an ndo' ndii: "Naa' kuni xto'o' e' ndii, kutjaku e', te saa e' ña yo'o', uun ña jaan'." Sakan' kuni' a ka'an ndo'. ¹⁶ Ndisu ndo'ó ndii, ka'an ñuñu' ndo'. Te sakuu' ña ñuñu' naa ña jaan' ndii, ña nja'a nduu' a. ¹⁷ Sakan' na kuii' ne xini' saa ña va'a, te xaa' nja' a ndii, kuachí xaa' nja' nuu' Ndiosí.

5

Vitin ka'an Santiago xa'a' ña kundo'o ne vika' nja'a

¹ Ndo'ó, ne vika' ndii, chuun xa'a' va ndo' ña ka'an i vitin, sakan' ña xa' kuyatin' kuii' ña kundo'o ndo'. Sakan' na xa'a' ndo' kuaku ndo' te ndei' ndo'. ² Sakan' ña ña vika' ndo' ndii, te'í a, te toto ndo' ndii, xaxi' kuxi' a. ³ Te oro ndo' xiin' plata ndo' ndii, kuxi' a. Te kuxi' ña vika' ndo' jaan' kundo'u ña tjin kuachí ndo'ó nuu'

Ndiosí, te kunduú a ndee naa ñu'u kiji' xa'mi' a ña'a. Ndisu taxa'a te taxa'a ka ndo' ña vika' jaan' tee' ndee xa kuyatin' kivi' so'q' ndi'i'. ⁴ Kuni so'q' ndo' ña ka'an kuachi te tatu ndo' nuu' ndo', te ni nakaya ña savi' ndo', sakan' ña ni chavi' ña'a' ndo'. Te xto'o e' Ndiosi ka'nu' koo' chukuu' ndii, xa ni xini so'q' a ña ka'an kuachi te jaan'. ⁵ Ndo'o ndii, sii' xika' ndo' iin yivi' yo'o', te sasana' xiin' mii' ndo'. Te sanda'ni ndo' nimá ndo' xiin' sakuu' ña kuni ndo'. Xa'a' a jaan' na ni kuxa'an ndo' ndee naa kiti', ti' xito' kuxi ne yivi', te xa ni xaa kivi' ña kivi ri'. ⁶ Te ni katun' ndo' ne yivi', ne koo' kuachi, te ni xa'ni' ña'a' ndo' tee' ndee ni kivi ndoni' nda'a' nia te naka'an nia xa'a' nia.

Kundiëni e' ndee xaa kivi' ña nandiko' xto'o e'

⁷ Ñani ta'an' i, kuie kuu ini ndo' ndee xaa kivi' ña nandiko' xto'o e'. Koto ndo' saa kuie kuu ini te xachuun' xa'a' ku'u ndee nakuxa ña savi'. Te jaan' ndii, kuie kuu ini ra ndiatu' ra savi' ña kuu nuu' xiin' savi' ña kuu ndi'i' ndoso'. ⁸ Nii' sakan' tu kuni a ña kuie kuu tu ini ndo'o, te kuita ni' ndo' nuu' ichi' Ndiosi ndee xaa kivi' jaan'. Kuachi ndii xa kuyatin' xaa kivi' ña nandiko' xto'o e' jaan'.

⁹ Ñani ta'an' i, kuchi ta'an' ndo', saa' iin kiji' katun' ndo' xa'a' ña jaan'. Sakan' ña xa kuyatin' kuu kivi' ña nandiko' ña xa'nu' kuachi. ¹⁰ Ñani ta'an' i, naka'an' ndo' saa ni kundiëni te ni ka'an tiaku' tu'un xto'o e' Ndiosi xiin' ña ndiee' a. Te jaan' ndii, kuie ni kuu tu ini ra kiji' ni sando'o' ña'a' ne yivi', nii' sakan' tu kuni a kundiëni ndo'o, te kuie kuu tu ini ndo'. ¹¹ Ña ndixa nduu' a ndii, ka'an e' ña sañu'u' va Ndiosi ne ni kundiëni nuu' tundo'o'. Te ni xini so'q' ndo' saa ni kundiëni Job nuu' tundo'o', ña kuie ni kuu ini ra. Te xini

tu ndo' saa ni sañu'u' va ña'a' xto'o e' Ndiosi so'q' ndi'i', sakan' ña kuvita va ini a xa'a' e', te yoo ka'nu' va tu ini a xa'a' e'.

¹² Ñani ta'an' i, ña ka'nu' ka nduu' a ña iin ndiaa ndo' kivi' Ndiosi kiji' taxi' ndo' kuento ndo'. Ni ndee iin ndiaa tu ndo' ndivi'. Te sakan' tu iin ndiaa ndo' ñu'u' iin yivi'. Te iin ndiaa ndo' ndee iin nuu' tuku ña'a' kiji' taxi' ndo' kuento ndo' jaan'. Süu' jaan' ndii kiji' ka'an ndo' "uun" ndii, ña jaan' kuiti' ka'an ndo'. Te kiji' ka'an ndo' "ü'un" ndii, ña jaan' kuiti' tu ka'an ndo'. Sakan' saa ndo', saa' iin kiji' katun' Ndiosi ndo'o xa'a' ña jaan'.

Ka'an e' xiin' Ndiosi xa'a' ne kuni kivi

¹³ Naa' yoo sava ndo'o, ne ndo'o' ndii, na ka'an nia xiin' Ndiosi. Naa' yoo sava ne va'a va kuni tein ndo' ndii, na kata nia yaa Ndiosi. ¹⁴ Naa' yoo sava ne kuni kivi tein ndo' ndii, na kana nia te xixa, te xito' ne nakaya xa'a' Ndiosi, te ka'an ra xiin' a xa'a' nia, te xiin' ña ndiee' xto'o e' kakin ña'a' ra xa'an oliva. ¹⁵ Te kiji' ini e', te ka'an e' xiin' Ndiosi xa'a' nia ndii, nda'a ne kuni kivi jaan' saa xto'o e', te ndokoq nia. Te naa' ni xaa nia kuachi ndii, koo ka'nu' ini a xa'a' nia. ¹⁶ Sakan' na kuu' na'ma ndo' kuachi ndo' nuu' ta'an' ndo', te ka'an ndo' xiin' Ndiosi xa'a' ta'an' ndo', te nda'a ndo'. Te kiji' iin ne xachuun' ndaku nuu' Ndiosi ka'an xiin' a ndii, chindiee' kua'a' ña ka'an ne jaan'. ¹⁷ Naa kuu' Elias ndii, iin te yivi' naa yoo' tu ni nduu te jaan'. Te kiji' ni ka'an, te ni ka'an ra xiin' Ndiosi ña kuu savi' ndii, ni kuu xna'a a uni kuiya yoso' sava. ¹⁸ Ni ya'a, te ni ka'an tukuu ra xiin' Ndiosi ña kuu tukuu savi'. Te ni kuu a, te ni yoo ña savi'.

Sanandiko' e' ne yivi' nuu' ña ndixa xa'a' Ndiosi

¹⁹ Ñañi ta'an' i, naa' iin ndo'ó
 sanako' xiin' mji' nuu' ña ndixa
 ña kandixa' e', te sanandiko' inga
 ne ta'an' e' ndo'ó nuu' ña ndixa
 jaan' ndii, ²⁰ kuni i ña kundani
 ndo' ña yoo ka sanandiko' ne
 xaa' kuachi jaan' nuu' ichi' Ndiosi
 ndii, sakaku' ña'a' nia nuu' vi'e
 ña ndiva'a. Te koo ka'nu' ini
 Ndiosi xa'a' sakuu' kuachi ne ni
 xaa' kua'a' xava'a' kuachi jaan'.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Pedro kua'an nda'a' ne ni nakaxin Ndiosí

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pedro, te Jesucristo ni tjanu' yu'u sania'a i ichi' a. Ti'vi' i cha'an' ndo'ó, ne ndee' tukú xaan', ne ni xitja i'nu nuu' ñu'u' ña nani' Ponto, xiin' ñu'u' Galacia, xiin' ñu'u' Capadocia, xiin' ñu'u' Asia, xiin' ñu'u' Bitinia. ² Te yuva' e' Ndiosí ndii, ni nakaxin a ndo'ó saa nii' ni chituní a ndee xta'an' te ndasanduú Espiritu Santo ndo'ó kuenta Ndiosí, te kandixa' ña'a' ndo', te xiin' níi' Jesucristo kunduu' ndo' ne ndoo nimá. Te i'in kivi' kua'an na sañu'u' na Ndiosí ndo'ó, te na taxí ya'a tu a ña manj' koo xiin' ndo'.

Ni taxí Ndiosí ña ndiatu' inji e' ña kundije e' xiin' a naá kivi'

³ Ka'nu' va ña nduu' Ndiosí, yuva' xto'ó e' Jesucristo. Te xa'a' a ña kuvita xava'a inji a xa'a' e' ndii, ni kaku e' tukú ichi' ni xaa a, te ni natjin e' ña ndiatu' inji ndituni e' xa'a' ña ni natjaku Jesucristo. ⁴ Te natjin e' ña koo' kivi' te'í, te koo' kivi' tu tiví' a, te sakan' tu koo' kivi' ndi'i' ña ndatun' a ña yoo tu'va xa'a' e' xaa' Ndiosí ndivi'. ⁵ Te xiin' ña ndije' Ndiosí xito' a ndo'ó xa'a' a ña inji ndo' xini ña'a' ndo' ndee xaa ña natjin ndo' ña sakakú xachi' a ndo'ó, ña xa yoo tu'va natjin ndo', te nia'a ña'a' a ndee kivi' so'ó ndi'i'. ⁶ Xa'a' a jaan' na na va'a va kuni' ndo' tee' ndee ndo'ó kua'a' ndo' ndee vitin ki'in' nuu' tundo'ó iin kani'. ⁷ Sakan' ña xiin' tundo'ó jaan' nia'a ndo' ña ndee naa oro vi' nduu' ña inji ndo' jaan'. Sakan' ña oro ndii, tee' ndee ña ndoñu'u' nduu' a ndii, saxka'ndiá te yivi' a

nuu' ñu'u' te kuni' ra naa' oro ndi'i' xna'a nduu' a. Te ña inji ndo'ó jaan' ndii, ndiaa ya'vi' ya'a ka a te sakan' oro, te naa' kiee va'a a nuu' tundo'ó' ndii, xata'an natjin ndo' ña ndatun' xiin' ña tiin' ka'nu' xiin' ña va'a saa Jesucristo kij' nandiko' a. ⁸ Tee' ndee ni xini nduchi' nuu' ndo' a ndii, ndani ña'a' ndo'. Tee' ndee küvi kuni' ña'a' ndo' vitin ndii, inji ndo' xini ña'a' ndo'. Te va'a xava'a kuni ndo', te ndee küvi ka'an ndi'i' ndo' saa kuni ndo'. ⁹ Sakan' ña natjin ndo' ña va'a xa'a' a ña inji ndo' jaan', te ña jaan' nduu' ña kaku nimá ndo' nuu' kuachj' ndo'.

¹⁰ Te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, ni ka'an ra ña ndani mji' Ndiosí ndo'ó, sakan' ña ni sakuaan ndi'i' ra, te ni xika tu ra kundani ra saa ña Ndiosí te sakakú a yoo'. ¹¹ Te ni xika tu ra kuni' ra amaa koo ña jaan' xiin' saa xka'ndia a, sakan' ña Espiritu mji' Cristo ni naa nimá ra, te ni nia'a ña'a' a xa'a' ña jaan', te ni sakuni' ña'a' a ndee ña kuni' ka koo ña kundo'ó Cristo, ña kixin sakakú yoo', xiin' xa'a' ña ndatun' xava'a, ña natjin a kij' ndi'i' kundo'ó a tundo'ó' jaan'. ¹² Te ni sakuni' a te jaan' ña süu' xa'a' ña va'a mji' ra ni ka'an ra ña jaan', süu' jaan' ndii xa'a' ña va'a yoo' ni ka'an ra a. Te ña jaan' nduu' tu ña ni ka'an te yivi', te ni ka'an ndoso' tu'un va'a nuu' ndo' xiin' ña ndije' Espiritu Santo, ña ni tjanu' Ndiosí ndee ndivi'. Te ndee sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí ndii, kuni kuni' a ña jaan'.

Kaka ndoo e' xiin' sakuu' ña xaa' e' ndee naa xaa' mji' Ndiosí

¹³ Sakan' na kiii' koo tu'va ndo' xiin' ña xanini ndo', te koo ñu'u' inji va ndo', te kundiatu ndi'i' tu inji ndo' xa'a' a ña ndani mji' Ndiosí ndo'ó kij' kixin tukuu' Jesucristo. ¹⁴ Ndee naa xaa' si'e, ña saxinú nja ña ka'an yuva' si'i' nja ndii, nii' sakan' tu kuni' a saxinú ndo'ó

ña ka'án Ndiosí, ña kaka ka ndo' saq ni xika ndo' kij' tia'an kundani ndo' xa'a' Ndiosí. ¹⁵ Süu' jaan' ndii kaka ndo' ndo' xiin' sakuu' ña xaa' ndo' nde' naa xaa' mii' Ndiosí, ña ni kana yoo', sakan' ña ña jaan' ndii, ña ndo' nduu' a. ¹⁶ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Kaka ndo' ndo', sakan' ña ña ndo' nduu' yu'u'", kachi a.

¹⁷ Sakan' na kui' naa' nakuni ndo'ó ña Ndiosí nduu' yuva' ndo' ndii, kuni a kaka ndo' tiin' ka'nu' ña'a' ndo', ña xika' nuu' ndo' jin yivi' yo'o', sakan' ña ña jaan' nduu' ña sana'má ndaku yoo' xa'a' ña xaa' jin e', te nakaxin a ne yivi'. ¹⁸ Te xini kaxi' ndo' saq ni sando' ndika Ndiosí yoo' nuu' ña ni xika saka e' saq ni say'a ne xii' yata' e' nuu' e'. Süu' ni xaa a sakan' xiin' ña ndo'nu'u' naa ña nduu' oro, uun plata. ¹⁹ Süu' jaan' ndii xiin' ña ndatun' xava'a ña nduu' ní' Cristo, ña ni xitja xa'a' kuachi e', ni xaa Ndiosí ña jaan'. Sakan' ña Cristo jaan' ni nduu' nde' naa mbe'e, ti' nasoko' ne yivi' nuu' Ndiosí, ti' ndatun' va, te kuasa' kui'e ri' nde' sie. ²⁰ Te xa ni chituni Ndiosí nde' kij' tia'an ku'a'a jin yivi' ña Cristo jaan' saq chuun jaan'. Ndisu vitin, ña xa kua'an ndi'i' kivi' ndii, ni satuvi ña'a' a xa'a' ña va'a yoo'. ²¹ Te xa'a' a ña ni xaa Cristo, jin ndo'ó xini ndo' Ndiosí, sakan' ña ni sanatiaku ña'a' a, te ni kijin ka'nu' ña'a' a ndivi', sakan' te jin ndo' kunj ndo' Ndiosí, te xa'a' ña jaan' ku'iti' kundiatu jin ndo'.

²² Te vitin, ña xa ni ndasando' Ndiosí nimá ndo' xa'a' a ña ni kandi'xa' ndo' ña ndixa xa'a' Jesús ni xaa Espiritu, te kundani ta'an' ndo' xiin' jin kani' nimá ndo' ndii, na kundani ta'an' ndo' xiin' ña ndo' nimá ndo'. ²³ Kuachi ndii xa ni kaku ndo'ó tuky ichi', te süu' ni kaku ndo' naa ni xaa kij' ni sakaku' si'i' ndo' ndo'ó. Süu' jaan' ndii ni kaku ndo', te kutiaku

xachi' ndo' saq tu'un Ndiosí. Te tu'un jaan' ndii, ña yoo tiaku nduu' a, te koo' kivi' ndo'nu'u' a. ²⁴ Xa'a' a jaan' na yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: Ne yivi' ndii, nde' naa ku'u' nduu' nja.

Te nde' naa ita ku'u' jaan' nduu' ña ka'nu' nja.

Te ku'u' jaan' ndii, ichi a, te koyó tu ita a.

²⁵ Ndisu tu'un xto' e' Ndiosí ndii, koo' kivi' ndo'nu'u' a.

Sakan' yoso' a. Te ña yoso' jaan' nduu' tu'un va'a, ña ka'án xa'a' Jesús, ña ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo'.

2

¹ Xa'a' a jaan' na nakoo ndo' sakuu' ña kiji yoo ini ndo', te nakoo tu ndo' sakuu' ña xini xa'an', xiin' ña xasuvi' xiin' mii', xiin' ña ndasi' nuu' ndo', xiin' sakuu' ña kani'a ndo' xa'a' ne yivi'. ² Saq nii' xaa' ña kua'nu'u, ña xikan va ini a xa'a' lechin si'i' a ndii, nii' sakan' tu kakan va ini ndo'ó xa'a' ña ndixa, ña taxi' Ndiosí, te xiin' ña jaan' ku'nu ndo' ña ndiatu' ndo' kivi' ña sakaku' Ndiosí ndo'ó, ³ sakan' ña xa ni xito ndo' ña va'a va kuu' xto' e'.

Cristo nduu' nde' naa yuu' xa'a' vi'e

⁴ Te kuyatin ndo' nuu' Jesu-cristo, ña nduu' nde' naa jin yuu', ña tiaku, te yuu' jaan' ndii, ni nakoo te yivi' a, ndisu Ndiosí ndii, ni nakaxin ña'a' a te nduu' a jin yuu' ndatun' va. ⁵ Sakan' tu ndo'ó ndii, nde' naa yuu' tiaku nduu' ndo'. Te xa'a' Ndiosí jin vi'e a xiin' ndo' te kunduu' ndo' jin ti'vi' sutu nditja mii' a, te nasoko' ndo' ña xtani va Ndiosí, ña natiin' a xa'a' ña ni xaa Jesucristo. ⁶ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: Koto ndo', chindu'u' i jin yuu', ña kua'an xiki' vi'e, ñuu' Sión.

Tę yuü' jaan' ndii, yuü' kuu' nuu' nduu' a,
te ni naqaxin ña'a' i te nduu' a jin
yuü' ndatun' va,

te yoo ka ini xini ña jaan' ndii,
koo' kivi' saka'an' xiin' mii'
ña.

Sakan' yoso' a. ⁷ Te ña nduu' ndee
naa yuü' jaan' ndii, ña ndatun'
nduu' a nuu' ndo'ó, ne ini xini
ña'a'. Ndisu nuu' ne ini xini ña'a'
ndii, nduu' a ndee naa yoso' a
nuu' tutu Ndiosí ndii:

Yuü', ña ni naqoo te xa'a vi'e ndii,
yuü' nuu' ña tiin' xa'a' vi'e ni
nanduü a.

⁸ Te yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí
ndii:

Xiin' yuü' jaan' kaki'i ne jaan',
te ña jaan' saa sakan' te xaa ña
ñu'u'.

Sakan' yoso' a. Sakan' ndo'o' ña
xa'a' a ña kändixa' ña ña yoso'
nuu' tutu Ndiosí, te xa ña jaan'
chituní Ndiosí kundoo' ña.

Ne ñuu Ndiosí nduu' yoo'

⁹ Ndisu ndo'ó ndii, ne yivi',
ne xa ni naqaxin Ndiosí, nduu'
ndo', te nduu' ndo' sutu xika' nuu'
nuu' a, te xa nditja mii' kujti'
a nduu' ndo', te xa kuenta mii'
kujti' tu a nduu' ndo' te ka'an
ndoso' ndo' xa'a' chuun va'a koo'
chukuu' ña ni xaa ña ni kana
ndo'ó jaan'. Te ña jaan' ndii, ni
tava' a ndo'ó nuu' ichi' ña jin yavi,
te ni ko'ni a ndo'ó nuu' ichi' a,
ña yi'é ndatun' va. ¹⁰ Ndo'ó, ña
nuu' ndii, ndee ni nduu' ndo' jin
ti'vi', ndisu vitin ndii, ni nanduü
ndo' kuenta Ndiosí. Te sakan' tu
ni kuvita ini a xa'a' ndo' ña nuu',
ndisu vitin ndii, xa kuvita ini a
xa'a' ndo'.

¹¹ Nanj ta'an' manj' i, xa'a' a ña
nduu' ndo' ndee naa ne ndiva'a,
ne xka'ndiá kua'an jin yivi' ndii,
ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña taxj
ndo' keta va'a ña ndioo' ini jin'
ndo', ña kuun' ta'an' xiin' ña va'a
ña kuní nimá ndo'. ¹² Te va'a
kuu' ndo' tejn ne tuku', ne ini xini
Jesus, sakan' te tee' ndee kanja'a

ne jaan' xa'a' ndo' ndii, kunj ña
ña va'a ña xaa' ndo' jaan', te
saka'nu' ña Ndiosí kii' nakan' a
kuenta nuu' sakuu' ne yivi'.

*Saxinu ndo' ña ka'an sakuu' te
xa'ndia chuun'*

¹³ Te xa'a' a ña nduu' ndo'
kuenta xto'o' e' ndii, saxinu ndo'
ña ka'an sakuu' te xa'ndia chuun'
kuenta jin yivi', naa kuu' rey, te
xa'ndia chuun' ka'nu' kuu' nuu',
¹⁴ xiin' naa kuu' nda'a' xa'a' ra, te
tianu' ra sando'o' ne xaa' ña ña'a,
te tiin' ka'nu' ra ne xaa' ña va'a.
¹⁵ Kuachj ndii kuní Ndiosí ña xiin'
ña xaa' ndo' ña va'a, koo' ña kuyi
ka'an ne kuu' kaxi' xa'a' ndo'.

¹⁶ Ña jaan' na xika' ndiká ndo'
ni xaa Ndiosí, ndisu tiin' ndiaa
ndo' ña xika' ndiká ndo' jaan' te
saa ndo' ña ña'a, süu' jaan' ndii
tjin ndo' a te kaka nuu' ndo' nuu'
Ndiosí kujti'. ¹⁷ Ña jaan' na kuui'
tjin ka'nu' ndo' sakuu' ne yivi',
te kundani ndo' ne ini xini Jesús
xiin' ndo', te kuyi'vi ndo' Ndiosí,
te tjin ka'nu' ndo' rey.

*Ña kuní a saa ne ni ke'vi
xachuun' nuu' xto'o' ña kii' mii'
kuu' ra xiin' ña*

¹⁸ Ndo'ó, ne ni ke'vi xachuun'
nuu' xto'o' ndii, saxinu ndo' ña
kuní ne jaan', te tjin ka'nu' ndi'i
ña'a' ndo'. Te süu' xiin' xto'o'
ndo', ne va'a, ne vita kuu' ini
kujti' saa ndo' ña jaan', süu' jaan'
ndii saa tu ndo' a xiin' xto'o' ndo',
ne ña'a, ne mii' kuu' xiin' ndo'.

¹⁹ Kuachj ndii jin ña ndiaa ya'vi'
nduu' a nuu' Ndiosí naa' xa'a' a
ña kuni saxinu ndo' ña kuní a
kundieni ndo' ña sando'o' xto'o'
ndo' ndo'ó tee' ndee koo' jin xa'a'.

²⁰ Naa' xa'a' a ña xaa' ndo' kuachj,
te sando'o' xto'o' jaan' ndo'ó, te
kundieni kuie ndo' nuu' ña jaan'
ndii, kuasa' ndiaa ya'vi' xachi' a
jaan'. Ndisu naa' sando'o' ne jaan'
ndo'ó xa'a' a ña xaa' ndo' ña
va'a, te kundieni kuie ndo' nuu'
a ndii, jin ña ndiaa ya'vi' nduu'
a nuu' Ndiosí. ²¹ Te xa xa'a' ña

jaan' ni kaṇa Ndiosí ndo'ó, sakan' ña sakan' tu ni ndo'ó Cristo xa'a' e', te ni nia'a a yoo' saṇ kuni a kundikun e' ichi' ña ni xika a. ²² “Ña jaan' ndii, kōo' kivi' ni xaa' a kuach'i, te ni ndee ni ka'an tu a tun vixi.” ²³ Te kij' ni kanja'a ne yivi' xiin' a ndii, ni kanja'a ña jaan' xiin' nja, te kij' ni sando'o' ña'a' nja ndii, ni ka'an a ña kanj' ña'a' a, süu' jaan' ndii ni sanakua'a a sakuu' ña ndo'o' a nda'a' Ndiosí, ña sana'ma ndaku ne yivi'. ²⁴ Te mji' Cristo ni nacha'vi xiin' ñu'u' nde'i a xa'a' kuach'i e' nuu' krusin, sakan' te kunduu' e' ndee naa ne ni xi'i nuu' kuach'i jaan', te kutjaku e', te saa e' ña ndaku ña kuni Ndiosí. Te xa'a' a ña ni tuxu'vi a ni nda'a e'. ²⁵ Kuach'i ndii ni xika ndo' ndee naa mbee, ti' ni xitja i'nu. Ndisu vitin ndii, xa ni nandjiko' ndo' nuu' ña paxto e', ña xito' nimá ndo'.

3

Ña kuni a saṇ sakuu' ne yivi', ne xa ni tunda'a'

¹ Nii' sakan' tu ndo'ó, ne yoo ij' ndii, koṭo ka'nu' ndo' ra, sakan' te naa' kändixa' ra tu'un va'a ndii, kuvj' nama ra nimá ra xa'a' ña kuu' ndo' jaan', te ndee kuni a ña ka'an vi' ndo' xiin' ra ² kij' kunj' ra saṇ xika' ndoo ndo' xiin' saṇ xito' ka'nu' ña'a' ndo'. ³ Na ndasandatun' ya'a ndo' iin' ndo', naa kuu' ña kachi'i' ndo' jxi' xini' ndo', xiin' kaṇ va'a oro ña ndondia iin' ndo', xiin' toto ya'vi, ña ni'nu' ndo'. ⁴ Süu' jaan' ndii nimá ndo' ndasandatun' ndo' xiin' ña kuäsa' t'ivi', ña nduu' ña va'a nimá ndo', xiin' ña maso ndo'. Ña jaan' nduu' ña ndiaa ya'vi' xna'a nuu' Ndiosí. ⁵ Sakan' ña xta'an' ndii, sakan' ni ndasandatun' xiin' mii' ña'a', ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni inj' xini' ña'a', te ni xito' ka'nu' nja ij' nja. ⁶ Naa ni xaṇ Sara, ña ni xito' ka'nu' a' Abraham, te ni

ka'an a' ña xto'o' a' nduu' ra. Te ndo'ó ndii, ndee naa si'e' ña' jaan' nduu' ndo' naa' xaa' ndo' ña va'a, te xika' ni'vi' ndo' iin yivi'.

⁷ Te sakan' tu ndo'ó, te yoo ña si'i ndii, kundjaka ña'a' ndo' xiin' ña xini tuni, te iin ka'nu' ña'a' ndo' xa'a' a ña nduu' nja ne ij' ka. Sakan' ña saman'i' tu Ndiosí ne jaan' xiin' ndo' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i'. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, kōo' ña tjaši nuu' ndo' kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí.

Va'a ka kundoo' e' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a, te sakan' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a

⁸ Sakan' na kuu' kuni a ña kundjee man'i' xiin' ta'an' ndo', te koṭo ka'nu' inj' ndo' kunj' ta'an' ndo', te kundani' ndo' ne yivi' ndee naa ta'an' mji' ndo', te kuvjita inj' ndo' xa'a' ta'an' ndo', te va'a koṭo nimá ndo' kunj' ta'an' ndo'. ⁹ Te sanandiko' ndo' ña va'a nuu' ne yivi' xa'a' ña va'a ña xaa' nja xiin' ndo'. Te ni ndee sanandiko' ndo' ña kanja'a ne yivi' xa'a' ndo'. Süu' jaan' ndii kakan' ndo' nuu' Ndiosí te sañu'u' ña'a' a, sakan' ña ndo'ó ndii, ni kaṇa Ndiosí ndo'ó te natijn' ndo' ña sañu'u' a xa'a' a ña xaa' ndo' jaan'. ¹⁰ Kuach'i ndii yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: Yoo ka kuni kutjaku va'a, te kaṇa sii' inj' nja iin yivi' ndii, na koṭo nja yaa' nja, te kanja'a nja xa'a' ne yivi',

te na koṭo tu nja yu'u' nja, te ka'an nja tun vixi,

¹¹ te na kuxioo nja nuu' ña nja'a, te saṇ nja ña va'a.

Te na nduku' nja ña kundjee man'i' nja xiin' ne yivi',

te saṇ nja a xiin' iin kanii' nimá nja.

¹² Kuach'i ndii xito' ndoso' xto'o' e' ne xachuun' ndaku,

te xini so'o' tu a ña ka'an nja xiin' a,

ndisu xito' xi'é a ne xaa' ña nja'a. Sakan' kachi a.

¹³ Kōo' saṇ xachi' ña va'a xiin' ndo' naa' sanduxa' ndo', te saṇ

ndo' ña va'a. ¹⁴ Ndisu naa' sando'o' ne yivi' ndo'ó xa'a' ña xachuun' ndaku ndo' ndii, sañu'u' va' Ndiosí ndo'ó. Xa'a' a jaan' na küyivi' ndo' ne yivi' jaan', ni ndee kündi'ni tu' ndo'. ¹⁵ Süu' jaan' ndii tijn ka'nu' ndo' xto'o' e' Ndiosí xiin' nimá ndo'. Te koq tu'va' ndo' sakuu' ichi' te nakuiin ndo' nuu' sakuu' ne ndatu'ún' ndo'ó xa'a' ña ndiatu' inji ndo'. Te ki' xaa' ndo' sakan' ndii, maso küu ndo' xiin' ne jaan', te tijn ka'nu' tu' ña'a' ndo'. ¹⁶ Te xiin' ña jaan' xini ndo' ña kō' ndee jin xa'a' ña kuvi' tijn kuach'i nja' ndo'ó. Sakan' te ne kanja'a xa'a' ndo' xa'a' ña va'a ña xaa' ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo ndii, kuqa'an nuu' nja. ¹⁷ Ña jaan' na kuii', naa' kuní Ndiosí ña kund'o'o' e' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a ndii, va'a ka' nduu' a te sakan' kund'o'o' e' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a. ¹⁸ Sakan' ña Cristo ndii, xa' unta' sakan' kuiti' ni xi'i a xa'a' kuach'i e', te ña jaan' ndii, ña kō' kuach'i nduu' a, te ni xi'i a xa'a' yoo', ne ndiso' kuach'i, sakan' te ku'un ndiaka a yoo' nuu' Ndiosí. Ña ndixa' nduu' a ndii, ni xi'i xna'a' ñu'u' nde'i a, ndisu ni natjaku espíritu a. ¹⁹ Sakan' te ni xa'an a, te ni ka'an ndoso' a nuu' nimá ña ndasi i'nu. ²⁰ Te ña jaan' nduu' nimá ne yivi', ne ni xiin' kandixa' ña ka'an chuun' Ndiosí ni ndiee jin yivi' xta'an' ki' ni xika' Noé jin yivi'. Tee' ndee ni ndiatu' kuie inji a xa'a' nja ki' xa'a' Noé jaan' tundoo' chie' ndii, ndia'vi' kuiti' ne yivi' ni kaku xiin' tundoo' jaan' ki' ni kixin' tikui savi' jaan'. Unja ta'an kuiti' nja nduu' ne ni kaku ña sakuu' nja. ²¹ Te tikui jaan' ndii, ka'an ndjaa' ra' xa'a' ña chichi' e' kuenta Cristo, te xiin' ña jaan' ni sakakú Ndiosí yoo' vitin. Te ña chichi' e' jaan' ndii, süu' kuenta ña natia' e' jin e' nduu' a, süu' jaan' ndii jin nuu' ña taxi' e' kuento e' nuu' Ndiosí xiin' jin kani' nimá e' nduu' a, te xa'a'

a ña ni natjaku Jesucristo, na ni sakakú a yoo'. ²² Te ña jaan' ndii, ni ndaa' a ndivi', te ndu'u' a xiin' kua'a' Ndiosí. Te sakuu' ángele, xiin' sakuu' ña kumi' ndiee', xiin' sakuu' ña kumi' ña ndiee' yoo' nda'a' Jesús.

4

Kāka ka e' naa xika' ne inji xini Jesús

¹ Xa'a' a ña ni ndo'o' Cristo xiin' ñu'u' nde'i a xa'a' e' ndii, ni' sakan' tu' kuní a koq tu'va' ndo'ó te kund'o'o' ndo', sakan' ña ña ni ndo'o' xiin' ñu'u' nde'i a ndii, xa' ni sandi'i' a kuach'i e'. ² Te vitin, ña kuu' saa' tiaku ka e' ndii, na kaka e' xaa' e' ña kuní Ndiosí, te süu' kaka e' saa e' ña ndioo' inji e', ña nduu' kuenta jin yivi'. ³ Vikuiin ndo' ña xaa' ndo' ña xtaní ne tuku', ne inji xini Jesús, ña ni xaa' ndo' xta'an' ki' ni nduu' ndo' ne ni xika' xaa' ña kiji' kuu' xiin' jin' ndo', xiin' ña kiji' ña ndioo' inji ndo', xiin' ña xini, xiin' ña xa'a' ndo' viko' loco, xiin' ña ndiee' si' ndo' te xini va' ndo', xiin' ña xaka'nu' ndo' ndiosí saka, ña kuasa' kuní. ⁴ Ndisu vitin ña xaa' ka' ndo' ña kiji' naa ña xaa' ne jaan' ndii, siin' kuu' ndo' tuu' nja, sakan' na kanja'a nja xa'a' ndo'. ⁵ Ndisu ne jaan' ndii, naa' kivi' kuní a ña nataxi nja kuenta nuu' Ndiosí, ña xa' yoo' tu'va', te sana'má a ne tiaku, xiin' ne xa' ni xi'i. ⁶ Xa'a' a jaan' na ni xini so'o' tu' ne xa' ni xi'i vitin tu'un' va'a te kuvi' natjin nja kivi' ñu'u' ña kō' kivi' ndi'i' tee' ndee ni xi'i nja ndee naa xi'i ndee ka' ne yivi'.

Ka'an Pedro saq kuní a kuu' e', vitin ña xa' kuyatin' ndi'i' jin yivi'

⁷ Xa' kuyatin' kivi' ndi'i' jin yivi'. Xa'a' a jaan' na koq ñu'u' inji ndo', te koq tu'va' ndo', te ka'an ndo' xiin' Ndiosí. ⁸ Te ña ka'nu' ka' ndii, kundani' ta'an' xava'a' ndo'. Kuach'i ndii ki' xaa' e' ña jaan' xa'a' ne yivi' ndii, yoo' ka'nu' inji

e' xa'a' a kua'a' kuachi nja. ⁹ Te na natijn ta'an' va'a ndo' vi'e ndo', te ka'an yu'u' ndo' kij' xaa' ndo' ña jaan'. ¹⁰ Te i'in ndo' ndii, kaka nuu ndo' nuu' inga ne yivi' xiin' i'in nuu' ña chuun ña ni taxi Ndiosí nda'a' ndo'. Te chindjee' va'a ndo' nja xiin' i'in ña chuun jaan'. ¹¹ Xa'a' a jaan' na, ne ka'an ndoso' ndii, na ka'an nja saa nii' saka'an ña'a' Ndiosí kujti', te ne xika' nuu' ndii, na kaka nuu' nja xiin' ndjee' Ndiosí kujti'. Te xiin' ña jaan' natijn Ndiosí sakuu' ña xaka'nu' xiin' nda'a' Jesucristo, ña xata'an natijn ña tiin' ka'nu' ña'a' e', xiin' sakuu' ña ndjee' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

Na nakuatia' e' kij' ndo'o' e' xa'a' a ña ini' e' xini' e' Cristo

¹² Ñanji ta'an' manij' i, nandanji ndo' kij' yoo tundo'o' chie va nuu' kivi' ñuu ndo', te kanini ndo' ña kuni a xka'ndia tundo'o' naa ña jaan' nuu' kivi' ñuu ndo'. ¹³ Süu' jaan' ndii nakuatia' va nimá ndo' xa'a' a ña ndo'o' ndo' ndee naa ni ndo'o' Cristo, sakan' te nakuatia' ya'a ka nimá ndo' kij' kuni ndo' nandiko' a jin yivi' xiin' ña ndatun' koo' chukuu' a. ¹⁴ Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó naa ka'an kiji ne yivi' xiin' ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo, sakan' ña naá Espiritu Ndiosí, ña ndatun' koo' chukuu', nimá ndo'. ¹⁵ Te naa' sando'o' ne yivi' yoo ka nduu' ndo'ó ndii, na kunduu a xa'a' a ña nduu' ndo' ne xa'ni' ne yivi', uun xa'a' a ña nduu' ndo' ne kui'na', uun xa'a' a ña nduu' ndo' ne xaa' ndee ka nuu' ña nja'a', uun xa'a' a ña nduu' ndo' ne chi'ni' yu'u' nuu' a, mi' köo' kana' ndo'ó. ¹⁶ Ndisu naa' ndo'o' yoo ka xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo ndii, köo' xa'a' ña kuchani ndo', süu' jaan' ndii saka'nu' ndo' Ndiosí xa'a' a ña ndo'o' ndo' jaan' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo.

¹⁷ Kuachi ndii xa' ni xa'a' kivi' ña sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', te kuni a ña xi'na xa'a' a xiin' yoo', ne nduu' kuenta a, te naa' xi'na ka xiin' yoo' xa'a' a ndii, saa ka vi' tu kundoo' ne kuni kandixa' tu'un va'a xa'a' Ndiosí. ¹⁸ Kuachi ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii:

Te naa' tundo'o' xava'a te kaku ne xachuun' ndaku ndii, saa ka vi' tu kundoo' ne xaa' ña nja'a xiin' ne xaa' kuachi. Sakan' kachi a. ¹⁹ Sakan' na kuii', yoo ka ndo'o' xa'a' a ña sakan' kuni Ndiosí ndii, na sanakua'a xiin' mi' nja nda'a' a, sakan' ña ña ni xa'a' jin yivi' ndii, saxinu' a kuento ña taxi' a. Xa'a' a jaan' na nakoo ndo' ña xaa' ndo' ña va'a.

5

Ka'an Pedro xiin' te xixa, te xito' ne nakaya xa'a' Jesús

¹ Kuni ka'an nda'vi i xiin' te xixa, te xito' ndo'ó, ne nakaya xa'a' Jesús, xa'a' a ña nduu' tu yu'u te xixa ndee naa te jaan', te ni xini nduchi' nuu' i ña ni ndo'o' Cristo, sakan' tu natijn inga' i xiin' te jaan' ña ndatun' koo' chukuu' ña tuij' saa Ndiosí nuu' ku'un e'. ² Ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña koto va'a ndo' ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni taxi a nda'a' ndo' xito' ndo', te nduu' nja ndee naa mbee xito' ndo'. Te saa ndo' ña jaan' xiin' ña ndjee', ni ndee saa tu ndo' a xa'a' a ña too ndo' xu'un', süu' jaan' ndii saa ndo' a xa'a' a ña kuni kaka nuu' ndo' nuu' ne ni taxi Ndiosí xito' ndo' jaan'. ³ Te küu ndo' ndee naa xto'o' xiin' ne xito' ndo' jaan', süu' jaan' ndii kunduu ndo' ne nia'a' ichi' Ndiosí nuu' ne jaan'. ⁴ Te kij' nandiko' ña paxto kuu' nuu' ndii, natijn ndo' corona ndatun' xava'a ña köo' kivi' tiv'i'.

Kani' kuento Pedro sakuu' inga ne ndikun Jesús

⁵ Ndo'ó, ne sava ndii, koto ka'nu' ndo' te xixa. Te sakuu' ndo'

ndii, koto ka'nu' ta'an' ndo' xiin' ña nda'vi kuu nimá ndo'. Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii:

Nakasi Ndiosí nuu' ne ñuñu',
ndisu ne nda'vi kuu' nimá ndii,
chindiee' ña'a' a.

Sakan' yoso' a.

⁶ Ña jaan' na kuii' ko'ni xachi' ndo' xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo' nda'a' ka'nu' koo' chukuu' Ndiosí, te tjin ka'nu' a ndo'ó kij' xaá kivi' ña ni chituní a. ⁷ Te nakoo' ndo' sakuu' ña sandi'ni nimá ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña ndi'ni ña jaan' xa'a' ña ndo'o' ndo'.

⁸ Koo ñu'u' ini ndo', te koo tu'va tu ndo', sakan' ña ña ndiva'a, ña ndasi' ta'an' xiin' e' ndii, xika' nduu' a yoo' ndee naa león kij' xiña ri' nanduku' ri' yoo kuvi koko' ri'. ⁹ Te taxí ndo' ña keta va'a ña ndiva'a jaan' nuu' ndo', te kujta ni'i va ndo' nuu' ña ini ndo' xini ndo' Jesús, sakan' ña xini ndo' ña ndo'o' tu inga ne ini xini Jesús iin kachi nuu' tundo'o' mii' ka ndiee' ña iin yivi'. ¹⁰ Ndisu kij' ndi'i kundo'o' ndo' iin xa'a' ndii, mii' Ndiosí ndasandaku nimá ndo' te kujta ni'i ndo' nuu' ichi' a, te kujta kutu' tu ndo'. Sakan' ña Ndiosí jaan' ndii, ndani mii' a yoo', te suvi a ni kana yoo' te kundiee e' ndee ndi'i' ni kivi' mii' ndatun' xava'a kaa' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo. ¹¹ Te Ndiosí na natjin sakuu' ña tiin' ka'nu', xiin' sakuu' ña ndiee' ndee ndi'i ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

Ndeji' Pedro, te ti'vi' tu ra cha'an'

¹² Xini i ña Silvano ndii, iin te xika' ndaku ichi' Jesús nduu' ra, te jaan' ni chindiee' yu'u ni ke'i i tutu ña sie yo'o' te sandjeni i ndo'ó, te taxí i ña kundani va'a ndo' ndee xa'a' xna'a nduu' a na ndani mii' Ndiosí yoo'. Ña jaan' na kuii' na kujta ni'i ndo' nuu' ña jaan'. ¹³ Ne ni nakaxin tu

Ndiosí, ne nakaya xa'a' Jesús ñuu Babilonia ndii, ti'vi' ña cha'an' ndo'. Te sakan' tu ti'vi' Marcos, te nduu' ndee naa si'e i, cha'an' ndo'. ¹⁴ Te chito nuu' ta'an' sakuu' ndo' kuenta Jesús xa'a' a ña ndani ta'an' ndo' ndee naa ta'an' mii' ndo', te xiin' ña jaan' nakuatu ta'an' ndo'. Te na koo na ña maní ña taxi' Ndiosí xiin' sakuu' ndo'ó, ne nduu' kuenta Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Pedro kua'an nda'a' ne ini xini Jesús xiin' ra

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Simón Pedro, te xika' nuu' nuu' Jesucristo, te ña jaan' ni tjanu' yu'u sania'á i ichi' a. Te ti'vi' i cha'an' ndo'ó, ne ni natijn jin ña va'a xava'a, ña ini na ndo' xini ndo' Jesús saq nii' ini ndu. Te ni natijn ndo' ña jaan' xa'a' a ña xachuun' ndaku Ndiosí e' Jesucristo, ña ni sakakú yoo'.
² Te i'in kivi' na sañu'u' na Ndiosí ndo'ó, te na taxí ya'a tu a ña maní' koq xiin' ndo' xa'a' ña xini ndo' xa'a' a, xiin' ña xini ndo' xa'a' xto'q e' Jesús.

Nia'á ndo' ña ni kana Ndiosí ndo'ó, te ni nakaxin tu a ndo'ó

³ Xiin' ña ndje'e' Ndiosí ni taxí a sakuu' ña kuni nuu' e' te kutiaku e, te kaka ndaku xna'a e' nuu' a xa'a' a ña ni taxí a kundani e' xa'a' Jesús, ña ni kana yoo' xiin' ña ndje'e' mji' a xiin' chuun' ka'nu' ña ni xaa a. ⁴ Te xiin' ña jaan' ni taxí Ndiosí kuento a nuu' e', te kuento jaan' ndii, ndatun' va a, te ka'nu' va tu a. Sakan' te kij' ndi'i kije ndo' nda'a' ña kini ña kuni jin' ndo', ña yoo jin yivi' yo'o' ndii, natijn ndo' ñu'u' nde'i ña yoo ndjivi'.

⁵ Xa'a' a jaan' na saq ndo' sakuu' ña nduxa', te süu' ini kuiti' ndo' kuni ndo' Jesús, süu' jaan' ndii saq tu ndo' ña nduxa' te kaka ndaku ndo', te süu' ña jaan' kuiti' saq ndo', süu' jaan' ndii saq tu ndo' ña nduxa' te kundani ka ndo' xa'a' Ndiosí. ⁶ Te süu' ña jaan' kuiti' saq ndo', süu' jaan' ndii saq tu ndo' ña nduxa' te ndiko ni'i xiin' mji' ndo', te süu' ña jaan' kuiti' saq ndo', süu' jaan' ndii

sanduxa' tu ndo' te kuie kuu ini ndo', te süu' ña jaan' kuiti' saq ndo', süu' jaan' ndii sanduxa' tu ndo' te saq ndo' ña kuni Ndiosí kuiti'. ⁷ Te süu' ña jaan' kuiti' saq ndo', süu' jaan' ndii sanduxa' tu ndo' te kundani ta'an' ndo' ndee naa ta'an' mji' ndo' nduu' ne yivi', te süu' ña jaan' kuiti' saq ndo', süu' jaan' ndii saq tu ndo' ña nduxa' te kundani ta'an' ndo' xiin' jin kani' nimá ndo'.
⁸ Sakan' ña, naa' xaa' ndo' sakuu' ña jaan', te chitu' vi' a nimá ndo' ndii, sakua'nu' a ndo'ó nuu' ña xini ndo' xa'a' xto'q e' Jesucristo, te taxi' a kunduu' ndo' ne kuasa' kuni, uun ne koo' xachi' ña va'a xaa' xa'a' Ndiosí. ⁹ Te ne koo' ña jaan' ñu'u' nimá ndii, xito' xachi' nja ña xaa' nja, te nduu' nja ndee naa ne kui'e nuu' naka'an' ka nja ña xa ni sandoyo' Ndiosí kuachi' ña ni xaa nja xta'an'. ¹⁰ Nani ta'an' i, sakan' na kuii' saq ka ndo' sakuu' ña nduxa' te saq ndo' ña jaan', te kotq va ndo' ña ni kana Ndiosí ndo'ó, sakan' ña suvi' a ni nakaxin ndo'ó. Te naa' xaa' ndo' sakan' ndii, koo' kivi' kuxioo ndo' nuu' a. ¹¹ Te kij' xaa' ndo' ña jaan' ndii, nunia' ko'o' Ndiosí yi'e' nuu' ndo' te xka'ndia ndo' mii' xa'ndia chuun' Jesucristo ndee ndi'i ni kivi', ña nduu' xto'q e', ña ni sakakú yoo'.

¹² Ña jaan' na kuii' sanaka'an' chito i ndo'ó xa'a' ña ni ka'an i jaan' tee' ndee xa xini ndo' a, te xika' ni'i ndo' xiin' ña ndixa jaan', ña kumi' ndo' vitin. ¹³ Sakan' ña xini i ña vitin ña kusaa' tiaku i xiin' ñu'u' nde'i yo'o' ndii, kuni a sanaka'an' chito i ndo'ó xa'a' ña jaan'. ¹⁴ Sakan' ña xini i ndii, na'a' ka te nakoo i ñu'u' nde'i i naa ni ka'an xto'q e' Jesucristo xiin' i. ¹⁵ Te xiin' ña ndje'e' sanaka'an' tu i ndo'ó sakuu' ña yo'q vitin te naka'an' ndo' a tee' ndee xa ni xi' i.

Ña ndaku ka'an Ndiosí xa'a'

Jesucristo

¹⁶ Kij' n̄i s̄akuni' ndu ndo'ó xa'a' n̄a nd̄iee' koo' chukuu' xt̄o'ó e' Jesucristo, xiin' xa'a' n̄a n̄and̄iko' ā iin yivi' ndii, n̄i ka'an ndu xiin' kuento xini tuni nda'vi so'ó. Süu' jaan' ndii n̄i ka'an ndu xa'a' n̄a n̄i x̄inj̄i nduch̄i' nuu' ndu, n̄a ka'nu' va n̄a nduu' Jesús jaan'. ¹⁷ Kuach̄i ndii n̄i t̄jin ka'nu' n̄a'a' yuva' e' Ndiosí, te n̄i nd̄asayi'é va tu n̄a'a' a. Te ndee nd̄ivi', mii' ndu'u' n̄a ka'nu' koo' chukuu', n̄i x̄inj̄i so'ó ndu tach̄i' yu'u' a n̄a ka'an ndii: "Si'e i, n̄a ndani va i, nduu' n̄a n̄aa'. Te va'a va kuni i xini n̄a'a' i", n̄i kach̄i a.

¹⁸ Te m̄ij' ndu'u' nduu' te n̄i x̄inj̄i so'ó tach̄i' yu'u' n̄a n̄i k̄ix̄in ndee nd̄ivi' kij' n̄i it̄a ndu xiin' Jesús x̄ini' iku' su'un.

¹⁹ Te xiin' n̄a jaan' n̄i x̄inj̄i e' n̄i xinu n̄a n̄i ka'an te n̄i ka'an tiakú tu'un Ndiosí, sakan' na va'a xaa' ndo' naa' k̄and̄ixa' ndo' a, sakan' n̄a k̄und̄uu' a ndee naa' n̄u'u' n̄a k̄otuun nuu' ndo' mii' iin yavi ndee kitu', te t̄uvi Jesús nimá ndo', n̄a nduu' ndee naa' tiuun' chie, ti' keta' kuax̄i kitú'. ²⁰ Te n̄a ka'nu' ka' nduu' a n̄a k̄und̄ani ndo' n̄a ndee iin tu'un n̄a yoso' nuu' tutu Ndiosí, n̄a ka'an tiakú jaan' ndii, n̄i kaku a x̄ini' ndee iin te yivi'. ²¹ Kuach̄i ndii, kij' n̄i ka'an tiakú te yivi' tu'un Ndiosí ndii, n̄i kaku a x̄ini' m̄ij' ra, süu' jaan' ndii Espiritu Santo n̄i saka'an n̄a'a', te n̄i ka'an tiakú ra s̄aa kuní Ndiosí.

2

Ka'an Pedro n̄a k̄oto xiin' mii' e' nuu' te sania'á tun vixi (Jud. 4-13)

¹ Ndisu n̄i yoó tu te ka'an tiakú tu'un vixi tejn ne ichi' yata' e', ne Israel. Te nii' sakan' koó tu te sania'á tun vixi tejn ndo'ó. Te sania'á s̄i'e ra n̄a xini xa'an' n̄a sat̄ivi' ne yivi', te xiin' n̄a jaan' ndii, ndee xa'a' xt̄o'ó e', n̄a n̄i s̄akakú n̄a'a', nd̄iee yu'u' ra. Te

xa'a' n̄a jaan' ndii, ki'j' va k̄ix̄in n̄a s̄andoñu'u' n̄a'a'. ² Kua'a' va ne nduu' kuenta Ndiosí k̄und̄ikun xata' n̄a ka'an n̄a sania'á te jaan'. Te xa'a' a n̄a xaa' n̄a n̄a jaan' ndii, k̄anj̄a'a ne yivi' xa'a' ichi' n̄a nd̄ixa, n̄a ndikún e'. ³ Te xa'a' a n̄a ndioo' in̄i va ra xa'a' xu'un' ndii, t̄ava' ra xu'un' nda'a' ndo' xa'a' kuento nda'vi so'ó, n̄a xini xa'an' jaan'. Xa'a' a jaan' na ndee xt̄a'an' vi' xa n̄i ch̄ituní Ndiosí n̄a s̄ando'o' a ra, te xa' yoó tu'va kivi' n̄a ndoñu'u' ra. ⁴ Ndiosí ndii, n̄i yoó ka'nu' in̄i a xa'a' ángele, n̄a n̄i xa' kuach̄i, süu' jaan' ndii n̄i k̄o'ni n̄a'a' a t̄ix̄in iin yavi kunu va, te n̄i nd̄asi i'nu n̄a'a' a mii' iin yavi ikan', te n̄i t̄ax̄i nd̄iatu n̄a'a' a ndee xa' kivi' n̄a sana'má a s̄akuu' ne yivi'. ⁵ Te sakan' tu n̄i yoó ka'nu' in̄i Ndiosí xa'a' ne n̄i xa' n̄a n̄a'a' n̄i ndiee iin yivi' xt̄a'an', kij' n̄i t̄i'vi' a sav̄i', te n̄i xa'ni' n̄a'a' a, te n̄i s̄akakú a Noé k̄uj̄i', te n̄i ka'an ndoso' xa'a' n̄a sana'má ndaku Ndiosí, te n̄i s̄akakú tu a ux̄a ta'an ka ne yivi' xiin' ra. ⁶ Te n̄i s̄andux̄in tu a ne n̄i ndiee n̄uu' Sodoma xiin' n̄uu' Gomorra ndee n̄i n̄and̄uu' n̄uu' jaan' ndee yáa' nú'u k̄uj̄i', te xiin' n̄a jaan' nia'á a s̄aa s̄ando'o' a ne xaa' n̄a n̄a'a'. ⁷ Ndisu Lot ndii, n̄i s̄akakú n̄a'a' Ndiosí xa'a' a n̄a n̄i x̄achuun' ndaku ra nuu' a, te n̄i nd̄i'ni va nimá ra kij' xito' ra n̄a n̄a'a', n̄a xaa' ne n̄uu' ra jaan'. ⁸ Te n̄i x̄achuun' ndaku jaan' ndii, n̄i ndo'ó kua'a' nimá ndaku ra i'in kivi' kua'an xa'a' n̄a n̄a'a' n̄a n̄i xa' n̄a, n̄a n̄i x̄inj̄i ra xiin' n̄a n̄i x̄inj̄i so'ó ra.

⁹ Te xiin' s̄akuu' n̄a jaan' nia'á xt̄o'ó e' Ndiosí n̄a kumi' a nd̄iee', te s̄akakú a ne xaa' n̄a kuni a nuu' n̄a s̄ando'o' n̄a'a'. Te kumi' tu a nd̄iee' te s̄ando'o' a ne x̄achuun' ndaku jaan' kij' xa' kivi' n̄a sana'má a s̄akuu' ne yivi'. ¹⁰ N̄a jaan' na s̄ando'o' xt̄o'ó e' s̄akuu' ne xaa' n̄a xe'na' jaan' xiin'

ña ka'an ña ndioo' ini jin' mii' nja, te yí'vi nja kani'a a nja xa'a' a ña ndiee' a.

Te sania'á ña xini xa'an' jaan' ndii, tiaku yu'u' ra, te ñuñu' tu ra, te yí'vi tu ra ña kani'a a ra xa'a' ña kumi' ndiee', ña ndiee' ndjivi'. ¹¹ Ndisu ángele ndii, tee' ndee koo' chukuu' ka a, te kumi' ka tu a ña ndiee' te sakan' te xini xa'an' jaan' ndii, kündieni a kani'a a a xa'a' ña kumi' ndiee' jaan' nuu' xto'o e' Ndiosí. ¹² Te jaan' ndii, kuu' ra ndee naa kiti', ña koo' ña xanini ri' te xika' ri' saa tuu mii' kujiti' ri', te tuví ri', te tjin te yivi' ri', te ka'ni' ra ri'. Te jaan' ndii, kani'a a ra xa'a' ña kundaní ra, sakan' na kuui' tivi' xachi' ra nuu' ña kini jaan', ¹³ te kundoo' ra saa Ndiosí xa'a' a ña ni sativi' ra inga ne yivi'. Sakan' ña tuu ra ndii, va'a kuni ra ña xaa' ra ndee ka nuu' ña kini kuu' ra ndee jin ke'in'. Te kii' naka' ña'a' ndo', te xixi' ra mii' ndiee' sii' ndo' ndii, kua'an ka'an' nuu' e' kuu' ra xa'a' ña kini ña xaa' ra xiin' ña kuaa' loco ra. ¹⁴ Te jaan' ndii, küvi xka'ndia sana' vi' jin ña'a' nuu' ra, sakan' ña xa ndikun ni, te kuni tjin ña'a' ra, te koo' kivi' xikuiin ra ña xaa' ra kuachi. Te xamaña ra ne itia' ini nuu' ña kandixa' nja Nristo, te chuun va ra ña tava' ra ndee ka ña ndioo' ini ra xa'a' nda'a' ne yivi'. Sakan' na kuui' te xa yoo koo tundo'o' saa Ndiosí nduu' ra. ¹⁵ Te jaan' ndii, ni nakoo ra ichi' ndaku, te ni kono' ra nuu' ichi' Balaam, si'e te nduu' Beor. Balaam jaan' ndii, ni xtani va ra saa ra ña nja'a, te k'in ra xu'un' nda'a' ne yivi'. ¹⁶ Ndisu ni kaní kuento ña'a' jin mburru xiko' ña'a' xa'a' kuachi ra xiin' jin tachi' yu'u' ndee naa ka'an' jin ne yivi', te ni sajin kuiin ri' ña ni kuni te ka'an' tiakú siki' jaan' saa ra, tee' ndee koo' tu'un ti' jaan'.

¹⁷ Te sania'á ña xini xa'an' jaan' ndii, nduu' ra ndee naa tikoyo', mii' ni ndoko tikui, te nduu' tu

ra ndee naa viko', ña xiko' ni' tachi' ndiee', te xa'a' te jaan' tu ni sako' tu'va Ndiosí mii' jin yavi ndiaa' xachi'. ¹⁸ Kuachi ndii ka'an' ñuñu' ra xa'a' mii' ra xiin' kuento ña kuasa' kuni, te xiin' ña ka'an' ña xaa' ra sativi' ra ne sakan' xinu' nuu' ne xini ña ndixa' xa'a' Ndiosí. ¹⁹ Taxi' ra kuento ra ña sandoó ndiká ra ne yivi' jaan' nuu' tu'un ndei' Ndiosí, kii' ndee mii' ra tia'an ndoo ndiká nuu' ña kini ña xaa' ra. Sakan' ña yoo ka küvi viko' ni' xiin' mii' mii' nuu' ndee ka ña'a' ndii, ña jaan' xiko' ni' ña'a'. ²⁰ Naa xa ni kaku yoo ka nda'a' ña ndioo' ini ña nduu' kuenta jin yivi' xa'a' a ña ni xini nja tu'un xa'a' xto'o e' Jesucristo, ña ni sakakú yoo' nuu' kuachi e', te tuku ni sanasuku' ña'a' ña kini jaan', te kanando ña'a' a ndii, sativi' ya'a ka ña'a' a ichi' ña uvi te sakan' ña nuu' kii' xini nja ichi' Jesús. ²¹ Sakan' na kuui' ndee chaa' ka na koo' kivi' ni xini ne jaan' ichi' ña ndaku jaan', te sakan' ña nakoo nja a kii' xa ni xini nja a, sakan' te kuxioo nja nuu' tu'un va'a su'un, ña ni xini so'o nja. ²² Ndisu ni xaa te jaan' sakan' te xinu naa ka'an' ne yivi' ndii: "Naya' ndii, nakaxi' ri' suxan yu'u' ri'", kachi nja. Te naa ka'an' tu ne yivi' ndii: "Kii' xa ni sakuchi' e' kini ndii, tuku ni xiko kava ri' nuu' nde'i", kachi nja.

3

Ka'an Pedro xa'a' ña xka'ndia kii' xa kuyatin' nandiko' Jesús jin yivi'

¹ Ñaní ta'an' maní i, tutu yo'o' nduu' ña uvi ña ti'vi' i nda'a' ndo'. Te xiin' uvi saa' a kuni i kondia yu'u' i ndo'o te ndoto nuu' ini ndo', te kanini va'a ndo', ² te naka'an' ndo' ña ni ka'an te nduu' kuenta Ndiosí, te ni ka'an' tiakú tu'un a xta'an'. Te kuni tu i ña naka'an' ndo' tu'un ndei' ña ni taxi xto'o e', ña ni sakakú

yoo' nuu' kuachi e', nuu' ndu'u, te ni tjanu' a sania'á ichi' a, te ni saya'á ndu' a nuu' ndo'. ³ Ña xi'na ka ña kuni' a kundañi ndo' ndii, ña yo' o' nduu' a: kivi' so' o' ndi' i' ndii, kandekuie te kundij' i xiin' e', te kundikun ra ña kinj' ña ka' an nimá mii' kujti' ra, ⁴ te ka' an ndij' ra ndii: "Ni nakoo xto' o ndo' kuento ra ña nandiko' ra, te koo' ra xaá, te ndee kij' ni xi' i' te xii' yata' e' ndii, iin kachi kaa' iin yivi' ndee vitin ndee naa ña nuu' kij' ni kua' a a", kachi ra. ⁵ Ndisu te yivi' jaan' ndii, kuni naka' an' mii' ra ña ndee xta' an' iin yivi' ndii, xa' a' a ña ni ka' an chuun' Ndiosí na ni kua' a ndivi' xiin' ñu' u' iin yivi', te kuni naka' an' tu ra ña tixin tikui ni keta ñu' u' jaan', te xiin' tikui jaan' ni kuvá' a a. ⁶ Te xiin' ña ni ka' an chuun' ña jaan' tu ni sandeka' nú a iin yivi' kij' sakan' xiin' tikui. ⁷ Te xiin' tu' un ndei', ña ni ka' an chuun' a jaan', tu yoo tu' va ndivi' xiin' ñu' u' iin yivi' ña yoo vitin, te kooko a. Sakan' na xiin' ñu' u' jaan' kooko ña jaan' kij' xaa' kivi' ña sana' má Ndiosí sakuu' ne yivi', te sandoñu' u' a ne xaa' ña kinj'.

⁸ Ndisu ndo' o', ne ñani ta' an' manij' i ndii, ka' an i xiin' ndo' ña nandosor' ndo' ña iin kivi' nuu' xto' o' e' ndii, nduu' a ndee naa iin mii' kuiya, te iin mii' kuiya ndii, nduu' a ndee naa iin kivi' kujti' nuu' a. ⁹ Sakan' na xto' o' e' jaan' ndii, nã' a' ka te saxinú a kuento a, ña ni taxí a nuu' e' jaan', te süu' ni kuy kuachi a naa xanini sava ne yivi', süu' jaan' ndii ndiatu' a xa' a' a ña kuie inji a xa' a' e', te kuni a ña kuvj' ndee iin ne yivi' xa' a' kuachi nja. Süu' jaan' ndii kuni a ña nama sakuu' nja nimá nja xa' a' kuachi ña xaa' nja, te kandixa' ña' a' nja.

¹⁰ Ndisu kivi' ña nandiko' xto' o' e' ndii, iin xaa' ki' i' kujti' a ndee naa iin te kui' na'. Te ndivi' mii' ndiee' ña tuún nuu' e' ndii,

ndoñu' u' a saa iin ña ni' i' iyo xava' a kij' sakan', te kooko ndoo ña yi' é ndiee' ndivi', te ñu' u' iin yivi' xiin' sakuu' ña yoo nuu' a ndii, kooko sakuu' a. ¹¹ Te xa' a' a ña sakan' ndoñu' u' sakuu' ña jaan' ndii, kuni a ña ndiee' ka kaka ndoo ndo', te kaka va' a tu ndo', te saa ndo' ña kuni Ndiosí, ¹² ña ndiatu' ndo' xaa' kivi' ña sana' má a ne yivi', te saa ndo' ña nduxa', te xaa' ki' i' va kivi' jaan'. Kij' sakan' ndii, ndivi' mii' ndiee' ña tuún nuu' e' ndii, ndoñu' u' a saa ñu' u', te ndutja ndoo ña yi' é ndiee' ndivi' jaan' saa ña i' ni' ñu' u' jaan'. ¹³ Ndisu yoo' ndii, ndiatu' e' ña kasa' a Ndiosí iin ndivi' xaa' xiin' iin ñu' u' iin yivi' xaa', saa ni taxí a kuento a nuu' e', mii' koo' mii' ndij' ña ndaku.

¹⁴ Sakan' na kuii', ñani ta' an' manij' i, vitin ña ndiatu' ndo' xaa' kivi' ña nandiko' xto' o' e' jaan' ndii, saa ndo' sakuu' ña nduxa', te sätivi' ndo' nimá ndo', te koo' ndee iin xa' a' ña kuvj' iin kuachi Ndiosí ndo' o'. Te saa tu ndo' sakuu' ña nduxa', te koo' ndo' ña manij' xiin' a. ¹⁵ Te naka' an' ndo' ña, ña kuie kuu' inji xto' o' e' xa' a' e' jaan' ndii, xa' a' ña kuni sakakú a yoo' na xaa' a sakan' xiin' e', saa nii' ni ke' j' tu ñani manij' e' Pablo nuu' ndo' xiin' ña xini tuni ña ni taxí Ndiosí nda' a' ra. ¹⁶ Te kuy- atin' sakuu' tutu ña ni ke' j' Pablo jaan' ndii, ka' an a xa' a' ña yo' o'. Te yoo sava ña ni ke' j' ra jaan' ndii, vixi va ka' an a. Sakan' na kuii', ne küu' kaxi' xiin' ne itja' inji nuu' ichi' Ndiosí ndii, sanakuachi' ndaku nja ña jaan'. Te sakan' tu xaa' nja xiin' inga' xaan' mii' yoso' a nuu' tutu Ndiosí. Xa' a' a jaan' na sandoñu' u' xiin' mii' mii' nja.

¹⁷ Ne ñani ta' an' manij' i, sakan' na kuii', ndo' o' ndii, xa' a' a ña xa xini ndo' ña jaan' ndii, kaka ndito' inji va ndo' koto' ka kundikun ndo' xata' ña xini xa' an' ña xaa' ne kinj' kuu', te nakoo' ndo' ña ita' ni' i' ndo' nuu' ichi' Jesús. ¹⁸ Ndee chaa' ka

kuá'nú naa kuá'nú ká ndo' nuu'
 ñá ndanjí vā xto'ó e' Jesucristo,
 ñá nī sākakú yoo', ndo'ó, xiin'
 ñá kuá'nú ndo' nuu' ñá xini' ndo'
 xa'a' á. Te ñá jaan' na natiiin
 sakuu' ñá tiin' ka'nu' ñá'a' e' ndee
 ndi'i' nī kivi'. Sakan' na kunduú á.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Juan kua'an nda'a' ne ini xini Jesús

Jesús nduu' tu'un ña taxi' kivi' ñuu' e'

¹ Ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' tu'un ña taxi' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i, ña xa yoo ndee ña nuu' kij' ti'a'an kua'a' jin yivi'. Ndu'u ndii, ni xini so'o ndu ña ni ka'an a, te ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndu, te ni tondja nda'a' tu ña'a' ndu. ² Te ña taxi' kivi' ñuu' e' jaan' ndii, ni tui a jin yivi'. Te ndu'u ndii, ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndu, te ndiee' yu'u' ndu xa'a' a, te ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' xa'a' ña taxi' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i jaan', ña yoo xiin' yuva' e' Ndiosí, te ni tui a tein e'. ³ Te ña ni xini nduchi' nuu' ndu xiin' ña ni xini so'o ndu jaan' nduu' ña ka'an ndoso' ndu nuu' ndo', sakan' te jin ndaa' kunduu' tu ndo'o xiin' ndu, ndee naa jin ndaa' nduu' ndu'u xiin' yuva' e' Ndiosí, xiin' si'e a Jesucristo. ⁴ Ke'i ndu ña yo'o' nuu' ndo', te nakuatia' ndi'i nimá e'.

Sandoyo' Ndiosí kuachi' e' naa' na'ma' e' kuachi' e' nuu' a

⁵ Ña yo'o' nduu' ña ni xini so'o ndu ni ka'an Jesucristo, te ka'an ndoso' tu ndu'u a nuu' ndo'o: Ndiosí nduu' ña tuún ndatun', te kōo' ndee ma'a' ña jin yavi' ini a. ⁶ Naa' ka'an e' ña jin ndaa' nduu' e' xiin' Ndiosí, te kusaa' xaa' ka' e' kuachi' xika' e' ichi' jin yavi' ndii, xini xa'an' e', te kōo' ña ndixa' xaa' e'. ⁷ Ndisu' naa' xika' e' ichi' mii' tuún ñu'u' ndatun' jaan' ndee naa' xaa' Ndiosí ndii, jin ndaa' nduu' e' xiin' ta'an' e', te ní' Jesucristo, si'e a, sandoyo' sakuu' kuachi' e'. ⁸ Naa' ka'an e' ña ne kōo' kuachi' kumi' nduu'

e' ndii, xini xa'an' xiin' mii' mii' e', te kōo' ña ndixa' naá nimá e'. ⁹ Ndisu' naa' ndiee' yu'u' e' kuachi' e' nuu' Ndiosí ndii, xa'a' a ña xachuun' ndaku a, te saxinú tu a ña ka'an a ndii, kōo' ka'nu' ini a xa'a' kuachi' e', te ndasandoo a nimá e' nuu' sakuu' ña nja'a' ña ni xaa' e'. ¹⁰ Naa' ka'an e' ña ne kōo' kivi' xaa' kuachi' nduu' e' ndii, ña xini xa'an' ndasanduu' e' Ndiosí, te kōo' tu'un a ñu'u' nimá e'.

2

Jesucristo nduu' ña xikui'ni xa'a' e' nuu' Ndiosí

¹ Ne kua'a' maní' i, ke'i i ña yo'o' nuu' ndo' te saa' ndo' kuachi'. Ndisu' naa' ni xaa' yoo ka kuachi' ndii, xachuun' ndaku Jesucristo, te ña jaan' nduu' ña xikui'ni xa'a' e' nuu' yuva' e' Ndiosí. ² Te ña jaan' nduu' ña ni xi'i te cha'vi' a xa'a' kuachi' e' nuu' Ndiosí. Te süu' kuachi' yoo' kujti', süu' jaan' ndii süvi' tu a ni xi'i' xa'a' kuachi' sakuu' ne yivi' jin yivi'.

³ Te naa' saxinú e' ña ka'an chuun' a xiin' e' ndii, kundaní e' ña xini xna'a' ña'a' e'. ⁴ Te yoo' ka' ka'an ndii: "Xini ña'a' yu'u'", kachi nja, ndisu' xaa' nja ña ka'an chuun' a ndii, ne xini xa'an' nduu' nja, te kōo' ña ndixa' naá nimá nja. ⁵ Ndisu' yoo' ka' saxinú ña ka'an chuun' a ndii, ne jaan' nduu' ne kundaní xinu' xna'a' saa' xaa' Ndiosí. Te xiin' ña jaan' xini e' ña jin ndaa' nduu' xna'a' e' xiin' Jesús. ⁶ Yoo' ka' ka'an ña nduun' nja xiin' a ndii, kuní a ña kaka' nja saa' nii' ni xika' ña jaan'.

Ni ke'i Juan jin ña ka'an chuun' xaa'

⁷ Ñaní ta'an' maní' i, ña ka'an chuun' i nuu' ndo' yo'o' ndii, süu' ña xaa' nduu' a, süu' jaan' ndii ña xa ni xini so'o' ndo' nduu' a, te xa ni natijn' ndo' a ndee ña nuu'. ⁸ Ndisu' ke'i tukuu' i ña yo'o' nuu' ndo' ndee naa' ña ka'an chuun' xaa', ña ka'an xa'a' ña ni

nia'a Jesús xiin' xa'a' ña saxinú tu ndo'ó. Kuachj ndii xa kua'an xka'ndiá ña jin yaví, te xa xa'a' yi'é ñu'u ña ndixa nuu' e'. ⁹ Yoo ka ka'an ña xika' nja ichi' mii' tuún ñu'u a, ndisu ndasi' nja ñan' ta'an' nja ndii, kusaa' xika' jin yaví ka nja. ¹⁰ Yoo ka ndan' ñan' ta'an' nja ndii, xika' nja mii' tuún ñu'u a, te koo' ña kuvj kavjiko' ña'a' te saa nja kuachj. ¹¹ Ndisu yoo ka ndasi' ñan' ta'an' nja ndii, mii' jin yaví yoo nja, te xa ikan' xika' nja. Te xini nja mii' kua'an nja, sakan' ña tüvi' ka nuu' nja xaa' ña jin yaví jaan'.

¹² Ñan' ta'an' man' j, ke'i j ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa ni yoo ka'nu' in' Ndiosí xa'a' kuachj ndo' xa'a' ña ni xaa Jesús. ¹³ Ndo'ó, te xixa ndii, ke'i j ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa xini ndo' ña xa yoo ndee kij' tia'an kua'a jin yivi'. Ndo'ó, ne sava ndii, ke'i j ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa ni kanando ndo' ña ndiva'a. Ñan' ta'an' man' j, ke'i j ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa xini ndo' yuva' e' Ndiosí. ¹⁴ Ndo'ó, te xixa ndii, ke'i j ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa xini ndo' ña xa yoo ndee kij' tia'an kua'a jin yivi'. Ndo'ó, ne sava ndii, ke'i j ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña ita' ni' ndo' nuu' ichi' Ndiosí, te taxa'a' ndo' tu'un a nimá ndo', te xa ni kanando ndo' ña ndiva'a.

Ka'an Juan ña vä'a kundani e' ña kini ña yoo jin yivi'

¹⁵ Sakan' na kuii' kundani ndo' jin yivi' yo'o' ni ndee ña nduu' kuenta a. Sakan' ña yoo ka ndan' ña jaan' ndii, ndani nja yuva' e' Ndiosí. ¹⁶ Kuachj ndii ndee jin ña kini, ña nduu' kuenta jin yivi' yo'o', kuaxi nda'a yuva' e' Ndiosí. Süu' jaan' ndii xa jin yivi' yo'o' ni ka'ndi a: naa kuu' ña ndioo' in' kini jin' ne yivi', xiin' ña xikan' in' nja xa'a' ña xini nduchi' nuu' nja, xiin' ña ka'an ñu'u' nja. ¹⁷ Te ndii, jin yivi' xiin' ña kini, ña

nduu' kuenta a ndii, ña xka'ndiá kutj', nduu' a, ndisu ne xaa' ña kuni Ndiosí ndii, kutjaku nja ndee ndi'i' ni kivi'.

Kuni a ña koto xiin' mii' e' nuu' te ndasi' ta'an' xiin' Cristo

¹⁸ Ñan' ta'an' man' j, xa kuyatin' kuii' va xa kivi' so'o' ndi'i'. Te ndo'ó ndii, xa ni xini so'o' ndo' ña kixin te ndasi' ta'an' xiin' Cristo, süu' kua'a' ya'a ra xa ni ka'ndi, sakan' na kundani e' ndii, xa kuyatin' kuii' va xa kivi' so'o' ndi'i' jaan'. ¹⁹ Te jaan' ndii, tee' ndee tein ndu ni kije ra, ndisu ni nduu' xna'a ra kuenta Jesús xiin' e', sakan' ña naa' ni nduu' ra kuenta a xiin' e' ndii, yoo ra xiin' e' ndee vitin. Ndisu xiin' ña ni xaa ra jaan' kuvj kundani e' ña süu' kuenta Jesús xna'a ni nduu' ndee jin ra. ²⁰ Ndisu ndo'ó ndii, ni taxj Ndiosí Espiritu Santo naa nimá ndo', sakan' na kuii' xini sakuu' ndo' xa'a' ña ndixa. ²¹ Süu' ni ke'i ña yo'o' nuu' ndo' xa'a' a ña xini ndo' ña ndixa jaan'. Süu' jaan' ndii ni ke'i e sakan' ña xa xini ndo' a, te ndee jin yu'u' tun vixi kuaxi xiin' ña ndixa jaan'. ²² ¿Yoo nduu' te xini xa'an' naa' süu' te ka'an ña süu' Jesús nduu' Cristo, ña ni sakan' nduu' te ndasi' ta'an' xiin' Cristo, sakan' ña saxioo' ra yuva' e' Ndiosí xiin' si'e a jaan'. ²³ Sakuu' ne saxioo' si'e a jaan' ndii, jin ndaa' nduu' tu nja xiin' Ndiosí, yuva' e'. Ndisu yoo ka ndee' yu'u' xa'a' si'e a jaan' ndii, jin ndaa' nduu' tu nja xiin' yuva' e' Ndiosí jaan'. ²⁴ Sakan' na kuii' taxa'a' ndo' ña ni xini so'o' ndo' ndee kij' ni xa'a' xika' ndo' ichi' Jesús, te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, jin ndaa' xachi' kunduu' ndo' xiin' si'e yuva' e' Ndiosí xiin' mii' a. ²⁵ Te ña yo'o' nduu' kuento ña ni taxj Cristo nuu' e' ndii, ña natjin e' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'.

²⁶ Ke'i j ña yo'o' te koto xiin' mii' ndo' nuu' te kuni kini xa'an'

ndo'ó. ²⁷ Ndisu ndo'ó ndii, xa n̄i ch̄inaá Ndiosí Espíritu Santo nimá ndo', te naá ka ña jaan' ikan', sakan' na kuu' k̄uní ka ña sania'á ndee jin ne yivi' ndo'ó. Sakan' ña Espíritu Santo jaan' nduu' ña sania'á ndo'ó sakuu' ña kuní a kundan̄i ndo'. Te ña sania'á ña jaan' ndii, ña nd̄ixa nduu' a, te süu' ña xini xa'an' nduu' a, sakan' na kuu' kua'an' naa kua'an' ndo' ña jin ndaa' nduu' ndo' xiin' Cristo saa nii' n̄i sania'á ña jaan' ndo'ó.

²⁸ Ne ta'an' man̄i' i, vit̄in ndii, jin ndaa' naa jin ndaa' kunduu' e' xiin' Cristo, sakan' te nd̄itun̄i e' kun̄i ña'a' e' k̄ij' nand̄iko' a, te k̄uka'an' nuu' e' k̄ij' kun̄i ña'a' e'. ²⁹ Naa' xini xna'a' ndo' ña xachuun' ndaku a ndii, kuní a kundan̄i tu ndo' ña sakuu' ne xachuun' ndaku ndii, xa n̄i kaku xaa' n̄ia n̄i xaa' a.

3

Si'e Ndiosí nduu' e'

¹ Koto ndo', saa vi' kua'a' kundan̄i yuva' e' Ndiosí yoo', sakan' na si'e a nani' e' n̄i xaa' a. Te xa si'e xna'a' nduu' e', sakan' na kuu' ne nduu' kuenta jin yivi' ndii, n̄akuni n̄ia yoo' sakan' ña n̄i n̄akun̄i tu n̄ia Ndiosí. ² Ñan̄i ta'an' man̄i' i, xa si'e Ndiosí nduu' e' vit̄in, tee' ndee xini e' saa kuj̄t̄i' koo e', ndisu xini e' ña k̄ij' nand̄iko' Cristo ndii, kuu' e' saa nii' kuu' m̄ji' a, sakan' ña kun̄i e' saa nii' kuu' xna'a' a. ³ Te sakuu' ne kumi' ña ndiatu' in̄i jaan' xa'a' Jesús ndii, i'in kivi' kua'an' xika' ndoo ka n̄ia nuu' a, sakan' ña ña jaan' ndii, ña ndoo nd̄i' nduu' a.

⁴ Sakuu' ne xaa' kuach̄i ndii, xka'ndiá ndoso' tu n̄ia tu'un' ndei' Ndiosí, sakan' ña kuach̄i nduu' a k̄ij' xka'ndiá ndoso' e' tu'un' ndei' a. ⁵ Ndisu xini ndo' ña n̄i k̄ix̄in Jesús jin yivi' te sandoyo' a kuach̄i e'. Te ña jaan' ndii, ña k̄o' kuach̄i nduu' a. ⁶ Sakan' na kuu' yoo' ka nduun' xiin' Jesús ndii, xaa'

ka n̄ia kuach̄i. Te yoo' ka xaa' kuach̄i ndii, ti'a'an' in̄i n̄ia kun̄i ña'a' n̄ia, n̄i ndee xini tu n̄ia yoo' nduu' Jesús jaan'. ⁷ Ñan̄i ta'an' man̄i' i, t̄ax̄i ndo' kun̄i xa'an' ndee jin ne yivi' ndo'ó. Sakuu' ne xachuun' ndaku ndii, ne ndaku nimá nduu' n̄ia ndee naa ndaku nimá ña jaan'. ⁸ Ne xaa' na xaa' kuach̄i ndii, kuenta ña nd̄iva'a' nduu' n̄ia. Sakan' ña ña nd̄iva'a' jaan' ndii, ndee xta'an' kivi' xaa' a kuach̄i. Xa'a' a jaan' na n̄i k̄ix̄in si'e Ndiosí, te sandoñu'u' a ña k̄in̄i ña xaa' ña nd̄iva'a' jaan'. ⁹ Te sakuu' ne nduu' si'e Ndiosí ndii, xaa' ka n̄ia kuach̄i, sakan' ña kivi' ñuu' xaa' kumi' n̄ia n̄i xaa' a, sakan' na k̄iv̄i ka saa n̄ia kuach̄i jaan' xa'a' a ña si'e a nduu' n̄ia. ¹⁰ Te xiin' ña yo'o' kuv̄i kundan̄i kaxi' e' yoo' nduu' si'e Ndiosí, te yoo' nduu' si'e ña nd̄iva'a' jaan'. Sakuu' ne xachuun' ndaku ndii, süu' si'e Ndiosí nduu' n̄ia, n̄i ndee süvi' tu ne ndani' ne in̄i xini Jesús xiin' n̄ia.

Ka'an' Juan ña kundan̄i ta'an' e'

¹¹ Sakan' ña ña yo'o' nduu' tu'un' va'a, ña n̄i x̄in̄i so'o' ndo' ndee ña nuu' k̄ij' n̄i xa'a' ndo' ndikun' ndo' ichi' Jesús, ña kundan̄i ta'an' i'in e'. ¹² Te kunduu' e' ndee naa Cain. Te jaan' ndii, kuenta ña nd̄iva'a' n̄i nduu' ra sakan' na n̄i xa'n̄i' ra ñan̄i m̄ji' ra. ¿Ndee xa'a' n̄i xaa' ra ña jaan'? N̄i xaa' ra a ña jaan' xa'a' a ña te xaa' ña n̄ia'a' n̄i nduu' ra, ndisu ñan̄i ra jaan' ndii, te xachuun' ndaku n̄i nduu' te jaan'.

¹³ Ñan̄i ta'an' i, nandan̄i ndo' ña ndasi' ne nduu' kuenta jin yivi' ndo'ó. ¹⁴ Te yoo' ndii, xini e' ña xa n̄i k̄je'e' e' nuu' ichi' ña kua'an' m̄i' xi'í e', te xa xika' e' ichi' ña taxi' kivi' ñuu' ña k̄o' kivi' nd̄i'í, sakan' ña ndani' e' ta'an' e' ne in̄i xini Jesús xiin' e', te yoo' ka ndani' ne jaan' ndii, xika' ka n̄ia ichi' ña kua'an' m̄i' xi'í e'. ¹⁵ Sakuu' ne ndasi' ne in̄i xini Jesús xiin' n̄ia

ndii, ne xa'ni' ne yivi' nduu' nja. Te xa xini ndo'ó ña ndee jin ne xa'ni' ne yivi' ndii, kōp' kivi' ñuu ña kōp' kivi' ndi'i' kumi' nja nuu' Ndiosí. ¹⁶ Te yoo' ndii, xiin' ña yo'ō' ni kundani e' saa nduu' a ña kundani ta'an' e', ña ni taxí Jesucristo kivi' ñuu a, te ni xi'í a xa'a' kuachí e'. Te sakan' tu kuní a saa yoo' taxí e' kivi' ñuu e' xa'a' ta'an' e', ne iní xini Jesús xiin' e'. ¹⁷ Ndisu naa' kumi' yoo' ká ña'a, ña tiaku nja jin yivi' yo'ō', te xini nja jin ne iní xini Jesús xiin' nja, ne nakotiín xa'a' ña'a, te saxí'ndia' nja ña'a nja nuu' ne jaan' ndii, kuäsa' xachi' nia'á nja ña ndani ña'a' nja saa kuní Ndiosí. ¹⁸ Ne ta'an' maní' i, süu' xiin' tu'un ña kiee' yu'u' kují' e' kuní a ka'an' e' ña ndani ta'an' e', süu' jaan' ndii kuní tu a ña nia'a e' ña jaan' xiin' chuun va'a ña xaa' e', te chindjee' xna'a e' ne jaan'.

¹⁹ Te xiin' ña jaan' kuní e' ña ña ndixa kandixa' e', te nachinaá va'a tu e' nimá e' nuu' Ndiosí. ²⁰ Tee' ndee jin kuachí nimá e' jaan' yoo' nuu' a ndii, Ndiosí nduu' ña ka'nu' ká te sakan' nimá e' jaan', te xini ña jaan' sakuu' ña'a. ²¹ Ne ta'an' maní' i, naa' kuäsa' tiin' kuachí nimá e' yoo' ndii, iní e' te kuyatín e' nuu' Ndiosí, ²² te natiin' e' ndee ká ña xikán e' nuu' a, sakan' ña kandixa' e' ña ka'an' chuun' a, te xaa' tu e' ña xtaní a. ²³ Te ña yo'ō' nduu' ña ka'an' chuun' a ña iní e' kuní e' si'e a Jesucristo, te kundani ta'an' tu e' saa ni ka'an' chuun' a xiin' e'. ²⁴ Te yoo' ká kandixa' ña ka'an' chuun' a jaan' ndii, nduiin' nja xiin' a, te nduiin' tu a jaan' xiin' nja. Te xini e' ña jaan' sakan' ña ni taxí a Espíritu Santo naá nimá e'.

4

Saa kuyi kuyi e' yoo nduu' ne iní xna'a xini Jesús, te yoo nduu'

ne xini xa'an'

¹ Ñani ta'an' maní' i, kändixa' ndo' ña sanía'á ndee ká ne yivi', ne ka'an' ña Espíritu Santo saka'an' ña'a', süu' jaan' ndii saa ndo' kuenta xiin' ña sanía'á ne jaan' te kuní ndo' naa' kuenta Ndiosí nduu' nja. Sakan' ña xa ni nakuchi kua'a' va te ka'an' tiakú tun vixí jin yivi'. ² Te xiin' ña yo'ō' kuyi nakuni e' yoo nduu' ne naá Espíritu Ndiosí nimá. Yoo ká ndiee' yu'u' ña te yivi' xachi' ni nduu' Jesucristo kij' ni kixin a jin yivi' ndii, ne jaan' naá Espíritu Ndiosí nimá. ³ Ndisu yoo ká ndiee' yu'u' ña te yivi' xachi' ni nduu' Jesucristo ndii, süu' Espíritu Ndiosí naá nimá nja. Süu' jaan' ndii espíritu kuenta ña ndasi' ta'an' xiin' Cristo kumi' nja. Xa ni xini so'ō' ndo'ó ña kixin ña jaan' jin yivi', te vitin ndii, xa yoo a jin yivi'.

⁴ Ñani ta'an' maní' i, ndo'ó ndii, kuenta Ndiosí nduu' ndo'. Te xa ni ketá va'a ndo' nuu' ne xini xa'an' jaan', sakan' ña ña ka'nu' ká nduu' Espíritu Ndiosí, ña naá nimá ndo'ó, te sakan' espíritu ña ñu'u' nimá ne nduu' kuenta jin yivi' jaan'. ⁵ Ne jaan' ndii, kuenta jin yivi' nduu' nja sakan' na ka'an' nja xa'a' ña tuu ne yivi' kuenta jin yivi'. Te ne yivi' kuenta jin yivi' ndii, xini so'ō' nja ña ka'an' ne jaan'. ⁶ Yoo' ndii, kuenta Ndiosí nduu' e'. Te ne xini Ndiosí ndii, xini so'ō' nja ña ka'an' e'. Ndisu ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, xini so'ō' nja ña ka'an' e'. Xiin' ña jaan' kuyi kuní e' yoo nduu' ne kumi' Espíritu Ndiosí, uun ne kumi' espíritu ña xini xa'an' jaan'.

Ka'an' Juan ña kuní a kundani ta'an' e'

⁷ Ñani ta'an' maní' i, kuní a kundani ta'an' e', kuachí ndii nuu' Ndiosí kiee' ña ndani jaan'. Te yoo ká ndani ne yivi' ndii, si'e Ndiosí nduu' nja, te xini nja Ndiosí.

8 Ndisu yoo ka ndani ne yivi' ndii, tia'an kuni nja Ndiosi, sakan' na ndani na jaan' yoo'. 9 Te xiin' na yo'o' ni nia'a Ndiosi na kundani a yoo', na ni ti'vi' a si'e a, na jin ndaa' tilu', jin yivi' yo'o', te ni natijin e' kivi' nuu na ko'o' kivi' ndi'i ni xaa na jaan'. 10 Te na kundani xaa'a ndii, so'o yoo a: suu' na ni kundani yoo' Ndiosi na nuu', suu' jaan' ndii na xi'na ka mi'i' a ni kundani yoo', te ni ti'vi' a si'e a, te ni xi'i' a, te ni cha'vi' a xa'a' kuachi e'. 11 Nani ta'an' mani' i, xa'a' a na sakan' kundani Ndiosi yoo' ndii, ni' sakan' tu kuni a kundani ta'an' yoo'. 12 Ndiosi ndii, ndee jin ne yivi' tia'an kuni nduchi' nuu' na'a', ndisu naa' ndani ta'an' i'in e' ndii, jin ndaa' nduu' e' xiin' a, te naa' ndani ta'an' e' ndee naa ndani na jaan' yoo' ndii, xa yoo xinu xaa'a na ndani a jaan' nima e'.

13 Te xa'a' a na ni taxia a Espiritu a naa nima e' na xini e' na jin ndaa' xaa'a nduu' e' xiin' a, te jin ndaa' tu nduu' a xiin' e'. 14 Te ndu'u ndii, ni xini ndu, te ndiee' yu'u' ndu na ni tianu' yuva' e' Ndiosi si'e a, te ni tui' a jin yivi' te sakaku' a ne yivi' jin yivi' nuu' kuachi nja. 15 Yoo ka ndiee' yu'u' na si'e Ndiosi nduu' Jesus ndii, nduini' nja xiin' Ndiosi, te nduini' tu a jaan' xiin' nja. 16 Te xini e' na kundani Ndiosi yoo', te ini e' xini e' na kundani a yoo'. Ndiosi nduu' na ndani yoo'. Te yoo ka nduu' ne ndani ta'an' ndii, nduini' nja xiin' a, te nduini' tu a xiin' nja. 17 Te xiin' na yo'o' xinu na ndani ta'an' e' saa kuni Ndiosi, te ini e' kii' xaa kivi' na sana'ma a sakuu' ne yivi'. Sakan' na xika' e' jin yivi' yo'o' saa nii' ni xika Jesucristo. 18 Ne ndani ne yivi' ndii, yi'vi nja xa'a' kivi' jaan'. Kuachi ndii kii' ndani xaa'a e' ndii, xinu na yi'vi e' jaan'. Sakan' na kuu' ne yi'vi ndii, xanini nja na sando'o' na'a' Ndiosi xa'a' na

tia'an xinu xaa'a na ndani nja saa kuni Ndiosi. 19 Yoo' ndii, kundani na'a' e', sakan' na xi'na ka na jaan' ni kundani yoo'. 20 Naa' ka'an yoo ka ndii, "Kundani yu'u Ndiosi", kachi nja, ndisu ndasi' nja ne ini xini Jesus xiin' nja ndii, ne xini xa'an' nduu' nja na sakan'. Kuachi ndii, naa' kundani nja ne ini xini Jesus xiin' nja, ne kuvj xini nduchi' nuu' nja ndii, za'aa kuvj ka'an nja na kundani nja Ndiosi, na tia'an kuni nduchi' nuu' nja? 21 Jesucristo ni ka'an chuun' nuu' ndu na naa' ndani e' Ndiosi ndii, kuni tu a na kundani e' ne ini xini Jesus xiin' e'.

5

Ini e' kuni e' Jesus

1 Yoo ka kandixa' na Jesus nduu' Cristo ni tianu' Ndiosi kuenta a ndii, ne jaan' nduu' si'e Ndiosi. Yoo ka kundani jin yuva' ndii, kuni a na kundani tu nja si'e ra. 2 Te xiin' na yo'o' xini e' na kundani e' ne nduu' si'e Ndiosi xiin' e', kii' kundani e' Ndiosi, te kandixa' tu e' na ka'an chuun' a. 3 Sakan' na kuu' naa' kundani xaa'a e' Ndiosi ndii, saxinu e' na ka'an chuun' a. Te na ka'an chuun' a jaan' ndii, suu' na vixi nduu' a. 4 Kuachi ndii sakuu' yoo', ne nduu' si'e Ndiosi ndii, kanando e' nuu' na nduu' kuenta jin yivi'. Te xiin' na yo'o' kanando e' nuu' na nduu' kuenta jin yivi' jaan', na nduu' na ini e' xini e' Jesucristo. 5 Suu' ndee ka ne yivi' kanando nuu' na nduu' kuenta jin yivi' jaan'. Suu' jaan' ndii ne kandixa' na si'e Ndiosi nduu' Jesus, ne jaan' kuiti' kanando nuu' na nduu' kuenta jin yivi'.

6 Te tikui xiin' ni' nduu' na nia'a na ni kixin Jesucristo nuu' Ndiosi, suu' tikui kuiti' nia'a na jaan', suu' jaan' ndii tikui xiin' ni' nia'a na jaan'. Te Espiritu Santo nduu' na ndiee' yu'u' xa'a' na jaan', sakan' na Espiritu jaan'

ndii, ña ndixa nduu' a. ⁷ Kuachi ndii, unj ta'an kuu' ña ndiee' yu'u' ndjivi': [Te ña jaan' nduu' Ndiosí, yuva' e', xiin' si'e a, xiin' Espiritu Santo. Te jin ndaa' nduu' unj saa' ña jaan'. ⁸ Te unj ta'an kuu' ña ndiee' yu'u' jin yivi', te ña jaan' nduu'] Espiritu Santo jaan', xiin' tikui jaan', xiin' níi'. Te nakuitá ña ndiee' yu'u' unj saa' ña jaan'. ⁹ Naa' natiin' e' ña ndiee' yu'u' ne yivi' ndii, saa' ka' vj' tu xata'an ka natijn e' ña ndiee' yu'u' Ndiosí, sakan' ña ña ka'nu' ka nduu' ña ndiee' yu'u' a jaan'. Sakan' ña xa'a' si'e a nj ndiee' yu'u' a. ¹⁰ Yoo ka inj xini si'e Ndiosí jaan' ndii, natiin' ña ña ndiee' yu'u' ña jaan'. Ndisu yoo ka inj xini si'e a jaan' ndii, sandiee' vixi ña Ndiosí xa'a' ña nj kandixa' ña ña ndiee' yu'u' a xa'a' si'e a jaan'. ¹¹ Te xa'a' ña yo'o' nduu' ña nj ndiee' yu'u' Ndiosí, ña nj taxj a kivi' ñuu e' ña koo' kivi' ndi'i'. Te kivi' ñuu e' jaan' ndii, nda'a' si'e a jaan' natiin' e'. ¹² Ne inj xini si'e Ndiosí ndii, natiin' ña kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', ndisu ne inj xini si'e a jaan' ndii, koo' kivi' ñuu jaan' natiin' ña.

Sandi'i' ndoso' Juan ke'i ra

¹³ Ke'i i ña yoso' yo'o' nuu' ndo'ó, ne inj xini si'e Ndiosí, te kunj ndo' ña xa kumi' ndo' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', te inj ndo' kunj ndo' si'e a jaan'. ¹⁴ Te ña yo'o' nduu' ña inj e' xini e' Ndiosí, ña kij' xikán e' ndee ka ña'a nuu' a saa kunj mii' a ndii, xini so'o a ña ka'án e'. ¹⁵ Te naa' xini e' ña xini so'o a ña xikán e' nuu' a ndii, xini kaxi' tu e' ña xa natiin' e' ña xikán e' nuu' a jaan'.

¹⁶ Naa' xini sava' ndo'ó ña xaa' jin ne nakaya' xiin' ndo' xa'a' Jesús kuachi, ña saku'un ña'a' te kivi' ña ndii, ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ña, te taxj ña jaan' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' nda'a' ña. Sakan' saa' ndo' xa'a' ne xaa' kuachi ña saku'un ña'a' te kivi'

ñá. Kuachi ndii yoo kuachi ña saku'un ne yivi' te kivi' ña, te ka'án i na ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ne jaan'. ¹⁷ Sakuu' ña ña'a' nduu' kuachi. Ndisu yoo kuachi ña saku'un ña'a' te kivi' ña.

¹⁸ Xini e' ña yoo', ne nduu' si'e Ndiosí ndii, xaa' ka e' kuachi. Sakan' ña Jesús, si'e Ndiosí, xito' yoo', te kivi' satuxu'vi ña ndiva'a yoo'. ¹⁹ Te xini tu e' ña si'e Ndiosí nduu' e', te nda'a' ña ndiva'a naa' kani' jin yivi'. ²⁰ Te xini tu e' ña nj kixin si'e Ndiosí jin yivi', te nj taxj a ña kundanj e' ndee ña nduu' Ndiosí xna'a. Te yoo' ndii, nduun' e' xiin' ña ndixa jaan', te nduun' tu e' xiin' si'e a jaan', ña nduu' Jesucristo, te ña jaan' nduu' Ndiosí xna'a, te ña jaan' tu taxj kivi' ñuu e' ña koo' kivi' ndi'i'. ²¹ Ne kua'a mii' i, koto xiin' mii' va ndo' nuu' ndiosí saka. Sakan' na kundu' a.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Juan kua'an nda'a' ne ini xini Jesús

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u, te nduu' iin te xixa va ndii, ti'vi' i cha'an' yo'ó, ña' ta'an' i, ña' xa ni ñakaxin Ndiosí nduu' kuenta a, te ti'vi' tu i cha'an' si'e un'. Te ndani i ndo'ó saa ka'an ña ndixa, ña kandixa' e'. Te süu' yu'u kuji' ndani ndo'ó. Süu' jaan' ndii sakan' tu sakuu' ne xini ña ndixa. ² Te ndani i ndo'ó xa'a' a ña naá ña ndixa jaan' nimá e', te xa ikan' kunaá a ndee ndi'i ni kivi'. ³ Na sañu'u' va na Ndiosí, yuva' e', xiin' si'e a Jesucristo, ndo'ó. Te na kuvita tu ini a xa'a' ndo'. Te na taxí tu a ña maní' koó xiin' ndo'. Na saa a ña jaan' xa'a' a ña xini ndo' ña ndixa jaan', te ndani ta'an' ndo'.

Kujta ndaku e' nuu' ña ndixa ña ka'an xa'a' Jesús

⁴ Va'a va ni kuni i kij' ni xini i sava si'e un', ne xaa' ña ndixa saa nii' ni ka'an chuun' Ndiosí, yuva' e', xiin' e'. ⁵ Ña' ta'an' i, vjtin ndii ka'an nda'vi xiin' ndo' ña na kundani ta'an' na e'. Te süu' iin ña ka'an chuun' xaa' nduu' ña ka'an i nuu' ndo'. Süu' jaan' ndii ña xa yoo nuu' e' ndee kij' ni xa'a' ndikun e' ichi' Jesús nduu' a. ⁶ Te ña yo'o' nduu' ña kundani ta'an' e' ndii, ña kaka e' saa ka'an chuun' Ndiosí. Te ña yo'o' nduu' ña ka'an chuun' a jaan' ña kundani ta'an' e' saa nii' ni xini so'o' ndo' ndee ña nuu'.

⁷ Ka'an i ña jaan' sakan' ña xa kua'a' va te xini xa'an' xika' iin yivi' ka'an ña Jesucristo ndii, ni nduu' a te yivi' xachi' kij' ni kixin a iin yivi'. Te jaan' ndii, te xini xa'an' nduu' ra, te ndasi' tu ra

Cristo. ⁸ Koto xiin' mii' ndo' nuu' te jaan', koto ka ndoñu'u' saka ña xata'an natijn ndo' xa'a' chuun ña ni xaa' ndo' nuu' Ndiosí, va'a ka sanduxa' ndo' te natijn ndo' sakuu' ña kuni a taxí a nda'a' ndo'. ⁹ Yoo ka kuxioo' nuu' ña ndixa ña ka'an xa'a' Cristo, te kuasa' ita' ni' nja nuu' a ndii, koo' Ndiosí naá nimá nja. Ndisu yoo ka ita' ni' xiin' ña jaan' ndii, naá Ndiosí xiin' si'e a jaan' nimá nja. ¹⁰ Sakan' na kuui' naa' kuaxi yoo ka nduu' te jaan' mji' ndiee' ndo', te sania'á ra ña ndixa xa'a' Jesús ndii, taxí ndo' xka'ndia ra vi'e ndo' kundiee ra, te ni ndee nakuatu' ña'a' ndo'. ¹¹ Kuachi ndii, ne nakuatu' ña'a' ndii, chindiee' ta'an' nja xiin' te jaan' nuu' chuun nja'a ña xaa' ra jaan'.

Ña ndeji' so'o' ndi'i'

¹² Yoo kua'a' ka ña kuni ka'an i xiin' ndo', ndisu kuni ke'i i e nuu' tutu, sakan' ña ndiatu' ini i ku'un i mii' ndiee' ndo', te ndatu'un' xiin' ta'an' e'. Sakan' saa i te va'a ndi' i kuni na i'in e' kua'an. ¹³ Ne nduu' si'e ña' ta'an' un', ña' ni ñakaxin tu Ndiosí, ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nja cha'an' un'. Sakan' na kunduu' a.

Tutu ña uní ña nī ke'í San Juan kua'an nda'a' ne iní xini Jesús

Ti'vi' ra cha'an' nīa

¹ Yu'u, te nduu' iin te xixa va ndii, ti'vi' i cha'an' yo'ó, Gayo kua'a, te ndani i yo'ó saa ka'an ña ndixa ña kandixa' e'. ² Ñani kua'a, ka'an va i xiin' Ndiosí xa'a' un' te kje'e va'a un' xiin' sakuu' ña xaa' un', te koo va'a tu un' saa nii' yoo va'a nimá un' nuu' Ndiosí. ³ Va'a va nī kuni i ki' nī kixin sava ñani e', te nī ndiee yu'u' ra nuu' i ña iní va un' xini un' ña ndixa, te xika' ndaku tu un' xiin' ña jaan'. ⁴ Koo' ka ndee iin ña'a ña xaa' sakan' te va'a ka kuni yu'u, te sakan' ña xini so'ó i ña xika' ne kua'a si'e i xiin' ña ndixa jaan'.

⁵ Ñani kua'a, xachuun' ndaku va un' nuu' chuun' Ndiosí ña chindiee' un' ne ndikún ichi' Jesús xiin' e'. Tee' ndee ne xini ta'an' xiin' un' nduu' sava ne jaan' ndii, chindiee' ña'a' un'. ⁶ Te ne jaan' ndii, ndiee' yu'u' nīa xa'a' un' nuu' ne nakayá yo'o' xa'a' Jesús ña kundani va ña'a' un'. Chindiee' naa chindiee' un' ne jaan' saa kuni Ndiosí xiin' ña kuni nuu' nīa ki' kua'an nīa ichi'. ⁷ Kuachí ndii, xa'a' a ña ndani nīa Jesús na nī kje'e nīa xika' nīa sakan'. Te koo' a ni'í nīa nda'a' ne iní xini Jesús. ⁸ Sakan' na kuii' yoo' ndii, kuni a chindiee' e' ne jaan', te sachuun' inga' e' xiin' nīa xa'a' ña ndixa jaan'.

⁹ Xa nī ke'í i iin tutu nuu' ne nakayá xa'a' Jesús ñuu' ñaa'. Ndisu te nduu' Diótrefe ndii, nátiin' ra ña ka'an ndu jaan', sakan' ña xtani ra ña nduu' ra te kuu' nuu' nuu' nīa. ¹⁰ Sakan' na kuii' ki' xaa i ñaa' ndii, ka'an i

xiin' ra nuu' ndo' xa'a' ña kuu' ra jaan', xiin' xa'a' ña kanja'a ra xa'a' ndu. Te süu' ña jaan' kuiti' xaa' ra, süu' jaan' ndii nátiin' tu ra ñani ta'an' e', ne xaa' ñuu' ñaa'. Te nī ndee táxi' tu ra natiiin inga ne iní xini Jesús, ne ndiee' ñaa', ne jaan', te nī ndee táxi' tu ra nakaya ka ne natiiin' ña'a' jaan' xiin' inga ne nakayá xa'a' Jesús ñaa'.

Ka'an va'a Juan xa'a' iin te nani' Demetrio

¹¹ Ñani kua'a, saa un' ña nīa'a ña xaa' ne yivi'. Süu' jaan' ndii ña va'a kuiti' saa un'. Kuachí ndii yoo ka xaa' ña va'a ndii, kuenta Ndiosí nduu' nīa. Ndisu ne xaa' ña nīa'a ndii, xini nīa Ndiosí. ¹² Sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús ka'an va'a xa'a' Demetrio. Te ndee mji' ña ndixa, ña kandixa' e' ndii, nakuitá xiin' saa xika' ra. Te sakan' tu ndu'u ndii, ka'an va'a ndu xa'a' ra. Te xini un' ña ña ndaku nduu' ña ndiee' yu'u' ndu.

Ndeji' Juan inga ne iní xini Jesús

¹³ Yoo kua'a' ka ña kuni ka'an i xiin' un', ndisu ndee chaa' ka ke'í i e' nuu' tutu, ¹⁴ sakan' ña ndiatu' iní i ku'un i mii' ndu'u' un' iin tun ki' i' te ndatu'un' xiin' ta'an' e'. ¹⁵ Na táxi' na Ndiosí ña maní' koo xiin' un'. Ne xini ta'an' xiin' e', ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nīa cha'an' un'. Kua'an Ndiosí koo i'in ne xini ta'an' xiin' e', ne ndiee' ñaa'.

Tutu ña ni ke'i San Judas kua'an nda'a' ne ini xini Jesús

Ti'vi' ra cha'an' nia

¹ Yu'u nduu' Judas, ñañi Santi-ago, te xika' nuu' i nuu' Jesucristo. Te ti'vi' i cha'an' sakuu' ndo'ó, ne ni kana yuva' e' Ndiosí, xa'a' a ña ndañi a ndo'ó, te xito' tu a ndo'ó xiin' nda'a' Jesucristo. ² Te na so'ó ku'a nu kua'a' ka ña kuvita ini Ndiosí xa'a' ndo', xiin' ña maní', ña taxi' a yoo xiin' ndo', xiin' ña ndani a ndo'ó i'in kivi' kua'an.

Ka'an Judas ña kuni a kotó xiin' mii' e' nuu' ne sania'a tun vixi
(2 P. 2:1-17)

³ Ne kua'a, ni ka'an ndiee' va nimá i ke'j i xa'a' ña sakakú Ndiosí yoo', ña xa kumi' inga' e'. Ndisu ni xini i ña kuni a ke'j i vitin, te ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña ku'un naa ku'un ndo' ña xanduxa' ndo' xa'a' ña ndixa ña kandixa' e', ña ni sanakua'a Ndiosí unta' kuiti' te xava'a nda'a' ne nduu' kuenta a. ⁴ Kuachí ndii xa ni ko'ni si'e sava te xini xa'an' tein ndo' xiin' tun vixi. Te jaan' ndii, ndee xta'an' vi' ka'an tu'un Ndiosí xa'a' a ña koq ra tundo'o'. Te yivi' jaan' ndii, te nja'a nduu' ra, te tiin' ndiaa ra ña ndani mii' Ndiosí yoo', te ndasanduu' ra ña jaan' ña kuví xaa' ra ña ka'an kiji xiin' jin ra. Te xiin' ña jaan' saxioo' ra Ndiosí, ña nduu' ña xiin' ña'a yoo', te saxioo' tu ra xto'o e' Jesucristo.

⁵ Tee' ndee xa kundaní kaxi' ndo' ña xito' ka'an i xiin' ndo' vitin ndii, kuni sanaka'an' i ndo'ó ña kiji' ndi'i ni tava' xto'o e' Ndiosí ne nduu' kuenta a nuu' ñu'u' Egipto ndii, ni sandoñu'u' a sava ne jaan' xa'a' a ña ni kandixa' ña'a' nja. ⁶ Naa kuu' ángele, ña ni tiin' ka'nu' mii' ni ndiee' a xandia chuun' a, te ni nakoq a ndiee' a

ña ni taxí Ndiosí nda'a' a ndii, ni ko'ni xachi' ña'a' Ndiosí jin xaan' mii' jin yavi, te ndiatu' a ndee xaa kivi' chie ña so'o' ndi'i' te sana'má ña'a' Ndiosí. ⁷ Te naka'an' tu ndo' saa ni xaa ne ni ndiee ñuu' Sodomá, xiin' ñuu' Gomorra, xiin' nda'a' uvi' saa' ñuu' jaan' ndii, ni xtaní va nja sakuu' nuu' ña xiin'. Te ni xiko ni'i' ña'a' ña ka'an ña ka'an nimá nja xiin' jin' nja. Xa'a' a jaan' na ni sando'o' ña'a' Ndiosí xiin' ñu'u' ña koq' kivi' nda'vá, te sakuni' a yoo' saa xaa' a xiin' ne xaa' kuachí.

⁸ Ndee saa ka ni ndii, te xini xa'an' jaan' ndii, mii' sakan' tu xaa' te jaan' xika' ra ndee naa te xani xaa' ra ña ka'an xiin' jin' ra. Te nátiin' ra ña xandia chuun' Ndiosí, te kanja'a tu ra xa'a' ña ndiee' ña ndiee' ndivi'. ⁹ Ni ndee Miguel, ña nduu' jin ángele ka'nu' kuu' nuu' ka, kiji' ni kaní ta'an' a kuento xiin' ña ndiva'a xa'a' ñu'u' nde'i' Moisés ndii, ni kundiani a kanja'a a xiin' ña ndiva'a jaan'. Süu' jaan' ndii ni ka'an a xiin' ña ndiva'a jaan' ndii: "Xto'o i na kaní yo'ó", ni kachí a. ¹⁰ Ndisu te xini xa'an' jaan' ndii, kanja'a ra xa'a' ndee ña kundaní ra. Te ña kundaní ra, kuenta ña xini jin' mii' ra ndee naa xaa' kiti' ña koq' ña xanini ri' ndii, katun' ndi'i' ña'a' ña jaan' nuu' Ndiosí. ¹¹ Nda'vi va kundoo' te jaan', kuachí ndii xata' ña nja'a ña ni xaa Caín ndikún ra. Te xa'a' a ña kuni kiji' ra xu'un' ndii, ndikún tu ra xata' ña ni xaa Balaam. Te xa'a' a ña xaso'o ra ndee naa Coré ndii, sandoñu'u' tu ña'a' Ndiosí.

¹² Te kiji' ko'ni' te jaan' mii' ndiee' sii' ndo' ña ndani ta'an' ndo', te xixi' ndo' kuenta Jesús, te xixi' ra xiin' ndo' ndii, ka'an' nuu' e' kuu' ra xa'a' ña kiji' ña xaa' ra, sakan' ña ndi'ni ra xa'a' ña ndioo' ini mii' kuiti' ra, te nduu' ra ndee naa viko' ichi, ña säkuun' savi', te xiko' ni'i' ña'a' tachí' mii' ka kuni

a. Te nduu' tu ra ndee naa itun', tun' koo' nduu' kuun' nda'a' kij' kuní a kuun a nda'a' nu'. Xa'a' a jaan' na nduu' ra ndee naa tun' xa ni kiee sakuu' tjo'o, te xa ni xi'i xachi' ra nuu' Ndiosí. ¹³ Te te jaan' ndii, nduu' ra ndee naa tikui nuu' miní ka'nu' kij' ndiee' va kiee' kua'a' ña ka'an, ña xini xa'an jaan' yu'u' ra ndee naa pele nuu' tikui miní jaan'. Te nduu' tu ra ndee naa tiuun', ti' ndiee' jin xaan'. Te xa ni sakoo' tu'va Ndiosí xa'a' te jaan' mii' jin yavi ndiaa' xachi', mii' ku'un ra ndee ndi'i' ni kivi'.

¹⁴ Sakan' tu Enoc, te uxá sjani' xika' Adán ndii, ni ka'an tiakú ra xa'a' te xini xa'an jaan' ndii: "Koto ndo', kixin xto'o e' xiin' ki'in' mií ángele, ña xika' nuu' nuu' a, ¹⁵ te sana'má a sakuu' ne yivi', te kendiaa' ya'vi' a sakuu' ne nja'a xa'a' sakuu' ña nja'a ña ni xaa nja, xiin' sakuu' ña ni kanja'a ne kiní kuu' xaa' kuachi xa'a' a", ni kachi ra. ¹⁶ Te jaan' ndii, xa nuu' kayu'u' ra, te chitun tu ra, te ndikun tu ra ña nja'a, ña ka'an nimá mii' ra xa'a', te ka'an ñuñu' tu ra, te sakan' tu sachié ra ne yivi', te ki'in ra xu'un' nda'a' nja kujti'.

Ka'an Judas ña kujta ni'i e' nuu' ichi' Jesús

¹⁷ Ñani ta'an' maní i, naka'an' ndo' ña ni ka'an te nda'a' xa'a' xto'o e' Jesucristo nuu' ndo' saa'.

¹⁸ Ni ka'an ra ña: "Kivi' so'o' ndi'i' ndii, koo ne kundi'i' xa'a' Ndiosí. Ne jaan' ndii, kaka nja saa ndioo' kiní ini nimá mii' kujti' nja", ni kachi ra. ¹⁹ Te nata'vi' ndo'ó kujti' nduu' te xini xa'an jaan'. Te xiko' ni'i' ña'a' ña nja'a, ña ka'an nimá mii' ra, te koo' tu Espíritu Santo naá nimá ra.

²⁰ Ndisu ndo'ó ñani ta'an' maní i ndii, kujta ni'i' ka ndo' xiin' ña ndixa, ña kandixa' e', ña nduu' ña su'un, ña kuaxi nda'a' Ndiosí. Te ka'an va ndo' xiin' Ndiosí xiin'

ndiee' ña taxi' Espíritu Santo. ²¹ Te sakan' tu ku'un naa ku'un ndo' nuu' ña ndani Ndiosí ndo'ó, ña ndiatu' ndo' ña xaa kivi' ña taxi xto'o e' Jesucristo kivi' ñuu e' ña koo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña kuvita ini a xa'a' e'.

²² Te ne koo' ña ndaku nuu' xa'a' ña ndixa ña kandixa' e' ndii, sania'a ndi'i' ka ña'a' ndo' xa'a' ña jaan'. ²³ Te sava tuku nja ndii, tu'un ña'a' ndo' nuu' ña kiní ña xaa nja, ña nduu' ndee naa ñu'u, te sakakú ña'a' ndo' vi'e tundo'o'. Te sava tuku nja ndii, kuvita ini ndo' xa'a' nja. Ndisu koto xiin' mii' va ndo' kij' xaa' ndo' ña jaan', koto ka sativi' nja ndo'ó xiin' kuachi nja. Te kundasi' tu ndo' ndee toto ña ni'nu' nja xaa' nja kuachi jaan'.

Ka'an Judas ña Ndiosí kujti' xata'an saka'nu' e'

²⁴ Te jin ndaa' Ndiosí, ña ni sakakú yoo' kujti' kivi koto ndo'ó, te nama ndo' nuu' kuachi, sakan' te koo' ndee jin xa'a' ña jin kuachi a ndo'ó, te si' kuní ndo' kij' naxaa e' nuu' a mii' ndatun' kaa'. ²⁵ Te ña jaan' na natijn sakuu' ña ndatun' xava'a, xiin' ña ka'nu', xiin' ña ndiee', xiin' ña xa'ndia chuun' ndee vitin te ndee ndi'i' ni kivi' xa'a' ña ni xaa Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

Tutu yo'o' ka'an xa'a' sakuu' ña nã'a' ka te koq

*Ña ni nia'a Ndiosí nuu' Jesu-
cristo*

¹ Ña yo'o' nduu' ña ni nia'a Ndiosí nuu' Jesucristo, te ña jaan' nia'a ña'a' nuu' ne xika' nuu' nuu' a ña nã'a' ka te koq. Xa'a' a jaan' na ni tjanu' Jesús iin ángele, ña nduu' nda'a' xa'a' a nuu' yu'u, te nani' Juan, te xika' nuu' nuu' a, te sakuni' a yu'u ña jaan'. ² Te ndiee' yu'u' ndaku i xa'a' ña ni nia'a Ndiosí nuu' i xiin' xa'a' ña ni ndiee' yu'u' Jesucristo, ña ni xini' i jaan'. ³ Sañu'u' va Ndiosí ne ka'vi' ti'e' ña yoso' nuu' tutu yo'o' nuu' ne yivi', xiin' sakuu' ne xini so'o' ña ka'an tiakú yo'o', te saxinú nja a. Kuachí ndii xa kuyatin' kivi' ña koq sakuu' ña yo'o'.

*Ti'vi' Juan cha'an', te xaka'nu'
ra Jesús*

⁴ Yu'u' nduu' Juan, te ti'vi' i cha'an' uxá ti'vi' saa' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia. Na sañu'u' na Ndiosí ndo'ó, te na taxí tu a ña maní koq xiin' ndo'. Ña jaan' ndii, yoo a, te ni yoo a, te kuaxi a. Te sakan' tu na saa uxá saa' Espíritu, ña ndiee' yañin nuu' tej ka'nu' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí. ⁵ Te sakan' tu na saa Jesucristo, ña ndiee' yu'u' ndaku xa'a' Ndiosí, te nduu' tu a ña kuu' nuu' ña ni nañiakú a tejn ne ni xi'i, te sakan' tu nduu' a ña kumi' ndiee' nuu' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi'. Te ndaní Cristo yoo', ña jaan' na ni sandoó ndiká a yoo' nuu' kuachí e' xiin' nii' a. ⁶ Te siin' tuku' ndii, ni sananduu' a yoo' te xa'ndia chuun', te ni sananduu' tu a yoo' sutu te kaka nuu' e'

nuu' yuva' a Ndiosí. Na nañiin a sakuu' ña tiin' ka'nu' ña'a' e' xiin' sakuu' ña ndiee' ndee' ndi' i ni kivi'. Sakan' na kunduu a. ⁷ Koto ndo', ka'a' kuaxi Jesús tejn viko'. Te kuní nduchi' nuu' ña'a' sakuu' ne yivi' iin yivi'. Te ndee' te ni xa'ni' ña'a' kuní ña'a'. Te sakuu' ne ndiee' iin yivi' ndii, kusuchi' iní nja xa'a' ña kuaxi a. Sakan' na kunduu a.

⁸ Te ka'an xt'o' e' ndii: "Yu'u' ndii, yoo i ña nuu', te yoo tu i ña so'o' ndi'i'. Te nduu' i ña nuu', te nduu' tu i ña so'o' ndi'i', te yoo i, te ni yoo i, te kuaxi i, te nduu' i ña ka'nu' koo' chukuu'", kachi a.

*Ni xini' Juan iin ña kaa' naa kaa'
Jesús*

⁹ Yu'u' nduu' Juan, ta'an' ndo', te ndo'o' tu i saa ndo'o' ndo'ó nuu' ña sando'o' va ne yivi' yoo' xa'a' ña ndikún e' ichi' Jesús, te nduu' e' kuenta ña xa'ndia chuun' Ndiosí, te kundieni iní e' nuu' ña jaan' xiin' ndiee' Jesús. Te xa'a' a ña ni ka'an ndoso' i tu'un Ndiosí, xiin' ña ni ndiee' yu'u' i xa'a' Jesús na ni tijn u'vi' ra yu'u, te ni xan ndiaká ra yu'u' nuu' iin ñu'u' ña nani' Patmos, ña ndasi i'nu' xiin' miji' ka'nu'. ¹⁰ Te iin kivi' ña nakayá e' xaka'nu' e' xt'o' e' ndii, ni sakuu' Espíritu Santo nimá i, te ni xini' so'o' i iin tachi' yu'u' ti'e' va xata' i ndee' naa' nde'í iin ndachuun' vi'. ¹¹ Te ni ka'an a xiin' i ndii:

—Yu'u' ndii, yoo i ña nuu', te yoo tu i ña so'o' ndi'i'. Te nduu' i ña nuu', te nduu' tu i ña so'o' ndi'i'. Ke'j un' nuu' tutu sakuu' ña kuní nduchi' nuu' un', te ti'vi' un' tutu jaan' nda'a' uxá ti'vi' saa' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu' ña ñu'u' nuu' ñu'u' Asia, naa kuu' ñuu' Éfeso, ñuu' Esmirna, ñuu' Pérgamo, ñuu' Tiatira, ñuu' Sardis, ñuu' Filadelfia, xiin' ñuu' Laodicea —ni kachi tachi' yu'u' jaan'.

¹² Sakan' te ni ndiko kuifn i, te ni nakoto xata' i te kuní i yoo

ka'an xiin' i. Te ni xini i ita' uxá ta'an kandelero, ña ni kuá'a xiin' oro, mi' ita' ña tuún. ¹³ Te tein kandelero jaan' ni xini tu i jin ña kaa' ndee naa kaa' ña nduu' tu te yivi' ni'nu' a toto naní' ña xaá ndee nuu' xa'a' a. Te kanu' jin toto, ña ni kuá'a xiin' yu'va oro tja'ni a. ¹⁴ Te xini' a xiin' ixi' xini' a ndii, yaa kachi' vi' a ndee naa i'in'. Te nduchi' nuu' a ndii, yi'é a ndee naa ñu'u ndatin. ¹⁵ Te nuu' xa'a' a ndii, yi'é a ndee naa yi'é kaa kua'a ndii' kij' ndundoo' a nuu' ñu'u i'ni' va. Te tachi' yu'u' a ndii, ndjee' xava'a ni' i' a ndee naa ni' i' mii' koyó kua'a' va tikui. ¹⁶ Te ni kumi' a uxá ta'an tiuun' tixin nda'a' kuá'a a. Te ni keta jin ichi nii' ña xiin' va uvi' saa' ta'vi' yu'u' a. Te nuu' a ndii, ndjee' ka ni yi'e a te sakan' ñu'u jin ke'in' sava.

¹⁷ Te kij' ni xini ña'a' i ndii, ni nakandu'u' ndjee i ndee nuu' ñu'u' xa'a' a ndee naa xa ni xi' i. Te ni chindu'u' a nda'a' kuá'a a soko i ka'an a xiin' i ndii:

—Küyí'vi un'. Yu'u ndii, yoo i ña nuu', te yoo tu i ndee so'o' ndi'i', ¹⁸ te tiaku i tee' ndee ni xi' i i ndii. Koto un', tiaku i ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu a. Te kumi' i ña ndjee' nuu' ña xi' i xiin' nuu' yavi ndii. ¹⁹ Sakan' na kuui' natiso' un' ña ni xini nduchi' nuu' un', xiin' ña xini un' vitin, xjin' ña koq kij' xka'ndia ña jaan'. ²⁰ Te ña yo'o' nduu' ña ni yoq si'e, ña ka'an ndiaa xa'a' uxá ta'an tiuun' yo'o', ti' ni xini un' tixin nda'a' i, xiin' xa'a' uxá ta'an kandelero oro mii' ita', ña tuún jaan'. Uxa ta'an tiuun' yo'o' ndii, ka'an ndiaa ri' xa'a' uxá ta'an ángele, ña xika' nuu' nuu' i. Te uxá ta'an kandelero jaan' ndii, ka'an ndiaa a xa'a' uxá ta'an ti'vi ne nakayá xa'a' i.

2

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu'

ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Éfeso

¹ 'Nuu' ángele, ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu' Éfeso ndii, ke' i un' nuu' jin tutu ña ka'an i xiin' un' vitin: “Yu'u, ña kumi' uxá ta'an tiuun' tixin nda'a' kuá'a i, te xika' i tein uxá ta'an kandelero oro jaan' ndii, ña yo'o' ka'an i: ² Xini i ña xaa' ndo', te xini tu i ña xachuun' u'vi ndo' xa'a' i, te kundieni ndo'. Te xini ni tu i ña ndasi' va ndo' ña xaa' te nja'a. Te xini tu i ña xito' kua'a tu ña'a' ndo', te ka'an te jaan' ña yu'u tianu' ña'a' ña sania'a ra ichi' i, ndisu sivi' ra, te ni xini ndo' ña te xini xa'an' nduu' ra. ³ Te xa'a' a ña ndani ndo' yu'u ndii, kundieni ndo' nuu' tundo'o' ña ndo'o' ndo', te xachuun' u'vi ndo' xa'a' i, te ni sanako' xiin' mi' ndo'.

⁴ Te ndee saa ka ni ndii, tiin' kuachi i ndo'o' xa'a' ña yo'o': ña ndani kua'a' ka ndo' yu'u vitin ndee naa ni ndani ndo' yu'u ña nuu'. ⁵ Xa'a' a jaan' na naka'an' ndo' saa ni ita' ndo' nuu' ichi' i ña nuu' kij' tia'an kuxioq nimá ndo'. Nama ndo' nimá ndo', te saa tukuu ndo' ña kuni i naa ni xaá ndo' ña nuu'. Te naa' nama ndo' nimá ndo' ndii, yachi' xaá' i mii' ndiee' ndo', te sanundia'a i kandelero ndo' ñaa' mii' iin' a. ⁶ Ndisu yoo jin ña va'a ña xaa' ndo': ña ndasi' ndo' ña xaa' ne ndikun' ichi' Nicolaítas saa nii' ndasi' yu'u a. ⁷ Yoq ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxí so'o' nja' ña ka'an Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i jaan'. Ne kanando nuu' tundo'o' ndii, taxí i kaxi' nja' nduu' tun' iin' mii' ndatun' kaa' mii' ndu'u' Ndiosí. Te tun' jaan' nduu' tun' taxi' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi' i.”

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Esmirna

8 'Nuū' ángele, ña ndiaa chuun' nuū' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuū Esmirna ndii, ke'j un' ña ka'an j xiin' un' viñin nuū' iin tutu: "Yu'u, ña yoo ndee ña nuū, te yoo tu j ndee ña so'o' ndi'i, te tiaku xachi' j tee' ndee ni xi'j j ndii, ña yo'o' ka'an j: 9 Xiní j ña xaa' ndo', te xini tu j saa ndo'o' ndo', te xini ni tu j ña nda'vi kuu' ndo', ndisu vika' ndo' xiin' ña'a yu'u. Te xini ni tu j saa kanja'a sava ne ka'an ña ne judío nduu' ña xa'a' ndo', ndisu süu' sakan' nduu' a. Süu' jaan' ndii kuenta ne nakayá xa'a' ña ndiva'a nduu' ña. 10 Küy'vi ndo' xa'a' ña xito' sando'o' ne yivi' ndo'ó. Kuachi' ndii taan' te nduu' kuenta ña ndiva'a jaan' sava ndo'ó vi'e kaq, te koto kua'a ra ndo'ó, te kund'o' ndo' uxí ta'an kivi'. Kaka naa xika' ndaku ndo' nuū' ichi' j tee' ndee kuví ndo' saa te jaan'. Sakan' te taxí j kivi' ñuū ndo' ña kōo' kivi' ndi'i, ña nduu' ndee naa iin corona ña ni'j ndo'. 11 Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxí so'o' ña ka'an Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' j jaan'. Te yoo ka kanando nuū' sakuu' ña jaan' ndii, küvi ña ichi' ña uví."

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuū' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuū Pérgamo

12 'Nuū' ángele, ña ndiaa chuun' nuū' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuū Pérgamo ndii, ña yo'o' ke'j un': "Ña kumi' ichi' ni' ña xín' va uví saa' ta'vi' jaan' ndii, ña yo'o' ka'an a: 13 Xiní j saa ndo'o' un', te xini tu j ña ndu'u un' ñuū mii' xa'ndia chuun' ña ndiva'a. Ndee saa kan' ndii, iní te iní un' xini un' yu'u. Te ni nakoq un' ña iní un' xini un' yu'u, ni ndee ki'j ni xa'ni' te yivi' Antipas, te ni xika' ndaku ndiee' yu'u' xa'a' j. Ña jaan' ni xka'ndia ñuū un' jaan' mii' ndu'u' ña ndiva'a jaan'.

14 Te ndee saa ka ni ndii, tiin' kuachi' yu'u yo'ó xa'a' ki'in' ña'a, naa kuu' ña ka'ni ne ndikún ichi' Balaam tein ndo'. Te Balaam jaan' ni sania'á Balac saa kuví samaña ra ne vi'e Israel nuū' kuachi'. Xa'a' a jaan' na ni kaviko' te jaan' ne vi'e Israel jaan' te kuxí ña ña xaxí' ña ni nasoko' ne yivi' nuū' ndiosí saka. Te ni kaviko' tu ña'a' ra, te ni xaa ña xiin'. 15 Te sakan' tu ka'ni ne ndikún ichi' ña sania'á ne ndikún Nicolaítas tein ndo'. 16 Sakan' na kuii' nama ki'j un' nimá un' xa'a' kuachi' un'. Sakan' ña naa' saa un' ña jaan' ndii, yachi' ku'un j mii' ndu'u un', te kunta'an' j xiin' ne jaan' xiin' ichi' ña keta' yu'u' j jaan'. 17 Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxí so'o' ña ña ka'an Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuū' ñu'u' Asia. Te yoo ka kanando nuū' sakuu' tundo'o' jaan' ndii, taxí j kaxí' ña ña nani' maná, ña yoo si'e. Te taxí tu j iin yuu' lulu yaa nda'a' ña, te nuū' yuu' jaan' yoso' iin kivi' xaa' ña ndee iin ne yivi' xini, süu' jaan' ndii iin ndaa' mii' ne natíin yuu' jaan' kuiti' kuní a."

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuū' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuū Tiatira

18 'Nuū' ángele, ña ndiaa chuun' nuū' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuū Tiatira ndii, ña yo'o' ke'j un': "Si'e Ndiosí, ña yi'é nduchi' nuū' ndee naa ñu'u ndatin, te yi'é tu nuū' xa'a' a ndee naa yi'é kaq kua'a ndii ndii, ña yo'o' ka'an a: 19 Xiní j ña xaa' un', te xini tu j ña ndani un' yu'u xiin' ne yivi', te xini ni tu j ña iní un' xini un' yu'u, te xini tu j ña xika' nuu' un' nuu' j, te sakan' tu xini ña kundieni un' nuū' tundo'o'. Te xini j ña kua'a' ka xaa' un' ña jaan' viñin te sakan' ni xaa un' ña nuu' ki'j ni xa'a' iní un' xini un'

yu'u. ²⁰ Te ndee saa ka ni ndii, tiin' kuachi yu'u yo'ó xa'a' ki'in' ña'a, naa kuu' ña taxi' un' ña xaa' Jezabel, ña' ka'an ña jin ña' ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' a, kachi mii' a'. Te xiin' ña sania'á a' ndii, xamaña a' sava ne xika' nuu' nuu' i, te sakan' kumi' nja' musa nja, te sakan' tu xixi' nja ña xaxi' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka. ²¹ Te yu'u ndii, ni taxí i ki'in' kuiya nuu' a' te nama' a' nimá a' xa'a' kuachi a', ndisu ni xiin' a' nakoo' a' ña xiin' a'. ²² Xa'a' a' jaan' na sando'o' i ña' jaan' xiin' kui'e xatu. Te sando'o' u'vi' tu i ne kumi' ña' jaan' ndee naa musa nja' naa' namá nja' nimá nja' nuu' sakuu' ña nja'a ña ni sania'á ña'a' ña jaan'. ²³ Te xiin' kui'e xatu ka'ni' i ne ndikún ichi' ña sania'á a'. Te kij' sakan' ndii, kuni' sakuu' ti'vi' ne nakayá xa'a' i ña yu'u nduu' ña xini' ña xanini yoo ka. Te xini' tu i ña ka'an nimá nja' xa'a'. Te viku'un ya'vi' tu i'in' ndo'ó xa'a' ndee ka nuu' ña ni xaa' ndo'.

²⁴ Ndisu sava ndo'ó, ne ndiee' ñuu' Tiatira, ne ni sakuu' ña sania'á ña' jaan', xiin' ne ni xini' kuento ña ka'an ne jaan' kaa' si'e, ña ka'an xa'a' ña ndiva'a ndii, ka'an i ña koo' ka' tuku ña ka'an chuun' i xiin' ndo'. ²⁵ Ndaa' ndii, kuni' i ña iní naa iní ndo' kuni' ndo' yu'u ndee xaa' kivi' ña nandiko' tukuu' i. ²⁶ Te yoo ka kanando nuu' sakuu' tundo'o' jaan', te saxinú nja' ña kuni' yu'u ndee kivi' so'o' ndi'i' ndii, taxí i ndiee' nja' te ka'ndia' chuun' nja' nuu' ne yivi' jin yivi'. ²⁷ Te saa nii' ni natijn' yu'u ndiee' nda'a' yuva' i te xa'ndia' chuun' i ndii, nii' sakan' taxí i ña ka'ndia' chuun' vie ne jaan' nuu' ne yivi', te sakuachi' nja' ne yivi' jaan' ndee naa kisi' ña sakuachi' xi'e ne yivi'. ²⁸ Te taxí i tiuun' chie, ti' keta' kuaxi' kitú', nda'a' nja'. ²⁹ Yoo ka nduu' ne xa' ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxí so'o' nja' ña ka'an Espíritu Santo

xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

3

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Sardis

¹ Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu' Sardis ndii, ña yo'o' ke'i un': "Ña kumi' uxá saa' Espíritu, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí jaan' xiin' uxá saa' tiuun' jaan' ndii, ña yo'o' ka'an a: Xini' i ña xaa' un', te xini' tu i ña ka'an ne yivi' ña tiaku ka' ña iní un' xini' un' yu'u. Ndisu nuu' yu'u ndii, xa' yoo' un' kivi' un'. ² Koo' ndito' iní un'. Te sandieni un' ña va'a ña xaa' ka' na un', ña kusaa' ndoo' ka' ndee sie jaan'. Kuachi ndii xa' ni xini' i ña ni saxinu' va'a un' chuun' ña xaa' un' nuu' Ndiosí. ³ Naka'an' un' ña ndixa' ña ni natijn' un' xiin' ña ni xini' so'o' un', te saxinú un' ña jaan', te na nama' un' nimá un' nuu' kuachi jaan'. Sakan' ña naa' koo' ndito' iní un' ndii, nandiko' si'e i nuu' un' kij' xini' un' amaa' kiji' ndee naa xaa' te kui'na'. ⁴ Ndisu yoo ndia'vi' ne ndiee' ñuu' Sardis ñaa' ne ni sande'i' nimá xiin' kuachi nuu' i. Sakan' na kuu' toto yaa' kivi' nja' kaka' nja' xiin' i xa'a' a' ña ne xata'an' nduu' nja'. ⁵ Te ne kanando nuu' kuachi ndii, kivi' nja' toto yaa' jaan'. Te sandoyo' i kivi' nja', ña yoso' nuu' tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'. Te nuu' yuva' i xiin' nuu' ángele a' ndii, ndiee' yu'u' i ña nduu' nja' kuenta i. ⁶ Yoo ka' nduu' ne xa' ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxí so'o' nja' ña ka'an Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu'

*ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu
Filadelfia*

⁷ 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu Filadelfia ndii, ke'i un' ña ka'an i xiin' un' vjtin: "Ña su'un ndi'i, ña ndixa xna'a, ña kumi' nda'a' ña ni kumi' rey David, te kij' nunia' a iin yi'e' ndii, ndee iin ña'a küvi ndasi ña jaan', te kij' ndasi a iin yi'e' ndii, ndee iin ña'a küvi nunia' tu ña jaan' ndii, ña yo'o' ka'an a: ⁸ Xiní i ña xaa' un'. Te koto un', xa ni nunia' i iin yi'e' nuu' un', te ndee iin ña'a küvi ndasi yi'e' jaan'. Te, tee' ndee köo' kua'a' ña ndjee' un' ndii, ni saxinú un' tu'un i, te köo' kivi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u. ⁹ Te ne xini xa'an' ne nakayá xa'a' ña ndiva'a jaan', ne ka'an ña ne judío nduu' nja, te süvi nja ndii, sandjee kui'e ña'a' i ña ku'un kujta xiti' nja nuu' un', te kuni nja ña ndani yu'u yo'ó. ¹⁰ Te xa'a' a ña ni saxinú un' ña ni ka'an chuun' i xiin' un', ña kundjeni un' nuu' ichi' i ndii, koto tu yu'u yo'ó nuu' tundo'o' chie ña kixin nuu' ñu'u iin yivi', ña koto ku'a' a ne yivi' iin yivi'.

¹¹ Koto un', xa kuyatin' nandiko' ni tukuu' i iin yivi'. Iní naa iní un' kuni un' yu'u, te sakan' köo' na'in corona ña kanando un' saa i. ¹² Te ne kanando nuu' tundo'o' jaan' ndii, sananduu' ña'a' i ndee naa nduyü ka'nu' xa'a' yukun' Ndiosí i mii' xika' nuu' i nuu' a. Te köo' kivi' kuni a ña kjee nja vi'e a jaan'. Te chindu'u' i kivi' Ndiosí i nuu' ne jaan' xiin' kivi' ñuu a, ña nani' Jerusalén xaa'. Te ñuu jaan' ndii, ke'a a ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu a. Te chindu'u' tu i kivi' xaa' mii' i nuu' nja. ¹³ Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o ndii, na taxí so'o nja ña ka'an Espiritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

*Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi'
Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu'*

*ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu
Laodicea*

¹⁴ 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu Laodicea ndii, ña yo'o' ke'i un': "Ña nduu' sakan' na kunduu a, ña ndiee' yu'u' ndaku, ña ka'an ña ndixa, ña ni xaa sakan', te ni xa'a' Ndiosí sakuu' ña yoo ndii, ña yo'o' ka'an a: ¹⁵ Xiní i ña xaa' un', te xini tu i ña ni ndee i'ni' ka un' nuu' ichi' i, te ni ndee vixin tu un' nuu' a. Va'a ka naa' vixin un', uun i'ni' un' nuu' ichi' i. ¹⁶ Ndisu xa'a' a ña ni ndee i'ni' ka un' nuu' ichi' i, te ni ndee vixin tu un', süu' jaan' ndii i'ni' vixin kujti' un' nuu' ichi' i jaan' ndii, xa xito' nduxan kuii' yo'ó. ¹⁷ Sakan' ña ka'an un' ndii: Te vika' nduu' i, te ni natiin i kua'a' ña vika'. Te kuasa' natiin i xa'a' ndee iin ña'a, kachi un'. Ndisu nuu' yu'u ndii, te nacha'an nduu' un', te te natiin xava'a nduu' tu un'. Te te nda'vi koo' chukuu' kuu' ni tu nduu' un'. Te sakan' tu ndee naa te tüvi' nuu' nduu' un'. Te ndee naa te iin' vichi' nduu' tu un'.

¹⁸ Ña jaan' na kuii' ka'an i xiin' un' ña va'a ka nuu' yu'u sata' un' ña va'a ka ña nduu' ndee naa kaa kua'a, ña ndundoo' nuu' ñu'u i'ni' va, te kuvika' un' xa'a' ña nduu' kuenta i. Te sata' tu un' toto yaa nuu' i kui'nu un', te kaka iin' vichi' un', te kuchani un', te sakan' tu sata' un' xa'an tatan' te taan un' nduchi' nuu' un', te küvi kuni un' ña nduu' kuenta i. ¹⁹ Te yu'u ndii, kani kuento i sakuu' ne ndani i, te kani tu ña'a' i tundo'o'. Xa'a' a jaan' na kundikun un' yu'u xiin' iin kanii' nimá un', te nama un' nimá un' nuu' kuachi un'. ²⁰ Te koto un', yu'u ndii, yoo te yoo i nuu' ki'e, te kana' i ndo'ó. Te yoo ka nduu' ne xini so'o tachi' yu'u' i, te nakuiin nja ña ka'an i, te saxka'ndiá nja yu'u vi'e nja ndii, xka'ndia i vi'e nja, te kuxi inga' i xiin' nja ña xaxi' xakuaa'. ²¹ Te ne kanando

nuu' sakuu' tundo'o' ña koo ndii, taxí i kundiee ña mií' xa'ndia chuun' i, ndee naa ni xaa i ni kanando i te ndu'u' i mii' xa'ndia chuun' yuva' i. ²² Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o ndii, na taxí so'o ña ña ka'án Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia" —ni kachi a xiin' i.

4

Xaka'nu' ña ndiee' ndivi' Ndiosí

¹ Kij' ni ndi' i ni satuví a ña jaan' nuu' i ndii, ni xini i ña nunia' iin yi'e' ndivi', te ni xini so'o ni tukuu i tachi' yu'u', ña ni xini so'o i ña nuu', ña ti'e' ka'án a ndee naa tachi' iin ndachuun'. Te ni ka'an a xiin' i ndii:

—Kua'an kaa yo'o', te nia'a i yo'ó ña xka'ndia kij' ndi' i ña kaa' —ni kachi a.

² Te xaka'án e', te ni sakutu' Espíritu Santo nimá i, te ni xini i iin' iin teji ka'nu' ndivi', te ndu'u' iin te yivi' nuu' tun' jaan'. ³ Te te ndu'u' nuu' teji jaan' ndii, ndatun' va yi'é ra ndee naa yuu' ndatun' ña nani' jase, xiin' yuu' kua'a ña nani' cornalina. Te ndasi i'nu teji ka'nu' jaan' xiin' iin ña kaa' ndee naa koq' yanki' ndatun' ndee naa iin yuu' ña yi'é kuij' ndatun' xava'a ña nani' esmeralda. ⁴ Te ndasi i'nu tu teji ka'nu' jaan' xiin' oko kumi' ta'an teji ka'nu' mií' ndiee' ña xixa. Te ña xixa jaan' ndii, ni'nu' a toto yaa, te ndu'u' iin corona oro xini' i'in a. ⁵ Te nuu' teji ka'nu' jaan' ni kiee ñu'u' savi', te ti'e' va ni nde' i a, te ka'án tu ki'in' tachi' yu'u'. Te ndatin tu uxá ta'an choon ikan'. Te ña jaan' nduu' uxá ta'an Espíritu Ndiosí. ⁶ Te sakan' tu yoo iin ña yi'é ndee naa minj yuu' tata yatun nuu' teji ka'nu' jaan'. Te yi'é kaxi' a ndee naa yuu' ña nani' cristal.

Te yatun teji ka'nu' jaan' xiin' saa kua'an xini' nu' ndii, yoo' kumi' ta'an ña tiaku. Te saa kua'an iin'

ña jaan' yoo nduchi' nuu' a naa kuu' xata' a xiin' nuu' a. ⁷ Te ña tiaku, ña iin ndii, naa kaa' león kaa' a. Te ña tiaku, ña uvi ndii, naa kaa' sindiki' sava kaa' a. Te ña tiaku, ña unj ndii, naa kaa' nuu' te yivi' kaa' nuu' a. Te ña tiaku, ña kumi' ndii, naa kaa' tasu' kij' ta'nu' ri' kaa' a. ⁸ Te yoo iñu ta'an ndixin i'in kumi' saa' ña tiaku jaan'. Te saa kua'an iin' a yoo nduchi' nuu' a. Te nduvi' xiin' ñu ndii, xikuiin a ña ka'án a ndii: Ña su'un, ña su'un, ña su'un nduu' xto'o e' Ndiosí.

Te ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' a. Te ni yoo a, te yoo a, te kuaxi a. Kachi a.

⁹ Te xita' kumi' saa' ña tiaku jaan' yaa nuu' ña ndu'u' nuu' teji ka'nu', ña tiaku ndee ndi' i' ni kivi' jaan', te xaka'nu' ña'a' a, te tiin' ka'nu' ña'a' a, te taxi' tu a ña chindani ña jaan'. Te sakuu' jchi' kij' xaa' ña jaan' sakan' ndii, ¹⁰ xikundiee ndiee oko kumi' saa' ña xixa jaan' nuu' ña ndu'u' nuu' teji ka'nu' jaan', te xaka'nu' a ña tiaku ndee ndi' i' ni kivi' jaan'. Te chindu'u' i'in ña xixa jaan' corona oro, ña ndu'u' xini' a, yatun nuu' teji ka'nu' jaan', te xaka'nu' a ka'án a ndii:

¹¹ Xto'o ndu Ndiosí, xata'an ña yo'ó xito' ka'nu' ndu. Te xata'an tu ña tjin ka'nu' ndu yo'ó, te xata'an tu ña natjin un' ña ndiee'.

Kuachj ndii yo'ó ni xa'a sakuu' ña yoo.

Te xa'a' a ña kuni un' na yoo a, te sakan' tu na ni xa'a un'. Ni kachi ña xixa jaan'.

5

Yo'o' ka'án Juan xa'a' tutu ña iin' tuvi xiin' xa'a' mbee Lulu

¹ Te ni xini i ña nda'a' kua'a ña ndu'u' nuu' teji ka'nu' jaan' ndii, tiin' a iin tutu ña iin' tuvi, te yoo ña yoso' nuu' a xiin' xata'

a. Tę ndasi kutu' a xiin' uxą ta'an ch'i'ndu'. ² Tę ni xini tu i iin ángele ka'nu' va ña ka'an ndoso' ti'e' va ndii:

—¿Yoo nduu' ne xata'an ta'vi' ch'i'ndu' kaą' tę nunia' nja tutu kaą'? —ni kachi a.

³ Ndisu koo' ndee iin ña xata'an nunia' tutu jaan', ni ndee ndivi', ni ndee nuu' ñu'u' iin yivi', ni ndee tixin ñu'u' ndii, koo' ña koo' chukuu', tę nunia' a tutu ña iin' tuví jaan', tę ka'vi' ña'a' a. ⁴ Tę ni xaku kua'a' i, sakan' ña koo' ndee iin ña xata'an tę nunia' a tutu jaan', tę ka'vi' ña'a' a. ⁵ Sakan' tę ni ka'an iin ña xixa jaan' xiin' i ndii:

—Kuaku ka un'. Koto un', ña nduu' león kuenta ne vi'e' Judá, ña nduu' tu siani' xika' ka'nu' David ndii, xa ni kando a nuu' ña ndiva'a, sakan' na yoo ndiee' a tę ta'vi' a uxą saa' ch'i'ndu' kaą', tę nunia' a tutu ña iin' tuví kaą' —ni kachi a xiin' i.

⁶ Sakan' tę ni xini i ña ma'in' kumi' saa' ña tiaku jaan', xiin' ma'in' mii' iin' tej ka'nu' jaan', xiin' ma'in' ña xixa jaan' iin' iin ña nduu' Mbee Lulu. Tę ña jaan' ndii, nia'á iin' a ña ni xa'ni' ña'a' ne yivi'. Tę ni yoo uxą ta'an ndiki' a, tę ni yoo tu uxą ta'an nduchi' nuu' a. Ña jaan' nduu' uxą ta'an Espíritu, ña tianu' Ndiosí nuu' ne ndiee' kanii' i'in xaan' iin yivi'.

⁷ Tę ni xa'an natijn Mbee Lulu jaan' tutu ña iin' tuví jaan' nda'a' kua'a' ña ndu'u' nuu' tej ka'nu' jaan'. ⁸ Tę kij' ni natijn a tutu jaan' ndii, ni xikundiee ndiee kumi' saa' ña tiaku jaan' xiin' oko kumi' saa' ña xixa jaan' nuu' Mbee Lulu jaan'. Tę i'in ña jaan' tiin' iin ñuu' ña xandaa', ña nani' arpa, tę ni tijn tu a ko'o' oro mii' ñu'u' suxa chú'ma. Tę suxa chú'ma jaan' nduu' ña ka'an ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' a. ⁹ Tę ni xita a iin yaa' xaa' nuu' Mbee Lulu jaan' ka'an a ndii:

Xata'an ña natijn yo'ó tutu ña iin' tuví kaą',

te ta'vi' un' ch'i'ndu' kaą',
sakan' ña xa ni xa'ni' tę yivi' yo'ó,
te xiin' ní' un' ni k'i'in un' sakuu'
nuu' ne yivi'

te kunduu' nja nditja Ndiosí.

Tę ni kiee sakuu' ne jaan' nuu'
sakuu' i'in ti'vi' chie,

nuu' ne yoo tu'un mii',

xiin' nuu' sakuu' ñuu' ka'nu' xiin'
nda'a' a,

xiin' nuu' sakuu' nuu' ne yivi'.

¹⁰ Tę ni sananduu' ña'a' un' iin
ti'vi' ne xa'ndia chuun' kuu'
nuu',

te kunduu' tu nja sutu,

te kaka nuu' nja nuu' Ndiosí e'.

Tę ka'ndia chuun' nja nuu' ne yivi'
iin yivi'.

Ni kachi ña xixa jaan'. ¹¹ Ikan' tę
ni xini i mií ni ángele saa
kua'an xiin' tej ka'nu' jaan'. Tę ni
xini so'o tu i tachi' yu'u' a, xiin'
tachi' yu'u' kumi' saa' ña tiaku
jaan', xiin' ña xixa jaan'. ¹² Tę ti'e'
ni kuaa' sakuu' ña jaan' ndii:

Mbee Lulu, ña xa ni xa'ni' tę yivi'
yo'o' ndii,

xata'an ña natijn a ña ndiee',

xiin' ña vika',

xiin' ña ndichi va.

xiin' ndiee',

xiin' ña tijn ka'nu' ña'a' e',

xiin' ña ndatun' xava'a,

xiin' ña xaka'nu' e' nuu' a.

Ña jaan' ni kachi a.

¹³ Tę ni xini so'o i ka'an sakuu'
ña ni xa'a' Ndiosí, naa kuu' ña
ndiee' ndivi', xiin' ña ndiee' nuu'
ñu'u' iin yivi', xiin' ña ñu'u' tixin
ñu'u', xiin' ti' ñu'u' mjni ka'nu'
ndii:

Ña ndu'u' nuu' tej ka'nu' kaą' xiin'
Mbee Lulu ndii,

na natijn a ña xaka'nu' ña'a' e',

xiin' ña tiin' ka'nu' ña'a' e'

xiin' ña ndatun' xava'a,

xiin' ña ndiee' ndee ndi'i' ni kivi'.
Ni kachi a.

¹⁴ Tę ni ka'an kumi' saa' ña
tiaku jaan' ndii:

—Sakan' na kunduu a —ni kachi a.

Te ni xikundiee ndiee oko kumi' saa' ña xixá jaan', te ni xaka'nu' a ña tiaku ndee ndi'i' ni kivi' jaan'.

6

Sq'o ni xaa a kij' ni ta'vi' Jesús chi'ndu' ña ndasi tutu ña iin' tuvi jaan'

¹ Te ni xini i kij' ni ta'vi' Mbee Lulu jaan' iin chi'ndu' ña uxá ta'an jaan'. Te ni xini so'o i tachi' yu'u' iin ña tiaku, ña kumi' ta'an jaan', ka'an ti'e' a ndee naa nde'i' savi' ndii:

—Ñia'a —ni kachi a.

² Te ni xini i ni keta iin kuei yaa. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ni'i' ra iin itun' toso. Te ni natiiin ra iin corona ña kunduu' xini' ra. Te ni kanando ra. Te kua'an ra, te kanando ka ra.

³ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña uvi ndii, ni xini so'o i ña ni ka'an ña tiaku, ña uvi jaan' ndii:

—Ñia'a —ni kachi a.

⁴ Te ni keta iin kuei kua'a ñu'u'. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ni natiiin ra ndiee' te sakunta'an' ra ne yivi' iin yivi', te ka'ni' ta'an' ña. Te ni natiiin tu ra iin ichi nani' va.

⁵ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña un' ndii, ni xini so'o i ni ka'an ña tiaku, ña un' jaan' ndii:

—Ñia'a —ni kachi a.

Te ni xini i ni keta iin kuei ndiaa'. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ni'i' ra iin kaa ña xikuitá ña'a. ⁶ Te ni xini so'o i ña keta' iin tachi' yu'u' tein kumi' saa' ña tiaku jaan' te ni ka'an a ndii:

—Iin kilo kuiti' yuchi' ndikin' trigo, te kondia a xu'un' ña ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'. Te un' ta'an kilo yuchi' ndikin' cebada kuiti', te kondia a xu'un' ña ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'. Ndisu sanduxin un' xa'an oliva, ni ndee sanduxin

tu un' vino va'a —ni kachi tachi' jaan'.

⁷ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña kumi' ndii, ni xini so'o i ña ni ka'an ña tiaku, ña kumi' jaan' ndii:

—Ñia'a —ni kachi a.

⁸ Te ni xini i ni keta iin kuei yaa ndii. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ña xi'i nani' ra. Te yatun va ndikun yavi ndii xata' ra. Te ni natiiin uvi saa' te jaan' ndiee', te ka'ni' ra iin ta'vi' ña kumi' ne ndiee' iin yivi' xiin' ñu'u', xiin' soko, xiin' kui'e, xiin' kiti' iku'.

⁹ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña u'un' ndii, ni xini i ña ñu'u' ne ni xi'i' xa'a' ña nduu' mii' nasoko' ne yivi' ña'a nuu' Ndiosí. Te ni xa'ni' ne yivi' ne jaan' xa'a' a ña ni ka'an ndoso' ña tu'un' Ndiosí, te ni ndiee yu'u' te ni ndiee yu'u' ña xa'a' a. ¹⁰ Te ti'e' ni ka'an ña ndii:

—Xto'o, kumi' un' sakuu' ña ndiee', te ña su'un' nduu' tu un'. Te sakan' tu ndixa kuu' un'. ¿Amaa vi' kendiaa' ya'vi' un' nuu' ne ndiee' iin yivi' xa'a' a ña ni xa'ni' ña ndu'u, te sando'o' ña'a' un'? —kachi ne jaan'.

¹¹ Sakan' te ni taxí Ndiosí nda'a' i'in ña iin toto yaa nani'. Te ni ka'an a xiin' ña ña ndiee' ka ña ndee sie ndee skachi' xinu' ne ta'an' ña, ne xika' nuu' tu nuu' a, ne kuvi' tu naa ni xi'i' ne jaan'.

¹² Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña iñu ndii, ndiee' va ni taan. Te ni kuu iin yavi nuu' ñu'u' ndee naa toto ndiaa'. Te ni kuu kua'a ndiaa' yoo' ndee naa ni'. ¹³ Te tiuun', ti' ndiee' ndivi' ndii, ni koyo ri' nuu' ñu'u' iin yivi' ndee naa koyo ndoko' higuera itja' nda'a' itun' a kij' xika' ndiee' tachi'. ¹⁴ Te ndivi' ndii, ni natuvi' a ndee naa tutu ña iin' tuvi. Te sakuu' iku' ndii, ni nama a mii' ita' a. Te sakuu' ñu'u' ña ndasi i'nu xiin' miji ka'nu' ndii, ni nama mii' ndiee' a. ¹⁵ Te ne xa'ndia

chuun' kuu' nuu' ka nuu' ne yivi' jin yivi', xiin' ne ka'nu' kuu' nuu', xiin' ne vika', xiin' ne kumi' ña ndjee' nuu' te xiin', xiin' ne kumi' ndjee', xiin' sakuu' ne xiko' ni'i jin xto'o, xiin' ne xika' ndiká ndii, ni tsi'e xiin' mji' nja iku' tixin kavá' xiin' tixin yuu' na'nu'. ¹⁶ Te ni ka'an nja xiin' iku' xiin' yuu' na'nu' jaan' ndii:

—Koyo ndo' xini' ndu te tsi'e ndo' nduu' nuu' ña ndu'u' nuu' tei ka'nu' xiin' nuu' ña sando'o' Mbee Lulu kaq' ndu'u'. ¹⁷ Kuachi ndii xa ni xaa kivi' ña sando'o' Ndiosí xiin' Mbee Lulu kaq' ndu'u, te ndee jin ne yivi' kivi' kundieni nuu' tundo'o' jaan' —ni kachi nja xiin' ña jaan'.

7

Sq'o ni xaa a kiji' ni chindu'u' ángele sello ti'e' ciento uvi xiko kumi' mií ne yivi'

¹ Te kiji' ni ndi'i ña ni satuvi' a ña jaan' nuu' i ndii, ni xini' i ita' ndichí kumi' ta'an ángele kumi' saa' xaan' mii' kuaxi tachi' nuu' ñu'u' jin yivi'. Te tãxi a xka'ndia ndee jin tachi' jaan' nuu' jin yivi', ni ndee nuu' miji' ka'nu', ni ndee nuu' ndee jin itun'. ² Te ni xini' tu i kuaxi keta inga ángele mii' keta' ñu'u. Te ni'i a sello Ndiosí tiaku. Te ni ka'an ti'e' a xiin' kumi' saa' ángele jaan', ña xa ni natjin ndjee' te sanduxín a ñu'u' jin yivi' xiin' miji' ka'nu' jaan', ka'an a ndii:

³ —Sánduxín ndo' ñu'u' jin yivi', ni ndee miji' ka'nu', ni ndee itun', ndee ndi'i chindu'u' ndu sello yo'o' ti'e' ne xika' nuu' nuu' Ndiosí e' —ni kachi ángele jaan'.

⁴ Te ni xini' sq'o i saa ta'an te yivi' ni chindu'u' ángele jaan' sello jaan' ti'e', ciento uvi xiko kumi' mií kuu' ra. Te te jaan' nduu' sjani' te uxi uvi ti'vi te nduu' kuenta ne vi'e Israel. ⁵ Sakan' na ni chindu'u' a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu'

ichi' Judá. Te ni chindu'u' tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Rubén. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Gad. ⁶ Te ni chindu'u' tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Aser. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Neftalí. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Manasés. ⁷ Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Simeón. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Leví. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Isacar. ⁸ Te ni chindu'u' tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Zabulón. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' José. Te sakan' tu ni chindu'u' a sello jaan' ti'e' uxi uvi mií ne nduu' ichi' Benjamín.

Ne kua'a' koo' chukuu', ne ni'nu' toto yaa nani'

⁹ Te kiji' ni ndi'i ña ni tuvi jaan', sakan' te ni xini' i kua'a' koo' chukuu' ne yivi'. Kua'a' va kuu' nja, te ndee jin ne yivi' kivi' ka'vi ña'a'. Te ne jaan' ndii, ni kjee nja nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. Te ni kjee tu nja nuu' sakuu' i'in ti'vi chie. Te ni kjee ni tu nja nuu' sakuu' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a. Te sakan' tu ni kjee nja nuu' sakuu' ne yoo tu'un mji'. Te ni ita nja yatín nuu' tei ka'nu' jaan' xiin' nuu' ña nduu' Mbee Lulu jaan'. Te ni'nu' nja toto yaa nani', te ni'i tu nja ñuu' nda'a' itun'. ¹⁰ Te ti'e' ni kuaa' nja ka'an nja ndii: Xa jin ndaa' Ndiosí e', ña ndu'u' nuu' tei ka'nu' xiin' Mbee Lulu kuiti' sakahú yoo'. Ni kachi nja.

¹¹ Te ita' sakuu' ángele jaan' saa xinunduú yatín tei ka'nu' jaan' xiin' mii' ndee' oko kumi' saa' ña xixa jaan', xiin' kumi' saa' ña tiaku jaan'. Sakan' te ni

xikundiee ndiee sakuu' a yaṭin nuu' tei ka'nu' jaan', te ni xaka'nu' a Ndiosí, ¹² te ka'án a ndii: Sakan' na kunduu a.

Na naṭiin Ndiosí e' sakuu' ña xaka'nu' e' nuu' a, xiin' ña ndaṭun' xava'a, xiin' ña ndichi, xiin' ña chindani ña taxi' e' nuu' a,

xiin' ña tiin' ka'nu' ña'a' e', xiin' ña xa'ndia chuun', xiin' ña ndiee' ndee' ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu a. Ni kachi a.

¹³ Sakan' te ni ka'an iin ña xixa jaan' xiin' i ndii:

—¿Yoo nduu' ne ni'nu' toto yaa kaa', te mii' ni kiee nia? —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ka'an i xiin' a ndii:

—Mji' yo'ó xini, tákui'e —ni kachi i.

Te ni ka'an a xiin' i ndii:

—Ne kaa' nduu' ne xa ni xka'ndia tundo'o' chie, te ni naṭia nja toto nja kaa' xiin' níi' Mbee Lulu kaa', sakan' na ni nduyaa nja. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na ita' nja yaṭin nuu' tei ka'nu' mii' ndu'u' Ndiosí. Te xika' nuu' nja nuu' a nduvi' xiin' ñu'u' tixin yukun' a. Te mji' Ndiosí jaan', ña ndu'u' nuu' tei ka'nu' jaan', koq xiin' nja, te koṭo ña'a' a. ¹⁶ Te kōo' kivi' kundo'o' ka nja xa'a' ña xaxi', ni ndee xa'a' tikui. Te ni ndee ka'mi tu ña'a' ñu'u, te ni ndee i'ni' ka tu kunj nja. ¹⁷ Sakan' ña Mbee Lulu, ña iin' yaṭin mii' iin' tei ka'nu' kaa', koṭo ña'a', te kundjaka ña'a' a tikoy' mii' yoo' tikui, te' nduu' kivi' ñu'u ña kōo' kivi' ndi'i', te mji' Ndiosí naku'a'a sakuu' tikui te' kiee' nduchi' nuu' nja —ni kachi ña xixa jaan' xiin' i.

8

So'o ni xaa a kii' ni nunia' Jesús chi'ndu' ña uxa

¹ Te kii' ni un' nunia' Mbee Lulu chi'ndu' ña uxa ndii, ni kutaxin' kaa' kanii' ndivi' yatin' sava' hora.

² Sakan' te ni xini i uxa ta'an ángele ña ita' ndichi yaṭin nuu' Ndiosí. Te ni naṭiin i'in a iin ndachuun' tun' ni'i' ichi'. ³ Ikan' te ni kixin inga ángele ni'i' a iin ko'o' chu'ma oro, te ni xikuiin ndichi a yaṭin nuu' a mii' xi xixi suxa chu'ma. Te ni naṭiin a kua'a' suxa chu'ma, te ni sanduiin ña'a' a xiin' sakuu' ña ka'an ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' a. Te ka'mi ángele jaan' uvi saa' ña jaan' nuu' ña ni kua'a' xiin' oro, ña iin' yaṭin nuu' tei ka'nu' jaan'. ⁴ Te nda'a' ángele jaan' ni kiee ñu'ma suxa chu'ma jaan' xiin' ña ka'an ne jaan' xiin' Ndiosí, te kua'an kaa' a nuu' Ndiosí mii' ndu'u' a. ⁵ Sakan' te ni k'i'in ángele jaan' ko'o' chu'ma jaan', te ni sakutu' ña'a' a xiin' ñu'u' tikei' ña ñu'u' jaan', te ni xaṭia a ñu'u' jaan' nuu' ñu'u' iin yivi'. Te ti'e' va ni nde'i' savi', te ni tiaku tach'i' yu'u' ndee naa ka'an ne yivi', te ndiee' va ni kiee ñu'u' a, te ni taan va.

So'o ni xaa a kii' ni tiví ángele jaan' ndachuun', tun' ni'i' ichi' jaan'

⁶ Te uxa saa' ángele, ña tiin' uxa saa' ndachuun' tun' nich'i' jaan' ndii, ni xikoq tu'va a te tiví a tun' jaan'.

⁷ Sakan' te ni tiví ángele ña nuu' ndachuun' a. Te ni koyo i'in' xiin' ñu'u, ña saká xiin' níi', nuu' ñu'u' iin yivi'. Te ni xixi iin ta'vi' ña unj ñu'u' iin yivi'. Te ni xixi iin ta'vi' ña unj itun', tun' ita' nuu' ñu'u' jaan'. Te ni xixi tu sakuu' ku'u kuii' nuu' ñu'u' jaan'.

⁸ Sakan' te ni tiví ángele ña uvi ndachuun' a, te ni nama nuu' miji ka'nu' iin ña kaa' ndee naa iku' kii' xixi a. Sakan' te iin ta'vi' ña unj miji ka'nu' jaan' ni nanduu níi'. ⁹ Te ni xi'i' iin ta'vi' ña unj ti' ñu'u' miji ka'nu', te ni ndoñu'u' tu iin ta'vi' ña unj tundo'o', tun' xka'ndiá nuu' miji jaan'.

¹⁰ Sakan' te ni tiví ángele ña unj ndachuun' a, te ni nama iin tiuun'

ndatin chie va ndee ndivi' ndee naa iin choon. Te ni nama ri' nuu' iin ta'vi' na unj itia iin yivi', xiin' nuu' iin ta'vi' na unj tikoyo'. ¹¹ Te tiuun' jaan' ndii, uva nani' ri'. Te iin ta'vi' na unj tikui ni nandu uva. Te kua'a' ne yivi' ni xi'i kij' ni xi'i nja te jaan', sakan' na ni nandu uva ra'.

¹² Sakan' te ni tivj ángele na kumi' ndachuun' a, te ni nduxin iin ta'vi' na unj nu'u, xiin' iin ta'vi' na unj yoo', xiin' iin ta'vi' na unj tiuun', te ni kuu iin yavi iin ta'vi' na unj sakuu' na jaan'. Te sakan' koo' nu'u iin ta'vi' na unj iin ke'in'. Te ni ndee nandioo' tu yoo' xiin' tiuun' iin ta'vi' na unj nuu.

¹³ Sakan' te ni ndani'i i nuu' i ndivi', te ni xini i sukun va ta'nu' iin tasu' ka'an ti'e' ri' ndii:

—Nda'vi, nda'vi, nda'vi va ne ndiee' nuu' nu'u' iin yivi' kij' tivj unj ta'an ka ángele kaa' ndachuun' a —ni kachj ti' jaan'.

9

So'o ni xaa a kij' ni tivj ángele na u'un ndachuun' a

¹ Sakan' te ni tivj ángele na u'un ndachuun' a, te ni xini i na xa ni nama iin tiuun', ti' ni ketá ndee ndivi', nuu' nu'u' iin yivi'. Te ni natijn ri' nda'a' na nuniá' yavi kunu va. ² Te ni nunia' ri' yavi kunu va jaan'. Te ni kiee kua'a' xava'a nu'ma ndee naa kua'a' nu'ma kiee' iin xitun chie xava'a. Te ni kuu iin yavi ndee ni ndasi nu'ma jaan' nu'u' ndee ni sativi' tu a tachi'. ³ Te tejn nu'ma jaan' ni kiee tika. Te ni nakuchi ri' nuu' nu'u' iin yivi'. Te ni natijn ri' na ndiee' ndee naa na kumi' tisu'ma. ⁴ Te ni ki'in chuun ri' na sanduxin ri' itia na yoo nuu' nu'u' iin yivi', uun sanduxin ri' itun', uun sanduxin ri' ku'u. Süu' jaan' ndii ni ki'in chuun kuji' ri' te sando'o' ri' ne yivi', ne koo' sello Ndiosí ndu'u' ti'e'. ⁵ Te sakan' tu

ni ki'in chuun ri' te ka'ni' ri' ne yivi' jaan'. Süu' jaan' ndii ni ki'in chuun ri' te sando'o' u'vi' va na'a' ri' u'un ta'an yoo'. Te na u'vi, na sando'o' ti' jaan' ndii, u'vi a ndee naa kij' xaxi' tisu'ma iin ne yivi'. ⁶ Te kivi' jaan' ndii, nanduku' ne yivi' jaan' na xi'i. Ndisu koo' a kunj nja, te ka'an tu nimá nja kuvj nja xa'a' a na u'vi va xini nja, ndisu kuvj kuvj nja.

⁷ Tika jaan' ndii, naa iin' kuei, ti' xa xito' koso' te yivi' kij' ku'un ra nu'u, iin' ri'. Te i'in ri' ndii, ndu'u' iin na kaa' ndee naa corona oro xini' ri'. Te nuu' ri' ndii, naa iin' nuu' ne yivi' iin' a. ⁸ Te xixi' xini' ri' ndii, naa iin' xixi' xini' na'a' iin' a, te nu'u' ri' ndii, naa iin' nu'u' león iin' a. ⁹ Te ni ni'nu ri' iin na kaa' ndee naa ka' ti'e' na ni'nu' te xini'. Te ti'e' va ni'i' ndixin ri' ndee naa ni'i' kua'an kua'a' xava'a kuei kij' taxta'an' ri' xita' ri' carreta kij' yoo nu'u. ¹⁰ Te ni yoo su'ma' ri', te ni yoo tu iinu' a ndee naa tisu'ma. Te xiin' su'ma' ri' jaan' yoo na ndiee' ri' te sando'o' ri' ne yivi' u'un ta'an yoo'. ¹¹ Te na xa'ndia chuun' nuu' ri' ndii, ángele, na xa'ndia chuun' yavi kunu va jaan', nduu' a. Te Abadón nani' ángele jaan' xiin' tu'un hebreo. Te xiin' tu'un griego ndii, Apolión nani' a.

¹² Xa ni ndi'i tundo'o' kinj va na nuu'. Ndisu chuun xa'a' va ndo'. Kusaa' yoo ka uvi ta'an a.

¹³ Sakan' te ni tivj ángele na iinu' ndachuun' a. Te ni xini so'o i iin tachi' yu'u' na ni ketá ma'in' kumi' saa' ndiki' na yoo' nuu' na ni ku'a' xiin' oro, na iin' yatjn nuu' Ndiosí. ¹⁴ Te ni ka'an tachi' yu'u' jaan' xiin' ángele na iinu, na kumi' ndachuun' tun' nich'i jaan' ndii:

—Kua'an te sajin' un' kumi' saa' ángele, na tiin ndiee' yu'u' itia ka'nu', na nani' Éufrates —ni kachj tachi' yu'u' jaan'.

15 Te n̄i sajin' kumi' saa' ángele jaan' te ka'ni' a iin ta'vi' ña un̄i ne yivi' iin yivi'. Sakan' ña xa xa'a' hora jaan', xiin' kivi' jaan', xiin' yoo' jaan', xiin' kuiya jaan' n̄i xikoo' tu'va ángele jaan'. 16 Te n̄i xini' so' o' i ña uvi ciento millón kuu' te xín', te yoso' kuei jaan'. 17 Te n̄i satuví tukuu' a nuu' i, te n̄i xini' i kuei xiin' te yoso' ti' jaan'. Te ña kasi t̄iá' n̄i ña ni'nu' te yoso' ri' ndii, ña kua'a ñu'u, xiin' ña ndi'e' ndee' naa yuu' ña nani' zaftiro, xiin' ña kuaan ndee' naa azufre nduu' a. Te xini' ti' jaan' ndii, ndee' naa iin' xini' león iin' a. Te n̄i k̄iee' ñu'u, xiin' ñu'ma, xiin' azufre yu'u' ri'. 18 Te n̄i xi'i' iin ta'vi' ña un̄i ne ndiee' iin yivi' n̄i xaá un̄i ta'an t̄undo' o' ch̄ie jaan', ña nduu' ñu'u, xiin' ñu'ma, xiin' azufre, ña n̄i k̄iee' yu'u' ri' jaan'. 19 Kuach̄i ndii n̄i kumi' kuei jaan' ña ndiee' xiin' yu'u' ri', xiin' su'ma' ri'. Sakan' ña naa iin' xini' koo' iin' xini' su'ma' ri' jaan'. Te xiin' ña jaan' n̄i satuxu'ví ri' ne yivi'.

20 Te ne n̄i xi'i' n̄i xaá t̄undo' o' jaan' ndii, tee' ndee' n̄i xini' n̄i t̄undo' o' jaan', ndisu' n̄i nama' n̄i nimá n̄i te nakoo' n̄i ña n̄i a' ña xaa' n̄i, s̄u' jaan' ndii kusaa' xaka'nu' k̄a n̄i ña ndiva' a, xiin' ndiosí ña kua'a xiin' oro, xiin' plata, xiin' kaá kua'a, xiin' yuu', xiin' itun', tee' ndee' k̄uvi' kun̄i ña jaan', te k̄uvi' tu' kun̄i so' o' a, te n̄i ndee' k̄uvi' tu' kaá a. 21 Te n̄i nama' tu' n̄i nimá n̄i te nakoo' n̄i ña xa'ni' n̄i ne yivi', xiin' ña kuin̄i', xiin' ña xiin' n̄i, xiin' ña xaku'na' n̄i.

10

Kuaxi nuu' inga ángele ndiee' va xiin' tutu lulu ña iin' tuvi'

1 Sakan' te n̄i xini' i inga ángele ndiee' va ña kuaxi nuu' a ndee' ndivi'. Te ángele jaan' ndii, iin' suku' a iin' viko'. Te ndu'u' tu' koo'

yanki' xini' a. Te yi'é nuu' a ndee' naa ñu'u. Te xa'a' a ndii, ndee' naa iin' ñu'u ndichi iin' a. 2 Te tiin' a iin' tutu lulu tun' yoo' ña nunia'. Te n̄i xani' a xa'a' kua'a a nuu' m̄ini' ka'nu'. Te xa'a' it̄in a n̄i xani' a nuu' ñu'u'. 3 Te n̄i nde' i ti'e' a ndee' naa nde' i iin' león. Te k̄i' ndi' i n̄i nde' i a ndii, n̄i nakuijn' ux̄a saa' ña nde' i savi'. 4 Te k̄i' n̄i ka'an ña nde' i savi' jaan', te xa xito' ke' i i ña n̄i ka'an a ndii, n̄i xini' so' o' i iin' tachi' yu'u' ña keta' ndivi', ña ka'an ndii:

—Taxa' a si'e un' ña n̄i xini' so' o' un' jaan'. K̄e' i un' ña n̄i ka'an ux̄a saa' ña nde' i savi' kaá' —n̄i kachi' tachi' yu'u' jaan' xiin' i.

5 Sakan' te ángele, ña n̄i xini' i iin' nuu' m̄ini' ka'nu' xiin' nuu' ñu'u' jaan' ndii, n̄i ndani' i a nda'a' a ndivi'. 6 Te n̄i ka'an a ndii:

—Ndiosí, ña yoo' ndee' ndi' i' n̄i kivi', ña n̄i xa'a' ndivi' xiin' sakuu' ña yoo' t̄ixin a, xiin' iin yivi' xiin' sakuu' ña yoo' nuu' a, xiin' m̄ini' ka'nu' xiin' sakuu' ña ñu'u' t̄ixin a, nduu' ña xini' ña ná'a' k̄a te ndi' i iin yivi'. 7 Süu' jaan' ndii k̄i' xaá kivi' ña t̄ivi' ángele ña ux̄a ndachuun' a ndii, saxinú a ña n̄i ch̄itun̄i si'e a, ña n̄i ka'an a xiin' ne xika' nuu' nuu' a, ne n̄i ka'an tiakú tu'un a —n̄i kachi' ángele jaan'.

8 Sakan' te n̄i ka'an n̄i tukuu' tachi' yu'u' ña n̄i xini' so' o' i n̄i keta' ndivi' jaan' xiin' i ndii:

—Kua'an te na'in un' tutu lulu tun' yoo' ña nunia', ña ni' i' ángele, ña iin' nuu' m̄ini' ka'nu' xiin' nuu' ñu'u' jaan' —n̄i kachi' a.

9 Te n̄i xa'an i nuu' ángele jaan', te n̄i xikan i tutu lulu jaan' nuu' a. Te n̄i ka'an a xiin' i ndii:

—Na'in a, te kaxi' un'. Kuu' uva a t̄ixin un', ndisu' kuu' vixi' a ndee' naa ñuñu' yu'u' un' —n̄i kachi' ángele jaan' xiin' i.

10 Te n̄i na'in i tutu lulu jaan' nda'a' a, te n̄i xaxi' i a. Te n̄i xini' i ña vixi' a yu'u' i, ndisu' n̄i kuu' uva a t̄ixin i.

11 Sakan' te ni ka'an ka a xiin' i ndii:

—Kuni a na ka'an tiaku tukuu un' xa'a' na kundo'o ne ndiee' nuu ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin' xa'a' na kundo'o kua'a' nuu' ne yivi', xiin' xa'a' ne yoo tu'un mii', xiin' xa'a' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu' —ni kachi a.

11

Te uvi ta'an te ndiee' yu'u' xa'a' Ndiosí

¹ Te ni natiin i iin nduku tun' kaa' ndee' naa iin tun' ki'in' ku'va. Te ni ka'an iin tachi' yu'u' xiin' i ndii:

—Kua'an te ki'in ku'va un' yukun' Ndiosí xiin' mii' nasoko' ne yivi' na'a' nuu' a. Te sakan' tu ka'vi un' saa ta'an ne yivi' xaka'nu' Ndiosí ikan'. ² Ndisu ki'in ku'va un' nuu' ki'e yukun' jaan', na nduu' kuenta ne tuku', sakan' na ni taxí Ndiosí nuu' ki'e jaan' nuu' ne tuku' jaan'. Te ne jaan' ndii, mii' kuu' na xiin' ne ndiee' nuu' Jerusalén su'un uvi xiko uvi yoo'. ³ Te tjanu' i uvi ta'an te ndiee' yu'u' xa'a' i. Te te jaan' ndii, ku'nu ra toto na' á na suchi' va iní ra. Te ka'an ndoso' tiaku ra tu'un i iin mi' uvi ciento uní xiko kivi' —ni kachi a.

⁴ Te uvi saa' te ndiee' yu'u' jaan' nduu' uvi saa' tun' olivo xiin' uvi saa' kandelero mii' ita' na tuún nuu' Ndiosí, na nduu' xto'o sakuu' na yoo iin yivi'. ⁵ Te naa' yoo ndee ka ne yivi', ne kuni satuxu'vi na'a' ndii, kiee nu'u yu'u' ra te saa ndoñu'u' ra ne ndasi' na'a' jaan'. Te nii' sakan' tu sandoñu'u' ra ndee ka ne kaka satuxu'vi na'a'.

⁶ Te yoo ndiee' ra te taxí ra kuun saví' kii' xika' ra iin yivi' ka'an tiaku ra tu'un Ndiosí. Te yoo tu ndiee' ra te sananduu' ra tikui ní'. Te sakan' ni tu yoo ndiee' ra te sando'o ra ne ndiee' iin yivi' xiin' ndee ka nuu' kui'e xatu saa ka ta'an ichi' kuni ra.

⁷ Te kii' ndi' ka'an ndoso' ra tu'un Ndiosí ndii, ke'a ti' na'a' yavi kunu va jaan' te kunta'an' ri' xiin' ra. Te kanando na'a' ri', te ka'ni' tu na'a' ri'. ⁸ Te kundiee nu'u' nde'i ra ya'ya nuu ka'nu' mii' ni xi'i xto'o e' nuu' krusín. Te kivi' nuu jaan' na ka'an ndiaa ndii, nuu Sodoma xiin' nuu Egipto nani' a. ⁹ Te sakuu' nuu ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin' sakuu' ti'vi' chie, xiin' sakuu' ne yoo tu'un mii', xiin' sakuu' nuu' ne yivi' koto ndi'e' nu'u' nde'i ra uní kivi' yoso' sava, te taxí na ndiee a. ¹⁰ Te va'a va kuni sakuu' ne ndiee' iin yivi' jaan' xa'a' a na ni xi'i te jaan'. Te saka'nu' na kivi' jaan' samani' ta'an na na'a, sakan' na xa ni xi'i uvi saa' te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí, te ni sando'o' va na'a' jaan'. ¹¹ Ndisu kii' ni xka'ndia uní kivi' yoso' sava jaan' ndii, ni sanatiaku Ndiosí te jaan'. Te ni ndondichi ra. Te sakuu' ne ni xini na'a' ndii, ni yi'vi xava'a na. ¹² Sakan' te ni xini so'o ra iin tachi' yu'u' ti'e' va ndee ndivi' ka'an a ndii:

—Kua'an kaa ndo' yo'o' —ni kachi a.

Te ni xini ne ndasi' na'a' jaan' kua'an kaa ra ndivi' nuu' iin viko'. ¹³ Te ndiee' va ni taan hora jaan', te ni ndoñu'u' uxí ta'an ta'vi' nuu' i'in ciento nda'a' nuu ka'nu' jaan', te ni xi'i tu uxá mii' ne yivi'. Te ne ni xi'i ndii, ni yi'vi xava'a na, na jaan' na ni xaka'nu' na Ndiosí ndu'u' ndivi'.

¹⁴ —Xa ni xka'ndia tundo'o' kini va na uvi. Te xa kuyatin' na uní —ni kachi tachi' yu'u' jaan' xiin' i.

So'o ni xaa a kii' ni tivi ángele na uxá ndachuun' a

¹⁵ Sakan' te ni tivi ángele na uxá ndachuun' a, te ni tiaku kua'a' tachi' yu'u' ndivi' ka'an a ndii: Xto'o e' Ndiosí xiin' Cristo, na tianu' a kuenta a ndii, xa ni natiin a sakuu' na xa'ndia chuun' iin yivi'.

Tę ña jaan' ndii, ka'ndia chuun' a ndee ndi'i' ni kivi'.

Ni kachj tachi' yu'u' jaan'.

¹⁶ Tę ña xixa, ña oko kumi', ña ndiee' tej yatın nuu' Ndiosí ndii, ni xikundiee ndiee a nuu' a te ni xaka'nu' ña'a' a ¹⁷ ka'an a ndii:

Xto'o ndu Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un', te yoo un', te ni yoo tu un', te kuaxi un'.

Taxi' ndu ña chindani un', sakan' ña xa ni natin un' ña ndiee' koo' chukuu', te xa ni xa'a' un' xa'ndia chuun' un'.

¹⁸ Tę ni nasaa' va ne yivi' iin yivi' xini nja yo'ó, ndisu xa ni xaa kivi' ña sando'o' ña'a' un'.

Tę xa ni xaa tu kivi' ña sana'má un' ne ni xi'.

Tę xa ni xaa tu kivi' ña viku'un ya'vi' ne xika' nuu' nuu' un',

ne ka'an tiakú tu'un un' xiin' ne nduu' kuenta un', xiin' sakuu' ne xito' ka'nu' yo'ó, naa' ne ka'nu' nduu' nja, uun naa' ne nda'vi so'ó nduu' nja, te xa ni xaa tu kivi' ña sandoñu'u' un' ne sanduxin iin yivi'.

Sakan' ni kachj tachi' yu'u' jaan'.

¹⁹ Sakan' te ni nunja' yukun' Ndiosí ña iin' ndivi'. Tę tixin yukun' jaan' ndii, ni xini i iin' xatun' mii' naá kuento ña ni ndoo Ndiosí xiin' ne Israel. Tę ni yi'e ñu'u' savi', te ni xini so'ó i tachi' yu'u', te ni nde'i tu savi' jaan', te ni taan', te sakan' tu ni koyo i'in' na'nu'.

12

So'ó ni xaa kuaku' kua'a chie koo' chukuu' xiin' iin ña'a'

¹ Sakan' te ni tuvi iin ña nia'á ndatun' va ndivi', suu ni xini i iin ña'a', ña' ni'nu' ñu'u', te ndu'u' yoo' xa'a' a', te ndu'u' iin corona, ña ni kua'a xiin' uxj uvj ta'an tiuun', xini' a'. ² Tę ña' jaan' ndii, xa xito' kaku si'e a'. Xa'a' a jaan'

na nde'í a', sakan' ña u'vi va xini a' ña kaku' si'e a' jaan'. ³ Sakan' te ni tuvi ndivi' inga ña nia'á, suu ni xini i iin kuaku' kua'a chie va, te uxá ta'an kuu' xini' ri', te uxj ta'an kuu' ndiki' ri', te ndu'u' iin corona i'in xini' ri' jaan'. ⁴ Tę ni suku' su'ma' ri' ndee chaa' ta'vi' savá tiuun' ndiee' ndivi', te ni sakoyó ña'a' ri' ñu'u' iin yivi'. Tę ni xikuijn kuaku' jaan' nuu' ña'a', ña' xito' kaku si'e jaan', te kuvj ndikun kaxi' ri' si'e a' jaan' kij' tuvi ra. ⁵ Sakan' te ni kaku tiaa' si'e a' te ka'ndia chuun' ndiee' ra nuu' sakuu' ne yivi' ndiee' iin yivi' xiin' ña nduu' ndee na itun' kaa. Tę ni na'in Ndiosí si'e ña' jaan' ndee nuu' a mii' ndu'u' a nuu' tej ka'nu' a. ⁶ Tę ni xinu ña'a' jaan' iin xaan' mii' ni xava'a Ndiosí xa'a' a' mii' ichi kaa'. Tę ikan' koto ña'a' a iin mii' uvj ciento unj xiko kivi'.

⁷ Tę ni xa'a' yoo iin ñu'u' ndivi'. Tę ángele Miguel xiin' ángele nda'a' xa'a' a ndii, ni kunta'an' a xiin' kuaku' jaan' xiin' ángele nda'a' xa'a' ti' jaan'. ⁸ Ndisu ni kanando kuaku' jaan' xiin' nda'a' xa'a' ri' jaan'. Tę ni kuvj ka kundu'u' ri' ndivi'. Tę ni kuvj ka tu kundiee nda'a' xa'a' ri' jaan' ikan'. ⁹ Tę ni xta'ni' kuaku' chie va jaan' ndivi' xiin' nda'a' xa'a' ri'. Tę ni nama' ri' nuu' ñu'u' iin yivi'. Tę suvi' ri' nduu' koo' yata' iin yivi', ti' nani' diablo, ña nduu' ña ndiva'a, te nani' tu ri' ña tiin' kuachj, te suvi' tu ri' xini xa'an' sakuu' ne yivi' iin yivi'.

¹⁰ Sakan' te ni xini so'ó i iin tachi' yu'u' ti'e' ndivi' ka'an ndii: Vitin xa ni xaa ña sakakú Ndiosí ne nduu' kuenta a, te kumi' a sakuu' ña ndiee', te xa'ndia chuun' a, te sakan' tu vitin xa'ndia chuun' Cristo tianu' a kuenta a xiin' ndiee'.

Kuachj ndii xa ni xta'ni' Ndiosí ña tiin' kuachj ne ta'an' e', te ni skana' ña'a' a iin yivi'.

Ñā jaan' ndii, ni tijn kuachī a
ne jaan' nuu' Ndiosí nduvi'
xiin' ñuu.

11 Te ne jaan' ndii, ni kanando nja
nuu' ñā ni tijn kuachī ñā'a'
jaan'

xiin' ñā ndiee' níi' Mbee Lulu, ñā
ni xitja xa'a' kuachī nja,
xiin' ñā ndixa, ñā ni ndiee yu'u'
nja xa'a' a.

Te ni kundani kua'a' ka nja kivi'
ñuu nja,

sūu' jaan' ndii ni sanakua'a nja a,
te kuvī nja xa'a' ñā ndixa jaan'.

12 Sakan' na kuu' nakuatia' va
ndo'ó, ñā ndiee' ndivi'
te va'a va kunī ndo'ó, ñā ndiee'
ndivi'.

Ndisu ndo'ó, ne ndiee' nuu' ñu'u'
jin yivi'

xiin' ti' ñu'u' mīni ka'nu' ndii,
kundo'ó ya'a ndo',

sakan' ñā xa ni nuu' ñā ndiva'a
mii' ndiee' ndo'.

Te xi'é xava'a a, sakan' ñā xini'
a ñā ndee ndia'vi' kivi' yoo
nuu' a te kōo a ñāa'.

Ni kachi a.

13 Te kij' ni xini' kuaku' jaan' ñā
ni xta'ni' ri' ndivi', te ni nama ri'
nuu' ñu'u' jin yivi' ndii, ni xa'a'
ndikun ri' ñā'a' ñā ni tuvī tiaa si'e
jaan'. 14 Ndisu ñā'a' jaan' ndii, ni
natijn a' uvi' ta'an ndixin na'nu'
ndee naa ndixin jin tasu' chie va,
te kuvī kutānu a', te xa'a' a' mii'
ichi kaa' mii' xika' nuu' kuaku'
jaan', te ikan' koto ñā'a' Ndiosí
unī kuiya yoso' sava. 15 Sakan'
te ni xatja kuaku' jaan' kua'a'
va tikui xiin' yu'u' ri' ndee ni
xkoo jin itja ka'nu' va xata' ñā'a'
jaan', ndianj te na'in ra' ñā jaan'.

16 Ndisu ñu'u' ni chindje' ñā'a'
jaan', sakan' ñā ni nuniā' a, te ni
kō'ni tikui itja, te ni xatja kuaku'
jaan'. 17 Sakan' naa' ni nasaa'
xava'a ka kuaku' jaan' ni xini' ri'
ñā'a' jaan', te ni keta ri' ikan' te
kua'an kunta'an' ri' xiin' sjani' ñā'
jaan', ne kandixa' ñā ka'an chuun'
Ndiosí, te xika' ndaku tu nja nuu'
ñā ni ndiee yu'u' Jesús.

13

Sq'o ni xaa uvi ta'an ti' nja'a

1 Te ni xikuijn kuaku' jaan' yu'u'
mīni ka'nu'. Te ni xini' i keta' jin
ti' iyo va kaa' mīni ka'nu' jaan', te
yoo uxā ta'an xini' ri', te yoo tu
uxi ta'an ndiki' ri', te ndu'u' jin
corona nuu' i'jin ndiki' ri' jaan', te
yoso' tu jin kivi' ñā kanja'a xa'a'
Ndiosí i'jin xini' ri'. 2 Te ti' ni
xini' i jaan' ndii, naa kaa' ndika'a
kaa' ri'. Te xa'a' ri' ndii, naa iin'
xa'a' oso iin' a, te yu'u' ri' ndii,
naa kaa' yu'u' león kaa' a. Te
kuaku' ndii, ni taxī ri' ñā ndiee'
ri' nuu' ti' jaan' xiin' mii' xa'ndia
chuun' ri', te ni taxī tu ri' kua'a'
ndiee' ti' jaan'. 3 Te ni xini' i ñā
kua'a' xava'a ni tuxu'vi' jin xini'
ti' iyo va kaa' jaan', ndee chaa'
kuvī ri'. Ndisu ni nda'a ri', te ni
nandanj va sakuu' ne yivi' jin yivi'
xikundikun nja xata' ti' jaan'. 4 Te
ni xaka'nu' sakuu' nja kuaku', ti'
ni taxī ndiee' ti' iyo va kaa' jaan',
te ni xaka'nu' tu nja ti' iyo va kaa'
jaan' ka'an nja ndii:

—Ndiee' koo' chukuu' ti' iyo va
kaa' kaa'. Te kōo' ndee jin ñā kuvī
kanando ñā'a' —ni kachi nja.

5 Te ti' iyo va kaa' jaan' ndii, ni
natijn ri' ndiee' ñā ka'an ñuñu' ri'
xa'a' mii' ri', te kanja'a ri' xa'a'
Ndiosí. Te ni natijn tu ri' ndiee'
te saa ri' ndee ka ñā kunī ri'
nuu' ñu'u' jin yivi' uvi' xiko uvi'
yoo'. 6 Sakan' na ni xa'a' kanja'a
ri' xa'a' Ndiosí, xiin' xa'a' kivi'
a, te ni kanja'a tu ri' xa'a' mii'
ndu'u' a ndivi', xiin' xa'a' sakuu'
ñā ndiee' ndivi' jaan'. 7 Te ni
natijn ri' ndiee' te kunta'an' ri'
xiin' ne nduu' kuenta Ndiosí, te
kanando ñā'a' ri'. Te ni natijn tu
ri' ndiee' nuu' ti'vi' chie, xiin' nuu'
ñuu ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin'
nuu' ne yoo tu'un mii', xiin' nuu'
sakuu' nuu' ne yivi'. 8 Te sakuu'
ne ndee kij' ni kua'a' jin yivi' ni
xikoso' kivi' nja nuu' tutu mii'
yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu ñā
kōo' kivi' ndi'i' ndii, ni xaka'nu'

nĭa ti' iyo va kaa' jaan'. Tutu jaan' ndii, kuenta Mbee Lulu, ña ni xitja nĭi' xa'a' kuachĭ e', nduu' a. ⁹ Na taxĭ so'o sakuu' ndo'ó, ne yoo so'o. ¹⁰ Te naa' yoo ka taxi' Ndiosí ña savĭku'ún ña'a' te yivi' ndii, suu savĭku'ún ña'a' ra. Te yoo ka taxi' Ndiosí ña ka'ni' ña'a' te yivi' ndii, suu ka'ni' ña'a' ra. Xa'a' kaa' na kuní a ña kundĭeni yoo', ne nduu' kuenta a, te kaka ndaku e' ichi' a.

¹¹ Sakan' te ni xini j keta' inga ti' iyo va kaa' tixin ñu'u'. Te yoo uvi ta'an ndĭki' ri' naa iin' ndĭki' iin mbee iin' a. Ndisu ka'an ti' jaan' ndee naa ka'an iin kuaku'. ¹² Te kumi' ti' jaan' sakuu' ndĭee' ti' iyo va kaa', ti' nuu', te xaa' ri' chuun' nuu' ti' nuu' jaan'. Te kaviko' u'vi ri' ne yivi' iin yivi' ña saka'nu' nĭa ti' nuu', ti' ni nda'a xini' mii' ni tuxu'ví xava'a jaan'. ¹³ Te ni xaa tu' ti' uvi jaan' ki'in' chuun ka'nu' koo' chukuu' nuu' ne yivi', ndee ñu'u ni kiee ndĭvi' ni xaa ri', te ni koyo a nuu' ñu'u' iin yivi' nuu' ne yivi'. ¹⁴ Te ni xini xa'an' ri' ne yivi' iin yivi' xiin' chuun ka'nu', ña ni natĭin ri' ndĭee', te saa ri' nuu' ti' nuu' jaan'. Te ni ka'an chuun' ri' xiin' ne jaan' ña kasa'a nĭa iin ña niania' ti' nuu' jaan', ti' ndee chaa' kuvĭ kuii xiin' ichi, ndisu ni xi'i ri'. ¹⁵ Te ni natĭin ti' uvi jaan' ña ndĭee' te satiaku ri' ña niania' ti' nuu' jaan', te ndee kuvĭ ka'an a, te ka'an chuun' a te kuvĭ sakuu' ne xiin' saka'nu' ña'a'. ¹⁶ Te ni kavĭko' tu' ri' sakuu' nuu' ne yivi' ña natĭin nĭa iin tunĭ nda'a' kua'a nĭa uun ti'e' nĭa. Naa' ne ka'nu' nduu' nĭa uun naa' ne nda'vi so'o nduu' nĭa, naa' ne vika' nduu' nĭa uun naa' ne nda'vi kuu' nduu' nĭa, naa' ne xika' ndiká nduu' nĭa uun naa' ne xiko' ni'i' iin xto'o nduu' nĭa. ¹⁷ Te naa' koo' tunĭ jaan' kumi' nĭa ndii, kuvĭ sata' nĭa ni ndee kuvĭ tu' xĭko' ndee iin nĭa ña'a. Süu' jaan' ndii ne kumi' tunĭ jaan' ña nduu' kivi' ti' iyo va kaa' jaan' uun número kivi' ri'

kujĭ' kuvĭ saa ña jaan'. ¹⁸ Ña xini tunĭ ña taxi' Ndiosí kunĭ te kuvĭ kundani e' ña yo'o'. Yoo ka kumi' ña xini tunĭ jaan' ndii, na tava' nĭa kuenta te kunĭ nĭa saa keta' número ti' jaan'. Te número ri' jaan' ndii, ndee naa iin número te yivi' nduu' a. Iñu ciento unĭ xĭko iñu nduu' a.

14

Xita' te ciento uvi xĭko kumi' mĭi' nuu' Ndiosí xiin' nuu' Mbee Lulu

¹ Sakan' te ni xini j iin' ña nduu' Mbee Lulu jaan' xini' iku' Sión. Te ita' tu' ciento uvi xĭko kumi' mĭi' te yivi' xiin' a. Te jaan' ndii, yoso' kivi' Mbee Lulu jaan' xiin' kivi' yuva' a ti'e' ra'. ² Te ni xini so'o j iin tachi' yu'u' ti'e' va ña kiee' ndĭvi', ndee naa tisó kua'an kua'a' va tĭku, uun ndee naa ni'j nde'í savĭ' vi' ni'j a. Te tachi' yu'u' jaan' ndii, ndusu a ndee naa ki'j xandaa' kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ñuu' ña nani' arpa. ³ Te xita' te jaan' iin yaa xaa' nuu' a mĭi' xa'ndia chuun' Ndiosí, xiin' nuu' kumi' saa' ña tiaku, te sakan' tu' nuu' ña xixa jaan'. Koo' xachi' nĭa ni kuvĭ kata' yaa jaan'. Süu' jaan' ndii te ciento uvi xĭko kumi' mĭi' te xa ni sakakú Ndiosí nuu' ñu'u' iin yivi' jaan' kujĭ' kuvĭ xita' a. ⁴ Te te jaan' ndii, ni satĭvi' xiin' mĭi' ra xiin' ña'a', sakan' ña ni tondĭa ra ña'a'. Te ndikún ra Mbee Lulu jaan' mĭi' ka kua'an a. Te ni sakakú ña'a' Ndiosí tein ne yivi' iin yivi' te kunduu' ra ndee naa tumanĭ' nuu' ndĭĭa a xiin' ndĭĭa Mbee Lulu jaan'. ⁵ Te ni ndee ni ka'an tu' ra tun vixĭ. Te te ndoo nduu' ra nuu' Ndiosí.

Taxi' unĭ ta'an ángele tu'un Ndiosí nuu' ne yivi'

⁶ Te ni xini j ta'nu' inga ángele sukun va ndĭvi', ña ni'i' tu'un va'a, ña yoo ndee ndi'i' ni kivi'. Te ka'an ndoso' a ña jaan' nuu' ne ndĭee' nuu' ñu'u' iin yivi'. Naa

kuu' nuu' sakuu' nuu' ne yivi', xiin' nuu' ne nduu' ti'vi' chie, xiin' nuu' ne yoo tu'un mji', xiin' nuu' ka'nu' xiin' nda'a' a. ⁷ Te ti'e' ka'an a ndii:

—Kuyi'vi ndo' Ndiosí, te koto ka'nu' ndo' a. Sakan' na xa ni xaa kivi' na sana'má a ne yivi'. Sakan' na kuu' saka'nu' ndo' na jaan', na ni xa'a ndivi', xiin' nuu' iin yivi', xiin' miji' ka'nu', xiin' tiko'yo' —ni kachi ángele jaan'.

⁸ Sakan' te ni ndikun na'a' ángele na uvi' ka'an a ndii:

—Xa ni nduxin nuu' ka'nu' Babilonia, xa ni nduxin a. Sakan' na ne ni ndiee nuu' jaan' ni sativi' sakuu' ne ndiee' iin yivi' xa'a' a na xaa' na ndee naa xaa' iin na'a', na' xiin, na' kuni' viko' ni'i' xiin' mii' nuu' na jaan' —ni kachi a.

⁹ Sakan' te ni ndikun tu ángele na un' ka'an ti'e' a ndii:

—Yoo ka saka'nu' ti' iyo va kaa' jaan', xiin' na niania' ri', te natin na tuni' ri' ti'e' na uun nda'a' na ndii, ¹⁰ kuni' a na ko'o na vino uva, te' nduu' na xi'e' va Ndiosí xini a ne jaan'. Sakan' na katia na xi'e' a jaan' xata' ne jaan', te kundoo' ndiee' va na xiin' nuu', xiin' azufre nuu' ángele, na xika' nuu' nuu' a, te kundoo' tu na nuu' Mbee Lulu jaan'. ¹¹ Te nu'ma, na kiee' mii' nuu' na tundo'o' jaan' ndii, kiee' te kiee' a ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na ni xaka'nu' na ti' iyo va kaa' jaan' xiin' na niania' ri', te ni natin tu na tuni' kivi' ri'. Te koo' kivi' nandiee' na nduvi' xiin' ni nuu' tundo'o' jaan'. ¹² Xa'a' a kaa' na kuni' a na kundieni yoo' ne nduu' kuenta a, ne saxinu' na ka'an chuun' Ndiosí, te xika' ni'i' e' ichi' Jesús —ni kachi ángele na un' jaan'.

¹³ Te ni xini so'o' i iin tachi' yu'u' na keta' ndee ndivi' ka'an xiin' i ndii:

—Ke'i un' na yo'o': “Ndee vitin, te ndee ama'a ka ndii, sahu'u' va xto'o' e' ne xika' nuu' nuu' a ndee

kuyi' na” —ni kachi tachi' yu'u' jaan'.

Te ni ka'an Espiritu ndii:

—Na ndaku nduu' a. Nandiee' na nuu' chuun vie, na ni xa na, kuachi ndii kiee' va'a na xa'a' chuun va'a na ni xaa na —ni kachi Espiritu.

Nakaya ángele na savi' nuu' nuu' iin yivi' trigo xiin' uva

¹⁴ Te ni xito' i, te ni xini i iin viko' yaa. Te nuu' viko' jaan' ndu'u' iin na kaa' ndee naa na nduu' tu te yivi'. Te ndu'u' iin corona oro xini' a. Te tiin' a iin ichi' ki'i' xiin' va. ¹⁵ Sakan' te ni keta' inga ángele yukun' na iin' ndivi', te ti'e' ka'an a xiin' na ndu'u' nuu' viko' jaan' ndii:

—Xa'a' kii' un' ka'ndia un' na savi' xiin' ichi' ki'i' un' naa', sakan' na xa xixa na savi' nuu' nuu' iin yivi' te xa ni xaa kivi' na nakaya un' —ni kachi ángele jaan' xiin' a.

¹⁶ Sakan' te ni xa'ndia na ndu'u' nuu' viko' xiin' ichi' ki'i' a na savi' jaan' nuu' nuu' iin yivi', te ni nakaya na'a' a.

¹⁷ Sakan' te ni xini i ni keta' inga ángele yukun' na iin' ndivi'. Te ni'i' tu a jaan' iin ichi' ki'i' xiin' va. ¹⁸ Te ni keta' ka inga ángele nuu' a mii' nasoko' ne yivi' na'a' nuu' Ndiosí. Te kumi' na jaan' ndiee' nuu' nuu'. Te ti'e' va ni ka'an a xiin' ángele na tiin' ichi' ki'i' xiin' jaan' ndii:

—Xiin' ichi' un' naa' ka'ndia un' iin yutu uva xa'a' na tata iin yivi', sakan' na xa ni xixa uva jaan' —ni kachi ángele jaan'.

¹⁹ Ikan' te ni xa'a' ángele jaan' xa'ndia a yutu uva jaan' xiin' ichi' ki'i' a jaan' nuu' nuu' iin yivi', te ko'ni na'a' a mii' xe'ni na'a' a, na nduu' na xi'e' va Ndiosí. ²⁰ Te ni xe'ni ángele jaan' uva jaan' nuu' nuu', te kii' ni xe'ni na'a' a ndii, ni kiee' kua'a' ni, te ni kaa a ndee yatin yu'u' iin kuei, te ni kiku a yatin un' ciento kilómetro.

15

Uxa ta'an ángele ña ni'i uxa ta'an kui'e ña so'o' ndi'i'

¹ Ikan' te ni xini i ndivi' inga ña nia'á ka'nu' koo' chukuu' ña sanandaní yoo ka. Ni yoo uxa ta'an ángele, te ni'i' a uxa ta'an kui'e ña so'o' ndi'i', te xiin' ña jaan' saxinu' Ndiosí ña xi'é a xini a ne yivi'. ² Ni xini tu i kandu'u' iin ña kaa' ndee' naa miní chie, te tuvi' kaxi' a ndee' naa yuu' tata, te ndee' naa kiee' ñu'u' nuu' a. Te ni xini tu i ne ni kanando nuu' ti' iyo va kaa' jaan', xiin' ña niania' ri', te ni natiiin tu nja número kivi' ri'. Te ne jaan' ndii, ita' nja nuu' miní jaan' tiin' i'in nja ñuu' ña nani' arpa, ña ni taxí Ndiosí nda'a' nja. ³ Te xita' nja yaa ña ni xita Moisés, te ni xika nuu' nuu' Ndiosí, te nduu' tu a yaa Mbee Lulu. Ka'an nja ndii:

Xto'ó ndu Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un',
Ña ka'nu' va nduu' ña xaa' un', te ndatun' va a.

Ña ndaku va nduu' ichi' un', te ña ndixa nduu' a.

Te xa'ndia chuun' nuu' ne yivi' iin yivi' nduu' un'.

⁴ Te kuni' a ña kuyi'vi sakuu' ne yivi' yo'ó,

te koto ka'nu' nja yo'ó, Ndiosí kua'a.

Kuachí ndii iin ndaa' yo'ó kujti' nduu' ña ndoo ndi'i,

xa'a' a jaan' na sakuu' ne yivi' iin yivi' kixin nuu' un', te saka'nu' nja yo'ó,

sakan' ña ni nia'a un' ña xachuun' ndaku va un'.

Yaa jaan' xita' ne jaan'.

⁵ Ndi'i jaan', te ni xito i, te ni xini i ña ni nunia' yukun' toto ña iin' ndivi', mii' iin' ña nia'á ña ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' ña saa a xa'a' e'. ⁶ Te tixin yukun' jaan' ni kiejé uxa saa' ángele ni'i' a uxa ta'an kui'e jaan'. Te ángele jaan' ndii, ni'nu' a toto yaa nani' xiñu. Te kanu' iin toto ña ni ku'a' xiin'

yu'va oro tia'ni a. ⁷ Sakan' te ni taxí iin ña tiaku, ña kumi' jaan', nda'a' i'in ángele jaan' iin ko'o' oro ña ñu'u' chitu' vi' ña xi'é va Ndiosí, ña yoo tiaku ndee' ndi'i' ni kivi'. ⁸ Te ni chitu' va tixin yukun' jaan' xiin' ñu'ma ña ni kiejé mii' nia'á ña ka'nu' Ndiosí xiin' ña ndiejé a. Te koo' kuví ndi'vi tixin yukun' jaan' xa'a' ñu'ma jaan' ndee' ndi'i' xaxa' uxa saa' ángele jaan' uxa saa' kui'e jaan'.

16

So'o' ni xaa a kii' ni xatia uxa saa' ángele jaan' ña ñu'u' ko'o' a

¹ Sakan' te ni xini so'o' i iin tachi' yu'u' ti'e' ña ni keta tixin yukun' jaan'. Te ni ka'an a xiin' uxa saa' ángele jaan' ndii:

—Kua'an ndo' te katia ndo' ña xi'é Ndiosí, ña ñu'u' ko'o' ñaa', nuu' ñu'u' iin yivi' —ni kachi' tachi' yu'u' jaan'.

² Te ni xa'an ángele ña iin, te ni xatia a ña ñu'u' ko'o' a nuu' ñu'u' iin yivi'. Ña jaan' na kuii' ni kiejé ta'a xatu ña kiji' va iin' iin' ne ni natiiin tuni' ti' iyo va kaa' jaan', te ni xaka'nu' nja ña niania' ri'.

³ Te ni xa'an ángele ña uvi, te ni xatia a ña ñu'u' ko'o' a nuu' miní ka'nu'. Ña jaan' na kuii' ni nandu' ra' ní' ne ni xi'i, te ni xi'i sakuu' ti' ñu'u' tikui jaan'.

⁴ Te ni xa'an ángele ña uní, te ni xatia a ña ñu'u' ko'o' a nuu' sakuu' itia xiin' sakuu' tikoyo'.

Ña jaan' na kuii' ni nandu' tu te' jaan' ní'. ⁵ Sakan' te ni xini so'o' i ka'an ángele ña xito' tikui iin yivi' ndii:

—Táku'e, ña ndaku nduu' un', te yoo un', te ni yoo un', ña ndoo ndi'i' nduu' un', sakan' ña katun' ndaku un' ne kaa' kii' xaa' un' ña kaa'. ⁶ Kuachí ndii ne kaa' ni xatia ní' ne nduu' kuenta un' xiin' ní' ne ni ka'an tiaku tu'un un'. Sakan' na kuii' taxi' un' ní' ko'o' nja. Sakan' ña xata'an ña

natiin' nja tundo'o' kaa' —ni kachi ángele xiin' a.

⁷ Sakan' te ni xini so'o tu i inga tachi' yu'u' ña ni keta mii' nasoko' ne yivi' ña'a nuu' Ndiosí ka'án a ndii:

—Xto'o ndu Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un', te ña ndixa xiin' ña ndaku xaa' un' kii' sana'má un' ne jaan' —ni kachi a.

⁸ Te ni xa'an ángele ña kumi', te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a nuu' ñu'u'. Ña jaan' na kuu' ni xa'a xa'mi' a ne yivi' iin yivi' xiin' ñu'u' a. ⁹ Te sakuu' ne ni xixi xiin' ñu'u' ña i'ni' va jaan' ndii, ni kanja'a nja xa'a' Ndiosí, ña kumi' ndiee' nuu' kui'e jaan', te ni nama nja nimá nja te saka'nu' ña'a' nja.

¹⁰ Te ni xa'an ángele ña u'un, te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a nuu' a mii' xa'ndia chuun' ti' iyo va kaa' jaan'. Ña jaan' na kuu' ni kuu iin yavi' mii' xa'ndia chuun' ti' jaan'. Te ni xaxi'i' ne yivi' yaa' nja xa'a' ña u'vi' ndo'o' nja. ¹¹ Te ni kanja'a nja xa'a' Ndiosí ndu'u' ndivi' xa'a' ña u'vi' ndo'o' nja xiin' xa'a' ta'a jaan'. Ndisu ni nama nja nimá nja te nakoo nja ña nja'a ña xaa' nja.

¹² Te ni xa'an ángele ña iñu, te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a itja ka'nu' ña nani' Éufrates. Ña jaan' na kuu' ni ndoko tikui itja jaan', te kuvj xka'ndja te xa'ndia chuun' kuu' nuu' xiin' te xiin' ra ikan', te kuaxi mii' keta' ñu'u'. ¹³ Sakan' te ni xini i unj ta'an espíritu kiji, ña iin' ndee naa sa'va, kiee' a yu'u' kuaku' jaan', xiin' yu'u' ti' iyo va kaa', ti' kuu' nuu', xiin' yu'u' te ka'án tiaku tun vixi. ¹⁴ Te espíritu kiji jaan' ndii, ña ndjva'a nduu' a, te yoo ndiee' a te xaa' a chujun ka'nu'. Te kua'an a nuu' sakuu' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', ne ndiee' kanii' iin yivi', te sanduiin' a ne jaan', te kunta'an' nja xiin' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', kivi' chie so'o' ndi'i'.

¹⁵ Ka'án xto'o e' ndii: “Chujun xa'a' va ndo', yu'u' ndii, kixin' i

kij' koo' a naá nimá ndo' ndee naa xaa' te kui'na'. Te sañu'u' va Ndiosí ne xito' xiin' mii', te yoo tu'va nja xiin' toto nja, koto ka kaka iin' vichi' nja, te kuchani nja nuu' ne yivi'”, kachi a.

¹⁶ Te ni kaya espíritu kiji jaan' te xa'ndia chuun' jaan' iin' xaan' mii' nani' Armagedón xiin' tu'un' hebreo.

¹⁷ Sakan' te ni xatja ángele, ña uxá, ña ñu'u' ko'o' a tejn tachi'. Sakan' te ni ka'an ti'e' iin' tachi' yu'u' ña keta' nuu' tei ka'nu' tun' iin' tixin yukun' ña iin' ndivi' ndii:

—Xa ni xinu a —ni kachi a.

¹⁸ Sakan' te ni kiee ñu'u' savi' ndiee' va, te ni ka'an ki'in' tachi' yu'u', te ti'e' va ni nde'i savi', te sakan' tu ndiee' xava'a ni taan ñu'u' iin yivi'. Te koo' kivi' ni taan saa ni taan kivi' jaan' ndee kij' ni xikoq ne yivi' iin yivi'. ¹⁹ Sakan' na ni ndata' ñuu' ka'nu' unj ta'an tu'un', te ni ndoñu'u' sakuu' ñuu' ña yoo nuu' ñu'u' iin yivi'. Te ni naka'an' tu Ndiosí xa'a' ñuu' ka'nu' Babilonia te sako'o' ndi'i' a ne jaan' vino, te ka'an ndiaa xa'a' tundo'o' ña sando'o' a ne jaan' xa'a' ña xi'e' va a xini ña'a' a. ²⁰ Te ni ndoñu'u' tu sakuu' ñu'u' ña ñu'u' i'nu ma'in' miji ka'nu', xiin' sakuu' iku' ña ita' nuu' ñu'u'. ²¹ Te ndee ndivi' ni kiee kua'a' va i'in' na'nu' ña vie ndee uji xiko kilo, te ni koyo a siki' ne yivi', ndisu ni kanja'a ndi'i' nja xa'a' Ndiosí xa'a' tundo'o' chie ña sando'o' ña'a' a jaan', sakan' ña iin' tundo'o' kiji va nduu' a.

17

Yo'o' ka'án iin ángele ndee ña kuni kachi a ña ni xini Juan yoso' iin ña'a' kochi' kua'a' iyo va kaa'

¹ Sakan' te ni kuyatın iin ángele ña ndiaka' ta'an' xiin' ña uxá ta'an ña ni ni' ko'o' jaan', te ni ka'an a xiin' i ndii:

—To'o' xiin' i, te nia'a i yo'ó ndee nuu' tundo'o' sando'o'

Ndiosí ña'a', ña' ka'nu', ña' xiín, te ndu'u' a nuu' kua'a' tikuí. ² Te ña' jaan' ni nduu' musa sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi'. Te ne yivi' iin yivi' ndii, ndee naa ne xini nduu' nja xa'a' a ña ni xaa nja ña xiín naa ña xaa' ña' jaan' —ni kachi ángele jaan'.

³ Sakan' te ni nia'a Espiritu iin ña satuví nuu' i, ña ndiaka' ángele jaan' yu'u ndee ni xaa ndu iin xaan' mii' ichi kaa'. Te ni xini i iin ña'a' ña' yoso' iin ti' kua'a ndukun' iyo va kaa'. Te ti' jaan' ndii, yoso' kanii' iin' ri' kua'a' kivi' ña kanja'a xa'a' Ndiosí. Te yoo uxá ta'an xini' ri', te yoo tu uxí ta'an ndiki' ri'. ⁴ Te ña'a' jaan' ndii, ni'nu' a' toto ndukun' xiin' ña kua'a ndukun'. Te titi a' xiin' ña kua'a xiin' oro, xiin' kua'a' nuu' yuu' xiñu ña ndiaa ya'vi' koo' chukuu', xiin' yuu' yi'é, xiin' ña nani' perla. Te ni'i' a' iin yaxin' ña ni kua'a' xiin' oro mii' ñu'u' kua'a' ña nja'a xiin' ña kiji iin', ña nduu' ña xiín ña ni xaa a' xiin' ne yivi'. ⁵ Te yoso' iin kivi' si'e ti'e' a' ka'an a' ndii: “Ka'nu' va nduu' ñuu Babilonia, te nduu' a si'i' sakuu' ña'a' ña' xiko' xiin' mii', te kandu'u' a' xiin' te yivi'. Te nduu' a' xa'ndu sakuu' kuachi ña kiji iin' ña xaa' ne yivi' iin yivi'”, kivi' jaan' yoso' ti'e' a'. ⁶ Te ni xini i ña xini ña'a' jaan' xiin' nii' ne nduu' kuenta Ndiosí, xiin' nii' ne ni xi'i' xa'a' a' ña ni ndjee yu'u' va nja xa'a' Jesús. Te kiji' ni xini ña'a' i ndii, ni nandaní xava'a' i.

⁷ Te ni ka'an ángele jaan' xiin' i ndii:

—Nandaní un'. Yu'u sakuni' yo'ó ña si'e xa'a' ña'a' kaa' xiin' xa'a' ti' iyo va kaa', ti' yoso' a' kaa', ti' kumi' uxá ta'an xini' xjin' uxí ta'an ndiki'. ⁸ Te ti' iyo va kaa', ti' ni xini un' jaan' ndii, ni yoo ri', ndisu vitin ndii, kōo' ka ri', te xa xito' ketá kuu ni tukuu' ri' yavi kunu va jaan', te ku'un ri' mii'

ndoñu'u' ri'. Te sakuu' ne ndee kiji' ni kua'a' iin yivi' ni xikosó' kivi' nja nuu' tutu' mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' ndii, nandaní va nja kiji' kuni nja ti' jaan', sakan' ña ni yoo ri', te kōo' ri' vitin, ndisu tuví ka ri'. ⁹ Ña xini tuni kuni te kivi' kundaní e' ña yo'o'. Uxa ta'an xini' ti' jaan' ndii, ka'an ndiaa a xa'a' uxá ta'an xiki' mii' ndu'u' ña'a' jaan', ¹⁰ te ka'an ndiaa tu uxá ta'an xini' jaan' xa'a' uxá ta'an te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. U'un ta'an te xa'ndia chuun' jaan' ndii, xa ni xi'i' ra, te iin ra xa'ndia chuun' ka vitin, te inga ra ndii, tia'an kixin ra. Ndisu kiji' kixin te jaan' ndii, iin xa'a' kuiti' ka'ndia chuun' ra. ¹¹ Te ti' iyo va kaa' jaan', ti' ni yoo, ndisu kōo' ri' vitin ndii, ka'an ndiaa a xa'a' iin te ka'ndia chuun' te unja, ndisu iin nduu' ra xiin' te uxá ta'an jaan'. Te ku'un ra, te ndoñu'u' ra. ¹² Te ndiki', ña uxí ta'an ña ni xini un' jaan' ndii, ka'an ndiaa a xa'a' te uxí ta'an te tia'an ka'ndia chuun' kuu' nuu'. Ndisu natjin ra ndjee' te ka'ndia chuun' inga' ra xiin' ti' jaan' iin xa'a' sie kuiti'. ¹³ Te nduujin kuento te jaan' ña taxí ra ña ndjee' ra xiin' ndjee' ra nuu' ti' jaan'. ¹⁴ Te ti' jaan' xiin' te jaan' ndii, kuun ta'an' ra xiin' Mbee Lulu, ndisu kanando Mbee Lulu jaan' xiin' ne ndikun' ichi' a nuu' ti' jaan', sakan' ña xto'o' ka'nu' ka nduu' a te sakan' sakuu' xto'o', te ña ka'nu' ka nduu' tu a te sakan' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Te ne ndikun' ichi' a nduu' ne ni kana Ndiosí, ne ni nakaxin a te xika' ndaku nja nuu' a —ni kachi ángele jaan' xiin' i.

¹⁵ Te ni ka'an tu ángele jaan' xiin' i ndii:

—Te tikuí, te' ni xini un' mii' kandu'u' ña'a' ña' xiko' xiin' mii' jaan' ndii, ka'an ndiaa ra' xa'a' sakuu' ñuu ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin' xa'a' ne kua'a' koo' chukuu'

ne ndiee' iin yivi', xiin' xa'a' sakuu' nuu' ne yivi', xiin' xa'a' sakuu' ne yoo tu'un mii'. ¹⁶ Te ti' iyo va kaa' jaan' xiin' uxj ta'an ndiki' ri', ña ni xini un' jaan' ndii, kundasi' a ña'a' ña' xiko' xiin' mii' jaan'. Te sakui'na' a sakuu' ña nduu' kuenta a', te tava' a toto a' ndee' kuu' iin' vichi' a'. Te kaxi' a ñu'u' nde'i' a', te kam'i' a ña' jaan' xiin' ñu'u'. ¹⁷ Kuachi' ndii mii' Ndiosí ni saka'an nimá ña jaan' te saa a ña ni chituni Ndiosí. Sakan' na kuu' nakuijn yu'u' a ña taxj a ña ndiee' a nuu' ti' jaan' ndee' xinu' ña ka'an tu'un Ndiosí. ¹⁸ Te ña'a' jaan' ndii, ka'an ndiaa a' xa'a' ñuu' ka'nu', mii' yoo te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' i'in te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi'.

18

So'q saa a kii' ndoñu'u' ñuu Babilonia

¹ Te kii' ndi'i ni xini i ña jaan' ndii, ni xini i ña kuaxi nuu inga ángele ndiee' koo' chukuu' ndivi', te ni yi'e kanii' iin yivi' ni xaa ña ndatun' a jaan'. ² Te ti'e' va ni ka'an a ndii:

—Xa ni nduxin ñuu ka'nu' Babilonia, xa ni nduxin a! Te vitin ndii mii' ndiee' ña ndiva'a ni nandu a, te ni nandu tu a mii' ñu'u' espíritu ña ndiva'a jaan'. Te ni nandu ni tu a mii' ndiee' sakuu' nuu' saa kinj va iin', ti' ndasi' e' kaxi' e'. ³ Ni sanduxin Ndiosí ne ndiee' ñuu jaan', kuachi' ndii suvj ña ni xaa sakan', te ni xaa sakuu' ne yivi' iin yivi' sakuu' nuu' ña xiin. Sakan' ña ndee' naa ni sako'o' ne jaan' ne yivi' jaan' vino xatu va, te ni xini va ña xiin' ne jaan'. Te sakan' tu sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ndii, ni xaa ra ña xiin xiin' ne ñuu jaan', sakan' ña ni nduijn ra xiin' ne jaan' xiin' kuachi' ña xaa' ña. Te sakuu' ne naxiko' ña'a' iin yivi' ndii, ni

kuvika' va ña ni xaa ne ñuu jaan' xa'a' a ña ni xa'ni' ndii' ne jaan' xu'un' xa'a' a ña kuni koq ndatun' ña —ni kachj ángele jaan'.

⁴ Sakan' te ni xini so'q i tuku tachi' yu'u' ña ni ketá ndivi' ka'an a ndii:

—Ne kua'a i, kije ndo' ñuu Babilonia ñaa', te saa ndo' kuachi' ña xaa' ne jaan' te sando'o' tu i ndo'ó xiin' tundo'o' chie ña natijn ne jaan'. ⁵ Kuachi' ndii xa kua'a' va kuachi' ni xaa ña, te ndee' ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí ni naxaa a. Te xa ni xaa kivi' ña sando'o' ña'a' a xa'a' sakuu' kuachi' ña jaan'.

⁶ Sakan' na kuu', saa nii' ni xaa ña xiin' ne yivi' ndii, nii' sakan' na kundo'o' ña. Te na nacha'vi ña saa nii' ni xaa ña ña ña'a. Na kutu' kati'i' yaxin' mii' ña xiin' te' uva va saa nii' ni xaa ña ña ña'a jaan'. ⁷ Saa nii' kua'a' ni xika ñuñu' ne jaan', xiin' saa nii' kua'a' ni xika sii' ña'a' ña ndii, nii' sakan' na kundo'o' u'vi' ña, te nii' sakan' tu na kuaku u'vi' ña. Sakan' ña ka'an ne jaan' xiin' nimá ña ndii: “Xa'ndia chuun' e' nuu' sakuu' ne ndiee' iin yivi' ndee' naa iin te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kuasa' tu ndo'o' e' ndee' naa iin ña' kuaan', te ni ndee' koo' tu kivi' kusuchi' ini e'”, kachi' ña xiin' nimá ña. ⁸ Xa'a' a jaan' na iin xaa ki'i' kuiti' sakuu' ña kundo'o' ña, koq ña kuvj ña, koq tu ña kusuchi' ini ña, te koq ni tu soqo, te koqo tu ñuu ña. Sakan' ña xto'o' e' Ndiosí, ña sana'má ña'a' ndii, ndiee' koo' chukuu' a.

⁹ Te kii' kuni' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ñu'ma ña xixi' ñuu Babilonia jaan' ndii, kusuchi' va ini ra, te kuaku u'vi' tu ra. Sakan' ña ni xaa te jaan' kuachi' ka'an ñuu jaan', te ni xika sii' ña'a' tu ra ikan'. ¹⁰ Te xa'a' a ña yi'vi ra kundo'o' na ra xiin' ñuu jaan' ndii, ndee' ndoso' kuita ra, te ka'an ra ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ndiee' ñuu ka'nu' Babilonia kaa',

ñuu ne ne ni kumi' ña ndiee'. Iin ni xaã ki'j' kujti' ña ni sando'o' ña'a' Ndiosí —kachj ra.

¹¹ Te ne naxiko' ña'a iin yivi' ndii, kusuchi' tu iní nja, te kuaku u'vi tu nja xa'a' ne ni ndiee ñuu jaan', sakan' ña kōo' ka ne sata' kua'a' ña'a ña ya'vi ña xiko' nja, ¹² naa kuu' oro, xiin' plata, xiin' kua'a' nuu' yuu' xiñu ña ndiaa ya'vi', xiin' yuu' yi'e ña nani' perla. Naa kuu' ki'j' ña nuu' toto ndatun' va, naa kuu' toto yaã va, xiin' toto ndukun', xiin' toto kua'a' ndukun', xiin' toto ya'vi' va ña nani' seda. Te kōo' ka ne sata' tu kua'a' ña'a ña ya'vi ña xiko' nja, naa kuu' vitu' xavixín', xiin' sakuu' ña'a ña kua'a' xiin' ndiki' nuu' elefante, xiin' vitu' ya'vi' va, xiin' kaã, xiin' kaã kua'a, xiin' kaã ti'e' va, xiin' yuu' ña nani' mármol. ¹³ Te kōo' ka tu ne sata' ña'a kua'a' ña ya'vi ña xiko' nja, naa kuu' sakuu' ña xaa' asin' ña xaxj', naa kuu' canela, xiin' sakuu' ña xavixín', naa kuu' suxa çu'ma, xiin' ña xavixín' ña nani' mirra, xiin' ki'in' nuu' ka tjkui xavixín' ya'vi. Te kōo' ka ne sata' tu ña'a nja, naa kuu' vino, xiin' xa'an oliva, xiin' yuchi' xita' va'a ña ndi'j' va, xiin' ndikin' trigo, naa kuu' sjndiki', xiin' mbee, xiin' kuei, xiin' carreta tun' kañuu' kuei, xiin' ndee ne yivi', ne ni ke'vi xachuun' nuu' iin xto'o. ¹⁴ Te ni ka'an tu tachj' yu'u' jaan' ndii:

—Kōo' ka ña va'a ña ndioo' iní va ndo' xa'a' kumi' ndo', xa ni ndoñu'u' sakuu' ña ndatun' xiin' ña vika' nuu' ndo'. Te kōo' kivi' natijn xachi' ka ndo' ña ndioo' iní va ndo' xa'a' jaan' —ni kachj a.

¹⁵ Te ndee xika' kujta tu ne naxiko' jaan', ne ni kuvika' xa'a' ne ndiee' ñuu jaan', xa'a' a ña yi'vi va tu nja ña kund'o'o nja xiin' ne ndiee' ñuu jaan'. Te kusuchi' iní nja te kuaku u'vi nja, ¹⁶ te ka'an tu nja ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ni ndiee' ñuu ka'nu', mi' ni ndiee'

ne ni ni'nu toto ndatun' va, xiin' toto yaã va, xiin' toto ndukun', xiin' toto kua'a' ndukun'. Te ni titj nja xiin' ña kua'a' xiin' oro, xiin' ña kua'a' xiin' yuu' xiñu ña ndiaa ya'vi' va, xiin' yuu' yi'e ña nani' perla. ¹⁷ Te iin ni xaã ki'j' kujti' ña ni ndoñu'u' ña vika' nja —kachj ne jaan'.

Te sakan' tu sakuu' te satuvi' tundoo' na'nu', tun' kua'an nuu' mñj ka'nu', xiin' ne cha'vi xa'a' a ña kua'an nja xiin' nu', xiin' te xachuun' nuu' nu', xiin' ne ki'in' xu'un' ña xachuun' nja nuu' mñj ka'nu' jaan' ndii, kujta tu ne jaan' ndee xika' va, ¹⁸ te kij' kunj ne jaan' ñu'ma ña xixi ñuu jaan' ndii, ka'an ti'e' nja ndii:

—Kōo' xachi' ka iin ñuu ka'nu' ndee naa ñuu kaã' —kachj nja.

¹⁹ Te saka' nja yaka' xini' nja, te nde'j' ti'e' nja, te kuaku nja, te ka'an nda'vi nja ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ndiee' ñuu ka'nu' kaã', sakan' ña xiin' ña vika' nja ni kuvika' sakuu' ne kumi' tundoo'. Ndisu iin ni xaã ki'j' kujti' ña ni ndoñu'u' ña vika' nja —kachj nja.

²⁰ Te ndo'ó, ña ndiee' ndivi', ne nduu' kuenta Ndiosí, xiin' te ni tjanu' Jesús sania'a ichi' a, xiin' ne ni ka'an tiakú tu'un a ndii, na nakuatia' na nimá ndo'. Kuachj ndii xa ni kendaria' ya'vi' Ndiosí nuu' ne ndiee' ñuu jaan' xa'a' kuachj nja ña ni sando'o' nja ndo'ó, ni kachj tachj' yu'u' jaan'.

²¹ Sakan' te ni ndon'j' iin ángele ndiee' va iin yuu' chie va, ña kaa' ndee naa yuu' molino, te ni skana' ña'a' a tñjn mñj ka'nu', te ni ka'an a ndii:

—Ni' sakan' yachj va ndoñu'u' ñuu ka'nu' Babilonia, te kunj xachi' ka ña'a' ne yivi'. ²² Te kunj so'o ka ne yivi' ndee iin yaã ñuu jaan', naa kuu' ña xanda' te yivi' ñuu', naa kuu' ña xita' ne yivi', naa kuu' ña tivi ra tun' yoo', naa kuu' ndusu ndachuun'. Te kōo' ka ne çuun va nuu' ña xa'a nja xiin'

nda'a' nja. Te ni ndee kütiaqu
ka tu ni'j ña ndiko ne ndiee' ñuu
jaan'. ²³ Te kōtuun ka kaa tuun
ñuu jaan'. Te kōo' ka ne tunda'a'
ñuu jaan'. Kuach'i ndii, ne ni sata'
ña'a ñuu ndo' jaan', te naxiko' nja,
ni nduu ne ndiee' ka iin kanii' iin
yivi'. Te ni xini xa'an' ndo' xiin'
ña kuini' ndo' sakuu' ne yivi' iin
yivi'. ²⁴ Te ne ni ndiee' ñuu jaan'
ni xa'ni' ne ni ka'an tiakú tu'un
Ndiosí, xiin' sava' ka ne nduu'
kuenta a, xiin' sakuu' ne ni xi'i iin
kanii' iin yivi' —ni kachi' ángele
jaan'.

19

Saka'nu' ne ndiee' ndivi' Ndiosí

¹ Kij' ni ndi'j ni ka'an ángele
ndiee' jaan' ndii, sakan' te ni xini
so'q i ña ka'an ti'e' xava'a kua'a'
koo' chukuu' ne yivi' ndii:

Na kotq ka'nu' e' Ndiosí.

Kuenta Ndiosí nduu' ña kakú e'.

Te na natiiin a ña tiin' ka'nu' ña'a'
sakuu' ne yivi',

xiin' ña xaka'nu' ña'a' nja,
te natiiin tu a sakuu' ña ndiee'.

² Te ña ndaku xiin' ña ndixa' nduu'
ña xaa' a kij' sana'má a ne
yivi'.

Te ni sando'o' a ne ndiee' ñuu
jaan',

ne ni xaa' ndee' naa xaa' iin ña'a'
ña' xiko' xiin' mii'.

Te ni satívi' ne jaan' ne ndiee' iin
yivi' xiin' ña xiin' ña xaa'
nja.

Te kendiaa' ya'vi' ña'a' Ndiosí
sakan' ña ni xa'ni' ne jaan',
ne xika' nuu' nuu' a.

³ Te ti'e' xava'a ni ka'an ka a
ndii:

—Na kotq ka'nu' e' Ndiosí. Kaa'
te kaa' ñu'ma' mii' xixi' ñuu' ka'nu'
jaan' ndee' ndi'j ni kivi' —ni kachi'
a.

⁴ Te okq kumi' saa' ña xixa' jaan'
xiin' kumi' saa' ña tiaku jaan' ndii,
ni xikundiee' ndiee' a yatín nuu' tei
ka'nu' ka' mii' ndu'u' Ndiosí, te ni
xaka'nu' ña'a' a ka'an a ndii:

—Sakan' na kunduu' a. Na kotq
ka'nu' e' Ndiosí —ni kachi' a.

⁵ Sakan' te ni ketá iin tachi' yu'u'
ndee' yatín mii' iin tei ka'nu' jaan'
ka'an a ndii:

Te sakuu' ndo'ó, ne xika' nuu'
nuu' Ndiosí ndii,

na saka'nu' ndo' a,

xiin' sakuu' ndo'ó, ne tiin' ka'nu'
a,

naa' ne ka'nu' nduu' ndo',

uun naa' ne nda'vi so'q nduu'
ndo'.

Ni kachi' tachi' yu'u' jaan'.

⁶ Sakan' te ni xini so'q tu i
iin ña nduu' ndee' naa ña ka'an
ti'e' xava'a kua'a' koo' chukuu' ne
yivi'. Te ndiee' xava'a ni ni'j a
ndee' naa ni'j kua'a' va' tikui. Te
ti'e' va' tu ka'an a ndee' naa nde'i
savi' ka'an a ndii:

Na kotq ka'nu' e' Ndiosí.
Xa' xa'ndia chuun' xto'q e Ndiosí,
ña ka'nu' koo' chukuu'.

⁷ Te na kuatia' va' nimá e', te na
va'a kuni' e'.

Te na saka'nu' e' Ndiosí,
sakan' ña xa' ni tondia' kivi' ña
tunda'a' Mbee' Lulu.

Te xa' ni xikoq' tu'va' ña'a' ña'
tunda'a' xiin' a.

⁸ Te xa' ni taxí Ndiosí toto ni'nu' a'.
Te ndoq' va' toto jaan', te yaa' xiñu'
vi' a.

Ni kachi' a. Te ka'an ndiaa' toto
jaan' xa'a' ña ndaku ña xaa' ne
nduu' kuenta Ndiosí.

*Va'a va' kuni ne ku'un viko' mii'
tunda'a' Mbee' Lulu*

⁹ Sakan' te ni ka'an iin ángele
xiin' i ndii:

—Ke'j un' ña yo'q': “Sañu'u' va'
Ndiosí ne yivi', ne ni tatú a, te
ku'un nja, te kuxi' nja ña xaxi'
xakuaa' viko' mii' tunda'a' Mbee'
Lulu jaan'” —ni kachi' a.

Te ni ka'an ka' ángele jaan' xiin'
i ndii:

—Tu'un ndixa', ña ka'an Ndiosí,
nduu' ña yo'q' —ni kachi' a.

¹⁰ Ikan' te ni nakandu'u' ndiee' i
nuu' a te saka'nu' ña'a' i, ndisu' ni
ka'an a xiin' i ndii:

—Sāka'nu' un' yu'u. Kuachi ndii iin nā xika' nuu' nuu' Ndiosí nduu' i xiin' un' xiin' inga ne ini xini nā'a', ne ita' nī' nuu' nā ndixa, nā ka'an xa'a' Jesús. Ndiosí kuṭi' sāka'nu' un'. Te nā ndixa, nā ka'an xa'a' Jesús, nduu' nā nī taxi nā ndiee' nuu' ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí —nī kachi ángele jaan'.

Keta' iin nā yoso' kuei yaa

¹¹ Sakan' te nī xini i nā nunia' ndivi'. Te nī xini i iin kuei yaa. Te nā yoso' ti' jaan' ndii, nā xachuun' ndaku xiin' nā ndixa nani' a. Te sana'má ndaku a, te tiin' ndaku tu' a nu'u. ¹² Te nduchi' nuu' a ndii, yí'é a ndee' naa nu'u' ndatin. Te xini' a ndii, yoo kua'a' tivj. Te iin' a ndii, yoso' iin kivi' nā ndee' iin ne yivi' xini, sūu' jaan' ndii mji' kuṭi' a xini' nā jaan'. ¹³ Te ndi'i ndoo' toto a nī ka'ma nii', te tu'un Ndiosí nani' a. ¹⁴ Te kua'a' ti'vi' te xiin' kuenta ndivi', te ni'nu' toto va'a yaa ndoo' va, kua'an xiin' a yoso' ra kuei yaa. ¹⁵ Te yu'u' a ndii, keta' iin ichi xiin' va nā iin a te satuxu'vi' a sakuu' ne ndiee' iin yivi'. Te ka'ndia chuun' vie' a nuu' ne jaan'. Te kuein ndoso' nā'a' a ndee' naa xein ndoso' te yivi' uva, te tava' a ṭkui a. Te te' jaan' nduu' nā xi'é xava'a Ndiosí, nā ka'nu' koo' chukuu', xini a ne jaan'. ¹⁶ Te nuu' toto a xiin' sijn' a ndii, yoso' kivi' nā ka'an ndii: “Nā xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Xto'o kuu' nuu' nuu' sakuu' xto'o.” Sakan' yoso' a.

¹⁷ Sakan' te nī xini i iin' iin ángele nuu' nuu'. Te nī ka'an ti'e' a xiin' sakuu' nuu' saa, ti' ta'nu' ndivi' ndii:

—Nā'a' ndo', te nakaya ndo', te koq manj' va ndo' nā xaxi' xakuaa' saa Ndiosí. ¹⁸ Nā'a' ndo', te kaxi' ndo' nu'u' nde'i te xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' nu'u' nde'i te xiin' kuu' nuu', xiin' nu'u' nde'i te xiin' ndiee' va, xiin' nu'u' nde'i

kuei, xiin' te yoso' ri'. Nā'a' ndo', te kaxi' ndo' nu'u' nde'i sakuu' nuu' ne yivi', naa kuu' nu'u' nde'i ne xika' ndiká xiin' nu'u' nde'i ne xiko' ni'i' iin xto'o, te kaxi' tu' ndo' nu'u' nde'i ne ka'nu', xiin' nu'u' nde'i ne nda'vi so'o —nī kachi ángele.

¹⁹ Sakan' te nī xini i nā nī nduijn ti' iyo va kaa', xiin' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi', xiin' sakuu' te xiin' ra, te kunta'an' ri' xiin' nā yoso' kuei yaa xiin' te xiin' a. ²⁰ Sakan' te nī xiku'un ti' iyo va kaa' jaan' xiin' te ka'an tiakú tun vixi, te nī xaa chuun' ka'nu'. Te xiin' chuun' jaan' nī xini xa'an' ra ne yivi', ne nī natijn tunj' ti' jaan', te nī sāka'nu' tu' nā nā niania' ri'. Te nī skoni' tiaku Ndiosí ti' iyo kaa' jaan' xiin' te ka'an tiakú tun vixi jaan' mjin' mii' ndatin nu'u' xiin' azufre. ²¹ Te nī xa'ni' nā yoso' kuei sakuu' inga ne nī kunta'an' xiin' a jaan' xiin' ichi nā keta' yu'u' a jaan'. Te nī nda'ni va sakuu' saa jaan' kij' nī xaxi' ri' nu'u' nde'i ne jaan'.

20

Xa'ndia chuun' Cristo iin mi' kuiya

¹ Sakan' te nī xini i kua'an nuu' iin ángele ndee' ndivi', te ni'i' a nda'a' nā nuniá' yi'e' yavi kunu va jaan'. Te ni'i' tu' a iin karena chie. ² Te nī natijn ángele jaan' kuaku', ti' nduu' koq' yata' iin yivi', ti' nani' diablo, nā nduu' nā ndiva'a, te nani' tu' ri' nā tiin' kuachi. Te nī satiín nā'a' a, te sakan' koq' ri' kotijn' ri' iin mi' kuiya. ³ Te nī skoni' a ri' tijin yavi kunu va jaan', te nī ndasi' i'nu' kutu' a ri' yavi jaan', te nī chindu'u' a sello Ndiosí xata' yi'e' yavi jaan' te küvi kunj' xa'an' ka' ri' ne ndiee' iin yivi' ndee' xinu' iin mi' kuiya jaan'. Ndisu' kij' ndi'i' xinu' iin mi' kuiya jaan' ndii, kunj' a nā ndaxin' ti' jaan' iin xa'a'.

4 Sakan' te ni xinj i ita' tei ka'nu' mii' ni xikundiee ne ni natijn ndiee' te sana'má nja. Ne jaan' nduu' ne ni kendoso' ne yivi' sukun' xa'a' nja ni ndiee yu'u' nja xa'a' Jesús xiin' xa'a' tu'un Ndiosí, te xiin' xa'a' nja ni xaka'nu' tu nja ti' iyo va kaa' jaan', te ni ndee ni xaka'nu' tu nja nja niania' ri', te ni natijn tu nja tunj ri' ti'e' nja, uun xata' nda'a' nja. Te ne jaan' ndii, ni natjaku nja, te taxj Ndiosí ndiee' nja te ka'ndia chuun' nja xiin' Cristo iin mii kuiya jaan'. 5 Te nja yo'o' nduu' ichi' nuu' nja sanatiaku Ndiosí ne ni xi'i. Ndisu sava tuku ne ni xi'i ndii, ni natjaku nja xiin' ne jaan', süu' jaan' ndii natjaku nja ndee kij' xinu iin mii kuiya jaan'. 6 Te ne ni natjaku nja nuu' jaan' ndii, sañu'u' va nja'a' Ndiosí, te nduu' nja nditja a. Sakan' na nja xi'i nja uvi' ndii, koo' ndiee' kumi' a nuu' kivi' nuu' ne jaan'. Süu' jaan' ndii kunduu nja sutu xika' nuu' nuu' Ndiosí xiin' nuu' Cristo. Te ka'ndia chuun' nja xiin' a iin mii kuiya jaan'.

Skö'ni' Ndiosí nja ndiva'a mii' xixi' nu'u' xiin' azufre

7 Te kij' xinu iin mii kuiya jaan' ndii, ndoo ndiká nja ndiva'a jaan' yavi' kunu mii' ndasi i'nu a jaan', 8 te keta a yavi' jaan', te ku'un a te kunj xa'an' a sakuu' ne yivi' iin yivi', nja nduu' Gog xiin' Magog mii' ndiee' ne ndasi' ta'an' xiin' Ndiosí. Te sandujin nja ndiva'a jaan' sakuu' ne ndiee' nuu' jaan' te kunta'an' a xiin' ne nduu' kuenta Ndiosí. Te ne jaan' ndii, kuu kua'a' koo' chukuu' nja ndee naa kua'a' ntu'ti' nja ndiee' yu'u' minj ka'nu'. 9 Te ni kiku ra saa kua'an nuu' nu'u' iin yivi', te ni xinunduu ra nuu' nja ndanj Ndiosí mii' ndiee' ne nduu' kuenta a. Ndisu ni nuu' nu'u, nja ni kije ndivi', te ni xa'mi ndoo a sakuu' te jaan'. 10 Te nja ndiva'a, nja ni xinj xa'an' ne jaan' ndii, ni skö'ni' nja'a' Ndiosí nuu'

nu'u' nja ndatin xiin' azufre, nja kaa' ndee naa minj, mii' xa ni skö'ni' a ti' iyo va kaa' jaan' xiin' te ka'an' tiakú tun vixj jaan', te sando'o' nja'a' a xiin' nu'u' jaan' nduvi' xiin' nuu' ndee ndi'i' ni kivi'.

Sö'o' saa a kij' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi' ichi' so'o' ndi'i'

11 Sakan' te ni xinj i iin tei yaa tun' ka'nu'. Te ni xinj tu i ndu'u' te xa'ndia chuun' nuu' tun' jaan', te iin yivi' xiin' ndivi' ndii, ni xinu a nuu' a, te ni ni'i' a mii' kundiee a. 12 Sakan' te ni xinj i ne ni xi'i, ne ka'nu' xiin' ne nda'vi so'o, te ita' nja yatjn nuu' tei ka'nu' jaan'. Te ni nunja' kua'a' tutu. Sakan' te ni nunja' tu inga tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' nuu' nja koo' kivi' ndi'i'. Te ne ni xi'i ndii, ni sana'má nja'a' Ndiosí saa nii' yoso' nuu' tutu kua'a' jaan', nja ka'an xa'a' nja ni xaa nja. 13 Sakan' te sakuu' ne ni xi'i nu'u' minj ka'nu' ndii, ni sanakua'a a nja'a' minj jaan' nda'a' Ndiosí te na'ma nja. Te sakan' tu nja xi'i xiin' yavi' ndii jaan' ndii, ni sanakua'a tu a jaan' nda'a' Ndiosí ne ni xi'i, ne kumi' a, te na'ma nja. Te ni sana'má Ndiosí iin ne yivi' jaan' xa'a' nja ni xaa nja. 14 Sakan' te ni xitja i'nu tu mii' nja xi'i jaan' xiin' yavi' ndii jaan' minj mii' ndatin nu'u' jaan'. Te minj nu'u' jaan' nduu' nja xi'i nja uvi'. 15 Te ne yöso' kivi' nuu' tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' nuu' nja koo' kivi' ndi'i' jaan' ndii, ni xitja i'nu nja minj mii' ndatin nu'u' jaan'.

21

Ndivi' xaa' xiin' nu'u' iin yivi' xaa'

1 Sakan' te ni xinj i ndivi' xaa' xiin' iin nu'u' iin yivi' xaa'. Sakan' nja ndivi' nja nuu' xiin' nu'u' iin yivi' nja nuu' ndii, xa ni xka'ndia a. Te koo' ka tu minj ka'nu'. 2 Sakan' te ni xinj yu'u', Juan, nuu' nja nani'

Jerusalén xaa', ña su'un. Te ni keta a ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu' a. Te yoo tu'va a ndee naa iin ña'a' ki' ndasandatun' xiin' mii' a' xa'a' i' a'. ³ Te ni xini so'o i iin tachi' yu'u' ña keta' ndivi' mii' iin' tei ka'nu' ka'an ti'e' a ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' vi'e' mii' yoo Ndiosí xiin' ne yivi' vitin, te ne jaan' kunduu ne ñuu a, te mii' a kaka tein ña, te kunduu a Ndiosí ña. ⁴ Te sanayaa' a nduchi' nuu' ña, ña ni xaku ña. Te küvi ka ña, te kuaku ka tu ña, te ni ndee ndä'vi ka ni tu kuni ña, te sakan' tu küni u'vi ka ña. Kuachí ndii xa ni xka'ndia iin yivi' yata' —ni kachi tachi' yu'u' jaan'.

⁵ Sakan' te ni ka'an ña ndu'u' nuu' tei ka'nu' jaan' ndii:

—Koto ndo', ndasaxaa' i sakuu' ña'a' —ni kachi a.

Te ni ka'an tu a xiin' i ndii:

—Ke'j un' tu'un yo'o', sakan' ña ña ndaku nduu' a, te nduu' tu a ña xata'an ini ne yivi' kuni ña —ni kachi a.

⁶ Te ni ka'an tu a xiin' i ndii:

—Xa ni xinu a. Yu'u' ndii, yoo i ña nuu', te yoo tu i ña so'o' ndi'i'. Te nduu' i ña nuu', te nduu' tu i ña so'o' ndi'i'. Te ne ichi' tikui ndii, taxí so'o' i ko'o' ña tikui tikoyo', te' taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'.

⁷ Te yoo ka kanando nuu' tundo'o' ña xka'ndia ña ndii, natin ña sakuu' ña va'a sa a. Te kunduu i Ndiosí ña, te kunduu ña si'e' i.

⁸ Ndisu sakuu' ne kasi yu'u' xa'a' i, xiin' ne ini xini yu'u, xiin' ne xaa' kuachí ña'a, xiin' ne xa'ni' ne yivi', xiin' ne kumi' musa, xiin' ne xaa' ña kuini', xiin' ne xaka'nu' ndiosí saka, xiin' sakuu' ne ka'an tun vixi ndii, ku'un ña miji' mii' ndatin ñu'u' xiin' azufre. Te miji' ñu'u' jaan' nduu' mii' küvi ña, ña uvi —kachi a.

Sq'o' kaa' ñuu Jerusalén xaa'

⁹ Sakan' te ni kixin iin ángele ña uxá ta'an, ña ni ni'j uxá ta'an ko'o' mii' ñu'u' chitu' vi' uxá ta'an

kui'e' ña so'o' ndi'i', te ni ka'an a xiin' i ndii:

—To'o' xiin' i, te nia'a i yo'ó ña' xito' tunda'a', ña' kunduu ña' si'i Mbee Lulu —ni kachi a xiin' i.

¹⁰ Te ni nia'a Espiritu yu'u' iin ña satuvi, ña jaan' nduu' iin iku' chie sukun va, te ni sania'á yu'u' ñuu chie Jerusalén xaa', ña su'un. Te ni keta a ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu' a. ¹¹ Te ñuu jaan' ndii, yi'é va xa'a' ña ikan' yoo Ndiosí. Te ndatun' yi'é a ndee naa yuu' ña ndiaa ya'vi' xava'a, ndee naa yuu' ña nani' jaspe, ña ndatun' ndee naa yuu' tata. ¹² Te ndasi j'nu' a xiin' nama chie sukun va. Te yoo uxí uvi ta'an yi'e' a. Te iin' iin' ángele nuu' i'in yi'e' jaan'. Te yoso' kivi' iin' ti'vi ne Israel nuu' ña ndasi' i'in yi'e' jaan'. ¹³ Te yoo unj ta'an yi'e' xiin' a mii' keta' ñu'u. Te xiin' a nda'a' ku'a' e' ndii, yoo tu unj ta'an yi'e' a. Te xiin' a nda'a' itin e' ndii, yoo tu unj ta'an yi'e' a. Te sakan' tu xiin' a mii' ketá ñu'u' ndii, yoo unj ta'an yi'e' a. ¹⁴ Te xa'a' nama a ndii, ni ku'a' a xiin' uxí uvi ta'an yuu' na'nu'. Te nuu' i'in yuu' jaan' yoso' kivi' i'in te ni tianu' Mbee Lulu sania'á ichi' a.

¹⁵ Te ni' i' ángele, ña ni ka'an xiin' i jaan', iin nduku, tun' ki'in' ku'va a, tun' ni ku'a' a xiin' oro, te ki'in' ku'va a ñuu Jerusalén xaa' jaan', yi'e' a xiin' nama a. ¹⁶ Ñuu jaan' ndii, iin kachi ndiká a, te sakan' ña nani' a. Te ni ki'in' ku'va ángele ñuu jaan' xiin' tun' jaan'. Te ña nani' a, xiin' ña ndiká a, xiin' ña sukun a ndii, uvi mii' uvi ciento kilómetro kumi' i'in a. ¹⁷ Te ni ki'in' ku'va ángele jaan' nama ñuu jaan' xiin' iin ña ki'in' ku'va ne yivi'. Te kumi' a ciento uvi xiko kumi' sa nani' ndee kondo nda'a' e' te ndee nuu' nda'a' e'. ¹⁸ Te nama jaan' ndii, ni ku'a' a a xiin' yuu' ña nani' jaspe. Te sakuu' ña nduu' kuenta ñuu jaan' ndii, ni

kua'a a xiin' mji' ndi'i oro. Te oro jaan' ndii, ndee naa yuu' tata ña ni ndoo nduu' a. ¹⁹ Te xa'a' nama ñuu jaan' ndii, ndixin' a xiin' sakuu' nuu' yuu' ña ndiaa ya'vi xava'a. Te yuu' chie ña iin ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kua'a ña nani' jaspe. Te yuu' chie ña uvi ndii, ndixin' a xiin' yuu' ndi'e' ña nani' zafiro. Te yuu' chie ña unj ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' ña nani' ágata. Te yuu' chie ña kumi' ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' va ña nani' esmeralda. ²⁰ Te yuu' chie ña u'un ndii, ndixin' a xiin' yuu' ña nani' ónice. Te yuu' chie ña iñu ndii, ndixin' a xiin' yuu' kua'a ña nani' cornalina. Te yuu' chie ña uxá ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kuaan ña nani' crisólito. Te yuu' chie ña unja ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kuaan tuún ña nani' berilo. Te yuu' chie ña iin ndii, ndixin' a xiin' yuu' ndatun' xava'a ña nani' topacio. Te yuu' chie ña uxí ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' ndiaa' yi'é ña nani' crisopraso. Te yuu' chie ña uxí iin ndii, ndixin' a xiin' yuu' kua'a kuaan ña nani' jacinto. Te yuu' chie ña uxí uvi ndii, ndixin' a xiin' yuu' yi'é ndukun' ña nani' amatista. ²¹ Te i'in uxí uvi saa' vitu' yi'e' ñuu jaan' ndii, ni kua'a a xiin' yuu' xiñu ña nani' perla. Te ya'ya ñuu jaan' ndii, ni kua'a a xiin' mji' ndi'i oro, te ndatun' a ndee naa yuu' tata.

²² Te ni xini i iin yukun' ñuu Jerusalén xaa' jaan', sakan' ña mji' xto'ó e' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', xiin' Mbee Lulu nduu' yukun' jaan'. ²³ Te ñuu jaan' ndii, kuni' a ñu'u, te ni ndee kuni' tu a yoo', sakan' ña mji' Ndiosí yi'é nuu' ñuu jaan'. Te Mbee Lulu nduu' ña tuún ñuu jaan'. ²⁴ Te kaka ne yivi' iin yivi' nuu' ña yi'é ñuu jaan'. Te te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ndii, sanakua'a ra sakuu'

ña ndatun' ra xiin' ña ka'nu' ra nuu' ñuu jaan'. ²⁵ Te vitu' yi'e' ñuu jaan' ndii, nduvi' koo nunia' a, sakan' ña koo' ñuu ikan'. ²⁶ Te sanakua'a sakuu' ne yivi' iin yivi' sakuu' ña ndatun' nja, xiin' sakuu' ña ka'nu' nja nuu' ñuu jaan'. ²⁷ Te koo' kivi' ko'ni ndee iin ne xaa' ña nja'a ñuu jaan', ni ndee ne xaa' ña ka'an, ni ndee ne ka'an tun vixi, süu' jaan' ndii ne yoso' kivi' nuu' tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i, ña nduu' tutu Mbee Lulu jaan', kujti' kivi' xka'ndia ikan'.

22

¹ Sakan' te ni sania'á ángele jaan' yu'u iin itia mii' kua'an tikui, te' taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. Te tikui jaan' ndii, xiñu ra' ndee naa yuu' tata. Te xa'a' tej ka'nu' Ndiosí xiin' Mbee Lulu kiee' ra'. ² Te kua'an ra' ma'in' ya'ya ñuu jaan'. Te iin' iin ndaa' itun', tun' kuun' nduu' ña taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' nda'a', i'in ta'vi' yu'u' itia jaan'. Te uxi uvi nuu' nduu' kuun' nda'a' tun' jaan' i'in kuiya. Te iin ndaa' nuu' nduu' kuun' nda'a' nu' i'in yoo' kua'an. Te xiin' yuku tun' jaan' kuntatan' sakuu' nuu' ne yivi'. ³ Te koo' kivi' ka naxa'an ne yivi' ikan'. Te ñuu jaan' kuin tej ka'nu' Ndiosí xiin' Mbee Lulu jaan'. Te saka'nu' ña'a' ne xika' nuu' nuu' a. ⁴ Te kuni' ne jaan' nuu' Ndiosí, te koso' kivi' a ti'e' nja. ⁵ Te koo' ka ñuu ikan', te kuni' ka tu a kotuun ñu'u nuu' nja, te ni ndee kuni' tu a kotuun ñu'u, sakan' ña ña yi'é xto'ó e' Ndiosí kunduu' ñu'u nuu' nja. Te ka'ndia chuun' nja ndee ndi'i' ni kivi'.

Nä'a' ka te nandiko' Jesús iin yivi'

⁶ Sakan' te ni ka'an a xiin' i ndii: —Ña ndaku nduu' sakuu' tu'un yo'o', te nduu' tu a ña xata'an ini ne yivi' kuni' nja. Sakan' na xto'ó e' Ndiosí, ña saka'an nimá te

ka'án tiakú tu'ún a ndii, ni tjanu' a ángele, ña nduu' kuenta a, te nia'a a ne xika' nuu' nuu' Ndiosí ña xa kuyatin' xka'ndia.

⁷ —Koto va ndo', nã'a' ka te nandiko' i, te sañu'u' va Ndiosí ne saxinú ña ka'an tutu yo'o', ña ka'an xa'a' ña koq —ni kachi a.

⁸ Te yu'u, Juan ndii, ni xini so'o i, te ni xini nduchi' nuu' tu i sakuu' ña yoso' nuu' tutu yo'o'. Te kii' ndi'i ni xini so'o e, xiin' kii' ndi'i ni xini nduchi' nuu' e ndii, ni nakandu'u' ndiee i nuu' ángele, ña ni nia'a ña jaan' nuu' i, te saka'nu' ña'a' i. ⁹ Ikan' te ni ka'an ángele jaan' xiin' i ndii:

—iSaka'nu' un' yu'u! Kuachi ndii ña xika' nuu' nuu' Ndiosí xiin' un' xiin' inga ne ka'an tiakú tu'ún a nduu' i, xiin' sakuu' ne saxinú ña yoso' nuu' tutu yo'o'. Iin ndaa' Ndiosí kujti' saka'nu' un' —ni kachi a xiin' i.

¹⁰ Te ni ka'an ka a xiin' i ndii:

—Tãxa'a un' nuu' ne yivi' ña yoso' nuu' tutu yo'o', ña ka'an xa'a' ña koq. Kuachi ndii xa kuyatin' kivi' ña koq sakuu' ña jaan'. ¹¹ Te ne xaa' ña vã'a ndii, naa saa ka ña ña jaan', sakan' tu ne xaa' ña ña'a ndii, naa saa ka ña ña jaan'. Te ne xachuun' ndaku ndii, naa sachuun' ndaku ka ña, sakan' tu ne xaa' ña kuni Ndiosí kujti' ndii, naa saa ka ña a.

¹² —iKoto va ndo'! Nã'a' ka te nandiko' i, te cha'vi i i'in ne yivi' saa nii' ni xachuun' ña. ¹³ Te yu'u ndii, yoo' i ña nuu', te yoo tu i ña so'o' ndi'i'. Te nduu' i ña nuu', te nduu' tu i ña so'o' ndi'i', te nduu' i ña xi'na, te nduu' tu i ña ndi'i' ndoso'. ¹⁴ Te sañu'u' va Ndiosí yoo ka nduu' ne natia' toto ña, sakan' ña xata'an kaxi' ña nduu' ña kuun' nda'a' tun' taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', te ko'ni tu

ña yi'e' ñuu Jerusalén xaa' jaan'.

¹⁵ Ndisu ne cha'an' kuu' ndee naa naya', xiin' ne xaa' ña kuni', xiin' ne kumi' musa, xiin' ne xa'ni' ne yivi', xiin' ne xaka'nu' ndiosí saka, xiin' ne xtani tun vixi, xiin' ne xini xa'an' ne yivi' ndii, kivi' ko'ni ña ñuu jaan'. ¹⁶ Te yu'u Jesús ndii, xa ni tjanu' i iin ángele, ña nduu' kuenta i, te ka'an ndoso' a xa'a' ña jaan' nuu' ndo'ó, ne nakayá xa'a' i. Te yu'u nduu' sjani' xika' David. Te nduu' tu i tiuun' chie ti' keta' kuaxi kitu' —ni kachi a xiin' i.

¹⁷ Te Espiritu Santo xiin' ña' tunda'á' ndii, ka'an ña xiin' Jesús ndii:

—Ñia'a —kachi ña.

Te sakuu' ne xini so'o' ña yo'o' ndii, na ka'an tu ña ndii:

—Ñia'a —kachi ña.

Te yoo ka ichi tikui ndii, ña'a ndo', te yoo ka kuni tikui ndii, ko'o so'o' ndo' tikui, te taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'.

¹⁸ Te yu'u, Juan ndii, sakuni' ndiee' i yoo ka xini so'o' ña yoso' nuu' tutu yo'o' xa'a' ña koq. Naa' chikanu' ndoso' yoo ka ndee ka yu'u' nuu' tutu yo'o' ndii, sando'o' ña'a' Ndiosí xiin' tundo'o' ña yoso' nuu' tutu yo'o'. ¹⁹ Te naa' sandoyo' yoo ka sava yu'u' ña ka'an xa'a' ña koq, ña yoso' nuu' tutu yo'o' ndii, tãxi Ndiosí kaxi' ña nduu' ña kuun' nda'a' tun' taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', te kivi' tu ko'ni ña ñuu su'un, ña ka'an tutu yo'o' xa'a' jaan'.

²⁰ Te ña ndiee' yu'u' sakuu' ña yoso' nuu' tutu yo'o' ka'an a ndii:

—Nã'a' ka te nandiko' i —kachi a.

Sakan' na kundu a. Ñia'a, xto'o' ndu Jesús.

²¹ Te na sañu'u' va xto'o' e' Jesucristo sakuu' yoo', ne nduu' kuenta a. Sakan' na kundu a.